

The image shows a book cover with a marbled pattern in shades of red, orange, and brown. A semi-transparent rectangular box is centered on the cover, containing text and a small graphic. The text is in Hungarian and identifies the library as the 'II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár' located in 'Miskolc'. To the left of the text is a small, stylized illustration of a building, likely the library's main building.

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

II. RAKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M I S K O L C

579

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

Fx 579

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

A

SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR" KÖZLÖNYE.

1896.

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

RADÁCSI GYÖRGY,
felelős szerkesztő.

BUZA JÁNOS,
társzerkesztő.

DR. RÁCZ LAJOS,
főmunkatárs.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD JENŐ, AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŪVEL.

1896.

II. RÁKÓCZI FERENC
MEGYEI ÉS VÁROSI
KÖNYVTÁR
M I S K O L C

1992. évi
Könyvtári

Könyvtári
Könyvtári

1992. évi
Könyvtári

1992. évi

Könyvtári

1992

TARTALOM.

I. VEZÉRCIKKEK.

	Lap
„1896.* Fejes István	1
Millenniumi gondolatok. Radácsi György	22
Az egyetemes lelkesítő özevgy- és árva-gyámintézet. Dr. Tüdös István	42
A napi kérdéshez. Kovách Károly	62
Várjunk-e még? Czinke István	82
A megyei gyámoldák sorsa és a segítékek megszavazása. Batta György	102
Aggasztó jelenségek. Radácsi György	120
Missio-ügy. Sütő Károly	122
Aholt kéz, mint a reakció újabb jelensége. Dr. Zsindely István	140, 160, 200
Eszméltetés az új alakulatok között. Molnár Ferenc	142
Lukács Odón esperesi körlevele	162
Lukács Odón 1843—1896. Radácsi György	180
A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság és Budapest. Vidéki pap	181
Viszhang Sütő Károly „Missio-ügy” című cikkére. Csik Dániel	201
Betegségünk, orvosságunk. Zoványi Jenő	218, 238
Millenniumi főpásztori levél és utasítás. Kun Bertalan	258
Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	259
Mitrovics Gyula eltávozásakor. Radácsi György	261
A nagy alkalmak idején. Radácsi György	282
H. Kiss Áron ev. ref. püspök millenniumi körlevele	285
Összeesketendők-e egyházilag az olyan házassulók, kiknek egyike halálos beteg? Molnár Ferenc	301
Meczner Béla egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	303
Vécsey József egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	305
A kassai harangok. Révész Kálmán	307
Gyarmathy József 1856—1896. Buza János	326
Az ev. ref. konvent felirata a lelkesékek fizetése tárgyában	346
Esketés a halál révén. Révész Kálmán	347
Hozsánna! Radácsi György	366
A második ezredév küszöbén. Ballagi Géza	367
Az alsó-cseplényi egyházmegye ezredéves emléklapja Komjáthy Gábor	390
Az ev. ref. konvent feliratához. Ifj. Szilva István	391
A missziói lelkesékre vonatkozó utasítás 5-ik pontja a gyakorlatban. Sütő Károly	392
Tiszáninneni egyházi értekezlet. Radácsi György	408
Oszzsuek kétfélé a felső-szabolosi egyházmegyét. Lic Rác Kálmán	410
Br. Vay Béla közzgyűlést megnyitó beszéde.	428
A csepdes reactio tünetei. Radácsi György	448
Milleniumi levél a szerkesztőhöz. Péter Mihály	450
Alkalmi mondanivalók. Kovách Károly	468
Centralisáló törekvés a lutheranus egyházban. Dr. Tüdös István	470
Az „opportunus harangok. Ladányi Endre	471
A theol. akademiák és a lelkesítő pálya érdekében. Radácsi György	488
Legújabb adatok a felekezeti viszonyokhoz	490
Kettő oszzsuek-e a felső-szabolosi egyházmegyét? Ujfalussy Béla	508
A lelkesítő jövedelmek összeírásának kérdéséhez. Péter Mihály	511
Készülődések az új ezer évre. Radácsi György	528
Tanítóváltozás, fall olvasó-táblák, opportunus harangok. Kállay Miklós	530

	Lap
Egy pár szó kerületi névtúrunk ügyében. Dr. Tüdös István	558
A nagy egyházmegyék közigazgatása, tekintettel Felső-Szabolcsra. Andrassy Kálmán	560
A Biblia és a reformatio. Duka Tivadar	578
Összeesketendők-e hát a halál révén levők? Molnár Ferenc	581
Kun Béla 1845—1896. Dr. Zsindely István	598
Felső-Szabolcs szétdarabolása. Nagymáté Albert	618
Egy kifejejtett §. az újabb zsinati törvénykönyvből. Tóth Bertalan	620, 636
Vállyi János 1826—1896. Buza János	634
A biblia fordításának javításáról. Porcs János	652
A cseh testvérek üdvözölő irata a tiszáninneni ev. ref. egyház-kerülethez	668
Kun Bertalan püspök imája királyunk születése napján 1896. 1848. XX. Kovách Károly	669
A papi pályáról. Sajóparti	684
A segédlelkési állások reformjáról. Ifj. Szilva István	688
Helyzetünk és teendők. Kalassay Sándor	702
Választások előtt. Huszty Béla	704
Vadászy Pál felsőborsodi esperes lelkész-értekezletet megnyitó beszéde	722
Válasz Szilva Istvánnak a segédlelkési állások reformjáról c. cikkére. Tóth Menyhért	746
Hármas örömunsep. Radácsi György	766
Az alsó-cseplényi egyházmegye üdvözölő felirata Kun Bertalan tiszáninneni püspökéhez. Komjáthy Gábor	786
Harmacez évek püspök. Révész Kálmán	789
Kun Bertalan püspök imája a sárospataki templom felavatásakor. A képviselőválasztás küszöbén. Radácsi György	806
A papi fizetés minimuma, papképviselek. Radácsi György	833
Az egyház belsőletére vonatkozó tiszáninneni indítványok. Réz László	850
Orbán József 1818—1896. R. R.	866, 889, 908
Nyilvános meghurczoltatásunk. Radácsi György	885
Lelkesézképzés és a biblia. Andrassy Kálmán	906
A s.-pataki főiskola és az államsegély. Illyés János	921
A református papok kormánypártisága. Péter Mihály	924
A téli estékre. Rác Lajos	927
Az államsegély rémél. Szathmáry József	937
Adventi elmékedés. Kovách Károly	941
A mi sebünk. Ifj. Szilva István	953
A s.-pataki ev. ref. főiskola részére igénybe vegyük-e az állam segélyt? Buza János	956
A lelkesékek tudományos tovább képzése. Rác Lajos	973
A millenniumis esztendő végén. Dr. Finkey Ferenc	981
„Oktober 31.” Kállay Miklós	993, 1013, 998

II. ISKOLAI ÜGY.

Viszspillantás a mult év tanügyi mozgalmaira. Buza János.	3
A tankönyvek hivatalos engedélyezése. Buza János.	25
Iskola és társadalom. Hodossy Béla	46
A leányok öreltségi vizsgájára vonatkozó miniszteri rendelet. Wlassics Gyula	49
Leánynevelésünk és a női gimnázium. Tóth Pál	65
Észrevételek az „Iskola és társadalom” cz. cikkre. Pásztor S.	86
A cin korszak. Czinke István	105
Válasz P. úr észrevételeire. Hodossy Béla	125
A közoktatási költségvetés tárgyalása. B. J.	147

	Lap		Lap
Uj ezredév küszöbén. Szikszay András	372	A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.	
A „Sárospataki Lapok” története. Radácsi György	377, 1020	Radácsi György	438, 457
Hézer Endre 1812—1896. E.	395	Szabályrendelet a segédlelkészek alkalmazásáról s elhelyezéséről.	
Gyarmathy József 1850—1896. Ragályi Géza	537	Nagy Pál	441
Miklóvcz Bálint 1832—1896. —y	539	A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. B.	461
Holland-magyar egyházi érintkezések Zoványi J.	569	Az abauji kegykői lelkesi értekezlet gyűléséből. Ifj. Szilva István	479
Képes-e a magyar természet-tudomány Istennek kérdésére kielégítő feleletet adni? Ruskay Gyula	588, 626, 657	Találkozás 25 év után. P. J.	571
Kiss Áron, tiszántúli ref. püspök imája a munkási várfokon, az ezredéves ünnepen 1896. július 19.	603	A pataki diákok ezredévi kirándulása. Egy tanár	573
Lengyel Sámuel 1831—1896. Porcs János	642	A felső-szabolcsi egyházmegye rendkívüli közgyűlése. Szikszay András	605
A „Miatyánk” újabb magyarosítása. Radácsi György	674	A munkácsi ezredéves ünnepélyek 1896. jul. 19. Egy nagy-kerősi jelen volt	609
Fóth Ferenc 1823—1896. Péter Mihály	692	Az amerikai magyar ref. egyházmegye gyűlése Trentonban, N. J. 1896. jul. 4—7. Kalassay Sándor	675
Egykori vélemény az 1848. XX. törvényzikkéről. Révész Kálmán	710	Lelkész-értekezleti közgyűlés. Szuhay Benedek	694
Novák Lajos főiskolai lelkesz imádsága az iskolai év megnyitásokkor	772	A felső-zempléni ev. ref. tanító-egyesület. Péter Mihály	696
A dogmak jelentősége napjainkban. Dr. Tüdős István	774, 874	Az abauji ev. ref. egyházmegye lelkesi egyesületének értekezleti közgyűlése. Szobonya Mihály	715
Tompa-szobora előtt. Zuhay Benedek	792	A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Simon Andor	730
Mecner Béla üdvözlő beszéde.	810	A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Botos József	732
Bernáth Elemér üdvözlő beszéde	811	Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Ujj József	736
Tompa Mihály szobrának leleplezésékor. Dr. Tüdős István.	812	Főgondnok-választás a tiszántúli ev. ref. egyházkerületben.	738
Lévay József ünnepi beszéde.	815	Az alsó-zempléni egyházmegye őszi közgyűlése. Komjáthy Gábor	736
Kazinczy Ferenc nyelvtanítói munkássága. Zsoldos Benő.	898	Az alsó-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése. B.	758
Uj-Tátrafüred és a protestántizmus. Kovács Béla	911	A dunántúli ev. ref. egyházkerület örömapjai. Patay Károly	760
Egy kis hirlap-kritika. Réz László	944	A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Hutka József	776
Lelkész-képzés és a dogmak jelentősége. Andrassy Kálmán.	959	A máramaros-ugocsi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Ladányi Endre	778
Adventben. Ifj. Szilva István	984	A sárospataki főiskola köréből	780
A nagy pillanatok. Ifj. Szilva István	999	A felső-szabolcsi lelkesz-egylet értekezlete. Szikszay András	794
Karácsony reggelén. Ifj. Szilva István	1000	A sárospataki örömapnepek. Rác Lajos és Radácsi György	817
IV. KÖZÉLETÜNK.			
Az igazgató-tanács ülése Sárospatakon. Kovácsy S.	93	A Tompa-szobor leleplezése. Rác Lajos	824
Egy kis gyakorlati belmissio kapcsolóban a domesztikával. Csontó Károly	130	A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. Radácsi György	825
Az amerikai ev. ref. missionáriusok pittsburgi gyűlése. Kalassay Sándor	172	A sajtó nyilatkozata a sárospataki ünnepéről. bj.	838
Az országos lelkeszi öbzegy-, árva-gyámintézet kezelési szabályzata és ügyrendje. Dr. Tüdős István	231, 247	Gróf Károlyi István nyilatkozata a néppártról s a kath. páp-ságról	840
Mitrovics Gyula távozása Sárospatakról. Radácsi György.	274	A felső-szabolcsi egyházmegye gyűlése. Szikszay András.	879
A felső-borsodi értekezlet közgyűlése. Szuhay Benedek	291	Toronyzentelés Kápolnán. Csik Dániel	988
A felső-zempléni egyh.-megye lelkeszi értekezlete. Péter M.	292	A gömöri ev. ref. egyházmegye köréből.	39, 253
A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Hutka József	294	A sárospataki irodalmi kör köréből.	136, 156, 932, 134
A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése. Simon Andor	309	A magyar protestáns irodalmi társ. köréből. 255, 279, 742, 917, 934	
A máramaros-ugocsi egyházmegye tavaszi közgyűlése. Biki Ferencz	310	Kazinczy-ünnepély Széphalmon.	404
Az abauji egyházmegye tavaszi közgyűlése. Ujj József	312	A szatmári ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése.	519
Kolozsvár-Enyed (az erdélyi egyház-ker. közgyűlése.) Egy jelen volt	317	Darányi Ignác komáromi egyházmegyei gondnok beiktatása.	678
Az a.-zempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése. Referens.	319	Az ungi tanító-egyesület millenáris gyűlése.	764
Az ev. ref. egyetemes konventről. Radácsi György	332, 355	Az abarai egyház templomszentelési ünnepélye	782
A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése. Vattay László	337	Antal Gábor beiktatása	863
A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Bartha Mihály	348	A dunamelléki ref. egyházkerület közgyűlése.	863
Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. B.	349	A tornai egyházmegye rendkívüli közgyűlése.	883
A felső-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése. Szikszay András	351	A bácsaranyosi templomszentelés.	901
A nagybányai egyházmegye közgyűlése. Papp József	353	Az oldalfalvi leányegyház örömapnepe.	917
A sárospataki ev. ref. főiskola az ezredéves kiállításon. Zsoldos Benő	380	Reformatio emlékünnepe Sárospatakon.	918
Az ezredéves ünnepélyek Rác Lajos	383	Gr. Dégenfeld József egyházkerületi főgondnok ünnepélyes beiktatása Debreczenben	935
A magyar prot. úrrel-társaság közgyűlése. Zoványi Jenő.	397	A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.	951
Az ezredéves ünnepélyek Sárospatakon.	399	Templomalapfektetés Bidgeponton.	952
A gönczi ev. ref. egyház örömapjával. P. J.	316	A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése.	969
		Templomszentelés Tokajban. n.	991
		A szerkesztő lemondó levele. Radácsi György	1001
		Válasz a szerkesztő lemondó levelére. Maklári Pap Miklós.	1001
		Nyílt levél a szerkesztőséghez. Dr. Heiszler József	1030

	Lap		Lap
V. KÖNYVISMERTETÉS.			
Mindszenti J.: Krisztus minden mindenben. Lic. Rácz K.	13	A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1896. május 27—28-án Miskolcon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.	648
Dr. Szlávik M.: Zur Gesichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn. Rácz Lajos.	73, 96	A sárospataki ev. ref. főiskolai igazgató-tanács jegyzőkönyve.	648
Kis Hitoktató, írta: Lévy Lajos. Róz László	110, 133	Simó János: Millenáris emlékmű.	697
Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató” bírálatára. Lévy Lajos	189, 210	Szilády Aron: Régi magyar költők tára, IV. kötet. rs.	697
Csányi Benjamin: Templomi beszédek. Vattay László	269	Batta György: Lelekész beiktató s beköszöntő beszéd. ry.	698
Isten országa, Benke István. Csik Dániel	481	Róz László: Beköszöntő egyh. beszéd, elő- és utó-írával. ry.	698
Egyházi beszédek, Döszeghy Mihály, Lic. Rácz Kálmán	590	Müller Miksa: Gifford. előadások. rs.	797
A Simonyi-féle tüzetes magyar nyelvtan I. kötetének bírálatá. Királyi Pál. Szinyei Gerzson	608, 641	Dr. Serédy László: Kritika és ízlés bírálat. rs.	798
Magyarozó jegyzetek C. Sallustius Crispus Catilina és Jugurtha ez. művéhez. Zsoldos B. Gulyás István	659	Hetesy Viktor: Köznapi ímadások. ez. i.	845
Luthardt-Csiky L.: Előadások a kereszténység erköletstanáról. Rácz Lajos	842, 859	Jámor Balázs: Ezeréves hazánk története. bj.	881
A lelki átörökítés. Irta Ribot. Ford. Holló István	994	Kóta Sámuel: Vallásos erkölcsi olvasó könyv. ry.	882
A magyarországi középiskolák multja és jelene, dr. Fináczy Ernő. Kis Lajos	947	Kenessey Béla: A „Protestáns árvaházi képes naptár.” bj. A koszorú.	882, 883
VI. IRODALOM.			
Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Szinyei Gerzson	16	Dr. Tüdös István: „Egyházi beszédek.”	950
Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Zombory Gedő Zsoldos Benő: Magyarozó jegyzetek C. Sallustius Crispus „Catilina” e. művéhez.	34, 35, 36	Thomas: „Descartes emlékezete” ford. Rácz Lajos. ry.	950
Evangélikus egyház és iskola.	36	Magyar Irók Élete és Munkái, V. kötet 2. füzet. ry.	966
Veres Ferenc: Taneszköz-készítés.	36	D. Abraham Kuenen: Gesammelte Abhandlungen. rs.	966
H. Scherer: Die Pestalozsische Pädagogik. rs.	36	Dr. Bartók György: Bibliai elbeszélések. iz.	967
Pukánszky Béla: Héber nyelvtan. Radácsi György	36	H. Kiss Kálmán: Elő nemesség. ry.	1004
Dr. Bartha B.: Örálás. ry.	36	Simó János: Az unitárius szöszök. rs.	1004
Tóth Sámuel: Az ev. ref. egyetemes konvent jegyzőkönyve. ry.	36	Dezső Lajos: Comenius Amos János „Nagy Oktatástana” rs.	1005
Dr. Kovács Gábor: A miskolci ev. ref. főgimn. története. ty.	112	Kovács Béla: Hazánk ezredéves fenállásának emlékére Szepsiben rendezett ünnepélyek emlék-könyve. ry.	1006
Mitrovics Gyula: A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve. ry.	113	S. Szabó József: Az ó-classicus költészet nevelőhatása. rs.	1006
Protestáns szemle. R. L.	114, 193	Dr. Szlávik: Zur neuesten phil. Litteratur in Ungarn. rs.	1007
Magyar Hírlap millenniumi albuma.	116	Péterfy Dénes: A mi a vallásban változó és maradó.	1007
Szűcs Farkas: A Protestáns Szemle kritikáinak.	154	Radácsi György: A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve.	1007
Erdődgh Dániel: Tündérsíp. ry.	155	Révész K.: A kassai ev. ref. egyház emlékkönyve ry.	1008
Dezső Lajos: A sárospataki állami tanítóképzede (XII.) értesítője.	193	Kovács Béla: A szépséi ev. ref. egyház története. ry.	1008
Zábrák Dénes: Értesítés „Krisztus az én életem” egyházi beszédek.	194	Dr. Tüdös István: Dolgozatok a gyakorlati lelkeszet köréből.	1033
Dr. Masznyik E.: Pál apostol II. r. 5. füz. ry.	251	Marton Lajos: Ruth könyve. ry.	1033
Csiky Lajos: „Hit, remény és szeretet.” ry.	251	VII. KÜLFÖLD.	
Pfeiderer R.: Die Bibel nach Luthers Übersetzung. rs.	251	A vallások harca. R. L.	9, 32, 54, 153
Molnár Lőrinc: Az erdélyi ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1896. évre. ry.	252	A hollandi prot. szövetség ünnepsége.	80
Széchy Károly: Gróf Zrínyi Miklós élete 1620—1664. rs.	296	A katolikusok Elzász-Lotharingiában.	197
Sántha Károly: Órangyal. rs.	297	A papok száma Olaszországban.	217
Dezső Lajos: Nagy oktatástan.	341	A nyolczadik lutheranus értekezlet Schweiczben	754
S. Szabó József: Emlékkönyv.	359	A vasárnap munkaszünetre vonatkozó intézkedések Európa különböző államaiban.	444
Bodor János: Pál apostol tana a megigazulásról. Dr. Tüdös István	259	Az alkoholizmus Franciaországban.	444
Kiss Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531—1895. bj.	498	Oszkár svéd király a nevelésről	920
Dr. Székely György: A qualitativ érzelmek psychológiája. rs.	500	Oroszországban a népevelés.	969
Zoványi Jenő: A theológiai ismeretek tára. ry.	518	VIII. MULTUNK.	
A Bethlen kollégium előjáróságának fólhívó szözata	519	Egy régi tükör, melybe láthatni valamit a jövőből is. Földváry László	174
Zóla Emil: Róma. rs.	611	IX. MILLENNÁRIS MELLÉKLET.	
Gellédy Mór: Magyar millennium. ry.	612	Ima. Dr. Tüdös István	1
Izzák Jenő és Borsos Vilmos: Millenniumi kalauz. Kiállítású útmutató. ry.	612	Millenniumi emlékbeszéd. Dr. Zsindely István	2
Ádám Gerzson és dr. Jóó Imre: A nagykorúsi ev. ref. főgimnázium története. bj.	613	A honszerelem ünnepén. Ifj. Szilva István	17
Budapesti Szemle. rs.	613	X. GYÁSZHIREK.	
Czánke István: Magyarok Istene. ry.	648	Munkácsi Jóó Gábor, Szatmár	37
Dicsőfy József: Az ezredik ó-év és az ezeregyedik tavasz. ry.	648	Gyarmathy Józsefné	56
		Beothy Zsigmond dunántúli egyházkerületi főjegyző, Komárom.	77
		Buzás Pál jogtanár, Debreczen	77
		Kerekes Jánosné Ferenczy Ilona, F.-Barczika	116
		Békés Gyula kir. tanfelügyelő, Debreczen	116
		Gyurkó Mihályné Kiss Johanna, Sajó-Hídvég	156
		Hésser Endre palkonyai lelkész	176
		Kaszonyi Jánosné, Tamko Róza	234
		Kun Pál miskolci tanár	234
		Boronkay Károly, Czeke	252

	Lap		Lap
Balajthy István ref. lelkész, Asztély	299		
Szkal Károly pápai tanár	360		
Kubes Odón sárospataki tanuló	404	Kun Bertalan püspök újévi levele	17
Károly Lajos főherceg	421	A róm. kath. főpapok pásztori levele	17
Vályi Lajos komáromi esperes	422	Az istenbéke éve	18
Batta József, Sárospatak	422	A „Sárospataki Lapok” jóvendőjére vonatkozó levél	18
Kozma István sárospataki tanuló	466	A Tompa-szobor ügye Sárospatakon. 19, 59, 137, 216, 361, 363, 408	444, 466, 615, 680, 783, 862, 936
Barkó Béla sárospataki tanuló	466	Érdekes ajándék a sárospataki diákoknak	19
Miklóvics Bálint hőmezővárszéki lelkész	502	A keleti egyház válasza a pápai encyklikára	20
Trócsányi Bertalan, Sárospatak ry.	575	Az a bizonyos 22,000 frt	37
Pásztor Zoltán, Sárospatak	594	A protestáns papok sorsa	38
Makay János szinai lelkész	594	A debreczeni papválasztás ügye	38
Kanitz Agoston kolozsvári egyetemi tanár	594	Az izraelita vallásfelekezet autonómiaja ügyében tartott értekezlet	40, 79
Borsovai Lengyel S. az a.-borsodi ref. egyházmegye gondnoka	614	Németh lutheránus missio Magyarországon	40
Szeremley József alsó-szabolcsi esperes	614	Leány-gimnázium	56
Kun Béla halála és temetése	614	Egy szép levél	57
Beke József, Putnok	649	A dunántúli ref. püspökválasztás	57
Jászay Borbála, Halmy Istvánné, Abaujvár	649	A tanító fegyverkezési joga	57
Vitéz Mihály kemecsei lelkész	663	A középiskolai tanulóknak millenniumi utazása	58
Vályi János temetése	664	A 22,000 frt és az erdélyi igazgató-tanács	58
Makkay Domokos nagyenyedi tanár	677	Lukács Odón esperes millenniumi körlevele	58
Körösy György karádi lelkész	846	Görömbey Péter 25 éves papsága	59
Orbán József sárospataki ny. tanár	901	Egy kath. pap vallomása	59
Dókus Józsefné, Rátay Borbála, S.-A.-Ujhely	950	400,000 frt subventio	78
Nemes Menyhért székelyhídi lelkész	990	A 22,000 frt segély sorsa	99
Földváry Gerzson ó-fehértői lelkész	990	Adalékok a „Debreczeni Prot. Lap” történetéhez	99

XI. VÁLASZTÁSOK.

Rácz Kálmán balsai lelkész	38	Kiállításra	99
Korocz József berecei lelkész	38	Előjegyzett jókívánságok	117
Mindszenti Imre s.-kassai lelkész	157	A debreczeni papivóki küldöttsége	118
Antal Gábor dunántúli püspök	197	Békes-bánati javaslat az egyházmegyei és országos lelkesítő ösztönző-árva-gyámintézetre nézve	118
Szálóssy József erdőbényei lelkész	234	Az országos lelkesítő ösztönző-árva-gyámintézeti ügye	119
Jakab János bovia-lenkei lelkész	234	A bevett egyházak állami támogatása	119
Fekete Gyula bőszi lelkész	255	A nagyállói ev. ref. egyházak kebeléből	119
Görömbey Péter f.-szabolcsi esperes	502	Zichy N. gr. a néppárt érdekében	120
Véghelyi Dezso dunántúli egyházkerületi főjegyző	594	Schlauch a debreceni katholicismus erősítéséhez	136
Németh István egyházkerületi aljegyző	594	Theologiai magántanári előadás Sárospatakon	136
Szabó Zsigmond és Segesdy M. tanácsbírák	594	Dr. Masznyik értesítése	137
Sas Béla akad. igazgató Debreczen	594	Ujabb fajta belmissió	176
Dr. Szilávik M. akad. igazgató, Eperjes	—	Levél a szerkesztőhöz	177
Radácsi György egyházkerületi főjegyző	677	A dévai ref. templom restaurációja	178
Br. Vay Elemér a.-borsodi gondnok	917	Lukács Odón halála és temetése	194
Szalóczy Pál egyházmegyei főjegyző	917	Millennaris kath. országos értekezlet	212
Dr. Németh Imre világi főjegyző	917	Papírtokok	213
Tudja Mihály deregyői lelkész	934	Pofányi, Olay és a holtkéz	214
Ragályi Géza tornai ev. ref. esperes	968	Dr. Mitrovics Gyula értekezése a philológiai társaságban	214
Tóbiás Gyula szinai lelkész	990	A „Protestans” Chronologusa	214
Dr. Bartók Jenő nyíregyházi lelkész	991	A H. B. és P. S.-féle vitához	215
Gavallér János kis-vasvári lelkész	991	Földváry László értesítése	216

XII. MINISZTERI RENDELETEK, JAVASLATOK ÉS HATÁROZATOK.

Az oklevelek és bizonyítványok másolatainak és másolatainak kiadása tárgyában	39	A dun.-tuli püspök köszönetnyilvánítása a s.-pataki főisk. tan. karához	234
A vallás szabadságkötőkről szóló törvény végrehajtása.	78	A konvent összehívása	235
Ministeri leirat a 22,000 frt államsegélyhez.	117	A lelkesítő-árva-ügyek Sárospatakon	235
Ministeri leirat a „Hivatalos Közlöny” ügyében.	136	Bácsuzás Mitrovics Gyulától	253
Ministeri leirat a tanárok nyugdíjazása ügyében.	157	Descartes emlékezete	253
Ministeri rendelet a középiskolai énektanítás ügyében.	216	Az egyetemes tanügyi bizottság alakuló gyűlése	254
Ministeri rendelet a növendékeknek más vallásúak hittani órájára járásában.	595	A magy. prot. irodalmi társaság alakuló gyűlése	254
Ministeri rendelet a párbeszéd elvételéről.	595	Válasz a „Debreczeni Prot. Lap” „Egy másik vidéki tagjának”	278
Ministeri leirat a tanítóképzések ügyében.	679	A kegyelmes megemlékezésnek egy tulthajtott példája.	279
Ministeri rendelet a tanítóképző tanárok magánórái ügyében.	679	A budai ev. ref. templom felavatása	280
Ministeri határozat a törvénytelen gyermekek törvényesítésére.	681	Antal Gábor püspök esküetele	280
Ministeri rendelet a tanítói nyugdíjalapra fizetendő 15 kr.-ok beszedése ügyében.	804	Vályi Lajos és Némethy Lajos kitüntetője	280
		Pósa Lajos millenniumi éneke	—
		Mitrovics Gyula fogadtatása Debreczenben	298
		A bődői ref. egyház veszedelme	298, 401
		A holtkéz	299, 991
		Szász Domokos püspöki jubileuma	322

	Lap		Lap
Mitrovics Gyula beiktatása	322	Uj zsidó hitfelekezet	920
Ezeréves ünnepély Sárospatakon	329	Orbán József temetése	920
Czinke István beiktatása Rimaszombatban	360	Lévay József a s.-pataki Tompa-szobor leleplezési ünnepélyéről	933
A lelkesi fizetések 800 frtra való kiegészítése	361	A német protest. Melancthon ünnepe	935
A Széphalmon tartandó Kaszinó-ünnepély	362	Tanügyi reformok Norvégiában	
Ujabb vasuti kedvezmények a kiállításra utazóknak	362	Az ezredéves kiállítás kitüntetteli	951
A prot. pap esküdjéről, Marczali H.	362	A debreceni Svetits-intézet	968
Millenniumi alapot a sárospataki főiskolának. ry.	386, 405	Egy konvertita pap haláláról	970
Bosszús hangok a millennium alkalmából	386	A királyi megnyitó a prot. lelkesekről	970
Sárospatak millenniumi tényeiről	387	A tisztánimeni ev. ref. egyházkerület hivatalos válasza a Cseh-Morva testvéreknek	990
Értesítés az ezredévi ünnepélyekről	405	Tudós István válasza Andrassy Kálmánnak	991
Lukács-alapítvány	406	Mi történtik Karádon?	1009
Az „Evangelical Alliance” küldöttjei a konventen	406	Kire szavazunk mint kerületi jegyzőkre?	1009
Államsegélyt nyert lelkesek	407	Kolduló ev. lelkes	1009
Zsilinszky Mihály megbízatása	422	A lelki kevely	1010
Confirmatóri ünnepély Sárospatakon	433	Hangverseny Homonnán	1010
Ezeréves ünnepély Csomonyán és Pelsőzön	433	A szerkesztő bucsú-szavai	1033
Ezeréves ünnepély Málicán	442	Fejes István adománya a sárospataki diákoknak	1034
Millenniumi alapítvány Rimaszombatban	442	Vállyi János végrendelete	1034
Kájel József meghívója	443		
A vasárnapi munkaszünetre vonatkozó intézkedések	444		
Némely közlemények magyarázatul	445		
Az ezredévi tornaversenyen kitüntetett sárospataki tanulók	446		
A nemzet és a király	483		
Kitüntetések az ezredéves ünnepélyek alkalmából	484		
A 800 Irtos lelkesi fizetési minimum az országgyűlésen	484		
Az angol Biblia-Társulat ajándéka a királynak	486		
Dr. Horváth Ödön kitüntetése	502		
Az erdélyi ev. ref. egyházkerület gyűlésének legfőbb tárgya	502		
Rövid felvilágosítás Ladányi urnak. Révész S. K.	503		
Figyelemztetés az abajmegyei lelkesekhez	540		
Az országos középiskolai tanáregyesület új tisztikara	541		
Egy kis statisztika	541		
A magyar királyi protestans bibliaja	542		
Helyreigazításul Szilva István cikkére. Fűz J.	543		
Leleplezés-beiktatás T.-Lúczon	615		
A holtkéz szerzeményeinek összeírása	631		
Harminczéves püspök	648		
Visszapillantásul	650		
Görömbey Péter első esperesi levele	664		
Vaszary Kolozs körlevele	664		
Az egyházi körmenetek eltöltése	665		
A sárospataki ev. ref. egyház köréből	387, 663, 782, 784		
A román kath. egyesületek országos kongresszusa	679		
Az orosz czár ajándéka	680		
Pápista kizárólagosság	717		
A sárospataki izraeliták magyarsága	717		
Az egrí nők újabb hőstette	742		
A dőghéi ref. egyház millenniumi emléke	742		
A szombathelyi prot. templom szentelése	742		
Egy román kath. gróf a néppárt ellen	743		
A román kath. egyház Debreczenben	743		
Helyreigazításul Révész Kálmán	743		
Nazaránusok Szirmán	743		
Millenniumi megkisebbitésünk	744		
Igazítás. Révész Kálmán	831		
Helyreigazítás. Rácz Kálmán	831		
Kérelm. Ballagi Géza	831		
Gr. Degenfeld József	846		
Ujabb és újabb mellőztetésünk	862		
Nyilvános köszönet a sárospataki egyház nevében	863		
Október 31-ike	883		
Írásbeli tettek a Sárospatakon tartandó lelkesi vizsgákra	883		
Eszrevételek. Szász K.	884		
Tisza Kálmán arcképe a sárospataki iskolának	903		
Zsilinszky Mihály a papi fizetés minimumáról	918		
Magyarázatos biblia-terv	919, 969		

XIV. HIRDETÉSEK. PÁLYÁZATOK.

Symphonia peremező	81
Nagy-Enyedi Bethlen-kollégiumnál 3 tanári állás	120, 138
A székelyudvarhelyi kollégiumban tanári állás	133
Zilahai főgimnáziumban tanári állás	178
Debreceni főiskolában tanári állás	197, 198, 525, 68.
Sépsi-szentgyörgyi Székely-Mikó kollégiumban egy tanári állás	198
László Sándor harangöntője	217, 236, 446, 546
Höngy Ferenc harangöntője	218, 682, 848, 904, 971, 991
Egri Ferenc harangöntője	218, 506
Lóvy J. konfirmációi bizonyítványok	256, 300
Miskolci ref. főgimnáziumnál tanári állás	300, 387, 526, 545
Nótvony Antal harangöntője	324, 364, 338, 446, 506, 546, 596, 653, 666, 740, 832
Budapesti ref. gimnáziumban tanári állás	388
Szatmárnémeti ref. főgimnáziumban tanári állás	408, 445, 544, 595, 749
Marosvásárhelyi ref. főgimnáziumnál tanári állás	486
Mezőúti ref. főgimnáziumban tanári állás	505, 525
Szilice-borzovali ref. egyház lelkesi állomása	595
Sárospataki főiskolában jogtanári állás	596, 616, 681
Sárospataki főiskolában a Mesko-alapra	616, 632
Rimaszombati ev. prot. főgimnáziumnál tanári állás	632, 651
Turai egyház lelkesi állomása	657
Magyar Lloyd jelzőlog-kélesőn	720, 744, 832, 848, 907, 972
Szini ref. egyház lelkesi állomás	847
Ungvári ref. egyház lelkesi állomása	1011
Karádi ref. egyház lelkesi állomására	1012
Ráth Mór hirdetése	1012

XV. NYUGTÁZÁSOK, KÖSZÖNETEK.

Adományok a Tompaszoborra 19, 59, 137, 216, 363, 408, 444, 466	615, 630
A sárospataki akadémiai ifjúság olvasó-egylete	137
Adományok a sz.-i.-baknai egyháznak	408
A sárospataki millenniumi bálon felülhívtettek	444
Adományok a bödői egyháznak	444
Felülhívtettek a sárospataki templom felavatásakor rendezett bálon	831
Adományok a hegymegyi ref. egyház javára	847
A szurdoki egyház köszönete Lengyel Erzsébet asszonynak	968

XVI. SZERKESZTŐI ÜZENETEK

20, 81, 100, 158, 178, 236, 256, 324, 364, 408, 505, 545, 616, 632, 719, 884, 903, 920, 971, 1011, 1036,
--

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székhelyessel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedoldal
oldal 2 frt.
Esenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „1896. Fejes István. — Visszapillantás a múlt év tanügyi mozgalmaira.” *Buza János.* — „Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.” *Földáry László.* — „A vallások harca.” *R. L.* — „Krisztus minden mindenkben.” *Lic. Rócz Kálmán.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

1896.

Egy ezredévnek kezdő éve! Nagy, emlékezetes időpontja lesz a következő éveknek és századoknak. Oly időpont, a melyről a később élők azon sóhajtozással fognak megemlékezni: vajha ók is tanui lehetnek volna azon nemzeti nagy alkotasoknak a világraszóló, fényes és magas sztosz ünnepegyeknek, a melyekkel az ország az 1896. év napjait megszentelte! Unokáink könyezni fognak, hogy szepapáik ünnepelték és nem ők ünnepelhetik Árpád honánk ezredik esztendejét!

Mi pedig, a kik isten kegyelméből megértük hazánknek ezen nagy időszakát, a mindennapnál is majdnem közönyösebb hangulatban vagyunk még most is, mint a nagy év első napjai immár beköszöntöttek. Igaz melegség és lelkesedés mai nap nincs a szivekben az ezredéves haza bércein és rónáin. Úgy tetszik nekem, hogy azok, a kiknek szívök fogékony volna a fellángolásra, szorongással és aggodalommal vannak eltelve a haza jövődjére iránt. A politikai, sőt már-már a társadalmi gyűlölködés erőszaka tehetetlenségre kárhoztatja a hazaszerető lelkeket. Ezek közé számítom az egyetemes reformált egyháznak tagjait a legkisebbektől a legnagyobbakig.

Boldog isten! ha egy ezredévnek határpontján szent hevülettel örülni mi sem tudunk, az nekünk fájó, leverő gondolat. De mi ki vagyunk tagadva az örömből, mert éreznünk kell, hogy az 1868-iki törvények ellen indított támadásokból fejlődtek ki a mai viszonyok, a melyek a néppárti elvekkel a mi megtörésünkre és megalázásunkra irányulnak. Sirunk kellene e bator és hazááruló hajszyán, nem magunkért, de hazánkért, hogy nincsenek oly bator és nagylelkű hazafiak, a kik a protestánsok történeti érdemeire hivatkozni merjenek és megvédelemlenzen minket a kitagadás megalázó helyzetében. De mi sirni nem fogunk, mert tudjuk ma is, mint elődeink századokon keresztül, önmegtagadásal szeretni a hazát.

1896!...

Egy nagy ünnepre gondoltunk, a midőn egybekapcsolódnak az ország különböző ajkú és hitű lakosainak szívei, összefonódnak karjai és az így összeforrnt nemzet az ezred év szikliján megállva, merészen és lelke-

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

sülten tekint a következő időkre! és most szárnyszeggetten hullnak vissza fenszállni vágó érzéseink, összegzregorodnak keserűen, mint a kicsifart citrom, szomorú gondolataink, mert a haza egységét, az érzések közös összetalálkozását 1896-ban nem üdvözölhetjük szívünk teljes örömeiből.

Önmegtagadásra és minden vonalon önvédelemre szorítva áll a magyarország, év. ref. egyház az ő ezredév záró s az új ezredév kiinduló pontján. Az egyházpolitikai törvények, a melyeket a haza egységeért és békéjéért nem ellenezhetünk, mint előre is véltük, egyházi érdekeink védelmére hívnak fel, ha csak kegyelemre megadni nem akarjuk magunkat a Wolofka-féle erőszakosságoknak. Évek fognak kelleni és ez években sokat kell fáradozunk és dolgozunk az evangéliommal kezünkben, míg az egyházi helyreáll a protestáns egyházak javára, — ezt már ma látom, mint előbb is tudtam. Gondoltam azonban, hogy az önvédelemnek és önfentartásnak magunkban levő erején kívül, az 1896. évre birni fogjuk már azon külső eszközöket is, a melyek egyházunknak az állam által megígért s az 1848-iki törvényekben biztosított fölségelésében rejlenek. Az 1896. évet az 1848-iki s az egyházakra vonatkozó törvényeknek végrehajtásával kellett volna egy nagy ünnepné tenni. A protestánsokat az elismerés és méltánylás, a többi felekezeti papságot a megnyugtatás jobb hangulattal hozhatták volna az ezer év ünnepén. Kövek és oszlopok emelése helyett a lelkeszi karnak biztosabb alapra emelése! mért nem ragadta meg ez a gondolat a hazafiak lelkét? mért nem az, hogy a társadalomnak oly vezérítő tényezőit, mint a lelkeszek, nem utolsó, hanem első sorban kellene szorgos gond tárgyává tenni?

Hát ez is mi miattunk, a protestánsok miatt. A congrua-rendezés előmunkálataival még nincsenek kész. A mi összeírásaink — szűkségeink kimutatásával — hiába vannak ott a miniszteri fiókokban. Kik merne addig rajtunk segíteni, míg a klérus késlekedik?

22 ezer frt előleggel váltja be a kormány a nagy ígéreket. Az 1896. évre ennyi esik ev. ref. lelkeszeink felségelésére. Egyházkerületünk 3300 frtban részesül az említett összegből. Nehány lelkesznek némi almaliszna. 1896-ban ez engem lehangol és elszomorít. Hibázatom a kormányt, hogy ily kisszerűen fogja fel a nagy kérdést. Hibázatom az, hogy egyháziai előjáróinkat, a kik előre

nem figyelmeztették a kormányt arra, hogy inkább várjon, mint így kezdjen. Mert nem arról van szó, hogy mint szégyenes közalapunk, annyi-amennyi segélylyel támogatssa a megszorult lelkeseket, hanem a *lelkési állásoknak oly állandó felségeléséről, a melyet törvény, nem pedig kormánykegy biztosítson* s nem Péternek vagy Pálnak szóljon, hanem a csekély jövedelmű lelkesi hivatalnak.

De másként is, mielőtt még a törvény által biztosítandó államegélyt egyháznak igénybe venné, szólniuk kell előbb azon viszonyról is, a mely egyháznak és az állam között a segély folytán előáll. Mert, íme, most már praecedensül azt látom, hogy a 22 ezer frt segély az egyes lelkészek részére az adóhivatalokba lesz kintalva; ezt pedig én már ma sem fogadhatnám el, mert rosszabbra nem szeretném tenni az államegély elfogadásának módját a Bach-korszakénál, vagy a jelenleginél, a midőn egy összegben adatik ki egyháznak a segély és magunk osztjuk azt szét a szükséges helyekre.

Azonban az 1896 még most köszöntött be. Még van mód és alkalom egy nagy ünneppé tenni ezt az esztendő az egyházakra nézve is. En legalább, ha isten egészségemet megadja, megkísértem még tavaszi konventünkől ezt a főkérést intéztetni a kormányhoz. Mily öröm volna ez ránk, ha az ország meghallgatná kiáltásunk szavát! Nem a pénz, mint jutalom adná nekünk az örömet, hanem azon méltánynak tényleges nyilatkozata, hogy a magyar haza isméri és becsüli a protestánsoknak a nemzeti szabadság és közművelődés érdekében tett szolgálatait. Adja meg nekünk a nemzet ezt az örömet, hogy az új ezred évben kettőzött erővel szolgálhassuk édes magyar hazánkat!

1896!

Akármit hoz ez az év, ha szorongó szívvel is, ha önmegtadással is, de azért mi ünnepeit fogunk. A sötét palástokat felüljük és szemünk és lelkiünk kinyitja az éjjel, midőn imádkozni fogunk a haza üdvéért. Hiszen mi szívesen imádkozunk, csak hagyjanak békét nekünk azok, a kiknek kincseket adott az ország. Mi is szeretünk magunknak az ezer év ünnepeit egy nagy gazdagságot: megnyugvást a sirba költözött lelkeseknek, vigasztalást özvegyeinknek és árváinknak. *Gyámintésünk* — az ország ezredéves ünnepe — saját alkotásunk. A ki 1896-ban hal meg, az nyugodtabb lesz a sírban. A lelkesi karnak legyen boldog éve az 1896! Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Visszapillantás a múlt év tanügyi mozgalmaira.

Az 1895-dik év ezredéves történetünknek nevezetesebb évei közé tartozik. Nem véres csatákban nyert győzelem, nem világfelforgató, korszakot alkotó eszmék születése és hódító terjedése teszi ezt nevezetesebb, hanem a hitben különbözők egyenlőségének s a lelkiismereti szabadság elvének törvénybe iktatása, melyet nemzetünk felvilágosultabb gondolkozású s nemesebben érző fia, a világ rendes folyását megakasztani, sőt visszafelé terelni óhajtot lovagokkal szemben csakis nem lankadó kitartással s erős küzdelemmel vihettek keresztül. A lefolyt küzdelem mindenesetre heves és tartós volt, melyben egyenként és tömegesen buktak el a legjobb véredek; de biztató szavakat megértették azok, a kik helyökre léptek s győzelemmel haladtak tovább a megkezdett irányban. Igaz, hogy nem csillogó acélból gyártott fegyverekkel folyt a harc, de még így is csoda, hogy a lefolyt

pár év alatt s közelebb az 1895. évben be nem teljesedett nálunk ez a latin közmondás: *inter arma silent musica.* Csoda, hogy közoktatásügyi miniszterünk, a kik mint egyúttal vallásügyi miniszterek a legerősebb támadásoknak voltak kitéve, közművelődésünk érdekeit is szem előtt tartották s kulturánk fejlesztése érdekében terveket készítettek s azok közül néhányat meg is valósítottak.

Hogy az elmúlt évben különböző irányban megindult tanügyi mozgalmaknak lesz-e valami szembetűnőbb s valami maradandóbb hatása, azt az új év küszöbén még nem tudhatjuk, mert hiszen közoktatásügyi miniszterünk gyors váltakozása miatt jó részben még csak tervekkel, noha már megvitattot tervekkel állunk szemben; a tervek pedig még a közoktatásügyi vezetőknek az agyában sem mindig egyformán születnek s megtörténik, hogy egyiknek az eszméje nem bír gyökeret verni a másik lelkében. Jó például szolgál erre az *egységes közpiskola ügye*, Csáky főnök az az egyik legkedvencebb eszméje, mely az éveken át folyt vita után s a közoktatási tanács kedvező véleménye alapján is már annyira elfőlt készítve, hogy csak a hivatalos tanszert kellett volna megállapítani s az új intézményt azonnal életbe lehetett volna lépíteni. Baró Eötvös azonban már nem lelkesedett elődje gondolatainak megvalósításáért s az egészről kicsinyfőleg úgy nyilatkozott, hogy közoktatásügyünk történetének megírója az egységes közpiskolát, mint egy *izben felszínén levő eszmét* méltán fogja megemlíteni. Ennek a sokakat szép reményekkel biztató tanügyi tervnek lassú halála egyike az 1895. év nevezetesebb tanügyi eseményeinek.

A szomorú véget ért egységes közpiskolával egyidejűleg méltán emlékezhetünk meg egy másik tanügyi gyászhról, a régi *közoktatási tanács* haláláról is. Ez a hibás szervezetnél fogva sok gyarlósággal megalkotott intézmény, melyet mint már tetszalottat, Wallacsi miniszter keltett életre, egy évi vezetés után, a karácsonyi ünnepek előtt csakugyan kimúlt. Örökebe hasonló nevű utóda fog lépni, mégpedig a miniszter nyilatkozatai után ítélve, egészségesebb szervezettel, nevének igazán megfelelő munkakörrel, megszabadítva, azoktól a teendőktől, melyeket előde minden felelősség nélkül s épen ezért általános elégedetlenséget támasztva végzett. Az új közoktatási tanács szervezetének terve az idő szerint még a miniszter fiókjában pihen; de reménylünk, hogy az ellen a tanügyi munkásainak nem lesz alkalmuk annyi jogosult panaszt emelni, mint a mennyit a régi ellen emeltek, mert hiszen a miniszter erre nézve előlegesen meghallgatta több illetékes férfiú véleményét az e célból összehívott értekezleten.

Az új közoktatási tanács tervezetével összefüggésben *értekezlet tartott* a vallás- és közoktatási miniszter a *taniskolák engedélyezése ügyében* is. Az év végéig e tekintetben is csak a tervezetig haladtunk s a kérdés helyes megoldására nézve biztos megállapodás még nem történt. Jogunk van azonban reményelni, hogy a milleniumi év ebben a sok tekintetből fontos ügyben is előnyös változást fog hozni, a mennyiben a miniszter terve szerint a taniskolák engedélyezése illetékes férfiúk egyéni felelősségére lesz alapítva.

Új közoktatásügyi miniszterünk különben annyi, több-kévesebb életrevaló és szükséges tervvel állott elő a közoktatási költségvetés alkalmával tartott program-beszédében, valamint azóta is, hogy miniszteriségének első évét méltán sorozhatjuk az u. n. tervezeti évek sorába. E hogy tervei között tanügyi fejlődésére nézve fontosabbak is vannak, elég azok közül például felemlítenünk az 1868. *népoktatási törvény revidíóját* olyan célból, hogy annak majdnem 30 év alatt tapasztalt

hiányai pótolásának s javított állapotában végre-valahára fokozatosan *végre is hajtassék*; továbbá a mi ezzel szoros összefüggésben áll, a *tanítóképzés reformját* s a *tanítók állami képését*, a mi annak a valóban türethetetlen állapotnak megszüntetésére látszik elődázhatatlannul szükségesnek, hogy hazánk tanítói között még most is ezrével vannak olyanok, a kik nem tudnak, vagy nem akarnak magyarul tanítani. Nagyfotosságú terve a tanítók *fizetésének végleges rendezése*; a *tanfelügyelői szervezetnek az adminisztrációba való bevonása*; a *tanfőnökök rezidenciája*; *tudományos tan- és kézikönyvek készítése*, különösen a középiskolai tanárjelöltek alaposabb képzése szempontjából; *hazai tárggyal szemléltető képek előállítás*a az állam költségén; stb. stb.

Nagyon sötét szemüvegben kellene azonban visszatekintnie a 1895. év tanügyi mozgalmaira annak, a ki minden áron azt akarna állítani, hogy a lefolyt év, tanügyi szempontból tekintve, csakis a tervezeteknek éve volt. Az elfoglaltan szemlélő mindenesetre készséggel és örömmel ismeri el, hogy úgy a kormány, mint az iskolafentartó egyházak és testületek sokat tettek hazai tanügyünk fejlesztése érdekében. A kisedővő intézetek száma emelkedett. A népoktatás érdekében, az általános tanítóihiány megszüntetése szempontjából minden vonalon megkezdődött legalább is a törvény által előírt fizetési minimum előteremtése még pedig igen sok helyen az állampénzár szivesen nyújtott segélyével. A tanítóihiány miatt támadt bajok csökkentése végett epen ev. ref. egyházunk közbenjárására megengedtetett az is, hogy olyan helyen, a hol a szükség parancsolja, a *lelkészek és segédlelkészek is végezhessek a néptanítók teendőit*. A állam szivesen felajánlván segélyét a községeknek és hitfeleketeknek, a vallás és közoktatási miniszter nagyobb joggal s így bátrabban is követeli, hogy népoktatási intézcieink a törvény kívánalmainak megfelelően s a fentartók az önfentartás köpenyébe ne burkolózzanak. Epen ennek lehet tulajdonítani, hogy a lefolyt évben már határozott intéssel fordult egyik-másik földi javakban dúsuló róm. kath. püspök felé is, figyelmeztetvén mintegy arra, hogy a kormányzatok alatt álló hívek művelődésére óriási jövedelmükből, ott a hol a szükség úgy kívánja, ők is áldozhatnának valamint. Rendezte az apácák vezetése alatt álló úgynevezett *felsőbb leányiskolák* ügyét, kijelentvén, hogy ezeket legfeljebb felsőbb népiskoláknak ismerheti el s nem engedheti meg, hogy a tanítató szülék felravezetése végett a jótalanul felvett címet tovább is használhassák. Mindezeknél fontosabb intézkedésnek tarthatjuk azt, hogy az ország különböző részeiben megkezdették annak a *400 népiskolának felállítását*, melyet az állam a millennium alkalmából, mint maradandó emléket akar bemutatni. Ez 1895 év tanügyi eseményei között mindenesetre ezt tarthatjuk egyik legfontosabbnak, mert ezzel nemcsak magunk előtt, hanem a művelt külföld előtt is igazolhatjuk, hogy államunk a népoktatás fejlesztésére az újabb időben habár lassú, de még is fokozatosan növekvő áldozatot hoz s így lassankint megváltozik az a statisztikai kimutatás, a mely szerint ezredéves hazánkban az állam, mint olyan, az összes népiskoláknak csak 529%-át tartja fenn.

A középiskolai tanügy fejlesztése érdekében is történtek a múlt évben udvös intézkedések. A közoktatási budget tárgyalása alkalmával újra felhangzott a már annyiszor elmondott panasz a középiskolai tanulóknak *túlterheléséről*, s zöbba jött ismételve az az óhajlás is, hogy tantervünkben a *nemzeti elemnek* nagyobb tért kellene elfoglalni. Ezeknek a panaszoknak és kifogásoknak megszüntetése céljából két rendeletet intézett a miniszter a

közoktatási tanácshoz, felhíván, hogy a most érvényben levő tantervetek vizsgálja át, különösen abból a szempontból, hogy vajjon nem nyujtanak-e azok alkalmat a tanulóknak *túlterhelésére* s hogy kellő figyelembe vannak-e azokban véve az u. n. nemzeti tárgyak. A tanács, több napi tanácskozás után, végre abban állapodott meg, hogy az *állami tanterv revíziója* a felvetett két kérdés szempontjából mindenesetre szükséges; de szükséges a *tanfőnökök revíziója* s nem különben a *tanárképzés reformálása* és a *tanulók maximális számának alábbszállítása* is, mert a mostani létszám mellett minden reform hiába való lesz. A miniszter a tanácsban felmerült eszmék figyelembe vételével, rendeleti úton szándékozik ezt a régióta állandó panaszt megszüntetni, a mi azonban az én véleményem szerint nem igen könnyen fog sikerülni. Ezen a helyen lehet megemlékeznünk arról, hogy a tanulóknak szellemi túlterhelésének ellensúlyozására, a tanfelügyelésre több hasznos intézkedés történt, melyek közül, különösen a *kerületi tornaversenyek* behozatala — úgy látszik — életrevalónak bizonyult.

A *tanárképzés és tanárhiány* kérdése is élénk megbeszélés tárgyat képezte a múlt évben s e tekintetben is tettünk előre egy hatalmas lépést a báró Eötvös Józseffel nevezett *internatus felállítás*a s az *őszöndíjak szaporítása* által. Igen hihető, hogy az *Országos középiskolai tanárgyűlés*let kassai gyűlésének *memorandum*a, mely a középiskolai tanárok helyzetét olyan őszintén, olyan leplezetlenül tárta fel a miniszter előtt s a mely a közfigyelmet is magára vonta, szintén hatással lesz ennek az általánosan érzett bajnak a megszüntetésére; sőt az is valószínű, hogy a tanárok számának szaporodását elő fogja mozdítani a *kolozsvári egyetemmel kapcsolatba hozott ev. ref. theologiai fakultás* felállítása is.

A tanárhiány apasztására s általában középiskolai tanügyünk fejlődésére jótékony hatással lesz bizonyára a *felekezeti iskolák részére felemelt államsegély*, valamint a fentartók testületekkel újabban kötött szerződéseknak az a feltétele, hogy a *segélyezett intézetek tanárai az állami iskolák tanáraival egyenlően díjaztassanak*, nem különben a felekezeti és községi középiskolában alkalmazott tanárok *állami nyugdíjintézetének* végre-valahára megnyitása.

Az *az egy pár új gimnázium*, a melyet az államkormány a múlt évben megnyitott, szintén eseményszámba mehet, nem azért, mintha ezekkel a *túlzsúfoltság*ot talán megszüntetnők, hanem azért, mert 12 év alatt középiskolai, különösen gimnáziumi ifjaink száma 40,000-ról 51,000-re emelkedett, de ez alatt az idő alatt iskoláink száma alig szaporodott.

Felsőbb oktatásunk körében is támadtak új eszmék, történetek fontosabb intézkedések. A *harmadik állami egyetem* felállítására úgy az országgyűlésnek, mint a sajtóban tanulságos megbeszélés tárgyat képezte s a Berzevicy által támasztott vitának egészen kis irodalom lett az eredménye, de a harmadik egyetem kérdése még sincs eldöntve, sőt egyhamar nem is igen lesz, mert mostani közoktatásügyi miniszterünk Kolozsváron tett nyilatkozata szerint arra most még semmi nagyobb szükség nincs. Az ev. ref. *debreceni egyetemre* még csak az adományokat gyűjtögtették; de már komolyan kezdettek foglalkozni azzal a gondolattal, hogy a millenniumi év alkalmából megnyitják a megerősített philosophiai facultat. Ez a hír indíthatta az erdélyi római kath. statust arra, hogy gyűlésén szintén egy *kath. egyetem* felállításáról tanácskozott. Felsőbb oktatásunk körében a legfontosabb esemény minden esetre a *kolozsvári ev. ref. theologiai akadémia* megnyitása volt, mely az ottani egyetemmel kapcsolatban leendő papjaink tudományosabb

képzését s részben felekezeti tanárok nevelését tűzte ki céljául. Hogy ezt képes lesz-e megvalósítani, azt a jövő fogja megmutatni. A másik feltűnőbb esemény a nők részére engedélyezett *egyetemi hallgatósi jog*, melylyel a tanári, orvosi és gyógyszerési pályá megnílik az *arra hivatali* nők előtt is, a kik középiskolai képzéseket egy, részökre felállítandó *leánygimnáziumban* fogják nyerni. Sajnálunk lehet, hogy a *budapesti egyetemen*, különösen annak jogi szakán a *túlszűfolttság* megszüntetésére ez évben sem történt egyetlen komolyabb lépés sem, pedig ez a *vidéki jogakadémiák* egészségesebb fejlődésére és felvirágzására is jótékony hatással lehet volna.

Ev. ref. egyházunk szintén igyekezett tőle telhetőleg előmozdítani az oktatás és nevelés ügyét. A *kolozsvári teológiai akadémia* felállításán s a *debreceni egyetem* alapjának építgetésén kívül, noha az állam segélyvel, *kiszélesztette s fejlesztette több középiskoláját*; sok helyen rendezte az eddig elhanyagolt *vallásstudóknak* ügyét; és a hol ez még hiányzott, gondoskodott középiskoláinak szakszerűbb, pontosabb felügyeletéről s újra alakította *egyetemes tanügyi bizottságot*, mely ha magas szentes hivatású érteni fogja, igen sokat tehet ev. ref. tanügyünk fejlesztésére s felvirágztatására. Nem hagyhatjuk végül felemlítés nélkül iskolafentartóinknak azt az *áldozatkész-séget* sem, melylyel ev. ref. tanítványaink történetének megírását, habár rövidesen is, a legtöbb helyen lehetővé tették s ezzel mintegy bemutatták a hazai tanügy története iránt érdeklődők előtt, hogy ev. ref. egyházunk mit tett a multban s mit tesz a jelenben a nemzet köz-művelődése érdekében.

Ez a rövid visszappillantás is meggyőzhet bennünket arról, hogy az 1895. év nem folyt le felelőtlen minden eredmény nélkül. Közoktatásügyünk fejlesztése érdekében terveztünk és tettünk is valamit, a mit a lejelőt év izgalmai között tehetünk. Tenni, végezni valónk bizonyára van még bőven, a melyekre a *II. egyetemes tanügyi kongresszus* — a mint a bizottságok munkálataiból láthatjuk — annak idején igyekezni fog rámutatni. Hiányokra, javítani valókra itt is, ott is bukkannak. Adja Isten, hogy az új ezredév kezdetén jó egyetértéssel ezeket is pótolhassuk és javíthassuk!

Buza János.

TÁRCA.

Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.

Mottó: „A mult csak példa legyen most.”

II. Ferdinánd 1617 június 29-én koronázott Cseh királyi urak gróf Thurn, Fels, Schlik és több más protestáns urak erős ellenzése dacára, és azon föltétel alatt, hogy míg Mátyas él, a kormányba nem avatkozik, a nemzet jogait s különösen Rudolfnak a protestánsok vallási szabadságát biztosító felség leveleit megerősíti.

Igérétet nem tartotta meg, de annyival hívebb volt 1600-ban *Loretóban* tett és Stajersországban a legkegyetlenebb módon már be is töltött ama fogadásához, hogy minden éremét, egész életét a róm. kath. vallásnak és evangéliomi prot. vallásfelekezetek romjain leendő teljes diadalra juttatására szenteli. Vakbuzgóssággal telt lelke!

II. Ferdinánd a jezsuita nevelés következtében annyira meg volt zavarodva, hogy *Márit névete ki összes hadai fővezéreké.* Kazay J. Magyarország és Erdély története. Nagy-Szombat 1737-től 1740-ig. 321. l.

ez eszmétől annyira át volt hatva, hogy annak minden egyéb érdeket alárendelt, s érette kész volt szüntőgy a maga nyugalmát, mint népei boldogságát, jólétét feláldozni. Bizalmasabb emberei nem egyszer hallák tőle a nyilatkozatot, hogy *készebb feleségével, gyermekeivel számkivetésbe menni, s életét házankénti koldulással tengetni, sőt pallos alatt végezni, mintsem eltűrje országában az eretnekeket.* Semminék sem örült inkább, mint midőn hallá, hogy valaki pápává lett, s gyönyörrel ringatta magát a jezsuiták és Pázmán Péter ámtó beszédeiből merített ama hiedelemben, hogy *tértési érdemeinél fogva neki már nem kell a purgatoriumba mennie, hanem egyenesen a mennyei dicsőségbe jut.*

Még nem töltött egy évet trónján, midőn már elkezdte érvényesíteni azt, a mit szentül hitt, hogy az eretnekeknek adott hűség-eskütnem kell megtartani, mert bár szentül fogadta, hogy nem avatkozik a kormányba és a protestánsok vallási szabadságát épségben hagyja; mindazáltal az ő tudtával és akaratával történt, hogy a Prágából távozó Mátyas által kormányvált megbizott pápista tanácsosok, Rudolf felség-levelei ellenére, a prot. jobbágyoknak megtiltották a pápista földesurak jószágain a templomok építését, nemcsak, hanem néhány ily templomot tényleg le is foglaltak és romboltak.

A jógitpró durva erőszakon felindult protestáns rendek rövid úton akarva végezni a kath. tanácsosokkal, gr. Thurn vezérlete alatt, 1618 május 28-án fegyveresen törtek a tanácsterembe s Slavata, Ciam-Martinetz és Fabrici tanácsurakat az ablakon dobták ki az árkokba, az ország ügyei igazgatására pedig 30 tagból álló bizottságot neveztek, s a jezsuitákat az országból kikergették.

Ferdinánd, miután a császár rendelkezési jogait vitató s a cseh zavarok lecsillapítására szelídebb rendszabályokat alkalmazó Kiscsel bécsi érseket elfogatta és Tirolban ambrasi várába záratta: Bouquoi és Dampierre tábornokokat küldte a lázadásnak erőhatalommal való elfojtására. De ezek megverettek s miután a cseheknek még Mansfeld Ernő is segélyükre jött, azok a lázadást Ausztriába is átterjesztették, minek folytán az auszriai, sőt a német birodalmi prot. rendekből is mind többen álltak a csehek partjára.

Az osztrákház helyzete nagyon válságossá kezdett lenni s Ferdinánd a fenyegető körülmények hatása alatt 1619 ápril 6-án kibocsátott rendeletében késznek mutatta magát az ország politikai jogai és szabadságai megerősítésére, de vallási teremtől még akkor sem volt hajlandó elállani. A protestánsok azonban már sokkal jobban ismerték Ferdinánd vakbuzgalmát a róm. kath. vallás iránt s belátván, hogy a prot. vallás szabadságával együtt állnak, együtt dűlnek a nemzeti jogok is: annál fogva mindenkorra megállapítani akarván a lelkiismeret szabadságát, a Habsburg házat trónvesztésnek nyilatkoztatták s Fridrik pfalzi fejedelmet választották cseh királlyá.

A hadi szerencse, mely őket e lépésre bátorította, csakhamar hűtlen lett hozzájuk. Fridrik 1521 nov. 8-án a féléhragnéll elveszté a királyságot. Prága másnap megadta magát; Fridrik még koronáját is ott hagyta, megfutott, az előbb kiüztött jezsuiták pedig diadalmasan tértek vissza pragai lakjukba.

Borzasztó volt a büntetés, mely a cseheknek sújtá. A szabadság ígéréte által törbe csalt főnőkök közül 48-at elfogtak s 27-et ki is végeztek.

Ugyanakkor, midőn a prágai vérpádon a protestánsok vére folyt, II. Ferdinánd Máriacéllben a boldog-

Bod P. Historia Hung. Eccl. II. 13.; Péter K. „A Jezuíták.” Budapest, 1873. 158. l.

ságos szűz képe előtt tédvelé ujíta meg Loretóban tett fogadalmát, s a szerencsétlen ország a protestáns vallás és hitfelekezet kiirtásának mütétele alatt irtalmat, kíméletet nem ismerő bosszúnak esett áldozattá. Csehország nemcsak alkotmánytól s minden jogaitól fosztatt meg, hanem benne a kegyelem-ígéretnek dacára már az etrenek nyomozó törvényezékek is megkezdék borzasztó működésüket. »Az bavarus és Bouquoi — írja Bethlen Gábor — egynéhány cseh urnak és városi rendnek kereken esküdtenek meg a császár nevére, hogy minden szabadságukban megtartatnak, senkinek senkitől bántása nem léssen; cz meglevén, beszélottanak és minémű kegyetlenséggel való istentelenségeket követték el, azt én meg nem irhatom. Hogy haza kezdtenek menni az urak és főemberek, azt elvárták, és az elmult februárban 71 urat és főembert fogtának meg, kiknek eltéveszésre marcius 10-ike tajaan küldött a császár Bécsből német biztosokat. Minden privilégiumokat elszedtenek tőlök és provinciáit csinálták. Morvában decembertől fogva minden hadak rajtok élnek, pusztítják rettenetesen; 82 templomot foglaltak el az evangélikusoktól. A szegény papok közül valakiket kaphassanak, némelynek a sapkát hosszú vaszszegekkel verve fejükbe, úgy ölték meg, némelynek nyelvért ollóval metélték darabonkint; némelynek a nyelvért fogóval gyökereitől vonták ki; némelynek száját, torkát porral megtöltvén, folygyútván, darabokban szakadozott szegényeknek fejkét; némelyeket fűrészszel metéltenek. »¹ A morvaországi Bisztricianak öreg és ágyhoz szegzett beteg prédikátorát, *Vohits Vencell* a lengyel katonák mindencébol kifosztották s majd 1620 február 5-én agyonlőtték. A következő napon *Capito Pál* ugyanodavaló prédikátort gyilkolták meg. *Motler Pálnak* midőn éppen prédikált, a templomba rontó császáriak a gégejét lőtték keresztül s úgy lehet ki lelkét. Kutenberg városban karácsony ünnepén jesusitaktól vezetett katonák ütöttek a Krisztus szent gyülekezetére, az úvacsorai jegyeket lábbal tiporták, s az asszonyokat ugyanazon templomban, meztelenre vetkőztetve, megszépsítették. *Wehóár Pált*, kit a prédikátorok közt leggazdagabbnak tartának, előbb tuzeszenet, majd jeget rakva rá, a legkegyetlenebbül gyötörték, míg 5000 frtot le nem fizetett, s a ki nehány nap mulva nagy kínok közt kiadta lelkét. *Mosen János* prédikátort felségével együtt elfogva, lángokon perzelték halálra s ugyanazon képen végezték ki a 60 éves *Curtius Lőrincet* is feleségével együtt. A közel hetven éves *Pssenitka Pál* bohodalói prédikátort a kegyetlen katonák — ad genitalia — felakasztották s meggyújtott könyveit aláhányva, perzelték; midőn iszonyú kínjai közt irtalomért könyörgene, egy a katonák közül megszánta és agyonlőtte. *Busler János* Vyprachti prédikátort a katonák fához kötözték s célba lövöldözték rá stb.²

(Folyt. köv.)

Földváry László.

KÜLFÖLD.

A vallások harca.

A vallások életében két fejlődési fokot lehet megkülönböztetni: előbb tisztán *nemzeti* intézmények, később *egyetemes* tanokká igekeznek válni. Az első fokon a

vallás egy párt vagy egy faj politikai sorsához fűződik, vele hanyatlak alá vagy hal el, de nem a nélkül, hogy bizonyos eszmék ne hagyjon hátra; a melyek egy új kultuszban új életre fognak kelni s idegen zászló alatt útra kelni; de eredeti előhaladásuk elérte határát s uralmuk további gyarapításáról le kell tenniök. Második fokán a vallás a társadalmi organismustól független sorsot teremt magának; hittanának általánosabban természete előhaladást jelez a faj gondolkodásában s az általa képviselt bölcsészeti rendszer cenzúrájában csupán az emberi szellem fejlődési törvényeinek van alávetve. A különböző környezetekhez való alkalmazkodás által képes megújulni.

A mult és a jelen vallásai közt három van olyan, mely a fejlődésnek e fokán áll, u. m.: a buddhizmus, kereszténység és izlam. Mindhárom igekezszik korlátlanul terjeszkedni és prozelitákat szerezni, részint a kisebb nemzeti vallások, részint egymás rovására. Vajjon mennyire sikerült ez nekik eddig s mi kilátás várható ez irányban a jövőre nézve?

Míg a brahmanizmus nemzeti vallás, politikai intézmény, a buddhizmus kiváló mértékben erkölcsi rendszer és ha nem diadalmaszkodott is szülőhazájában, mivel nem tudott annak társadalmi szervezetébe beilleszkedni, de az egész keletet meghódította.

A judaizmus kezdetben hasonlóképen, mint zart vallás, valóságos nemzeti intézmény jelen meg előttünk. Később megnövekedett s a zsidó eszme az athonaitás és reflexió eredeti munkája folytán tovább fejlett. A próféták végre megszabadították Izrael Istentől a nemzetiség bilincseitől s egy igazságos és érzékfeletti Istent hirdettek. »Mindén keresztényen templom és mosché a zsidó dicsőségének emlékjele a földön«, — mondá egy zsidó szónok a kongresszuson, de az is igaz, hogy a zsidó vallás fénye csak a belőle credit vallások zászlója alatt ragyog s — keresztényen vallás és az izlam születése véget vetett terjeszkedési képességének.

A kereszténység, különböző formák alatt, első igényt táplál a »közönséges« nevezetre. Erkölcsi tanítása széleskörű és egyházi felszabadultak a politikától. Csupán talán a római egyház, mely a latin világ világszerte törekvéseivel jobban el van telve, tartja fel jogát a házassági intézményre és vitatja el az iskolákat az államtól. A tengereken túl különben a keresztény propaganda igen alkalmazkodó s tevékenység alig talál más akadályt, mint teológiájának nehézségét, melyet egyes néptörzsek nem igen bírnak felfogni.

Az izlam helyzete lényegesen különböző. Az ev. tan a hegyi beszédben nyerte legmagasabb kifejezését; itt csak az igazságra, jóságra, emberi erényekre történik utalás, s kivéve talán a házasságot, semmi nyilatkozat nincs a polgári törvényre. Az evangélium nem törekszik a világi dolgok szabályozására, az ember erkölcsi nevelése által szerez befolyást az élet ügyeire. Ellenben a korán és a szunnet nemcsak erkölcsant tartalmaznak, hanem egyúttal törvénykönyvek is. Mahomet nevezévre, törvényhozó volt s ez által inkább Mózeshez, mint Jézushoz hasonlít. Az izlam azonban egyszerűségénél, tanának egyetemes voltánál fogva mégis megtartja egyetemes vallási jellemét. Hogy valaki muzulmán legyen, elég az egyetlen Istent és Mahomet küldetésében hinni. Ő a muzulmánok prófétája; a

legnagyobb vallások közt és részint e párhuzam eredményeképp, részint magasabb bölcsészeti álláspontokra helyezkedve, melyreható igazságokat mond az orthodox egyházi tanról. Érdekesnek tartjuk e tanulmányt kivonatossan megismertetni, a nélkül, hogy mindenben osztóznánk nézeteiben; érdekes látni, hogyan ítél meg egy modern tudós az idegen vallások s a bölcsészet szemüvegén át szent vallásukat.

¹ Horváth M. »Magyarország történelme.« 1872. V. 243—244 l.

² Bod P. »Historia Hung. Ecclesiastica. II. 16.

³ A »Revue Philosophique« 1895. évi októberi füzetében Lucien Arratut ismertetve a chicagói vallásparlamentet, annak lefolyását, felmerülést s várható eredményét, érdekes párhuzamot von a világ 3

zsidóknak, keresztényeknek szintén megvan a magoké, a kiktől a Korán nem tagadja meg az Isten küldöttét. Hogy valaki jó muzulmán legyen, meg kell tartania az imát, bójtót, alamizsnát s zarándoklást; hinni kell az angyalokban, szent könyvekben, halál után való feltámaszásban, s ebben az izlam megegyezik alapjában véve a kereszténységgel; az eltérés csak a fejlődésében jelentkezik.

E három nagy vallás mindenike szerzhordja a világra a maga jó híre-ét. Vajjon mily sikerrel? Mit remélhetünk a missziótól? Egy japáni szónok ezeket szerencsétlen vállalatoknak nevezte; még a keresztények is helyeselték szavait, midőn nyíltan kijelentette, hogy ő provokálta először a keresztény missionáriusok száműzetését, nem hitők iránt való ellenséges érületből, hanem amaz üldözések miatt, melyekkel honfitársait illették. A keresztény népek — úgymond — a vallás álarcza alá rejtik fosztogató vállalataikat, s az erkölcs-tant, melyet gyakorolnak, olyan, hogy szerencsésnek vallhatja magát, a ki pogány. Egy brahmán pap s egy buddhista tudós megrótták az angol missionáriusok nyersségét. Azok csak az alsóbbrendű embereket térítik meg; más tulajdonságokkal hódították meg a buddhisták Ázsiát és szelidítették meg a barbár mongolokat. Nem úgy mentek oda, hogy egyik kezökben bibliát, másik kezükben rumos üveget tartottak. Ők rokonszenvet és szeretetet vittek oda. Egy keresztény pap azt tanácsolta, hogy előbb Boston és Chicagó mentse meg, mielőtt Calcutta és Sanghai megmentésére indulnának. Az amerikai sajtó helyeselte ezt s sodalkozását fejezte ki a felett, hogy rengeteg összeget dobna ki oly nemzetek evangélizására, melyeknek moralitása mivel sem áll alább a miénkénél. Mindamellett e támadások nem igen fogják a missionáriusok tevékenységét feltartóztatni. A prozelitászterző vallások folytatni fogják actiójukat, a míg csak élni fognak; a vallásos propagandát támogatja bizonyos fajoknak vagy e fajok szellemének terjeszkedési mozgalma.

Mily arányban allanak ma a nagy vallások egymáshoz? A kereszténység 400 millió lelket hódított meg, 1900 évi fennállása alatt, míg az izlam alá számlál 200 milliónál többet 1300 év után; Mahomet vallása Ázsiára és Afrikára szorítokzik, míg a kereszténység Európa és az új világ vallása, s China és Törökország kivételével ő kormányozza a világot. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy a muzulmánok azokban az országokban, a hol él vannak terjedve, nem félnek missionáriusaink versenytől. A kereszténység térítési ezreire, az izlami milliókra mennek. A roppant angol birodalomban 70 millió muzulmán él; az angol kormány éppen nem gondol az ő háborgatásukra, már csak gyarmataink biztonságá miatt sem. Egyzóval az izlam megtörhetetlen s talán az egyedüli vallás, melynek nincsenek renegátjai.

De hát igaz-e, hogy az izlam örökre mostani határai közé van útvalva? Ime Angliában izlam propaganda vette kezdetét, Manchesterben és Londonban egyre jobban szaporodó muzulmán gyülekezetek állanak fenn. Egy amerikai polgár, ki az izlamra áttért, a kongresszuson meleg védbeszédet tartott az izlam mellett.

A buddhismus nem kevesebb ellenállást fejt ki. Már Párisban is vannak hívei. Észak-Amerika figyelemmel hallgatja philosophiáját és India hatással lehet az amerikai vallásos gondolatra. De a buddhismus valódi hazája a Kelet. Itt csaknem mindenütt diadalmaszkodik. Ha a zsidó, keresztény, mohamedán vallás képviselve van is Chinában, semmi igazi sikert nem képesek felmutatni; a chinai nép óriási többsége Buddha vallásá-

nak híve. E vallás sok gyarló babonát hozott ide magával, de a nemzet intézményeire és szellemére nem gyakorol olyan befolyást, a minőt rendszeren a többi népek hitének tulajdonítanak. A régi Chinának sem templomai, sem papjai nem lévén, a papok nem teremthettek itt magoknak kiváltságos helyzetet.

Az a hely, a hol Jézus és Buddha missionáriusainak döntő harca folyik: Japán. Két oknál fogva mondhatjuk ezt. Ez az ország ma a legtevékenyebb központja a buddhismusnak s a vallásra nézve a jövőben az lehet a mi Róma a kereszténységre; s aztán Japán egyre növekvő fontosságot nyer a keleti politikában. A kelet belépett a politikába s ez az esemény messzeható következményekkel fog járni. Az új világ földközi tengere az Atlanti óceán, de a világ jövődő földközi tengere a Csendes óceán lesz.

Mi nagyon kevésbé ismerjük Európában ezeket a rengeteg eleven országot a szívesen vádoljuk fanatizmussal és tudatlansággal a hindu szerzeteseket, buddhista papokat, sőt az izlam tudósait is. Pedig ezek ellenkezőleg nyílt eszű, és mély belátású, alapos készültű, jó nevelésű embereknek mutatják magukat, kapcsolatban oly udvariassággal, a mely ellenfelek dacosa arca előtt, legfinomabban kiélezett feleleteikben sem hazudtolta meg magát. E muzulmánok, e hinduk, kiket mi pogányoknak nevezünk, beszélki a mi nyelvünkön, ismerik a mi tudományainkat, történelmünket, vallásainkat, s ugyanaz szigorúan megítélik ezt a mi oly büszkén emlegetett civilizatióinkat. Bámulják a mi értelmünket, de nem nagyon magasztalják a mi társadalmi rendszereinket. Erkölcseink visszatetszenek nekik. Azzal vádolnak bennünket, hogy beviszszuk hozzájuk a részegeskedést, s oly bűnöket, a melyeket Japán soha nem ismert s a melyekről még magántársaságban sem illő beszélni.

A japánok a vallásos dolgokba is átvisszik az a kezdeményező vagy kalandozó szellemet, melyet mindenütt tanusítanak. A japáni lelkekben együtt létezik a shintoismus, a mely a nemzeti kultus, a confucismus és buddhismus. Ő eclecticus minden dologban. A japáni átalakította a maga számára a buddhismust, ép úgy alkot magának egy szabad kereszténységet. Bármily legyen is e két, kívülről importált vallás közti küzdelem kimenetele, a kereszténység, ha meghonosulhat Japánban, oly sajátos jellemű lesz, hogy tana mély változások fog átmenni, míg a japáni szellem bensőleg érintetlen marad. Egy keresztény japáni kijelentette, hogy ő a magok szaja íze szerint való cselekvési és gondolkodási szabadságot kíván honfitársai számára.

A felsőbb osztályok megoszlanak Spencer agnoscitivismusa, Comte materialismusa és Schopenhauer pessimismusa közt; de kétségtelen, hogy a vallás végre is győzni fog e bölcseségek vallástalansága felett, — mondja Kishimoto. A mi a ker. és nem ker. vallások versengését illeti, szerinte a kereszténység fog, alkalmazkodó képességénél fogva, felülkerekedni. Krisztus átélt erkölcs-tant, ezért jobban megindít, mint Buddha vagy Lao-See, habár ezek ugyanazt a dolgot tanítják. De nekünk nincs szükségünk, úgymond, az angol, vagy amerikai kereszténységre, nekünk japáni kell, a mely tisztán és egyedül Krisztus kereszténysége legyen.

(Polyt. köv.)

R. L.

KÖNYVISMERTETÉS.

Krisztus minden mindenekben.

Alkalmi és közönséges egyházi beszédek. Irta: *Mindszenti Imre* debreceni ev. ref. segédlelkész. 219. l. 8. o. 1895. Ara?

Abban a gondolatban akarok képeket festeni a jelzett műről, hogy „a bírálat még senkit sem temetett el, legfőlebb meghűtá a haragot annak, a ki ügyis halva születt” (Kölcsy) és abban a reményben, hogy fiatal ember művét bírálni nagyobb felelősséggel jár a nem ritkán hálásabb munka, mint régi tollforgatóé, a kinek munkáira ügyis keletkezett már közvélemény; az igaz, hogy az ilyen közvélemény sokszor alaptalan, de hát a ki saját szeméit nem szereti farszani a vizsgálódással, annak aztán hiába is dicsér, vagy kifogásol a bíráló valamit. Nem útmutatni, erre még én fiatal is vagyok, nem tanácsokat osztogatni, ez bőlcsebb szerepe: hanem csak képet alkotni akartam magamnak e műről, mikor bizonyos kíváncsisággal kezembe vettem s most a bennem támadt képet próbálom lefesteni, a szerzőt s ha szívesen veszi, az olvasót is benyomásaimról tájékoztatni.

Harmincz predikációt tartalmaz e mű s ezekből 16 idegen szerzők. Talmaga és Maclaren után dolgozva, 14 pedig a Mindszenti sajátja. Utánczolgatni levén szó, miután az eredeti művek nem állanak rendelkezésemre, szerző önállóságát ezekkel szemben meg nem állapíthatom, csak irányára nézve nyilatkozhatom, hogy az általában magyaros, magyarrá ágyúrt, úgy, hogy az idegen nyelv szelődje csak elvéve csapja meg a magyar nyelvhez szokott fület.

De hadd szóljak először a maga alkotta beszédekről, mégpedig az általános esztetikai követelmények mellett a szerző azon kifejezett reményének érvényesülését is figyelemmel kísérve, mely szerint ezek a beszédek hangban és tárgyban „korunk szükségéinek megfelelőek.” Tagadhatatlan, hogy korunknak predikálunk, tehát minden egyházi beszédre a a legelismertebb kritika, ha azt a korszellem az ő szükségéinek megfelelőül ismeri fel. Lásuk tehát, hogy e helyesen felállított elvnek mennyiben felel meg a kivétel, s elsősorban is: minő tárgyakról szeret beszélni a szószékben Mindszenti?

Mindszentinek főtárgya a dogma, főeleme a theologiai vitaközös, főfogvere a „furore theologorum.” Hát ez a legszerencsétlenebb választás ahoz, hogy valaki „korszerű” legyen. A mi hallgatóságunk, — előnye-e, hátránya-e? nem vitatom — a lehető legtávolabbi áll a dogmák feletti harctól. A magyar nép józan, természetesen esze nem rendszert keres a vallásban, hanem hitet, megnyugvást s nem theologiat fejtegetéseket vár a szószéktől, nem a theologus, de a hívó, a vallásos ember lelkétől akar ő szírikt kölcsönözni, nem a theologia nagyon is súlyos szárnyain akar lstenhöz emelkedni, — ez ügyis hiú törekvés volna! — hanem a vallás gyors suhogást szárnyain vágyik az ég felé. Elet kell neki s nem csontváz, lsten keresi s nem a dogmát. Féltre ne érten Mindszenti barátom! Nem óhajtom én predikációinkat morális fejtegetésekke alacsonyítani: de szerintem a jó predikáció kelléke a lélek megrázása s foglyul vitele. a mit csak az élet rajzolhatja, a bűntudat s tökéletlenség érzet felkeltése eszköze. de nem a dogma. Magasztosabb feladat a bűn ellen küzdeni, mint a másképen gondolkozó, theologusok ellen. E tekintetben tanulhatott volna mestereitől, Talmagétól és Maclarentől. Lám, Talmage is veszi fel dogmatikus tárgyat (a II. beszéd adventre) és fejtegeti azt

is (bár nem osztom álláspontját), hogy az ő-szövetség is mindenütt Krisztusról beszél; ámde jó izlése és szónoki tapintata megóvja attól, hogy afféle kirohanásokat engedjen meg magának, mint a minővel Mindszenti mulattatja hallgatóit, pl. a Krisztus Istenszerűi írott, különben sok izetlenséggel is bővítködő karácsonyi beszédében, nyíltan „Krisztus elleneségei”-nek nevezvén a modern theologusokat. Kérdem: mitől jó ez a templomi szószékben?!

Nem menti szerzőnek ebbeli tévedését az sem, hogy ő tanító szónok és nem lelkesítő. Vannak ugyan lendületes, lelkesedéstől ihletett beszédei is (pl. a XXII. számú, pünköszt), de az ő eleme mégis a tanítás, a meggyőzés és ehez, ha erejét felül nem múló tárggyal foglalkozik, ért is (így a XX. sz. tavaszban, XXV. sz. nyáiban, XXVII. sz. úrvacsora-osztáskor mondottban). Ez azt mutatja, hogy kevesebb theologiai dicsvágygal, de a nép szükségéinek igazi megfigyelésével és kielégítésével fog szerző emelkedni, úgy a nép szemében, mint az irodalomban; mert, hogy termékenysége van és hibái elhagyásával jó egyházi-beszéd íróvá lehet: erre könyve kezességét nyújt.

Ebben a reményben mutatok rá a felsorolt tárgyi és tárgyalási hibán kívül egynehány esztetikai tévedésére is.

Textusa, melynek megválasztásában s alkalmazásában egyébiránt eléggé szerencsés kezű szerzőt lenni (pl. esztendő végére frappans textus nála V. Móz. VIII. 2—6.) nem mindig képezi a beszéd központi gondolatát, a mint pedig lenni kellene. Így a virágvasárnap VI. sz. beszéd Krisztus szerepéről beszél születése előtt és halála után a történelemben, holott textusa Maté XXI. 7.; a textus és bevezetés eleje virágvasárnap, a tárgyalás gondolatai adventiek inkább, már pedig, nemde furcsa volna az embertörzse lőfejet rajzolni? Meg is látszik az erőszak, mert a tárgykitűzésre átmenet, csak úgy nyikorog, mint a Kenetlen tengely. Ez a beszéd különben egyike a leggyengébbeknek, kár volt kinyomtatás előtt alaposan át nem dolgozni.

Azutan textusa néha túlbó, mint pl. a Keresztényen társadalom felirattú XXIII. beszédében, mely szónoklattani szempontból sok hibában leledzik különben is. Így a textusnál a fejezet megjelölése elmaradt, a mi több, mint sajátóba, azután az I. Kor. VII. 17—24. versek annyira bő tartalmúak, hogy egy egyházi beszédben nem is lehet kimeríteni, a mint Mindszenti is elejtette a körülméltékedés (18—19.) és szolgás (21—22.) gondolatát s csak a 24. vers gondolatát veti fel. Azután bevezetésében fatális exegzetának bizonyul, mikor zavaros nyelvezettel arról beszél, hogy „a zsidóbb lett keresztény olyan akart lenni, mint a pogányból lett keresztény”, holott pedig ez a mellet, hogy így adventre a gyűlekezet előtt „terra incognita”, még a történelmi hűségnek sem felel meg; sokkal okosabban teszi vala szerző, ha e helyett a korinthusi zavarokat tüntette volna fel a szöveghez híven. Továbbá e beszéd tárgya: „kiki a miben hivatott, abban maradjon meg az lsten előtt” s ezt így osztja fel: „I. hivatásunkban meg kell maradnunk, II. Istenről sohasem szabad megfeledkezünk;” a miből nyilvánvaló, hogy az első rész maga a téma, a második már tüliesik a saját maga vonta korláton, holt tagja a predikáció testének. Ez meg is boszulta magát rajta, mert a II. részbe kénytelen új gondolatot („az lsten akaratának elismerése”) becsempészni s még így is csak kapkodás, elmondatszegység s vergődés: fényesen illusztrálja azt, hogy minő végzetes hibába dönt, ha az ember írni kezd, mielőtt még meditatál volna.

Azt meg felfogni sem tudom, mit akar szerző nagy-pénteki beszédével (XXI), melyben 66. mond hatvanhat verset olvas fel s ugyanazon gondolatokat meg egyszer elmondja, izléstelen színezettel (119 l.). E hibáját talán

maga is észrevette, azért jegyzi meg *alatt, hogy „debr. recenzi szókész szerint ilyen forma homiliiat vagy biblia-magyarzatot tartanak” Nagypénteken. Sajnálok a gyűlekezetet, mely 66 verset kénytelen leébb állva, majd csekély változtatással úgy is végig hallgatni. Különben pedig ez a beszéd se nem homília, se nem biblia-magyarzat; homilának túljérlegős, biblia-magyarzatnak semmi, mert mindent csinál, csak nem magyaráz.

Még a textusról szólva, egy kifogásom van. S e tekintetben sajnálom, hogy dr. Erdős József úrral, ki e művet a „Debr. Prot. Lap” 47. számában bírálta nagy vázlatosan, nem érthetek egyet. En nem fogadhatom ugyanis el azt a kategorikusan kimondott elvet (a mit ugyan még előtte se zsinat, se senki nem hangsúlyozott), hogy „a bevett Károli fordítástól eltérni nem szabad, ha szinte fejtegetés közben saját fordítási szöveget idézne is a templomi szónok.” Elhallगतom e megjegyzésnek azon veszedelmét, hogy dr. E. szerint tehát beszéd közben, másképp is lehet idézni a bibliát, mint a textusnál; csak azt hangsúlyozom, hogy mi reánk az eredeti szöveg a kötelező s nem csak szabad, de prot. állásponton *kötelesség* a Károli szöveget, ha az hibás, kijavítani s így olvasni fel. Ennél fogva határozottan elítélem a XXII. beszéd textusát, melyet Károli oly latinos magyarsággal fordít, hogy ég felé mered a magyar ember minden hajszála tőle; hiba volt Mind-szentitől, hogy a magyar nyelvet ő is meggázolja Károli után. E beszéd egyébiránt a felirat szerint pünkösztör megint szónoklatti vétség. Tartalma szerint e beszéd csak pünkösztör mondható el.

Felosztási alpnak igen széles az V., esztendő végén mondott beszéd s mégis sajátosságosan a 33. lapon egészen másról beszél, mint kellene; de hát dogmát kell bevinni. Úgy látszik, az a szerző elve — erőszakkal is a beszédbe s ezért igazolja a Krisztus önzetlenségét azzal, hogy „ő és az atya egy.”

Kifogásom van szerzőnek túlerős színezése ellen is; Hazugság (6. l.), kifestett arcú rima (43. l.), ostoba (128. l.) Isten nem csapta el magától a világot (139. l.), eszevesztett (141, 160. l.), örülség (147. l.), nem akarak kegyes csalással rávenni (215. l.), nem szókra való kifejezések. Aztán miféle kifejezések ezek: jobb lelkők sugallatának (56. l.), zsisab (73. l.), gondatlan szeretet (100. l.), emléktelen homály (111. l.) váralom (legalább is tízszer használja a XVI. beszédben), megjelenítjük (115. l.), felírteni (többször), olyan a természet, mint egy nagy *orgona*, melyen az élet szöllárát veri ki egy mindenható kéz (138. l.), phantasia (érti-e ezt a civis?)¹, külsőtleni akarta magát (158. l.), jöszertin (159. l.), *hószóldrakkal* dicsérve az Istent (204. l.)? Vannak téves állításai is, pl. „Krisztus azt követeli, hogy az Istennek egyenlően tisztelteszék (28. l.); hol olvasta ezt? Krisztus ehjöveteleért könyörgött a görög, romai, persa, egyiptomi (112. l.); mi a Krisztus teremtményei vagyunk (168. l.), ez ugyan a Talmage után dolgozott beszédben van). Az meg legalább is vita tárgya, hogy az evangéliumot, a leveleket s az Apokalypsisit ugyanaz a szerző, t. i. János apostol írta (122. l.).

Fordított műveiről kevés szó van. Általában jó magyaros nyelvezet, lendületes előadás jellemzi ezeket. Fordúl ugyan bennök elő összetört mondat szerkezet, pl. a 46. lapon van egy 9 soros összekuszált mondat, melyet szónokolni teljes képtelenség, de általában könnyen gördül a nyelv bennök s a határozottan rosszul fordított verses idézeteken kívül döccenés nélkülük a mondatok. Talmage beszédeivel különösen nagy szolgálatot tett, hogy közrebocsátotta, mert ezek szívhez szóló, korszerű s a legkiforultabb beszédek. Szónokolva nagy hatásúak, a mit tapasztaltam is.

Összegezve véleményemet: e műben egymást váltják szem és polyva egygesen. A fordított művek mind a legjelesebbek, szerzőnek saját művei közül is vannak helyén való, népszerű, szívhez szóló beszédek, melyek valóban megérdemelték a nyomdafestéket (ilyenek a VI, XX, XXI, XXII, XXX, s főképen a XXV, melyben némi reflexió is van a Dicsőfy elmékedésére. Nem tanácsul, de érdeklődésből mondom: járjon iskolába Talmagehoz, ne fejtessen a nép által úgy sem értett dogmákat, melyek „kérdéseket támasztanak inkább, hogy sem Istenben való épülést” s maradjon közel a nép szívéhez, a mire talentuma is van és akkor helyet fog kivívni magának egyházi beszéd-irodalmunkban.

E mű így is megérdemli a figyelmet s szerzője jóakarati pártfogást.

Lic. Rác Kálmán.

IRODALOM.

* „Adalékok Zemplénvármegye történetéhez” cím alatt 1895. október 1-én egy havonként megjelenő füzetes vállalet indult meg Sátorajai-Ujhelyben Dongó Gy. Géza szerkesztése alatt, Matolay Etele és Dókus Gyula főmunkatársak s mintegy 50 munkatárs közreműködése mellett. A buzgó szerkesztő azt a nemes és nagy célt tűzte ki maga elé, hogy összegyűjtse mindazon adatokat, melyek Zemplénmegye történeti, régészeti, földrajzi sat. ismertetésére tartoznak, hogy azok alapján idővel egy hivatott történész a megye várva-várt monographiáját elkészíthesse. E határozott célra való tekintetből az „Adalékok”-nak pusztán arra kellene szorítkoznia, hogy okmányokat, feliratokat, naplót és évkönyvi feljegyzéseket közöljön hiteles másolatban, a lehely pontos megnevezésével, mert csak ily anyag gyűjtő minőségében válhatnak az megbízható segélyforrások a történészek, a ki majd megynék történetének megírására vállalkozik. Azonban sajnálatlanul jegyezzük meg, hogy a szerkesztő már az eddig megjelenő három füzetben is eltavozott dicséretes céljától, a mennyiben nemcsak adatokat gyűjt a történész számára, hanem az olvasó közönség mulatságára történeti cikkeket is közöl, melyekben minden felbírálást és ellenőrzést nélkül kénye-kevére szerint csinálhatja ki-ki a történetet. A szerkesztőnek nincs egytelenege megjegyzése sem az olyan cikkekre, mint a Zombory Gedőé, a melyben csak úgy hemzseggel a téves adatok s egyebek közt Perényi Gábor méreggel öli meg benne a feleséget Országh Ilonát, a ki pedig hiteles egykoru adatok szerint túlélt a férjét. A szerkesztő nem ítözik meg azon, hogy Doby Antal, egy középkori barát naiv hitével beszéli el a Perényi Péterrel szóló legendát, mely szerint a terebesi templomba tetemett vallásháborító hamvaiba, a tetemes napján minden évben belétűtő a mennykök, mindaddig, míg azokat a jámbor pálos-atyák ki nem hányták onnan, pedig kétségtelenül tudjuk, hogy a sárospataki főiskola alapítója itt, Sárospatakon az akkor protestáns, most katolikus templomban aluszsa örök álmát. Ha ezek az ismertebb nevű munkatársak is így gázolják meg a történetet a szerkesztő szemhunyasá mellett: mit várhatunk még a munkatársak nagy részétől, a kik még csak a műkedvelőség színvonalára sem emelkedtek fel. Szerintünk a kitűzött célra való tekintetből a Szirmay-féle „Notitiák”-nak a fordítása sem az „Adalékok”-ba való, mert Zemplénmegye monographiájának írója minden bizonynyal az eredeti forrást fogja felkeresni, nem pedig a fordítás zavaros vizeit. A „diplomatikai szótár” című rovat is bátran elmaradhatna hasábjairól, mert a szakférfi jól ismeri azokat a segédeszközöket, melyek neki tanulmányai folytán kala-

uzul szolgálhatnak. Ezek helyett van egy, mely az „Adalékok” becsét rendkívül emelne, nevezetesen, ha Zemplén-megye gazdag levéltárából, egy hozzáértő ember kiválasztása szerint, közölné az ott elrejtve levő politikai, egyházi és iskolai sat. tekintetben egyiránt érdekes okmányokat. Ily módon a legbiztosabban előkészíthetné az eljövendő monographus útját és méltóvá teszi magát a szakközönség pártfogására is, melyre jelen alakjában nem számíthat.

Sz.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kun Bertalan püspök újvi levele.** Tekintetes akadémiái igazgató úr! Az isteni gondviselés kegyelméből reánk felviradott 1896-ik évi első reggeléről, hozzám intézett, újvi szives üdvözlését, melyben az összes főiskolai tanári kar szívből folyó, kegyeletteljes jókívánását volt szives irányomban nyilvánítani, hálás köszönettel fogadtam; egy újabb lányszemét forrasztotta ezen szíves megemlékezés köztem s a főiskola s ennek tisztelt tanári kara közt azon aranyláncnak, melyet erősíteni mindig kedves kötelességemnek ismertem és fogok ismerni. Nem viszonzhatom e jó kívánásot méltóbban, mint azzal, hogy ezen édes hazánkra s magyar nemzetünkre nézve egyiránt érdekes millenniumi idoszak első évének hajnalán, tiszteletes régiséggel s hazánk közművelődésére s felvirágzására jótékony befolyással bíró főiskoláinkra az ég áldását kérem és óhajtom szívből, hogy örökdiék e felett századokon át az isteni gondviselés, hatalmanak teljes erejével s forrassza ennek jó-létét szívünkhez fokozottabb melegséggel, mint eddig. Azon férfiaknak pedig, kik ennek édes anyai ólén hűség-gel és hazafias szemlemben nevelik és oktatják a serdülő nemzedéket jó polgárokká s lelkes hazafiakká, adja a maga gyámolító kegyelmét, hogy nehéz hivatásuk közepette, — mint a mithózi Anteus a földből — úgy ők is újabb-újabb erőt meríthessenek magas hivatásuk átutatóitól, fáradságos munkájuknak, feladatuknak hű teljesítésére. Aldja meg őket családi csendes boldog élettel s mi a munkacrót s kötelesség teljesítésére szükséges kedvet leginkább élesztő, aldja meg az ónerces férfiak előtt legmértőbb jutalommal, közelméremmel. Kérem tekintetes akadémiái igazgató urat, adja át kártyásainak szives újvi üdvözlétemet. Vagyok és maradok mindnyájuknak tisztelt barátjuk. Miskolc, 1896 jan. 2. án.

Kun Bertalan, ep. ref. püspök.

— **A r. kath. főpápa pásztori leveleket intéztek** híveikhez a millennium alkalmából. Buzdítták őket egyház és haza-szeretetre, egyesek még az általános emberszeretetre is, noha ugyanakkor vakmerően követelik alantaisaik a vegyes hazaslektől, hogy gyermekeikkel a Mária országának igaz hitű tagjait szaporítsák. Valamennyi pásztori levél a r. kath. egyház multbeli hivatásának apetheosisa. Hazánk fenmaradása, fejlődése, erősödése mind a r. kath. vallás érdeme; romlása, pártarházi, vergődése pedig — mint *Samassa* mondja — azé a bűnös szellemé, mely nyughatalanságában és fékezhetetlenségében szabadságot, dicsőséget, hatalomért versenyezni mindenha kész. Persze azt nem említi a levelek, hogy az elhatárolt érsek és püspökök mennyi országos bajnak, milyen borzasztó pártoskodásnak voltak okozói, vezetői s egyéni hű érdekeiknek hányszor áldozták oda a haza békességét, boldogságát! Annál inkább emlegetik azt, hogy a kath. egyház az *egyes igazságot bírja* s az örök rendnek a mulandó lét viszonyai között hű kifejezése s hogy országunkat Mária országának is nevezik stb. Kissé hamar következett ez a nemzeti nagy évfördülő az egyházpöli

tikai harcok után s az érsek és püspök uraknak a haza boldogságáért, dicsőségéért lelkesülő nagy mondásaiból bizony-bizony igen sokat levon az a feledhetetlen közlés. — Napki napok el vannak ragadtatva — mint rendezen — ezektől a főpásztori levelektől, pedig van-e kö-zöttük csak egy is, a mely azt vallaná, a mit Kőlcsey örökül hagyott: — *a haza minden elő!* Nem elsőb- ben mindeniknek az egyház a hazánál, a pápáért nem előbb kell-e a jó katolikusnak imádkozni *Vasary* szerint is mint a királyért? Meglátjuk majd, hogy milyen testvéri ölelkezés fog bekövetkezni a szép szavakban gazdag pásztori levelek után!...

— **Az isten-béke** éve nevet kapott 1896, a politikai pártok új évi tisztelkedése közben. *Berzevich Albert* kívánta, hogy azzá legyen üdvözölvén a szabadelvű párt nevében Banffy D. miniszterelnököt. De ugyancsak ő mondta, hogy „határozottan visszautasítunk mindent, a mi akár az új törvények végrehajtásának körében, akár azon túl a kedélyek felesleges nyugtalanítására, a válaszos érzelmei sereimre vagy bárcsák a felekezeti érzékenység fölösleges provokálására is vezetne. Ellenke-zőleg, szükségesnek tartjuk, hogy az egyházak méltányos igényei, anyagi szükségleteik kioldójává, illetőleg belső szervezetükre nézve minélbő figyelembe vessenek. De viszont ép oly határozottan szembe szállunk minden törekvessel, a mely az é törvényekben rejtő vívmányok megsemmisítését akár nyilván czélba veszi, akár az ily tendenciákat követő pártot bármily ürügy alatt támogatja és határozottan szembe fogunk szállani az oly törekvés-sel is, a mely a nemzet jelszavak alatt a kevésbé értelmes népelemnek fanatizálására vagy a jogosulatlan nemzetiségi aspirációk előmozdítására irányul.” — Szép szavak, nagy igértek, de gondolható-e ezek tenykké vállalása mellett *Isten-béke* évenek az 1896-iki. Zichy Nándor és Eszterhazy Móricz már napot indítottak a néppárt érdekében („Alkotmány”) s a róm. kath. pápák már lábbal tiporja a vallásgegyenlőség papírosan levő §§-ait. Vagy a béke talán úgy is kezelhető, hogy a jobaiban csönkített fel adja meg magát — mint annyszor már — hazafiságból!

— **A „Sárospataki Lapok”** jóvendőjére vonatkozólag ennek egyik igen szerény sorsú olvasója az alábbi levelet írta a szerkesztőséghez. Ha őt úgy indította a lélek, hogy így buzogjon, mi kötelességünknek tartjuk nyilvánosság elé vinni az ő gondolatát (a hová szerzőjük szánta), bizonyosságul annak, hogy lapunk eléggé mélyre eresztette meg gyökereit! — a jó földben. Ime a levél: „Békeség és jóakarát! Most zendült meg az ének a kántáló gyermekök ajakán családom ablaka alatt, míg én külön cellám barátságos enyhében a „Sárospataki Lapok”-at olvasgatom. Andrásy elvezet a betlehemi jászolhoz, majd a világtalalkító mesterek labaihoz köti földomat, hogy eljött az idő teljességé. S míg e magvas cikk felett elmélkedem: „lelkem magasztos képek lengik át s úgy érzem: mintha „Ott volnék, hol a menny lakói”... Szóval örvéndetes karácsony estém van. — A hosszú estéből sokra telik. A furlangos fiúknak engem is felkeresnek, hogy egy hatóság megsebzelt-senek; alku nélkül ki is fizettem őket, elmentek,

S a mint a „Lap”-ba nézek és tovább olvasom.

»Nagy borzadalmat érez, remeg minden tagom.»

Hát ő kálmivista Sion, ide jutottál? Hat a ki emlőjén táplált, édes anyától sajnálsz egy falatot tisztességesen terített asztalodról? Igen is. Lelked sivar pusztájára nem engedsz egy talpalatványt, vagy a „kies folyó-vizek” partján nem kíványsz „nyühületet”. Nem. A „Sárospataki Lapok”-at veszni hagyod. A hálatlanság bélyege sul homlokodra, azt hiszed nem látjuk; de érzed, hogy éget. A közönyösség sziklája szivedre ült, helyet adtal

neki. Tudod: nem jól van ez, de megrögzött tulajdonaid, — melyek ellen oly ékesen predikálsz s melyeket itt nem nevezek meg — nem engedik e közönység szikláját megtörni. A szégyénység? céspelt szalma, nem kifogás. Nincs oly szegény pap, ki ezt a lapot meg ne rendelhetné s bátran hozzáteszem: a kire rá ne férne. Nincs oly egyház, melyben két-három részvényes precibriter ne lehetne toborzani e lap előfizetéséhez, csak... De én azt mondom: nem kell félni a világozságtól! A gyertyát is nem azért gyújtják meg, stb. E lap is foroghat közkézen, hiszen nem csak papok és tanítók tanultak a pataki iskolában! Ismerék én jóvalavéle emberek itt a provincián, kik ünneppnapnak tekintik, midőn lapomat olvasás végett nekik általadom. Hátha még ahoz joga is van! Hogyan? Hat csak úgy, ha kimondja a tisztán-ineni egyházkerület, hogy a »Sárospataki Lapok«-ra minden egyház, lelkész és tanító köteles előfizetni a következő aranyban: egyház fizet 2 frtot, lelkész 2 frtot, tanító 1 frtot. Az olvasás joga pár nap a lelkészé, utána a tanítóé és így tovább, a kinek kell. E móddal a lap talán terjedelmesebbé is válhatna s az évfolyamokat bekötve a »Népkönyvtar« kötetit is szaporíthatná, de minden esetre az egyház tulajdonát képezné. Jámbor óhajtás! mondják sokan, sőt én is azt mondom, de épen azért, mert »jámbor«, megvalósítható. Ha a vármegyék lapjait a községekkel megvéteti, miért ne lehetne az egyházkerületnek egyházközségivel, lelkészeivel, tanítóival egy parallel irányú lapot megvétetni? Nem tudom, minő véleményekkel állok szemben e tekintetben, de azt erősen hiszem, hogy ez alapon a »Sárospataki Lapok« most esztendőre emelkedettebb hangon fogja zengeni: »Békesség és jóakarát!«

Heőpart.

— A »Tompaszobor« ügye Sárospatakon. Az Irodalmi Önképző Társulat által a sárospataki Tompaszoborra megindított gyűjtés felelősei példaképpel kezdi igazolói elterelvolóságát s eredménye eddig a következő: Főt. Szász Károly püspök úr: 10 forint, Nmét. Darányi Ignác földmívelésügyi miniszter úr: 5 forint, Tek. Benyó Béla úr gyűjtőívén (Rimaszombat): 5 forint 50 kr., Tiszt. Gecey Péter úr (Tarcal) 1 forint, Nagytiszt. Debreceni Gábor nyug. esperes úr gyűjtése 1 forint 10 kr., Tek. Hodossy Béla úr 1 forint, Tek. H. Kiss Kálmán úr (N.-Kőrös) 50 kr., Tiszt. Bodolay István (M.-Csáth) 2 forint 70 kr., összesen 26 forint 80 kr. — Azt hisszük, hogy a szétkúdtól gyűjtő-ívek az eddigiekhez hasonlóan fognak visszaérkezni s úgy nagyjaink, mint kicsinyeink — ki többel, ki kevessebbel — igyekezni fognak a Társulat eme kivitelre érdemes eszméjét elősegíteni. Midőn tehát az említett gyűjtő uraknak legforróbb köszönetünket nyújtanítjuk, ez úton is felkérjük a többi gyűjtő ívek tulajdonosait, hogy ne engedjenek bennünk szép reményünkben csalatkozni. Dr. Finkel Ferencz, az Önképző-Társulat elnöke.

— Ertekes ajándék a sárospataki diákoknak. Szabó Pál, keszhelyi ügyvéd, egyike ama 25-ösöknek, a kik — mint volt tanulóársak — 1892. szept. 25-én 45-en sereglettek össze a sárospataki főiskolában, lapunk szerkesztőjéhez intézett baráti levelében egyebek között ezt írja: »Édes Barátom! Az Osztrák-Magyar Monarchiát, de csak írásban és képekben, kívánom a főiskola kebelében alakult valamelyik önképző vagy ifjúsági egyesületnek vagy könyvtárnak oda ajándékozni, a melyeknek ez a mű nincs meg. Hogy melyik legyen az, azt egészen a te intézkedésre bízom. A műnek egy része már be van kötve, egy része pedig füzetekben van. A mennyi tehát a műből eddig megjelent, azt a jelenlegi állapota-

ban elküldeném, önként értve, hogy a jövő számokat is mind megfogom küldeni és hogy a füzeteknek beköté-tési költsége is engem terhelend.« — Mondanunk is felesleges, hogy az ifjúság nevében készséggel, örömmel és köszönettel tartjuk a zsákat a becses új évi ajándéknak. »Szülésetek sokan!«

— A keleti egyház válasza a pápai encyklikára. XIII. Leo pápa tudvalevőleg arról ábrándozik, hogy az egész kereszténység egységit, természetesen a pápa főnöksége alatt, az »egyedül üdvözítő« r. kath. egyház kebelében. Idevonatkozó encyklikájára, úgy tudjuk, az angol püspöki egyház és az »Evangélikus szövetség« már megadta a feleletet; legközelebb pedig a görög-keleti egyház válasza jelent meg a konstantinápolyi pátriárka aláírásával, azonban az összes görögkeleti zsinatoknak, így az orosz »szent-zsinatnak« is tudomásával és helyben hagyásával. E válasz rendkívül erős, sőt éles (állítólag Mihály szerb metropolita fogalmazta); kimondja, hogy maga a pápa voltaképpen a szakadár (Schismaticus), ki ha aláveti magát egy összehívandó egyetemes zsinat határozatának s lemond hamis decretá-liaera alapított jogellenes uralmáról: az egyesülés magától bekövetkezik, máskülönben soha! Ime, ennyiben áll a keleti egyháznak az ultramontanók által annyira hirdett közeli reconciliációja!

R. K.

— A t. olvasóhoz. A XV. évfolyamot megkezdjük s bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: sziveskedjenek előfizetéseiket mielebb megújítani, illőtleg hátralejártak kiegyenlíteni, mert Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőseges ráfizetésekkel szögálja azokat a nagy celokat, a melyekért lapját megindította s fontartani komoly kötelességének isméri. Összes hátralejárta felülmúlja az 1100 frtot. A lap előfizetési ára marad a régi s Pásztor Sámuel pénztárnok címére legalszörűben postautalványon küldendő. A »Sárospataki Lapok« kiadóiatala.

— Lapunk múlt évi ta.talomjegyzékét ajánljuk t. olvasóink szives figyelmébe.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A mi jóakaróinknak. Az alkalmi jó kívánatokat, a szives biztatást, a lekezelő ígéreket és a mik ezeken felül esnek, azokat a meg nem érdemelt nyilatkozatokat, az én legbőse társaim nevében is, hálas szível köszönöm. Mi kitartunk, ha isten velünk marad kegyelmével s mindenkor jól fog esni az emberek jóakarata, a mi eddig is legnagyobb nyerségünk közé tartozott s legbősebb jutalmunk volt — a küzdlemben. Rajta leszünk, hogy senki se állapodjék meg az ígéreteknl s a szavet munkássá legyen. A sok jól sokszorosan kívánjuk vissza mindenkinek. — Cs. I. Olvasni is jól eset a hűség bizonyítékait, a miben nem kételkedtünk soha. Arra a »centrum«-os dologra még szükség lehet, ha... A többi pedig hadd jöjjön mielebb. — V. L. A könyvet postára tettük, számítunk gyors és jó munkájára szeretettel. — Heőpart. A hivatalos lapnak mi nem vagyunk hívei, de lelkesedését nem tudjuk eléggé becsülni. Kár hogy nem lehet azt szótasítani! Maradjon velünk mindvégig — a szent ügy javára. — F. L. V. n. Leveiben mondjuk el a mondani valót, de hílanak itt is iszietelőlt fejezzük ki rendkívül figyelméért. — P. L. K. F. Az az éneklőgyi munkalat maradhát-e egészen úgy most is, a mint van? Sor kerül rá. Temetési énektárnak ügyét is ajánljuk gondjaira. — D. E. Köszönettel vetük s közölni fogjuk. Értéke nem vész, ha késik is kissé. További saavaztát kérjük. — A. B. Vágyunk a gyümölcsök után. — K. S. Azt a bizonyos jó kívánatgot már elfogadtunk s igen köszönjük. Valami népisoklati dolgot is váránk azonban; a kérdéses elvek tisztázását! A talenatumokl sifarkodni kell! — Lepőrsainkat szivesen kérjük a csere-viszony fenntartására s kívánunk nekik sok pontos előfizetőt s boldog új évet!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
székküldéssel, egész évre
6 frt, félre 2 frt 50 kr.
Égyes száma ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Regész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Millenniumi gondolatok.” — „Az általános elcsüggedés közepett.” *Péter Mihály.* — „A tankönyvek hivatalos engedélyzése.” *Buzs János.* — „Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.” *Földváry László.* — „A vallásos harca.” *R. L.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.”

Millenniumi gondolatok.

Ugy nyomakodik lelktünkre az imént letlőtt ezer esztendő! Mikor az éjjeli harangszó megzendült tornyainkban, hogy hívogasson temetésre és hálaadásra: olyan formán éreztük magunkat sokan, mint az a jó falusi asszony, a kit a szíve unszolt arra, hogy szemébe mondja elhunyt kedveseinek az igazságot — a koporsójuk felett; vagy úgy, mint az a tétova lélek az Arany János „Hidavatás”-ában, a ki az alatta elrohanó hullámok közül alakokat lát kiemelkedni és hallja azoknak panaszát, siralmát, vádjait, intelmeit, hívogató, tiltó szózatát, a miktől maga is haborog vegre, mint az a temérdek víz, a melyről azt írta egykor a kesergő költő: „Tán honom könyje vagy te nagy folyó?”

Emlékeztünk. A harangszó, mintha a bibliai végítélet harsonája lett volna, egy ezred év behatolt sírjait nyitotta fel előtűnt s a lelki szemeknél előtt elvonuló képekben átülték e sok, kemény próbát kiállító nemzet első ezer esztendejét.

A millenniumi ünnepélyeken bemutatják majd e képekből mindazt, a mi tetszős, a mi erre vagy arra hízelgő, általában véve kellemesen tanulságos vagy bizonyos irányban hódolatot parancsoló . . . Mindent nem fognak bemutatni! Az örömrézeké ünnepi árájába nem fogják belecsoportolni a keserű cseppeket, a fénybe nem igen sietnek majd belevegyíteni az árnyat; a diadalmi zászlók mellé nem állítják ki a hőherók pallosait, a rozsdás bilincseket; a világerő hősök mellé az árulók szobrai s azokat a koronás koldusokét, a kiknek alig volt meg a mindennapi kenyérök; pedig egy nemzet véreből lakodalmaskodtak.

Nekünk a millenniumi harangszóra fel pattant sírok ezeket a sötét alakokat is megmutogatták.

I István palástja s Róma ajándékozta glóriája meggett nekünk azok az idegenből behurcolt keresztény papok is megjelentek, a kik olyan kitűnő mestereknek bizonyultak a mi nemzeti emlékeink megsemmisítésében. A Szent László hatalmas alakja mellett VII. Gergely kettős keresztjét láttuk fenyegetőleg felmagaslani, a melylyel nem tudtak megbirkózni a Lászlóhoz méltatlan utódok. A Mátyások és Nagy Lajosok mellett az esküszegő fejedelmek aora riasztott, a kik, — mint a mesebeli Saturnus — ették a saját gyermekeiket és lehe-

telenné tették Árpád földén a testvéreknek egymás mellett való megmaradását.

Oh ti sötét képek, ti nehéz századok!

A Bocskayak, Bethlenek, Rákóczyak mellett a Barbiánók, Kobbok, Strazoldók, Karaffák! A Lorantffy Zsuzsannák mellett a Báthory Zsófiák; a Kopácsyak, Sztárayak, Dévayak mellett a Sámbarok, Kollonichok; a politikai abszolutizmussal szövetkezett s fejedelmi vagyoni érsekek és püspökök mellett azok a szegényen és büszké prot. gályarabok, a kiket nem bírt megtörni a kettős szarnokság érc-igája sem!

Te ezredéres magyar nép; ti vezérei ennek a mai Magyarországnak s gondolatok-e arra a millenniumi harangszóra, elhanyagolják hogy mi lett volna ebből az ezredéleképen megsanyargatott hazából, ha ebben a protestantizmus termékeny talajra nem talál, vagy a rázdútt ellenségeknek megadja magát?!

Nézzétek! A sárospataki főiskolát elúzi a Perényirakta fészekből a Sámbar fekete lelke; de feltámad Debrecenben, fel Gyulafehérváron, Marosvásárhelyen, Gönczön, Kassán — és magyar marad. — Nézzétek! Az esküszegő fejedelmek és a kényelmében megháborított kath. egyház versenyezve rászökik reá vér-ebeiket az üldözött vadra, a hatalmas gyámolítót megfosztott prot. egyházra . . . és az, ezer ezebből vérez is, követeli az élethez való jogát és a nemzeti nyelvet eltűpörni nem engedni! . . . Lehetett koldussá tenni, de a katholikussá és nemétté soha és senkinek!

Gondoloz-e arra édes magyarom az új ezer év küszöbén, hogy mi volnánk ma, ha az Isten lelke úgy nem működik itt egysesekben, hogy a wittembergi ébresztő szózatnak itt visszhangja keljen?!

A pogány-ösök szent emlékeit megsemmisíthették Róma papjai a Krisztus nevében, de a nemzeti nyelv apostolain nem bírtak diadalmaskodni — Béccsel karöltve sem!

Ha milliomszor szegényebbek volnánk is, mint vagyunk, az az édes, az a felséges tudat, hogy a honfoglaló Árpád nyelvéz, mi tartottuk itt meg, a szenteket avató s a hatalommal mindenkor kibétkülni tudó róm. kath. egyházzal szemben: — elég jutalom nekünk a benső ember szerint és kibeszélhetetlen nagy gazdagsága ez a mi szívünknek az új ezer év hajnalán.

De mi sem fordúlhattunk át az új ezer évre csupa ilyen felemelő emlékekkel. A megnyílt sírok kikelt

alakjai felénk is rosszalólag intenek egynéhány tevédségükért. A magyar Lutherok és magyar Zwinglik arnyai, mintha panaszt szokognának ellenünk is de nincs, a ki halja! Igaz, hiszen mi még nem éltünk — mint felekezet — ezer esztendő! 400 év kevés volt nekünk arra, hogy igazán testvérek legyünk . . . A múltat még nem bűnhődjük meg eléggé . . . Ugyan miféle tűz fog bennünket összeolvasztani?! — A szenvedések, a családok tüze?!

Nem gondoltatok-e arra ti hazai prot. egyházak a milleniumi harangszó megzendülésekor, hogy mi lehetett volna belőlünk, ha várat nem építünk magunknak a betűből s ha az egy lélek által idejekorán egy testté kötözöttünk?

Néztek! Az ellenfél eltanulta fegyvereinket és harcba viszi ellenünk a maga javaért. Az iskolákat, az egyházakat, a tudományt, a sajtót mind-mind-mint test virágzásra emelni és a maga szolgálatára kizsákmányolni . . . mi pedig megyünk kéffelé s a mit közösen kezdtünk — talán a világot, talán személyes barátságért — azt is hagyjuk elcsenevészedni a helyett, hogy az egész szálat kötöztenők! . . .

Nem jól van ez így — azt búgja nekünk a milleniumi harangszó; azt kiáltják felénk azok a néma árnyak, a kik kibékölték a sírban.

Néztek! A kik köztetek arra vannak elhíva, hogy ápolják a nagy ösök szellemét, fogynak számban a talán erőben is. A kiknek át kellene plántálniuk a szent örökséget az új nemzedékek szívébe, kezdik megünni a régi oltárokat s apad belőlök a szent lelkesedés. Tanítóink, tanáraink, papjaink száma jjesztően kevesbedik; egész anyaszentegyházunkban, egész nemzetünkben új lélek fuval, a mi algha teljesen amaz Isteniség lelke, a melynek mi szolgáit tartoznánk lenni, Valami vásári zajt hallunk mindenfelé; tánc és ének hangjait az arany borjú körül, mint az Isten hegyéről alszálló Mózes . . . Ha csak egyiktünk vagy másiktunk hallaná, de mindnyáján halljuk s még sem érkezett el az idő arra, hogy összebék simuljunk s hogy közösen építsünk és közösen védekezzünk?!

A szegénység nagy baj, igen nagy baj, de nagyobb a megelevenítő, az egy akaratra serkentő lélek hiánya; a tűz, az ihlet, a nagyot merni akarás meghanyatlása. Az anyagi bajon majd csak segít a felekezetek egyenlőségének diadalával büszkélkedő modern állam, mert segíténi is kell, ha multat és jövőt egyszerre feledni nem akar; de a másik, a nagyobb bajunk csak magunk segíthetünk s egyesülten változtathatunk.

Vigyázzunk és dolgozzunk, hogy az új ezer év harangja vadozólag ne kondujon majd a magyar protestantizmusra!

Követeljük jogainkat közösen, védelmezzük bástyáinkat egyesülten és senki ne kicsinyeskedjék és ne resteskedjék közöttünk s — az Isten megsegít!

Az általános elcsüggedés közepett.

Az 1896-ik év öröm helyett, bánatot hozott a protestáns papság szívébe. Az özevgy-árva-gyámintézet csak egy halovány csillag a teljes sötétségben. Mi lesz belőlünk? ezt kérdezi mindenki. Nem ismerem lelkeszt, a ki levert, csüggedt ne lenne; a nyomorult a maga sorsán, a jobb helyzetben lévő a magyar protestáns egyház jövő helyzete felett. A második évezred küszöbén, a protestáns papság „nem lélt homját a hazában”. A befogadott idegekkel szemben jobb indulatot tanúsított István, az első; László a Kun, Béla, a IV. ik.

Bizony szomoró helyzet, szánandó államférfiúi bölcsesség; de vigasztalódjunk: valamikor a protestáns papságra is sor kerül! . . .

A magyar államot felülről építik lefelé, előbb jött létre a miniszteri nyugdíjintézet; aztán az állami hivatalnokok fizetés rendezése; legvégül gondoltak a tanárokkal és tanítókkal. Oh szent bölcsesség! majd mikor az elfajult erkölcsök, s az elégedetlen nép razni fogják az állam büszke épületeit, majd akkor meglátják a nagy urak a mi bibliánkat is. Tehát csak vigasztalódjunk!

És minek kárhözatótnak az államférfiakat, mikor a saját véreink sem igen gondolnak felünk. Politikai vezérembereink felemelkedtek a felekezetiellenesség, az önzetlenség, az elfogatatlanság legmagasabb fokára. Nagyobbak ok Bethlen Gábornál, Gusztáv Adolfnál! . . . Régen, még nem ujjában is, nem volt kisebb egy nagy ember, ha egy ügyet — volt legyen az felekezethez kötve — ha annak az ügynek hasznosságáról meg volt győződve, odaadással támogatott. Hja, ma más az államférfiúi felfogás! A felekezetiellenesség felülemelkedett államférfiúi bölcsesség! ez, a mit ki kell ma vívni az igazi nagyságnak.

De hát minek gyanúsítottam a politikusokat? Ev. ref. egyházunk hivatalos képviselői sem tesznek a ref. egyházért annyit, a mennyit lehetne és kellene. Az általános elcsüggedés e korszakában a konventben, a ref. egyházat képviselő eme fő-fő testületben sem akadt senki, a ki a ref. papság jobb sorsáért teljes férfiúi bátorsággal sikra szállt volna és lökést kívánt volna adni fölfelé. Ez az, a mi elszomorító. A konvent egész eljárását jellemző tartózkodás vagy bátoratlanság oka-e annak, hogy ez így történt; vagy az a híres metamorfozis története a konventi képviselőkkel, hogy a politikai nagyságok légkörében ok is felemelkednek a felekezeten felüli világfelfogásra? — nem tudjuk. Ugy látszik, hogy a konvent igazat alatt áll, a képviselők tehát így gondolkoznak: Ha a legmélyebb belátású hűfeleink sem mozdulnak meg fölfelé, annak valami nagy okának kell lenni; ha ok ebben az ügyben semmit sem tesznek, pedig csak az ujjukat kellene megmozdítaniok; ne blamirozzuk tehát mi se magunkat, hogy nem vagyunk oly éles esztű politikusok, mint ok. Így a konvent egy átlatáhatlan olympus ködbe burkolózza, nevelézi, mintha a gyógyító balzsamot magánál tartaná, de annak mikori, mikénti alkalmazását a halandóknak el nem árulja, ó a megmondhatója, hogy miért?

De még önmagunkat, a kicsinyeket is hibáztatunk. Nem vagyunk eléggé életrevalók, tevékenyek, nem vagyunk gyakorlatiasok, nem értjük a kor jelszavát. Ha mindenütt gyökerelenség mutatkozik az istentársas papság, s általában a protestantizmus ügye iránt: még mindig kezünkbe volna a sajtó. Az egyházi lapok szives készséggel szolgálnák ügyünket, a napi lapok közül is néhány. Nézzük meg: mit tettek a közköntónak a sajtóban, míg a tanárok és tanítók ügyéből lett valami? Csak még kellene kissé tagadni mindenkinek magát, csak 1-2 frot aldozni, hogy az egyházi sajtó prosperáljon; aztán kissé élénkebben tárgyalni a sajtóban a protestantizmusnak a papsággal összefüggő ügyeit, érdekeit; mert eddig egyik se igen történt: se az anyagi, se a szellemi áldozat. Az általunk támasztott hullámgyűrűk mind messzebb terjednének, támadna részvét, érdeklődés a protestantizmus iránt; mert ki tudja, ha — így elemezve ezt a dolgot — nem mi vagyunk-e közvetet okai, a felsők és távoliak közönyösségének is? . . . Az 1896-ik év teljen el nemes tervezetű események, csatározásokban. A protestáns egyház nincs megalkotva,

nincs beillesztve a modern viszonyokba. 400 éves multunk a lét-jogunkért vívott harcokban telt el, most az ideje, hogy szervezeteinket korszerűvé tegyünk. Az öszvegyárva-gyámintézzel egy lépést tettünk előre, ez is a közönhajtásból fakadt: mennyi van még hátra? Rengeget teendő. A lelkeszi fizetéseknek egy tisztességes minimális összeg kivívása, biztosítása; különösen a néppel szemben való fizetéseink korszerűvé tétele. Tüntessük el azt a közvetlen fizetési rendszert, megszégyenítő az: azt a százféle alakban való adózást. Megtehetne annyit az állam, hogy az egyházi adókat ő szedné be. A gondoknálunk marad úgy is elég gondunk. Mi pedig megszabadulunk a követelés, majd az executio gyűlöletre teendőitől. En meg vagyok győződve, hogy minden bajunknak a szegénység s ez a mostani fizetés rendszer az oka. Az egyházközségekben itt-ott mutatkozik bajok legnagyobb részét én mind innen származtatom.

Nem lehet ott belmissió folytatni, a hol a lelkesnek a híveivel perelnie kell! Pedig egyházunkat ebben, a ránk következő felekezeti versenyben csak az tarthatja meg, ha a pap igazi atya lehet a népnek, ha a gondoktól némileg menten, az evangéliomnak élhet. Hiszen csak Isten csodája, a többi felekezetek aluszékonysága és a 68-iki törvény az oka, hogy felekezeteink még él. Most a többi versenytársak felébredése után, mai viszonyaink között, a régi anyagi állapotok mellett, meg nem maradhatunk. Ismerjünk magunkra, míg nem késő!

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

A tankönyvek hivatalos engedélyezése.

Az újabb időben alig merült fel még egy olyan általánosabban természetű iskolaiügyi kérdés, a melynek eldöntése iránt annyira érdeklődtek volna a tanügy emberei, mint *tanönyvek hivatalos engedélyezése*. Sokan érezték, hogy az az eljárás, melyet eddig a könyvek engedélyezésénél követtek, nem volt egészen helyes s tudták, hogy az országos közoktatási tanácsot leginkább a tankönyvek bírálatánál tanusított nem teljes megbízhatósága tette gyűlöletessé. A tanács eljárása ellen mindig erősebben hangzó panaszok jogos voltát végre magok a közoktatásügy miniszterei is elismerték, mert belátták, hogy az az ítélet, melyet egyik-másik szerzőnek nyomatásban megjelent műve felett hozott, igen sok esetben igazságtalan s méltán visszatartó volt, a mi aztán több, igazán-hivatott íróit is visszatartott a tankönyvkészítéstől. Az a gyanú, hogy egyes szerzők, bírálók és könyvkiadók között a pájtászkodás, a clique alakítása honosodott meg, mindig mélyebb gyökeret kezdett verni a dolgok folyását figyelemmel kísérő emberek lelkében, mert hiszen példák bizonyították, hogy némelyik szerző művének utolsó lapján még talán meg sem száradt jól a tinta, midőn a könyv már megnyerte a hivatalos engedélyezést, s viszont arra is több példát tudtak felhozni, hogy olyan műveket, a melyeknek első kiadását a megbízott szakbírálok egészen jóknak tartották, a második kiadásban, a tanács új bírálói már mint teljesen hasznavehetlent mutatták be. Arra is nem egy eset volt, hogy az új bírálók éppen azokat a javításokat, módosításokat kifogásolták a műben, a melyeket a könyv szerzője az előbbi kiadás bírálóinak kívánataira eszközölt. És a közoktatási tanácsnak ezekre a szembeszökő ellentétekre nem volt semmi megjegyzése, sőt határozottan kikötötte

azt is, hogy a közoktatási miniszter, utján értesített szerzőnek, illetőleg kiadónak nem szabad nyilvánosan semmiféle megjegyzést tenni a műve felett hozott téves ítéletekre, még abban az esetben sem, ha művét a bírálók egyike teljesen sikerültnek, a másika pedig egészen hasznavehetetlennek nyilvánította. Ilyen eljárás mellett, nagyon természetesen, a nyomatásban már megjelent tankönyvek hivatalos bírálatáról irodalmi úton soha senki felősségre vonható nem volt s a tanács megbízottjai bárkinek a szemleli termékéről mondhattak jót vagy rosszat, a nint nekik tetszett s könnyű-kedvek szerint kiálthattak anathémát a leghaszalhatóbb tankönyvre is.

Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy különösen a középiskolai tanárság kíváncsian várta annak az értekezletnek az eredményét, melyet a vallás és közoktatási miniszter még a múlt év október 22-ikén hívott össze az iskolai könyvek bírálatá és engedélyezésére tárgyában. Még kevésbé lehet csodálkozni azon, hogy fokozódott érdeklődéssel várta annak a három tagú bizottságnak a munkálatait, melyet a miniszter egy konkrét javaslattal készítésével bízott meg. Igen, mert az értekezletre meghívott szakférjak a miniszternek arra a kérdésre nézve, hogy fentartandó-e a tankönyvbírálat általában, vagy csak az iskolák némely fájára s ha fentartandó, melyik közeg s mi módon végezze a bírálatot? — nem tudtak egyező véleményre jutni. Voltak a kik a hivatalos bírálatot ezután is szükségesnek tartották, de voltak olyanok is, a kik a szabad verseny életét tartották helyesebbnek. Abban azonban mindnyájan meggyeztek, hogy a bírálatot a személyes felelősség elvéré kell alapítani s a bírálatokat a bírálók névaláírásával közeze tenni. A miniszter az *Alexander és Pauer* véleményét tartotta legcélszerűtöbbnek, a mely szerint az új könyv behozatala végett az illető szaktanár indokolt felterjesztést tesz a minisztertermuhoz s ezt a felterjesztést vizsgálhatja felül a miniszter bizalmi szakembereivel.

Ez a miniszter által is helyeselt vélemény uralkodik abban a tervezetben, melyet a kiküldött bizottság „*Szabályzat a középiskolai tan- és segéd-könyvek engedélyezésére tárgyában*” cím alatt 14 pontban állított össze. E szerint a tervezet szerint a tankönyv engedélyezésére iránt előterjesztést az a szaktanár tesz, a ki a tankönyvet használni óhajlja, köteles lévén kimutatni, hogy az ajánlott, de még eddig a kormány által nem engedélyezett mű a tudomány szempontjából megfelel a középiskola igényeinek, továbbá a tanterv követelményeinek mindenben eleget tesz; terjedelmében meg van a kellő mérték; nyelvezete megfelelő; erkölcsi és állami szempontból nem esik kifogás alá s kiállítása megfelel az egészségségi követelményeknek. Az így megokolt indítvány a tanár-értekezleti jegyzőkönyvvel, a mű 3 példányával s az adóhivatalnál a kiadó által fizetett 25 frt bírálati díjről szóló nyugtával együtt a tankerületi főigazgató útján terjesztetik fel a miniszter elé. A miniszter az összes ügyiratokat felülvizsgálat végett egy szakembernek adja ki s ha ennek véleménye alapján a könyv a kérelmező intézet részére engedélyezhető, akkor úgy a felterjesztő tanárnak, mint a szakmegbízottnak bírálatát a miniszter hivatalból közzéteszi, ellenkező esetben pedig a nem engedélyezésről az illető tanartestületet értesíti. A *szakmegbízott véleménye alapján nem engedélyezett könyvek más intézetek által sem hozhatók javaslataiban engedélyezés végett*. A tervezet tehát a tankönyv engedélyezésért a felelősséget ráhárítja a szaktanárra, illetőleg a miniszter felülbírójára, a kiknek véleményét nyilvánosságra is hozza s ezzel gondolja a rossz könyvek elterjedését megakadályozhatni, a jókét pedig előmozdítani, a mit

a közoktatási tanács bírálata alapján történt általános engedélyezés mellett nem lehetett elérni.

A bizottság tervezetét a tanárvilág nem találta teljesen megnyugtatónak s épen azért, különösen a középiskolai tanáregyesület különbözőben többen tettek reá közöszababban indokolt észrevételeket. A felszólalók a tervezetnek csak is azt az egy intézkedését találták mindnyájan elfogadhatónak, hogy a bíráló, illetőleg felülbíró véleménye közzétendő, hogy így a felelősség érzete lelkiismeretesebb munkára kényszerítse az illetőket. Arra a kérdésre nézve azonban, hogy *kiterjessze fel az új könyvet engedélyezés végett, s ki eszközölje a bírálatot?* már nagyon eltérők a vélemények. A felszólalók többsége nem tartja helyesnek a bizottság ajánlatát, nem pedig különösen azért, mert az a szaktanár, a ki a tervezet kívánása szerint az új könyv ajánlására vállalkozik, nehezen fog megszabadulni attól a gyanútól, hogy a szerzővel s méginkább a kiadóval tárgyalásokat folytatott, midőn a bírálati díj kifizetéséről szóló nyugtát magának felterjesztés végett elküldette. *Rombauernek* ezt az aggodalmat mindenesetre méltányolni lehet, valamint azt az észrevételt is, hogy a szemérmes szerző s a kevésbé élelmes kiadó, a ki nem indult el ajánlásra vállalkozó emberek keresésére, lehet, hogy évekig haszalan várakozik minden tekintetben jó könyvének felterjesztése, mert hiszen a felelősség érzete s a felülbíró esetleges túlszigorú bírálata sok embert visszatart a könyv első ajánlásától. Szerinte az volna a leghelyesebb eljárás, ha a művet a kiadó terjesztésére fel a minisztériumhoz s a miniszter két tanácsot *tanári karok* kérné fel a bírálatra s a tanári kar tagjai szavazattal döntenék a felett, hogy a bírálóra kötelezett szaktanár véleményét elfogadják-e? A miniszter aztán a tanári karok véleménye alapján döntene a mű sorsa felett. Ennek a javaslatnak a legnagyobb baja mindenesetre az, hogy egyik-másik intézet szaktanár *kényszerítendő* az ítélet kimondására s esetleg kitenné annak a véletlen esetrenek, hogy véleményét leszavaznák a tanári testület nem szakképzett tagjai. Ezeknek a felmerülhető bajoknak a kiküszöbölése végett *Balogh P.* azzal a tervvel állott elő, hogy a könyv tulajdonosa jelentsse be művét megjelenése után a minisztériumnak, mellékelvén a megszabott bírálati díjat is s aztán, ha valamelyik intézet szaktanára az új könyvet használni óhajtja, ezen óhajtását jelentsse be a tanári testületnek, a mely a könyv átvizsgálására egy bíráló bizottságot nevez ki, melynek a szaktanáron kívül egy elismert paedagogus és a magyar nyelv tanára legyen a tagja. Ezeknek a véleményét terjeszse aztán minden megjegyzés nélkül a miniszter elé, a ki azt egy szakemberrel felülbíratja s ezzel a bírálattal együtt az összes iratokat újra visszaküldi az illető tanártestülethez, hogy most már készítsen előterjesztést az engedélyezésre, vagy tudassa vele az ajánlás megtagadását. Ha a miniszternek a tanári kar véleményével szemben kétségei vannak, abban az esetben a könyv engedélyezését függőben tartja, míg egy más intézettel nem érkezik hozzá felterjesztés. A *Balogh* által ajánlott mód, az én véleményem szerint, minden hosszadalmassága mellett sem biztosítja a jó tankönyv elterjedését; mert esetleg a testületi szavazás annak behozatalát könnyen megakadályozhatja.

Dr. Heinrich Gusztáv, a volt közoktatási tanácsnak egyik legtekinthetesebb tagja, szintén készített egy rövid javaslatot, a melyben azt ajánlja, hogy a *szertől* maga terjeszse fel könyvét a vallás és közoktatási minisztériumhoz s egy jelentésben fejtsse ki, hogy műve miben és miért tér el az azonos célú s már előbb

engedélyezett tankönyvektől. A miniszter aztán a benyújtott könyvet a szerző jelentésével együtt kiadja megbírálás végett egy kiváló szakférfiúnak s annak kedvező véleménye alapján engedélyezi; ha pedig a vélemény nem kedvező, a bírálatot kiadja a könyv írójának, hogy arra észrevételeit megtehesse s csak a bíráló ellenészrevételei után dönt a mű engedélyezése vagy elvetése felett. A *Heinrich* véleménye, mint látszik, nem sokban különbözik a bizottságétól s annál csak annyival előnyösebb, hogy a könyv megbírárlhatóságát könnyebbé teszi.

Ha csak ezt a négy véleményt hasonlítjuk is össze, látjuk, hogy azok úgy a bizottság véleményétől, mint egymástól is több-kevésbé különböznek a tankönyv felterjesztése és bírálati módjára nézve. Épen ilyen eltérő a vélemény a felett is, hogy a jónak bizonyított *mű általános engedélyeztetés-e vagy csak annak a tanintézetnek a részére, a mely azt kérelmezte?* A felszólalók többsége a bizottság véleményével szemben az általános engedélyezést tartja helyesebbnek, mert a miniszternek arra a nyilatkozatára is hivatkozva, hogy a tankönyvek helyes megválasztását és lelkiismeretes megbírárlását tekintve, teljesen bízni a középiskolák tanáraiban, minden szaktanárról fel kell tételnünk annyit, hogy az engedélyezett könyvek közül az fogja kiválasztani, a melyik az ő tanintézetében a legcélszerűbben használható.

A tankönyvek újabb kiadásánál követendő eljárásról a bizottság nem emlékezik meg. Erre nézve *dr. Heinrich* a mű felterjesztését és átnezését, *Rombauer* pedig mint új könyvnek egész bírálatát óhajtja. Az időnkénti *tan. könyv. revizió* minden felszólaló szükségesnek tartja.

Igaz, hogy a bizottság munkálatának első pontja szerint, a mely következőleg hangzik: »A vallás és közoktatási m. kir. minisztérium rendelkezése és vezetése alatt álló középiskolákban, a középiskolai törvény 8. §-a értelmében csak oly tankönyvek használhatók, melyeket e célra a miniszter engedélyez» — ez az egész szabályzat kizárólag az állami és közegyi iskolákra vonatkozik; de a miniszternek abból a nyilatkozatából, mely az előzetes értekezleten tett, hogy *l. i. „szertől az autonóm intézetekkel kötendő szerződésekkben az iskolai könyvekre nézve is lesz gondoskodás»*, azt kell következtetnünk, hogy ev. ref. gimnáziumaikban is rendelkezni szándékozik a tankönyvek használatára. A miniszternek erre a nyilatkozatára mindenesetre jó lesz visszaemlékezni az egyetemes konventnek az államségély iskolák szerződésének megerősítése alkalmával. Azok pedig, a kik befolyással lehetnek a bizottság munkálatának javítására, célszerűen tennék; ha azon a szerzők érdekeinek megóvása végett némi módosítást eszközöl-
nének ki.

Én a tankönyvek bírálatának s engedélyezésének a módját úgy látom a leghelyesebbnek, ha megjelten művet, a könyv szerzője a kiadó által fizetett bírálati díjról szóló nyugtával együtt terjesztés fel a minisztérium elé. A miniszter aztán az előre felkért szaktanároknál kettőt bízza meg a mű megbírárlásával. Azon esetben, ha mind a két bírálat kedvező, a mű általános engedélyeztetnek; ha pedig a bírálok alaposabbnak látszó kifogást tennének a benyújtott mű ellen, azon esetben bírálatok közöltetnek a könyv szerzőjével, hogy azokra esetleges észrevételeit megtehesse. Ezek a vélemények adatának aztán ki egy felülbíróknak, a kinek a véleménye alapján döntene a miniszter a mű engedélyezésre vagy elvetése felett. A bírálatok, a bírálok névalárlásával elvetés, mindenesre közzétendők, nem csak azért, mert a nyilvánossággal szemben vállalt

felelősség érzete lelkiismeretesebb munkára fogja ösztönözni a bírálókat, hanem azért is, mert az így készült alaposabb bírálatokból esetleg okulhatnak a tankönyvek írói, a minék hatása rövid idő alatt meg fog látszani középiskolai tankönyveink fokozatos javulásán.

BUZA JÁNOS.

TÁRCA.

Adalékok a esehországi ev. ref. egyházak történetéhez.

Motto: „A mult csak példa legyen most.”

(Folytatás.)

Még súlyosabb lett a cseh protestánsok sorsa, midőn Tilli hadai 1622 május és július havában fényes győzelmeiket arattak, melyek folytán a prot. fejedelmek szövetsége feloszlott és Fridrik másodsorú is földönfutóvá lett országából. Most már nem ismert többé határt a győzelmes ellenreformáció kíméletlensége. Július 6-án, Husz János halála elfordulat napján, Csehországban minden eretnek templomok elzárattak; a huszita nagy arany kehely a steini templomból Ziska kardjával együtt elkoboztatott; kik a róm. kath. egyház kebelébe visszatérni nem akartak s a halálós ítéletet elkerülték, számdzettel, jóságvesztéssel büntetettek. Októberben valamennyi prot. pap kiűzetett; azontúl egy birtok sem állhatott a telekkönyvben, mint protestáns sajátja s egy eretnek sem űlhetett a városi hatóság tanácsában.

E kegyetlen intézkedések folytán 30.000 protestáns család hagyta oda Csehországot, köztük gróf Thurn és csok más tekintélyes cseh főúr, kik Erdélyben kerestek menedéket s nagyban befolytak arra nézve, hogy a nikolsburgi béke feltételeinek elegetteni vonakodó Ferdinándal elégedetlen Bethlen az edictum restitutionális által fölrészelt prot. fejedelmekkel szövetekeztek.

A háború tovább folyt, de a nyert győzelmek nem könnyítettek a cseh protestánsok sorsán. 1624-ben egy újabb rendelet adott ki a prot. papok ellen, mely száműzte őket az egész országból; a kik azonnal nem engedelmsekdekedtek, vagy azt nem teheték, fogságba hurcoltattak, s az elfűtött vagy legyilkolt prédikátorok helyébe tudatlan és erkölctelen barátokat hoztak Lengyelországból, kik a jesuitákkal 3-4, sőt olykor 12 helységben is helyettesítették a plébánost. Ugyanezen évben egy másik rendelet megtiltotta a protestánsoknak a kereskedést, iparűzést, a protestánsok javára történő végrendelekést, magánházakban a gyermekeknek taníttatását; megparancsolta a bűjtöt, a misékre járást, a gyermekeknek minden faluban és városban összeírását és papista iskolába járatását; a szegényeknek és nyomorultaknak — ha csak mindenszentek napjáig papistává nem lesznek — a kórházakból kiűzetését stb.*

Hogy a térítést tömegesen lehessen végrehajtani, egy „reformáló bizottmány” alakították, mely a német vértés és horvát dragonys katonaság fedezete mellett helységről helységre járt; a megterni vonakodó protestáns családhoz 20-30 katonát szállásoltak be, kiknek feladatuk volt azokat minden gondolodható módon kizinni, gyötörni, hogy „az elviselhetlen nyomás az eretnekeket meggyőződsére bírassa.”

Königrätzben a horvát katonák kivont karddal kergették a prot. népet a misére, a makacsokat börtönbe hurcolták, s a védtelen nők és szűzeket gyalázatos erő-

szakot tettek. A faluk lakosai, meglettkorúak és gyermekek, korbácsütésekkel kényszerítettek a misére s addig kintözték őket, míg vallásukat esküvéssel meg nem tagadták, el nem átkozták és a kelyhet leköptvén, lábbal nem tiportak. Hasztalan könyörögtek böhéruiknak a szerencsétlenek, hogy vessenek inkább végett életüknek, választ azzt nyertek, hogy a császár nem verüket szomjuzza, hanem ellük üdvösségét kívánja.

Az agyon gyötört cseh és morva testvérek az ellenükben egyre-másra kiadott és a legkegyetlenebbül fogantatosított rendeletekből belátván, hogy ha vallásukhoz ragaszkodnak, nem lesz sokáig otthon maradásuk, 1525-ben kiűldték a fulneki predikátorágból elfűdözött és Sadowszki bárónál tartózkodó Comenius Amost Lengyelországba, hogy ott nézzen körül letelepedési hely után, miután a felekezet, hogy el ne enyészzen, lehetőleg tömegesen akart új lakóhelyére is vonulni. A szomorú kénytelenség már két év múlva be is következett. 1627 július 31-én, éppen Loyola Ignác ünnepe napján, egy császári parancs tétett közé, hogy egyedül kath. alattvaló tűretik meg Csehországban, a minék folytán minden vallásához híven ragaszkodó protestánsnak halál hofelyása alatt ki kellett költözökni.

Ekkor 30.000 prot. család hagyta el Csehországot. Egy rész a cseh-morva testvérek utolsó püspökével Comeniusnal Lissa lengyel városban telepedett meg 1628-ban, másik Nemetaltdre, Brandenburgba, Angol-, Szász- és Magyarországra költöztek. Az 1630-ik évben 185 báró és magnás, 100 predikátor ette a száműzetés kenyerét, s hogy a köznep, mily tömegesen hagyta oda hazáját, mutatja az a körülmény, hogy Csehország 4 millió lakosága ama 20 év alatt, míg Ferdinánd uralkodott és pusztította a Krisztus igaz egyházat, 4 millióról 700.000-re olvadt le. Nemcsak élnéptelennült pedig, hanem ősi nemzeti jellegét is nagy részben elvesztette, mert a meghalt vagy menekült főurak javai róm. kath. vallású olaszoknak, spanyoloknak, németeknek és papistává lett csehnek adományoztattak. Ferdinánd, ezernyi-zreki kiontott vére és felűlt boldogsága arán ugyan, elérte célját és teljesült vágya, melyet a csehek iránt nagyobb kíméletet javasló Klesel bibornoknak adni szokott feleletében kifejezett: „Malo regnum desolatum, quam damnatum”; és épen vágya és céljai szerencsés megvalósulásáért akart halálat adni, midőn a bécsi Agoston-rendi barátok templomának lépéséni elbukott, minék következtében aztán néhány napra meg is halt.

Fia, III. Ferdinánd kissé mérsékeltbb vallási buzgalommal és élénkebb igazságszerlettel vette át országi kormányzatát, de az ekkor már teljesen letiprot cseh protestánsok szomorú sorsában nem történi változás és nem hozott nekik vigasztalást a 30 éves háborúnak 1648-ban véget vető osnabrucki béke sem, mivel az abban megjelölt normális év — 1624 — a protestánsok szabadságát Csehországban már elnyomva találta. Mire nézve a kik a folytonos nyomás alatt ki nem vándoroltak, csak magánházakban és titkon tisztelhettek istenüket, vigasztalást keresve legfőbb kincsükben a biblíában és fétékenyen őrzött vallásos könyvekben, kitartásra buzdítva bűjdosó predikátorai által, kik a fenyegető veszélyekkel nem gondolva, meg-megjelentek arvaságra kárhözottat nyájuknál, hogy erősítsék őket a Krisztusi hitben; és elmerülve az apokalyptikus varakozásokban, melyeket a nehéz idők által szűlt profétáik; a sziléziai Kotser, a lengyel Ponjatowszka Krisztina, s a hazánkba menekült s itt oly szomorú véget ért drahotusi vitéz cseh pap, Drabik Miklós jósoltai jerszetettek bennük. Majd pedig, midőn saját predikátorai elhaltak, a Magyarországon 1673-ban megkezdődött s a múlt század közepeig húzódó vallási üldözések által buj-

* A 16 pontból álló rendeletet lásd: Bod. P. Hist. Hung. ecclies. II. 17-18.

melyekben ti annyi szépséget fedeztetek fel, a megváltó ama szavai és tettei, a melyek nektek elegendő vezetőknek látszanak az élet számára s különösen a helyettesítő megváltó szükségességébe vetett hit, a mely a ti hitetek sarkpontja, számunkra nem egyebek puszta szónál. Azok nem bírának minket sem megindítani, sem meggyőzni.

A megváltás dogmája a muzulmánoknál nem kevesebb megütözést kelt. Nem képezek felogni a Krisztus személyére, tisztére és művere vonatkozó hitünk. Istennek Krisztusban való incarnatioja előttük istenkáromló, képtelen és érthetetlen dolog. A Korán tagadja a háromságot, Krisztus istenségét és elveti a sacramentumokat. Ez az izlamot némi előnnyel ruhazza ugyan fel azon keleti országokban, a hol a vallásos hegemonia felett a ker. misszionáriusokkal versenyez. De mindamellett, minthogy dualismusa folytán távol áll a hindu gondolatól, úgy tünik fel azok előtt, mint egy egyszerűsített, a nehéz metaphysikától megszabadított kereszténység; s csakugyan számolni kell azal a tényen, hogy az izlam, ha kevésbé művelt környezetben született is, a kereszténységénél történetileg mégis későbbi. Hogy a ker. egyházak valaha feladják a megváltás dogmáját, kevésbé valószínű. Rietschl, kétség kívül, nem akart abban egyebet látni symbolommal s Krisztust oly embernek vette föl, kiből az isteni élet legmagasabb kifejlődésére jutott, de az ő iskoláját sokan veszélyesnek tartják s megbélyegzik. Sokkal ügyesebbek a missionáriusok, a kik elhallgatják a teológiát, hogy csupán az evangéliumot hirdessék s a kereszténység fő vonzóerejét Jézus személyébe helyezik.

E szép alak képezi a kereszténységnek az izlam feletti igazi előnyét. A legtöbb muzulmán elfogadja Mahometet ideális, isten-szerette embernek, s az a fel fogás, melyet az ő életéről magoknak alkottak, következők jelentékeny befolyást gyakorol az ő gyakorlati erkölcsiségükre. Amde Mahomet nagyon különbözik az evangéliumok Krisztusától. A hagyomány oly tényeket tulajdonít neki, a melyek nem igen férnek meg a tiszta ker. erkölcsiséggel. Mahomet pozitív jelleme alkotja benne a népszerű nagyságot, de egyúttal az isteni próféta gyöngességét. Buddha és Jézus alakját a legenda jobban feldolgozta; azok az irrealitás és eszmény oly fokára emelkedtek, a mely a legerősebben hat az emberek képeletére. Ok elvont és költői típusok, míg Mahomet tiszta történeti alak marad s ez által az izlam megőrizi a nemzeti vallásnak azt a bélyegét, melyet Mózes személyisége hasonlóképen rányomott a judaizmusra.

Felhozta a kereszténység javára azt is, hogy több erő kifejtésre ösztönzi az egyént, míg a keleti vallásokat telenségűl vadólták. Azok az egyének egyszerű tünényt látnak: ő a végtelen lényből származik, mint a szikra a tűzből; elítélik a létezés, mint egy bajt. Az izlam elfogadja, hogy a bűnt Isten bölcsesége akarta s ez a tan fatalismussá fajult, dacára sok muzulmán theologus erőteljes ellenzésének. A muzulmán assimilálja a vágyakat az akarral: így inkább kikerüli a kísértést, mint sem ellenáll annak. A megterésről ker. értelemben képzete sincs, úgy szintén a szív megváltozásáról és az érzékek feletti győzelemről.

Azonban a buddhisták azt vehetnék ellen, hogy a telenségnek és a pessimizmusnak a ker. szemléiben is akad némi viszhangja. A lemondás, az engedelmeség vagy Istenbe való elmerülés, nem csupán a keleti vallások sajátjai. A muzulmánoknál szintén nem kerülne fáradságukba némi fatalista vonást fedezni fel a kereszténységben. „Ki mit vet, azt arat”, tanítja Buddha; e

szép elv nem áll ellentétben a cselekvéssel. De hatását megbenjítozta a hinduknak a belső szemlélődésre való hajlama. A keleti ember az eget vágyakodással akarja elnyerni; s nem akarattal; a hindu szellem többet elmékedtet az ég, föld s világ felett, mint minden más nép. De azokat befelé fordult szemmel nézte; a képelet és elvonás képességei, a melyek legkevésbébbé folyamodnak a külső tanúbizonyághoz; a legerősebbek nála. Egyébiránt a buddhizmus a japán szellem befolyása alatt, atalukolában van, pozitív értéke növekedik. Ugyanez áll az izlamról is; az más hatással volt Turkesztánban s mással Spanyolországban a népre. De ugyanezt látjuk a kereszténység körében is; a kegyelemről szóló viták majd a praedestinationot, majd a szabad akarat tanát tették uralkodóvá; voltak idők, midőn életben és irodalomban egyaránt a mysticismus; az élet megvetése s a halálvágy uralkodott. A ker. tanban nagyon heterogén elemek keringenek; ezek közül némelyek eretnekségbe csaptak az s kiküszöböltettek, mások bensőség összeolvadtak vele.

A kongresszus némely tagjai, e ker. igazság mellett, a ker. nemzetek sikereit is fölemlítették. Annak a vallásnak végre is győznie kell a többiek felett, mely a legmagasabb színvonalú kormányzatot s a legjobb átlagos embert mutatja fel, — mondák. Amde az még nincs bebizonyítva, hogy a kereszténység minden tekintetben föltötte áll akár a buddhizmusnak, akár az izlamnak; a brahmanok és buddhisták philosophiája, némelyek szerint, közelebb áll a tudományos felfogáshoz, mint a ker. tan, s ez utóbbinak határozottan föltötte áll abban a tekintetben, hogy nem fél a tudománytól. Egyébiránt egy faj felsőségből még nem következnek mindig vallásnak felsősége, s az is lehetséges, hogy valamely nép uralkodó vallása nem mindig pontos kifejezése az ő szellemi fejlettségének. De meg az európai, illetőleg ker. népeknél más tényező is hozzájárult e felsőség kivívásához; így első sorban az ő kortól kapott gazdag örökség; aztán a földrajzi helyzet, éghajlat, — szóval egy csomó kedvező körülmény. A melyek például már nem jöttek javára később az araboknak. S ha tudományos téren Európa nemzeti előbb állanak is, nem lehet tagadni, hogy értelmi fejlődésük, Galilei óta, összeesett a kereszténység gyors gyengülésével, s az egyház kebelében, a keletre eredő eszmék hanyatlásával. A nyugati népek gyakorlatilag módosították, a tevékenységüknek leginkább megfelelő módon, azt a vallást, melyet az előző korszakoktól örökölték, s melynek sem dogmatikai épületet nem tudták teljesen felforgatni, sem szellemet egy csapással átalkítani. De egyre törekednek erre; törekednek, mert mélyen érzik annak a szükségét, hogy a korábbi idők vallását a mai tudomány színvonalára emeljék.

(Folyt. köv.)

R. L.

IRODALOM.

* Az „Adalékok Zemplénvármegye történetéhez” című folyóirat bírálatához. Nagytiszteletű szerkesztő úr! A „Sárospataki Lapok” 1896. évi 1-ső számában „Sz.” barátom. „Adalékok Zemplénvármegye történetéhez” című havi folyóiratról szólván, azt jegyzem meg, hogy a „Zemplénvármegyei kihalt főúri családok”-ról írt dolgozatomban sok téves adat van. Lehet! Megtörténik ez a leghivatottabb történetíróval, történetudóssal is; én pedig csak egyszerű műkedvelő vagyok. Nem állott rendelke-

zésekre nagy könyvtár. Dolgozatom nem is az „Adalékok” számára volt írva. Történelmi kútfőnek. Akkor még e vállalat talán tervben sem volt. Készült, mint történelmi korrajz, a millenaris „Zemplén naplára” számára. Esembe sem jutott, hogy valaki úgy megjárja vele, hogy történelmi kútfőnek nézi. A hol közölte van, a „tárca” nem is veheti illenék. Annak a vállalatnak nem csak olyan tudós olvasói vannak, mint Sz. Barátunk, s jól teszik az illetők, ha az érdeklődést a múlt iránt be akarják vinni a kevésbé tudósok közé, be a családokba, a hol az ilyen tárcáknak is van olvasói közönsége. Bármennyire ismeryeztem hű lenni a történethez, annyira sok — már ma ismeretlen család multjának egyes adatai lehetnek tévesek; majd megírják mások jobban, hanem a mi a téves adatoknál sokkal több benne, a sajtóhíba; a sajtóhíbakat ki fogja kijavítani? Hogy többet ne emlitsék a következők: „Ill. Endre királytól kapta Abonyban Perényt”, e helyett *Abaujan Perényt*; „Il. Rákóczy Ferencnek a történelem legidősebb alakjai egyikének”, e helyett *legidősebb alakjai egyikének* stb. Így hemzseg a sok sajtóhíba! A mi Országgh lonát illeti, hát bizony úgy volt az írva, hogy Perény Gábor lonát elzáratta, Semseyt pedig méreggel végeztette ki, de hát a nyomdában oda adták a mérget lonának, Semseyvel már nem volt mit csinálnának, hát lefejeztették. Ezt a kis idyit Budai F. polgári lexikonában így írja le: „Továbbá azt mondja Forgáts, hogy midőn Semsey Gábor körül lona serényen járna és forgódná, történetből egy Semsey István nevű ifjúhoz talált érni valami ruhája. Ezen annyira megbosszankodott Gábor, hogy lonát éhséggel akarta megöletni, az ifjú Semseynek pedig valóban mérget adatot be. De azt is mondogatta, hogy az ő halála után sem illik az ő feleségét senkinek is illetni. Ezen az okon, kevéssel halála előtt arra kérte lonát, hogy az ő halála után második házasságra ne adja magát. Melyre midőn lona azt felelte volna, hogy ő a maga férjének hosszabb életet kíván, egyebant a jóvendőkről nem felelt, annyira — megharagudott Gábor, hogy a maga udvari orvosát, Balsaráti Vitus Jánost, meztelen karddal kényszerítette, hogy lonának mérget adjon, mely miatt lona férje után kevéssel meghalt.” Alább néhány sorral ez ír a mérgezési históriát nem tartja valósnak... No jó, megígérem, hogy én sem hiszem ezután, csak hogy annyi bizonyos, hogy férje halála után nem sokára 1569-ben lassú sorvadásban halt el. Engedjünk egymásnak s így szent a békesség! *Zombori Gedő.*

* „Magyarázó Jegyzetek C. Sallustius Crispus Catilina című művéhez” Zsoldos Benő. Szerzőnek főcélja az volt e művel, hogy különösen közepes tehetségű, de különben eléggé szorgalmas tanulók számára a nehézségekkel való megküzdést, a szöveg teljes megértését, a szabatos fordítást s a mű szemlebe való behatolást lehetővé tegye. Megfigyelte s megjegyztette magának — mint gyakorló tanár — ez ír műveiben azokat a helyeket, a melyeken egy közepes tanulónak a teljes megértés, a pontos és szabatos fordítás céljából akár nyelvi, akár tárgyi magyarázatra van szüksége, s ezeket a helyeket látta el a kellő magyarázattal. A jegyzetek szövegét úgy szerkesztette, hogy az előszóbeli előadás közvetlen ségével szóljanak, de másfelől meglegyen bennök az irodalmi szabotosság s lehetőleg a kellő rövidség is. — Igen derék és hasznos munkát végzett; s mivel a szóban forgó munka teljesség, világosság, érthetőség, szabotosság, de legkivált magyarosság szempontjából felülmúlja az eddig ismert Sallustius-féle praeparatiónkat, a magyar középiskolai tanügyi irodalomra nézve is határozottan nyereséggel tartható. A szereplő egyénre, a felmerülő s bővebb felvilágosítást igénylő körülményekre, dolgokra, szókákra, eseményekre és helyekre szükséges tárgyi magya-

rázatokat mindenütt kellő mértékben adja s világosan kifejti. Maga a magyarázat, mely az egyes fejezetek egyes mondatai szerint követi a szöveget, nagy szorgalomról és utánjárásról, kitűnő nyelvértékről és alapos történelmi ismeretekről tanusodik. Nincs a szövegben az, mely szó-tári jelentésétől eltérő értelemben fordul elő, hogy szerző meg ne jelölje jelentését. Az egyes szók és kifejezések jelentését a műfordító éles és finom érzékével keresi meg, szüntelen szem előtt tartván a két nyelv szellemének eltérő sajátosságait, úgy hogy a növendék, ki e magyarázatokba használni fogja, nemcsak latin nyelvi ismeretét gyarapíthatja, hanem magyar nyelvértéket, a kifejezések használatában való választékosággát is nagy mértékben fejleszti. A reáliák magyarázata a legalaposabb történeti ismeretre vall. A szereplő személyek rövid életrajza, jellemzése; a csak mellékesen említett történeti tények, vonatkozások rövid előzményei; a római polgári és katonai életnek szokásai, törvényei, törvénykezési eljárása, a hivatalok köre, a provinciák kormányzása stb. stb. mind világos és érthető alakban magyarázattal meg, és ezek kellő ismerete mind szükséges ahhoz, hogy a növendék a szöveget teljesen megértse. az irodalmi műnek tartalmába alaposan behatoljon. A nagy gondnal, szorgalommal, széles és alapos tudással szerkesztett Magyarázó Jegyzeteket bátran merjük ajánlani a tanügyi illetékes köreink jóakarattal figyelemmel. A mű ára köve 70 kr. Kiadja a „Sárospataki Irodalmi Kör” a főiskolai költségén. cs. j.

* Az „Evangélikus egyház és iskola” ág. ev. testvéreink egyetlen magyar egyházi lapja 13 évi pályafutás szerkesztőt cserélt. *Frsztjénszky Ferenc*, lelkész és akad. tanár már elbúcsúzott olvasóitól és munkatársaitól s szereplő átvette *Veres József*, az ismeretes orosházi ev. lelkész és országos képviselő. Az eddigi Pozsonyban nyomtatott lap Orosházáról fog megjelenni. Úgy tudjuk, hogy életének eddigi folyása nem volt elég arra, hogy áthassa a testvéregház különböző rétegeit s legyőzze abban az ellentétes elemeket a közügy javára. Erdeme volt azonban, hogy tudott és merészelt szabadelvű lenni és magyar, noha némelyek e tekintetben is többet kívántak volna tőle. Az új szerkesztőnek jó neve van s lehet, hogy több szerencsével fogja vinni a szabadelvűség és hazafiság harcát, mint tisztelőre múlt elődje. A különböző prot. egyházi és iskolai lapokról szemlélt óhajit időnként közölni, ha úgy nem jár vele, mint már tőben lőtte! Szeretjük hinni, hogy nem lesz a merev lutheránizmus bizsótlója, a minek a jelei újabban szaporodni kezdenek. Bizalommal üdvözöljük.

* **Tanészok készítés** cím alatt egy rendkívül gyakorlati irányú művecske jelent meg Sárospatakon, a mely arra nézve kíván útmutató lenni, hogy miként állítsák elő tanítókat és tanítónőket a lehető legolcsóbb módon az elemi iskolai oktatásához szükséges szemléltető eszközöket, a sikeres eme nélkülözhetetlen biztosítékait. Meglehető leleményesség s könnyű előadás jellemzik a 108 lapnyi (kis 8°) könyvecskét, a melyben a szerző *Veres Ferenc* tanítóképzési tanár 5 lapon 71 rajzzal is feltünteti a legszükségesebb tanészoköt. Ára 1 korona. Kapható szerzőnél Sárospatakon. A kitűnő segédessközül kínálkozó művet a legmelegebben ajánljuk a tanítókat és iskolafentartókat szives pártfogásába.

* **H. Scherer: Die Pestalozzische Pädagogik in ihrer Entwicklung, ihrem Auf- und Ausbau und ihrem Einfluss auf die Gestaltung des Volksschulwesens** (Pestalozzi neveléstana, fejlődése; alkatelmek és a népoktatásügy alakulására gyakorolt befolyása szerint). Leipzig, 1895. Fr. Brandstetter; Mk. 4. — A tanítói világ folyó hó 12-én, vasnapra ünnepli meg Pestalozzi születésének 150-ik évfordulóját, s Svájcban nagy előkészületeket tesz-

nek, hogy az emlékünnepe méltó legyen a nagy paedagogushoz, a népiszkolai paedagogia, sőt a népiszkola igazi megalapítójához, a népióletnek az általános népeveles által való nagy előmozdítóhoz. Ez unnepevény alkalomból jelent meg a fenti mű, mely igazán rég érzett szükségénat van hivatva pótolni, mert Pestalozzi paedagogiájának beható ismertetése és méltatása mindaddig hiányzott; még legrésztelésebben szolt róla *Schmid* Neveléstörténete (IV. kötet), de ez már 20 éve, hogy utolsó kiadásában megjelent s így az újabb irodalomtól némileg elmaradt. Scherer az utóbbi évtizedek gazdag neveléstani irodalmának felhasználásával, gondos forrás-tanulmányok alapján írta művét. Bevezetésében tájékoztat a XVIII. század végének és a XIX. század elejének bölcsészeti és irodalmi mozgalmait felől, kimutatja a neveléstani nézeteknek ezekkel való szoros kapcsolatát s a nevelési elvek alakulását a gyakorlatban. Az I. részben Pestalozzi eszméinek fejlődését rajzolja életviszonyaival kapcsolatban s egyúttal részletesen ismerteti fontosabb iratainak tartalmát s gyakorlati tanítói működését, azután rendszeresen tárgyalja neveléstánát. A II. részben Pestalozzi neveléstánának a Comenius, Rousseau s a philantropisták neveléstánával való összefüggését, megegyező és eltérő vonásait, továbbá a Kant, Fichte, stb. bölcsészeti és neveléstani eszméivel való rokonságát, végre a Niemeyer, Sailer, Graser, Denzel, Milde, stb. neveléstánát tárgyalja. A III. részben a népiszkola-gyakorlat s a Pestalozzi-féle paedagogia befolyása alatt való fejlődését ismerteti Ausztriában, Svájcban és az egyes nemzeti államokban. Befejezésül eddigi fejtegetéseinek eredményeit foglalja össze. E mű nagyon megrövidímelne, hogy magyar nyelvre fordítva, minden tanító kezébe eljuthasson.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** Munkácsi *Jóó Gábor* Szathmár város főjegyzője, életének 65. évében f. évi január 4-én hosszas szenvedés után elhunyt. 46 évig állt Szathmár város szolgálatában; egyaránt hű és példás, mint hivatalnok, mint családtag, mint a ref. egyház híve, mint presbiter és a szathmári ev. ref. főgimnázium és leányiskola igazgató-tanácsosa. Erkölcseiben, életmódjában, ruházatában igaz puritán férfiú. Halálát gyászjelentéssel tudatták Jóó László, mint testvér s Bartha Mór és az ő szeretői, mint legközelebbi rokonok, a kiknek gyászában tisztelet részvétellel osztozunk. — Szintén gyászjelentés tudatja, hogy Osváth Illés, b. lenkei (Torna) ev. ref. lelkész folyó hó 5-én esteli 8 órakor 85 éves korában, 52 évi lelkesítő működése után, váratlanul elhunyt. Hű volt haláláig s bizonyára megadatik neki az örök élet koronája. Gyászoló családja találgat vizgatástal abban, hogy szeretőik tárgyához kegyelmeket a Gondviselés, toldván napjához napokat, túl a 70-en, sőt 80-on is. — Áldott legyen emlékeztető!

— **Az a bizonyos 22,000 forint.** Lapunk előbbi számának vezércikkében bizonyos nehezteléssel említ a kitünő szerző 22,000 frt adományát, a melynek kiosztását ő — igen helyesen — alkotmány-ellenesnek, t. i. a mi egyházközményünkbe ütköznek valjha. Illetékes helyről nyert értesülésünk szerint ez a bizonyos összeg az 1895-diki költségvetésbe a különböző egyházak lelkeszeinek javadalmá potlására felvett 100,000 frtból egytemes ev. ref. egyházunkra eső jutalék. Hogy ez miként fog felosztani a kerületek s illetőleg ezeknek legszegényebb lelkeszei között, az még biztosan nem tudható. A minisz-

terium az adóhivatalok útján akarná ezt a hozzá ajánlólag felterjesztett lelkeseknek szétosztani, de a konvent elsőképe felír, hogy s szándékától álljon el s bizza a 22,000 frt szétosztását a konventre. A felelet még nem érkezett meg. Kiváncsian várjuk.

— **A protestáns papok sorsa** cím alatt egy figyelemre méltó cikket ír *György Endre*, felekezeti igazgálnak ez a hivatott tolmácsa; a *Magyar Hirlap* — ez évi 5-dik számában. Arra a nyughatatlanságra hivatkozva, a mely a prot. körökben ez idő szerint uralkodik s a melyet ő is jogosnak tart, — azzal a biztatással fordúl a nyugtalankodók felé, hogy: *mindkét prot. anyaszent-egyházra néve megjött teljes ideje annak, hogy az 1848: XX. törvényikké intenciója végrehajlassék*. A protestáns egyházak multja, jelene, önfeláldozó hazaszeretete, saját fenmaradásuk érdekében hozott nagy áldozatait s újabb veszteségeit: mind sürgetik, sőt követelik azt, hogy a régen kimondott ígé tesse legyen. Állítja, hogy ez tekintetben a közfelfogás a politikai irányadó körökben — egyértelmű. Wekerle, Szilágyi, Apponyi egyformán kikerülteletlenk tartják a prot. egyházak jogos kielégítését. Azokkal szemben, a kik összekapcsolják a reformmal a kath. papi javak saecularisatióját, arra hivatkozik, hogy az 1848: XX. törvényikké épen a saecularisatio ellenében, annak kikerülése végett hozott meg s ő — mint politikus — ma sem barátja még a saecularisatióknak, de ha a törvényhozás erre az útra lépne, nekünk protestánsoknak nem lehetne ellene kifogásunk. Mig azonban ez bekövetkeznék, — kérjük, követeljük reánk nézve az 1848: XX. törvényikké intenciójának végrehajtását s ketösen most, mikor az áldozatkészség minden forrásait kimerítettük s mikor az egyházpolitikai reformok még súlyosabbá tették keléseink helyzetét. Végül formulázza, hogy mit kérünk s illetőleg követelünk mi az osztó igazság törvénye szerint. Ez a következő: *„Megállapítván az egyházi és iskolai szükségletek ugyanazon az alapon, mint a katolikus felekezetenél, a megfelelő összeg az állam részéről adassék át — természetesen törvényesen szervezettel, elismert és hatáskörében teljesen körülírt — központi kormányzó közegünknek: a konventnek rendelkezése alá, még pedig olyformán, hogy ne csak a szükséglet, de a hívek által viselt terhek is megfelelő figyelembe véssenek.*” Ennél többet nem óhajunk, de kevesebbel sem elégszünk meg. Ezt a kérdést levetni sem engedjük a napi rendről . . . stb. Cikkét a prot. lelkesi kar és egyház nehéz sorsának s érdemeinek méltatásával kezdeszi be. Szivesen üdvözöljük György Endrét, a ki már a tisztántuli kerültek közgyűlésén, majd a nagyváradi egyházi értekezleten is szószóloja volt egyházunk jogos kiváncságnak s tekintélyénél és összekötötteseinél fogva ezt a kérdést a napi sajtóba is bevitte. Elvárjuk a prot. egyház minden tekintélyesebb tagjától, hogy — mint Gy. E. mondja — ezt a kérdést a napi rendről többé levetni nem engedik; de egyúttal azt is, hogy *megalázó alkura sem vállalkoznak!*

— **Választások.** *Récz Kálmán* nyiregyházi segéd-lelkész, a sárospataki theol. akadémia volt s-tanári, kit a bécsi ref. theol. facultas licentiátusságra érdemesített, folyó hó 5-én a *balasi* (Szabolcs) ev. ref. egyház „igazi lelkesedése” egyhangulag választotta meg rendes lelkészévé, a *Korocz József* utódává, a ki már három hónappal ebbé *mehivás útján* nyerte el a b. e. *Gonda Balázs* által kitünő karba helyezett *beretli* lelkézi állomást. — Iskolánk volt kitünő növendékeinek a közeliismerésben való előhaladásához szívóbb gratulálunk. Nyeréségről, nyereségről!

— **A debreceni papválasztás felebbezett ügyében** f. hó 9-én döntött az egyházmegyei bíróság. Értesülésünk

szerint a kisebbség panaszát indokolatlannak találta s egyhangúlag visszautasította. A felelőzők — hír szerint — megelégteltek az okvetlenkedést s ez esetben szomorú bizonyosság az, hogy a sárospataki ev. ref. főiskola és a füzánineni ev. ref. egyházkerület *Mitrovics Gyulát* elvesztette.

— **A gömöri ref. egyházmegye köréből.** A gömöri ref. egyházmegye az országos ref. lelkesi özeveg-örvámegylet alapszabályainak a mult tavasszal történt tárgyalásokor Ruzsák Gyula, Csabai Pál és Seres József lelkészeket azzal bizta meg, hogy az egyházmegyei számvevőszék útján terjeszsenek be javaslatot a közgyűlés elé arra nézve, hogy a *gömöri ref. lelkesi gyámodálval és gyámegylettel* az országos gyámintézet dlebbe lépése után mi történjék? A kiküldött bizottság javaslatával elkészült s a felett az egyházmegyei számvevőszék e napokban tartott beható tanácskozás Rimaszécsen. S a számvevőszék az egyházmegyei közgyűlésnek az ajánlja, hogy ezen intézetek — mivel az eddigi özevegek és árvek iránt kötelezettségeik vannak — továbbra is tartassanak fel, de a mennyiben a lelkészek a rájuk eső sokféle új terhet nem bírák meg, új tagok felvételre által tovább né fejlesztessenek, a régi tagok tagsági díjakat 10 éven át fizessegenek, a két külön kezelt intézet, t. i. a 22 ezer frrtal bíró régi gyámolda és a 11 ezer frrtal rendelkező újabb gyámegylet egyesíttessék. A tanácskozás folyamán még két indítvány merült fel, az egyik az, hogy azon tagok, a kik már 10 évnél régebben fizetik a díjakat, ezeket kapják vissza kamat nélkül: a másik pedig az, hogy az országos gyámintézetbe való beletpi díjakat — ha teheti — az összes tagokért az egyesített gyámintézet fizesse. Ezen indítványok felett végleges határozatot nem volt hozható, mivel a számvevőszék előtt nem fektűt világos számadás arra nézve, hogy az özevegek-árvek mostani járulékaiknak állandó biztosítására mennyi állandó tőke kívánatik s hogy vajjon a mostani tőke az özevegek és árvek érdekeinek sérlemlé nélkül megcsönkítható-e? E kérdések felderítése s a mostani jogosult özevegek kihalása után a gyámintézeti tőkék miként leendő felhasználásának a felmerűlt indítványok értelmében való formulázása iránt, valamint az új alapszabályoknak s az egyesítés módozatainak kidolgozása végett a régebbi bizottság újra kiküldetett azzal az utasítással, hogy javaslatát a számvevőszékhez, még a tavaszi gyűlés előtt adja be. Az egyházmegyei gyámoldák folyó évi díjainak fizetését, melyet az egyházlátogatók szoktak beszedni, a tavaszi egyházmegyei közgyűlés intézkedéscig felfüggesztetett.

— **Az oklevelek és bizonyítványok másolatainak és másolatainak kiadása tárgyában** a vallás és közoktatási miniszter leiratot intézett az egyházi főhatóságokhoz, felkérve, hogy a hatóságok alatt álló intézetekben az osztálybizonyítványok másolatainak kiállítását és kiadását ezenűl közvetlenül az illető intézet igazgatójára s a népiskolában esetleg az osztály-tanítóra ruhazzák s a kiállítás díját állapítsák meg. Szintén az igazgatóra s a főiskolában a dékánoakra ruhazandó az érettségi és végbizonyítványok valamint az indexek másolatainak kiadása is, azzal az utasítással, hogy a közoktatási minisztérium »Hivatalos közlöny»-ében úgy az eredeti bizonyítvány, mint a másolat kelte és száma az illető tanuló megvezetésével közzéteendő. Közzéteendők a tanképesítő okmányok, főiskolai oklevelek s államvizsgálati bizonyítványok másolatainak száma és kelte is. Másolatokat mindazok állíthatnak ki, a kik másolatok kiállítására jogosítva vannak.

— **Az izraelita vallásfelekezet autonómiája** érdekében folyó hó 5-én Budapesten az ország minden részéből összegyűlt hitközségi előjárók értekezletet tartottak. Az értekezlet nagy többséggel elfogadta azt az emlekiratot, melyet vallásuk autonómiája érdekében a kultuszminiszterhez terjesztenek fel. Ebben arra kéri a minisztert, hogy hasson oda, hogy a törvényhozás a zsidó felekezet önkormányzati jogának biztosítása mellett hozzájáruljon az izraeliták egyetemes gyűlésének olyan célból való egybehívásához, hogy azon megállapíttassanak a király jóváhagyása alá terjesztendő szabályzatok, melyek szerint a törvényesen bevett izraelita vallás hívei összes felekezeti ügyeiket és intézményeiket saját közgegeik által önállóan kezelhetik és igazgathatják. Nagy lelkesedéssel fogadta az értekezlet azt az indítványt is, hogy annak emlékére, hogy az izraelita vallás a törvényesen bevett vallások sorába felvételre, az izraeliták egy *közalapot* teremtsenek, melynek feladata lenne azon célok megvalósításának elősegítése, a melyek által a magyar zsidóságnak nemzeti szellemben való fejlődése előmozdítatik, különösen a szegény közgegek támogatása s alkalmazottak segéyezése, alapítványi helyek fentartása, ösztön-és pályadíjak adományozása s közművelődési intézmények létesítése.

— **Német lutheránus missió Magyarországon.** A lipcsei ev. lutheránus missió-társaság, a mely az összes lutheránus vallású egyházakat közös missiói munkásságra akarja egyesíteni, ez ideig a magyarországi lutheránus egyházzal nem állott összeköttetésben, de végre az elműlt év őszén itt is feltámadt a lipcsei missióhoz való csatlakozás vágya; Pozsonyból meghívást intéztek az igazgatószághoz, hogy külföldön egy missionáriust Magyarországra, a ki itt a missió ügyet predikációkban és felhívásokban ismertesse. E meghívásra, melynek tervét Baltik és Zelenka püspökök is pártolták, Schwartz igazgató és Hundman missionarius október végén hazánkba érkeztek s mintegy három hétig tartó körúton ismertették a missiót. Megfordultak Pozsonyban, a Szepességen, Eperjesen, Kassán, Budapesten, Vas- és Sopronnyegében, s predikációkat s előadásokat tartottak a német ajkú lutheránusok közt. Mindenütt nagyon szíves fogadtásra találta, a templomok még kőznapon is telve voltak hallgatókkal; mintegy 700 frrt adományt gyűjtöttek a missió céljaira és sok missiói iratot eladtak. A helybeli lapok több helyt rokonszenves emlékeztek meg az előadásokról, és sok lelkész és tanító késznek nyilatkozott a missió ügyet tehetsége szerint előmozdítani.

— **A sárospataki reformátusok újított templomát** nagy vágyakozással kereste fel a közönség karácsony ünnepein. Örömmel látta, hogy sebb, mint a régi s jól esett tapasztálnia, hogy acusucája nem változott bátrányosan. Az isteni tisztelet egészen alkalmi volt s az egyházi beszéd történeti vonatkozásait sokan csodálkozással hallgatták. A vegyes és polgári énekkar is hatáson működött. Másodnapján más felekezetbeliek is többen vettek részt az istenitiszteleten, hogy lássák, az újításokban gyönyörködjenek. Újví is tenitisztelet után a presbyterium a templom piacán üdvözölte a fáradhatatlan lelkipásztort, a kire olyan sok esik a régi romok tatarozásából.

— **A kik lapunkat nem kívánják járni, sziveskedjenek** a 2-ik számot egyszerűen visszaküldeni s esetleg a megrendelésre nézve legalább levelező lapon nyilatkozni. A kiadóhivatal.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
megtérítéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 5 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Hesenkivül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az egyetemes lelkesítő özvegy- és árva-gyámintézet.” *Dr. Tüdös István.* — „Millennárius nyílt level a szerkesztőhöz.” *Dr. Alma mater egy hája.* — „Iskola és társadalom.” *Hodossy Béla.* — „A leányok érettségi vizsgájára vonatkozó miniszteri rendelet.” *Wlassics Gyula.* — „Szalóczy Bertalan 1842—1895.” *Szalóczy Pál.* — „Osváth Ilés 1811—1890.” *Arday J. Dániel.* — „A vallások harca.” *R. L.* — „Vegyes közlemények.”

Az egyetemes lelkesítő özvegy- és árva-gyámintézet.

Évek hosszú sora után, ime végre-valahára megvalósult az az eszme, a melyet olyan sokan próbáltak formába önteni, de még többen óhajtottak minél előbb testi szemekkel látni, hiszen anyai titkos aggódásnak, anyai aggódó töprengésnek volt oka az a szívét tépő keserű tudat evangéliom szerint reformált egyházunk lelképásztoraival: *ha meghalok, velem meghalt családóm is.* Egy egész élet keserű, melyen bántó gondolatait szürette meg a budapesti rendkívüli egyetemes konvent amaz intézkedése, a mely szerint a lelkesítő özvegy- és árva-gyámintézet a folyó év első napján életbe lép s magasztos céljához képest megkezdni a könyveket törölni, a kenyernek botját az özvegyek és árvák kezében erőstíteni, az életet a sanjárságé vizének partjainál is annyira-mennyire elviselhetővé tenni.

Né keressük, hogy mi lett volna jobb: az-e, a mit Baksay Sándor melegen érző szívéből írt s javasolt, az-e, a mit Szász Domokos gyakorlatot számítás alapján ajánlott? Elégedjünk meg azzal a boldogító tudattal: ime már nekünk is van egy olyan intézményünk, a melyből közös kereseményünk ad kinek-kinek legalább annyit, hogy özvegye s árvasága szomorú napjait a paizsos férfunak, az inségnek iszonyatot keltő rémeivel nem kell majd együtt töltenie.

Másfél deccenniunak kellett eltelnie, míg ez a tudat létrejöhethetett s annak a szegény sorsra kárhözvált magyar ref. papnak óhajta várt reménye beteljesült. Mennyien dőltek ki ez idő alatt kiknek özvegyeik s árváik csak morzsát kapnak, — ha úgy kapnak, — innen-onnan, ha tudnak s akarnak könyörgönni! Mennyien siránkoznak, kiknek férjeik csak egy fél évvel ez előtt haltak el s nem maradt utánuk más, csak a reménység, hogy „az övét el nem hagyja, ki mindnyájunk édes Atyja”

Hanem a mikor így örvendezünk sorsunk jobbra fordultának első napjaiban — egy több meglepéssel kecsegtető jövőnek küszöbén, lehetetlen, hogy kifejezést ne adjunk azoknak a gondolatoknak, a melyek önkénytelenül keletkeznek bennünk épen az országos gyámintézet jövőjére vonatkozólag.

Ugyanis úgy gondolkozunk, hogy ennek az intézetnek, mint tisztán *pénzen* alapulónak, olyannak kell lennie, hogy azok az összegek, a melyekre számít, minél előbb, legalább részben befolyjanak, befizetessenek. Mert nem tartjuk helyesnek azt, hogy a kötelezett befizetések minél később, minél nagyobb mérvű halogatással eszközöltessenek, ellenkezőleg úgy vagyunk meggyőződve, hogy az intézetnek javát munkája mindenképpen a ki minél előbb befizeti belépési díját.

Belépési díj! — 2000 lelkesítő állomás után ebben az esztendőben e cimen 50,000 frtnak kellene befolynia, mert három év alatt 150,000 frtot kell befizetni s a számítás az, hogy évenként $\frac{1}{3}$ -ad lesz befizetve.

De hát vajjon be fog-e folyni ez az 50 ezer frt év végére? Vajjon a tisztánimén lelkesítők befizetik-e dunántúli testvéreikkel a három esztendő alatt fizetendő 22—22 ezer frt első részletét, a dunamellekiek a 28 ezer-, a tisztántúliai a 47 ezer s az erdélyiek 32 ezer frtnyi belépési járuléknak az évre szóló részletét? — Hogy be kellene fizetni, az bizonyos, hiszen a számítás szerint a tárban az év végére 177,525 forintnak kell lenni.

Az a kérdés azért: miként kellene előmozdítani nemcsak az ez évi belépési járulékok biztos befizetését, hanem miként lehetne általában a belépési járulékok minél előbbi lerovasát eszközölni?

Megmondjuk őszintén, hogy miként. Úgy, azon a módon, a mint az országos tanári nyugdíj-intézetnél történik a prot tanárok belépési járuléknak fizetése.

Tudjuk, hogy a mikor ezt így kimondottuk, igen sokan egyenesen ezt felelték: ez utalás arra, hogy szüntessék be a megyei gyámintézeteket s azokból visszakapott pénzeszeket fordítsátok a belépési díj lerovására.

Valóban így áll a dolog. Mi a magunk részéről nem is tudjuk másképen elképzelni a belépési járulékoknak minél előbbi befizetését, mint úgy, hogy az egyházmegyei gyámintézetek feloszolnak s a gyámintézeti pénztárnok minden egyes intézeti tag belépési járulékat kifizeti az országos gyámintézetnek.

Vagy lehet másként is? Am vessünk számot magunkkal. Vegyük fel azt, hogy valakinek 800 forint a fizetése. Ebből 80 forint az országos gyámintézetet illető belépési díj, melynek egy harmada 27 forint. — 27 forintot kell fizetnie — legalább a számítás szerint — ebben az esztendőben belépési-díj gyanánt, a melyhez

jön az évi díj: $2 \frac{1}{2}\%$ = 20 frt. összesen = 47 frt. a melyhez számítandó még az egyházmegyei gyámirtára fizetendő összeg is, a mi bizonyára legalább 3 forint. Tehát egy 800 frtos lelkészi álláson levő egyén ebben az esztendőben s még ezen kívül kettőben 50—50 frtot fog fizetni. S ha aztán még az az egyházmegyei gyámintézet legalább olyan segélyt nyújtana, a melyért pénzügyi szempontból, méltó volna továbbra is fentartani! De hát a legtöbb bizony csak morzsákat ad.

Az országos gyámintézet fejlesztésének érdeke kívánja, hogy a belépési járulékok minél előbb befizetessenek; ez pedig aligha történhetik meg másként, mint úgy, hogy az egyházmegyei gyámintézetek feloszolnak, különösen ott, a hol tetemesebb járulékok mellett sem képesek nagyobb segélyt biztosítani.

Az országos gyámintézet fejlesztésének érdeke kívánja, hogy a belépési járulékok minél előbb *egész összegükben* fizetessenek be s épen az az érdek szól különösenben a mellett, a mit fentebb is hangsúlyoztunk.

Ez a mi felfogásunk, gondolatunk ebben a kérdésben. Vizsgálódjanak, számítsanak az arra hivatottak s a mi jobb, azt tegyék; de ne feledjék, hogy az országos lelkészi gyámintézet minden áron aolni, fejleszteni tartozunk, mert régi óhajtasok megvalósítását, anynyi tört. reménynek feleléstését tüzte ki magasztos céljával!

Dr. Tüdös István.

Millennáris nyílt levél a szerkesztőhöz.

Nagytitizletű Szerkesztő Úr!

Azt hiszem, a nagytitizletű szerkesztő úr nem veszi tölem sem gyermekességnek, sem hízelkedésnek azt az őszinte vallomást, hogy a „Sárospataki Lapok”, a paróchiák e hű házi barátja, minden héten kedves vendége házamnak s minden számat jobban szeretem az előzőnél. Nagy szorgalommal olvasom dátumától egészen addig, hogy „nyomatott”, stb.; sőt legtöbbször az asszony is végig olvassa, csak hogy ő a vegyes rovatot kezd.

Ismerik is már a postán az én nagy szerelmemet, mert a kisasszony mindig maga küldi el nekem külön, a vár-avart hétfői napon, hogy valami módon el ne tévedjen az udvarbeli legénynek a kezén; mert a közönséges postám az ispán szokta nekem szívessegből felküldeni.

Ezek után a szívbeli jövő vallomások után talán panaszommal is előállhatok. Tulajdonképen csak azért alkalmatlankodom soraimmal, mert újabb időben kíváncsiságom mindig kiélegetetlenül marad s már jó ideje annak, hogy bizonyos elégedetlenséggel tetsem le az újból és újból végig olvasott lapokat. Elégedetlenségemnek megmondom az okát. Hiába kutatom át lapunknak minden sorát, nem találom kiélegető feleletet arra a kérdésre: a főiskola falai között hogyan készülődnek a millenniumra? Az ifjúság? Az csak megteszi a magáét: Tompa szobrot akar állítani. Vajha a nagy közönség és a hivatalos előjáróság is meghozná az eszméért a kötelező áldozatot! (Én a magam megkuporgatott egy forintját bélyeg alakjában ide mellékelve küldöm a nagytitizletű úrnak; méltóztassék azt közvetíteni.) De hogy a főiskola, mint ilyen, mit tervez s főleg, hogy mit *esinál*, arról mi hírt sem vettünk. Hiszen a mint tudom a tanári karban meg volt a jó szándék s egyebek közt, — ha jól értesültem — a Szombathy munkájának fordítását és kibővítését is ajánlotta az igazgató-tanácsnak. De nem cso-

dalom, ha ~~erre~~ nem utalványozták a kért szép összeget. A mai pataki tanári kartól főiskolánk történetének új és tudományos — művészi feldolgozását várniok mi is. S bizonyosan meg is születtek az új „Historia Scholae seu Collegii Ref. S. Patakiensis”, hogy ha meg volna a szükséges, anyagi és szellemi készség az iskola körül forgolódoók szellemi munkájának kellő méltánylására, tudományos munkakedvetű istápolásra; sőt, ha kell, sugalmazására. — De másrésről azon sem csodálkozhatunk, hogy ha a tanári kar buzzalmát lehitette volna. — ha t. i. lehitette — az ez idei költség-vetésnél mutatkozó szűkmarkúság. Kénytelen vagyok ezt a szót használni, mert nem látom, hogy főiskolánknak a millenniumi kiállításban való szereplési költségeire valami nagyobb összeget szavaztak volna meg, mint az pl. a debreceniek tettek. Lehet, hogy tévedek s ezért fentartással írom az irottakat. Magam szeretném, ha lecafolatnám, hiszen épen azért írtam meg e levelet!

Én úgy szerettem volna, ha a főiskola története tudományos, de azért a nagy közönségre még is élvezhető alakban ez év folyamán megjelent volna. Szerettem volna még azt is, ha egyesített levéltárunk gazdag kincsei a multunk iránt érdeklődők tágasabb köre számára is hozzáférhetőbbé vált volna s legalább mutatónak a jelen évtől kezdve 4—500 frt költségű érdekesebb részeiből „monumenta”-k jelennek meg, talán az új életre kőszülő „Irodalmi Kör” agiscse alatt. Szóval, ha tudományos vállalatokban, (vagy legalább hát *egyben*) főiskolánk multját bemutattuk volna, a nagy világnak **megünknek**, mert hiszen *szellemi* történetét mi sem ösmérjük eléggé.

Mikor ilyen reménysekkel és vágyakkal voltam eltele, mondhatom nagyon lehitőt az ez évi Értesítőnek nagy sokára kezemhez jutott példánya. Mennyire összezsugorodott az a debreceni mellett! Mennyire leri arról az anyagi szegénység s bizony, aggodó leltem még a szellemi elsovadásnak is némi jelét találta rajta. Színeit két első cikke lenyomat. (Egy pataki professor barátom sügta meg, hogy az első a Pallas-Lexicon számára készült. Relata refero.). Egy pár kisebb cikket is rajta láttam még a mi kimeríthetetlen tudást Színeinek keze nyomát. Nagy gyönyörűséggel olvastam még az „Irodalmi Kör” történetét, melyről a „Sárospataki Lapok”-ból tudom, hogy Maklári írta meg. Sokat töprengtem az Értesítő felett és minduntalan előtákolodott lelkemben az a bántó kérdés: talán ott Patakon nem helyesen érvényesül a munkafelosztás elve? talán nem mindenki vállára egyformán nehezedik a súly, a melyet az iskola becülete nyom? Aig tudtam e kérdéseket elefedtetni magammal. . .

Ugy látszik — gondoltam magamban — a kiállításra készülődés minden erőt leköt. Bizony, a mint én a kiállításban való részvétel tervét magamban elképzeltem, lehet is azzal sok munka. Hiszen a levél- és könyvtár csoportosított adataival lehet a kiállítás tudós látogatói számára bemutatni multunkat s részben jelenünket. Hánytázasaink és küzdelmeink, tanügyi kísérleteink, iskolai belső, külső szervezkedésünk emlékei, a levéltárból csoportosítva, időrendben összeállítva: bizony ez nem könnyű munka. Hát még a könyvtár! Innen a pataki, vagy a Patakra vonatkozó termékek összeállítása, megint külön csoportban a pataki tanárok és a pataki tudóssá lett egykori tanítványok munkáinak, majd megint az elejétől végig használt tankönyvek meglevő példányainak összeszedése szintén nagy és több embert igénylő munka. De hát vannak ott Patakon történészek, irodalom-búvárok, levéltár- és régiségkutatók, paedagogusok, művelődés-történészek, és régészek. Minden munkára akad hivatott vállalkozó. Csak legyen egy egységes vezető, a ki kelte az egésznek, mozgatója a többinek, tervezője a teendőnek, ellen-

örzője a munkásnak, összefoglalója az egésznek, a kinek a lelke telve van az „alma mater” szerelmével s a kinek a lelke áthatja az egésznek munkáját. Az igazgatók közül egy, vagy más ahoz értő, a kinek a munkája persze nem isten-kegyelméből való; faradságának megjutalmazása nem a nagy haragra van bízva.

Gondoltam, hogy a külsőből is lehet valamit bemutatni. A régi épületeket, helyiségeket, Tsétsi uram csengetyűjét, sőt a tógatusok öltönyt is látni fogjuk — legelőbb képen — a kiállításon.

Gondoltam, hogy a mi nekünk itt a vidéken vágyunk, az az embereknek ott Patakon *tervük és szándékuk*. Hiszen az iskola és a protestantizmus becsületéről van szó, mikor hazánk művelődésének történetében vitt szerepünket akarjuk bemutatni. Ugy hittem, hogy az e cél érdekében folytatott munka szent; s ezért ott Patakon senki sem lesz oly kicsiny, hogy e célra munkás ne lehessen, senki oly nagy, hogy munkatársat el ne fogadjon, senki oly kegyelmes, hogy a vállát kihuzza a teher alól. Hiszen „Patak” hegyen épült város s a világra meggyújtott gyertyának bűn véka alá bújni.

Igen, efféle gondolatok között mindig türelmetlenebb várakozással vettem kezembe a lapot. És ezért voltam elégedetlen vele.

A kiállításra való készülődésről nem hozott kielégítő hírt nekem soha!

Hogyan, hát már Patakot is elfogta volna az az átkos zsidobadás, a mely a millenniumi készülődések láza között itt is, ott is, a nemzet testén mutatkozik? Hát már befejezetlen tartják az alma mater történetét s a jelen nem akar egy fejezettel hozzájárulni ahoz? Nem akarjuk tanujelét adni annak, hogy érdeklődünk multunk iránt, vagy talán nem akarunk a mi magyar műveltség egy-ségehez való tartozásunknak kifejezést adni s azért vonakodunk teljes valóságunkkal bevonulni a kiállítás csarnokaiba?

Vagy mi hát az oka annak, hogy a „Sárospataki Lapok” a főiskola millenniumi készülődéseiről oly szűkszavúan közölte híreit?

Nem, én nem tudom elhinni, hogy így volna ez. Engedjen meg azért kedves Nagytiszteletű úr az őszinteségért, de, azt hiszem, hogy itt a szerkesztőségben volt a hiba(!). Az egyik *ott a mi központunkban* benne élnek az események, cserekenyek sodrában. Ugy szólnak lépésről lépésre ismerik az ott történeteket, mert részesei azoknak. S aztán azt hiszik, hogy mi is úgy vagyunk vele itt a vidéken. Pedig hát mi csak annyit tudunk Patakról, a mennyi a lap s a kertületi gyűlések feljókonyvnye útján eljut hozzánk; legatus sem jár minden faluba olyan, a ki értesüléseink fogyatékoságát pótolná (Az én, legfeljebb VIII. gimn. oszt. követelőm! várni nem lehet azt). Azért nagyon kérem, méltóztassék a mulasztást helyre pótolni s lapunk ez egyetlen hiányán segíteni. A multkor a pesti kiállítási készülődésekről egy egész cikklet olvastunk; ne tessék sajnálni a teret és a faradságot a másik cikklettől sem, mely ez aggodalmainkat majd végleg eloszlatja s feleletet ad a kérdésre: *a sárospataki főiskola előjárósága és tanári kara micsoda módokat talált ahoz, hogy a főiskola multjához, jelenéhez és hivatásához mérten képviselve és bemutatva legyen a millenniumi kiállításon?* Azt hiszem, hogy ez iránt rajtam kívül mások is nagyon sokan érdeklődnek még s azt hiszem, hogy másokat is bántott a S. L.-nak ez irányban tapasztalt szűkszavúsága.

Ezek után még csak a bocsánatkérés van hátra, a melylyel én a leveleimet rendszerint végeznék szoktam. Ha hosszabba nyult levelem, mint illet; ha szívem jobban megnyílt a kelleténél s aggodalmaival untattam Nagytiszteletű urat és másokat, bocsássá meg azt nekem mindenki

azért a kifogyhatatlan hálájú, mély és feltékeny szeretetért, a melylyel főiskolánknak és a liberális protestantizmusnak dicsőségét világa kürtölni szeretném.

A Nagytiszteletű úr munkás kezét pedig, a melylyel oly táradhatatlanul munkálkodik e dicsőségért, ezerszer is áldja meg a becsületes munkának és a szeretetnek az Istene! — Az „alma mater” egy hű fia.

ISKOLAI ÜGY.

Iskola és társadalom.

»Az iskola nem nevel az életre; gyermekeinknek a társadalomban, a nyilvánosság terén érvényesítő tehetségeit parlagon hagyja, nem fejleszti... Régi panasz az annak a társadalomnak, melynek az iskolával szemben jogos kívánalmak lehettek, mely az iskola fölött féltetet mondani bizonyára illetékes, de sokszor és sokban felületes is.

Főnnebbi panasz alatt gyakran és főleg anyai rejlik hogy az iskola porát lerazott ifjak köllő társalgási ügyességet, bizonyos könnyed modort, általában társadalmi rutinot nem visznek magukkal az életbe. Sőt a panaszok e fajtái — mondjuk ki nyíltan — különösböb e a mi ref. főiskolánk ellen irányulnak, még prot. férfiakról is hallja az ember: »már hálva, én is kalvinista ember vagyok, de a szerzetesek kezében levő római kath. iskolák mégis csak finomabb társadalmi nevelést adnak a tanulósnak. Mig az azokból kikerült ifjak biztosan mozognak, a mieink »tevétegek lépésekben» s ismeretlenek a közélet követelményeivel. Én a panaszok sem az előbbi, sem ez utóbbi fajtáinak jogosultságot tagadni nem akarom, sem pedig ennek a tételnek: hogy »azok tudnak csak a társadalmi életre jól nevelni, jól előkészíteni, a kik nem is a mi életünknek élnek, a kik a társadalomban külön katasztró kezeleknek, logikai igazolására vagy cáfolgatására kedvem nincs. De az életre való nevelésnél követendő elvekkel, avagy az iskola és társadalom közt tényleg vagy csak állítólag meglevő úr fölé építendő híd tervével sem kívánok előhozakodni. Ezt nálamál sokkal nagyobbak is megeselekdedtek, tömérédek tintát és papírost el is fogyasztottak, csakhogy a tinta és papíros fogy, — így, de a panasz megmarad. Hátra van tehát, hogy az iskolát védelmezzem e panaszokkal szemben, de erre sem merek vállalkozni, mert magam is elismerem, hogy valóban többet is tehetnék a gondjainkra bizott tanuló helyes irányú nevelésére nézve.

Én a alkalommal az iskolai életnek egy oly mozzanatára, oly pontjára akarok rámutatni, mely ponton az iskola és társadalom érintkezése, mindenki által jól tudott egymásra hatása a legfeltűnőbb s nem hosszú idők eredménye, de úgy szólnak, szemünk előtt érvényesül. Az iskolai életnek arra a mozzanatára akarok mutatni, melynek alkalmával — hogy a panaszok szája íze szerint beszéljek — nem a betűnek, a holt tudományának, de a nemcs élvezetekben is gyönyörűségét lellő társadalomnak nevelünk. Mert a milylen régi a társadalomnak az iskolával szemben támasztott panasz, ély oly régi az iskola törekvése a panaszok megszüntetésére.

A XVI., XVII., sőt a XVIII. században is az iskolák az ugynevezett iskolai drámák előadását gyakorolták (Lásd Beóthy Zs.: Képes Irod. Történet; Takács

A nagybuzgóságú érdeklődőnek tőlünk telhetőleg felelni fogunk. Most nem lehetett. Későn érkezett. Szerk.

Sandor: Iskola drámák) néha csak az egész ifjuság, de gyakrabban a nagy közönség nyilvános jelenlétében. Ez előadásokon próbáltak az ifjak a nyilvánosság előtt való bátor föllépést, sajátították el a könnyed mozgást, a plasticus taglétezt s készültek a vitázás és szónoklás oly fontos művészetére. Sőt a darabok némelyikében ének és tánc is volt, ezekben is ügyesedtek az előadó ifjak. S valóban az iskola a szinpadot úgy tekintette, hogy az a dícsőségnek leghatalmasabb pályája, mely megnyitja a leendő polgároknak az útát a szereplésre s a legmagasabb méltóságokra. A dícsőség szép dolog, méltó, hogy az ifjú vágya hevüljön érte, de bizony, mint a tiltott módon keresett vagyon, csak hamis jószág az is, ha a szereplő nem az illendő úton, de csalfa érdemekért jut hozzá. Pedig az alkalom szüli a tolvajt! — tartja a közmondás. A társadalomnak az a része, mit közönségnek hívunk, az iskolai drámák kultiválásában nem látja a távolabb eső, kiemelkedőbb szempontokat, hanem csak a saját mulatságot keresi s mint jó Benyak Bernát panaszodik: »a merő tréfákat (és tegyük hozzá: milyen tréfákat!) lesik, ahítják a komédiákban, melyek, ha szüntelenül elő nem kerülnek, csak csekély tétellel vannak az egész játék felől». A szereplők aztán, hogy a tetszés, a dícsőség nagyobb legyen, »szemérmetlen táncokat» produkálnak s a szinpadai álarcások »szemtelen állásokat és mozdulatokat tesznek».

A régi társadalom illedelmi és erkölcsi felfogása a maiót sokban, bizonyos vastokosabb vonásokban különbözik ugyan, de még sem maradhatott el a jobbakk mindgyakrabban telhangozó kárhoztatása s a *debreceeni hitvallás* tótt szava, sőt a kormány beavatkozása, mire végül szinpad és iskolai drámák lassankint kimúlának, feledésbe mennek. E csöndes kimúlással esik össze a mult századvégi dicső korszak, mely nagy idők, nagy emberek, nagy eszmék kultusával teljes. A régmúltnak a Lessingek, Góthék és Schillerek által megújított eszményi irányra Kazinczyékban nálunk is hatalmas apostolokra talal. Iskoláinkban ez időtájt ébrednek a társas és önképző körök, melyekben ifjaink a legkitünőbb aestheticusok műveinek tanulmányozásával, fordítgatásával, utánzásával foglalkoznak, a majd ezek alapján önálló kísérletekkel is megpróbálkoznak, a legjótékonyabb hatással, különösen akkor, mikor az irodalom s művészet eszményi irányra a nemzetivel ölelkezik.

Az iskolai társas körök megalakításától fogva tanároknak és tanítványoknak maig megvolt ama törekvés, hogy az ifjak önképzésük eredményeit a nagy közönség előtt is bemutassák. Ez igyekezet napjainkban már csúcspontra ért, úgy, hogy széles e hazában alig van valaminemű iskola, melyben az ének-, evzáró- és egyéb nyilvános iskolai ünnepélyek, hangversenyek és fölölvadások szerepe ne játszanának. Pedig nem szabad, lehetetlen föltönnünk, hogy az országszerte egyre másra ismétlődő hangversenyeket, táncmulatságokat, (néha egymással kapcsolatban is) s különböző alkalmi ünnepélyeket a tanuló ifjuság és nagy közönség szabadon mulatságvágyának a hullámzása, személyes árja hozta volna oly gyakorta felszínre. Én is, mint nevelés-tanítással foglalkozó, erősen szeretem hinni, hogy iskoláink tanárai, vezérlő férfiai tudatában vannak, hogy minő kölesönhatással van az iskolai élet e mozzanata az iskolára és társadalomra egyaránt s melyek azok az elvek, miket az ily mulatságok engedélyezésénél és rendezésénél különösképpen is szem előtt kell tartani. A cél nem lehet más, minthogy az ifjak a szépművészetek arra érdemesebb termékeivel megismerkedjenek, gyakorlásukkal, előadásukkal önmaguknak s a közönségnek is

szellemi élvezetet, nemes szórakozást nyújtsanak, s tanulmányaik, tudásuk eredményének felmutatásával illően fellépni és szerepelni próbálkozzanak s a társadalom javára hasznosan előkészüljenek. Csakhogy azok a programmok, miket különben a fővárosi és vidéki lapok közölni szoktak s melyeket olykor még a nagyobb távolságra levő intézetek is megküldenek egymásnak, az iskolák szempontjából gyakran szomorúan tanulságosak, de szánalmas »fényt» vetnek egyúttal a társadalom megcsappant ízlésére is. Ha a szappan fogyasztás mértékéről lehet valamely nép műveltségére következtetni, még inkább lehet erkölcsi és szellemi intelligenctájáról azoknak a műveknél számbavételével, melyekből szellemi élvezeteit meríti, megítélni. És ebben a dologban is áll az, hogy a »a nyulat bokrosról», mert ki merné tagadni, hogy a nagy mértékben fülledt társadalmi atmosphaera s a szóban levő műsoroktól lerívó szellem; az elvtelen sivárság honatyáink politikai harcaiban s a tanuló ifjuság nyilvános föllépéseiben nem ritkán megnyilatkozó eszménytelen irány egymással szoros viszonyban vannak s szinte újjal mutatnak egymásra.

De lássuk a programokat, beszélnek azok eléggé. Nem szeretnék szőrszálát hasogatni, de már azt is jellemzőnek találok, hogy a komoly szavakok egyszerűbb, lyrai hangulatú költeménnyel, melylyel a szív szelidebb rezgésű húrját égies tiszta érzelmekre hangolhatnák, elő ugyan nem allanak, hanem választanak. — már eleve is abból a felfogásból indulva ki, hogy a közönség valamely igaztöb, erőteljesebb, drasztikusabb hatás után vágyik, — drámai vagy tragikus, de lehető szenvedélyes tartalmú darabokra esik. Hogy aztán fiataláguknál fogva az ily művekkel nem mindig képesek megbirkózni, s élvezet helyett csak erőlködést tapasztal a hallgató: ennek fészegése nem föladatom. Hát a vig szavalkók? Még főiskolánk hallgatóságát sem véve ki: Szentjóni Szabó Lászlótól Petőfi, Tompa, Arany és Jokai-ig és még e nagy férfiakon innen is nem találnak költőt, kinek műveivel gyönyörködtesseknak, hanem a 4 kros lapok léha tárcáiból szedik a comicum legalsóbb fokán játszó izetlen monológokat, ezeket adják elő éktelen gesztusokkal a zsengebb diákság rettentő gaudiumára s a közönség nagy részének buzdító tetszésre s ez irányt jóváhagyó, szentesítő tpsai mellett.

És a műsor zenei számai? Igazán nem jó erről még beszélni se. A classicusokat, a műbecsrel bíró zenei költeményeket nem műveli ifjuságunk, ellenben a mosdatlan operett irodalomból szemelt részletek, az orpheumok termékei, selejtes táncdarabok képezik az iskolai zenekarok programját. (Kivételek, természetesen, vannak s dicséretökre legyen mondvá, a fővárosi iskolák ebben előljárnak.)

Az énekkarok sem mindig az örökbecsűt kultiválják, sőt különös előszeretettel karolják fel a divjatos, de mült értékű darabokat, melyek niveaúja úgy szövegeileg, mint dallamilag napi lapjaink léhaskodó, pikantériákat hajhászó tárcáinak felel meg. A tetszés azért elmaradhatatlan. Pláne a vidéki lapocskáik, ha már nem magyar népdal, hanem pl. valzett hallanak játszani, elnevezik »müdarab»-nak s nagyra vannak vele előadók, hallgatóság és kritika: »müdarab! Pedig az előadás, bár e tekintetben mindössze csak 8—10 iskolát volt módomban egyszer-mászor megfigyelhetni, a legtöbbször nemcsak hogy megüti azt a mértéket, mit iskolai zene- és énekkarokkal szemben föllálhatunk, de néha meglepő s igazán jobb sorsra érdemes, mert oly gyakorlottsággal, sőt kevesebbel, a remekirők válogatott művei is előadhatók. Ne mondja senki, hogy ez nem tetszik a közönségnek, csak nem kell a közönség alsóbb

rétegeire, mely tetszését a lehangosabban szokta nyilatkoztatni, hivatkozni, mert ez olyan programban találja kedvét, a milyenhez szoktatták s a milyet nyújtanak neki. De az iskolának nem is az a feladata, hogy a tömeget minden áron mulattassa s e végből a cigányzenekarok s vándor daltársulatok műsorát átvegye. Az iskolának eszményi céljai is vannak, melyeket a közönség kedvéért sem szabad szem elől tévesztenie. Érdemes volna iskoláinkat e téren is a külföld iskoláival hasonlítani össze. Részemről — a kellő adatok híján is — hinnem, merem, hogy e tekintetben a külföld jóval előttem jár. De nálunk sem maradhat ez így, mert az az irány, melyet egyik-másik iskola követ, a mily szegénytelen, ép oly kárhózatós és veszedelmes. Szakítani kell e ferde iránynyal s meg vagyok róla győződve, hogy a közönség és iskola egymásra való hatása gyümölcsözőbb s áldásosabb lesz. Itt az ideje, hogy gondolkozzanak rajta azok, kikre e dolog közelebről is tartozik.

Hodossy Béla.

A leányok érettségi vizsgájára vonatkozó miniszteri rendelet.

Ő császári és apostoli királyi Felseje 1895. évi november hó 18-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával előterjesztésemre leggyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra való léphetés céljából a felsőbb tanintézetekre leendő felvétele — a mennyiben a szabályszerű felvételeknek megfelelnek — az illetékes felsőbb tanintézet meghallgatása alapján csetről-cetre engedély adassék és részök, miután tanulmányaikat a fennálló szabályok értelmében sikerrel befejezték, a képestő oklevél kiadassék.

Azon szempontokat, melyek engem a legfelsőbb elhatározás kieszközölésére készítették, már folyó évi december 19-én, 65,719. sz. a. kelt, az egyetemhez intézett és a Budapesti Közlönyben megjelent rendeletben részletesen kifejtettem, valamint ugyanott körvonaloztam azt is, hogy a legfelsőbb helyen adott elvileg engedély alkalmazását — tekintettel azon nagyfotosságú közművelődési és társadalmi érdekekre, melyeket ez intézkedés érint — általában mily szellemben kívánom eszközöltetni.

Mintthogy a legfelsőbb elhatározásban jelzett pályákra való léphetés feltételezi a nőknek a felsőbb tanintézetek illető karaira rendes haligatói minőségben való felvételét, az erre való jogosultságot pedig az 1883. évi XXX. t.-cikk értelmében szabályszerű középiskolai tanulmányok alapján kiállott érettségi vizsgálat adja meg, szükségesnek mutatkozik közelebről megjelölni és szabályozni azon módozatokat is, melyeket a nők középiskolai tanulmányaira nézve irányadónak kívánok tekinteni.

Középiskoláink az idézett t.-cikk 15. §-ának korlátai közt az osztály- és érettségi vizsgálatok letehetésére eddig is megadták az engedélyt a leányoknak, mint *magántanulóknak*. A leányok középiskolai tanulmányainak és vizsgálatainak e módozatát ezentül is fenn kívánom tartani.

Amennyiben e szerint lányok az ország bármely nyilvános középiskoláján magánvizsgálatokra s ezeknek sikeres letétele után magán-érettségi vizsgálatokra bocsátásukat kérelmezik, az illetők minden felsőbb engedély kikérése nélkül a fennálló szabályok szerint bocsátathatók e vizsgálatokra, csupán arra kell ügyelniük a vizsgá-

latokra, hogy a leányok vizsgálatai a fiúk vizsgálataitól elkülönítve tartassanak meg.

Ha az illető leány polgári iskolából vagy felsőbb leányiskolából magántanulói minőségben középiskolai tanulmányokra kíván át lépni, az 1883. évi XXX. t.-cikk 12. §-a értelmében felvételi vizsgálatot kell tennie, mely a kétművi intézet megelőző osztályainak tantervi különbözeteire terjed ki. E vizsgálat sikeres letétele esetén azután a leány a középiskola közvetlenül magasabb osztályának, illetve osztályainak anyagából a törvényes időben magánvizsgálatokra bocsátatható.

Mindezen vizsgálatok teljesen ugyanazon tanulmányi mérték szerint tartandók meg, mely a középiskolák fűtanulóira nézve a tantervekben ki van szabva. Súlyt helyezek arra, hogy ezen új intézkedés jótéteményeiben valóban kiváló szorgalom és tehetségű nők részesüljenek s minden jogosítatlan törekvés a megfelelő korlátok közé szorítottassék; azért itt még külön hangsúlyozni kívánom, hogy miként a fiúk, úgy a leányok vizsgálatainál sem lehet helye semminemű enyhe elbírálásnak, vagy könnyítésnek.

Midőn ezeket a főigazgatóságnak további eljárás végett tudomására hozom, még csak arra hívom fel a középiskolák tanári testületét, hogy a vizsgálatokra jelentkező leányokat az 1890. évi XXX. t.-cikk határozmányaira is figyelmeztessék, melyek szerint az orvosi karok, úgyszintén a főiskolák mennyiségtan- természet-tudományi szakosztályainak rendes hallgatóitól a görög nyelv ismerete nem kívántatik, hanem azok, kik e tanulmányokra lépnek, a görögnyelv helyett megszábot tárgyakat választhatják a gymnaziumban.

Budapest, 1895. évi december hó 31-én.

Wlassics Gyula.

SZALÓCZY BERTALAN
1842-1895.

A bőszi egyház temetőjében rövid két év alatt két nagy nevű lelkesztársunk hamvaiba borult a sírhalom. Futó Sámuel, az egykori daliát, a csaták tüzeiben is megégett hőst, nemcsak itteni örökében, de egyzersmind az örökkévalóságba is követte és pedig oly hamar, oly váratlanul, utóda a műszak oltárának is föl-avatott papja: *Szalóczy Bertalan*.*

Legyenek e sorok emlékének szentelve.

Szalóczy Bertalan született Miskolczon 1842-ben, június 20-án, Szalóczy Daniel és Szepsi Terézia jó módú iparos szülöktől. A szellemi tehetségekkel bőven megáldott gyermeket szülői a tudományos pályára szentel-ven, korán beadták az iskolába, hol társai között mindig a legjobbak egyike gyanánt foglalt helyet. Elemi és gimnaziumi tanulmányait a miskolci lyceumban elvégezték, nem sokáig kellett hazakölnie a pályaválasztás nehézségei között, a mennyiben vallásos neveltetése,

* Azt hittük, hogy a kortársak és közelebbi barátok versenyezve fogják a Sz. B. szellemi képét megrajzolni. Miután családunk, t. munkatársunkat kértük fel a kegyetes kötelesség teljesítésére, a kit különben a lélek is indított arra, hogy *Verselőkötletnek*, a kívül szerrettünk néha eldicskedni is, emlék nélkül ne maradjon itt közöttünk.
Szerk.

természet és emberszerete, merengő és költői benyomások iránt már akkor is fogékony kedélye egyenesen a lelkesítő pályá felé vonták őt s a csendes falusi paróchia hivogató képe korán odarajzolódték lelkébe, mint leendő munkássága főkének óhajtott központja. A teológiát a sárospataki főiskolában hallgatta; itt kötött szövetséget a műzával is, mint arról az ifjúsági önképzőkör emlékkönyve tanuskodik. Iskolai pályája bevégzése előtt, az akkori idők szokása szerint, de még édes anyja másodízben is övezgységre jutván, anyagi helyzetének kényszere miatt is, a mező-csáthi egyházba ment ki rektoriára.

A Mező-Csathon töltött két év az élet nehéz iskolája volt rá nézve. Szegényebbül ment el onnan, mint mikor odament. A fizetése javarésztét képező gabonának oly alacsony ára volt, hogy — a mint később is elmentette — csaknem adósság hatrahagyásával vált meg Csáthtól. Segédintője volt a ma már széles körben ismert paedagogus, Dr. Kerékgyártó Elek (jelenleg budapesti polgári iskolai tanár), a kinek elbeszélése szerint az alább következő s későbbi irodalmi munkásságára döntő hatású dolog történt Szalóczy Bertalannal.

Ő ugyanis csáthi rektor korában, az ifjúi lélek teljes megnyilatkozásával szentelte idejét a lyrai költészetnek s a szépirodalmi lapok szívesen küldötték verseit a tiszteletpéldányokat „*Szalóczy Berta kisasszonynak*” (Borsodi szokás Bertának írni s hívni a Bertalant); csak a »Fővárosi Lapok«, ez a reánézve is areopag tekintélyű lap, noha közzét tőle költeményeket, nem mellátta a tiszteletpéldányra; sőt midőn erre felkérte a szerkesztőséget, Vadnay K. igen kíméletlen hangon adta tudtára egy szerkesztői üzenetben, hogy azért, ha valakinek sikerül egy-két verset összeűtnie, s ha azt ő, a jövőre való buzdításul közölte is, szerénytelenségű mindjárt tiszteletpéldányt kérni s egyszersmind zsigorúbb önbírálatot ajánlott figyelmébe.

Ez a szerinte méltanytan eljárás annyira leverte a különben is nemcsak rendkívül szerény, de batoritlan ifjút, hogy összes meglevő költeményeit, melyekből már egy jókora kötetnyi telt volna, tűzbe dobta azzal a fogadással, hogy többé egyetlen verset sem fog írni. Fajdalom, e fogadását beváltotta, pedig ki tudja, hogy a tehetsége iránt bizalmatlan önbírálat nélkül, a versköltészet terén is nem aratott volna-e hervadhatatlan babérokat?

A csáthi rektoriából visszakerülvén Sárospatakra, letette a lelkesítő vizsgálatokat. Kláplánkodott Dorogmán, Geszten, végül a poroszlói népes egyházban. Itt érte a geszti hívek bizalma, kik őt 1871-ben rendes lelkesítő választották meg.

Geszt Alsó-Borsodnak egyik, mint mondani szokták, a világtól félrecső népes községe, kissé talán nagyon is vadregényes helyen, a boldogult által annyiszor megénekel Bikk-hegységnek kinyúló karjai által többszörösen körülölelve; teljesen alkalmas arra, hogy egy pap elfelejtve, nem haborgatva a nyüzsgő világ vásári zajától, zavartalanul éljen hivatásának. Itt élt Szalóczy Bertalan 1894 tavaszáig, környezve hívei szeretetétől; építgetve az Isten országát, meg az időközben elrongyolt paróchiát, iskolát és egyéb egyházi épületeket. Itt élt ezen az elfelejtett helyen, de nem elfeledve, mert mint minden igazi nagyság, ő is áttört az ismeretlenség homályán, noha nem *sípval és dobball csinált égett érdemének*, hanem maga a hír szegődött szolgálatába, hogy szárnyaira vegye őt s nevét ismertté tegye a hazá határain.

Előbb a miskolci lapok hasábjain közölte a műzához ismét visszatért költő pompás humorral írott, kacagató tárca-cikkeket, majd komolyabb tárgyú novelláit, »Veres-

kövi« alnév alatt. 1885-ben egyik barátja Miskolcon kiadta »Képek« című novella-gyűjteményét, melyen a szerző határozott kívánataira ugyancsak a »Vereskövi« név szerénykedett; de a sajtó osztatlan elismerése csakhamar előkövetelte az író igazi nevét, mely alatt aztán állandó munkatársa lett a »Fővárosi Lapok«-nak s bizony nem csakely elégtételül szolgálhatott az, hogy ugyanazon Vadnay Károly, a ki egykor a merészkedő csáthi rektor színté lepirongatta egy ártatlan tiszteletpéldány messze-méző óhajáért, később a geszti papot szívesen honorálta 50 frjtával azokért az édes-bus hegyközi novelláért. 1891-ben a »Műbarátok Köré« bocsátotta közre »Elbeszéléseit«, valamint az időközi sajtó egyik-másik lapja közölte hasonnenü irodalmi termékeit. E soroknak nem lehet célja a Szalóczy Bertalan irodalmi működésének méltatása, de nem mulasztathom el ama megkapóan szép apologia felelítését, melyben egy felületes bírálattal szemben Gróf Csáky Albinné, Bolza Anna grófnő ügy emlékszik Szalóczy Bertalannal, mint »Egy igazi írórl.« (Képes Folyóirat, 1892. II. kötet, 485. l.)

Ugyancsak geszti lelkés korában érte az alsó-borsodi egyházmegeye kitüntető bizalma, midőn őt 1888-ban tanácsbírájává választotta. 1893-ban a bócsi fényes gyülekezet lelkeszévé lett s ezt a jelentékenyen nagyobb jövedelmű állomást maga is úgy tekintette, mint a gondvilélműt nyújtott kárpótást a Geszten eltöltött 22 évi remetéskedésért és főképen a phylloxera-pusztítás által okozott nagymérvű jövedelembeli csouklásért; de méltó fájdalomunkra, a helyzet-változás előnyét nem sokáig élvezhette. Sőt nekünk úgy tetszik, mintha épen a helyzet-változás óta kezdődött volna a különben még java-korban levő, erőteljes férő egészségének hanyatlása.

Még az ősi egyházmegeyi gyűlésen megjelent, de romja volt a régi déceg termető alaknak. Nem sokára ezután kínos betegség szegezte a gyhoz; november hó 2-án pedig a már csakugyan „*füstölő gyertyából*“ véglobbott vetett.

Mint lelkesítő: szelid lelkeletű, erősen demokratikus érületű, híveit gyöngéden szerető jó pásztor volt; mint ember: csendes, magában elmélyedő, de társadalmi érintkezésben, különösen vidám baráti körben derült, szípközös kedély, józú humor jellemezte. Csáladot nem alkotott. Ha igaz az, hogy a vidék rányomja saját jellegét a maga lakóijára: ő rajta csakugyan igaznak bizonyult. A Bikk árnyas erdőinek rejtelmes sűrűje, virág-himes völgyeinek üdesége, patakjainak vidám csövegése s az egészen mégis csodálatos összhangja: mind ott volt az ő borongó kedélyében, felviduló mosolyában, csatanós eleceiben, szóval a kedves, szeretetre méltó ember egész valójában.

Temetés november 4-én, nagy részét között. Tóth Daniel esperes imája, Solyom Gyula tanácsbíró, csabai lelkesítő halotti beszéde s Tóth Béla, miskolci s.-lelkész végbűszja mellett ment végbe.

Öreg édes anyja, fi- és övege nőtestvérei hullatják a fájdalom könyveit sírhalmára; . . . síri álma fölött lefordított fáklával viraszt a költészet géniusza is.

Legyen áldott emlékezet!

Szalóczy Pál.

Ösváth Illés

1811—1896.

Szomorúan tapasztaltam a közelmúltban, hogy egyházkerületünknek sokszor igen jeles és a köztügyek körül is fáradszhatatlanul buzgólkodó lelkesítői — haláluk alkál-

mából — csak egy rövid megemlékezés is milyen nehezen, életüket s munkásságukat komolyan méltató jellemkép pedig rendszerint csak a szerkesztőség nyugtalanzkodása folytán jelenik meg a magunk lapjában, a „Sárospataki Lapok”-ban. Nem, vagy ritkán akad valaki, a ki időt s fáradságot vesz magának közlöttnk arra, hogy megdermedt koszorút kössön kídött jelesaink halántékaira; pedig a szerkesztőség annyi nagy példával mutogatta már előttünk, hogy miként óhajtaná emléket állítani a frissen felhantolt sírok fölő — az élőknek tanulságul, a fájó szívűkre balzsamul.

Ha a nagyobbak, a jelesebbek koszorúja is olyan kínosan születik meg némely vidéken: akkor a kevésbé jelesről, a közkatonáról talán merészség is megemlékezni! De hát nyertek-e valaha ütközetet közkatonák nélkül s csak a magasba nyúló fák joga-e az, hogy gyümölcsöt teremjenek? Avagy nincsen-e megírva szentkönyvünkben, hogy a kiralyt kereső fák a galagonya-bokorhoz folyamodtak egykor, hogy uralkodják rajtok (Bírák 9. r.) és az mindent felajánlott nekik, a mivel szolgálatokra lehetett: nyugtot adt árnyékát, de töviset is?! Hiszen ha Isten adta helyzeténél s a tőle nem függő körülményeknél fogva egy hosszú élet csendes munkájával sem küzdhetne fel valaki magát az u. n. „Nagy papok” közé: volt enyhét adt árnyéka és tövisre legalább, mint a galagonyanak!!

Nem akarok az elítélt hibába esni, — a midőn tornai egyházmegyénk lelkészi Nesztorának, *Osváth Illés*, b.-lenkei lelkészársunknak csak imént behaltot sirjától jöyök. Ő is zajlatan életét élt, közkatonai volt. Nem hallatta messze földre az ő szavát. Nem vett részt még az egyházmegye kormányzásában sem; de 52 évig lelkészkedett, 85 évét élt és otthon, gondosan ápolt kis fészekben, hiven munkált, eredménytel faradozott; az elismerés koszorúját tehát jól kiérdemelte.

Életrajzt következőkben állítom össze az őt nem ismerő közönségnek:

Osváth Illés született Imolán, Gömörmegyében az 1811-ik évben. Szülőföldje népiskolájából a sárospataki főiskola körébe vitte tudományomza és lelke sugallatát követe, a lelkészi pályára lépett. 1843-ban végezte hit-tudományi tanulmányait, I-ső osztályú bizonyítványra alapján szülőmegyében óhajtott keresni törekvéseinek s erejének megfelelő munkatért. 1844. április 10-én, a Horkán tartott egyházmegyei gyűlés előtt tette le bekelezési vizsgáját dicséretes eredménnyel. Május havában Dapsi József, akkori esperes kérte magához a szerény ifjút segédlelkészül Hamvára. — Egy évi itt működés után 1845-ben a nagy nevű és mély tudományáról messze földön ismeretes Kérészy Ábrahám, tornai esperes hívta magához Péterbe, de itt is csak egy évet tölthetett, mivel Apostol Péter, körtvélyes-almási, akkor már beteges lelkész mellé kellett mennie, hol mint s.-lelkész két évig, mint helytöltő lelkész egy évig szolgált. 1849. április havában a bővva-lenkei egyház rendes lelkészéül választott meg. Az akkori viharos idők miatt, mint mindenütt, úgy Tornában is tiltva levén a gyűlésezés, lelkészi vizsgáját csak az 1852-ik évben B.-Vendégiben tartott egyházmegyei közgyűlés előtt tette le, szintén dicséretes eredménnyel.

Nagy igényei soha sem voltak. Csendes kis községben legeltetni Istennek nyáját a szép és kies mezőkön s boldog családi otthon akoltni, hogy mint család fő is példányok legyen gyűlékezeteiben: ezek voltak legfőbb vágyai. Élete e kettős összekötöttviszonyban folyt el, nagyobb hullámverések nélkül. 1855-ben lépett házasságra Szobonya Amáliával, kivel a boldogság csakugyan tanyát is ütött házánál. Frigyükből két leány gyermek született,

a kiknek egyike — mint a jó család anyák és igazi kálvinista papnek példányképe — Ragályi Géza, szadellői lelkészársunkat boldogítja, megáldalva gyermekekkel: „mint a termő szőlő, és az ő fia, mint az olajfának ágai az ő asztala körül”. A másik leány még az apai háznál van.

Mint családapa, birtokában volt mindazon erényeknek, a melyek egy család főté méltóvá tesznek arra, hogy bármikor szálljon is sirjába, a szeretet könyvei hulljanak felette. Merit szeretete rendíthetetlen, részvéte osztó és gondoskodása fáradohatatlan volt. Áldott, jó lelkű nével reggeltől napestig fárada, munkálva s okosan takarékoskodva, a kis és csekély jövedelmű egyházbán is tudott oly helyzetet teremteni, hogy özvegye és leánya nem szorúlnak az irtalom kenyerére.

Egyházának valódi lelki atya volt. Lelkészkedése alatt minden egyházi épületet egészen újból építtetett. Nyájás, leereszkedő, hívei iránt bizalmas, viszontbizalmat keltő, kötelességet híven teljesítő, valódi jó lelképáztor volt, ki a becsülettel megfuttott hosszú életpályája végén elmondhatja nyugodtan a legfelsőbb ítélőszék előtt: *„Imhol vagyok Átóm! én, és a kikel nekem adtál, egy is azok közül el nem vesztett.”*

Káplánt soha nem tartott, noha leány-egyházban is kellett szolgálnia.

Folyó hó 5-én délelőtt is leány-egyházába ment. Jó kedvvel, 85 éves korához mérve elég jó erőben s lelki vidámsággal indult el, hogy kibuzogja magát még egyszer hívei előtt. A galagonya előtébe a tövisét. Szoklatlan tüzelt kelt ki egyházi beszédében — a persely tartalmának csekély-volta miatt! Majd megtartva az évi gondnoki számadást, délután 2 óra felé tért vissza családja körébe, a hol mindjárt rosszullétről panaszkodva — lefeküdt s este 8 órakor, csendesen, zaj és fájdalom nélkül, váratlanul, örökre elaludt.

Temetése folyó hó 8-án csaknem az összes egyházmegyei papság és tanítói kar, valamint tisztelői s a közel fekvő községek valláskülönbség nélküli lakóinak közös részvétele mellett ment vége. A háznál alólirott méltatta 52 éves lelkészi működése alatt szerzett érdemeit; a temetőben Tóth Kálmán, komjáthi lelkész búcsuzott el tőle családja, egyháza, lelkészársai s tisztelői részéről.

Nyugodjanak békén a hosszú élet küzdelmeiben kifaradt és mindvégig hű szolgatárs porai!!

Arday J. Dániel.

KÜLFÖLD.

A vallások harca.

(Folytatás).

Valljuk meg azt is, hogy politikánk nem mindig vall rá hitünkre. A nyugat nem a kereszténység erejénél fogva diadalmaskodik, nem keresztényi sajtósággal által hódítja meg a világot. Amde bűnül tulajdonítani be az evangélium leckéinek a ker. népek uralmi nagyravágásait, ép oly igazságtalan lenne, mint tudásunk azok érdemének tudni be. Ne tulajdonítsuk a ker. vallásnak se egy oly értelmi állapot érdemét, a mely nem tőle függ, sem egy oly politika bűneit, a mely teljes ellenében áll azgal a morállal, melyet ő a világnak tanít. Adjuk meg a pogány ő kornak s a népfajoknak, a mit tőlük kaptunk, s a nazáretinek is, a mi ő tőle származik.

Schiff new-yorki tanár kiemelte a kongresszuson a kisebb vallásfelekezetek hasznát; azokban nyilvánul a

vallás élete. „A hagyományos orthodoxia egész hitrendszerének, úgymond, előre kell haladnia, vagy különben félrevetik s elveszti a gondolkodó emberek minden hatását. A vallásnak békében kell élnie a civilizációval, hozzá kell illeszkednie a vallásos és politikai szabadság mai föltételeihez s elfogadnia a mai kritika által épűgy, mint a természettudományok által megállapított eredményeket. Isten a történelemben és tudományban nem kevésbé beszél, mint a bibliában és egyházban, s ő nem mondhat magának ellen. Az igazság korlátlan, győzedelmeskednie kell a tudatlanság, tévedés és előítéletek fölött.”

Némelyek azt állították, hogy a katolicizmus gyarapodik az Egyesült-Államokban; de nehezen hihető, hogy ez a nagy birodalom lemondjon jelenlegi helyzetének, a vallásos szabadságnak jótétmenyeről. Ha a keresztvallásnak kilitása van az életre, ez csak átalakulásával várható s erre csak a protestantizmusban lesz képes, egyházai különfelesége folytán. Ezekben a reform szelöje legedez.

Jézus az egyedüli a nagy proféták közül, kit hívei Istennek nyilvánították. Müller Miksa egy levélben arra hívta fel a kongressust, hogy térjen vissza a Kelemen és Origenes korabeli kereszténységhez, a niceai zsinat előtti „tiszt és észszerű” kereszténységhez. Müller javaslata, ha most nem talált is elfogadásra, nem fog a pusztába elhangzani, hanem egykor még életre fog kelni.

A mi a kijelentést illeti, a kereszténynek nagy része csak a magok szentíratái számára követelik az isteni jelleget s ezzel vallásuk föltétlen felsőbbeségét hirdetik. Némelyek azonban a többi vallások szent könyveiről is elismerték, hogy isteni kijelentés alapúknak, valamint azt, hogy úgy ezek, mint a biblia, ép annyi tévedést foglalnak magokba, mint igazságot. Egy buddhista azt mondta, hogy minden vallás igaz, mindenik a vallások fejlődésnek egy-egy mozzanatát képviseli; a köztük levő ellenmondások onnan erednek, hogy ugyanannak az igazságnak alkalmazkodnia kell a különböző viszonyokhoz és természetekhez. A világosság különböző színekben jut hozzánk. „En minden vallásban benne vagyok, mondá az úr, mint a fonál a gyöngyör között.” Ő egyenlő értékűnek tartja a hinduk Brahmáját, a persák Ahura Mazdáját, a buddhisziák Buddháját, a zsidók Jahvéját és a keresztények *Atyját*, ki a mennyben van. Egy kath. érsek szintén azt vallotta, hogy Isten mindenütt jelentett ki igazságokat s egyenlő értékűeknek nyilvánította a különböző vallásokat. Egy londoni pap mindenütt fölfedezte az isteni inspirációt. Confuciusban ép úgy, mint a bibliában. Egy sriyai orthodox főpap kijelentte, hogy a korán szent könyv s nélküle lehetetlen megérteni az evangéliumot.

Vége egyes merészebb keresztények szerint a kijelentés nem egyéb, mint a lángész inspirációja egyes kiválóbb emberekben. Egyik mindnyájunk emberi tapasztalatában találja az igazi isteni kijelentést, másik azt mondja, hogy több theologia lehet, de csak egy vallás létezik; a brahmanizmus, buddhizmus, izlam nem hamis vallások, az mind egyazon hit, többé-kevésbé jól fogalmazva. Harmadik azt tartja, hogy a Gondviselésnek nincsenek választott helyei és nincs élő vallás, a mely ma ugyanaz volna, a mi 2—3 száz év előtt volt. Minden kijelentésnek, még a mi szent könyveinknek is, meg kell magyaráztatnia és fölfedeztetnie. A világ szent könyvei, tavol attól, hogy Istenből erednek, az Isten művének megismerésére irányuló emberi értelem okmányai. A lélek tapasztalata mélyebb, mint minden könyv. A nagy vallásalapítók nem teremtettek, ők fölfedezték azt, a mi már létezett. Egyesek többet, mások keveseb-

bet jelentettek ki, de mindnyájan kijelentettek valami isteni igazságot.

De e szabadelvű eszmék előtt a felekezeti szellem nem tette le fegyverét. Wilkinson chicagói tanár kijelentette, hogy a kereszténység magatartása a többi vallások iránt egyetemes, föltétlen, örök, engesztelhetetlen ellenségeskedés, míg az emberek iránt, nem véle ki a hamis vallások híveit sem, a megbocsátás, irgalom és béke. Ez elfogult szavakra Kohut new-yorki rabbi nemesen mondá, hogy egyedül az egyeneslélűség és jó magaviselet boldogít; miss Jos. Lazarus pedig lelkesen viszonza: „Az, a mire a világnak szüksége van, és pedig nem csupán a zsidóknak, a kik az igát hordták, hanem keresztényeknek is, a kik Krisztus nevében üldöznek s hirdetett elveiktől oly igen eltérő civilizációt emeltek; az, a mire mindnyájunknak szükségünk van, az nem annyira egy új *corpus doctrinarum*, mint egy új szellem, mely az emberek egész életét áthassa, s azt emelkedettebb ideal felé fordítsa!” De keresztények is bőven akadtak, a kik tiltakoztak és szűkkeblű fölfogás ellen. Egy orosz herceg a vallásos érzelem becstét annak szelidítő befolyásába helyezte; Ida C. Hultin kijelentette, hogy még a keresztényen név is keveset határoz, fő a keresztényen szellem. A parlamenten kívül, annak egyik tagja, Jenkins L. Jones lélkész, a maga templomában egy beszédet tartott, a melyben egyebek közt így szólt: „Jézus, az egyszerű jellemű pap, a hegyi predikációnak, az irgalmas samaritanusról és a tékozló fiúról szóló példázatoknak hirdetője”, s ezért nagy megtiszteltetésben részesült a kongresszuson. De a dogmak Krisztusát, az orthodox üdván Krisztusát fenyegették. Nem volt ott hely e meglepő tan számára, mely az égbe küld egy tolvaj és gyilkos keresztényt, de a pokolba dob egy becsületesen élő, szeretet lelkitől vezérelt pogányt. Jézus, mint egyike a világ megváltóinak és legnemesebbike a szellemi vezetőeknek, mindig drága lesz szívünknek s közel fog állani ahhoz. De Jézus, az egyetlen megváltó, a ki csodás úton hívott el, hogy az emberiség többi profétáinak művét lerontsa, kevés biztosítékot fog találni e vallás parlamentből kiáradó érzésben és gondolatban.”

(Vége köv.)

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászir.** Gyarmathy József, szilicei ev. ref. lelkeszt tornai esperest fájdalmas vesztéség érte. Folyó hó 9-én elvesztette forrón szeretett édes anyját, a ki olyan igen boldog napokat élt tisztességben egyre növekedő jó fia családi körében. Pormaradványait f. hó 10-én Martonyiba szállították, hogy előtte jóval ebből elköltözött férje oldalán várja a jök és igazak jutalmát. Legyen az ő hite szerint! A vesztett szíveknek küldjön az ég vigasztalást.

— **Leánygimnázium** felállítását tervezzi az országos nőképző egyesület. Tanítónőképző intézetét szándékozik erre a célra átalakítani. Az átalakítás tervezetének elkészítésére *Beöthy Zsolt* előnöklele alatt egy bizottságot kért fel, mely munkálatait már el is készítette. Ennek az alapján az egyesület választmányja a tanterv általános alapelveit a következőkben állapította meg: „A nyolc osztályos gimnázium a hatodik osztálytól a tanulmányok bizonyos körét bevezetné s a 6-ik osztályról vég bizonyítványt adna ki. Az új középiskola magyar műveltséget önjátván adni növendékeinek, a magyar nyelvet s irodalmat, továbbá a történelmet és földrajzra intesivvebb,

módon fogja taníttatni, míg a latinnyelvet csak az ötdik osztálytól tanítják, még pedig fakultatíve. A választmány februárban egy bázartási tanfolyamot is nyit, a melyen a művelt körök leányai a legszükségesebb házfoglalkozásokban, minő a főzés, mosás, vasalás, varrás, szabászat nyernek gyakorlati oktatást. Erre csak tanulmányukat bevégezt 15 éves nők vétettek fel.

— **Egy szép levél.** A napokban egy levelet kaptam, mely megérdemli, hogy egész terjedelmében közlé tegyem. Így hangzik: »Nem volnék hi magyar kálmista, ha nem érezném a hitrokonság és kegyelet kötelesség-érzetét feltámadni szívemben, olvasván Tanár Úrnak a hanvai nagynevű ref. pap, a *Virágédes* ihletett dalnoka reliquiának kudarcot vallott kiadásáról írott siralmas panaszát. Érzem, hogy az én lelkeimhez is kiállott a *síró felhő*; bár sok százan, ezren írják ezt Tanár Úrhoz azok közül, a kik magyarnak és reformátusoknak tartják magokat. Sietek szegényes anyagi erőmmel parányi segítséget vinni a magyar protestantizmusra csakugyan fenyegetett *szegény* megakadályozására. Nem ösmerem a költőpár hátrahagyott egyházi munkáira vonatkozó előfizetési felhívást és feltételeket, de *bármennyi* legyen egy példány ára, ezennel becsületesre kötelezem magamat, hogy *két példányt* megrendelek, és annak árát bármely napon a kiadó rendelkezésére bocsátom, illetőleg címére elküldöm. Az akként megrendelt példányokat pedig felajánlom két olyan szegény sorsú ev. ref. segédlelkész számára, kik nemzetiségük és más vállalásfelelősek közé ékeltek, a protestantizmus és a magyarság érdekében missiói teljesítést gyülekezetben hirdetik a tiszta evangéliumot. Együttal fel vagyok hatalmazva, annak kijelentésére is, hogy Koncz Ákos úr, városi lelváltáros és a »Debreczeni Ellenőr«-k szerkesztője, két szegénysorsú ev. ref. segédlelkész számára szintén *két példányt* rendel meg Tompa Mihály kiadandó műveiből. Vajha Tompa szemelle másokat is hasonlóra buzdítanál! Fogadják Tekintetes Tanár Úr nagybecsületesem! Debreczen. 1896. jan. 9. Tisztelettel Zoltai Lajos, városi s. lelváltáros és újságíró. E szép levelhez nem kell kommentár. Írójának nemes felbuzdulása kétszeresen sarkalhatja az első sorban érdekelte prot. lelkeszkart, de serkentő példaképen szolgálhat a világiaknak is. Hiszem, hogy fog is szolgálni. Bús szózatom megjelenése óta Főtisz. és Mélt. *Szűcs Domokos* erdélyi püspök úr is érdeklődve tudakozódott a reliquiák ügye felől s így ismert hathatós pártfogása bizonyosan nem fog elmaradni. Én egyelőre abban a boldog reményben ringatom magamat, hogy exempla bona trahunt. S. Szabó József.

— A dunántúli ev. ref. püspök megválasztása az első szavazással nem sikerült. A beadott szavazatokat folyó hó 15-én bontotta fel a kiküldött bizottság s kitűnt, hogy általános többséget senki nem nyert. Legtöbb szavazatot kapott *Antal Gábor* (112), *Czike Lajos* (68), *Vályi Lajos* (50) s legkevésbé *Körmeny Sándor* (37). Antal Gáborra és Czike Lajosra új szavazást rendelték el.

— A tanító fegyelmezési joga felett legközelebb a kuria fog döntő ítéletet mondani. Az esetet, mely a legfelsőbb fórum elé került ítélet végett, az »Ügyvédek Lapja« következőleg adja elő: Egy M. F. nevű tanító egy 9 éves fiú tanítványának kétszer a fejére ütött s a gyermek szülője ezért a tanítót a járásbírósnágnál beperelte. A járásbírósg a tanítót felmentette, azzal a megokolással, hogy a tanítónak tanítványával szemben házi fegyelmi joga van s a sértés csak könnyebb természetű. Ezt az ítéletet a királyi tábla megváltoztatta s a tanítót 15 frt pénzbüntetésre, esetleg 3 napi fogházra ítélte. Az ítélet érdekes megokolása így szól: »A tanítót az

iskolába járó gyermekekkel szemben a házi fegyelmi jog nem illeti meg, de nincs jogosítva elő fegyelmezési mód gyakorlására sem, mely tanítványával szemben megvalósuló. Vádolt tehát ama általa is beismert cselekményével, hogy panaszosnak 9 éves fiát a kezével kétszer fejbévtáta, a tanító fegyelmezési jogát messze túllépte s a gyermek irányában megvalósuló cselekményt követett el, miért is *becsületsértés* címen (!) a fenti büntetés kellett reá szabni. Vajjon ezek a bölcsek urak hiszik-e, hogy az ilyen »becsületsértés perben« hozott ítéletekkel édesgetni fogják az embereket a tanító pályára?

— A középiskolai tanulók a millenniumi kiállításra valószínűleg igen olcsón utazhatnak, mert Wlassics közoktatási miniszter mindent elkövet, hogy a tanuló ifjúság nagyobb része megtekinthesse az emlékezetes és tanulmányos kiállítást s az ország fővárosát. Legközelebb a közlekedési miniszterrel megkezdte a tárgyalást az egyes intézetek tanulóinak adható legnagyobb kedvezményekre nézve.

— A miskolci ev. ref. főgimnázium új épületének terve és költségvetése már elkészült. A mostani püspöki telken épülő két emeletes épület a telek nélküli 130,000 frtba kerülne. A »Szabadság« tudósítása szerint az egyház presbitériuma a tervet és költségvetést elfogadta s azt megerősítés végett a vallás- és közoktatási miniszterium elé terjeszté.

— A 22,000 frt és az erdélyi igazgató-tanács. A már két ízben is említett pót-államsegélyre (vagy hogyan is nevezük?) nevezett igazgató-tanács következőleg határozott a múlt év dec. 27—29. napján tartott ülésében: »Főtiszteendő és Méltóságos Kun Bertalan egyházi elnök úrnak azon leírata olvastatott fel, melyben arról értesíti egyházkerületünket, hogy az 1895. évi állambudgetbe a különböző felekezetek szegény lelkesi állomásainak segélyezésére felvett 100,000 frt új államsegélyből 22,000 frt jutott az ő református egyházkerületnek s abból 4840 frt erdélyi egyházkerületünknek. Közli egyúttal a miniszter úr ama kívánását, hogy e segélyösszeg felosztására nézve sürgősen javaslatot tegyünk s jelezzük egyúttal azon királyi adóhivatalok nevét, hol a segélyösszegek felvételni céloztatnak. Igazgató-tanácsunk örömmel vette ugyan tudomásul ezen újabb segély folyósítását s különösen a közoktatásügyi miniszter úr azon ígérteit, mely szerint a kongrua-rendezés teljes végrehajtása kitálatba helyeztetett, de a segélyek tervevet mind kiszolgáltatási módzata és a 22,000 frtnak felosztási aránya ellen kénytelen volt kifogást emelni s indokolt felterjesztésében kifejtetni, hogy a tervezett kiifizelési módzatot autonómianként sértő, a felosztási arány pedig a segélyezés céljának nem megfelelő, minthogy ezen újabb államsegély a szegényen javadalmazott papi állások főlégelésére van megszávozva, tehát annak kerületenkénti felosztásánál nem a lélekszám-arányt, hanem a gyengéden dotált papi állomások szám-arányát kell kulcsként alkalmazni (»Prot. Közöny« 2. sz.).

— Lukács Ödön felső-zabolcsi esperes millenniumi körlevele, a melyet január 8-iki kelettel nyomatásban küldött szét a felügyelete alatt álló egyházközségekhez, méltán sorozható az eddigeli nyilvánosságga jutott, u. n. *pásztori levelekhez*. Történeti visszaemlékezésében gazdag, mint a többi e fajta irat, de nem csak Atillának, honfoglaló őseinknek, s majd I. Istvánnak, IV. Bélának, Mátyásnak s Nagy Lajosnak nyújt érdemkoszorút, hanem rámutat a reformációktól megelőzött szomorú erkölcsi és politikai állapotokra is, hogy annál érthetőbbek legyenek a reformációknak világosság-árszót, nemzetmentő jótéményei. Érinti a jezsuiták által vezetett ellenség pusztító munkáját, a Szelepcsényiek, Básták, Karaffák

dúlásait, de a Bocskayak, Bethlenek és Rákóczyak bús hadait is, a kiknek az a dicsőséges szerep jutott, hogy egy erkölcsében s nemzeti gondolkodásában veszni indult nemzetnek legyenek megváltói. Hivatkozik az 17⁰⁰₅₁. törvényhozásra, ennek reánk nézve jobb időt jelező alkotásaira s az újabb közelmekre, a melyek mind közelebb hozták egymáshoz a felekezetteket. — Mind ezeket pedig tanulságul sorolta fel, hogy leborulhasson a Gondviselés kegyelme előtt, a mely nemzetünket annyi vész és vihar között megtartotta és hogy felemelő érzést támaszthasson lelkesztésaiban a millennyen méltó megünneplésére s annak bátor és büszke hirdetésére, hogy a *reformáció nélkül már régen nem élné a magyar*. Ez a tudat azonban kötelező is a reformáció vívmányaihoz való hűségre, a további szent munkára, testvéri szeretetre, egybeolvadásra. Levele végén ihletetten buzdítja lelkesztársait, a tanítókat, a presbiteriumokat, az összes hivatottakat a közös munkára, a tüntető hazafiságra, a rendíthetetlen hitre, az önzetlen haszaszeretetre s kívánja, hogy levélét ne csak jegyzőkönyvbe vessék, hanem olvassák azt fel a presbiteriumok előtt is. Függetlenül a domesztikai hátralekövetéskülönbsége s a körlevelek gyors továbbítására serkent. A szép levélnek bizonyára kívánt hatása lesz!

— **A "Tompai szobor"-ra** újabban a következő adományok érkeztek: Radácsi Erzsike gyűjtőívén 10 frt, Bodolay István (M.-Csáth) gy. i. 2 frt 70 kr., László István (B.-Halász) gy. i. 1 frt 65 kr., Téglássy András gy. i. (Korláth) 2 frt, Kazinczy Ferenc (S.-A.-Ujhely) 2 frt, Fekete József (Átány) 17 frt 30 kr., Korocz József (Balsa) gy. i. 1 frt, E. Kovács Gyula (Kolozsvárté) gy. i. 11 frt 20 kr., Kiss Julia (Upor) 1 frt, Diószeghy Dezső j. h. (Kelmér) gy. i. 18 frt, Keresztény Sándor h. h. (Mándok) gy. i. 4 frt 10 kr., Kránszelyi Balint (M.-Szeged) gy. i. 4 frt 20 kr., Dr. Nagy Péter (Miskolc) 5 frt, Erdélyi János (Kassa) gy. i. 2 frt, Bódogh Tamás (Emőd) gy. i. 1 frt, Molnár István főispán (S.-A.-Ujhely) 5 frt, Kovács Béla (Szeps) gy. i. 7 frt, Kónya András (H.-Németi) gy. i. 2 frt 50 kr., Sólom Gyula (Heő Csaba) gy. i. 1 frt, Dr. Braun Mihály teng. társorvos (Triest) 5 frt, Bíró János (K.-Vágás) 50 kr., Vitányi Bertalan (Szerencs) 1 frt, Orás Kálmán (Ond) 1 frt. Összesen: 103 frt 45 kr., ehhez hozzáadva a múlt alkalommal kimutatott 24 frt 60 kr-t, az eddigi gyűjtés eredménye 128 frt 05 kr. Midőn a fenti adományokat nyilvánosan nyugtázom, a társulat nevében legforróbb köszönetet mondok a m. t. gyűjtőknek és adományozóknak a lelkes támogatásért. Ha még ennyi összeg begyűlik s reméljük a többi gyűjtő ívek birtokosa sem maradnak el január végéig, a szobor sorsa biztosítható. *Dr. Finkel Ferenc*, az Irod. Önk. Társ. taur-elnöke.

— **Görömbey Péter**, n.-kallói ref. lelkes, az egyházi sajtó buzgó, hivatott munkása stb. folyó h-5-en töltötte be életének 50-dik s hivataloskodásának 25-dik évét s ez alkalomból többféle tiszteletnyilvánításokban részesült. A 25-höz, de az 50-hez is szívóbró gratulálunk!

— **Egy kath. pap vallomása.** Bourrier apát, a Saint-Martin-i parochia vikáriusa Marseille-ben, a következő levelet intézte püspökéhez: "Főtisztelendő úr! Midőn önnek, klerusának tagságáról való lemondásomat átnyujtom, úgy érzem, hogy tartozom elmondani azokat az indokokat, melyek engem ez elhatározásra bírtak. — A kor, a tapasztalat s különösen az evangéliom és a kereszténység első századainak őszinte tanulmánya sokban módosították azokat a tanításokat és előítéleteket, a melyekkel papi ifjúságomat táplálták. Kényszerítve vagyok elismerni, hogy én egy oly egyházban születtem, a hol a kinövé-

sek és emberi érdekek az evangéliom egyszerűségét elferdítették. En nem bírom feltálni annak dogmatikai subtilitásaiban, valamint sok gyakorlatában és szertartásában Krisztus szép vallását. — Ön ismerte, főtisztelendő úr, azon lelkiismereti küzdelmeket, a melyek több év óta életem gyötrelmét teszik. Ön nem felede el az én aggodalmait, midőn mintegy 10 évvel ezelőtt megpróbáltam, hogy szétszakítsam azokat az oly erős és oly gyöngéd köteleket, melyek engem mind ahhoz, a mit e napig ismertem és szerettem, kötöttek. Ön ekkor azt kívánt tőlem, hogy csatlakozzam IV. Pius hitvallásához; én ezt megvettem önért. Alávettem magamat azoknak a próbáknak, a melyeket önnek tetszett reám kiszabni. De egy cseppet sem találtam meg azt a békét, melyet nekem ígérték. Ön tud szenvedést okozni az embernek, de nem tud békét adni. — En loyálisan és batran törekedtem meghajtani eszemet és akaratomat a római hit követelményei előtt. Mindent megvettem, hogy rábeszéljem magamra e hitet, mivel a hit a római katolikusra nézve nem abban áll, hogy higgyen, hanem hogy elhiggye azt, hogy hinni kell. — Most 20 év óta alok papi szolgálatban s 10 éve, hogy ebben a lelkiismereti válságban vergődöm. Elérkezett a nap, midőn úgy érzem, hogy époly lehetetlen, mint bűnös dolog volna tovább folytatnom ezt a küzdelmet. Mäskülönben eleget szenvedtem arra, hogy belássam, hogy még fájdalmasabb az embernek lelkiismeretét, mint szívet lalbal tiporni. — Kilepek a római egyházból, nem a hitelenség vagy skepticismus kapuján, hanem a Jézus Krisztusba, az egyedüli Megváltóba és Közbenjáróba (Ap. Csel. IV. 12. — I. Tim. II. 5) való hitem miatt. — Az önök egyházában önök a megváltókat megsokszorozták és a legkülönbözőbb, olykor legfurcsább üdvözítőket vették fel az egyes korszakok áramlata szerint. E mutatóványok sikere és népszerűsége tejesen elferdítette a ker. hit alapelveit is: az incarnatiót és a megváltást. De ez már nem a kijelentett evangéliom többé, a melyet az apostolok a népeknek hirdettek, s a melyet nekem minden más evangéliomnál többre kell becsülnöm, a melyet akár az ég anyaga élembe hozhatna (Gal. I. 8.). — Ha ezt az evangéliomot feltalálhatnánk a romanismusban, nem mondanék le egy olyan állásról, a mely nekem — a kellemes és könnyű élet anyagi előnyei mellett — a világban kiváló tisztességet biztosít. Ha nem hinnék, megpróbálhatnám, mint annyi más, hogy szüligba hozzam hivatásom teendőit a casuistika sztilistái által megnyugtatót lelkiismerettel, s nem tennem ki magamat azoknak a szidalmaknak és gyűlöletnek, a melyek talán hitem őszinteségének következményei lesznek. De úgy hiszem, jobb szent Pállal azt mondani: Quae mihi fuerunt lucra, haec arbitratu sum propter Christum detrimenta (Fil. III. 7). — Egyszóval: én meg vagyok győződve, hogy egyedül az evangéliom fogja megmenteni a modern társadalmat; meg vagyok győződve, hogy a katechismus nem helyettesíti az evangéliomot; ezek, főtisztelendő úr, amaz elhatározás indokai, melyre ma eszem és szabadságom teljes birtokában lépek. — Híven hivatásomhoz, életem hátralevő részét Isten szolgálatának fogom szentelni, nagyon örülve annak, hogy ezentül Megváltómat az ő szavaihoz híven és menten minden emberi félelemtől fogom hirdetni. — Kijelentem önnek, hogy ezt a levelet közzé fogom tenni abban az esetben, ha szükségesnek fogom látni, hogy barátainak magaviseletem e loyális magyarázatát adjam. — Fogadja főtisztelendő úr, tiszteletteljes érzelmeim nyilvánítását, melyekkel maradok az ön szolgája és testvére J. K. ban.

A. Bourrier p.

Felelős szerkesztő: **RADACSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatva Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
szállítással, egész évre
5 frt, félévre 3 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egyes oldal 5 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Kézenkivül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A napi kérdésekhez.” *Kordich Károly*. — „Leánynevelésünk és a női gimnázium.” *Tóth Pál*. — „Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.” *Földváry László*. — „Zur Geschichte und Literatur der Philosophie in Ungarn.” *Récs Lajos*. — „Irodalom.” — „Vegetes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetés.”

A napi kérdésekhez.

Egy idő óta úgy értekezleteknek, mint hírlapoknak gyakori tárgyát képezi szegénységünk, különösen lelkészeink egy részének nyomoriságos helyzete s annak folyamánként a lelkesi pályára készülőök számának megkevesebbedése. Megvallom, az én protestáns önértémet nagyon sérti az annyiszor ismétlődő panasz: azt én nem csak szégyenletesnek, de lealázónak tartom, úgy tünjen fel előttem, mintha azzal akarnók rümpelre indítani az állam kormányát és törvényhozását. Még veszélyes is ez az örökös jajgatás, mert először magunk is elhissszük, hogy betegek vagyunk, s esőkken erélyünk és önbizalmunk, a mi aztán irányadóvá lesz egyháztársadalmi életünkben. Innen származtatom azon elharapódzó véleményt, hogy *egyéni-tehetség és munkakedv, tényleg más pályán sokkal könnyebben érvevényél, s mint a papi vagy egyházi pályán, hol minden a véletlentől függ.* — mintha orvos, mérnök, ügyvéd egyszerre Eldorádbó lépne, — s hogy minden más pályán jobban megbecsülik és tisztességesebben honorálják a munkát, a tehetséget; s hogy a fiatalság, midőn hivatali pályát választ magának, kalkulál, mérlegel az esélyeségeket, számot vet az egyik, vagy másik pályá előnyeivel — persze hivatásra való tekintet nélkül. — Innen van, hogy még jövedelmezőbb állomású s kitüntetésben részesülő lelkészek is, polgári pályára nevelik s képezetik fiaikat.

Ha ez a vélemény átmegey a közgondolkodásba s ha jelesseink, a gályarabságot, sőtét tömlőcöt szenvedett mártírok utódai is így gondolkoznak, éreznek és cselekednek; vagyis ily példavá minnek elől: miként lelkesüljön az ifjúság a pusztá véletlentől függő, nyomoriságos, dekredítált lelkesi pályá iránt? Igaz, hogy vannak egyházaink számosan, melyek — a roskadásig való megterhelhetés mellett — sem képesek a nagyon szerény ellátás kellekeit sem kiszolgáltatni; de ez az állapot nem új keletű, sőt talán egyidejű az egyház alakulásával, s közös a katolikus lelkészekkel s ezen állapot mellett is voltak és vannak lelkészek, kik családót alapítva, kitarító munkával a közöni jégburkát feltörve, a buzgalmat lángra lobbantva, csoda dolgokat míveltek s mívelnek; alapot teremtve, virágzóvá tették s teszik kis egyházukat, kellemes helyzetüket. Volt idő és még nem régen, a midőn a protestáns taníté-

zetek vezérszerepet vittek a tudományos ismeretek terjesztésében; midőn azok minden osztálya zsúfolva volt tanulókkal s a gazdag alföld nagy birtokosainak gyermekei, az egyetem mellőzésével, szakkéntek látogatták azokat, s midőn a prot. felekezet a mivelődés előmozdításával s a hazaszeretet ápolásával — miről történetirők tanuskodnak — kivirta a nemzet elismerését és méltanylását, a midőn tehát csekély segély forrásai mellett is gazdagnak érezhette magát. Honnan van hát, hogy manapság oly égető lett a szükség érzete; honnan s miként állott elő a szükség, mi okozta theologiai intézeteink elnéptelenedését? Ezekre a kérdésekre én az állam- és a társadalmi lételmélet viszonyokban keresem a feleletet. Mert, a mint a vallás-társadalmi élet befolyással van az állami élet fejlődésére, úgy az állami élet kihat a vallási társadalomra, egyik sem zárkozhatik el a másik elől.

Több századon keresztül az államélet nem nyilatkozhatott egyébként, mint a jobbik kebeléből ki nem oltathó s a protestantizmus által élesztgetett honszerelem követelményeinek teljesítésében a nemzet létért való küzdelmének megvívásában s még akkor is, midőn legyőzte az a hazafias magas klérus által támogatott önkényuralomnak a nemzet élete ellen a protestantizmus elnyomásával kezdett, hol erőszakos és véres, hol elzsiabasztó kísérleteit, és hatalmas ellentállásával azt bűnbánatra kényszerítette s midőn a mívelt, szabad nemzetekkel való érintkezéstől elzárt tudományok mívelésében, sőt még a szólásban is korlátozott nemzet hozzá kezdehetett alkotmánya foszlányainak fercelgetéséhez, előhaladása akadályainak elhárításához: kellő tényezők hiányában tevékenységét az államélet kifejtésében teljesen nem érvényesíthette. A nemzetet képviselő nemesi osztály — kiváltságosan azon tapasztalat miatt, hogy e század elején, az osztrák uralom kezében, a nemzeti vagyon érték tiz év alatt $\frac{1}{10}$ részben alúl szállott — felelősségre vonható közeg hiányában, a segédoszközök kiszolgáltatósának terhét elvállalni nem volt hajlandó; a neki szolgált adózó néposztályt pedig tovább terhelni önérdete nem engedte, feltékenyen örözté védvára — autonómiaja — bástyái közt tehát saját kebeléből s csak is a birtokosok közül választotta csekély díjazással ellátott, kevés számú tisztviselőit s azok által kezeltette osztatlanul az igazságszolgáltatás és közigazgatás ágazatát, a hatalom által önkényesen kinevezett kormány és ítélő

székek ellenőrzése alatt. A nagyobb részt vallásfelekezetek költségén és érdekében felállított s fentarolt tanintézetek száma csekély volt s az azokból kikerült, a latin nyelv, mint főtantárgy betanításával kizövezett, minden nemzetvel való érintkezést elzár s a gondolatok és ismeretek körében gátolt nemzet ifju nemzedéke előtt a papi, jogi, orvosi s a földmérésen túl alig terjedő műnökki pályán kívül egyéb nyitva nem állott. Ily előzményekből önként következik, hogy egy-egy tanintézetre s egy-egy szakra több egyén jutott.

Ma mindez másként van. Habár az állam önállóságának leglényegesebb biztosítékai lealkudtattak, megnyíltak a külföldi való közlekedhetes utai, szabad a szó, a gondolat, a tudomány közlése. A jogszolgáltatás megnevitotta az utat mindenki előtt a hivatalokhoz, a köztörvényes és felelős kormány mind forrásait, mind biztosítékait adta az eszközöknek. Hogy a nemzet átérett és érzett elmaradottságából kihaloljon, az államélet tevékenységét minden irányban megújítva, rendezte az adózást, a közlekedést; a közigazgatást az igazságszolgáltatástól elválasztotta s míg amannak egy részét a szűk határok közé szorított hatóságok ösödőköt szabadon választott tisztviselőjénél meghagyta; emezt, valamint az államgépezet egyéb feladatainak vezetését, kezelését a végre szervezett hivatalok kezébe tette le s az azokba kinevezett hivatalnokokat tisztességes fizetéssel ellátta. S míg a régi municipiumok tisztviselői, saját lakásukból községről-községre utazva, intéztek az előforduló ügyeket; ezekkel meghatározott órák alatt az íródáknak intéztek. És míg amazok felett a vármegyeyi közigyelések nyilvános tanácskozás mellett s három évi újra választással gyakorolták a fegyelmet; ezeket fegyelmi eljárás ellenőrzik, melynek eredménye legtöbbször felmentes, ritkább esetben dorgálás, bírságolás, áthelyezés s csak sikkasztás esetében súlyosabb büntetés, kártérítés, ha t. i. az illető el nem illan. Régen a vármegyeyek választották a törvényhozáshoz képviselőiket — akkor követeket, — mindenik követet fizeték s elláták utasítással, a mit, ha meg nem tartottak, visszahívtattak őket; ma a vármegyey kerületekre osztvák s azok választják a képviselőket, mindenik egyet, mi által számuk négy annyi lett, de se nem fizetik, se nem utasítják őket s mégha elválasztásuk feltételét képező ígértiket meg nem tartják is, vissza nem hívhatják. Keletkeztek pénzintézetek, vállalatok, melyek sok képzett egyének dúsán fizetett állást s foglalkozást nyújtanak.

Nem természetes következmény-e, hogy ennyisok jól-jobban díjazott s még előmenetellel is biztató hivatali, s állás elvonja az egyéneket s megkevesztöti a lelkesítő pályára hivatottakat számát? Nem kecsesgtö-e — néhány órai napi szolgálat mellett — minden hó 1-én elvihetni, vagy küldhetni az adóhivatalba a fizetési ívet s felvenni a havi díjat minden kellemetlenség nélkül? Nem költöthö-e ez fel a hasonló díjaztatás vagyát? Lehet-e igazsággal megtagadni e vágy jogosultságát, szemben azon állapottal, midőn valaki közönys s talán nem legjobb indulatú előjárók — talán végrehájtó segélyével — néha átközönös mellett, házról-házra járva, kényszerül hivatól behajtani díjazásának apró tetteit? Nem a kedvezőbb díjazás vonja-e a vármegyey tisztviselőket is az államosítás karjai közé?

Mindezekhez járul, hogy az önrendelkezésének visszaadott nemzet, a mint feltárultak előtte a más nemzetekkel való érintkezés és mivélődes betölölését elzár falak kapui s tapasztalnia, éreznie kellett hátramaradottságát: minden figyelmét reafordította a mivélődes előmozdítására. E végett megszabta a tanrendet,

a tananyagot; meghatározta a képzettség mértékét; hatalmas eszközeivel kibővítette a fenálló tanintézeteket; nagy méretű palotákat emeltetett az ifjúság befogadására; azokat magasan díjazott szaktanárokkal s az ismeretek közlésehez szükséges eszközökkel ellátta. Ez által a protestánsokat arra kényszerítette, hogy ha eddig elfoglalt állásukat a mivélődes ápolása és előmozdítása terén továbbra is fentartani akarják, tanintézeiket az államiakkal egy színvonalon rendezzék be. E kényszerhelyzet ösmertette meg a protestantizmussal, hogy elegendő segédforrással nem rendelkezik.

Ily módon keltették fel az állam újjalakulásából származott viszonyok a szükség érzetét, teremtették meg a szükségét, a mit nagyban emel a mivélődes rohamos haladása s az azzal együtt járó igények megsokosodása.

Bármiként is keltették fel a szükség érzete, azt csak a szükség elhárításával lehet legcsendesíteni. S nem lehet tagadni, hogy ez irányban így az egyes egyházak részéről több javítás, mint az egyház fő és legfőbb hatóságai részéről több üdvöz intézkedés történt, több intézmény létesítették, az állam is nyújtott némi segélyt; de mindez kevés arra, hogy minden szükségét kielégítsen. Pedig csekély díjazású lelkeszeink állapotának javítása mindinkább sürgetővé vált.

Ámde a szükség, annak csupán emlegetésével, el nem enyészethető s lelkeszeink állapota jobbra nem fordítható. Tettek ugyan már e végett javaslatokat; javasolták p. o.: az adó-reformot, a lelkesítő díjazás egyenlősítését, a nagyobb egyházak adójának többletéből a kisebbek felsegélését; a birtokarányos adózást; a kataszter alapján; példákat hoztak fel, a hol ez utóbbi mód keresztül vitették. Hát hiszen öröme jögyezük fel, hogy van hely, a hol ez keresztül vittek, főleg, ha azzal a kívánt célt el is érték. De hát, a hol el nem érték és el sem érhetik?

Mindezen javaslatok a jó szándékról tanúskodnak, de részint igazságtalanok, részint kivihetetlenek. Nincs a világon állam, a melyben teljesen igazságos adózás volna s így egyház sem igen akadhat ilyen. A nagyobb egyházak megadóztatása p. o. a kisebbek felsegélése végett, igen keresztényeni jellemű ugyan, de lehet-e kívánni igazsággal, hogy oly szolgálatot díjazzanak, a mit nem élveznek? A birtokarányos adózás e felett még azt az osztályt sujtáná, a mely az államadóval is legjobban van terhelve: a középosztályt. Kivihetetlen is ez, mer e mellett vagy magunknak kellene adóhivatalokat felállítani, vagy azt az állam adóhivatalaira átruházni, a mit az állam nem engedhet; de ez esetben meg is szűnnek az egyházi adó lenni, hanem lenne vallásadó, a mi, szemben egy nagyobb felekezettel, melynek hívei alig éreznek egyházi terhet, jogtalansága mellett nem kecsesgtöhet előnyvel. A mi népünk ugyan — kivéve, hol önhíjbán kívül közönysöt tetteit — (mert, sajnos, Iliacos intra muros peccatur et extra) hitében gyémánt, öfudatos; vallásos meggyöződésében megingatlan; a legszegényebb szellem is szívesen viszi nap-számmal keresett egy-két véka életnemijét egyházi tartozásául, ha maga számára nem marad is. Van egyházközösg, a melynek tagjai maguk közt osztják ki a takarekmagtar azon részét, a mely a kikölcsönzésen feltől maradt, csakhogy gyarapodják; örömet szolgáltatva ki, a mit megszokott; örömebbest mint a pénz, s ez a tudat vezette a zsinatot is. Hanem, miután az állami teher évenként nagyobb mérvben nehezedik legszűkesgesebb élelmi cikkeire is, s így olyan helyzetbe jut, hogy bármennyire ragaszkodják is szülöföldjéhez, kényszerül oly házir keresni, a hol, a mit sokszor életveszélyes

munkájával megkeres, az megmarad, sajátja, nem viszi el a végrehajtó: ezért vigyázní keil, nehogy kényszerülve legyen elmondani „quid mea interest, cui serviam.”

A nehéz helyzetből való kimenekülésre csak egyetlen út van: az az út, a melyet az 1848. évi XX. t. cikk kijelölt; ez az út a legbiztosabb, s legigazságosabb is. Katolikus testvéreink ezen az úton követelik az autonómiát; nekünk az megvan, csak meg kell őriznünk. Ők sürgetik lelkeséik fizetésének rendezését és a kongruát. Ezt a kormány a kezeibe vette, mi is azt akarjuk. Ők kimutattak az utat: kövessük őket, s habár náluk a főpapi javadalmak terhére történik is ez a rendezés, az az állam vagyona. A mely jögon öök követelik a kongruát, épúgy követelhetjük mi is az állam általi egyenlő ellátást. *De ez nem szegénységünknel fogja illet meg minket, hanem az igazság és törvény alapján.* Mi nem kívánunk püspökeink számára uradalmat, hanem csak tisztességes díjazást; lelkeszeink megérdemelnék annyit, a mennyit a katolikus lelkesék. A statisztika tanúsága, hogy az erkölcsiág és az államrend fentartásában tesznek annyit, mint a plebánosok! Mi az állam terhéét ép úgy viseljük, mint katolikus testvéreink. Egyenlő kötelezések teljesítése mellett — még ha nem hivatkozunk is azon szolgálatokra, a melyeket úgy a régieb, mint a közelmúltban a nemzetiség, az államiság fentartása érdekében tettünk — egyenlő jogok illetnek meg. Négy millió polgár alamiznaival ki nem elégíthető! Az arany szerint megillető ellátási összeget adja ki a kormány a konventnek, az kiosztja az egyházkerületeknek, azok az egyházmegyééknek s azok penztárnokai az egyes lelkeszeknek, illetőleg az egyházközségeknek a megszabandó biztosítékok mellett.

De vannak az állami életben olyan jelenségek, a melyekből nagyobb veszély fenyegeti egyházunkat — talán — mint a sok oldalról érzett szükség. Kinevezett tisztviselők, felmentve a közönség ellenőrzésétől, lekötöztetést s elömenetelt csak a hatalomtól várva, s egyhelyről másra áthelyezve: — ez által elszakad az a kötelék, a mely őket a születési helyhez, a társadalomhoz fűzi; kiféjlik bennök a közöny, az „ubi bene, ibi patria” érzék. Az ország magas hivatalai s a nagy fizetéssel járó vállalatok s intézmények vezetése, a törvényhozási képviselők által lévén elnyerhetők; egy oldalról azok elnyerése, más oldalról azok megtarthatása érdekében, a választásoknál a nép erkölcsi jelleme árucikké aljasított és aljasítatik, s ez a lélekvasárlás már nem csak a kisebb jelentőségű polgári választásoknál jött divatba, hanem egyházi életünkbe is becsúszott; s míg ezelőtt, ha valamely egyházbán valami baj merült fel, keresztényi szeretettel siettünk azt orvosolni, ma a panaszot bankóval kell lenyomatni. Félő, hogy fizetésért leszünk kálmánisták. Újabb intézményeink pedig a tanácskozás tárgyainak osztályozásával az érdekeltséget leszállítják. Mit mondjak azon lelketlen füzelmekről, a melyek a — nemzet szabadelvű haladásának megállítása végett — a nép józan gondolkodását akarják újabbán megzavarni? Hova vezet mindez?

Kovács Károly.

ISKOLAI ÜGY.

Leánynevelésünk és a női gimnázium.

Az emberekbe, a jövőbe vetett hitem nem egyszer megalast; reményem virágát a kérelhetetlen valót, a sors szelet már többször letépte, szétszórta. Én a hitnek,

az én hitemnek templomát újra építettem, a bizalom alapkövét megerősítettem, felekeztem oltarát a szeretet fehér galambjával. A reménynek, az én reményemnek élő fáját újra ápolás alá vettem, megnyesgettem, gondosan megvizsgáltam: nincsen-e féreg; emésztő elősí a héj alatt? Megöntöztem a csügdéni nemudás tapláló vizével. És a fa újra kihajtott, még dúsabb lombbal, ezer meg ezer virága még nagyobb termést ígért.

Ezzel az erős hittel, ezzel a hervadni nem tudó, virágozni meg nem szűnő reményemmel és istenádd, az emberi gyengeségeket megbocsátani mindig kész szeretetemmel megöriztem eszményeimet a család-, a hazai, a barátság, az emberi jog és kötelesség-, a tudomány és művészet iránt.

Néhez, de nemes feladat, néhez, de szent hivatás jutott osztályrészemül, melyben eszményeim csillagrendszere egy új, egy fényes bolygóval gazdagodott: a nőnevelés eszményével.

És mi volt, milyen ma is az én eszményem a nőnevelésről? Hogy erre megfeleljek, az kell előbb megmondanom, mi az én eszményem a nőről.

Ezt ugyan leánynevelő-intézetünk ujjászervezésekor, egyházkerületünk akkori ünnepélyén, — még korábban „Leányaink és jövőjük” című munkámban elmondtam. De hát nem lehet elégé írni az eszményről, hogy igazán eszményne legyen; nem lehet elégé ismételni a jót, a szépet, az igazat, hogy a jók, az igazak meggyőződésévé, elvévé legyenek azok.

A teremtő eszményének legfőbb kifejezése az ember: a férfi és nő. Ennek az isteni eszmének megtestesülése alkotja az emberiséget. Lényeges különbség van a férfi és nő közt feladataik, cselejkora néve az életben és mégis mindketten egy célra törekednek: — a szilárd egységnek kikötőjébe. A családalapítás eszméjétől vezetett két lény képez most egy embert, egy tökéletes lényt, mint az égboltozaton ama ragyogó ikercsillagok, melyek egy süllypont körül járva, magokban egy rendszert alkotnak s világpályájukat együtt futják. Ezen egység felé való törekvésben, a rokonlélek ezen keresésében, a feltalálásnak boldogságában, az egymást feltalalók kötelességeinek hű teljesítésében nincsen-e a legédesebb boldogság, legnemesebb öröm, egy eszményi életnek legvalódióbb megteremtése a földön?

Ez az én első eszményem a nőről.

Első megjelenésre is látszik, hogy a férfi a nagyobb, a fizikai erő hordozója, arra van hivatva, hogy a természettel szemközt a harcot elfogadja, a földön a családnak lakóhelyét vívjon ki és annak kormányzója legyen; hogy a nő, a fizikai erejére néve gyengébb, a legközelebbi nemzedéknek taplálója, első és legtermészetesebb nevelője lévén, megkímélt és megvédett legyen. kiért a férfinak feladata gondoskodni. Az ókori művelt népek, sőt a barbárság alól felszabadult miveltenebbek is elismerték ezt. A két nem között a munka arányosan el van osztva és csak a férfi durvasága vagy gyávasága okozza, hogy a női nem, a művelt világ szegényeire, a kor ciklorsosulásának bizonyására, a hazi tűzhelytől elűzetett s oly munkára szorítottak, melyben nem gyenge neméhez illően kell a léletért küzdeni. Hasztalanul vizsgálta s határozta meg a tudomány a két nem közötti különbséget úgy lélektanilag, mint külső alkotásra néve. A gyakorlati élet nem veszi számításba s elter a természet törvényeitől.

A férfi csontjai, izmai kemény munkára rendelvek; testének egész szerkezete szilárd, mint a tengeri hajó, mely arra hivatott, hogy a világtenger viharaiával küzd-

jön; összehasonlítva a csinos, folyami sajkával, mely békés vizeket szelvel át.

A férfi fejmagassága testének arányához kevésbé magas, mint a nő; a férfi koponya inkább nyomott és erős szegletvonalakat mutat, a nő kerekded és emelkedett. Az agy alakja és súlya is különböző; a férfi-agy úgy viszonylik a nőéhez, mint 1500 gramm az 1160 hoz. Magától érthető, hogy minden agyműködés ezen arány szerint történik. A férfi fejalkotása az értelemléjleszt segíti elő túlnyomólag, a nő magasabb koponyája élénk képzőelődés székelye.

A férfi vonasaiból, átható szeméből erős jellem sugárzik. Gyöngédek, kedvesek, szelídek a nő arcvonásai; tekintete szelíd, nyugodt, az egész kifejezés, mint mondani szokták, nőies. Csontjai elefántcsont templomot alkotnak, melyben angyali lelke lakik.

A nőzár kedélyteljes, gyermeki jellegét egész életén át szabályszerűen megtartja; sőt maga a nő, gyermekeivel való tarsalgásban akárhányszor kimutatja gyermeki jellemét; minden eszményi vonás, melyet a rideg életfajdalom a férfiról letörül, a nőt híven kíséri néha utolsó napjáig.

Tapasztaljuk, hogy előhaladott korú nők második szellemi virágzásban vannak, a mely az elveszett ifjú szépséget cifeledtetni s őket oly kedvesekké, szeretetreméltókká teszi, hogy az egész családnak, a barátai körnek központját képezik. A női szem túlságózza a férfi szemét bensőség, mélység és szépségre nézve; oly forraszt a benső életnek, oly csendeség és kérszt, oly rábeszélést és meggyőzést, oly fájdalmas panaszt, mint a nő szemé, sohasem mutat a férfiszem.

Ez az én második eszményem a nőről.

A férfinak a gondolkodó ész, az értelem, a bírálo tehettség a túlnyomó; a nőnél az érzés, az érzelem uralkodik, inkább ösztönyszerű, csaknem profétai látás által pótvala és azután tényleg ugyanazt gyakorolva, a mit a legelősebb értelem nem lát. A nő szívében hordozza az iránytűt, mely csaknem mindig jól mutat, ha előítéletek és hamis nevelés a súlypontot meg nem habortítják, és a mely őt biztosabban célhoz vezeti, mint a gondolatok csillaga a kutató hajóst, kinek láthatárát néha családás ködvei s a szenvedélyek fellegei takarják el. Szeretném a kettőt a világossághoz és melegséghez hasonlítani, melyek egy és ugyanazon naptól jöve, a földi világot megteremtve és kormányozva, egymással a legszorosabb összeköttetésben vannak s valójában mégis oly különbözők. A férfi fejében inkább a tisztább értelemnek nyugodt fényre világít, mely őt az igazért és jóért lelkesíti; míg a nő kebleiben az érzelmek szent tüze ég, mely neki eszményi törekvést ad és boldogítja, jölvéte sugarait hinti környezetére. Az ő jósa, szeretete úgy boldogítja a család felett, mint a csillaggal behintett kék ég a csendes föld felett. És épen azért kérdezzhetjük: mely találmányokat köszönhetünk a nőknek? mily fölfedezéseket tettek ők? Mit köszön nekik a tudomány? Hol mutatja a világ a női törvényhozót, szakutódost, szaktanárt? Ezer nagy férfiu nevét vési Klio ércztáblájára, a nők egyenként állanak a történelem könyvében és nem mindég nyújtja nekik az utóvilág a megérdemelt diadóság koszorúját.

Ez az én harmadik eszményem a nőről.

Ezekhez az eszményekhez alkottam meg nevelési elveimet.

Ha az ember a teremtő eszméjének legfenségebb kifejezése: soha, egy percig sem szabad szem elől tévesztetni, hogy azt a gyermek, azt az ifjú embert olyanná neveljük, hogy annak az isteneszémnek

megtestesedése legyen. Hatha még az a gyermek, az az ifjú: — leány! Ő természeténél, lényegénél fogva szeret. Lehetne-e más, első, nagyobb nevelési eszköznök rá nézve, mint maga a szeretet? Szeretet, mely azt a nemese lényt karjára veszi, gyengeségében türellemmel gyógyítja, erősíti; a szülői ház, a család gondját megosztja híven, az iskolai nevelést a családi nevelés természetes folytatásának, kiegészítőjének tartja; szeretet, mely önrédket nem ismer, elfogulatlan; szívből örül a lélek fejlődő virágának, durván nem illeli az a lelket, ha az a virág nem úgy fejlődik, a mint a szeretné. Szeretet, a mely a szív, a lélek rejtőző kincseit, mint a bányász drága kőveit, — felkutatta, a félenket, a tartózkodót bátorítja, buzdítja. Szeretet, mely a gúny szavait soha sem ismeri, hogy azzal kedvetlenül tegyen sokára, néha boldogtalanná egy életre valamely jóra való lelket. Szeretet, mely átmeny az iskola falai közül az életbe s édes emléküvé teszi a nevelés éveit, megszenteli annak a lánykának érzelmeit, gondolatát, a mely őt bátorra, hőssé és a családnak mégis szelíd öröngyalává teszi.

Azért én száműztem minden sablonos, rideg módot, — a törvények tisztelgetben tartása mellett a szeretet volt az a legfőbb nevelési tényezőm, melylyel reményemet, hitemet egyesítve, egyházközületi leánynevelő-intézetünk, — mint annak szellemi vezetője, — fenntartani, megvédeni, céljához vezetni, isten és az előjáróság bölcsességével, gondoskodásával igyekeztem. Ed Mondo des Amicis hírneves paedagogus írónak: "A szív nagy írójának elveit követtem, a kinek nem az az első dolga, hogy statisztikai adatokat gyűjtsön minden napról az iskolában a kormány számára, hanem hogy szíve melegevel megismerje növendékeit. Lélektanilag búvárkodjék a növendékek lelki világában hogy a tudományt, az ismeretet a vallásossággal, isten eszmével, a természet fenségese érejevel, szépségével összeköve, magyarázza, adja át. Ennek alapján gyakorlom a fegyelmet. Ezek után készítem a statisztikát."

Oh mivé válnának a mi tanintézeteink, ha több szeretettel és kevesebb sablonnal járnának el tanítóink, tanáraink! Akárhányszor megtörténik, hogy beteg, rosszul van a tanítvány; valamely családi körülmény miatt lehangolt, szomorú, haláleset miatt könnyezik, kedélye nem nyugodt. És a tanító, a tanár nem veszi észre, neki sietni kell azt a kiszabott tananyagot elvégezni, nem ér rá oly családias dolgokkal bajlódni. A statisztika, a statisztika! A paragrafus, a paragrafus! Szív, lélek, kedély, csak mellékes dolgok neki az iskolában. Hát én kimondom, hogy míg ilyen iskolák nevelik a nemzedékeket, addig én a jövőtől azt, a mit joggal lehetne várni, nem várom. Ha meg van írva, hogy "Elvessz a nép tudomány nélkül, írjuk meg, hogy elveszett az ifjúság, melyet szív nélkül nevelnek."

A családalapítás eszméjétől vezetett két lény közül a jobbat, a szebbet nevelem. Előttém vannak a család leendő virágai, a felnőt, a férfi eszményét alkotó leányok, előttém a jövő anyái, kikről ihletetten zengi a kőítő lantja:

Kezében a gyermeknek álmai,
Tündérvilága lelkes ifjúnak.
A férfi boldogsága, jászani
Ily drága kincsek nem adattanak.

Lehetne-e igazabb, lelkiismeretesebb hivatásom az ő nevelésökben, minthogy szívökkel azokkal a kincsekkel töltsen meg, a melyek maradandó értékűek rajok nézve? Ezek a kincsek pedig: igaz hit, bizodalom istenben, a józan vallásosság boldogító, szent érzése, csüggedetlen reménység az erős hit karján, szeretet, mely

nindent tőr és megbocsát. Nemzeti, honleányi érzés, mely a múltak dicsőségének, szenvedéseinek történetéből merítvén táplálékot, a haza szent földjét szeretni, annak nyelvét apolni, mivelni, a nemzeti költészet és irodalom munkáit becsülni, műveiket olvasni szent kötelességének tartja. S mindezek felett ragyogjon a családiaság, a háziasság és a kedélyesség, melyről a nők nagy költője, Tompa énekl:

Ragyoghat a nő himevel,
Lehet bámulni és ünnepleni.
De más, igaz becsű mi adja?
Lélekfenség, szív és kedély!

Es ezt az eszményt, ezeket az én eszményeimet tépi szét a korszellem. Amerika, Anglia, Francia- és Németország, meg Oroszország mintájára, Wlassics Gyula kultuszminiszter úr rendeletével. Leányaink gimnáziumot végezhetnek; érettségi vizsgálat alapján, bizonyítványon egyetemre mehetnek s nyitva van előttük a tanári, orvosi s gyógyszerészeti eltoplaly.

Mit jelent ez? Mit bizonyít ez a fejedelmi szentesítéssel is ellátott rendelet? Határozottan, tétovázás nélkül kimondom, hogy a legkomolyabb, legnagyobb társadalmi bajt, hogy ne mondjam veszedelmet, mely talán egyenlő rangú a munkázással. Mit jelent? Azt, hogy a közelet minden lázas tevékenysége, merész, nagy alkotási mellett egyeseknek, társulatoknak, töképezésnek, magának az államnak, — hanyatlott, nagyon hanyatlott erkölcsi erejében. Nem a csüggedni nem tudó hit, nem a vallásosság által áthatott családi érzés, nem a szeretet által megszentelt otthon, nem a becsület munkásság, nem a megvesztegethetetlen egyszerség, nem a tiszta meggyőződés, nem jellem; nem becsületesség a jelszó, a vezérlő esillár; hanem mindezeknek ellentéte sötét, vesztes felhőkkel takarja el közeletünk eget, mely alatt a nő természetes köréből kizavartatva, az erkölcsi erőben, jellemében hanyatló férfiban megmentőjét nem látja. Gyöngéssége erőt keres s magánál nagyobb gyöngésséget talál, erénye, természetének lényege jellemet ohajt s gúnyra, jellemtelenségre — akad lépten-nyomon: családiassága, ifjú álma, szíve szerelme a családi élet eszményképét alkotja meg, és családásra, kegyetlen valóra ébred, melyből — ezer szerencse — ha istenében vetett erős hit, bizalma fölemeli.

Mit jelent, mit bizonyít az a miniszteri rendelet? Azt, hogy a kenyérkereső, az önállóság után vágó, s azt joggal megérdemlő leányaink száma, a kiknek igénye, követelése is megnövekedett, — oly nagy, hogy a nőkérdés a tizenkilencedik század végének egyik legnagyobb kérdése lett, — miután legió azoknak száma, a kik a családi életben életök hajójának kikötőjét, megmentőjét nem látják.

Évegk gondolkodtam már a kérdések kérdése felett. Minden év elrabbolt egy-egy sugarat eszményeim fényköréből; minden év zord szele lesodort egy-egy levelet eszményeim rózsafájáról.

Isten jó voltából megértem, hogy kedves növényeim boldog nők, családanyák, sőt leánykaik is kikerülnek lassanként az intézet falai közül. Oh mennyi boldogító érzést hoz egy-egy boldog nő, édes anya, a ki növényedem volt s az én eszményeim szerint tölti be női, édes anyai, természetes, nagy hivatását!

De ijesztő mértékben növekedik a boldogtalanok száma. A múltkor templomban voltam, hol már megszoktam látni növényedéimet, serdülő leánykaikkal. Oly jól esik velök együtt imádkozni. De könyv toltat a szemembe, mikor ott imádkozott két volt kedves növényedem, bánatos, sápadt arccal, a kiket a jellem-

telenség mecsalt; a kiknek hűséget esküdtek s a kiket hétélenül elhagytak.

Másnap épen utam volt olyan útezen, a hol két ügyvédbarátom lakik: Egyiknél dologom is volt. Mikor mentem, egyikőtől jött, mikor bementem, a másiknál ott volt egy-egy válogatott indított növényedem. És most innen, majd amonnan kapom az elvlas, a boldogtalanok híreit, melyek engem szent hevíltre gerjesztenek, s miután segíteni másképp nem tudok, fájdalommal bár, lemondok eszményeimről s én kiáltom oda a növényedéimnek s a tehetséges, kedves, boldogtalanokra annyira nem érdekes leányainknak: „Menjete, tanuljatek, fejlesztéteket értelméteket: bár szívetek rovasára! Megörzi azt számotokra a természet! Ne legyete tudosok, még kevésbbé tudakosok! Vegyete az az ismereteke, a tudományt; használjatek azokat különösen nőtársaitok, a tanulni vágó, főgökony leányok, nők számára! Vigyetek enyhületek, gyogyirt szenvedő nőtársaitoknak, kik hozzátok bizalmasak is lesznek s a bizalom már fel gyógyulas!

Igen, lemondok eszményeimről, megadom magamat nem a kor szemlének, melylyel szemben adott az isten elég erkölcsi erőt, önállóságot; — hanem a viszonyok kérelhetetlen hatalmának, mely leányaink, nőink sorsán javítani akar.

De mikor ezt teszem, engedje meg a mélyen tisztelt kultuszminiszter úr, hogy ha arra kérem, hogy a nagy kérdés, a nagy feladat teljes és zavartalan, sikeres megoldásához szükséges nagyobb áldozatoktól se riadjon vissza.

A nők tanulni szeretnek, sokkal szorgalmasabbak, mint a fiúk; főgökönységük meglepő. De ne feledjék el, hogy a természet örök szent törvényével alunk szemközt. Segíteni akarunk. Vigyázzunk, nagyobb bajt ne idézzünk fel.

Külön egyetemet kívának a nőknek. Mint tanárok képzettsének ügy, hogy csak kizárólag felsőbb leányiskolák, polgári leányiskolák és tanítónő-képzők tanári lehessenek. Épen azért sem a latin nyelvből, sem a mathesisből, mértanból ugyanazon elbírálás alá ne essenek a férfiakkal. Külön tantervet kell dolgozni az életbe léptetendő női gimnáziumok számára, ugyszintén az egyetemi tanfolyamokra, melyeknél a gyakorlatiaság legyen az irányadó.

Én folytatom munkámat, a mig isten erőt ad. Eszményemet megörzöm szent emlékül, s növényedéimet ennek fényével vezérlem tovább. Adja isten, hogy ne veszítsék elők sem azt az életnek azon ridég viszonyai között, melyekbe a kor zavaros, eredségstelen áramlata sodorta.

Tóth Pál.

TÁRCA.

Adalékok a csehországi ev. ref. egyházak történetéhez.

Motto: „A mult csak példa legyen most.”

(Folytatás.)

A szervezkedés munkájában a morvaországiak — kik csoportosabban laktak együtt — megelőzték a csehekét. A legelső megalakult egyház a *muszlavi* volt, hol az 1781-ik évben néhányan összebeszélvén, elindultak Magyarországra oly eklézsiát keresni, hol a Sakramentumok ügy adminisztrátusként, a mint a szentírás mondja. Elmentek a Direktor úrhoz passusért, de nem nyertek,

sőt tömlöccel fenyegették őket; azután elindultak passus nélkül és az úton azt mondták, hogy Mária-Czellbe mennek. Mikor értek volna református helyre, Rétére, mindjárt úrvacsorájával éltek. Hazajövének, ijesztették őket, sőt tömlőbe is tették, de csak azt mondták, ha minden el kell is hagyniok, készek mindentől örömmel megválni, de szandéjkokat nem változtatják. Mikor már jó számmal voltak, egy Bartusek nevű elment közülük Bécsbe, és maga vitte az instantiát Felsőleg Császár II. Józsefnek; már ő akkor ismeretes volt egész Bécsben, úgy, hogy Ő Felsőleg is nevén szólította. Ezután a resolútiót vették két hét múlva és összehívván a reformátusokat, conscribáltak és számuk superálván a Normalban feljegyezték familiák számát, nyertek templomot és paróchiát.¹

A nusztraiak példáját gyors egymásutánban követték a többiek, úgy, hogy már 1782-ben fölépült a *proszetyini* és *vasseli* gyülekezet szép kőtemploma s predikátort vettek maguknak a nevezettekben kívül az *ingrovitzi*, *vanoviatzi*, *rovenitzi*, *jabornichi* gyülekezetek. A predikátorokat Debrecenből kérték s kapták, kik közt elsőbben érkezett Morvában Blascok Mihály s lett nusztraii lelkész; ezt követték még 1782-ben Sallai Sámuel, Slakta Pál, Kun Sándor, Osgyáni, Breznai, Szentmártoni, Kovács stb.

Csehországban a ref. vallású hívek szerzetesörödvá lévén, úgy annyira, hogy néhol, mint p. o. Libischén 50 közsegnek is kellett csatlakozni, hogy a normalis szám meglegyen — a szervezkedés is több nehézséggel és későbbben ment végre. Itt a legelső megalakult egyház a *kravnai* volt, melynek földesura gróf *Kinszki Fülöp* 1782 június 2-án² Bécsben kelt levelében maga kéri Szalay Sámuel tisztáninnent püspöktől *richenburgi* uradalomban lakó jobbágysá számára papot és tanítókat, mert — mint írja — semmit sem óhajit inkább, mint hogy alattól *„erstens mit einem Pastor und guten Schulmeister bestellt zu wissen.“*

Szalay Sámuel püspök megkapván Nagy Sámuel, bécsi agens útján a gróf levelét, sietett ennek kívánságát teljesíteni, s meg azon év július 1-én az egyházkerületi Consistorium jóváhagyásával *ns. Kovács Ferenc alsó-kemencei* predikátort rendelte a richenburgi uradalom ref. lakói predikátorául, iskolatanítóul pedig *Vincenz Mihályt*.

Kovács Ferenc, bár községének úrnöje, Bárczay Katalin előtt különös kedvességgel állott és az nem örömet bocsátá el, teljes készséggel veté alá magát a püspök és Consistorium rendelkezésének, s oda hagyá állomását.

Azon idő alatt azonban, midőn a Bécsben tartózkodó gróf alattalói érdekekben lépést tett Szalay Sámuel püspöknek, otthon a csehathyafiak közt zavar támadt arra nézve, hogy honnét kériék predikátorukat. Okozója volt e zavarnak részben azon körülmény, hogy tudomásukra jutott, miszerint a morva testvérek Debrecenből nyírik a predikátokat; méginkább pedig egy *Endrési János* nevű, sziléziái predikátor, kinek apja, a múlt század elején vallási üldözés folytán hagyta el hazáját s menekült Csehországba. Endrédi János Stettinben született és Debrecenben tanult; tanulmányai végétével *alsó-kemencei* predikátorrá lett. Innét azonban visszaköltözött szülőihez s porosz Sziléziában predikátorkodott körülbelül 30 évig. A türelmi parancs kiadása után visszajött Csehországba hogy körülnézzen, vajjon nem

nyerhetne-e egy jobb állomást annál, a minővel Sziléziában bír. A már öreg embert a *buesinai* ref. gyülekezet fogadta el papjául; és azonban részint agg korá részint sok tagból álló családjá miatt, melyet itt nem lett volna képes fenntartani, nem foglalta el állomását hanem visszament Sziléziába, maga helyett ajánlván Lengyelországban lelkészkedő *nsif* Endrédi Theophilus s egyszersmind a csehathyafiakat Debrecen felé terelé elhíthetvén velük, hogy csak is ott hirdették tisztán a ref. vallás. A richenburgiak is hittek ez ámitásnak, kijelenték, hogy ők is a túl a tiszai egyházkerületből kívánnak maguknak predikátort.

A richenburgiak kívánságáról éppen akkor értesül az Agens útján Szalay Sámuel, midőn Kovács Ferenc már úban volt Csehország felé. A kapott hír nem kis zavarba hozta, de végre is a hozzá törekedett Kovácsot nem akarván szégyen-szemre visszaküldeni, elhagyott állomására, s másfelől bizva gr. Kinszki nagylelkűségében, folytattatta vele elkezdett útját. Ugyanekkor írt a grófnak is, felvilágosítván, hogy az összes magyarországi ev. reformált vallásuaknál nincs legkisebb eltérés a hely. hitvallásra nézve, s egyszersmind hathatos partfogóságba ajánlván Kovácsot és Vincenzet.

A püspök felvilágosító levele s Kovács Ferenc megerkezése megette a maga hatását. Egymásután érkeztek Csehországból a predikátort kéro, s Nagy Sámuel től a sürgető levelek Miskolcra. sőt követeik is jöttek Sárospatakra azon kijelentéssel, hogy ha szintén leendő predikátorok az ő nyelvüket nem értenék is, még is örömmel fogadnak, elég lévén szomjas lelküknek ha csak láthatják is maguk közt őket, míg idővel nyelvuiket megtanulnak. Az evangélikusok bányakerületi püspöke Csernanszki János is írt Miskolcra Szalay Sámuelnek: *„mitte frater dilectissime Ministras tuae confessionis in Bohemiam et Moraviam, quia mei non sunt acceptabiles.“*

E sürgetésekre lázas nyugtalanságba jött a Tiszamelléki ref. egyházkerület, s miután a királyi parancsolatok is azt jelölték ki, hogy papokkal lássa el a Cseh és Morva ekleziákat: annak fejei valóban el is követelték mindent, hogy eleget tegyenek a kérésnek és felsőbb akaratnak. Nem volt azonban könnyű dolog, mert az idegen földre és nép közé, melynek nyelvét a tiszta magyar ref. papság közt talán egy sem értette, rendes hivatalból kivált, modolni senki sem akart.

Végre mégis — írja emlékiratában Végh János — feltaláltak a célra vezetők legjobb utat. Az ötlött ugyanis eszökbe a szent atyáknak, hogy a *sárospataki kollégiumban* az akkor úgy nevezett togatus theologusok között keresnének apostoli buzgósgájú ifjakat. Ugy is lett. 1782 szeptember egyik napján a kollégiumban kihirdettedtek, hogy az estvél hat órákor tartatni szokott közönséges istenitizetrelő egy theologus se maradjon el, nevezetes dolgok fogván ottan jelenteni.

Az óra ütött, s a kollégium tornyában levő nagy harang meghuzatott. Az ifjúság tolokodva gyűlt össze a nagy auditoriumban, a holott az istenitizetlet végződésével akkori rektor-profeszor, a tisztelretremölt ősz, Szentgyörgyi István állott fel a katedrába és érzeny beszédben adta elő a tolerantie edictum jótékony következesit. Előadta, hogy az által felindítatván különösen a csehek és morvak, ezenkint állottak az ev. ref. valláshez, de a kinek még felkikpásztorai nem lévén, mint széledező juhok cpednek hű pasztorok után, s a jó lelkek e mi magyar földünk felé nyujtják ki eszedkő karjaikat.

Majd felolvasta a hívó leveleket, királyi parancsolatokat és superintendtia végzéseit. És szemel könybe

¹ Kun Sándor ingroviczai predikátor levele 1785-ből. Sárospataki Füzetek, 1862, évfolyam, 200. levél.

² Végh János emlékiratában január 2-ára teszi a levél keltét, de tévesen.

borultak és az Isten dicsőségéért lángoló buzgósággal fordult az ifjúság felé, mondván: »Az evangélium terjesztéséért, az Istenért vegyetek rá magatokat s menjetek el azon országba, ha csak darab időre is. Az Isten erőt fog adni nektek fiaim, a mi atyai áldásunk pedig kísérni fog benneteket. Ne retentsen el titeket, hogy azon nemzet nyelvét nem értitek, hiszen lám az apostolok is idegen nép közé menének. En bizom, hogy elhatározátok magatokat a szent munkára, melyre Isten adjon nektek kegyelmet és áldást. Amen!«¹³

A kegyes öregnek lelkesen kérés és buzdító beszéde nem hangzott el a pusztában kiáltó szóként. A vele együtt könyező ifjúság közül mindjárt másnap négyen jelentették, hogy készek az apostoli munkára. u. m. *Sealay József* tolnamegyei, *Végh János* veszprémei, *Szilassi, Kovács András* és *Molnár Péter*. Őket követte: *Breznai János, Sikora Péter, Kazai János, Szeremlei Sámuel* s ennek testvére, *Szeremlei István, Rimányi János, Töröcsi János*, kik a vizsgát letévén, lelkipásztorokká avattattak.¹⁴

(Folyt. köv.)

Földváry László.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn. (A magyarországi bölcsészet története és irodalma).

Illy cím alatt jelent meg a lipcei, Falckenberg szerkesztette *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* (107. Band, 2. Heft) legközelebbi füzetében *Dr. Szelvák Mátyas*, eperjesi theol. tanártól egy 17 oldalra terjedő tanulmány, mely a legrégibb időtől, Apáczai Cseri Jánostól kezdve, napjaink feltűntéig a bölcsészeti eszmék terjedését és irodalmi hazánkban; sorra veszi a bölcsészet amaz irányait, melyek hazánkban is vízshangra találtak s megismerteti ez irányok képviselőit, a jelentékenyebbeket bővebben is méltatva, műveiket felsorolva, — a kisebbrendűeket legalább névleg megemlítve. Így kerülnek sorra Descartes, Bacon, Leibniz, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Aquinói st. Tamás eszméinek képviselői, valamint ez irányok kiválóbb ellenesei; leggyakrabban van ismertetve, a mint hogy tényleg a legerősebb befolyást gyakorolta a magyar elmére, a Kant kriticismusának irodalma, de részben talán azért is, mert itt már több segítő kalauzra akadt szerzőnk. Majd a bölcsészettörténeti irodalmat, azután a bölcsészet mai kiválóbb művelőit, végül a paedagogia, etika és jogbölcsészet munkásait sorolja fel, — mindenütt kiterjeszkedve a kiválóbb fordítások fölémlítésére is. Tekintve azt, hogy összefoglaló munkánk a magyar bölcsészeti törekvésekről még eddig nincsen, Erdélyi Jánosé töredék, mások csak egyes irányok irodalmát ismertetik, s szerzőnk legtöbb esetben saját kutatásaira volt utalva: elismerésünkkel adozunk neki a szorgalmas utánjárásért, melylyel a magyar bölcsészet irodalmát fölkereste, az anyagot egy későbbi történetirő számára összehordta. Érdemes, dicséretre méltó munkát végzett, midőn a külföld előtt, mely gyakran kicsinyiséssel tekint le reánk, megismertette szellemi életünk ez oldalát, a mely, ha nem mutathat is fel eredeti, nagyszabású alkotásokat, ha nem éri is utólag magyar szellemnek más mezőkön kifejtett tevékenységét, alkotá-

sait: mégis fényesen bizonyítja, hogy a magasabb szellemi törekvések mindig fogékony keblekre találtak nálunk, a szellemi égen kigyúló fényt szívesen választottuk kalauzúll.

De éppen azért, mert szellemi világunk ily fontos irányának megnyilatkozásáról van szó, nagyon vigyázni kellett a szerzőnek, hogy mindenben csak hű, a valóságnak megfelelő, elfogultságtól mint tévedéstől ment adatokat nyújtson az idegen világ olvasói elé; annak, a ki történetet ír, pontosnak, s rokon- és ellenszenvtől mentesnek kell lennie. Sajnosan esik bevallanom, hogy Szelvák úr úgy egyik, mint másik hibába beleesik olykor; nem minden adata, különösen számadata szabatos, s elég gyakran elfogult ítéletében. Az első kisebb hiba a második már fontosabb, s abban nyilvánul, hogy mindenkiről s mindenkinél szépet és jót akar mondani, — s ezzel a valóságot nem egészen hű világításban tünteti fel. Elfogult a németek iránt, a kiknek folyóiratába ír s a kiknek a maga szellemi kincseit köszönheti; elfogult a még élő s vele összekötöttesben álló írók s gondolkodók iránt, s elfogult — önmaga iránt. Elfogult a németek iránt, midőn azt írja (216 1), hogy a XVI—XVII. században a külföldi, különösen német bölcsészet, a mi prot. főiskoláink is méltó képviselőkre és serény terjesztőkre talált. Nagyon lekötözte, ha megmondaná, hogy kik ama német bölcsészek, kiknek eszméit a mi magyar ifjaink Wittenbergből magokkal hozták s itt a magyar elméket vele megtermékenyítették? Fölteszem, hogy nem Böhme Jakabra gondol, midőn a XVI—XVII. században német bölcsészeiről beszél, — de hát kire? Talán Melanchtonra! De vajon német bölcsészetet tanított-e ő? vajjon különbözött-e az ő filozófiája a Sorbonne-ban tanított filozófiától? vagy talán Leibnizra gondol? Nehezen hiszem, hogy az ő eszméit a mondott időben Wittenbergben tanították volna! A következő lapon maga említi, hogy Apáczai szórította ki a cartesianus tannal Petrus Ramus logikáját iskoláinkból; — e szerint hát nem a német bölcsészet, hanem a francia Ramus alakított Apáczai Cseri előtt iskoláinkban. Hol van hát a Wittenberg terjesztette német bölcsészet? sehol, mert ilyen még nem is volt; ha lett volna, nem kellene Leibnizról, ki a XVIII. század elején írta filozófiái műveit, azt állítania, hogy ő „Kaum den Anfang machte zu einer selbständigen deutschen Philosophie.“

Ugyancsak az első lapon azt mondja, hogy a bölcsészet első nyomai a 17-ik században Németalföldről *Németország keresetlül* jutottak az erdélyi prot. főiskolákba, — s mindjárt Apáczai Cseri Jánost említi első bölcsészül. Csak nem azt érti Szelvák úr a fentebbi kifejezés alatt, hogy Apáczai Németország útján s közvetítésével kapta Németalföldről a cartesianusizmust? Nem tudná-e, hogy Apáczai több évig tartózkodott a hollandi egyetemeken, különösen Utrechtben, Descartes közvetlen közelében, ellenben Németországon nem igen időzött? hogy egyes életirő szerint, bár 7 nyelvet beszélt, némelyt nem is tudott? Itt oly dologgal akar Szlavik úr a németeknek kedveskedni, a mi nem felel meg a valóságnak. Ha tudja azt, hogy a ref. theologus ifjak mindig szívesen keresték fel s keressék fel ma is a holland egyetemeket, nem tulajdonít Németországnak érdemet a Németalföldről hazánkba beszivárgó filozófiái eszmékben.

Nem szabatos Apáczaira vonatkozólag az a megjegyzése sem, hogy cartesianus műveltsége s *protestáns érzelme* miatt volt az erdélyi fejedeleme s a prot. orthodoxia részéről heves üldözéseknek kitéve. Ez állításra minden idegen olvasója azt fogja hinni, hogy az a fejedeleme bizonyosan katolikus volt. Pedig a dolog úgy áll, hogy Apáczai a püspöki rendszerrel szemben a presbyteri egy-

¹³ Sárospataki Füzetek. 1860. f. 150—51 lap.

¹⁴ Végh Jánost eszerben hagyta emlékezete, midőn emlékiratában azt írja, hogy 1773 március 23-án avattattak predikátorokká, mert ekkor már állomásikon voltak.

házzervezethez való szítása, újítási-vagyai s a fenálló iskolái és tudományos elmaradottság (slendrian) ostorozása miatt talál: annyi elmségre. Ez Szilávik úrnak, mint prot. theologusnak igen jól kell tudnia.

Rácz Lajos.

IRODALOM.

* **Héber nyelvtan.** Irta: *Pukánszky Béla*, theolog. akad. tanár Pozsonyban. 1895. A Somossy-féle sárospataki héber grammatika, a mi a Gesenius félenek fordított s illetőleg átdolgozott mása volt (1832.) és a Ballagi, utóbb Ballagi-Goldzher fele is (1872.) elfogyott s részben elevült már is így bizonyos szükségét kívánt pótolni a pozsonyi ág. ev. akadémia jeles tanára e művének kiadása által. Igaz ugyan, hogy mire műve megjelent, a hazai prot. közönségnek, még bizonyos tudós körében is meghűzták a hébernyelvnek a halálharangot, s az ő-szöv. exegesis is a hazai biblia alapján óhajtanak tanítani és taníttatni. Ez a körülmény azonban nem csökkentheti sem a vállalkozás becstét, sem a mű valódi értékét. Szerző, mint a héber nyelv tanára, nem futhatott a mai divat után, s nem kereshette a sokaság szája ízét, hanem — állásával járó feladatahoz hiven — ott értesíti erejét, a hová elhivatott s ha ezereket nem oktathat, nem vezérelhet, igyekszik világitani legalább az előtt a kis csapat előtt, a mely az istenség történeti nyomaier nem sokalja a rögös és hosszú út fardalalmait sem. Részünkről teljesen méltányoljuk szerző törekvését s elismerőleg kell nyilatkoznunk a *Luther-társaságról* is, a mely egy ilyen fajta mű kiadására, vagy legalább *támogatására* is vállalkozott. Magáról azonban a műről nem szólhatunk ilyen elismerőleg. A szerző, — mint az „Előszó”-ban mondja — *hú képtől kívánja nyújtani az ó-testamentum hébernyelvének történeti módszerrel, a tudomány jelen állásának megfelelően.* És mit tesz e végre?! Eltarkazza művének nyelvét annyira, hogy egymást érik abban az idegen szók, a melyeket pedig — hála a mi magyar nyelvészeinknek! — mai napság már egészen alkalmas szavakkal fordíthatunk. — Fussunk át csupán néhány lapot a mű elején, s ott találjuk a norma, apologia, phasis, bibliographia, exilium, consonans, vocalis, agglutinatio phasisa, flexio, flexiosok, studium, empirika, etymologia, analogia, dialectus, diptongus, orthographia, phoneticus, diacriticus, dirimens, conjunctivum, cantillatio, accentus, interpunctio, distinctio, blaspheemia, margo, energicus stb. stb. szavakat, és pedig a nélkül, hogy legalább () között a magyar jelentéseiket is olvashatnók. — Szerző feltételezi, hogy a kik az ő művét használni akarják, azok a felsorolt es fel nem sorolt tenérdék latin szó igazi jelentésével, a sok mindenféle „technikus terminus”-sal teljesen ismerősek. Ez esetben nem jól gondolkozott a kezdőkről s nem is jól gondoskodott róluk: Éppen a nyerendő „hú képt” követénel azt meg, — szerintünk, — hogy a feltöredő dióknak ne legyen kemény a héja, vagyis hogy ez a tankönyv vagy segédkönyv annyira tiszta, világos, szinte átlátszó legyen, hogy az a néhány fehér holló meg, a ki a héber nyelvet is ismerni kívánja, ne riadjon el attól a kezdett nehezségei miatt. — A szabotosság és következetlenség rovására esik az ez eljárása, hogy néha — és pedig ugyanabban a mondatban is — ugyanaz a fogalom most latin, majd magyar szóval áll (p. vocalis — hangzó 171.) s a tanulmányozónak joga van a kettő felett töprengeni is, ha egy-e az?!... Ilyen következetlensége az is, hogy a héber betűk sorát

most *abe* nek nevezi (11 l.), majd pedig *alphabeticus* enciket emleget (12 l.). Vagy hogy némely szót megmagyaráz, p. o. a „lényeges”-ről azt mondja zárjében, hogy az „*necessarium*” (19 l.), de azt már nem szjabja meg magyarul, hogy mi az a „*vox memorialis, litterae finales*” forte dages, lena dages, matres lectionis, sva quiescens, sva mobile stb.; azonban azt már ismét megemlíti, hogy a *qure* — *olvasandó*, a *kethib* — az *írott*. Igaz, lefordítja a „*litterae dilatabiles*” kifejezést is, de így: *megnyújtható betűk* (!), holott a szó is, a hozzá szerző által kötött magyarázat is azt bizonyítja, hogy *megszélesíthető betűkkel* van dolgunk! — De nemcsak idegen szavakkal tarkított e mű nyelve, s nem is csupán bizonyos következtelenségek mutatkoznak a szerző meghatározásaiban, hanem iralya is nekézzes, idegenszerű, sokszor alig érthető. P. o. „Minden hajlításra képes gyök három consonansból áll. A hajlításra csak tökéletlenül képes mutató gyökök, valamint azon fogalmi gyökök, a melyek két consonansból állanak, a *nyelv régiebb korára mennek vissza*” (5 l.) Kérdhetnők nemde, hogy mik is hát azok, a mik *visszamennek*?! Vagy im ez a másik: „A mondatképzésben az indogerman nyelvek energikus alárendelő erejüknel fogva nagy számat hozzák létre oly szavaknak és formáknak, melyek által a *gazdagon tagolt mondat logikai követelményei kielégítenek*” (6 l.). Hogy ezt egy kezdő ember meg nem érti, ez talán bizonyos. Vagy p. o. ez: „A dages forte euphonicumnak alfajai: a) A dages forte dirimens rövid hangzó, és sva mobile között álló consonansban a sva mobile megóvása s a szótag-összevonás megakadályozás végett” (20 l.). Vagy pedig: „A harmadik személy igealak tehát *név*, mely csak az első és második személy analójájára tekintetik mondatnak” (128 l.). Mondhatná valaki, talán a szerző, hogy ezek csekélységek egy tudományos műben!... Vlagért sem! Tanés segédkönyves első kelkéle, hogy azok könnyven eresszék magokhoz a tanulni kívánkozókat s a ki nem tud így írni s nem képes magát nyelvének tisztasága irályának kellemé, meggyerő volta által kívánatossá tenni: — az hívjon magához segítő társait! — Annyit beszélnek ma a túlterhestről, a sok könyv ellen stb., hogy megérthette volna már közülünk mindenki, hogy a homályos könyvek csak erősíteni fogják a panaszt, sőt állandósítani. Szerző németül gondolkozik és magyarul ír. Szereti a rossz hangzású s a nép és költői nyelven ismeretlen „*ezen, azon*” mutatónévmást, a „*találkozunk*” (hasonlók helyett, 6 l.), „*meg lettek örízve*” (9 l.), „*lett feltalálva*” (19 l.) kifejezéseket stb. stb.; azt hiszi, hogy az *idő*-nek birtokragozott többése *idei*” (6 l.), holott ez a szó melléknév, p. o. *idei* búza, bor, stb. A mű szerkezetéről kevés mondanivalónk van; ugyanolyan, mint a legtöbb e fajta. Három részből áll, a melyek közül az 1. Az egyes hangok és azok jelei., a 2. Alaklat., a 3. Mondattan. Az 1-ső 10, a 2-ik 25, a 3-ik ismét 10 fejezetet képez. Függleklük példákat sorol fel az alaklat begyakorlásához és pedig I. Névmasokat. II. Neveket, III. Igeket. — Legvégül a „Mésa” szobor feliratának három első sorát közli ó kánaáni és a most divatos héber írási jegyekkel, a melyek ő szerinte „*négyzetesek*”. Ha már bemutatott valamit a Mésa-féle feliratról, legalább megemlíthette volna, hogy a műve „Bevezetés”-ében érintett Siloah-felirat hol található? Hát p. o. a szerző által is méltatott és használt Gesenius-féle nyelvtanban stb. Szivesen ismerjük el róla, hogy *semmi lényegest* el nem hagyott, s hogy művét a dologhoz valamit értők hasznossal is forgathatják; de azt a czélját, hogy ezzel a *héber nyelv ismeretének megszerzését theologusaink számára megkönnyítse,*

— nem érte és nem érheti el. A tudóst tisztelettel üdvözöljük, de a tankönyv-íróknak nem nyújthatunk bábrét. — A mű nyomdai kiállítása feltűnően csinos, papírosa vastag és erős, terjedelme 294 lap. Ára 2 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Beöthy Zsigmond
1819—1896.

Dunántúli ev. ref. egyházkerületünket, s vele a hazai egyetemes ev. ref. egyházat újra nagy veszteség érte. *Beöthy Zsigmond*, kerületi világi főjegyző, a komáromi ev. ref. egyház főgondnoka, konventünk és zsinataink kiváló alakja, országos nevű jogász és költő, a főrendiház kinevezett tagja stb., folyó hó 19-én, éjfel, szívvel-hűdéssel meghalt. Szép, dicsőséges pályát futott meg. Ifjú korában ott volt azok között, a kik az új Magyarország alapköveit faragták s roppant munkajerejével és nagy tudásával kivívta magának az ország legjobbjainak elismerését, elannyira, hogy 1848-ban a halhatatlan báró *Károly József* előbb fogalmazó, majd titkár gyanánt fogadta be miniszteriumába. Már akkor jó neve volt, mint jogi írónak, mert 1846-ban megjelent „Magyar Kőzjog” című művével — e téren is — az úttörők közé emelkedett. Az alkotmányos korszakban szerepelt, mint képviselő, majd mint váltó-törvényszéki bíró, utóbb a kir. táblánál érvényesítette széleskörű jogi ismereteit s mint tanácselnök vonult nyugalmába, a hová királyi kintetés is követte. A dunántúli kerület már 1890-ban fenyvesen ünnepelte meg az ő 50 évi buzgó tevékenységének örömlünnepét s az alkalomból külön Alkumban is méltatta nagy érdemeit. Mint a közéleti végrehajtó bizottság elnöke, az egész hazai ev. ref. egyházat lekötelezte maga iránt sokaknak példátul szolgáló szorgalmatosságával és pontosságával; de lekötelezte, mint egyházi író is, mert „Az evang. házaságügyi új törvények gyakorlati magyarázata” (Pest 1853) és „A magyarországi prot. egyházakra vonatkozó összes országos törvények” (Budapest 1876) című munkáival az egész hazai protestantizmusnak szolgált útmutató gyanánt. Tudása s írói tevékenysége roppant széles mezőre terjedt ki s túl egyházon és jogen, a gyermekirodalmat (Beszélytár gyermekek számára 1839), a színiirodalmat és költészetet is művelte. Költeményei között több kitűnőre akadunk, a melyek nemesen jellemzik az ő vallásosságát, eszményi keresztény szellemtől áthatott isten-fogalmát, emberszeretetét s általában kedély életének kimeríthetetlen gazdagságát. Aztán az sem utolsó érdeme, hogy ő nevelte fel a magyar tudományosságnak *Beöthy Zsoltot*, sőt, ha csak ő vele ajándékozza is meg nemzetünket, akkor is elegendő tesz vala arra, hogy egész ország részvéte kísérje sírjába. Komáromban, hol született s lakott, hol élt-haszorára él: a város, az egyház, az egész társadalom és a dunántúli kerület tünnető részvéte mellett temettetett el folyó hó 22-én. Áldás virraszjon sírhalma felett.

Buzás Pál, debreceni ev. ref. jogtanár folyó hó 16-án szintén bevezette munkás életét, miután sokakat vezérelt az igazságra. Egy pedans, a debreceni főiskola szeretetében nőtt s izmosodott, a kötelesség-tejesítésben példás tanfőúrú volt benné a testvér-főiskola, a ki mint levtárnok is visszates ideig működött s mint ilyen is tiszteletet szerzett nevének. Nem ütött nagy zajt egyetlen hivatali szerepében sem, de hűségével lekötelezte maga iránt úgy tanártársait, mint az ifjúságot és a fantartó testületet. Nem kereste a tiszteletet s még

kevesbé futott, verejtékezett azért, talán másokat is leszo-
rtíva a magasba vezető keskeny ösvényeken, de becsület-
tel állt meg minden helyen s minden örömlomáson a hová a
bizalom által elszóllítottat. Tanártársai gyászjelentésben
tudatták, hogy életének 74 ik, tanárkodásának 47-ik évé-
ben, hosszas szenvedés vetett véget életének. Temetésén
Dicsőfi József lelkész és Sas Béla igazgató méltaták
nemesen töltött életét. A jók hájára őrizze emlékeztét

— 400.000 frt szubventiót kér az ág. ev. egyház
a kormánytól évi segélyül. E végre Radó és Baltik veze-
tése alatt küldöttség járt a miniszterelnöknel f. hó 18-én
s emlékiratot adott át, a mely a kérelmet a változott
viszonyokkal, a vallás-egyenlőséggel és az 1848: XX.
törvénycikkkel indokolja

— A millenniumi kiállítás igazgatósága a II. Orszá-
gos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus tagjainak eddigéig
a következő kedvezményeket biztosította: 1. a vasúta-
kon a III. osztályú jeggyel utazhatnak a II. osztályú
kocsiban, vagy pedig fél másodikkal a 3-ik osztályú
ban. 2. Közös teremben 30 kr napi díjért kapnak egy
elfüggenyözőt ágyat, teljes felszereléssel, 60 kr-ért pedig
deszkafallal elkülönített szobát. 3. A kiállításra szóló 5
jegyért 5 korona helyett csak 2 koronát fizetnek. 4.
Kedvezményes áron étekezhetnek. A rendező bizottság
igyekezni fog még több kedvezményt is kieszközölni.
Tagsági díj 2 forint, melyet Mauricz Rezső igazgatóhoz
(Budapest, Lovag-utca 18) kell beiktatni.

— A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény
végrehajtása. A hivatalos lap közlése szerint a vallás-
és közoktatástügyi, belügyi és igazságügyi miniszterek
együttes rendelettel szabályozták a vallás szabad
gyakorlatáról szóló 1895. évi XLIII. törvénycikk végrehaj-
tását. A rendelet, a mely a törvény 34. szakaszán alap-
ul, megjelöl az 1898. évi LIII. törvénycikknek azon
paragrafusait, a melyek hatályukat veszítették és kijelenti,
hogy az izraelita vallásra, mint bevett vallásra és köve-
tőre alkalmazandók az említett törvénynek I—3, 13—15,
18. és 19. szakaszai. A bevett vagy törvényesen elismert
vallásfelekezetek valamelyikéből kilépni óhajtok az eddigi
üzus szerinti kötelesek kilépési szándékukat saját vallási
előjárójuknak bejelenteni, a kitől, ha erre nézve bizo-
nyítványt nem kapnak, az eddig is szokásban volt két
tanu állítja ki nekik a bizonyítványt, a melylyel azután
az illető főszolgabíróval, s illetőleg a polgármesternél
jelentkeznek. A főszolgabíró (polgármester) a rendelethez
csatolt minták szerint jegyzéket vezet „a bevett, vagy
törvényesen elismert vallásfelekezeteken kívül állók”-ról.
Ha valaki, a ki felekezeten kívül álló, be akar lépni vala-
mely felekezetbe, akkor erre vonatkozó szándékát szin-
ten a politikai hatóságnál jelenti be, ahonnan is az
illető vallásfelekezet papja (előjárója) jegyzőkönyvi érte-
sítést kap az esetről. A gyermekek mindazonáltal még
akkor sem születnek felekezeten kívül állóknak, ha mind
a két szülő felekezetnélküli is. És pedig, ha mind-
két szülő felekezetnélküli, akkor előzetesen kötött köz-
jegyzői okirat alapján megegyezhetnek abban, hogy vala-
mennyi gyermek egy tetszősők szerint való felekezetben
nevelkedjek. Ha nincs ilyen megegyezés, akkor a neme-
beli szülő van feljogosítva anyakönyvvezéskor a gyermek
vallását megállapítani. Ez a megállapítás a gyermek 1-ik
évéig elhalasztható. Ha csak az egyik házastéli áll. fele-
kezetben kívül és ez iránt megegyezés nem történt köz-
tük, akkor a felekezetbe tartozó szülő nemét követő
gyermek ennek a vallását követi, a másik szülő nemét
követő gyermek vallását pedig ez a szülő állapítja meg.
Ez a megállapítás is elhalasztható. Az elhalasztott meg-
állapításokat az anyakönyvvezető a gyermek 5-ik élet-
évéig nyilvántartja s ha akkor se jelentkeznek a szülők,

felügyelő hatóságának tesz jelentést az esetről. E hatóság megidézi a szülőket, nyomonza szándékukat s ha talán eredménytelen marad a nyomozás, akkor saját jogánál fogva bejegyzi a gyermek vallása gyanánt a felekezethez tartozó másik szülő vallását. Ha mind a két szülő felekezetenküli, akkor a rokonok meghaladásával az árvászek határoz, úgy azonban, hogy a mikor a gyermek betölti hatodik évét, vagyis tanköteles lesz, hogy akkor ez az eljárás már egészen be legyen fejezve. A rendezet hatályos Fiumében és a fumei kerületben is.

Nyilvános nyugta és köszönet. *Gesztegelben* az orgonaszal javára 1896-ik év január 19-én megtartott és minden tekintetben tevéysen sikerült zárkóról batyulál az orgonaszal javára kienvenegy forint és hetvenöt krajczár tiszta jövedelmet között. Felhívottok: Közézu Miklósné 15 ft, Dr. Nagy Sándor képviselő 20 ft, Klein Ignác 5 ft, Szomjas István 4 ft, Stürk Ferenc 5 ft, Fränkel Izidor 3 ft, Mihály János 2 ft, Dr. Miskolczy Kovács Gábor 2 ft, Béky Endre 1 ft, Székely Lajos 1 ft, Gaammel Béla 1 ft, Blassovich Kornél 1 ft, Szoboszlai Lajos 1 ft, Zsidó István 1 ft, Zuckerman Ignác 1 ft, Batta Antal 1 ft, Tomka István 50 kr., Balogh Ferenc 50 kr., Jászap Pál 50 kr. Felhívottak összege: 66 ft 50 kr. Fogadják a kegyes jóltevők az egyház nevében legáltalásabb köszönetemet. *Gesztegel*, 1896. január 21-én.

A hollandiai protestáns-szövetség múlt évi okt. 29-én, nagy ünnepélyességgel közi ülte meg Zwoleiben fennállásának 25-ik évfordulóját. A szövetség, mely a német protestáns-egyletnek ifjabb testvére, 150 főek egy-letre oszlik s tagjainak száma a múlt évben 17000 volt. Vasárnapi iskolái, melyekben a gyermekek, miután az állami iskolák most minden vallásos oktatást kizárnak, 12 éves korukig ily oktatásban részesülnek, virágzó állapotban vannak; pénzügyi viszonyai igen kedvezők, sok helyen az egyháziasságnak név lendületet adott, még nögyek és világik is résztvesznek olykor szereplőleg felolvasásain; mindez egészséges, eleven életéről tanúskodik. Bevétele volt a múlt évben 18,983 forint, kiadása 16,746 forint; a „Vallásos dalok” című énekeskönyvből, melyet a szövetség kiadott, már több mint 80,000 példány elkelt és sok községben az istentiszteletnél is használják. 224 dal van benne dallamostúl, köztük egy csomó zsoltár, a legjobb német egyházi énekek holland fordításban és sok eredeti költemény. A vasárnapi iskolák számára egy másik „Énekeskönyv” van, a mely hasonlólag nagyon elterjedt. A jubilaris ünnep, melyen a német-országi és svájci protestáns-egyletek is képviseltették magukat, október 29-én este 7 órakor istentisztelettel kezdődött, majd azután jött az ismerkedési estély: 31-én volt az ünnepélyes közgyűlés, melyen az egylet 25 éves munkásságáról szóló előterjesztések után Gronewegen rotterdami lelkész, Kuonen tanítványa, ily cím alatt tartott felolvasást: „A szabadelvű protestantismus viszonya korunk tudományához”. Délután 5 órakor közebed, este felolvasó-estély volt, melyet a gyermekkar éneke nyitott meg; ezt követte az elők: Böhringer lelkész ünnepi beszéde, utána ismét egy ünnepi kantate, majd az „Erős várunk” előadása. Ezután az idegen küldöttek adták át küldöik üdvözlét, hódolattal hajolva meg a szövetség munkássága, s Opzoomer, Rauwenhoff, Kuonen és Scholten szelleme előtt. Végül az egész gyűlekezet közös éneke zárta be az estélyt.

Zsidó autonomia. F. hó 6-án egyetemes gyűlések volt az izraelitáknak Budapesten, a melyen megállapodtak abban, hogy az államkormányhoz emlékiratot nyújtanak *önkormányzati jogaiknak törvényben leendő biztosítására* végett. Folyó hó 19-én küldöttség kereste már fel e célból a vallás és közoktatásügyi minisztert, s nyilván kijelentette, hogy belügyek rendezése végett autonómiát kívánnak más felekezetek példája szerint s fele-

kezeti ügyeik élére *egyetemes gyűlést* terveznek (mint ág, év. testvéreinknek van) s *küldalapot* kívánnak létesíteni. A miniszter biztatta a küldöttséget, hogy a vallás-szabadság szemlében fog eljárni a felekezetek iránt, de a millenniumi évet nem tartja alkalmasnak az efféle mozgólódásokra.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek a szept. örvendés a minket hátrán kötelező megnyilatkozásért fogadják forrá köszönetüket. Jól e-ik tudniuk, hogy bőben és örömben vannak, akadnak részvető tarsaink, a kiket ezért is áldjuk meg az Isten! — **Esztén.** A következő számban már ott lesz. A mi véleményünk nem egészen ismeretlen ugyan, az bizonyos tárgyban, de igyekezzünk majd világosabban kifejteln. A könyvismertetését várjuk szívesen. — **B. M. I. 19.** Az a sajátosan bücsölkedő irat gondot ad az olvasónak, a mi fejünk is belé bódít már. Jó lesz annak a megnevezett férfiak elküldeni, az ő véleménye is hárd szolgáljon a mi értéke mellett vagy ellen. — **S. K. Besztercei.** Kérjük a másikat is, mert bizony az illetőknek szükségük van arra, hogy a közvéleményt kedvezőbbben hangolják. — **Z. J. Köszönik.** Nyomdába adják a tartalmas szemlést! — **Sz. B.** A költemények örültünk, a bejelentést pedig hárd jóaján mielőbb. Igen öröms arraéla a levegő! — **F. P. Bazsgósodot** nagyon becsulják s jót várnak attól. Az a vidék mindig legelőli árt, a lapunk iránt való szeretetben. — **F. J. N. 19.** A bizalmat köszönjük. A beküldött terjedelmes dolgozat igen világ be lehetne befőle 3-4 cikket alakítani s az javára szolgálna a szerkesztésnek is. Levelet is írunk — **J. J. D.** A buzsgóságról köszönet Hirszen, ha mindentől elő kövek tartanak anyaszentgyűlést építélet! — **K. K. Kapuk,** de — sajánlatunkra — egészen nem közölhetik. Némi ismétlésekbe is estünk volna, mert igen egyet gondoltunk a multra nézve. Rokon lelkek találkozására — **Sz. I.** Megkaptuk mindhárommal s a prózaiakra sor kerül, a költeményről levélben, mielőtt lehet — **Hegyközi.** Türelmes várakozást kérünk: **F. J. Sok** apró tévedés — szeresede, hogy nem rossz akaratból. Jó néha a levegőt megmozgati, mert a törvényt sokan elfeledik — könyvelemből. Levelekből tanulunk!

HIRDETÉS.

Az egyetlen tökéletes újonnan szabadalmazott

önműködő

szőlővessző- és növény-permetező
„SYPHONIA“

füllműt minden eddigi ismert permetező, mivel önműködően permetez.

Sok ezer ily permetező van már alkalmazásban és ugyanannyi elismerő bizonyítvány tanuskodik arról, hogy a „Siphonia” szerkezete minden hasonló-célú szerkezetet föllműl.

Mayfarth Ph. és Társa

gazdasági-gép-gyár,

különbességigé gyár borsajtok és gyümölcsértékesítési gépek számára.

Bécs, II/1, Taborstrasse 76. sz.

Árjegyzékek és számos elismerő nyilatkozatok ingyen. — Képviselők felvetetnek. 10-10.

Felelős szerkesztő: **RADACSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betitvel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
6 ft, félévre 2 ft 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrés
oldal 2 ft.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Várjunk-e még?” *Czinke István.* — „Az osztó igazság kérdéséhez.” *iff Seiva István.* — „Észrevételek az „Iskola és társadalom” című cikkre.” *Pásztor Sándor.* — „A javított bibliáról és bibliából.” — „Az igazgató-tanács ülése Sárospatakon.” *Kovács Sándor.* — „Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn.” *Rácz Lajos.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

Várjunk-e még?

— Levél a Szerkesztőhöz. —

Kedves Nagyüzenetű Úr!

Még ősszel volt, tavaly volt, de tagadhatatlanul szép volt: lelkes, ünnepélyes és tanúságokkal teljes. A nagyváradi lelkesi értekezletről beszéltek, melyen nagyüzenetűség is jelen volt és ott bizonyára az anyaszentegyháza jobb voltáért emésztődő lélek éberségével és szokott éies látásával figyelte meg a dolgok folyását.

Most már 1896 ot írunk, de én még mindig a nagyváradi impozáns értekezlet hatása alatt vetem papírra a gondolatokat. Lukács Odón lelkes megnyitója, Ferenczy szomorú statisztikája, Gulyás Lajos lelkésznevelő programja még most is, e fehér téli világban, tavaszi napfényvel s ősi borongással illetik meg együttes erővel lelkemet. Megtelének-e vajjon valami lélekkel azok, kik Nagy-Váradon valának mindnyájan együtt, egy házban, egy akarattal? ... nem tudom. De rajta kapom magam, hogy míg az ott szereplők meleg vallomását olvasom viharos életének új forduló pontjához jutott anyaszentegyházunk iránt: az én gondolataim egyszerre csak másfelé tévednek s elmém nem az ó okoskodásai fonálát követi többé, hanem valami nyughatatlanság önkéntelen hatása alatt egy újabb kérdést vet elmém, melyet nem tudok megállni, hogy én is fel ne vessek.

A kérdés ez: Hát mi, tisztánieniek nem látjuk-e még elérkezettnek az időt a megmozdulásra, a szervezkedésre, az egyházkerületi egyházi értekezletnek egyértelművel való megalakítására ... ebben az esztendőben.

Az ezer éves tanulságok esztendejében.

Erély, Tiszántúl, Dunamellék már megtartották pusztazeri tanácskozásukat ... nekik már vannak alapszabályaik, sőt egy parányi *mutjok* is már. Hátha mi ránk meg jövendő var? Hiszen Pataknak nagy ereje van az ó szegénységében. Papok, tanítók és földművelők gyermekeiből került ki ezelőtt legalább növendékeinek nem kicsiny serege s ezek mintha közelebből hallották volna a református egyház szíve dobogását. Valami elevenítő-lelket és tüzet s ha többet nem, ha csak egy kis eleven érzelet is vittek öröklül az innen

kikerült papok magokkal. Dunamellék a Dráva szélén kezd a lélek tüzetét emésztődni s az a tűz ott, egy kevés pataki eleven szénből keletkezett. Tiszántútra a felső-szabolcsi tractusból fuvall legerősebben a meg-elevenítő lélek s az a felső-szabolcsi tractus is Patakról vette illését.

Hátha próbálnánk itthon is valamit, a magunk kerületében. Hogy mire a tavaszi gyűlésünk megérkezik, akkora alaposan megbeszélünk — Nt. úr engedelmével — e lapban s Miskolcon aztán meg is alakítanók a mi tisztánieniek egyházi értekezletünket.

Mi módon?

Megkísértem ahhoz is hozzá szólni. S előre is felkérem Nt. szerkesztő urat (épen azért intézem egyenesen hozzá ezt a nyílt levelet): kegyeskedjek e tárgyban a saját véleményét is közlé tenni, mert tudom, hogy meg van a kerületi értekezlet felől a határozott külön felfogása s mert valószínű, hogy az elterjedt lesz az enyémtől, hadd olvassa a közönség azt is, hogy így annál gyorsabban kiformalódhassék a közvélemény ama kérdés felől: „kell-e hát nekünk is egyházkerületi értekezlet, vagy nem kell?”

Ha kell, akkor mindenekeelőtt a megvalósítás útját-módját kell megállapítanunk. Mert két út áll előttünk. Létesíthetünk értekezletet az egyházkerületi gyűlésekkel kapcsolatban, vagy azoktól teljesen függetlenül. Az első út talán könnyebb is, olcsóbb is, de a második meg hatásában mélyebb, eredményesebb. Ezt követi Tiszántúl, amazt Dunamellék. Nekünk egyelőre a dunamelléki mintát kellene választanunk, mert úgy talán könnyebben és gyorsabban menne a megalakulás; s mert az úti költségnek is mi legkevésbé vagyunk bőviben.

Feladataink és annak eszközei felől kellően tájékoznaik bennünk e már meglévő értekezletek alapszabályai. Eddig mindenkinék főcélja a belmissiói tevékenység megteremtése a sokfelől ostromolt magyar ev. ref. egyházban. Mégis van köztük némi árnyalat; sőt valamivel nagyobb különbség is. A dunamelléki ugyanis inkább a belmissiói tevékenységnek *megkedvelésére* törekszik s fő-fő céljának azt vallja. Magokat a papokat s netán csatlakozó világi tagjait az értekezletnek akarja átvátni és buzgóságra gerjeszteni, hogy azok aztán, „véteni mintegy a léleknek ajándékát,” széthordják a lángot s a magot az egyes gyülekeze-

tekbe, hogy ott is gyűjtsanak, vessenek és gyümölcsöző hitet támaszszanak. Ehhez a célhoz eszköze: a felolvasás és eszmecseré. Szóval az értekezlet működése — mint testület — inkább akadémikus, inkább elméleti.

A tisztántúlnak főczélja ugyanaz, csak hogy jobban körülírja. Eszközei megvalósításában azonban tovább megy amannál s közvetlenebbül akar elrökölni — mint testület is — a nagy közönséggel s hatni óhajt összejövetelei alkalmával nemcsak saját tagjaira, hanem a köteléken kívül állókra is. Ennyiben gyakorlatibb irányú a dunamelléknél. Közgyűléseit ugyanis az egyházkerületi gyűlésektől függetlenül, más és más városban rendezi, a mikor nemcsak felolvasásokat és szabad előadásokat, de nyilvános istentiszteletet is tart, előre felkért jeles szónokok közreműködésével, hogy ilyen formán „a prot. öntudatot ébressze s erősítse.” S eszközei közé a sajtót is odasorolja, az „evangéliumi világosságot terjesztő iratok kiadását és meleg támogatását” is kitűzve egyik szép feladatát. Tagjai közé pedig — épen gyakorlatibb irányánál fogva — nőket is befogad, míg amaz csak férfiakat, még pedig, a mint maga mondja: „bármely lelkes jelleű és világi egyéneket,” a mi felesleges megkülönböztetés.

Czéljának népszerűsítésére mindkét értekezlet egy nagy választmányt alakított és pedig a dunamelléki 30 tagból s természetesen tisztán férfiakból; a tisztántúli 54 tagból és pedig $\frac{1}{3}$ részben nőkből, $\frac{1}{3}$ részben világiakból, $\frac{1}{3}$ részben egyháziakból. (Úgy látszik e szerint, hogy a nők se nem egyháziak, se nem világiak. Mik tehát? Valószínűleg ő nekik a kovász, vagy a só szerepét szánták, mely a keletlen és kellettén férfi sokadalmat megkeleszse és megzsejtesse.)

A Tisztáninnen alakított értekezlet milyen fegyverekkel harcoljon a célért? az attól függ, hogy melyik mód szerint fog megtörténni a világra jövetele.

Mi régóta panaszkodunk, hogy az ijesztő mértékben felszaporodott közigazgatási teendők kijöttek a lelkét, létorték a zomanánt az egyházi tanácskoszásoknak, a presbiteriumoktól kezdve az egyházkerületi gyűlésekig. Ha egyelőre csak ezen segítünk is; ha azoknak a fontos életbevegő, sokszor égető, hitelevenítő, egyházmegmentő kérdéseknek teremtünk egy életképes szövet, a melyeknek pertractálására az egyházkerületi gyűléseken most nem jut idő: már akkor is nagyot nyertünk s a kezdettel meg lehetünk elégedve.

S ebben az esetben a dunamelléki szervezkedést kell irányadónak tekintünk s értekezleteinket az egyházkerületi közgyűlés helyén és idején megtartanunk.

Bár szívem engem a tisztántúlihoz von, mely már nemcsak értekezlet, de félig-meddig evangélikus társulat is: azért, ha szavazni kell, én erre szavazok.

S nagy meglepésemre szolgálja, ha nagytiszteletű úr is velem szavazna. Mert a nagytiszteletűség szavazata már nemcsak számítana, (mint az enyém), de nyomna is a latban.

Czínke István.

„Az osztó igazság kérdése”-hez.

Mottó: „Nyilatkok meg nyelnek és színek!”

Mozog a föld, halad az idő. — De hát mi emberek mi emberek mozognak-e a földdel, haladunk-e az idővel?

Mozog, a kimozog, halad, a ki halad, de a prot. papság marad a régi: hifű vezére egyházának, őre a magyar nemzeti szellemnek, sok helyen népével egye-

dül ismerője s fentartója édesen zendülő nyelvünknek s méltos kitagodó (?) gyermeke bonának; s ha haladásról szólhatunk e téren, legfőkébb annyit lehetettünk, hogy nyitabb, merészebb a panasz, mint volt eddig s hol innen, hol onnan, visszhangja két már elvett s nem szállós árva madárként napkeletől napnyugtáig.

És ez tagadhatatlanul jól eső jelenség, de még mindig nagyon távol áll a prot. papság sorsának azon fokig való javulásától, a melyen a kenyérharc helyett is az egyház szolgálata s nemzeti missziójának teljesítése lehet s leend bizonynyal édes terhe.

Az az egy pár, bár tagadhatatlanul önértetes, de még mindig hiányos viszhang, mely jobb lelki vezéreink szívéből siralmainkra biztatólag felel; az az odadobott ígélet, mely Berzeviczy Albert újvíz üdvözölő beszédéből nekünk volt szánva, még nem rokon a pacstirahanggal. Annak a viszhangnak panaszaiakkal egybeforrva zúgnia kell, hogy ne csak meghalljuk, de meg is hallgassák az előlülők, s így most esztendőre nem képviselőnek de a cultusminiszternek ajkáról halljuk megzendülni, nem a jövőre szóló ígéletet, hanem a jelenre vonatkozó evangéliumot, a mely már nem érdekeinknek figyelembevételéről, de az 1848. XX. t.-cikk végrehajtásáról, vagy legalább a benne lefejtett jogegyenlőség megvalósításának komoly munkában lételetől tanuskodjék.

Igen, de hát gondoljuk-e, hogy meghalljuk ezt az evangéliumot, ha magunk semmi egyebet nem teszünk, csak panaszkodunk?

Ne higgye senki! Csak egyszer szólalt meg Bethlehem mezején olyan csodálatos véletlenséggel a boldogító őrmír; azóta, s különösen földiekeltől, panaszszal kéressel s legtöbbször követeléssel is, mintegy kiereszköziméi kell azt; különben hamarabb halhatunk támadásra hívó szózatot, mint önmegtadással végzett munkánk megbécsüléséről bizonyoságot tevő, érdemleges nyilatkozatot, a mely — cselekvésre váltva — öröme lesz a mi szívünknek.

Ne álljunk meg hát a küszöbnél; ne erjük be siralmainkkal; a mint az idő tanbizonyoságot tett róla, azokkal előbbre nem megyünk. De kérjünk, s a mennyiben a jelentő iver bekérése után — úgy látszik — megint megfeneklett sorsunk szekere a miniszteriumban, ne is kérjünk, (arra sem hajtának már a kormányon ülő férfiak), hanem határozott hangon követeljük jogfolytonoságot és egyenlőséget a szentesítve heverő t.-cikk (1848. XX.) végrehajtása által.

Azért, hogy az atyafiak (kath.) önzéssel vadolnak az egyházpolitikai reformok diadalra jutása érdekében tett szolgálatainkért s az 1848. XX. t.-cikk alapjaira való helyezkedésünkért: csak nem fogunk talán takarodót futatni? Különb vadakat is dobtak már ránk, s mindeniktől tisztára mosott az idő; most sem fogja az ő vértés lovagjainak — csupa udvariasságból — elhinni a világ, s talán ők magok sem hiszik, hogy a ki törvényeken nyugod s jól megérdemelt jogának bevaltságáért nyíltan, és erőlyesen szót emel, bérért szolgált egy vagy más becsületet, a nemzetre nézve üdvöz elvet, a mely — szivesen elhisszük — nincs békés összhangban az ő dogmáikkal, a miről azonban sem mi, sem a kormány nem tehetünk.

Ne kérjünk hat csak azért, mert szegények vagyunk; ezt a koldus is megteheti s még csak nem is kell pirúlnia; de követeljük, mert jognak van hozzá és ha e jog megvalósításával valamely kormány a prot. papságot, nemzeti missziójáért, érdemlegesen honorálja, önmagát becsüli az meg, ékesen szóló bizonyoságot tevő szabadélvőségéről s helyes jogérzékéről.

Ne kérjünk, de követelünk! Követeljük a multak nagy mulasztásának utónpártását, a mely mulasztásban, gondoljuk meg csak igazán. Talán nekünk is volt valami részesünk, mikor 47 éven át alig, vagy talán nem is emelkedett egyetlen erélyes hang sem sorainkból. Már pedig nagyon igaz, hogy néma gyermeknek az anyja sem érti a szavát. S hatha még nem is akarja érteni?!

Bizony-bizony sokáig ültetek „száraz ágon, hallgató ajakkal, csüggedt madarak!”

Annálval inkább jól esik hát hallanunk vezértestületeink egyik leg többre jogosított s hivattot tagjának a felső-zempléni egyházmegye nt. esperesének azt az ígérését, hogy ha Isten egészséget megadja (a mi mindnyájunk váru-várt öröme leendő;) megkíséreti tavaszi konventünkől azt a *fölkérést* intézetni a kormányhoz, hogy adjon az állam, adjon a lelkesítő állásoknak oly állandó fölségelést, a melyet a törvény, nem pedig a kormánykegy biztosítson, s nem Péternek vagy Pálnak szóljon, hanem a csekély jövedelmű lelkesítő hivatalnak. (Sárospataki Lapok 1896. I. sz. száma.)

Ez az első lépés tagadhatlanul. de nem az utolsó is, mert itt az egyházi szükséglet sincs egészben fölve; az iskolai pedig nem is érintetik, holott az 1848. XX. t. cikk összes egyházi és iskolai szükségletekről szól.

Ez tehát csak az első kérdés Fejes István szerint, s követelmény szerintem, mivel én épen a kegyadományok óhajom még látszatát is elkerülni, a mi egyébiránt mindnyájunknak óhaja s akarata; mert, bárha a konvent fölkérése tagadhatlanul felér egy féltéken megköszöntött követeléssel: mégis csak kérelem s eredménye a kegyadományhoz kézel áll. legalább is annyira, mint a jog élvezetébe lépéshez, s magán viseli a szivességből, sőt a szolgálat béreül kapott ajándék színezetét is. Etöl bizonyosan fél ó (Fejes I.) is, a kinek egyházaért aggodó lelke a mostani 22 ezer frt államsegély adóhivatalok útján való kiszolgáltatásában is szerelmet lát, a mint hogy van is.

Inkább tegye hát magáéva a prot. egyház György Endrénék a „Magyar Hirlap” után a Sárospataki Lapokban is kifejezett eme nézetét:

„Megállapítván az egyházi és iskolai szükségletek ugyan azon alapon, mint a katolikus felekezeteknél, a megfelelő összeg az állam részéről adassék át — természetesen törvényesen szervezett, elismert és hatáskörében teljesen körülírt központi kormányzó közegeink: a konventek rendelkezése alá, még pedig oly formán, hogy ne csak a szükséglet, hanem a hívek által viselt terhek is megfelelő figyelembe vételesek.

Ennél többet nem óhajunk, de kevesebbet sem elégszünk meg. Ezt a kérdést levételetti sem engedjük a napi rendről, mint az osztó igazság kérdését.”

Ime, ez az 1848. XX t.-cz. egyedül helyes (?) felfogása; ez az egyedül, a mit a prot. egyház jogának megadásaként követel s majdan elfogad. Ezen határokon belül, a ki alkudni merne, árlóljává lenne egyházának, megtagadva annak jogát; árlóljává nemzetének, törvényének meghamisítása szellemét; és semmi esetre sem volna méltó a prot. névre, mely névvel minden lehet az egyes, úgy mint a társadalom, de hamis törvényt magyarázó, jogainak végrehajtásában a hatalmasokkal alkudozó soha.

Ébredjen azért önézetre már egyszer az egész magyarországi prot. egyház-tagjaiban és egyetemében; lehetetlen, hogy az állam, a sokszor egyedül egyházunk szabad szellemén nyugodott s ma is, Istennek

hála! nagyrészből azon nyugvó magyar állam kitérjen a mi kiáltó szavunk elől s a már is negyvenhét év óta életbeletétre váró t.-cikket a második évezredbe is végrehajthatlanul vigye át. Erő s bizalom hiányára vala-lana az, főként az állam kormány, de mi ellenünk is.

Ébredjen tavasszal összeülő konventünk, ébredjenek az egyházkerületek s megéyk kötelességük élénk tudatára a tizenkettedik órában, midőn nemely lelkes (legközelebb a tarcali) saját keserves jövedelméből adandó dupla fizetést, (a mi egyébiránt még mindig szegénytelenül nyomorúságos) sem képes segédet fogadni, holott még csak most fogyott meg igazán a theologusok létszáma; indítsanak alulról fölfelé egyetemesszolgalmat s a konvent álljon elő sisaktalan homlokak, írjon fel ösztöne, igaz jogának erős érzetében erélyes hangon a kormányhoz, hogy ideje lesz már végre hajtani azt a negyvennyolcadiki XX. t.-cikket.

Semmi újat nem követelünk, csak meglévő, de at nem adott örökségünket: ezért meg nem vesztetgett itéletű ember még csak görbe szemmel sem nézhet ránk; annyival kevésbbé veheti rossz néven az állam, a melynek elvégre is, a mint minden oldalról elismerik, a prot. egyház tett és tesz a legtöbbet s legszive-sebb, legönzetlemből szolgálatot.

Ne tegye hát senki ölébe a kezét, ki arra hivatott; ne biztassa senki a szomszédját, de cselekedjék maga. Ha mindnyájan együtt érezünk s cselekszünk, az államnak lehetetlen meg nem hajlania a mi jogos követelésünk előtt. Különbben, ha még most sem értünk egyet s némelyek még most sem látják elérkezettnek az időt a komoly fellépésre, vagy alkuvásba bocsátkoznak az állammal; megerjük, hogy a kath. congrua rendezve lesz; mielőtt a mi örökségünk kiadására kerőbbe a sor; s talán a kath. autonomia is megjön, hogy annál szembeszökőbb legyen a clerus magatartásával s életveltségével szemben, a mi meghunyászkodással s modjulk nyíltan, éilhetlenségünk.

Nem, idáig nem sülyedhetünk; ennyire jutni nem engedhet bennünket a prot. öntadat, az állam és kormányának jól felfogott érdeke s hazafiai bölcsesége; mert hiszen nemcsak egyházunknak, de nemzetünknek is létérdeke, hogy a jogeyenlőség mindentűl való érvényesítésével minél előbb megnepepsítse a prot. teológiát s visszaadja a prot. egyházat, s különösen annak papságát vallás erkölcsi és hazafiai nemes hivatásának; egyházának és hazájának.

Ennek az örvendetes változásnak, átalakulásnak útját megkésztetni; nemcsak, de azt végre is hajtani lesz hivata a konvent.

Legyen tanácskozásának bevezetése Fejes István jóakaratu indítványa, de ne legyen az befejezve addig, míg a György Endre propositójának s vele mindnyájunk jogos követelményének érvényt nem szerez.

Ez a konventtel szemben ez idő szerinti kívánságunk; ennek teljesülését várjuk tőle. Jó alkalma van reá, igyekezzék méltóvá lenni ne csak tiszteletünkre, de hálaunkra is.

ifj. Szilva István.

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek az „Iskola és társadalom” című cikke.

A társadalomban itt-ott nyilvánuló hibákat javítani, a fel-felmerülő botlásokat helyrcigazítani, az észlelt visszaéléseket korlátozni, megakadályozni, a tapasz-

talt bűnököt ostorozni, s lehetőleg teljes kiirtásukra törekedni kötelessége minden művelt magyar embernek s főként annak, a ki tudományával s tekintélyével határozatosan közremunkálhat arra nézve, hogy a féltékenyen őrzött nemzeti szellem a maga jellemző tulajdonságaival eredeti, hamisítatlan, tiszta állapotában folyvást megmaradjon s az életrejét gyengítő, bénító, sőt elorsvasztással feinyegető idegen szellemi befolyástól teljes mértékben megvédelmeztesse. Éppen így az iskolai nevelésnél mutakozó hiányokat pótolni, a ferdeségeket, ha elenyészletni, teljesen megszüntetni nem lehet, legalább korlátozni, az ifjúságnak sokszor megtevélyesre vezető gondolkodásmódját az akaratlanul elhagyott helyes irányba visszaterelni, neki szilajodott s szélsőségekre hajló érzelmeit mérsékelni, szelidíteni és a tudomány fegyvereinek forgatása közben rámutatni azokra a szívét nemésítő s kedélyt képző eszközökre is, a melyeknek segítségével általános műveltségre tehetnek szert: szintén elsőrendű kötelessége minden lelkiismeretes tanfőúrának, a kinek vállalra a tanításon kívül a házi vagy családi nevelés folytatását képező iskolai nevelés gondjai nehezdednek.

Ebből folyólag, ha valaki akár a társadalomban, akár az iskolai nevelés terén észlelt ferdeségek, rossz szokások ellen szót emel, s az *amott* jelentkező káros tünetek eltávolításán fáradozik, vagy az *itt* mutakozó baj nagyobb mérvű elharapódzását kívánja megfékezni, vagy talán valamely intézményt akár a társadalom részéről jöhető panaszszal szemben megvédelmezni: ez egészen természetes s egyszersmind helyesléssel fogadható eljárás, elismerésre méltó cselekedet. Csakhogy vigyáznunk kell, hogy a bajt nagyobbban nem igyekezzünk feltüntetni, mint a minő az valósággal s hogy esetleg eljárásunk által ellenkező eredményt ne érjünk el, mint a mit céloztunk.

A »Sárospataki Lapok« folyó évi 3-ik számában »Iskola és társadalom« cím alatt megjelent cikk frója bizonyos régi panaszáról emlékezik annak a társadalomnak, a melynek az *iskolával szemben jogos kívánalmái lehetnek, mely az iskola felett ítéletet mondani bizonyjára illetékes, de sokszor és sokban felületes is.* S midőn általánosságban rámutat arra, hogy gyakran mennyi rejlik ama panasz alatt: »az iskola nem nevel az életre,« kijelenti, hogy: »az iskolai életnek ama pontjára akar rámutatni, a melyen az iskola és társadalom érintkezése, egymásra hatása a legfeltűnőbb, midőn nem a betűnek, holt tudománynak, de a nemes élvetetekben is gyönyörűségét lelő társadalomnak is nevelünk. Mert a milyen régi a társadalomnak az iskolával szemben támasztott panasz, ép oly régi az iskola törekvése a panaszok megszüntetésére.« S a rég és közelmúltból vett némely történeti dolgok felemlítése után elvezet bennünket a jelen kor iskoláiba, azoknak ifjúsági önképző köreibez.

Azonban az iskola és társadalom egymásra hatásának felmutatása közben oly állításai is vannak, a melyeket szó nélkül hagyni nem lehet. Az iskolai önképző körökkel s azok működésével nincs megelégedve, azok szereplését kifogásolja s a *tanuló ifjúság nyilvános felépéseiben bizonyos eszményiellen, szegyeletes és veszedelmes irányt lát, melyért őket erősen ostorozza.*

Am tegye. Nincs ellene kifogásom. Csakhogy erre nagy okának kell lenni. Nézzük csak honnan meríti adatait? A különböző ifjúsági egyesületek által részint önképzésük, tanulmányaik eredményének bemutatása, részint a művelt közönségnek szánt szellemi élvezet és nemes szórakoztatás céljából rendezett iskolai ünnepek, felolvasások és hangversenyekből. Ezek műsorai-

ból olvassa fejükre egyenként a Szentlélek eleni bűnökét, hogy: a szavalók egyrésztől az izgatottabb, drasztikusabb hatású, másrésztől a komikum legalsóbb fokán játszó darabokat adják elő éktelen gesztusokkal; továbbá, hogy az énekkarok alacsony nívocajú darabokkal állanak elő, melyeket úgy szövegilék, mint dallamilag a napi lapok léhaskodó, pikantiériákat hajhászó tárcáihoz hasonlít; a zenekarok meg épen mosdatlan operette-részletekkel, sejtjes táncdarabokkal kedveskednek a közönségnek, s a *hatás elmaradhatatlan.*

S mikor így mindeniket jól arcúl csapkodta: azonnal siet őket bekétni, kiengesztelni; szépitgeti a dolgot a végeredményében maga is szivesen beismeri, hogy az előadás. — különösen az ének és zenekaroknál — nem csak a mértékét üti meg, melylyel az általa is felállított célt teljesen megvalósítja, hanem meglepően szép az eredmény s nem győzi esodálni a gyakorlottságot, melylyel nagyobb dolgok is művelhetők lennének (!).... Nos hát ez az eljárás nem helyes. Ezek azok az állítások, a melyeket én sem tudok megjegyezni nélkül hagyni. Mert nem képelem, hogy ilyen félc nevelési eszközökkel az ifjúság különben nemes célú s jó igyekezeti munkálkodására jótékonyan s büzdítőlág lehetne hatni.

Ha valahol igazán ostorozásra méltót találunk, ostorozzuk azt erősen, visszahuzódás, szépitgetés nélkül; büntessük a büntetendő cselekményt kérlelhetlen szigorúsággal engedmény nélkül. Ez az igaz! De nézzük csak micsoda megbocsáthatlan vétkekről van itt szó?!

Szerintem, inkább csak ártatlan tévedésből, divatszóból eredő rossz szokások azok, melyekért első sorban maga a társadalom felelős, mely jóváhagyja azokat cikktrő szerint is.

Jóakarát vezérli ugyan cikkirót, de megjegyzései azt árulják el, hogy az említett ifjúsági egyletek beszervezetével nem eléggé ismerős, legalább némely főiskolánál meglevő egyletekivel nem. Általánosságban tett megjegyzéseire én is csak általánosságban teszem meg észre-veletemet, mert sem sérteni, sem áldástalan vitát provokálni nem akarok; ellenkezőleg egy igaz ügynek, a nevelés szent ügyének óhajtok azokkal némi csekély szolgálattal tenni.

Tisztázzuk azért kissé a fogalmakat! Azokkal a magasabb követelésekkel a tisztán szakiskolával szemben előállhat felszólaló, pl. konservatóriumok ének-és zenekaraitól méltó joggal elvárhatja, hogy azok mindig a klasszikusokat, a műbölcsész bíró zenei költeményeket műveljék, de műkedvelő zenekaroktól is ilyet kívánni, már kissé túlhatja, túlkövetelés lenne.

Én részemről nagy érdemet látok abban is, hogy egy ilyen műkedvelő ifjúsági zenetársaság, melynek tagjai évről-évre, sőt esetről-esetre sűrűn változnak, kellő zenei alapismeret nélkül, majdnem teljesen hallás után pár hónap vagy egy egész év alatt is oda képesti magát, hogy akár operette-részletet, akár nehezebb kidolgozású táncdarabot meglepő szép előadással mutathat be egy koncerti közönségnek.

De hiszen az nem is lényeges, hogy műdarabot, zenei költeményt, vagy táncdarabot ad-e elő, hanem az, hogy előadása jó legyen, gyönyörködtesen s nemesen szórakoztasson. Nekem is vannak tapasztalataim. Én is hallottam már klasszikus darabokat s nagy nevű zeneszerzők műveit olyan eltorzított alakjukban mutatni be, hogy alig lehetett azokra reá ismerni, még pedig olyan iskolánál, a hol egyik főtárgy épen a zene. — Az meg egészen merész állítás, hogy az énekkarok a vándor dallárszólatok műsorát szokták átvenni. Tudom-

mal épen az örök szépségű és értékebb darabokra csak választásuk, még akkor is, ha a kisebbből képzettség miatt nehezebben tudnak is azokkal megbirkózni. Hiszen a legkiválóbb szerzők művei közül válogatnak s ugyanazon forrásból merítenek, a melyből az ország legelső, leghíresebb, úgy is mondhatjuk: összes dalárdái is táplálkoznak. S itt is az a fő, hogy az előadás szabatos és a szerző intencióinak megfelelő legyen. Közölsébről az a legfőbb cél, hogy: a nemzeti szellem a zenében is megőriztessék.

Ez a tiszta igazság. Azt megengedem, sőt magam is úgy hiszem, hogy zenei képzettség dolgában a külföld iskolái előttünk járnak, de a műlthoz képest, bizonyos nagyobb fokú előrehaladást a mi iskoláinktól sem lehet elvitatni! . . .

Társadalmunknak is előnyére jegyezhetem fel, hogy alig van intelligensebb család, hol a zenének egyik vagy másik ágát ne művelnék. Minthogy pedig ma zenevilágban élünk s egyre növekvő magasabb kívánalmakkal állunk szemben: közös jó igyekezettel, egy értelemmel, egy célra törekedjünk s azt eszközöljük, hogy iskoláink alsóbb osztályú növendékei az ének- és zenei alapismereteket teljesen sajátjukká tegyék, hogy így a magasabb fokot, szakpályán a jól megvetett alapra biztosan építhessenek; e mellett a magyar zene sajátjaival, jó tulajdonságaival teljesen megismerkedvén, annak értékét becsülni is tudják.

Egyesített erővel azon kell munkálunk, hogy zene iskoláinkból olyan szakképzett zenészek kerüljenek ki, kik a magyar nemzeti zenének is nagyobb-nagyobb tért hódítanak, s annak szellemét bármely időben s bár honnan fenyegető idegen befolyástól teljes mértékben megvédelmezni képesek legyenek.

Pásztor Sámuel.

TÁRCA.

A javított bibliáról és bibliából.

A magyar protestánsok biblia-javító munkásságának már egész története van. Mikor Duka Tivadar kezdeményezésére az angol biblia-terjesztő társaság a javítás költségeire szívesen vállalkozott, — a munkához való erők elegendő szép számban voltak s reményleni lehetett a munka gyors folyását és bevégeződését.

Az első vállalkozók közül azonban *Keresztes József*, nagyenyedi tanár csakhamar kidölt, megemésztette ifjan

a munka-szenvedélye, a magasra törekvés tiszteletre méltó vágya s így az általa elvállalt feladatot át kellett vennie a megfogyatkozott csapatnak. A munka új felosztása után csakhamar elvesztette a biblia-javító bizottság *Hunfalvy Páll*, utóbb pedig — a kibem méltán vetette legfőbb bizodalmat — el kellett temetnie *Dr. Ballagi Mór*-t, a ki hajdan egymaga is erőt érzett magában arra, hogy a Károli Gáspár utóda legyen. Ez a vesztesség megállította a biblia-javítás ügyét jó időre, mivel a Mózes 3-ik és 4-ik könyveinek javítása s az egész hat első könyv superrevisiója a *Dr. Ballagi Mór* és *Radácsi Gy.* feladatai közé tartozott.

A hazai protestantismus nem igen nyughatatlankodott a munka késedelme miatt; de Albion felől csendes panaszhangokat hozott a szellő s a megfogyott központi bizottság, élén Szász Károly püspökkel (a ki jóformán egymaga képezte most már az egész bizottság is és emelte annak összes terheit), megmozdította a megfenekléseknek indult ügyet (a Ballagi részét átvette *R. Gy.*) s ma már odáig jutottunk, hogy testi szemünkkel láthatuk a hat első könyv javított kiadását.

Habár nem nagyon láttuk is érdeklődni a prot. közönséget e szent munka iránt és habár a prot. sajtó sem igen próbálta szitogatni ez irányban az érdeklődés tüzeit: mindamelletl is lehetetlen, hogy megnyugvással s némi örömmel ne vegye tudomásul ez is, amaz is, az idáig elért lassú eredményt, a melynek nyomán a további munka némi tekintetben már könnyebbé lehet. A minden oldalról hangoztatott belmisszióinak hatalmas eszközevé válhatik ez az újított biblia, a melynek nyelvvel nem kell majd a máséknál oktatott embernek annyit törődnie, mint a 300 éves Károli-bibliáéval s az új magyarságra kápatott művelt elem is inkább még fog — talán! — barátkozni a szent dolgok okmánytárával, ha abban a XIX. század nyelvét is felismerheti. A theol. oktatásnak okvetetlenül könnyebbé lesz.

Mit ér egyébránt ez az újított biblia, azt mi — ezúttal — nem kívánjuk előlteni még a magunk ítélszéke előtt sem; de az ítéletre jó alkalmat óhajtnak szolgáltatni a közönségnek az által, hogy összehasonlításra való mutatóványokat közlünk a bibliának legnevezetesebb magyar kiadásaiából. Így kikki saját szemével láthatja és saját észével ítéltelheti meg: vajjon hasznos munkát végzett-e a biblia-javító bizottság vagy sem s citalálta-e azt a hangot s előadási módot, a mely mellett a bibliai a Károli neve még nem anachronismus s tovább viszi-e a hazai biblia-forditás ügyét vagy sem?!

Első mutatóványunk *Radácsi György* revisiója s a *Dr. Ballagi Mór* és *Szilády Aron* superrevisiója szerint készült.

MÓZES HÁLAADÓ ÉNEKE.

2. MÓZ. XV., 1—21.

Károli—Szenczi, 1608.

Káldi György, 1626.

C. Csipkés, Gy. 1685.

Kármori Sámuel, 1870.

Jae. Károli-biblia, 1896.

1. Akkor Moses és az Izrael fiaí ilyen éneket éneklének az Úrnak és mondván: Énekel az Úrnak, mert az ő nagysága hatalmasságát megjelentette, az lovaték és az lovgokat az tengerbe veszté.

2. Én erősségem és én énekiem az Úr, mert engem megrabadítá, Ez az én erős Istenem, ezt dicserém, ez az én atyám Istenem, azért felmagasztalom őtet.

1. Akkor éneklé Moyses és Izrael fiaí ez éneket az Úrnak és mondván: Énekeljünk az Úrnak mert dicsóságos felmagasztalottságot, a' lovat és a rajta-nílot le-vette a tengerbe.

2. Az én erősségem és dicshetétem az Isten, mert volt nekem szabadulísomra: ez az én Istenem, és dicshetem őtet; az én atyám Istenem, és fel-magasztalom őtet.

1. Akkor éneklé Mózes és az Izrael fiaí ezt az Éneket a' Jehováknak és mondván mondván: Énekel a Jehováknak, mert fel-emlévén fel-emléta magát, a' lovat és a' rajta ilótt a tengerbe vetelte.

2. Én erősségem és én énekiem az Isten, mert volt nekem szabadulísomra: Ez az én Istenem, azért tisztelem őtet, az én atyámnak Istenem, azért fel-magasztalom őtet.

1. Akkor éneklé Mózes és Izrael fiaí ezen éneket Istennek és mondá ekképen: Énekeljétek Istennek, mert teletei fonséges; — a lovat és a lovat tengerbe vetete.

2. Isten az én dicsőségem és az én énekiem, mert ő lón szabadítóm! Ez az én Istenem, kit dicsőíték; atyám Istenem, kit magasztalok.

1. Akkor éneklé Mózes és az Izrael fiaí ezt az éneket az Úrnak és szó-lának mondván: Énekel az Úrnak, mert fonséges ő, lovat lovasvált tengerbe vetett.

2. Erősségem az Úr és énekiem, szabadítómmá lón nekem; Istenem ő, őt dicserem, atyám Istenem, őt magasztalom.

3. Az Úr erős hadakozó. Úr az ő neve.

4. Az Faraonok szekerét és az ő seregét a tengerbe vetette: az ő válogatott hadnagya, az veres tengerbe merülték.

5. Az tengernek örvényi buritották el őket: az mélysége szállótanok mint az nehéz kö.

6. Az te jobb kezéd Uram felmagasztaltatt, az te nagy erődnél általa, az te jobb kezéd Uram megpontolta ellenségéget.

7. És az te nagyságodnak sokaságban megpontolt az te ellenségidet: az te haragodat reáje boczáttad és elnyeléd őket, mint az pozdorját.

8. És az te erődnél szélesné általa egyorbán-tene az vizez és az vizez né folyási rakásba állottak, az tengernek közepette még az mélységes vizek is megfagyának.

9. Az ellenség azt monda: Utánnok megyek, elérem őket, az nyereséget megosztom, bételic azoknak gazdagságokkal az én lelkek, felemelem az én fegyveremet, az én kezem elveszi őket.

10. Az te szeledet megindítád és a tenger béburitá őket, fenekre mentec mint az őn az nagy vizekben.

11. Kicsoda az istenek között olyan, mint te óh Uram? Kicsoda olyan nagyságos szentséggel, mint te, nagy félelemmel dicserendő, és ezüdatlós dolgoknak ezekedője.

12. Kinyújtottad az te jobb kezedet és elnyeléd őket a föld.

13. Elvezéred az te irtalmassággodnak általa ezt e népet az mellyet megszabadítottál: elvezéred az te hatalmas erődnél általa, az te szent lakó helyedre.

14. Mánakutanna meghallád ezt az népec megháborodnak: az faysdalom környülvészi az Palestínának lakóit.

15. Akkor megháborodnak az Edomnak fejedelmé, az félelem környülvészi az ő erőssit: az Cunnannac minden lakósi ellankadnak az félelem miatt.

16. Esik ő reájok félelem és rettegés az te karodnak nagysága miatt megmólnának, mint az kövec, az mig általmégyen az te néped Uram, mig általmégyen az nép mellyet megszabadítottál.

17. Béviszed őket és megplántalod őket az te örökös hegyeden, az helyen az mellyet készítettél Uram, hogy ott lakozzál az szent helyen,

3. Az Úr, mint a hadakozó férfi, mindenhato az ő neve.

4. Faraonok szekerit és seregét a tengerbe vetette: az ő válogatott fejedelmi emierüket a Veres tengerben.

5. A mélységek el-burították őket, alá-mentek a fenékre, mint a kö.

6. A te jobb kezéd Uram, felmagasztaltott az erősségen; a te jobb kezéd Uram, meg-verte az ellenségét.

7. És a te dichőségnek sokaságban levettét az ellenkezőidet: elbocáttad haragodat, melly el-nyelte őket, mint a pozdorját.

8. És a haragodnak lekévelé össze-gyűlték a vizek; meg-állá a folyó víz, össze-gyűlnek a mélységek a tenger közepén.

9. Monda az ellenség: Meg-üzöm és meg-fogom őket, fel-osztom a ragadományt, bételik a' lelkek; kivonom a' kardomat, meg-ölök őket az én kezem.

10. Fújta a te szeled, és a tenger bé-burította őket: el-merülének mint az őn a' sebes vizekben.

11. Kicsoda hasonló hozzád az erőssében? Kicsoda hozzád hasonló, s nagyságos a' szentségben, rettetenes és diheteres; chodakát eszelekéd?

12. Kinyújtottad kezedet és elnyeléd őket a föld.

13. Vezéred voltál irtalmassággoddal a' népnek, mellyet megszabadítottál; és horoztad azt erősséggel a te szent lakó helyedre.

14. Felmenének a' népek és meg-haraguvának; fájdalnak fogák körül a' Filisztim lakóit.

15. Akkor meg-háborodnak az Edom fejedelmé, a' Moáb erőssit környülvészi a' rettegés, meg-merevedének Kanaannac minden lakói.

16. Rohannyon félelem rojok és rettegés karodnak nagy voltává; légyenek mozdúhatatlannak, mint a kö mig általmégyen Uram a' néped, mig általmégyen a' te néped, mellyet bírtál.

17. Béviszed őket és el-plántalod őket a te örökséges hegyen, a te erősséges lakó-helyeden, mellyet alkottál, Uram: a te Szent

3. A' Jehova hadakozó férfi; Jehova az ő neve.

4. A' Farahonok szekerit és az ő sereget a' tengerbe vetette, és az ő válogatott hadnagya a' veres tengerbe merülék.

5. A' mélységek béburították őket, lementenek a' fenékre, mint a' kö.

6. A' te jobb-kezéd Jehova, felmagasztaltott, az erővel: a' te jobb-kezéd Jehova megpontolta az ellenségét.

7. Esa te nagyságodnak sokaságban meg-rotád a' te ellened támadókat: ki-boesáttad a' te haragodat, 's meg-emészette őket mint a' pozdorját.

8. És a te orrod szélesné általa gyűltenek rakásra a' vizek, meg-állottak mint valami rakás a' vizek folyási, meg-fagyának a' mélységek a' tengernek közepette.

9. Azt monda az ellenség: Utánnok megyek, el-érem, meg-osztom a' prédát, bé-telik vélek az én lelkek, ki-vonom az én fegyveremet, örökségévé teszi őket az én kezem.

10. Fújta a te szeled, béburította őket a' tenger; örvényzének mint az őn, az hatalmas vizekben.

11. Kicsoda olyan mint te, az istenek között óh Jehova? Kicsoda olyan nagyságos szentséggel mint te, rettetenes dicsérettel, ki tudáskat eszelekéd?

12. Kinyújtottad a' te jobb-kezedet, és el-nyeléd őket a' föld.

13. El-vezéred a' te irtalmassággoddal ezt a' népet, mellyet meg-váltottál; el-vezéred a' te erőddel, a' te szentséggednek szép lakó helyedre.

14. Meghallják ezt a' népek, 's meg-reszketnek; fájdalnak fogja a' Palestínának lakóit.

15. Akkor meg-háborodnak az Edomnak Fejedelmé, a' Moábnak erőssit a' rettegés véssi környülvészi a' Canaannac minden lakósi.

16. Esik ő reájok félelem és rettegés, a' te karodnak nagysága miatt meg-nómlának mint a' kö, a' mig általmégyen a te néped óh Jehova, mig általmégyen e' nép, mellyet szerzettél.

17. Béviszed őket, és meg-plántalod őket, a te örökségednek hegyén, az helyen, mellyet lakásodra szerzettél óh Jehova, a' szent helyen Uram, me-

3. Isten a' csatavitéz, Jehova az ő neve.

4. Pháráó szekerit és seregét tengerbe vetette és a' legválogatottabb szekeréivű a' Sís tengerbe merítették.

5. Elborították őket a hullámok, leszállának a mélysége mint egy kö.

6. A te jobbold, Isten, erődségitett; jobbold, Isten, zúzd össze az ellen-séget.

7. Magasságod nagyságban összetörtéd meg-támadóidat, kibocásott hevélyedet, fölemészté őket, mint a polyvát.

8. Orrod fuvaltára összehalmozdottak a vizek, megállott egy gát az áradat, megaludtak a hullámok a tenger szívében.

9. Ezt monda az ellenség: üzöbe veszem, utólérem, osztom a zsákmányt; jóllakék velök a lelkek, kirantom kardomat, megsemmisíté őket karom.

10. Ráleheltél fuvaltoddal, elborította őket a tenger; örvényzének mint az őn a hatalmas vizekben.

11. Ki olyan az istenek közt, mint te Isten! Ki oly dicsőségös a szentségben mint te? Rettetenes a dicsédekben, esodátmivél!

12. Kinyújtad jobboldat, elnyeléd azokat a föld!

13. Vezényléd kegyelmeddel azon népet, mellyet megváltottál, vezetédk hatalmaddal szent lakó helyedre!

14. Meghallván ezt a népek, rettegének; fájdalom lépé el Pelést lakosait!

15. Akkor megbőbörödnék Edom főnökei, Moáb nagyjait reszketeg fogja el; Kinaán összes lakói elszibádnak!

16. Megszállá őket iszony és borzalom; hatalmas karod miatt elmólnának mint a kö; mig átvonula néped óh Isten, mig átvonula a nép, mellyet szerzél.

17. Béviszed és ültetéd őket birtokod hegyére; tűzhelyt készíttél lakásodul ó Isten; szentséget

3. Erős hadakozó az Úr: az ő neve Jehova.

4. Farahónak szekerit és seregét tengerbe vetette: s válogatott harcosai belefúltak a veres tengerbe.

5. Elborították őket a hullámok, kö módjára merültek a mélységebe.

6. Jobbold, Uram, erő által dicsóulj, jobbold, Uram, ellenséget összetör.

7. Fenséged nagyságával zúzd össze támadóidat, kibocásított haragod s megemészti az őket mint tarlót.

8. Orrod lehelletűl feltorították a vizek. És a futó habok fal módjára megálltak; a hullámok megmerevültek a tenger szívében.

9. Az ellenség monda: Utóem, utólérem, zsákmányt osztok, bocszszom töltöm rajtok. Kirantom kirantom s kirítja őket karom.

10. Leheltél lehelleteddél s tenger borult rájok: elmerültek mint az ólom a dicső vizekben.

11. Kicsoda az istenek közt olyan, mint te Uram? Kicsoda olyan, mint te, szentséggel dicsev, félelemmel dicserendő, és esudátévé?

12. Kinyújtottad jobb-kezedet és elnyeléd őket a föld.

13. Kegyelmeddel vezéred te megváltott népedet, hatalmaddal viszed bé te szent lakóhelyedre.

14. Meghallják ezt a népek és megrendülnek: Filisztea lakóit reszketés fogja el.

15. Akkor megháborodnak Edom fejedelmé, Moáb hatalmasait rettegés szállja meg, elűsség a Kanaán egész lakossága.

16. Főlelem és aggodalom lépé meg őket; karod hatalmától elmólnának mint a kö, mig átvonul néped, Uram! Mig átvonul a nép, a te te szerzeményed.

17. Béviszed s ültetéd őket birtokod hegyére; tűzhelyt készíttél lakásodul ó Isten; szentséget

mellet az t kezeid meg-erositetted.

18. Az Ur uralkodie mindörökön öröké.

19. Mert az Pharaonac lovai, az ő szekereivel és lovajaval bémentenek az tengerbe: és az Ur reajok buriolta az tengerne vizet: Az Izrael fiaí pedig szárazon jártak az tengerne közepete.

20. És az Mária Proféta asszony, Áronnaccnényne, vón dobót az ő kezébe és kiménéne ő utánna mind az asszonyi állatoc dobokkal és sípokal.

21. És monda nékiek Mária: Énekellyetec az Urnac, mert nagyságoc dolgokat cselekedett, az lovat mind az rayta ül-vel egybe az tengerbe vetette.

helyed. Uram, melyet kezeid meg-erositetted.

18. Az Ur országol öröké és tovább.

19. Mert bémene lovon Faraó az ő szekereivel, és lovajaval a tengerbe; és vissza-hozá reajok az Ur a tenger vizet: Az Izrael fiaí pedig szárazon jártanak annak közepin.

20. Mária proféta-asszony azért, Áron nénye, dobót vón kezébe; és mind ki-ménéne az asszony-állatoc utánna dobokkal és éneklő-seregekkel.

21. Kik előtt énekele vála, mondván: Énekellyünk az Urnak, mert dicsőségösen felmagasztaltotta, a lovat és a rajta ülőt le-vetette a tengerbe.

lyet a t kezeid meg-erositetted.

18. A' Jehova uralkodie mind örökön öröké.

19. Mert belé-ménének a' Faraónak lovai az ő szekereivel és lovajaval a tengerbe: és reajok fordítá a' Jehova a tengernek vizeit: Az Izrael fiaí pedig szárazon jártanak a tengernek közepete.

20. És vevé Mária a' Proféta asszony, Áronnaccnénye a' dobót az ő kezébe, és kiménéne mind az asszonyok ő utánna, dobokkal és síppokkal.

21. És felele nékiek Mária: Énekellyetek a' Jehovának, mert felemelvén felemelte magát, a lovat és az ő rajta-ülőt a' tengerbe vetette.

ő Uram, alapítának kezeid!

18. Isten a király örökid mind örökön öröké!

19. Mert Pharaónak lovai belemerültek szekereikkel és lovasukkal együtt a tengerbe és rájuk fordítá Isten a tenger vizeit: Az Izrael fiaí pedig szárazon vonultának át a tenger közepén.

20. Mirjam pedig a jónő, Áron nénye, dobot kezébe és követek őt az összes nők dobokkal és táncokkal.

21. És viszonza Mirjam amazzónak: Énekeljete Istennek, mert felelté fönséges; a lovat és szeker tengerbe vetette!

szentségbe Uram, melyet kezed építe.

18. Az Ur uralkodik mind örökön öröké.

19. Mert béménének a Farahó lovai, szekereivel és lovasaival együtt a tengerbe és az Ur visszafordítá reajok a tenger vizet: Izrael fiaí pedig szárazon jártak a tenger közepén.

20. Akkor Mária profétaasszony, Áronnak nénye dobót vón kezébe és kiménének utána mind az asszonyok dobokkal és táncolva.

21. És felele nékiek Mária: Énekeljete az Urnak, mert fönséges ő, lovat lovasával tengerbe vetett.

KÖZÉLETÜNK.

Az igazgató-tanács ülése Sárospatakon.

A főiskolai igazgató-tanács folyó év január hó 20—22. napján tartotta meg szokásos évi gyűlését Sárospatakon, a midőn számot vett az 1895. évi üzleti eredményéről, megállapította az 1896. évi költségvetést s a folyó ügyeket is elintézte.

Az ügyek vezetése a világi algonodoknak, Dukus Gyula ó méltóságának juttott feladatát, minthogy az egyházi algonodokot, betegsége miatt, nélkülözni volt kénytelen az igazgató-tanács, a mi annyival fájdalmasabban érintette a gyűlés tagjait s általában mindazokat, kik az iskola ügye iránt melegebben érdeklődnek, mert Fejes Istvánt, munkabíró erejével, széleskörű ismeretével, régóta örömmel s dicséssel látja a sárospataki főiskola kormányzój székében. Nem is késett az Igazgató-tanács jókönyvi kifejezést adni azon óhajtatásnak, hogy az isteni gondviselés melőből adja javára az ő egészségét, hogy elnöki székét az iskola javára újra elfoglalhassa. Az egyházi elnöki székét 'aztan, helyette, elsöbben Tóth Daniel, majd később Nagy Pál esperesek, mint korra nézve legidősebb tagok foglaltak el.

Első tárgya a gyűlésnek az 1895. évi zárszámadás átvizsgálása s az 1896. évi költségvetés megállapítása volt. Az előbbire nézve megnyugtató s a gazdasági választmány helyes eljárását igazoló jelentés volt az a tapasztalat, hogy a kiadások teljesen a költségvetés keretében maradtak s az évi zárlat nemcsak hogy hiányt nem tüntet fel, de 6915 ft 43 kr. fölösleg is mutat; a mennyiben a közpénztár és a tápintezeti pénztár bevételei együttesen 141574 ft 90 krt, kiadásai 134659 ft 47 krt tesznek; de e javulást mutató 6915 ft 43 kr., az 1894. évi 6802 ft 81 kr. tökéhiány pótlására fordították s így csak a teljes egyensúly maradt meg az 1895. év bevételi és kiadási tételei között. Az 1896. évi költségvetésbe a gazdasági választmány 101767 ft 35 kr. bevételben s 99710 ft 70 kr. kiadásban irányozta elő s így 2056 ft 68 kr. többletet mutat fel; e költségvetést azonban az igazgató-tanács a bevételknél 492 ft 37 krral kevesbitvén, a kiadásoknál pedig 866 ft 45 krral emelvén, lesz a helyesbitett bevétel 101275 ft 01 kr., kiadás 100577 ft 15 kr. s így maradványként mutatkozik 697 ft 86 kr. S hogy a

felvett javulás megmaradjon vagy hogy legalább a mérleg ne változzék, átútitotta is igazgató-tanács a gazdasági választmányt, hogy a kiadásoknál teljesen a költségvetés keretében maradjon.

A folyó ügyekre nézve a feltár és jogügyek megvizsgálására kiküldött bizottság a főiskolai jogigazgatónak terjedelmes s irásban benyújtott jelentésére támaszkodva, egész sorozatát jelentette úgy a múlt évről felmaradt folyó ügyek lebonyolítására tett intézkedéseknek, mint a jelen évben végzendő jogi ügyleteknek is. A múltra nézve általában megnyugvással szolgált a bizottság azon jelentése, hogy a főiskola jogi ügyei rendben vannak s mindazok a jogi teendők, melyekkel a múlt év folyamán jogigazgató vagy gazdasági választmány megbízattak, végrehajtottak s hogy úgy a kölcsönök elhelyezése, mint azok biztosítása, a legnagyobb szabályszerűséggel történik, a minek eredménye az, hogy az 1895. év folyamán a főiskola, mint felperes, kisebb-nagyobb követeléseinek biztosítására 10 pert indított, ezek közül azonban 5, a kamatok befizetvén, megszünttetett; a jelenre nézve pedig Sárospatak városának javult helyzete folytán főiskolánk vagyoni helyzetének javulása is bekövetkezik. Ugyanis a sárospataki közbirtokosság, mint földesúri testület az 1895. évben évtizedek óta húzódo zavaros ügyeinek lebonyolítására egy igen nagy horderejű lépést tett. Nevezetesen a bécsi országos földhitelezésnél lévő 300 ezer forintos kölcsönének utolsó részletét is kifizetvén, elhatározta, hogy a még fennálló 100 ezer forintos tartozásából felnévő részt is kifizeti. Határozatát meg is valósította oly formán, hogy a közbirtokossági erdőből a hasznosítható fákat eladta s adósságait kifizette; így összes tartozásaitól megszabadulván, felozlásához közeledik. Ennek eredménye pedig első sorban az lett, hogy az eddigi »elbirtátó« címén kivetett összegek fizetése alól felszabadulának a közbirtokosok s az által főiskolánk is évi, most már csak 612 forint, régebben azonban 1224 ft fizetése alól felmentetik; másod sorban pedig az, hogy a bírói letétben levő regále-papírok is felmentetnek a zár alól s kiosztás tárgyát képezik, mi által főiskolánknak 8565 ft 32 krt. s az előbbi javulást 6%, »kal szamitva 20000 ft, így összesen 28565 ft új tőkét fog kamatozni, a mi megint csak az egyre fokozódó kiadások fedezésére szolgaland. Ugyancsak ennek a bizottságnak jelentéséből győződött meg az igazgató-tanács, hogy a főiskola köznénye, értékpapirjai, szerződésel és óvadéki mind rend-

ben vannak, csupán egy pár alaki hiány pótlása vált szükségessé a szerződéseknél.

Az iskola jogi ügyeinek beható átvizsgálása után, az egyes bejelentést s előkészített tárgyakat illetőleg, igazgató-tanács a következő nevezetesebb intézkedéseket tette: Hogy a főiskola tanarinak s hivatalnokainak ismeretük szélesítése céljából az országos kiállásra való megjelenést lehetővé tegye, a gazdasági választmány kérelmére és ajánlatára elhatározta, hogy mindazoknak, kik a kiállást megtekintésére elutaznak, 50 forint segélyt ad; a gazdasági választmányok azt a másik ajánlatát azonban, hogy a könyvraktár és nyomda-felügyelő fizetése 100 frttal javíttassék, egyelőre nem fogadta el, hanem megbízta a könyvraktár és nyomda-felügyelőt, hogy a gazd. választmány útján egy terjedelmes s a könyvraktár és nyomdaüzlet minden ágára kiterjeszkedő munkalapot terjesszen az igazgató-tanács elé, a melyből meggyőződhessek igazgató-tanács, hogy a felszaporodott teendők kelleleg indokolják-e a fizetés-emelés szükségét? A főiskola sárospataki alsó határbeli bérlőinek kérését igazgató-tanács nem teljesítette. Deutsch Mayer azt kérte, hogy a gazd. választmányal kötött szerződésének azon pontja alól, mely szerint a főiskola által a haszonbérti szerződésben kivül épített ház árából eredő tőke 84 frtot tevő kamatját fizetnie kelljen, mentesék fel; e kérését igazgató-tanács a gazdasági választmányal egyetértve, elvetette; a másik bérlő, Schwarz Ferenc pedig azt kérte, hogy 11 ezer frt értékben új épületeket; cselédlakást, istállót és magtárát a saját költségén építtessen 6 neki az iskola; minthogy pedig bérlő e kérelme a vele kötött szerződés 9. pontjával ellentétben van, igazgató-tanács a kérésnek helyt nem adott. A főiskolai könyvnyomda és könyvkiadományi üzlet szerződése 1896-ban lejárván, gazd. választmány mindkét bérlőnek, pályázat mellőzésével, a régi bérlőkkel való beléltetését javasolta. Az első bérlőre nézve igazgató-tanács csak nehezen, szavazás útján s bizonyos szerződési pontok kikötésével tudott megállapodni abban, hogy a szerződés a régi bérlővel megköttesék; az utóbbira nézve semmi nehézség nem merülvén fel, igazgató-tanács belenyugodott, hogy a bérlői szerződés Trócsányi Bertalannal 6 évre megújíttassék.

A levéltár rendezésének haladásáról a köziskolai szék útján előterjesztett beszámoló igazgatótanács örömmel vette tudomásul s midőn a fáradhatlan munkás, Zsoldos Benő tanár igyekezetét s buzgalmat zivizes készséggel méltányolja s neki a félévi 200 frtot utalványozza, ugyanakkor megbizta gazd. választmányt, hogy a főtiszt puspók urat az egyházkerületi levéltár rendezésére eddig kiadott 1200 frt kiutalására kérje fel. Hasonló örömmel csatlakozott igazgató tanács a köziskolai szék által Szinyei Gerzson tanár iránt nyilvánított elismeréshez, mely abból az alkalomból nyilvánult, hogy a millénaris értesítő adatainak s cikkeinek legnagyobb része az ő tollából került ki. Az Irodalmi kör működéséről szóló évi jelentésből is, de külön betérjesztéséből is arról győződött meg igazgató-tanács, hogy a nmélt, belügyminiszterium az Irodalmi kör alapszabályait azzal a záradékkal hagyta jóvá, hogy a népiszkolák számára szánt tankönyvek használatbavételre csak az esetben történhetik meg, ha azok a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter előre engedélyezte, — mely határozat az 1868. 38. t. cikk 11. §-ával határozottan ellenkező, felkéri igazgató-tanács a főtiszt. egyházkerületi közgyűlést, hogy a Kör alapszabályainak idevágó §-át így módosítsa: »A tisztánimeni egyházkerület népiszkoláiban kizárólag az Irodalmi kör által kiadott s a tisztánimeni egyházke-

rület által engedélyezett tankönyvek használhatók s ekkor a neheztelt záradék elcsik.

Egyik legfontosabb tárgya volt a gyűlésnek a tanári nyugdíj-intézet felszámolására vonatkozó szabályzat feletti tanácskozás. Ez úgy mar megfordult az igazgató-tanács és főtiszt. egyházkerület előtt s igazgató-tanács azzal bizta meg a tanári nyugdíj-intézet elnökét, hogy vegyen írásbeli nyilatkozatot az érdekeltektől arra nézve, hogy a felszámolási tervezetbe belnyugosznak. Miután e belenyugvási okiratot egy tagnak kivételével, minden tag aláírta, igazgató tanács ez ügyben akkép határozott, hogy a tanári kar által kidolgozott felszámolási tervezetet elfogadja, a körülbelül 52000 frt tőkét mindazon kötelezettségekkel, melyek a tervezetben el vannak sorolva, atveszi s az emortualis angaria címen 400, illetőleg 350 frtban megállapított 3 havi jársndóságot mindazoknak a működő tanároknak, kik a felszámolás alatt lévő nyugdíj-intézetnek részesei, haláluk esetére biztosítja, — világosan kimondván azt is, hogy nevezett emortualis angaria, a felszámolás tartama alatt megváltasztott tanárokat, mint a kik annak a nyugdíj-intézetnek nem tagjai, nem illeti. A megidő egyetlen tagnak, Bokor Józsefnek ügyét illeti, ki a felszámolási tervezetet nem fogadta el s az ellen való felebbezését, sőt jogi igényét is bejelentette, arra nézve igazgató-tanács megnyugodott jogigazgatónak szóval kifejezett s írásban is beadandó azon kijelentésében, hogy Bokor József dolga a felszámolás menetét meg nem akaszthatja. Ő, mint nem fungens tanár, nyugdíj-jogosultságot igényel maga részére 25 éves szolgálattal címen; az alapszabályok ezt határozottan kizárják; — ha pert kezd, ezt az alapszabályok szerint meg nem nyerheti; de ha még megnyerné is, az a nyugdíj-intézet által az iskolának átadandó tőke összegét, a melyre való tekintetből bíralando el az egész ügy a jelen alakjában, nem módosítja; mert Bokor József, az emortualis angaria befizetésé mellett, csak évi járlékot s nem nyugdíjat kaphat, miután egy elosztásban lévő nyugdíj-intézet élő tagjainak nyugdíját nem adhat.

Végül egy fontos tárgyban, az iskolának a millénaris ünnepélyben való részvétele felett határozott meg az igazgató-tanács annyiban, hogy az e tárgyban tett interpellációra adott azt a választ, hogy a sárospataki főiskolában, júniusban, mikor az ifjúság s igazgató-tanács jelen lesz, a tanári kar ünnepélyt tart, mely ünnepélynek alkotó részei a köziskolai szék a legközelebb meg fogja állapítani, helyesíróleg magáévá tette.

A három napi szorgos munkásság és tanácskozás után az ülések bevégeződtek.

Kovácsy Sándor.

KÖNYVISMERTETÉS.

Zur Geschichte und Litteratur der Philosophie in Ungarn. (A magyarországi bölcsészet története és irodalma).

(Vége.)

Leibnizot nem egészen helyes dolog Apáczai Cseri kortársának mondani, mert ő az utóbbi halálakor csak 14 éves volt s főműveit 50 évvel azután (Theodiceé 1710., Monadologie 1714, Nouveaux Essais 1714.) írta. — Magam részéről sajnálattal kell bevallanom (ha engem ért az L. Rácz kifejezés alatt), hogy ez ideig Apáczai Cseri filozófiájának ismertetésével nem foglalkoztam, s így tévedésnek kell nyilvánítanom Szlávák úrnak erre

vonatkozó állítását; sőt Alexander B. felől sem tudom, hogy ír volna valami figyelemre méltót e tárgyban, (bár el is kerülhetne figyelemem). Nem lehetetlen, hogy szerző Apáczai Cseri helyett Descartes philosophiájával való foglalkozásunkat érte, de már vagy 6 nem tud jól németül, vagy én, midőn állítását Apáczaira vonatkoznak tekintem.

Nagyon bőkezű Szlávik úr a magyar költők iránti elismerésével is; neki Bessenyei „gekrönter Poet,” Döbrentei „gelierteir ungarscher Poet,” P. Horváth Ádám „ruhgekrönter Dichter,” — holott a magyar irodalom, minden érdemei elismerése mellett is, egy kissé mérsékeltben ítélt felülök. Szavai után a nemetek legalább is egy-egy magyar Goethe sejtethetnek valamennyiben.

Elfogott Szlávik úr Sárospatak iránt Debrecenél szemben, midőn a pataki ifjú bölcsészettanár 10 levélnyi értekezését 4 1/2 sorban szíves elismerésével méltatja, ellenben Debrecennek már régi, jónévvű philosophiai professzorától csak úgy mellékesen, jegyzetben említi meg, hogy Bain és Mill után „Erkölciség szabad akarat nélkül” című művet írt, holott Öreg Jánosnak másnemű philosophiai művei is vannak s idézett nagyobb szabású tanulmánya se mondható nagyobb mérvben Bain és Mill után írottnak, mint például a Szlávik úr bölcsészettörténete Falckenberg és Erdmann után dolgozottak. Még ha csak annyit mondana róla, hogy Bain s Mill szellemében írott, az talán elfogadható lenne, de így kissé erős ítélet. A mi Pauer hasontartógyűjteményét illeti (az ethikai determinizmus), szerintem arról se mondható csak úgy általánosságban, hogy Wundt után van írva; psychologiai része a modern physiologiai psychologia alapján áll, de a kérdés kardinalis pontja: a *jellem* tekintetében a két gondolkodó álláspontja különböző. Én inkább a Schopenhauer álláspontjához látom közelebb állónak a Pauer felfogását.

Furcsa érzést szül az olvasóban, midőn 1896 januar közepén azt kell olvasnia Domanovszkyról, hogy az újabb és legújabb bölcsészeti történetének megírása óta várható, ki épen 9 hónappal ezelőtt (1895. április 18-án) halt meg. Ha már Szlávik úr ezt megelőzőleg írta s küldte be cikkét a szerkesztőségnek, annyit azóta bátran megtehetett volna, hogy utólag e sorokat vagy törölteti, vagy legalább a jegyzetben Domanovszky elhunytát megemlíti, — a mint ezt Nagy Ferencz bölcsészettörténeténél megteszi, hol a jegyzetben megemlíti, hogy második javított és bővített kiadása megjelent 1896-ban. Hogy tudhatta volna máskülönbön Szlávik úr 1895 tavaszán, hogy e mű második kiadása 1896-ban (helyesebben a múlt év őszén) meg fog jelenni? — A Domanovszkyról egy hóval később elhunyt Kovács Odón szintén úgy szerepel, mint egyike a bölcsészettörténet legkiválóbb ismerőinek a jelenkorban. Közöttük első helyen Scheller kolozsvári egyetemi tanárt említi, a mi ellen, azt hiszem, Scheller úr fog első helyen tiltakozni, mert még ha ez igaz volna is, (én se igent, se nemet nem tudok reá mondani), Szlávik úrnak mindaddig nem illik ezt állítani, míg Scheller úr ennek a nagy közönség s az irodalom színe előtt is jelét s bizonyosságát nem adja.

Böhmről szépen szól, de talán még többet is megérdemelt volna (Domanovszkyról is úgy vélem); az azonban nem helyes, hogy a „*Magyar Philosophiai Szemle*” 1881—1891 gy tisztán az ő folyóiratának tulajdonítja, mert először is annak első évfolyama csak 1882-ben jelent meg, másodsor Böhm, Baráth Ferenczcel együtt indította azt meg, harmadsor mindketten már 1834 végén visszaléptek a szerkesztés-kiadástól s azután Budai és Bokor, majd csak az utóbbi szerkesztette.

Nem mindenütt pontos Szlávik úr a számadatok

közlésében sem. Így Apáczai Cseri Logikája 1654-ben jelent meg s nem 1836-ban, Encyclopédiája 1655-ben s nem 1653-ban (akkor csak nagyobb része nyomatott). „A tiszta ész bírálata” Alexander (és Bánóczi) fordításában 1892-ben jelent meg, nem 1893-ban! Felméri „Neveléstudománya” első kiadásban 1890-ben s nem 1888-ban, második kiadásban 1891-ben jelent meg. A „Magyar Paedagogia” nem 1870-ben, hanem 1892-ben indult meg; Medveczky székfoglaló értekezése „A normatív elvek jelentősége az etikában” 1889-ben jelent meg s nem 1890-ben. A „Protestáns Szemle” is csak 1889 óta jelen meg. Kicsinyes hibák ezek, de sok kicsi mégis sokra megy.

Hiánynak tartom Szlávik úr tanulmányában, hogy ha már a paedagogia és jogbölcsészeti irodalmát is felsorolja, miért nem említi meg az *aesthetika* művelői közül Greguss és Beöthy Zsoltot, miért nem említi meg Beöthy Leó *sociologiai* munkáját: „A társadalmi fejlődés kezdetei”-t. S vajjon nem lehetett volna-e Hunfalvynak Platon-, Haberernek: Aristoteles fordítását megemlítenie?

Nagyból szabotosság, s több mérséklet az apróceprő dolgozatok felsorolásában és megítélésében jóval becsebbesette volna Szlávik úrnak nagy munkára valló tanulmányát.

Rácz Lajos.

IRODALOM.

ÖZLÁLÓ * Az „Özáló” szerkesztője, Dr. Bartha Béla elbucszott a közönségtől, Februártól kezdve, lapja nem fog megjelenni. 1894 januártól rafizetett, mint a „Bácsúszó”-ban mondja, 4000 forintot, azonfelül, hogy szellemi erejének egy jelentékeny részét is rafordította úttörő vállalatára. Mi, a kik egy prot. napi lap megindításához az általunk jól ismert körülményekben s főleg egyházi életünk vezéremberének gondolkozásában cleitől kezdve nem bírtuk felfedezni a kellő biztosítékot: mindíg bizonyos sajnálkozással néztük azt a ropant erőfeszítést, a melyet, a mi sokra hivatott kedves tisztársunk az „Özáló” fenntartása és terjesztése érdekében kifejtett. Néha-néha azonban nekünk is úgy rémlett már, hogy a 6 nemes szenvedélye s zivós erélye le fogja törni a vállalat élet törnyosuló akadályokat s kivált miután atthette az a kálmvista Rómába, bizodalommal gondoltunk annak jóvendőjére. Anyival meglepőbb a váratlan búcsú, noha megdöbbentően érthető. Bizony nem közönséges adat lesz az a hazai prot. sajtó történetében, hogy egy céljaiban és eszközeiben teljesen nemes vállalat szerkesztője 4000 frt veszteséggel kénytelen lemondani bizonyos közös nagy érdekek szolgálatáról. Nyugodt öntudata mellett a jók igazi részvéte és elismerése kíséri a küzelem teréről való visszavonulását. Részünkről melegen óhajtjuk, hogy veszteségeirt bő kárpótlást nyerjen további iról működésében, meglevő műveinek kelendőségében s fujdalmas családai ne hagyjanak nyomot sem kedélyvilágán, sem munkakedvén, sőt a prot. sajtó iránt oly példásan megbizonyított szeretetén sem.

* Az ev. ref. egyetemes konvent jegyzőkönyve a Budapestén, 1895. nov. 21—24. napjain tartott gyűléséről megjelent. Kiadta *Tóth Sámuel*, konventi jegyző. Debrecen, 1895. Benne van a Kolozsvárra összehitt gyűlés elmaradásának okadatalosa, a Papp Gábor halálése a budapesti gyűlések határozataival. Talán nem szokás ezéért maradt el a Papp Gáborra szóló jegyzőkönyvi pont mellől a gyászkeret. Hiszen az nem is lényeges. Hanem az már némileg lényeges is, hogy mi is vagyunk hát

mi mint kerület itt a Hernád, Sajó és Bodrog környékén? Tiszamellék vagyunk-e, mint a 105. jegyzőkönyvi pont mondja, vagy pedig Tiszáninnen, mint az 5. 30. sb. lapokon olvashatjuk? Hát azt ugyan honnan vette a jegyzőkönyv, hogy Kérészy Barna *egyházkerületi alegyez?* (30. l.) Mi nem így tudjuk! A jegyzőkönyv végén a konventi Tájékoztató Utasítás egész terjedelmében olvasható.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A 22,000 frtos államszegély sorsa elődt. A hivatalos feltérjesztés s talán a sajtó zúgolódása is meggyőzte a hivatalos személyeket, hogy a kiosztásra vonatkozó nézetekkel kifeleltek számitásukból az ev. ref. egyház alkotmányát s véleményüket jobbra változtatván, 22,000 frotot a konvent egyházi elnökehez küldték le szétosztás végett. De ez esetben is fenmarad azok véleménye, a kik szerint a segély szétosztásának alkotmányos kulcsa nem a lélekszám, hanem a szükség!

— Adalék a „Debreceeni Prot. Lap” történetéhez. Szoról-szóra ezeket olvassuk a »Debr. Prot. Lap» legközelebbi számában a 47-dik lapon, Krisztus Urunk születésének 1896-ik esztendejében: »Millennaris körlevelet bocsátott ki a napokban főt. Kiss Aron püspök úr, a mint a budapesti hírlapokból értesülnék. Ha hozzájuthatunk, részletebben fogjuk ismertetni. Ugyan ki lehet ott most a püspöki titkár és tud-e az arról, hogy van egy »Debr. Prot. Lap», a melynek szerkesztői és munkatársai ingyen verejtékeznék a hazai protestáns egyház és iskola érdekeiért? — Ugyancsak a névezett lap említett számban olvassuk ezeket is: »Hódmezővásárhelyről a következő tudósítást közli egy városi napl» stb. Hat Hódmezővásárhely sem tudna Debrecenről és abban a »Debr. Prot. Lap»-ról?! Jaj néked szegény protestáns sajtó!!

— Földműves és munkásnépek adott kedvezmény a millenniumi kiállításra. A földműves és munkásnépek az ezredéves kiállítás és a fő- és székváros megtekintése céljából tervezett tömeges felrandulásai tekintetében a kiállítási igazgatóság a következő tájékoztatót adta ki: A kereskedelemügyi m. kir. miniszter úr, mint az ezredéves kiállítás országos bizottságának elnöke, messzemenő könnyítésekkel óhajtván lehetővé tenni az ország földműves és munkás népeinek az ezredéves kiállítás és a fő- és székváros megtekintését, elhatározta, hogy a nagyobb tömegekben felrandulók részére: a) A magyar királyi államvasutak és ezeknek üzemeiben álló vasutak vonalain 50%-nyi mérséklést engedélyez a zónarendszerű személydíjszabás szerinti III. osztályú menetjegy-árakból, továbbá intézkedik, hogy a nem állami kezelés alatt álló vasutak vonalain, nem különben a gőzhajózási társaságok által fenntartott személyjáratokon hasonló értékű kedvezmények adassanak. b) Ezer személy befogadására, katonasággal felszerelt barakkokat épített a kiállítás közelében és ebben 10 krért nyújt egy-egy személynek 1-1 napra szállást. c) A barakkal kapcsolatosan népkonyhát állít és ebben 10 krért ad egy tal meleg ételből álló ebédet, vagy vacsorát. d) Díjmentesen megfelelő számú és nyelvismerttel bíró kalauzokat bocsát az érkező csoportok rendelkezésére, kik hivatta lesznek a csoportokat egész itt időzések alatt a szükséges felvilágosításokkal, magyarázatokkal támogatni és kísérni. e) Husz krajcárra mérsé-

kelt belépti jegyeket adat ki a kiállításra. f) Jegyfüzeteket hozat forgalomba a kiállítás igazgatósága útján, melyekben a menettérít jegy, szállásutalvány, a kiállításba való belépésre jogosító jegyek, az ebéd- illetve vacsorajegy együtt foglaltatik s melyekért a díjfizetés egyszerre és egy összegben történvén, az utazás kényelme biztosított. Ezen felsorolt kedvezmények mellett lehetővé válik az, hogy a XIV. zónához tartozó vidéken lakó egyén 2 napi tartózkodásra egészben 5 forint, a VIII. zónához tartozó vidékek lakossága (az élelmezést, szállást, belépti jegyet beleértve) 3 forint költséggel tetheti meg az utazást Budapestre és vissza. A tömeges felrandulásokat a törvényhatóságok élén álló főispánok, mint a kiállítás kerületi és helyi bizottságának elnökei, az e célra alakított bizottság, avagy a közigazgatási tisztviselők közreműködésével szervezik. A résztvevők előjegyzése, a részvételi díjak beszedése, a jegyfüzetek kezelése és kiosztása, a felrandulás időpontjának, az utazás programjának megállapítása, vörmegeyknént, vagy ezeken belül kerületenként a főispán, illetve a közreműködők által eszközölték. A kirándulásban nők és gyermekek is vehetnek részt; gondoskodás fog történni arról, hogy a nők külön barakk osztályban helyeztessenek el. A kiránduló csoport az intézők által kijelölt vezetőkkel együttesen utazik a fő- és székvárosba s ugyanazon vonattal hagyja el Budapestet. A kirándulók külön vonatot is vehetnek igénybe, ha az egészben fizetődt menettíj által a megteendő út minden kilométere után 2 frt 40c. biztosították a m. kir. államvasutak. E határozmány alól az igen távol fekvő állomásokról utazó csoportokkal szemben is, ha a kirándulók száma az 500-at eléri, a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úrtól esetről-esetre kikérendő engedély alapján, kivételek is lesznek tehetőek. Az egész csoportnak a tartózkodás egész ideje alatt való együttmaradása feltétlenül kötelező. A kirándulókat érkezésüknél a kiállítás kalauzai fogadják és kísérik szállásukra, onnét a kiállításba. A délutáni órák a város nevezetességeinek megtekintésére lesznek fordítandók. Gondoskodás történik arról, hogy azok, kik a szüneteket látogatni akarják, azt kalauzok kíséretében, kivételek árán kiadandó jegyekkel tehessék. Mindenkinél, a ki ezen kulturpolitikai szempontból jelentékeny országos mozgalomban tevékenykedni óhajt, a ki a néperdeket szíven viselvén, a tömeges kirándulások eszméjét terjesztvén óhájja: a kiállítás kerületi és helyi bizottságai és első sorban a törvényhatóságok élén álló főispán és ennek megbízásában eljáró közigazgatási tisztviselők készséggel fognak a további részletekre nézve felvilágosításokkal szolgálni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Kíváncsi. A szerkesztőség a lapnak csupán tartalmaért felelős; a többi gondolt az »Irodalmi Kör» más több év óta felvett. Elég is nekünk a magunké. — Cs. K. Isten hozott! A lélek utóháza se teheti, hogy ne fájjon! — *Kossuth Benjámin, Prága.* Bannuk is, szívesen látjuk s a jelzett adatokat készséggel bocsátjuk rendelkezésére. Főiskolánk is előnyre lesz az, ha róla s levéléről Csehország fővárosában fognak felolvasást tartani. Isten segítse jó munkésükben! — Sz. A. A hivatalos ünnepek idejére jegyzetük és a millenniumi küldeményt. Kőszöntét érte. — B. Gy. Bizonyosán sorát utíjuk Csakugyan igaz lehet az, hogy napkeltekor a Memnon szobor hangot adott! Mi a mulat hoz sem feleltük ki. — Cs. D. Beosztottak. Teher alatt nő a pálma — már t. i. a fiatal! — Cs. I. Kapunk a cikket is, az 1 frot is. Elbánnunk velők, a többit várjuk szívesen.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székhelydel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÓNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bétűdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A megyei gyámoldák sorsa és a segélyek megszavazása.” *Batta György.* — „A cin-korszak.” *Czinke István.* — „Van-e szükség az amerikai magyar ref. missziára és mik a teendői az anyaszentegyháznak ebben a tekintetben.” *Kalassay Sándor.* — „Kis Hitoktató.” *Rés László.* — „Irodalom.” — „Vegetárius közlemények.” — „Pályázat.”

A megyei gyámoldák sorsa és a segélyek megszavazása.

Dr. Tüdös István e nagybecsű lapok egyik közelebbi (3-ik) számában irgalmatlanul ráharangoz a megyei gyámoldákra, halált kiált rájuk. Teszi pedig ezt — bizonyára nemes inteniótól vezéreltetve. — egyedül azért, hogy kiségi módot, eszközt nyújtson arra, miként lehetne az egyetemes lelkesítő özvegy-árva gyámtarba való belépési járuléka minél gyorsabb és könnyebb lerovását eszközölni? Mert hát aggódik az ő lelke is mi éretünk, tüpreng helyzetünk nyomorult volta felett. Jól tudja ő, hogy a kettős teher, az ősi elavult chártaik mellett nem nehéz: épen azért a megyei gyámoldának — mint a mely képes volna rajtunk segíteni s az egyetemes gyámintézetbe való belépésünk díját éretünk kifizetni — rövid operatívval vétet vesz, hogy az ifjabb testvérnek annál pezsögő életet adjon, fényesebb jövőt biztosítson. A terv csillogó, tetszetős, sőt ki is vihető. Könnyebb megoldása a befizetésnek a teher alól való felszabadulásnak aligha gondolható ki ennél. Tartok is tőle erősen, hogy az az eszme zöldágra vergődik s elvégre is diadalt arat. Hisz már nálunk — itt Gömörben is — némelyek szinte hangosan agítálnak e nézet mellett, feszült érdeklődéssel várja mindenki a tavaszi egyházmegyei gyűlés végdöntését.

De bocsánatot kérek igen tisztelt doktor úr, ha vele szemben ellenezetelt kockázatok meg. Nem azért, mintha talán én is nem érezném a paizsos férfiú könnymását; nem is azért, mintha félnék a sirban nyugvók fenyegető „veto”-jától, a kik gyámoldánk első fililert összehordták, alapítványaikkal, vagy adományaikkal időnként gyarapították, mert hiszen a cél egy: özvegyeink és árvaik segélyezése, gyámolítása; hanem igenis azért, mert ezt a nagy gondolat ápolni, hűn nevelt intézményt, mint egyetlen szent örökségünket nem szeretném csak úgy könnyedséggel odadobni a végfelosztás, az enyészet sirjának. Ez retrograd lépés volna. Hanem igenis azt óhajtom, hogy éljen örökké és szolgálja egyházmegyénk papi karának habár másnemű, de rokoncélú érdekeit sok, hosszú időn át...

Erre nézve két terv él lelkemben. Bármelyik valószínűsége megnyugvást ad nekem, hiszem, velem együtt sok társamnak.

Egyik terv ez: *tegyük le meglévő pénzcsónkunkat megyei lelkesítő nyugdíjalapú.*

Felteszem bővebben indokolni ennek szükséges voltát. Már az egyetemes gyámjártervjavaslat készítői is erősen hangsúlyozták az országos nyugdíjintézet felállítását, szinte szivreható vonásokkal rajzolták azt a keserű helyzetet, mely egy elnyűtt, öreg lelkeseknek osztályrésztül jut; de mert égetőbb szükség lévén az özvegyek és árvaik jövőjének biztosítása, ezt kellett előbb — a közönség szerint — megteremtteni, erős alapra fektetni. Legyen érte hála Istennek, ez már meg van, majd csak kiéhezünk ennek terheit is. A nyugdíjintézet tehát a jövő kérdése maradt. De csak maradt, csak elodázott, de életrekelte, megvárosította — hiszem — a közel jövő. De bármikor létesül is, annyi föltétlenül bizonyos, hogy egyhamar, kivált kezdetben, oly tulajdona nem számíthatunk, a mely állásunk, qualificationok és műveltségünknek megfelelő, gondoktól ment helyzetet biztosíthatna; olyanra legalább nem, hogy a megyei segély is ránk ne férne. Tagja lenne ennek ezután is minden gömöri lelkes, fizetvén a belépi díj mellett a megszabott évi járulékokat, a mi azonban lehető mérsékelt fokra szállíthatnák le. Erős a hitem, hogy erre a célra a gyűlekezetek, sőt egyesek is szívesen hoznának áldozatot; mi több: az államszegély minket illető javarészét is hozzácsatolhatnók időnként. Nyugdíjintézeté a tár teljes egészében csak akkor alakulna át, ha most élő özvegyeink s árvaik segélyjogosultsága megszűnik, addig pedig munkaképtelen lelkeszeink csak részleges jutalekot kapnának. Emberi számítás szerint 10—12 év múlva az alkalmas intézmény már tekintélyes osztályt nyújthatna elagult kartársainknak. Ez volna az én egyik tervem.

A másik pedig ez: *tegyük le gyámoldai tőkénket lelkesítő fizetési alapú.*

Nem azt értem ez ala t, hogy a gyengébb jövedelmű lelkesítő állásokat ez alap évi jövedelméből legott erősítsük, segélyezzük; hanem azt, hogy ez a tőke szolgáljon alapjául egy oly intézménynek, melynek az lenne kitűzött nemes célja, hogy egyházmegyénkben — már akkor, a mikor — egyenlő jövedelmű lelkesítő állomások szerveztessenek. Ez lenne szerintem az egyenlőség magasztos eszméjének — mely ma csak elvileg él közöttünk — leghűbé megvalósítója, a gonosz irigység kiirtója, a kartársi igaz szeretet megtestesítője. Ez lenne a legerősebb biztosított arra nézve, hogy a papi pálya ismét vonzóvá,

kerestette válnék, ifjaink ismét tömegesen tódulnának az „Alma mater” falai közé, édes reményvel kötelezve el magukat a szentügy szolgálatának. Nem kellene feloldozgatnunk gyors egymásutánban gyenge anyae gyházainkat sem, hanem államszolgálat, domesztikai és más jutalékokkal támogatva fenntarthatók, mint eddig is fenntartottuk. Mert ha azt akarjuk, hogy a prot. eszmék minél mélyebb gyökeret verjenek, minél nagyobb hódítást tegyenek magyar hazánk földén: akkor kötelességünk nemcsak a meglévő posztókat megerősíteni, de minél több gócpontokat létesíteni, teremteni. Ugy tetszik nekem, mikor egy-egy anyae gyházat — jöllehet a szükség kényszerre alatt — filiaivá fokoznak le, mintha egy-egy életér paltána el anyae gyházunk testében. Biztosítsuk azért önmagunk anyagi megrövidítésével is utódaink s egyházaink jövőjét; tegyük le annak idején gyámoldai tőkenket lelkes fizetési alapul. Ez volna az én másik tervem.

Ha e tervek bármelyike útát találna a kártársak szívéhez, megvolnának mentve megvegy gyámoldáink a szétforgácsolástól, vagy pláne az örök elmulástól...

A mi a *segély megszavazásáról*, általaiban a szegényebb sorsú paptársak bármely tárból való segélyezéséről illeti, erre is van egy kis megjegyezni valóm. Pedig jól tudom, hogy e kissé kényes természetű, bibés kérdés bolygatásával algha eleven szem nem gyűjtök árva fejemet; mert akadáhat, ki azt hiszi, hogy „pro domo” beszélék. De hát kérem nem kell mindjárt azt gondolni, hogy ha egyik vagy másik fél külön állást foglal el, már megszűnik a szándék őszintesége; hanem igenis boncolni kell a kérdést, ha azt helyesen, megnyugtatóan akarjuk megoldani, annyival inkább, mert ez a szőnyegen levő úgy a mi vitális érdekeinket nagyon is közelről érinti.

Előre bocsátom, távol áll felkemtől a gondolatja is annak, mintha a segélyező bizottságok tiszta szándékait, jóhiszemű eljárását kifogásolni akarnám. Isten mentse! Csak ocselcseneknek a legjobb meggyőződésük szerint, segélyezik az *előirt adatok alapján* a gyengébben dotált papokat és tanítókat. Így jár el a kerüllet, így a konvent is. Tagadhatatlan, hogy ez a segélyezési mód első tekintetre helyesnek s igazságosnak látszik ma is. De ha kissé körül tekintünk s a szigorú osztó igazság szempontja lesz irányadónk, be kell látnunk, hogy ez az eljárás sok esetben nem egészen indokolt, sőt téves is. Ugyanis tapasztalati tény, hogy *nem mindig az közöttünk szegény, segélyre szorít, a ki leggyengébben van dotálva; hanem föltétlenül az, a kinek jövedelme távolról sincs arányban parancsoló szükségleteivel.* Egy masodosztályú lelkesítő állomás példái, a mely 900 frt évi jövedelmet biztosít, de a melyből 700 frtot kell éventékn kiadni 3—4 gyermek taníttatására, nagyon távol áll — tiszta jövedelem tekintetében — attól a 4-ed osztályú lelkesítő állomástól, mely csak 500 frttal van honorálva, de esetleg ilyen fajta teher nem nehezedik a család vállára. Szoros figyelembe kell azért vennünk a segélyező bizottságoknak (még folyamodás hiányában is, a mitől sokakat a szerénység tart vissza), hogy hol van voltaképp a segélyre nagyobb szükség? Hiszen a gyermekek kiképzésének könnyítésére még az egyetemes gyámítás s a kebelbeli gyámegyletek is külön pontban intézkednek a felügyelés segélyről.

A főhiba, az üttévesztő különben mindenek felett az, hogy a lelkesítő jövedelmek nem egyenlő kulcs szerint és így nem igazságosan vannak felvéve. Az összeíró egyházmegyei bizottságok annak idején nem egyöntetű elvek alapján jártak el. Ekkép ugyanolyan jövedelmű egyházak, melyek eddig egymás mellett szinte karöltve haladtak, az újabb összeírás után oly távol estek egymástól, akárcsak Makó Jeruzsálemtől. A régi kép egészen megváltozott. Ott van például *Hanna*, mely az új fel-

számításával *első* egyházunk volt s a kápláni fizetés le: számításával (300 frt) 1450 frt jövedelmet tüntetett fel, ma már lesorvadt 1111 frtra s lett *utolsó* az első között.

Keltemér pedig, mely a 2-ik osztályiak között díszelgett, mint *első*, ma már a 4-ik osztályban pirongdik. De van ilyen sok példa, úgy hiszem másféle is. Ugyan mondja meg valaki nekem: kit illett, vagy kit terhel a felelősség s visszasz cselekményekért? Hát bizony nem az összeíró bizottságokat, a kiknek fizikai idejük sem futotta ki, hogy oly komplikáltak lapot, minő az ismeretes „Jelentő-ív” 3—4 órai helyszíni tartozkodás alatt (néhol a fliákkal 5—6 példányban) alaposan kitöltsenek; nem is a mi ismeret buzgalmú esperesünket, ki irányelvül szabta az összes papság elé, hogy a jövedelmeket azon alapok és adatok szerint tüntessék fel, a melyek szerint a közigazgatási hatóságok 1893-ban a tanítói jövedelmeket értékelték, megállapították; de igenis minke: magunkat lelkészeket illet, a kiknek bölcseségére volt leginkább bízva az iv kitöltése. Egyik közöttünk azon boldogító hit emelő hatása alatt, hogy a magas kormány mielőbb oly összeggel dotál, — még pedig csupa késpénzzel bennünket (no persze a vallásalapból), a mennyit most kimutatunk, hát felcsavarta a számitást egész a superlativus grádusig; a másik pedig a stólarék felszólására helyezte a fősúlyt, szentül meg-lévén győződve, hogy azok a kecsgegettó ministerek rőtkön tarchozó kapnak és legott „bares geld” fizetnek; a harmadik pedig, hogy az egyetemes gyámintézetbe minél kevesebbet kelljen fizetni; nem különben a negyedik, hogy a remált államszegélyből minél többesket marokhollasson: túlálcsonyra, kicsire, szűkre vette a mértéket. Kétségkívül az is hiba volt, hogy magok az összeíró közigazgatási tisztviselők sem egyöntetű alapon jártak el. Egyik járásban 8, a 50 krjával vették a búza hektoliterjét, míg a másokban 5 frttal számitottak köbél. Egyik helyen a földbérlettel új-magas árát alkalmazták, másikon pedig leszállták a legyöntelt, a kataszteri tiszta jövedelemig. Egyik helyen a fa értékét öleltek 5 frttal, a másik helyen 10 frttal számitották. Lenyeges eltérés volt a legelő és más chartais javadalom értékelésénél is. Egyezőval mind a tanítói, mind a papi jövedelmek kimutatása hibás és így megbízhatatlan. Ez alapon szavazni meg segélyt, ellenkezik a tiszta igazsággal. Revisiót vagy új összeírást kérünk azért; erre megadja a jogot maga a konvent is, illetőleg nem vet gátat útjába, a melynyiben világosan kimondja, hogy a mely egyház sérelmesnek találja magára nézve a „Jelentő-ív” adatait, a törvényes fórumok útján kérheti annak kikorrigálását. Vegyék ezt az ügyet kezökbe a lelkesítő értekezletek s így — időközileg is — eszközöljék a radikális revisiót egyöntetű elvek alapján. Akkor aztán rendben leszünk.

Bátorkodom megjegyezni ennek kapcsán, ismerint — távol attól, hogy a chartaisi fizetésnek értekesítésénél az irányelvre nézve tanácsadóül feltolnám magamat, (a mi különben a sokféle helyi érdeknél fogva így is csak hiú kísérlet maradna) — a földbirtok jövedelmének megállapítását illetőleg, ki lehetne mondani, hogy az ingatag bérleti jövedelem helyett a kataszteri tiszta jövedelem kétszerese vétetnék mindenütt alapul. Ebből, ha a lelkesítő fizeti az adót (de csak is a földadót) ez szintén levonandó, ha pedig az egyház fizeti, megmaradna a kataszteri jövedelem teljes kerek egészében.

Különben gyökeres reformot kell behozni, új adózási kulcsot alkalmazni, szóval teljesen át kell alakítani eddigi igaztalan fizetési rendszerünket az egész vonalón. Elavult, ősi hiványaink csak reliquiáknak valók már. Képezze a személy és vagyon együttesen a fizetési alapot. Legyen minden fizetés-nem pénzre téve át. Legyen a polgári adózó $\frac{2}{3}$ -ban, a személy pedig $\frac{1}{3}$ -ban megter-

helve egyházi járandósággal. Ugy gondolom, hogy ez, a mellett, hogy méltányos és igazságos megoldás lenne: papi testületünk anyagi és szellemi életének is nagy horderejű, szinte korszakalkotó fordulatot adna. Engemet élet a siker reménye, hogyha a kérdéshez vaszekkel nyúlunk, minden nagyobb rázkódással nélkül elérjük a kívánt célt. Nem olyan változathatatlan szikla ez, mint a megcsontosodott dogma, a mely még sok időn át „ne nyúlj hozzám virág” lesz a nép előtt. Csak akarni kell és meg lesz!

E számítások alapján aztán tisztán látnók egyik-másik lelkesi állomás évi jövedelmét s a mellett kártársaink elkézdli körülményeit is ismervé, nem esnének tévedésbe a bizottságok a segély-átalányok megszavazásánál.

Ezekben kívántam — habár halvány szikráival — megvilágítani a szőnyegen levő kérdést. Tartoztam ezzel a magam meggyőződésének. Különbön győzzön a jobb! Uralkodjék köztünk a szeretet igazsága!

Batta György.

ISKOLAI ÜGY.

A cin-korszak.

Nem a világ történetében, hanem a pataki konviktus életében.

Én édes tápláló dajkáim! Beh sokan eldálolhatnak felőled az édes-bús nótá, annak is csak azt az egyetlen sorát, a melyik azt mondja, hogy:

„Keservesen tartott engem.”

Engem ugyan nem sokáig tartott, ingyen se tartott, de ez az én hálaom és szerelmemem semmit se változtat, érdeklődésemet azért iránta minden év növeli.

En még a cin-korszaknak voltam osztályosa, a mikor még ódon cintányérokra élveztük a hús nélkül való káposztát, tepertő helyett mándrucz kövel zsirozták a pasulyt. (Szegény lúci Szabó, a kívül egyútt szuplikáltam be fél Magyarországot, mutatód is hordott a zsebjében ezekből a tepertőnek titulált mándrucz kövekből s fél Magyarországot senki se bírta kitalálni, hogy azok voltaképen mik legyenek.) S mint a geologus a fejlődő földnek egyes rétegeiből következtetést von lezajlott földfordalmakra s letűnt világokra: úgy vonhatna egy utának következő nemzedék amaz ós cintányérok oldalaira és fenekére villával megörökített feljegyzéseinkből és hieroglifáinkból biztos következtetést, a mi néhai titkos elégedettségünkre.

De nem vonhat. Mert a cin-korszak cin-tányérostól eltűnt öröke s a pataki szegények konviktusára is felderült immar a porcellán-korszak hajnala.

Most már „felszolgáló” ingyenesek nincsenek, a költségvetésben mintegy 25 tétermáza disznóság szerepel, az ételek hasonlíthatatlanul jobbak, izesebbek, az adagok nagyobbak s az evőeszközöket nem kell a csizmaszárban hordani be az étkező ifjúságnak, mint a fajúsi lakadalomban.

Mindzet az intézet természetzerű fejlődése s az intézők buzgósa, a segély források gázdagodása hozta így magával (köszönök és hala érte mindenké, a ki a javulásra közreműködött). *De kívánni való még mindig van, mind az ellátás, mind az áldozatkészség tekintetéből.*

Az „egy tanítvány” indítványa, lelkes kezdeményezése, úgy látszik feleledés ment. Az a sok száz, meg száz tanítvány, most már szereplő, hivataloskodó, családos férfi, a kikből a pataki konviktus dajkálkodása nélkül sohasem lett volna ember: a kik apjok és az Isten után ennek a jótékony intézetnek köszönhetnek legtöbbet,

nem akarták a kiáltó szót meghallani; s a ki meghallotta is, igazságán neki melegegett is: megint elfeledte, hűségét meghidegdeni, szíve mozdulását megcsendesedni engedte.

Nem, nem, százsor is el merném mondani egymásután, hogy sem elég érdeklődők, sem elég háladatosak nem vagyunk e második „alma materünk,” e kisebbik anyánk, a sárospataki konviktus iránt; pedig ki tudja, nem szorulunk-e rá valamikor?

A nagy alapítók szerelme a mienket, kisebbeket, nem hidegítheti meg. A Mudrányok, Pálóci Horváthok istenfélő bőkezűsége csak azt teszi lehetővé, hogy főiskolánk tápláló forrásaihoz minél többen hozzájutassanak; de azt nem, hogy a még mindig kívánatos *javulásra az étkezésnek s egy valóban korszerű s minél több gyermeket magába fogadó internátusnak felállítására bekövetkezzék.*

Kicsiny patakok is emelhetnek hajót, ha vizeik egybeszakadván, megcsokasodnak s folyóvizekké szélesednek. S azért, hogy egyesek, a kiknek több adatott, örök emlékü áldozatot hoznak — a mások gyermekeinek: az nem ment fel minket ama szintén örök kötelesség alól, hogy mi is megtegyük, a mit tethetünk — a saját gyermekeinkért.

Főiskolánk közpénztárára évről-évre több teher szakad rá. A viszonyok és a fejlődő, versenyző tanintézetek által támasztott új helyzet, újabb követelések, újabb berendezések, újabb tanári állások, fizetésemelések, tanári nyugdíjintézet, erősbödő állami ellenőrzés és beavatkozás máris a megbíráhatatlanság veszik igénybe főiskolánk anyagi erejét egyfelől s a minimumra apaszották le a főiskolai lakosozók számát másfelől. Bizonyára ezért késül még mindig a konviktusnak már régebben terbevetett rendezése és alkalmasabb helyiségbe való átköltöztetése.

Pedig jobban érezzük, mint valaha, hogy erős, öntudatos, hitéhez, anyaszentgyházához utolsó lehelle-téig hű protestáns intelligencia nélkül meg nem élhetünk; hogy az evangéliomon és józan okosságon épült protestantizmusnak az iskola egy legbatalmasabb fenn-tartó ereje. Hogy ezeket az iskolákat még a legsúly-sabb áldozatok árán is, mint szent hagyományt, mint öröklött palládiumot, meg kell tartanunk; ezt az egy-hélfentartó intelligenciát a magunk kebelén kell fel-növelnünk; elkelt a prot. iskolák által, magunkhoz kell forrasztanunk s állandó erőben és frissességben kell tartanunk az által, hogy *minél több alkalmat és lehetőséget, biztosítsunk a lős-gyökeres magyar nép szegény, de tehet-séges gyermekeinek is arra, hogy az iskola karjain át a prot. intelligencia soraiba fölemelkedhessenek.*

Sohse zártuk ki eddig onnan őket. Kapuinkat — a reformáció idejétől kezdve — mindig nyitva tartottuk a szegények gyermekeinek befogadására. Temérdek alkalmat nyújtottunk nekik, a hogy a magunk szegénység-től telt, a felenevkedésre. És nem volt okunk meg-bánni, hogy így cselekedtünk. Ezekből a gyermekekből nem egyszer anyaszentgyház oszlopai formálódtak; leg-keményebb bajtívóink az igazainkért vívott küzdelmek-ben, leghűségesebb fiaink megpróbáltatásunk időjén ő-belőlök kerültek ki.

Franciaországának egyik fényes címéje csak nem rég mutatott rá arra a tapasztalati igazságra, hogy a francia közélet és szellemi gárda legmunkabíróbb, leg-megbízhatóbb, legerményesebb és legzsenialisabb mun-káisait, szereplőit túlnyomó számmal a protestáns egy-ház szolgáltatja és pedig annál az egyszerű oknál fogva, mert a francia prot. egyház is nagy előszeretettel, hogy úgy mondjam az ősi talajt kultiválja; papok, tanítók, iparosok, kisebb birtokosok és egyszerű földművelők

gyermekében ad — iskolái által — újs talantumokat s friss; termékeny erőket az enervált társadalomnak s a meg-megtevévelődő szellemi világnak.

Ha Magyarország szerepvívó embereit, közéletének legderékabb munkásait, irodalmának legfényesebb talantumait megtekintjük: vajjon nem vehetjük-e méltán mi is ajkainkra a francia hittestvér dicsekedését? Nem ott ragyognak-e a mi kicsiny ref. egyházunk derék fia is eszökkel, jellemökkel, hazafiságukkal, szép arany tollukkal a legelső között?

Egy légió Anteus! A földdel való érintkezéstől vették ezek is az erőt. A szégyenségtől, melylyel tanulói pályájukon megharcoltak, a nádfodeles háztól, melyben a napot meglátták s honnan szíveket és elméket földtani egykor elindultak.

De im a nevelés meg van nehezítve, költségei meg sokasodva, az ősi kollégium kapui félig behajtva a kevésbé tehetős osztály gyermekei előtt. Pedig ki tudja, hány lehetett volna ezek közül is nemzetének dicsekedése, egyházának büszkesége, ha talantumát nem kellene föld alá asni?...

Ti, a kik együtt növekedtetek velem a pataki konviktus dajkáló kebelén, ti testvérek, ... ne felejtkeztek el a ti kisebbik anyatokról!

Ha minden ember, kit a pataki konviktus felnevelt, bármilyen csekélységet, (ha csak egy-egy forintot is néhány esztendőn át) juttatna halála emlékejelképen ez intézet javára: olyan tekintélyes alapítvány halmozódna össze, melylyel a pataki konviktus helyzete, étkész ifjúságának ellátása minden további kritikát kizárna s jövődjére minden aggodalomtól meg volna szabadítva.

Ezt mondta az »Egy tanítvány« évekkel ezelőtt. Szébbet és jobbat én sem tudok mondani.

Czinke István.

TÁRCA.

Van-e szükség az amerikai magyar ref. misszióra és mik a teendői az anyaszentegyháznak ebben a tekintetben?

Szinte vakmerőségnek látszik még csak fel is tenni azt a kérdést: van-e szükség az amerikai magyar ref. misszióra? és csaknem elképzelhetetlen dolog, hogy valaki akár nagy, akár kis emberek közül erre a kérdésre tagadólag felelne. És hogy most, midőn Isten jóvoltából már egy negyedévet töltöttem el távol az édes hazától s anyaszentegyházunktól: újra felteszem magamnak azt a kérdést, sőt, hogy kérdezni merem e lapok olvasó közönségétől, annak oka abban keresendő, hogy itt a dolgok közvetlen szemlélete s a körülmények hatása folytan, meg inkább evidenssőbb lett előttem az amerikai magyar ref. misszióknak égető szükségessége.

Igaz, hogy magyar népünknek véreben van az, hogy vallását nem szereti cserélni; igaz, hogy szinte nemzeti vérmérsékletünkben rejlik az a tulajdonságunk, hogy az ősi szokásokhoz híven ragaszkodunk; igaz, hogy éppen ebben keresendő oka annak, hogy a különböző protestáns felekezetek csábító ajánlatai dacára is, hívek maradtak őseik vallásához s azok nem voltak képesek csak némelyeket megingatni hitökben; de hát az is igaz, hogy éppen ezért kellene az anyaszentegyháznak hitezős gyermekeire több gondot fordítani s nem kellene megengedni azt, hogy az itt már részenben letelepedett vagy csak ideiglenesen itt élő 15—20.000 magyar református lelki sórtésében bolyongjon; hogy itt, hol gomba módra szaporodik a

vallás, ennek a számnak nagy része lelkeben páriává legyen. Legalább a szellemi segítségnek és a buzdításnak elmulasztása nagy hiba volna a jövőben.

Más vallásfelekezetek mindjárt akkor, a mikor a bevándoroltak, magukkal hozták papjaikat is, s így azonnal gondoskodtak arról, hogy a nehéz és a legtöbbször életveszélyes munkák között megtalálják a szomjú hívek a vallás vigasztaló szavát: gondoskodtak arról, hogy a a szegény nép, melynek egyedüli boldogsága a vallás valóban boldog legyen és saját nyelvén dicsérhesse az égnak, a földnek, a teremtettségnek urat; halát adhasson Istennek, ki megmenté őt minden veszedelemtől.

Itt érzi igazán, valóban a bevándorlott magyar, hogy Isten kezében van. A sóha nem látott, sőt nem is hallott foglalkozás, az életnek viszonyai, az életmód, az az érzés, mely szívéből ki nem alszik sóha; az édes hazának és otthon maradt kedveseinek szeretete sokszor a legrosszabb embert is egészen megváltoztatja. A ki Isten nem ismert s bolond büszkeségében ismerni sem akarta, itt buzgóan imádkozik, s a kit káromkodónak ismertek oda haza, azt itt fogadást tesz, hogy halál órájáig sóha többé nem veszi fel Istennek nevét haszontalanul. Óh, bizony, ezeknek szükségök van a vallás vigasztaló, bátorító szavaira. Mert nem pusztán olyan magyarok vannak itt, a kiknek oda haza elintézetlen ügyeik vannak, hanem vannak olyanok, a kiket a nagy adók s a csapások egész sora kényszerített arra, hogy elhagyják az országot; a kik azért jöttek ide, hogy nyomorral küzdő családjaiknak legalább a minden-napi kenyeret megkereshessék; a kik éhező és szenvedő feleséget, gyermekeket hagytak oda haza; bizony ezek érzik szükségét a vallás vigasztalásainak és sietnek az úr házába, valahányszor csak tehetik azt.

Rövid itt-lettem alatt is gyakran tapasztaltam ezt. De különösen most, a mikor a kereszténység legszebb és legmagasztosabb ünnepét ünnepeltük, akkor láttam a vallásnak mindenható erejét; akkor éreztem, hogy jó volna, ha látnák a böles atyák a szívnek ezt a melegséget, a lélekek azt a forrás-tiszta hitét, a melylyel távol vidékek lakói — nem törődve sem fáradsággal, nem sajnálva még a költséget sem — felkeresték azt a helyet, a hol amaz evangéliumot hallották: »Ne féljétek, ime én hirdetek nektek nagy örömet, mely az egész népek öröme lézen, mert ma született a megtartó, ki az Ur-Krisztus a Dávid városában.« Valóban úgy jöttek, mint a pásztorok. Ha látták volna ezeknek a munkás embereknél szemében az örömmek könyvét ragyogni s ha hallják vala, hogy mily felséges buzgósággal éneklük: »Óh kedves vendég nálam száll...« bizonyára azt mondták volna: gondunk lesz reátok!

Igen, böles atyái a magyar ref. egyházak, ezt mondták volna mindnyájan Szinte látom, hogy az első meghatottság percében tanácsot tartanak és elhatározzák, hogy az amerikai misszió állásokra a legtöbbször ifjakat fogják ajánlani, jutalmul mintegy az olyanoknak, a kik készek tengerentúli testvéreiket legeltetni Istennek szép és kies mezején. Szinte látom, hogy az amerikai missionáriuságot olyanok fogják majd tekinteni, mintha valaki a külföld iskoláiban akar több tudományt és tapasztalatot szerezni, hogy lehetőleg hasznos tagja legyen annak a lelkesi karnak, melynek kezében egy népnek jövőbeli boldogsága van letve. Hát lehet-e valahol több tapasztalatot szerezni, mint itt, a lángész alkotásainak hazájában, a hol óriási mérvben látja az ember a jót és a roszt egyaránt; a hol az emberi jogok oly felséges megbecsülésben részesülnek, de a hol a pénzarisztokracia a legveszedelmesebb befolyást gyakorolja az egész államunk s munkás népek életére.

Hát lehet-e valahol többet tanulni, mint itt, a hol a vallásfeleketek között nincs meg az utalatos gyűlölség, a mely soha nem fogja megengedni, hogy míg a világ világ s az ember ember lesz, legyen egy akol és egy pásztor; a hol alapjában, könnyűódon, csupán szemlélődés útján is meg lehet tanulni, hogy mi különbség van az egyik és másik között s az összehasonlítás aztán már a tudományos vizsgáloást is megköveteli. Hát lehet-e valahol többet tanulni, mint itt, a hol az ágolt, ezt a világnyelvet alapjában meg kell ismerni, mert bizony itt e nélkül nagyon nehéz az élet. Nagyon jó iskola ez s a ki nem sajnálja a fáradságot, a törődést s nem csupán az a célja, hogy a kényelem puha párnáiról szemlélje a világ folyását, az egykor majd megedzve állhat oda a közkatonák lelkes seregébe, a hol, mint egy a legkisebbek közül, hiven és becsületlen fogja megharcolni az életnek nagy harcát. Ezekért látom én, hogy a kicsinylő mosolygas nem ill az ajkakra többé s nem vádolják kalandori szellemmel azt, ki egész szívvél és lélekkel akarván szolgálni az Isten anyaszent-egyházának ügyét, a fáradságos és veszélyes úttól, a bizonyítalan jövőtől sem fog visszaradni és szinte látom azt is, hogy fognak elnémulni a gúnyolódók, ha az egyháznak atyái kimondják e szót: gondunk lesz reátok!

Mert erre van nekünk legelsőbben is szükségünk. Az amerikai ref. egyház missioi nagy bizottsága sokat áldoz az ügyért s még többet is fog áldozni a jövőben, csak lássa azt, hogy oda haza is: »Epur si move,« Nem pénzbeli segítség kell nekünk egyelőre, hisz azt nem is kívánhatjuk, hogy Magyarország segítse Amerikát, de arra van szükségünk nekünk s az általunk képviselt ügynek, hogy vagy valamelyik egyházkerület, vagy az anya-egyháznak zsinat nem léte esetén legfelsőbb kormányzó-testülete vegye kezébe ezt az ügyet s gondoljon az amerikai magyar ref. missioi ügyével, a hívek lelki gondozásával.

Mi itt hatán mindent elkövetünk, hogy a dolgok ékesen és szép renddel folyjanak. Ezért keleten épen úgy, mint nyugoton, New-Yorkban épen úgy, mint Chicago-ban megmozdult a nép szíve: azért most kell kezünk reá tenni, hogy a lang ki ne aludjék. Meg aztán mi is most állunk a szervezkedés stadiumában s lehet, hogy mire ezek a sorok nyomdastéket látnak, már akkor megalakul az amerikai első magyar ref. egyház-mege.

A mire tehát eddig nem volt szükség, azt most a viszonyok maguk követelik, hogy az anyaszentegyházna bölcs atyái határozzanak a fölött, hogy ez a magyar ref. egyházmege milyen viszonyban álljon az anya-egyházzal, valamelyik egyházkerülettel s általában, hogy az amerikai ref. missioi milyennek gondolják oda haza. Úgy tekintenek-e minket, mint mostoha gyermekeket, a kik, ha elhagyták is az édes anyát egy időre, nem mondták le arról, hogy gyermekük kötelességeiket hűségesen teljesítsék. Mert mi itt a messze idegenben is hálás és engedelmes gyermekei akarunk maradni a magyar ref. egyháznak. Végképen elszakadni tőle, még gondolatnak is bűn volna. Mi ha szerveznék egy egyház-megyéét, szeretnők ha csak némi részben is, oly viszonyban állana az valamelyik kerülettel, mint a többi egyházmegek s hogy mi ne lennénk az édes anya kebeléről eltaszított mostoha gyermekek.

De zsinati törvényeink s az ujonnan alakított gyám-tár is azt követelik, hogy helyzetünk tisztáztassék.

Zsinati törvényeink ugyanis azt írják elő, hogy a lelkészválasztáshoz, illetőleg a pappá lételehez bizonyos osztályozás szükséges s úgy tudom, hogy azt, kinek milyen az osztályzata, a minősítése, azt az esperesi hiva-

talok útján, a püspöki hivatalokban állaptják meg s úgy terjesztik a tavaszi egyházkerületi közgyűlések elé. Az tehát a kérdés, hogy mi, amerikai missionariusok, hogyan fogunk minősítettetni? Melyik püspöki hivatal állaptja meg a mi számunkra a minősítvényt? Ugy fogják-e szolgálati éveinket szamítani mint a rendes lelkészekét? Sok mellékérdés merülhet még itt fel, a melyeknek elintézése már csak azért is szükséges, mert mi, a kiknek két oklevelünk van, azt hiszem, pályázati képességünket és jogunkat nem veszítettük el azért, mert egy most világrészben ép oly hűségess sáfárai vagyunk az Urnak, mint lettünk volna oda haza.

A második, egész életünkre kiható dolog, az a kérdés, hogy minő viszonyban fogunk mi allani a gyám-tárral? Annyira, a mennyire ismerem ennek a magasztos intézménynek a megalakulási történetét, de az amerikai missionariusoknak hozzá való viszonyáról sehol nem olvastam egy szót sem. Pedig már akkor is, a mikor a bimbó kipattant, voltak itt missionariusok. Még most talán többi kollegaimnak nem áll oly nagyon érdekében ezt a dolgot felszínre hozni, mint nekem, de nekem már nem csak magam iránt való kötelességem erre a dologra nézve felvilágosítást kérni, sőt ha kell, kérelmezni azt, hogy minket se tekintsenek az intézők mostoha gyermekeknek s ha megfizetjük azt az évi járulékot, a mi reánk esik, ennek a magasztos intézménynek mi is jogos, sőt kötelezett tagjai lehessünk.

Ezek a legelső és legfontosabb kérdések, a melyek-
kel nekünk, már itt élő missionariusoknak tisztába kell jönnünk. A jövőre nézve pedig — még egyszer hangsúlyozom — az volna a szükséges dolog, hogy vagy valamelyik egyházkerület, vagy még inkább a konvent venné kezébe ez ügyet s lépne érintkezésbe a »The board of home missions of the Reformed Church« című testülettel, a melynek elnöke I. A. Peters, titkára I. J. Burkley s legalább szellemi segélyt adna nekünk, kikről egyesek azt gondolják, hogy nem is papok.

Csekély pontnak érzem magam arra, hogy soraimat olyan erejűeknek tartsam, a melyek talán meghatják az atyák és választottak szívét s ha valami erédnyét látnánk, azt már a szóban forgó dolog fogja erédnyezni. De szükségünket elpanaszolni, helyzetünkről világos képet adni s a viszonyok tisztázását sürgetni, kötelességemnek érzetem. Amahoz jogom is volt, mert hiszen élni még a férégnek is van joga s helyzetével tisztába jönni minden embernek önmaga iránt való fontos kötelessége; ez utóbbit megtenni pedig az az állás parancsolja, a melyet Isten kegyelméből elfoglalni szerencsém van.

Mount-Carmel, Pa. 1896 január 2.

Kalassay Sándor,
magyar ref. missionarius.

KÖNYVISMERTETÉS.

Kis Hitoktató

tanayi vagy közösi katholicus iskolában járó református vallású gyermekek számára. Készítette: *László Lajos* sárkeresztúri ev. ref. lelkész. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Ára köve 15 kr.

Mikor e könyvcímét elolvastam, mondtam, nagyon megörültem. Örömemnek két oka is volt. Először, mert egyházi irodalmunk teréu oly irányban lehettem szerencsés új könyvet látni, a mely egészen el van a legutóbbi időben hanyagolva: a népiszkolai vallási tankönyv irodalom terén. Másodsor, mert oly vallási tankönyvet tartottam kezemben, a mely még eddig nem kultivált módon pró-

bálja meg a ref. vallás tanítás elé kitűzött cél elérését. Ugyanis e könyvecske kizárólag a nem ref. felekezeti iskolákba járó népiskolai növendékek számára van írva.

Mielőtt azonban hozzáfogtam volna átolvasásához, egészen önkénytelenül az a kérdés támadt elmémben, hogy vajon van-e valóban szükség ilyen *specialis irányú népiskolai vallási tankönyvre*? Vajon azokat a növendékeket, a kik nem a mi ref. felekezeti jellegű népiskoláinkba járnak, — *másként, másra* kell-e tanítani a vallásstanból, mint azokat, a kik a saját felekezeti iskoláink növendékei? Amazoknak talán többet, vagy kevesebbet kell tudniok? Ha többet: miért edesebb gyermekei egyházunknak? Ha kevesebbet: miért kicsinyeljük emezek mellett a megfordítva? Vagy talán *másként* kell azokat tanítani? Ítélj meg vajon nem egy társadalomban élnek-e emezekkel együtt? Emezeket is nem úgy kell-e megvédeni a tértanok ellen, mint amazokat? stb. stb.

De mentől többet gondolkoztam a kérdések felett, annál inkább erősbödött az a véleményem, hogy a kérdéses könyvecske elé kitűzött célt nem tudom helyeselni. *Egy és ugyanazon iskola* (akár községi, akár felekezeti), mindig népiskola az *l) tananyagára nézve különbséget tenni az iskola jellege szerint: egészen helytelen. A tananyag egy és ugyanazon fokú iskolában csak egy, s a helyes módszer is csak egy lehet.* Ez az elv, a mely engem e kritikai ismertetésemben is vezérel. Nem vehetem figyelembe specialis céjait.

Így gondolkozva a könyvecskének kitűzött céljáról, — megvallom — örömem nagyot lohadt akkorra már, mikor hozzáfogtam olvasásához.

Tankönyvvel lévén dolgom, mindennek előtt azt vizsgáltam olvasása között, hogy melyik osztály számára s milyen tananyagot ölel fel? Egész világosan meg van jelölve, hogy a népiskola mind a hat osztálya számára van írva, még pedig a vallástudományoknak — mondhatni — minden ágából összefoglalótan tananyaggal. Jól van! — gondolám — hisz ma már minden embernek tudni kell mindent; noha egyiknek alaposabban, a másíknak felületesebben. Az tehát, hogy 77 kis-nyolczad alakú lapon mindent felölel, nem baj, sőt népiskolai tankönyvben, — mert ez a rövidségű tanfiskodik — előny. Csak az a kérdés, hogy mind ez miként történik? A felölelt széles mezőről mit választ ki? Hogy osztja be a tananyagot: meg van-e a logikai sorrend; milyen a tanak; milyen az irány?

Hogy e kérdésekre milyen feleletet alkottam magamnak e könyvecske olvasása közben, azt a következőkben írom le.

a) *A tananyag és beosztása.* Az I. és II. oszt. számára a tananyagot összefoglalja a szerző. Ez helyes. Az elmélet is együtt említi azt, mint kezdő fokozatot a vallástanítást illetőleg. Ez a rész tartalmaz: imákat (1 úri ima, 2 reggeli, 3 esteli, 4. étel előtti, 5. étel utáni, 6. betegségben mondandó, 7. felgyógyulásor mondandó, 8. munka előtt mondandó, 9. munka után mondandó, 10. templomba bemenőre, 11. kimenőre mondandó, 12. úrvacsora előtt, 13. után mondandó, 14. kenyér vételekor, 15. pohár vételekor, 16. úrvacsora vétele után mondandó imák), énekeket (számszerint 45 verset különböző alkalmakra) és ünnepek ismertetését. Ez az I. II. oszt. számára szánt anyag.

Ez túlságosan sok. Ennyit megtanítani képtelenség. De ha még meglehetne is — különösen a II. osztályban — nincs szükség rá. De meg oly anyag is van kijelölve, a mely nem lehet az I., de még a II. oszt. tananyaga sem. Pl. az imák közül a 6. 7. 8. 9. 12. 13. 14. 15-ik nem ezekben az osztályokban való. Semmit sem szabad a gyermek lelkével szemben forszírozni, annyival kevésbé

az imádkozást, mert unottá válhatik rá nézve nagyon könnyen. A túlságos sok imádkozás, kivál: ha a lélek nem is érzi szükségét, betegedez a lelkét. Az ünnepekről szóló rész helyén lehet ezen a fokozaton.

Mint említém az I. II. oszt. tananyagának kiválasztását nem helyeslehetem; az én óhajtam az volna, hogy ezen a fokozaton ne pusztán imák és énekek beemléztetése által igyekezzünk a célt elérni, a mely nem lehet más, mint a vallásos és erkölcsi kedélyképzés. Szükség van — főleg e fokozaton — vallásos, erkölcsi tartalmú elbeszélésekre; a II. oszt. számára már a bibliai válaszson ki elbeszéléseket s ezekhez fűzendő az ima, az ének, vagy helyiely-közel egy-egy kis versike, amelyek mintegy csattanóját képeznek az elbeszéléseknek. Így érhetünk el kívánatos eredményt csupán — az I. II. osztályban.

Így gondolkozva az I. II. oszt. tananyagáról, nem is ilyen irányú tankönyvre van szükség az I. II. oszt. számára, hanem inkább a tanító kezébe egy vezérkönyvre. Sok tanító érzi is ennek szükségét.

A III. oszt. számára három fejezetbe van foglalva a tananyag. a) A reform. isteni tiszteletőr. b) A bibliai történetek. c) A bibliaőrő általában. Ez osztály tananyagával a különösen annak beosztásával szintén nem tudok megelégedni. Az isteni tiszteletőről szóló résznek nem itt van a helye. Előbb azt tanítsuk meg, a mi szükségesebb s csak aztán azt, ami nélkülözhetőbb: előbb olyant, a mire az utóbbi alapítatód. Az isteni tiszteletek ismerésére először nincs oly szükség, mint pl. a biblia ismerésére vagy az egyházatörténetre, másodsor addig egy felekezeti isteni tiszteletőr hogyan lehet tanítani, míg arról a felekezetről semmit sem tanítottunk?!

A bibliai történetek már igen ebbe az osztályba valók, de hogy így dolgozva e fel, arról majd szólok alább. Használóképpen a Biblia ismertetése is a III. osztályban végzendő, de meg kell előznie a bibliai történetek tanítását. Még pedig azért, mert a II. osztály már tanult (az én elvem szerint) bibliai elb-szóléseket; a III. oszt. pedig folytatja a bibliai történetek tanítását, de már itt oly előbb, hogy növendékeinket a vallásos eszmák fejlődésével és a keresztény vallás alapjaival megismertessük. Mielőtt ezt a rendszeres bibliai-történet-tanítást megkezdendők, van helye megismertetni azt a könyvet, a melyből részen már tanítanak és most rendszeresen loznak tanulni történeteket. Az itt nagy vonásokban bemutatott tananyag-beosztással érhetünk el a III. osztályban kívánatos eredményt.

(Vége köv.)

Réz László.

IRODALOM.

* *A miskolci ev. ref. főgimnázium története.* Irta Dr. Kovács Gábor, igazgató-tanár. II. rész. Miskolc, 1895. Egy 71 lapra terjedő kis füzetben számol be szerző a nevezett iskola körében 1885. óta (a mikor az első rész jelent meg) történt dolgokról. Átfogtatván alkalmas az első rész is, mindjárt első olvasásra néhány kiigazítást a valós adatot találunk abban. P. o. Komjáthi Ábrahámról azt írja szerző, hogy miskolci tanárságáról lemondva, világi pályára lépett s valoszinűleg ügyvéd lett; holott úgy tudjuk, hogy azután volt parasznyi lelkész. Azt is állítja (I. rész, 56. l.), hogy 1846-ban a pesti ev. ref. főgimnázium tanári kara egy felhívást bocsátott ki, pedig Pesten ref. főgimnázium csak 1859. óta van. A mi pedig az újabb líl-ik rész illeti, úgy tetszik nekünk, hogy szerző a miskolci ref. egyházat nem az elfogulatlan történetőrő szeművegén vizsgálja meg. Elismeri ugyan, hogy a múltban igen sokat áldozott ez az egyház a

gimnázium javára, de ezt az elismerést tüstént lerontja, mikor mintegy elfelől meg mutat rá, hogy ez az egyház most már semmit sem ad, hanem azért *fontartó testületnek* nevezi magát. Tudunknak sokat áldozott ez az egyház az újabb korban is s áldoz-pl. ma is, mikor egyik paróchiáját átengedi az új iskolaépület számára, csupán azt köve ki, hogy egy illő lakhelyről gondoskodik az iskola. Szembőlőbb tévedései a II-ik részben a következők: A 7-ik lapon az a megjegyzése: ... S. Szentpéteren ... állig egy pár szavazattal fogadtattott el az egyházkerület *egyházi képviselőinek indokolatlan idegenkedése* miatt az iskola államsegélyezése. Az aláhúzott két szóban látjuk a tévedést, mert az államsegély-kérés ellen nemcsak egyháziak, hanem *világiak* is nyilatkoztak s mert szerző, mint történetirő, tudni tartozik, hogy nem *indokolatlanul*, hanem nagyon is *indokolan* foglaltak állást a segélyezés ellen Mocsary Lajos, Fejes István, Mitrovics Gyula és Lükő Géza. A 15-ik lapon a miskolci ref. egyház presbiteriumáról szól s egyesesen ráutal a vagyonos s szájas demagógra, a ki nem lehet más, mint az ismeretes Bató István. Tudnia kell szerzőnek, hogy az említett egyén mindenetre több tiszteletet érdemel haló poraiban, mint olyan jelző, a melynek alkalmazása már csak azért is túlság, mert a politikának az egyházba való bevitelle épen nem őt terheli. A 16. lapon azt állítja, hogy ez előtt 50 évvel 10—15 tanuló volt egy-egy tanteremben, holott műve I. részének 187. lapja szerint 1845—46—47-ről 398 és 409 a tanulók száma s osztályonként kimutatta sehol sincs 10—15 a létszám. A 17. lap szerint Pulszky Agost volt az első protestáns kultuszminiszteri államtitkar. Hát Szász Károly(?) és Tanárus Gedeon — ez utóbbi 20 éven át — nem voltak protestánsok? — Nem felel meg a valóságnak a 44-ik lapon levő ez az állítás sem: ... a vallást 1885—89-ig Illés János, 1889—90 ben Dr. Tüdös István, 1890—91—94—95-ig Csik Dániel és Tóth Béla segédlelkészek tanították. Nem pedig azért, mert Illés János 1892-ig tanított, Dr. T. I. 1889—90 ben még hittanhallgató volt s 92—93-ban működött a miskolci gimnáziumban, Csik D. 92—95-ig, Tóth Béla pedig 93—95-ben. Lényegtelen ugyan ez a helyreigazítás, de a történeli hűség szempontjából nem érdeketlen. Rosszul hangzik a 47. lapon a templomba menésre fordított 2 órának felpanaszolása. Nem hiven jegyez szerző a 68. lapon sem, hol a 13. pontban arról az alapítványról tesz említést, a melyet K. B. nevéről neveznek. Tudja szerző ez alapítvány jellegét s a helyes szövegezést úgy kellett volna eszközölnie, a mint a 67. lapon a 11. ponton szövegezte. Sajnálni lehet, hogy szerző — talán az idő rövidsége miatt — a hozzá közel eső adatokat sem dolgozhatta fel teljes hűséggel. Hibás feljegyzéseit — a melynek a felsorlatokból is akadhatnak — talán a legközelebbi értesítőben lenne célszerű kijavítani. A fűzet elején a főgimnáziumi épületnek Divald által készített s jól sikerült képe szemlélhető.

* A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1894—95-ik évi statisztikai adatokból összeállítva, elhagyta a sajtót. Négy évi szünetelés után bizonyosan kedves vendég lesz sok helyen, főként, a hol már igaztossággal vártak s hivatalos nyughatatlankodással követelték. Késedelmés megjelenését sokan nem fogják megérteni, a kik nem is sejtik, mert nem is sejtették, hogy milyen herce-hurcával, mennyi új és újabb kísérlettel jár el az ehz szükséges adatok összeállítása és beszerzése. De csakhogy itt van! Terjedelme 68 lap (8ⁿ), kiálltása csinos, ára 50 kr. Megjelenési éve 1895-re van téve, miután első ivo már az ősi kerületi gyűlés-ekör készen volt, a többihez azonban csak elkészés lehe-

tett az adatokat — még a hiányos adatokat is! — beszerezni. A székelt rovatokat láthatjuk benne, végén a sarospataki, miskolci, rimaszombati iskolák és a kerületi leánynevelő-intézet előjáróival, tanáraival, tanítónőivel, stb. Az összesített tábla kimutatás szerint van a kerületben 352 anya-, 10 leány- és 134 főkegyház; összes lélekszám 239.453; született 4917 fi, 3900 nő; meghalt 3740 fi, 3667 nő; házasodott 2663 tiszta prot. pár, 497 vegyes; iskolaköteles 15.122 fi, 14.153 nő; cv. ref. iskolába járt 15.200 fi, 12.920 nő; hitvallást tett 2549 fi, 2152 nő. — Összeállította *Mitrovics Gyula*, egyházker. egyházi főjegyző.

* A „*Protestáns Szemle*“ 1896. januári füzete a következő tartalommal jelent meg: *Értekezések és tanulmányok*: A közszellem vallás-erkölcsi lendülése, *Szűts Farkastól*; Jézus képe az ó-testamentomban, *Csengey Gusztávtól*; Az evangéliumi és a pápas egyház. *Rócz Lajostól*; Péter apostol. *Dr. Erdős Jásostól*; A halhatatlansági eszme története, *Paulik Jánostól*. *Egyházi szemle*: Hazai egyházi élet, **61*; Külföldi egyházi élet *p—f*ől. *Irodalmi szemle*: Hazai irodalom; Külföldi irodalom. A Szemle e füzete háromféle rovatval gazdagodott, nevezetesen az első, iránycikk-féle közlemény-nyel, s a hazai és külföldi egyházi élet ismertetésével; gazdagsága és változatosága ellen tehát nem lehet kifogásunk, sőt talán az a baj, hogy egyszerre nagyon sokfélét akar adni, minek következménye az egyes cikkeket szertelen elaprózása. Van olyan értekezése, a melyikből most csak 3 levelnyi jelen meg, van olyan, a melyikből annyi se; így aztán — természetesen — mind a 4 tanulmányok folytatása következik. A négy helyett, tekintettel a többi rovatokra, bátran elég lett volna két tanulmány, két annyi terjedelemben, s legalább is egyik teljesen közölve. Komolyabb kifogásunk van a szerkesztő tollából eredő iránycikk ellen, a mely szinte az új szerkesztő s általa a Szemle jövőbeli programjának tekinthető. E cikk nem egyéb, mint a modern theologia, philosophia, természettudomány, általában a modern szellemi élet mindamaz irányainak elítélése, kárhözváltása, a melyek nem valamely dogmatikai rendszer előfeltéveisből indulnak ki, hanem azoktól függetlenül keresik az igazságot, a melyek a dogmákat és a bibliát is emberi műveknek s így az emberi értelem és megítélés alá vetett dolgoknak tartják. Mind e komoly és tisztességes irányokat, törekvéseket egy kalap alá vonva a socializmussal, materializmussal, irodalmi naturalizmussal, verizmussal; kárhözváltosnak, vallás- és erkölcsellenes dolgoknak nyilvánítja a nevezett közlemény, s karörömmel hirdeti, hogy ezek hitele lejáróban, napja leáldozóban van, — a bukás várja őket. Mi ez eljárása ellen, a tudománynak, a tudományos szellemnek egy magát tudományosnak valló s protestánsnak nevező folyóirat részéről jövő ez elítélteése, megbélyegzése ellen határozottan tiltakozunk; tiltakozunk a Magyar Prot. Irodalmi Társaság nevében, mely tudunkkal sohasem adott szerkesztőjének megbízást vagy engedélyt arra, hogy az ő aegise alatt megjelenő folyóiratban a tudományt, erkölést, a philosophiát, a bibliai kritikát s mindezeknek a társaság kebelében levő jelentékeny számu híveit ósárolja; tiltakozunk a vallás nevében, a melynek miként korábban nem volt a maglyára, úgy ma sincs a dorongra szüksége a maga igazainak érvényesítésé végett, a mely nem fél a tudománytól, nem áll ellentétben azzal; daczára a tudomány minden előhaladásának, örök időkre meg fogja tartani varázserejét az emberre, mert lelkének mélyéből, emberi mivoltából fakad, mert más a tere, más a funkciója, mint a tudománynak; tiltakozunk a protestantizmus

nevében, mely ép a külső tekintély elvetésével, a szabad vizsgálódás érvényre emelésével született meg s tette meg hódító hadjáratát; mely mindig a legszorosabb kapcsolatban állt a felvilágosodással, előhaladással; mely a művelt, magas szellemek előtt épen ezért részesült oly nagy becsülésben, melyre csak akkor várhat jövő, ha az emberi szellem mindenkor előhaladásához alkalmazkodik tud; tiltakozunk végül a tudomány nevében, melyre a cikkről a maga dogmatikai positivismusát szeretné reacrószakolni, de a melyet a tudomány, ha csak öngyilkossá nem akar lenni, soha nem fogadhat el; a tudomány előtt semmi egyéb tekintet nem lebeghet, mint az igazság tisztá szerete és keresése. Igaz, vannak a tudományhoz hívatlan művelői is, kik helytelen eredményekhez jutnak, kik egyes vívmányokból, felfedezésekből elhamarkodott s szeretlen következtetéseket vonnak, de a tudomány nem kontár művelői után kell megélti, emezek bünciert azt is egészen elítéli. — A cikk részleteibe nem akarunk bocsátkozni, de egyes feltűnőbb kijelentéseire mégis kénytelenek vagyunk megjegyzéseket tenni. A 2. lapon azt állítja, hogy a naturalizmus megbukott a szépirodalomban; mi ebben kételkedünk, mert úgy látjuk, hogy Zola, Daudet, Ibsen, Sudermann teljes virágjában van; ugyane lapon úgy fejezi ki magát, mintha a legutóbbi emberöltő ker. hitét az Isten-ellenes tudomány e 4 nagy rendszerrel sorvaztotta volna el: skepticismus, pantheismus, materializmus, positivismus; azt hisszük, itt félreértés foroghat fenn, mert csak az utóbbi rendszer e század szülötte, a három első hosszú századok előtt keletkezett s azt se értjük, hogyan lehet a pantheismus vallás, és Isten-ellenes rendszernek nevezni. Herbert Spencer agnosticismusa s Darwin természetbölcsészete magában áll, sem hogy cikkről ama vádjá, hogy ők Isten nélküli tudományt hirdenek, bármit is érthetna nekik. A bölcsészeti erkölés tanokat is megtámadja; sajnáljuk, itt sem követhetjük izlést; szerintünk ezek szükséges tudományok, mert az erény és a bűn, a jó és a rossz éppannyira érdeklik a társadalmat, mint a vallást, azok éppoly jogosan tudományos, mint theologiai problémák; aztán megvallva az igazat, mi a jót nem azért eslekeszünk, mert azt a vallás parancsolja, hanem azért, mert azt jónak tartjuk; hiszen ha csak a vallás parancsa lenne előttünk irányadó, akkor annak esetleg rossz, bűnös parancsait is teljesítenünk s helyeselnünk kellene p. o. az inquisitio tetteit, a jesuiták eljárását. Mindez Isten nevében, Isten parancsára lón végrehajtvá, s kérdjük: szobb tények-e ezek, mint a független morál tanításai? Hogy Brunetiére-nek a tudomány csodájáról írt, nagy feltűnést keltett ezikkét szerző is helyesli, ez csak következetesség mutaja, no meg azt is, hogy a rokon-lelkek találkoznak; s reméljük, hogy aztán Br. minden következtetését átveszi, valamint, hogy a Röntgen-féle sugarak felfedezését ámitásnak declarálja, mert az nem fér össze a tudomány bukásával. Hogy Ibsent egy helyt (3. lap) mint az Isten-nélküli irodalom képviselőjét, a ker. hit és ev. erkölésök megajlóját, másutt (6. lap), mint erkölés regenerátorát említi, az csak kisebb tévedése. Hogy a bibliai és dogmatikai kritikizmus is mérges nyilakkal lövöldözi, ezzel csak azt árulja el, hogy mennyire nem becsuli az írának ezt a mondatását: megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká tesz titeket; hogy mennyire nem ismeri és követi a reformátor eme mondatát: a hit nem *fides quae creditur, hanem quia creditur*; mennyire nem a szív tisztaságát, hanem bizonyos tanoknak igazul való elfogadását tekinti a jó keresztényen ismérvének. Mi úgy hisszük, hogy ez az egész cikk csak tévedésből került a Prot. Egyh. és

Iskolai Lap főkjából a Szemlébe! — Kisebb hibákkal megemlíthetjük még, hogy e fuzet jan. 28-án jelent meg, bár a címlap szerint megjelen minden hol 15-én; hogy a hazai irodalom rovataban oly művek ismeretése is előfordul, a melyeknek semmi közik a prot. egyházi és iskolai élethez; hogy ugyane rovát egyik másik ismeretést már másutt is olvastuk; hogy több értelemzavart sajtó hiba fordul el benne. — A fuzet különben 60 lap terjedelmű s bolti ára 50 kr.

* A „Magyar Hírlap” millenniumi albuma megjelen. Terjedelme 9 ívrét fel. Címlapján egy titokteljes hölgy nyújtja a palma-lombot 1806-nak s Budapest színes képe s az ország címere látható. Első lapján egy kiterjesztett, szárnyú angyal esd áldást az ezer évet átélő magyar nemzetre, majd tovább a honalaptól legrégibb képe s a névelen jegyző feljegyzése (fac-simile) következik őseink bejöveteleiről. Azután az egyházi nagyok (Schlauch, Szász K., Karsay S., Ferencz J., Dr. Köhn S.), majd a világi előkelőségek (Apponyi, Széll K., Tisza K., Helly, Wekerle, Horánszky, Nopcsa, Thaly, gr. Keglevics I. stb.) alkalmi nyilatkozatai (színtén fac-similék) következnek s ezekre a tanulságos és elmés visszapiantások a multa próbában és versben (Gárdonyi, Bródy, Bartók, Horváth Gyula, Endrődy stb.) sőt képekben is. Mulattató elbeszélések, dalok, színmű-féle, s a mi nagyot emel a mű alkalmiságán — a kiállítási épületek díszes sorát is itt látjuk és sok egyebet egészen a híresebb színésznők cipőjeig (ezt mi ugyan elhagytuk volna). A díszes és valóban gazdag tartalmú albumot *Fenyő Sándor* szerkesztette, ára 2 ft. Azok is megkapják, a kik a lapra egy negyedévre fizetnek elő s így az előfizetés csupán 1 ft 50 kr-ra rug. Mi protestánsok méltán lehetünk jó indulattal a „M. H.” és az ennek neve alatt lérejtő vállalatok iránt, mert a napi lapok közül egyetlen sem járult annyai bátorságot a protestantizmus érdekeinek védelmezésében, mint ez. — Szívesen ajánljuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Gyászhirek. *Kerekes János*, f.-barcikai ev. ref. lelkészársunkat súlyos próbára állította az istenség véghetetlen bölcsésége mult hol 31-én, elszólítván oldalá mellől 10 éven át hűnek bizonyult jó feleségét, Ferenczy Ilonát, két árattan gyermek feledhetetlen édes anyját. A meg csak 27 éves ifjú nő sok szenvedés árán jutott az örök révpárt csendes kikötőjébe. Legyen pihenése és álma édes, övének pedig nyujtson vigasztalást az örök vigasztaló. — *Békésy Gyula*, volt debreceni ev. ref. főgimnáziumi tanár, utóbb pedig tank. főigazgató f. hol 3-án férfi kora javában, saját kezével oltotta ki életét. A tanári kathedrán sok hivatottsággal forgóldott s mint tankönyvíró is tisztességet szerzett nevének. E kettős érdeme s összekötöttései folytán azok sorába méltatta a kormány, a kik középiskoláink felett az állami ellenőrzést voltak hivatva népszeiűvé tenni. Ez a kitüntetés-e, rosz szenvedélyek vagy ki tudná mi egyéb is sodorták az anyagi zavarok örvénye felé, a melyben végre elvesztett. Szolgája — a kitől, mint az EMKE pénzbeszédjeitől — állítólag tetemes összegeket kölcsönzött fel, s a ki e miatt nem tudott elszámolni — rettenetes útat mutatott neki a szabadulásra s ő — miután a törvénytiszták kedvező ítélet helyett gyanusító, sőt a sorok között kárhözható ítéletet kapott, az ítélet kihirdetésének napján követte szolgáját a szomorú halálba. Nem a mi dolgunk a végzetes elhatározás okainak kutatása; e helyett inkább mélységes sajnálkozásunkat fejezzük ki a felett, hogy az erkölcs-pusztító ragály azok között is mutatkozni kezd, a kiknek

orvosok gyanánt kellene szerepelniök. Feleséget (2-ik), gyermekeket és kibeszélhetetlen gyászt hagyott maga után. Megtévedett lelke iránt legyen irgalmas, kegyelmes a mindent számon kérő örök Bíró.

— **Előlegezett jó hírságok.** Egyes heti és napi lapok (még egyháziak is) kisütötték — bővebb körültekintés nélkül, — hogy a mi szeretve tisztelt püspökünk, Kun Bertalan is betöltötte már életének 80-dik évét és siettek őt méltó tisztelettel üdvözölni. Vontak magok után néhány egyházi és politikai kitünőséget is, mint Tisza Kálmán, Szász Károly, Kiss Áron, Ferencz József, Mocsáry Lajos stb. stb. Feltűnt némelyeknek, hogy mi pedig mélyesen hallgattunk, noha — nem olyan régen — lapunknak egy teljes számával hódoltunk a jubilans papnak és püspöknek, sőt megirtuk élettörténetét is — tőlünk telhetőleg. Hátt hiszen éppen ezért hallgattunk, mert valamivel jobban kellett tudnunk másoknál, hogy a mi püspökünk 1897 január 21-én lesz — lsten kegyelméből — 80 esztendő. Érje el jó egészségben, boldogan!

— **Az első nyugdíjazott protestáns tanár. Hazslinszky Frigyes,** az eperjesi ág. ev. collegium nagybíró tanára, házaknak ez idő szerint leghevesebb botanikus, mint a Hivatalos Közlöny február 1-én megjelent számban olvassuk, munkaképtelensége folytán az országos tanári nyugdíj-alapból 1600 forinttal nyugdíjaztatott. Szívükből kívánjuk, hogy derék tudásunk sokáig elvezze a jól kiérdemelt nyugalmat.

— **A sárospataki főiskola jogi és theologiai akademiájának** a 2-ik félévi beiratkozásra f. hó 7. 8 napjait tűzte ki a tanári kar. Az előadásokat 10-én kezdik. Mitrovics Gyula, elválasztott debreceni lelkész, úgy első, mint 2-ik félévi tanóráinak megszaporítása mellett, már március végére bevégzi előadásait a kar által nagy köszönettel fogadott ígérete szerint a colloquiumokat is felveszi és így egész munkát hágy maga után.

— **Miniszteri leirat a 22.000 frt államsegélyhez s ennek szétosztása.** Az ev. ref. konvent papi előlékhez szól s így hangzik: 1389. szám. Folyó évi január hó 5-én 22. szám alatt kelt becses felterjesztésre hivatkozva a különböző egyházak lelkési illetményeinek kiegészítésére általánypé felvett összegnek kiosztása tárgyában, méltányolva az idézett becses felterjesztésben felhozott indokokat, ezen általán-összegeből az ev. ref. egyházkerületek részére eső 22 ezer forintot egyben a miskolci m. kir. adóhatálnál egyidejűleg folyóvá tettem. — Felkérem a t. Elnökséget, hogy ezen összeget a convent pecsétjével megerősített belyegtelen hivatalos nyugta ellenében a nevezett adóhatálnál felvenni és az egyes egyházkerületek közt az autonóm hatáskörben megállapított köles szerint felosztani s egyáltalán intézkedni sziveskedjék, hogy az egyes egyházkerületektől a reájok eső részlet-összegnek a leginkább segélyre szorult lelkészek között eszközöndő kiosztásáról bekívánt okmányolt számadások annak idején hozzáim felterjesztessenek. Budapest, 1896 január 24. Wallasics. — 22.000 frt a kerületek közt így osztatik szét: Tiszáninnen kap 3300, Dunántul 3300, Tiszántul 5720, Dunamellék 4840, Erdély 4840 forintot.

— **A népiskolák állomítása** a képviselőház január 25-iki ülésén több megye kérvénye folytán újra szóba jött. Wallasics miniszter hosszabb beszédben fejtekte ki azt a nézetét, hogy az állami népiskolák számának az eddignél nagyobb mértékben való növelését célszerűnek és szükségesnek tartja, de azzal a gondolattal, hogy a népiskola-fentartó csak kizárólagosan, exclusive az állam legyen, sem igazságossági, sem célszerűségi szempontból nem rokonszenvez. Egy szabad állam institúcióihoz nem

tartja méltónak, hogy oly állaspontra helyezkedjék, hogy ezentúl senki se állíthasson fel iskolát és kizárólagos iskola-fentartó csak az állam legyen. Nem tartja célszerűnek, hogy az iskola-fentartó felekezeteit és községeket megfosztjuk eddig biztosított jogaitól, mert ezek versenyre kelnek az állami iskolákkal és a szabad verseny üdvös hatását az iskola-fentartók közt biztosítják. Azt a nagy nemzeti célt, melyet a kizárólagos államosítás óhajtának elérni, hogy t. i. a népiskolákban a hazafias nemzeti szellem áptalossék s az államnyelv terjesztessék a legtöbb felekezeti és községi iskola is fel adatul tüzhetetja elé. Van baj több helyen, de ezt a bajt kisebbítjük, ha az államellenes működésre vonatkozó fegyelmi eljárást revicáljuk s helyesesen módosítjuk. Továbbá, ha az államsegélyvel a kellő állami befolyást biztosítjuk.

— **A miskolci gimnázium építkezési ügye** odőtáig haladt elő, hogy a telekre nézve csakugyan megdrágát a megállapodás. A püspöki lak telkén, mely 1500 □ öl, fog épülni az új 2 emeletes főgimnázium. A részletes terv és költségvetés a miniszteriunnál van jóváhagyás végett s úgy hirdik, hogy az nem fog akadályokba ütközni. A püspöki lak, jobban mondvá, 3-dik paróchia számára egy, a Pálóczy-utcán fekvő, az új templomnál szomszédos épületet vettek meg 18.500 forintért, a mely 5—6000 frt költséggel egészen szép lakássá tehető.

— **A debreceniek papihívó küldöttsége** folyó hó 6-án délután 1 órákor érkezett meg Sárospatakra. Szinay Gyula országos képviselő s bizottsági elnök betegség által akadályoztatván, helyette Somogyi Pál, presbiteriumi jegyző és képezdei tanár jelent meg s Dicsőfy József lelkészszel együtt ő vezette a küldöttséget Mitrovics Gyulához, elválasztott lelkészükhöz, a kit szives biztatások között hívták körükbe A meghívó-levelet, a kiharát s esperesi concessát Dicsőfy József adta át a leendő collegának. A küldöttség tagjai voltak még: Jóó István, kerületi tanfelügyelő, Dr Öreg János, akadémiai, Kiss József, főgimnáziumi tanárök, Lencsés Nagy Bálint stb.; összesen nyolcan. A szives vendégszeretben részessült küldöttek meglátogatták a főiskolát, annak gyűjteményeit, kórházát stb. is s folyó hó 7-én a déli vonatral utaztak el azzal a reménnyel és biztatással, hogy immár feszült érdeklődéssel vár papjukat március hó végén egészen magukénak mondhatják.

— **Békés-bánati javaslat az egyházmegyei és országos lelkési övezgy-árva gyámirt viszonyára nézve.** Pap Imre, hódmezővásárhelyi lelkész készítette s Szabó János esperes ajánló-levelel küldte azt az értekeltekhez megvitatás végett. E javaslat az egyházmegyei gyámirt feltartandónak véli s kívánja, hogy mindenkor ez teljesítse az összes kötelezettségeket az országos gyámirtárral szemben, tehát ez szisses helyettök az összes belépési és évi járulékokat. Természetes, hogy ilyenkor az egyházmegyei gyámirt iránti kötelezettségek fenmaradnak, de némi módosítással. Jellemző a javaslat nemes szellemére, hogy a III. és IV. osztályú egyházakban szolgáló lelkészek (a kik t. i. a meglévő gyámirtzetnek már tagjai), az évi tagdíj fizetése alól felmentetnek. Vezérelve eme szavakban van kifejezve: Jogos és igazságos, hogy a békés-bánati összes ref. lelkészek érdekében alakult övezgy-árva pénztárba befolyt és befolyandó segélyből és egyes jöttevök adományáiból, valamint a pénztár közzávara abban barmely okból visszamaradt befizetésekből az egyházmegye minden lelkész részéltjön; az meg méltányos, hogy a kisebb jövedelmű lelkészek nagyobb mérvben részesültessek a közjölékonyásban és visont; valamint az is várható, hogy azok iránt, kik a közös forrásra (az övezgy-árva pénz-

tár) többet aidoztak, valamivel több tekintet legyen. A gyámirtár a tervezett j6tekonysagot csak mostani forrasainak megmaradasa mellett gyakorolhatja s epen azert kivanja a javaslat, hogy a penztar támogatására a lelkesek tovabbra is hathatosan kozremukodjenek.

— **Az országos ev. ref. lelkesi özvegy-6rva-gyámirt6z ügye** egy nagy lépéssel el6bbre mozdult. Az alapszabaly s ehhez csatoltan a kezelési szabalyzat és ügyrend, az ezekhez szükséges Utasítás, Jelent6 iv (I. II.), a Segélyezend6k jegyzéke, a Kifizetési Napló és Számadási iv (ez ut6bbiak rovatos ivek) elkészültek s a végrehajtó-bizottság azokat a püspöki hivatalokhoz szétküldte. Onnan fogják azt az egyes érdekeltek mielőbb megkapni, mi által aztán az országos özvegy-6rva-gyámirt6z tényleges élete azonnal megkezdődik. A már korábban szétküldött »Kimitás« című rovatos iv már e folyó hó alatt kitöltendő s március 15-re a gyámirt6zeti végrehajtó-bizottság előadó-jához, Petri Elek theol. tanárhoz küldendő (Budapest, Káivintér 7. sz.). Az »Ügyrend«-et, mely az özvegy, gyámirt6zít6k és hatóságok jogait és kötelességeit részletesen felsorolja különösbbeben is ajánljuk t. olvasóink és munkatársaink figyelmébe.

— **A bevett egyházak állami dotaciojairól** általános érdekl6dés és helyeslés mellett nyilatkozott Wlassics Gyula vallás- és közoktatási miniszter a képvisel6ház folyó hó 5-én tartott ülésén. A kultuszminiszter költségvetését Fenyvessy Ferenc előadó el fogadásra ajánlván, Wlassics miniszter állott fel s csetleges vitáknak elejét óhajtva venni, három nagy fontosságú kérdésben előre tájékoztatta a Házát. A három fontos kérdés, a mely szorosan vett kultuszpolitika keretében előfordulhat, a katolikus kongrua, a kath. autonomia és a bevett egyházak dotaciojának kérdése. A kongruára vonatkozólag kijelenté, hogy első dolgot a nagyobb javadalmosok és a lelkesked6 papság j6vedelmének összeírása, még pedig egyidejűleg. Az erre vonatkozó rendeletet már a napokban közzé teszi. A kath. autonomiat szervez6 gyűlés összehívására az 1871-iki szabalyzat alapján, 6 felségétől 1895. november 29-ikén megnyerte a királyi resolutiót; de az összehívást most nem tartja célszerűnek politikai és egyházpolitikai okok miatt, mert az országnak bizonyos körökben a szenvedélyek még ninesenek teljesen lecsillapodva, de meg a millenniumi ünnepek sem alkalmasak az ilyen tanácskozásra. Legcélscrűbbnek véli a képvisel6 választások után egybeihívni a kongresszust. A *profehdans* és a *többségi bevett vallások dotaciojára* vonatkozólag előadta, hogy az 1895. évi budgetben 100,000 frt van felvéve a *lelkesek illetményének kiegészítésére*, de ezt esckélyeségnek tartja s kijelenté, hogy a kabinet az egyházi dotacio kérdésének jogos és méltányos megoldására törvényjavaslatot szándékozik a Ház asztalára tenni. Kijelenté azonban azt is, hogy ez csakis a lelkesi illetmények fokozatos kiegészítéséről fog szólni. Megtörténhetik ez szerinte állami dotacioval is, s épen ezért a saecularizációnak még csak gondolata is távol áll a kabinetől.

— **A nagykálói ev. ref. egyház** a saját egyik iskola telkén a mult év augusztusában olvasó egyleti helyiséget emeltetett 900 frton, a mely összeghez a »dalárda« és az »ifjúsági egyesület« is (mindkett6nek elnöke a lelkes) hozzájárultak egy pár száz forintig. Ez olvasó egyletnek tagja lehet minden ev. ref. ember 1 forint évi tagsági díj mellett. Elnöke ennek is a lelkes, titkárja a s. lelkes (most Urbán Dezs6), jegyzője az egyik tanító, a másik pedig könyvtárnoka; a pénztárnok, ellenőr és háznagy

a nép köréből telnek ki. A lapokat részint az egylet hordatja, részint egyes úri tagok ajándékozzák, de csak olyan lapokat, a melyek az egyesület nemes szellemére kártekonny befolyással nem lehetnek. Ez az olvasó helyiség szolgál az ifjúsági egyesület, a diakonusok (24-en vannak) és a temetkezési társulatok gyűlés-helyeül is, a mi eléggé igazolja, hogy ez itt nagy szükségét p6tol. Ezt a helyiséget avatták fel ünnepelesen mult hó 26-án egy igen jól sikerült közcavacsorával (előző volt ennek is a lelkes), a melyen a dalárda köztetszettel szerepelt komoly és víg szavaltokban is gyönyörködhettek a jelenvoltak (számszerint 72 tag). Hogy mi mindenne van egy jó pásztorinak gondolja, arra nézve érdekes adat az, a mit levelezésük ír, hogy az olvasó-helyiségben már elhasznált lapokat a diakonusok vasárnap délutánokint elhordják a malom alá s az utcák szegleteire, a hol a szegényebb néposztály szokott állogalmi és többnyire hivalkodni és szétoszájk közöttük szeretetteljes biztatásokkal. — »Lélek az, a mely megelevenít!«

— **Zichy Nándor gróf a nepárt érdekekben** körlevelet intézett a káptalanokhoz, melyben egy káptalani nagyrepostárnak arra a figyelemzetésére hivatkozta, hogy több káptalannál kisebb-nagyobb összegek vannak alapítvány gyanánt letelve, de úgy, hogy azoknak célja nincs külön meghatározva, hanem csak ezzel az általános kifejezéssel tétettek és kezeltetnek: »pro finibus« kéri, hogy az ilyen alapítványok kamatait részben vagy egészben egy-két éven át bocssássák az 6 rendelkezésére, mert szerinte napjainkban és hazánkban piusabb finis nem létezik azon nagy és szent elvek megvalósításánál, a melyeknek diadáljáról a katolikus akció megindult. Katolikus felfogás szerint a cél mindenestre megszentelt az eszközököt, még ha pálinkának, furk6s botnak sőt ha törnek nevezik is azokat!

PÁLYAZAT THEOL. AKAD. TANSZÉKEKRE.

Az 1896-ik év folyamán tartandó egyházkerületi közgyűlésen valasztás útján a *nagyenyedi* ev. ref. Bethlen-Kollegium theologiai akademiáján elhallozas folytán megüresedett 3 rendes tanszék fog betöltetni.

E tanszékek egyikével az 6, másikával az újszövetségi eszeteikai-, harmadikkával a systematika theologiai és a rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantereben megszabott heti maximális óraszámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 frt készpénz, 50 frt 6t6désv fizetési pótlék, természetben lakás vagy 300 frt lakbér és esetleg veteményes kert-rész.

Az alkalmazandóknak a kollegium minden leheto esetre (véglékeltetés, nyugdíj, özvegyek és árvak ellátása stb.) szorosan ugyan oly kötelezettségek ellenében, ugyan olyan jogokat biztosít, milyenek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáraitra nézve az 1885. évi XI és az 1894. évi XXVII. országos törvényekikben vannak megállapítva.

Az állomás 1896 szeptember hó 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtók életkorukról, vallásukról, képessitetsükről, eddigi alkalmaztatásukról és irodalmi munk6sükről sz6l6 bizonyítványokkal felszerelt folyómű-ványaikat az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató Tanácsához 1896 március hó 1-ig nyújtsák be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató Tanácsának Kolozsvárt, 1896 január hó 28-án tartott üléséből.

Márkus Ern6,
1—2 titkár.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
értékűvel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Aggasztó jelenségek.” — „Missio-ügy.” *Sütő Károly.* — „Válasz P. úr észrevételeire.” *Hodossy Béla.* — „A közköztársasági költségvetés tárgyalása.” — „Temetési énekek.” *Molnár Ferenc.* — „Egy kis gyakorlati belmissio, kapcsolatban a domesztikával.” *Csontó Károly.* — „Kis Hitoktató.” *Réz László.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.”

Aggasztó jelenségek.

Wlassics miniszter, hogy elejét vegye sok kényes természetű s százfélé ágazó felszólalásnak, maga nyitotta meg közelébb a tarcája költségvetése felett megindulandó vitát s a kath. autonomia, a kongrua és a protestánsok dotációja felől megnyugtatólag próbálta az országgyűlést és a nemzet közvéleményét tájékoztatni.

A napi sajtó megjegyzésekkel kísérte a szerszavas miniszter nyilatkozatait és — leszámítva a partjából lapokat — nem találta azokat megnyugtatóknak különösen azért, mert a miniszter által kiállított váltón nem birta felfedezni a lejárati napját s így kénytelen volt a szépen hangzó ígéretek újabb keletű mézes madzagoknak minősíteni. No meg kortes fogásnak is!

Mi szívesen megbízunk a tevékeny miniszter őszinteségében s mint modern politikusról föltétlenül hiszszük, hogy ő a jelzett reformoknak lélek szerint híve, barátja; de nyilatkozatai minket is aggodalommal töltöttek el, tiszteletük és bizodalomuk dacára is.

Úgy tetszik nekünk, mintha velünk, protestánsokkal szemben, igen elegendőnek tartaná a vallás és közköztársasági miniszter úr azt, ha csupán lelkesítő állomásaink javadalmát emelné fel állami költséggel a magunk által helytelenül megszabott 800 forint minimumra. Tiltakozás rejlik az ő nyilatkozatában György Endrének ama, sajtó útján kifejezett nézete ellen, a mely szerint az államszegély által a mi adózó hiveink túlságos terhe is könnyítendő lenne!...

Ez az egyik, a mi minket nyugtalanít. Mert mi kísért e felfogás meggett? Az, hogy az állam, mint olyan, igyekszik lehetőleg lekötözni a mi lelkeszeinket a nekik nyújtott csekély segítséggel, azontúl pedig ott hágy bennünket a régi bajok s a régi felekezeti-közi viszonyok között!

Hát ez így még gondolatnak is rettenetes, valószínűnek pedig annál is rosszabb.

Megirtuk már többször, hogy az egyházpolitikai reformok csak kiindulási pontját képezhetik nálunk a további halaszthatatlan reformoknak, a melyeknek záradéka a teljes vallás-egyenlőség, a felekezeti egyenjóság minden tekintetben — az egész nemzet közjavadért. Azt is irtuk több ízben, hogyha nem támadt itt olyan államkormány, a mely le tudja vonni az egyházpoliti-

kai reformok összes következményeit és képes azokat az életbe is átíratni: akkor mi, protestánsok borzasztó csalódásnak leszünk szánandó áldozataivá.

S mert ebben a meggyőződésben élünk most is, nem birunk fájdalom nélkül gondolni a Wlassics miniszter megnyugtató ígéreteire. Nem ismeri-e, nem akarja-e méltányolni a mi helyzetünket az államkormány; nem érti és nem látja-e az iszonyú különbségeket, a melyek itt felekezet és felekezet között igazságról kiáltoznak az ég felé; rosszul van-e informálva a kormány protestáns részről; azt gondolja-e, hogy a mi hazaszeretetünk a végtelen terhek elhordozására is képes és mi türelemmel nézhetjük mindvégig a mi háttérbe szorításunkat?!

Úgyanakkor, a mikor a kormány egyik képviselője a r-kath. egyháznak autonomiát ígér és kongruát; tehát hajlandóságot árul el arra, hogy vizet hordjon a Dunába: ugyanakkor mintegy tiltakozólag mutatni rá a protestantizmusra, hogy te pedig tartsd szerencsédnek, ha elkészeid nyomorán segítni valamt, — ez legalább is lehangoló jelenség! Százszorosan az, ha tudjuk, hogy egyidejűleg pedig a curia kimondja a maga legfőbb bírói bölcsességével, hogy a „holt kéz” felszabadul a birtokvásárlásra, a minek következtében megérhetjük talán még magunk is, hogy az ezredéves ország egy jelentékeny része a kath. egyház tulajdonává válik.

A másik, a mi aggasztólag hatott reánk a miniszter nyilatkozatában, de a mi összefutott bensőleg az előbbivel, az a bizonyos irányban méz-édes kijelentése, a mely szerint a saecularisatióra az államkormány még gondolni se akar.

Am tessék kinek-kinek magába szállni és eltűnődni a felett, hogy mit jelent e nyilatkozat a kath. autonomia és kongrua megígéréseivel egy időben!!

Észünkbe jut a multnak temérék küzdelme, a Bocsayak és Bethlenek harca a papi és császári absolutizmus ellen, a protestáns egyházak vergődése az egyesített sas-karmok között; észünkbe jut — sok egyéb feledhetetlen esemény mellett — az a beszercebányai országgyűlés, a hol a kikészített rendek 52 törvénycikkel próbálták védekezni a róm. kath. egyház és a császári önkény mindenhatósága ellen és a nemzet békkéségének biztosítása végett szükségesnek látták kimondani, hogy „az egyházi javak az állam birtokába

mennek át, a papságot az állam díjazza. a fennmaradt jövedelem pedig az állam szükségére fordítatik."

Majdnem 300 év telt el a Bethlen Gáborn királyi alákiáltó beszercebányai országgyűlés óta (1620) s noha azután is végtelennék tetsző szenvedéseket kellett a hazai protestantizmusnak kiállania: legfőlegb csak titkon áhított a nemzet közvéleménye az egyházi javak államosítását, de törvénybe iktatni nem merészelte. Nem meg a századok mulasztásait pótolni törekvő 1848-iki országgyűlés sem s nem meri azt ajkaira venni az ezredéves ország vallás és közoktatási minisztere sem! A napi-sajtó is alig alig!

Pedig sem felekezeti, sem állami teljes békkesség és bekés fejlődés nem gondolható a saecularisatio keresztül vitele nélkül! Am tartson szemlét akármely elfogulatlan ember a mi felekezeti viszonyaink között és kombinálja ezeket a felekezeti egyenjogúság kimondott törvényével! A neveléses képtelenségeknek milyen hosszú láncolata az, a mi itt nálunk, a vallás-egyenlőség és felekezeti egyenjogúság országában uralkodik! Apostoli szegénység egyfelől s a napról-napra való élés nyomasztó gondja, kintja; patriciusi gazdagság, fény, pazarlás másfelől. És ha ez a gazdagság csupán ártalmatlan előny volna az illetők kezében?! Dehát — mondani is felesleges — kemény fegyver az a szegényebbek ellen; tör, háló azok megejtésére, a kiknek az élet örömeiből csak a küzelem édessége jutott részükhöz.

Nagyváradon történt nem olyan régen, de napoként történik egyebütt is, hogy úgyve-fogyott prot. asszonyokat (özvegyeket) összeszerelték a rom. kath. egyház helyi missionariusai és megvásárolták őket 5—5 frt havi díjért egész életük tartamára. Ezek a kísérésbe jutott boldogtalanok — küzde lelkiismeretükkel — megpróbálták rábírní az ev. ref. egyházat, hogy adjon nekik havonként 3—3 frtot s ók megmaradnak hitők mellett; de innen — igen bölcsen — elutasítottak s ma már a rom. kath. hívek számát szaporítják. A bölcsödéktől, lelencházaktól fel a hallottas ágyig — óh mennyi csábítás foly titkon és nyíltan, pénzzel s egyéb javak ígéréttel — ellenünk s a felekezeti egyenjogúság, a tisztesség, a közmorál meggyalázásával!... Történhetnék-e ez a rom. kath. egyház apostoli szegénységé mellett?!

Ime egy fanatikus Zichy Nándor nem tartja botránynak pénzt követelni a hazai katolikus missióra bizonyos alapokból, a melyek olyan célra fel nem használhatók! Budapestben írodatt rendezett be a rom. kath. egyház, a melyben az ország törvényeinek fitymeket hányó Molnár kanonok dirigál, szövéen a néppart háló-ját az ország nyugalmanak megrontására.

Nó, és a magyar kormányunk még ezse ágában sincs a saecularisatio! Ellensúlyul segít felemelni a mi szegényebb lelkeszeink fizetését 800 frtra! Igazán bajos satyrát nem írni.

Mindezek láttára és hallattára pedig mi protestánsok még tovább is csendesen legyünk?! Még mindig nincs itt az ideje, hogy elmondjuk úgy a kormányunk, mint a hazai sajtónak, hogy mik is csak a felekezeti egyenjogúság törvényének elengedhetetlen következményei?!

Mi azt hisszük, hogy a hallgatásból, a türelmes önmegadástól már jó vizsgát állottunk s ha tovább is némák maradnánk, gyanuba keverednénk a józan közvélemény előtt, s ez a gyanú nem jó eső volna a mi vetésünkre.

Ebredj fel azért te prot. egyház, a ki aluszol! Itt az új ezredév hajnala: számolj magaddal, helyzettedel, államhoz és felekezetedhez való viszonyoddal! Írd

össze te is férfias bátorsággal, hogy mit vársz a felekezeti egyenjogúság törvényétől és hol és miben nem viselheted el a te további megaláztatásokat. Itt jönnek az ezredéves ország nagy ünneppnapjai! Lehet-e, hogy a külföld előtt még mindig „Regnum Marianum”-képeben tűnjünk fel? Új országház felavatása, korona átvétele, ünnepek megnyitása stb. megesse-e, megesehtik-e nélküli is, megaláztatással is?!

Elég-e neked csupán lelkeszeidnek 800 forint minimuma?!

Részünkről igyekezní fogunk összeállítani a prot. egyház jogos követeléseinek sorozatát s a felekezeti egyenjogúság előtt meredező hegyeket s falakat is be fogjuk mutatni a történelm világnál; mert az aggasztó jelenségek között a sajtó szép feladata az, hogy az aluszékony közvéleményt a tisztánlátásra s a bátorlanokat a nyílt, férfias fellépésre s a nemes harcra felkeltse. — Immánuél!

Missió-ügy.

A magyar ev. ref. egyházban talán egyetlen intézmény sem találkozik annyí antipathával, mint a missió ügy.

Alig voltam egyházi férfiakból álló társaságban, hol a missió-ügy iránt érzett ellenszenv meg ne nyilvánkozott volna; sőt már ma sokan úgy gondolkoznak, hogy a konvent által a missiói körök ellátására évenként kiutaványoztatni szokott 22,000 frt kibott pénz; helyesebb lenne azt egyes szegény lelkeszek között kiosztani, illetleg azoknak felsegelésére fordítani.

Mások azt mondják: minek szétforgácsolni az erőt?! Nem célszerűbb lenne-e ama tekintélyt összeget a már meglévő egyházak hathatósabb fenntartására, szilárdítására fordítani?! Hiszen — mondják — az a szegény missionariusus lelkes megérdemli azt a szerény összeget, mit díjazása gyanánt kap azért, mert szegény; de az úgy, melyet szolgál, nem. — Mintha csak ezt mondanák: a missiói lelkeszi állomások létesítése takarója a segélynek.

(Oh ti szegény missionariusok! hát segély az, a miért ti fázza és izzadva dolgoztok!?)

Rövid, de sokszor fáradságos 6 évi missiói lelkeskedésnek tartama alatt ily véleményekkel nem egyszer találkoztam. Engedje meg azért nekem a nagytiszteletű szerkesztő úr, hogy szerény véleményemet ide vonatkozólag elmondhassam becses lapjában.

Mikor a magyar ev. ref. egyház fő-képviselőtestülete a missiói köröket létesítette, az a nemes intenció vezérelte, hogy azok az egyházunk testéhez tartozó hirtorsosaink is, kik tőlünk távolabb estek, az isteni tiszteletet saját egyházuk szertartásai szerint gyakorolhassák s így anyaszegényháznak üdvözítő hitében megtartassanak.

Nem mondom én, hogy szörvényainkban nincsenek oly egyháztagok, kik lelkipáncolás hiányában is hívseggel, büszkén fogják magukat egyházunk tagjainál valáni; de vannak többen, kik éberséget, felügyeletet igényeinek. — Aztán egy oly vallásos egyén, ki egyszer-mind egyházias is, vajjon nem akkor boldog-e, ha lstenét a hívők seregében egyházának hitelvei szerint imádatja? ... Hát én nagy lelki örömmel nyilatkoztam ki e helyen is, hogy ez nekem tapasztalatlan alapuló meggyőződésem. Igen, mert missiói köröm központjában egyszer érkeztek istentiszteletre távolabb vidékről tantergőleptű agasztánok is, hogy lelki szomjúságukat kielégítsék, mi kebtüknek bizonyára fő ohaja volt, mert

hiszen otthonukban a testvér egyház szertartását igénybe vehették volna. Míg a műveltebbeknél a kölcsönös érdeklődés magasztosabb lelki öröm előidézője: addig a műveltelebb osztálynál a vallásbeli hovatartozandóság tudatát élesíti föl, erősíti s az egyeseket szorosabban anyaszentegyházunkhoz fűzi, kapcsolja. És ezek a szétzórta élő buzgó lelkek nem érdemelnek-e meg a lelki gondozást, ha az anyagi áldozatot igényel is?!

Elismerem, hogy tekintélyes összeg az, a mit a konvent évenként missziói célokra fordít; de ha a meglévő missziói körök között szétosztjuk, 370 frtnál nem jut több egy-egy missziói körre, a mi — a missziói lelkészek díjazását is beleértve — nem sok.

Másrészről tisztelettel kérдем: ha a missziói célokra szolgáló összeget a szegény lelkészek között, (hiszen csaknem mind az!) felosztanák, lenne-e segítő anyagi szükségükön? — Nem. A tisztánemmi missziókra összesen 3700 frt esik évenként, — mi jutna ebből egy-egy lelkésznek?... Húsz frt sem.

A mi pedig azt az ellenvetést illeti, hogy célszerűbb lenne a már említett összeget a már meglévő egyházak felvirágztatására fordítani, — hát az nagyon szép és üdvös dolog lenne! — Ámde, ha az ev. ref. egyház magasztos hivatását híven akarja betölteni, nemcsak az a feladata, hogy a meglévő egyházakat feltartassa s virágoztassa; hanem az is, hogy szétszórta élő hiveit szintén részletese áldásaiban, hogy azok lelki szükségletei kielégítést nyerjenek. Nem kötelességmulasztást követne-e el az egyház, ha a lelki gondozás hiányában hivatott idegen elemek által elsodortatni engedné?... Avagy nem felelős-e az anyaszentegyház az ő hiveiért?... Avagy nem kitűzött feladatát közé tartozik-e az egyes lelkek megtartása s azok lelki szükségleteinek kielégítéséről való gondoskodás?... Én ugy tudom, hogy igen.

Hát csak forgolódjunk mi missziói lelkészek híven a reánk bízottakban! — Ha majd a konvent ígéretét beváltandja, t. i. jeltételeinket a maguk egészében kinyomatja, hogy azokból mindenki tájékozást nyerhessen munkálkodásunkról: hiszem, hogy működésünk nagyobb figyelemben s méltánylásban fog részesülni s el fogja ismerni a t. olvasó, hogy hivatásunk kiválóan fontos, kötelezettségünk terhes; fizetésünk főrészből s a legtöbb helyen nem segély, nem is tiszteletdíj, hanem — úti átalány.

Sütő Károly,

ab-vajkóci s eperjesi ev. ref. missziói lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Válasz P. úr észrevételeire.

Ha Nt. Szerkesztő Ur szívesége és az olvasók türelme megengedik, leszek bátor az észrevételekhez néhány megjegyzést fűzni. Magát a cikket, mely az enyémet több tekintetben szépen illusztrálja, nem bírálok, nem tartozik a dolog érdemére. Minden aprólékos észrevételre nem válaszolok, mert nem akarom az érdeklődők figyelmét, Bodóné módjára, a főkérdésről elterelni. Szakban megcskát árulni nem szoktam, sem a szakban árult macskát — észrevételező cikkéből a mi célzás — el nem fogadom. Ezek előre bocsátása után a következő megjegyzésekre szorítkozom:

1. Szemem veti P. úr, hogy az ifjúsági egyetek beszerveztével nem vagyok eléggé ismerős. Bocsássa meg előbbi foglalkozásomat, de nem is a szervezet, hanem az itt-ott felütnedező bizonyos szellem az, a mi

ellen kifogásom volt. Egyébiránt nem tudom elképzelni az ifjúsági egyetek olyan szervezetét, mely mellett a vezető tanárok irányító hatása *kellő mértékben* érvényesíthető nem volna. Ha a dolog nem így állna, bizony az efféle iskolai egyvetésdi elég furcsa és elég szomorú volna.

2. Ha én némely tényleg meglévő bajokra s orvoslásukra a figyelmet jóakaratulag felhívni törekedtem, ne tessék azt a közönség és a tanuló ifjúság arcúl csapkodásának minősíteni. És nem engedhetem meg, hogy cikkemnek a zeneművek előadására vonatkozó részét, (miután az előadást megfelelőnek találtam, el nem ítéltettem) »békítés«-nek, »kiengesztelés«-nek, »szépitgetés«-nek magyarazza. Hát annyira vagyunk már, hogy az a vetkes, ki a hibákra rámutat? Eljárását annak kell szépitgetni? Nincs rá szükségem. Cikkem nem a közönséghez és nem az ifjúsághoz, hanem az őrtállásra hivatott férfiakhoz volt intézve.

3. P. úr többek között a következőket is mondja: »Ha valahol igazán ostorozásra méltót találunk, ostorozzunk azt erősen, visszahúzóds, szépitgetés nélkül; büntessük a büntetendő cselekményt kéréhletetlen szigorúsággal, engedmény nélkül. Ez az igaz! Egyetlen sorral alább pedig így szól: »Szerintem, inkább csak ártatlan tévedésből, divatozásból eredő rossz szokások azok, melyekért első sorban maga a társadalom felelős, mely jóváhagyja azokat cikk-író szerint is.« No hát ez már csakugyan szépitgetése bizonyos hibáknak; egyébként elemi dolog, hogy a szóban levő »ártatlan tévedések« s »divatozásból eredő rossz szokások«-ért nem csak a társadalom, (ez igen kényelmes volna ugyan ránk!) hanem első sorban az iskolák tanárai egyenként és összesen felelősek.

4. Ne méltóztassék cikkemből azt olvasni ki, és himet varni belőle, hogy én nem *gyűzöm* eléggé csodálni azt a meglepően szép eredményt és gyakorlottságot, melyet az ifjúsági ének- és zenekarok felmutatnak. De hogy nem *gyűzöm!* Én csak a fölött nem *gyűzök* eléggé sajnálkozni, hogy a remek írók remek művei helyett, a jó erkölcs és jó izlés kultuszában megfogynakozott budapesti és vidéki szűznészet s a különben is egyáltalán nem eszményi célokat szolgáló orpheumok példájára és másorából, selejtes művekkel rontja néhol a tanuló ifjúság a saját és a közönség izlését. (Ha kell, szívesen szolgálók a kifogásolt program-számokkal).

5. Észrevételező úr szerint »az nem is lényeges, hogy műdarabot, zenei költeményt, vagy tancdarabot ad-e elő az ifjúság, hanem az, hogy előadása jó legyen.« A maga részéről »nagyon érdemét lát abban is, ha akár »operette-részletet, akár nehezebb kidolgozású tancdarabot mutathat be a koncerti közönségnek.« Pedig nem csak ez a kérdés fontos ám itt: *miként*, de teljes figyelmet érdemel ez is, hogy *mi?* Valóban nagyon jó lesz, ha tisztázuk a fogalmakat. A kifogásolt műveket én sem vetném egyházi átok alá, de azért nem valóik ám az iskola szentélyébe s nem alkalmasak arra, hogy az ifjúság jóra, rosszra egyaránt fogékony kedélyét a féllékel tápláljuk. Már én csak a híres, neves József nádorartartok, a ki azt mondá a tanczenéről, hogy »a szőlőbe való, a hol lánconál az úrfiak és frájak, de nem hallgatásra és épülésre.« Igen alaposan és sajnálalra méltón téved az, ki azt hiszi, hogy csak az irodalom tanárának kötelessége, — vagy csak a rendes tantárgyaknál kell a lehető legjobbbat választani tananyagul. A zene anyagul is csak a lehető legjobb elég jó, még akkor is, ha a zenével való foglalkozásnak önképző jellege van. Higgye meg az én kedves kartársam, hogy zenetanároki társadalmi és anyagi tekintetben ország-

szerte azért vagyunk a tanárokak tagjai közt leghátrább, mert magunk sem ismerjük fel a zene rendkívüli szellemi és szívképző erejét; s azért ötdik kerék, utolsó a többi tárgyak közt,* mert — ismétlem, a mit multkor mondtam — megelégszünk a vándor daltársulatok s cigány zenekarok műsorával. Emléjük tárgyunk anyagát a posványból magasabbra, majd jobban fogják méltányolni idővel azt is. De örökös panasz ezeken nem segít.

6. Az énekkarok műsorából is találatm kerülni, kivetni valót. P. úr azzal érvel, hogy »ugyanazon forrásból való, melyből az ország összes dalárdái táplálkoznak.« Hát ez nem csak argumentumnak, de mehetségnk is igen gyenge. Nem kell egyforma mértékkel mérni a dalárdákat, a mi jó az egyiknek, nem való az a másiknak; s ha a közös forrásból nem minden alkalommal lehet tiszta nedűt meríteni, a tanuló ifjúság szomját, bár külön forráson is, de minden esetre üdítőbb itallal kell megenyhíteni. (Ha kell, itt is előállhatok a kifogásolt darabokkal.)

7. Cikke bevezetésében fölemlíti P. úr a nemzeti szellemet, melynek hamisítatlan tiszta állapotát félti az idegen szellem befolyásától; a cikk végén újra rátér erre; egybekötött ezt mondván: »a legfőbb cél, hogy a nemzeti szellem a zenében is megőriztessék.« En már más alkalommal a »Sárospataki Lapok«-ban elmondtam a magyar zenére vonatkozó nézeteimet, s kijelöltem az iskoláinkban megillető helyét; ismétlésekbe bocsátkozni nem akartam, de annak örülök hogy P. úr is fölemlítette. Tisztázzuk hát itt is a fogalmakat! Nem látja-e észrevételező úr, hogy a magyar zenéről most citált mondata, és ezen főnnebb idézett állítása közt: »nem is az a lényeges, hogy mit adunk elő stb.« igen nagy közbevetés vagyon? Nem látja-e az öklöt ellen-tétet a magyar nemzeti szellem s az általam kifogásolt műsorok és P. úrnak ezen saját állítása közt hogy: »nagy érdemek látok abban is, hogy akár operette részletet, akár nehezebb kidolgozott táncdarabot mutathat be a ifjúság egy koncerti közönségnek.« (Operette, táncdarab és koncerti közönség!!! Mit is mondott József nádor?) Tisztelettel kérdem mindazoktól, kik a dolog iránt komolyan érdeklődnek, vajjon Beethoven, Haydn, Schubert, Mozart, Mendelssohn (kik közül a három első magyar stílusban is alkotott örök becsűt) műveinek befolyásától, a classicus zene megmestert hatásától kell-e félteni, óvni a magyar zenét s nemzeti szellemet, vagy a frivol operette-zenétől, vagy a trivialis valcerek, polkák s couplék svírságától? Hogy a magyar zene még fejletlen és stílus kiforratlan, annak tulajdonítom, hogy a kifogásoltam zeneműfajok őrca-pirító nagy helyet foglalnak el iskoláinkbn és közéletünkben s közönség és iskola meg sem láthatják a hulladék fattyu hajtásoktól és galyaktól az igazán szép zene fenséges ordejét.

Ezzel részéről az ügyel, mely mellett mi személyek csak kicsinyiségek vagyunk, átadom a hozzáértő s nálunk tán magasabb vagy helyesebb szempontból ítélő olvasóknak.

Hodossy Béla,

A közoktatási költségvetés tárgyalása.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter költségvetésének tárgyalásához, mint lapunk legközelebbi számban említettük, folyó hó 6-án kezdett a képviselő-

ház. Wlassics miniszternek a katolikus autonómiára, a kongrua rendezésére s a bevett egyházak dotációjára vonatkozó nyilatkozata után, *Sághy Gyula* szólat fel, örömet fejezven ki a felett, hogy a kormány a kath. autonomia megvalósítására törekszik, de kimondatni kéri, hogy a kongresszus a képviselő választások után tüstént összehívassék. Foglalkozott a középiskola ügyével is s legnagyobb bajnak azt tartja, hogy a külföldi intézményeket, különösen a németeket utanozzuk, pedig ezek az intézmények a mi ifjúságunk elevenebb, pezsgőbb szellemének nem felelnek meg. A középiskolától csak annyit kívánna a tudós egyetemi tanár úr, hogy arra tanítsa meg az ifjakat, hogy miként kell könnyen és kedvvel tanulni s az általános műveltség elemeinél többet semmi esetre se öleljen fel, mert szerinte a középiskolai ifjak túlterhelése az oka annak; hogy az egyetemi ifjúság testben, lélekben csenevész és gondolkodni sem tud logikusan. Sürgette az egy-séges középiskola felállítását s helyeselte a miniszternek azt az intézkedését, hogy a nőeknek csak mintegy kivételképen fogja megengedni, hogy az egyetemre beiratkozhassanak.

A tárgyalás második napján a háznak két tekintélyes, ev. ref. vallású tagja szólt egymásután: *Illyés Bálint* és *Thaly Kálmán*, mind a kettő üdvözölte a minisztert a kath. autonómiáról mondott nyilatkozatáért, de *Illyés* mindenképpen az 1848. XX. t-cikk végrehajtását tartja szükségesnek Kevésli a közoktatásra szánt összeget, mert különösen új népiskolákra és kisdudóvokra nagy szükség volna. A középiskolákban nagyobb súlyt öhajtatketni a jellemképzésre, mert csak evvel vehetünk gátat a korrupciónak. Sürgette a tanítói nyugdíjak emelését. *Kozma László* a népiskolák államosítására az időt nem tartja célszerűnek, mert ez nagy zavarrá vezetne. Sürgette a tanfelügyelői szaporítását s különösen figyelmébe ajánlotta a miniszternek a protestáns egyházaknak azt a nemes küzdelmet, melylyel a Horváth-Szlavon országba kívándorolt magyaroknál a haza iránti hűségét s a magyar nyelv megtartását megőrizni töreksenek. Ohajtja, hogy ezek az egyházak nagyobb állami segélyben részesüljenek. *Bánó József*, *Hoitsy Pál* és *Pogrányi József* a népoktatás államosítását sürgették. *Hoitsy Pál* utlíli a mai közepoktatást, mert szerinte a tanítás súlyának már ma nem a nyelveken, hanem a természettudományokon kellene nyugodni, mert mindenesetre az a nemzet fog győzedelmeskedni a többi felett, a melyeknek legjobb gépei, gyárai, hadifelszerelési lesznék, a magyarban pedig legjobban meg van az a két faji tulajdonság, mely a természettudományokhoz kell: az éles megfigyelés és a tehetség a gondolkodásnak egy pontra való koncentrálása.

A febr. 7-ikén tartott ülésen *Madarász Imre* volt az első szónok és sürgette a népiskolák szaporítását, a felekezeti tanítóképzők nagyobb arányú segélyezését, a tanfelügyelői intézmény erősítését, a vallásos nevelést; de a nők egyetemi tanításának nem híve, mert ezzel kiragadják őket eredeti hivatásuk köréből. *Ugron Gábor* hosszú beszédben foglalkozott a miniszter által felvetett egyházközpontú kérdésekkel. A miniszternek abban a ténnyben, hogy a királyi rezolútiót felolvasta, a szin-padi hatás keresését látja. A kath. autonomia létezését azért is minél előbb ohajtja, mert ekkor az összes felekezetek egyforma törvény szerint lesznék szervezve s meg fog köztük szűnni a versengés és a féltékenység. A felekezetek dotációjának oddig követtét módját nem helyesli, mert az évről-évre esztendő segély lealacsonyító s lealázó függésbe hozza az egyházakat az

* Téved abban észrevételező úr, hogy a zene a képezkedni egyik főtanterv. A zene csak a régi görögök eszményi korában volt főtanterv, a mi anyagi világunk így osztályoz: a) szükséges, b) hasznos, c) kelleses.

állammal szemben. Ez csak akkor lesz elérhető, ha a törvény állapotjára fordít. Egyenlő jogokat és kötelezettségeket kell adni minden egyháznak. Javaslatozt is adott be, melyben kéri a minisztert oda utasítani, hogy minél előbb törvényjavaslatozt nyújtson be, a mely az egyenlőség, a viszonyosság és az önkormányzat alapján rendezti az összes egyházakat és az állam közti viszonyt s lehetővé teszi, hogy az állam nyelve és a magyar nemzet ellen gyűlöletet szító egyházakkal és iskolákkal szemben esetről-esetre a törvényhozás megtehesse a szükséges lépéseket. Szintén ilyen szellemben beszélt *Hock János* és *Seacsway Imre* is.

A negyedik napon *Okolicsányi László* szólott először s kijelentette, hogy az Ugron indítványát pártolja. Beszédében közközlési kérdéseket is érintett, különösen szegényteleneknek tartja, hogy az egyetem kiépítése a milleniumra sem történt meg. Utána *Wlassics Gyula* dr. vallás- és közoktatásügyi miniszter mondott egy nagyobb szabású, a közoktatás minden ágára kiterjedő beszédet, melyben az eddigi szónokok megjegyzéseivel is foglalkozott. *Az egyetemmel kezdte.* Szükségesnek tartja, — mondá — hogy külföldi ösztöndíjak adományozása alatt minél több *egyetemi tanárnak való tudóst képesítsünk*, mert egyes szakokra nem tudunk alkalmas embert találni. Fontosnak tartja a seminariumi tanítást s a special-collegiumok gyakoribb tartását is. Kijelentette, hogy az *egységes jogi államvizsgálatnak híve*. Thalynak arra az indítványára, hogy a bécsi egyetemen végzett orvosok nálunk ne alkalmaztassanak, megjegyzéssel, hogy a tisztí orvosi állásokra jelenleg nem alkalmaztatnak, de a notricifalási eljárásra vonatkozólag most folytak a két kormány között a tárgyalások. Ez után az *egyetemi tanulóbságot vélte a hanyagság védőjé ellen*. A mi ifjak sem hanyagabbak más nemzetek ifjainál, — mondá a miniszter, — a mi ugyan egy cseppet sem vigasztaló. Abban azonban nagy igazsága volt, hogy a hanyagságot nem csak az iskolát kell kárhoztatni, hanem a szülőket is, mert ezeknek kellene bele-nyelni az ifjuba a kötelesség teljesítésének érzését, úgy, hogy ez a becsület kiegészítő része legyen. A nők *egyetemi képzéséről* beszélvén, kijelentette, hogy neki ismert intézkedésével csak az volt a célja, hogy az arra való, képes nő ne legyen már in principio elzárva a magasabb képzéstől, de léánygimnáziumok felállítására nem is gondol. A felsőbb léányiskolák és a tanító-nő-képzők tanárnőinek valószínűleg magasabb képzettség-gel kell birniök jövőben, mint a minővel jelenleg birnak s ennek a magasabb képesítéségnek megszerzésére pedig legelőszérűbb a filozófiai karon való hallgatás. Ezt nem tartja nő-emancipációnak, mert ez csak a nők tudományos emancipációja. A nő igaz hivatását ő is a családban találja; de azért azt, ki családhoz nem jut-hat, nem akarja elzárni attól, hogy kiképezvén magát, biztos állást nyerhessen. Az *egyetemi építkezésekre* vonatkozólag kijelentette, hogy a meglévő alapokon szándékozik tovább terjeszkedni. Legsürgősebbnek tartja a központi egyetem kiépítését, a politechnikum részére új épület emelését s a kolozsvári Karolin-kórház rendezését. Különben az egész építkezés körvonalait fel-tüntető törvényjavaslatozt fog az országgyűlés elé terjeszteni.

A középiskolák ügyére tért át ez után s mindenek előtt a *tanárképzésről* szólott. Az *Éltővs-kollegiumot* az eddigi eredmény után ítélve olyannak tartja, a mely jövő tanáraink képzettségét nagyban fogja emelni. Fog-lalkozik különben a *tanárképzési szabályzattal* is s ebben különös súlyt akar helyezni arra, hogy a legfontosabb

tárgyakból minden esetre tartassanak gyakorlati előadások. Bajnak tartja, hogy a *középiskolák territorialiális helyzete rossz*, a minék az az oka, hogy az iskolafentartók ragaszkodnak iskoláikhoz s egyes nagyobb alapítványok több intézet meghatározott helyhez kötnek. Gimnáziumuk jelenleg 157 van s ez a szám teljesen megfelel a szükségletnek s mégis szükséges újabb gimnáziumokat felállítani, mert egész nagy terület-ük vannak jelenleg még gimnáziumok nélküli. Mindenütt a gimnáziumok után óhajtozik a nép! Még a hol polgári iskola felállítását kérelmez is, azt óhajtozik a deputációk, hogy azokban a latinnyelvet is tanítsák a növendékeknek, hogy így a IV. osztály elvégzése után át-lép-hessenek a gimnáziumba. Ezzel az eljárással pedig a *polgári iskolák* tulajdonképen a gimnáziumok surrogatumaivá lettek s épen ezért mai szervezetükben nem tarthatók fel. A polgári iskolák felállításának legfőbb célja az volt, hogy az művelt kereskedőket és iparosokat képezzen, de ezt a feladatozt mai szervezetében nem teljesítheti, mert a tananyag 6 osztályra van beosztva, a tanulóknak nagyobb része azonban a négyosztály elvégzése után vagy gimnáziumba lép át, vagy csonka ismerettel megy ki az életbe. Bizonyítja ezt is, hogy a körülbelül 200 polgári iskola két felső osztályba összesen 316 tanuló jár. Azzal sem értek célt, hogy egyes polgári iskolákat iparos műhelylyel kötétek össze, mert a szülők inkább viszik gyermekeiket valamelyik mesterhez tanulni, s nem hagyják az iparos műhelyben. Az olyan iskola, a mely a gyakorlati élet-céllal nincs kapcsolatban, megbukott; ilyen megbukottnak tekintti ő a polgári iskolát mostani szervezetében. Veleménye szerint a polgári iskolát úgy lehetne visszaadni eredeti rendeltetésének, ha a 4-ik osztályban már bevezetett anyagot nyújtana, s így művelt iparosok és kereskedők kerülnének ki ebből az osztályból. Szükségesnek tartja azt is, hogy a minősítési törvény revidáltassék s akkor a mostaninál több pálya nyitassék meg a polgári iskolát végzett ifjak előtt.

Az *egységes középiskola* mint elérendő cím legeg a miniszter előtt, de ez meg a külföldön sem jutott diadalra, a minék az az oka, hogy a latinnyelvet nem akarják vagy nem merik elejtetni. Ez az oka annak is, hogy midőn az egységes középiskolával foglalkozunk, mindig a latinnyelv alapján foglalkozunk s kénytelenek vagyunk a bifurcatióra gondolni. Magyarországot a latinnyelv elejtésével nem akarná izolálni a külföldtől. Különben nálunk a kétféle középiskolánál igen meg van könnyítve az át lépés s a politechnikumban ez évben is több gimnáziumi tanuló iratkozott be, mint reáliskolát végzett.

A *tanterv revidációját* is szükségesnek tartja, még pedig oly módon, hogy abban a nemzeti tartalom erősödék. Nem adta ki még a tantervre vonatkozó intézkedést, mert e tekintetben meg akarja hallgatni az újonnan szervezendő közközlési tanácsot is. A tanárok *szolgálati pragmatikájáról* is megemlékezett. Ennek elkészítését ő is szükségesnek tartja, még pedig úgy, hogy az kizárólag a tanároknak vonatkozzék s ne kapcsol-tassék össze az általános tisztviselői szolgálati pragmatika készítésével. Míg az elkészülne, azt tartja helyesnek, hogy a középiskolai tanárok fegyelmi ügyében egy, az osztályok élén álló tanácsosokból alakuló fegyelmi bizottság tegyen ajánlatozt a miniszternek.

A *tanári fizetések rendezéséről* s a tanárok társadalmi állásának emeléséről is nyilatkozott Wlassics miniszter. Maga is úgy van meggyőződve, hogy a magyar társadalm meg nem becsüli meg eléggé a tanár munkáját, pedig a középiskolai tanárok tudomá-

nyos irodalmunknak is első rendű munkásai. A *fizetési osztályok* helyesebb beosztású is szakszerveket tartja s ígéri, hogy ezt már a jövő évi költségvetés végére is fogja hajtani. A *felekezeti középiskolák* ségelyezését véleménye szerint annyira kell emelni, hogy azok az állami iskolákkal egy színvonalon állhassanak. A *tankönyvek bírálatát* az egyéni felelősségre alapítja s intézkedik, hogy a bírálat helyes vagy helytelen volta nyilvánosan is megvitatható legyen.

A *népiskolák* egyes fontosabb kérdéseivel is foglalkozott a miniszter. Kijelentette, hogy a népoktatási törvény revíziójához az előmunkálatok már készülnek, de nem tartja az időt jelenleg alkalmasnak arra, hogy a felekezeteiket egy nagy népoktatási vitával zavarja fel. Legalkalmasabbnak egy novellaris törvényjavaslat előterjesztését gondolja. A *népiskolák kizárólagos állomástalanak* — mint máskor is mondá — nem hiv. A *tanfelügyelői intézménnyel* mostani formájában nincs megegyedve. Legjobbnak azt tartaná, ha a tanfelügyelők a közigazgatás keretében osztatlanok be.

Végül Ugronnak válaszolt a miniszter s kijelentette, hogy az állam és egyház merev elválasztásának elvét nem fogadja el s ő csak az állam és egyház dologi hatáskörének szétválasztását kívánja. Lehetetlennek tartja az összes egyházak autonómiájának egységes törvényre való szabályozását, mert nekünk történeti alkotmányunk van, a mely a különböző vallásoknak különböző jogokat biztosít és a legnagyobb hiba volna egyenlőtlenekkel egyenlően banni.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

Temetési ének.

— CXXXVII. zsoltár dallamára. —

*Őrök törvény, hogy napjaink lejárnak,
Átmev rajtunk hatalma a halálnak;
De ebben is új törvény szól nekünk:
Életre kell s elaltat Istenünk,
Mulanóság ösvényén át vezet be,
Álom-létből a végtelen elbe.*

*Nem veszel el, mi Istennel egy, rokon,
Bivva állunk e hittal a sírokon.
E törvényed nagybold, szentebb nincsen:
Mi Istennel és velünk az Isten.
Ki ő benne jó Atyjád megtalálja,
Szébb életre serkenés a halála.*

*Óh! drága hit, hajnalfénye az égnek,
Szébb hazába világító szövevények!
Ragyogd át a mulandóság földjét,
Szenteld meg a szeretetek könyvét,
Emeld fel a végtelenbe lelkinéket
Most és akkor, ha napjaink letűnnek.*

— XXXV. Zsoltár dallamára. —

*Napok, évek, jönnék, múltnak,
Elyön majd az utolsó nap,
Összetartó erőnk megrendül,
Porhajléka lelkinéket ledől.
Sorsunkat két égi angyal
Sírta meg könyvvel, jajjal:
Koporsónknál a szeretet,
Sírunknál az emlékezet.*

*Majd jön fényvel a harmadik
Vigasztaló angyal, a hit,
Nyomán a menny békéje támad,
Magszentelődik a bubónat.
A szíve száll titkon, lassan,
Zengő szava édes bálzsam,
Nem sírjátok! nincs ényészet,
Az elmúlás örök élet.*

Molnár Ferenc.

KÖZÉLETÜNK.

Egy kis gyakorlati belmissió, kapcsolatban a domesztikával.

Sokat írnak újabb időben egyházi lapjaink a belmissióról és méltán, mert a megváltozott idők mindnyájunkat, kik az egyház örálitól rendeltettünk, kényszerítleg arra köteleznek, ha állásunkat híven akarjuk betölteni, hogy e téren többet tegyünk, mint eddig tettünk.

Adva vannak a jóakarató utasítások is, hogy miképpen.

A többek közt Lukács Ödön, avatott tollal s a tárgyhoz méltó lelkesedéssel tárgyalja ezt a kérdést, e becses lapok 1895. évi 2. és 10. számaiban. Ő is, masok is ajánlják az énekarok, diakonusi intézmény, olvasókörök felállítását; mindenek felett az ifjúság vallásos oktatását, felolvasások tartását, a hívek látogatását sat.

En mindezeket helyeseknek tartom s véleményem szerint, — minthogy mindenki mindent nem tehet — létesítse minden lelkes azt, a mit *egyéni természet* s *körülményei* leginkább ajánlanak. Hiszen ezen módok közül mindenki alkalmas az együvértartozás érzetének fejlesztésére.

Azonban a belmissió sikeres gyakorolhatóságának alapját én mégis a templomban, a szöszéken és a lelkes egyéniségében velem feltalálni. Az a nézetem, hogy akkor lesz sikeres belmissiói működésünk, ha a kor fejlődésével tartva, tisztán evangyéliumi alapon, úgy hirdetjük az igét, a vallás igazságait a templomban, hogy ezek alapján a hívek, vallásuk és egyházuk iránt, kívül az életben is lelkesedjenek, ahol nem *megszokásból*, hanem *meggyőződésből* hittel ragaszkodjanak. Úgy kell hirdetnünk az igét, hogy ne érhesen Dr. Brieger Tivadar lipcei történész ezen vádja: „Az evangyéliumi kereszténység a XIX. század végén egészben olyan oktatási nyel, mint az orthodoxianak virágzása idején“ (Sárospataki Lapok. 1895. év. 2. sz.), hanem tiszteletben tartva vallásos intézményeinket, nyíltan hirdessük, hogy „minden vallásos külsőség az igaz kereszténységnek csak árnyéka; lényege pedig a Krisztus szellemének belénk oltatásában áll.“ És ezt a szellemet ápoljuk a templomban úgy, hogy az, mint élő és munkás hit nyilatkozzék meg az életben.

Egyszóval: ha nem a dogmák nyűgöbe kötözött, hanem önálló gondolkodású, felvilágosodott és épen azért egyházukhoz meggyőződésből ragaszkodó híveket nevelünk.

Úgy vélekedem továbbá, hogy belmissiói működésünk akkor lesz sikeres, ha a fentiek mellett olyan munkálkodunk, hogy az egyháztagok vállain az anyagi terhek lehetőleg könnyebbítsenek, vagy legalább, némely le nem vehető terhek odiuma lehetőleg mérsékeltsékek.

Itt ugyan csak az 1848: XX. törvénycikk életbe lépését segíthetne alaposan; de azért magunk is tehetünk néha valamit okkal, móddal. És épen ezen állítás bebi-

zonyítása az én jelen felszólalásom, illetőleg alábbi közleményem célja.

Mindnyájan tudjuk azt, hogy a domesztikai évi illeték fizetése egy olyan teher a nép vállain, a melyet talán egy egyházközség tagjai sem fizetnek némi csendes zúgolódás nélkül.

Ha ez most is így észlelhető: ki tudja, nem fogja-e később ezt a csendes zúgolódást a felekezetrőlkültség szele itt-ott jobban élesíteni?!

Bar egy percz sem tartottam attól, hogy ez eset az én egyházamban bekövetkezzék valamikor: mégis azon gondolkodtam, hogy kellene a domesztikai illeték évenkénti fizetése alól felmenteni egyházam tagjait?

Gondolkodásom eredménye a következő indítvány lett:

„1. Mondja ki az egyház közgyűlése határozatilag azt, hogy az egyházi törvények értelmében évenként fizetendő domesztikai illetéket egyszerűsmerindenkorra megváltja aképen, hogy a fennálló fizetési kulcs szerint ez évre, egyházmegyei jóváhagyással megerősített évi illetékeknek húszszoros összegét az egyház pénztárába minden családfő befizeti.

2. Az így befizetett „domesztika-váltás alap” kezelésére az egyház közgyűlése egy külön pénztárnokot választ, a ki ezen alapot az egyház többi pénztárral egészen elkülönítve kezeli és erről szóló számadásait először a presbiteriumnak, azután az egyházi közgyűlésnek megvizsgálás és megerősítés végett, minden év végével be-terjeszti.

3. A ki a reá kivetett domesztikai illeték húszszoros összegét ezen pénztárába befizeti: az többet sem maga, sem tőle egyenes ágon leszármazó örökösei, domesztikai évi illeték fizetésére nem kötelezhető, hanem a reájok vagy örökösöikre eső évi illetékek mindenkor ezen tőke kamataiból fedeztetnek.

4. A mely összeg az évenként szabályszerűen megállapított és az egyházmegyére befizetendő évi illetékek felül az évi kamatokból felmarad: az mindenkor tőkésítettik.

Hogy az évenként megtakarított összeg későbbben mi célra használtathassék fel: azt időnként az egyház közgyűlése fogja meghatározni.

5. Ha netalán lenne valaki az egyház tagjai közül, a ki ezen alapba, a reá eső évi illeték húszszoros összegét be nem fizetné, az köteles minden évben a reá eső illetéket megfizetni. Későbbi időben pedig, ha az ezen alappól megtakarított összeget az egyház közgyűlése, valamely egyházi célra felhasználni elhatározná: akkor köteles az ilyen családfő, vagy ennek örököse, az egyház által kitűzött célra azon összeget befizetni, mely a többi családfő által befizetett összeg kulcsa szerint, az ő legutolsó évi domesztikai illetékének megfelel.

6. Minden családfő, a ki későbbi időben, ezen „domesztika-váltás alap” létesítése után lesz egyházközségünknek tagja: vagy évi illetéke húszszoros összegét fizeti ezen alapba; vagy a fentebbi 5. pont értelmében lesz köteles domesztikai illetéket fizetni.

7. Minden családfő, a ki ezen alap létesítéséhez hozzájárul: ha teheti, a reá eső összeget 1896 január 1-ig befizeti; ha pedig körülményei miatt egyszerre nem tehetné: köteles a reá eső összeg felét 1896 január hó 1-ig kamat nélkül; a másik felét pedig 1896 december hó 1-ig 6% kamataival együtt mulhatatlanul befizetni.

8. Végre mondja ki a közgyűlés határozatképen azt, hogy a kik ezen indítványt el nem fogadják, azok vagy itt most nyilatkozzanak, vagy a kik itt nem volnának, 8 nap alatt e végett jelentkezzenek a lelkesi hivatalnál: mert a kik nem nyilatkoznak, az indítvány

átlalok is elfogadottnak tekintetik s rájuk nézve is kötelező erejűnek mondatik ki.”

Indokok:

Fenti indítványom előterjesztésére engem két vezéreszme indított. Egyik az, hogy az egyház tagjai a domesztikai illeték befizetésénél évenként megújuló kellemetlenségektől jövőben megóvassanak. A másik az, hogy a törvény által megengedett módon összerakott váltás-tőkéből a tagok domesztikai évi illetékének befizetésén felül, az egyház részére egy kis tartalék-alap is létesíthessék, melyet későbbi időben, a mutakozó szükséghez képest, legjobb belátása szerint használhat fel az egyház közönsége.

Indítványom támogatása véget felhozhatnám azon, semmi esetre sem kicsinylenő érvet is, hogy kedvezőbb idők beálltával, ha magyarországi egyetemes ref. egyházunk anyagilag annyira megerősödne, hogy tagjainak vállairól a domesztikai évi illeték fizetése kötelezettségnek terhét lehetné: akkor az egész befizetett alap-tőke, az egyház közgyűlésének, bármely egyházi célra felhasználható szabad rendelkezése alá jutna.

E helyett azonban, — bár ismétlem, hogy ezt sem lehet kicsinylenő — csak egy, szemünk előtt levő példára hivatkozom. Ugyanis: a szőlő munkálását az egyházi hatóság engedelmével 1874-ben váltotta meg az egyház akképen, hogy minden családfő e címen 5 forint volt köteles befizetni az egyház pénztárába. A kik akkor befizettek ezen munka-váltás díját: azok ezen teherrel egyszerűsmerindenkorra megszabadultak; a kik pedig a tőkét nem fizették meg: azok már eddig, kamatok fejében befizettek 9 frt 6 krt és az 5 frt tartozasuk még most is fenn van és a kik magok ki nem fizetik: fennmarad örökösükre nézve is.

Epen így leszünk a domesztikával is. A kik most a váltásjóték befizetik: azok úgy magok, mint egyenes ágon leszármazó örököseik, ezen teherrel egyszerűsmerindenkorra megszabadulnak; a kik pedig be nem fizetik: meglphet, hogy örökösökkel együtt — a mostani tőkét többszörösen is befizetik, mégis fennmarad minden évi fizetési kötelezettségük.

Azért úgy vagyok meggyőződve tisztelt egyházi közgyűlés, hogy fenti indokaimon kívül, ez egyetlen példa is meg fogja győzni a közgyűlést minden higadatan gondolkozó tagját arról, hogy indítványom cél-szerű és az egyház minden tagjának, úgy jelenben, mint a jövőben csak hasznára válhat. Azért azt az egyházi közgyűlésnek, elfogadás végett a legmelegebben ajánlom.”

Jól tudván azt, hogy indítványom megvalósítása nagy körültekintést igényel, midőn azt, döntő határozat végett, a közgyűlés elé terjesztetem volna: elég időt engedtem a népek az afelett való gondolkozásra.

Először még 1894 vége felé a presbiteriumban beszéltük meg. Azután 1895 január havában tartott közgyűlésben adtam elő, azon felhívással, hogy felelte a gyülekezet minden tagja gondolkozzék. Ezután közmunkák alkalmával a néppel, majd ismét több ülésben a presbiteriumban beszéltünk felette. Mig végre azt a presbiterium egyhangulag elfogadván, mint a presbiterium indítványát 1895 november 14-én kihirdetett és 24-én, egyedül ezen tárgyban tartott egyházi közgyűlésben — alkalmi egyházi beszéd után — döntő határozathozatal végett előterjesztetem.

Bízom ugyan, az előzményeket ismerve, hogy indítványunk el fogadottnak, de az magamat is igen kellemesen lepett meg, hogy ellene egyetlen hang sem

emelkedett, hanem az ritka egyértelműséggel, teljesen egyhangúlag emeltetett határozati erőre.

És e határozat nem maradt csak a papirosan, hanem mai napig — épen két hó múlva annak kimondása után — legnagyobb részben végre is van hajtva; amennyiben 677 forint kivettől összesség már befizetett 560 forint 50 kr. Olyanoknál, kik a rájuk kivettől összegnek csak a felét fizették ki: kint van 44 frt 50 kr.; olyan egyháztagoknál pedig, a kik szegénységök miatt még eddig semmit sem fizethettek, de igaztók szerint, mielőtt pénzhez juthatnak, a rájuk kivettől összegnek legalább a felét mielebb befizetendik: kint van 72 forint. Ezek a számok, azt hiszem, elég jó bizonyágok.

Azért úgy vagyok meggyőződve, hogy sem dicsekvés, sem szerénytelenség vádjá nem érhet engem azért, hogy ez ügyet nyilvánosságra hozván: úgy a presbitérium, mint a gyülekezet minden tagjának e helyen is elismerő köszönetemet fejezem ki. Mert méltónak tartom azt a népet a nyilvános dicsőre, a mely nép a vallás és egyház iránti közönyösség eme korszakában, a közös egyház iránti elkerülhetetlen kötelesség teljesítését, az önmaga, saját kis egyháza iránti kötelesség teljesítésével ily okos áldozatkészséggel tudja összeegyeztetni. Mert midőn kis egyházunk tagjai a domesztikai évi illeték fizetésétől egyszersmindenkorra megszabadultak, egy biztos alapfokét is raknak össze önmaguk számára; amennyiben az általuk befizetett válság-alap 5%-a mindenkor fedezni fogja az egyházközségi közgyűlés által már régebben elfogadott kulcs szerint megállapított évi illetékeket (ezt 12 évi adatok igazolják), 3% pedig tartalékalapul tőkésítetik. Pénzünket ugyanis helyben, egyházmegyei felügyelet mellett, jótállókkel ellátott kényencben 8%-ra kamatoztatjuk és mivel a kamatokat előre fizetik, már az 1895. évi járték is az eddig befolyt és kamatra adott válság-tőke kamataiból fedeztetett.

Igy szűnt meg véglegesen kis egyházunkban a domesztikai évi illeték fizetésével és beszédével járó kellemetlenség. És — bár évtizedek múlva is — teljesülhetne azon — az idő szerint ugyan még hajszálvékony alapon nyugvó — reményiségünk, hogy az 1848: XX. törvénycikk teljes érvényesülése után egyházi főhatóságunk levehetné az egyháztagok vállairól a domesztikai évi fizetés terhét: akkor egy elég tekintélyes alap állana, más egyházi célokra, utódaink rendelkezésére. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Csonthi Károly,
sajó-gimnáz. ev. ref. lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

Kis Hitoktató

tanyai vagy községi katolikus iskolában járó református vallású gyermekek számára. Készítette: *Léany Lajos* sárkeresztúri ev. ref. lelkész. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Ára köve 15 kr.

(Végc.)

A protestantizmusnak élete azt bizonyítja, hogy a mi erőnk történetünkben van. Ha en a szerző helyében vagyunk, akármelyik magas fórumú hatóságunk véleménye alapján sem végzek oly munkát, mely a célnak elérésében hátráltat. En hiszem, hogy előbb-utóbb a magas konvent is rájön, hogy meg kell még a gimnáziumra nézve is változtatni a tananyag beosztására vonatkozó elvét, a mely után indult — ismétlem folyton: helytelenül — a tisztán belső egyházkerület is, mikor legújabb tantervét készítette.

A IV., V., VI. osztályok tananyagának helyes és az elrendelő célnak megfelelő beosztása nem lehet más,

mint: a) Egyháztörténet, különös súlyt fektetve a magyar prot. egyház történetére (Ha így osztjuk be a tananyagot, vagyis az egyháztörténetet közvetlen a bibliai történetek után tanítjuk, egész logikusan hozzácsatoljuk a ker. egyház fejlődésének történetét annak megalakulási történetéhez.); b) Hit- és erkölcsant; végül c) Egyházszervezet s befejezősül az istenitiszteletről szóló rész.

A tananyag beosztásával tehát egyáltalában nem lehetek megelégedve. Nem felel meg a paedagogiai elveknek s nem tarthatom olyanak, a mely által a célt lehetne érni. De a fölélet tananyagról sem vagyok valami jó véleménynyel. Sok van e könyvecskében olyan felvéve, a mi nem felel meg a hamisított prot. elvnek; sok van olyan, a mely elmaradhatott volna s viszont sok a hiány is.

Az I. II. osztály számára kijelölt tananyagra már ebből a szempontból is megtettem észrevételemet; megjelöltem, hogy mi hagyandó ki és mi pótlendő.

A III. oszt. számára kijelölt tananyag ellen még több kifogásom van. Az istenitiszteletről szóló részre csak annyit jegyzek meg, hogy a 19-ik kérdés — legalább úgy, a mint fel van véve a könyvben — nem állhat meg, mert nem mindenütt olyan az istenitisztelel lefo-lyása, mint a hogyan ott van leírva. Már pedig tankönyvbe csak általános érvényű igazságok vehetők fel.

De még ha ez ellen nem szólnék is, a Bibliai történetek című fejezetben levő anyagot nem ösmerhetem el helyesnek. Nem pedig azért, mert azoknak megkülönböztetésben nem találom fel azt az elvet, a mit ki kell tűzünk a bibliai történetek tanítása elé, nevezetesen: a vallásos eszmék fejlődésének bemutatását. Ezt a célt azokkal a bibliai történetekkel, a melyeket fölvettem, elérni nem lehet. Aztán meg sok oly történetet kihagy — különösen az új testamenomból — mely a vallásos és erkölcsi képzés tekintetében a legerősebb, pl. Jézus példázatait. S viszont felölte olyanokat, a melyeknek sem egy, sem más tekintetben fontosabb hatásuk nincs. Pl. a *samáriai asszony*, a *kánaai menyegző* címűek. A mit aztán a Biblia ösmertetéséről ad e könyvecské, — elfogadható ugyan, de én a sentirászt egy kissé bővebben óhajtanám ismertetni. És ez a tananyag helyes kiválasztása és beosztása mellett — lehetséges is.

A IV. oszt. számára kijelölt tananyagban is sok tévedés van. Így mindjárt az elején, a 41-ik kérdésben az van, hogy „a mi keresztényen hitünknek summáját úgy velejét az úgynevezett apostoli hitforma foglalja magában.” Ez legalább is merész állítás és én reszemről még a népiskolában sem tanítom ezt így. A mi hitünknek alapja a sentirás képezi. Aztán van olyan kérdés is, mely felesleges, pl. a 48-ik. Hogy mint gondolkozott Pál apostol az idvességéről? Ez magas a népiskolai növendéknek. Aztán van olyan kérdés is, a mely félreértésekre adhat okot, pl. az 52-ik, 73-ik. A 74-ik pedig egészen felesleges; a 76-ik nagyon is *tudományos*. A 81-ik kérdésben pedig az úrvacsora-ostási jalkalmak számáról szólnán, nem áll az, a mit mond e könyvecské, mert sehol nem osz- tunk 8 szor egy évben úrvacsorát. A 86-ik kérdés — a halál utáni életéről szólnán — egyáltalában nem gyermeknek való.

Az V. osztály számára írt erkölcsant rész ellen van legkevésbé kifogásom — annyira, hogy azokkal nem is hozakodom elő. A VI. osztály számára kijelölt ellen is — csak annyiban, a mennyiben nem fekteti a fősúlyt arra, a mire kellene: a magyar prot. egyház történetére. A keresztényen felekezetről szóló részből a 137—140. kérdések egészen kihagyandók lettek volna, mert ismétlések. Hasonlóképpen az egyház-szervezetből is a 148-ik kérdés.

Mint láthatni tehát, ha még elfogadnók is a beosz-

tást: maga ellen a tananyag ellen is — sok kifogás emelhető.

b) A *tanalak* szempontjából sem tarthatom e könyvecskét sikerültnek. Mert a legtöbb helyen a *kérdező* tanalak van alkalmazva, ott is, a hol az képtelenség. Pl. az egyháztörténetnél. Merő képtelenség kérdezni addig, a míg nincs mit. A történetek tanításának — ezt ma már vitáni is felesleges — a közli tanalak felel meg. Ismétléseknél használható a *kérdező* csupán. A hit- és erkölcsstannál már alkalmazhatónak tartom a *kérdőt* is — *hu utána tesszük az egyháztörténetnek*, mert akkor lesz mit kérdezni már. Az egyháztörténet keretében ugyanis taníthatunk sok hit- és erkölcsstani dolgot is.

De még ha úgy veszem is bírálat alá a tanalakat, a mint van, tehát ha elfogadom is a *kérdező* tanalakat alkalmazhatónak: még akkor sem tudok e könyvecskében levővel megelégedni, mert a *kérdések rosszak nagy részben*. Hol hosszúk, hol meg nem elég világosak. Pl. egy párt csak a feltűnőbbek közül: a 12-ik, a 18-ik (minek ebbe a „hát?”) a 20-ik, 22-ik, 29-ik, 65-ik, a 79-ik, a 80-ik stb. — Sok kérdés pedig azért rossz, mert nincs közte, meg az előző közt logikai összefüggés, sőt egy némelyik egészen felesleges is. Szintén csak egy párt említek fel a feltűnőbbek közül: a 23 a 22-vel, 24 a 23-mal, a 39 a 38-al: az 53-ik kérdés mire van alapítva? Az 57-ik kérdésre honnan tudhat a gyermek felelni? Pedig ha *kérdő* tanalakat alkalmazunk, azt azért tesszük, hogy a gyermek a saját *elmélete*, *szertel ismeretei* alapján adjon feleleteket, a tanító legfőképp csak segíti. A 71 a 70-nel. stb. Legjobban van a *kérdő* tanalak a könyvecske azon részében keresztül *vive*, a hol annak — mint említém már — helye nem volna: az *egyháztörténeti* részben. — Ha itt helyén volna a *kérdő* tanalak alkalmazása, azt mondanám, hogy e szempontból is rész sikerült. A *kérdő* tanalakkal az a fő, hogy a *kérdések* rövidék, világosak, könnyen érthetőek és olyanok legyenek, hogy egymásból folyjanak, mint a fűszerelemek. Ez — mint ígyvekeztem kimutatni — általában nem jellemzi e könyvecskét.

Az *írály* ellen is erős kifogásom van. Nem viseli magán az író egyéniségét egy cseppet sem. A hány forrás után dolgozott, annyiféle az *írály* is. Ezt abból következtetem, mert pl. az ó-testamentomi és az új-testamentomi történetek *írály* közt olyan különbség van, mintha nem is egy szerző keze alól került volna ki a könyvecske. Itt e helyen ez állítom szemelvényvel nem bizonyíthatom, de utalom az érdeklődőket legalább a bibliai történetek című rész elolvasására. (A különbség oka talán az, hogy az új szövetségi részleteket a revidált biblia után írta a szerző, az ó szövetségeket pedig még a Károli-Szenci féle nyomán!)

Sok, nagyon sok benne a nem magyaros, a rossz mondat-szerkezet, a bibliai történeteknél az érthetlenség, ódsóság stb. Nehogy túl hosszú legyen ismertetésem, csak egy néhány helyet jelölök ki. A X-ik parancsolat oly ódsi nyelvezetű, hogy ez már nem biblikus, hanem annak valóságos megcsúfolása. Vagy vannak ilyenek is: „Mikor a násznagy merített volna a vedrekből” (31. l.) „En Istenem! adj erőt nekem, hogy *dolgomat* hiven *tehessem*.” (5. l.) Nagyon sok a könyvben a foglaló mód fölmúlt idő. „Maga *vívén* és háromszor *lerokadván* a kereszt alatt, melyre *feszítették*.” (Ez oly mondat-szerkezet, mely semmiféle könyvben nem engedhető meg.) A 33 és 35-ik kérdésekben annyira megróni való, hogy kiírásával nem is foglathatom le a helyet, utalom az érdeklődőket elolvasására. „... melyet megírva találunk a *négy evangyélisíták*...” (40 l.) „... mert bár a halálban testünk porrá lesz is, melyből *vételett*.” (51. l.) „...

elkészésának nevezzük mindazon embereknek seregét, vagy társaságát stb.” (58. l.) De minek írjak ki több szemelvényt? Ennyi is elegendő bebizonyítja, hogy *írály* tekintetében igen-igen gyenge lábón áll e könyvecske. Nem is egyszerű ez az *írály*, de olyan, a mely megrontja meg a tősgyökeres magyar gyermek nyelvérzékét is. Arról pedig, hogy a nem született magyar gyermek nyelvérzéke erős-bődjék általa, szólni se lehet.

En tehát e könyvecskében, így, a mint előttem van, egyáltalában nem tudom felfedezni azt, vagy azokat a jó tulajdonságokat, melyeknél fogva ajánlhatnám a népiskolaiba használat végett. Szerzőben csak erős érzéket látok az *írály*, hogy mire van égetőleg szükségünk s tapasztalok erős buzgalmat is; de eredményt — keveset. Nem tudom, nem a sietség-e ennek az oka? Vajha így lenne!

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör” pályázatot akarván hirdetni a népiszkolai I—III. (2—3 ív) és IV—VI. (4—5 ív) osztály számára szükséges enektanítási gyakorló-könyv, illetőleg daltűz megkésztítésére, ezennel felkéri a pályázni szándékozókat, hogy folyó év március 15-ig ebbsli szándékukat jelentsék be a Kör másodlétkéhez.

Csontos József,

az „Irod. Kör” jogszólja.

— A „Hivatalos Közlöny.” A kultusz miniszter folyó hó 10-én 3200/95 éln. szám. a kelt s valamennyi egyházi főhatóságunk megküldött leiratában az 1893 óta megjelenő „Hivatalos Közlöny” a folyó évi február hó 1-től kezdve a hivatalos közlés joghatályával ruházta fel. Minek folytán megszüntinté rendeleiteink — eddig gyakorlatban volt, különálló (írásbeli) példányokban való szétküldését és csak a sürgős, valamint a bizalmas természetű, vagy pusztán múltó alkalomra szóló közrendeleteket fogja ezután is az eddigi módokat szerint szétküldeni. A „Hivatalos Közlöny” megküldi a főhatóságoknak a gimnáziumoknak, a theol. és jogakadémia-*knak* és így a miénknek is *ingyen*. A kultusz miniszter ezen újítás által nemcsak a tanügyi közigazgatást kívánja gyorsítani és egyszerűsíteni, hanem egyúttal a fontos rendeleteknek egy közlőnyben való gyűjtésével az attekintést is könnyíteni óhajítja. Egyszermsind felhívja a főhatóságot, hogy különösen eleinte, a mig ezen új intézmény meggyökerezik — sziveskedjék utastítani alantak közeget, hogy a Hivatalos Közlőnyben megjelent rendeleteket épügy tekintsek, mintha azokat a minisztérium írásban küldte volna szét. — Természetes, hogy ez újítás a prot. iskolák és azok főhatósága közt meglevő jogviszonyt nem érinti. Mi a „Hivatalos Közlöny” mellett is csak a magunk hivatalos szokásait fogjuk követni s kell követnünk a további intézkedésig.

— **Slauch a debreceni katolicismus erősítéséhez** újabban is fejedelmi adomány nyal járult, 300 000 koronát küldvén az aigminaziumnak főgimnázium má leendő kiegészítésére. Ez is belmissio. Tessék utánozni a protestans egyházaknak — semmiből; tessék védekezni, versenyezni a kegyes lelkek filléréiből, az egyházi adóból, a csepegtő államszegélyből! . . .

— **Theologial magántanári próba-előadás** volt Sárospatakon f. hó 12-én. Tartotta *Szécsi. Ferenc* felvinci ref. lelkész és nagyenyedi theologiai rendkívüli tanár, ki 1895. június 29-én tette le főiskolánk theol. tanári kara előtt a magántanári vizsgálatot. Előadása sárdán d. e. 11 órakor a IV. számú theol. tanteremben, a

theologiai tanári kar, több jogi s gimnáziumi tanár s a teljes számban egybevált ifjúság előtt folyt le. Tártya: A kultusz centralizációja volt s a zsidó istentisztelet Jeruzsálembé való centralizálásának folyamatát ismertette benne az ó-szövegség igen gondos tanulmányozása alapján, a figyelmet mindvégig lekötő előadással. Előadását, melyet lesz szerencsénk olvasóinknak bemutatni, a theol. tanári kar teljesen tudományos színvonalon állónak nyilváníttotta, azt a legnagyobb elismerés mellett elfogadta s igaz szívvel kívánt az ifjú kartársnak szerencsét jóvendő működéséhez.

— **Értesítés.** „Pál Apostol Élete és Levelei” című munkám XIX—XX. füzeté (7 ivnyi terjedelemben) e hó végén okvetlenül megjelenik. Szolgáljon e kijelentés megnyugtatóul a tudakozódóknak. Pozsony. 1896 február 3-án. Dr. Masznyik Endre theol. akad. igazgató.

— **A „Tompa-szobor”-ra** újabban a következő adományok érkeztek: Nagyt. Fejes István és Mélt. Dókus Gyula gyűjtő íven s. a.-u. jehelyi takarékpénztár 50 frt, Emőd László (Lőcse) 1 frt, Béki Dezső (Budapest) gy. i. 8 frt 70 kr., Csizsár Gyula (Veszprém) gy. i. 10 frt, a „Zemplén” szerkesztősége 2 frt, Léway József (Miskolc) gy. i. 40 frt, Teleký László (Nagy-Rőcze) gy. i. 3 frt, Csécsi N. Pál (V.-Ujfalú) gy. i. 1 frt, Farkas Miklós (Pelsőcz) gy. i. 6 frt 10 kr., Benda Kálmán (Beregszász) gy. i. 15 frt 50 kr., Fodor György (Perkupa) gy. i. 1 frt, Rácz Gyula (Nagy-Halász) gy. i. 2 frt 50 kr., Tóth Gábor (Bábonya) 1 frt, Varga József (Szikszó) gy. i. 2 frt 20 kr. N. N. (Egy hű fiú) 1 frt. Vadász Pál (Sajó-Szt.-Péter) 1 frt, Kerekes József (Poroszló) gy. i. 2 frt, Csik Dániel (Miskolc) gy. i. 1 frt 65 kr., Antalffy László gy. i. (A.-Vadász) 4 frt, Kérészy Gyula (S.-a.-Ujhely) gy. i. 4 frt 50 kr., Veres János (Raszab) gy. i. 1 frt 30 kr., ifj. Trócsányi Bertalan 1 frt 50 kr., Csik Imréné (Eger) gy. i. 10 frt 65 kr., Mester Dezső jh. gy. i. 10 kr., Rácz Kálmán lic. (Nyíregyháza) 1 frt, Kerekes Imre (Diósgyőr) gy. i. 1 frt, Urbán Dezső (N.-Kálló) gy. i. 4 frt, Dr. M. Kovács Gábor (Szerencs) 1 frt, Gecey Péter (Tarcál) gy. i. 9 frt 20 kr. Berzevics József jh. 10 kr., Dr. Molnár Béla képviselő (Budapest) gy. i. 32 frt, Szécsi Ferenc (N.-Enyed) 1 frt, Sárospataki főiskolai jogászeget 20 frt, Tóth Lajos (S.-Hídvég) 1 frt 50 kr., Czente Pál jh. gy. i. 1 frt 86 kr., Tóth Ferenc 20 kr., Szathmáry Elek gy. i. 60 kr., Okruczyk Zoltán jh. gy. i. (a mezőkeresztési olvasókör) 2 frt 60 kr., Simon Gyula gy. i. 10 kr., Császár László gy. i. 60 kr., Hubay Béla gy. i. 28 kr. Az „Ifjúsági Közlöny” szerk. 2 frt. Midőn a fent nevezett gyűjtő uraknak s kegyes adományozóknak az Onképző-Társulat nevében forró köszönetet mondok, tisztelettel felkérlek a többi gyűjtő iverk birtokosait, hogy gyűjtésük eredményét hozzám mielőbb beküldeni sziveskedjenek. Többek megnyugtatóra kijelentem, hogy a „Sárospataki Lapok”-ban most és eddig megjelent nyilvános nyugtázás nem végleges jellegű, csak a közönség tájékoztatására szolgál. A részletes, minden adományozó nevét és az általa adott összeget feltüntető kimutatást annak idején, ha a gyűjtést lezártuk, kötelességünknek tartjuk közzétenni.

— **A sárospataki akadémiák ifjúság olvasó-egylete** javára rendezett, hangversenynyel egybekötött táncmulású összes bevételé 284 frt volt; ebből fedezetelt a kiadás, mely 205 frt 92 kr.; maradt az egyletnek 78 frt 08 krja. A belépti jegyen felül fizettek: Radácsi György, Dókus Gyula 10—10 fttal; Szentpétery Sámuel 5 fttal; Vitányi Bertalan, Steinfeld Jenő 3—3 fttal; Debrezenci Bertalan, Deley Lajos, Dr. Finkey Ferenc, Dr. Meczner Sándor, Nemes Lajos, Trsztyánszky Károly, Dr. Szindely István, Buza János 2—2 fttal,

Diószeghy Dezső, Dr. Finkey József, Fülöp György, Gecey Péter, Hodossy Béla, Kis Juliska, Káldi Gyula, Kovács Gábor, Rohoska József, Dr. Tüdös István. Wáhr László 1—1 fttal; Vas János 50 krral. Fogadják e helyen is szíves köszönetünket.

Rátz Dezső
ellenőr.

Gönczi Gábor
penztárnok.

PÁLYÁZAT THEOL. AKAD. TANSZÉKEKRE

Az 1896-ik év folyamán tartandó egyházkerületi közgyűlésen választás útján a *nyugyedi* ev. ref. Bethlen-Kollégium theologiai akadémiáján elhallozás folytán megüresedett 3 rendes tanszék fog betöltetni.

E tanszékek egyikével az ó, másikkal az újszövetségi exegetikai-, harmadikkal a systematika theologiai és a rokon tudományok tanítási kötelezettsége jár a konventi tantervben megszabott heti maximális órászámmal.

E tanszékek mindenike után járó javadalom évi 1650 frt készpénz, 50 frt ötenéves fizetési pótlék, természetbeli lakás vagy 300 frt lakbér és csetleg veteményes kert-rész.

Az alkalmazandóknak a kollegium minden lehető esetre (végkielgés, nyugdíj, özvegyek és árva ellátása stb.) szorosan ugyanoly kötelezettségek ellenében, ugyanolyan jogokat biztosít, melynek az állami, illetőleg más nyilvános tanintézetek tanáira nézve az 1885. évi XI. és az 1894. évi XXVII. országos törvényekbe vannak megállapítva.

Az állomás 1896 szeptember hó 1-én foglalandó el.

A pályázni óhajtok életkorukról, vallásukról, képzettségükről, eddigi alkalmazásukról és irodalmi működésükről szóló bizonyítványokkal felszerelt folyamodványokat az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató Tanácsához 1896 március hó 1-ig nyújtás be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató Tanácsának Kolozsvárt, 1896 január hó 28-án tartott üléséből.

Márkus Ernő,
titkár.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

Pályázat tanári állomásra.

A *székelyudvarhelyi* ev. ref. kollegium főgimnáziumánál egy újonnan rendszeresített *történelmi és latin nyelvi rendes tanári szék* a folyó évi egyházkerületi közgyűlésen választás útján be fog tölteni.

E tanszék évi javadalma 1200 frt alapfizetés, öt ízben járó 100 frt ötdéves korpótlék és 200 frt lakbérilletmény.

Pályázni óhajtok felhivatnak, hogy vallásukat, képzettségüket, eddigi szolgálatukat, védőlevelettségüket és egészségi állapotukat igazoló okmányokkal felszerelt és az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató-Tanácsához címzett folyamodványukat a székelyudvarhelyi ev. ref. kollegium előjáróságához 1896. évi március hó 10-ig nyújtás be.

Megjegyzendő, hogy csak ev. ref. vallású egyének pályázati vétetnek tekintetbe.

A megválasztott tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja s állomását 1896. szeptember 1-én köteles elfoglalni.

Az erdélyi egyházkerület Igazgató-Tanácsától. Kolozsvárt, 1896. február hó 7-én.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 ft, félévre 2 ft 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrészes
oldal 2 ft.
Kzenkívül bőlvegydíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.” *Dr. Zsindely István.* — „Eszméletkezés az új alakulások között.” *Molnár Ferenc.* — „A debreceni theol. akadémia és a theol. magántanári képzés.” *s. u.* — „A közoktatásügyi költségvetés tárgyalása.” — „A cultus centralisatójának története.” *Szécsi Ferenc.* — „A vallások harca.” *R. L.* „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.

A társadalmi és politikai eszmék fejlődésének kuta-
tói rég megállapították azon kétségbe nem vonható
igazságot, hogy az emberiség élettörténetében észlel-
hető haladásnak sajátos törvényei vannak, hogy az
eszmék és intézmények egymásra következése nem
történik a pusztá esztelenség szerint, de a jelense-
gek bizonyos okok, mint szükségképi előzmények ha-
tásának eredményei. A társadalmi viszonyoknak külö-
nösen Spencer óta felkapott, ugynevezett psycho-physi-
ológiai vizsgálatából e törvényszerűség uralmánál fogva
a jövőben bekövetkező változások a legelőbbször
csaknem teljes biztossággal megállapíthatók. S a mi
áll az egész emberiség életében észlelhető áramla-
tokról, még inkább elmondható egy nemzet fejlődé-
séről, melyre, valamint az egyéni életre, méltán elfo-
gadhatjuk Ranke szavait „hogy ez csak egyes mozza-
nata az emberiség életszövedékének.”

Alig hisszük, hogy mai napság akadna valaki,
ki a társadalmi haladás hullámosságában, a vég-
letek egymásutánjában kételkednék, hisz a mint az
anyagi világban az actió reakciónak kell követnie, úgy
kell ennek lenni az eszmék világában, az intézmények
történetében is. Tiszán konstatálható ez hazánkban is
az egyházpolitikai reformok óta, melyeknek hívei vol-
tunk mindig, melyekért küzdöttünk a szabadelvűség
tisztá és önzetlen lelkesedésével, s ha egyben másban
agályaink nem enyésztek is el, ha egyes intézmények
telt, mint a felekezetiállásukat korainak tartottunk
is: ószintén óhajtottuk a polgári házasságot.

Úgy tetszik nekem, mintha az utóbbi években
nemzetünket is egész erővel fogta volna el a libe-
ralizmus, melyre találon jegyezte meg Nagy Fri-
gyes, hogy hasonlít a háterinc-sorvadásához, mert
egyszerre lepi meg az embert; úgy tetszik, mintha e
liberalis láz után a reakció elemei jutnának felszínre,
a mit mutat a reversalis-rendszer kezdődő ténylegese,
a politikai pártoknak vallási alapon történő szervezése,
mintha hazánkban a középkori feudális világ lejárt esz-
méi kikélnének sirjokból, hogy „megnehezít az idők
járását felettünk.” Míg a polgári házasság által igen
nagy lépéssel közeledtünk a jog-állam eszméje felé,
most egyszerre annál hatalmasabban támadnak fel azon
elemek, melyek az egyházak közötti egyenlőség helyett

nemesak kiváltságaiuknak fentartását, de hatalmi körük-
nek folytonos növelését hirdetik nyíltan bevallott cél-
jaik gyanánt.

S mintha a kor levegője egymásután hozná a rég
lejárt elveket felszínre, a klerus, a magyar királyi kuriá-
nak legutóbb a holt kézre hozott határozatával oly előnyt
nyerhet, mely hatalmát még inkább fokozná; fokozná
egy oly elv alapú vételével, a mi ellen lehetetlen fel
nem emelni tiltakozó szavunkat épen ma, a XIX. szá-
zad leáldozó világánál.

A magyar királyi kuria, hazánk ezen legmagasabb
bírói testülete a mult napokban hozott határozatában
kímélte ugyanis, hogy a *holtkézről szóló törvényeket
megszünteknek tekintni s felhatalmazza az egyházakat, vala-
mint a szerzes rendéket világi birtokok viszonyaira.*

A ki hazánk jogi és közgazdasági viszonyait kissé
alaposan ismeri, lehetetlen, hogy el ne csodálkozzék
az ország éme legtekintélyesebb biróságának sajátos
kijelentésén, mely, mint alább kimutatjuk, ellentétben
áll nemesak hazai törvényeinkkel, gazdasági, politikai
állapotunkkal, de ellentétben magának a királyi kuriá-
nak eddigi nézetével s ez ügyben alkotott korábbi
határozataival is.

De nézzük közelebbről a dolog érdemét törté-
neti, jogi és politikai oldaláról tekintve.

A holt kéz intézmény (manus mortuae), t. i. a
katolikus püspökségek, egyházi testületek, káptalanok
és szerzetesrendek megkövettségét a birtokszerzés tekinté-
tében régi időkre lehet és kell visszavezetnünk. Nem
a szokás-jog, de a tételes törvények egész sorozata
állapította meg, (melyekből szépen visszatükröződik az
ősök politikai érzéke és bölcsesége), hogy útjába kell
állani az egyházi javak túlságos felhalmazódásának,
mert ez nem csak a birtokviszonyok kedvezőtlen arányát
eredményezhetné, de az egyházat oly nagy hatalomhoz
jutatná, hogy ez végeredményben magát az állami
élet alapjait támadhatná meg. Az kétségtelen, hogy
noha elméletileg nem helyes a joganyagokat a szerzés
tekintetében korlátolni, de a politikai opportunitás követé-
lője majd minden államban szükséges telt ilyen
intézkedéseket; így Franciaországban, Poroszországban
és Angliában erre vonatkozó törvények már régen hozat-
ván, azok maig fennállanak.

Hazánkban a nyugot-európai u. n. allodialis birtok-
kal rokon természetű, ősfoglalású vagy szállásbirtokra

vonatkozó rendelkezési szabadságot régi törvényünk, Szent István II. 5. fejezete, mely még az egyháznak tett hagyományokra is megengedi, állapítja meg. A királyi adomány-birtokra vonatkozólag Szent István II. 35. fejezete a szabad-birtoklást mondja ki. Kálmán I. könyve 20. fejezetében már úgy intézkedett, hogy csak a Szent István által tett adományokról lehet rendelkezni, más királyoktól származókban pedig az egyes és oldalági rokonok, ezek hiányában a király örökösök. A királyi adomány-birtoknak a szállás-birtok felett való túlsúlyra jutása, a mi az Árpád-korszak második felében az összes rendi viszonyokat megváltoztatta, azon felfogáshoz vezetett, hogy a nemes csak királyi engedély esetén és egyes utódai kihaltával tehet adományokat magánosoknak vagy egyháznak. Bár az 1222. IV. cikke biztosítja a szabad rendelkezést, de ez egy század múlva megszűnt. A mint ugyanis a hűbéri irány az Anjouk trónraléptével mindinkább érezhető lesz, olasz minta után megalakul nálunk is egy rendszer, mely minden birtok forrásul a koronát jelöli meg, mely a szabad rendelkezés megszüntetésével a nemesi birtokot megköti a család és a korona irányában, megszabván az örökösödés rendét az 1351. II. t. c. ben. Az ősiségi rendszernek behozatalával, mely eminens fordulópont hazánk jogi és politikai történetében, Nagy Lajos csak folytatta az Árpád-korban meglévő, de egyelőre visszaszorított felfogást s midőn az 1351-diki törvényt megalkotta, a legmagasabb törvényhozói képességéről tett tanubizonyoságot.

Közudomasú dolog, hogy a „rex pietissimus” kettős cél vezette: egyrészt, hogy a nemesi családok fenmaradását biztosítsa (conservatio familiarum) s más részt, a mit némely jogtörténészek a törvény egyedül indokál tekintenek, hogy az egyházi birtokok túlságos felszaporadását megakadályozza. Ez által mint Szlemenics mondja¹, „az egyházak ingatlan nemesi jószágokhoz jutásának egyik legzavargabb forrása, melyet a fiórkók nélkül elhunytak végintézei fevének, elárkolt a ez értelemben valójában Holt kérezt jutást korlátozó törvényt (lex amortisationis) alkottat.

Egyébiránt, hogy már az Árpád-korszak utó-felében sem lehetett az egyházak számára végrendekezni királyi engedély nélkül, kitetszik a Fejér által közölt 1264 és 1266 oklevelekből (V. 3. 315. l.), valamint onnan, hogy csak egyes nagyobb egyházak, mint az esztergomi érsekség vagy nagyváradi püspökség kaptak meg azon jogot, hogy királyi engedély nélkül is szerzhessenek. Az ősiségi törvény óta tehát, ha valaki az egyháznak ősi jószágot hagyományozott, az érvénytelennek tekintett.²

Ha az ősiségi törvényt, a nemesi birtokok ily megkötöttségét a mai kor szempontjából tekintjük, azt csak kárhözvátunk lehet. De a törvények megítélésénél vissza kell gondolnunk mindig azon célszerűségi és alkalmi indokokra, melyek alkotását megelőzték; s ha az ősiségi törvény merévvé és conservatívá tette is az 1848 előtti magyar társadalmat, ha megakasztá a a magánjogi fejlődést; de a XIV. században — igenis — meg volt annak a maga értelme. A köztevékenységnek a földbirtok levén alapjává, nálunk is érvényesült azon

felfogás, hogy minél nagyobb a birtok, annál nagyobb az illető társadalmi posztója; s mert a korona főtamának száma mindig a nemesség volt; ezek földbirtokainak elaprózását meg kellett gátolni.³ Azon folytonos harcokban, melyek Nagy Lajos alatt vívtak, sok család kihalt, ehez járult, hogy miután sokan azon vallásos korban birtokaikat az egyházra szállították, a nemesi elem dologi alapja, a földbirtok kezdett kiskislanai alóla; s másfelől az egyház, mely eddig is óriási vagyonnal bírt, még inkább elhaltamosodott, a mit pedig meg kellett akadályozni, kivált oly korban, midőn az nem a nemzeti, de a pápai érdekeknek volt képviselője, mint azt a királyválasztásoknál találjuk.

Az ősiségi törvény azonban leginkább csak a végrendelet megiltása által korlátozván az egyházakat a vagyonszerzésben egész határozottsággal, egy század után kevéssel új törvényre volt szükség, a mit által definite tiltatik az egyházak birtokszerzése. Ez a II. Ulászló alatt alkotott 1498. 55. és 65. t. c. Az 55. kimondja, hogy a „püspökök s egyházi főpárok bármelyike is saját személye s egyháza részére világi birtokokat s birtokjogokat a királyi felségtől ne nyerhessen se pénzökért örökjogot ne vehessenek, ne szerzhessenek vagy zálogkép ne bírassanak.” A 65. § pedig semmiseknek és jögerő nélkülieknek jelenti ki azon szerződések, melyeket az országlakók az egyházakkal bármely, különösen pedig királyi felségre hárulandó birtokok elidegenítésére tettek volna.

E törvények már oly erővel és oly határozottsággal szólanak, hogy ha az előzményeket nem tekintünk, melán csodálkozhatnánk, hogy oly gyenge uralkodó alatt, mint II. Ulászló volt, ezeknek keresztülvitelét a kath. egyház meg nem akadályozta. Ha azonban meggondoljuk, hogy kevéssel azelőtt a hatalmas Mátyás király uralkodott, ki mindig érvényesíteni tudta a nemzet érdekében a szent célek ellen; ha meggondoljuk, hogy ő ezt a felfogást beleoltotta a magyar nemesség java részébe, könnyen érthető lesz előttünk e törvény, mely mintegy a Mátyás király politikai irányának utóhatása. Hogy azonban e törvény sem tudta — a hatalmas tilalom dacára sem — a birtokszerzést megakadályozni, s hogy ennek ellenére is világi birtokok, noha csekélyebb mérvben, mint az előtt, de mindig szereztek, — azt legjobban mutatja, hogy újra hangszólítani kellett e tilalmat, a mi másfélszázad múlva történt meg.

(Folyt. köv.)

Dr. Zsindely István.

Eszmétkedés az új alakulások között.

Ugy szoktak mondani, hogy a kereszténység élet-törvénye az evangélium. Ebből szükségképpen következik az, hogy a története is annak a története. Mégis, ha a keresztény egyház történetét alapoz, beható bírálat tárgyává tesszük ev. alapon: azt fogjuk látni, hogy abban az idők folyamán semmiben érvényesült oly kevéssé, mint éppen ez; hogy abban a sok mindenféle külső esemény mellett az evangélium szellemének teljesen megfelelő vallás erkölcsi élet, mely az egyetemes egyház testét áthatotta volna, nem fedezhető fel. A kereszténység sokszor a saját eszméit sem érte meg, mikor másokat akart az igazság útjára vezérelni; sokszor meg egyenesen önmagán titott lényezhető sebeket, mikor kevélyen hirdette, hogy benne élet és boldogság van. Hűnek gondolta magát az alapító szel-

¹ Törvényeink története a vegyes házakbeli királyok alatt. A Magyar Tud. Akadémia évkönyve. VII. kötet.

² Az osztályos rokon Nagy Lajos királyi törvénye betűje szerint az egyházak hagyományozott ősi jószágot az előbb divatozott közbesseli feltétel nélkül és így ingyen pure et simpliciter válthatta magához, nevezetesen, mivelhet a királyi úgynök is, ha megszakadásához közeledő ajándékozta el jószágát. L. Krajner. „A magyar nemesi jószág természete.” 234. lap.

³ Nagy Lajos jelszava is: „Sok nemes, erős kormány, szilárd trón.”

leméhez akkor is, mikor azt az egyszerű tudományt, mely inkább cselekedetekben határozódó életelv, a maga sivar theologiai tudományának rendszerébe fűllesztotta; hűnek még akkor is, mikor az ezen rendszeren felépült egyházi hatalom megtartása, erősítése érdekében — az alapot már régen elvetve lábai alól — a sikamlós lejtő legalsó részén, a hol már tisztán személyi motívumok voltak a mozgató erők, az erőszakosságok borzalmaitól nem riadt vissza. Történetének egy igen kis részétől eltekintve, hiába keressük benne azt, a minek pedig egészen be kellene tölteni: a folyton diadalmaszkodó evangéliomot, hanem e helyett látjuk s újra meg újra átéljük a külső és belső dúló harcokat, és ezekben az evangéliom folytonos megaláztatását, szenvedését, nyomorgatását, számkivetését. Igazán, a keresztény egyháznak máig — mondhatni — csak külső története van, a belső, amaz evangéliomi iránt, mely fokozatosan tökélyesbülő vallás-erkölcsi életben mutatná meg magát, s melynek figyelem kiterjeszkednék minden parányiságra, mintha nem lett volna ez ideig kellő érzéke s talán elegendő anyaga sem.

Nem jól fogja fel a kereszténység hivatását a, a ki mentésgörge ebben azzal áll elő, hogy ennek a belső, az evangéliom helyzetét a legkisebkekben is feltüntető történetnek az adatai elmosódó kicsinysegek a nagy történeti események mellett, vagy hogy annak a fonalszalai a léleken szövődrén, láthatatlanok, rendszerbe nem köthetőek; mert azokban épen úgy, vagy sokszor még erősebben nyilatkozik az evangéliom alakító ereje, mint a külső történet nagy eseményeiben s ha láthatatlanok, az csak azért van, hogy nem akarjuk azokat meglátni. Nem, még ma sem. De ha egyszer, egy evangéliomibb korban ez a titkon szövőő, következetesen elhallgatott történet, a napi események során észre fogja venni magát a kereszténységgel, akkor másként joggal fogja mondani a külső történetet csinálóknak azt, a mit most rendszerbe öntve, leghangosabban a pápai hatalom hirdet magáról, hogy a kereszténység én vagyok!

S az evangéliom helyzete, — a mint azt a napi események mutatják — lényegében ma sem változott. Ma is alárendelt szerepre van kárhóztatva a külső dolgok mellett; alig veszi észre valaki úgy, mint az emberi élet leghatalmasabb tényezőjét s mikor ebben a gondozatlan állapotban olykor-olykor — mintha bizonyos vegyi processuson menne át — bomlik, tisztul s zavarodik egyszerre, egy időben a társadalomban: azt mondjuk, hogy ez az evangéliom éi, hat és működik.

Pedig ahogy! Hiszen még mi protestánsok sem fejtjük azt ki úgy, a mint kellene, a maga teljes erejében.

Mert mit látunk? Jeleink vannak már, de még nem elég erősek.

Napjainkban, hogy azt előbbé tegyük, vagy inkább, hogy erősebben hassuk át vele az életet — az egyház-kormányzati, közigazgatási egyházfentartó kísérletezések után, megindultak itt-ott, mint sűrűs teendő, az u. n. evangéliomi felolvasások. Ez is valami, de még nem minden. Haladás a cél felé, de még nem maga a cél. Mi pedig a cél elérése után öhajtozunk. Ha jól megfontoljuk a dolgot, nem egyből az, mint az evangéliom szóval való hirdetésének kibővítése, tágabb térre vitele, mondhatni részben való áthelyezése a katedrálból a közvetlenebb hatásuaknak tartott felolvasó székekbe. Sokan úgy is tartják, hibásan vagy nem, nem vitatom, hogy gyökeres reformok nélkül egy lejutó vád az elhanyagolt vagy rosszul használt katedrál ellen. De annyi tény, hogy nekünk ma — a katedrál-

rálból és a felolvasó asztalok mellől előszóval hirdett evangéliom mellett első sorban és főképen evangéliomi cselekedetekre lenne szükségünk. Ez a lényeges dolog az, a miről mi még idő óta mindegy ideig egész megfigyeltünk s a mire — úgy látszik még ez idő szerint sem akarunk egyetemesen, mint egyház, valami különös gondot fordítani.

Pedig az általános társadalmi és egyházi helyzet, ebben a ránk bízott evangéliom hűség gondozásának kötelessége s az új egyházi alakulások is erre hívják fel figyelmünket, a mi — ha vannak ilyenek — különleges egyházi érdekeinken kívül.

A kath. egyház a maga bődítő különöségeivel, régen s evangéliom ellenes úton-módon szerzett hatalmi büvkörével, a tiszta keresztény szellem megrontásának ezen kipróbált eszközeivel, ma, a vallásszabadság törvénybe ígátása után is, tud és akar hódítani, sőt a szabadság, — e rá nézve idegen köpenyeg — fedezete alatt, további hódításokat helyez kilátásba s a mi fő, azokat a keresztény eszmék diadalaként állítja a világ elé. Ellensúlyozója a protestantizmus, az evangéliomi eszmék eme letéteményese, most, mikor épen kezdenek kibontakozni az eszmék a zúrból s a diadal biztos tudatával nyomulnak előre, azoknak gyakorlati megvalósítása körül, tehát épen a társadalomra való hatásában gyengébbnek bizonyul nálunk, mint ez előtt, az egyháziilag kedvezőbb néhány évtizedben s mint a lázas beteg, ki maga magát sem bírja felismerni, kapkodó-oda. Tudja, látja, hogy a mit eddig az egyházi élet ápolására tett, az kevés is volt, nem is egészen jól volt tőve; de hát mintha nem volna elég ereje vagy bátorsága a régi, rá nézve már majdnem egészen ismeretlen lett nyomok megindulni; annyira beleingatta magát a megszokott egyházi közállapotok felett való nyugodalomba. Gyökeres reformok indítására nem mutat hajlandóságot. Csak a papiros evangéliomát forgatja előre-hátra; teszi egyik helyről a másikra, mint az a hanyag tanuló, a ki tudja, hogy könyvet adtak a kezébe, de nem tudja, hogy a könyvben mi van? Hát nem valóóságos vegyi processus-e az, bomlás, tisztulás és zavarodás egyszerre, egy időben, a mit ma nálunk az egyházi társadalomban tapasztalunk? Hol bontják fel ma, a hivatásos körök melyik rétegében alapelemeire a keresztény igazságot, hogy tiszta, világos legyen a helyzet?

Hogy a fő dolog, az evangéliom cselekedetekben való nyilvánulásának szükségese volta nem igen háborgató eddig még minket sem s nem igen háborgat ma sem, arra nézve elég bizonyosság egész egyházi közéletünk képe. Minden kis egyházközség egész független testülettel képezett eddig s képez még ma is az egyetemesen, az egy szükségese dologot, az evangéliomi élet ápolását illető ügyekben; senkisé nem nézett bele e tekintetben alaposabban, senkisé hatott rá serkentőleg s nem ment segítségére az esetleges akadályok elhárításainak munkájában. Az egyházi felsőbbégek csak a külső dolgokkal bíbelődött; ezeket intézte a törvények és a hivatalos tekintély hatalmával; egyebet alig tett, mintha nem is tartotta volna magát az evangéliomi keresztény élet egyik, még pedig többre hivatott szervének, hatalmas tényezőjének. A belső törvény, a talentumok mértéke — a jötekeny nyomás meggyengülése miatt — feledésbe ment. A lelkes, mint evangélistator egészen magára hagyatott. Olyan Potemkin-fele festett állapotok lettek szabály- és törvényszerűek egyházainkban, melyek alatt a belső hit-erkölcsi élet mindinkább sorvadt, enyészett: a közérkölesök aláslyíndtek, s a romok felett mind ijesztőbben ütögettek fel sötét tanyájukat a szent

dolgokkal való visszaélések szörnyei. Sok már nem is tiúnt fel olyan rémesnek, vagy ha feltűnt is, a kormányzat azokkal szemben tehetetlené vált. Pírlva kellett hallanunk sok esetben egy és más egyházi dolgról, olykor azoknak felületes hatósági elintézéséről is. Szégyenkezniük kellett a belső ember szerint a vallás-erkölcsi élet mértékének a legalacsonyabb fokra süllyedése felett. A lelkekből az evangyéliumi eszmék iránt való fogékonyság sok helyen már majdnem teljesen kiveszett; mindent a külsőségek szerint ítélnék meg; dicsérik azt az egyházban, társadalomban, a mit az evangyéliom törvénye, a belső ember sugallata szerint meg kellene bélyegeznök.

Ilyen előzmények után aztán nem lehet csoda, ha mi, egyházi életünkben, melynek főtörvénye az evangyéliom betűlése, meggyengültünk; ellenségeink pedig észrevévén gyengeségünket s felhasználván a rájuk kedvező alkalmat, a maguk módja merint megerősödtek. Nem csoda, hogy a körülöttünk nyílvízgő társadalom, az evangyéliom értéke felől nem lévén kellőleg tájékozva, a vallás általános nagy kérdéseit felett zavarba jutott. Azokat a kérdéseket, igazságokat, míg azok az életbe nem nyúlnak s ez által mintegy érzékelhetők nem leaznak, különben is mindenki, még maga az állam is — a mint annak esetről-esetre bizonyosságát adja, — csak más dolgokkal való viszonyuk, azokra való hatáskor eredménye szerint szokta és szereti felfogni, mérlegelni. De ha egyszer az életbe behatolnak, életigazságokká leaznak, nagy társadalmi eredményeket mutatnak fel, akkor ellenállhatatlan erővel hódítanak és győzhetetlenek. Ne feledjük, hogy az evangyéliom nem elmélet, hanem gyakorlati igazság.

Tegyük azzá ezt a ránk bízott kincset, Ezzel mindent elvezettünk, e nélkül semmit.

A helyzet, az új alakulások arra intenek, hogy mélyebbre vessük a hálót.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

A debreceni theol. akadémia és a theol. magántanári képesítés.

A »Debreceni Protestans Lap« ez év febr. 15-én megjelent számában, a „Különfélék“ rovatában, a 91-ik lapon a következő tudósítás olvasható: »Bartók Jenő, bölcsészet-doktor, lelkes és középiskolai tanárjelölt, a közelmúlt héten, a tisztántúli egyházkerület theologiai magántanári képestő bizottsága előtt, az új-szövetségi szakcsoportból teljes tájékozottságról s kiváló készütségről tanuskodó theologiai magántanári vizsgálatot tett. A bizottság elnöke dr. Erdős József dékán, tagjai a theol. kar részéről Tóth Sámuel, Balogh Ferencz, Csiky Lajos, Sass Béla rendes és nyilvános profeszorkok s az egyházkerület részéről Dicsőfi József debreceni lelkipásztorok valának. Két kultag betegségé miatt nem jelenhetett meg. A képestített jelölt szakértekezése, az Isten országa jövődjéről szóló Jézusi tantással foglalkozik. A szóbeli vizsgálat tárgyai voltak: Új-szövetségi isagógika, exegesis, bibliai theologia, új szövetségi görög-és arámyelv, dogmatika s apostoli korszak története. Elnök a képestítettés kihirdetésekor, a vizsgáló-bizottság nevében, rokonszenves és buzdító szavakkal tolmácsolta az eredmény láttára érzett örömet és elismerést, kijelentvén, hogy ennek alapján a képestített theol. magán-

tanárt a próba-előadás kötelezettsége alól is felmenti a vizsgáló-bizottság.

Ez a kis különféle felhívja figyelmünket, mert úgy gondolkozunk, hogy a debreceni theol. akadémia tanári kara azt a szabályzatot, melyet egyetemes konventünk 1886-ban, Pápán tartott gyűlése alkalmával hozott, nem vette figyelembe s olyan dolgokat követett el, a melyek ellen a konventi szabályzatot meg kell védeniök azoknak, a kik arra hivatják, hogy e tekintetben ellenőrzést gyakoroljanak.

A mi a szóban forgó dologban első helyen tünik szemünkbe, ez az, hogy a konventi szabályzat 34. §-a nem tartatott meg. E § így hangzik: »a magántanári képestő vizsgát vezető bizottságot alkotják: az egyházkerületi elnökség, vagy megbízottjai, az egyházkerületi közgyűlés által kinevezett 2—3 tag és a theologiai akadémia tanárai.« Ezzel a §-sal szemben mit látunk a debreceni esetben: azt, hogy maga a szakelnök a vizsgálat vezetője. Ha a kerületi elnökség megbízottjaként szerepelt, nincs ellene szavunk — de ez nem látszik ki a tudósításból — sőt abból, hogy a kerületet Dicsőfi József képviselte, azt merjük következtetni, hogy a kerületi elnökség magát helyettesítette s ha épen ez a két *kultag*, a ki elmaradt, volt a helyettesítő, a Debrecenben lakó kerületi elnök felkérendő lett volna, hogy ama két tag elmaradása miatt Dicsőfit nevezze ki helyettesül. — Ebben az idézett §-ban nincs szó: *kultagokról*, Debrecen, úgy látszik, a jelzett § ellenére ilyeneket is ismer.

A második, a mi szemünkbe tünik a debreceni magántanári vizsgálatnál, a tantárgyak elősorolása. A konventi szabályzat 38. §-a elősorolja azt a 10 theol. tudománycsoportot, a melyből magántanári vizsga tehető s a melyekből kettőt a vizsgára jelentkező választani köteles. A 10 csoport a szabályzat szerint a következő: 1. ó-szövetségi, 2. új-szövetségi exegeticai, 3. hit-tani, 4. erkölcstani, 5. egyetemes egyháztörténelmi, 6. dogmatörténelmi, 7. hazai egyháztörténelmi, 8. gyakorlati theologiai, 9. egyházi, 10. bölcsészeti csoport. A debreceni vizsgálat tárgyai ezek-e? A jelölt melyik két csoportot választotta? Gondoljuk, hogy a két csoportot az új-szövetségi exegesis s a dogmatika képezte, — de kíváncsian tesszük fel a kérdést: a többi tárgyak, — új-szövetségi isagógika, bibliai theologiai, új-szövetségi görög-és arámyelv, apostoli korszak története — a kiállítandó oklevélben miként fognak szerepelni? ... Mint mellék tárgyak? ... de hiszen ilyenekről a szabályzat mit sem tud!

A harmadik, a mi felhívja figyelmünket, az, hogy a vizsgáló-bizottság B. J.-t a szóbeli vizsgálat alapján a *próba-előadás kötelezettsége alól felmentette*. Mi jogon? Hol vette a vizsgáló bizottság erre az engedélyt s hol van ez engedélyre az alap?

Konventi szabályzatunk 39. §-a azt mondja ki: »a ki mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsgát sikeresen kiállotta: kiválasztott tudományai köréből a tanárok és a tanuló ifjúság előtt akadémiai színvonalon álló előadást tart.«

Ez a szabályzat nem ismeri el a debreceni theol. tanári kar próba-előadás-elengetését és semmi nemű alapot nem nyújt arra nézve, hogy olyan jog gyakorolhassék, a melyet a debreceni esetben elől látunk.

Egyetemes konventünk a próba-előadás fontosságát újabban is hangsúlyozta, legközelebbi, Budapestent tartott gyűlése alkalmával. Ez alkalmával ugyanis, mint a jegyzőkönyv 101. pontja igazolja, az a kérdés merül fel, hogy a bécsi ev. theologiai facultason nyert theologiai licentiatus képesítéség miként nostrificálandó hazánkban?

És a konvent határozata az lett, hogy Rác Kálmán theol. licentiatust utasította, hogy pótóltag köteles licentiatusi értékesítés kinyomtatni és valamely theologiai akadémián próba előadást tartani.

Konventünknek ez a határozata a fentebb idézett szabályzati §-al egyenesen azt adja tudtúl, hogy a próba-előadást igen fontosnak tartja s így távolról sem engedí meg a debreceniéknek azt a jogot, a melyet gyakoroltak.

Eltudjuk képzelni, hogy ezek a felemlített szabályellenességek azért merülhettek fel Debrecenben, mert első magántanári vizsgálat volt az, a melylyel a theol. tanári karnak foglalkoznia kellett, de úgy vélekedünk, hogy ez nem szolgáltathat méltóság gyanánt, sőt egyenesen felhívta ez az első eset a tanári kart arra, hogy a szabályzatot szigoruan megtartsa. Ha van szabályzat: akkor megtartandó még Debrecenben is!*

A közoktatásügyi költségvetés tárgyalása.

(Folytatás.)

A vallás és közoktatási budgetvita ötödik napját jórésben a Pulszky-féle képviselési ügy foglalta le. A szorosabb értelemben vett vallás és közoktatási kérdésekről csak négy szónok foglalkozott. Az első volt *Semialowsky*, a ki a kongrua minél előbbi összeírását sürgette s azt az óhajtását fejezte ki, hogy 800 frton alúl a kath. papok kongruája se maradjon s egyszerűen a Ház színe előtt azt a felhívást intézte a kath. főpapokhoz, hogy jövedelmöknek egy részét ajánlják fel az alapság helyzetének javítására, mert ezt a régen hűzódó ügyet ilyen módon lehetne legkönnyebben dűlőre juttatni. — Örömmel látja a közoktatási költségvetés emelkedését s a zsolnai algimnázium kiegészítését s a Trecsénmegyében fekvő Rajecz városban felállítandó polgári iskolát ajánlotta a miniszter figyelmébe. — *Molvár Józsiás* a polgári iskolák fejlesztését s a közgazdasági szakoktatás emelését ajánlotta különösen.

Papp Géza a közoktatás minden ágára kiterjedő beszédet mondott. Nem helyesli azoknak az ellenzéki szónokoknak az eljárását, a kik mindig csak az árnyképet keresik, de a miniszter helyes intézkedéseit nem akarják észrevenni. Az iskolák államosítását részint az ország pénzügyi helyzete miatt, részint a felekezetek érzékenysége miatt nem lehetne keresztülvinni, hiszen a tanítók fizetés minimumának törvény által való biztosítását is épen a felekezetek miatt nem lehetett 300 frtról magasabbra szabni, mert a felekezetek az államségélytől, melylyel az állam nagyobb beavatkozása van egybekötve, ugyszólván, tiltakoztak. Szerinte az államosításra nagy szükség nincs is, mert igen sok jó hitelekezeti iskola van, de igen szükség van arra, hogy a felügyelet a felekezeti iskolákkal szemben szigorubb legyen. Aztán a *hitani intézetekről* szolt s azoknak reformálását mulhatatlanul szükségesnek tartja úgy vallási, mint nemzeti szegpontból. Szükséges hogy a kath., a görög kath. és görög keleti papnövendékeket olyan közjogi ismeretekre, olyan nemzeti szempontból elengedhetetlen dolgokra megismerésére is tanítsák, a melyeknek tanításáról ő semmit sem tud. A görög katolikus és görög keleti semináriumok hozassanak fel az ország szívébe, hogy a nemzeti szellem hathasson a leendő papokra. A püspöki

* A debreceni theol. akadémia tanári kara nem találta kielégítőnek a konventi tervezetet s a magántanári képesítése, a tárgyak csoportosítása stb. külön tervet készített s az után indult — úgy látszik. De persze ezt a tervet sem az egyetemes tanügyi bizottság, sem a konvent nem tárgyalta — tudtunkkal s így nem kötelező. Szerk.

aulak mellett fennálló káptalanokat mai szervezetükben nem tartaná fenn, mert ma már ezekre, mint hiteles helyekre nincs szükség s a váloperkek miatt sem lesz már ez után annyi szentszéki ülésre alkalom. A káptalanok javait is helyesen lehetne felhasználni a kongrua rendezésére. Azok a papok, a kik jövőre kanonia stambulba fognának helyeztetni, menjenek a hívők közé s hirdessék az Isten ígéjét s töltsenek be plebianai hivatalokat olyan helyeken, a hol ma a püspöki jövedelemből plebianák nem tarthatók. Óhajta a magyar kath. egyház érdekében, hogy a római udvarnál nagy képviseltetésűnk erősebb és őszintebb legyen, mert csak így történhetik meg, hogy az autonómia tárgyalásánál felmerülő egyes fontosabb kérdések egyházi és nemzeti szempontból is a mi előnyünkre oldassanak meg. Ilyen kérdésnek tartja a *coelibatus eltörlését* Hogy ha a kérdés egyszer kedvező megoldást nyer, annak áldásosabb lesz a hatása mindazoknál a predikációknál, a melyeket elmondanak; de áldásos lesz a hatása magyar nemzeti szempontból is, mert több ezerre menő magyar család fentartását biztosítja.

Ezek után áttért a *középiszkolai kérdésekre*. Mai időben már nem követelné azt a lehetetlenséget, hogy a gimnázium megtanítsa a növendéket magyarból latinra fordítani s óhajtaná, hogy ha a magyar nyelvre, különösen a nemzeti szegpontból, legalább annyi órát fordítanak, mint a latinra, mert hiszen az állami iskolákban is 49 heti óra jut a latin nyelvre és csak 30 a magyarra, a görög keletiek középiszkoláiban pedig 53 órán tanítják a latint és csak 23 órán a magyart. A *görög-pótló tanfolyam* ellen is nagy kifogása van, mert celt nem érünk, hanem csak túlterheljük a növendékeket, ha a görög helyett három nehéz tantárgyra szorítjuk őket. Az *egységes középiszkolának* nem híve. Végül arra kérte a minisztert, hogy a felekezeti iskolákkal szemben intenzívebben gyakorolja ellenőrzési jogát, hogy ezekben az iskolákban nemzeti szempontból semmi kifogásolni való ne történhessék.

Kovács Albert csudálkozik azon, hogy, — noha a nemzeti szegpontból ellen állami szempontból sok kifogást emelnek — még is három év alatt nem volt arra eset, hogy a miniszter alkalmazta volna az 1893. XXVI. törvénycikknek azt a szakaszt, mely a kormányt az ilyen fajta iskolák bezárására felhatalmazza. A fokozatos államosítás szerinte azzal kellene kezdeni, hogy az ilyen államellenes működésű iskolák helyett állami intézeteket állítanak.

A február 11—14-én tartott képviselőházi üléseken a vallás- és közoktatásügyi miniszter költségvetése volt ugyan tárgyalásra kítűzve, de tulajdonképeni tanügyi vitát alig lehetett látni. A szépművészeti muzeum zavaros ügye tartotta lázas izgatottságban a t. Házat. Négy nap alatt csak is annyi történt, hogy *Sima Ferenc* jelentette ki, hogy a népiszkolák államosításának nem híve, mert fél az állam hatalmaskodásától, azonban a népiszkolai törvény revisióját szükségesnek tartja, meg *Zelenyák* néppárti páter említette, hogy az iskolákban is politikai corrcióp van s például a kálvínisták azt tanítják, hogy az Isten után mindjárt a debreceni szuperintendens következik. *Eötvös Károly* hosszú és sok tekintetben érdekes beszédében szintén csak futólag emlékezett meg az oktatás ügyéről, azt említett fel, hogy a népiszkolákban olyanokra tanítatják a gyermekeket, a miket magok a tanítók sem értenek Szörnyűségnek tartja, hogy az apró gyermekeket grammatikával, meg etimológiával kinozzák. Csak is *Hévízy János* foglalkozott a vita 8-ik napján, kizárólag közoktatási kérdésekkel. Szegyenletes állapotnak tartja, hogy nálunk a kultúrával úgy bántak, mint

a köldussal, csak a maradékot, a morzsalékot adják a részére, pedig, ha a kormány többet kérne, a parlament mindig szívesen megszavazná. Elhanyagoljuk a vallásos és nemzeti nevelést s ezért nehéz nálunk megoldani a nemzeti kérdés. A népoktatásügy nagyobb előmozdítását a tanítók és tanárok jobb díjazását s a szolgálati pragmatika minél előbbi elkészítését sürgeti. Végül határozati javaslatot adott be, mely szerint ez évben egy meghatározott napon minden iskola millenáris ünnepélyt tartson. Ezt azonban később, a miniszter felvilágosítása után visszavonta.

A február 15-iki gyűlésen a Pulszky-vihar egészen lecsendesedett s hozzá kezdtek a kultusz-budget tárgyalásához. A *közoktatási tanács* tételénél *Hévízy* tüdővölte a minisztert a közoktatási tanács restaurálására s helyesli, hogy a tanács valóban tanácsadó testület lesz. *Wallacis* miniszter helyreigazító megjegyzései után ez a tétel elfogadtott.

Az egyetem tételénél *Hortoványi* szóba hozta a budapesti egyetem katolikus voltát, valamint a harmadik egyetemet, melyet Pozsonyban óhajta felállítani. *Váradai Károly* a budapesti egyetem főbb bajaira mutatott rá. Így pl. hogy a hittani szakon minden tantárgyat latinul tanítanak, az orvosi karnál a vizsgálati rendszer szesz az az egyik főoka, hogy oly kevesen lépnek az orvosi pályára; a jogi szakon nagy a tanárhiány s e miatt a legszükségesebb tantárgyaknak nincsenek tanszékeik. — Múlhatatlanul szükségesnek tartja, hogy egy második magyar magánjogi tanszék állítsák fel s kérdi, hogy a kötelező doktorátust soká tartja-e fel a miniszter? — *Hévízy János* az egyetem jogi karának túlszűköltségét a vidéki jogakadémiaik jobb karba helyezésével s a jogakadémiai tanárok tisztességesebb díjazásával véli megszüntetni. *Holló Lajos* a jogi oktatás módszere ellen kel ki. Szerinte az ifjak most 4 évig nem tesznek egyebet, mint lojnak az apjuk pénzét s a magok idejét és az ilyen ifjútól azt kívánják, hogy egyszerre 10 tantárgyból tegyen vizsgát, a mi képtelenség. Rá kell szorítani az ifjakat, hogy az előadásokat látogassák, de intézkedni kell arról is, hogy látogathassák. — *Veress József* igen feltűnő bajnak tartja azt, hogy orvosaink nagy részét Bécs neveli s katonatisztjeink németek, kath. papjaink pedig latin nevelésben részesülnek. A harmadik egyetemet az igazi magyarság göcöntájára szeretné helyezni, a hol az ifjak magyar nemzeti érzése csak fokozódni és így kozmopoliták nem lehetnének.

Wallacis Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter mindenik felszólalónak igyekezett megadni a megnyugtató választ. *Hortoványinak* felszólalására kijelenté, hogy „az egyetemi alap”-nak a budgetbe illesztése nem prejudikál az alapok jogi természetének; de a Hortoványi felszólalása dacára is az egyetem állami intézmény, melyet az 1848. évi törvényhozás a vallás- és közoktatásügyi miniszter fenhatósága alá rendelt. Az egyetem kiépítéséről s a harmadik egyetem felállításáról már előbb elmondott véleményét ismételte. A második magánjogi tanszéket már ez év őszén hajlandó felállítani, ha a Ház megszavazza annak díjazását. Az *egységes államvizsgára* névre újra kijelenté, hogy ebben az ügyben addig véglegesen nem intézkedik, míg az egyetemi tanárok véleményét nem ismeri. A doktoratus kötelező vagy nem kötelező volta, magában véve még nem nevezhető reformnak. Az egész tanrendszer kell reformálni. A kötelező doktorátust ő sem óhajta fentartani, de azt akarja, hogy ha a t. Ház elé terjeszti az egységes jogi vizsgáról szóló javaslatot, az egész vizsgálati rendszerre nézve tájékoztassa a Házat. A vidéki életképes jogakadémiaik fentartását és fejlesztését ő is óhajta.

Az egyetem tételénél felszólalt még *Sághy* tanár, a ki az egyetemi építkezéseket s újabb tanszékek felállítását sürgeti. *Thold Dániel* a kötelező kollokviumok behozatalát óhajta. *Vajay* pedig arra kéri a miniszter, hogy az egyetemen a hízsonoki állást töltsse be. A miniszter válasza után az egyetemek tételét elfogadták.

A *középiszkolák* tételénél azt óhajtaná, hogy középiskoláink ellen sehol kifogást tenni ne lehessen, de különösen kívánja ezt az exponált helyeken. Epen ezért a temesvári főgimnázium állapotára hívta fel a miniszter figyelmét. mert ott olyan kevés a helyiség, hogy órák közben a tanárok az utcán kénytelenek a pár percnyi időt eltölteni. *Hock János* az elemi iskolákat nem tartja helyes előkészítésnek a gimnáziumokra, mert az át lépés csak zökkenéssel történhetik. A középiskolai oktatás nagy hibájának tartja, hogy a szaktanárok túlhajtott buzgalomban mindenre meg akarják tanítani az ifjakat, holott az iskolák célja szerinte csak az, hogy a tudományok elemeinek megismerése által a növendékekben a tudomány iránt kedvet támaszsanak. Ilyen okból származik a túlterhelés. A középiskolai tanárok jogos igényeinek kielégítését kívánja. *Szederkényi* az egri reálisiskola botrány ügyével foglalkozott s kérte a minisztert, hogy iparkodjék azon a többféle tapasztalható bajon segíteni, melynek forrása a miniszterium illető osztályának a vezetésében van. *Wallacis* miniszter tüstént válaszolt *Szederkényinek* s hivatkozván a tanárok fegyelmi ügyében már ismertetett eljárására, kijelentette, hogy a tanárok elhelyezését néha fontos okok követelik s tiltakozott az ellen az eljárás ellen, hogy a miniszterium tényeirel a Házban mást vonjanak felelősségre, mint a minisztert.

A február 18-iki ülés teljesen a budget vitának volt szentelve. *Hévízy* a középiskolák bajaitól foglalkozott. Szükségeseinek tartja a tanmódszer javítását, a túlszűköltség megszüntetését. A mai gimn. tanrendszert valóságos kínzó kamaratának tartja. Mikor a gyermek még anyanyelvét sem érti, már a latinul gyótrik. Óhajta, hogy a latin nyelvi tanfolyam megrövidíttessék s a magyar nyelv tanítása is reformáltassék olyan módon, hogy a tanuló csak akkor ismertessék meg a nyelv rendszerével, mikor már a filozofia bizonyos elemeit elsajátította. — Kívánatosnak tartja, hogy tanár és tanuló közt bensőbb viszony legyen. Az érettségi vizsgát feleslegesnek véli s e helyett a 8 osztály vizsgáját kívánja szigorúbbá tenni. A tanároknak jogokat is kér, nem csak kötelezésekkel s ezzel sok baj megszüntetését reményli.

Wallacis miniszter Hévízynek válaszulva kijelenté, hogy teljesen rokonszenvez az a véleményével, hogy a nyelveket nem grammatizálva kell tanítani, mert így nem csak a latinban, hanem a modern nyelvekben sem lehet kelő sikert elérni. Az érettségi vizsga reformjával foglalkozik s véleménye az, hogy azok, a kik a VIII. osztályt jeles és jó osztályzattal végezték, fel lehetne menteni az érettségi alól. Szerinte az érettségien csak az életben megmaradó stabil-kérdéseket kellene feltenni olyan célból, hogy meggyőződjének az ifju itélő erejéről, de nem kellene a rengeteg tétel betanulását követelni. A középiskolai tanterv revízióját maga is óhajta, a nemzetiségi iskoláknak tankönyveket írat.

Kovács Albert a vizsgálati bizottságok tételénél *Schwieker Henrik* ellen kel ki, a ki a pécsi középiskolának, mint kormányképviselő működött s a történelmi dolgozatokra olyan megjegyzéseket tett, a melyek közfelháborodást okoztak. Az erős vád ellen *Schwieker* mentegetőzött, azt adván okul, hogy hazánkban első kötelező s monarchikus elv és elemet támogatni.

A *népiskolák* tételénél *Kossuth Ferenc* határozati javaslatot nyújtott be, a mely szerint a tanítók fizetése 400

frt minimumra az iskolai főhatóságok kívánsága nélkül is kiegészítették. Ezt az indítványt Wallacis felszólalása után, mivel az mélyen belevág a felekezetek jogkörébe, mellőzték. *Veres J. a tanárképzők* tételénél a néptanítók sanyarú helyzetét s a tanárképzők elégtelen voltát fejtegette. *Hock* a felekezeti tanítóképzők segélyezését sürgette, melyet a miniszter régebben meg is ígért. *Bernáth Béla* a tornatanárkör mostoha sorsára hívta fel a miniszter figyelmét. Különbösen a Ház ügy a népiskolák, mint a kereskedelmi iskolák és az emberbaráti intézetek teteleit megszavazta.

TÁRCA.

A cultus centralisatiojának története.

— Magántanári próba-előadás Sárospatakon. —

János evangéliuma IV. részében egy kedves kis történet van elbeszélve, mely megragadja a gyermek figyelmét és lelkebe ama hitet vési be, hogy a zsidók csak Jeruzsálemben imádták Istenuket, míg a szamariánusok a Garizim hegyén borultak le Isten előtt. Ezt a hitet erősítik a többi új-szövetségi történetek is, midőn arról tudósítanak bennünket, hogy Jézus szülői a jeruzsálemi templomban mutatják be az Urnak. (Luk. 2, 22) vagy hogy a páska ünnepre minden zsidó felment Jeruzsálembe imádkozni és áldozni (Luk. 2, 41.). Természetes tehát, ha a zsidók istentiszteleti helyéről alkotott eme hittel lépjük át a theol. akadémia küszöbét. Itt azonban, a hol a szent könyvek tanulmányozása egyik legfőbb feladatunk, rövid időn meggyőződünk arról, hogy ama gyermekkorunkban keblünkbe oltott hit a valóságban nem felel meg; meggyőződünk arról, hogy az izraeliták országában nem csupán a Salamon által épített fényes jeruzsálemi templom szolgált istentiszteleti helyül, s nem is kizárólag nemzeti Istenuket, Jahvét imádták, hanem folyt az isteni tisztelet az ország különböző helyein, Jahve mellett a többi sémi törzsek isteneinek tiszteletére is. Pedig, mint a thórából olvassuk, Mózes a X parancsolat között első helyre teszi: »Rajtam kívül más istencid ne legyenek.« (Exod. 20, 3.) Csakhogy ez a parancs nem a Mózesé, hanem a bábéli fogságból hazatért papoké, kiknek korában a monolatria a próféták működése következtében már monotheissmussá emelkedett volt.

A pentateuchusnak a héber culturáról adott képe nem felel meg a valóságnak, egészen más képet nyernünk, ha a több történeti hitelt érdemlő Bírák, Sámuel és Királyok könyveit forgatjuk.

A Salamon előtti korra, a templomépítés előtti időre fényes világot derítenek a Bírák és Sámuel könyvei. E könyvekben hiába keresünk egy kizárólagos szent helyet, melyen kívül Jahvét imádni nem volt volna szabad. Sőt inkább arról tanuskodnak, hogy bírák, királyok és próféták áldoztak ott és akkor, a hol és a mikor a szükség hozta magával, áldoztak akár szent volt az a hely, akár nem. Áldoztak, mert nem tartották helytelennek, s annál kevésbé istentelen eljárásnak oltárt emelni s azon Jahvének áldozni. *Gideon*, egyik legkitűnőbb bíró, a Manasse nemzetségéből, midőn az Ur anyagya a szérúról, a csepő mellől hívja el, hogy Izraelt a Midján hatalmából kiszabadítsa, áldoz Ofrában és pedig kecskegödöllyével, melynek húsát megfőzte, a kovásztalan kenyeret a közsíklára tette, a hús levélvel

leöntötte; az angyal érintésére a szíklából kijövő tűz megemésztette az áldozatot. *Gideon* azon helyen oltárt épített és elnevezte: *Jahve-Salomnak*. (Bír. 6, 19—24.) *Manoah*, a *Sámson* atyja, midőn az Urnak anyagya fiok születését előre megjövendöli, *Czórában* hasonlókép kecskegödöllyével áldoz (Bír. 13, 19.). *Izrael* fiai a *Benjamin* törzse ellen folytatott irtó háború alkalmával *Mispában* áldoztak (Bír. 20, 26.).

A bírák kora végén *Silóban* foly az áldozat *Éli* pap vezetésével (I. Sám. 2.); ide kerül a kis *Sámuel* is, itt nő fel az Ur ládaja közelében.

Saul, *Izraelnek* első királya sem tartja szentségtelennek oltárt emelni. Midőn serege a *Michmas* mellett ütközetben kifradva, megeheze a zsákmányul ejtett állatokkal kezd leőlni, véréstől enni: *Saul* egy követ hengerített el, s megparancsolja, hogy azon vágják le az állatokat (I. Sám. 14, 35.). Oltárt is rakott *Saul* az *Urnak*, s a mint az író megjegyzi, ez volt az első oltár, melyet *Saul* emelt a *Jahvének*. *Saulnak* királylává választása alkalmával *Gil-Galban* áldozott a nép (I. Sám. 11, 15.). *Sámuel*, a bíró, pap és prófeta, *Rámában* rakott oltárt *Jahvének* (I. Sám. 6, 17.), de azért *Gil-Galban* is *Jahve* előtt vadgalja darabokra *Agagot*, az *Amalekiták* királyát, kinek *Saul*, a *Sámuel* parancsa ellenére megkegyelmezett (I. Sám. 15, 33.).

A felhozott példák mind azt bizonyítják, hogy szabad volt bárhol oltárt emelni és azon áldozni, ha a szükség kívánta. S tényleg alig van hely említve a Bírák és Sámuel könyveiben, melyen oltár ne állott volna, melyen az áldozat né folyt volna. E helyek legnagyobb része úgy van feltüntetve, mint a melyeket maguk a patriarchák szenteltek fel. *Igy* *Sichem*, *Béth-El*, *Beer-Seba* úgy szerepelnek a *Genesis*-ben, mint *Abraham* által alapított szent helyek, a melyeken először épített oltárokat. E régi istentiszteleti helyeket az *Egyiptomból* hazatérő zsidók elfogadták, de mellettük ujakat alapítottak sem hazaboktak — *Gil-Galban* és *Silóban*, mint a hol először telepedtek meg. Épen így a többi helyeken is megtelepedésük után azonnal oltárt emeltek a *Jahve* tiszteletére.

Az említett helyeken kívül folyt az istentisztelet — az áldozat — *Dánban* és a *Gibeá* melletti *Nobban*. De a felsorolt helyek közül egyiket sem tartották az istentisztelet oly kizárólagos helyének, a melyen kívül áldozni nem volt szabad. Minden törzseknek megvolt a maga istentiszteleti helye; közülök a bírák kora végén a legnagyobb tekintélyre emelkedett *Siló*. (I. Sám. 2, 27—36. *Jerém. 7. 10.*) De azért *mikor* valamely törzs tagja *Silóba* ment áldozni, világért sem azért tette, mintha úgy lett volna meggyőződve, hogy csak ott szabad *Jehova* előtt áldozni, vendégeskedni. A *Silói* templomról később csak annyi tudósítást találunk *Jeremiásnál*, (7. 12.) hogy a *salamoni* fényes templom felépítése után romokban hever.

Sault az országlásban *Dávid* követte, kit a krónikások könyve *zsigorú Jahvistanak* tünnett fel, de a ki azért, midőn a *Jahve* ládáját *Bahalából*, az *Abinadáb* házából *Jeruzsálembe* szállíttatta, nem tartja illetlennek mindazonok a helyeken, a hol a ládát le teszik, oltárt emelni és azon áldozni (II. Sám. 6, 13.).

Igaz ugyan, hogy a *salamoni* templom felépítése előtt nem lehet kívánni sem, hogy az istentisztelet csak egy helyen folyjon, de már a *Salamon* kora után jogosan várhatnók, hogy csak a *jeruzsálemi* templomban imádják *Jahvét*. De még maga *Salamon* is áldoz uralkodása kezdetén a *gideonbeli* nagy bálmán. (I. Kir. 3, 4.)

Dávid *Jahve* ládáját *Jeruzsálembe* szállíttatta, *Salamon* templomot épített, azonban tetteiknek oka nem annyira vallásos, mint inkább politikai, a mennyiben

Jeruzsálem, mint szék- és főváros, lényének emelése lebegett szemek előtt. Hogy az indok nem volt vallásos, legalább nem az a meggyőződés, hogy Jahve egyedül Isten, a kit kizárólag csak Jeruzsálemben lehet és szabad imádni, bizonyítja az a körülmény, hogy Dávidot maga az Ur tette figyelemessé Araune szeréjére (II. Sám. 24. 18.); míg Salamon nem tartja szentségtelennek pogány nejének kivásárára isteneknek oltárokat emelni. (I. Kir. 11. 4—8.)

Ha a cultus nem volt centralizálva a bírák és első királyok korában és így bírák, királyok áldoztak ott, a hol okuk és alkalmuk volt, azon nem csudálhatóan, de ha a fényes salomoni templom építése után látjuk magát a böles királyt áldozni és oltárokat emelni: ez már határozott bizonyítéka annak, hogy az ő korában sem volt még a cultus centralizálva.

Salamon halála után az egységes Zsidóország feloszlik, két részre szakad, a déli, kisebb, Júdára és az északi, nagyobb, Izráel, vagy Efraim országára. Észak királya, Je-boám, két templomot épített, egyet *Béth-Elben*, a másikat *Démban*, hol Jahvét bika alakban ábrázolták ki, mi által Jeroboám a régi, bírák-korabeli cultust akarta visszaállítani. (I. Kir. 12. 28—29). Tehát az ő korában még nem lehetett meg a parancs: »ne próbálj, hogy engem kép, vagy szobor alakjában kiábrázzolj! Nyomdokait követték utódi, kik nem szünetek meg áldozni Jahve mellett a többi semi isteneknek is, ezért rója meg őket a királyok könyvének írója mondván: »cselkedtek azt, a mi rossz a Jahve szemében.«

De nemcsak a királyok, hanem a próféták is, így pl. Ilyés oltárt emel a Kármel hegyén, levágot állat húásával áldoz, a magyát égből nyert tűzzel gyújtja meg, mi által megszegyeníti a Baal papjait és prófétáit. (I. Kir. 18.)

Délen, Júda országában is fenállottak a Salamon kora után is a *bahmák, macecebbák*; isteniszteletet tartottak a magaslatokon, fák alatt, berkekben; ezért mondja a királyok könyve írója: »Júda is gonoszul cselkedék a Jahve szeméi előtt.« (I. Kir. 14. 22—23.)

(Vége köv.)

Szécsi Ferenc.

KÜLFÖLD.

A vallások harca.

(Vége).

Egy anglikán lelkész merész szavakkal támadta meg a keresztény egyház teológiai vitáit, üres szóharcait, melyek megett Jézus tanításának központja, a vallás lényege: a *szerelet* igen gyakran veszendőbe ment. »Századokig tartó heves vitákba bocsátkoztak ama kérdés felett, hogy a Fiú egy lényegű-e az Atyával; tigrisként küzdöttek egymással a felett, hogy ki tudja a béke Istenét helyesebben meghatározni; elszakadtak s ellenségekké váltak ama kérdés miatt, hogy a Szentlélek az Atyától vagy a Fiutól származik-e? Volt-e a teológiai szórászhasogatásoknak hasznuk vagy nem, a felől kiki úgy vélekedhetik, a hogy neki tetszik, de bizonyára kevés közül volt a vallással, a hogy azt a legnagyobb vallás- tanítók hirdették. Ok mindnyájan egyetértettek abban, hogy a magaviselet az egyetlen szükséges dolog . . . A vallásból minden hiányozhatik: metafizika, aesthetika, — de szeretet nélkül ez csak tréfa és képmutatás volna.«

Mi a vallás? E kérdésben a kongresszus nem tudott egyetértésre jutni. A vallás nem *tudomány*. »Minden

vallás — állítá Higginson ezredes — egyaránt semmi az ismerete néve s gyermekek az ő hiszékenységében; de aspiratíók által, valamenyien magasztosak, mert mind egy felsőbb életet keresnek. A mi a vallást teszi, az a jónak a gonosz feletti diadala, — egy lépés előre s nem egy lépés hátra, az emberiség történetében.« A vallás nem is *morál*. Az erkölcsi előhaladás Európában inkább az általános műveltséggel, mint a vallásos buzgalommal állott egyenes arányban. Az igazságosság eszméjét a népek közötti érzékelés folytán alkották meg. A vallás tiszta érzélem s az az érzélem mindaddig nem ismeri tárgyának morális jellemét, az azt magától, az életől még nem tanulta. A vallás tehát nem létrehozója a moralitásnak, hanem abba új tényezőzt visz be egy emberfeletti hatalomhoz való viszonyunk érzelme által, — mondja Tuo tanár.

Aspiratíó, mely felülhaladja a pozitív ismeretet és az isteninek érzelme, mely az erkölcsi világot betetőzi, — ez lenne hát az egész vallás. Itt a Kelet és Nyugat gondolata találkozik. Isten és a lélek fogalmára néve ellentét van köztük. »Tudjuk, hogy Isten van, de azt nem, hogy mi ő. A ki igazságos, az hiszen Istenben, — mondá Hirsch rabbi. »A vallás — mondá egy japáni szónok — apriori hit egy ismeretlen entitasban és semmi emberi lény nem vonhatja ki magát e hit alól. A ki az ismeretben akar megnyugodni, hogy így kivonja magát az ismeretlen alól, az feleli, hogy az ismeret az értelemből ered, s hogy az értelem bizonyíthatatlan praemissák segítségével jut ismerethez.«

Tudásunknak hitünkkel való ellenkezése egyike végehez siető századunk szerencsétlenségeinek. Némelyek vég nélkül támadják, mások utolsó betűjéig védelemzik a vallást, pedig azt mérték nélkül lerombolják époly oktan-dolog, mint a mily lehetetlen jelenlegi állapotában fentartani. Az ellenmondás nyilvánvaló; az erőszakoskodás csak erősítheti azt. Az egykori dogmatikai vallások nem illenek többé hozzánk; elérkezett számukra az óra, hogy belépjenek szellemi életünk mai állapotába. Nem nyilván bizonyította-e ezt a vallások parlamentje? Nem egyértelmű volt-e programjának elfogadása azzal, hogy az észhez, logikához, tudományhoz forduljunk, mint az igazság legfőbb bizonyítékainhoz? R. L.

IRODALOM.

* A Protestáns Szemle kritikusanak. A Sárospataki Lapok f. évi 6-ik számában eléltől kritika jelent meg az általam szerkesztett »Protestáns Szemle« januári füzetéről. Kritizálni szabad, sőt néha kötelesség is, s én mindig nagyrabecsülöm az értelmes kritikát. Most is köszönet az első szóm azokért a jóravaló megjegyzésekért, melyeket a »Szemle« szerkesztőének technikaiására s egy-két tárgyi tévedésemre vonatkozólag kritikusan elmond. De engedjen meg kritikus, a többi észrevételi tévedésből és ok nélküli gancsoskodásból származnak. Nagy tévedés azt írni cikkméről, hogy abban a tudomány, philosophiát és természetudományt általában elitélem és megbélyegezem. Nem. Én csak az »Isten nélküli tudományt és philosophiát, csak az »Isten nélküli irodalmat és erkölcsost ostromozom, tehát azokat a hitromboló és erkölcsorvosító rendszereket, melyek a tudomány örve alatt a mai kor vallás-erkölcsi betegségét előidéztek: a skepticizmust, pantheizmust, materializmust és pozitivizmust. Az ily eltévedt rendszereket mindig is fogom ostromozni akár az egyházban burján-

zanak fel, akár az egyházon kívül mutatkoznak. Mert ezek otorozása nem a tudományos szellem elítélése, hanem a tudomány kontár és avatlatlan művelőinek jogos megbélyegzése, mit az evangélium alapján álló Társaság Szemléjében megtenni nem csak szabad, de kötelesség. Az tehát az én kritikusom elvi tévedése, hogy ezért a kötelességszerű munkámért megelégedtet. Oknélküli gancoskodása pedig az, hogy az Irodalmi Társaság nevében tiltakozik az én kötelességszerű eljárásom ellen. Ugyan mikor adott a Társaság kritikusknak megbízást arra, hogy mikor én a Társaság céljaival ellentétes vallástalan és evangélium-ellenes irányzatokat a tudomány eszközeivel támadom, e hivatászerű munkásságom ellen tiltakozzék? Nekem mandátumom van a Társaságtól, hogy nemes céljait Szemléje útján irodalmilag szolgáljam, s mind megbízatom, mind lelkiismeretem ellen akkor véteńek, ha ama hitromból és erkölcsiasztó irányok szolgálataiba szegődőnek, melyeket cikkemben kárhoztatok. Ha hát azt müvelem, a mi a kötelességem, miért kárhoztat t. kritikusom? A Társaság nevében rám sórt kárhoztatását kénytelen vagyok a leghatározottabban visszautasítani. Jaj, százsoros jaj volna az Irodalmi Társaságnak, ha Szemléje és más kiadványai ama korcs-philosophia és meddő theologia ingoványába tévednének, melyben a »Sárospataki Lapok« kritika vergődik. Biztosíthatom t. kritikusomat, hogy míg e helyen leszek, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság a kritikus kívánta theologia terjesztésére nem vetemedik. Budapest, 1896. február 18-án. Szóts Farkas, mint a Magyar Prot. Irodalmi Társaság titkara.

* **Tündérsíp** cím alatt nyomatta ki *Eödrőgh Daniél*, nevelő költemények és erkölcsi verseinek tetemesen bővített s átdolgozott 2-ik kiadását S. a. Ujhelyben Lövy Adolf útján (1895). Milyen lehetett az első kiadása nem tudjuk. Ez egy csupa jó akarat által vezérelt egyén jámbor kedvtelésének látszik, a kit a gyermekek és serdültebb ifjúság vallás-erkölcsi érdekei készítetnek a verselésre; a ki lehet nagyon jó paedagogus, de költő nem lesz soha, mert az arra valósággal nem áldotta meg Istenc. Szerző abban a boldog hitben élhet, mint versköte mutaja, — hogy a gyermekek födolog a versben a tanulásog tartalom; a kidolgozás, a szerkezet, a forma pedig mind mellékes, másod-harmadrendű. Nem eléggé figyelte meg a gyermeket vagy csak olyan gyermekkel volt köze, a kik nem hallottak bölcsölalokat, vagy a kiknek (magyar gyermekekét értünk) velők születtet forma-érzéküket idegen dadák tették semmivé. — Pósa Lajos feltűnése óta az Eödrőgh-féle gyermek-versek már a történelemé. A különben minden igaz ok nélkül 3 részre osztott füzet 130 lap terjedelmű s ára 60 kr.

* T. Szerkesztő barátunk nagy kívánsággal kívánta azt, hogy ez az *6 tiltakozás-füzet* „a támadás helyén lásson napvilágot” s mi készséggel teljesítjük e kívánságot. Meg kell azonban jegeznünk, hogy csupa érzékenykedéssel és nagy szavakkal lapunknak nehezelt kritikáját értékelni kívenni s a felett ilyen könnyű szerrel napi rendre térni nem lehet. Sz. F. barátunk cikke által a Prot. Irodalmi Társaság tagjainak egy része lelkiismeretében tényleg serte van, s ez a része ezt a tiltakozást ellenkritikának el nem ismerheti s elvárja a „Szemle” szerkesztőjétől a tudományos bizonyítást, lapunk kritikájának *reáletes megcáfolását*. Addig pedig, míg az bekövetkezik, kerjük igen t. olvasóinkat: méltóztatassanak a mi kritikuskunk állásait (6. sz.) újra elvonnani s azokat a „Prot. Szemle” szerkesztőjének főnökei soraival összehasonlítani. Kritikuskunk nevében különben kijelentjük, hogy ő minden állásait fenntartja s szükség esetében szívesen fogja bővebben is indokolni. Szerkesztő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Özv. Gyurkó Mihályné, szül. Kiss Johanna asszony, Tóth Lajos sajó-hídvégi ev. ref. lelkész anyósa, folyó hó 19-én, életének 73-dik évében rövid szenvedés után csendesen elhunyt s folyó hó 21-én Sajó-Hídvégen eltemetettet. Nemes lelkű jó édes anyát, szerető nagyanyát és anyóst siratnak benne fájó szívű szerettei. Áldás őrizze drága emlékezetét!

— **A. Sárospataki Irodalmi Kör*** folyó hó 8-án Makláry Pap Miklós elnöke alatt ülést tartott, melynek főbb tárgyai a következők voltak: Elnök jelentette, hogy az énekiskola-pályázat határidejére két munka érkezett; mivel azonban egyik hiányos, azt a Kör, mint nem pályázatképes művet visszaadta másodelnök által szerzőjének, s így csak egy munka maradt, mely már a szokott módon bírálatra kiadott. Intézkedett a Kör a III-ik osztály számára szükséges Magyarország történet és Magyar olvasó-könyv, továbbá a VI-ik osztály által használt Állattan újra-nyomatásáról. A bírálók és a kezelő-bizottság véleménye alapján elfogadta a Kör a Kiss Lajos által frott Világtörténet II. kötetét, melylyel ismet egy jó kézikönyv kerül a növendékek kezébe. A jövő iskolai év elejére talán a III. kötet is készen lesz. Dezső Lajos, az új népiskolai tanterv készítője, beadta véleményes jelentését arról, hogy mennyiben felelnek meg jelenlegi népiskolai tankönyveink az új tantervnek; mennyiben lehet és kell azokat az új tantervhez alakítani és mely szakokra kell új könyveket előállítani? A Irodalmi Kör a terjedelmes, nagy gondal és alapos paedagogiai tudással szerkesztett előterjesztésért szerzőnek jegyzőkönyvi köszönetet szavazott, a nagyfontosságú ügy érdekében azonban kimondotta, hogy a tankönyv-szerzők véleményét szintén meghallgatja s csak aztán dönt e kérdésben. A hiányzó könyvek előállítására már e gyűlés megtette az intézkedéseket, a mennyiben megbízta Dezső Lajost az V—VI. osztályok számára szükséges Számtan megírásával, az I—III. és IV—VI. osztályok használatára való énektanítási gyakorlatkönyvre, illetőleg dalfüzetre pedig kihirdette a pályázatot. A többi szükséges taneszközök névze, minők rajzfüzetek, szépírási írkák (II—IV. osztály), szépírási minták (V—VI. osztály), testgyakorló vezérkönyv, — bevárja a kezelő-bizottság véleményes előterjesztését. Tudomásul vette a Kör a jan. 11—12. napjain megtartott számvizsgálat jegyzőkönyvét, melynek eredményeként Pásztor Sámuel pénztárnokot, lelkiismeretes és pontos működésének elismerése mellett, az 1895-ik évi számadás tételeire névze felmentette. Szomorú a számvizsgálat jegyzőkönyvében feltüntetett ama tagadhatatlan tény, hogy a Körnek összes vagyona hátralekőkből áll. Bevétel volt: 2528 frt 32 kr., kiadás 2465 frt 59 kr.; de még ugyanezen évről van fedezendő 200 frt. A hátralekők összege hirdeteésekben: 125 frt 70 kr., a lapért 1098 frt 26 kr. A Kör illetően anyagi helyzete vitte reá a közgyűlést arra a határozatra, hogy bár az új alapszabályok szerint a szervezkedés ez idő szerint nem történhetik meg, a Kör tagjai részéről az alapszabályokban kimondott 5 korona tagsági díj fizetése már ebben az évben kötelező.

Conotus József,
az „Irod. Kör” jegyzője.

— **Március 15-dikét** a sárospataki főiskola ifjúsága és tanári kara ez évben is méltóképen készül megünnepelni. A reggeli istentiszteleten kívül, a szokásos délutáni ünnepélyvel s az estveli táncvigalommal is aldozni kívánnak a nagy nap emlékének. Szívesen fel-

hívjuk erre az ifjúság mozgalmairól írást szívesen érdeklődő vidék pártfogó figyelmét.

— A debreceni tankerületi főigazgatósa a Békéssy halálával megüresedett. Most aztán, különösen a debreceni helyi lapok hasábjain — minthogy ez most így szokás — megindultak a kombinációk, a melyekben első sorban is az lép meg minket, hogy a »basahalmi« világ fel fogás érvényesül bennök. A ref. tanügyi férfiak nagyszámú és kiváló gárdájában szét sem tekintenek; választásuk csakis debrecenre esik. Egyik kormány-párti lap a *Géresi Kálmán és Jó István* nevet vette föl. Jó István egyházas buzgóságát és nemes ambícióját, melyvel a testvér egyházkerület középiskolai tanügyének vezetéséhez hozzájárult, sokkal többre becsülik, mintsem feltegnők róla azt, hogy nem rég elfoglalt előkelő állását egy hasonlóval cserélje fel, mely sem munkakör, sem eszközök dolgában nem nyújthat többet a nemes tettvágyának, mint a jelenlegi. Géresy a tisztántúli tanár-egyesület elnöke, sokat tud, nagy tapasztalású férfiú, de — ha jól ismerjük — aligha engedni magát megszokott világából a sok fürgeséget is igénylő tankerületi főigazgatósággal kizavartatni. Legközelebb meg a »Debreczen« azt bocsátotta világra, hogy *Csiky Lajos* kollegánkat szemelte ki a miniszter e nagy tanári gyakorlottságot és széles látókört igénylő bizalmi állásra, de ő a megítéltelő bizalmat elismerésre méltó szerénységgel utasította vissza. E hírből csak annyit tudunk Csiky tisztárszám iránti tiszteletből komolyan venni, hogyha felkérnék ez állás elfoglalására, hát nem fogadná el, azzal az időközöllással, hogy ő középiskolai oktatással tüzeten sem foglalkozott. Nem is tudnók magunknak megmagyarázni, hogy a miniszternek figyelmét mi hívhatta volna fel ilyen választásra? Ha talán a sok esetlegességtől függő kormánybiztosi működés is szóba jöhet az ilyen hivatalra való kinevezésnél, akkor nem hallgathatjuk el, hogy az ev. ref. kormánybiztosok közt olyanok is akadnak, a kik igaz érdemeket szereztek maguknak ev. ref. középiskolai oktatásügyünk körül is!! Vagy ha már Debreczenhez ragaszkodunk, ott vannak *Dóczy Imre* és *dr. Öreg János*, a kik tudományos és pædagogiai sikereikkel nem csak Debrecennek, de az egész magyar protestantizmusnak is dicsekvései. Öreg, úgy tudjuk, már Békéssy kineveztetésekor is szóban volt; Dóczyt az elfeledett Dóczyt — és ez eléggé jellemző — »Egy professzor-nak kellett felszínre vetnie a kombinatiók barátai előtt. Akarhogy dől is el a dolog, fő az az, hogy a választás a legérdemesebbre essék. Nagyon fájtnak látunk most is, hogy az egyetlen ref. tankerületi főigazgatóban egy és más szempontból csalódott a közvélemény. Másik megjegyzésünk pedig az, hogy óhajtanánk volna (s ez az, a miért a kombinatiókról megemlékezünk), ha a kinevezés oly férfiút érne, a ki a középiskolai tanári pályán is szerzett erre érdemeket, mert e téren így is oly kevés a személy az előléptetésre és a magasabb megítéltetés által való jutalmazásra.

— **Választás.** A sajtó-kazai ev. ref. egyház lelkeszévé, Reho János utóvája, mint a »P. H.« írja, folyó hó 16-án Mindszenti Imre, debreceni segédlelkész választott meg, a ki közelebb egy kötet egyházi beszéddel tette nevét ismeretessé.

— A nyugdíjazás ügyében a vallás- és közoktatási miniszter következő leiratot intézett a tanáregyesülethez: »A középiskolai tanárok országos egyesületének mult évi július havában Kassán tartott közgyűléséből, az

1894. XXVII. t.cikk alkalmazása tárgyában benyújtott emlékiratára értesítem az elnökséget, hogy a községi és felekezeti intézetektől az államhoz átlépett tanárok előző szolgálata az idézett törvény 13 §-a értelmében a nyugdíjba be fog számíttatni, ha az illető községi vagy felekezeti intézet az országos tanári nyugdíjintézet kötelekébe belépett, s újabb díjak csak azon összegek után fizetendők, melyekkel az illető tanár fizetésre az állami intézethez történt kinevezése által esetleg gyarapodott. Azon szolgálatnak azonban, melyeket az érintett kötelekben kívül álló tanítványeknek töltött, a reciprocitás elvénél fogva, ez idő szerint nem számíthatók be. A szerzeseti vagy egyházi rendű minőségben töltött szolgálatok beszámítása legfelsőbb elhatározásba utközvé, ez irányú kérelem nem teljesíthető. Különbösen is a szerzeseti rendű tanárokról gondoskodva van. A községi vagy felekezeti szolgálat előtt az állammal töltött szolgálatok, ha azok nem szerzeseti vagy egyházi minőségben történtek, minden fenakadás nélkül beszámíthatók. A mi végül is a kérelmet illeti, hogy a nyugdíj-megállapító-bizottságban a tanáregyesület képviseltesse, értesítem, hogy az érintett bizottság szervezése alkalmával a tanárok érdekeinek képviseltetéséről a budapesti ref. főgimnázium igazgatójának kinevezése által a kellő gondoskodás már megtörtént. Budapest, 1896 jan. 24. Wlassics Gyula.

— **A m. p. irodalmi társaság „Koszori“** című valóságos iratáiból az elnök és a titkár nevében és megbízásából a két protestáns egyház több művelt és vagyonos tagjához január hóban szétküldvél mintegy 577 csomag (csomagonként 1, 2, 3, 4 és 5 frt értékben) azzal a kéréssel, hogy címzetek a vallásos füzeteket megtartani, illetve terjeszteni és azok árát a Társaság főbizományosaéhoz beküldeni sziveskedjenek. Ama hűtelünket, a kik ily küldeményeket kaptak s a füzetek árát még nem küldték meg, tisztelettel és bizalommal fölkérjük, hogy a megtartott „Koszori“-k ábrát Hornyánszky Viktor úrhoz, mint a társaság főbizományosaéhoz (Budapest, Akadémia bérháza) sürgősen beküldeni sziveskedjenek. Budapest, február hóban, *Szöts Farkas*, mint a Társaság titkára.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

F. L. N-ly. Kívánsága szerint cselekedtünk. Reméljük, hogy kapta levelünket. — N. G. Sz-r. Egy kis türelmet kérünk Most nagyon igénybe vetők lapunkat régibb s újabb munkatársaink, a kik — szerencsére — az idők intelmei mind élekenben kezdik érzeni és érteni. — K. B. Prága. Érdekes, várjuk a folytatását. A társát, a melyet fordítanak, kénytelenek voltak megszakítani. Juniusa szívesen várjuk. — N. S. Talán a legközelebbi számban. Jó az ellenvéleménynek is nyilatkoznok, mert sok félreértés fogja el és hódítja el a lelkeket. — K. S. Amerika. Még nem tudtuk sorát ejteni a gyűléstudósításnak. Igyekezzünk vele s ígértet mindenkor emlékeztessen tartjuk. Arra a bizonyos nagy témán, melyet tehelem, visszatérnek. Most már törendbelet nyílt levélre is felennem kell s ez után következhetik majd az a másik. Talán több anyag is összegyűlt addig s egyszerre vezetünk ellenfeleinkkel. A lélek meg nem csufolhatatik — akármennyire erőlködik is a reactió. Egy csomó tisztázatlan fogalom kövölgy az emberek fejében s megriadva a tisztázás fáradsálmától, választják a kényelmesebb utat, befogadnak a tekintélybe s utó-jára elhitetik magukkal, hogy az üdvözítő igazságnak kizárólagos letéteményesei. — Volt ez így már máskor is!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldésű, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Kzenkivül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.” *Dr. Zsindely István.* — „Lukács Ódön eszerei körlevele.” — „Még egy pár szó Hodossy úrhoz.” *Pástor Sámuel.* — „A cultura centralisációjának története.” *Szécsi Ferenc.* — „Az amerikai ev. ref. magyar misszionáriusok pittsburgi gyűlése.” *Kalassay Sándor.* — „Egy régi tükör, melyben láthatni valamit a jövőből is.” *Földédy László.* — „Négyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.”

A holt kéz, mint a reakció újabb jelensége.

(Folytatás.)

A mohácsi vész után a vallási és politikai zavarok között a róm. kath. részről történő erőszakos birtokfoglalások az egyházi vagyont óriásiag megnövesztették. Az 1647. 5. t.-c.-be ígatott linzi béke kimondja ugyan (8. §.), hogy az evangélikusoknak elég tétessek, de a 6. §. — tudjuk — csak 90 templomot rendel visszaadni; a protestantizmus követeléseit tehát csak kis részben teljesítette.

Ily körülmények között az egyre mutakozó nyugtalanságnak legalább némi enyhítéseül, miután a kath. birtokfoglalás elleni elkeseredés igen nagy mérveteket öltött, alkottatt meg az 1677. 17. t.-c., mely egyszerűen megújítja az Ulaszó-féle törvényt és az 1351. 11. t.-c. intézkedését, de e szűkszarvú törvény úgy látszik a régi tilalmak dacára történő túlkapasokat nem merte súlyosabb büntetések által korlátozni. Egyébiránt maga az a körülmény, hogy e törvény így többször ismételtetik, mutatja, hogy a klerus óriási vagyontól folyton szaporította, hiszen mi sem volt könnyebb, kivált a zavaros külpolitikai viszonyok között, mint a törvényt kijátszani.

Meg kell itt említenünk, hogy 1635-ben, tehát körülbelül ez időben Erdélyben is tilalmos volt a róm. kath. egyháznak birtokot szerezni. Az Approbatae Constitutiones ugyanis (I. R. VI. cím. II. articulus) az egyházi rendekre való jóságátírást illetőleg kimondta, hogy „az, noha ennek előtte is az országunk végezése ellen volt, mindazonáltal mostan is újabbban per perpetuo decreto concludáltatott, hogy soha senki egy privatus ember is ingatlan semminemű jókat ekklesiákhoz sem élteben, sem örökös képen ne adhasson, sem pedig testamentumban ne legálhasson.” A törvényeknek Magyarországon és Erdélyben való megegyezése világosan mutatja, hogy a nemesség mennyire félt az egyházi vagyon emelkedésétől s hogy az még Erdélyben, a protestantizmus hazájában is veszedelmes mérveteket öltetett.

Legnevezetesebb holt kézi törvényünk azonban a III. Károly alatt hozott 1715. 16. t.-c., mely első részében a Kolonics-féle conventio iránti tanácskozások folytatását s befeljezéseit a papságnak ehez való alkalmaz-

kodását vagy szabad végrendelkezés végett a királyi beleegyezésért való folyamodást rendeli el; — 4. §-ában megengedi, hogy azon egyház vagy szerzetes személyek, melyek világi jószágokat törvényszerű feltételek mellett bírnak hagyassanak meg azoknak birtokában; az 5. §. kimondja, hogy az „e helyen megújított 1647. 17. t.-c. ezentúl szorosabban tartassék meg, hacsak ő felsége különös esetekben (mások jogainak megsejtásával) kivételt nem tenne. Ebből látjuk, mennyire nem tudott a magyar kormányzat a régi törvénynek hatályt szerezni, sőt ugyanezen törvény, mely a birtokszerezésre így határozottan intézkedik 102. cikkében újra egy sereg szerzetes-rendet hoz hazánkba, noha alapítványi birtokuknak csak zálogképen való bírást enged meg.”

E törvényeket időbelileg az 1774. jul. 14-ről kelt királyi rendelet követi, mely a szerzetes rendek birtokszerezési képességére állapít meg korlátokat, kimondván, hogy ezek — újjonnan belépő tagjaik után — csak úgy szerezhetnek, ha ezt ő felsége is helyben hagyja.

A jelen század első felében a 30-as és 40-es években kitört elkeseredett küzdelem úgy az irodalomban, mint a követi utatások által az országgyűlésen a papi javak saecularisációját is felszínre hozta, a holt kézi törvényeknél ez által többit követelt. E nemzedék lánglelkű politikusainak volt érzékük a demokratikus egyenlőség iránt: szóval és tollal küzdöttek tehát, hogy ez eszmét diadalra juttassák. A hazafias megék a liberalizmus, a haladó korszellem levegőjétől érintve, követelték a protestánsok és katolikusok egyenlősítését s Zemplén is azon megék közé tartozott, melyeknek követői az 1830. dec. 1-ei tartott kerületi ülésben ez elvet hangzatták. Az 1843—44. 4. t.-c., mely a nemesek és nem-nemesek közti különbséget a vagyonszerzés tekintetében megszüntette, eltávolította ugyan a szabad-élvű haladás legnagyobb akadályát, de — bár előkészítője lett a nemcsokara beállott nagy politikai átalakulásnak — kérdésünk nem érinti.

Az 1848. 20. t.-c. e nagy horderejű alaptörvényünk, midőn a bevett vallásfelekezetek közti egyenlőség és viszonyosság elvét megállapítja, 3. §-ában, az elvnek folytatásául, implicite az egyházi javak államossitását is kimondja; itt tehát elvileg nemcsak több van a szer-

¹ „Jure et titulo pignoris possidere valent.

zész korlátolásánál, hanem a jog-állammá fejlődés egyik legfőbb eszméje proclamáltatott, oly elv, melyhez hasonló nincs a magyar nemzet törvényhozásában.

A történelem logikája, melyből kiindultunk — mutatja, hogy az eszmék közötti összefüggést nem lehet megakadályozni. Az egyszerű elvetet meg fejlődését egyidejű visszatartatja ugyan a reactio hideg szele; de e kérdés fel fog vetetni országgyűlésről országgyűlésre a megoldás nem késhetik soká. Ha 43 igazi liberális gondolkodóinak volt erejük és bátorságuk a vallások közti egyenlőséget törvénybe ígteni s ez által megadni az alapot a haladásra a jövő nemzedékének: úgy a mai kornak sem szabad ennek valóságától visszarettenni, mert Magyarország nem lehet többé regnum Marianum, ha csak saját elemeinek fejlődését örökre a középkor sötétségébe temetni nem akarja.

A további kérdés az, vajjon az 1848. 15. t. cikklet megvalósító 1852. nov. 29-én kiadott ösíségi nyilat parancs érintette-e a holtkezi törvényeket? Ennek bevezető szavaiból kitűnik, hogy célja a nemesi fekvőségeknek különösen a forgalom és hitel szempontjából való felszabadítása volt; megszüntette tehát a magánosok birtokszerzésének korlátait, de az egyházakat, mint közjogi jellegű testületeket, a szerzésre nem jogosította. E páteus tehát a nemesi fekvő jószágok megszerzésére, átruházására, zálogbaadására intézkedik; 15-ik §-át azonban, miszerint „nemesi javak és jogok és más fekvő javak között semmi különbség nem leend”, az egyházi testületek vagyonára magyarázni nem lehet, mertant itt a más javak alatt a polgári és paraszt-javak értendők. Az ösíségi parancs tehát, mely 13. §-ában a hitbizományok fentartását világosan kimondta, nem törölte el a holtkezi törvényeket sem, mert mint Hercegh helyesen megjegyzi¹ „szerzési jogosultságot nem adott azoknak, kik ilyenekkel nem bírtak”.

Az 1855. aug. 15. (németek szerint 18-án) kötött concordatum, mely nálunk alkotmányos kötelező erővel bírónak nem tartott, s mely 6 év múlva különben is hatályát veszít, csak az elsorolt törvények szerint engedti meg a birtokszerzést, s így sem ez, sem az 1855. telexkönyvi rendelet, sem az 1861. országbírói értekezlet ideiglenes szabályai nem rontották le a régi törvényeket, ez utóbbi annyival kevésbé, mert — mint általános jog — mindenütt (pl. a végrendeleti, a törvényes örökösödésnél) világosan jelöli meg az általa megváltoztatott specialjogot, a mi különben a jogutódmány sarkalatos elvéből foly.

Hogy a magyar királyi kuriának jogi felfogása a holtkezi törvényekkel eddig megegyező volt, azt különösen két elvi jelentőségű határozata mutatja. Eltekintve ugyanis az általunk részleteiben nem ismert esztergomi káptalan és Dacsó család közti pertől, melyre vonatkozólag 1801. szeptember 10. ítéletben a káptalan hosszas birtokát a Dacsó nemesi familia ellen tartotta, újabbban az esetek többségében a régi elvek szerint járt el. Így az 1869. szeptember 3-dikán 1506. szám alatt kiadott határozatában, valamint azon határozatában, mely 1870. február 23-dikán 2597/869. szám alatt kelt, mely így hangzik: „Egyházak és egyházi személyek a hatályban még mindig fennálló hazai törvények, különösen az 1647. 17. és 1715. 16. t. c. 4. és 5. §. szerint világosan ígaltak szerzésére — ha csak erre fejedelmi jóváhagyást nem nyertek — jogi képességgel nem bírnak. Ingatlanokat tárgyasó hagyományokat tehát érintett fejedelmi jóváhagyás nélkül per útján sem követelhetnek.”

E határozatok oly erővel szólnak, hogy valóban nem tudjuk megérteni, minő csodálatos indokok alapján történt, hogy a kuria eltért régi felfogásától, ellenében helyezte magát az e kérdésre vonatkozó összes hazai törvényekkel, melyek fennállása iránt egy perig sem lehet kételkedni; s melyekre legkifutóbb magánjogászunk is csak annyit jegyzett meg, hogy „jogfejlésünk újabb iránya a lex amortisationisnak, mely a katolikus egyház szabadsága túlságos megszorításának mutatkozik, fentartását nem látszik már javasolni”, a miről később lesz szó.

De nézzük mi veszelty rejti magában a kuria legutóbbi határozata jogi szempontból?

A jogutódmány elemi tétele, hogy a régi törvényt csak újabb törvény által lehet megszüntetni. Ezt kétségbevonni épügy nem lehet, mint nem a kuria azon jogát, hogy határozatait jogi véleménye és megyeződése alapján mondhatja ki. A kuria e határozatának azonban más szempontból van nagy jelentősége. Kétségtelen ugyanis, hogy azon magas polcra, melyre századok befolyása a kir. kuriát az igazságszolgáltatás szempontjából felemelte, minden kijelentésnek nagy hatása van, nemcsak a bírósági, hanem az általános jogi felfogás alakulására. Az, hogy a kuria valamely létező törvényt megszüntet tekint, nagyon könnyen oly hibás jogi megyezőzést teremthet, mintha e törvény ereje valóban megintott volna. A kir. kuria teljes-ülési megyállapodásai az 1881. 59. t. c. s főleg az 1890. 25. t. c. értelmében a kir. ítéletablákra kötelező jelentőséggel bírván mindaddig, míg új teljes ülési határozat nem hozatik; részben ez által, részben mert az alsó bíróságok is, melyekre ezeknek kötelező erejük nincs ugyan, de azért célszerűségi szempontból az esetek többségében a gyakorlati életben is követnek, ily közvetett úton ismételt alkalmazás következtében oly joggyakorlat fejlődnek, mely aláasna a törvény értéket, epenoly időben, midőn — mint látni fogjuk — az életviszonyok annak fentartását teszik feltétlenül szükségessé. E veszelty elhárítása csakugyan nem történhetik másképpen, mint e határozat megváltoztatása által. Helyesen jegyzi meg a „Pesti Napló” vezércikkirója,² hogy „a rosszul értesült kuriától lehet felebbeszárni a jól értesült kuriához” s ha az egyszerű elfoglalt álláspontot megváltoztatni nem volna hajlandó, a közelemlénynek kell követelni, hogy a törvényhozás azoknak érvényét megintatni ne engedje, s minden kétséget eloszlatozó, új törvényt alkosson.

(Vége köv.)

Dr. Zsindely István.

Lukács Ödön esperesi körlevele.

Legközelebbi körlevelemben igyekeztem általános-ságban érdekeltséget kelteni egyházainkban a millenniumi felmagasztaló öröme iránt, felhívtam egyházaink intéző körét, hogy e nagy eseményt ne engedjék elcsenveszteni, de tegyék azt maradandóvá, messze jövőre kihatóvá egyházzunk s hazánk érdekében.

Ha figyelemmel kísérjük azt a tevékenységet, melyet az országos millenniumi bizottság kifejt, hogy a hazafias ünnepélyt fényessé, méltóságossá tegye: azt tapasztaljuk, hogy a programmba felvett dolgok jó része csak a külső pompára és fényezésre irányul, s midőn vége lesz majd e nagy évnek, azon néhány száz új iskolán kívül, melyet a millennium emlékére a magyar kormány

¹ L. Wenzel Gusztáv a magyar és erdélyi magánjog rendszere. Buda, 1863. I. kötet 316. lap.

² „Pesti Napló” 1896. február 11.

¹ Magyar család- és örökösödési jog. 324. l.

felállítani szándékozik és a mi szépet majd összehoz az ipar és kereskedelem hazánk szívében, — alig lesz valami más, kézzelfogható eredménye.

Sőt az országos bizottság eddigi megállapodásában van olyan intézkedés is, mely a mi felekezettünké sértő és megalázó, a mennyiben a megnyitás napján koronás királyunk és kísérete csupán a róm. kath. templomban fog megjelenni hálaadó istentisztelet végett, tehát a vallásügyiség korában meg folyást ott kísért az *uralkodó vallás* sötét szelleme, mintha mi protestánsok nem is volnánk magyarok, és hű fiait e hazának. Méltán fájó és elkéserítő körülmény ez, különösen ha felgondoljuk, hogy még anyagilag is mostoha gyermekei vagyunk az állammal s hű szolgálatainknak, rendíthetlen, önfeláldozó hazafiságunknak jutalma a mellőztetés és anyagi nyomor; s ha felgondoljuk, hogy az állam részéről irántunk eddig követett szembeszökő mulasztásnak helyreállítására alig lehetett volna alkalmasabb időt kidolgozni, mint az ezredéves ünnepet, melynek oda kellene irányítva lennie, hogy a harmas bér és négy folyó ölen egyetlen felekezet, sőt egyetlen igaz honfiszív se lehessen mellőzött és elégedetlen, hanem minden nemes szív megelégedve s örömtel nyugalommal bocsáthassa hálalmáját a népek nagy Istenéhez.

E méltánytalanság érzetében nekünk, mint eddig is, jövődó fenmaradásunk biztosítékait a magunk erejében kell keresnünk Istenbe vetett hittel, ki bennünk eddig is annyi megpróbáltatás között fenntartott. Abból a forrásból kell merítenünk, mely apáinkat a nehéz viharok között fenntartotta s míg a róm. kath. egyházának világi fényben ragyogó s anyagi jólétben úszó deszotája siralmas fogságáról s üldözöttségéről bizonyos négeddel pamszkodik, mi nem tehetünk egyebet, mint — nekünkbe borulva — feltekinteni az Istenre, ki a szegényekre, a mezők liliomaira is gondot visel s a nehéz küzdelmek veresétegyönyögi között ápolni egyházunkban a hitet és fokozni a hazafiságot.

En úgy érzem s e tekintetben velem érez a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye minden buzgó és gondolkodó tagja, hogy ránk különösen ez *ősi vármegyében*, hol a honfoglaló nagyoknak magasos emlékei beszélnek lelkünkhez, sokszoros kötelesség várakozik az ezredéves ünnepégek alkalmából.

Szólnom kell először is azokról, melyeket egyházunk érdekében tartok teljesítendőnek.

Első és mindenek felett való kötelességünk keresztülni vinni azt, hogy jó békeség és testvéri szeretet uralkodjék a behivatalnokok és előjárók között, végre a gyülekezet tagjai között. Lehetne-e felségesebb alkalom a megbocsátásra, a békeségre, a testvéri szeretetben való összeforrásra, mint a millenniumi esztendő! Lehetne-e szebb hálaadás, Istennek tetszőbb áldozat, mint ha a hazafiak a szeretet áldo melegében összeforrva állhatnának meg a dicő ünnepen a hon oltára körül. A mult értelmesen oktat bennünket azon igazságra: „Concordia res parvae crescunt, discordia maxime dilabuntur.” Legyen tehát ez év a kiengesztelődés éve Istennek és embertársainkkal! Legyen zászlónk az új ezredév hajnalán a szeretet egyesítő ereje! A kinek szívében erősebb a bosszu és gyűlöletnek kaján érzete az emberszeretnél, nem lehet igaz tanítványa Krisztusnak, nem lehet hű magyar és igaz hazafi.

A másik kötelesség, mely reánk vár, az egyházak szervezése, erősebb alapokra fektetése, anyagi és erkölcsi tekintetben.

E tekintetben bajaink és fogyatkozásaink tömegesen tudódnak lelki szemem elé. Itt első sorban is azon törvénytelen és már tarthatatlan helyzetre kell mutatnom,

mely a behivatalnokok fizetése, javadalmozása körül mutatkozik. A behivatalnokok, maguk az egyházi előjárók és egyháztagok kell, hogy érezzék a régi fizetési rendszer mizériáit, azt nevezetesen, hogy az a körülmény, hogy az egyház hívei közvetlen a behivatalnokoknak fizetnek, örökös sürőlódásokra, perpatvarkodásokra szolgáltat alkalmat, a papi tekintélyt alászállítja, a hívek buzgóságát napról-napra csökkenti; másrészt az, hogy sok helyen az egyházi teherviselés sok tekintetben aránytalan s e miatt igazságtalan. Elkeseredést szül a különböző vagyoni helyzetben levő hívek között s versengést, visszavonást, hidegséget idéz elő. Hadd legyen ez az első év a nagy jövőndőből, melyet az addal ünnepejjünk meg, hogy ezek a visszavonásra és melegegülsére vezető állapotok lehetőleg mindenütt megszüntessenek s a behivatalnokok fizetése minden egyházunkban fixum alapjára fektetessék, lehetőleg igazságos adókulcs alapján.

Azután fel kell hívnom az egyházi előjárók figyelmét arra, hogy ha valaha, úgy napjainkban kell szerfelett vigyáznunk és ébren örökónduk egyházunk érdekei felett. A róm. kath. egyház mindent elkövet egyrésztől, hogy híveinek elhalássza, másrésztől, hogy a vallásügyi törvények ellen felizgassa a tömegeket. A u. n. „néppárti” igaztóróiratok szét vannak hintve az országban! Ez iratokból mindenki olvashatja, de leginkább a sorok között: mily fokon áll a hazafiság a róm. kath. egyház intéző köreibben, melyek éppen a millenniumi esztendőt választották ki Herostratusi munkára, hogy a gyűlölet-lángját felszállt az országban akkor, midőn a szeretet erejében kellene minden magyar szívnél összeolvadni! „Gyümölcsöcekről ismeritek meg őket!” Nekik, úgy látszik, minden új jó, mely Rómába vezet, habár az az út a drága hon romjai, a békeség, szeretet s hazafiság füstölög üskéi között vezet is. Ezekhez járul, hogy a baptismus és nazarénismus vándor apostolai már egyházamegnyekbe is betették lábait. Elénk figyelme, erős összetartásra s buzgó védekezésre van azért szükségünk, hogy egyházaink a romlás magva nélkül indulhassanak meg az új jövőndő ösvényén.

Szeretett hitrokonaím s honfirtársaim! Meg vagytok-e a felől győződve, hogy evangéliumi egyházunk a Krisztus igaz tudomány alapszik, s mint ilyen arra van hivatva, hogy földi boldogságunkat s örök idvességünket igazán munkálja? Tudjátok-e, hogy buzgó apáink életüket és vérüket áldozták ennek védelmében? Oh akkor buzogjatok ennek védelmében s felvirágztatásában! Mondjátok a közönyösöknek: „Serkenjetek fel ti, kik alusztok!” Jézus hív titeket az ő szent országának védelmére, oltalmazására!

De ha igazi érdeklődést akarunk kelteni egyházi életünk iránt, oda kell hatnunk, hogy híveink lássák különösebb áldásait is az anyaszentegyháznak, mint isteni intézménynek. Az egyház ma is bő kézzel osztogatja jótékonyágát; de az, hogy az egyház *növeli a jövő reményeit hasznos honpolgárokká, hogy ez egyengeti a földi boldogság és örökös üdv útját*, a nagy tömeg előtt ugyisólván megszokottá, közönyössé vált. A hívek az egyház áldásait figyelembe nem vévén, az egyház-fenntartási terhek miatt zúgolódnak; be kell hát vennünk egyházi életünkbe oly intézkedéseket, melyek Krisztus szerint valók, melyekről a mi törvényeink is szólnak, úgy mint a „szegények árvák gondozása, jótékony egytelek alakítása.” Teremtsem minden lelkes a hit, az íge erejével egyháza körében oly intézményeket, melyek a viszonyoknak megfelelnek, az egyházi buzgóságot előmozdítják, az egyház iránt való hálát, lelkesedést

fokozzák s ezeknek alapját vessék meg ez évben, mely a hangulatkeltésre legalkalmasabb.

Ezek mellett ünnepeljük meg e nevezetes esztendő, szeretet lelkészársaim, az által, hogy kiki írja meg egyháza történetét a rendelkezésére álló adatok alapján, még pedig minél előbb. Ha egyéb adatok nem léteznének, ott vannak az egyházi anya- és jegyzőkönyvek: ha valaki mást nem tehet, legalább ezek alapján írja ki a az adatokat, vagy azokat az egyházkerületi történeti bizottsággal közölhessük.

Végre az egyházi épületek, templomokat, iskolákat, paplakokat minden egyház igekezzék kijavíttatni, új díszbe öltöztetni, hogy ez is jelezze azt a mélységes érzésű örömmépet, mely minden igaz honfi szívét magasan dobogtatja.

Mindezek szoros összefüggésben vannak hazafias érzelmekkel, mert hiszen egyház és hazá nálunk, ev. ref. keresztyéneknél, szorosan össze vannak forvva; azonban ezek mellett tisztán hazafias tekintetben is vannak komoly és fontos teendőink.

A lelkipásztorok és tanítók ez évben szöszékről és az iskolában legyenek az eddigéni is hathatósabb szószólói a hazafiságnak, kiirtói azon veszedelmes szellemnek, mely fent és alatt az önzés, az anyagi haszon után kapkodva, amaz elvet írja zászlójára: „ott van a hazá, a hol jól megy dolgunk!” mely veszedelmes irányelv annyit honfit tett már hűtlené a hazához, kik elvándorolnak más hazát keresni s annyira megmérgezte a hazai közélet szellemét.

De ősi vármegyénket illetőleg is vannak hazafias kötelességeink, különösen e millenniumi esztendőben.

A vármegye hatósága elhatározta, hogy a szabocsi földvárat és több történeti nevezetességek helyeit megyénknek emlékké fogja megjelölni. Figyelmünknek első sorban Szabolcsra kell irányulnia, mert hiszen ez az első hely, hol honfoglaló nagy Ősünk, Szabolcz vezér, ki számunkra e szép vármegyét, szűkebb otthonunkat elfoglalta, kinek dicső nevét megyénk is viseli, megállapodott s a honnan hódító hadai kirajzottak: E hely különben is, sőt az egész Nyírség a dicső emlékü László királynak s testvérének, Bélának fejedelmi birtoka volt, tehát az Árpádház birtoka. László király Szabolcsn országgyűlést is tartatott. Én azt hiszem, alig lehetne valamely ünnepély, mely a hazafiságnak mélyebben s maradandóbban nyomhatná be a jelen élő nemzedék szívébe, mint ha a szabocsi emlék leleplezési ünnepély alkalmával felekezettünk növendékeit a papok és tanítók vezetése alatt Szabolcsra zárandokolnának s ott részt vennének a megható ünnepélyen s meghallgatnák a hazafias lelkesítő beszédek.

Ilyen hely továbbá Thass, a borovai várásnpáng legvalószínűbb emlékhelye Demecser határában stb. és ily helyeken a lelkeszek vannak arra hivatva, hogy a régi emlékhelyek méltásával felelevenítsék a múlt dicső emlékeit s ez által a ma élő nemzedékbe munkát és soha ki nem alvó hazafiságot öntsének.

Hogy a konvent minőt intézkedéseket tesz majdan az ezredév egyházas megünneplésére országsszerte, azt még nem tudhatjuk, de mindezen általam elősorolt dolgok azokkal összeültözésbe nem jöhetnek.

Hogy pedig az általam itt elősorolt és több más intézkedések létesíthessenek, felhívom a lelkesz urakat, s általuk az egyházak előjárót, hogy még február első felében alakítsanak egyházunkban millennaris bizottságot, ezek a bizottságok az általam elősorolt eszméket beszéljék meg s ha szükségét látják, ily és általam nem érintett intézkedéseket és eszméket merítsenek fel, azokat formulázzák s az esperesi hivatalhoz megállapodásukról

jelentést tegyenek, hogy az általam összehívandó egyházmegyei millennaris bizottság a beérkezett jelentéseket megvitatva, a tavaszi egyházmegyei gyűlés egy az egész egyházmegyére kötelező tervet készítsen.

Egyébiránt is e millennaris bizottságok tartsák folytonos éberségben az érdeklődést az ezredéves ünnep irányában, rázzák fel a közönység parnáján aluvokat, élesszék e nagy év iránt való lelkesedést, fokozzák az önfeloldozó egyháziasságot s önzetlen hazfiaságot.¹

Nyiregyháza, 1896. jan 31.

ISKOLAI ÜGY.

Még egy pár szó Hodossy úrhoz.

Nehezen határoztam el magamat, hogy H. úr „Válasz”-ára feleljek. Nehezen, mert úgy látom, mintha lejtene a vita a személyeskedés felé,² a mire pedig e bescs lapoknak nincsen szüksége, de szerkesztőségét is kénytelen helyzetbe hozhatnók vele, a mit pedig egyikünkől sem érdemelne meg.

Nehezen határoztam el — mondom — magamat, de, mert bizonyos fogalom tisztázás az ügy érdekében csakugyan kívánatos; s mert a válasz néhol oly állítást tulajdonít nekem, a mit én soha nem mondtam (7. pont), a mit pedig mondtam, azt megcsontkivá, hiányosan idézi, talán, hogy annak egészen más értelme legyen, (5., 7. p.) s ilyen módon úgy tűnjem fel a m. t. olvasó közönség előtt, mintha én ellensége volnék a klasszikusoknak: mindezek kötelességemnek teszik, hogy a „Válasz”-t megjegyezésekké kísérem, s annak állításait ilyen módon kellő értékre szállítsam.

Nézzük csak röviden, mi volt a célja az én észrevételeimnek? Semmi más, mint az, hogy: a H. úr által azokkal a műkedvelő ének- és zenekarokkal szemben felállított nagy mértéket, azt kissé alábbszállítsam, — kemény ítéletet szelidebbé tegyem. mert úgy érzem, — és azt senki, tehát H. úr sem tagadhatja meg — hogy némi elismerés, méltánylás mégis csak megilleti őket azért a jó igekezetű munkálkodásért, — azért a nemes célú foglalkozásért.

Szívesen ismertem el, hogy jóakarattal vezérelte H. urat cikke megírásában, de egyáltalán rá mutattam arra is, hogy, különösen a főiskolákkal szemben, bizonyos dolgokra nézve tévedésben van s ennek okait az említett fel, hogy némely főiskolánál megvő ifj. egyetek *belszervezetével* nem eléggé ismerős. Ugyálszik, zokón esett ez a megjegyzésem H. úrnak, mert „Válasz”-ának mindjárt az első pontjában e felett kesereg s bár maga bevallja ebbeli fogatkozásait, mégis mentegetődzik, ezt mondván: „de nem is a *szervezet*, hanem az itt-ott felülnedező bizonyos *szellem* az, a mi ellen kifogásom volt.” Erre csak az a megjegyzésem, hogy a szellemet sem ismeri *alaposan* az, a ki valamely együletnek a *belszervezetét* (mert én ezt a kifejezést használtam) *nem ismeri, mert nem is ismerheti.*

A szoros értelemben vett iskolai énekkart alkotják p. o. a mi főiskolánkban a gimnázium négy felső osztályának növendékeit kivétel nélkül, kiknek elő van írva, mivel kell foglalkozniok; a másik pedig a főtiszt. egyházkerület és főiskola szolgáltatásban álló s önkormányzati jogokkal felruházott daleyát s annyiban (?) iskolai, hogy

¹ A körlevél többi része helyi érdekű s egy buzgó vezér mindenre kiterjedő figyelméről tanúskodik. Szerk.

² Mi is úgy látjuk s épen azért a vitát berekesztjük. Szerk.

alapszabályait a köziskolai szék, mint felettes hatósága erősíti meg; ha a szükség úgy kívánja pótolja és magyarázza s a maga megbízottja által gondoskodik arról is, hogy ott mindenek ekesen és szép renddel folyjanak. Nyugodt lehet tehát H. úr abban is, hogy az ifjúsági egyletekkel szemben az a bizonyos irányító hatás a vezető tanárok részéről mindig meg volt s ma is meg van s meg vagyok győződve, hogy ott, a hol ez kellő mértékben érvényesíthető nem volna: maga a tanári testület emelné fel az ellen veto-ját.

Aztán azokról a bizonyos hibákról nem állítottam én, hogy nincsenek, sőt az azokra vonatkozó kifejezésemmel épen azt ismertem el, hogy tényleg vannak ilyenek. Kettőnk közt csak az a különbség volt, hogy én kisebb mérvűeknek jeleztem azokat, mint H. úr. S ha a szavalóknak akart valamit értesükre adni, (mert oda nyilatkozott, hogy a főiskoláknál különösen ezek ellen volt kifogása): akkor nem volt szabad a „kancsal mérsáros” módjára másfelé vagdalózni, mint a hova célozot, — nem volt szabad az ének- és zenekarokkal szemben oly erős kifejezéseket használnia.

Nem azt kifogásoltam én H. úr eljárásában sem, hogy „a hibákra rá mutat”, sőt ellenkezőleg *azért kell kárhatalomom ismételten is, hogy azokra a hibákra most sem mutat rá egyenesen, határozottan.* Válaszban bátran elő kellett volna állania a közönség előtt teljesen ismeretlen bizonyítékokkal; e helyett azonban most is csak igéri, hogy: „ha kell, szívesen szolgál a kifogásolt program-számokkal.” Tehát állit itt is, amott is, de nem bizonyít. Ezt is nevezhetők talán „zsákban macskát ártulás”-nak.

Érdekes az is, hogy a „Válasz” előszavában emlegetett zsákban ártit macskákat — észrevételező cikkekéből a mi célzás — tiltakozása dacára mégis csak elfogadja. Ezt igazolja az 5-ik pont csillag alatti megjegyzése: „Téved abban észrevételező úr, hogy a zene a képezdéknek egyik főtantárgya” stb. Biztos forrásból tudom, hogy épen az állami tanítóképzésnél nem szokták a tantárgyakat osztályozni, hogy ez fő. az pedig *mellet*-tárgy. De mindenesetre oly kötelezett tantárgy, melyből kiható erejű tanjegyek osztogattnak s meg is bukik az illető növendék, ha nem tud abból eleget. Másrésztől, ha még úgy volna is, hogy nem főtantárgy, azzá kell tennie azt az illető szaktanárnak, vagy is meg kell azt kedveltetni a növendékekkel, hogy maguk éreznek és tudják, hogy hiszen ez a tantárgy az, a melynek az életben legelső sorban veszik hasznát, mint leendő énekezők és orgonisták. Ez már igazán szomorú dolog lenne, ha nem így volna!

Olyat meg már nem is mondanék a H. úr helyén, mint zenetanár, hogy: „nem ismerjük fel a zene rendkívüli szellemi és szívlepkéző erejét.” Az szintén szomorú dolog volna, ha így lenne, de szerencsére — ez sincsen így.

Azokra a kijelentésekre: Mit engedhet ő meg nekem s mit nem? Kikhez írta cikkét s kikhez nem? (2-ik p.) Vagy: mit győz és mit nem győz eléggé csodálni? (4-ik pont.) Kivel tart és kivel nem tart? (5-ik p.) stb. ... bár lehetne és volna is rájuk mondani valóm: most nem válaszlok. Még csak azt sem fejtettem, hogy itt vagy ott *miként* mondtam én s *mit* hogy ki abból s *miként* forgatja el annak értelmét?!

Még az is másodrendű dolog: hoi látom én, s hol nem látja ő, azokat az öklelő ellentéteket?!. Itt a *főkérdés az*, a melyre ráterek, mert ezen fordúl meg minden s az ügyre nézve is ennek tisztázása kívánatos: mi hát az a *klasszikus*? és hol is van annak a kezdő és véghatára?!

Bizony nehéz volna pontosan megállapítani, megjelölni.

En úgy gondolom, hogy egy feltűnően szép darab, ugyanolyan szép előadásban bemutatva már klasszikus. Tehát egy szép magyar dal is klasszikussá tehető, ha a gondos megválasztáshoz és kidolgozáshoz a megfelelően szép előadás is hozzájárul. H. úr végnélküli emlegeti azokat a klasszikusokat. S mikor én észrevételeimben öhajátsásképen fejteztem ki a magyar zenének nagyobb mértékben való művelését, ezzel talán én sem mondtam még azt, hogy klasszikust soha sem kell adni. Igen is, művelni kell ezeket is. De ha már valahol sem *ezt*, sem *amaz* nem vették fel a programba, hanem ezek helyett valami mást adtak: erre vonatkozólag jegyeztem azt meg, hogy *ez esetben nem az a lényeges: mit* vettek fel, (operettet, zenei költeményt vagy táncdarabot-é), hanem az, hogy ha már csakugyan felvették, azok előadása jó legyen, gyönyörködtesen s nemesen szórakoztasson. Én tehát a fősúlyt a *miként*-re fektetem. Lényeges az is, hogy *mit?* de mindenesetre *első a miként* (5. pont).

H. úr előtt főszempont a *látszat*, hogy a program minél nagyobbog legyen; minél több klasszikus darabot tartalmazzon Beethoven, Haydn, Schubert, Mozart, Mendelssohn stb. Pedig itt már nagyon merlegelőndő azoknak a zenekaroknak az ereje, képzettsége is. Sok esetben nem értik, — mert a zenei képzettség hiánya miatt nem is érthetik azokat; és így előadásuk sem lehet a nagy nevű szerzők intencióinak megfelelő. H. úr — úgy látszik — a felszínen kíván jární, hogy tündököljék s azt vizsgálja: miféle nagy dolgokat hirdet az a program a távolban lévőeknek, a kik mindazokból semmit sem hallottak?

En a *lényegest* keresem s e ciből elengedem még a programokat is. Megválasztom s minden esetre a kar erejéhez mértem a darabot is, de a *fősúlyt mégis csak a jó előadásra fektetem.* Mert úgy vagyok meggyőződve, hogy az a gyengébb darab értékét is emelni képes s ellenkezőleg: *nem megfelelő előadásban az igazán becses is sokat veszít értékéből, — s rossz előadás által az igazán klasszikus is könnyen válhatik macskazenevé.* Ebből folyólag elvontól eltérni, a H. úr által bizonyítás nélkül hagyott állításokért (mert hiszen a program magában még nem bizonyít, vagy legjobban esetben is csak *gyenge bizonyíték* az, az erős váddal szemben) — mondom — elvontól eltérni nem volna okom még akkor sem, ha még nagyobb tekintélyekre hivatkozok is, mint az általam is nagyra becsült „híres-neves József nádor!?”

Aztán nem vagyok én ellenségök azoknak a klasszikusoknak, sőt szívesen foglalkozom velük. mert szeretem őket, de azért a szoros értelemben vett iskolai zenekaroknál elégen tartom az azokba való bepillantást, — a nagyobb fokú művelést pedig hagyom a zeneconservatoriumoknak s általában az ahoz inkább értő, magasabb zenei képzettségű egyéneknek.

A magyar zenét sem fételttem én a klasszikusoktól, sőt még a tánc-zenétől sem; — mert hiszen nem minden tánc-zene egyúttal frivol is, — és másrésztől valamely klasszikus szerzőnek sem minden műve egyszerű klasszikus is. Én a magyar zenét, *magának a magyarnak teljes elhanyagolásától* s ennek rovására az idegenek túlsága vitt szeretetétől és előtérbe juttatásától fételttem. S ezért hangsúlyoztam én az *idegen kellő figyelemben részesítése mellett nagyobb mértékben való művelését* annak, a *mi magyar, a mi nemzeti.*

A szereplésekkel szemben is elég szigorú az én fel-fogásom. Én p. o. a koncerti közönség minden tagjában

egy-egy szakértőt szeretek látni s azért úgy a darab-megválasztásnál, mint az ahoz való előkészülésnél nagy gondal kivanok eljarni. Épen ez magyarázza meg, hogy én mindig ellene voltam, vagyok és leszok is a könnyű műszereplésre való vállalkozásoknak. S a szoros értelemben vett iskolai zenekarnak meg sem engednem a koncertek rendezését. Tanulmányaik bemutatására ott vannak nekik hazafias és iskolai ünnepélyek, elegendenek meg azokkal s ne forgácsolják el másfelé erejüket.

Mi pedig munkálkodjunk a magunk körében a nekünk adatot tehetség mértéke szerint lelkiismeretesen, hogy közöttünk mindenen ékesen és szép rendben legyenek.

Pásztor Sámuel.

TÁRCA.

A cultus centralisatiojának története.

— Magántanári próba-előadás Sárospatakon. —

(Folytatás és vége.)

Samaria bukása (719) után a Jahvismus Júdára szorult össze, csak Júda lakói maradtak meg, mint Jahve népe. Ily körülmények között Jeruzsálemnek, a szék-városnak, s benne a templomnak tekintélye folyton nőtt, a mire nem csekély belolyással voltak a próféták, kik Izráel bukását úgy tüntették fel, mint az igazságos Jahve büntetését azért, mert őt hozzá nem méltó helyen és módon imádták és rajta kívül más isteneket is imádtak.

A jeruzsálemi templom tekintélyének emelésére nagy hatással volt az is, hogy Izráel bukása után 20 évvel Szankherib ostrom alá fogja Jeruzsálemet, azonban a seregében kiütött pestis miatt és a hazáról érkezett kellemetlen hírek hallatára az ostromot félben hagyja, haza megy (II. Kir. 19). Ez eseményt a Jahve művének tekintették, ki szent helye megoltalmazása céljából bocsátotta az assyrokra a pestist.

Nemcsak a királyok könyvei, de a 8-ik század prófétái is arról értesítenek minket, hogy az istenisztelelet a magaslatokon, zöld fák alatt, berkekben, városokban folyt, nem azért, hogy Jahvét bosszantsák, hanem azért, hogy tetszését megnyerjék. *Amós* és *Hózeas* így tündetik fel az állapotot; de hasztalan, eredménytelenül hirdették, hogy Jahve nem fogadja kedvesen az áldozatokat (Am. 5: 5, 21—24), nem gyönyörködik a különböző helyeken folyó áldozatokban (Hózs. 4, 13).

Meg kell jegyeznünk, hogy a próféták korántsem az istenisztelelet helyek ellen keltek ki. Nem, hanem az istenisztelelet módja ellen. A véres áldozatról, zenéről, énekről szólanak megvetéssel (Amós 5, 21—24), azt hangoztatják, hogy a tiszta szív, az erényes élet az, a miben Jahve gyönyörködik.

A 8-ik század prófétáinak lelkében ébredett fel legelsőb a monotheismus hite, ez a hit meggyőződéssé érelődött, a mi aztán szólásra ösztönözte őket. A 8-ik század prófétái művének kell tartanunk a *Hiszikija* (Ézékias) király reformját. 721-ben próbálja meg a cultust centralisálni, eltörli a báhákat, oltárokat, szobrokat és az érczkigyót is, melyet Mózes csinált vala a pusztában (II. Kir. 18, 4). Ugyanis a nép a pusztai vándorlás alatt zúgolódní kezdett Mózes és az Isten ellen, a miért Isten tüzes kigyókat bocsátott rá, melyeknek marása következtében sokan meghaltak. A nép beismeri bűnét, Mózeshez megy és Mózes Jahve paran-

csára tüzes érczkigyót készített, melyre, a ki ránézett, ha meg is martaak a kigyók, életben maradtok (4. Móz. 21, 5—9). Hiszikiját ezen tettéért a Királyok könyve írja meg is dicséri, mondván: nem találtott hozzá hasonló király Júdában (II. Kir. 18, 5).

A Hiszikija reformja ércszakos volt; a nép nem volt még megérve arra, hogy csak Jahvét és csak a jeruzsálemi templomban szabad imádnia, s épen ezért ezen intézkedés is, mint általában mindazok, melyeknek talaja létezésre nincs; csakhamar feledésbe ment. A Hiszikija koráig nyomát sem találjuk annak a hitnek, hogy Jahve Jeruzsálemben lakoznék. *Mika* próféta, a király kortársa, az első, a ki a jeruzsálemi templomot Jahve kizárólagos házának tekintti; s a Sionon uralkodik Jahve mindörökké (4. 7). A *Mika* által kimondott hit és meggyőződés hodított; lassanként általános tekintélyre emelkedett Jeruzsálem és a Salamon temploma, a nélkül azonban, hogy a vidéki kisebb helysége báháin megszüntek volna az áldozati tüzek lobogni.

Samaria bukása után 100 esztendővel, 621-ben történik a második merész lépés a cultus centralisatioja érdekében (II. Kir. 22—23, 25). Jósia király uralkodása 18-ik évében a Hilkija pap által a templomban megtalált törvénykönyv alapján reformál, a vidéki istenisztelelet helyeket leromboltatja, a báhákat szétszóratja, az aserakat kivágatja, az egész országban más istenisztelelet helyet nem hagy meg, mint egyedül a jeruzsálemit. Eddig az istenisztelelet bárki végezhetette, mostantól kezdve csak a levita, mert a levitát választotta Jahve, hogy szolgáljon neki minden időben (Deut. 18, 5).

A Jósia reformja a próféták és papok közös munkája volt. A pap — Hilkija — találta meg a könyvet, a próféta asszony — Hulda — figyelmezteti a királyt annak megtartására.

Hogy Jósia a centralisatio alkalmával mily kegyetlenül bánik a báhákkal, a vidéki istenisztelelet helyekkel, mily kiméletlenül rombolja le azokat, eléggé mutatja a II. Kir. 23. fejezetében foglalt tudósítás. De ezen ércszakos intézkedés sem volt képes a zöld fák alatt, a magaslatokon az istenisztelelet végkép megsemmisíteni, csak megcsönkültak azok, de gyökerestől ki nem irtattak. A báháknak ércszakosan elfojtott hangjai a Jósia halála után újabb erővel törnek ég felé. Ezért emel panaszt Jeremia Júdának oly sok báhája ellen (11, 13, 2, 20, 3, 6, 7, 31).

A Jósia által kihirdetett törvénykönyv csak törvénykönyv vala, melynek megtartására ugyan esküvel kötelezte magát a nép, de a melyet megtartatni sem a királynak, sem profétának nem sikerült. Különben, hogy is várhatnók az őseire büszke zsidótl, hogy lemondjon azon jogáról, miszerint Jahvét az Ábrahám és Iszák által felszentelt Hebron és Beer-Seba-beli oltárok mellett tisztelje? Hogyan tarthatná a nép e helyeket szentségtelelnek, istentelnek, hiszen azokhoz őt egy boldogabb múlt édes emlékei kapcsolják?! — Ez összekötő kapocsnak kellett szétszakadnia, hogy a próféták és papok terve valósággá lehessen. És ez is megtörtént, a kapcsot szétszakította a babeli fogság, a szívből kitépte a helyhez tapadó emlékeket. 586-ban Júda lakói is északi testvéreik sorsára jutnak, hazájukból kihurcoltatva, Babilylonban tepednek meg; távol hazájoktól hovatovább mindinkább lazulnak ama kötelek, melyek a népet oly szorosan kapcsoltaak ősmúltjához. A fogságban volt alkalma a népnek elmékedni, keresni a bünhődés okát és megtalálta abban, hogy nem teljesíték híven Jahve iranti kötelességeiket. A papok és próféták előkészítik a talajt a megisztított

Jahvismus számára — a szívekben. Kiben élénken élt a nemzeti isten hite; kinek keblét az ő igazságosságában vetett hit dobogtatá; az nem enyészett el a fogság szomorú napjai alatt, az képes volt fentartani nemzeti jellegét.

A fogságból hazatérők nem a fogságba hurcolt zsidó nép valának, nem a nép tért vissza ősei honába, hanem a reform-pártnak minden tekintetben hódoló secta.

A hazatérők Jeruzsálem környékén telepednek meg, de eszközbe sem jut, hogy a romokban heverő báhákat újra építsék, mert meggyőződésükke, úgy szólva vérukké vált az a hit, hogy Jahve az egyedüli Isten, kit csak a jeruzsálemi templomban szabad imádni! Ezen kép nyomódik be először a gyermek fogékony lelkébe Izráel vallásáról, mint valóság, pedig mily hosszas fejlődés mily sok küzdelem árán jutott ide a zsidó nép!

A fogságból hazatérők első csapatja a Józua és Zerubabel vezérlete alatt 538-ban jön haza a Cyrus engedelméből. Hazaérve első gondjuk volt a Nabuzar-Adán által 586-ban lerombolt templom újra építése. Semmi áldozatot nem kimélve fognak a munkához. Azonban a fogság ideje alatt betelepültek, kiket a zsidók nem vettek be az építők közé, vádat emeltek a persa királynál, minek következtében az építkezés félbe marad, de csak rövid időre, mert Haggai és Zakariás próféták buzdítani kezdik a népet, ez újra munkához fog és szerencsésen bevégeződik az építés. Dárius a Babylonba vitt templomi edényeket visszaadja. A templomot felszentelik, áldoznak mind a 12 törzsért, papokat, levitákat rendelnek, kiknek feladatuk, kötelessége, de egyáltalán kizárólagos joga is az istentisztelet végzése (Ezra I—VI).

458-ban haza érkezik Ezra is és értesül, hogy a korábban hazatértek a benlakókkal: Khitteus, Ammonii, Moabi-, egyiptomakkal összeházasodtak; erre megszaggattja ruháját, leül és kesereg. Estvéli áldozatok felkél és térdre hullva, kezét ég felé emelve, elmondja azt a gyönyörű bűnbánati imát, mely Ezra 9. fejezetében olvasható; az imára sirva fakad a nép és elhatározza, hogy bármennyire fájalmas is, a legszembetűnőbb kapcsolatot a szeretetet szétépti, idegen származású házastársait elbocsátja (Ezra 10).

Sokkal fontosabb ennél az a reform, melyet Ezra Nehemjával együtt hajtott végre 445-ben. Nehemja, a helytartó Ezrával kezert fogva, kihirdeték a törvényt. Ezra leborul Jahve előtt; fohász után hozzá fog a törvény olvasásához; kiűn az utcán ott áll körülötte a nép s mikor hallja a törvény szavait, felébred benne a tudat, hogy eddigi élete nem egyezik a törvényvel s ez a fájó tudat könyezésre indítja a sokaságot annyira, hogy vizsgálatni kell: ne búslakodjatok, örvendezetek, hisz örömmel napja ez! (Neh 8, 9). A törvény hirdetése hét napon keresztül foly reggeltől estig. A második napon olvassa Ezra (Lev. 23, 34—36). »Szólj az Izráel fiaiak ezt mondván; a hetedik hó 15-ik napján leveles ágakból csinált sátrák ünnepe legyen 7 napig. Első nap szent gyülekezet legyen, semmi robotot ne végeztek ezen a napon. Hét napon áldozatok az Urnak tűzzel megégetendő áldozatot. A nyolcad napot, mint az elsőt ünnepejétek.« A mint a nép hallja, elmegy és a parancs szerint leveles ágakból készít magának hajlékot. (Neh. 8, 13—18).

E törvényt elfogadják, ennek alapján erős szövetséget köt a nép Jahvéval s a törvényt megtartására kézírassal kötelezi magát (Neh. 10).

A fogság után nem találjuk a báháknak, a magaslatoknak még csak nyomát sem, mert a nép annyira

meg volt győződve Jahve egységéről, hogy keblében ketyél nem ébredhetett, s e meggyőződéssel együtt járt ama másik meggyőződés, hogy Jahvét csak a Sion hegyén épílt templomban lehet imádni

Szécsy Ferenc.

KÖZÉLETÜNK.

Az amerikai magyar ev. ref. missionariusok pittsburgi gyűlése.

A mi azelőtt a kevés szám miatt nem volt lehetséges, most habár még kevesen is, ahoz mégis elegendő vagyunk, hogy olykor-olykor összejöjjünk, hogy panaszainkat, saját ügyes-bajos dolgainkat egymás között elintézzük, s bátorítsuk a csüggedőt, s az elismerés által hálájuk meg a fardhatlanok tevékenységét.

Összejöttünk hát: végre-valahára ott, a hol először kezdett szervezkedni a magyar reformátusság ebben a nagy zsióngó világban, — összejöttünk január 15 én Pittsburgban s letettük alapját az egységes munkálkodásnak s ha lehet úgy mondanunk: igyekeztünk teremteni egy amerikai magyar ref. egyházmegeyét.

Az időpont a legalkalmasabb volt az összejövételre, mert a »Board of home missions« nevet viselő testület is ekkor tartotta ülését s mi testületileg kérhettük attól azokat a dolgokat, a melyek nekünk a legjobban fájtak. Azért magunk között előlegesen megbeszélvén a kérendő dolgokat, megjelentünk az angol atyák gyűlésén s *Jurányi Gusztáv*, ez a nagy tudományu trentoni kollégánk előadta kéréseinket, a melyek a következők voltak:

1. Engedjék meg nekünk, hogy saját ügyeink és bajaink elintézése végett olykor-olykor gyűléseket tartunkunk, — a melynek mi a magyar nép által legjobban ismert egyházmegeye nevet adjuk. Szívesen megengedték az alatt a feltételt alatt, hogy mi az angol ref. egyházi hatóság alól magunkat ki ne vonjuk.

2. Bejelentettük, hogy a mi szervezetünk lényegileg ugyanaz, a mi az amerikai református egyházé.

3. Kérlelmeztük azt, hogy abból a segélyből, a melyet nekünk ad az amerikai ref. egyház, — a melyből évenként a törvényszerint bizonyos összeget le kellene vonni, — bizonyos időig 5—10 évig ne vonjanak le semmit. Ezt is szívesen megengedték....

Ezeket elvegezvén, estve a pittsburgi magyar ref. templomban tartottunk istentiszteletet, hol Demeter Bertalan imádkozott, Harsányi Sándor predikált, e sorok írója pedig István, az első vértanú ismertette. Valóságos lelki örömet érzek mindig, valahányszor látom népünknek vallásos buzgósgát, — de százsoros örömet érezhetünk mindnyájan akkor, ha oly szép gyülekezet ad hálát Istennek, s fohászodik az egek urához, mint most Pittsburgban, a melyet általában a »*vas város*«-nak neveznek.

Másnap tiszteleltünk a consulnál, ki szívélyesen fogadott s aztán gyűlést tartva a következőket végeztük: Elhatároztuk, hogy az angol egyházi főhatóság elismerésével s annak engedélye alapján szerveztünk egy egységes testületet, s a szabályok készítésénél főleg az egyetemes magyar ref. egyház legújabb törvényei s az amerikai református egyház constitúciói lesznek irányadóink. Igyekeznünk fogunk egy oly alapot teremteni, a mely a magyar ref. egyházat képessé tegeye missiói állomások szervezésére; templom-építő fiók- vagy anyagegyházak segélyezésére. Hogy az egyetemes magyar ref. egyháztól elszakadni nem akarunk, igazolja az, hogy a tavaszi conventtól kérelmezni fogjuk, hogy addig elkészítendő

szabályzatunk alapján itt élő hivat tekintse édes gyermekeink s a mi minket illet, szintén olyan egyéneknek tartson, kik szent vallásunk ügyéért készek mindenre s legalább azokra a dolgokra nézve hosszák méltányos határozat, a melyeket multkor cikkemben feleltem.

Tárgyaltuk az Amerikában élő magyarok házassági ügyét, de mivel még a consulatásokhoz ez ügyben érdemleges rendeltet nem érkezett, így állást sem egyik, sem a másik vélemény mellett nem foglalhatunk. De az mindenesetre kívánatos dolog, hogy a külföldön élő magyarokra nézve ne az Edvi Illés véleménye valósuljon meg, mert annak kivitele itt oly óriási nehézségekkel jár, hogy a törvénynek ilyen értelmezése egyenesen az angol hatóságokhoz kergeti a magyarokat.

Végül kimondottuk, hogy a jövő gyűlést 1896. július havában, valószínűleg 4-ikén tartjuk meg Mount-Carmelben, a hova már a tanácskozásokra az egyházak képviselőit is meghívjuk.

Istennek hála, hogy már megtettük az első lépéseket. Az első lépés nézve s minden további könnyen megy aztán. Nekünk kétszeres, nem százszoros kötelességünk a szervezkedés. Mert hiveinket folytonosan zaklatják egyes protestáns vallásfelekezetek, leginkább pedig a congregationalista egyház által segélyezett evangélisták. A zaklatás már annyira megy, hogy Toledóban, a hol a munkások leginkább egy ilyen vallású, illetőleg felekezettű companiánál dolgoznak, egyenesen megtiltották ezeknek a magyar református hiveknek, hogy a Harsányi Sándor által rendezett istenisztületen megjelenjenek s a munka elvégzésének feltétele alatt kell halgatniok azt a *Petro nevű* embert, a ki a *Hajnál* hasábjain néha írni is szokott. Hasonlóképpen ilyen a congregationalisták által segélyezett, „missionarius evangélista”. *Bassó Béla*, a mi volt tanulóúrunk, ki most ez alatt a cím alatt: *Hol az igazság?* — egy piszkolóó röpíratot adott ki ellenünk, főképp pedig Harsányi Sándor ellen, a melyben azért, mert tisztességes cél, templomépítés érdekében az itteni református magyarok táncmulatságokat rendeznek — s ezekben természetesen a lelkesek a vezetőik s a rendezésnek lelkei — az van mondva: a hol a papok együtt dorbézolnak a néppel s a testi bujáság szolgálatában ök az előjárók, lehetetlen ott evangéliumi életről beszélni.” (7. l.) Ök mindenben Szabó Aladár úrra hivatkoznak. Mi hiszszük azt, hogy Szabó Aladár úr sem barátja annak, hogy itt egyes temperence egyházak, felezetek, szövözetek, — de e melyeknek igaz tiszta hitéért semmit sem adnék, csináljanak szakadást mi közöttünk, magyar reformátusok között; s egyáltalában nem barátja annak, hogy hiveink itt, a messze idegenben is vásári cikkekkül szolgáljanak egyes felekezetek kezében és szemében s bizonyára azt akarja, hogy mi teljes szívvel és lélekkel építsük az evangélium igazságai szerint magyar ref. egyházunkat, — azért tisztelettel kérjük, hogy az *evangélista* urakat világoi sa fel arról, hogy nem egészen helyes útnak járunk, mert az Úr azt mondja: nem az, a ki azt mondja: Uram, Uram! — megy be a mennyeknek országába, hanem a ki cselekszi az én mennyei atyám akaratját! (Máté VII. 21.) Már pedig ezek „átbocsátják a tevé s megszűrik a szunyogot” s bármennyire dobálóznak is evangéliumi idézetekkel, vétekenek abban, hogy csupán megéltetés miatt pártokat támasztanak a Magyarországból idezakadt reformátusok között.

Nem csak azért tehát, hogy saját ügyeinket megünk között intézzük el, hanem még az efféle támadások ellen is szükségünk van nekünk arra, hogy egy testületé szervezkezdjünk, s hogy ezt a testületet a magyar ref. egyházak egyetemes konvencie vegye pártfogása alá, s a konventnek egyházi elnöke, olykor-olykor egy körle-

velet intézzen az itt élő magyar reformátusokhoz. Mi — nem felelőtlen ama piszkolóó röpírat-féltre, — de sokszorosan érzett szükségből igyekeztünk hiveinket az igazságról felvilágosítani, de népünknek az a szokása, hogy ha hatalmasabb, nagyobb ember szavát hallja, — hamarabb meghajlik s könnyebben lehet boldogulni vele akkor, ha látja, hogy az ügy, a melyet védelmez más hatalmasabb, nagyobb emberektől is védelmeztetik. Azért még mindig csak azt kérjük: „Az atyák gondoljanak reánk is!”

Mount-Carmel, Pa. 1896. jan. 18-án.

Kalassay Sándor,
magyar ref. missionarius.

MULTUNK.

Egy régi tükör, melybe láthatni valamit a jövőből is.

I.

En, alább megírt adom tudtára mindazoknak, az kiket illetni fog ezen dolog most és jövendőben is, hogy Istennek ez sz. felségnek bölcs rendelkezéséből és tanácsából eljegyeztem magamnak jövendőbeli házastársul Nemzetes Polgari János uram hajdon szűz leányát Klárát. De minthogy említett jegyesem Helvética Confessionis levén, tetszett szüleink, hogy magamról *Reversalist* adnék, hogy hitben és vallásban meghagyjam, a mint én is az ez kegyelmek kívánásának hely adván, magamat arra obligálok, hogy általam hitben és vallásban meghagyatik; sőt sokszor erős hitel fogatam is átok alatt ez kegyelmeknek, a melyet nem embernek, hanem Istennek fogadtam, hogy nem áldása, hanem átka szállana reám, hogyha megalloja nem lennék ez fogadásomnak; sőt ha valaki által kényszerítették is hitből kihajlani, tehát én azt észrevevén, tartozom említett jegyesemnek pártját fogni. Melynek nagyobb állandóságára adom ezen saját kezem írásommal és pecséttemmel megerősített levelemet alább coramizáló emberséges embereket előtt. Datum Levae die 21. novemb. a^o 1752. Göcse Antal m. pr. (L. S.) Coram me Martino Segesváry m. pr. (L. S.) Coram me Martino Gödölly m. pr. (L. S.) Coram me Michaelé Hodossy mpr. (L. S.)

II.

Bizodalmas nagy uram,

Szolgabíró uram!

Az közelebb mult napokban személye szerint itt velem közlött s megfejtett felséges Consiliumnak kegyelmes parancsolatjára, melyben az parancsolattik, hogy mivel Istenben boldogult Nemzetes Göcse Antal házastársammal, Tettes Kazay családnak vérszerint való atyafával házassági életre mentem, akkor arra kölcleztem volna magamat, hogy Isten kegyelméből szüldendő mind fiú mind leány gyermekeimet az római katholicá hitnek bevételére fogom adni és engedni, tehát 10 esztendővel elő leánykamat Ns vármegye által tett repetitiora kiadom és engedem az római hitre s annak tanulására. Másodszor: hogyha szép szerivel nem engedném, úgy ez iránt engemet citáltasson és az Ns vármegye sentenciája után a processus ó Felsőlegének felküldessék.

Mely kegyelmes parancsolatra, az Ns vármegye deputatus egyik szolgabírája által tett kegyes admonitiora így felelek:

Én soha magamat, a mint az itt adnectált reversalisból is édes Uramnak megtetszik, sem életében, sem halála után az én leánykámnak az római catholica hitre való adására sehol nem köteleztem, s anyával is inkább abban contractusra nem léptem; sőt ha ez lett volna Uramnak vagy Tettes Kazy famíliának kívánsága, soha inkább az következhető botránkozásoknak eltávolítására való névze elő kegyelméhez sem mentem volna feleségül, s Istenben boldogult uram sem kívánta volna. Azért akárik írta azon másik reversalist, melyről a felséges Consilium emlékezni méltóztatik, *nem tisztán költ reversalisnak mondom, s hitemnek letételén kívül is úgy mutatom meg, hogy nem az. Mert*

1. ha boldogult édes Uram azt akarta volna, hogy tölem születendő gyermekei maga vallásán legyenek a két agról, bizony mind maga az Uram, mind Tettes Kazy familia azon lett volna, hogy mindjárt házasságuknak alkalmatosságával az illetén contractus meg legyen, nem pedig hogy akkor magamat arra szóval köteleztem volna; a kire hogy nem köteleztem sem szóval sem levéllel, ime hitemet is offeralom. Ezen kívül

2. Ha azt azon említett Reversalisban az ott föltett Coramizans urak előtt recognoscaltam, azt kellett volna az édes Atyám házában cselekedni, és részemről is convocált Reformatus úri emberek előtt; sőt mint-hogy írni is tudok, nem kezem keresztvonását, — a mint mondatik, hogy azon praetendált reversalisban vagyon — tartoztam adni, hanem azt subscribálni; de subscriptióm ott mint itt, a mint a Ns vármegye látál méltóztatik, nincsen, és így reversalisnak sem lehet mondani.

3. Az egész világon szokásban vagyon, hogy ha az Atyák között gyermeki osztály találkoznék, sőt még a természet is azt tanítja, hogy a fiak az atyáké, a leányok pedig az édes anyáké!

4. Ha azon praetendált Reversalis tiszta volna, Tisztelendő Harmat Márton plebánus uram és a többiek leánykámat nem most, mikor már jó időre jutott és a magam reformata vallásában meggyökeredzett, és már három esztendőtlől fogva a sz. sacramentummal élt, kívánnak maguknak elő Felsőge által megadatni, hanem eddig ezerszer is megadtatták volna, és én is kénytelen lettem volna resignálni. Azért rajtam, sem leánykámon Tisztelendő plebánus uraknak semmi kerestetyek, sőt ilyeneknek cselekedetjével még kegyelmes Felsőges király-asszonyunknak is kegyelmes parancsolati is fustbe mennek és semmi hasznok nem léssen, mert így semmiképpen a fejér személyek ellenkező vallásban levőkhöz soha férjhezmenni nem merészelnek, gondolvam azt, hogy majd 6 rajtok is a történi, a mi rajtam.

Másodszor: Hogyha a Ns vmegye, úgy elő Felsőge kegyelmes parancsolatjának nem engedelmeskedném, tehát citáltassam: én processusra kelni nem kívánok, s magamnak és gyermekeimnek haszontalan költséget okozni. De leánykámat erre vagy amarra a hitre nem adom, hanem a mire az Úr Isten, ki az hitnek minden emberi erő odajárulása nélkül adója, abban kívánom hagyni, és a kire már választott is a sz. sacramentumnak vételével, hogy abban maradjon, magam is abban maradok.

Ezekre való névze tudvam azt, hogy az apostolok senkit is erővel vagy törvényes processussal maguk hitre nem hívtának és senkit is hatalmasan kereszténynek nem tettek, hanem egyedül a sz. lélekül kívánnak mindeniknek hitet adni: úgy Felsőges koronás apostoli királyasszonyunk is senkit a római catholica hitre erőszakkal vagy processussal nem kíván húzni

s azért is kívánja magának majd talán következő processus megadatni.

Es így mivel a megtérés minden esztendőből emberekre, ugy mint öregekre, ifjakra, közpészürekre minden személyválogatás nélkül kiható, hogy így kényteleníttem az Úrnak Felsőges Consiliumnak gimes parancsolatjára válaszolni, abban nem véték, és meghallgatásomat alázatos szívvel Nagyságoktól kikérvén, maradok az úrnak Szolgabíró uramnak alázatos szolgálja Polgári Klára, Gőcze Antal özvegye m. pr. Levae die 2. julii 1768.

Nem különben én is Gőcze Julianna főtebb tévadászát édes asszonyom anyámnak mindenekben meg erősítvén jelentem, hogy holtig ezen reformata vallásban kívánok maradni, a kiben vagyok. Gőcze Julianna m. pr. Földváry László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Gyászhir. Az Úrnak egy megaggott, de mindvégig hűséges szolgálja tért vissza istenéhez *Hésser Endre* palkonyai ev. ref. lelkész elhunytával, febr. 22-én. Munkás életének 84-ik, boldog házasságának 34 ik t. palkonyai lakészégének 44-ik évében, végegyengülies folytán csecesden elaludt — örökre. Szeretói gyászjelentésben tudatták kidőlét. Áldott legyen emlékezete!

— Ujjab-fajta belmissió. A »Protestáns, Szóts F. collegánk lapja s illetőleg annak besugója »Egy kis chronologia« cím alatt (8. sz.) azzal próbál kedveskedni — a mi szeretve tisztelt püspökünknek, meg — tudja Isten — kinek másnak, hogy vádol mának, mintha nagy mulasztást követünk volna el, nem üdvözölvén a magunk püspökét az 80-ik életévének hajnalán! Hát az ilyenajta mesterkedés eléggé szép és humanus foglalkozás lehet néhol; arra termett embernél bevalhatik még sportnak, sőt megélhetési eszköznek is; de a revolver most rosszabbnak bizonyult még a Komjathy párbaj piztolynal is, mivelhogy visszafelé sult!... Persze, azt sem a »Protestáns«, sem törleszkedő besugója nem tudhatta, hogy mi hivatalos megbeszélés tárgyává tettük itt a magunk püspökének (a kit szabad legyen nekünk mégis csak legjobban szeretnünk!) 80-ik életévét és miután nem születünk »cerimoniarum magister«-eknek, egy konkrét esetből indultunk ki, — a mit a »Protestáns« és a besugó úr sem felejtethet még el egészen, t. i. Tisztán érdemes püspökének novemberi ünnepeleléséből!... Köztudomású, hogy Őt, mint 80 évvel teljesen betöltött férfit unnepele a debreceni egyházközség, a főiskola, a különböző felekezetek, egyletek stb; de még az egyetlen ev. ref. konvent, a prot. szajtó és a sárospataki főiskola tanári kara is! A mi egyszerű logikákkal igen könnyű volt már — ez eset után — megállapítanunk azt, hogy miután K. B. 1897 január 21-én tölti be 80-ik életévét, tehát Ő iránta is akkor lesz helyén való úgy a szívbéli, mint az udvariassági tartozásnak ünnepeles lerovása. Ilyen logikával estünk mi — a »Protestáns« szerint — mulasztás bűnébe és pedig nemcsak a »Sárospataki Lapok«, hanem a főiskola igazgatósága, ifjúsága, a miskolciki is sokan, — egy egész légio. Lehet, hogy ez a mi okoskodásunk nagyon falusias, de mindenesetre körültekintő is, a mit semmi sem igazolhat jobban, mint az, hogy a mi püspökünk, a ki — csak inrent még (!) — maga üdvözölte a 80 évvel betöltött Kiss Aurót a konvent nevében, leg-távolabbról sem gondolt (ezt a leghitelesebb forrásból

tudjuk), a minthogy nem is gondolhatt korához kötött tiszteletűekre; nem pedig azért sem, mert eddig még semmiféle forum nem mondta azt ki, de a közvélemény sem követelte, hogy Tisztánál és Tisztáninnen püspökei az alkalmi unnepeletésre nézve egymástól megkülönböztessenek!... Mi egyébaránt nem szoltunk volna egy betűnyit sem a szerintünk idő előtti üdvözlésekről (a melyeknek értéke az illetőre nézve így is teljes), ha nem tudtuk volna azt, hogy ebben a kegy- és botrány-hajhász, szunyog-szűrő és teve-nyelő világban okvetlenül akadni fognak (a minthogy — ime — akadtak is!), a kik a mi hallgatásunkat a saját javokra próbálják majd kizsákmányolni. Vájké egészségökre! — A mi a »Névkönyv« előállítását illeti, arról mi teljes joggal mondhattuk, a mit mondtunk, nem a késedelmes előállításnak általunk említett oka a kerületi gyűlésen is felmerült és ott megcáfolásra nem talált. Sem eszereket, sem igazságokat nem vadtunk (ezt csak gonosz célzat sugalmazhatta ellenünk!); mert lehet baj — a minthogy van is — a rendszerben s volt ba a táblás-ívek különbözőségében is, a minek nyomai észre is vehetőek a Névkönyvön, a melynek hiányait bizonyosan maga az összejárató ismeri és fájjalja legjobban. Az érdemes beségő úr, — ha nem telnék kedve a botrány-keresésben — ügyszertettől vezérelt tudvágyával egyenesen a »Sp. Lapok«-hoz fordulhatott volna magyarázat-kérés végett és mi férfias ösztönzettel elégtételt volna ki akár a nyilvánosság előtt, akár magánlevegőben s ilyen módon megkímélhetné volna magát a bukájás szűgyenyétől s meg attól, hogy majmolójává legyen annak az eredetire nézve undok, eredményeiben végfelmentlenül szomorú dítvának, a mely nem férheti a nagyságokat s a pokollal is kész szövetkezni azoknak tönkretétele végett. A »Protestáns« rosz útra tér, ha az ilyen elődök előtt megnyitja hasabjait s ha — mint egyidejűleg cselekedte — leckét akar tartani egy filozófiai doktrínának, egy diplomatikus modern nyelvésznek a »zur« praepositio értelme felől is és pedig ugyanannak, a kit más téren örömmel jutalmaz írói munkásságáért!! Egyébaránt »de gustibus non est disputandum!« Azt hisszük — a jelek láttára — hogy a kegyetlen sportnak még folytatása is lesz — a hazai protestáns sajtó millenniumis dícsőségére!

— **Levél a szerkesztőhöz.** T. Szerkesztő úr! A »Sárospataki Lapok« 6. számában az »Irodalmi rovat«-nak »A miskolci főgimnázium története« cikkében, a kultusz-miniszteri protestáns államtitkárak közt a Szász Károly név után (?) van téve. Hát igen is, Szász Károly volt államtitkár, de nem én. A (?) valószínűleg nekem szól, a ki nem voltam államtitkár, hanem b. e. *édés atyám*, a kit nagyenyedi főiskolai tanári székéről báró Eötvös József, az első magyar kultuszminiszter hívott meg államtitkáru, V. Ferdinánd király kinevezésével s a ki — Eötvös és a miniszterium lemondása után s Horváth Mihály minisztersége alatt is, egész a fegyverletélig (Debrecenben, Szegeden, Aradon is) viselte államtitkári hivatalát.* — Budapest, 1896. február 23. *Szász Károly.*

— **Személyi hírek.** Ügyvédi vizsgát télt február hó 21., 22. és 24. napján Budapesten *Dr. Finkegy Ferencz*, sárospataki jogtanár, a kit, mint illet. tanártársai és tanítványai sok szíves üdvözlésben részesítettek. Excel-sior! — A debreceni tankerületi főigazgatóság ideigle-

nes ellátásával, a debreceni r. kath. csonka gimnázium igazgatóját, *Oserhalmi Józsefet* bízta meg az illetékes miniszterium.

— **A dévai reform. templom restaurációjára** — mint Szócs Sándor lelkész lapunkat értesíti — idég 10,208 ft adomány gyűlt be. A restauráció tervétt Gyaltus László budapesti építész készítette el a Hunyady-korszaknak megfelelően, uszta góth-stylnban. Az ekkéllásia elhatározta, hogy az építést ezen tervezet szerint fogja végbevitetni s minthogy arra jelenleg elegendő pénzzel nem rendelkezik, tiszteletteljes bizalommal fordúl a nagy magyar közönséghez, hogy öt ebbeli törelvésben újabb adományaival megsegíten szíveskedjék. Az adományok nevezett lelkész kezébe küldendők.

☞ **Akik nélkülözhetik, szíveskedjenek lapunk 4. számát — illő viszonzszolgálat fejében — visszaküldeni.** ☞

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Z. S. A kérdezett bölcsészeti művet a felső-szabolcsi lelkész egyesület adta ki. Annak elnökségétől bizonyosan megismerhető. — *Sz. J.* A lelkész felajánlása akkor lett volna helye, a mikor az a bizonyos vállalat elbuktott. Most nem érnék célt vele, sőt bizonyos irányban érzékenykedést támasztának, a mire nincsen szükség. Igen sok nagy dolgot vár most reánk, a komoly munkás együttesre kell törekednünk. — *Os. D.* Kossuthjain szíves figyelmét, a missió ügyről szólni fog az ének, melyek helyét nyusnak. — *S. L.* Az »Egy elfelejtett tárgy« felett gondolkodjunk ki! Ötvennégy látjuk az igazság keresők sorában. — *M. F.* A gyakorlati kérdések mezején is szívesen üdvözljük. Az alkalmam idő majd csak elérkezik! — *P. M.* Igen sok közölni valók van, de terjeszkednünk — mi hátálaink be nem folynak — nem lehet; pedig az aratásra való gabona bizony töreldek! A bibliai mutatónyokkal is takarékoskodnunk kell.

Pályázat tanári állásra.

Az államilag segélyezett zilahi ev. ref. főgimnáziumnál betöltendő rendes tanszékre ezennel pályázatot nyitunk.

A tanszékek egybekötött javadalom ez idő szerint előleges énegyedvi részletekben kiszolgáltatandó 1200 lrt fizetés, 240 lrt szállás pénz s két ízben 100—100 lrt ötödéves korpótlék.

Az állami segélyezésre vonatkozó szerződésnek folyamában levő megújításakor a tanszék javadalma (fizetésben, korpótlékek nagyságában és számában) egyenlő lesz az állami középiskolai tanárainak fizetésével.

Folyamodhatnak oklevéles ev. ref. vallású egyének, kik a magyar irodalom és latin nyelv vagy a magyar irodalom és német nyelv tanítására vannak képesítve.

A választás az erdélyi ev. ref. egyházkerület jogkörébe tartozik. A megválasztott jogviszony és kötelezett tagja lesz a felekezeti tanárok részére felállított országos nyugdíj-intézetnek.

Az állomás az 1896—97. tanév megnyitásakor foglalandó el.

A kellően felszerelt pályázati kérelmek legkésőbbben március 30-ig beküldendők a fent nevezett iskola előjárósághoz.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától, Kolozsvárt, 1896. évi február hó 24-én.

Dr. Kolozsváry Sándor, Parádi Kálmán,

elnök helyettes, tanügyi előadó.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomatás Steinfield Jenő, az ev. ref. főiskola betéivel.

* Mély tisztelettel köszönjük a szíves figyelemzést. Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székléccsel, egész évre
5 frt, félre 3 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 3 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Szemkiválti helyegjé 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN —

TARTALOM: „Lukács Odón. 1843—1896.” — „A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság és Budapest.” *Vidéli pap.* — „Észrevétel az „abauji hegyközi tanítói értekezlet gyűlése” című közleményre.” *Nagy Sándor.* — „Lukács Odón utóbbi költeményeiből.” — „Keeskenéthy Benjámin. 1824—1896.” *P. P.* — „Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató” birálatára.” *Lécsy Lajos.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.”

LUKÁCS ÖDÖN

1843—1896.

Még ott állottunk utolsó körlevélünk most már fájdalom — hattyúdalanak felemelő hatása alatt; még hallani véltük vezéri szótát, a mely, mint a Jehova prófétaának kürtje, szent kötelességet feljósztására hív; még éreztük egyház- és haza-szeretetének termékenyítő hevét, a mely tavaszi napsugarakban lovet szót, hogy puszítsa a közönyösség jeg-kérget, a léhaságnak, az akaratlanságnak hideg havát; még gyönyörködtünk lelkeinek illeiben, kormányzó bölcsességének mélységében, szeretetének aggodásaiban s szinte két kézzel nyújtottuk felé az elismerés palma-ágát, a mikor beröppent hozzánk is az iszonyú Jóhír, hogy *Lukács Odón* szíve nem dobog többé!

Lehetetlen, hihetetlen!

Egy lobogó fátyla ketté törve, ... egy dús vízi patak kristály tisztán harsogó habokkal megfagyottan, megdermedten, mint az arany korszak szent folyója, amaz isteni pálcá érintésétől; a tavasz édes szavú pascsirtája, a kit dalolásában ér a gyilkos golyó; egy Nehemiás, a ki egyik kezében kalapáccsal, a másik kezében magasra tartott fegyverrel esik el a tatározott és védelmezett bástya tetején! ...

Még mindig kételkedni szeretnénk a lélekrázó hír valóságában, ha testi szemünkkel nem láttuk volna azt a koszorúkkal borított koporsót ott abban a templomban, a melyet az Isten emberének láng-búzugósága épített; ha nem hallottuk volna ezerek sóhaját, esendes zokogását, a kik közül sokan lelki fejökét, sokan barátjukat, elvtársukat, sokan a nemes, igaz elvek bátor harcosait siratták és gyászolják; s ha tanúi nem lettünk volna annak a kibeszélhetetlen pusztaságnak, a melynek érzése eltöltötte az imént még boldog család minden egyes tagjának fájdalomtól háborgó szívét.

Lukács Odón bizony meghalt! Nyíregyháza ev. ref. gyülekezete, egész város közönsége, a f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye s egész Szabolcsvármegye oda sietett koporsójához, hogy hódoljan a holtának az élő munkájáért, hogy tudja a helyet, a hol pihen, hogy

oda küldesse áldásait a kihűlt porokra, hogy oda zárandokolhasson egy könyvel, egy virággal, mikor idegennek érzi magát a világ lármája között és meg-útálja az eszményeken taposó tömeg tombolását.

Eszmény! ... Ez volt élteinek vezéresikaga. Rámotyogott az ifjúra és szült benne a szépek, a dalnak szerelmét; ott irigyogott a férfi előtt és vitte-vonta őt a kísértések közül az Úr oltára felé az áldozásra, a Baal-papokkal való küzdelemre, mint egykor. Illést és büvössé tette ajkán a szót, az igét, kétélvű nyelvén az igazságot, ellenállhatatlanná a szeretetnek evangéliumát, hódítóvá a szabad, a független hazáért való lángolását.

Mások nagyobb, szélesebb körökben, s szerenesebb viszonyok között vittek véghez nálánál nagyobb hódításokat is; de több szeretetreméltséggel s kevesebb iriggyel ritka halandó futott olyan tisztos pályát, mint *Lukács Odón*. A kik nem tudták megérteni eszményi irányát, lelkeinek egfelé törő vágyait, az eszmeik s elvek küzdelmében tanúsított rendíthetetlen telenséget, azokat lebilincselte kedélyének kimeríthetetlen gazdagságával, tudásának erejével, munkásságának termékedtségével, szónoklatának varázsával s tollának termékenységével.

Még csak 37 éves volt, a mikor az országos ev. ref. felhívás egyik legnagyobb egyházmegyéje oda ültette őt kormányzókébe már addig is élrét fényes sikereit. És az eszmények embere kitűnően bevált, mint kormányos is, mert lélek vezette működésében. Nagyobb kötelesség-índás, több, élénkebb rendszert, kevesebb esőkönség, az ősidágból való gyors kibontakozás jellemzik kormányzásának 16 éves időszakát. Bizonyosság lehetünk rá, hogy 6 boldog volt a nyomain fakadó áldások szemléletében.

A kerületen, hol annyiszor mérte össze fegyverét az uralgó párt legnagyobb alakjaival a nagyobb függetlenségért, az autonomia követeléseit iránt tanúsítandó őszintébb tiszteletért: — itt is elnyerte végre előre törő szelleme az elnyerhető legnagyobb jutal-

mát, — a kerületi egyházi értekezlet elnöki méltóságában. Írigyei lehetnek s voltak is, de e minőségében szerzett érdemeit az egész hazai prot. egyház elismerése pecsételte meg.

De ha semmit nem tesz, nem alkot is, mint esperes, ha oda nem emeli is a közbizalom a legnagyobb kerület összes papjai fölébe, a hol olyan dicsőben megállta helyét: ha csak annyit tesz is, hogy Szabolcs megye központjában tiszteletet szerez a református névnek s a megyei intelligenciát hódolatra készítse a református lelkes érdemei előtt: vagy ha csak imáival s egyházi beszédekkel, hazafias és vallásos költeményeivel, a prot. sajtóban (Prot. egyházi és iskolai lap, Sárospataki Lapok), a Vasárnapi Ujságban, a Nefelejtsben stb. szétszórt dolgozataival állít is emléket nevének; akkor is eleget végeztek arra, hogy odaigassuk nevét legjobbjaink Pantheonába.

A sárospataki főiskola egykori jeles növendékét, majd szeretett segédtanárát és széniorát, mind halálig hűségese szerelmű fiát; lapunk eleitől kezdve egyik legkitűnőbb, legteljesebb munkatársát és pártfogóját siratja és gyászolja a korán kidőlt oszlopos férfuban.

Az Úr kegyelme viraszson halmvai felett s küldjön vigasztalást a siralomból völgyében tanácsalánul ülő, tépett szívű családnak, a mely boldogságának romjain vizsgálatlanul néz fejének elesett koronája után.

A „Magyar Protestáns Irodalmi Társaság” és Budapest.

Kezdetől fogva különösnek tűnt fel előttem az a kiváltságos helyzet, melyet az Irodalmi Társaság Budapestnek juttatott. Hiszen épen mi, magyar protestánsok hangoztattuk a legjobban, hogy sem püspöki és esperesi székhelyeink, sem más különleges központi jelleggel bíró egyházaink nincsenek. Miért ruháztuk hát fel Budapestet azzal, hogy székhelye legyen irodalmi munkásságunknak? Talán a magyar protestáns egyházegyesítemnek ott van a legnépesebb, vagy legaldozatkészebb gyűlékezete? Nem. Hát talán a protestáns egyházi irodalom munkásai vannak ott a legnagyobb számmal? Dehogy. Vagy azért, hogy a megalakuláskor előnkül és titkáruul kizemelt egyesítek budapesti lakosok voltak? Hiszen az a véletlen és ideiglenes állapot nem képezhet alapot egy más körülmény állandósítására! S valószággal már két titkár távozott vidékre, előnkke pedig — úgy hiszszük — már a legközelebbi jövőben* szintén vidéki lakos fog megválasztani. Vagy talán a nyomdák sokasága s így tehát a bő választék, a kiadványok szép kiállítasanak bizonyossága követelte, hogy Budapest székhely legyen? Nagyon kicsinyes szempont lett volna, mely több tekintetben nem is állhat meg.

Egyszóval nem bírom megtalálni az okot, melyből Budapest különleges állását irodalmi társaságunkban ki lehessen magyarázni. Egyedül az utánzás hajlam teremthette meg azt. A történelmi, természettudományi stb. társulatoknak ugyanis Budapest a székhelye s persze, ezeknek a mintájára kellett alakulnia a mi társaságunknak is. Jól van. Lett, legyen hát ez alapon Budapest a székhely! De ha ebben követjük a történelmi társulatot, miért nem követjük abban is, hogy a választmányi tagok közt ne tegyünk különbséget, a szerint, a mint vidékiek, vagy fővárosiak? Miért volt szükséges a protestáns irodalmi szempontból Debreczennél, Sárospataknál, Eper-

jesnél, Kolozsvárnál, Nagyenyednél s Pozsonynál semmivel sem jelentékenyebb Budapestről 20 mondandó husz választmányi tagot választani, míg ezen kívül az egész Magyarországról elébb csak 30, azután meg 40 tagot? Nem értem, — hanem azt tudom, hogy ennek képtelen és nevéseges volta mindjárt az első alkalommal kitűnt, a midőn Budapestről körülbelül 10 olyan egyént választottak be, a kik vagy sohse lettek tagjai a társaságnak vagy pedig nagy sokára s csak hosszas rábészélések után. A vidékről választottakhoz méltó egyéneket azok közül, a kik tagok voltak már, nem tudtak huszát összeszedni.

Hanem mindez még megjárna, de van ennek az állapotnak egy hátrányos oldala az Irodalmi Társaság szelleme, iránya tekintetében. Ez a nagy központosítás ugyanis maga után vonta azt, a mi különben egyáltalában nincs benne az alapszabályokban, hogy t. i. a titkár a gyakorlatban állandóan a budapesti tagok közül választatik. Ennélfogva az ez eszt is megtörtenhetik, hogy olyat kénytelen megválasztani a közgyűlés, a ki talán még gondolatában sem fordulná meg a senkinek, ha nem csak Budapestről keresnének embert ez állásra. Nem állítom, hogy az eddigi titkárok valamelyike csak ilyen volna, de azt merem állítani, hogy semmiféle biztosítékunk nincs fölébe, ha vajjon tud-e mindig méltó és alkalmas egyént iferálni Budapest? — arról nem is beszélve, hogy bizonyára sem a volt, sem a jelenlegi titkár úr nem vindikálja magának, hogy nála érdemesebb nem találatott volna a vidéken. Így aztán nagyon könnyen előfordulhat, a minek előjelei és egyes jelenségei már mutatkoznak kezdenek, hogy valamikor olyan titkár akadhat, a kinek nem lesz elég tapintata és belátása ahhoz, hogy minő irányban vezesse a társaság munkálkodását. Nem veszi fontolóra, hogy a társaság a legkülönbözöbbs s egyfolyó egyig jogosult teológiai irányok híveiből áll s egyiket sem szabad elidegeníteni, vagy épen elszakadásra bírni; nem tudja elgondolni, hogy ez a társaság irodalmi, tehát legfőbb részben tudományos célok ápolására egyesült s ha a tudományos teológiának bármely iskolájára anathemat kiált, az nem ennek az iskolának, hanem magának a Irodalmi Társaságnak lesz veszedelme.

Ez ellen a törekvés ellen már most föl kell emelni övő és intő szavunkat, — most midőn még tisztességgel vissza lehet lépni azokkal a súlyos vádakkal, melyek a társaságnak egy igen tekintélyes részére, a modern vagy szabadelvi teologia követőire és munkásaira a „Prot Szelem” hasábjairól egyre növekvő élességei szórhatnak, — most, midőn az exclusiv állásfoglalást még nem pecsételte meg a titkár azzal a vizskodású íszével, hogy visszautasítson valami szabadelvi alapon álló tudományos teológiai dolgozatot. Azt szívesen elnéztük, hogy habár az alapszabályok nyílt megszegésével — egyháztörténeti monografiák helyett egyéb műveket is ad ki a társaság, mert reméltük, hogy tudományos teológiai irodalmunk más ágakban szintén gazdagodna egy általok s a társaság munkássága meg lesz óva az egy oldalúságtól. Még azt is szinte szó nélkül hagytuk, hogy egy olyan silányságot nyomtak a kezünkbe, mint az a Drumond-féle könyv, most meg újra fordított művel fognak traktálni, mely a mellett a merev lutheri orthodoxióának a gyűmölése, még ha kálvinista teológiai professzor fordítja is, — jövőre pedig talán a Böhl dogmatikája jut majd a sorba. De azt már nem tűrhettük, hogy pénzünkért szidalmakkal és ráfogásokkal halmozzanak el, azután meg akár mesterségesen, akár erőszakkal leszořitásnak az irodalmi működés teréről. Tessék közölni a dr. Szabó Aladár, dr. Erdős József tudományos cikkeit, — semmi kifogásunk ellene. Vagy tessék tudományosan,

* Adja Isten azonban, hogy ez nagyon későn legyen! Szerk.

tehát okosan és tárgyilagosan, nem pedig hirlapírói felületességgel és vak dühvel jellemezni az egyes teológiai rendszereket, — nem bánjuk. De aztán tessék ám fölvenni az ellenkező teológiai irányok alapján álló hasonló cikkeket is, mert ezt kívánja az igazság, a méltányosság és az a körülmény, hogy mi, szabadelvű protestánsok éppen annyi tagsági díjjal járunk a társaság s így a Szemle fentartásához, mint az ortho-oxok, pietisták s akár maga a titkár.

Hanem hát ez csak a titkár jövő működésére tartozó ága a dolognak. A társaság életét általában s állandóan meg kell övni az elfogultság — s esetleg féltékenység-szülte megrázkódásoktól és biztosítani kell örökre az így keletkezőtük bukas, vagy szakadás veszélye ellen. Ebben természetesen a kölcsönös tapintat és elfogulatlan pártatlanság lehet a két fő tényező. Am én éppen ezeket szeretném biztosítani a társaság szervezetének egyenlő módosításával. Mindenekelőtt haladéktalanul lépéseket kell tenni ennél fogva Budapest körülmenő elnökeinek megszüntetésére, mert a jelen körülmények fennmaradása esetén Budapest s benne a titkár mindig arra fog igyekezni, hogy a maga szellemét ocróyalja rá a társaságra s tényleg csupán ezt a célt fogja szolgálni az Irodalmi Társaság. Am szerepeljen a törvény előtt s az állomai szemben székhely gyűlése Budapesten, de ne legyen együtt! kizárólagos és uralkodó központja is a társaság életének s működésének. E cél eléréséhez az volna a legelső teendő, hogy a választmány tagjai — számuk fentartása mellett — a fővárosi vagy vidéki voltakévaló tekintet nélkül választassanak; azután meg az, hogy az irodalmi működés vezetése a Theologisch-Tijdschrift, Jahrbücher für protestantische Theologie, Zeitschrift für Theologie und Kirche stb. mintájára egy szerkesztői bizottságra ruháztassék, de azzal az előtérrel, hogy ennek a tagjai nem csak különböző helyeken lakóknak, hanem esetenként más és újra másik volna közülök a tényleges és felelős szerkesztő. Erre nézve, tekintettel arra, hogy egyházi irodalmunk leghivatottabb s legkiválóbb munkái általában a teológiai tanárok, azt hiszem, leg-helyesebb volna a kilenc teologia akadémia tanári karából egy-egy tagot választani be a bizottságba, a mivel úgy a két felekezeti közti egyensúly, mint a különböző teológiai irányok kellő képviseltetését biztosítva volna. Így aztán egyik évben lehetne a szerkesztő — mondjuk — Szóts Farkas, másikkban Masznyik Endre, harmadikkban Kenessey Béla, negyedikben Balogh Ferenc, ötödikkben Szilvák Mátyás és így tovább.

Ha pedig azt a kifogást tenné ez ellen valaki, hogy a szerkesztő többnyire más helyen volna, mint a nyomda, egyszerűen megkérdézném tőle, hogy hát a posta mire való? Napilapot lehetetlen s még heti lapot is nehéz volna (nehéz lehet dr. Kecskeméthy Istvánnak is a Kis Tükört) a nyomda helyén kívül szerkeszteni, de ennél nagyobb időközökben megjelenő, pláne tudományos folyóiratot a legrendesebben ki lehet adni úgy is, ha a szerkesztő távol van a nyomdászól.

És ha már a székhely-kérdései eképen tisztába jötünk volna s a központosítási, vidék-lenező törekvéseket kellőleg ellensúlyoztuk vala, még egy lépéssel odább menve, tekintélyes anyagi hasznót is szerezhetnénk a társaságnak. Miért volnánk mi ugyanis egy fővárosi nyomdához kötve? Megpróbálhatnók akkor, ha vajjon nem akadna-e széles nagy Magyarországon olyan nyomda, mely hasonlóan szép kúlak mellett hasonlíthatatlanul olcsóbban állítsa elő a kiadványokat? Biztos vagyunk felőle, hogy válogathatnánk a megfelelő ajánlatokban.

Vidéki pap.

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek az „Abauji hegyközi tanítói értekezlet gyűlése” című közleményre.

A »Sárospataki Lapok« 1895. évi 52-dik számában egy közlemény jelent meg, melyet Ifj. Szilva István tett közzé s abban, hol a maga, hol az »Abauji hegyközi tanítói értekezlet« gyűlésének nézetzeit publicálja. — Nyilvánosságra van hozva, tehát nem illem-ellenes dolog, ha valaki rá szerény észrevételeit megteszi. Miután pedig az elemi iskola ügyeivel foglalkozik, én, mint tanító, kompetensnek érzem magam reag felnelni.* Tisztelettel jegyzem meg előre, hogy sem a t. értekezletet, sem annak tolmácsolóját legkevésbé sincs céloim sérteni, sem ellenszenves vitát provokálni; hanem igazságot akarok keresni s ha talán némiképp igazam lesz; akkor jó; ha nincs: úgy is jó, mert akkor »tudomány tétetik« a tévedésről; én helyesebb gondolkodásra térítettem.

Nevezett t. tanítói értekezlet igazán körbe eső dolgokkal foglalkozott: az iskolában a két nem elkülönítésének kérdését vitatta, népiskolai tankönyveket és Tantervet tett bírálat tárgyává. A két nem elkülönítését határozottan, kivétel nélkül szükségesnek, hasznosnak ítélték. Legyen! Erre nem sok szót akarak vesztegetni, csak zárjelben kívánom megjegyezni, hogy a család együtt neveli a fiút és a leányt s az ember-világ a két nem együtt-létéből áll. Még futólagosan csak azt említem meg, hogy 17 évi megfigyelés után arra a tapasztalatra jutottam, hogy itt, a nevelés célja ellenére, »A tiltott gyümölcs jobb« közmondás igazsága érvényesül.

»És ez az én szemem előtt — mondja cikkirő — ha a nemek elkülönítés csakugyan hasznos lenne, egyik legfőbb ok a népiskolák államosítására.« Alább: »Itt szemembe dobhatják, hogy nem szeretem a protestáns autonómiát. Hát nem bizony, a hol nincs mit szeretni rajta; a hol még lángoló szerelemmel sem tudok bajinonk segíteni; de igenis, szeretem ott, ahol igazán legnagyobb szükségünk van rá, szeretem a közép-és felső iskoláknál, a melyek egyházunknak vezérférfiakat nevelni hivatják, a melyeknek oltárán óhajtanám le-rakva látni azt a sok áldozatot, a melyet most a népis-kolák aránylag kevés kamat mellett felemésztének.« Felülről ég a ház lefelé s nem alulról fel felé, legyen tüzmentes a tető, a falak sem égnék meg! Nem a falaknak, de a tetőknek biztosításáért fizetünk.*

Itt a t. közlő a maga nézetét nyilvánítja. Én nem egészen így gondolkozom. Én azt hiszem, hogy az ev. ref. anyaszentegyház épülete sohasé lehet egy befejezett épület, amelynek csak a tetejét kellene biztosítani. Szerintem folytonosan építeni kell azt; még pedig — természetesen — alulról fel felé, kezdve a fundamentumon. Hát annyi századon át, miért neveztek azok a tapasztalt vezér- s nem vezér-egyházférfiak az iskolát az »egyház veteményes kertjének? Az iskola egy kisebb, a templom egy nagyobb épület; de egy célra járnak bele, mert elvégre is — minden más célja mellett is — az a legfőbb célja az iskolának, hogy az erkölcsiségget, vallásosságot ápolja; »mert mit használnak valakinek, ha az egész világot megnyerné is, ha lelkét elveszítette?«

Én előre kijelentem, hogy én nem vagyok jobb református és nem is leszek soha, mint magyar: tehát

* Korábban nem közölhetünk.

iskolainkat az államostástól nem féltém. De hogy a református iskolákról az állítassék, hogy sok áldozat fegedmszete után kevés kamatot hoztak: azt el nem fogadom. Ennek elbírálására igen sok évi tapasztalat szükséges, ezt pedig az »ifjú« jelző kizárja. Nem így gondolkodik »Orthodox«, ki nem igen régen, ebben a tárgyban, nézeteit a »Sárospataki Lapok«-ban közzétette. Ha az egyház testén piócák volnának is az iskolák — mint már egyszer hangzatva volt valahol — akkor is hasznos szolgálatokat tennének, mert kiszívják a rossz vért.

Az állam felhasználja az iskolákat a maga céljaira, a kath. egyház is a maga céljaira, a protestantizmusnak éppen semmi szüksége se volna rá? Az állam bizonyára nem fél a ref. iskoláktól.

»És itt nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy — az értekezlet véleménye szerint — a kerület a tankönyvekkel kereskedést úz s saját pénztárának javára basáskodik, drága és rossz könyveket vagy legalább is egyenlő ár mellett rosszabbakat tanít az iskolákban, mint az állam stb.« Alább: »Arról is volt szó, hogy a legújabb Tanterv nem válik be népiskoláinkban s jobb a régi pataki.«

Itt egyszerre: egyházkerület, egyházkerületi tanügyi bizottság. Irodalmi Kör és a Tanterv szerkesztője is meghajigáltatik. De chez a dobálózashoz is igen sok szó fér!

Egy egyházkerületet, melynek mi édes gyermekei vagyunk, csak úgy félvállról basáskodónak, úzérkedőnek nevezni: legalább is nem méltányos eljárás. Hát ugyan az állam s más felekezet nem akarja-e itt is érvényesíteni a maga jogát? Melyik kath. iskolában tanítanak ref. szerzőtől könyvet? Hát az állami iskolákban nem az állam által kiadott könyvek-e a kötelezők? Ez ugyan nem menti ki, természetesen, a rossz könyvet. De hát csakugyan olyan rossz könyvek azok az »Irodalmi Kör«-kiadványai, hogy azokat egészen el kellene vetni?

Ha beteg egy gyermek, vagy valamely tagja béna: nem az az eljárás, hogy az egész gyermeket kitegyük, hanem a gyógyítás. Ha úgy az egyes tanítók, mint a t. tanítói értekezletek, egyik vagy másik tankönyvön hiányokat fedeztek fel, akár didactical, akár methodical vagy akármilyen szempontból is ha ebben a tekintetben véleményüket írásban megküldik vagy a »Sárospataki Lapok«-nak, vagy az »Irodalmi Kör«-t ügyvezetőjének, vagy magának az illető szerzőnek: bizonyára a valódi hibán segíteni törekszik a Kör és szerző egyaránt; hisz egyedül céljuk nekik is, minél jobb könyvet producálni, mind a maguk, de különösen a szent ügy érdekében. Ilyen bírálatoknál, természetesen, nemcsak a hiba és hiány felfedezését szükséges napfényre hozni, hanem a javítást is, miután az a helyes bírálat, mely a felfedezett rossz helyett jobbat javasol. De az kikéltáni, hogy a pataki könyvek rosszak: legkényelmesebb dolog.

»A legújabb Tanterv nem válik be, jobb a pataki!«

Hogyan lehet egy Tantervről, két hónapi használat után azt mondani, hogy nem válik be? Hiszen legalább egy iskolai év szükséges arra, hogy a kerülettel megpróbáljuk, de percat-ot még akkor sem lehet rá mondani. Az ilyen ítélet-mondás hasonlít ahhoz, mikor a tanuló végig nézi a kiszabott leckét, el sem olvassa, hanem — a könyvet becsapva — felkiált: »nehéz ez a lecke én nem is tudom meg!«

Méltánytalan volnék, ha a volt Tantervet gúnyolni akarnám, hiszen mikor fa-ekével szántogatták hazánk szent földét: akkor is ették kenyert, éppen úgy, mint a vaskével szántott földről és a maga idejében jó volt az is, t. i. a régebbi Tanterv, de hogy a jelenlegi

Tanterv jobb, mint az előbbi: részéről határozottan állítom.

De hát miért nem jó a jelenlegi Tanterv? Egy t. bíráló azt mondta a jelen Tantervről, hogy idealisztikus (Idealist akaráván bizonyára mondani). Természetesen, hogy ideális; hisz, aki ismeri a Tanterv természetét: tudja, hogy más nem is lehet, mint ideális. Mert ha minden tanító keresztül tud vinni egy Tantervet: akkor az a tanterv önmagától elesik s újjal kell felváltani.

De hát miért jobb a jelenlegi Tanterv? Jobb, mert a berendezés célirányosabb (nem osztályok, hanem tantárgyak szerint van rendezve). Mert orárvan, tanórarend van benne, mert minden osztálynál, minden tantárgynál, határozottabban van kijelölve a tananyag. De ami legkiválóbb érdeme: lecketerv és tanmenet van benne. Legkönyvebb dolog egy Tantervben azt mondani, pl. a számtannál, hogy az I. osztályban 1—10-ig, vagy 20-ig való számkör. De hogy micsoda leckék vannak azon számkörben s hogyan lehet azt egy iskolai évre beosztani: ez a nehezebb munka. Aki megkísérelte egy egész isk. évre, hat évfolyamra, az összes tantárgyakból a lecketervet és tanmenetet elkészíteni, az nem fogja olyan könnyen mondani a jelen Tantervre, hogy jobb a régi. Tantervet készíteni: nem könnyű dolog, de lecketervet és tanmenetet — szerintem — igen sokkal nehezebb és fáradságosabb munka.

Azt se lehet mondani, hogy szükségtelen dolgokat követel, mert mi volna benne felesleges? Mértan, Alkotmánytan, Ének-elmélet? Ezek csak nem maradhatnak ki egy »Tanterv«-ből. Sőt én, akármik mit mond is rólam, nem bánom, még az Egészségtan tanítását sem hagyom ki, mert a becsületen kívül mi a legdrágább kincs, ha nem az egészség? Mit ér valakinek akármilyen gazdagság is, ha egészségére nem tud vigyázni és beteg? Sokkal könnyebb a betegségtől óvakodni, mint a betegségből kigyógyulni.

Igen soknak se lehet mondani, a mit e Tanterv felöl, hiszen össze van egyeztetve a mennyiség az idővel.

Ha apró hiányokat lehet találni ezen a Tanterven, a t. szerző, ha figyelmét reá felhívjuk, azokat kijavítja, miután »több szem többet lát.« Hogy ezen Tanterv életrevalóságát nem csak én hangzatoztam, hiszen átment annak kézírata már több jeles tanító kritikáján; meghányta-vetette az egyházkerületi tanügyi bizottság is, csak a »Néptanítók Lapja«-é évi 5. szám »Szerkesztői postá«-jának átolvasására utalok: »Ajánljuk figyelmébe a sárospataki, kitűnően szerkesztett Tantervet.«

Hogy a jó Tanterv, jó könyvek szükségesegek és kitűnő segédeszközök, azt nem vitathatja senki; de hogy »az iskola: a tanító ezt meg senki sem tagadhatja. Ha az Irodalmi Kör kiadványai nem volnának teljesen megfelelők, majd elmulnak bizonyára a bajok, mert először Tantervet kellett készíteni és csak azután lehet a tankönyveket hozzá irányítani. Most ez átmeneti idő ügyis. De hát a t. értekezlet ítélete szerint, ez felesleges lehet, mert, ha nem jó a Tanterv, akkor a hozzá irányított tankönyvek sem lehetnek jók.

Uraim, uraim! Ilyen nehéz dolgoknál, mint a Tanterv, elemi tankönyv-írás, nem ledorongoláskan van a helye, hanem szives, jóakarattal segítségre van szükség, hogy minél tökéletesebb legyen valamely munka, mert ez a céljuk a hivatott tényezőknek is! A Sárospataki Irodalmi Kör elég jó hírnevet vívott ki magának, már az egész ország tanügyi közvéleménye előtt, de így elmondhatja: »Nem ellenségeim vertek meg engem, hanem barátaim, a kiktől jót remélték!«

Nagy Sándor,
tanító.

TÁRCA.

Lukács Ödön utóbbi költeményeiből.

Ujfalussy Bélához.

I.

Tisztelt Barátom!

Új évbé léptünk! Nekünk hosszú
Egy év. Kivált ha lép a szenvedés;
De annak, ki az időt szűlé,
Csak egy gyorsan tűnő szárnylebenés.

Milyen leand ez évek útja?
Öröm-virágok közt kigyózik-e?
Vagy szívünket majd bánat dűlta?
S aztán szelvények között nyugszik el?

E kérdésekre csak az Urnak
Lehet kegyelmes, biztos válasza!
Ó látja csak minő lesz sorsunk?
Mit ér meg egyház s a magyar haza?

Az Ur előtt én leborulok
Ez új esztendő tükös reggelén,
Imádkozom és elárasztja
Szívem egy édes, biztató remény.

És azt hiszem, hogy boldogság száll
Azokra, a kik híven küzdenek!
Te híven küzdés! Azt kívánom:
Reád csak öröm-órák jöjjenek!

Nyíregyháza, jan. 2. 1895.

II.

Kedves Barátom!

Egy szebb jövőd hajnaláról
Zeneg a költő éneké,
Miódön egy ezred lehnnyitárol
Szól az idő tüete.

Legyen jövődönk szép, virányos
Egytértésben nagy s erős;
A reménység, mely felénk szálldos,
Nagy boldogsággal viselős.

Te is, kit véd az Urnak karja:
Ébredj örömré e napon.
Tűidet az Ur takarja!
Viruljatok, mint felvirul meg
E sokat küzdött drága hon!!

Nyíregyháza, jan. 1. 1896.

Viszonzásúl

Vas Mihálynak, szives újjévi üdvözlétére.

1896.

Kedves Barátom!

Holló-szárnyakon jön a bánat,
A boldogság csicseregve száll;
Ezt nem gyorsítja jó kívánat,
Intésre amaz meg nem áll.

Egy kéz van csak: a „Láthatatlan”,
Mely életsorsunk vezeti,
Mely fényre fényt halmoz a napban,
S a tenger habját rengeti.

Talán, ha ennek zsámolyánál
Alázra kalesolnak kezét,
A veszélyek habortlatánál
Veszély nélkül állatvezet.

Szívem előtt megalázom
Naponként, s buzgón kérem őt,
Hogy nyissa meg szabaduláson
És légyen sorsom kedvezőbb!

Ha meghallgat: dicsérem nyitván
Nagy jószágát, magasztalom;
Ha eltaszit: bűkönyvet sírván:
Eltölt egy csendes fájdalom.

S megadással hordom keresztet!
Nálam szenvedett annyi jobb.
Krisztus elhunyt kínos kereszten,
Nyomort szenvedve sira Jób.

Csak előbb menjen a közérdek,
Csak boldogtéljón nemzetem:
Remegve hajtok fejet, térdet
Előtted bölcs, jó Istenem!

Indáj te is, nyugalmas szívvel
Az év göröngyös útján!
Áltjón meg az ég ilyen hittel,
S a hegy mozdul meg erején!

Az Isten megtart! Országában
Egy porszemecske sem vesz el! . . .
A végtelenség fénylakában
Új fény, új élet vár s öled.

Nyíregyháza, 1896. január 2.

KECSKEMÉTHY BÉNJÁMIN.
1824-1896.

Mulasztást kívánok helyrehozni, midőn e lapok t. olvasóit Kecskeméthy Bénéjmin pinkóci lelkipásztor haláláról értesitem. Reményteltem, hogy kortársai közül valaki, ki közelebről ismerte puritán jellemét, életének küzdelmeit, egyházi téren való szereplését, méltóképen fog adózni e lap hasábjain is az ő emlékeztetének. De, mert reményem megalatkozott, vagy legalább mindez ideig hiúnak bizonyult, legyen szabad nekem legalább annyit megemlékezmem, hogy egy régi, hű szolgálva ismét kevesebb.

Ő az Ur szőlőjében egyike volt azon egyszerű igénytelen munkásoknak, a kik kora reggeltől késő estig fáradhatatlanul dolgoznak, de a kiknek munkássága a szóízkerítésen túl semmi zajt nem csinál, s a kik — ha meghalnak — helyükre lép egy másik munkás, űr nem marad utánuk, csak közvetlen környezők, szeretteik szívében:

de ez aztán fajobb, pótolhatatlanabb, mint a kiválóbb szellemek, lángelmék a elköltözése által támadt üresség!

Nem kereste, igaz, őt sem kereste meg hírvé, kitüntetés, a kibizalom; de a kik ismerték, tanúbizonyosságot tehettek róla, hogy a rábízott kevesen hív vala.

Életének 72 esztendejéből 46-ot töltött el az egyház szolgálatában. Ma 10—25 évet valamely közpályán egymásután tovább tolni, elegendő ok arra, hogy a társadalom megkoszorúzza fáradt közmeberének hímlokat; de az ország, a társadalom talpköve: a nép erkölcsi érének, nevelőjének 46 évi szolgálata sem hoz egyéb jutalmat, mint azt, a mit egy jól és hasznosan töltött élet öntudata nyújt önnön léleknek

Ilyen megnyugtató öntudat teheti edessé elköltözött szolgatársunk örök álmát is. A hívő a gondviselés odaállította, oit befőtötte hivatását becsülettel, teljes kötelességérzettel. Nyájának pásztorja volt, ki életét is kész adni juhaiért. Ő mondhatta azt, midőn ezelőtt 9 évvel Nyáradon átközött 31 évi szolgálat után Pínkóc válassza, el papját, — a néphez intézett búcsu beszédében: „Tegyetek bizonyosságot ellenem az Ur előtt: ha valakinek ökrét elvettem . . . ha valakik erőszakoskodtam, ha valakik megrontottam, ha valakinek kezéből jutalmat vettem, hogy azért ő róla szememet elfordítsam: visszadom néktek (I. Sám. XII. 3).

Pínkóc lett volna rá nézve mintegy földi jutalom addigi sáfarkodásáért! Sovány jutalom, olyan, mint a milyen várakozik a ref. papok legnagyobb részére. Pínkóc, a gazdag alapítványai által halhatatlanná lett Horváth Mária ősi fészke, ez a 92 lelket számláló gyülekezet, a maga ködös, földhöz ragadt tagjaival ép olyan nyomorúságos IV-ed osztályú eklézsia, mint volt Nyárad, s mint a milyen a még többi 212, tiszánaneni egyházkerületünkben. Nekem legalább, ha ez állomás-cserére gondolok, úgy tetszik, mintha csak épen azt akarta volna megpróbálni, vajjon a ref. papok elváthatatlan kísérő társán — a paizsos férfún — az Ungnak a jobb partján nem volna-e könnyebb diadalmaszkodni, mint a bal partján?

Bizony, egyaránt nehéz volt mindkét helyen! De azért nem zúgolódott. Kevesre állította oda a gondviselés: ő e kevesből is tiszteletre méltó eredményt mutat fel. Hat élő gyermekkel áldotta meg az ég: ő mind a hatot megfelelő nevelésben részesítette. Hosszú 20 esztendeig állandóan volt egy-egy gyermeke, a kit a sárospataki főiskolában taníttatott. 600 frt évi fizetésből 20 évi taníttatni: emeljtek kalapot a gondos, takarékos családapá emlékének! A hat közül egy volt már csak szárnyai alatt: a legkisebb, a legkedvesebb. Addig kívánt élni, míg ennek is puha, meleg fekszet épít. Öhajását megrontotta egy váratlan tüdőgyulladás, mely pár nap alatt véget vetett küzdelemteljes életének.

Temetése február 2-án ment vegbe. Koporsóját életének hűséges társa, most már özvegye, gyermekei, unokái, gyülekezetének apraja-nagyja s mindazon papársai, kik csak haláláról értesültek, kísérték nyugvó helyére.

Az Ur, a hű munkások jutalmazója méltatta emez ifjút: „Jól vagyon hív szolgálata, kevesen valái hív, többre bizlak ezután.” P. P.

KÖNYVISMERTETÉS.

Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató” bíralatára.

E becses lap 6. és 7. számában Réz László úr „Kis Hitoktató” című könyvecském kritikailag ismer-

tetvén, mivelhogy bíralatában e tankönyvnek világosan kitűzött specialis célját figyelembe venni nem volt hajlandó és így teljesen elhibázott fel fogásból indult ki: önmagam és az így iranti költességem e bíralatra néhány helyreigazító megjegyzésem.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a „Kis Hitoktató” című vallástani kézi könyvet a mind égetőbben érzett gyakorlati szükség hozta létre. A vértessaljai egyházmegegyében ugyanis a nagy terjedelmű uradalmi birtokok területén elsősorban élő reformatus cseledek és azok iskolakötelezett gyermekei, az újabb ideig, vajmi kevés vallás-erkölcsigondozásban, illetőleg ref. felekezeti vallásos oktatásban részesültek. Pedig e szórványokban levő hitorsosaink száma az 1893-diki hivatalos összeírás szerint megközelíti az ötföldi ezeret, a 6—12 éves ref. tanköteles gyermekek száma pedig meghaladja a 600-at; s e 600 ref. gyermek kivétel nélkül erös katholikus szellemben vezetett tanyai vagy községi iskolába jár, a hol lassanként egészen megszokják a katholikus vallási gyakorlatokat, beszívják az evangéliom ellenes tanokat, ellenben saját vallásuk hitelveivel és szokásaival — az újabb ideig — meg sem igen ismerkedhettek, annalfogva egyháznaknak öntudatos és buzgó híveivel nem is voltak.

Vértessaljai egyházmegegyénk, hogy ez iskolás gyermekek elnevelését lehetőleg magakadályozza s általában a szórványokban élő híveinket fokozott vallás-erkölcsi gondozásban részesítse: szükségesnek látta egy egyházmegegyei misszió-bizottság felállítását, mely bizottság 1892-ben megalakíttatván, azóta minden lehető elkövet kitűzött nemcs e célja érdekében. — E bizottság megbízásából készült a szóban forgó „Kis Hitoktató” című könyvecske is; — mert a mint a misszió munkálkodást megkezdött, csakhamar kitűnt, hogy egy ilyen, tiszta s tanyai kath. iskolába járó ref. gyermekek fel fogásához s kivételcs helyzetéhez mért specialis tan- és olvasókönyvre ökvetetlen szükség van; mivel hogy a nagy távolság miatt sem a tanyai iskolások az anyaegyház felekezeti iskolájába való járásra kötelezni és kényszeríteni nem lehet, sem az anyaegyház tanítója vagy lelkésze — még ha erre kellő költéssel rendelkezik is az egyház — gyakoribb látogatással és rendszeres oktatásban a tanyai iskolásokat nem részesitheti. Épezt volt hát első sorban szükség erre a „Kis Hitoktató”-ra, vagyis egy olyan könyvre, melyet a tanyai iskolások és a szülők kezebe lehessen adni, a mely mintegy helyettesítse a hitoktató lelkészt vagy tanítót. — Kérdem most már Réz L. urat: megmarad-e továbbra is azon állítás mellett, hogy a kérdéses könyvecske elé kitűzött célt nem tudom helyeselni?

A vértessaljai egyházmegegye e célt helyeselte, könyvem bíralat alá vette s méltóan találta a könyvmutatóra s annak eszközzésére vagy legalább a nyomtatási költségek fedezésére a dunamelléki egyházkerületet kérte fel. Az 1893. év őszén tartott egyházkerületi közgyűlés a kéziratot a maga irodalmi bizottságának adta ki bíralat és javaslatlattel céljából, a mely bizottság a következő ősi közgyűlésre azt a javaslatot terjesztette elő, hogy a kis terjedelmű munka, hogy a maga elé kitűzött s a bizottság által is helyeselt célt annál inkább elérhesse, még némely részletlekek kibővítendő volna. Így került e könyv, a bibliográfiáknak, erkölcsstanal és a túlvilágról szóló szakaszokkal megtoldva s egyébként is átalakítva, az 1895. évi ősi közgyűlés elé, mely az irodalmi bizottság javaslatára most már elhatározta, hogy e kis mű az egyházkerület összes szórványai számára könyvomutassék.

S ezzel az egyházkerület nyilván documentálta, hogy

egy ilyen speciális irányú vallástani kézi könyvre valóban szükség van, — nem ugyan a ref. felekezeti népisiskolában, hanem az olyan ref. vallású iskolás gyermekek számára, a kik kedvetlenül helyzetüknél fogva csak katolikus jellegű tananyag vagy községi iskolába járhatnak, folytonos kísértésnek vannak kitéve a katolicizmus részéről s épen ezért (s ez felelet a Réz L. úr feltett kérdésére is) ezeket *nagyobb gondnal kell védeni* az, úgyszólván naponként hallható, tévának ellen. Vagyis, az ezek kezébe adandó tankönyvben nyomtatékosabban kell kiemelni az evangéliumi vallás hitágóságait, felekezeti szertartásait és szokásait, szemben a katolikus dogmákkal, szertartásokkal és szokásokkal; s a tananyag kiválasztásánál s feldolgozásánál nem doktrínáról, hanem egészen praktikus szempontok szerint kell eljárni, ha a lehetőséghez képest ellensúlyozni akarjuk a katolikus szemléti iskolai tanítás és nevelés káros hatását a ref. növendékekre, nem különben a szórványban felnevelő hitorsosainkál. E gyakorlati szempont vezetett engem e kis mű összeállításánál s e gyakorlati célra való tekintet indította egyházközpontunkat a mű kiadására. S ha Réz L. úr ezek után is azt mondáná, hogy »a könyveske elé kitűzött célt nem tudom helyeselni« és »nem vehetem figyelembe speciális céljait« ám legyen neki az ő hite szerint.

És mert Réz L. úr teljesen doktrínáról szempontok szerint bírálta e »Kis Hitoktatót«, mint valamelyi közönséges népisiskolai használatra készült tankönyvet, csak természetesen találom, hogy tetszését nem nyerve meg: hogy sok a kifogása a tananyag és beosztása ellen, hogy nincs megelégedve a kérdéző tanalakkal és az irályal sem... Hat kérdem, mit fog mondani Réz L. úr arra a *nemzetiségi kátérára*, melyet a magyar kormány a nemzetiségi vidékek iskolái számára mostanában készített? ... Miért ez a speciális tankönyv? Hisz Réz L. úr szerint »egy és ugyanazon iskola (akár községi, akár felekezeti) tegyük hozzá: akár nemzetiségi) mindig népisiskola az!) tananyagára nézve különbséget tenni az iskola jellege szerint: egészen helytelen. A tananyag egy és ugyanazon fokú iskolában csak egy s a helyes módszer is csak egy lehet.« Így hát mi szükség külön nemzetiségi kátérára, melynek tananyaga, s módszer egy sem lehet más Réz L. úr szerint, mint az eddigi szerkesztett s a magas miniszterium által is elfogadott száz meg száz népisiskolai tankönyv? ... Réz L. úr szerint valószínűleg semmi szükség; ám a magyar nemzeti politika szempontjából ép oly indokolt egy ilyen nemzetiségi kátér szerkesztése és kiadása, mint a ref. felekezeti szempontjából a Kis Hitoktatóé.

Hogy mit és mily sorrendben öleljen fel a Kis Hitoktató a népisiskola tananyagából, azt a maga elé kitűzött s fentebb vázolt cél határozta meg. E szerint előre kellett bocsátani a legszükségesebb imádságokat és legismertebb énekeket; mert mi haszna volna, ha a bíráló úr kivánsága szerint »vallásos erkölcsi tartalmú elbeszélések« adnánk annak az első vagy második, vagy akármelyik osztályba járó s nagyon is gyenge tehetségű pusztai gyermeknek, holott imádságainkat s énekeinket sem ismeri, hanem a »Miatyánk Istent« és »Üdvözlégy Mária« imádkozza és sűrűn veti a keresztet, sőt le is térdel! ... Persze, mert mindez így látja, így tanulja el abban az erősen katolikus színezetű tananyag iskolában, hol szándékosan nevelik pápistává a prot. szülők gyermekeit is. Fődolog tehát, hogy abban a könyveskében, melyet ezeknek a gyermekeknek a kezébe adunk, össze legyennek gyűjtve s legelől álljanak a legszokottabb s legegyszerűbb imádságok és az énekversek közül is mentől több, mert szomorú tapasztalat,

hogy sok pusztai csejédnek magának sínes énekes könyve, nem hogy gyermekeinek vehetne. Hogy ezeket az I. és II. osztályban mind megtanulni, vagy megtanítani lehetetlen, abban igazva van a bíráló úrnak; de ezt a lényegyet úgy sem érintő forma-hibát kiegyenlíti ama fontosabb dolog, hogy így, mintegy dióhéjban együtt van a gyermeknek úgy imádságos, mint énekes könyve. Tanuljon meg belőle minden évben annyit, a mennyit elsajátítani képes.

Hogy ezek után az *ünnepekre* való átmenet helyén van, maga a bíráló úr is elismeri. Ám hogy a negyedik helyre az istenitiszteletről szóló részt helyeztem, mely az 6 speciális elemlete szerint a VI. osztály utolsó tanulnielőjáró képezné, azt mar nem helyesli, — persze kiindulási pontja helytelen lévén, nem is helyeselheti; ám, ha tekintetbe vette volna a Kis Hitoktató speciális célját, csak természetesen találta volna, hogy annak a szegény pusztai gyermeknek, a ki minden nap pápista módra imádkozik az iskolában s igen gyakran a pápista istenitiszteletre is elvezényelítetik, nem az Isten mindengyhátóságát, vagy a Szentháromság titkát kell előbb megmagyarázni, hanem az Istennek léteiben és igazságban való imádsát és a katolikus ceremóniák üres voltát.

(Folyt. köv.)

Lévay Lajos.

IRODALOM.

A sárospataki állami tanítóképző (XII) értesítője az intézet 25 éves múltjáról s 1894/5. tanévi állásáról a napokban került ki sajtó alól. Mint millenaris értesítőben benne van az intézet épületének fényképi másolata (a keleti és déli oldal nézete) az egész épület homlokrajza, egész belső beosztásának és az egész teleknek térrajza esinos kiállításban. Összeállította *Dezso Lajos igazgató* a tanári kar közreműködésével, nyomatta *Steinfeld Jenő* Sárospatakon. A tartalomjegyzékkel együtt 88 (8°) lapra terjed s azért csak ennyire, mivel a miniszterium a 10 ívre tervezett értesítő helyett — mint a 86. lapon olvassuk — csak 5 ív terjedelműt engedélyezett. Ezen a szűk téren, jó beosztás mellett, sokat mond ez az értesítő úgy a multból (1—48 l.), mint a jelenből (41—87 l.). A multat ismertető rész az intézet keletkezése (1—14 l.), szervezete (15—30 l.), szervezete (31—43 l.) és működése (44—47 l.) című szakaszokra van osztva. Megtudjuk ezekből, hogy miként alakult ez az intézet a reformatusok felekezeti képeződjéből, mily szerződés alapján vette át az állam a főiskolától az úri convictus számára rendezett s eredetileg katonai laktanyának tervezett épületeket, hogyan s mikor nyílt meg (1870 jan. 20) az új intézet, mi célra szerveztetett annak igazgató tanácsa, kik voltak annak 25 év előtt tagjai, kik működtek az intézetben, mint rendes tanárok (összesen 24), mint óráadók (összesen 18), mint orvosok (2), kertészek (5) s mennyi volt a növendékek száma 25 év alatt (összesen 1720, évi átlag 69) s mely ifjúsági egyuletek (olvásó kör, zenekar, tűzoltó csapat, énekkar) alakultak s fejlődtek benne idáig. Az olvasó-kör és tűzoltó csapat alapszabályilag is be vannak mutatva. Az intézet szervezete és működése címek alatt a snallásokról, a reménybeli internatusról, közéletéről, és ennek fejlődéséről (az élelmezővel kötött szerződés is egész terjedelmében olvasható), egészségügyről, az intézeti könyvtárról (összesen 3381 kötet, 3981 frt értékben), ifjúsági könyvtárról (532 kötet), népkönyvtárról (gyakorló-iskolásoknak, 29 kötet), a

különböző gyűjteményekről, felszerelésről, az 18^{69/70}-tól használt tankönyvekről, a gyakorlati oktatás eszközeiről, a segélyekről, jutalmakról, a tanévek tartamáról, az ünnepekről, kirándulásokról, a pót-tanfolyamokról, tanképesítésről s a 25 év alatt feladott írásbeli tételekről, találok érdekes adatokat. 25 év alatt 334 tanító nyert ez intézetben oklevelet. Közöttük 7 nő. — A második rész az 189^{1/2} dik év képét az első résznek megfelelő modorban és részletességgel rajzolja meg. Közölvén az igazgató-tanács és tanári kar névsorát, a növénydekek számát tablas összehelyezésben (összesen 71, a gyakorló-iskolában 57, év végén 50), a tananyag kimutatását tantárgyanként (a gyakorló-iskoláét is) s mindkettőnek tanórarendjét, a taneszközök stb., ifjusági egyletek gyarapodását, a vizsgálatok eredményét s az év fontosabb eseményeit a jubileumi ünnepekről rövid leírásával s az ez alkalommal történt adakozások kimutatásával. Két adatot — futólagos atnézés mellett is — helyre kell igazitanunk a különben gondosnak tetsző füzetben. Egyik egy személyi adat a 21. lapon, a hol szent-istván baktai áll *baktai* helyett. Kovács I. ugyanis Bakta lelkisapstora ezúttal és nem Baksáé. A másik fontosabb ennél a 38. lapon, a hol az 18^{69/70}-tól használt ref. vallástani könyvkül csupán *Boeser L.* »Egyháztörténelem«, *Kiss Kálmán* »Bibliai történetek kézikönyve, Symbolika«, *Kiss Aron* »A prot. népiskolák módszertana« és »Zsinati törvények« vannak feltüntetve. Hát ez állhat s bizonyosan áll is a jelenre, de az elfolyt 25 évre teljességgel nem, már csak azért sem, mert a megnevezett művek általában későbbi kételek a sárospataki tanítóképeznél. Hogy a használt tankönyvek kimutatása a többi felekezetre nézve is ilyen hiányos-e, azt azok tudhatják. A minisztérium takarékosága nagyon látszik az értesítő papírison, a mit teljességgel nem mutat millenniumi ünnepeit. Ugy halljuk egyebant, hogy az olcsó papírosra nyomott példányok csak a növénydekek és a szerkesztőségek számára készültek. Szerintünk — legalább a növénydekek — *emlékgyanánt*, a jobb papírosú példányt is megérdemelnék.

— A „**Protestáns Szemle**“ februári füzete minden tekintetben folytatását képezi a januári füzetnek; folytatását annyiban, hogy ugyanannak a négy tanulmányának folytatását (kettőnek befejezését) adja, a melyeket a januári füzetben megkezdett, s folytatását főképp abban a tekintetben, hogy az iránycikkben a szerkesztő („Theologia evangéliom nélküli“ cím alatt) tovább folytatja a bibliai tudományok, a vallásbölcsészlet, az egyéni hit és meggyőződés, a szabad gondolkodás elleni harcot, a harcot mindazok ellen, a kik nem hisznek a szentírás merev inspirációjában, nem hajolnak meg a hittételek hatalmi szava előtt, általában nem tisztelik kellőleg a *tekintélyt*, hanem önálló véleménynyel mernek bírni a vallásos kérdésekben. Beszél evangéliom-ellenes theológiról, pedig a vulgaris rationalismust és a Straussék speculatív pantheismust kivéve, mi nem igen ismerünk evangéliom-ellenes theológiát. Megtámadja a *rationalismust*, a mely pedig részben a reformátio születésénél is jelen volt; csak hibáit látja, jó oldalaió semmit, pedig a XVIII. század rationalismusa nélkül ma nem éveznök a XIX. század vallásos szabadságát, türelmét, tisztult vallásos felfogását; neki köszönhetjük a mysticismus legyőzését, a kritikai vizsgálódást és a vallás-történet kezdetét. Másod sorban a *bibliai criticismus* ellen támad, s ezt még jobban helybenhagyja, mint a rationalismust; neki mind az a fény, a mit a bibliai kritika az ó- és új-zsidóvási irodalom keletkezéséről, a zsidó, valamint a keresztény vallás eredetéről, fejlődéséről, az egész bibliai kor történetéről nyújt — csak pusztító láng, a mely a kereszténység összes

igazságait, eszméit és tényeit vagy elhamvasztotta, vagy elhamvasztással fenyegeti. Óh szegény protestáns theologia, a mely félsz a világosságtól, félsz a tűztől, mert az, a mellett hogy melegit és világít, néha perzseli is szokott! Óh hát ha ilyen vagy, legjobb lesz neked visszatermed a sötétség honába, a római egyház kebelébe! Ott nyugodtan élhetsz az ezredéves hagyományok, nem kell új fölfedezésektől félned, nem bántja szemeidet a fény, a kritikusok kíméletlensége! Ugyanitt azt mondja, hogy a szentírás Isten igéje! mi Patakón úgy tanítjuk, hogy magában foglalja azt. Az az író, a ki Ballagittól egykor azt tanulta, hogy a monotheismus, a szellemi Isten hívése a vallásos fejlődés csúcspontja, ma minden megjegyzés nélkül, sőt helyeselve közli a hazai irodalom rovatában: „... A vallástörténet valódi menete az, hogy a vallás öskinyilatkoztatásból származott, első alakja a monotheismus volt s ez a monotheistikus kijelentés az ember értelmi és erkölcsi eltévelyedése következtében fajult el itt fetisismussá, ott politeismussá! Hát ez már nem hit, hanem tudás dolga, s a ki ilyet hirdet, az nem hitét demonstrálja ezzel, hanem azt, hogy járatlan lázraiben, illetőleg járatlanságot tetten, hogy nagyobb hitet mutathasson. Csak mellékesen emítjük meg, hogy a külföldi egyházi élet rovatában *Sulez-t*, a híres drezdai predikátor, következetesen Schultzenak írja. — Mi sajnálatlalt látjuk, hogy a Prot. Szemle egyre tovább halad a lejtőn, mind jobban hűtelenné válik nyeres feladatához, s egyre közelebb viszi a zátonyhoz magát — a Protestáns Irodalmi Társaságot is.

— **Értesítés.** „*Krisztus az én életem*“ című egyházi beszédek t. előfizetőit s az egyházi irodalom iránt érdeklődő magyar protestáns közönséget ezennel tisztelettel értesítem, hogy beszédekim II. köteté — mely szentháromság vasárnapjától adventig terjedő időszakra vonatkozó prédikációkat, reformáció-ünnepi, hálaadó, koronázási, millenniumi, konfirmációi sat. beszédeket tartalmaz, sajtó alatt van s legközbőbb május hó elején, ha Isten úgy akarja, egy kötetben, t. megrendelőim kezébe jutand. Szolgáljon az egyszersmind feleletül mindazoknak, a kik beszédekim sorsára vonatkozólag hozzáam kérdéseket intéztek. A kik még az I. kötet áraval hátralékban vannak, azokat újra sürgetve kérem, hogy kötelezettségöknek eleget tenni ne készenek. A kik az I. kötetre előfizettek, illetőleg azt megrendelték, azoknak a II. kötetet is meg fogom küldeni; ha ezek közül valaki a II. kötetet birni nem óhajtaná, szíveskedjék azt velem levelező lapon tudatni, hogy ilyformán a postai szállítási díjat megtakaríthatassam. A *II. kötet előfizetési ára* fűzve 2 frt. *Bolti ára* 50 krral magasabb lesz. Csinos dörkötésben is kapható lesz 2 frt 60 krrt. A ki e művet köve akarja birni, levelezőlapon, vagy az utalvány margóján jelente szándékát. A bekötési ár ily alacsonyra természetesen, csak tömeges megrendelés mellett volt szabható! Küszönetet mondok lelkészársaimnak, különösen a legújabbban jelentkező református testvéreknek, kik beszédekim megjelenését szíves támogatásuk által lehetővé tették. A világi urak közül — sajnos — még mindig igen kevesen érdeklődnek jelen, magány-áhitatoságra is szánt munkám iránt. Kiváló tisztelettel s testvéri üdvözlettel. Sopronban, 1896 február 22-én, *Zábrák Dénes* ev. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lukács Ödön halála és temetése. Nehány nap óta változást érzett már testében, de magának sem akarta megvallani. Meghült, de baját nem közölte orvo-

sokkal, mivel bizodalmatlan volt az orvosi tudomány iránt. Házi gyógyóddal, szobában maradással, bójttal próbálta elújni magától a kellemetlen véndéget, de sikertelenül. Testében megfogyott, életkedve csökkent, panasz kelt ajkaira, hitét azonban nem veszítette el. Aggódo szeretettel tudta még bátorítani is, aranyos kedvvel tudott neki megnyugvást is támasztani maga körül. Barátai nyughatalankodni kezdtek érte s óvták a munkától, nőgatták az orvosi tudomány igénybe vételére, de makacs maradt. Mire ráküdtek az orvost, az már csak a betegség végzetes voltát állapíthatta meg. A hírvesz Józsa kijelentette f. hó elséjén, hogy menthetetlen. Rémület fogta el övét, a kik imádkáltak, s a kiket imádozt az önfeláldozásig. Próbálták menteni minden kigondolható módon, de már későn volt. A kis, de hatalmas természetű, temérdek munkát, gondot bíró férfi öszeroskadott s rövid szenvedést után elaludt örökre. Talán influenza, talán tüdőgyulladásból eredő szívszélhűdés oltotta ki nemes életét. Halálának híre gyszabba borította egész Nyiregyházát, az egész megyét, a melynek egyik legjelesebb polgára s közigazgatási bizottságának is első rendű tagja volt. Az egyházi község gyászjelentésben tudatta rajongásig szeretett papjának halálát s a villamos sodrony szétrepette a váratlan gyszáz hírt s a hóvá eljutott, mindenütt mély megdöbbenést okozott, de kivált a felső-szabolcsi egyházmegyében és a sárospataki főiskolában. A felső-szabolcsi egyházmegye sietett is leróvni hálátartozását, Pajpai és világi tagjai nagy számmal tódultak a szeretett esperes koporsójához, az egyházmegye gondnoka ott hagyta a fővárost s a képviselőház igazal-masnak ígérkező szavazatát s hozta tiszteletét és szeretetnek jelét az elnöktárs ravatalához. A sárospataki főiskolán gyszalobogó jelezte a nagy vesztéséget s a tanári kar küldöttség által is kifejezte fájó részvétét (Mitrovics Gyula, Szívós Mihály, Radacsi György) a családnak, az egyházközségnek, egyházmegyének, sőt a jelenlétű püspök előtt a tisztántúli kerületnek is a mindnyojokat sujtot vesztéséget felett s a divatos koszorú helyett 50 koronát küldött egy leendő Lukács-éneklőre. A polgári megye legfőbb képviselői s egy egész vidék kiesinyje nagyja kívántak volna részt venni a templomban rendezett gyszáz istenitiszteletben, de csak egy maroknyi része fért be a roppant sokaságnak s ezek közül is némelyek csaknem életveszélyek között. Ezeket és ezeket óhajtották volna látni még egyszer a koporsót s hallgatni kivált az ő kedveltjök érdemeinek méltasát. Az ág. cv. egyházközség nagy küldöttséggel tisztelgett a kiváló halott érdemeinek, a polgári és egyházi dalárda gyszadalaival áldozott annak, a ki «dalt érdemelt mert költő, könyvet, mert szeretett.» A gyszázszertartás folyó hó 3-án, délután 3 óra után kezdődött. A gyülekezeti ének (XC. Zsoltár) és a dalárda nagy hatású gyszadala után Kiss Áron püspök rebegte el búcsú imáját a hű barát és kitünő elvtárs ravatala felett, a melyhez elhozta könyeit is. (Debrecent csak ő és káplánja képviselte.) A szívével imádkozott, mert szívében gyszázolt. A községgel lekötözöttnek érezte magát a fópásztor szereplése által s hódolattal vette volna csupán megjelenését is. Az ima után az egyházmegye főjegyző-papja, Nagymé Albert, a Zakarias XI. 2. alapján szépen méltatta az egyházközséget, az egyházmegyét és polgári megyét ért roppant vesztéséget és a család megmérhetetlen gyszázát s búcsút is mondott a távozó nevében, sőt rövid életrajzát is felolvasta az ott dívő szókások szerint. A gyszázbeszéd után az egyházi énekkar búcsúzott el lelki pásztorától s a hajduk által körített koporsóról leszedték a koszorú-erdőt és papok vitték

ki az úrasztaláról leemelt ércokporsóban nyugvó tetemet. A templom előtt térszűsölvö volt községgé s kocsi-kal. A holt testnek és a koszorúknak elhelyezése alatt a polgári dalárda szerepelt nagy gyakorlottsággal és roppant hangerővel, majd megindult a menet a kocsi-kal végtelen sorával és közel egy órai idő alatt kijutott a vasút mellett levő temetőbe, hol ismét a polgári dalárda szerepelt s utána Mikecz János alispán kitünő beszédben tolmácsolta, hogy ki volt Lukács Ödön s hogy igazság és szeretet voltak életének vezérei s igaznak kell lenni annak is, a mit az ő bűbajos ajka a feltámadásról és a halhatatlanságról annyit elkésszéssel beszélt. A felemelő hatású beszéd után Bács Kálmán s. lelkész, elválasztott balsai lelkész mondott egy szép, rövid imát, mire aztán a Lukács Ödön koporsója bevegyült az anyaföldbe a távozó községgé esendes zokogása és áldó szavai között. Feltűnt, hogy a tisztántúli esperesi kar egyetlen taggal sem volt az esperes társ és a kerületi egyházi értekezlet elnök utolsó földi útján képviselve. — A lapunk tárcájában olvasható költeményeket a melyek közül egyik mélyebben enged bepilantani a boldogult nyugtalankodó lelkébe s minden az ő nagy hitéről tesz ékes bizonyosságot, ajánljuk a t. olvasó szíves figyelmébe. Ha időnk s körülményeink engedik, külön tárcában foglalkozunk a felejtethetlen költő, szónok, s egyházi író érdemeivel.

— A kolozvári Ferencz József egyetemen március 1-én tartatot meg nagy ünneppésséggel az első sub auspiciis regis tudorral-avátás. A felavatott fiatal doktor Kélp Gyula vezéret orvosnövendék volt, ő felségét ezen az ünneppéssé alkalmon Wlassics miniszter képviselte, a ki beszédben az ország tehetősebb urait arra is felhívta, hogy a király példája után indúlva összerinduljanak, alapítványokkal igyekezzenek az ifjúság között a szellemi versenyt fokozni. Így módon tevékeny munkatársra lenne a magyar társadalom a tanári kar oktató-ságának nevelésének és jöltvője a nemzet legnagyobb kincésének, a haza ifjúságának. Hivatkozott beszédben Angliára és Franciaországra, a hol a díjkiosztások valóságos országos eseményt képeznek. Nekünk vannak nagy tudásaink, írónk, művészeink és van tudományos írói és művészi életünk is; de a társadalom egész szellemi érdeklődését a politika és itt is a napi politika múltú tüneményei emésztik fel, úgy, hogy mély, komoly érdeklődés a magyar társadalmi életben a szellemi élet erős nyilvánulása iránt nem is jelentkezik, pedig az összetartó, a kibékítő, a felemelő, a lélek harmóniáját, a kölcsönös becsülést és méltánylást biztosító, az igazi nemzeti ideal felé vezető elemek a napi politika erős kohójának körén kívül állanak. Ezen segítenünk kell! A magyar társadalomnak a király példája szerinti érdeklődését mintegy be kell vinni a telerembe, az ifjúság nemes versenyt mindenkiné a maga módja szerint elő kell mozdítani s meleg érdeklődéssel kell vizsgálnia, hogy kik lesznek hivata majdan a nemzetet vezetni, a nemzet intelligenciájának feladatait betölteni. A miniszter nagy hatású volt a díszes községgé.

— Az osztrák közoktatási költségvetés tárgyalása alkalmával majdnem azok a kérdések és panaszok merültek fel, a melyekkel kevéssel ezelőt a magyar parlamentben foglalkoztak s Gutsch közoktatási miniszter, az egyes kérdésekre adott válaszából következtetve, sok tekintetben egyetért dr. Wlassicsal. Az egységes közoktatásról ő is egy ideálnak tekint, de annak megközelítésére nem hajlandó vállalkozni, míg mások tapasztalatai nem okúlat. Az éltönybök sikeres tanítására szükségesnek tartja, hogy a nyelvtanárak ösztöndíjjakkal külföldre küldessenek, hogy a nyelvet teljesen elsajátít-

hassák. A görög nyelv kiküszöbölésére nem vállalkozik, míg más államok tapasztalatai arra fel nem batorítják. A **ülterhelés** is szobakerülvén, kijelenté, hogy e miatt a sokat hangzatosított baj miatt sem a tantervet, sem az utasításokat nem kell módosítani, mert azok teljesen célszerűek. Az aggodó apák és anyák minden panaszát figyelembe venni s minden kívánságot teljesíteni nem lehet. Ha a tudományos pályára nem termett gyermekek munkaképességet vesznek alpmértékül, akkor az iskola színvonala igen alásüllyedne. A **tanárképzés** javítására s a **tanárhiány** megszüntetésére ugyanazokat a módokat ajánlotta, a melyeket nálunk is régóta sürgetnek. A képviselők általánosan helyeselték a tanárok fizetésének emelését. A **nőkérdeésről** is nyilatkozott Gautsch miniszter. A közoktatási kormány — mondá — nem hajlandó **női gimnáziumot** állítani. A kormány elismeri ugyan, hogy egyes nők a férfiak elé szabott tanulmányokat kellő sikerrel végeznek, de nem szabad szem elől téveszteni, hogy a **női képzés kérdése közgazdasági vesélyt rejt magában**, mert a nagyon messze menő női konkurrencia kétségkívül lenyomja a férfiak béreit és a házasság aránya, sőt maga a család is kárt szenvedne. A közoktatási kormány felsőbb női oktatásról szándékozik gondoskodni, a mely azonban nem szakképzést fog nyújtani, hanem olyan képzést, a mely könnyebb teszi a nőnek, hogy hivatását a családban betölthesse. Különbön a miniszter gondoskodni fog arról, hogy az arra képes nők az érettség vizsgát letehessek, sőt azt is méltányosnak tartja, hogy a nők külföldön szerzett orvosi diplomái a sikeres vizsga letétele után honosítottassanak.

— **A dunántúli ev. ref. egyházkerület püspökeve**, mint a napi sajtó közli, 28 szavazattöbbséggel **Ántal Gábor** acsi lélkész, volt pápai tanár választatott meg. Ad multos annos!

— **Elszász-Lotharingiában** a katolikusok száma 1871 óta 1,223,161-ről 1,198,703-ra esett, míg az evangélikusok száma 250,698-ról 299,000-re emelkedett; az izraeliták száma szintén esést mutat: 40,812-ről 34,361-re. A két tartomány összes lakossága 1871 óta 1,517,494-ről 1,536,152-re emelkedett. Székvárosokban, Straszburgban mindenki felekezeti létszáma emelkedett. A katolikusoké 43,319-ről 56,053-ra, a protestánsoké 31,510-ről 49,798-ra, az izraelitaké 3088-ról 3958-ra, az összes lakosság 78,130-ról 109,861-re, a katonasággal együtt, 123,500-ra. A két tartományban ez idő szerint 327 ev. lélkész van, 250,361 hívővel és 41 ev. lélkész 50,000 hívővel, végül egy ev. katonai hitközség 28000 lélekkel, 2 fő- és 9 szakasz-pappal.

Pályázatok.

A **debreceni** ev. ref. főiskolában egy jogi tanszékre pályázat hirdették.

Annak tantárgyai: kereskedelmi- és váltó-jog, peres és perenkülvli eljárás. Óraszám maximuma a speciál collegiumokkal együtt hetenként 12.

A képesítésre nézve egyházi törvényünk 488. §-a alapján megkívánatik: jogi doktorátus és az egyetemi magántanári képesítés; ha ez utóbbi nem volna meg, a megválasztandó köteles azt két év alatt megszerezni.

Csak ev. ref. vallásúak pályázhatnak.

A megválasztandó tanár az országos nyugdíjintézetnek az egyházkerületi megállapodások szerint jogosított és kötelezett tagja.

Hivatalát 1897. tanév kezdetével foglalja el szakudományára körébe eső székfoglaló beszéd megtartásával.

Tanári javadalom: rendes tanári fizetés évenként 1500 forint; 5 ízben korpótlék 100—100 forint, lakbér fejében évenként 400 ft.

Pályázók kérvényüket keresztlevelel, védkötelezettségek teljesítéséről szóló bizonyítvánnyal, képesti, esetleg alkalmaztatásukról szóló okmányokkal felszerelve a tisztántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenben 1896 március 31-ig adják vagy küldjék be.

Debrecen, 1896 február 24.

Kiss Áron,
püspök.

A **sepsi-szent-györgyi** államilag segélyezett ev. ref. Székely-Mikó-kollégiumhoz (főgimnázium) az ó-classica-philologiai rendes tanári székre pályázat hirdettek.

E tanszék javadalma 1200 ft évi rendes fizetés, két, esetleg több ízben 100 ft ötdéves szolgálati korpótlék és 250 ft lakpénz, vagy természetben lakás.

Pályázni óhajtok életkorukat, végzett tanulmányaikat, képesítésüket feltüntetve okmányokkal felszerelt folyamodványukat az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsához címezve a sepsi-szent-györgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollégium előjáróságához folyó évi április hónap 2-ik napjáig nyújtsák be.

A megválasztandó rendes tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek köteles tagja lenni.

Csak ev. ref. vallásúak folyamodványai fognak tekinthető véteni.

Okleveles pályázó hiányában a tanszék helyettes tanárral fog betölteni, mely esetben a javadalom 800 ft évi fizetés lesz.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsától.

Kolozsvárt, 1896. évi március hó 2-án.

Parádi Kálmán, Dr. Kolozsváry Sándor,
tanügyi-Előadó, első-helyettes

A **debreceni** ev. ref. főgimnáziumban megüresedett rendes tanári állomásra ezennel pályázat hirdettek.

A tanszék tárgyai: természetrajz és földrajz, a mely tárgyakból a megválasztandó tanár képesítését igazolni tartozik.

A tanszék javadalma: évi 1200 ft törzsfizetés, 5 ízben 100—100 ft ötdéves korpótlék, 400 ft évi lakpénz.

Csak ev. ref. vallásúak pályázhatnak.

A megválasztandó az országos tanári nyugdíjintézetnek az egyházkerületi megállapodások szerint jogosított és kötelezett tagja, a természetrajzi muzeumoknak pedig köteles óre és gondozója lenni, s tanszékét az 1896—7. tanév megnyitásával és a bevett gyakorlat szerint, tanszéke tudományköréből vett székfoglaló értekezéssel foglalja el.

A heti órák mennyiségére nézve az Egyházi Torvények 469. §-a, a képesítésre nézve pedig az országos középiskolai törvény 29. §-a az irányadó.

Pályázók kérvényeiket, védkötelezettségek teljesítéséről, képesítésükről, esetleg alkalmaztatásukról szóló bizonyítvánnyal s keresztlevelekkel felszerelve a tisztántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenben, folyó évi ápril hó 7. napjáig adják vagy küldjék be.

Debrecen, 1896 március 6.

Kiss Áron,
püspök.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Rendszerint belföldi 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A holt kéz, mint a reactió újabb jelensége.” Dr. Zsindely István — „Visszahang Sütthő Károly „Missió-ügy” című cikkére.” Csik Dániel. — „A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.” Busa János. — „Még egyszer a debreceni theol. akadémiára s a theol. magántanári képesítés.” Dr. Tüdös István. — „A sárospataki ev. ref. egyház templomáról.” Seinyei Gerzson. — „Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató” bírálatára.” Léva Lajos — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetések.”

A holt kéz, mint a reactió újabb jelensége.

(Vége.)

Vizsgáljuk meg ezek után, vajjon a mai politikai és közgazdasági viszonyok közt oportúnus volna-e a holt kéz felszabadulását megengedni, nem volna-e ez maga után egy veszedelmes következményeket, melyek a jelenleg különben is exaltált politikai viszonyainknak még nagyobb mértékben való feldúlására, a felekezeti ellentéteknek és küzdelemnek még erősebb kifejtésére vezetnének?

A ki különösen a századunk utolsó évtizedeiben napról-napra erősebben mutatózó ideges mozgalmakat figyelemmel kíséri, lehetetlen elzárkózni annak konstataciójától, hogy a társadalom megrendült intézményei sokban átalakulásra szorulnak, s hogy az átalakulásnak előjelei, a nyugoti népeknél már is mindenütt mutatkoznak. Kétségtelen, hogy a társadalom alaperőinek s különösen a vagyonnak hibás megoszlása, a földbirtoknak egy kézben való összehalmozódása nemcsak ellentétben áll korunk demokratikus felfogásával, de a nemzeti boldogulást, az igazi fejlődést, az erők szabad érvényesülését teszi lehetetlenné. A nagy- közép- és kisbirtokok közötti aránytalanság, a mely hazánkban is szomorú jelenséget képez, nem enyészett el az utóbbi években sem; a főpapi, főnemeli, koronai javak igen nagy helyet foglalnak el a köznemesei és polgári birtokok mellett s ha e tekintetben 1848. óta beállt is némi javulás, Magyarországnak 53 millió holdnyi termőföldjéből 34-27% képez kötött birtokot ma is. A hitbizományi intézmény, a feudalizmus e leghatalmasabb maradványa virágzik, sőt századunkban a hitbizományi vagyon különösen növekedett, mert míg a jelen század első felében 10; második felében 1893-ig 65 alapítattott. A 91 hitbizomány által elfoglalt terület 2 millió, 314 ezer hold¹, tehát nagyobb földterületet foglal magában, mint az ausztriai hitbizományoknál találjuk. E kötött birtok mellett különösen nagy az egyházi birtok, mely bennünket közelebbről érdekel.

Az egyházi birtok közel 2 millió holdnyi területet foglal el hazánk földéből, beleszámítva a drávántúli egy-

házi javakat is: így csaknem annyi, mint a hitbizományok által elfoglalt terület az újabb adatok szerint. A földművelési miniszter által legújában kiadott birtokstatisztika alapján a róm- és görög kath. vagyon (a drávántúliak nélkül) 1.677.302 hold. Egyes vármegyék, mint Esztergom, majdnem egészen holt kézen vannak még ma is, nyolc nagy uradalom közül öt egyházi vagyon léven. A dunántúli megyékben (Győr, Komárom, Somogy, Vas megyében) az egyházi birtok a világiakhoz aránylag igen nagy többséget mutat fel, s ha elgondoljuk, hogy az esztergomi érseknek 10 nagy uradalma legalább egy milliót jövedelmez, hogy a nagyváradi püspökség 187 ezer holdat bír hazánk földjéből, hogy a kalocsai és egri érsek szintén valóságos egyházfejedelmek, hogy 1848. előtt a papi javakon 151.604 ember lakott, míg az összes magnásokéin 105.424;¹ hogy alig van vármegye, hol a kath. egyháznak nagy kiterjedésű birtokai ne lennének; valóban nem csodálkozhatunk azon óriási hatalmon, melyely ily realitás alap mellett az egyház rendelkezik. Ez egyházi birtokok és a protestáns vagyon közti kiáltó ellentét felmutatására elég lesz arra utalni, hogy a református egyházi vagyon csupán 3000 holddal több, mint azon terület, melyet külföldi szerzetes rendek tartanak hazánk földjéből kezükben (29.239 hold). Ezek után, főleg, ha még az egyházi birtoknak 1867 óta történt emelkedését figyelembe vesszük, bátran felvethetjük: vajjon az egyházi és kötött birtoknak ily nagy kiterjedése mellett, lehet-e, célzerű-e a holt kézi törvények eltörlése? Nem egyértelmű lenne-e ez a papi uralom óriási kiterjesztésével, nem egyértelmű-e azon törekvéssel, hogy Magyarország is egy pár évtized múlva Spanyolország szomorú sorsára jusson? Avagy ily intézkedések által gondoljuk-e elfojtani a socialis elégtelenségeket; így készülünk-e a nyugtalanokdó elemek, a társadalom alsóbb osztályai által támasztott mozgalmak okainak enyhítésére; szabad-e, lehet-e ily elvvel indulni azon vihar ellen, melynek — Istennek hála — ma még csak szele kísért, de a melyben résztvevő elemek zafólni a jövőbe tekintő szem ott látja véres betűkkel felírva e borzasztó szavakat: „Bellum nihil habentium contra aliquid habentes.”

A közgazdasági és politikai viszonyok tehát nem a

¹ L. Földes: Adalékok a magyar hitbizomány kérdéséhez. Akadémiai Értesítő, 1894.

¹ Az adatok bővebben találhatók: Keleti: Hazánk és népe. Földes: Magyarországi statisztika; Timoleon: A legújabb politikai divat című műveiben.

holt kézi törvénynek eltörlesztését, de sőt annak határozott fenntartását teszik szükségessé. Avagy az egyház kezében levő, a forgalomból kivett s így mozdulatlan javak szaporodása mellett fejlődhetik-e a nemzeti forgalom, az ipari vállalat, kereskedelem, s bármi olyan tényező, mely a nemzeti vagyonosodás életadóforrása? Így közeledünk e a nagyon igazságosabb megosztás felé, a mely nélkül a nemzeti boldogság örökre elérhetetlen ábránd maradhat?

A kath. egyház hatalmi érdekeit előmozdító elveket proklamálni, intézkedéseket foganatosítani nem szabad többé. A hatalomnak különben is természetében fekszik a növekedés, mert a gazdaságot méltán hasonlítja Schopenhauer a tenger vízéhez, melyből mennél többet vesz, annál jobban szomjazik az ember. S e mellett még egy más körülményt sem szabad téveszténi szemünk elől. Sokszor hallottuk, de a legújabb idők tapasztalatai alapján bátran konstatálhatjuk, hogy a kath. egyház nálunk követelőbb, türelmetlenebb, mint Európa bármely államában találjuk. Hatalmának öregbítésével nem vesztélyeztetők-e a legújabb idők nehéz küzdelemmel kivított szabadelvű alkotásait, melyekkel pedig méltán jeleníthetjük meg emelt fölve a külföld előtt az új ezredév hajnalhasadásán.

De reánk, protestánsokra nem oly veszedelmet képezne-e a holt kéz felszabadulása, a mely ellen, ha a legészakbáb küzdelemre állanánk is sikra, legfeljebb a status quo fenntartását tudnók biztosítani. Pedig a protestáns egyház haladni akar. Érdekei nemcsak nem ellentétesek a nemzet érdekeivel, de az igazi szabadelvű haladásával azonosak, a küzdelemben tehát, melyet jogaiért, fenyegetett létének megvédelméért indít, bátran számíthat a liberális közvélemény támogatására.

Ha a katolikusok, mint írják megjegyzik, az 1848 törvényhozás szabad szellemétől várják a szerintök elavult álláspontot jelző holtkézi törvény megváltoztatását, erre határozunk mi is. Ez a mi várunk, a mi erősségünk. Mihelyt az itt lefektetett elvek megvalósulnak; mihielyt a vallásgegyenlőség consequentiái törvény útján biztosíthatnak; mihielyt nem kell félni, hogy a kath. egyház óriási hatalmával, az állami és társadalmi életben elfoglalt közjogi előnyével kell az anyagi gondokkal terhelt szegényesen dotált egyházaink lépten-nyomon küzdeniök; mihielyt nem lesznek utalva arra a segélyre, mely ma csak alamizsna számba mehet, mert egyébként alig minősíthető: mi sem fogjuk ellemezni a szerzés feltételeinek egyenlőségét, ha ugyan akkor még szó lehet e kérdésről. Ne csodálkozzék azonban senki, ha addig mi is a „sint ut sunt“ elvét hangsúlyozzuk. A középkori elvek és intézmények nem tartják magukat sokáig; minden nappal, minden évvel lehül egy-egy sárguló levél azok fájáról. A protestantizmusnak nem szabad csüggednie. Viszonylagos gyengesége nem fegyverzi le; küzdeni fog, küzdenie kell egész erejével jogaiért, mert a jognak és hatalomnak egymással vívott harcában csak a jog lehet győztes, mely, mint „Pierre de Fontaines megjegyzik: „maga az Isten.“

Dr. Zsindely István.

Viszhang Süthő Karoly „Missió-ügy“ című cikkére.

Szerényen hűzódik meg e becses lap f. évi 7-dik számában az a néhány sor, melyre reflektálni szán-

deközom. Megvallom, némi megnyugtatót szeretnék ez úton küldeni a cikkíróknak, mert kevés szavaiból én sok keserűséget olvastam ki. Aztán meg azt is gondolom, hogy az agyonhallgatás csak növelni fogná keserűségét. Hadd lássa, tudja hát, hogy sorai az én lelkeket is megérintették.

Tökéletes igaza van cikkíróink abban, hogy lépten-nyomon találkoznak felületes, rövidlátó emberekkel — egyházi férfiak között — kik a konvent által a missiók körök ellátására évenként kiutalványoztatni szokott 22,000 forintot egyszerűen *kidobott pénznek* állítják s szeretnék azt más célokra, sokan éppen saját jóvedelmük gyarapítására fordítani. Az ily könnyelműen odadobott váddal, többnyire csak suba alól előtörtött felfogással azonban — szerény véleményem szerint — nem érdemes komolyabban foglalkozni. Régen döntött ez ügyben az egészséges közvélemény, midőn a missió-ügyet úgy általában, mint hazánkban is, az egyházfenntartás programjának egyik főpontjává tette. Okos ember ma már inkább azon sajnálkozik, hogy míg a külföldi, gazdagabb egyházak százezreket fordíthatnak a missió céljaira, addig a mi ev. ref. egyházunk konvente csak a múlt tavaszi gyűlésen is 7790 forintot volt kénytelen — fedezetlenség miatt — megtagadni három egyházkerületől, mint a melyek a jelzett összeget új missió-körök fölláthatására kérelmezték. De hogy konventünk egyáltalán nem kíván elzárkózni a missió ügynek tovább fejlesztésétől, mutatja az a körülmény, hogy ugyanazon gyűlésben az újakül kért segélyeket nyilvántartásba vette s elhatározta, hogy *a missió ügyé ügyéről a jövő évben tartandó konvent jegyzőkönyvében részletes jelentés és kimutalás tetsésk közzé és nyomtatassék ki.* Mely határozatban a missió-ügy fontosságának elismerését csak az nem látja, a kinek szemét az önzés, vagy más hasonló szenvedély elhomályosította.

Né fájjon azért a szíve sem Süthő Károlynak, sem missionárius-társainak, ha egyesek kicsinyiséssel beszélnek a missióról. Hadd mutogassák az ilyenek szellemi szegénységüket, — a józan közszellem pedig nyugodtan halad tovább a maga megkezdett útján!

Egy dolgot azonban bátor volnék egyházi hatóságaink nagybecsű figyelmébe ajánlani! Azt nevezetesen, hogy a missió körök állapotáról szóló évi jelentésekre valamivel több gondot kellene fordítani. Egyrészlővűtánsítandók lennének a missiói felkészek, hogy évi jelentéseiket ne csak rövid általánosságban, hanem teljes részletességgel, napló-szerűen szerkesztészek s azokat az ösei megyei, illetégek kerületi gyűlésekre pontosan beküldjék. Másrészlővű a beérkezett jelentéseket a missiói bizottságok beható tárgyalás alá vennék s referenseik által mintegy tükörben mutatnák be az egyes missió-körök állapotát a közgyűlésnek. A konvent e tekintetben teljes szigorúsággal jár el, de a megyéik és kerületeknek fennálló gyakorlat több kívánni valót hagy fenn. A megyei és kerületi gyűlések eddigi jegyzőkönyveiből bizony édes-keveset tudunk a kebelbeli missió-körök állapotáról. Pedig sokan szeretnék tudni, hogy egyik-másik kör — fennállása óta — minő eredményeket létesített, hogy a missionáriusok hol, miben és minő sikerrel buzgólkodtak, jó pásztorai voltak-e az észlelt nyájnak, tudták-e életet lehelni a szétszóró csoportokba? És ha az eredmények tisztá világításban előttünk állanak: én hiszem, hogy sokan tartózkodnának oly hirtelen pálcát törni az ügy s annak bajnokai felett. Mert van ám azokban a missiói jelentésekben sok szép dolog, melyek elhallgatnának azokat, kik most elfogultán, szeretetlenül ítékeznek.

nak jelentette ki a holt kézi törvényeket Polónyi is a képviselőház márc. 10-én tartott ülésben.

L. Konok Sándor. Egyháziogtan kézikönyve 217. l. lly elavult.

Itt, egy elfelejtett helyen, hol a hívek kicsiny számát az ujjainkon is megszámlálhatnók, reformációi emlékünnepeket tart az a vándor lelkész. Elmondja, mit tan még soha se hallottak, honnan datálódik ez a mi vallásunk? Kik voltak annak úttörői, bajnokai, diadalmas zászló-hordozói? S mikor ezt teszi: erőlteti halgatóiban a protestáns öntudatot s szíldárjaita bennük a hovatartozás érzetét. Amott a semmiből vagyont teremtenek — egyedüli eszköz lévén az isten-ige és az apostoli lelkesedés s eredménye a folyvást fokozódó s szép példákban mutatkozó áldozatkészség. Egyik helyen a kicsinyek vallásos oktatása, másik helyen az özvegyek és árvaok gyámolítása, szegények fölségelése, betegek vigasztalása s úrvacsorával való ellátása képezik a szerteyjő lelkész gondját. Oh hát nem apostoli hivatás-e ez s nincsen-e az ilyen munkán Istennek áldása s nincsen-e az ilyen áldás munkának létjogosultsága? Kidobott pénz-e hát, mit ily üdvös célra fordítanak? De ki tudná mind elsorolni azokat a szép mozzanatokot, melyekben egyes missiói jelentések bővülöknek. S mennyivel többre volna képesek missionáriusaink, ha azt tapasztalnák, hogy működésük iránt több-több érdeklődés mutatkozik. Addig is azonban foglaldjanak ök hiven a reájuk biztoltakban s ne csüggedjenek el, ha egyesek munkáikat kicsinyléssel nézik. Az úgy, melyben fáradoznak, szent úgy és így az nem csúfolthatatik meg!

Meddig kellene várniok azoknak a színtén magyar református missionáriusoknak, a kik távol világrészről küldözgetik hozzánk kerő szöveget, na meg a háziaké! Itt is sajnáljuk azokat a sovány falatokat! Sőt én tovább megyek és azt mondom, hogy, miután a szegény lelkészeknek államsegélyekkel való gyámolítása inmar kezdetét vette s már mostan is — a kezdet kezdetén 22,000 frt — vagyis ugyanannyi osztatot ki államsegély címén, a mennyi a konvent áldozhat ez idő szerint missiói célokra, és miután az 1848. évi XX. törvények fokozatos megvalósítását is remélhetjük — dacára a hivatalos tiltakozásoknak — amennyiben föltelezzük az egyház hivatalos képviselőit, hogy e kérdést napi rendről levétetni nem enged: — mondom, ilyen kilátások mellett közel az idő, mikor itt a tisztánimeni egyházkerületben is új meg új missió-körök felállításáról fogunk gondolkodni!

Egy positióra már most is bátor vagyok felhívni az intézőkörök figyelmét! Miskolc tőzsomszedságában, a diósgyőri állami vas- és acél gyártelepen ez időszerint — úgy tudom — 28-30 református család lakik, — nem számítva azon munkásokat, kiknek alkalmazása inkább csak ideiglenes jelleggel bír. A sokkal nagyobb számú katolikusok már templomhelyet is szemeltek ki maguknak igen szép, alkalmas helyen s rövid időn készen lesz majd a templom is. A mi híveink a diósgyőri anyaegyházhoz tartoznak, az ottani lelkész szolgálata alatt állnak, ki a gyermekek vallásos oktatását tényleg végzi is a gyártelepen. De a mi híveink — köztük előkelő, intelligens emberek — valamivel többet szeretnének a lelkési szolgálathoz. Azt óhajtánák, hogy a hétnek erős munkában töltött napjai után ne kellene a még jótavolra eső diósgyőri templomba zarándokolniok istentiszteletre, hanem az ő otthonukban részesülhetnének — ha csak ritkább időközökben is — isten-igéjében. Volna e célra szép helységük is, a gyári iskola diszterme, mely 200-300 lelkét is befogadhatna. Sőt volna, ki az éneklést is vezetné, esetleg fisharmoniummal kísérné. És a mit legelőbb kellett volna elmitenem, a jelenleginél magasabb egyházi adót is készséggel viselnék.

Ne vegyük-e fel gondjukat? Tisztelettel tisztem le e kérdést az intéző-körök zöld asztalára! Csik Dániel.

ISKOLAI ÜGY.

A népoktatási törvény reviziója s a népiskolák államosítása.

Az idei közoktatási költségvetés alkalmával felmerült fontosabb kérdések és indítványok között alig volt még egy tetszősebb és szükségesebbnél látszó, mint a népoktatási törvény reviziója és a népiskolák államosítása. Azok a visszatekintések s azok a magyar állam egysége ellen való igazgatások, melyek egyes felekezeti s különösen nemzetiségi iskolák fenntartásáról és vezetőiről nyilvánosságra juttattak, a törvényhozók tekintélyes részében nap-nap után erősebbé teszik azt a meggyőződést, hogy a népoktatási törvény revizióját s a népiskolák államosítását minél előbb végre kell hajtani. Maga a vallás- és közoktatásügyi miniszter is több ízben szükségesnek tartotta erről a két fontos kérdésről saját véleményét elmondani. Kijelentette egyrészt, hogy a népoktatási törvény reviziójához az előmozdítók már készülnek, de jelenleg nem látja az időt alkalmasnak arra, hogy a felekezeti egy nagy népoktatási vitával zavarja meg, hanem egyelőre legelőszórnék gondolja egy novellaris törvénnyel segíteni a bajon. Másrészt szükségesnek tartja az állami népiskolák szaporítását; de azzal a gondjattal, hogy a népoktatásügyet kizárólag az állam vegye át, nem tud rokonszenvenni, mert a felekezeti és az állam között fejlődő szabad verseny csak előmozdíthatja népoktatásügyünk fejlődését. Különbösen is a legtöbb felekezeti és községi iskola is feladatul tűzte azt a célt, melyet az állami iskolák fellállításával óhajtunk elérni, t. i. a nemzeti szellem apolását és az államnyelv terjesztését. A mi hiba e tekintetben észlelhető, azt a miniszter a fegyelmi eljárások helyes módosításával s az államsegély útján szerzendő nagyobb befolyással gondolja megszüntetni.

Ez a két felvetett kérdés, a melylyel egész népoktatásunk átalakítása van összekötve, bizonyára nem fog letűnni a napi rendről, mert hiszen már a megyék is kezdik sürgetni ezek megoldását, mint erről a legközelebbi költségvetés tárgyalásánál is meggyőződhetünk. Szükséges tehát, hogy az arra hivatottak, közlünk, evang. reformátusok közül is elmondják ezekre vonatkozó véleményeiket, mert hiszen ev. ref. egyetemes egyházunkat, mint a mely a népoktatás terén századok óta vezérszerepet visz, ezek a kérdések nagyon közelről érdeklik. Én ez alkalommal csak mint laikus óhajtok a felvetett két kérdéssel foglalkozni, tekintetbe véve népoktatásunk mai állapotát.

Az első főkérdés mindenestre az, hogy szükséges-e és mily mértékben a népoktatási törvény reviziója? mert ennek a törvénynek revidálásakor s módosításával a második kérdés: a népiskolák államosítása is eldönthető.

A népiskolai közoktatásról — ha jól tudom — az 1868. évi XXXVIII., az 1876. évi XXVIII., az 1875. évi XXXII., az 1879. évi XVIII., az 1891. évi XV. és XLIV. s végül az 1893. évi XXVI. törvényekkel intézkednek. Kérdés, hogy ezen intézkedések között vége-e olyan, melyet a közoktatási kormány képtelen végrehajtani, vagy olyan, a melynek végrehajtása célszerűtlen, sőt káros lenne s végül, hogy szükséges-e a törvénybe újabb intézkedéseket felvenni? Hogy ezekre a kérdésekre megfelelhessünk, elég a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a népoktatási állapotáról kiadott legújabb jelentését vélgé olvasni s az ott feltüntetett hivatalos adatokat a törvény intézkedéseivel szembeállítani.

A miniszteri jelentésnek első része a *kisdedővök ügyéről* foglalkozik; tehát én is az erre vonatkozó 1891. évi XV. törvénycikk intézkedését veszem először tekintetbe. E szerint a törvénycikk szerint a *kisdedővök* felállításra minden olyan helyen, ahol az állandó felügyelet és gondozás alatt nem álló 3—6 éves gyermekek száma 40, illetőleg 15, a község kötelezése, még pedig az u. n. 3°,-os *kisdedőv-adó* kivételével és felmondásával. A miniszteri jelentés a *kisdedővök* és menedékházak jelenlegi számát nem tünteti ugyan fel, de az egész előterjesztésből tisztán ki lehet venni, hogy szerinte az idézett törvénycikk intézkedései nem valószínűsíthetők meg teljesen s igen sok községgel szemben csak papírosan maradnak. A törvény végrehajtásának — a miniszter úr szerint — többféle akadálya van. Ilyenek látja p. o. azt, hogy a megyei közigazgatási bizottságok s a községi előjárók a felügyelet alatt nem álló gyermekek összeírását nem végezték elég lelkiismeretességgel s hogy az olyan községekben, melyeknek 20°,-ot meghaladó községi pótdajó van, nem vették ki a 3°,-os *kisdedőv-adó*t, hivatkozván az 1891. XV. t. c. 18. §-ának arra az intézkedésére, mely szerint „azon községek, melyeknek községi pótdajója a 20°,-ot meghaladja, csak a belügyi és pénzügyi miniszterek hozzájárulásával vehetnek ki 3°,-os pótdajót a *kisdedővök* felállítására.”

Nem vonom kétségbe, sőt magam is hiszem, hogy a közigazgatási bizottságok igen sok helyen nem jártak el kellő szigorúsággal a törvény intézkedéseinek végrehajtásánál s így mintegy alkalmat adtak sok községnek arra, hogy a *kisdedővök* felállításának kötelezettsége alól kibújhassanak; de hogy e törvény végrehajtásának akadályait nem pusztán a megyei bizottságok lánghaságában és községi előjárók közönyösségében vagy talán rossz indulatában kell keresni, arról is meg vagyok győződve. Hiszen az 1894. évi 3039. számú rendeletnek, mely az óvoda-köteles gyermekeknek szigorú összeírását s a 3°,-os pótdajó lehető kivételét hagyta meg a bizottságoknak, szintén nem lett még a várt eredménye, mert ilyen módon több községre kivettették ugyan a *kisdedőv-adó*t, de ez nem volt elég egy *kisdedőv*óra, sőt egy nyári menedékhely felállítására sem. És ekkor következett aztán be az eszt, mely szerint a *kisdedőv* törvényét illusziórássá s végrehajtását legalább a mai viszonyok között lehetlenné teszi. Nevezetesen az olyan községek, melyek egyéb jövedelmi forrás hiányában a 3°,-os adóból *kisdedőv* felállítását nem képesek, *államszegélyért* folyamodhatnak. Igen, de a folyamodvány megírása és elterjesztése még nem teremti meg a követelt *kisdedőv*öt, mert a miniszter válasza igen sok esetben a *segély-küldés* helyett ebből a pár szóból áll: „fedezet hiányában a kérés nem teljesíthető.” És én azt kérdezem, hogy egy ilyen miniszteri válasz nem ront-e legalább is annyit a törvény tekintélyén, mint a megyei bizottságok és községi hivatalnokok lánghasága és közönyössége? Vajjon az az esetleg szegény község, melyet a törvény értelmében a *kisdedőv* költségeinek *fedezésére* kényszerítenek, nem fog-e jót mosolyogni, midőn a törvény által segélyre szintén kötelezett állam, a fedezet hiányára hivatkozva, nem tud eleget tenni köteletségének?

Az 1891. XV. t. cikk a *kisdedővök* ügyének rendezése által nemzeti életünknek névbe mindenesetre nagy fontosságú; baja csak az, hogy alkotásakor nem számoltak kellőleg a viszonyokkal. A kormány és a törvényhozás abban a hitben élt, hogy a községek éppen úgy, mint az egyesületek és a tehetősebb magánosok nagyobb lelkesedéssel fogják felkarolni a felügyelet és

gondozás nélkül maradó apró gyermekek ügyét. Lehet, hogy a pénzügyi helyzet javulásából is azt következtették, hogy a *kisdedőv*okra az állam is többet áldozhat, mint a mennyit jelenleg tényleg áldoz. És hogy a kormányban s a parlamentben e tekintetben meg volt a jóakarát, kitunik abból, hogy a királyi tanfelügyelők meghallgatásával, különösen a magyar kisebbséggel bíró vegyes ajkú községek közül 1189-et íratott össze olyan célból, hogy azokban állami *kisdedőv*öt, illetőleg gyermek-menedékházat állított 10 év lefolyása alatt s ezek felállítására 1 677,062 frtot s fenntartására pedig 426,535 frtot íranyzott elő.

Én azt hiszem, hogy a *kisdedőv*okról szóló törvényen most még semmi nagyobb módosítást nem szükséges tenni, hanem igen is szükséges az, hogy a *kisdedőv*ásban az állam jó példával menjen elől s a községek miniszter különösen óvakodjék attól, hogy a törvény alapján segélyért hozza forduló községeket hidegen visszatartsa, mert ha azt teszi: akkor jogosan alig követhető, hogy a községek a törvény által reakció rött kötelezéseknek eleget tegyenek. A *kisdedőv*ási törvény végrehajtását a kormány azzal fogja megkönnyíteni, ha kellő segélyezéssel alkalmat ad a művelteknél lakosságunk is arra, hogy a *kisdedővök* áldásos működéséről meggyőződhessek.

(Folyt. köv.)

Buza János.

Meg egyszer a debreceni theol. akadémia és a theol. magántanári képesítés.

— Ajánlja Dr. Erdős József debreceni theol. tanárnak —

E lapok folyó évi 8. d. számában egy cikkcskét közöltem, a melyben azzal foglalkoztam, hogy a debreceni theol. akadémia ez év február 3-án theol. magántanári vizsgálatot vet fel s a vizsgálatról szóló tudósítási szerint a konventi szabályzatnak három pontjához nem alkalmazkodott.

A cikket s. n. jegy alatt írtam s a nevezett akadémia ez idő szerinti szakelőnöke — Dr. Erdős József — választ adott rá a »Debreceni Protestáns Lap» ez évi 10-ik számában. Válasza az s. n.-es »valaki»-hez intézve, felvilágosításul akar szolgálni s a felvilágosítás keretében a »valaki»-nek gúnyolása, tisztességtelen szándék betudása is helyet foglalt, t. i., hogy felhívásra szólt fel, hogy szenzációs leleplezésnek hajhász, sőt helyet foglalt abban az is, hogy a tisztáninenni egyházkerületet olyasmivel vádolja, a mi nem felel meg a valóságnak; azt mondja t. i., hogy ez a kerület 1892-ben a szeptemberi gyűlésen tiltakozott ama sinati határozat ellen, mely a debreceni egyetem s a kolozsvári tanárképző felállítására érdekében hozottot.*

Ez az utóbbi vád, mint alaptalan, teljesen clesik; a rá, mint »valakire» vonatkozó megjegyzések az irodalmi tisztesség itélő széké elé tartoznak. Kötelességünk ezúttal abban áll, hogy kimutassuk, miszerint a debreceni theol. akadémia csakugyan szabályellenesen járt el az első theol. magántanári vizsgálat alkalmával.

A debreceni felvilágosítás tartalma abban akar csomósodni, hogy kimondja: *közösen kötelező szabályzat*

* A kerületi gyűlés csak az ellen tiltakozott — a tanári kar és igazgatótanács közös javaslata alapján! — hogy »a tervehet intézetek (kolozsvári és debreceni) akár kőzadósági útján, akár a más rendeltetésű közalap felhasználásával állítsanak fel». Ezt a tiltakozást okadolta is! Nem kell mondanunk, hogy az egyetemen más, mint a mivel Dr. Erdős József akarja olvasóit ámulatba ejteni a tisztáninenni kerület hallatlan viselkedése felől. Szerk.

még ma sehol, még Sárospatakon sem létezik; nem létezhetik. És ez az allítás azon sarkallik, hogy a konvent 1890-ben azt mondotta ki, mikor a debreceni theol. akadémia vizsgálati szabályzata bemutatottat: »a theol. magántanári vizsgák felől az 1886 október 18—24 én. Pápan tartott konvent jegyzőkönyve 75-ik szám alatt 32—39. §§ ai által megalkotta főbb vonalaiban az ideiglenes szabályzatot; a részletesebb intézkedéseket az egyes egyházkerületek belkörü intézkedéseire hagyva fenn.« (1890 áprilisi konvent 74. sz. jkvi pont).

E konventi határozatra hivatkozik a felvilágosítás, melynek minden pontja az ideiglenes szóra viendő vissza. A mi ideiglenes, az nem kötelező, nem közösen kötelező. A 86-iki szabályzat ideiglenes volt, tehát nem kötelező, nem Debrecenben, de az Erdélyben, a Dunamelléken, s Tiszáninn, valamint Dunántúl is, a mely helyeken a részletesebb intézkedéseket a konventi szabályzat megtartásával tették meg, ha alkalom nyílt rá, hogy vizsgálatot vegyenek fel.

A 90-iki konvent az ideiglenes szabályzatot nem helyezte hatályon kívül s így — a mennyiben a színt nem intézkedett — a 86-iki szabályzat ma is érvényes mindenütt, csak Debrecenben nem, mert ott az ideiglenesség alatt azt értik, hogy nem kötelező.

Pedig hát az az ideiglenes szabályzat is épügy kötelező, mint a végleges; kötelező mindaddig, míg a végleges meg nem állapítottat.

Igen! de hát maga a konvent mondja, hogy a részletesebb intézkedések a kerületek belkörü dolgait képezik s így a debrecennek — a belkörü intézkedés jogán, — jögnök volt úgy eljárni, a hogy eljárta!!

Mintha fogalom-tisztázás szükségé állna be a belkörü intézkédést illetőleg. Azt hiszem, hogy e tekintetben ez a helyes értelmezés: belkörüleg kell intézkedni a megállapított szabályzat részletes keresztül vitele szempontjából pl. a vizsgára jelentkezés helye és ideje, vizsgatartás ideje, írásbeli dolgozat bírálata, szóbelin kérdésszerű eljárás, vizsgálat eredménye, megállapítása... stb. tekintetében. Hanem a dolog természeté szerint mindezt úgy viendők keresztül, hogy a főbb vonalak megtartása mulhatatlanul megtörténjék.

Ha ez a helyes értelmezés, akkor a debreceni tanügyi bizottságnak nem volt joga a maga szabályzatát olyannak alkotni, a melyből a főbb vonalak, melyek a konventi szabályzatban kiemelve, hátrébe szoríthatók.

Mind ezek alapján ismétlem, hogy a 86-iki szabályzat ma is kötelező, mert a színt nem hozott végleges, mert a konvent nem helyezte az ideiglenest sem hatályon kívül s mert az egyes egyházkerületeknek nem adott jogot, hogy a konventi szabályzatot eltérő léptésekkel élve. És ismétlem ez alapon azt is, hogy a debreceni theol. akadémia szabályellenesen járt el, mert az elnökség a kerületi elnököket illeti, mert két tudomány-csoportot kell a vizsgálatra jelentkezéknél választani s mert a próba-előadás nem engedhető el.

Ez az álláspont — véleményem szerint — nem ellenkezik a sárospataki szabadelvűséggel, mert a törvény-megtartás, a szabályokhoz való alkalmazkodás nem szabadelvűség elleni dolog. »A tudományos vizsgálati bizottság hatásköréről.« szabadelvű alapon sem lehet úgy vélekedni, hogy az szabályzatokat is áthághat.

Végül még csak annyit óhajtok tudtára adni a felvilágosítás írójának, hogy az az s. n. nem »olyan kérdéshez szolt, a melynek történeti tovább fejlődéséről semmit sem tud«, mert az az s. n. 1890-ben a »Sárospataki Lapok« 35-ik számában a 712—717-ik lapokon éppen a debreceni vizsgálati szabály-javaslatlal foglalko-

zott, összehasonlítván azt a konventi ideiglenes szabályzattal s a pápai theol. akadémia javaslatával. Azt hiszem, ezt a helyreigazítást elfogadja tölem »a debreceni theol. magántanári képesítő vizsgálati bizottság ez idő szerinti elnöke.«

Dr. Tüdös István.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

Most, midőn a sárospataki ev. ref. egyház 1781-ben épített templomát híveinek áldozatkészsége folytán nagy költséggel kijavíttatta; alkalomszerűnek tartom e templom építésének körülményeiről s ezt megelőzőleg régi templomainkról egyet-mást elmondani, s ily módon a sárospataki ev. ref. egyház viszontagságos történetéhez némi adalékot szolgáltatni.

A sárospataki prot. egyház Perényi Péter pártfogása alatt alakult meg 1531-ben. A hatalmas főúr, a mohácsi csatából szerencsésen megmenekülvén, igen korán pártjára kelt a Luther tudományának és hatalmi állásával járó nagy befolyásánál fogva elhatározó befolyással volt a megújított vallásnak hazánkban való elterjedésére. Terjedelmes birtokaiban, melyekhez 1526-ban a Palóczy Antalban urát vesztett sárospataki uradalmat is hozzáfoglalta, az ő főúri pártfogása és védelme alatt, csakhamar új egyházak és iskolák keletkeztek. Az ő áttérésének hírére a mai főiskolai udvar keleti oldalán álló ferenczdi zárdá feloszlott, és annak két kiváló tagja Kopácsy István és Sztáray Mihály a megújított vallás buzgó apostolai vá lettek. E két férfiú nevéhez fűződik a sárospataki egyház és iskola szervezése.

Már Perényi Péternek meg volt az a szent szándéka, hogy az új gyülekezet számára templomot építsen, de zaklatott élete, fogsága és kora halála miatt csak az alapot tétethette le; az egésznek felépítése fiára, Gáborra maradt. Ez építette saját költségén azt a templomot, melyben jelenleg katolikus atyánkfiai dícsérik az istent, melyet túlnik, mint alább bővebben előadandom, 1671-ben először, 1686-ban pedig másodsor erőszakkal, véglegesen elvettek volt. Hogy ezt a templomot Perényi Gábor építtette, minden kétséget kizárólag bizonyítja amaz egykori és kortörténeti tekintetben is rendkívül érdekes emlékbeszéd, melyet Szikszai Kovács Vazul sárospataki tanár 1567 július 28-án, fényes közönség előtt, nagyszámú főurak jelenlétében, éppen ebben a templomban tartott Perényi Gábor felett.¹ Szóznok ez emlékbeszédben, a közben, hogy pártfogójának jellemképét a kor keretébe illesztve kidomborítja: a templomépítésről következőleg emlékszik meg: »ut autem sedem etiam aliquam honestam pro reverentia ministerii, ad congressus ecclesiae publicos fundaret, templum in hac urbe Sárospataeh, ubi frequentius suam aulam habebat, privata impensa erexit, pro regionum istarum modo, sumptuosum et magnificentium.« (Hogy pedig a papi szolgálatra való nagy tekintetből, a gyülekezeti nyilvános összejövetel végett valami tisztességes helyet is alapított; ebben a Sárospatak városában, a hol gyakrabban tartotta

¹ L. Oratio funebris de vita et obitu Gabrielis Perényi. Wittebergae. 1568. 4.-r. Nálunk kéziratban.

udvarát, saját költségén, eme vidékhez mérve sok pénzbe került és pompás templomot emelt.¹

Hasonlag Perényi Gábor mellett bizonyít az a sirinat is, mely az ide temetett Perényi Gábor emlékvén tovább egy századnál látható volt, melynek ma már, fájdalom, csak töredéke van meg, beillesztve a templom északi falába, az úgynevezett Palóczy emlék mellé. A sirinatnak a templomra vonatkozó része így van:

Hic jacet ad luctum regni patriaeque perennem.

Illustris Gabriel procerum decus ille Perenus.

In templo sibi quod pridem fundaverat ipse.

(Itt nyugszik örökös gyászára hazánknek a híres

Gábor, főuraink díszé, ékessége Perényi,

Abban a templomban, melyet régebben emelt volt.)

E teljes hitélű döntő bizonyítékok mellett feleslegesnek tartom idézni a XVII-ik századbeli, közel egykorú adatokat, annál inkább, mert tudommal még az oly nagy szenvedélyességgel folyt hitviták idejében sem találkozott ember, a ki ez egykorú emlékhitelességek kétségbe vonva, a templomépítést másnak, mint Perényi Gábornak tulajdonította volna. Békésen bírták és használták atyáink e templomot, ide jártak a tanárok és tanulók isteni tiszteletre a Perényi Gábor, a kir. kamara, Dobó Ferenc, Perényi Zsófia, Kevendi Székely Jakab, Lorántfy Mihály, I. Rákóczy György, Lorántfy Zsuzsanna és II. Rákóczy György idejében. E főurak, mint Sárospatak földesurai, kegyuri jogokat gyakorolták az egyházzal és iskolával szembe, de kötelességeket is híven teljesítettek. Kiváló gondoskodásuk tárgyát képezte a templom jó karban tartása, anynyival is inkább, mert mindannyian buzgó és egyházas szellemű protestánsok lévén, ha itt időztek, maguk is abba jártak isteni tiszteletre és sirboltját temetkezési helyül használták. I. Rákóczy Györgyről biztosan tudjuk, hogy 1621-ben nagyobb javítást tett azon. Ekkor húzatott annak keleti végére egy egészen új keresztfalat, melynek emlékeit az új falba a mostani oltár megett, egy márvány tábla volt illesztve, következő felirattal:

D. O. M. A. A. Q.

Spectab. ac magnificus dns Georg. Rákóczi de Fölső-vadász comes Borsodien. hunc intergerinum murum ab imo fundamento F. F. an. 1621. Ezt a márvány táblát még látta és le is másolta Szombathy János 1787-ben, midőn az a padozat készítősekor már ki volt véve helyéből és sok más emlékkövekkel együtt, elébb a földön az oltár helyén, majd később hetegik az előtornáczban hevert.²

A fentemlített földesurak fizették az egyházi és iskolai személyzetet: papokat, tanárokat, tanítókat és a kántort. Mellözve az iskolával, a tanárokkal és a tanuló ifjúsággal közlött jótéteményeiket: az egyház lelkeséit, kik Dobó Ferenc ideje óta (1576), ketten s legtöbbször hárman voltak, gazdag jövedelemmel látták el. A várból húzott búza és borfizesen s több rendbeli felső határbeli szántóföldeken kívül, 6k bírták az Abajhomokot (szántóföld, rét és halastó). Ezenkívül nagy jövedelmök volt Csernahoról és Nagy-Toronyáról, hol mindkét helyen szántóföldjük, szőlők és rétjeik voltak. Innen kaptak borból, búzából tizedet s részben kilenczedet is. Innen járt meg a Sz.-Mihály adója (egész helyestől 1 frt, félhelyestől

5 denar), karácson fája (egész helyestől egy szekér fa, két félhelyestől egy szekér fa), három főünnep ajándéka (egész helyestől egy tyúk, két félhelyestől egy tyúk), hegyvátság (vidékiektől egy kőből zab, egy kappan s két kenyér), végre ászokpénz.

Ezen papi jövedelmeket Miksa király is megerősítette a Sárospatak számára 1572 aug. 21-én kiadott szabadalom-levele 13-ik pontjában így rendelkezvén: „Ministris ecclesiae et proventus quondam Petrum et Gabrielem Perenyi limitati concedantur, jussum esse censuimus.” (Igazságosnak ítéltük, hogy az egykor Perényi Péter és Gábor által megszabott jövedelmek az egyház szolgálainak megadassanak.) Ezen jövedelmekre hivatkozott Dobó Ferenc is 1602 jan. 28-án kelt és Rudolf király által 1604 nov. 14-én megerősített végrendeletében, midőn így intézkedik: „A pataki jöszágbeli predikátorokat, káplánokat (így hítták akkor a második és harmadik papot), scholamestereket, egyéb egyházi rendben levő szolgáikat, az ő régi császáruktól 6 felsegétől és Sárospatak városának arról adott privilegiumoknak contentiója és tartása szerint ez ideig continuáltatott jövedelmekben s signanter pedig a pataki főpredikátort a *Csernahói és nagytoronyai*, annak felette az *Abajhomokról* való szokott jövedelmében Balassi János (a kőstő fia) és haeresi s posteritási, azok, a kik az ő defectusa után successive, mint meg vagyon írva, szállandó leend Patak vára jöszágotul, semmi képen és semmi okon meg ne háborítsák stb. Különben, mint hozzá teszi, Istennek haragja és büntetése szálljon reájok.³

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖNYVISMERTETÉS.

Néhány megjegyzés a „Kis Hitoktató” bíralatára.

(Vége.)

A tananyag további beosztásával sincs megelégedve Réz L. úr; mert mint említém, neki ezrta paedagogiai elmélete van még a népiszkolai tankönyvek anyagának beosztására nézve is; ez elméletet azonban eddigelé még az egyházi főhatóságok sem respectálák: én sem foglalkozhatom most vele tuzetesen.

De Réz L. úr a felöltelt tananyagról sincs valami jó véleményem. «Sok van e könyvekben — úgymond — olyan felvéve, a mi nem felel meg a hamisítatlan prot. elvnek. «Ez egyszerű állítás, minden bizonyítás nélkül s nem is igaz. «Sok van olyan, mely elmaradhatott volna, — s rámutat a keresztény felekezetekről szóló 139—140. kérdésekre, melyek szerinte különben is ismétlések. — Szerintem ezek korántsem ismétlések, mert ha az egyház rövid történetében kronologie volt is szó ez egyes dogmákról: ezeknek egybefoglalása s a katolikus és protestáns egyház közti különbségek éles és világos feluntetése, ugyanah helyén van egy ilyen specialis irányú könyvekben. (De persze, a bíraló úr nem veheti figyelembe specialis céljait.) Kihagyandónak véli a 148. kérdés is: «Van e valami vagyona a reformátusságnak?» Kár volna tenni; hadd lássa az a gyermek, hogy nemcsak a katolikus egyháznak vannak milliói: vannak, azaz lesznek nekünk is,

¹ L. Szikszai id. művét és Rotarides Historiae lit. hung. lineamenta. 155. és 156. l.)

² L. Szombathy. Historia scholae ref. Sárospatakensis 42. és 43. l.

³ Lásd főiskolai levéltár.

⁴ Lásd Dobó Ferenc végrendelete Sárospataki Füzetek. 1865. évfolyam 927. 1—4. Új magyar múzeum 1860. II. 161. 174. l.

ha legfőbb kincsünk: a hívek vallásos buzgósa és alkotáskezsege el nem apad. »Viszont sok a hiány; mondja a bíráló úr. Ezt elismerem, hogy egy rendes népiskolai tanulóknak többet is kel tudnia, mint a menyit e kis könyv fölél. Ámeredtileg még szülkebb volt a Kis Hitoktató kerete, mert, mint már említém, a bibliai történeteket, erkölcsant stb. utóbb, az irodalmi bizottság utasítására vettem fel, mely lehetőleg teljessé kívánta tenni e vallástani kézikönyvet, — e cyszersmind azonban meg is kötötte kezemet, hogy csak »mentől rövidebben.« Am ha csak a Kis Hitoktatóban foglalt tananyagot tudnánk is elsajátíttatni azzal a szegény — mert bizony kevés elemi ismerettel rendelkező — puszta! gyerekekkel: azzal is nagyon meg lehetnének elégedve.

Néhány tévedést is vet szememre a bíráló úr. Tévedés szerinte, hogy a mi keresztény hitünknek »summáját vagy velejét az apostoli hitforma foglalja magában.« Am, ez így van megírva csak nem minden kitéában; dogmatizálni pedig csak nem akar Réz L. úr azzal a puszta!, vagy akármely népiskolai növendékkel? »A mi hitünknek alapját a szentírás képezi.« Tiszta igaz, én sem állítottam az ellenkezőt; de talán alap és summa közt csak van némi különbség? »A 74-ik kérdés egészen felesleges.« Sőt elengedhetetlen egy pápista iskolába járó gyermeknek megmagyarázni, hogy Krisztusnak eme szava: »ez az én testem« nem szószentírti értelemben vevendő. »A 76-ik nagyon is tudományos.« Épen nem; tessék még egyszer elolvasni. »Sohol sem osztunk 8-szor egy évben úrvacsorát.« Ezt nem is állítottam; tessék még egyszer elolvasni azt a 81-dik kérdést. »Nem fekteti a fősúlyt a magyar prot. egyház történetére.« Egy ilyen *specialis* irányú könyvben sokkal fontosabb kimutatni, hogy milyen volt az egyház eredeti állapota s miként távozott el az evangélium alapjáról s mi adta az okot és alkalmat a reformációra. Hadd lássa az a gyermek, hogy nem mi vagyunk az *eretek*.

»A tanalak szempontjából sem tartható e könyvecskét sikerültnek,« mondja tovább Réz L. úr, »mert a legtöbb helyen a *kérdő* tanalak van alkalmazva, ott is a hol az képtelenség, pl. az egyháztörténetnél. Anynyira nem képtelenség, hogy maga a bíráló úr is megjegyzi, hogy »ha — úgymond — itt (az egyháztörténet) helyén volna a *kérdő* tanalak alkalmazása, azt mondanám, hogy e szempontból e rész sikerült.« Én istenem! hát hol nincs helyén a *kérdő* tanalak alkalmazása? Van bibliai történet, van gazdasági káté, van törvénykönyv stb., mely *kérdő* tanalakban van írva. Persze, az elmélet szerint, bíráló úrnak igaza lehet. Am ezt kineveti a gyakorlat. Így, hogy csak egyet említsék, a dunanelléki egyházkerület a *Piló-féle* hittant, melynek pár kiadása a közlő módszer szerint volt írva, ép mostanában foglaltatta a jeles szerzővel — régi módj szerint — kérdésekbe és feleletekbe. Ugyde »a kérdések rosszak nagy részben.« No ez már baj volna, de szerencsére nincs úgy. Tessék a Kis Hitoktatót még egyszer elfogulatlanul végig olvasgatni a bíráló úrnak.

»Az irály ellen is erős kifogásom van. Sok, nagyon sok benne a nem magyaros, a rossz mondat szerkezet, a bibliai történeteknél az érthetlenség, ódság stb.« s például felhossa a X parancsolatot, a mely oly ódi nyelvzetű, hogy ez már nem biblikus, hanem annak valóságos megcsúfolása.« Tessék, kérem elolvasni a Károli bibliaját: én egyenesen onnan vettem; a revideált bibliaólvó tudvalevőleg csak mostanában között egy kis szemelvényt e lapok igen tisztelt szerkesztője. Másik nyomós példátul felhossa a bíráló úr a 33. és 35. kérdéseket, melyekben szerinte »annyi a megróni való,

hogy kiírásával — úgymond — nem is foglalhatom el a helyet, utalom az érdeklődőket elolvasására.« Kérem, ne sajnálják elolvasni! Az egyik kérdés így kezdődik a felelet: »Mózes írt 5 könyvet;« másika: »Négy evangélisták írtanak: Szent Maté.« Hát ne tudná azt egy olyan paedagogus, mint Réz L. úr, hogy ezek a versek honnan kerültek könyvembe?... Csak annyit baj legyen, hogy a 4-es számnév mellett többesben áll a főnév!... Mikor a ház ég!... Higgye el Réz L. úr: ócska könyvecyegben is jól lehet forgatni a kardot — a Krisztusért.

Csakhogy furesa igazságérzetre mutat, hogy az én irályomat a *mások* irályából itéli meg a bíráló úr. Mert a mit a két példán kívül még felhoz sulyos vádjának igazolására, az semmi. S mégis kimeri mondani verdiktjét, hogy »irály tekintetében igen-igen gyenge labon áll e könyvecske. Nem is egyszerű ez az irály, de olyan, a mely megrontja még a tőzgyökeres magyar gyermek nyelvérzékét is.« Ugyan, ugyan ne izéljen!... Kétségbe kellene esnem irályom gyarlósága miatt, ha Réz L. úrnak volna igaza. Megnyugtató azonban könyvem egyik hivatalos bírálójának, egy érdemes egyházkerületi tanácsbírónak stílusomra tett azon nyilatkozata: hogy ha a Kis Hitoktatót netalán más rendszerben kellene átdolgozni, akkor is az átdolgozást a Lévay tollára bízni. Viszont az egyházkerületi irodalmi bizottság is elismerte, hogy a Kis Hitoktatóknak épen a nyelvzeté ellen tehető a legkevésbé kifogás.

Végül, Réz L. úr lesújtó kritikájával szemben, mely alig talál az egész könyvben valami elismerésre méltót, minélővna nem is ajánlhatja használat végett: legyen szabad ide iktatnom két elismert tekintélyű folyóiratnak méltányos és igazgató bírálatából a következő pár passust: »Egyébként jó kis könyvecske e hitoktató. Nyelvzeté is egyszerű s mi az új-testamentomi történetét sem találjuk oly nehézkesnek, mint *mások*.« (Hajnal). »... Ez a könyv kerete és rendszere, melyet határozottan helyesnek és célravezetőnek tartunk. A keretebe öntött tartalom és szellem ellen sincs érdemleges kifogásunk; egészséges evangéliumi szellem lüktet benne. Egészben véve a kidolgozás is helyes, a stílus elég tiszta és világos, nehézkesség aránylag ritkán fordul benne elő. Mint, egészben véve sikerült, úttörő és a maga nemében hézagpótló munka, nemcsak figyelemre, de elismerésre és dicséretre méltó. Olyan valási kalauz, melynek felnőtt korában is hasznát veheti az ember.« (Prot. Szemle).

— Béke velünk!

Lévay Lajos.

VEGES KÖZLEMÉNYEK.

— Millennáris katolikus országos értekezlet és püspöki konferencia volt Budapesten a múlt hó utolsó felében (25. 27-én). A ország különböző vidékeiről képviselve volt az értekezleten 122 egyesület. Céljuk volt a tervben levő millennáris kongresszus idejére, helyére s teendőire nézve intézkedni. Eszterházy Miklós Móríc elnököl, ki a vidéki kath. egyesületektől várja a róm. kath. egyház igazainak védelmét s ezekben ismeri fel a szebb jövőendő reményességének biztos alapját. Kimondták, hogy a kongresszus lehetőleg aug. 21. 22. napjain, tehát Szent István-nap után tartatik meg. Az első napon szakszótályi ülések lesznek, a másodikon ünnepélyes közgyűlés. A szakszótályok közül külön választották a tervezetben egygyé fogott *irodalmi és társadalmi* címűt s főként az elsőre kívánnak nagy anyagi és szellemi erőf fordítani — az

ellenség vakmerő támadásának visszaverésére. A vidéki sajtót mindenképpen erősíteni akarják, a mi nem is lesz nehéz a rengeteg anyagi erő mellett. A munkás- és legény-egyesületek szakosztálya mellé még földművelési ifjúsági egyesületeket is szervezni fognak s az egész mozgalom élére 100-as bizottságot állítottak. A reakció tehát teljes erjét ki fogja immár fejtetni s így módunkban lesz lépten-nyomon tapasztalni a felekezeti vakbuzogóság békebontó műveleteit. A püspöki konferencián Vaszary érsek elnökölts a főbb tárgyak a kongrua, autonomia, a kassai vértanúk (két jerszuita és egy esztergomi kanonok) boldogja avatása, a püspöki karnak a millenniumi ünnepségeken való részvétele s a kath. tanítók kongresszusa voltak. A kongrua és autonomia ügyében nem határoztak, csak tiltakoztak az ellen, a kortes-*tanéknak* nyilvánított nézet ellen, a melyet az országgyűlésen Wlassics képviselt. Úgy látszik, mintha a kormány az alsó papság irigységét szeretné a főpópok ellen felébreszteni. A nevezett vértanúk kannonizálásához még nincs elég adat, pedig már a főrangú asszonyok is kéri(!) s egyúttal az árpádiház szent Margit boldogja avatását is ohajtának keresztül vinni, ha Fraknóinak sikerülni fog erre nevez az útat kelkőpöket megegyetnietni. A kath. tanítók kongresszusába a püspöki kar beleegegyezik s annak intézését Hornig veszpremi püspökre bízta, a ki arravalóságát már nagy ténnyekkel igazolta. Bekeny-szerítik tehát a tanítóságot is a reakció szövetségébe s folyti fog, a mint, hogy foly is már régen az iskolákban a gyűlölet-szítás a nem katolikusok ellen. A leg-főbb tárgya volt a konferenciának a miniszterelnök átirata az ezredéves ünnepély ügyében. Felhívta Bánffy báró a hercegprímást, hogy ez évben mennél fényesebben tartsák meg Szent István napját s közölte a millenniumi ünnep programját is. E programot kifogásolta a konferencia, mert nincs abban elég szerep juttatva a püspöki karnak, namellett részt vesz a kar az összes ünnepélyekben. Junius 5-én p. o. mikor a koronát kihozzák a váról, hogy a Mátyás-templomba vigyék, csatlakozni fog két tagja által a regnicolaris bizottsághoz, a kiknek számára udvari fogatot követel. A Mátyás-templom főajtójánál teljes díszben fogja várni az egész kar a koronát, junius 8-án pedig, a mikor a koronát az új országháza viszik, két püspök ismét udvari fogatokon fogja azt kísélni, a többi pedig tetszése szerinti fogatos ugyanigy a korona visszasszállításakor. A püspöki kar a parlamenti diszgyűlésen szintén testületileg vesz részt s nagy fénylen fogja a május 10-re tervezett országos Te Deum megtartani. A Szent István napi ünnepre a királyt és az uralkodó ház tagjait is meghívják s a pápának a millenniumi való képviseltesége végett a hercegprímás — Bánffy kérésére — szintén lépéseket tesz. Azert emléksünk meg e mozgalmakról, mert sokképen érdekelté vannak ez által a többi felekezetek is s nem igen hallunk és látunk semmit, a mi azt bizonyítaná, hogy mi is akarunk valamit a nagy reakció ellensúlyozására s hogy mi is szóban volnánk, mint felekezet, a koronázási s millenniumi ünnepélyek előkészítésénél!! Vajjon Bánffy miniszterelnök úr nem írte-e a nem katolikus felekezetek vezéreireh is s ha igen: miféle szerepet szánt azoknak annak megmutatása végett, hogy „Mária országa nem” áll csupán róm katolikusokból?!

— **Papi birtokok.** A római és görög katolikus egyház ingatlan birtoka, mint egy miniszteri kimutatásban olvassuk, 1,667,302 katasztrális hold, az ország területének 3-4%, a. Előli áll a nagyváradi r. kath. püspök 187,000 holddal, utána következnek gör. kath. kollegiája, kinek birtoka 139,000 holdra rúg, a primás harmadik sorban áll 95,000 holddal; utolsó a lugosi g. kath. püs-

pök, kinek mintegy 10 holdnyi ingatlan vagyona van. Rendkívüli gazdagok a r. kath. káptalanok, melyeknek birtoka közel jár az 500,000 holdhoz; a szerzetes rendek közt első a pannonhalmi főapátság 64,848 holddal. Osztrák szerzetes-rendek 26,000 hold földet bírnak nálunk. A református egyház 24 megyében, betudva a Baldacsi báró 7586 holdját (is a mely pedig nem is egészen felelészen illeti a ref. egyházat), 29,239 katasztrális holddal rendelkezik, mint földesúr. Az ág. ev. egyháznak összes ingatlan 10,012 katasztrális hold, de ebből 8664 hold Erdélyre esvén, a tulajdonképeni Magyarországra nem sok marad. A szász egyetem vagyona 29,158 holdra rúg; az unitáriusok vagyona 956 hold.

— **Polónyi, Olay és a „holt kéz”.** Az országgyűlés folyó hó 10-diki ülésében az egyházpolitikai harcok alatt szomorú hírre jutott Polónyi is felszólt az ismeretes liberalismusára hivatkozva, nem meg az egyenjogúság nevében is szónokolta, azt hirdette, hogy ő nem túri el, hogy egyik felekezet jog elconfcaltassék a másik vagy harmadik javára. „A liberalismusnak micsoda megnyilatkozása az, a mely megengedi a vagyonszerzést minden egyháznak, csak egynek nem, a katolikusnak?!” Ezt a bőles kijelentését nagy mozgás kísérte, de nem követte érdemleges válasz. Olay Lajos is szóba hozta a Curianak lapunkban épen ismertetés alatt levő döntvényét, a mely a képviselői körökben is általános megdöbbenést okozott. Erdély igazságügyi miniszter azzal a nyilatkozattal kívánta annak hatását szelídíteni, hogy egy döntvény nem állapít meg állandó gyakorlatot s azt a Curia — esetleg — maga is megváltoztathatja. Hogy ezzei a „holt kéz” javára szolgáló döntvény sorsa még nincs eldöntve, az bizonyos s csupán ilyen kiterő magyarázatokkal nem is lehet azon túlesni, az még bizonyosabb — legalább a nem katolikus felekezetek szempontjából.

— **A budapesti philologiai-társaság** folyó hó 11-én tartott ülésén Hegedűs István egyetemi tanár bemutatta ifj. *Mitrovics Gyula* sárospataki tanm. tanár „*Plinius és a görög képrás*” című nagyobb tanulmányát, a melyből egy önálló fejezetet olvasott fel. Ez a fejezet *Apelles* működését jellemzi. Értekezésének mintegy foglalatja az az észrevétel, hogy Apelles megmutatta, hogy az ideálizálás és realizálás emelik legmagasabbra a művészeteket.

— **A „Protestáns” Chronologia** (most már ez a neve és nem „*Beküldetel*”) haragosnak, sőt mérgesnek találta a mi válszunkat, s védelmére előhozakodik egy csomó naivsággal. Azt mondja először is, hogy ő már csak azért sem lehet kegybajhászó, mert névtelenül ír!! Ugyan mit gondolhat ez a névtelen úr, hogy merre felé látunk és látjuk mi őt kegykeresőnek? Aztan csak egy módja van-e a felismertetésnek?! Mondja azt is, hogy miután azt a bizonyos évfordulót mi hivatalos megbeszélés tárgyává tettük, tehát „az üdvözlések csakugyan 1896. januárban lettek volna megteendők”!.. Édes logika, ne hagyj el!! Olyat is rebeg, hogy „ők mi nyílt gúnynyal” illettük az egyházi lapokat s a politikai és egyházi kitűnőségeket.. Hát ugyan hol és miben nyilatkozik az a nyílt gúny?! Abban, hogy mi merészeltünk a még friss pelda nyomán (I) velök szemben más véleményben lenni s a magunk halgatását — a settenkedő hamis atyafiak boszantására — megmagyarázni?!.. De még érdekesebb „Chronologia” az értelmi jegyeivel. Egy pontot idéz a mi észrevételeinkből s azt megrakja zárjelezett felkiáltó-jegyekkel. Engedje hinnünk, hogy a szedő-fü rakta azokat oda, a hova teljességgel nem illenek és a hol semmit, de semmit nem jelentenek. Mi — Chronologia helyén — sőt a szedő-gyerekek helyén is — a herce-hurcával s új és újabb kísérletezéssel! szavakhoz raktuk volna azokat

a figyelem keltő valamiket, mert Chronologus alábbi magyarázatai szerint csak oda valók lehetnének!.. No igen, mert ezekben volna az a bizonyos vád, a mit mi — Chronologus éles megfigyelése szerint — az esperes — igazgató urak ellen emeltünk s a mit később, attól való fel-tünkben (így hiszi legalább Chronologus), hogy az esperesek és igazgatók boszút is álhatnak rajtuk, módosítottunk, a személyek helyett a rendszert állítván bűnbakul. Elte-kintünk a céltaszágot, a mi e naiv tamadásban mutat-kozik csak azt kérdezzük: van-e Chronologusnak csak halvány fogalma is a szerkesztők feladatairól s hallotta-e valaha a „Sárospataki Lapok” vezéreivel? Ajánlom figyel-mebe lapunk 1887-diki évfolyamának első számát. Felő-lünk pedig csak aludjék nyugodtan! Minket beteges ambí-ciók nem gyötörnek (annak talán adtuk is már jét); boszúállástól tehát nem is rettegünk mindaddig, míg Isten erőt ad hozz, hogy becsületes munkánkat eddigi hűsé-günkkel végezhessük. Meg nem is olyan bosszúálló secta talán az az esperesek és igazgatók hada?!... A mi azt az oktatás-felet illeti, hogy mi ért a nagyságokat, arra csak az a feleletünk, hogy a rejtőzködő, suttogó, kicsi-segekben ragódó rossz akarat fájhat nekik legjobban, ha tönkre nem teszi is őket. És ez nem érzékenykedés, mint Chronologus gondolja, hanem valami egyéb, a mi felelet-melő volna neki is elgondolkoznia. Vegül jön a Chrono-logus ellenészrevételeire a korona. Azt mondja nekünk, hogy ha mi soha semmit nem írunk sem alnév alatt, sem név nélkül, hat akkor eldúri a részéül jutott címe-ket, különben visszakinálja! Ugyan mondja el ugyan-ezeket a „Protestans” szerkesztőjének is, aztán kérde-zősködjék tőle a szerkesztők gondja, baja, tennivalói, a sziv-indításból s a muszáj kényszerre folytatott jött dol-gaik felől, azután pedig kérjen egy túkrót és nézze meg magát benne!... I lehetetlen, hogy szegényeire be-öntse el, ha ilyen naivságok után a saját szemével talál-kozik. Bizony mondom, hogy lehetetlen! Mi igen sok cikket írunk név nélkül is, alnév alatt is. Mit gondol Chronologus: vajjon hiúságból tettük-e, vagy rossz aka-ratból?! De személyek ellen, azoknak akár képzelt, akár valódi mulatsátsai vagy bármínemű gyöngéi miatt, nem kéltünk fel alnév alatt soha! Nincs több mondani valónk; kiki magának áll és eszik!!

— A H. B. — P. S.-féle vitához, Pár napra az ismeretes vita lezárása után egy hosszabb íratot kapott szerkesztőségünk az egyik vitázó féltől, H. B. tisztár-sunktól, a melyben ellenfele érveit véges-végig észrevé-telekkel kíséri. De, mert a vitát jónak láttuk lezárni, ő maga sem kívánja, hogy beküldött cáfolata egészben véve nyilvánosságra jusson s csupán annyit óhajt saját reputációjá érdekében, hogy valamilyen formában ellen-felelnek két, súlyosnak tetsző s féltreéteket tartalmazó állításával szemben tisztázhassa magát olvasó közönsé-günk előtt. S ehez való jogát — a dolog természete miatt — lehetetlen volt el nem ismernünk. Az első állí-tás az, hogy ő — ellenfele szerint — csak a „kancellár-mészáros” módjára, tehát valamilyen mellékes céllal bírálta volna az ének- és zenekarok programm számain. Ez ellenében hivalkozik ének- és zenetanári minőségére, a mi magában véve is kizárja azt, hogy reá nézve az ének és zene másodrangú legyen s keri első cikkének ismételt áttekintését. A másik állítás, hogy ő csak állít és nem bizonyít. Ez ellenében felsorolja a szerinte nem iskolai ének- és zenekaroknak vagy nem hangversenybe való, de gyakorta használt darabok címeit, a melyek is a következők: Étlap, Pepitiant, Zsidó symphonia, Vete-rának, Szerelmi krach, Rézlet Konti „Köpe”-jából, Induló a „Sultán” című operettből, Auf den Fluren (polka-mazur), Hóhély, Suspinal valzer, Tarara boom de ay,

Servus Franz s kifogásolja a szerzőtlen darabokat is. Minden egyes darab címe mellett megemlíti azt is, hogy hol és mikor szerepelt a programmon, a mi ezúttal mel-lőzhető volt. Szakértők dolga a vita érdeme felett elmel-kedni; a tarsadalom bizonyosan lekövetleznék fogja magát erezni, ha e vitából neki is haszna lesz, az iskola pedig még inkább!

— A középiskolai énektanítás ügyében a vallás-és közoktatásügyi miniszter folyó év február 1-én körrende-lélt intézett valamennyi tantérületi főigazgatóhoz, mely-ben kimondja, hogy jövőre a középiskolákban csak olyan egyének bízhatók meg az ének tanításával, a kik arra a budapesti és kolozsvári vizsgáló bizottság előtt képe-sítői vizsgát állottak. Ezzel egyidejűleg szökölte a képe-sítésre vonatkozó szabályzatot is. E szerint azoknak, a kik legalább érettségi vizsgát tettek, vagy tanítói ok-levelet szereztek, a bizottság elnöke saját hatáskörében engedi meg a vizsgálatot, azoknak pedig, a kik érettségi bizonyítványt vagy tanítói oklevelet nem tudnak felmu-tatni, a vizgára a miniszter adhat engedélyt. A vizgá-lat junius, július és augusztus kivételével az év bármely szakában lehető s három részből áll, u. m. írásbeli, szóbeli és gyakorlati vizsgából. A vizsgáló bizottságtól nyert képesítés a szabályzat szerint csak tanítói cím használatára jogosít.

— Földváry László vac-hartyáni ev. ref. lelkész, lapunknak is buzgó s jeles munkatársa tudatja általunk, hogy „Szegedi Kis István élete” című műve (a melyből — sajnos — alig kelt meg el néhány példány), ezental nem Hornyánszkyval Budapesten, hanem ő nála magá-nál rendelkezhető meg és pedig 1 ftr 60 kérért. Bolti ára 2 ftr. Egyik legnagyobb reformatorunk élet történetének bizony-bizony igen megfelelő helye volna minden prot. ember könyvtárában, de az egyházamegyesi sz. könyv-tárakból már végepkén nem volna szabad hiányozni.

— A debreceni ev. ref. főgimnázium igazgatójának tudtja az érdeklődőkkel, hogy a debreceni ev. ref. főgimnáziumnak az ezred-éves nemzeti ünnep alkalmából készült múlt évi értesítőjéből, mely 36 íven az iskola múltjából és jelenéből vett 24 kappal jelent meg s a tanmestert jelen állapotának ismeretesen kívül magában foglalja a főgimnázium történetét is, mintegy 100 példány még 1 forinttal kapható; vidéki megrendelők chez még 17 kr póstköltséget tartoz-nak esztolni.

— A „Tompaszobor”-ra újabban következő adomá-nyokat kaptuk: Tóth Lajos gyűjtő-íven (Hídév) 1 ftr 50 kr. Magyar Lajos gy. i 1 ftr 58 kr. H. Kiss Kálmán gy. i. (N.-Körös) 6 ftr. Ádám Tinka úrhölgy gy. i. (N.-Körös) 19 ftr 50 kr. Kállay Miklós és Halgató János gy. i. (F.-Méra) 4 ftr 10 kr. Szakszay András gy. i. (Ibrány) 13 ftr 05 kr. Sovány Dezső gy. i. (Nyíregyháza) 10 ftr. Czehár István gy. i. (Karcsa) 3 ftr. Tudja Mihály gy. i. (M.-Izsep) 2 ftr. Zombory Gedő gy. i. (Meggaszó) 3 ftr 59 kr. Szóráth János gy. i. (Szobránc) 8 forint. Zempleni Árpád gy. i. (Budapest) 7 ftr. Kovács László gy. i. (Hamva) 30 ftr 30 kr. S Szabó József (Debrecen) 1 ftr. Dakó Lajos gy. i. (Borsod) 2 ftr 50 kr. Urbán Mihály (Záhony) 1 forint. — A megelőző kimutatások valamelyikében a Révész Kálmán úr által küldött 1 ftr s Kovács Gábor úr által Kassáról küldött 1 ftr tévesen az Erdélyi János h. h. neve alatt volt kimutatva. A „Sátoralja” útján a sarospataki izraelita ifjúság táncmu-latságának tisztja jövedelme 7 ftr 30 kr. — Az 1896-ik évi egyházlátogatás aikalmaival a gömöri egyházmegyé-ben a Sárospatakon felállítandó „Tompaszobor”-ra gyűlt adományok a következők: Rimaszombat egyház 5 forint, kövecsesi, napragyi, hűbői, bejei, vályi egyház. Nagy József ügyvéd, Székáros Gusztáv horkai, Kolos István berzetei, Osváth Bertalan szalóci, Csabay Pál balogi, Ruskay Gyula jánosii, Dusza Lajos zádorfalvi lelkész, Borza Pál vitélki tanító 1—1 ftr., Tóth Sámuel recskői

tanító, kislafudi, aggteleki egyház 60—60 kr., Molnár József napragyi, Pál Ferencz, Pósa Lajos radnöthi, Réthy Andor, Kone Károly, Tomori Endre héthi, Kálniczki Endre putnoki, Hubay Lajos a.-szuhai, Mártha Ferencz zubogyi lelkész, Dusza János gicei h.-lelkész, tornallyai, gicei, szkárosi, kálósai, jánosii, szűtőri egyház, Csontos Endre zádorházi, Pongó Gyula horkai, Sonkoly József szalóczi tanító 50—50 kr., radnöthi egyház, ragályi s trizsi tanító 40—40 kr., Csabay József radnöthi tanító, Komjáthy István, serkei egyház 30—30 kr., Kaposi Ferenc napragyi, Ibos József, Ruszkay István jenei, Reviczki Béla rimaszécsi, Szűcs János putnoki, Varga Kálmán, Somogyi János tanító, Czinyéri Barna s.-keszűi, Kis Károly, Konyha Pál, Keresztúri Károly szuhafői, Osváth Dániel ragályi, Szabados László imolai lelkész, runyai, zsipi, batkai, martonfalvai, harmaczi, simon-i, u.-panyiti, zeherei egyház 20—20 kr., Varga István, Péter Gyula tanító, beretkei egyház, Katona Károly 10—10 kr. Főösszeg 35 frt 10 kr. — A kimutatást legközelebb folytatni fogjuk. A künn levő gyűjtő-ívek mieelőbbi visszaküldését ismetelten és tisztelettel kérem.

— **Az olasz papok.** Nem hiába, hogy Olaszországban lakik a pápa, a szép Itáliában ugyancsak sok róm. kath pap él. A statisztika adatai szerint Olaszországban a múlt év végén 77,128 lelkész volt, a kik 20,491 plébánián laktak és 55,304 templomban mondtak misét. Aránylag legtöbb pap van Nápoly, Salerno, Caserta, Avellino és Benevento környékén, a hol 2,959.000 lakosra 12,568 pap jut, tehát minden 246-ik ember pap. Utánok következik Sicilia, a hol 8415 pap van, továbbá Piemont, a hol 3,700.000 lakosra 6842 pap jut. Kérdés: vajjon ez a sok pap vallásosabbá, erkölcsösebbé, felvilágosultabbá tette-e az olasz népet? áldást, vagy átkot árasztott-e az orszagra? A történelem és a statisztika, sajnos, kedvezőtlen ítéletet mond rólok!

HIRDETÉSEK.

**Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előljárók!**

Hogy azon beces megrendeléseknek eleget tehessenek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémét

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség beces pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmege), u. p. Császlócz,
László Sándor

harangöntő.

8—12

Ifj. Hönig Frigyes gőzüzemre berendezett harang- és érc-öntödéje

Aradon, Rákóczy utca 11—28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami éremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jóállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával szabadalmazott saját találmányú ACÉLBRONZBOL készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengést és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acél-bronz-harang hangja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

Továbbá ajánlja a legszolidabb szerkezetű, forgatható vaskoronáit, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen lödithetők és a toronyt nem rázkódtatják. Vasból készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átzerelését vagy acél-bronz-harangokkal való becsorolását.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

2—10

Az ország legrégibb harangöntödéje Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmege).

Alant írott batorodom a nagytiszt. lelkész urak beces tudomására hozni, hogy öntödémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kívánt hang-nem szerint, forgatható fa- vagy vaskoronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állók a legsebbe legerősebb hang-képességért, tartóságért, sőt még a szállításhoz történhető károkat is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntödém, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre számtalan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagyt. lelkész urak beces pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,
harangöntő és földbíró.

11—12

Felolós szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betnível.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
 átvételével, egész évre
 5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
 Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
 oldal 4 frt, negyedrészes
 oldal 2 frt.
 Szemkiváltó bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Betegségünk, orvosságunk.“ *Zodanyi Jenő* — „A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása.“ *Busa János*. — A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.“ *Szinyei Gerzson*. — „Kun Pál 1827—1896.“ *Csik Dániel*.
 — „Az országos lelkesítő ügyveg-árva-gyámintézet kezelési szabályzata és ügyrendje.“ *Dr. Tüdös István*. — „Vegyes közlemények.“ — „Szerkesztői üzenetek.“ — „Hirdetés.“

Betegségünk, orvosságunk.

Az egyházpolitikai törvények sok tekintetben megváltoztatták az egyházak helyzetét. Súlyukat leginkább megérzik a protestáns egyházak, melyek már nélkülök is nagyon beteg állapotban voltak és a sürgős, hathatós orvoslásra máskülönben is régen rászorultak. Az új veszedelem — bármennyire fájdalmasak is a megpróbáltatások — annyiban talán haszonnal fog jární, hogy egyházunk intéző köreit felrázza a télettségből, tévkenyiségre fogja ösztönözni több irányban is. Mert kétségtelen, hogy az általánosán érzett szegénységben kívül az a legnagyobb bajunk, hogy az egyre hangzó panaszok a gyógyításra hivatott közegeknél legtöbbször süket fülekre találnak.

Hiszen, hogyha egyházi főhatóságaink nemcsak a napról-napra való tengődést tekintették volna egyedüli dolgunknak, és ha a bajok eloszlására minden irányban idejében aktív indítottak volna: ma nem bizonytalan helyzetnek néznénk eleje kétségek közt, hanem nyugodtan, bizalommal várnók az új törvények fejleményeit. Egyházi életünk megújítását, seibeinek gyógyítását én nem is remélem hivatalos testületeinktől mindaddig, míg olyanok játszáknak bennök a fő, mondhatni döntő szerepet, kiknek politika a legfőbb foglalkozásuk. A világi elemnek ezt a részét teljesen alkalmatlannak tartom az egyház ügyeinek élére s okosan tenné a lelkesí kar, ha a maga csekély hatáskörében mindent elkövetne ezeknek az egyházi kormányzás teréről való leszorítására.

Kell-e bizonyítanom, hogy azért nem tudunk előre mozdúlni, mert az egyházi testületek működését lenn az egyházközösségekben a demagogia, főnebb a politika irányozza? Nem a kiehézetett s önmegtartóadásra kényszergetett lelkeszekben van a hiba, tisztelt nagyjaink és kicsinyeink! kik reánk hártanak minden felelőséget s tőlünk várnak minden munkát, minket ösztönöznek hatékonyabb munkásságra — de persze a nélkül, hogy helyzetünkön javítatnának. Akkor volt a mi egyházunk belélete virágzó, akkor hozott a vallásos buzgóság ma már elképzelhetetlen áldozatokat, a mikor egyfelől nem nyögtek ochloktrata jármában a lelkeszek, hanem ellenkezőleg az egyházi feygelem rajtok kívül a „királyi papság“-ra is kiterjedt: — másfelől pedig az egyház kormányzásában semmi szerepe nem volt a politikai tekinteteknek és politikai ellentéteknek.

Mi volna hát, mi lehetne ezzel szemben a teendőnk? Az, hogy a kálvínista, ez az eminerent feygelem-tartó egyház ismét életbe léptesse a divatból kiment egyházi feygelmet, meg aztán ne politikai hatalmasságokat gyűjtöson a tisztségekre, hanem a politikától minél távolabb álló, erős protestáns meggyőződésű, áldozatkész és vallásos szellemű intelligens egyneket.

Ilyenformán összealkotott egyházi hatóságoktól remélhetnök aztán a lelkeszek helyzetüket jobbra fordítását, ezt a mindennél fontosabb, halaszthatatlan teendőt. Mert, hogy mai helyzetök teljességgel nem kedvező, azt — úgy gondolom — senki se vonja kétségbe. Hiszen mindenki ismeri a lelkesí karnak, és pedig az egészek szomoró állapotát. Mert nemcsak a szegénység sorvaszja ám a papság tetterejét és buzgóságát, hanem e mellett, csak a fizetést tekintve is, általában annak bizonytalansága s fix-értékben való meghatározhatatlansága; nemcsak azok szorultak rá a helyzet javítására, akiknek fizetése meg nem üti a 800 frtot, hanem azok is, akiknek akármennyivel felül is mulja a jövedelmök ezt a szűkre szabot minimumot. A fizetéseket azoknak is rendezni kell, akiknek pár ezer frt körül van a jövedelmök. Ezt is biztos alapra kell helyezni, nem pedig az időjárastól s egyéb bizonytalan körülményektől továbbra is függöbben tartani. Mert mit érünk mi azzal, ha papiron 2000 frt a fizetésünk s jó egy árny, mely elveszi felét, — jó a gabonaárak folytonos hanyatlása, mely csúfít teszi a tíz évi átlag kiszámítását, — jó az egyházpolitika, mely szintén megfoszt egy részétől, néhol tekintélyes öszszegtől? Mit érünk vele egyszóval, ha sohasem tudjuk, mennyi lesz a bevételünk, melyre bizton lehessen támaszkodnunk? Van akárhány olyan lelkesí állás, mely valaha a magas haszonberek és gabona árak idején 4000 frt körüli jövedelmet hajtott s ha véletlen esetek nem jönök közbe, még most is többre megy 2000 frtnál. Ilyen az enyim is, de ha valaki évi 2000 frtot negyedévi előleges részletekben biztosítva, szívesen átadnám neki földjeimet, gabona-fizetésemet, stólamat stb., egyszóval az egészet. Gondolom így vannak vele a többiek lelkeszei is. Hát még azok a szegénysorsú kollegák, akiknek talán még több, cifrábnál-cifrább címen jó öszze az a pár száz forintjuk, mely bizonyára magában véve is többet érne, ha készpénzben s meghatározott öszszegben kapnák.

A lelkesí fizetések rendezésének tehát korántsem

Lapunk jelen számához egy negyed ív melléklet van csatolva.

szabad megállapodni a 800 frtot el nem érő összegűeknek ennyire kipótlásánál, hanem tovább menve úgy ezeket, mint a többieket teljesen készpénzre kell átválttatni s fix-összegeben kell megállapítani, a melyet aztán bármíno körülmények közt is megkapjon a lelkész. Egyik ága volna ennek a rendezésnek a stóla megváltása, illetőleg kárpótlása. Tessék elhinni! Útálatos dolog ez a stóla. Nekem Kolozsvárt, ahol senki se kérdezte, hogy mivel tartózik, hanem csak fizetett s többnyire gavalérosan, mindig úgy tűnt fel, mint valami borralvó-féle; most meg a másik szélsőséget mutató helyre kerülvén, ahol nemcsak, hogy mindenki tudakozza fizetni valója összegét, hanem igen gyakran még alkuba is mernek bocsátkozni. — egészen üzleti szagúnak látom. De hát fizetéshez tartozik, belőle élek, ragaszkodnom kell hozzá. Azért érint aztán nagyon kellemetlenül az u. n. szabadelvű egyházpolitikának az a semmiképen se szabadelvű következménye, hogy az ország legsilányabban díjazott osztályát fosztja meg jövedelmének egy tetemes részétől. Mások vígan örövezdhetnek a szabadelvűsködés győzelmeinek, csak a szegény protestáns pap nézheti keserűen, hogy milyen furesz eredménye van rá nézve az ő nagy lelkesedésének s eltűnődik rajta, ha vajjon nem hibbant-e meg valahol az a híres (az én egyéni nézetem szerint legalább is kótes) szabadelvűség? Annyi bizonyos, hogy eddig mutatkozó eredménye úgy tűntet fel, mintha egyébre való se lett volna, mint a protestáns papság még szegényebbé tetelére nézve, sőt mintha egyenesen ez lett volna a célja, mert hiszen most már egészen kifogyott a kormány még a biztatásokból is, a kifacsart citrom szerepére jutott protestáns lelkészekkel és egyházakkal szemben.

Am, ha az állam hallani sem akar kárpótlásról („jó lesz, ha a segélyezéssel” is nem így járunk!) az egyházi hatóságok el nem mulasztatják e tekintetben intézkedni. De aztán legyen is benne köszönet, nem úgy, mint a konventek az esketési stólará vonatkozó legközelebbi határozatában, mely furfangosan elég furfangos, közvetítőnek is elég közvetítő, de sem nem jogos, sem nem méltányos, sem nem igazságos, sem nem hasznos, sem nem okos, de még nem is végrehajtató. Igaz, hogy a konvent határozata a mellett némi reményeket is próbál nyujtani az ügy helyes rendezésére, de — legyek rossz proféta! — nem sok bizalmam van hozzá. Csodálom különben, hogy még a lelkészek közt is akadnak, akik ellene vannak a stóla megszüntetésének. Péter Mihály úr például azt hozza fel ellene, hogy, minő nehéz számításokat von maga után a lelkészek közt az az eset, ha valakit más egyházba fognak hívni funktórára. Pedig hát semmiféle számítás nem lehet a helybeli s az idegen pap között annál az egyszerű oknál fogva, mivel a helybeli pap senki privát gazdaságát nem köteles fizetéséből egy garast se átengedni másnak s a kinek más pap kell, hát fizesse alku szerint. Ez tehát nem argumentum.

Azonban, ha csakugyan minden jogos érdeket kielégítő módon hajtja is végre a konvent ebeli teendőit, ha meg is csinálja a 800 frtos minimumot, ha fix-összegű készpénzre változtatja is át az összes egyházakban a lelkézi fizetést; ha a stóla eltörlésével megfelelő kárpótlást nyújt az illetőknek: sokat tett bár, de még mindig nem tett eleget a lelkézi állás biztosítására s annak kecsgetetővé tételére. Ennek csupán egy módja van: a Vécsey József javaslatának lényegében való keresztülvitele, vagyis a fizetéseknek közös pénztárból való kiszolgáltatása, és pedig nem a mai egyház-községként különböző összegeben, hanem az egész lelkézi kart lehetőleg három-öt fizetési osztályba

sorozva. Lennének például 1800, 1500, 1200 vagy 2000 1750, 1500, 1250, 1000 frtos fizetések megfelelő korpótlékokkal; továbbá az ezer léleknél népesebb egyház-községekben minden 100 lélekre 10 frtot számítva, a munka-többit díjazásával is. Minden tőke, melynek kamataja lelkézi illetet, az országos közös pénztárban kezelgetnék, ugyanoda vonatnék be a lelkészek használatában levő födek eladásából befolyó összeg is. Ami nem telnek ki ezeknek a kamatjából, az országos köz-alap átalakításával, illetőleg fölemelésével fedezhetnék. Egyébképen — és ezzel a Ferency Gyula tervének nyilatkozom ellene — teljesen meghagyatnék az egyház-községek önálló vagyonkezelése s az államsegély a szükséghez képest azoknak az egyház-községeknek a segélyezésére fordítatnék, a melyek még azután is tetemes terhet viselnének egyéb szükségleteik miatt.

Abban is egyetérték a Vécsey javaslatával, hogy egy egyház-községben ne legyen több lelkész, hanem igenis a nagy eklézsiákban a lelkészek száma annyira szaporítottassék, a mennyit a népesség szükségessége tesz s az ilyenek annyi gyülekezetre oszoljanak, a hány lelkészök van, külön templommal, külön presbitériummal. Nem tartom ellenben helyesnek a több káplán alkalmazását s a lelkészeknek a fizetési osztályokba városok-faluk, nagyobb-kisebb egyházak szerinti beosztását, bár ez utóbbi szempontot a munka mennyiségének különbségénél fogva méltánylom is, de csak olyan mértékben, miként előbb nyilvánítam, a fizetési pótlékokról szólván. Abban azonban semmi megkülönböztetni valót nem látok, hogy valaki falusi pap-e vagy városi? En már próbátam mind a kettőt s tapasztalatom szerint a mivel többre kerül városban az élelmezés, azt elkölti a falusi pap aként, hogy gyakran kénytelen városba utazni. Ha pedig a gyermeknevelést is tekintetbe vesszük, a városi pap kétségen kívül sokkal előnyösebb helyzetben van falusi kollégájában.

... Hanem hát ez körülbelül mind hiabavaló beszéd! Utopia az egész! Sok viz lefoly addig a Tiszán s még a Bodrogon is, míg a lelkézi fizetéseknek ilyenét rendezése a megvalósítás küszöbére lép. De hitem és meggyőződésem, hogy előbb-utóbb meg fog valósulni, meg kell valósulnia. Közvetve egyházunk jövője, közvetlenül pedig lelkészeinknek egy anyagi, nem erkölcsi függetlensége megkívánja. Többször olvastam egyes kollégáim keserves panaszaikat arról, hogy a tömeg, mert fizeti, cselédjének tekintti a lelkészt s úgy lép föl vele szemben, mint illyennel. Hát ez csakugyan sok helyen van így, különösen az alföldön. Ha pedig nem akar valaki a „profanum vulgus”-nak engedelmessé válni (ipsisimum verbum!) mindjárt kész a zúgás és elégedetlenség. Es ne tessék a lelkézi fizetést azért se okozni, ha szemét és rostaial vizsalyat támaszt közte és községe közt; ne tessék zsarolással meg kapzsisággal vadolni, ha jogszerű jövedelmét nem engedi el egyesek kénye kedvére; s még föld fizetése lesz, ne tessék panaszkodni, ha gazdálkodást üz inkább, mint belmisszót, mert hiszen haszonbérbe tőle féláron elkvánvák a „hivék” az „ügy is ingyen kapja”-tőle okoskodással. De hány még hány szomorú körülményt lehetne felhozni, melyeket mind a mai fizetési módzatok idéznek elő. Ezek aztán az okai annak, hogy ritka lelkész engedi fiát a maga pályájára lépni.

A mai viszonyok fentartása mellett, nem is lehet tőlök rossz néven venni. Nem még azt se, hogy olyan közönnyel fogadják az evangélicacio jelszavát s akármint is, ami ezzel összefügg, — azt se, hogy oly kevésbé érdeklődnek az egyház közügyei s theologiai irodalom iránt, sőt azt se, hogy akad nem egy, aki amilyen buz-

galommal állott az evangelisatio szolgálatába, épen olyan keserűséggel hagyta félbe annak gyakorlását. Legnagyobb kálmánista politikusainktól, egy Tisza Kálmántól s egy Szilágyi Dezsőtől szép intéseket hallgatunk munkásságunk extensívebbé s intenzívebbé tételét illetőleg, de ki merem mondani, hogy a mai magyar protestáns papság túlnyomó részétől senkinek sincs joga többet várni, mint megszabott hivatalos kötelességeinek rendes végzését. Ha átalakták valamikor helyzetüket, majd fognak tenni biztatás és dorgálás nélkül is mindent, a mit tenniük okos, hasznos és szükséges lesz. Ha egy biztos alapon álló, jó fizetéssel ellátott, erkölcsileg szintén független telt, sőt némi, szigorúan körvonalozott fegyelmi katáskörrel is felruházott lelkesítő kar fogja vezetni az egyházközségek vallás-erkölcsi életét, akkor igenis virágozni fog a belmisszió, az evangelisatio, a curapasztoralis mind. Addig nem!

Pedig bizony e tekintetben a legnagyobb mértékben kívánatos egy jobb korszak elővetekezése. Néptünk a maga egészében csak névleg keresztény és véletlenül protestáns. Vallása iránti kötelességeit tehernek tekintik, vallását küllőségnek. Fogalma sincs róla, hogy mi az a kálmánista szellem, mi az a protestáns gondolkodás, mi az a keresztény világnézet. Ha sok terhet nem róna reá a felekezetenélküliség, menne nagy része egy csepp lelkiismereti furdalás nélkül. És ezen mind segíteni kell. Új szellemet kell önteni e népbe, melynek előbb történt felszabadítása, mint megértése volna rá. A kötelező népoktatásnak s a jobbajóság megszűntetésének megfordított sorrendben, megcserélő dátummal kellett volna életbe lépnie, nem úgy, a hogy életbe lépett.

(Folyt. köv.)

Zoványi Jenő.

ISKOLAI ÜGY.

A népoktatási törvény revíziója s a népiszkolák államosítása.

(Folytatás).

A kisdedovók szervezéséről intézkedő törvény után hasonlítsuk össze a tulajdonképeni népoktatásról szóló törvények intézkedéseit népoktatásunk mai állapotával, alapul vévén itt is a miniszternek legközelebb kiadott hivatalos jelentését.

Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a 6—15 éves gyermekek általános tankötelezettségét rendeli el. Hogy a törvénynek ez az intézkedése helyes, azt mindenki belátja, a ki a népnevelés nagy fontosságát át tudja érezni és mégis a törvény megalkotása után egy negyedszázaddal magának a vallás- és közközeletügyi miniszternek a szábjából kell hallanunk azt, hogy ez a szentesített intézkedés mindez ideig nincs végrehajva, mert több ok miatt, legalább jelenleg, végrehajthatatlan. A törvény ereje már az első lépésnél, a tankötelesek összeírásánál megtört, a mi különösen az 1893. évi népszámlálás adatainak s a hivatalosan kimutatott tankötelesek számának összehasonlítása alkalmával derült ki. A régebbi, valóban megbotránkoztató állapotok az 1892 ben kibocsátott miniszteri rendelet folytán valamit javultak ugyan, de még az utolsó miniszteri jelentés szerint is legalább 70,000-re mehet azoknak a tanköteleseknek a száma, a kik a hivatalos összeírásból kimaradtak. Nem kevésbé megdöbbentő az a tapasztalat, hogy tanügyi kormányunk, annyi éven át, a törvény szigorú intézkedésének a második lépésnél

sem tudott kellő érvényt szerezni, mert a tényleg már összeírt 2,884,835 tanköteles közül is csak 2,270,589 járt iskolába, tehát 614,246 tanköteles gyermek nem részesült oktatásban. Feltűnő s népoktatási állapotainkra mindenestre jellemző az, hogy az iskolába járó tankötelesek országos arányzása ma utolsó hivatalos kimutatás szerint nem hogy emelkedett volna, hanem majdnem 2%-kal csökkent, mert 80,62%-ról 78,71%-ra szállott le, noha az iskolába járók száma 1,71%-t emelkedést mutat. En az hiszem, hogy ez a feltűnő csökkenés a statisztikai adatok hibás összegyűjtéséből is állhatott elő, mert előttem legalább is igen kétségek tünik fel a miniszteri jelentésnek az az állítása, hogy a mindennapi tankötelesek közül az 1893—94 iskolai évben a középiskolákban 5771-gyel kevesebb tanuló volt beírva, mint a megelőző évben, mert hiszen eddig éppen a középiskolai tanulók számának folytonos növekedéséről panaszkodtunk.

A ki a miniszteri jelentés hivatalos adatain végig tekint, lehetetlen, hogy azokon meg ne botránkozzék s tekintében el ne ítélje a mi tanügyi adminisztrációnkat. Az 1868. évi törvény elrendeli az általános tankötelezettséget s ennek a törvénynek a dacára még 1894-ben is csak ott állunk, hogy *Budapest*en, az ország fővárosában 13,767 tanköteles gyermek, vagyis a tankötelezetteknek 1,45%-a nem járt iskolába. (A miniszteri jelentés a házi oktatásban részesülőkről nem szól). És, ha az ország szívében ilyenek az állapotok, elgondolhatjuk, hogy hazánkban számos megyében milyen szármalms helyzetben lehet a népoktatás ügye. Ennek megvilágítása végett csak egy pár megye adatait mutatom be. Szathmárbán 23,547; Krassó-Szörényben 26,167; Biharban 26,595; Bács-Bodrogban 29,200; Máramarosban 33,806; Pest-Pilis-Solt-Kiskunban 34,908 tanköteles nem részesült oktatásban. Az ország megyéi között mintegy 13 van olyan, a melyben a tanköteleseknek legalább egy harmad-része nem járt iskolába, de van olyan is, a melyben ezeknek a száma az 50%-ot is túlhaladja (Tolnában 50,55%, Máramarosban 62,08%).

De nézzük az 1868-iki törvénynek más intézkedéseit is. A XXXVIII. törvénycikk 54. §-a azt rendeli, hogy a *szorgalom-ido* lalu helyen évenként *legalább* 8 hónap, városban pedig *legalább* 9 hónap legyen. A törvénynek ez az intézkedése is messze van még a megvalósulástól, mert az iskolába járó tankötelesek közül a miniszter jelentése szerint 311,830 vagy is az összesnek 13,74%-a nem engedelmességet a törvény rendelkezésének. Ugyancsak ilyen elszomorító a miniszteri jelentésnek az az adata is, hogy az iskolába járó gyermekek közül még mindig 164,425 volt olyan, a ki a *szükséges tankönyveket nem volt képes megszerezni* s ezek tényleg tankönyvek nélkül látogatták a tanítási órákat, pedig az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 31. §-a világosan kimondja, hogy a szegénysegüket igazoló gyermekek könyveket *ingyen* kapnak az iskolától s ezeket a könyveket a 32. §-a rendelete szerint a *község köteles beszerzeni*. A népoktatási törvénynek az *igazolatlan óramutatások ellenőrzésére* és az ilyen óramutatásokért a szülékre kiírt *bírság-pénzeknek behajtására* vonatkozó intézkedése is a legtöbb esetben valósággal nem létezőknek tekintettek. Eléggy bizonyítja ezt a miniszteri jelentésnek az adata, hogy 1,251,026 fénápmutatásért rovottat ki a szülékre a meghatározott bírságnak s így 244,689 cel több esetben, mint az 1893—94. évben; de a kiírt bírságból mindössze 49,849 frt 20 kr. folyt be, hoiolt valósággal 625,513 forintnak. tehát több mint 12-szer annyi összegnek kellett volna befolyjni.

Állapodjunk meg e helyen egy kissé és keressük az okokat, melyek az 1868-iki törvény eddig említett

intézkedéseinek végrehajtását megakadályozták s lássuk, hogy mimódon szándékozik a miniszter egyik-másik bajon segíteni. A legnagyobb baj mindenesetre a tankötelezettségre vonatkozó intézkedések végrehajtásánál, vagyis helyesben mondvá, végre nem hajtásánál van. Vallás- és közoktatásügyi miniszterünk az országgyűlés elé terjesztett jelentésében úgy nyilatkozik, hogy *„teljes tudatában van más ma a közoktatásügyi kormány a 25 éves tapasztalatok alapján, hogy a tankötelezettség teljes végrehajtásának mily akadályai vannak.”* A miniszter véleménye szerint a nehézségek részt az iskolaköteles gyermekek szüleinek közönyében vagy anyagi tehetetlenségében, részt az illetékes iskola-fentartókban és előjáróságokban s végül a közoktatási hatóságokban sok helyen kifogás alá eső lanyhaságban rejlik. Ezeket a bajokat a miniszter az 1868. évi XXXVIII. törvény cikk revíziójával óhajt segíteni olyan módon, hogy az eddig szerzett tapasztalatok alapján, a tankötelezettség szigorú végrehajtásának módjait törvényesen szabályozza. Ez a revízió Wallacis miniszter nyilatkozata szerint már munkában van, de arról, hogy miket s mimódon szándékozik azon a tanügyi kormány változtatni, keveset tudunk. Abból a nyilatkozatából, hogy a mostani időt nem tartja alkalmasnak arra, hogy a felekezeteket egy nagy népoktatási vitával zavarja meg, azt lehet következtetni, hogy a revízió a felekezetek iskola-tartási jogát is közelről fogja érinteni.

A miniszteri jelentésnek egyik pontjából azt lehet következtetnünk, hogy közoktatási kormányunk a tankötelesek pontos összeírását az eddigi hibásnak tartott eljárásról eltérőleg, a kereskedelmi miniszterrel egyetértve, úgy szándékozik eszközölni, hogy a folyó évtől kezdve az országos statisztikai hivatal programjába a népoktatási statisztikát is felvéttette. Reményli a miniszter, hogy ilyen módon, az új összeírás a kellő ellenőrzési garanciákkal fog megtörténni s a beszolgáltatott adatok legfeljebb annyiban lesznek hiányosak, hogy az életviszonyainál fogva költözököd életmódot folytató nép-osiály gyermekei nem írhatók össze teljes pontossággal. Hát en elhiszem, hogy ezzel az intézkedéssel a mostaniál tökéletesebb összeírást lehet elérni, de hogy az olyan tökéletes legyen, a minőnek a miniszter gondolja, én nem tartom valószínűnek. Mert hiszen az az országos statisztikai hivatal mimódon fogja összegyűjteni a feltüntetendő adatokat? Az összeírásra nemde azokat a hiifelekezetek lékszék s azokat a közgazgatási és községi hivatalnokokat fogja felhasználni, a kiknek működésévd eddig nem volt megeledeve, mert lanyhán végeztek teendőiket? Azok a statisztikai adatokat gyűjtő megbízottak, a kik nálunk a hivatalos adatokat szerzik a miniszter urak részére, magokban véve ezental sem fognak sokkal pontosabb összeírást eszközölni, mert hiszen a mi népünk a hivatalos kérdésekre mindig a szerint válaszol, amint a feltett kérdést nagyon, vagy kevésbé gyanusnak tartja s kisebb-nagyobb összeg fizetésével látja összefüggésben, mint erre jó példát hozhatjuk fel, szintén a statisztikai hivatal részére legközelebb eszközölt hivatalos összeírását a termő és nem termő szilvafáknak, tyukoknak s idei és tavalyi költésü galamboknak sat. Én az 1868-diki népoktatási törvény revíziójánál azt tartanám szükségesnek első sorban kimondani, hogy a közoktatási kormány tartsa komoly köteletségének a tankötelesek lehető pontos összeírását, mert hiszen, ha őszintén akarunk szólni, be kell vallanunk, hogy a törvénynek erre vonatkozó rendelkezést eddig talán magok a miniszter urak sem vették elég komolyan s annak pontos végrehajtását nem követelték meg *felelősség terhét* al az azzal megbízottaktól, úgy, mint azt p. o. az adó és katonakötelesek

összeírásakor megkövetelik. Nem annyira a törvény revíziója fogja megváltoztatni a törvényellenes állapotokat, hanem inkább a szentesített törvény megtartása és végrehajtása.

A tankötelesek iskolátogatásán a népoktatási törvény revíziójával — véleményem szerint — csak úgy segíthetünk, ha a törvényen teendő nagyon fontos módosítással az eddigi intézkedések végrehajtását gátló okokat képesek leszünk megszüntetni. A miniszteri jelentés szerint ezeket az okokat különösen a szülők közönyösségében és anyagi teljes tehetetlenségében, továbbá a közgazgatási hatóságok lanyhaságában, az iskola-fentartók anyagi erejének elégtelenségében s a törvényes megszabott bírságének behajthatatlanságában kell keresnünk. En azt hiszem, hogy ha csak ennyi ok gátolná is a tankötelesek pontos iskolátogatását, már akkor is oly nehézséggel állanánk szemben, melyet leküzdeni alig leszünk képesek. Mert hiszen a szülők közönyösségén lassanként lehet változtatni, de már a teljes anyagi tehetetlenségben s az iskola-fentartók szegénységén sokkal bajosabban. Ezek mellett azonban vannak még nagyobb bajok is, melyeknek egy része az előbb említett okoknak egyenes következménye. Ilyennek tartom én a közoktatási kormány lanyhaságát, a mely szülő anyja a közgazgatási hatóságok lanyhaságának is. Mert hiszen azt, hogy Máramarosban 33,806 tanköteles gyermek nem járt iskolába, még csak könnyen be lehet számítani a közgazgatási hatóságoknak, de azért, hogy Budapesten 13,767-re ment az iskolába nem járók száma, jogosan illet a kárkoztatás a vallás- és közoktatási miniszteriumot is.

A másik igen nagy s a miniszteri jelentés szerint is nehezen legyőzhető baj, a *népiskolák elégtelen száma*. A legújabbban közzölt hivatalos adatok szerint hazánkban az 1893-94 évben 16,881 népiskola állott fenn, tehát 61-gyel *kevésbé*, mint az előbbi évben. Legnagyobb volt az iskolaapadás a görög katolikusoknál: 30, a római katolikusoknál: 24 és a görög keletieknél: 17. Az ág. evangélikusoknál 8-cal, az ev. reformátusoknál 6-tal apadt az iskolák száma. Az 1893-94 évben megszűnt 95 felekezeti és községi iskola helyett az állam mindössze 28-at egyesek és egyesületek pedig 6-tal állítottak fel. Ha más most ezeket az adatokat a miniszteri jelentésnek a tankötelesekre vonatkozó részével vetjük egybe, arról győződünk meg, hogy a tankötelesek száma szembetűnően épen azoknál a felekezeteknél növekedett, a melyeknek az iskolák fogytak. En azt hiszem, hogy nem szükséges ahhoz semmi hosszabb fejtegetés, elég egyszerűen annak a két adatnak az egybevetése, hogy a tankötelesek száma egy év alatt 15,821-gyel szaporodott, az iskolák száma ugyanazon év alatt 61-gyel fogyott, hogy bárki belassa, miszerint az egyszerű tantervrevízió ezen a bajon nem fog segíteni, sőt igen keveset fog használni a miniszter urak az a terve is, melyet jelentés 49-ik lapján a következőleg mutat be: *„E téren az állami beavatkozás a jelenlegi pénzügyi viszonyok mellett természetesen kisebb mértékben működtethet közre közvetlenül a baj okainak eltávolításra állami népoktatási intézkedések állásával, mint inkább arra, hogy a községeket, iskola-fentartói kötelezettségeiknek pontos teljesítésére szorítsa.”* Hogy ilyen módon a reménylett eredményt nem fogja elérni a tanügyi kormány, azt egész biztosan állíthatjuk. Itt csak egy módon lehet segíteni t. i. úgy, hogy a közoktatási tárca költségére olyan összeget szavaz meg a képviselő ház, melylyel a szükséges iskolák felállítását, illetőleg az eddigi iskola-fentartók kellő segélyezését, sőt lassanként az ingyen iskolátartást keresztül lehet vinni, De ha még ezt megtennék is, akkor sem szüntethetők meg a bajt teljesen, mert előttünk áll a

másik még most legyőzhetetlennek látszó akadály: a tanító-szükség. Ebben a tekintetben jelenleg úgy állunk, hogy hazánk 24 vármegyéjében 133 iskola szünetelt tanító-hiány miatt, pedig a miniszter visszavonta azt a rendeletet, melylyel a felkészítések fenntartását betöltötte s így az összes felkészítőket zavartalan működését egyelőre biztosította s elnézte azt is, hogy az 1893. évi XXVI. t. cikknek az az intézkedése, mely szerint a segéd-tanítók alkalmazása csak félfévre és csak is a rendes tanítói állomások megüresedése esetén engedhető meg, ne hajtsák végre.

Hogy ezeken az állapotokon a tantentervrevisióval mi módon szándékozik segíteni a tanügyi kormány, azt még csak gondolni sem tudom. A tervezett 400 milleniumi iskola felállításával szépen fog ugyan szaporodni a tantermek száma, de ezekben a tantermekben kik fognak tanítani? Hiszen a miniszter maga mondta, hogy csak a mindennapi tanköteles gyermekek befogadására 80 tanuló számított egy tanteremre (!) 723 egy tanterem iskoláira volna szükség s ebbe legalább is annyi tanító kellene. Pénz, még pedig igen sok pénz kell ezre, mert a nélkül minden csak a mostani állapotban marad.

(Folyt. köv.)

Buza János.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszonytagaság történetéhez. —

(Második közlemény.)

A sárospataki ref. egyház a vár urának pártfogása alatt mintegy 130 esztendőig egyike volt az ország legvirágzóbb egyházaiknak. Pajzai kedvező anyagi viszonyok között éltek, kiváló tudósok s többnyire irodalmi emberek voltak, kik nagy tiszteletben állottak a vár urai előtt is. Elég legyen e végből a fejedelmi korszakbeli lelkészek közül megemlíteni a következőket: Kopácsy István, Sztáray Mihály, Dévai Bíró Mátyás, Dobai András, Czeglédi Ferenc, Balsaráti Vitas János, Kassai Császár György, Pesti Gáspár, Keskeméti Elekés János, Sári Orvos Mihály, Pataki Füstis János, Tolnai Pap István, Vercezy Ferenc, Szathmári Baká Péter, Szepsi W. András, stb. Amde ez a főúri pártfogás Lorántfy Zsuzsánna és II. Rákóczy György halála után egyszerre megszűnt, sőt a legigazságtalanabb és embertelenebb üldözéssé változott, melynek vezetői a kath. püspökök és a jezsuiták, szövetségben az absolut kormány-hatalommal, egy egész hosszú századon át, itt is, mint másutt az országban, folytonosan arra törekedtek, hogy a protestáns egyházat a lét minden feltételeitől megfoszassák.

Alig tettemék el nagy pompával II. Rákóczy Györgyöt 1661 ápr. 24-én a sárospataki templom sírboltjába, özvegye, Báthory Zsófia, ki eddig is csak szüzből és érdekből volt protestáns, egy pár hónap múlva fiával, I. Rákóczy Ferencel együtt visszatért a kath. egyház kebelébe és még abban az évben, a Dobó Ferenc és Lorántfy Zsuzsánna végrendelete ellenére, megvonta az egyházról és iskolától a királyilag is megerősített Perényi-féle alapítványokat, sőt azon várbeli járandóságokat is, melyeket Miksa király 1569 okt. 25-én kelt alapító levelében a tanuló ifjúság számára biztosított. Az ekkor lefoglalt jövedelmek ezek voltak: a felkész. várbeli évi járandósága, mely

30 köből búzából, 14 hordó borból 6 verő disznóból állott; az első tanár évi járandósága: 18 köből búza, 7 hordó bor, 3 verő disznó; a második tanáré: 300 frt, 28 köből búza, 5 verő disznó, 8 hordó bor; a harmadik tanáré: 250 frt, 18 köből búza, 5 hordó bor, 3 verő disznó; a tanuló évi járandósága Miksa király kegyes adományából: 40 köből búza, 4 hordó bor, 4 verő disznó; a négy köztanító évi járandósága 100–100 frtjával és a könyvtárnoké: 25 frt; a kántor évi járandósága: 10 köből búza, 7 hordó bor, 2 verő disznó.

Ezen foglalással egyidejűleg, előbb a tanulószag — gyakori lázadás ürügye alatt, — majd a tanárok is eltiltattak a templomba járástól. Magok a hívek sokféle háborítást szenvedtek istenitiszteletök gyakorlásában. Most a kántort nem bocsátották be idejében, majd a közönséget gátolták a templomból való kimenetelben. Sokszor előfordult, hogy a torony ajtaját feltörték és meghúzták a reformátusok harangját kath. halott felett még az istenitisztelet tartama alatt. Sátoros ünnepek, midőn az istenitisztelet állott, oly ágyuzást vittek végre a szomszéd bástyáitól, hogy a templom boltozata majd leszakadt. Ehez járultak a lélekvásárlások szép szóval, fenyegetésekkel és erőszakkal.

A zemplénmegyei nemesség, mely még akkor nagyobb részben protestáns volt, élén Boesky István főispánnal, ki egyszersmind a sárospataki főiskolának is főgondnoka volt; méltó felháborodással vette e vallásárelmi ügyet és közgyűlési határozat szerint előbb a fejedelemszenny kereste meg a lefoglalt javak visszaadása iránt, de miután kérelmével gyűlönyös elutasítást, az 1662-ik országgyűlésre terjesztette fel az ügyet, itt a protestáns rendek, közös megállapodás szerint, kijelentették ugyan, hogy a kir. előterjesztések tárgyalásába mindaddig nem bocsátkoznak, míg a vallásárelmi ügyek, ezek közt a sárospatakiak is, a linzi békeokmány és az 1647-iki törvény 14. §-a értelmében el nem intéztetnek; de miután meggyőződtek, hogy a kath. rendek ellenállása miatt ezéjokban nem boldogulhatnak, boszankodással elhagyták az országgyűlést. Zemplénmegye ezután ingerültségében még azt is megtegte, hogy a szentesített és hozzá kihirdetett vett leküldött törvénycekket, minthogy azok a prot. rendek hozzájárulása nélkül hoztattak, azon közgyűlés határozatából, melyen a 13 felső vármegye követei is jelen voltak, visszaküldötte 6 felségének.¹

A sikertelenség, mely a prot. rendek országgyűlési szereplését kísérte, még jobban felbátorította Báthory Zsófiát, hogy birtokaiban földesúri jogát teljes mértékben érvényesítse. E végből már a következő 1663-ik esztendőben letelepített sárospataki várában a jezsuitákat, kik a vakbuzgó fejedelemszenny lelkiismeretén uralkodva, egész tervszerűséggel fogtak a térítés és foglalás munkájához. Alig tették be lábukat Sárospatakra Számbár Mátyás a hirhirdető hittérítő és a vele rokon szellemű Kiss Imre, a fejedelemszenny gyóntatója: azonnal felzavarták a társadalom bejéjét, elszórták az egyenetlenség magvait a békés polgárok közt. A pácson emelvényt állítottak és a mindégy kíváncsi néptömegnek onnan hirdették a türelmetlenség ígét, az egyedül idéztt tanokat. A tanárokat és lelkészeket meddő hitvitákra ingerelték. Az iskolának, a havá az 1664. évszázó nyilvános vizsgálatra a tételek megküldése által ünnepélyesen

¹ L. Szirmay A. Notícia hist. 197. l.

meghívtak, harcias kedvöket mutogatva, kihívó modorban válaszoltak,¹ mire a tollasátára mindig kész Pósházy adta meg az érdemleges választ. A vita, mely eleinte csak kézirásban, társadalmi úton folyt, nem sokára átesett az irodalmi térre is, hol a küzdő felek, egyrészlől Sámbar Mátyás, Kiss Imre és Illyefalvi István, másrészlől Pósházy János sárospataki tanár, Matkó István felsőbányai és Czegledi István kassai lelkészek a neki vadült szenvedély hevében, mely gyűlöletre valló modorban mérköztek meg egymással.

E közben Báthory Zsófia, fiával együtt tovább folytatva a foglalást, 1664. május 4-én reggel 8 órákor, midőn éppen templomban volt a város népe, magyar és német őrségét ráküldte Buzinkay Mihályra és mindenestől kihányatta abból a házból, melyet még a XVI. században Kántor Mihály hagyott volt az iskolára.² Az a ház volt ez, melyben jelenleg Szívós Mihály tanár lakik. Abban lakott egykor az id. Csécsy János, majd egymásután if. Csécsy János, id. Szathmáry P. Mihály, ifj. Szathmáry Mihály, Óry Filip Gábor és Szombathy János. A földesúri önkénynek ezen újabb erőszakossága, nagy felháborodást okozott Zemplénnegyében, mely május 9-én körlevélben sietett tudatni ezt a botránkozott esetet a szomszéd megyékkel. A sárospataki sérelmi ügy az általa támasztott ingerültség ügye felhatott egész a törz szomszáig. A lefoglalt javak ügyében, egyrészlől a Báthory Zsófia, másrészlől az egyház és iskola közt fenforgó kérdések elintézésé végett, még azon év augusztus 10-én, Wesselényi Ferenc nádor elnöklete alatt királyi bizottság állt össze Sárospatakon, melynek tagjai a legelőkelőbb katolikus és protestáns férfiak voltak.³ A több napig tartó tanácskozás, noha a nádor őszinte jóakarattal igyekezett a felekezeteiket összeegyeztetni, nem vezetett eredményre, mert Báthory Zsófia, gróf Pálly Tamás egri, Bársony György nagyváradi püspökök, mint bizottsági tagok által is támogatva, földesúri jogánál fogva, az 1647. t.-e. 11. és 12. §§-ai alapján megtagadta a lefoglalt jövedelmek visszaadását, amit a reformátusok ugyanazon törvényezékek 14. §-nál fogva követeltek. Így a reformátusok számára, nem volt egyéb hátra, mint megvárni a per kimenetelét, melyet ők még a bizottság összeülése előtt indítottak. A bíróság csakugyan elmarasztalta Báthory Zsófiát, de az ítélet végrehajtását nem lehetett kieszközölni, Zemplén megye tovább még esztendőnél nyilvántartotta és sürgette a végrehajtást, sőt a 13 felső megye követeli által magát a királyt is megkereste az íránt, de a katolikus érdekek ellenére, még az ország törvényeinek, a bíróság ítéletének sem lehetett érvényt szerezni abban az időben.⁴ Hogy mennyire bizton érezte magát Báthory Zsófia a királyi oltalma alatt, még a per elvesztése után is, mutatja az az alapító levél, melyet ő és fia, I. Rákóczy Ferenc 1666. január 1-én adtak ki, melyben az „eretnekésg elnyomásának” hangsúlyozása mellett, a sárospataki jezsuitákat az ország törvényei ellenére, fekvő javakkal ajándékozzák meg. Az alapító levél hasonló indokból maga Leopold király is megerősítette 1668-ban. Az ünnepélyes beiktatás ugyanazon év április 17-én ment végbe, mely

ellen Zemplén megye az 1608. t.-e. 8. §-a és a linczi békekötés értelmében ünnepélyesen tiltakozott.⁵

Ily szomorú körülmények közt váratlanul lephette meg a sárospataki ref. egyházat és iskolát az az értekelzet, melyet gróf Zrínyi Péter és I. Rákóczy Ferenc 1668-ban, éppen a jezsuiták beiktatása évében, valószínűleg politikai céljaikra való tekintetből, a sárospataki várba hívtak össze. Az összegyűlt főurak és nemesek közül mintegy hatvanan megjelentek az ősi évzáró vizsgán is, közöttük maga I. Rákóczy Ferenc is.⁶ Ez alkalommal a katolikusok és reformátusok közt fenforgó vitás ügyek is tárgyalás alá vétetvén, hosszas megbeszélés után, a gróf Zrínyi Péter közbenjárására, I. Rákóczy Ferenc 1669. április 20-án aláírta azt az egyességlevélet, mely szerint „edes magyar nemzetünkhez való coalescentiát és szép uniót akarván követni,” a maga és utódai nevében is, arra kötelezte magát, hogy a sárospataki egyháznak és iskolának elfoglalt javait visszaadja s az időközlel visszatartott jövedelmeket kárpótolja. Az egyesség levél alatt a reformátusok részlől Boesky István, Wesselényi Pál, Szuhay Mátyás, Kóródi Ispán Ferenc, Hécei Baksa István, Nagy András, Bogdányi Farkas Ferenc s tanúképen gr. Zrínyi Péter és Nagy Ferenc vannak aláírva.⁷ Ez egyességlevélben részletesen elszámlálják a visszaadott vagy egyenértékben kárpólt jövedelmek. A esarnahói és nagy-toronyai jövedelmeket biztosítja, a várból járt életneműrt a tolelvasi malmot adja örök tulajdonul, a borfizetést a sárospataki deánra utasítja, a pénzfizetésért és az időközlel visszatartott jövedelmekért egyszer s mindenkorra 1000 aranyat tett le Szepesi W. András sárospataki ref. lelkész kezébe. Ezenkívül biztosítja a reformátusokat, hogy a tanároknak és tanulóknak szabad járásuk lesz a templomba; a reformátusok hasznárat nem kívánja használni, csak az ő vagy udvari emberei halála esetére; a reformátusok katolikus ceremóniák vagy ünnepek megtartására nem köteleztetnek; a templomba menetelnél és kijövetelnél a hívek nem akadályoztatnak; a Kántor Mihály-féle házat visszaadja, a temetőhely⁸ közös lesz addig, míg a katolikusok más helyet nem kerítenek; a paróchiális koresmának semmiféle háborgatása nem lesz; a Kórosy István fiától egyházi célra hagyott háznak, szőlőnek és majornak becésárat megfizeti.

Ez egyességlevél szerint, nem sokáig érezhették magukat biztosságban a sárospatakiak. Már a következő évben felfedeztetett a Wesselényiről nevezett összeesküvés és vezetői gr. Zrínyi Péter, gr. Frangepán Ferenc, gr. Nádasdy Ferenc elfogattak s idegen bírák ítélte folytán kivégeztettek. I. Rákóczy Ferenc, hogy társai sorsát elkerülje, az elfogatás hírének hallatára, szerencse várából, edes anyjához, Munkácsra sietett, a ki szerencsétlen fiának nemcsak életét, hanem minden vagyonát és méltóságát, a jezsuiták közbenjárására, csak azon feltétel alatt menthette meg, hogy a lázadás elnyomásának költségeire készpénzben 20000 firttal, gabona és őlelmi szerekben 155000 firttal járult s ezenkívül a Rákóczy-várakba német őrséget boesátott.⁹

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

¹ L. Pósházy. Igazság istáppja. 120 l.

² L. városi jegyzőkönyv.

³ L. vizsgálati jegyzőkönyv Zemplén megye levéltárában. Nálunk másolatban.

⁴ L. Bethlen János. Historia rerum transylv. Viennae, 1783. 81. lap.

⁵ L. Szirmay A. Notitia hist. 212—215. l.

⁶ L. Ifj. Csécsy. Historia Hung. kézirat.

⁷ L. Szathmáry K. György. Historia scholae ref. Sárospatacinae. Kézirat. 216. l.

⁸ A mostani iskolakeret.

⁹ L. Szirmay. Notitia hist. 223—224. l.

KUN PÁL
1827—1896.

Február 21-én még tanított az iskolában . . . s e hó 17-ike óta ott aluszsza örök álmát az avasi temetőben!

Nem az én erőfeszítésemmel feladata: érdemleg melánt az a nemes elteremtés, melyet b. e. Kun Pál megfogott. Elvágzik ezt majd az arra hivatottak, midőn díszes kortörbika fonjak az ő érdemeit. En csak egy pár tanulmányos jellemvonás megrajzolására szoritkozom, vagyis azt a szerepet kívánom teljesíteni, mit az ideiglenes fejta, vagy sirtő, mely jó addig, míg a díszes, értékes emlék elkészül.

* * *

A végzetes csapás, mely Kun Pál halálával a gyászoló családon és rokonságon kívül hazai közművelődési ügyünket s közelebről miskolci ev. ref. főgymnáziumunkat érte, már régebben előre veté sötét árnyékát.

Oh, mint szeretettük volna tova űzni ezt az árnyékot, mely leküncet hetek óta kizsárolgombban tartá. Biztatgattuk magunkat és őt is, hogy ereje, egészsége majd csak visszatér még. Hiába! Magunkat is, őt is csak alattuk. Ő jól tudta, hogy csak a kartársi szeretet biztatásai, vigasztalói akaró szavai ezek s magunk is éreztük, hogy a katasztrófa csak napok kérdése. És a mitől félünk, csakugyan bekövetkezett. Hasztalan volt az orvosi tudomány, hasztalan az övének oadaó gondozása: márc. 15-én, tehát épen nemzeti újraébredésünk évfordulóján, megszűnt élni. A test — ez a romlóndó pór-sátor — összeomlott! Széled arczat nem láthatjuk többé, de szelleme itt maradt közöttünk s ez az, a mely ezután is mindig tanít.

Mint ember, a puritán egyszerűséget szerette. Külső fényre, dicsőségre nem szomjazott soha. Az elismerést nem kereste. Beírta a kötelesség teljesítését boldogító tudatával. Mintha csak róla írta volna a költő:

„Földi ember kevéssel beéri,
Vágyait, ha kevesebbre méri!”

Mindenkivel szemben, aki vele akar magán, akár hivatalos érintkezésben volt, előzőeken nyakjassággal, humanusan viselkedett. Sokan mégis zárköztartónak mondták — nem olyan értelemben mintha került volna az embereket, hanem mert szívéhez csak kevesen férközhettek. De e keveseket azian szerette is változatlanul hűséggel. A világ zajos élete nem volt kedves ő előtte s a mi kevés ideje a hivatalos dolgoktól fenmaradt, leginkább a családi otthonban vagy egy meghitt baráti körben tölté el. Ennek a meghitt baráti körnek tagjai sokáig érezni fogják az ő hiányát, mert szerették őt mélyeséges szeretettel s a baráti szív önzetlenségével.

Mint családfejt a legnagyobb gondosság és takarékoság jellemezte. Törődött tessel is folytatta a munkát s 45 éven át buzgó fáradozott csakhogya családja jövőjét biztosítsa, őni, hogy szerettet volna még — ha csak pár évig is élh — hogy ezután az annyira megérdemelt nyugalomban, kizárólag övének éljen. Övének, a kik szívéhez voltak forva s a kiknek javáért semmi áldozatot sem tartott drágának. Itt a szép családi körben nyilatkozott meg az ő mélyen szerető szíve! Példás férj és ritka jó apa volt s a gyászoló hitves úgy, mint a megtört szívú gyermekek legdrágább kincsöket veszítették el benne!

És mit vesztett a mi szerette tisztelt püspökünk? Egy ritka jó testvert, minő napjainkban már csak kevés akad. A ki őt nemcsak szerette, de tisztelte is a szó legnemesebb értelmében. Volt alkalmam tapasztalni: mennyiben aggodott az ő kedves „Berta bátyja”-n. ha az utóbbi években többször előjövő gyöngékedéséről hírt vett és mint örült, ha arról értesül, hogy nincs semmi komoly baja. Ilyen áidott testvert elveszíteni bizony erőse próba egy már 80 felé járó aggastyánnak! A jó Isten adjon erőt neki ez újabb csapás elviselésére.

Mint a társadalom tagja, közügyekre kevés időt szentelhetett, de hogy itt is munkálkodott, sőt magának érdemeket is szerzett, mutatja az a körülmény, hogy a város közönsége több ízben megválasztotta városi képviselőnek. Aztán 12 évig volt elnöke a „Miskolci Hitelintézet” felügyelő-bizottságának s ezen kívül eleltől fogva jegyzője volt a miskolci ev. ref. fillér egyetnek, mely vagyonatlan hitorsosaink gyermekei részére ingyenes iskolát tart fen. Mindenütt a kötelesség pontos teljesítése jellemzi, a mely jellemvonás mégis tanári működésében domborodik ki legjobban.

Tehetségeinek összességét — úgy szólván a — közművelődési ügyének szentelte. Elmejének minden gondolata, szívének minden dobbanása ősi tanítéletünk felvirágzását munkálta; fáradsgát nem sajnálva, magát se kímélve, ereje fogytaig — mintegy 45 éven át — híven buzgólkodott azon nehéz munka körben melybe őt a gondviselés állította.

Elmondhatni róla, hogy tanári működését — elejétől végig — az erkölcsi kötelességérzet, mint drága kö ragyogta be.

Az mondhatnák erre az erkölcsi szavaival: kötelesség még nem érdem, hiszen Jézus is haszontalan szolgálkának ítel bennünket, ha csak azt tesszük, a mi kötelességünk. De hat hol állunk mi, gyarló földi emberek attól az eszmenyi magaslattól melyen ama Jézusi ítélet keletkezett? Bizony nálunk embereknél, hol oly sok a robot munka, valóságos erény számba megy a kötelesség pontos teljesítése és őszinte elismerés illete az olyan embert, ki a reá bizottakban hűségesen eljár. S ha ez minden munkatéren igaz, kétszeresen igaz a tanári pályán, mely annyi sok felelősséggel jár s melynek szent hivatása az Istenéges ősi munkáját, mely szerint „teremté embert a maga képére és hasonlatosságára” folytatni és befejezni, hogy az ember ne csak forma szerint legyen Isten képeire teremtve, hanem valóban is emberré tegyék őt a mely belátás, az emberi szeretet, a jó akarat, a kötelességérzet és a szilárd jellem. Oh de ki tudná számba venni azokat az áldásokat, melyeket egy kötelességtudó, lelkiismeretes tanár árszt nemzedékről-nemzedékre?

Hiába csillog valaki a lángész minden gazdagságával, ha nincs benne kötelességérzet: csak olyan mint a „zenőg ére és pengő cimbalom.” Nagyon szépek azok az Istenölt nyert magasabb talentumok, de bizony csak holt tőkék maradnak azok, ha lelkiismeretesen nem gyümölcsöztetjük!

Kun Pál nem volt lángész — de volt visszorgalma, melylyel gazdag ismeretre tett szer s volt benne fellümluhan kötelességérzet, mely nem engedte hogy a kötelesség hívó szava elől csak egyszerű is kitért volna. Hajlama és hivatása a „történelem” nagy mezejének művelésére ösztönöz. Nem volt ő híres történelvtudás, de volt kitűnő történelemtanár, ki az ezres és ezer események tömkelegében mindig biztos kézzel jár. Finoman tudta azokat elemezni s ügyesen tudta csoportosítani, úgy, hogy a növendékek, kivált a míg teljes munkaczejében volt, élvezettel csüggett előadásán. Nem hagyott ugyan hátra nagyobb szabású történeti műveket, de több ízben kereste fel szakszerű értekezéseivel a különböző lapok

hasábjait. Tény az is, hogy sokat olvasott és búvárkodott, a mire neki — mint a főgimnázium könyvtárnokának név alkalmi is volt s az által a tudományok több ágában szép jártassággal bírt.

Hogy milyen volt, mint kartárs? Erre a kérdésre ott ragyogott a felelet azokban a fájó könyvcsépekben, melyek szemeinkből koporsójára hullottak. Szerettük és tiszteltük őt kivétel nélkül mindnyájan, nem csak azért, mert bölcs tudásával, gazdag tapasztalataival vezérünk és tanácsadónk volt, hanem mert ő is szeretet bennünket. Valóságos öröme telt abban, ha kartársán valamiben segíthet. A fiatalabb tanerők iránt is kellető méltánylást s előzetesnyeséget tanusított. Általában benne a kollegák között senki sem csalódott és tán remélhetjük, hogy ő se vitt ellenünk panaszt a síron túlra.

A tanítványokkal szemben — mennyien lehettek 45 év alatt? — mérsékeltlen szigorú és mindig igazságos volt. Rokon- vagy ellenszenv sohasem vezették osztályozásában. Fegyelmi ügyekben higgadtan és tárgyilagosan állt s véleménye a tanári tanácskozásokban nem egyszer döntő súlyal bírt.

Az iskolai tanács több ízben jutalmazta elismeréssel s nem egy szívesen állította, mint igazgatót — a főgimnázium élére.

Ezeket a jeles tulajdonságokat hirdette az imponáns részvét is, mely temetésekor Borsodmezőre s Miskolc város művelt közönsége részéről nyilvánult. A város és megye vezető egyéniségei kevés kivétellel tanítványai voltak s mely részvételt vették körül ravatalt. A 45 éves tanár most már örök nyugalomban pihen. Nyugodalmát ne zavarja semmi!

Csik Dániel.

KÖZÉLETÜNK.

AZ ORSZÁGOS LEKÉSZI ÖZVEGY-ÁRVA-GYÁMINTÉZET KEZELÉSI SZABÁLYZATA ÉS ÜGYRENDJE.

Egyetemes konventünk Budapesten megállapította a 10 évre szóló gyámintézet alapszabályokat s egyúttal a kezelési szabályzatokat is megerősítette. Az alapszabályokat már ismerjük, a kezelési szabályzat azonban még nem volt közzétéve, valamint az ügyrend sem; azt hiszszük azért, hogy nem fölösleges, ha ezeket is megismertetjük.

A *kezelési szabályzat* 8 pontból áll s lényege a következő: a gyámintézet vagyónát a magyar földhitel-intézet kezeli s felügyel az országos közalpi bizottság, melynek három tagja, mint állandó albizottság, a gyámintézet minden ügyében az alapszabályok 23. §-a alapján működik. Az albizottságot *Hegedűs Sándor* elnök, *Szécsé Károly* és *Molnár Béla* tagok képezik, a kik mellett jegyzőül a konvent *Petri Elek* budapesti theol. tanárt alkalmazza 300 frt évi tiszteletdíj s 100 frt iradási általány fizetéssel. Ez az albizottság minden februárban „*Kimutatás*”-i ívet küld az esperesekhez, hogy jegezzék be abba a gyámintézet tagok neveit, a tagoknak a jelentő iverben kimutatott fizetését, nem számítva be a lakás értékét. Ebbe a kimutatásba bejegyzik az esperesek a tagok folyó évre szóló belépési járuléka és tagsági díj összegét is. Az így elkészített kimutatást helyesbítés céljából márciusban tartoznak felküldeni az állandó bizottsághoz, a mely jóváhagyván azt, visszaküldi, hogy áttéssék ahhoz, a kit az egyházmegye a tagsági díjak beszedésével megbízott. (E pontnál — a 3. §. utolsó mondata — talán helyesebb lett volna a konventnek ezt mondani ki,

hogy a bizottság a jóváhagyott kimutatást egyenesen a gyámintézet pénzkezelőhöz küldi, mint a ki úgy is összekötötésben áll a bizottsággal. Egy kis időnyeres lett volna s az espereseknek a kimutatással a felküldés után nem kellene foglalkozniok még expeditionális szempontból sem.)

Az egyházmegye által választott országos gyámintézet *pénzkezelő* tartozik a hozzá befolyt összegeket haladéktalanul postautalványon beküldeni a földhitelintézethez jelentő iv mellett, a mely ívnek másolatát a bizottság jegyzőjéhez is beküldi, felüntetvén, hogy a küldött összegből mennyi a belépési járuléka s mennyi a tagsági díj, esetleg a kamat. Év végén a pénzeszedők számadásait lezárják, azt az egyházmegyei, e célra választott bizottsággal megvizsgáltatják, január 15-ig hiteles másolati példányban az állandó bizottsághoz felterjesztik. (A hiteles másolat alatt bizonyára az értező, hogy az egyházmegyei bizottság aláírja azt is. Vagy az esperes a hitelesítő? Az ügyrend 33. §-a az utóbbira enged következtetni.)

Hogy kik jogosultak az állandó segélyezésre, azt az állandó bizottság állapítja meg, a mely a felvételt az esperes indokolt felterjesztése alapján eszközöl. Ez a felterjesztés az özvegy évi járadékára vonatkozik az esperes által a következő mellékletekkel látandó el: anyakönyvi kivonat a segélyre jogosult özvegy férjének házasságáról, haláláról, hiteles bizonyítvány arról, hogy az özvegy férjének mennyi volt egyház-hatóságilag megállapított fizetése s vajjon befizette-e az elhunyt a javadalom után járó esedékes belépési járulékot, ha nem, mennyi a hátráléka, valamint arról is, hogy őt évi tagsági díjat leróta-e s ha nem, mennyi abból a levonandó? (A belépési járuléka és tagsági díj befizetéséről a pénzeszedő ad igazolványt. Az elhaltak fizetéséről hiteles bizonyítványt bizonyára a jelentő iv alapján kell adni, mint a mely egyenesen erre a célra szolgál.)

Neveltetési s esetleg gyamolítási segélyt az árva kapnak, s e tárgyban az esperesek tesznek felterjesztést, a melyhez csatolni kell az árva szabályszerű családi értesítőjét, melyben ki legyen tüntetve az apa házassági adata, halálózása, s az árva törvényes leszármazása, általában (az árva) segélyre jogosult voltát az alapszabály 14. § értelmében igazolják. (E §-t szerint arra kell ügyelni, hogy kimutatandó: vajjon a fiú árva a 20, a nőárva a 18 évet nem töltötte-e be, mert betöltés esetén a segély megszűnik. Az is kimutatandó, hogy házasságot nem kötöttek-e? Kimutatandó, hogy az árva nem tértek-e ki a ref. vallásból.)

A segély-pénzt a bizottság a püspökhöz küldi, kik az espereseknek juttatják, a kik nyugtára adják ki s a nyugtát a bizottsághoz felterjesztendő.

Ennyi a kezelési szabályzat rendelkezése, az ügyrend pedig röviden a következőkből ismerhető meg:

Áll nyolc szakaszból, a melyek 53. §-t foglalnak magukban. A szakaszok címei: a bizottság tagjai, özvegyek és árva, lelkészek, egyházmegye, esperes, gyámintézet pénzkezelő, országos gyámintézet végrehajtó bizottság, országos közalpi végrehajtó bizottság.

Az első szakasz tartalmazta, t. i. kik az állandó bizottság tagjai, már fentebb közöltük.

Az öregek és árva című szakasz 8 pontból áll s első sorban is azt mondja ki, hogy az özvegyek járandóságát az alapszabály értelmében, tekintet nélkül az elhunyt férj fizetése mennyiségére, teljesen egyenlő. Anonban az özvegy a járandóságát teljes összegben — azaz 250 frtot — csak abban az esetben kapja meg rögtön, — illetőleg jogcime teljes beálltkor évnegyedi utólagos részletekben, — ha elhunyt férje a belépési járulékat s az

öt évi tagsági díjat befizette. Ellen esetben a belépési járulésként az öt évi tagsági díj be nem fizetett részlete az özvegy járandóságából két év alatt egyenlő részletekben letörlesztetik. Vagyis, ha p. o.: A. elhunyt lelkész belépési járuléka 100 frt volt, évi tagsági díja 25 frt, a mely öt esztendő alatt 125 frtot tesz ki s a belépési járulékból 50 frtot, a 125 frtból pedig 75 frtot fizetett ki, az özvegy első év járandóságából 50 frtot tart vissza a gyámintézet. — A második évben szintén ennyit, hogy az elhunyt A. lelkész 100 frt belépési s 125 frt öt évi tagsági díja le legyen törlesztve.

Ennek a levonásnak nincs helye az árvák segélyezésénél, a kik a megállapított neveltetési, esetleg gyámolítási segélynek azonnal élvezetbe lépnek, tekintet nélkül néhai atyjuk befizetésére. Az árvák 50 frtot kapnak, a szülőnélküliek 75 frtot.

Megjegyzendő azonban, hogy az u. n. kegyeleti év tartalma alatt sem az özvegyek, sem az árvák nem kapnak segélyt. Mind az özvegyek, mind az árvák egyébkénti segélyezése akkor kezdődik, mikor jogcímük megállapítottá s tart addig, míg jogcímük meg nem szűnik.

Meghatározza az ügyrend, hogy az özvegy mikor kérje az évjáradékát? Még a kegyeleti év tartalma alatt kell az espereshez benyújtani a gyámintézeti végrehajtott bizottsághoz intézett folyamadványt, a mely felett aztán az állandó bizottság határoz. E bizottság határozata ellen 30 nap alatt fellebezni lehet a konventhez. (Az esperes bizonyára azonnal tartozik a folyamadványt, mielőtt hozzá benyújtatott, felküldeni a bizottsághoz, s ha onnan visszaküldetett, haladéktalanul kézbesíteni a folyamodonak, hogy a lelebezés ideje el ne mulasztassék.)

Ilyen folyamadvány csak egyszer terjesztendő fel, mert ezután az özvegy a kapott segélyről szóló nyugtákon igazoltatja igényeit azzal a lelkésszel, a kinek egyház községéhez tartozik. Ez a lelkész igazolja, hogy az özvegy életben van-e, ref. vallású-e, ha néhai férjével ennek 80 éves kora után két egybe. elte vele öt évig, — hogy férjétől külön, vagy elváltan él-e s külön élésének az oka nem az özvegy hibája volt-e, — hogy nem folytat-e az özvegy erkölctelen életet, nincsen-e valamely büntét vagy nyereségvágyból eredő, vagy a közérkölciségért sértő vétség miatt polgári bíróság által elítélve? (A lelkészeknek ezek igazolása alkalmával minden esetre lelkiismeretesen kell eljárniok, hogy az alapszabályok szigorúan megtartassanak!)

Csatolni kell az özvegy segélykérő folyamadványához azokat az anyakönyvi kivonatokat, melyeket a kezelési szabályzat 7. pontja szerint elmentünk s a lelkészek az e célra szolgáló kivonatokat bélyeg és díjmentesen hivatalból tartoznak kiállítani. (Fel kell itt említenünk, hogy az ügyrend 4. §. 6. pontja II. k. kikézdése azt mondja, hogy a kivánt anyakönyvi adatok *hivatalos bizonyítvány* alakjában adandók ki. Az aláhúzott szavakat nem lehet tisztán érteni. — Azt gondoljuk azonban, hogy a *hivatalos bizonyítvány* tulajdonképen akkor adandó, mikor az özvegy már segélyezett s további segélyezésének joga igazolható, mert a folyamadvány feltérjesztésekor minden esetre az a helyes eljárás, hogy ahhoz *mellettek* gyanánt csatolandók az anyakönyvi kivonatok.)

Csatolandó a folyamadványhoz az özvegy részéről egy bizonyítvány arról is, hogy néhai férje a belépési járulékot s öt évi tagsági díjat befizette-e, s ha nem, mennyi a hátraléka? Ezt a bizonyítványt az özvegy, illetékes lelkése útján, az egyházmegyei pénzkezelőtől kapja meg.

Az árvakra vonatkozólag *külön* folyamadványt kell benyújtani vagy az özvegynek, vagy az árvák gyámjának. Ehez a folyamadványhoz azok a mellékletek csa-

tolandók, a melyeket a kezelési szabályzat említett fel. (Az ügyrend 6. §-a itt is bizonyítványt említ, de ez bizonyára itt is arra értendő inkább, hogy a már segélyezett árvák jogcímre bizonyítással.)

Az évjáradék, segély felvételéről szóló nyugtákat az özvegyek és árvák március, június, szeptember és december hónapok elsőjére tartoznak az esperesekhez beküldeni, a kik az ügyrend 24. §. értelmében év végén az összes nyugtákat felküldik az állandó bizottsághoz. (Kérdést teszünk itt: vajjon a nyugtakra kell-e bélyeget tenniük az özvegyeknek s árváknak? ... Ezt is kérdésbe tesszük: vajjon egy nyugtán lehet-e az özvegynek s árváinak a nyert összeget elismerniök? ... Kicsinyiségek, de úgy tartjuk, hogy jobb idejekorán e tekintetben is intézkedni, mint alkalmadtán újra, meg újra utasításokat adogatni.)

(Vége köv.)

Tüdös István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Kaszonyi János zserci ev. ref. lelkész fájdalmas vesztését érte f. hó 11-én. Hű neje *Tamkö Róza*, Tamkö Ferenc m.-keresztesi lelkész leánya, két kiskorú gyermek (egy fiú, egy leány) szerető édes, anyja váratlanul elhunyt, életének 30-ik évében. A mindent bölcsen cselekvő tegye elviselhetővé a vesztés család nehéz keresztjét.

— **Kun Pál halála** mely részvétet keltett Miskolc városában s ezen túl is mindenfelé, a hol a tanúgy kiváló munkása ismeretes volt. Koporsóját koszorúk borították s forró könyvek öntözték, mert sokak szívét sebezte meg halálával. Temetése a főgimnázium udvaráról történt, hol koporsóját a család tagjain kívül a tanári kör és tanuló ifjuság állotta körül. A szertartást a főgimnázium énekkara kezdte s Nagy Ignác lelkész folytatta szép imával és a boldogultat híven jellemző szép beszéddel. Az avasi temetőben Csik Daniel vallástanárral búcsúzott el tőle a kartársak nevében. A tanári kar és a vesztés család gyászjelentésben tudatta a szomorú haláletetet. — Áldott legyen emlékezete!

— **Választások.** Erdőbényei lelkészszé, Czinke István utódává még február 23-án, meghívás útján, nagy egyetértéssel *Szőllősy József* homonnai lelkész választott meg. Folyó hó 14-én kapta meg a választó egyház az esperesi engedélyt s másnap a *homonnaiak* egyhangúlag *Réz László*, sárospataki s. lelkész s tanítóképződei katecheták szemelték ki Szőllősy utódává. A szemléni egyházmegyetől függ most már, hogy ez a választás is bevégzett ténynyé legyen — sokak őszinte öröme. — *Jakab János*, kassai segédlelkész a bódva-lenkei egyház hivat meg rendes lelkészül.

— **A dunántúli ev. ref. püspök köszönő válasza a sárospataki főiskola tanári karához.** »Tekintetes Főiskolai Igazgató ur! Mélyen tisztelt Uram! Azon engem, érdemen felül megisztelő szívélyes szerencse kívánatáért és üdvözléteért, a melylyel dunántúli ev. ref. püspökké való megválasztatásom alkalmából, saját maga és a sárospataki ev. ref. főiskola tanárok nevében megisztelteln szives volt, fogadjak őszinte, hálás köszönetemet. Nemcsak a magyar reformált egyház érdekében annyira kívánatos egyetértés és együttérzés testvéries megnyilatkozása tette előttem kedvessé a küldött üdvözléteket, hanem azon körülmény is, hogy a sárospataki ev. ref. főiskolának nemzeti közművelődésünk előbbrevitelében fáradhatatlan munkássága és kiváló érdemeket szerzett tanári karában többeket régi,

jó barátaimul tisztelhetek s az ő jó kívánataikban az őszinte baráti kézzorítás mellett a távolból is érzem. Kérem, legyenek szívesek továbbra is megtartani szíves jóindulatukban és barátságukban, a melyet őszinte szívvel, örömmel viszonozva, a sárospataki ev. ref. főiskolára, mint ev. ref. egyházunk és nemzeti köznevelődésünk ősi, egyik legerősebb várára, Isten szent áldását kérve, magyarázva, 1896. március 13-án, Tinktáras főiskolai igazgató úrnak s a melyen tisztelt tanári karnak kétsz. szolgája: *Antal Gábor*, ev. ref. lelkész.

— **Március 15-ike Sárospatkon.** Már előző nap délutánján ott lengett a főiskola épületén az ifjuság feliratos új lobogója, hirdelve, hogy az iskolának örömnünnepe lesz. De nem csak az iskola ünnepelt, hanem az ev. ref. egyház is, mivelhogy éppen vasárnap is vala. A gyülekezet templomában *Bálint Dezso* tartott alkalmi beszédet, nemesen népszerű modorban méltatva a március 15-iki eszmék roppant jelentőségét. Már itt is igen sokan voltak vidékiek, annál inkább a délutáni ünnepélyen, a mely — szokás szerint — a főiskola iatermében folyt le 3 óráttal kezdve. Egy talpalatnyi hely alig akadt egy a földszinten, mint a karzatokon, a mit a vidéki és helybeli díszes közönség s a főiskolai ifjuság be nem töltött volna. A programm ügyesen volt összeállítva és hatásosan megvalósítva, a mi javukra válik majd a jövődöbélben effajta ünnepléseknek. Az énekkar kezdte Szentirmay Elemérnek »Kossuth strja» című, megható dalával, a mi bánatos visszaemlékezéseket szült és forró sóhajokat indított a nagy halott sírhalmá felé. A 2. szám *dr. Vidós István*, theol. tanár alkalmi beszéde volt. A márciusi eszmék hősenek sírjától indult ki — mintha csak visszhangja lett volna az énekkar dalának — s azután erősen politikusszínvételű s férfiasan vitázó modorban felelt arra a kérdésre, hogy mi késlelteti a márciusi eszmék győzedelmét s hogy miért nem lehet hazánk teljesen önálló, független és szabad és hogy azza kell lennie, hogy boldog lehessen. A közönség erősen tüntetett a bátor szellemű beszéd elhangzása után, az ifjusági zenekar pedig rázendített egy sor Kossuth-dalt, hogy a szívünk még annál inkább fájjon az önálló és független Magyarországot után. A zenekart a közönség ismétlésre kényszerítette. Majd Horváth *Dezso* joghallgató olvasta fel *László Andor*, joghallgató-társ költeményét, a mely a Magyar Irodalmi Önképző-Társaság pályázatán jutalomra érdemcsitett. A szerzőt a közönség látni kívánta és szíves éjlenekkel biztatta a további munkára. Az énekkar a »Csata-dal-lal ragadta el ezután a közönséget, a mely feszült figyelemmel tapadt a kitünően értékesített szép darab minden hangjára s ellenállhatatlanul követelte az »ujra«-t, a mit a »Talpra magyar«-ban meg is nyert. Lehoczky Béla joghallgató Szász Gerő »Kossuth Lajos«-át szavalta el szép sikerrel s záródedük az énekkar és zenekar együtt adta elő a »Rákóczi-induló« Goll János dallamozásában. Ez is általános tetszésben részesült és méltán, mert nagy gondról tanusodott az egész előadás. A közönség a »Kossuth-dalt« és a »Hymnust« énekelve hagyta el az ünnepély színhelyét teljesen megelégedetten. Este népes és jól sikerült táncestély volt.

— **Az ev. ref. konvent** április 21-ére van összehívva Budapestre. A mai viszonyok között sokszorozott kíváncsisággal nézünk munkássága elé.

— **A lelkészkesztési vizsgák Sárospatkon** június 22-től fognak megtartani. Az írásbeli vizsga tárgyai az 1-ső vizsgázók részére: a) Írassék egyházi beszéd, szabadon választott szöveg alapján. Ez a beszéd teljesen kidolgozva betanulandó és a vizsga alkalmá-

val elmondandó. b) Fejtsék ki az u. n. »consilia evangelica«-tannak biblia- és protestáns-ellenes volta (erkölcseleti értekezés); vagy: Ismertetőndő Augustinus isten-tana (dogmatorténeti értekezés); vagy: kifejtendő a keresztény lényege a róm. kath. ág. evang. és ev. ref. egyház fellogása szerint. (dogmatikai értekezés). Az értekezési tárgyak közül csak egyet köteles a vizsgázandó megfejteni. Írasmagyarázata az Ó-zösvetségből *Hoséds próféciája*, az Új-zösvetségből Pál apostolnak a rómaiakhoz írott levele tüzetek ki. A II-ik vizsgát tevők írásbeli vizsgájának tárgyai: a) Írassék aratási úrvacsora-osttáskor mondanó szertartási beszéd. b) Gyakorlatilag magyarázandó 2 ó-zösvetségi és 10 új-zösvetségi, szabadon választott bibliai szöveg. E magyarázatok kidolgozva és tisztán leírva, a vizsgán előmutatandók és a kijelölt részek szabad előadással magyarázandók. Az 1-ső vizsgázók a theologiai értekezést, a 2-ik vizsgázók az úrvacsorai agendát a sárospataki theol. akadémia szakelőnök hivatalához június 1-ig tartoznak beadni s illetőleg beküldeni. Ugyancsak e napig kell jelentkezniök a főt. tisztánimni egyházkerület püspöki hivatalánál is. A szóbeli vizsgát zárthelyen írásbeli vizsga előzi meg, a melynek ideje az 1-ső vizsgázókra nézve június 20, a 2-ik vizsgázókra június 23.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többszörnek a 4-dik szám szíves elküldéséért fogadják hirtő köszönetünket. — **K. J.** A temetési eneket közölni fogjuk. Bársonk több is fakadna abból a dúz forrásból! Leveleink személyi része túlságosan teletelődött. Nagyon tündöklyünk mi attól. Mi csak kötelességünk teljesítésük s azt sem mindenkori kedvünk szerint. — **Z. J.** Előbb nem kezdhettük meg. — **Cs. I.** Nem mi rajtuk múlt. Sok embert meg csak azelőtt írtak a saját megbeszéléshez. A bírnatot vizsgák. — **N. E.** Igen köszönöm, ígyvezünk vele, csak hogy most a térségben a. h. a papírbeszél — igen tele van. — **Sz. I.** A dogmatikus fejtegetés érdekes, de ször is anathema lenne a felelet bizonyos körökből. Valamikor majd csak ideje árk az előlének is. Termékenységhez gratulálunk. — **Cs. D.** Buszóságta tartson sokáig!

HIRDETÉS.

Nagytiszteletű lelkész urak!
Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek elegendes lehetessenek, melyekkel a t. közönség eddig megelégedett,

harang-öntödémét

magnagyoobbítottam, a munkásaim számát megszaportítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejeőz (Ungmege), u. p. Ósászóló,

László Sándor

harangöntő.

9-12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
6 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Betegségünk, orvosságunk.” *Zodányi Jenő.* — „A népoktatási törvény revíziója s a népiskolák államosítása. *Busa János.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Az országos lelkesítő özeveg-árvagyintézet kezelési szabályzata és ügyrendje.” *Dr. Tüdös István.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetés.”

Betegségünk, orvosságunk.

(Vége.)

Egyébiránt még mindig nagy közöttünk a zavar, hogy mik is hát azok a tennivalók, a melyeket fel kell ölelnünk a vallás-erkölcsi élet emelésére, és fejlesztésére, s minő intézkedések lehetnek alkalmasak e munka megkönnyítésére? Célszerű lesz azért szemlélt tartani egyes hangoztatott teendők felett s tüzetesebben megvizsgálnunk, hogy melyik mennyiben és esedeg hol alkalmazható? Mert azt is tekintetbe kell ám vennünk, hogy jó formán valamennyi egyházban más és más a szükséglet; ami egyik helyen áldásos, az a másikon káros hatású lehet s a mit egy helyen meg kell tenni, arról másutt beszélni se jó.

Sokan követelik például az egyháztagok rendszeres látogatását. Hát ez ott, a hol keresztülvihető, nagyon helyes és hasznos lehet. Azt hiszem azonban, hogy csak is ott lehetséges, a hol ezernél kisebb a lélekszám, nagyobb egyházakban ellenben végképen lehetetlen rendszeresen végezni, sőt minthogy egy lelkes évek alatt sem volna képes mindenhova elérkezni, több tekintetben még károsra válhatnak az egész. Mások erre való tekintettel csak annyit követelnek, hogy a betegeket látogassa a lelkes, csak hogy erre névze az a téves vélemény vált közkeletűvé, hogy a testi betegetek érték a meglátogatandók alatt, holott a lelkesnek a lelkileg betegek (de nem az elmeorvosok), a szomorkodók és bűnösök gyógyítása a feladata. Annak, hogy a lelkes a testi betegségben sinlődőket meglátogassa, volt értelme és célja akkor, mikor az orvos ritka volt, mint a fehér holló s így némi tanácsot és utasítást adhatott a beteg érdekében az ő környezőknél. Most már erre semmi szükség nincs, hanem igenis van arra, hogy egy-egy gyászba borult családot, egy-egy vizsályos életű házaspárt, egy-egy templomkerülő, istenkáromló, részeges, pazarló stb. atyafit alkalmas időben meglátogasson, és pedig — ezt magam részéről figyelembe veendőnek tartom — e rossz életű egyéneket mindig egy-egy presbiter társaságában, természetesen olyat választva ki kiserőfőül, a ki maga nem leledzik valami nagy hibában, mert — sajnos! — az Istenhez térítés első sorban ezekre férne rá, miután

qualificációjukat igen gyakran nem a vallásos buzgóság, hanem a száj adja meg.

Ezzel kapcsolatban meg kell emlékezmem a betegek, illetőleg haldoklók úrvacsoráztatásáról. Keserű emlékeim fűződnek e tárgyhoz, mert kolozsvári lelkesi működésem alatt azzal vontam magamra fegyelmi eljárást, s illetőleg feddést (a mi azonban nincs végrehajtván), hogy két kolerástól megtagadtam az úrvacsoráját, illetőleg a hatósági intézkedés folytán, mely *mindennemű* érintkezést szigorúan eltiltott a fertőzött egyénektől és helyekkel, azt követeltem, hogy orvost hívjanak, a ki functio végzetével fertőtlenítsen, nehogy másokhoz elhurocoljan a ragályt. Szerencsém, hogy az ítélet nem mondta ki, a mit az ügy bírósági előadója, hallomásom szerint (magam nem voltam jelen) indítványba hozott, mely szerint t. i. reversalist vegyenek tőlem a felől, hogy e szokás ellen nem fogok nyilatkozni. Ez esetben most nem mernék (!?) róla beszélni; így pedig Isten segédelmével megmondhatom, hogy teljes megelégedéssel vallom magamat a Béza, Bullinger, Geleji Katona stb., újabban Schweizer s általában véve a ref. egyház fellogás hívének, mert a betegek úrvacsoráztatását, amennyiben nem az úrvacsorája közönséges kiosztása napján történik, tökéletes pápista szokásnak s végképen eltöröndönek tartom. Hogy a ref. úrvacsorafogalommal tisztában egy sincs azok közül, a kik akár halálos, akár nem halálos betegségeikben rendkívüli időben úrvacsoráját kívánják, valamint azok sem, a kik erre rábeszélők öket: talán nem szükséges bővebben fejtegetnem, habár sajnosan tudom, hogy van olyan lelkes, ki túlbuzgóságában divatba próbálta hozni egyházában. Viszont arról, hogy milyen papítás, opus operatum-os, utolsó kenet-szerű fogalmakat kötnék hozzá ott, a hol el van terjedve, lelkesíti nem hosszú pályámon aránytalanul sokszor volt alkalmam meggyőződni. Nem hozok fel példákat, csak ama kifejezéseket idézem, a miket egyik panaszosom „Van szerencsém nagytiszletű követelésnek eleget tenni” kezdetű panaszlevelében az úrvacsorájáról használt: „az utolsó úrvacsorát vallásunk szertartása szerint adná meg,” „nem volt bátorságom senkit felszólítani saját hűtőtársamnak utolsó tisztességére,” „elnyugodtak csendesen mindketten szertartás nélkül, bár vallásosok voltak egész életükben, még sem részesültek utójára az úrvacsorában.” „Ime, a mitől Geleji Katona óvott: nehogy szükséges

utrávalóul tekintessék a haldoklók részére. Hát az ilyen gondolkozásuaktól még egyházi törvényünk dacára is a leghatározottabban meg kellene tagadni kívánásuk teljesítését, még ha hithagyással fenyegetőznek is, mert a lelkesnek nem az a hivatása, hogy semmi áron ne bocsássa el a már úgy sem ref. gondolkozásukat, hanem igenis az, hogy kiválték a papissal szemben, minden áron érvényben tartsa vallásának elkülönítő elvét. Egyéni meggyőződésünket szabadon érvényesíthetjük a tudomány terén, de a gyülekezeti életben az egyház egyetemes felfogása szabja meg működésünk irányát.

Az egyházaképzés intézményét is ajánljátok némelyek, nagyon áldásosnak állítván annak gyakorlatát. Hallottam azt az ellenvetést, hogy zsidós, meg papiás szokás. De hát miért ne lehetne protestáns szokás is? Ennél már nem fordul elő az az eset, a mi a haldoklók úrravarsolásánál, hogy t. i. összeültökzik hiteltől állásponttunkkal. Vallásunk legcsekélyebb sérelme nélkül életbe lehet léptetni. Módja pedig az volna, hogy a hétköznapi istentisztelet alkalmával az ima és záróének közt az úruralta előtt megjelent anyához az úruralta mellől a lelkész első sorban rövid beszédet intéz, azután imádkozik a gyülekezet nevében s végül pár szóban áldást kér reá és gyermekeire. Megjegyzem azonban, hogy csak azokat az anyákat tartom benne részeltetendőnek, a kik törvényes házasságban, férjökkel együtt élnek s a polgári házasságkötés után meg is eskettették magokat. Így az annyira szükséges egyházi fegyelmenek is gyakorolnók egy alkalmas módját. Én így léptettem életbe s minden tekintetben meg vagyok elégedve a sikerrel.

A vallásitanításnak a lelkészek által való végzését is nélkülözhetetlen dolognak mondják sokan, s e tekintetben arra hivatkoznak, hogy a lelkészek teológiai képzettségükönél fogva erre sokkal hivatottabbak a tanítóknál s tanításuk bizonyosan több sikerrel járna, mint ezeké. Ezt az argumentálást egyáltalában nem fogadhatom el, mert az az absurdum következne belőle, hogy minden népiszkolai tárgyat, okleveles középiskolai tanárokkal, mint inkább szakemberekkel tanítsunk, a mi pedig rettenetes eredményeket vonna maga után. Mert a legelső paedagogiai követelmény, hogy a kis tanulóval egy tanító érintkezzék, a ki viszont akkor felelhet meg hivatásának jól, ha mindenki tanítványát alaposan kiismeri. Az erre kinálkozó alkalmakat tehát nem szabad kevesebbitni s másfelől a lelkészt sem helyes kitenni a munkássága elébe éként gördülő természetes akadályoknak, melyek tanítása sikerét nagyon, de nagyon kockára tennek. Mindamellett, tekintve a konfirmációi oktatásra fordítható csekély időt s ez aktusnak egész életre kiható fontosságát, valamint mai népiszkolai vallás-oktatási rendszerünk és tanterrünk nyomoruságos voltát, a mely a legfontosabb szempontokat hagyja s hagyatja figyelmen kívül: — magam is célszerűnek talán, hogy az V. és VI. osztályban lelkész tanítsa a vallást, természetesen csak olyan helyeken, a hol egyéb teendőitől erre is ráér, tehát a kisebb népességű egyházakban. Ott pedig, a hol többféle jellegű és esetleg számos iskolába kell a végett ellátogatni, feltétlenül külön egyénre kell bízni.

A mely kivánalmakat eddig előadtam, mind specialiter a lelkézi munka körébe vágnak. A miben még ezenkívül a lelkész munkásságának fokozása óhajtható volna, a belmisszió és evangelizáció köréhez tartozik már. Ezeket én külön választom, habár szigorú körvonalakat vonni bajos egyfelől köztök magokban is, másfelől köztök s a lelkézi hivatalos és pastoralis teendők

közt nemkülönbön. Mert hiszen például az isten igéjének hirdetése bárhol, bármikor és bárminő alakban szintén evangelizálás, az erkölcsi kórosok s kedélybetegség látogatása meg nem csak a cura pastoralis fontos teendőjének, hanem belmissziói munkául is tekintethető. Mindazáltal az evangelizáció és belmisszió közönséges értelemben véve szélesebb körű, társadalmi munkásságot feltételez, szintén általánosan elfogadott jelentésben használatos a két kifejezést s egymástól is megkülönböztendőnek tartom, mert e különbségtől szolgáltatja kuleszt annak, hogy a lelkészen kívüli tényező miképpen hatáskörrel vehetnek bennök részt s a lelkész milyen állást foglaljon el e kétféle munkásságban külön-külön. Evangelizációnak tekintem azt a társadalmi munkásságot, mely vallásos ismeretek terjesztését végzi s az igazságra vezérlést eszközli, — belmisszióknak viszont azt a társadalmi munkásságot nevezem, mely szeretettel gyakorol s vallásos irányban erkölcsi célokat szolgál. Evangelizáció tehát vallásos felolvasások, vasárnap iskolák tartása, a biblia terjesztése, úgyszintén vallásos irányú iratok és lapok, ilyenek írása és kiadása, a kiadásukat, terjesztésüket, halgatásukat munkáló társulatok, egyetek, olvasókörök szervezése; belmisszió pedig a cseledek, árvak, szegények, betegek, törvénytelen gyermekek és lelenek, iparossegédek stb. ügyének felkarolása, valamint a vallásos célokra, egyházi intézményekre való adományok szerzése és gyűjtése is.

A vitás kérdésekben elfoglalt álláspontom önként következik e meghatározásokból. Az evangelizációnak leghivatottabb és legilletékesebb munkája a lelkészek s nélkülök annak — bármily kiterjedésű társadalmi működést iparkodjanak is folytatni ez irányban mások — alig lehet valami sikere. Az ilyen munkásság vezetése tehát még egyleti működés esetén is lelkészt, illetőleg lelkészjelölt egyént illet, ám azért semmi szükség arra, hogy a hivatalos egyháznak alá legyen rendelve s quasi az adja neki az irányt. Nagyon jól el tudok például képzelné egy evangelizáció céljából egyesült társulatot, mely megalakulását egyszerűsen tudomására hozza valamely egyházi testületnek, de azzal semmi egyéb vonatkozásban nincs. Am másfelől aztán mit tud ez csinálni szakértő-vezetés nélkül? lehet e működése céltudatos és eredményes, ha nem lelkész irányozza azt? Határozottan barátja vagyok tehát az ily irányú társadalmi munkálkodásnak, csak hogy ne lelkész ellenére és ne nélküle folytathassák, s a mi szintén sine qua non, kiki a maga képességeinek megfelelő munkatért foglaljon el, a lelkész munkakörébe pedig senki se elegetdjék. Ellenzem tehát az u. n. evangelisták képzését és szétküldését, még akkor is, ha csak képzés helyén, közpöjök egyházában működnek. Igen is, tessék colporteurókat világgá bocsátani, ők meg olvassák fel akár minden háznál a nálok levő könyveket, de bibliát ne magyarazzanak, istentiszteleti összefüveteket ne rendezzenek, mert ebben már kontárok s csak ártalmára lehetnek az ügynek. Buzgó intelligens egyének közreműködését szellemi téren is hátrál lehet fogadni valamelyik egyetnek egy-egy nyilvános szereplésénél; felolvasások tartása például egészen jól illeik hozzájuk, de a specialis lelkézi munka rájuk nézve is „ne nyúlj hozzám” legyen.

Égészen másképpen vélekedem a belmisszióról, mely annyira társadalmi munkásság, hogy céljait és eszközeit az egyházon kívül is számtalan állami, községi, egyleti és magán intézmény foglalja le magának. A szegény ügyel a községek igazítják, a betegek egy részéről az állam s a községek gondoskodnának, a leleneket humanus egyetek és magán-adományok

karolták fel és így tovább. Ez azt jelzi, hogy a keresztény szellem áthatotta az egész állami és társadalmi életet. De még nem minden tekintetben, nem teljes mértékben s nem is mindenütt. Ezért szükséges az evangéliumi egyházaknak maguknak is felkarolniuk s fejlesztőniök a társadalmi munkát, természetesen a saját érdekében is. Mondani se kell, hogy ez csupán egyesített erővel lehetséges, és pedig erre aztán igazán áll a belmisszió tudományos meghatározásából az a tétel, hogy „többnyire a hivatalos egyházon kívül” folytattatik. Amennyire, hogy ha a hivatalos egyháznak esetleg egyetlen képviselője sem vesz benne részt, mégis nagy hasznú és szükséges munkásság. Protestáns neogyelteinél például mind a belmisszió ügyét szolgálják, de a nélkül, hogy a hivatalos egyháznak joga volna még csak ellenőrizni is működésüket, irányt adni pedig absolute nincs illetékességük. Ebben a tekintetben — úgy hiszem — nem lehet köztünk nézet-eltérés, legfeljebb abban van talán, hogy ha történetesen valahol egylet alakul — mondjuk — egy új templom építési költségeinek összegyűjtésére, minő viszonyban állhat ez egylet a hivatalos egyházzal? Szerintem kivánatos ugyan, hogy az szintén támogassa már — csak a saját hasznáért is — e törekvést, de ha ez bármi okból nem történne meg, az illeto egylet teljes erővel buzgólkodhatik s ha sikerrel működik, bizonyára jogosultsággal bír és a közvéleménnyel egyetértésben van. Viszont az egyház, mely egyesektől bárminő nemos célú alapítványt elfogad, vissza nem utasíthatja a többiek társulása után szerzett hasonló alapítványt vagy adományt sem, — ha pedig még is visszautasítaná, kétségen kívülülvé tenné, hogy idegen oltárokat áldoz s hivatasától távol eső érdeke vezérlik, minélfogva méltó joggal volt véleménye mellözve a nemos törekvésű egylet alakításánál.

Egyébiránt legyenek nyugodtak a kik a belmissziót is teljesen a hivatalos egyházi működés körébe akarják utalni. Amennyire ismerem a mai korszelemet, alig hiszem, hogy a lelkesz buzditása, sál mai fázadozása nélkül a belmisszió munkáját az egyházhívek végezni kezdjék csak úgy a maguk jószántából. Legfeljebb a theologiai tanárok lépnek fel — esetleg a lelkeszek nélkül is — ez irány munkásaitul és vezetőit, de tőlök csak nem fogja feltelni senki se az egyház érdekeit? Hogy pedig mind az evangelizáció, mind a belmisszió teendőiből, sőt a maga munkakörének nem köteles dolgozából mit léptesen életbe s mit kezdeményezzen a lelkesz, azt meghatározni ó maga legilletékesebb, kiki a saját egyházára nézve. Mert azt senki sem tagadhatja, hogy Budapestén egészen másformának kell lennie az egyháztársadalmi munkásságnak, mint Rákospalotán. Debrecenben szintén másnak, mint Józsan s Kolozsvárt újra másnak, mint Szamosfalván. De hogy mindenütt kell valamilyennek s kell valamenynyicskének lenni, azt minden feltétel nélkül merem állítani s ettől nem tántorit el senki sem.

De hát képes-e erre a mai lelkesz kar? Nem szükséges-e lelkesz-képzésüket átalakítani s új szellemet önteni belé? Nézetem szerint semmi szükség rá, mert lelkesz karunkat általában véve nem a buzgóság hiánya akadályozza e munkák végzésében, hanem egyéb hiány. A mai lelkeszképzés rendszerén — apróbb hiányok pótlásától eltekintve — változtatni valót nem látok. Mindössze annyit kellene tenni, hogy a gyakorlati theologia tanszékétől elvegyük azt a tantárgyat, a mi hozzá van még csatolva, akár az egyházhoz, akár az erkölcsstan legyen az. Legyen az egészen és kizárólag a gyakorlati theologia tanszéke s a rajta működő tanár különös

sulyt fektessen arra, hogy előadott tárgyaiba nemcsak elméletleg, hanem gyakorlatilag is bevezesse hallgatóit, megismertetvén s megkedveltetvén velök egyuttal az evangelizációt és belmissziót is. Nem mondom, hogy eddig sem tettek ez irányban is valamit a gyakorlati theologia jeles tanárai; amennyit tehettek, abból semmit sem mulasztottak el, legalább azok, a kiknek a működését jobban ismerem, de azt, hogy egyéb tárgyaival ne legyenek terhelve, épen azért tartom óhajtanódnak, mert akkor még többet fognak tetheti a gyakorlati kiképzés érdekében, a mi mostani elfoglaltságuk mellett csakugyan nem lehet tőlök kívánni. Kolozsvárt már így van szervezve a gyakorlati theologia tanszéke; a jó példát alkalom adtával a többi akadémia szintén követhetné.

Hogy minő lényegesebb módosításra volna még szükség s hogyan tartanák azt keresztülviendőnek, mondják el azok, a kik a lelkeszek képzésének és buzgalmának tagadhatatlanul sokszor nyilatkozó hiányait nem az életnek, hanem az iskolának tulajdonítják. Részemről sem egyes cikkekbén, sem a Gulácsy Lajos várdi felolvasásában nem találtam olyat, a mi csakugyan meggyőzően mutatná ki, hogy a baj a lelkeszképzésben gyökerezik.

Volt különben e felolvasásban egy jellemző pont, a melyet lényegében bizonyos részről sokan hangoztatnak kedvteléssel: a szabadelvű theologia ártalmas voltát, a hitetlenséggel azonosítását. Vájjék kedves egészségükre! Erre is le lehet mondani, hogy a karavan még is halad. Hiszen ha mindig a maradi orthodox szellem uralkodott volna az elmékben, ma nem volna keresztvtség s még kevésbé volna protestantizmus. Létalajpokát támadják meg tehát, kik a korral haladó szellemet s a szabad vizsgálódást kárhoztatják. Jobb volna bizony, ha ők is elismernék a mi jogosultságunkat, miként mi nem törődünk vele, van-e orthodoxia a világon s vajjon orthodox-e valamelyikünk avagy nem? A jelek együtt működésre, közös munkáságra intenek. Jó lesz megszivelnünk, hogy nagyon is egymásra vagyunk utalva s magunkon kívül csak az Istenben lehet bizodalunk. Ha pedig abban kételkedik valaki, hogy merev confessionalismus nélkül is lehet belmissziót és evangelizációt művelni s a dogmák betűje nélkül is remélhető ezeknek sikere: ne menjen messze, nézzen el az unitáriusok közé, a kiknél mind a kettő sokkal magasabb fokán áll a virágzásnak, mint nálunk s a kiknek vallásos buzgósága és áldozatkészsége hathatos példa gyanánt állhat előttünk.

Zoványi Jenő.

ISKOLAI ÜGY.

A népoktatási törvény reviziója s a népiskolák államosítása.

(Vége.)

A tanító hiányról beszélvén, meg kell emlékeznünk az 1868. XXXVIII. és az 1879. XVIII. törvényeknek a tanítók képesséteséről szóló intézkedéséről is. A miniszteri kimutatás szerint a 16,881 népiskolában összesen 26,041 tanító volt alkalmazva; de ezek között, még ha a 493 régebben szolgálatban levő tanítót okleveles tanítónak tekintjük is, 2219 volt olyan, a kinek törvényes tanítói jogosultsága nem volt meg. Legnagyobb volt e tekintetben az aránylagos százalék a görög katolikusoknál (20-63%) azután a görög keletieknél (16-63.)

Még ev. ref. egyházunk iskoláiban is 329 nem képesített tanító működött, a mely szám az összes ev. ref. tanítóknak 11%-át teszi. Ezt a törvényellenes állapotot megszüntetni ez idő szerint a törvény revíziójával nem lehet, mert hiszen abból az elvből indúlva ki, hogy valami is jobb a semminél, kénytelenek vagyunk a gyermekek tanítására nem okleveles tanítókat is alkalmazni. Hiszen a miniszter kimutatása szerint a most alkalmazott összes tanítókon kívül még 4300 tanítóra volna szükség, ha a törvénynek azt az intézkedését, mely szerint egy tanítóra 80 gyermeknél többet nem lehet bízni, végre akarnók hajtani.

A vallás- és közoktatási miniszter abban a reményben él, hogy jövőben a tanító-hiányt a nők fogják megszüntetni, a kik mindig nagyobb számmal keresik fel a tanítói pályát. Gondolkozásának annyiban egészen helyes az alapja, hogy a tanítói állomásokkal járó csekély javadalmazások a férfierők egy részét, a kiknek családalapításról és fentartásról kell gondoskodni s a kikre nézve tehát a megélés gondjai nagyobb súlylyal nehezdednek, más pályára vonják; a nőtanító ellenben jobbra önmaga fentartására keresi e pályát, mely neki, mint nőnek a megélhetésen kívül ez idő szerint más pályákkal szemben társadalmi előnyöket biztosít. A számításból csak azt felejtette ki a miniszter úr, hogy az iskolafentartó felekezetek, a melyeknél pedig éppen a legnagyobb a tanító-szükség, nőtanítókkal csak ritkább esetekben tölthetik be a megüresült tanítói széklet, mert ezeknél a tanító egyszerűségeinek is, a kiknek az isteniszteleteknél s temetésekénél is olyan funkciói vannak, melyeket nőtanítók nem igen végezhetnek el. Ez a valódi oka annak is, hogy a görög-katolikusok és görög keletiek olyan csekély számmal alkalmaznak tanítókat s nem az, a mit a miniszter úr gondol, hogy t. i. maguknak nincs tanítóképzőjük és hogy más vallású tanítónak elől ridegen elzárkóznak.

Nagyon jellemző különben a mi népoktatási állapotainkra, hogy van olyan törvényünk is, melyet egy régebbi végre nem hajtott intézkedés végrehajthatásáért hoztak és most kiderült, hogy az új gyógyításra szánt törvényt sem tudjuk végrehajtani. Ilyen a tanítói fizetés kiegészítéséről szóló 1893. évi XXVI. t.-cikk, melynek 16. §-a az iskolafentartó felekezeteket feljogosítja arra, hogy a tanítói fizetésnek a 300 frtos minimumon felül 400 frtra való kiegészítését is kérhették az államtól. Ezt a törvényt, a melytől olyan gyorsan és sokat vártak nem lehetett végrehajtani a miatt az egyszerű ok miatt, hogy az állam csak olyan iskoláknak ad segélyt, a melyekben okleveles tanító működik, az iskolafentartó felekezetek pedig képesített tanítót nem tudnak szerezni, mert *nincs*. Így aztán az iskola is szünetel, a kért segély is az állampénztárban marad, a miniszter pedig panaszodik, hogy a felekezetek pusztá feltétkeny-ségből nem akarják az állam segélyét igénybe venni. Különben úgy látszik, hogy a miniszter úr sem látja e tekintetben igen biztatóknak a jeleket, mert jelentésében maga is így nyilatkozik: »a tanító hiányában szünetelt iskolák a csekély fizetésnek államszegélylyel 300, illetőleg 400 frtra történő kiegészítése után — törvényes képesítéssel bíró egyénekkel nagyobb részt betölthetők voltak. Nem szabad azonban magunkat e tekintetben vérmes reményekkel kezesgetnünk, mert a tanító hiányában szünetelt iskola új tanítója sok helyen nem tekinthető állandónak: csak az alkalmat lesi, hogy jobb állomást találva, ott hagyja az iskolát, hol ideiglenes menedéket talált.« Addig, míg a tanítóképző-intézetekből nagyobb számmal nem kerülnek ki a képesített tanítók, ezen a helyzeten nem sokat segít a segélyért jelentkezés idejé-

nek meghosszabbítása sem. Célta csak úgy érhetünk talán a nem messze jövőben, ha az állam a leendő tanítók lehelte ingyen képzésére az eddigienél nagyobb összeget áldoz. Akkor valószínűleg nem kell panaszkodnia a miniszternek, hogy a most fenálló tanítóképzőkben még 1186 növendékre lett volna hely, de nem jelentkeztek felvételre az ifjak.

Végre nem hajtott, sőt, úgy látszik, jó ideig még végre sem hajtható népoktatási törvényeink közül nevezeteseleg még az 1879. évi XVIII. törvénycikk, mely a magyar nyelvet nem beszélő tanítóktól a magyar nyelvi képzésért megismeréséről követeli. Hogy ennek a 15 éves törvénynek az intézkedéseit mennyire hajtották végre, kitűnik a miniszter által összegyűjtött hivatalos adatokból. Ezek szerint az ország 26,041 tanítója közül még most is 1928 van olyan, a ki magyarul igen keveset, vagy éppen semmit sem ért. Legnagyobb a magyar nyelvet tanítani nem képes tanítók száma a gör. keleti vallásúaknál (29% 8%), aztán a gör. katolikusoknál (19% 1/2%), az ágostai evangélikusoknál (12% 3/4%), s a róm. katolikusoknál (3% 9/10). Az említett négy hitfelekezet által fentartott iskolákra s azok tanítóira nézve még érdekesebb és jellemzőbb adatokat is találunk a miniszter hivatalos jelentésében. Ilyen p. o. az, hogy a gör. katolikus iskolákban 525 magyarúl valami tudó, illetőleg 246 magyarúl teljesen értő tanító volt olyan, a ki nem akart törvényes köteleltségének, a magyar nyelv tanításának megfelelni; a görög keletiekénél 627-re, illetőleg 194-re, az ágostai evangélikusoknál 113-ra, a róm. katolikusoknál 240-re mért ezeknek a száma. A 16.881 népiskola közül 4183 volt olyan, melyben a magyar nyelv, mint tannyelv nem szerepelt. Ezek közül róm. katolikus 676, görög katolikus 1346, görög keleti 1444, ág. ev. 565.

Az itt feltüntetett adatok arról győznek meg bennünket, hogy közoktatási törvényeinket sem azok, a kiknek végrehajtani lett volna kötelességük, nem vették egész komolyan. Úgy látszik, hogy a magyar nyelvi póttanulmányoknak s a miniszter azon intézkedésének, hogy csak a magyarul tudó tanítók részére engedje meg a tanítói oklevél kiállítását, nem volt meg az az eredményök, a mit tőlük egyelőre vártak, mert hiszen a magyarul tudó tanítók közt is sok akadt olyan, a ki magyar nyelv tanítását határozottan megtagadta. Ennek oka igen sok esetben az 1879. évi XVIII. törvénycikk szándékának, a népnevelés főfeladatainak félreismerése. Oka, hogy igen sokan vannak, a kik nem hiszik, hogy Magyarország népnevelésének főcélja az egyezés magyar államban való megélhetésnek s a közös egyetértésben való boldogulásnak alap és előfeltételeit a nép minden rétegének megadni. Ilyen körülmények között némileg menti a kormány lanyhaságát az a nézete, melyet a vallás és közoktatási miniszter adott elő, hogy t. i. a »törvény célzatainak teljes ismeretére és átértésére célszerűbb bizonyos pontig békés bíráló módon rávinni az illetékes köröket s csak ott lépni fel a törvény teljes szigorával, a hol azzal meroven ellentétes törekvések tapasztal a kormány.« Az elv helyes és csak az a baj, hogy annak keresztül viteléről különösen az ellenszegülő tanítók fegyelmi ügyeiről annyi éven át nagyon keveset hallottunk. Itt már valóban szükséges a törvény revíziója s olyan irányban módosítása, hogy azok, a kik szentesített törvényeinket, még ha azok csak népoktatási törvények is, legfeljebb musnának tekintik, melyen esetleg jókat is, lehet nevetni — a legszigorubb fegyelmi eljárás alá vonassanak s az ilyen iskolafenntartóktól az iskolatartás joga vétségék el s a megszüntetett iskolák helyett állami népiskolák állíttassanak, úgy, mint azt a köz-

oktatási budget vitta alkalmával, ha jól emlékszem, Kovács Albert indítványozta.

Ezzel tehát eljutottunk a másik fontos kérdéshez a *népiskolák államosításához*. Ha népoktatási törvényeink intézkedései közül csak azokat vesszük is tekintetbe, a melyeket én e rövid cikk keretében felmutattam, lehetetlen kárhoztatnunk azokat, a kik a népoktatás államosítását óhajtják s annak minél előbb keresztülvitelét sürgetik. Más részről azonban be kell látnunk azt is, hogy ennek az óhajtnak teljesülésére mai viszonyaink között komolyan még gondolni is alig lehet. Nem lehet első sorban hazánk *pénzügyi viszonyai* miatt. Hiszen a most meglevő 16,881 népoktatási intézet közül az állam csak 893-at tehat az összesnek csak 5,29%-át tartja fenn s a magánosok és egyesületek pedig csak 207-nek a fenn tartási gondját viselik, a többi a hitfelekezeti gondozása, ápolása alatt áll és a közközpontosi kormány így is panaszkodik, hogy az iskolák érdekében sokat nem tehet meg, a mit megtenni óhajtana.

Az államosítás megvalósításának másik épen ilyen nagy akadály a *felekezetek érzékenysége, féltékenysége*. A felekezetek is jól tudják azt, hogy az iskola karakterét a tanító teremti meg s épen úgy érzi, hogy az iskolák fenntartása életfeltétellel, multjokkal, illetőleg autonómiajukkal szorosan összefonott életciklus. Erzi és belátja ezt Wllassics miniszter is, mert hiszen épen ő mondotta azt egy ízben, hogy a népiskolának, mint intézménynek, gyökere és talaja azon apró társadalmakban ágazik el, melyek azokat fenntartják s ez intézmények föjllemvonásai is ezen társadalom-alkotó tényezőzők jellemző tulajdonságaival kell, hogy megegyezzenek; magukon hordják azok eszményi céljaiknak, törekvéseiknek bélyegét, ezen társadalom-alkotó tényezőzőknek sem hibáitól, sem erőnőitől nem mentesek. Az állam, mint legmagasabb társadalom az általa fenntartott népiskolákban állami ideális céljainak egy-egy eszközet és tényezőzőjét építi fel, épügy a községek, a hitközségek és társulatok. Az iskola küzd fenntartója történelmi hagyományaiért, küzd vallási eszméiért a mellett, hogy az általános műveltség harcosa. Magának a vallás és közközpontosi miniszternek is ilyen véleménye lévén a népiskoláról, én csak azt kértem, hogy vajjon lehet-e azon csodálkozni, ha a hitfelekezetek göröcsően ragaszkodnak az egyházak veteményes kertjeihez s azon igyekeznek, hogy hitőket valló tanítók oktassák, vezessék egyházuk kicsinyeit is?

Én azt hiszem, hogy az a második akadály semmivel sem kisebb, mint az első s ennek leküzdésére csak akkor lehet komolyan gondolni, ha az állam pénzügyi helyzete valaha olyan kedvező lesz, hogy egyszerre minden hitfelekezet kezéből feltétlenül át tudja venni a népoktatást, mert a részleges s fokozatos átvétel a legkellemetlenebb vallási viszályokra szolgáltatna okot, mivel mindenki felekezeti tudja és érzi azt, hogy közülnök az a győztes, a melyik a népoktatást, illetőleg közközpontosi terén előljár.

Buza János.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Harmadik közlémény).

Az összeesküvés felfedezése után gyászos évek következtek a felső-magyarországi protestánsokra, midőn a fékezett kormányhatárol, szövetségben a kath.

klérussal, vérlázító kegyetlenséggel hajította végre a megtorlás és boszú munkáját. Báthory Zsófia és fia, hogy meghálálják az uralkodó különös kegyességét és a jesuiták szolgálatait, arra határozták el magukat, hogy terjedelmes birtokaikból a prot. lelkeseket és tanítókat kiűzzék, a prot. egyházakat és iskolákat minden vagyonukból kifosztassák. Itt Sárospatakon legelőször is 1671 április 2-án a Fazekas-sorra járó úteán levő „ispótyát” a hozzá tartozó földekkel, rétekkel, szőlővel és malommal együtt foglalták le, melyet még a XVI. században Czeglédi Ferenc, sárospataki lelkész és esperes (1568—96) kórházul hagyományozott az ev. egyháznak. Az a nemesi udvarház és hozzá tartozó birtok volt ez, melylyel egykor Perényi Gábor Kopácsy István ajándékozta volt meg, ki után azt veje, Czeglédi Ferenc örökölte. Szombathy János, sárospataki tanár 1793-ban még látta a jelenleg is fennálló ház kőkapuján ezt a feliratot: „Czeglédi Ferenc 1588” és kályhája cserepén az „F. C. és 1596” jegyeket.

Az ispotály elfoglalása után a Perényi által épített és I. Rákóczy György által bővített várbeli templomra került a sor, melyet 1671 augusztus 5-én gróf Stahrenberg várparancsnok foglalt el, azt adván okúl, hogy a templomra a vár erődítésénél szükség van ő felségének. Magához hivatván Szepsi W. András és Szántai Mátvás akkori lelkészeket, tudtokra adja, hogy ha önként átadják a templomot, más templomnak való helyet kapnak s az egyház és iskola is megmaradnak régi jogaikban és szabadságukban, de ha ükönt át nem adják, más templomnak való helyet nem kapnak, az egyház és iskola is elveszti régi szabadságát. A két pap azt izente vissza, hogy ök, mint-hogy nem az övék, nem adhatják át a templomot s hogy arról nem ténhetnek, ha ő felsége erővel elvéteti. Az egyház lelkészeivel nem sikerülvén az alku, Békely István, városi főbíró és az egész tanácsot hivatva magához. Ezeknek már határozottan megmondta, hogy a templomot semmi esetre sem bírhatják tovább a reformátusok. Nem azért veszi el — mint mondá — hogy a katolikusoknak adja, sőt, ha ezeké volna is, elvonná, mert a vár erődítésének ártalmára van. Igéri, hogy a reformátusoknak más templom-helyet mutatni fog ő felsége, hol fatemplomt építhetnek és vallásukban semmi háborítást nem szenvednek. Mindezekből semmi sem lett, sőt azt sem engedték meg, hogy a templomból a haragot, az óramivet és egyéb készletöket elvigyék, sőt másnap, augusztus 6-án, a német katonák kivétel sarkából az iskola kapuját, elvitték onnan azt a 400 ft értékű fát is, melyet a reformátusok a veszély előérzetében, a fatemplomra összeszereltek volt.¹

Ezek után jött az iskola elfoglalása. Már április 12-én német katonák járták be a diákok szobáit és elvették tőlük fegyvereiket.² A diákok, úgy látszik, védelemre határozták el magukat, azért október 20-án ágyúkat szegtek az iskolának és úgy kényszerítették őket az iskola elhagyására. Most a kisebb tanulók hazamentek szüleikhez, a nagyobbak tanáraikkal: Buzinkay Mihálylyal és Pósházy Jánossal együtt, magukkal vivén a könyvtár és nyomda megmenthető részét, Debrecenbe vették útjukat. Itt töltötték az 1671—72-iki telet. Itt kapták Apaffy Mihály, erdélyi fejedelem levelét, ki folyamodásukra, a már előbb Erdélybe menekült főurak és nemesek közbenjárásával, pártfogásba vette őket és az akkor már pusztán álló Bethlen-collegium helyén, Gyulafehérváron, telepítette le őket

¹ L. Matrioula tractus Zempl. és városi jegyzőkönyv.

² L. városi jegyzőkönyv.

1672-ben. Apaffy Mihály vette pártfogásába a két elűzött sárospataki papot: Szepsi W. András és Szanthai Mátyás. Az előbbinek minden vagyonát lefoglalta Rákóczy Ferenc azon 1000 arany felébe, melyet, az 1669-iki egyezmény szerint, kárpótlás címen adott át neki, a másik felét pedig a diákságon követele, mit, ha 15 nap alatt le nem fizetnének, a könyvtár és nyomda lefoglalásával fenyegetődzött s eltepte még folyamodásukat is, melyben a pénz elengedéseért esedeztek.¹

A lelkészek, tanárok és tanulók elűzése után az egyház és iskola minden javai a jezsuiták birtokába kerültek, kik a műszak lakóhelyét ágról szakadt tők napzámosoknak és mindenféle seprédek népek adották ki bérbé. 1671—1681-ig nem volt iskola és református isteni tisztelet Sárospatakon. A hívek a szomszéd Hotyárak jártak templomba, oda hordták gyermekeiket is keresztelni, de csak titkon, mert keresztelni, esketni és temetni, szigorú büntetés terhe alatt, nem volt szabad másnak, mint a jezsuitáknak. A templomot elfoglalván a jezsuiták, vandál kegyetlenséggel kihányták onnan, elrejtették vagy megsemmisítették az oda temetett várurak emlékre állított sírköveket, zászlókat, * hogy semmi se emlékeztessen a régi időkre; sőt, mintha a templomot is még a Palóczyak építették volna s mintha ott volnának eltemetve: a Palóczy testvéreknek, Mihálynak és Antalnak, veres márványból egy pánéllos, sisakos vitéz ábrázoló emléket állítottak a következő felirással:

Hic situs Antonius Michaelque Palóczia preles,
Quos prius unus amor, nunc habet urna duos.
Ille domi clarus, regali clarus in aula
Alter; jam supero est clarus uterque polo. 1649.

A ki ezt az emléket, mely ma is látható a templomban, műértő szemmel megtekinti: egyszerre észre veszi a történeti igazságnak kevés tudásra, de annál nagyobb ravaszágra való megghamisítását, mely abban áll, hogy 1519-ben eltemeti azt, a ki 1526 augusztus 29-én esett el a mohácsi esztában,² a ki még ugyanazon év július 13-án a sárospataki plebániát, kegyűri jogánál fogva, Ráskay Mihály rokonának adományozza.⁴ Hát a jezsuiták jelvénye, hogy került egy 1519-ben állított pánéllos vitéz oldalára, a mikor azok csak 1534-ben alapították s 1540-ben erősítették meg III. Pál pápa által.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Az országos lelkészi özvegy-árva-gyámintézet kezelési szabályzata és ügyrendje.

(Vége).

A III-ik szakasz a lelkészekről szól, magában foglalva első sorban az alapszabályok 3 és 18. §-ait, melyek azt tartalmazzák, hogy a gyámintézetnek köteles tagja minden rendes lelkész s hogy mindenki évi fizetésének 10%-át belépési járulék gyanánt, 2 és 1/2%,¹ at tagsági-díj fejében tartozik fizetni.

E szakaszban igen fontos a 11. §. a mennyiben az szól a lelkészeknek még ez évben teljesítendő kötelezettségükről. *E szerint ez esztendő november hó 1-ső napjáig minden tényleg működő lelkész köteles belépési járuléknak*

legalább 1/3-át, valamint tagsági-díját egészen befizetni az egyházmegyei pénzkézelnél, mert a le nem fizetett illetékek után november 1-sejtől 5%² kamat fizetendő.

Altalánosságban ez a 11-ik § azt mondja ki, hogy minden lelkész tartozik november 1-ig belépési járulékat legalább 1/3 ad részben, tagsági-díját pedig teljesen befizetni, mert a késedelmi kamat mindenkor fizetendő.

A belépési járulék három esztendő alatt egyenlő részletekben fizethető de egyszerre is kifizethető.

Szól e szakasz a 14. §-ban az erdélyi kerületnek u. n. püspöki felügyelet alatt álló lelkészeiről, a kiket utasít, hogy gyámintézet ügyben ahhoz az egyházmegyéhez tartoznak, a melynek területén laknak (Felveendő lett volna e pontba az is, hogy a belépni kívánó theol. és rendes vallástanárok szintén ahhoz az egyházmegyéhez tartoznak, a melyben laknak).

Megemlíti e szakasz a 15. §-ban azt a köteleiséget is, a mely az özvegyek és árvák által szükséglet okmányok kiadása s bizonyítványok kiállítása körül teljesítendő, a melyről fentebb már szólottunk.

Helyén való lett volna e szakaszban azt is felemlíteni, hogy a lelkészek fizetési kötelezettségüket november 1-ig próbb részletekben teljesíthetik-e vagy nem? (A gyakorlati élet esetleg előkerülő alkalma ezt is megkívánhatja).

Egyházmegye cím alatt a IV. szakasz azt állapítja meg, hogy az alapszabályok 27. §-a szerint a lelkészek belépési járuléknak s évi tagsági-díjának beszedése az egyházmegyek kötelessége, a melyek három hónapi haladékok adhatnak azoknak, a kik fizetési kötelezettségüknek nov. 1-ig nem tettek eleget, de a haladékadás 5%³ kamat fizetés mellett történik, a mely kamat nov. 1-től fizetendő. Minden egyházmegye pénzkézelnél választ, a kinek évi számadását tudomásul veszi, vagy helyesbíti. Az egyházmegye fedezeti a földhitelezetthez küldött pénzek postaköltségét. Alakít az egyházmegye egy gyámintézet ellenőrző bizottságot, a melynek kötelessége a pénzkézelnő számadását az év végén átvizsgálni és segédkezni az esperesnek, a midőn ez a gyámintézeti tagok névsorát, azoknak járulékat, az özvegyek és árvák évjáradékát s neveltetési segélyét megállapítja, a mikor elbírálja az özvegyek és árvák folyamodványaihoz csatolt okmányokat.

Az esperesekre vonatkozókat foglalja magában az V-ik szakasz, a melynek lényege a következő:

Köteles az esperes felbírálani a hozzá benyújtott s általa az állandó bizottsághoz felterjesztendő folyamodványokat s a kegyeleti év tartama alatt fel is terjeszteni véleményes jelentés kíséretében, melyben indokolni tartozik, hogy a folyamodónak a segély megadható-e, vagy nem? Indokolásában az alapszabályok 14-ik §-át kell szem előtt tartania, vagyis arra irányul figyelem, hogy az özvegy nem ment-e férjhez, nem tért e ki a ref. vallásról, nem halt-e meg, vajjon az árvák 20, illetőleg 18 évesek-e, nem kötöttek-e házasságot, nincsen-e testi vagy lelki fogyatkozások, a mely miatt keresetképtelenné váltak, nem tértek-e ki a ref. vallásból s élnék-e?

Továbbá kötelessége az esperesnek minden januárban a „segélyezendő jegyzéke” című rovatot ível kitöltve felterjeszteni a bizottsághoz. Ezen az íven ott kell lenni a segélyezendők nevének, a járadék évi összegének, annak az összegnek, mely az özvegy járadékából levonandó a néhai férje belépési járuléknak s öt évi tagsági-díjának hátraléka törlesztés céljából s annak az összegnek, mely segély gyanánt végérvényesen kifizetendő, pl. az 1898-ik évre.

Az esperes osztja ki a kiutalványozott összegeket az alapszabály 9. §-a értelmében kiállított nyugtákkal ellenében. (E nyugtáakra vonatkozólag a jelzett § annak iga-

¹ L. Matrioula ven. tractus Zempli.

² L. városi jegyzőkönyv.

³ L. Istvánfy. Historia VIII.

⁴ L. Szombathy. Historia scholae ref. Sárospatakiensis. 40. l.

zolását kívánja. vajjon a Segélyezettek életben vannak-e, özvegyek, illetőleg árvák-e [az utóbbiaknál az alapszabály 13 s 14. §-ai az iránványok] s vajjon a ref. egyházhöz tartoznak-e? A kiállított nyugtákat az esperes az év végén terjeszti fel a bizottsághoz az u. n. „*kifizelési napló*” kíséretében, a melyen kitöltendő a következő rovatok: a) a segélyezettek neve, a segélypénz kifizetésének ideje, a kifizetett segélypénz melyik évnegyedre szolt s mennyi volt a kifizetett összeg?

Minden márciusban az esperes tartozik felküldeni az u. n. „*kimutatás*”-t, melyben a kezelési szabályzat 3-ik pontja szerint kell a rovatokat kitölteni.

E szakasz 26. §-a utasítja az espereseket, hogy a bizottság által hozzá küldött jóváhagyott vagy helyesbített kimutatást *haladéktalanul* tartozik áttenni a pénkezelőhöz. (E pontra vonatkozólag újra felmilitük azt a fentebb már megített megjegyzésünket, hogy ez a kimutatás egyenesen a pénkezelőhöz volna küldendő, annyiival inkább, mivel az állandó bizottságnál az esperes bejelenti azt, hogy kicsoda a pénkezelő).

Gyámintézetű pénkezelő a címe a VI-ik szakaszban, a mely szerint a pénkezelőt az egyházmegyei gyűlés választja s kötelessége a gyámintézetnek szóló járulékok bezáradni, a beszédet összegeket a földhitelintézetnek haladéktalanul beküldeni egy jelentő-ív mellett (Bármily összeg rögtön felküldendő? . . . vagy hónaponként is küldhető?)

A jelentő-ív, melyet a pénkezelő a földhitelintézethez küld, a következőleg hangzik a minta kitöltött vagy kitöltendő rovatai szerint: „az országos ref. lelkészi özevgy-árva gyámintézet javára a békésbani egyházmegyében befolyt 450 ft 45 krt van szerencsém ezentel beküldeni. Rendes folyó természetű jövedelem: a) a múlt évi hátrálékból: 50 ft, b) 5%-os késedelmi kamatból — egy féléstendőre — 1 ft 25 k; c) gyámintézetű tagok folyó évi belépési járulékaiból: 150 ft, d) a tagok folyó évi tagsági-díjaiból: 180 ft 20 k. Töketermészetű adományok vagy alapítványok: 89 ft. Összesen 450 ft 45 krt. . . . Ezzel a jelentő-ívről teljesen azonos tartalmú az állandó bizottság jegyzőjéhez is küld. (E jelentő-ív „töke természetű adományok vagy alapítványok” rovata az alapszabály 18-ik §-a 5-ik pontjára vonatkozik s a mennyiben e pont e jelentő-ívre fel van véve, úgy látszik, hogy az alapítványok, vagy adományok tétele s felajánlása a pénkezelőnél, esperesnél s az egyházmegyénél is megtörténhetik).

Számadását a pénkezelő minden év végén lezárja, azt az egyházmegyei ellenőrző bizottsággal megvizsgálhatja s az egyházmegyei közgyűléshez beterjeszti, de e számadást tartozik az u. n. „*számadási íven*” január első felében az állandó bizottsághoz is felküldeni. Ez a számadási hiteles másolata tartozik lenni a számadásnak s a hitelességet az ellenőrző-bizottság, illetőleg az esperes bizonyítja. (Ezt említettük fentebb a kezelési szabályzatnak ide vonatkozó pontjainál). Ki kell e számadási íven tüntetni a gyámintézetű tagok nevét, úgy, hogy pl. 1898-ra belépési tagsági-díjban mennyit fizetett, mennyit fizetett hátrálék gyanánt belépési járuléka, tagsági-díja fejében s mennyit ezek után kamat gyanánt, valamint azt is, hogy egyéb adományokból mennyi folyt be?

(E számadási-ívről most említett utolsó rovata inkább oda volna teendő, a ha a végösszegezés eszközölténék, hiszen ugyanis 89 sorszáma van hely s az utolsó összegezésnél bátran elérhetne az adományok összege. Vagy talán a gyámintézetű tagok részéről folyó adomány számára szolgál e rovat? Ez esetben rossz a rovat-fő szövegzés. De kevés is e rovat, mert mindenestre célszerűbb lett volna még egyet készíteni, a melyben a gyám-

intézetű tag által teljesített összes fizetések összege foglalva volna helyet.

Kötelessége a pénkezelőnek az is, hogy az özvegy számára illetékes lelkésze útján hozzá intézett kérésére igazolványt állítson ki arról, hogy az özvegy fejté bevezette-e belépési járulékat és évtévi esedékes díjat s ha nem, mennyi a hátrálék? (Természetesen ez az igazolvány is díjmentesen állítandó ki. De vajjon csak az illetékes lelkész útján hozzátérjesztett kérésre ad ki ilyen igazolványt, vagy személyes kérésre is? Talán az utóbbi esetben is?)

Részletes felvilágosítást nyerünk a VII-ik szakaszban a gyámintézetű végrehajtott-bizottságról, a melynek a 36-ik § szerint kötelessége a szükséges nyomtatványokról gondoskodni s készíttetni a már ismertetett *kimutatást, jelentő-ívet, számadási ívet, segélyezendők jegyzékét s kifizelési naplót*, a melyeket az illető hivatalnokokhoz kellő időben el is juttat. Üléseket a szükségeshez képest már s márciusban a kimutatást felülbírálja s március végére a felülbírált kimutatásokat visszaküldi az esperesekhez, „*illetőleg az egyházmegyei gyámintézetű pénkezelőhöz*.” (Ez utóbbit hangsúlyozzuk mi is a gyorsabb ügykezelés szempontjából).

A közalapi bizottságnak kimerítő jelentést tesz. A segélyezendők jegyzékét, a melyet az esperesek terjesztenek fel, felülbírálja s elhatározza, hogy a segélyezendőknek van-e joga, vagy nincs a segélyre. A segélyezettek névsorát a közalapi bizottsághoz, illetőleg a konventhez terjeszti fel tudomásul vétel végett. Bekéri a pénkezelőktől a számadási íveket, a mely ívről s a magyar földhitelintézetnek számlakivonatát alapján a gyámintézet vagyoni állásáról s évi forgalmáról kimutatást készít a közalapi bizottság, illetőleg a konvent elé terjesztés végett Gondoskodik e bizottság arról, hogy a konvent tudassa a földhitelintézetet, hogy ki e végrehajtott-bizottság elnöke, a kinek utalványára a pénzt az említett intézet kifizetheti. E bizottság elnöke minden március, június, szeptember és december hó elsején kiutalványozza a földhitelintézetnél a segély-összegek egy-egy negyedrészt s a kiutalványozott segélyekről az espereseket értesíti. A segélyek átvételéről szóló nyugtákat a fentebb említett kimutatáshoz mellékelve, a konventhez felterjeszti. Gondoskodik e bizottság, hogy az országos közalaplóból a 25,000 ft négy éven át, továbbá ugyancsak az országos közalap összes jövedelméből a 10%, minden év május 1-5- napján a gyámintézet részére a földhitelintézetnél letétesse. Intézkedik minden év elején, hogy a gyámintézet befolyó jövedelmének kamatoztatása céljából a konvent a 10% -ot állapítsa meg. Ez a bizottság vizsgálja felül a földhitelintézet számlakivonatát s ez adja meg a felmentvényt is. Van a bizottságnak saját pecsétnyomója is.

Az utolsó szakasz az országos közalapi bizottság jogköréről vonatkozik, a mely az állandó bizottság számadásainak felülvizsgálására s a segélyezettek névsorának tudomásul vételére szorítkozik, mindkettőt abban az értelemben gyakorolni, hogy az egyetemes konventre jelentést tartozik tenni.

Ezek foglaltatnak a mindenki által szív örömmel üdvözölt országos lelkészi özevgy-árva gyámintézet állandó bizottságának kezelési szabályzatában és ügyrendjében. Minden esetre figyelemmel, körültekintéssel készített szabályzat mind a kettő, a melyeknek esetlegesen előforduló hibáit, fogyatkozásait könnyű lesz kipótolgatni, helyreigazítani. Csak az a kívánatos most már, hogy maga a gyámintézet mielőbb teljes erőben levővé váljék s a hozzáközlött szép reményeket minél nagyobb mértékben valósítsa meg.

Dr. Tüdös István.

IRODALOM.

* **Dr. Masznyik E. Pál** apostolából megjelent a II. rész 5. füzeté (az egész műnek 19—20. füzeté). A szerző bocsanatot kér a borítékon e füzet késedelmes kiadásáért s okadatozza azt betegségével és felszaporodott hivatalos dolgaival, egyúttal pedig tudatja, hogy az előbbi füzet I. lnyvi hiányát pótolta s kéri az előfizetésekk beküldését, mivel kiadásait fedezni képtelen. A füzet tartalma a korinthusi első levél folytatásos fordítása és magyarázata (I. 18-tól V. 13-ig) abban a modorban, a melyet már lapunk időnkénti megjegyzéseiből is ismer a t. olvasó. Szívesen ajánljuk úgy a szerző kérelmét, mint magát e füzetet s az egész értékes művet a legmelegebb pártfogásra. Egy-egy 6 éves füzet ára 60 kr.

* **A „Hit, remény és szeretet”** című imádságos könyv, a melyet *Csiky Lajos* debreceni theol. tanár írt, részben fordított, s a melyet a vallásos iratok terjesztő angol-skót-missio nyomtat és árul, negyedik javított kiadásban jelent meg közelebb s így már 23,000 db új abból a közforgalomban. Szerencés gondolat volt akár a szerzőtől, akár a kiadótól, hogy ez imádságos könyvet mintegy családi emléktárrá tették az imádságok és elmélkedések elé kötött díszes emléklapok által s egészen véve is igen tetszetős formában állították ki. A szerző maga mondja, hogy a bírálók megjegyzéseit figyelmeire méltatta, a mi bizonyos mértékig meg is látszik a művön s annak semmi esetre sem hátrányára. De javítani való még mindig akad rajta. Reszünkről utolsóig kiirtanók beöle az „ezen, azon” mutató névmást, a mely jó lehet, — ha már nincs menekvés előle — a tudósoknak, a fordítóknak stb., de a nép számára írott imádságos könyvben éppen úgy nincs helye, a mint nem ismeri azokat a nép-nyelv! Ha jól van így: „e hétnek kezdetén” (8. l.), miért kell rosszul így módosítani később (11. l.): „ezen egész héten at” stb. A temérdek példa kiírását feleslegesnek tartjuk. A *bójt* imádságok és *bójt* elmélkedések-féle címeket nem kellene-e már megváltoztatnunk?! Olyan nem kalvinistás az a csürés-csaravár, a mit a *bójt*-cím miatt kell az imádkozónak és elmélkedőnek elkövetnie. Ujabb, szigorú bírálatlalt észre fogja venni a munkás szerző, hogy a Szentháromság külön választgatott személyei sincsenek mindig kellő egységben műve lapjain s a Szentlélek p. o. az Atyának külön, majd megint a Fiúnak is külön tulajdonítottak, majd önállóan szerepel és így tovább. Nem akarunk dogmatikai fejtegetésekkbe bocsátkozni, de kérünk kell a szerzőt, hogy nagy kelendőségnek örvendő művére ne sajnáljon e tekintetben is időt és gondot fordítani, hogy a tudakosoknak se adjon alkalmat a kifogásokra. A 603 lapra terjedő mű ára egyszerű, de esinos kötetben csupán 1 frt, díszkötésben 2 frt.

* **Die Bibel nach Luthers Übersetzung.** Az a képes német biblia, melyet lapunk 1889-ik évfolyamának 16 ik számában — első füzetének megjelenése alkalmából — részletesen ismertetünk s melyet Pfeider Rudolf ulmi lelkész adott ki a világirodalom legnagyobb festőművészeinek ide vonatkozó képeivel díszítve, a múlt év végén teljesen megjelent. Azt a kedvező ítéletet, melyely az első füzetnek adóztunk, az egész mű teljes mértékben megérdemli. Az egész mű 3 kötetre terjed (578, 440, 370 nagy negyedrét lapon), összesen 415 szövegköté nyomat és 140 teljes képpel, 3 címréznyomattal, 4 térképpel; ára díszkötésben 80 márká. E műben egyútt találjuk mindazt, a mit a keresztény festő- és ábrázoló művészet szépet és jeleset alkotott. Utólrhetetlen szép ez

a szentkép-gyűjtemény. A kiadó minden idevonatkozó anyagot felkutatott s mind azt előhozta, a mi csak kiválon becses. Régi és új mesterek elődakt kincsüket, Rafael, Dürer épügy, mint Cornelius, Oberweck, Schnorr. A reprodukciók kiválon sikerültek; a kiválasztás és elrendezés bámulatremelő; minden lapon felismeri a hivatott műértő gondteljes kezét. A ker. családok s a keresztény művészet barátai a legmélyebb áhítattal fogják e remek bibliát végig lapozni.

* **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1896. évre** 313 lapnyi terjedelmében (8°) millenarisnak is beillő díszes kiadásban jelent meg. Szerkesztette *Molnár Lőrinc* püspöki titkár. Nyomatott Gombos Ferencnél Kolozsvár. Ára 1 frt 05 kr. Áll ez most is, mint rendszeren I. történelmi részből és II. névtárból. A A történelmi részben a marosi egyházmegyéből 6 egyházközség története olvasható, a névtár pedig a legújabb adatokból van összeállítva s végül a betűsoros névmutató után még a Névkönyv szerkesztése közben történt változások is felvannak sorolva benne. A történeti rész adatainak bírálatába nem bocsátkozhatunk, csak újra és újra ismétljük, hogy a névkönyvet ez a része teszi állandó értékűvé s egész hazai egyháztörténetünkre nézve is becsesé. A névtári részben, a hol az utolsó pósta, vasúti és táviró állomások is jelezve vannak, az olyan egyházmegyékénél, a melyek több politikai megye területéből vannak összeállítva, *kitennők részünkről a politikai megye nevét minden egyes egyházközség után, az összesített kimutatásnál pedig a múlt évi adatokat is (a végösszegeket értjük csupán)*, sőt a középiskolák (kollegiumok stb.) lélekszámának, a tényleg iskolába járóknak és az ismétlő iskolásoknak is helyet szorítanánk. Ez utóbbiak nagyon is kívánkoznak a *»Tankötelesek»* című rovatban feltűnőnek látszik, hogy a *szilárd-szólókai* egyházmegyében 52,156 lélek után csupán 4518 szám szerepel, holott a *marosi* egyházmegye 43,914 lélek után 8850 tanköteles van bejegyezve. A kolozsvári kollegium elemi iskolai tanítóit között egy keresztetlenlyen gyvén is szerepel, a kinek összes neve *Vesmás*. Ugyanígy van a betűsoros névmutatóban is. Összes lélekszám: 382,639; összes tankötelesek 64,542; anyaegyház 487, társegyház 33, leány- és fiók-egyház (diasporák) 712, rendszer lelkész 501, helyettes és segéd 26; a körlelkészegek összege 36.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Boronkai *Boronkay Károly*, cékei földbírtokos, a f.-zemplényi egyházmegyének sok időn át buzgó tanácsbírája, egy minden ízében nemes, puritán gondkozásu, tipikus magyar kalvinista világi férfiú, folyó hó 24-én, életének 66-ik évében hosszas szenvedéseit örök nyugalommal cserélte fel. Korábbi végrendeletéhez képest Mitrovics Gyula és a sárospataki főiskolai énekkar adták meg a végtestességét igaz könyvekkel öntözött koporsója felett. A sírnál Gyarmathy Soma, egyházmegyeyi főjegyző búcsúzott el tőle. Három gyermeke maradt, kik közül Mária Kérészy Barna tiszánál lelkesült boldogítja hitvesi szeretetével. Áldott legyen a ritka jószág apa, nagypapa, kiváló emberbarát és kitűnő egyháztag emlékezete!

— **Mitrovics Gyula.** elválasztott debreceni lelkész április 12-én, éppen nevenapján fogja beköszönőjét megtartani. Lapunk zártkor a sárospataki theol. ifjak és ifjusági zenekar fáklyás zenével búcsúztak el tőle, a tanári kar folyó hó 28-án búcsúzik.

— **Ez is belmissio.** Folyó hó 25-én a sárospataki theologus ifjak nagyobb része s néhány jogász stb. *Szinyei Gerson* tanár és főkönyvtárnoknak vezetésével egy előre felkért hercegradalmi tisztnék kalauzolása mellett, megtekintették a sárospataki vár és várkastély minden nevezetességét, miközben a vezető tanár az érdekes látnivalókat emlékeztetnek s tudásának gazdag tárházából tanulságos magyarázatokkal fűszerezte. Nem sokkal előbb a joghallgató ifjak egy csoportja dr. *Finkey Ferenc* jogtanár vezetésével a S.-a.-Ujhelyben jart egy törvényszéki tárgyalás meghallgatása végett. A modern supplicatio folytatására is mutatkozik itt a jó kedv, de — eget aeris Cappadocum rex.

— **A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése** április 8-án fogja megtartani Uza-Panyiton. E gyűlés legfontosabb tárgya lesz az egyházmegyei gyamintézetek sorsának az eldöntése. A véleményesre felhívott számvevőszék március 19-én, Tornalján tartott ülésében abtán állapotod meg, hogy javaslani fogja az egyházmegyének, hogy a régi és új gyamintézet egyesítsék, s az egyesített intézet fizesse ki minden tígert az országos gyamintézetbe való belépési díjat. A megmaradó tőke évi jövedelméből 25%, tőkésítések 5 éven át a mostani tükli-adások visszapótlására; a jövedelem 75%, a pedig osztások ki úgy, hogy ennek 2/3-dát a gyamolda, 1/3-dát a gyamelylet segély-jogosultjai kapják. De ha már a tőke a 30 ezer forintot megint felhalálja, ezen 30 ezer forintot meghaladó tőke évi jövedelméből 1/3-ad a gyamolda, 2/3-ad a gyamelylet segély-jogosultjai illesse. Az 5 év eltelével, vagyis a mostani tőke magasságának visszaállítása után, a jövedelemnek csak 5% a tőkésítések, a 95%, pedig osztások ki. A régi tagokkal, a kik a két intézetbe fizettek 1/3%, -át fizették tagsági díjúl, a leszámlás akként történjék, hogy a mostani évi járulékok 10 évi átlagán felül általuk belépett összeg javukra irassék, ezt vissza nem kapják ugyan, de az országos gyamintézetbe kívánt évi tagsági díjuk ebből fizetessék, a mig tolík beléje. A fiatalabb papok pedig, a kik a 10 évi átlagot még be nem fizették, kötelezetnek annak a kópítálasra, ha t. i. ez intézetekhez való jogukat fel akarják tartani. Ha pedig a megyei intézeteknek nem akarnak tagjai maradni, összes belépti és tagsági díjaikat, takarékpénz-tári kamataikkal együtt visszakapják. A régibb tagok a megyei intézetből nem léphetnek vissza. Az ezután a gömöri egyházmegyébe lépő lelkészek jövedelmük 1/3%, -át 10 éven át lesznék kötelesek a megyei gyamoldába fizetni, ha tagjaivá akarnak lenni. Például a 600 frtos állomásra megválasztott lelkész 90 frtnak 10 év alatt történő befizetésével 30—35 ezer forint tőkéhez nyer jogot. A megoldásnak ez a módja, a mint a lelkészi értekezlet hangulatából kivehető, kevés ellenzésre fog találni, annyival inkább, mivel a mostani örvögyek jogai benne teljesen megvotnak, úgy hogy e tervek szerint az a jutalék, melyet az övögyek ez évben kaptak, jövőre egy forinttal sem oszöken egészen. Pedig az övögyek száma oly magas, (43 lelkészi állomás után 30 övögy), a minő eddig még soha elő nem fordült.

— **Descartes emlékezete.** Március 31-én lesz 300 esztendője, hogy az ujkori philosophia megalapítója s hosszú ideig egyik vezérlo szelleme: *Descartes*, Franciaország Touraine nevű tartományának egyik kis községében, *La Haye*-ben megpillantotta a világot (1596 március 31-én). Néma kegyelettel tekint e napon a nagy szellemek tisztelőinek, búvárlóinak kicsiny, de lelkes serege ama hely felé s ha külsőleg nem demonstrálja is, de bensőleg megünnepeli e napot, megünnepeli ama férfiú születésének 300-ados évfordulóját, a ki az emberi szellem előhaladásának egyik vezére, a tisztultabb, bizto-

sabb világméretnek egyik kiváló tényezője volt; a ki nemes őszinteséggel, erős igazságérzetével, roppant szélessökű ismereteivel mindenkor bámulatra ragad, a ki *Cogito ergo sum*-jával, az egyéni öntudatnak a gondolkodás alapjául való tételével, a tekintélyhit ellenében, mindenkorra biztos alapot és kiindulási pontot vetett a vizsgálódó értelem számára, a ki elsőben merre fölvetni és megoldását keresni a modern psychologia problémáinak s ha maga sok tekintetben még a homályban tévedezett is, de az általa nyitott irány termékeny fejlődés megindítója lön. E kegyeletes emlékünneppen mi protestánsok is részt veszünk s szívesen leröjűk a tisztelet és elismerés adóját a Descartes szelleme előtt: nemcsak a nagy emberek, az emberiség vezető szellemi iránti köteles tiszteletből, a mely előtt a nemzeti és felekezeti korlátok lehullanak, hanem azért is, mert mi Descartes-ban a protestantizmussal rokon szellemet tisztelünk. Külsőleg a római egyházhöz tartozott ugyan, de a protestantismus szelleme élt benne, az a szellem, a mely a tekintély ellenében az egyéni öntudatra appellál, a mely megadva a kegyességnek azt, a mi őt megilleti, a gondolkodó értelem számára is követelt az azt megillető jogokat.

— **Az egyetemcs ev. ref. tanügyi bizottság** április hó 19. s 20. napján fogja alakuló gyűlését tartani Budapest. A meghívók már szétküldettek, valamint — megelőzőleg — az eddigi tanügyi bizottságok működéséről szóló jelentések is. Most fog kiderülni, hogy mennyit mulasztottunk az által, hogy engedtuk a prot. tanügyet magától folyó s a tantók, tanárok és iskolák protestantizmusával egyetemlegesen édes-keveset törődünk. Sok dolgot kell most már újra elő kezdeni, vagy pedig sok mindentől lemondani. A bizottság szervezte, a melynek készítésével az utolsó gyűlésen a debreceni tanárok voltak megbízva s a ginnázium reformja, a melyhez a sárospatakiak elkészítették s be is adták munkálataikat még a budapesti zsinat előtt, s a tanárképző-intézet, a tankönyvek kérdése, az államhoz való viszonyunk, ellenőrzítésünk, stb. mind szóba kerülnek egyetemben, a theol akadémiának reformjával egyetemben, ha sikerülhet a vezetőknek, hogy életet lehelyen a beteg testbe. A szerencsés alakuláshoz szívből kívánunk teljes szerencsét!

— **Németország.** Furcsa dolgokat közölnek a németországi egyházi lapok a mult évi október elején Schweinben tartott *nyolcadik lutheránus értekezlet* tárgyalásairól. Beszéltek az urvacsoráról, a ref. egyházról és az újabb theológiáról. Egy tanár kifejtette, hogy a reformátusok, különösen Zwingli, a reformáció idejében, család játékokat üztek Lutherral, így hát nem kell csodálkogni azon, ha Luther, midőn az ő kétszínűködösöket felfedezte, olyan nyersen felelt meg. Egy szuperintendens továbbá felvetette azt a komoly és nehéz kérdést: vajjon a ref. egyház urvacsorájában jelen van-e a Krisztus teste és vére? Egy pap meg úgy vélekedett, hogy az uniónál lutheránusok általban véve kriptó-kálvínistak. Armknecht, a lindenai pap pedig jónak látta annak a panasz-nak a hangoztatását, hogy a modern theologusok a sociáldemokratiára kacsingatnak és Ritschl sem más, mint sociáldemokrata! Hat nem szellemes tárgyalások ezek! Egyébiránt, mi jobbat lehetne várni egy olyan papságtól, mely a hitvalláshoz való hűséget, annyira kihagyzi, hogy a mellett a nép erkölcsi elaljasodása iránt csaknem közönyös (Mecklenburg a moralistatikában csak szerepet játszik). A mi Zwinglinek és Ritschlnek közös kárhoztatását illeti, annál nagyobb öröm reánk nézve, hogy e jó urak elfogultságukban kifurcsázták, hogy Ritschl a ref. tanfoglalomhoz közelebb áll, mint a

lutherihez. Az igazság kedvéért megemlítendő, hogy a gyűlésen mégis akadt legalább egy bátor ember, a ki Ritschl emlékét a rabies theologorum legújabb felfedezései ellen oltalmába vette.

— **Lelkész választás.** A bicsai ref. egyház néhai *Futó Sámuel* utódjúl *Fekete Gyula* tiszta-keszi lelkészt választotta meg szavazattöbbséggel. A *tiszta-palkonyai* egyház március 22-ikén *Kovács Károly* ottani helyettesít hirta meg rendes lelkészéül.

— **A Magyar Prot. Irod. Társaság** f. évi közgyűlését április 20-ra hívja össze az elnökség Budapestre. A gyűlés helye a Lónyay-útcán főgimnázium diszterme, ideje a jelzett nap d. u. 5 órája; megelőzőleg (4 órákor) választmányi ülés fog tartatni. A közgyűlés tárgysorozata következő: Elnöki megnyitó *Szász Károlytól*. 2. Titkári jelentés *Szöts Farkastól*. 3. Pénztári jelentés *Bendi Henrikől*. 4. Elnök és két választmányi tag választása. 5. Indítványok. Nem akarjuk ez alkalomból megkérdézni, hogy a közgyűlési összehívó miért nincsen tekintettel a múlt évi közgyűlés ama határozatára, a mely szerint a közgyűlés az év első három hónapjában tartandó meg, tekintet nélkül a konventi ülésekre? Azért nem kérdezzük ezt, mert kémi akarunk. Azt akarjuk kérni, hogy ha már eltérünk a határozattól egy kissé, térjünk el attól még jobban s — tekintettel az ezredés ünneplésre és kiállításra — méltóztatnék az elnökség a közgyűlés idejét ennapolni s olyan időpontra hívní össze az Irodalmi Társaságot, a mikor annak lételemről sokan olyanok is tudomást szerezhetnek, a kik nem igen szoktak a protestantizmus tudományos érdekeivel fordulni. Ha a választmányi és közgyűlési tagok összeköthetnek az Irodalmi Társaság érdekeit a saját személyes érdekeikkel: ez is segíthetne valamit a választmányi és közgyűlés látogatottságán. A katolicizmus minden áron és minden módon jelt akar magáról adni az ezredés kiállítás alatt. Valamit nekünk is próbálnunk kellene. Nem ellen-demonstráció-képen, hanem az Irodalmi Társaság jövőjéért is, meg a prot. közszellem ébresztgetése végett! Hallgassanak meg minket ez egyszer a consulo!

— **A millenniumi tornaverseny** végleges megállapodás szerint június 2. és 3. napján lesz. A vidéki tanulók május 31-én érkeznek s iskolákban szállásoltanak el. A verseny-próba június 1-én délelőtt lesz. Ezen alkalomból esetleg megtekinthetik a tanulók a magyar szentoratót is, melyet 5-én állítanak ki közszemlére s meghallgathatják azt az ifjúsági monstre hangversenyt is, melyet június 1-én és 10-én tartanak a redoutban.

— **Egy felekezet nélküli tanár ügye a képviselőházban.** A vallás- és közoktatási miniszter költségvetésének tárgyalása alkalmával *Vajay István* képviselő, interpellációt intézett *Wlassics* miniszterhez, melyben azt kérdezte, hogy van e tudomása arról, hogy *Posch Jenő* szolnoki állami főgimn. tanár indító okúl azt hozván fel, hogy semmiféle vallásban nem hisz, a szolnoki plébánián kijelentette, hogy felekezet nélküli lesz. Kérdezte, hogy összeegyeztethetőnek tartja-e a magyar állam keresztény jellegével az állami tanárok felekezetenküliségét és szándékozik-e az aggódó szülők megnyugtatóására s a gimn. ifjúság hitkincsének megóvása céljából haladéktalanul intézkedni s az illető tanárt olyan munkakörbe áttenni, a hol az ifjúság szemelének erkölcsi világára romboló hatást nem gyakorolhat. Erre az interpellációra folyó hó 14-én felelt a miniszter s kijelentette, hogy van tudomása arról, hogy *Posch* s a törvényes formák között kilépett a róm. kath. egyház kebeléből, de kilépésének okúl nem azt mondta, hogy

semmiféle vallásban nem hisz, hanem, hogy semmiféle hitfelekezet vallásában nem hisz. Kijelentéssel továbbá, hogy az illető tanár addig, míg ezen tényével az egyéni lelkiismereti szabadság jogkörében marad, az 1895 XLIII. t. c. védpapra alatt áll. Azonban, ha *Posch* épénység, mint bármely más tanár, legyen az felekezeten kívül álló, vagy tartozék az bármely felekezethez, tanításával, magaviseletével, vagy egyáltalában bármely formában, az állam törvényhozása által az állam és egyház-közötti viszony szabályozásáról megvont és megjelölt célokat, különösen tehát az ifjúság vallásos nevelésének célját veszélyeztetné vagy éppen megghiúsítani törekednék, akkor egyenesen tanári kötelességével jó összeütközésbe s akkor ellene, mint ilyen ellen, a ki tanári kötelességet sérti meg, a rendelkezésre álló eszközökkel eljárni kötelességének fogja tartani. A miniszter véleményének indoklására felhozta, hogy az 1895 XLIII. t. c. nem tette magáévá az állam és az egyház olyan merev szétválasztásának principiumát, hogy az állam a teljes indifferentismusra helyezkedjék szemben a bevett vagy elismert vallásokkal, vagy magával a vallásossággal, mint egyik legnagyobb államfenntartó erővel; sőt ez a törvény a jövőben elismerendő vallásfelekezetek elismerését egyenesen azon egyik feltétellez kötötte, hogy a felekezetekhez tartozó gyermekek iskolai hitoktatása biztosítva legyen. Ez a törvény kötelezőlő írja elő a felekezeten kívül állók gyermekeinek vallásos nevelését, valamely bevett vagy elismert vallásfelekezetben; de meg az állam vagyoni dotációval látja el a bevett vallásfelekezeteket, tehát egyenesen segítségére megy a régi történelmi egyházaknak és általában minden bevett vallásnak. A középiskolai törvény-szerint a vallás kötelezőlő tantárgy és így a magyar állam az ifjúság vallásos nevelésének célját a törvény alapján is köteles megvalósítani. A miniszter választat úgy a Ház, mint Vajay tudomásul vette.

K O L L E

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. B. Érted s szülőföldemért sok fáradságra és figyelemre értem magam alkalmazotnak; ezuttal azonban úgy áll a dolog a "Tárca" rovattalnak, a mint előbbi számunkban jeleztem. A nyomtatás költsége nem szabhatók meg a kézirat nélkül és a nélküli, hogy a nyomtatvány kiállítására vonatkozó igényeket ne ismerjük. A munkához s magához a munkássághoz is útsza szívőből gratulálunk. Az érintett dolgokat is várom. — *W. L. Csányi* a miatt halogatódik csak, mert többen megelőzték. *Kiszoritsán* szó sem lehet, mivelhogy már ki is van szedve. Félénység kezd mutatkozni a szerkesztői fiók körül tényleg, de a kocsir csak némelyok számára készült s azt a jó munkások épp úgy nem ösmertik, mint a romolhatatlan a romlandóságot! — *R. Gy. Erdély* s áttűlésre sikerült, kitűnő lelki táplálék! Letett a tél napjában s azzá lesz másoknak is. Bizonyosságunk örömmel fogadom, megragadom hittel. Levelet is írok mellette. — *F. L. V-n.* A levelező lapon jelzettek egészen szeretnők ismerni; az egyik, különösebben is érdeklő az ilyenekkel is foglalkozó Sz. G-t.

HIRDETÉS.

Konfirmációi bizonyítványok

tizenkilenc idézettel, elegáns nyomásban 100 drbként 2 forintjával kaphatók:

Lövy József fia könyvkereskedésében

Miskolcon.

Minták készséggel küldetnek. — *Theologiai könyvjegyzékek* szives kívánatra ingyen. 1-2

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Gépezet által 8 frt, fét
oldal 4 frt, negyedrész
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Millenniumi főpásztori levél és utasítás.” *Kun Bertalan.* — „Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde.”
— „Mitrovics Gyula elváozásakor.” *Rádcsi György.* — „Feltámadás napja.” *László Andor.* — „A sárospataki ev. ref.
egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Templomi beszédek.” *Vattay László.* — „Mitrovics Gyula távozása
Sárospatakról.” — „Vegyes közlemények.”

Millenniumi főpásztori levél és utasítás.

Nagy ünnep van készülőben e harmas béré és négy
folyam mentén. Magyarország ünneplő ezeréves főnállá-
sának magasztos évfordulóját! Karpátoktól Adriáig
„buzgó imádság epedez százezrek ajakán,” hogy „annyi
lalszerencse közt, oly sok vizslát után... él nemzet
e hazán!” Ha országos törvény nem parancsolná is: a
szent haza szeretetnek szívünkbe oltott törvénye követ-
elné tőlünk, hogy ünnepet szenteljünk; országos ünne-
pet, melynek híre legyen az egész világon! Ebből a
nagy nemzeti ünnepből kivesszi majd részét s kell is,
hogy kivége minden magyar ember — a koronás főtől
kezdve a legutolsó alattvalóig.

És vajjon mi, kik az evangélium szerint reformált
egyháznak vagyunk hívei, annak az egyháznak, mely
fenállása óta oly szorosan összeforrt e hazával, hogy
örömük s szenvedésük közös volt mindenkori; annak
az egyháznak, melynek egész története igazolja a költő
szavait: „A nagy világon e kívül nincsen számadra hely;
áldjon vagy verjen sors keze: itt élned halnod kell,”
— mi, az u. n. „magyar vallásnak” hívei maradhatnánk-e
tétlen szemlélői ennek a hazafias felbuzdulásnak, a
nemzeti közörmő és hála ünnepélyes megnyilatkozásá-
nak? Oh, ha valakinek széles e hazában, nekünk külö-
nösen szent kötelességünk méltóképen részt venni e
nemzeti ünnepben. A történelem teszen róla fényes
tanubizonyítást, hogy a magyar haza és a protestáns
egyház érdekei sohasem állottak egymással szemben!
Azok a zászlók, a melyekre jelszók gyanánt: „Istenért
és a hazáért” voltak írva, örök hirdetői lesznek annak
a megafötholthatlan igazságnak, hogy mi jó és rossz napok-
ban, napfényben és borban hívek voltunk e hazához
s kiváltó részünket — erőnköz, és tehetségünköz
képest — mindazon munkákból, a melyek e haza létét,
boldogságát s általában főtörvényszását céloztak. Ez a
boldogító tudat szenteli meg a mi ünnepi érzelmeinket,
ez teszi kétszeresen örömdetessé a mi ünnepléseinket.
Jól tudom én, hogy lelkeszeink, tanítóink s általában
egyházi előjáróink teljes erővel rajta lesznek azon,
hogy a mi ünneplésünk az alkalom nagyszerűségéhez
méltó legyen. Különösebb buzdításra nincs szükség ott,
hol a hazaszeretet lángja kioltathatlan lobog! De
hogy ünneplésünk lehetőleg egyöntetű legyen: főpász-

tori kötelességemnek ismerem az ünnepély egyes moz-
zanataira nézve az alábbiakban utasítást adni.

Két napot szenteljünk mi is különösebben a millen-
niumi ünnepekre, u. m. május hó 9-ik és 10-ik nap-
ját. Előbbi azért, hogy Magyarország ezeréves főnállá-
sának ünneplésében iskoláink növendékei, mint a jövő
letéteményesei, részüket kivége s a nagy, dicső múlt
emlékének illő ünneplés fölelevenítésével nemzeti önr-
zetükben és hazaszeretetükben megerősödvé, gyarapod-
janak ismeretekben, erkölcsökben és hazafiai ére-
nyekben. Ez okból felhívom a lelkes utakat s általuk az
iskolászékeket, hogy a felügyelők által álló népisko-
lákból a fentjelzett napon istentisztelettel összekötött
emlékünnepélyt rendezzenek. Az ünnepély három rész-
ből álljon, u. m. 1. hálaadó istentiszteletből (ima, a
templomban); 2. a tulajdonképeni iskolai ünnepélyből
(az iskolában, vagy az iskola udvarán, a szerint, a
mint a tanterem nagyobb vagy kisebb); 3. a kirándu-
lásból a szabadba. Az ünnepélyre a községi előjárók,
érdemesebb lakók s általában a szülők meghívandók.
Az iskola épület eleje az utcán s oldalfalaj, valamint
a tanterem zöld galyakkal, koszorúkkal díszítendő.
Magyarország nagy falitérképe virág, vagy zöld levél-
koszorúval kerítendő be. Mert hiszen az most az ünne-
pelt! De ne csak az iskola álljon ünnepi díszben, hanem
igyekezzék a tanító az előjárók közreműködésével
odahatni, hogy ha van a községben nemzeti zászló,
az mind kitzessék akár a köz- akár a magánépüle-
tekre. A növendékek is lehetőleg ünnepi ruhában s
nemzeti színű jelvényekkel jelenjenek meg az ünne-
pélyen.

A tulajdonképeni iskolai ünnepély részletes pro-
grammját az iskolaszékek állapítják meg. A körülmé-
nyekhez képest következő részletekből állhat:

1. A gyermekek által éneklék a Hymnus („Isten
áld meg a magyart”) két versét.
2. Az iskolaszék elnöke igen rövid, de lelkes beszéd-
del elmondja az ünnepély célját, jelentőségét.
3. A tanító rövid értekezést tart a magyar nem-
zet ezeréves életéről — megemlékezvén a hazai törté-
nénet főbb alakjairól s eseményeiről.
4. Egy pár jobb szavuló növendék — hazafias kül-
teményeket szaval s közben az összes növendékek haza-
fias dalokat énekelnek.

5. Végül az iskolászeki elnök rövid buzdító beszédet intéz a gyermekekhez, a kik zarádékul élénkelik a "Szózat" (Hazádnak rendületlenül) két versét.* Az ünnepély előkészítéséhez s megtartásához megfelelő szünidő adandó, mely azonban legfeljebb hét napra terjedhet.

Kívánatos még, hogy az ünnepélyt szabadba való kirándulás s ezzel kapcsolatban millenniumi emlékek ültetése (iskolakerben, vagy más alkalmas helyen) egészítse ki, hogy az ünnepély emléke annál mélyebben vésődjék a gyermekek lelkébe.

A mi már a május 10-iki ünnepést, mint az egész gyülekezet hálaadó istentiszteletét illeti: erre nézve tájékozással szolgálom nem szükséges. Meg vagyok győződve róla, hogy népünk seregestül fog a tempiómba sietni, hogy áldozzon a hazaszeretet oltárán s kiöntse ott hálás érzelmeit a multért s ugyancsak buzgó imában kérje az isteni gondviselés segítségét a jövőre nézve. Másrésztől a lelkész-urakban is feltétlenül bízom, hogy alkalmi imáikkal s beszédükkel az ünnepély emlékeit maradandóvá, gyümölcsözővé tenni teljes erejükkel igyekezni fognak.

Azt azonban utasítással adom, hogy mindkét ünnepélyt a szószékéről már az előző vasárnapon kihirdetendő s ez által a hívek tömeges részvétele biztosítandó.

A mindenható Istennek áldó kegyelme legyen ünnepelésünkön s nyugodjék meg ev. ref. egyházunkon s mi magyar hazánkon!

Atyafiúi szeretettel vagyok
Miskolcon, 1896. március 28.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde.

Nagytszületű egyházmegyei Közgyűlés!

Mielőtt a tanácskozás asztalán levő ügyek elintézéshez kezdenék, engedje meg a tisztelt közgyűlés, hogy a nagy események és a nagy idők ezredéves emlékének hatása alatt, ez új esztendő első gyűlése alkalmából, egyházmegyénk elnöki székéből pár szót szóljak.

Magyarország ez évben ünnepli ezeréves fenállásának évfordulóját.

Nagy és dicső emlék ez uraim, a minővel Európa kevés nemzete dicsekedhetik s bizonyára minden hazafi szíve önrzetiesen dobog fel annak hatása alatt, hogy "annyi balszerencse közt s oly sok vizslát után" 1000 év multán is él e nemzet s dicsőségesebben, mint valaha foglalja el helyét a kultur-államok között.

S minek köszönhetjük ezt?

Első sorban a magyar ember vérebe oltott rendihetetlen hazafiságának; másod sorban eleink körültekintő bölcs politikai érzékének.

Midőn őseink e hazát elfoglalták s itt államot akartak alapítani, mindjárt kezdetben választaniok kellett a kelet és nyugot között s ezzel egyuttal vallásznai kellett a keresztény vallás, vagy az Ázsiából hozott régi ősi vallás között.

Őseink bölcsesége a nyugottal szövetkezett s felvette a nemzet a keresztény hitet.

A kultúra s a keresztény hit voltak tehát az első tényezők, melyek lehetővé tették, hogy itt őseink nem

csak államot alapítottak, de azt a minden oldalról reájuk zúdító elfenséges áramlat közepette is megszilárdítani képesek voltak.

Igaz ugyan, hogy ezáltal nehéz szerepet vállalt el a nemzet s nem egyszer zúdította magára a kelet haragját, de a nemzet, bár véres áldozatot árán. ellenállott a pogányság nyers erejének s dicsekedve mondhatja, hogy a magyar közel kétszázadon át volt védbástyája e támadás ellen a nyugoti népeknek s e küzdelmében a nemzet maradandó szolgálóit tett az emberi művelődésnek s a keresztény hitnek.

Ki tudja, minő alakulatot vett volna Európa politikai térképe, ha a magyar nemzetet, mint egy erős sziklán a kelet felől hullámzó néparadattal meg nem törék?

Ha bár nem tagadhatjuk s nekünk egyházi egyesületnek örömet okoz elismerni azt, hogy a keresztény vallás egyik hatalmas tényező volt arra nézve, hogy e nemzet itt szilárd államot alakthattak s 1000 évig fennállhatott: de a vallás, bármily magasatos elven nyugszik is, önmagában bizonyára ezt a sikert el nem érte volna.

A hazafiságnak kellett tehát ehhez járulni, hogy itt egy szilárd állam alakuljon.

A nemzeti egyház, mely együtt érez a nemzettel, képes csak nagy dolgokra serkenteni a honfiakat s biztos támasza lenni az államnak.

A történelem fényesen bizonyítja, hogy Németországnak, Angolországnak s Oroszországnak egyik erejét az a kedvező körülmény adja, hogy népének vallása egyuttal nemzeti vallás is. Állam s egyház együtt érez; nincs ellentétes érdek, mely a két tényezőt egymással harcba vigye.

Önérettel mondhatjuk, hogy a ref. vallás minden ízében magyar vallás.

A történelem nem mutat fel példát arra, hogy a református vallás valaha is ellentétbe jött volna a haza érdekével.

Sőt ellenkezőleg, volt idő, midőn a református egyház ápolta leghívebben a magyar hazafiságot s a vallás védelmére folytatott harcok egyuttal a magyar nemzetnek önállóságát s jogairát folytatott küzdelmek is voltak.

Avagy a Rákóczy, Bethlen, Bocskay s más nemzet-hősök által a ref. vallás védelmére folytatott harcok nem voltak-e egyuttal a magyar nemzetnek a szabadságáért vívott dicsőséges harcai?

Igen, e harcok egyuttal nemzeti küzdelmek is voltak s a küzdőkkel együtt érzett és harcolt annyi más vallást követő hazafi is.

Sőt még a legutóbbi időben is, midőn a Thun-féle patens ellen a protestánsok ellenállást fejtettek ki, épen a katolikus vallású hazafiak közreműködésével lehetett elérni, hogy ez az önkormányzatunkat fenyegető patens soha életbe nem léphetett.

A mi vallásunk tehát együtt érzett minden időben a nemzettel; s vallásnak itt van gyökere az édes haza földjében. Nem tekint a haza határain túl sehova; nem vár segítséget idegenben s nem kér tanácsot s utasítást csak attól s olyantól, a ki igazán magyar és nemzeti.

Vagy vegyük a kulturális intézményeket. Hány iskolát tart és tartott fenn a mi egyházunk minden államségely nélkül kizáróan csak is hívei buzgóságából. S ez intézeteivel — ki tagadná — hogy a nemzet haladását s tudományos művelődését hathatósan előmozdította.

S kérdem, hogy ezekben az iskolákban, kezdve a legkisebb elemi iskolától az akadémiáig, nem volt-e mindig édes otthona a magyar szónak? S van-e egy iskolánk is, mely egyuttal alapköve s gyakran védbástyája ne lett volna és lenne a magyar hazafiságnak!?

* Az ünnepély rendezésének megkönnyítése céljából ajánlom a tanító urak figyelmébe Dobrovizky és Franke (Budapest) könyvkereskedésében megjelent „Ezeresztendő” című füzetet.

Ily körülmények között, tehát akkor, a midőn az ország saját fenállásának 1000-iki évét készült megünnepelelni, mi reformátusok is méltán kérhetünk részt az ünneplésből s önérettel jelenhetünk meg azon.

De a részt kértünk a millenniumból a multa néve bizonyára kétségtelenül is vannak a jövő évezredre néve.

Az idők változtak uraim! a haladó korral lépést kell tartanunk. Ha őseink fegyverrel védtek meg e hazát s védtek meg vallásunkat, nekünk most a *tudomány* és a *felvilágosodás* fegyverével kell azt megtartanunk.

S ebben legyen része mindenkinek, bármily kis hatáskört tölt is be; hisz cseppekből áll a hatalmas tenger is s az égig nyúló sziklát is porszemek alkotják. Csak mindnyájunknak egyetértő közreműködésével leszünk képesek alkotni s tovább haladni. S bizalommal is tekintetünk a jövő elé; mert habár kis időre megzavarta is a nemzet egységes közreműködését a közel multban lezajlott áldatlan küzdelem, de hála a hazafiak fenkölt gondolkodásának, e meddő harc elenyésző félben van s csak a mult s távozó vihar vészes hangja hallatszik még itt-ott vissza, de a nemzet égbolján már feltűnt a béke, a hazafiság s a szeretet áldást hozó napja. Avagy nem ezt mutatja-e a váci római kath. egyházmegye püspökének ama legközelebbi lélekemelő ténnye is, mely szerint a millennium alkalmából 100.000 forintos alapítványt tett *valláskülönbség nélkül* a szűkölködők javára?

Bizalommal tekinthetünk a jövő elé, főleg azért is, mert az 1000-ed év fordulóján Szent-István koronája egy oly fenkölt gondolkodású fejedelem homlokát övedzi, ki példányképe lehet népeinek a munkában, a nemes szíven s a felvilágosodott gondolkodásban.

Mi reformátusok biztosak lehetünk arról, hogy jogainkat — ha arra kerülne a sor — Királyunk védené meg első sorban.

Hisz ő mondotta legközelebb ama valóban fenkölt lelkületre valló szavakat:

„alattvalóm vallása nem képez akadályt alyai szívemhez“

Nekünk is uraim okúlva e magasztos példán, legyen jelszavunk ez új ezredév kitzöbén:

„há ragaszkodás vallásunkhoz, rendíthetlen hazafiság, testvéri szeretet és egyetértés a más felekezetűek iránt, becsület és kitartó munka az általunk elfoglalt téren.“

Igy bizalommal nézhetünk a beköszöntött új ezred év ele.

A gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

Mitrovics Gyula eltávozásakor.

A „nagy hét“ borongásából nekünk két rész jutott. Élméletezünkben átéltek, mint annyi más hívő lélek, a Názáreti Mester vérről verejtékező napjait egészen ama bizonyosság-tevő kereszti haláláig, a melynél hódítóbbat és gyümölcsözőbbet nem bír felmutatni a történelem. Könyeinken at s testi szemekkel pedig naponként látuk s zajongó szívünkkel percenként éreztük, hogy miként szakadoznak egymásután ama szétéphetetlennek képzelt viszony arany láncai, a melyek a sárospataki főiskolát, Sárospatak városát, művelt társadalmát, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületet, ezt a mi „Sárospataki Lapunk“-at, sokunk baráti, rokoni s tanítványi keblét *Mitrovics Gyulához* s őt mind ezekhez s mindnyájunkhoz fűzték, csatolták.

Ábrándos reménység volt, a mivel az utolsó órákig áltáltak magokat némelyek, a kik nem tudtak a feny-

gető változásba belenyugodni — tisztelő és szerető érzelmeik miatt.

Bizony bizony, hogy a tiszáninneni egyházkerület és a sárospataki főiskola *Mitrovics Gyulát* elvesztette!

Nem egy lengő-lóvó levél, nem is egy dús lombozatú ág, hanem egy ereje teljességében levő, édes gyümölcsökkel koronázott termő fa volt ő *itt, a mi földünkben!* Itt sarjadzott, itt sudarodott, itt lombosodott, itt ölte sajátos formát — büszkeségére és dicsőségére a talajnak, a melyből táplálékát vevé. A Bodrog-adta harnat, a Rákóczyak szellemével telített levegő megtermékenyítették Istenőt nyert és sokra hivatott erejét s ágai kiszéledtek, hogy árnyékot adjanak sokaknak: gyümölcse megízesegett és megszaporodott, hogy terméredne éllesse nek abball.

A Gondviselés beláthatatlan bölcsesége úgy rendelte, hogy ez a száz és ezer gyökérrel ide honosodott fa innen kitépetvén, a nagy Alföld homokjában folytassa sokat ígéro életét.

Nem nyitjuk éretlen panaszra szánkat, nem hurcolkodunk elő titkozatos kérdésekkel, a melyekre nincsen biztos felelet: csak érezzük, hogy e nagy fa kitépése közben, mintha mindnyájunk alatt mozdulni kezdene a talaj s mintha a sárospataki főiskola sorsában valami végzetesnek tetsző változás előjelei mutatkoznának... S ez a körülmény az, a mi a *Mitrovics Gyula* eltávozását — legalább előttünk — sokszorosan fájdalmassá teszi.

Kiforrott egyénisége, tanári fényes talentumai, szónoki, iró s emberi erényei mind gazdagságot növelték főiskolánknak s egész egyházkerületünknek. Üresség marad utána itt is, ott is; nagy, alig pótolható üresség, a mit csak némileg enyhít az a tudat, hogy ő a hazai reformát. egyház kamatozó tőkéje lesz a szomszédban is s fénye onnan is visszazárog majd arra az édes anya földre, a melyből felnövekedett.

Neve, tolla egész program volt már túl ezen a mi alma materünkön és egyházkerületünkön is, a melynek szellemét alig képviselhette valaki erőteljesebben, mint ő s a melynek egyénisége aligha domborodott ki valakiben határozottabban, mint ő benne.

Hálátlanság volna tisztelettel be nem vallanunk, hogy eltávozása által igen sokkal szegényebbé lettünk s azzá lett különösen a sárospataki theologiai akadémiát, hol példának bizonyult a hűségben, a hivatalos munkán túlterjedő, önmészítő foglalkozásban, a társadalmi érintkezésben, a zöld és fehér asztalnál s a családapai kötelességeknek szinte felmúlthatatlan gyakorlásában.

Mint homletea úrtörője volt egy új s a hazai irodalom teljes megbecsülését követelő jó iránynak, a mit egyszer-másszor keményen megtagasított ellenségei is kénytelenek voltak róla elismerni. Soha sem kihívó, soha sem sértő vagy épen romboló szabadelvűségéi legelső bajnokává avatta őt az u. n. szabadelvű theol. irányzatnak egész hazai prot. irodalmunkban, a melynek fejlődése edesebb álmai közé tartozott.

A szabadelvű theologia jóvendőjébe vetett boldog hite s a sárospataki főiskola iránt áolt szeretete bírt rá arra is, hogy tudományos irodalmunkra néve több nyereséget ígéro munkáinak félretételével, *mint a „Sárospataki Lapok“ szerkesztője* hallassa szavát, terjeszse elveit s legyen ébresztgetője az aléződő vallásos és egyházi közszellemnek s ostoruk azoknak, a kik tudatlanságból vagy számításból a sárospataki főiskola és a hazai protestantismus ellenségei gyanánt mutogatják rossz akaratukat. A „Sárospataki Irodalmi Kör“ boldog volt, hogy megindított lapját az ő kipróbált kezére bízhatta s az ő alkudozást nem ismerő elv-hűségének oltalma alá helyezhette.

Tanú rá az egész hazai prot. egyház, hogy *Mitrovics Gyula*, mint szerkesztő, miként felelt meg feladatának s mint tört előre egyre növekedő sikerrel a töretlen úton, a természetes és természet-ellenes akadályokon. Mi, a kiknek az a szerencse jutott, hogy tanítványul állhattunk mellette ezen a görögnyos mezősegen is; a kik közelről szemlélhettük őt sok édes és fájó gyöttrődései között; a kik tanúi lehettünk annak a termékenyítő boldogságnak, a mely az ő lelkét egy-egy tanítványának vagy munkatársának írói tisztessége felett szüntőlgt töltte; a kik láttuk őt borongani, tépelődni, kényes kérdésekben pert osztani, a félreértések, a méltatlan bántalmak között békételenkedni; a kik tudjuk, hogy mennyi önmegtartózkodással verejtékezett az igazságért s hogy mennyi nagyobb dicsőséggel jutalmazó munkát végezhetett volna a szerkesztőség ezer gondja nélkül; mi a hazai protestantismus felett örökös Istenség jó kedvét ismerjük fel abban, hogy *Mitrovics Gyulát* a „Sárospataki Lapok” megteremtőjéül, dajkálójául hívta és rendelte el. Legyen áldott érte szent neve!

A tér pár nap mulva megnövekedik közöttünk s kétségtelen az, hogy az új viszonyok közé állított férfiu nem áldozhatik ezentúl szíve régi bálványainak régi szerelméül, s ez a tudat is növeli bennünk a válás fájdalmát és súlyosítja veszteségünket.

Oh bizony kettős nagy hetünk van! Valami titkos sejtélem vegyül belé szívünk gyászába s míg hálás érzelme közt az elvett jókért hozsannát kiáltunk a távozó után, kérdő hangok fakadnak lelkünk mélyéről: „Ki hengeríti el a követ?!”

Mester! Légy boldog új hazádnak s szűlei kötelességektől sarkalt szíved ne lásson csalódást soha! Szeressenek, tiszteljenek; gyümölcsözőül és sokakat vezérelj ott is az igazságra — ad multos annos!

Radácsi György.

TÁRCA.

A feltámadás napján.

*Milyen borzasztó az a gondolat:
Aludni mélyen, lent a föld alatt!
Elképzelni, hogy életünknek vége
Az, hogy lesznek néma sír ölebe.
Pár deszkaszálmak vad sötéte föld bé,
Nem látunk és nem érzünk többé.
A szív verése meg fog állani
S nem lesznek édes, boldog vágyaik.
Testünk mozdulatlan lesz és hideg,
Mégbenül benne minden kis ideg.
Hát mért teremtett minket Istenünk,
Ha mindörökké itt nem élhetünk?
Mért adá úgy ezt a néhány évet,
Ha végre is csak elrepül az élet?
Miért a lélek és miért az ész,
Ha a halállal minden elenyész?!*

*Oh ne légy önző, gyöngye földi ember,
Éljélj meg rómáike életeljed,
S ne zúgolódj, tünd hékén végzetted;
Bölcs a jó Isten, bölcsen végezett.
Te csak parányi vagy, ő Mindenható,
Te perencyi lény, ő Örökkévaló.
S ha életedben a határt kiszabja,
Már azzal is bölcsességét mutatja;*

*Oh mert elég, elég a tenger bánat
E földi létben egy ember fának.
S ha tán az élet tovább tartó lenne,
Elvégre szívünk mégis megrepedne
A fájdalomtól, melyek érik itten.
Jobb így tehát, ha a jószágos Isten
Elküldi hozzánk egyszer a halált,
A mely elmetszi átlánk fonálát.
S jön majd a sír; de az sem oly sötét,
Mert egykor a koporsó börtönét
Egy szép, mosolygó kasszetti napon,
Fel fogja törni egy nagy határolom,
A porhalt testből a lélek kiszállva,
Fel, felrepül egy szebb, egy jobb világba,
Hal a menyország gyönyörűrevel
Örök éltét majd ottan éli el.
Nem is lehet, hogy lényünk nemesbb része
Halál után örökké elenyézzne!*

*Atyánk! oly jó nekünk e tiszta hit,
A melyre minket szent fiad tanít.
Ki nem talál megnyugvást ebben,
Oh, bűnös az és szívében hitetlen! . . .*

László Andor.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

Adatok az egyház viszonzatagságos történetéhez.

(Negyedik közlemény).

Emlékeztetnek okáért, diéső alapítóink, buzgó pártfogóink iránti kegyelvtől itt közlöm a nevét váruainknak és családtagjainknak, a kik ennek a templomnak sírboltjában aluszának örök álmukat.

I. Perényi Péter, Imrének, a palatinusnak a fia, Abauj vármegye örökös főispánja, koronaőr, Magyarország főkapitánya, kir. kancellár, Sárospatak ura 1526—1548-ig. Született 1501-ben, meghalt 1548-ban Bécsben. Első felesége volt Thurzó Margit, kitől nem maradt gyermeke, a második felesége Ormosdi Székely Klára, kitől Ferenc és Gábor fia maradtak. Hogy Perényi Péter itt van eltemetve, bizonyítja a fentebb már említett s alább egészen közlött Perényi Gábor-féle sírirat, melynek ide vonatkozó része így van:

Hunc Petrus in tumulum sna clauserat ante Perens
Ossa parens, hanc qui vallavit moenibus urbem.
(E sír alá temeté porait színt' atyja elébb már Péter, a ki ezt a várost kifállal övezte).

E minden kétséget kizáró történeti ténynyel szemben nevétségesnek tűnik fel az a képtelen és sületlen koholmány, melyet Benger Mihály¹ világga becsátott, melyről Bombardi Mihály² és Timon Sámuel³ jezsuiták is megemlékeznek. Az izetlen mese szorint Perényi Péter a pálosok terebesi templomában lett volna eltemetve, de a katolikus vallás nagy ellenségének nem volt ott nyugodalma, mert minden évben, temetésének évforduló napján, akár boros, akár tiszta időben, menykő ütött síremlékébe szíve irányában, mindaddig, míg hamvait ki nem szórták a sírboltból. Még ekkor sem volt nyugta az elkárhozottak, mert a

¹ Annalium Eremito-Coenobitorum Ordinis fratrum Eremitarum S. Pauli volumen secundum című műben. Pozsony. 1743.

² Topographia. Vienna. 1748.

³ Epitome chronologica rerum hung.

hamvaival összekeveredett földet is sajtogatta az istenyi-nyila, sőt egy Vitézközy Mátyás nevű ember házába is belé ütött egynehányszor, minthogy olyan sárt használt az építéshez, mely a hittagadók poraival volt vegyítve.¹ Ez égbe kiáltó hazugság emléket egy sír-írat tartotta fel sokáig a terbesi templom falán jobbra a főaltártól, a hol Perényi Péter, a ki a „száz Máriát annyiszor könyvekre fakasztotta”, bűnbánólag sorolja fel a jámbor páterek által neki tulajdonított vétkeket.² A mi több, egy páncélos vitéz ábrázoló síremléket s annak baloldalán nagy hordapadást is csináltak, melyet a könnyen hívő nép ámitására, mint a menyők ütötte lyukat mutogatták. E világeselő és ámitó legendának Benger, a krónikás, csak terjesztője volt. Eredetileg Benkovich Agoston, előbb terbesi pálos-rendi főnök, majd nagy-váradai püspök koholta azt, ő készítette és tette be 1696-ban csakugyan villámsújtott és leégett, de újra felépített templom falára a Perényi Péter szellemét felidező, hajmeresztő feliratot.³

Alig jött ki a Benger munkája, azonnal cáfolatára kelt annak a tudós Rotarides és hiteles adatokra támaszkodva, a felekezeti türelmetlenségre és vakbuzgóságra valló mese szilait kíméletlenül elszakgatja.⁴ A jámbor páterek annyira szívrok vettek a komoly cáfolatot, hogy a templom falát jónak látták beme-
szelni,⁵ hogy nyoma se legyen a szegyenletes feliratnak.

2. Ormosdi Székely Klára, a Perényi Péter második felesége. Kiténik az alább közölt Perényi Gábor-féle sírírattól.

3. Perényi Borbála, a Perényi Péter leánya, kinek emlékét szintén a Perényi Gábor emlékkövén lévő sírirat tartotta fenn.

4. Perényi Gábor, Péternek Székely Klarától született fia. Abartjmester örökös főispánja, az ország főkapitánya, tárnokmester, eszásári és kir. tanácsos, 1567-ben országbíró. Született 1532-ben, meghalt Pozsonyban 1567-ben június 28-án. Mint családja de ágának utolsó sarja, az általa építtetett templom sírboltjába temetett 1567 július 28-án. Emlékbeszédet Szikszói Kovács Vazul, sárospataki tanár tartott felette. Felesége, Ország Ilona, pompás síremléket állíttatott neki, melyet zászló is kísérített. A síremlék felirata, melyet Szikszói irt és közöl is az emlékbeszéd végén, következő:

Pannonia Proceres inter clarissimos Heros,
Unica spes stirpis, lux, gloria sola Perenae,
Religionis honos, Patriae Pater (heu breve Regni
Solamen), populi dubius in rebus asylum.
Pacis amans sanctae, bellis civilibus hostis,
Imperioque bonis clemens, ut soubibus asper,
Securam solitus requiem praestare colonis.
Musarum portus, tuus o Ecclesiae vindex.
Quo duce Pannonicis spes fuisit laetior arvis,
Quo moriente labant et squallent cuncta videmus.
Hic jacet ad luctum Regni Patriaeque perennem
Illustris Gabriel Procerum decus ille Perenus
In templo sibi quod pridem fundaverat ipse,
Qui licet hic summis perfunctus honoribus amplum,
Jam nomen meruit, cui funera nulla nocerunt,
Stemmatis ecce tamen fatalia stamina praeici,
Quod per sexcentos nunquam defecerat annos,
Finit et patriis obdormiit ipse ruinis.

Hunc Petrum in tumulum sua clauserat ante Perenus
Ossa Patens, hanc qui vallavit nominibus urbem.

¹ Benger i. m. 16–19. l.

² L. ugyanott.

³ L. Szirmay. Notitia topogr. 243. l.

⁴ L. Rotarides. Historiae lit. hung. Inmentata Altonaviae et Sar-
vestiae. 1745. 4. r. 147–188. l.

⁵ L. Szirmay. Hist. topogr. 245. l.

Clara dehinc Mater Zekelinii sanguinis, atque
Barbara dicta sror, rapui quam Parca priorem.
Ultimus his Gabriel juncti se nominis haeres.
Quae nunc tota domus cantat super aethera Christum.

Magyarul:

Pannoni főnemesek közt annyira messze kiváló,
Prinyi nemzetség egyetlen fénye s reménye,
Disze az egyháznak, haza atya (de hajh, rövid életű
Vízás az országunk), menedéke veszedlyben a népnek,
Bédék kedvelő, de nagy ellene belviharoknak,
Jókhoz kegyeljes, mint bűnösök ostromozója,
Földművelők biztos nyugadalma s a mézsa fiának
Tamasza, néked is, ön szentegyház, vendükdöd ő volt.
A ki míg élt, szebb volt a reménység a haza földjén
S hogy megholt, minden esüdtég és oly szomorú már.
Itt nyugszik örökös gyászára hazánkunk a híres
Gábor, a főnemesek dísz, ékessége Perényi,
Abban a templomban, melyet régebben emült volt.
A ki habár fényes méltóságokra jutottan
Oly nagy hírt szerzett, melyet nem onthat enyészett:
Imhoh azért mégis legutolsó régi családian,
Mely hatszáz évig fennállta, viragza szűnelen,
És elhunyt maga is, mint ősei sorban előtte.

* * *

E sír alá temető porait szint' atya előbb még
Péter is, a ki ezen várost kőfallal övezte.
Anyja is aztán majd, a ki Székely nemből eredt volt,
S nőtestvére Boris, kit a végzet előbb ragadott el,
Gábor is egygylet velök, a ki a törzsön utolsó
És az egész had most dicséri a mennyben a Krisztust.

Az emlékkő, melyre a fentebbi sírirat volt metszve,
1779-ben, midőn a megrepedt és leomlással fenyegető
boltozatot javították, a templomnak egyik szegletében
még megvöll. Innen másolta azt le, a két utolsó sor
lián, mely már olvashatatlan volt, Csizy János akkori
ref. felkész megbízásából Kovács András nemesek had-
nagya. Ezután vagy a gondatlan kőművesek vagy
kaján emberek felekezeti gyűlölségből összetörték és
mélyen a földre a padozat alá temették. Innen ásták
ki annak egy darabját az új padozat készítésekor,
1787 július hó végén. Nehány napig a templom északi
oldalán hevert a kiasott kődarab, mint valami érték-
telen tárgy; augusztus 3-án azonban báró Vécsey Fer-
kás, kir. kamarai tanácsos, a templomjavítási munká-
latok felülvizsgálója figyelmére méltatta és megmen-
tette azt. Ekkor történt az, hogy a báró Szombathy
János és Őri Fliep Gábor tanárokkal együtt, a kik
épen üdvözletre jártak a várba, többek társaságában
megjelentén a templomban: a feliratot emlékkő-darab-
ot gondosan megvizsgálta és méltónak tartotta arra,
hogy megírztessék s azonnal intézkedést is tett, hogy az
megtízítva és kiesinosítva a falba illesztessék, hol
az az úgynevezett Palóczy-emlék jobb oldalán, a tem-
plom bejáratával szembe, ma is látható és a fentebbi
sírirat után kiegészíthető.⁶

5. Guthi Ország Ilona, Lászlónak, Nógrád- és
Hevesmegyék főispánjának leánya, Kristófnak, a csal-
lád utolsó férfi tagjának a nővére.⁷ Perényi Gábornak
felesége. Meghalt Terbesben 1569 május 1-én 31 és
fél éves korában. Eltemetett ugyanazon év június
3-án Sárospatakon férje mellé. Emlékbeszédet tartott
felette Szikszói Kovács Vazul.⁸ Síremlékének egy
darabját 1787-ben, az új padozat készítésekor, a tör-
melékek közt még látta Szombathy János s fájdalom-

⁶ L. Szombathy i. műve 48. s. köv. lapján.

⁷ L. Wagner Collectanea. Decas. IV. 85. l.

⁸ L. Rotarides fentebb i. műve 187. l.

mal említi, hogy ugyanakkor az új padozatra használták fel.⁹ Sírátárt, melynek csak egy nyolc sorból álló töredékét másolhatta le és ismerte Szombathy, az érdeklődők kedvéért méltónak tartom feljegyezni:

Hic Helena moriens post tristia fata Marito
Jungitur, Országie stirpis memoranda propago,
Ut quos certus amor vivos tenuisset eodem
Foedere nec posset mors dissociare sepultos.
Digna erat haec Helena Gabrieli sola Perenno:
Nam praelustre genus, formae speciosa venustas,
Dotibus ac animi speciosior, aemula quando
Virtutis solidae laudes cumulatit avitas,
Innumeras exulta bonis, Heroidas inter
Pannonicas, tamquam lux speciosissima fulsit.
Menta pia Christum coluit, sic fida maritum
Est venerata suum, verecunda modestia pectus
Ornavit, castusque pudor, nec prodigia lingua:
Officiosa inopum nutrix, mens nescia frangi
Tristibus aerumnis, quibus est lueta per omnem
Infelix vitam, siquidem nunc ilia triumphat,
Et requies animam foveit immortalis olympo,
Spes eadem tumulo recubantia sustinet ossa.

Magyarul:

Itt van alant Ország Ilon, ékes sarja nemének
Férfjével szomorú végetnek utána kimulván,
Hogy kiket éltökben szeretet fűzött vala össze:
El ne szakíthatná egymástól még a halál se.
Prinyi Gáborhoz csakis ő állt feleségnek:
Híres nemzetség, bájos szép külseje által,
Lelkileg ám még szebb, mert vágyva az ősi erényre,
Mind azt még teljeseb mértékben bírta magában,
Számos előnyökkel, miután ő meg vala áldva,
Messeze kitűnt a magyar nők közt, mint ritka jelenség,
A Krisztust buzgóan tisztelte s férje iránt is
Hű szeretettel volt, a szerénység szűzi szemérem
Diszei voltak, és nem kedvelte a sok szót,
Készséggel nyújtott segédelmet az elhagyatottak.
A keserű búgond, melylyel az árva vesződött,
Mindaddig, míg élt, nem győzte le lelki erőt,
Most diadalt ül s fent az örök nyugalom vérsi környűl,
Jobb életvárás nyugatja a szenderedő portsi.

6. Dobó Ferenc, Istvánnak, az egri hőnek Sulyok Sárától született fia, barsmegyei főispán, Léva, Sárospatak, Szerednye és Lednice ura. Alsó-Magyarország egy részének kapitánya, császári kir. tanácsos. Felesége Báthory Erzsébet volt, gyermekei nem maradtak. Meghalt 1602 szeptember 15-én, eltemettetett Sárospatakon 1603 január 8-án. Első végrendeletében, mely 1602 január 28-án kelt, Balassa Jánost, a költőnek az ő testvérétől, Krisztinától született fiát tette általános örökösévé, de Balassa János hamarabb meghalt, mint ő, 1602 április 23-án újabb végrendeletet tett, melyben birtokai fele részének örökösévé Perényi Zsófiát, nagybátyjának, Domokosnak, Anna nevé leányától született rokonát teszi, a másik fele részét pedig nagynénének, Annának, Zeleméri Kamarás Jánostól született fiára, Zeleméri Miklósról, illetőleg ennek Borbála nevű leányára, a Lorántffy Zsuzsánna édes anyjára hagyta. Ezt a végrendeletet, melyben a sárospataki egyháztól és iskolától is fejedelmileg gondoskodik, Rudolf császár és király 1604 november 12-én megerősítette. Az emlékre állított zászló 1671-ben még megvolt a templomban, de az elfoglalás után kihányták azt onnan más emlékekkel együtt.¹⁰

7. Serkei Lorántffy Mihály, Lászlónak és Horthy Erzsébetnek a fiai Sárospatak, Borsi, Szerednye, Lednice, Csetnek ura. Felesége volt Zeleméri Kamarás

Borbála, a Zeleméri Kamarás Miklós és Henyei Margit leánya, Miklósnak édes atya pedig János, édes anyja Dobó Anna, a Dobó István testvére volt. Így Sárospatak birtokába Dobó ágon jutott 1608-ban. Meghalt 1614-nek a végén vagy 1615-nek az elején. Végrendelete 1614 október 6-án kelt.¹¹ A tiszteletére állított zászlót 1671-ben hanyták ki a templomból a városi jegyzőkönyv tanúsága szerint.

8. II. Rákóczy Zsigmond, a Szerenesen eltemetett Zsigmond fejedelemnek a fia, I. György fejedelemnek testvéröcse, ki Lorántffy Máriát, Zsuzsánnának testvérhűdt bírta feleségül. Meghalt 1620 december 26-án Szerenesen s utána nem sokára a felesége is és így az egész Lorántffy örökség Zsuzsánnára, az I. György feleségére szállott.

9. Lorántffy Mária, a fentebb említett II. Zsigmond felesége.

10. Mária Henrietta, V. Frigyes, pfalzi választófejedelem leánya, a ki III. Zsigmondnak, a tudománykedvelőnek, I. György kisebbik fiának volt a felesége. Lakodalmi ünnepélyök itt Sárospatakon 1651 június 26–28. napjain, nagy fényvel és pompával tartottak meg. Még azon év szeptember 28-án meghalt. Temetése december 10-én volt. Hamvai felé Krakóban készített díszes emléket állítottak, melynek ma már semmi nyoma többé.¹²

11. Lorántffy Zsuzsánna, a Lorántffy Mihály és Zeleméri Kamarás Borbála leánya, I. Rákóczy György fejedelem ritka női erényekkel tündöklő felesége. Férjének 1648-ban történt halála után Sárospatakra tette át lakását. Fiával együtt főiskolánknak bökezői pártfogója volt, mírül 1659 október 30-án kelt végrendelete tanusodik, de a melyről hálatalan és szívtelen utóai elfelejtkeztek. Meghalt 1660 április 18-án. Ezüst képesekkel ékesített koporsója még látható volt a XVIII. század végén, de a képesokat kegyeletlen kezek kiszedték belőle.

12. H. Rákóczy György fejedelem, I. Györgynek a fia. Született 1621-ben. Feleségül vette 1643-ban Báthory Zsófiát, somlyói Báthory András (utolsó férfi tagja az ágak) leányát. Fejedelmévé választott 1649 január 23-án. Meghalt a csatáiban kapott sebei-ben 1660 június 6-án, 39 éves korában. Holttestét 1661-ben Mikes Mihály Sárospatakra hozta, a hol azon év április 24-én volt temetési pompája. Beszédet tartott felette Czeglédy István híres Kassai ref. lelkész é. ír, mely nyomtatásban is megjelent Kassán 1661-ben. A várbeli templomban az ő emlékére is zászlót függesztettek ki, mely, fejedelemhez méltólag, veres selyem volt. A zászlót Erdélyország és a Rákóczy család címerei díszítették. Ezen kívül arany himnusz felirások voltak mind a két oldalán, melyeket Szirmay Antal még látott és le is másolt.¹³

13. Perényi Zsófia, Perényi Istvánnak Dobó Annától (kinek atya Domokos, az István testvére volt) született leánya. Háromszor ment férjhez. Első férje Kevendi Székely György, második gimesi Forgács János, harmadik Kolonich Siegfried volt. Dobó Ferenc 1602 április 23-án kelt második végrendeletében birtokai fele részében őt s illetőleg az ő első férjétől, Kevendi Székely Györgytől származott fiát, Kevendi Székely Jakabot tette örökösévé. Meghalt 1607 táján. Emlékezik róla a régi városi jegyzőkönyv.

¹¹ L. Széll Farkas a nagy-bessenyei Bessenyei család története 204–205. l.

¹² L. városi jegyzőkönyv és Szilágyi Sándor. Rákóczy Zsigmond élete. 162. lap.

¹³ L. Sirmay A. Notitia topogr. 206–8. l.

⁹ L. Szombathy i. műve 52–53. l.

¹⁰ L. városi jegyzőkönyv.

14. Kevendi Székely Jakab, anyja, Perényi Zsófia halála után Sárospatak ura. Meghalt 1608-ban.

15. Zeleméri Kamarás Borbála, Zeleméri Kamarás Miklósnak és Henyei Margitnak leánya, Lorántffy Mihálynak felesége, Zsuzsánnának édes anyja. Meghalt 1612 táján.

16. Rákóczy Zsigmond, I. Rákóczy Györgynek és Lorántffy Zsuzsánnának első szülött fiok. Született 1618 június 27-én, megkereszteltetett augusztus 22-én, a minek emléket őrzi az az ezüst keresztelő edény, a mely a szülők ajándékából jelenleg is az egyház birtokában van. Ez a Zsigmond, ügylászik, még csecsemő korában elhalt. A másik Zsigmond 1622-ben született.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖNYVISMERTETÉS.

Templomi beszédek.

Írta Csánki Bénéjám kunhegyesi ev. ref. segéd-lelképásztor. Kladja Rácz Miklós kunhegyesi ev. ref. lelképásztor. Ára 1 frt 80 kr. Karcag, 1896.

Par hónappal ezelőtt egy érdekes előfizetési felhívás repült szét a nagy magyar alföldről a szelvérsza minden irányába. Egy református pap, a ki lent a papszékben elragadtatással hallgatta kaplányának sokat ígérő szónokeleit, felbuzdult és a kaplán templomi beszédeknek kiadására vállalkozott.

Ritka és érdekes jelenség.

Az előfizetési felhívás pedig szól ekképen: »Én (Rácz Miklós) a Csánki Bénéjám műveinél, egyházi irodalmunkban szebb, jobb, az egyházi beszéd magasztos cöljeinél inkább megfelelő műveket nem ismerem.«

... Távollról sem állítom azt, hogy ezen beszédek bármely szövegeken, bármely közönség előtt elmondhatók lennének; mert hogy teljesen érvényesülhessenek: kitűnő előadás és művelt hallgatóság kell hozzá. De az az igaz bibliai szellem, mely e beszédek mindenikét áthatja; és az alapos fejtegetés, mely diadalmasan lehat a biblia legnagyobb mélységeire is; az a fenségesen felszárnyaló költői lélek, mely nem szűdül meg a biblia égbé nyúló szertein sem; és az a bámulatosan gyönyörű zengzetes nyelvezet, mely a legsúlyosabb gondolatokat is oly taláiban s oly behelzőző módon tudja kifejezni: mégis mindenhol igazi mély hatást biztosítanak e művek számára. Lelkésztársaink pedig valódi kincses bányául fognak azok szolgálni.«

Ez ajánlásban Rácz Miklós igen sokat mond, de nagyobb részben igazra van.

Bár nekem nem volt alkalmam és időm az író által megjelölt nagy számú forrásművet utánnézni és azokat ellenőrizni* s így csak arról a hatásról számolhatok be, a mit e munka rám, mint olvasóra, mint gyákorló papra tett, de ez a hatás majdnem ugyanolyan, a milyenről a kiadó principális előfizetési felhívása szól.

Csánki Bénéjám munkáiban egy nálunk szokatlan üde hang, friss erő, mélység, széles tudás, költői szárnyalás, az erőtől, tudománytól, hittől duzzadó lélek hangja csendül meg. A hittudós pap: költő és filozófus egy személyben.

Filozófus! Igazán, a bölcselkedés a legerősebb oldala. Maga ugyan műve 134 lapján azt hangsúlyozza, hogy a reformációknak örök érdeme, hogy az íráskor magyarázatát mindennél fontosabbnak tekintti: — ő, úgy látszik, e művével mégis nem egészen írásmagyarázatra

vállalkozott. Az ő műve nem írásmagyarázat, hanem inkább bölcselkedés az írás felett; — nem dogmatizálás, hanem a bibliában található bevégzett és megmáshíthatlan isteni kijelentések apoteozisa. Visz be mindenik predikációjába valami sarkalatosabb dogmai tételt, magasabb vallási vagy bölcsészeti eszmét, de azokat a reflexiók, a hasonlatok, a képek, az érvek a bizonyítékok ezreivel úgy körülbástyázza, hogy egészen kilép a templomi szövegek keretéből s a filozófiai vagy a theológiai professzor kathedrájára áll s ott is egyszerű hárométra is.

S itt véleményem a Rácz Miklósetől már elágazik. Ő csak annyit mond: »távollról sem állítom azt, hogy ezen beszédek bármely szövegeken, bármely közönség előtt elmondhatók lennének; mert hogy teljesen érvényesülhessenek: kitűnő előadás és művelt hallgatóság kell hozzá.« Én meg azt gondolom, hogy nincs Magyarországnak olyan ev. ref. gyülekezete, a melyben akadna tíz olyan hallgató, a ki az I. II. III. VI. VII. IX. X. XII. XIII. XVI. XVII. XIX. számú beszédeket egyszerű hallásra megértene. A széles alapon való bizonyítás, a messzire való csapongás, a sok körülírás, a rapszodikus menet, a millió kép és hasonlat, a keresett, tömör gondolatterhes kifejezések oly nehéz emésztésűvé teszik, hogy a lepalérozottabb figyelem sem képes azt nyomon kísérni.

Leszál a biblia mélységeibe s onnan, mint egy kimeríthetlen tengerből hoz fel drága gyöngyöket, feléges igazságokat; de, a helyett, hogy a mélyből felhozott ezek értékes kincseket a földön, az emberek között, a kiket tanítani akar, apró pénzre váltogatná fel, mint egy erős szárnyú sas, a magasba ragadja fel azokat, úgy hogy a közönséges emberi szem alig ismerheti fel, s gyakran a költői szárnyalás, a költői zománc nem csak felkésztül, hanem el is takarja azokat a közönséges halandó szemek elől. Altitasom igazolására a bizonyítékok egész seregét idézhetem.

Mig ott, a hol nem keresi nagyon a képeket, a festést, a hasonlatokat; a hol nem akar igen sokat mondani, nem terheli túl újabb, meg újabb gondolatokkal, reflexiókkal, idézetekkel a tárgyalást; tehát a hol egyszerűbb, világosabb ott határozottan jobb is, sőt egészen kitűnő. Az egyházi beszéd írók közül Sziládi Jánoshoz hasonlít legjobban. Csak oly tömör, csak oly mély, sőt mélyebb, eredetibb, mint Sziládi; nyelvezete is simább, gördülékenyebb, költőibb, de tárgyalása már elvontabb, homályosabb, mint amazé. Kisebb igényű s épen ezért sikerültebb darabjai közé tartoznak a IV. VIII. X. XIV. XV. XVIII. és XX. számúak.

De annak, hogy Csánki beszédeknek legnagyobb része, úgy a mint írva van, átdolgozás nélkül, csak válogatott közönség előtt mondható el, az elsoroltakon kívül még más oka is van. S ez az ok a szerkezetben rejlik. Már előzavából kiérteni azt, hogy ő a predikáció-írás eddigi elméleteit nem fogja respektálni. Eredeti akar lenni tartalomában és formában is. Ezt a célját el is érte. De ez a formai eredetiség nem válik egészen előnyére.

Rendszere általában az, hogy a többnyire jól kiválasztott textusból nem von le egy egységes témát, hanem csak felbete írja a predikációknak, hogy »közönséges«, »nagy pénteki«, »advent«, »pünkösti«, »úrvasora osztás előtti«, »ősi« sat. Hogy így téma nélkül is lehet szép predikációkat írni, azt Csánki beszédei eléggé igazolják. De hogy ez eljárás a műegység és a hallgatóság biztos tájékozottságának a rovására esik még a legerősebb-íróknál is, arra szintén például szolgálhatnak Csánki beszédei. Mert ő is olykor, épen a téma hiányánál fogva oly messzire csapong, a vezér gondolatot, az igazságot, melyet szolgálni akar, annyira

* Egy részre nem is illik a forrásmű elnevezés teljességéig.

elburkolja, hogy csak erős figyelemmel lehet azt az előadásából kihámozni.

Bevezetési a legszebbek, a miket valaha e nemben írtak. Ezeket az érdeklődést, a figyelmet felkeltő, világos, eredeti meghatározások, találó korrajzok, alapos bibliai tájékoztatások vagy hangulatos festészet jellemzik.

Proposíciója hol van, hol nincs. S a mi van is, önkényes. A felosztást az ünnepi beszédeknek az ünneptárgya szerint, a közönséges beszédeknek többnyire a textus alapján végzi szövegszerűen, kimerítőn. De itt következik megint a másik lényeges sajátossága.

A tárgyalásba, mindjárt a felosztás után, rendszeren egy-egy új gondolatot vesz föl s ezt lapokon keresztül fejtegeti a nélkül, hogy megjölné, vagy csak sejtene is engedné annak a kizűzött tárgyhoz való viszonyát, és csak a végén, mikor már az olvasó vagy hallgató figyelmé kifaradt, mondja meg egy-két szóban, hogy micsoda viszonyban áll a kizűzött feladattal.

Avagy közönséges predikáció-e az (XVI. sz.), a melyben az író annak bizonyítására, hogy *mi Isten előtt az egész világnál drágábbak vagyunk*, rendkívül messziről kezdve, a legnagyobb elvontsággal, négy sűrű lapon keresztül, a felett bölcsekedik, hogy az *Isten és a kezdetben való Ige közt micsoda viszony van?* (Textus: János ev. XVII r. 24—26). Vagy ott van a XIII. sz. áldozócsütörtöki beszéd. Bevezetése és felosztása alkalom- és szövegszerű. (Text. Ján. ev. XIV. 16. Én vagyok az út, az igazság és az élet stb.) De már az első rész igen messze jár a kizűzött céltől. Beszélni akar arról, hogy *I-ször Jézus az igazság*, (III. lap) és ezt úgy bizonyítja be, hogy erről egy szót se szól, hanem végig-sorolja a világtörténet nagy alakjait, felmutatja kitűnő tulajdonságait, de aztán ramutatótt egyik-másik fogatkozásaikra is, s végül mint ezeknél tisztább, kimagaslóbb alak, megjelenik lelke előtt a *Mária főnök az alakja* (114. l. s. 111. lapon *Isten fia*) és ezzel vége van az első résznek. Ez a negatív bizonyítás, így, conclusio nélkül, csak fél vagy semmi bizonyítás. S ez, itt is, úgy látszik, inkább csak egy keret, a melybe a II. résznek már a tárgyhoz közelebb eső gondolatait akarja beilleszteni. De oly széles mezőn jár, hogy alig lehet átpillantani.

Vagy éppen itt van a XII. sz. húsvéti beszéd. A milyen szép, hangulatteljes a bevezetése, annyira rideg a két első részben a tárgyalása. Rendkívül messziről kezd hozzá. Egy húsvéti beszédben Strausszal és Renánnal küzdeve, két hosszú levelen át (98—103. l.) bizonyítja nem a feltámadást, hanem az Isten lételet, még pedig a kijelentés történeti Istenének lételet, hogy aztan erre építse fel a feltámadás hitét. Erőteljes, nyomónjáró az okoskodása, de nem tempomli kathedrara való. A III. részben már az ihlet, a hit, a hívó szívhangja szólal meg méltóan mind az ünnephez, mind a szerzőhöz.

A IX. számú adventi beszédben is, az első rész kilenc tizedrészenek sem az adventhez, sem a textushoz, sem a felosztáshoz semmi köze. Ebben is, mint több másban, a hol valamivel többet akar mondani az egyszerűnél, az egymásra halmazott reflexiók sulya alatt elvész, vagy elhomályosul a vezérgondolat s az egész nehezen lesz megérthetővé. Azt mondja a 73. lap első soraiban: *»És midőn az álmélkódó lelkek kétkezdve, remegve kérdik Tamással: »Uram! nem tudjuk hová megy?« a szabadító belép a tudatlanság, a kezdet és végezet kijelentés ajtaján, teleszórja a sötétséget az Isteni kijelentés fény rózsáival: a beteljesült, igazsággá vált, eltörölt jövendő mondasokkal» stb. E szerint a tudatlanság börtöne annyival volna, mint a kezdet és végezet börtöne. Mig néhány soralal jelezte így idéz: »az Urnak szaja szólott: én vagyok az alfa és az ómega, a kezdet*

és a végezet. Ha két mennyiség egy harmadikkal egyenlő, egymással is egyenlő. Tehát az Ur = tudatlanság börtöne. A szójáték, a jelzők, képek erős hajszolása ilyen hibákba gyakran belesodorják.

Nem akarom mind sorra ismertetni a beszédek. Hiszen némi hiányok mellett is annyi bennök a szépség, a nyelv bűbája, zengzetessége, a felfogás eredetisége, mélysege, hogy minden egyes beszéddel külön tanulmányban lehetne foglalkozni. Csak megemlítem a VI. számú, lelkesvadásra írottat tömör, magvas voltáért. A papi hivatásról, kötelességekről, küzdelmekről ad ez eleven, szingazdag képet, úgy, hogy az erőttől, a gondolatok sokaságától szinte roskadozik.

A XVIII. számú beszéd bevezetésében a virágvasárnapi bevonulásnak oly gyönyörű, festői leírásával, eleven rajzával találkozunk, hogy szinte szemek előtt vonulnak el az élő alakok. E beszéd többi része is találó korrajz a krisztusi kor zsidó társadalmáról és a mostani társadalomról. A legjobbakkal közül való.

Bizonyos állapotnak, indulatnak vagy belső lelki küzdelemnek a festésében egész a virtuozitásig megy. Kőrülből alig van olyan beszéd, a melyben egy-két ilyen lelkiállapot lefestése elő ne fordulna. Ilyen van a VII. számban is, a hol a testnek indulatait, »ezeket, a nehéz börtönbe zárt veszélyes rabokat, melyek szüntelenül csörgöttek és le akarják tépni láncáikat«, mint kísértőket festi le (55. l. és XX. sz., 186. l.). A legjobbakkal egyike a XV. számú, a reformáció emléknapija írott, abban a modorban tartva, mint a többi. Különösen tömör, erőteljes, szép a bevezetése, a hol a reformáció a magyar forradalomhoz van hasonlítva, valamint az a része is, a mely a protestantizmus alapjairól, hivatásáról, itthoni küzdelmeiről szól. Helyesen jelöli meg itt a létesítendő, debreceni tudományegyetem célját. Felütné, de azért rokonszenves az az úde friss hang is, a melyet a hazaszeretet ad a fangoló lelki predikátor szájába. De már azt a meghatározást, a mit a hit és tudás viszonyáról ír, nem tartom szerencsésnek. »A hit több, mint a tudás, mert minden tudásunk hiteen alapszik. A hit erősebb, mint a tudás, mert a miben még hiszünk, ahöz erősebben ragaszkodunk, mint a mit már tudunk« (132. l.). Tudásunk tapasztaláson vagy meggyőződésen alapul, nem hiteen. A tudást a hittel, arra nézve, hogy melyik erősebb, viszonyba se lehet hozni. A tudást nem lehet fokozni, az nem lehet se gyengébb, se erősebb. Az csak tudás, és ha nem tudás, akkor már tudatlanság.

A XVII. számú utolsó adventi beszéd kiindulási pontja ez: »A világ legnagyobb eseményei álomból vették eredetüket.« (148. l.) Ez csak költői szabadsággal mondható, valamint sok részben az is, a mi utána következik: »E mai napot később estén (advent utolsó napjáról van szó) nem földi álom, hanem a sfrontúli hazából jövő mennyi álom: az örök szeretet borítja be aranyszárnyaival a világmindenséget.« (148. l.) E beszédben különösen sok a nagy mondas. »Az Úr remekelt e pillanatban!« (156. l.) ... »érzem, hogy érzelmeimnek tengerét végig borzolja egy gondolat ...« (153. l.) »A Mester egyetlen, de mester-pillantással átlát az embernek egész lelkén stb.« (154. l.) Exegétikusának megértése is több bibliai és dogmatikai ismeretet igényel, mint a mennyivel egy templomi gyülekezet bír.

Azon az egyszerű, világos, de mégis fenyegető hangon kellene beszélni mindenütt, mint a 126. lapon, a hol arra tanít, hogy miként kell felébredteni a hitetlen szívében az Isten iránti hála érzelmeit.

Vannak e műben más helyen is igazán szép részek. »Óh néztek, mint száll alá a magasságból a reménység, mint emeli fel a szívekről a kétségbeesés

koporsófedelét; mint suhan el a hit, hóhéhr szárnyaival az éjszakába borult világ felett, mint hajtja meg a kevelék térdeit, mint fogja kézen, mint öleli meg a lelki szegényeket, a kik a porban irgalomért esedeznek. Nézzétek, mint születtek meg a szeretet . . . stb. (12. l. adventi beszéd).

»Meghatottság! . . . öröm! . . . félelem! . . . és bátorság! egymás után járják át szívemet e pillanatban. (Husvét reggelen). Meghatottság! mert lélekben a mai hajnal nagy történetnek színhelyéről jövök. Öröm! ha azon feleltre gondolok, a melyet amí szent helyem szívem legnagyobb kérdésére kaptam. De nem titkolhatom előttetek a félelmet sem . . . (95. l. A husvét beszéd kezdete). De már a 96. lapon azt mondja, hogy ilyen meg ilyen nehéz lesz feladatod, *„ha őszinte és becsületes akarok lenni.“* Ez erős beszéd. Hát szabad-e lennie egy predikátornak más formának, mint őszintének és becsületesnek? . . .

A virágvasárnap predikáció így kezdődik: »A zsidók nizan hónapja mezei virágokkal telehimzett élő szőnyegre szétterítette már a Kidron völgyére. — A *„késő esők“* időszakának gyors viharaitól megdadt Kidron patak kibontotta hosszú ágának patyolat habfodrait, melyekkel játszadozó hullámai, mint nevető gyermekek, táncolva szököltek alá Jeruzsálem kőfalai és az Olajfák hegye között!! (161. l.)

Míg vannak aztán olyan kifejezési is, melyek a keresett jelzők miatt inkább veszítenek, mint nyernek szépség és felhathatóság tekintetében. »E hely (paradicsom) nem az *érzékeny mámorító boldogság birodalma.* E hely a szentek szentek. (2. l.) »Ne tartsd te mesének e nagy történet ihletet előadását (az eset), a melyben *összelelkezik az egyszerűség a fenséggel, a költészet sugara az igazság örök fájdalmit nyögő élő hullámaival! . . .* (4. l.). »Leborultam egy nagy gondolat előtt. Letéptem szívemről a kevelység szanalomra méltó rongyait. Lelkimmel az emberi nagyság útján; az alázatosság lépcsőjén fölemelkedtem a magasságba. És olyan kicsinynek láttam a földi világot . . . stb. . . És kibocsátottam a végtelenség postáit, a *hékélő mennyboltozat feskéit:* gondolataimat, a magasság titkaihoz világszágért könyörögni: van-e erő, van-e kéz, van-e hatalom? föntartani lelkeim szárnyait, midőn majd a bölcs és koporsó között átlebegve, az örökkévalóság özonére kiszáll (44. l.) . . . »Bejárik még egyszer a magasságot (a próféták), vigaszának olajját keresve a *kérdések özinöve* felett. Aztán ók is megérnek atyáik poraihoz. *Tanításaik felett egyenként zúgnak át a reménytelenség emelkedő hullámcspásai . . .* (89. l.)

A punköstöt többek közt így határozza meg: »Isten országának gyenge plántáját e napon isteni kéz ültette ki a meleg ágyból, 12 embernek szívéből az emberiség nagy kertjébe. (170. l.)

Hogy minő merész hasonlatai vannak, ez a pár sor is mutatja: »Jézus tudománya ott, ahol az örök élet titkait fejtegeti, olyan, mint a tiszta kút, a melynek mely fenekén ott van a felhőtlen ég, a melynek igazsága udító vizet tartalmaz, mint a Jakób kútja, hol Jézus a samáriai nővel beszélgetett. Ott pedig, a hol Jézus Istennel társalog, olyan, mint a lég többi szárnyasaihoz képest az a sas, a mely Azsia hegyléncáiról a világ-tengeren egy nap alatt atrepül Afrika pusztáira, vagy, a mely szemünk láttára emelkedik fel és tűnik el a kék napfényes ég magasságaiban . . . (174. l.)

A punkösti beszédben, a mely talán az összes közt a legtöbb elvont gondolattal van megrakva, a szent háromság titkát így fejtegeti: »Mikor a hívő szívben a külső Jézus: az ige Jézusa a belsővel: a Szent-Lélek

Jézusával egy és ugyanaz lesz: akkor dicsőítette meg a Szent-Lélek hatalma az emberi szívben Jézust, akkor olvadt egybe abban a szívben az a három élő és ható személy, melyet a keresztyén vallás *»Szent háromság«*-nak nevezett el, akkor lakik maga az Isten a hívőben, akkor lett idvéssége annak a szívnek, atótfogva él a hívő már a siron innen örök életet . . . (178. l.)

Csánki B. hitvallását, mely erősen pozitív, ez a néhány sor is eléggé illusztrálja. De maga egy egész beszédet szán arra (XXI. sz.), hogy állaspontját a biblia és a hit dolgában a sz. prot. egyház legsürgősebb tennőire nézve feltüntesse. Ezen utolsó beszéd vagy inkább értekezés is, erős pozitív hitének, széles olvasottságának, melyen járó gondolkodásának s egyházi igazán szerető nemes lelkének fényes tanúbizonysága. Művét gr. Ráday Gedeonnak ajánlotta.

Röviden összefoglalva véleményemet, azt mondhatom, hogy Csánki melyen benne jár a biblia szemlém-ben. A megváltásnak, az emberi életnek, hivatásnak, bűnöknek, idvésségnek, az Isten létének, munkáinak, kijelentésének nagy titkait, nehéz kérdéseit hívő szívvel, költői lélekkel s filozofikus mélységgel tárgyalgatja. Némely problémák fejtegetéseiben itt-ott egész Madáchig emelkedik. Gondolkodásában irányítói, nyelvből mesterei, a kiknek hatása megérzik rajta: Ézsaiás próféta, János evangyélista, Pál apostol, Shakespeare, Madách, Petőfi, Reviczky Gyula, Arany, Vajda János. Ez utolsónak magas prózája, erős pessimismusa tán legnagyobb hatással volt rá. De azért mindenik predikációjában, a fájdalmas tombolgatás után, mint egy elégiában, az utolsó sorokban, ott ragyog, mint egy vigasztaló szivárvány: a megváltó, a Krisztus képe, a legtokéletesebb szeretet incarnatioja, újja szülő erejével, szeretetének örök hatalmával.

Nyelvében van sok szóvirág. De ezek, azt hiszem, az ifjú kor elvirágzása után Csánkinál is majd lehevadznak.

Tárgyalásában van sok elvontság. De ettől is — úgy gondolom — a gyakorlati élet szükségleteinek nyomása alatt újabb dolgozataiban majd megtisztul.

Műve így is nyereség, egyik értékesebb kincse egyházi irodalmunknak.

»E kötet — szerző szerint — egy tavaszi pacsirtahang akar lenni csupán.»

Csánki Bénéjám tehetsége — szerintem — hajnali csillag fényével ragyog. Vajha el ne homályosítaná méltánytalanság és a közöny lomha felhője!

Vattay László.

KÖZÉLETÜNK.

Mitrovics Gyula távozása Sárospatakról.

Hónapok óta készültünk hozzá a mikor a válás tényleg bekövetkezett, feljuttatni lelkünkben a multnak anyyi edes, fájó és feledhetetlen emléke s búcsúnkba belezokogott a fájdalom s poharunkba belepergették könyeink.

28 évet töltött Mitrovics Gyula Sárospatakon, mint tanár és pap. Istennek és embereknek tetsző munkában s 43 évet élt itt át összesen, mint gyermek, ifjú és férfiú. A mit igért az ifjú a tanteremben, a pályázatokon s ott a Szeremley Gábor nyitott sirjánál, azt mind és sokszorosan beváltotta a férfiú a papi és tanári kathedrán, tollal, szóval, cselekedettel. A kerületnek is kedvencévé lett s ez nem is késett őt minden lehető alkalommal

főlebb és főlebb emelni az erkölcsi jutalmazás fokozatain. Olyan erősnek, olyan áttörhetetlennek tetsző viszony szövedőit közte, köztünk s a kerület között s ime valunk kell tölte mindnyájunknak!

Példátnak eset, hogy egy kerület főjegyzője egy jó nevű főiskolának minden tisztelettel környeztet papja más kerületbe vigye át szellemének éretti gyümölcsét s ha ez épen *Mitrovics Gyulával* esik meg, minden tévona nélkül meg kell hajolnunk indító okai előtt, bármennyire fájjon is a veszteség, s bármilyen keserű is a tudat, hogy ő nem miénk többé.

A veszteség nagyságát igazolja az a körülmény is, hogy az első sorban érdekeltek: a halás tanítványok és a szerető s tisztelő kartársak sem tartották elégségűnek az elválásnak olyan módozatait Mitrovicscsal szemben, a minők eddig a távozók iránt gyakorlatban voltak. A tanári kar, mielőtt a választás hivatalos megerősítést nyert, értekezletre gyűlt és kimondta, hogy azt a férfít, a ki kettős minőségben is növelte itt a főiskola tisztességét, azzal kívánja megkülönböztetni, hogy emlék-albumot ad neki a főiskola összes tanárainak és hivatalnokainak s gazdasági választmány tagjainak arcképével s eltávolítása előtt búcsú-vacsorát rendez. Az ifjúság is kereste a megítélés legmegfelelőbb módját s végre abban állapodott meg, hogy fátylós zenével búcsúzik el a Mester-től, a kinek boldogan ül lábai előtt és áhitattal hallgatta ajkáról az igazság beszédét.

Közben Mitrovics is megkezdte az Alma Mater kebeléről való leszakadás fájdalmas műveletét s miután már lemondását az illetékes helyeken bejelentette s szívet előjárói előtt kiöntötte, búcsú leveleket intézett előbb a főiskolai tanári kar egyeteméhez, mint köziskolai székhez, majd a sárospataki egyház presbitériumához, a melynek egyik hő tagja volt s végül a vallás- és egyháztudományi karhoz, a melyhez a legerősebb kötelekék csatolták: a cél egysége, a lélek rokonsága, Isten országának békés építése. Mindenki testület jegyzőkönyvébe ígatta a távozonak sokat mondó búcsú szavait s érdemeit igaz tisztelettel jegyezte fel a késő nemzedéknek is tanulsággul, jó példaképen.

A köziskolai székhez intézett levele így hangzik:

*Nagyfisztelelt s Tekintetes Köziskolai Szék!
Szeretett Kartárs Urak!*

Méltóságát tudni, hogy én a debreceni ev. ref. egyház egyik lelkészévé megválasztattam. E választást elfogadván, tanári állásomról való lemondásomat bejelentettem főiskolának illető eljárásának.

Most, midőn a sárospataki főiskolától és szeretett kartársaimtól búcsúzom, tépő fájdalommal szorítják össze szívemet s könnyeim hullanak el a rövid sorokra.

Huszonnyolc évig szolgáltam mint tanár e szeretett főiskolában. Ha valaki, úgy én érzem, hogy nagy dolgokat nem végeztem, mert erre Isten szeretetének különösebb, nagyobb adományai szükségesek. De a mit tettem, a nekem adott tehetségek mértéke szerint, tettem mindenkor kész szívvel és jó akaratral s szívemenek ez a törökéves mentse ki itt való forgolódásom minden fogyatékoságát.

Ha valakit szeretett kartársaim közül, akár személyes, akár más irányú érüklözésbenem, valamikor és valamben megsértettem, azért ezennel ünnepélyesen bocsánatot kérek. Tévedhetem egyéni belátásom szerint, mindig a legjobbat akartam gondolni, tenni és beszélni s ha talán mégis az ellenkezőt tettem valamikor: méltóztatassék mindezt a szeretet lelkével kiegyenlíteni. Egyben megnyugtall elképzelem, hogy ez az, hogy a főiskolát és abban a mélyen tisztelt tanári kart igazán igyekeztem szeretni. — Halálom is a sok jótétemény iránt, a melyben részesítettem, szívemenek azon kötelekénél fogva is, a mely engemet a tanári karhoz fűzött s a melynél fogva örök dicsőségemnek fogom tartani, ha csak legkisebb, de szeretettel fogadott tagja

lehettem e díszes és történeti dicsőséggel körülvett testületnek.

A midőn azt kérem: méltóztatassanak engemet, a távozó, továbbra is megtartani barátságos és rám nézve mindenkor megítélt emlékezetükben: buzgó eszedem Isten előtt, hogy tartsa, áldja meg kegyelméből továbbra is a sárospataki főiskolát, annak díszes tanári karát, nemes tanuló ifjúságát. Áldja meg a tanári kart egyenként és összességében, tanszékén épenúgy, mint boldog családi életében.

Én a ki innen másvia távozzom, Istennek végzetéből, a ki mindnyájunknak kimutatta útjait, onnan, az imádot Magyar haza végtelen síkságáról, mindenkor imádatlall fogom tisztelni és hirdetni a messze elhaló világosságát, a melyet Isten lelke grójtott meg e heggyen épült város felett! ...

Mély tisztelettel maradtam

Sárospatakon, 1896. márc. 13.

alázatos szolgáluk:

Mitrovics Gyula,
ev. ref. lelkész.

A mély meghatottsággal hallgatott levélre a köziskolai szék a következő jegyzőkönyvvel felelt, a mely az emlék-album első lapjaira, a tanári kar és gazdasági választmányi tagok saját kezű aláírásával is feljegyeztetett, hogy a kívül állók előtt is bizonygasson legyen.

Főiskolánk tanári kara és ifjúsága, nem különben tisztánként egyházkerületünk társadalma is nagy fájdalommal értesült arról, hogy Mitrovics Gyula megválni készült ettől a főiskolától, melyben ismeretünk alapjait vevé, a melyhez tanuló életének s tanári működésének legszebb emlékei kötők és a melyben áldásos és munkás életének egy hosszú időszakát tölté el.

Es most, mikor a megmáshatlan valóság előtt állunk, lelkünkben a pótolhatatlan veszteség lesújtó tudatával kell belátunk, hogy sokakban szegényebbek leszünk Mitrovics Gyula eltávozásával.

Annak belátásához, hogy ki volt Mitrovics Gyula ebben az egyházkerületben s legközelebbiben ebben a főiskolában, elég, ha csak tőle pillantást is vetünk ennek közelmutó életére. Oszlop, kinek vállain gyakran főiskolánk egész szellemi és vallásos élete s közügyeink vezetése pihent; útmutató és világító szövegének az igazság keresésének utain, kinek nevéhez elvek és alkotások, irány- és törvények vannak eddig is köve s ki az igazság lelkefőt áthatott szellemi erejének legjavát ennek a sokat szenvedett főiskolának szentelé.

Ers munkakedvelé s nemes becsüvgyal megáldott, gazdag ismeretekkel és örök becsüv izzalmi munkássággal korszorított tanárát és papját rodati el ez a főiskola Mitrovics Gyulában, kinek szárnyai alól 28 évi tanári működése alatt egy, vallását és egyházát mindenek felett szerető pap nemzedék került ki, a mely mindig fennen fogja hirdetni a hazaszeretnek és az igazi vallásosságának elveit, úgy mint azokat Mitrovics Gyulától tanulla.

Es elveszti vele főiskolánk s egyházkerületünk előjárósága is egyik puritán jellemű, tapasztalatokban gazdag, a közügyek iránt lankadatlan szeretettel érdeklődő tanácsadó-ját, ki mindvégig protestáns buzgósággal ápolta és védte főiskolánk s egyházkerületünk vallási, tanügyi és közigazgatási érdekeit s éles belátásával szava nem egyszer döntő irányt adott a tanácsosokb menetének.

Miért is köziskolai szék a legközelebbi fájdalommal veszi tudomásul Mitrovics eltávozását s midőn rea, családára s jövő munkásságára Isten kifoghatatlan áldását kéri, emléktét őszinte tisztelettel és szeretettel őrizi meg s hervadhatlan érdemeit ezennel jegyzőkönyvébe ígatta.

Az ifjúság búcsúja március 27-én, a távozó tanár lakása előtt történt meg. A főiskola kertjéből indult ki a fátylós-menet s a Kovács-utcán végig haladva, a róm.

kath. templom mellett fordult be a Kossuth Lajos-utára, étevéen a távozót, a szeretettét, a feledhetlent.

Az ifjúsági zenekar kellemes dalai után *Putnyok Pál* IV. éves theol. ifju fejezte ki a vesztés tanítványok érzelmeit. Eimondta, hogy távozni készülnek édes otthonukba, de nem távozhhatnak el a nélkül, hogy fájdalmas búcsút ne vegyenek mesterüktől, a ki szintén távozóban van. Mire visszahozza őket a kötelesség, nem találják itt egyik legjobb vezetőket, a ki a gyakorlati élet útjára olyan éggel lelkessel, a küzdelemre, a munkára, olyan nemes példamással készítette őket. Majd halájakat fejezte ki az elvett jókért s végül imádsággá váltak szavai s a szabad ég alatt, a fátylak lobogó világánál áldást esdett a jó tanára s egész szeretet családjára, minden lépésére, minden gondolatára, szívének minden dobbanására.

Aztán a lecsillapodott „éjen”-ek után, fájdalomtól tördelt hangokon felelt a távozó. 43 év összes emlékei lelkére neheztek. Gyermek-, ifjú kora, tanári életének örömei, bánatai, szívének drága vesztésegei mind megújultak előtte s zokogva tett vallomást arról, hogy nehéz neki a megszokott és szeretett világból kiszakadnia. Lelkére kötötte az ifjúságnak az eszményi szerelmét, a sárospataki főiskola szellemének megbecsülését, a tudományok kitartó búvárlását s ígérte, hogy mint „vén korában átültetett fa” csak ágaival nyúlik át a szomszédos területre, gyökereivel a régi talajból kíván erőt meríteni az élet, a bizonytalan jövő eshetőségeihez. A főiskolát, a várost, az ifjúságot megáldó szavakkal végezte beszédét, a mely sokak szemébe gyűjtött könnyeket, sőt sokak lelkében támasztott zajgó fájdalmakat. A zenekar búcsúja után a fátylav-menet a főiskola kertjébe vonult, hol a halomra hányt fátylak lángra mellett hazafias dalokat énekeltek.

A tanári kar hivatalos búcsúja másnap (március 28-án) folyt le. Dél előtt 11 órára ünnepi öltözetben seregetek a kollegák a főiskola nagy tanácstermébe, a hol ott volt már a budapesti Morzsányi által készített szép albuma miskolci Schabinszkytól kiállított arcképekkel (35 drb) s alá volt már írva a búcsújegykönyv is. Az akadémiai és közgazgató, jelezve a gyűlékezés célját, három tagú küldöttséget (Kérszky István, Dr. Szánthó Gyula, Radácsi György), nevezett ki, a távozó collega meghívására, mint a kinek lakása szűk lett volna a búcsúzóék befogadására. A megjelenteket harsány üdvözlés fogadta s a tanári kar álva hallgatta végig a következő beszédet:

* * *

Tisztelt és szeretett Barátunk!

Tisztelt és szeretett Barátunk!

Az az út, a melyen együtt haladtunk, nem fog vezérelni Téged úbbé; elváltsz tőlünk, elmégsz jobb hazát keresni. Fájdalommal hallgattok hozzánk intézett búcsúzó soraidat, megértettük és éreztük azokban azt is, a mi nekéd fáj.

Mi elveszítjük benned főiskolánk egyik ékességét; elveszítjük egy valóban tudós tanárát; egy tapasztalásban és életbölcsességben gazdag vezetőt, a ki ennek a főiskolának híret, nevét, fényét csak emelni tudta minden időben. Elvesztünk benned egy igaz és önfeláldozó barátot, a ki anyvszor örülnél és sírtál velünk, a mint épen osztályrésznünkül jutott.

Tudjuk ugyan, hogy nem feledkezél meg rólunk. A képezet sebesszárnny sas, s sebesen járó szárnyakon gyakran fogsz felkeresni bennünket, kik ösztönét tisztelő és szerető kollegáid vagyunk; de — bocsáss meg az ószinto szíjért — az idő az emlékezetben halványítja a multnak képét, sőt sokszor a feledésgy elhomályosítja. Mi olyan önzők vagyunk, hogy ezt nem akarjuk megengedni; óhajtjuk, hogy őrizd meg emlékinkeztet lehető híven! E végezt fogadd tőlünk kedvesen ezt az egyszerű albumot. Megtalálod benne válaszunkat búcsúzó soraidra, megtalálod

benne mindnyájunk aréképét! Ha majd gondolatban visszaszállsz közénk és egyikünk vagy másikunk vonásai nem tűnnek fel tisztán lelki szemeid előtt: nyisd fel, ott találsz bennünket.

Es most Isten veled! Baráti szeretetünk, ragaszkodásunk, áldásunk kísér a távolba! Áldjon meg a mindenható; áldja meg családotát; áldja meg távozó lépteidet! Isten veled!!

* * *

Álva hallgatta végig a választ is, a mely a Dr. Finkey József beszédére következett. Alig, hogy megrezdült a távozó bánatos hangja, a levegő megerhesedett s a szivekre nyomakodó sulya alatt megderedtek onkó könyeink. Megköszönte az albumot, a mely drága kincs lesz, a melyet kinyitván, erőt merít belőle s az ismerős, a kedves alakok látása megacélozza majd szellemét, hiszen úgy is kimeríthetetlen erőforrás volt rá nézve az a tudat, hogy körülte egy munkához szokott, munkában edzett tanári kar küzdött vele egyenlő célokért. Aztán halásan emlékezett a szeretetről, a melylyel környeztük, az előjáróság figyelmeről, a melyet nem lehet elfeledni soha, a kitüntetésekéről, a melyekre eisegitettük s biztosított mindnyájunkat, hogy a sárospataki főiskolában töltött élete neki örök dicsekvése lesz s nem halmozhatja el az isteni kegyelem annyit jóval, hogy öt multjához csak pillanatra is hűtelenné tenné. A tanári karra, a tanári családokra, az egész főiskolára mondott áldás után kézfogással vált meg a helyőt, a hol annyi évet élt át növekedő tisztességben s a kollegáktól, a kik szerették, becsülték, tisztelték s a kik zokogva néztek utána. Egy sóhajtas két minden szívbén: Az Isten áldja meg, hogy e lépését soha meg ne bánja!

Este az igazgató tanács éntermeben közvacsora volt, a hol megint csak inkább szomorkodtunk, mint közvacsorázánk. Az ünnepelt férj Dr. Lengyel Endre (ifjúkori orvosa) és *Sollész Ferenc* (egykori tanára) közt foglalt helyet, hogy e két tiszties fő annál többet juttasson eszébe multja eseményeiből. Az állami tanító-képezde tanárai is mind megjelentek, hogy ők is kifejezzék tiszteletüket a távozó iránt. A pohárköszöntőkben fel-felkaptak kinek-kinek egyéni érzése, egyéni gondolkodása s úgy tetszett, mintha megkönnyebbültünk volna; mintha balzsamot találunk volna abban a hitben, hogy a sárospataki főiskolának és tanári karnak nem közönséges érdeme az, ha kiválóbb alakjaiért a boldogabb szomszéd is versenyre kél fel.

A boldogabb szomszéd tegye boldogabbá a mi Mitrovicsunkat, mint mi tehattük!

— — —

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Válasz a Debreceni Prot. Lap „Egy másik vidéki pap”-jának. A címben nevezett lap 13. számában egy kollegám megdöntésére indul az Irodalmi Társaságról szóló cikkemnek. Megjegyzéseire nem lehet sokat mondanom s még kevesebb reményem van meggyőzésére; egy egész világrés felszükszik az ó confessionaliszmusra s az én szabadelvű álláspontom közt s így nehezen tudjuk egymást megérteni. Tényleg nem is értette meg cikkemet. Én ugyanis, egyetlen hanggal se mondtam, hogy a társaság kiadványait „egyik évben egy, a másikban más theologiai iskolának szellemében” kellene szerkeszteni. Távols legyen! Indítványom, épen ellenkezőleg, azt célozza, hogy mindenik szerkesztő tudatában levén annak, hogy ő nem örökkévaló és mindenható vezetője az Irodalmi Társaság munkásságának, elfogulatlan és tapintatos legyen minden irányban s ne igye-

kezzék a maga, netalán sekélyes szellemét rátükömlni az egész társaságra, másfelől pedig ne ósárolja s a társaságtól ne idegenítse el az övével ellentétis irányúakat. Az általam e végre indítványozott módszerben emelt korlát egyáltalában nem fölösleges, mert hiszen látjuk, hogy nem mindenki van meg az a tapintat és elfogulatlanág, a mi meg volt Kenessey Belában, ki hat év alatt sohasem adott okot az enyémhez hasonló irányú felszólalásra. És kiváncsi vagyok reá, vajjon a t. kollega úr »megfúrte-e tanulószobája asztalán« eddig a »Protestáns Szemlére«? Ha igen s történetesen még meg is volt vele elégedve, akkor most már el kell fogadnia az én tervezetemet, mely a jelenlegi körülmények közt egyedül képes megakadályozni a társaság szétmállását, a mi a mostani úton föltétlenül be fog következni. Próbálja meg, t. kollega ur! elképzelni a Szóts Farkas szerkesztését azzal a különbséggel, hogy a szabad gondolkodás elleni kirohanásai a confessiók betűjét védő irányt támadták volna hasonló hevességgel: ugyan megírta volna-e cikkét Szóts F. és Budapest védelmére? Bizonyosra veszem, hogy nem. Nem bizony!! Nos hát, akkor tessék egyenlő mértékkel mérni magának is, nekem is, mert a szabadelvű theológiának egy cseppel sincs kevesebb jogosultsága a protestantismus kebelében, mint a confessionáriusnak. Hogy pedig önök a confessió-sértő nyilatkozatokat még akkor se tudják elszívni, ha az nem egy társaság leple és cége alatt, hanem tisztán egyéni felelősséggel s teljesen egyenértékű közönyében jelen is meg, bizonyítja az az adáz küzdelem, melyet a »Husvétii igazság« ellen folytattak. Mi türelmesebbek vagyunk, mi nem törődünk vele, ha Szóts Farkas a Prot. Egyh. és Isk. Lapban bármit ír is ellenünk: joga van hozzá, az az újság az övé. De nincs joga hasonló tenni a Protestáns Szemlében, mert ez a miénk is, és tiltakozunk is ellene, mert nem engedhetjük, hogy bárki és bármi módon romlására törjön az általunk annyi szeretettel ápolat társaságnak... Indítványomat továbbra is fentartom.

Videki pap.

— A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság közgyűlését az elnökség a vidéki tagoknak részint az egyházi sajtóban, részint magán úton többfelől kifejezett kívánatára az előbb, szándékolt időről (ápríl 20-ika) május 1-re, a kiállítás megnyitását megelőző nap delutáni öt órájára teszi át, abból a tekintetből, hogy a kiállítás megnyitására székcs főrösökönbe feljövő tagoknak alkalmuk legyen a közgyűlésen részt vehetni. Erről a Társaság tagjait jól előre és azzal a kérrrel van szerencsén értesíteni, hogy közgyűlésünkön minél számosabban megjelenjen sziveskedjenek. Budapest, 1896. márczius 31-én. Szóts Farkas, a Társaság titkára.

— A kegyeletes megemlékezésnek egy túlhajtott példája látható a »Magyar Pädagogia« legközelebb megjelent füzetében. Kardos Albert, debreceni állami reálszkolai tanár emlékezik meg ebben meleg hangon Bekési Gyuláról, a debreceni tankerület szerencsétlen véget ért főigazgatójáról. Mi tiszteljük Kardos Albert kegyeletes érdemeit; de emléksorainak az a részét, melyben úgy nyilatkozik, hogy a Bekésire bízott tankerület iskolái között, ekezdve Míramaros Szigettől és Sárospataktól (!) le egészen Hód-Mező-Vásárhelyig egy sem volt olyan, a mely az 1883. évi közpiskolai törvény követelményeinek megfelelt volna s hogy ezeknek a tanítványoknak a rendbejövetele a Bekési faradhatlan buzgalmanak eredménye, erősen túlzottnak tartjuk, s helyreigazítást a t. cikkézőtől joggal elvárjuk; mert p. o. Sárospatakon a tankerületi főigazgatóság semmi

feltűnőbbet nem tett s tudunkkal a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziuma ellen számba vehető kifogása soha sem volt s talán ez volt oka annak, hogy ezt az intézetet éveken át nem is tartotta szükségesnek meglátogatni. A kegyeletes megemlékezéshez nem multhatatlanul szükséges a közzététel gyalázása.

— A budai ev. ref. templom felavatása folyó hó 29-én ment végbe, a fővárosi előkelő reformátusság élénk részvétele mellett. A gót stílusban épült új templom költségei is az országos nevű református nők és férfiak foglalkodásából kerültek ki, térjen érte örök tisztesség nevékre. A Fazekas-téren emelkedik, a melynek egyik ékecsége lett. Vörös téglá a külseje, tornya izléses, valamint egész díszítése nemcsak egyszerű. A felavató ünnepélyre csak meghívóval lehetett bejutni. 10 órakor kezdődött az ünnepély a gyülekezeti énekek, a mi a nem reformátusokra is nagy hatással volt. A felavató beszédet Szász Károly, püspök tartotta, a ki egyúttal beiktatta hivatalába az elválasztott lelkészt, Haypp Benőt is, a ki szegfoglaló beszédével egyszerre befeszeltelte magát a gyülekezet szívét. Papp Károly úrvacsorai agendát mondott és úrvacsorát osztott, Petri Elek theol. tanár összekötött egy fiatal párt, Mészáros Sámuel ó budai lelkész keresztelt, Szánthó János pesti esperes bezaró imát mondott s végül a gyülekezet énekel. Hála a kegyelem Istenének, hogy budai testvéreinket idáig segítette.

— Antal Gábor dunántúli püspök mult hó 25-én Komáromban tette le a hivatalos esküt a kerület rendkívüli gyűlésre előtt. Komárom ez alkalomból kitett magáért, felbogarozta magát és így várta a lelkek vendéget, a püspökben egyúttal leendő papját, a kit küldöttség hívott meg a közgyűlésre. Itt Tisza Kálmán üdvözölte tudatván vele a szavazatok eredményét s felhívta őt az eskü letételére. Ez megtörténvén az új püspök hosszabb beszédben fejtekte ki nézetét. Előli akar járnai a munkában, de soha sem tér le olyan útra, a mely téves, tekerényes vagy a melynek kiindulási pontjára egyházi törvényünk, állami jogrendünk vagy hazánk közérdeke tiltalomfát állított fel. A tiszta evangéliumi hit e zen alapuló vallásosság előmozdítása lesz első kötelessége. Az igaz evangéliumi valódsággal nincs ellentétben a tudomány haladása. Kiváló gondot kíván fordítani a vallásos oktatásra minden fokozaton s így a leendő lelkészek képzésére, sőt magokivételére s helyzetére is. Nagyobb, melyebb készütség s erősebb egyháziasság mellett kedvezőbb anyagi feltételekhez köti a papság jövőnd fejlődését és hasznosabb működését is ezektől várja. Az 1848. XX. t.-c. intentiójának megvalósítását elengedhetetlennek tartja. A nép és középiskolák fentartásában s egyháziasság fejlődésében főbb biztosítékot lát a jövőre nézve. Csak államsegélyt kíván és nem államcsított iskolákat. A kerületben mutatkozó bajokra is lesz orvossága. Beszédét jegyzőkönyvbe vette a kerület s bizalommal néz az új püspök erélyes működése elé. Ünnepeles beiktatása Pápan lesz szeptember hó 2-ik felében, a melynek előkészítésére egy nagyobb bizottságot nevezett ki a közgyűlés.

— Kitüntetések. Vályi Lajos dunántúli egyházkerületi főigazgató s komáromi esperes ő Felsőge királyi tanácsosává nevezte ki, egyházi téren szerzett érdemeiért. — Némethy Lajos debreceni lelkész mult hó 21-én, életének 70-ik évfordulóján, lelkésztársai, az iskolaszék és tanító testület szives üdvözléseken részesítették. Az Ur kegyelme vezérele őket nyereségre! —

— Milleniumi ének. A balogvölgyi ev. ref. értekezlet (Gömör) a Balogvölgy szülöttét, Pósa Lajos költőt kérte föl, hogy 138. zsoltár dallamára milleniumi éneket írjon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székhelyre, egész évre
6 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A nagy alkalmak idején.” — „H. Kiss Áron ev. ref. püspök millenniumi körlevele.” — „Az 1896. március 23-iki érettségi enquette és ennek a gimnáziumra kiható eredményei.” *Zsoldos Benő.* — „Templomi ének szeredvünk ünnepe.” *Fejes István.* — „Sántha Károly „Órangyal” című imakönyvéből.” — „A felső-borsodi lelkesi értekezlet közgyűlése.” *Szuhay Benedek.* — „A felső-zepléni egyházmegye lelkesi értekezlete.” *Péter Mihály.* — „A felső-zepléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *Hutka József.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

A nagy alkalmak idején.

Túl vagyunk a keresztyénség legigézetesebb ünnepein: a nagy pénteken és húsvéton s közel ahhoz, hogy ev. ref. egyházunk hivatalos és hivatott férfiai összegyűlekezzenek egyfelől a halottaiból ébredező egyetem tanügyi bizottság megalkotása, másfelől a konvent nagy dolgainak elintézése végett Budapestre és csak napok választanak már el az ezredévi kiállítás megnyitásától s ezzel együtt a fő- és székvárosi és vidéki örömnépek hosszú sorozatától.

Ezek a nagy alkalmak készítetnek bizonyos tapasztalataink és gondolataink elmondására.

A naptárak törvénye úgy hozta magával, hogy ez évben a különböző keresztyén felekezetek együtt ünnepelethették a megfeszített és feltámadott Krisztust, vagy legalább a feltámadottat, mert hiszen a nem prot. felekezetek, kivált vidéki helyeken, tüntetőleg kicsinylik a nagy péntek ünnepi jelentőségét, noha úton-útfélen, utcákon és tereken, templomaikban és házaikban, mell-s nyakékeiken és olvasóikon stb. szinte kizárólagos joggal mutogatják magokat a kereszt és a keresztben elvert Krisztus tisztelőinek. A keresztyén Magyarország együtt állott legalább a nyitott sárnál s együtt hirdette a hívó lelkek örömeivel: Feltámadott!

De hát a keresztyén magyar állam, a hivatalos Magyarország?!

Volt alkalmunk szót váltani a hivatalos állam nehány úri képviselőjével az ünnepek alatt. Panaszkodva emlegettük, hogy az előkelőbb osztály s ebben is legkivált az u. n. hivatalnokok keveset vagy éppen semmit sem törődnek a vallás szent dolgaival s ez által ijeszto példát szolgáltatnak édes övéiknek, az alantásabbaknak, ügyfeleiknek s főfő okozóivá válnak az egyháziatlanság, a felekezetenkülsőség terjedésének. Hivatkozunk megdöbbentő esetekre, egyesek kihívó viselkedésére, a kik merész játékokat űznek a szegényebb ember hitével, lelkiismeretével; a kik szóval is segítenek, gunnyal is hozzájárulnak a szent eszmények kiirtásához, s gyönyörködnek a botrányoztatásban!! A menségek egy részét nem írjuk ide. A legkényelmesebb út a szabadulásra mindig az volt és marad, hogy a magunk hibáit másokra vetjük a felelősség súlyát. A pap, az ezerszer hallott predikáció, a gyer-

mekes hit, a férfiúi éles látás, a sokat és jobban tudás stb. stb. — ezeket elmellőzhetjük. De meg kell állapodnunk egy eddig még szokatlan, vagy nem eléggé ismeretes érv mellett, t. i., hogy az állami hivatalnoknak nincs is ideje templomba járogatni, mert a hivatalos kötelesség ezt lehetetlenné teszi!! Aztán meg a főnök is parancsol!!

Eleintén ezt az érvet is a főnobbiekhöz hasonló üres mentségek bélyegeztük, de a szavahihető férfiú ismételt kijelentésére tudomásul kellett azt vennünk — noha nem megdöbbenés nélkül!

A modern Magyarország hivatalnokai nem érnek rá Istennel foglalkozni s ezeknek a hatalmasoknak nincs módjukban, kiszakítaniok magokat még a Krisztus halálának és feltámadásának ünnepein sem az irodából, az acták tömkelegéből s elfutniok a főnök parancsoló tekintete elől a hit és szeretlet oltáraihoz!! A modern Magyarországnak nincs nagy pénteke, húsvétja stb., vasárnapja pedig egyáltalában nincsen!!

Tény s ezt már magunknak is tapasztalunk kellett, hogy az adóhivatalok, a törvény-házak helyiségei, a bírák magán-zárkái vasárnapokon épen csak olyan zajosak és látogatottak — főként a délelőtti órákban — mint a legközönségebbek hétköznapon. Tény, hogy a nagy péntekről, mint ünnepről a hivatalnokok világa tudatlanságban él s hogy a keresztyén nagy ünnepeknek néhol első, de másod napjai általában munkanapokká vannak aláüllesztve — a sürgős munka címén, az állam cég-táblája alatt.

Hát ezt nem szabad szó nélkül hagyniok a felekezeteknek; nem kivált most, a mikor fel van húzva a zsilip az egyházpolitikai törvények által s olyan sokszorosan ragadósá lehet a magasból mutogatott helytelen példa.

Részünkről nem hibítjuk, hogy lehetne főnök — akármilyen hivatali körben — a ki a törvény nevében kényszeríthetné a maga alantás hivatalnokát arra, hogy az ünneplés jogáról lemondjon. Nem hibítjuk azt sem, hogy a kötelességeit rendezen és pontosan teljesítő hivatalnoknak meg kellene rontania az ünneppapokat és ezeken is ki kellene szakadnia családja és az egész keresztyénség köréből, — csak azért, hogy hivatali szobája üresen ne álljon!! De ha már az egyesekben nincs akarat vagy bátorság szakítani a törvénytelen túlságoskodással: akkor álljanak elő a felekeze-

tek és a magok javáért is szabadítsák fel a modern állam előkelő felszólalóit az ünnepi munka kötelezettségé alól. *Tiltakozunk kell az ellen, hogy a kereszténység nagy ünnepein az államnak bármely hivatalos helyisége nyitva legyen s hogy vasárnapokon lehessen pötlögni a hétköznapok mulasztásait!!*

A közelebb lefolyt nagy péntek és húsvét egybekire is eszmélthette a gondolkodót. A napilapok híven közölték, hogy a fő- és székváros r. katolikus templomaiban milyen nagyméretű volt a nagy héti ajátoskodás, miként tisztelték fel itt-ott a szent sirt, hogy melyik ezred katonái állottak őrt vagy hol szerepeltek a megyei hajdúk, a tüzoltók stb. a Krisztus koporsója körül. Az ajátoskodás ellen nem lehet semmi szavunk. Csak örülni tudnánk annak, hogyha azok a nagy úri nők, a kiknek templomoskodásáról olyan strún hangzik most az elismerő szó, sokáig megmaradnának ebben a jó indulatukban. De nem titkolhatjuk el, hogy a katonaságnak s a megyei hajdúknak s a tüzoltóságunk bizonyos felekezeti célokra való felhasználása nem abba a modern álamba való, a mely — legalább papírosan — igen szépen ki tudja mutatni a felekezeteken felfel való állását, partaitlan méltóságát. Kicsinyesnek látszik e dolog, pedig nem az; nem pedig azért, mert a győnébbek megtevésének ez is egyik kiváló eszköze, épenúgy, mint bizonyos református egyháznak az a túlhajtott udvariaskodása, a melynél fogva a saját felekezet híveinek sem harangoztak nagy pénteken — hogy a pápisták áhítatát meg ne zavarja!... Hiszen, ha aztán azért a figyelemért megvolna a visszafizetés! De hát, ime olvastuk, hogy a rozsnói pápista atyafiak mi mindent elkövettek a városi képviselő-testületben, sőt a megyén is, hogy a lutheranuskoknak a közös harang nagy pénteken meg ne szólaljon!!

Az örökös engedékenységessel, bátorlással mindig csak ellenfeleinknek tesznek megbecsülhetetlen jó szolgálatot s épen ezért ideje lesz már, hogy a protestáns egyház általában s közelebből az ev. ref. egyetemes konvent gondolkodóba essék a felett, hogy miként kellene és lehetne felekezeti érdekeinket az állammal és a róm. kath. egyházzal szemben megvédelmeznünk — és pedig minden téren és minden irányban, hogy a Regnum Marianum eszméjének erősödéséhez a halogatással és figyelmetekedéssel hozzá ne járuljunk — a magunk veszedelmére.

Ott van a hivatalos világ természetek pápista ünnepe; ott a Szent István nap, ott lesz most már a Szent István-szobor; ott az ezredévi ünneplésnek egészen pápista jellege: — ó bizony ezeket is meg kell szivelnie az ev. ref. konventnek s be kell látnia, hogy az új viszonyok között éberebben lehetne örködnünk egyháznak szent érdekei felett, mint eddig tettük. Nemcsak lelkeseink s tanítóink anyagi jobb sorsa az, a mi felől gondoskodnunk kell, hanem a *felekezet-közi helyzet tisztázása*, mely utóbbi nélkül amazzal magával édes kevesre boldogulhatunk. Ki vágyakozzék a prot. egyházak lelki gondozójául, ha naponként kell tapasztalnia, hogy a prot. egyházak miként jutnak az ország előtt egyik megaláztatásból a másikba és hogy az a törvényes egyenlőség mely búján hajta az életben a fattyú-hajtasokat!

Részünkről a konventtől szeretnők várni azt is, hogy a református papságnak az ezredévi kiállításra való feljutását megkönnyítse. Halljuk, olvassuk mindenfél, hogy a tanítók, tanutók, a földművelők stb. műféle kedvezményekre számíthatnak az ezredévi kiállításra s ünnepekre való utazás stb. alkalmából; de azt, hogy a papság, a nép őre, biztatója, lelkesítője fog e részeseülhetni valami figyelemben — azt nem olvastuk még

sehol. Ha a konventnek az államkormány előtt is nagy befolyású tagjai közbetvették magukat a prot. papság érdekében, lehetetlennek hisszük, hogy jó eredménye ne lenne. Legalább a 3-ad, 4-ed osztályú papok részére okvetlenül ki lehetne és ki kellene eszközölni a kedvezményes utazást, ellátást stb. A pap-családok rendszerint népesek is, a mellett, hogy a földiekben igen fogyatékosak; hát csak ezeknek a művelt szegényeknek ne lehetne gyönyörködniük az ezereves Magyarországi előhaladásában?! Néhol a tanárok s hivatalnokok mi lenniük pótlékban részesülnek; lesz egyházközség is — szeretjük hinni — a mely segíteni fog megosztani papja milliennaris költséget (s ilyennek kell lenni minden módosabb gyülekezetnek!), de a hol se a magán-erszény, sem a köz-cassa nem engedi meg a költséges gyönyörűséget: ott sokszorosan szükség volna az állami kedvezményre. Egyetlen prot. lelkésznek sem volna szabad azzal a lélektépő keserőséggel nézni az ezredéves évfördülő lefolyását, hogy az az ő részére nem terem öröm-virágot. Ki beszéljen az egyigüvy híveknél az ezereves ország fejlődéséről, dicsőségéről, ha nem a lelképásztor?! Ki vezesse vissza emlékezetben a gyülekezetet az ezer év nagy történeteire, ha nem a papja?! Nem tehetjük fel az államkormányról, hogy — ha felhívatik a figyelmre — be ne lássa a papság iránt gyakorlandó jótéteménynek hosszú időre szóló jelentőségét. Ha, mint egy ízben már jeleztve volt, a budapesti református egyház is tesz valamit a felutazó ev. ref. papok és pap-családok javáért, (p. o. az egyes tanintézetekben való elszállásolás által stb.), ezzel is könnyebbül soruk egy bajjal s érösödik szívünkben az összetartozandóság érzete.

Az egyetemes tanügyi bizottság feleledésének édes reményével nézünk eljé. Mi ettől az ev. ref. tanári köz-szellem javulását várjuk minden egyéb előtt. A tanterv, a tankönyvek átnezése, az a mi állapotunkon keveset segít. Az állam megszabja a kereteket, sőt többet is annál s törvényes kötelességünk a hozzá való alkalmazkodás. De nem szabja meg, mert nem is szabhatja meg, a prot. tanár jellemképét, s a prot. tanári köz-szelmet. Ez már egészen a magunk szép feladata s első sorban az egyetemes tanügyi bizottságé. Ha ez úgy tudna működni, hogy ne veszne el a papírosan és a \$\$-ok erejében, hanem — mint lélek — fuvalna erre is, arra is és átfutnána a néhol immár csontokalt telített mezőket; ha vehetné és adhatná a protestantizmus meglevenítő szellemét; ha közelebb bírna vinni a tanárokat az egyházhoz és csökkenti tudná az a mindjobban éledő vándorlási ösztönt, a mely miatt egyes tanintézeteknél csupán szállásadó helyeknek látszanak: ó akkor az egyetemes tanügyi bizottság mindent a legjobban elvégezze a mostani viszonyok között.

Az ezredévi örömnünnep mikor s miként leendő megtartására már megadták az utasítást a főpásztori levelek nálunk is. Ugyanakkor s majdnem épen úgy fogunk ünnepegni, mint a vallás- és közoktatási miniszter tervezte és ajánlotta. De nekünk úgy hiányzik ebből a tervezetből valami!... Olyasmit kívánánk belé, a mi nem egy napra szól, s a mihez visszavissza lehet térni, mint elevenítő forráshoz. A beszéd, a mit a tanító tart a népiszkolában, a pap, a tanár a katedraban — elhangzik, vagy csak igen időleges nyomokat hágy. A koszorú, a melylyel az ország térképét megkoszorúzzuk, elhervad; a majálisi öröm mámorát kialszszuk. Az lett volna derék, ha a kormány gondoskodik olyan alkalmi ajándék-művekről, a melyeket haza vihetne a gyermek, az ifjú s elővehetne

százszor, ezerszer. Olyan műveket, a melyek a honfoglalást, az ország nagy eseményeit örökítik képeken, szavakban. A mik nemzeti szempontból készülnek, hanem szellemi nyereségre, egy egész életre szóló hatásra, a melyeket elő lehetne szedni naponként, vagy legalább ünnepeken, mint a bibliát is mint legkedvesebb ereklyénket. De ilyenek még nem készültek, az ilyenek készítését mi hiába várjuk.

Az államot aztán követhette volna a jó példában a mi ev. ref. egyházunk is. Zivataros multjának legnemesebb alakjait szintén megrajzoltathatta volna és sokszorosíthatná; legkiválóbb intézményeinek képeit összegyűjthette volna és terjeszthetné. A Kalvin, Luther, Zwingli, Melancthonok mellett a hazai reformátorok, a hazai egyház legnagyobb jóltevői; a gályabarcok stb. mind kitűnő ezredév ajándékok lehetnek volna és lehetnének a mi iskolai ünnepeinkünk. Hadd látna a nemzet; látnok magunk, látna az ifjú nemzedék, hogy mivel járultunk mi, mint egyház az ezerev történetéhez, a nemzet fentartásához és fejlődéséhez!

Szobáink falain, a hivatalos helyiségekben, az iskolákban, a tantermekben mindenütt látszani kellene már most az ezredéves örömnüpe nyomainak, olyan nyomoknak, a melyeket nem fű el a szellő, mint a diszbandériumi paripák patkóinak porban hagyott képét, vagy mint az országos Te Deum tönjének fellegét.

A mágnás asszonyok már jelentkeznek a Mátyás-templomban tartandó millennaris istenitiszteletre. Egy-egy vagyont fognak elkölteni a diszmagyar ruhára. Milyen célszerűen berendezett jótékony intézetek (árház, szegények háza stb.) támadnának abból a roppant kincsből, a mely együtt lesz azon az istenitiszteleten felesleges ékességekben!

Ott lesz a király s a királyi család, az állam-kormány, az idegen országok képviselői. Ugyan eszébe fog-e ott jutni valakinek, hogy Magyarország nem a Mária országa többé? ! Lesznek-e ugyanakkor prot. hála-istenitiszteletek is Budapestén és fogja-e ezeken valaki képviselni az államhatalmat, vagy legalább a hivatalos Magyarországot? !

Te szegény református egyház! Hányszor eldicsérték már hazafiságodat, törhetetlen hűségedet, mikor szükség volt rá! . . . Gondol-e reád valaki a nagy örömmámorban, ha a világ előtt is igazolni kellene, hogy nem haltál meg? ! . . .

Mind e mellett is legyen jó reménységgel; várjuk a konvent millennaris viselkedését bizodalommal, higyjünk az 1848. XX. t-cikk intenióinak megfelelő vallásagegyenlőségben és ne engedjük magunkat felülmúlni soha és senkinek az ezredéves haza állandó szeretetében! Ez a mi nemzeti hitünknek nagy titka: „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely!”

H. Kiss Áron ev. ref. püspök millenniumi körlevele.

Magasatos érzelmek — szívbéli benső öröm, lángoló hála- és diadaléret — hatják át kebleinket, midőn édes magyar hazánk ezredéves állami életének megünneplése kitűzött idejéhez, folyó 1896. évi május hó 9-dikéhez közelünk. És ezeket a magasatos érzelmeket, úgy is mint hazafiak, úgy is mint magyar ev. ref. egyházunk tagjai, büszke és jogos öntudattal érezzük. Mert evang. ref. egyházunk, megalapításától kezdve, magyar hazánk jó és balsorsában híven osztozott. Együtt, egyszerre érezte vele viruló és szabad korszakainak

aldásait, vagy egyszerre hordott vele rabbillincseket. De hála a mi erős Istenünknek, a magyarok megtartó Istenének, a felettünk sokszor dörgött fellegekkel lesújtó villámok nem oltották ki e nemzetből a léterőt. Ezer szenvedés között, oly sok vizsaly után is, megbűnhödvé a multat és a jövőndöt, megmaradt a magyar nép s a magyar haza! sőt a reá bocsátott vézsek s viharok alatt kifejődött, megerősödött anyagilag és szellemileg, testben és lélekben s felépítve a multak romjait, felküzdötte magát az európai művelt népek színvonaláig s ma itt áll, bemutatva szerényen ezredéves életét a bámoló világnak. Itt vagyunk mi is — Hazánk más-más templomokban imádkozó népei közt — evangéliom szerint reformált vallásuak, a lelkiismeret, a vallás és a haza szabadságának oltárány imádvá azt a Mindenható Istent, a ki édes magyar hazánkat egy ezredéven át megtartotta, megoltalmazta s boldog kilátást engedett, hogy fiainkat és leányainkat, fő, közép, és elemi népiskoláinkban versenyezve nevelhetjük ev. ref. Anyaszentegyházunknak, az önzéstelen, utógondolat nélküli tiszta hazaszeretnek. Itt vagyunk diadalérettel, s bár kevés számmal, de megnyugtató hittel, mert az ezredév dicső nagy munkáiból örökhöz képest, sőt erőnk felett kivittük részünket; elveink igazságát elismerte a köz-tudat s ma már minden hatalomtól menten, — bár szegénységünk, anyagi erőnk gyöngeségével folyton küzdve — munkálhatjuk szent egyházunk s édes hazánk üdvét és boldogságát!

Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterünk nagyméltóságú Wlassics Gyula úr, közölte velem mindazon rendeleteket, melyeket hazánk ezer éves fenállásának, a közvetlen kormányá alatt állt összes fő, közép és népiskolákban való megünneplése céljából végrehajtani kíván. (Lásd »Hivatalos Közlöny« 6. szám) reményét fejezve ki, hogy mi is azonképpen cselekedni készek lenünk.

Igen! Nagytiszteletű Esperes és Tekintetes Igazgató Urak! ne legyen ebben közöttünk különbség. A közös célra egyesüljünk mi is, szabadon, függetlenül, lelkünk meggyőződéséből. Fogadjuk el a kitűzött időt s tartsuk meg folyó év május 9-én millennaris iskolai ünnepeinket. En a fő és közép-, illetőleg elemi iskolák számára idezárak egy-egy tájékoztató »Utasítást.« Cselekedjenek azok szrcint, hogy mindenitt egy szívvel-lélekkel tartsuk s üljük meg az ezredéves ünnepeket.

Majd aztán május 10-ike legyen az a nagy nap, melyen az egész nép hazafiai szent érzelmekkel megyen a templomba, hogy ottan halját a multét és segélykérő imáját a jövőre kibuzgoya Isten iránt s hogy lelkeszének buzdító alkalmi beszédeiből lelki épületet vegyen, mert „a mai nap» nemzeti »örömondásnak napja« 2. Kir. 7. 9. »A Mi Urunknak Istenünknek«, aki bennünket egy ezredév vésein és viharján épen áthozott, »szent napja ez!« Nehém. 8. 9.

A mindenható Isten áldó kegyelme légyen s nyugodjék evang. ref. Anyaszentegyházunk és magyar Hazánk!

Teljes tisztelettel vagyok

Debrecenben, 1896. márc. 24-én.

Utasítás.

A millenniumi emlékünnepeknek a tisztántüli ev. ref. egyházkerület fő- és középiskoláiban, tanítóképezde s felsőbb leánynevelő-intézetekben leendő megtartására.

1. Minden fő- és középiskola (tanítóképezde s felsőbb leánynevelő-intézet) ifjúsága, az egész tanári testület jelenlétében folyó 1896. évi május hó 9-én, hazánk

ezredéves fenállásának emlékére „millenniumi emlékünnepeket” rendez, melyet háladáó istenitisztelet előz meg.

2. Ezen ünnep iránt, mely az iskola dísztermében, ennek hiányában az intézet valamely nagyobb helyiségében, szükség esetén a város valamely nagyobb termében tartandó meg — igyekeztek a tanári testület a szülők, tanügybarátok és általában a művelt körök érdeklődését ideje korán hozzájuk intézett meghívásokkal s a helyi lapok útján felkeltetni. Első sorban pedig hívja meg az Igazgatóság a helyi hatóságokat, hivatalosan felkérve őket, hogy az ifjúságnak ezen ünnepélyen képviseltessek magokat.

3. A tanári testületnek egy tagja az ünnepi hangulathoz mért beszédben méltassa a nap jelentőségét.

4. Nagyon illő és helyes lenne az, hogy a tanuló ifjúság közül néhányan, költőink hazafias, lelkesítő költeményeit szavalják.

5. Oda kell hatni a tanártestületnek, hogy az alkalommal a tanuló, tanárok, sőt a meghívott vendégek is, Magyarország nemzeti színjelvényeinek viselése által emléjk e nap ünnepi hangulatát.

Mindezen felül óhajdtunk, kívánatos, sőt el is várandó, hogy a tanári kar és az ifjúság is, mindazon finnepségekből részt vegyenek, melyeket a város más hatóságai és köréi a millennium emlékére rendeznek; különösen ajánlható végre, hogy alkalmasnak látszó időben, az összes ifjúság ünnepélyes kivonulással a »Hymnus» és »Szózat» stb. éneklésével, s a társadalom és szülőközönség részvétele mellett úgynevezett tavasszi mulatság (majális) tartásával fejezze be s tegye még emlékezetesebbé hazánk 1000 éves fenállásának hazafias megünneplését.*

ISKOLAI ÜGY. KÖZÖSSÉGI ÉRTÉKELÉS

Az 1896. márczius 23-iki érettségi enquette és ennek a gimnáziumra kiható eredményei.

Buzgó közoktatásügyi miniszterünk a középiskolai oktatás sikeresebbé, hatályosabbá tételét, s közelebb az érettségi vizsgálatokon tapasztalt hiányok, fogyatkozások megszüntetését tűzte ki napjaink feladatául. S hogy különösen ez utóbbi célt mennél jobban megközelítse, az irányadó szempontok körvonalozása s az irányelvek megállapítása végett a múlt hó 23-ikán a legelőkelőbb tanfériaknak értekezletre hívta össze.

Talán mondani sem kell, hogy nincs egy térszem, a mely az eszmék folytonos tisztázását, a szünet nélküli munkás sürögölődést annyira igényelné, mint éppen a tanügyi tere. Már csak magáért ezért is a legnagyobb figyelemmel kell tekintenünk e tanügyi tekintetben oly fontos, nagy jelentőségű eseményre. Ez a figyelem még természetesebb, ha meggondoljuk, hogy ez tényleg constantal bajok megszüntetését, fontos eredmények kivívását, tanügyünk lassu, de annál biztosabb fejlődésének, előhaladásának eszközését tűzte feladatául.

Az említett értekezletnek, eme nagy jelentőségű, úgy hiszem, eléggé igazolja azt, hogy itt ennek főképp a gimnáziumra vonatkozó eredményeit, ha vannak, kiemelni és érdemök szerint kellőképp méltatni igyekeztem. Nem bírálatgatói viszket az, a mely ez irányban felszólalásra készítet, hanem az úgynek nagy, mindnyájunkra egyaránt kiható fontossága, a mely mindenkit, nagyokat és kicsinyeket, egyaránt tette serkent s szó-lásra kötelez, a mely minél nagyobb, minél általáno-

sabb érdekű, annál többnek buzgó érdeklődését kívánja, sőt sürgeti.

A miniszter bevezető beszédében, a mely az értekezlet összehívásának okát és célját megjelöli, arról szól, hogy sok helyütt nem felelnek meg az érettségi vizsgálatok tulajdonképeni céljuknak, s míg gyökeresen nem segítik a bajokon, a mennyire lehet, a rendelteli jog körében óhajta azokat orvosolni; nem barátja a magoló előkészületnek és annak, hogy tisztán az emlé-zésre szorított dolgokra fektetik a súlyt; fektessék arra, a mi maradandó és puhatólják ki, a tanuló szellemi érettségét, judiciumát, — vagyis, hogy ez egészen helyes kívánalmat más szóval formulázzuk, e vizsgálaton az eddigiektől eltérőleg másféle eredményeket kell várni s ezek kipuhatólása végett másféle eljárás mód követendő.

Közudomású dolog, hogy mint minden vizsgálat, úgy az érettségi vizsgálat is többé vagy kevésbé szerezcsés beszámolója a növendéknek az ő előlegesen szerzett ismereti mértékéről, ez ismeretek körében való biztoságáról, otthonosságáról s általában egész iskolai munkálkodásáról; tanúság-tétel e munkálkodása közben szerzett több-levesebb szellemi fejlettségéről s némileg még arról az útról, vagyis arról a módszerről is, a melynek segítségével tanuló pályáján ismereteihez s ez ismeretek szerzése közben több-kevesebb szellemi fejlettségre juthatott.

Epen ezért világos az, hogy alig lehet tanügyi tekintetben terdőbb, sőt mondhatni, alapszámban annyira elhibázott dolog, mint az, ha valaki a tanügyi emelés vizsgálati szabályzat teremtésével kívánna cszközölni, vagy vizsgálatok eredményében mutatkozó tanügyi bajokat vagy hiányokat vizsgálati szabályzatok módosításával akarna orvosolni.*

Annyi bizonyos és készségesen el kell ismerünk, hogy egy oly egységes szervezetről, mint a minő a középiskola, lehetetlen egy ponton valami változtatást tenni a nélkül, hogy hatását más pontokon is ne éreztetné, s ekkép a vizsgálat szabályozása is visszahatással van a középiskola életére is. De mindamellett tény az, hogy a vizsgálat számára jobb s eddiginél kedvezőbb eredmények biztosítása mégis egy dolog, s vizsgálati szabályzat teremtése vagy módosítása ismét más dolog. Amott a tanügyi munkásságnak sikeresebb tételéről, a növendéknek, hogy úgy szóljak, kedvezőbb munkás viszonyok közé helyezéséről, vagy a tanuló munkálkodásának az eddiginél talán helyesebb irányba tereléséről lehet szó, hogy ennél fogva a kívánt kedvezőbb eredmény a vizsgálaton jogosan és méltán megvárható legyen. Ez utóbbinál t. i. a vizsgálati eljárás szabályozásánál pedig csak az a törekvés tárgya, hogy ennek segédelmével kipuhatólható legyen az, hogy a kellő előfeltételekkel már rendelkező tanítás és tanulás felmutatja-e a kívánt jobb eredményt s különösen ügyel arra, hogy egy vagy más intézkedése az oktatásra hátrányos vagy igen káros hatást ne gyakoroljon.

* A tétel bővebb fejtegetésének kötelezettségé alól e lapok t. olvasó közönsége előtt én fel vagyok mentve, sőt, ha ezt tennem, egészen felesleges ismétléseké kellene bocsátkoznom. Az 1883. XXX. t.-c. megszűlelemékor s az ezen törvény alapján létesült vizsgálati szabályzat napvilágra kerülése alkalmával két cikkben mutattam rá annak az eljárásnak fonkságára, a mely a tanügyi bajok megszüntetés vizsgálatok szabályozásáról vala. Kifejtettem ott, hogy az érettségi vizsgálat szabályozása a helyesen kezdett, egységes alapokon nyugvó reformoknak, a középiskolai egységes folyamán tanintézet minden pontján létesített célszerű javításoknak nem kezdete, hanem csak záró könc, befejező lépés lehet. Ahhoz, a mit e cikkekből akkor elmondottam, nincs mit hozzá adni ma sem. L. e lapokban: „Az érettségi vizsgálat szabályozásához.” (1883-ik évfolyam 858—862. l.) és „Még egy szöveg az érettségi vizsgálat szabályozásához.” (1884-ik évfolyam 326—328. l.) című cikkeket.

* Előbbi számunkba nem fért be.

Ennélfogva, ha a jobb eredményeket sürgető miniszteri bevezető beszédet az értekezletnek a vizsgálati eljárás módosítása körül mozgó tárgyalásával egybevetjük, tisztán látható, hogy a dolog lényegét tekintve más volt az, a mit a bevezető beszéd után méltán várhattunk, s ismét más az, a miről az értekezlet beszélt; vagyis az értekezlet oly dolgot művelt, a melyre hímzés-hamozás nélkül szölvő, — bocsanat az érős kifejezésért, — az egyszerű, egyenes észjárású ember azt szokta mondani: Bodóné is mást beszél, mikor a bor árát kéri.

De talán akkor, midőn a tárgyalás a vizsgálati eljárás módosítása körül forgott, az érettségi vizsgálati szabályzat oly nemű módosítása volt előzve, a mely a középiskolai tanulmányokra üdvös visszahatást van hivatva gyakorolni?

Am lássuk!

Az értekezletnek főtárgya a *dispensatio* kérdése volt, az az, hogy az olyan tanuló, a ki a középiskolai tanfolyamon *jeles* és *jó* előmenettel haladt, sikerült írásbeli vizsgálati dolgozatai alapján a vizsgáló bizottság által a vizsgálat szóbeli része alól felmenthető-e vagy nem?

A másik, a mely már a tárgyalás során került elő, a *compensatio* kérdése, a mely szerint oly tanuló, a ki egyik vagy másik tantárgyban nem tanúsít megfelelő eredményt, a többi tantárgyakban elért *szép* eredmény miatt elnéző bánásmódra volna érdemes.

Sem a *dispensatio*, sem a *compensatio* nem olyan, hogy az érettségi vizsgálatok számára kedvezőbb eredményt volnának képesek biztosítani, de még nem is oly neműek, hogy a középiskolai tanulmányokra üdvös visszahatást gyakorolhatnak. Mert tanügyi viszonyaink olyanok, hogy a vizsgálati eljárásban való mindennemű relaxatio okvetlenül hanyatlást idéz elő a vizsgálatokon felmutatott eredményben s a tanulásban egyaránt. Van ezek nélkül is elég, a mi kockáztatja a szigorú következetes eljárás eredményeit az oktatás körében. Hiszen még csak az sincs meg, hogy a középiskolai pályán csak tudományos életre való kiképzést igénylő, tudós pályák felé törekvő növendékek haladnának s érettségi vizsgálatra csak olyanok jelentkezzenek, a kik a tudományos pályára szükséges előképzettségeket, szellemi erősségeket kívánják igazolni, — nincs meg pedig azért, mert az érettségi vizsgálat eredeti rendeltetése mellett, vagyis inkább ezen *kívül* még bizonyos pályákra képesít is, oly pályákra, a melyek a tisztán tudományos törekvésektől meglehetősen távol állanak.

Nyitott ajtón törnek be, ha az értekezleten s még megelőzőleg az irodalomban az előbbire, t. i. a *compensatio* névze nyilatkozó ellentétes nézetek elhangzása után ennek hátrányos oldalát akaránk még különösen is előtüntetni. Csak a compensatio káros hatására akarok rámutatni, hogy a gyakorlatban ez minő eredményekre vezethet.

Köz tudomású s magán az értekezleten is hangzott oly nemű panasz, hogy a középiskolai pályán a komoly törekvésű növendékek mellett hiadnak elég nagy számmal olyanok is, a kik nagyon hajlandók az iskola körében eszközölhető könnyítéseket két kézzel ragadni meg, még pedig egyenesen a saját művelődési kedvének ellenére is; sőt van olyan elég, a ki nem is annyira a középiskolai tantárgyaknak, mint inkább ezeknek a könnyítéseknél a tanulmányozásával foglalkozik. Mit cselekszik tehát majd a compensatio rendszer mellett egy ily élnélmes növendék? Azt, hogy kényelmesen ráveti magát egy pár tantárgyra, a többit csak annyira veszi figyelembe, hogy az általa felmutatandó eredmény ne

épen semmi legyen. S a szabályzat értelmében mégis ennek, mivel egy vagy pár tantárgyból *szép* eredményt mutat fel, kénytelen a többiből rámondani, ne mondjam, ráhazudni, hogy az eredmény nem *kevés*, hanem *elég*. S ne feledjük itt azt, hogy egy bizottságnak vagy bárkinek is igen nehéz, sőt majdnem lehetetlen gyakori neveléses tevédek veszedelme nélkül egy tanuló valamely tantárgyhoz való képesség hiánya, vagy éppen a *jó akarat* tekintetében classificálni. S az a tanuló, a ki így járt el, mégis esetleg oly előismerteket feltételező pályára lép, — mert ehhez joga van, — a melyek elsajátítását középiskolai pályáján a compensatio kedvezményével élve, hogy a dolgot a könnyebb végén foghassa, éppen rendszeresen elhanyagolt.

Kár volna a rosszul értett vagy nem jól alkalmazott méltányossági szempontokból a tanügyi helyzet súlyosabbá tételére és végeredményében a közművelődés kárára így és ehhez hasonló visszaéléseknek tág kaput nyitni.

(Vége köv.)

Zsoldos Benő.

TÁRCA.

Templomi ének ezredévünk ünnepe.

(A 138. Zsoltár dallamára.)

Nagy Isten, ég és föld ura,
Nyíljék ki ma szent helyed szátra!
És ezredévünk ünnepe
Az égi fény szálljon hazánkra!
Tekints reánk kegyelmesen
S vedd kedvesen buzgó imánkat,
Öröködél könyörgő szívünk, —
Mí Istenünk, áldd meg hazánkat!

A te örök hatalmadon
Áll fenn e hon már ezredébe;
Koronáján fennem ragyog
Az égi jog szentséges fénye.
Szívünkben a honszerdem
S völgyön, hegyen a dús virágzat,
Kegyelmedről beszél nekünk, —
Mí Istenünk, áldd meg hazánkat!

Tartsd meg Uram, e drága hont,
Maradj viszont erős oltalma;
Deríts reá boldog jövőt
S vezessed elő új diadalra.
Kit anypi vész és harc között,
Vér öntözött, ellenség támadt,
Békével, üdvvel, Istenünk,
Mí Istenünk, áldd meg hazánkat!

Fejes István.

Sántha Károly „Órangyal“ című imakönyvéből.

19. Zsoltár. 2—5.

Teremtő Isten mindenütt	Nézem a pici harmatot,
Jóságod fényes napja sűt;	Azon is nagy neved ragyog.
A merre csak állát a szem,	Hallom a madár énekét,
Közellétedet érezem.	Abban is hála zeng Feléd,

Virág kelyhébül állatár
Halk imaként az égbe száll;
A kékkellő hegyen a köd

Dicsőségre füstölög.
Hatalmad zengi a vihar,
S a mennydörgés, villámmal.

Atyám, én gyöngye gyermeked, Vedd e kegyes felindulást!
Hátát miként zengjek neked? Mielőtt ajkamon a szó,
Ajkamon a szó megakad, Te érted azt Mindentudó!
Mert nem találod szavakat, Dicséretül óh vedd, óh vedd,
A melyekkel imádjalak, Én jó Atyám, ezt a szívet,
És méltóképen áldjálak. Mely tégedet áld és szeret,
Vedd e szíves felbuzdulást, Mind a strig csak Tégedet.

Amen.

János ev. 4, 5—15.

Hogyha gyöngye vállam bá keresztje nyomja,
Epedő lelkeimnek égető a szorja:
Óh Isten, zokszóra nem nyitom meg számat;
Ólelbe nyugasztom én könnyes orcámat.

Erőtlenességben Te vagy erőm nékem,
Enyhületem van az Élet kátájében,
Béke, vigasztalás e kútfőből luag,
Kik ebből merütnék, mily boldogok azok!

Azért áldottál meg bűbájjal, szent Isten,
Hogy szomjas lelkem e forráshoz siessen;
Szerelmeből vagyon rajtam a fájdalom.
Dorgáló kezedet én áldva csókolom.

Amen.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-borsodi lelkészi értekezlet közgyűlése.

Most egy éve nagy lelkesedéssel megalakult egyházmegyei lelkészi értekezletünk március 31-én Sajószentpétern tartá rendes közgyűlését Vadász Pál esperes elnökele alatt mintegy 26 tag jelenlétében.

Gyűlekezeti ének és alkalmi ima után értekezleti elnök örömeink adott kifejezést, hogy a lerakott biztos alapok tovább építve, sikerrel haladhatnak a magasztos cél felé s szolgálhatjuk Isten országát összejövetelünk által is. Rámutatott a lelkészi hivatal fontosságára, meggyőző erővel emelte ki a lelkész helyét az új egyházi-politikai törvények által teremtett viszonyok között. Ajánlta a hívekkel való bensőbb viszony fejlesztését, ápolását. E megnyitó egész terjedelmében jegyzőkönyvbe iratni határozattal.

Jegyzők távollétében helyettes jegyzőjük Osváth Zoltán és Szuhay Benedek kérétek fel. Majd ez utóbbi olvasta fel „Emlékbeszédjét” Reho János volt sajkó-kazai lelkész fölött, melyben lehetőleg híven emlékezett meg a korán elhunyt értekezleti tag haláláról, bemutatván őt mint lelkipásztort a lelkészi hivatal fontos teendői és küzdelmei között; mint embert, családjá és hazája iránt érzett szeretetének megfelelő, lelkesedéssel. A jelen voltak együtt éreztek felolvasással s az emlékbeszéd emlékkönyvbe vétetett.

Felolvastattott „Cura pastoralis” című munka, mely tekintve a megváltozott vallási és egyházi viszonyokat az egyházban, tekintve az állami tanítóképezdekből kikerült némely tanítók sajtóságot felfogását a vallás iránt, ajánlja, hogy a lelkészek vegyék át a tanítók

kezeiből a vallástaniást az összes népiskolákban, hogy hitbuzgóbb tagokat nevelhessünk az ev. ref. anyaszent-egyházban. Ez érdekes és fontos kérdés megvitatása, — talán mert kétszereletlenül találta a tagokat, talán mert a mi tanító-testületünk hivatása magaslaton áll vallás tekintetében is, nem erédményezte a kívánt sikert és maradnak az eddigi állapotok. A nagy bugoságról, erős papi kötelességérzetről tanuskodó munka megdicsértetett; szerzője Tóth Menyhért, segédlelkész.

Következett Bartha Mihály és Botos József tagoknak a Vécsey József, tornai egyházmegyei gondnok ismeretes munkálatára adott bírálat, melyben hódoló tisztelettel emlékeznek meg a lelkes világi oszlopemberről, a ki elérkezettnek látta az időt, hogy a nyomorúságos papi állapotokon segíteni kell addig, míg nem késő. Az értekezlet a főbb elvekre nézve megállapodott s megbízta a két bíráló, hogy egységesítve munkálatukat, terjesszék föl a legközelebb tartandó közgyűlésünkre, mint az értekezlet véleményét. Főbb elveink következők: a Vécsey által indítványozott közös pénztárba való fizetés nem fogadtatik el, mert ez sértően a nagy eklésziák jogait s az alapítványok természetét. A fizetés adó alapon történjék, de a nagyobb birtokosok csak egy bizonyos fokig róvatok meg; mert az egyház mindenkinek egyforma jogokat osztogathat. Az affiliálás nem helyesíthető. A mely egyházban a lelkészi fizetés meg nem üti a megállapított 1000 ft minimumot, ott az állam menjen segítségére az egyházaknak az 1848 20. t. cikk szellemének megfelelőleg. A fizetés összeírásánál mindenütt a kat. tiszta jövedelem egyszerűs vétéssék, mint a kath. congrua bizottságnak javasolja a vallási- és közoktatásügyi miniszterium — a kath. plébániáknál. A kápláni fizetés emelése elfogadtatott. És a napi rendről levenni e rendkívül fontos témát többé nem engedjük mindaddig, míg meg nem valósul.

Indítványozás folytán megválasztott az a bizottsági is — Csonóti Károly, Bartha Mihály, Botos József tagokból, — melynek kötelessége kitűzni pályakérdéseket, hogy nemcsak versenyben munkálkodjanak a tagok, mivelvén önmagukat, szolgálván Isten országát. Egyhangú határozattal kimondatott az is, hogy ha lelkész-társunk koporsója mellé szólt el bennünket a gyászalkalom, ott ne csak a fungáló lelkészek jelenjenek meg papi ruhában, palástosan, de minden lelkész adjon kifejezést papi jellegének külsőleg is.

Több gyakorlati kérdés fölvetése, megvitatása után következett a bezáró ima és éneklés.

Főlemelő hatással távoztunk mindnyájan. A felolvasásokban nyertünk szellemi élvezetet, az egymással való értekezésben nyertünk biztatást, bátorítást s éreztük, hogy mint Krisztus tanítványai csak folytonos tanulással és kitartó küzdelemmel állhatjuk meg becsülettel helyünkön. És csak lehangozta a lelkes kis csoportot az a sajnálatos körülmény, hogy még most is többen vannak lelkészeink között, a kik hidegséggel, közönyvel nézik munkálkodásunkat s gyönyölvőva kérdik egymástól: Vajjon mi jó származhat ebből? . . .

Szuhay Benedek.

A felső-zepléni egyházmegye lelkészi értekezlete.

E címen március 24-én, az egyházmegyei gyűlést megelőző napon tartott összejövetel, a lelkészek majdnem teljes számának részvétele mellett. Az elnöki teendőket Sárkány Imre, gálszécsi lelkész végezte. Az értekezlet első tárgya volt a jegyzőválasztás, a mit Szőlőssy József homonnai lelkésznek, egyházmegyéinkből

való távozása, nevezetnek erdő-bényei lelkészszé történt megválasztása tett szükségessé. A tisztség Péter Mihály kis-azari lelkészszé tölthetett be. Legérdekesebb tenni valója volt a gyűlésnek az egyházmegyei gyamtár sorsa feletti határozás. Egy szavazat híján elfogatottat s az egyházmegyére pártolólág felterjesztetni határozottat a számvevőszék véleménye. Az nevezetesen, hogy a gyamtár oszlattassék fel: fizetessék ki belőle a lelkésznek az országos gyamtárba-bélepés címen fizetendő 10% járulék, a 2½% jövedelmi % egy éven keresztül. A járulékos özegeknek elégités ki, egész részvényest 100—160 frt, félrészvényest 50—80 frt erejéig s ha ezt el nem fogadják, az 1895-iki jutalék számukra évenként biztosították. A megmaradt összegből, a kamatok erejéig a nagyobb szükségben levő lelkészek segélyeztessenek.

Aztán kerestük sok rendbeli bajainkat, azok bőven vannak, s az orvosságokat, melyek kevesek. A fő bajunk a kath. papság. Nevezhetném Molochnak is, mert minden nap kálvinista gyermekekkel táplálkozik. Csak ímént még, egy-egy áldozat után, a 68. törvény vallatóra fogta e szörnyetgeket, ma már szabadon gazdálkodik. Világosabban szólva, a 68. 53. törvényéki elvesztése, az új házassági jogrend által teremtett helyzet, a papok pressiója, csalogatása, szerfelett éhes volta kálvinista gyermekekre — volt a beszéd tárgya, konkrét példákkal bizonyítván egyesek azt, hogy az új helyzetben, a felekezeti számarányok, valami nagyobb fordulat nélkül, — a mi kárunkra fognak kiütni. A lelkései értekezlet ugyan szívére kötötte minden tagnak, hogy legyen éber, de a mi csak úgy kívánható teljes joggal (ez ugyan az én saját véleményem), ha életbe lép, ugyanezek itt e tárgy actualitásából, egyik lelkésznek azon fölvetéit indítvány, hogy a felekezetek tegyenek meg mindent a lelkései állomásoknak az államkormány által 800 frtig törvény útján leendő haladéktalan kiegészítésére.

Most pedig már polynnak nevezhetném a kath. papságot, mert a lassú emésztésre is hoztak fel példát, a s.-a-ujhelyit, a hol a róm. kath. zárdában levő ev. ref. növendékek semminemű felekezetünkbeli vallásos oktatásban nem részesülnek, mivel a zárda vezetősége megakadályozza, hogy oda ref. kateketa bemenjen, vagy onnan vallás-órákra a növendékek kijöjjenek. A mit egy tag indítványozott, hogy társadalmi actiót kellene kezdeni egy prot. leánynevelő intézetnek S.-a-Újhelyben való felállításá végett, az ugyan el nem fogadtatott, mivel szegények s csekélyek vagyunk mi az ilyenhez, kivált mai helyzetünkben; de biztat bennünket a remény, hogy az az óhajtott állami leánynevelő, a mire már csakugyan tekintélyes lépések tettek — megvalósul és akkor a baj magától megszűnik. Addig is azonban a létező bajokat úgy látndók orvosolhatókna, ha a lelkészek a szüléknel lépnek föl, hogy gyermekeiket zárdába ne küldjék, az egyházmegye pedig esetleg a miniszter közbeavatását is kikérné.

Különbén, ha az ember e felett a tusakodásunk felett philosophalni is hajlandó volna, feltehető a kérdés: mikor fogja már az ember a földön igaz hivatását megérteni? Hisz igaz, hogy az Isten állított fajokat, felekezeteket, de nem azért, hogy örült versenyt fejtsenek ki egymás számának túllicitálásában, hanem, hogy egymást nemes küzdelemben belső tulajdonságokkal műljék felül. Minket csak az vigasztalhat, hogy soh se mi kezdtek. S ha minden rosszra fordulna is, jusson eszünkbe Geóthe szava: a hitványak mindig többen lesznek a világon.

Péter Mihály.

A felső-zepléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A felső-zepléni ev. ref. egyházmegye f. évi március 10-én, állandó helyén, S.-a-Újhelyben tartja meg rendes tavaszi közgyűlést. Előző nap lelkései értekezlet volt, így tehát egy-két elaggott és beteg lelkészársunk kivételével jelen volt az összes lelkései kar, számos tanító és világi képviselő.

Gyűlés előtt reggel 8 órákor az ev. ref. templomban istentisztelet volt, hol élőkön Fejes István esperes és Bernáth Elemér gondnok urakkal megjelent az egész gyűlési közönség. Ez alkalommal Kádár János, legényei lelkései imádkozott, ki midőn a Mindenható segedelmét kérte tanácskozásainkra, megemlékezett egyúttal arról is, hogy az isteni gondviselés szeretett hazánkat s ebben ev. ref. egyházunkat is az új ezredév hajnalára kegyelmesen elvezerte; végül a szeretet lelkének kitöltését kérte minden hű magyarrá és igaz hazafira.

Templomból kijövet a gyűlés helyére, az ev. reformátusok iskolájába siettünk, a hol első sorban is Bernáth Elemér gondnok mondotta el gyűlést megnyitó, a millenniumi nagy időponthoz alkalmazott s ahoz méltó elnöki beszédét (L. Sp. L. 14. sz.), a melyet a közgyűlés jegyzőkönyvünk lapjain is megörökíteni rendelt. Ezután lélekben erős, de testben még mindig gyöngyölgendő esperesünk, Isten áldó segedelmenek kérése mellett, olvasta fel esperesi jelentését. A jelentés minden részlete a bölcs, tapintatos és jószágos vezéről tett fényes tanúbizonyságot, s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett.

A gyűlés tárgyai közül először is az egyházmegyei számvevőszék jegyzőkönyve vétetett tárgyalás alá, mely jegyzőkönyv I. sz. pontja szerint Fejes István esperesnek, az egyházmegyei özege- és árva-gyamtár felszámolására vonatkozó következő indítványa fogadtatott el:

a) A lelkészek által az országos özege-árva-gyamtárba 3 éven át fizetendő 10% bélelési díj, mely összesen 1438 frt 50 kr, valamint az első évi 2½% járulék, mely 359 frt 68 kr, az egyházmegyei gyamtintézet tőkéjéből fog kifizetetni; önmagától következően, hogy ezen lelkészek özegei és árvái többé gyamtintézeti jutaléokra nem számíthatnak.

b) A gyamtári jutalékos özegek és árvák életkoruk arányában elégitettének ki méltányos egyezségi alapon, akként, hogy az egész részvényesek 100—180, a félrészvényesek pedig szintén életkoruk arányában 50—80 frt végkielégítésben részesítettének, a mely végkielégítés szintén kizárna a további jutalék-nyerését. Ha pedig a jelenben élvezett 15, illetőleg 7 frt 50 kr évi járulékról egyezségi alapon lemondani hajlandók nem volnának, azon esetben az 1895-ben kapott jutalék a gyamtintézet fennmaradó tőke-vagyonából számukra évenként biztosítatnék Önként értetvén, hogy ez iránt, záros határidő alatt nyilatkoznok kell.

c) A részvényes tanítók, félrészvényeik arányában — mely félrészvény 7 frt 50 kr — végkielégítés címen, mintegy 70 frt végkielégítésben részesítettének. Ha tartozásuk van, először a tartozási összeg vonatik le és csak az így fennmaradó összeget kapják készpénzben.

d) A mindezen céloknak kifizetése után fennmaradó összeg — a melybe beleértendő a kötvénytartozások is — mint egyházmegyei segélyalap kezeletnek továbbra is, a melyből a befolyó évi kamat erejéig segélyben részesülnek a segélyre szorult lelkészek azon a címen, hogy az országos gyamtári járulék további fizetése ebből fog eszközöltetni, ha az illetők ily címen segélyért folya-

modnak. Önként értetvén, hogy a segélyre nézve bizonyos sorrend állapotának meg.

Az egyházmegyei gyám-pénztár összes vagyona: 9729 frt 79 kr.

A Kazinczy János-féle gyűlés-tartási alap: 1018 frt. Az egyházmegyei közigazgatási pénztár 24 darab kötvényen: 2333 frt 10 kr.

Gyarmathy Sámuel egyházmegyei pénztárnoknak a felmentvény megadott, pontos és lelkiismeretes sáfárkodásáért köszönet szavazatot.

Szőlősy Józsefnek Erdő-Bényére történt megválasztása folytán, Homonnára missiói lelkészek az egyházmegye által Réz László, sárospataki segéd-lelkész választott meg.

Elek Sándor, tussai lelkész saját kérelmére és agg korára való tekintetből, félfizetéssel nyugdíjaztatott.

Tussára helyettes lelkészül, a lasztoméri állomásáról önként lemondott Ujlaky János rendeltetett be.

Lasztomérnak a lelkész-választás megengedettett. Stépan Vince és Stépan Borbála málcai lakosok, a málcai templom fenntartási alapjául, 1000—1000 frt alapítványt tettek. Egyházunk iránti szeretetökért és hitbuzgóságukért jegyzőkönyvi elismerésben részesültek.

Folyó évi március hó 23-án elhunyt Boronkay Károly, volt cékei birtokos és egyházmegyének volt buzgó világi tanácsbírájának érdemei jegyzőkönyvbe vétettek. Tömetésére egyházmegyei küldöttség küldetett.

Dudás Lajos, egyházi tanácsbíró agg korára való tekintetből, Ferenczy Elek, világi aljegyző pedig, mert Beregszászba állami anyakönyvi felügyelőnek nevezetett ki, állásáról lemondott. Mindkét állás betöltése elrendeltett.

Az abarai egyház vihárépet templomát és tornyát 2800 frt erejéig javíttatni akarja, az építési terv megérősítetett s egyházkerületi kölcsönre ajánlatott.

Fejes István esperesnek, az egyházmegyénkben levő ev. ref. iskolák államségély ügyére vonatkozó jelentéséből az tűnt ki, hogy a tanítói fizetésnek 400 frtig való kiegészítéséig mindössze 3 iskola nem vette igénybe az államségélyt. Sajnos azonban, hogy az országszerte érezhető tanítóhiány miatt, így is sok iskolában nincs tanító. Az államségélyezett iskolákban szolgáló oklevél nélküli tanítók oklevélszerzésre utasítottak, mert különben csak ez év szeptember hó 1-ő napjáig tarthatják meg állásukat. Esperesünknek és Nemes Lajos kir. tanfelügyelő s egyházmegyei világi tanácsbíróknak az államségély ügyében kifejtett ügybuzgóságukért jegyzőkönyvi elismerés szavaztatott.

Tóth Menyhért, hardicsai tanító, mert Ungmegyében nyugdíjassá lett, tanítói állásától felmentett.

Az esküt nem tett tanítók feleskettettek.

Egyházkerületi képviselőkül megválasztottak: Tóth Ferenc, Sárkány Imre, Gyarmathy Sámuel egyháziak; Dókus Ernő, Nemes Lajos, Lónyay Gábor világiak.

Garanya Vidonyi Dániel szűryegi tanító választott meg és erősítetett be. Sőtész Károly bánóczi tanító pedig Morvára. Mindkét helyre, valamint Zempléne is pályázat hirdetése rendeltetett el.

Ezekén kívül több, nagyobb és kisebb jelentőségű közgyűlési és közigazgatási bírósági tárgy vette igénybe a közgyűlés és bíróság idejét egész a késő esteli óráig, mely ügyek jegyzőkönyv vezetését Gyarmathy Sámuel egyházi fő-, Dókus Ernő világi fő- és Hutka József egyházi aljegyzők teljesítették. És hogy a mintegy 100 pontra szedődött különféle ügy, aránylag rövid idő alatt s közmegelegedésre tárgyalatott le, az elnökség körültekintő, szeretetteljes és lekötő vezetése tulajdonítható!

Mulaszthatlan hibát követnék el, ha a d. u. 1 órákor, a Bock-féle „Vadászkürt” szállóban Bernáth Elemér gondnok és Fejes István esperes urak által adott beszédből megfejeltekünk! Kivétel nélkül hivatalos volt ide mindenki. Pap, tanító, kúrator, presbiter; lett légyen az úr, vagy közrendű. Hogy is mondja az írás? „Fiaccsáim, ne szeressék egymást csak beszéddel és nyelvel, hanem cselekedettel és valósággal!” (1. János III. 18). „A híveknek légy példa” I. Timoth. IV. 12. Az ily cselekedet többet ér, mintha egy kötet predikációt elmondunk az egyenlőségről, testvériségről és felebaráti szeretetről! A demokratikus szellem ilyenmő megnyilatkozását tartom én valódi evangélisációnak és a belmissió hasznos munkájának! . . .

A fehér asztal sem volt tanútság nélküli. A 3-ik fogásnál felállott Gyarmathy Sámuel főjegyző s egyházmegyénk vezéréiért: az esperesért és gondnokért ivott. A főjegyző szavaira egyházmegyénk gondnokai reflektált s poharát emelte azon önzetlen hazafiakra, kik nem tekintve azt, miként imádják Istent mások, a hazának minden fiát szeretettel ölelik keblükre.

Harmadiknak Hutka József aljegyző szólt, ki egyházmegyénk kitűnő vezérkarát, az egyházi és világi tanácsbírákat élte.

Negyedik pohárköszöntőt az esperes mondotta. Mint pohárköszöntő volt elmondva e beszéd, de beillenék főpásztori levélnek! Vezérgondolatát tessen csupán papirra. Kettős feladata van az ev. ref. vallásnak Uraim! ez pedig a vallásosság, tiszta erkölcs, felebaráti szeretet és a hazafiai érzelmei fejlesztése, ápolása s tettekben való kinyilatkoztatása! Nekünk mindnyájunknak, nagyoknak és kicsinyeknek, elsőnek és utolsónak, teljesíteni kell ez irányban való kötelességünket; mert csak így fogja egyházunk itt e földön betölteni hivatását, csak így lesz itt e földön is Istenországa, így lesz majd erőt és így fog virulni a haza. Az egyház és haza munkáiért, a lelkészekért, tanítókért, gondnokokért, presbiterkért s minden rendű s rangú egyháztágerrel emelte poharát!

Az ötödik pohárköszöntőt Ujj István tanácsbíró vett; a ki esperesünknek a „Vasárnapi Ujság” egyik közelebbi számában megjelent „Élet-e vagy halál” című verséről emlékezve, esperesünkért ivott, kívánván, hogy az Isten sokáig éltesse. Ugy legyen!

Hutka József.

IRODALOM.

* Gróf Zrinyi Miklós élete 1620—1664. Irta Széchy Károly. Magyar Történeti Elettérköz. Szerkeszti Szilágyi Sándor. Budapest, 1895—96. évfolyam. Még csak az első füzet jelent meg belőle 6 íven; alapos, nagy tanultsággal írt munkának látszik, a mely méltán fog sokakozni a tudós szerző többi jeles műveivel. Egy nagy érdeme már e füzetnek is van: tisztázza, illetőleg helyesbíti a Zrinyi Miklós születési évét; a régibb irodalom-történet ugyanis 1616 május 1-ét, az újabb 1618 május 1-ét tekintette költőnk születési évének, — ezzel szemben Széchy kimutatja, hogy Zrinyi 1620 május 1-én született (38. l.). De ha az adatok felkutatásában fáradhatatlan, pontos, a tények megítélésében nem mindenütt szerencsés. Mi kirívó ellentétet látunk abban, hogy míg egyfelől a jesusiták ravasz, erőszakos, a törvényt lábál tipró eljárásáról beszél Grécben (55. 56. l.) a hová a két Zrinyit nevelőbe vitték, — pár lappal odább ezt írja (61. lap): „Mikor négy esztendői tanulmányuk után eltávoznak onnan, azzal a nagy

megelégedéssel vázozhatnak, hogy idejök nem telt hiába. De a művelésén kívül lelkökre íródott a katolicismus hatalmának és erejének annyi *magasztos* emléke, mely szeimeik előtt lezajlott. E dicséret az előzmények után is szokatlan, midőn tudjuk, hogy a jezsuiták, illetőleg a katolicismus hatalma a protestánsoknak crószakos úton, a *vakbuzgó udvar* általa való kiirtásában nyilvánult főképen, de az utóbb következő sorokkal sem összhangzik, a hol a jezsuitákról azt mondja: „... lovagok és cselszövők, a mint szerepök követeli.» Ugyanily ellenmondást találunk a 69. lapon, a hol a türelmetlen, vakbuzgó II. Ferdinánd király halálát úgy említi, mint, a *nemzetet ért hatalmas veszteséget*. Téved Széchy úr! halála az akkor még legalább is felerészben protestáns nemzetre nem volt veszteség, hanem ellenkezőleg e hirre megkönnyebültlen sóhajtottak fel, s valószínű, hogy a nemzeteket hitöknel jobban szerető katolikusok is osztoztak velök ebben! Különben Széchy úr önmaga cáfolja meg fenti szavait, midőn mindjárt a következő sorban Ferdinánd *felekezeti türelmeslegéről, diadalmas bosszújáról, kíméletlen kegyetlenségéről* beszél. Látszik tehát, hogy a tények összeállításában helyes, de azok megítélésében, a végkövetkeztetés levonásában téves úton jár Széchy úr. Csak sajnálhatjuk, hogy jelesnek indult munkáját ily foltok tartkítják el.

* **Órangyal.** Imakönyv protestáns ifjak és leányok, különösen konfirmáltak számára. Irtá *Sántha Károly*. Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása, 1896. Ára diszes vászonkötésben 1 frt, pompás bőrkötésben 3 frt. Az unneplés alkalmak: hazafias és vallásos unnepek — költőjétől, a meleg szívű, örökké lelkesedő énekes paptól egy alkalmi ajándék, melyet a pap és a költő egyaránt nyújt a prot. konfirmált ifjúságnak, a két nem közül is, mint a tartalom gyöngédebb vonatkozásai elárulják, inkább a leányvilágnak, az ártatlan, szűzies tisztaság, Isten szerelme után vagyó leánykebleknek. Elárulja ezt a könyv élen álló, *Ilona és Margit leányomnak* címzett magas színvonalú költemény is, mely az egész gyűjtemény méltó bevezetését képezi. A könyv 213 lapra terjed (kis 8 r.), s vegyesen prózai és költői darabokat tartalmaz (összesen többet 50-nél), az élet különféle alkalmatosságai szerint; közöttük, úgy látjuk, mintha a költőiek volnaik többségben, a mennyiben többször még a prózai imához is — melyek közül némelyik szintén rímbe játszik — befejezésül 3—4 versszakos versikét csatol. Ugy az imák, mint a költői darabok n'indig egy-egy szentírás helyhez csatlakoznak, s vagy az illető hely által fölkellett hangulatot, érzelmet tükrözik vissza, vagy annak paraphrasisát, bővebb körülírását képezik; némelyikben egy-egy zoltár szép átdolgozását nyújtja (25. 38. zoltár). Verselésé mindig könnyed, jó magyaros nyelvű s zamatú; az ihlet, a szentlélek ugyan nem mindig egyenlő erővel nyilatkozik nála, a mi nem is csoda, mert hát ugyanaz az alkalom 3—4-szer is megragadja lelkét s dalolásra csábítja; de általában véve a gyűjtemény minden darabja céljának megfelelő, a lelket építő, magasba emelő; üdítő forrás, mely az Isten után epedő fiatal kebel szonját mindig alkalmas oltogatni. Prózai imái rövidek, sokszor megragadók (úrvacsora előtti), általában szívből jövők s szívhez szólók s csak itt-ott kissé nehézkesek, okoskodók. Az imák közt van vasárnapi templomi ima is; nem árt, de nem is szükséges, mert szerintünk a prot. istentisztelet a hívő gyülekezet közös actusa; ebben áll istentiszteletünk megragadó volta s mi csak helytelenül tudjuk azt a szokást, ha úri nők — a gyülekezettől elkülönítve magokat — imakönyvből imádkoznak. Idegen-

szertü kifejezések találunk Jézusra azt a jelzőt: *Istennek kímeltet bélyege*, mintha kath. szinczetű állítás volna; továbbá e kifejezést: *mélylő magasság*, azont, adt követnem. De e megjegyzések mit sem vonnak le a mű érdeméből. Mi igazi lelki élvezettel lapozgattunk e kis könyvecskében, s igen alkalmas konfirmációi ajándéknak találunk, melynél becselebb, megbízhatóbb kalauzt egy jobb módú szüle nem adhat gyermeke kezébe. Ára 1 frt. — A tartalom gazdagságához s a kiállítás csinos voltaához csekélynek mondható.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Balajti *Balajthy István*, asztélyi (Bereg megye) ev. ref. lelkész, mint a család által kiadott gyászjelentés közli, életének 79-ik, lelkészkedésének 55-ik, boldog házasságának 54-ik évében folyó hó 2-án végelgyenülés következtében elhunyt s 5-dikétől az asztélyi sírkertben nyugosza munkás életének fardalmait. Derék gyermekeket nevelt az egyháznak és társadalomnak s úgy futott, mint a ki bizonyos abban, hogy életétet számára az igazságnak koronája. Áldás emlékére!

— **Az újonnan szervezendő országos közoktatási tanács** ügyvivő elnökére ő felsége Dr. Beöthy Zoltó egyetemi tanárt s az országos középiskolai tanáregyesület elnökét nevezte ki. Ezt a kinevezést nagy örömmel fogadták mindenfelé. Mi is tisztelettel üdvözljük Beöthyt az új közoktatási tanács élen, mert hisszük, hogy nagy tehetséggel és munkakedvvel hasznos szolgálatakat fog tenni közoktatási ügyünknek.

— **Mitrovics Gyula** folyó hó 8-án távozott el Sárospatakról. A választási tisztelőknak egész serege volt tőle és az övétől búcsút a szeretetnek igaz könyeivel. Debrecenben, hová dében érkezett meg, óriási néptömeg várta. A perronn a presbiterium tagjai teljes számban jelentek meg. *Simonffy Imre* polgármester s főgondnok üdvözölte az új lelkészt a presbiterium és hitközség nevében, melegeledést és boldogságot kívánván neki új otthonában. Mitrovics, válaszában megköszönvén a szives fogadtatást, kijelenté, hogy az Istennek, a hazának és a munkának szentelve életét, kívánja az őt ért bizalmat megérdemelni. A Kossuth-utcai paróchián, hova a város ötos fogata szállította Mitrovicót, előbb az egyház algondnoka, majd *Kiss Áron* püspök üdvözölte következő szavakkal: „Ez a ház az, a melyben ez után szerzetlel fogsz lakni, ez a közönség az, a mely téged szerzetének melegevel körülvesz, ez a hely az, a hol fejedet pihenni ez után lehatod. Huszonnyolc éven át folytatad ott, a Tisza másik partján áldásos működésedet s most 28 év után, ennek a kipróbált öröknek Debrecen üj otthonad adott. Nekünk nyereség vagy Te, de testvéreink, ott túl a Tiszán sírnak azon a mérhelen veszteségen, mely őket a Te idejévelleddel érte. Köszöntelek téged, mert méltó vagy rá; köszöntöm a Te házad népét, mert méltó arra. E házból, e szobából fogsz te ez után eljánni gyámolítani az ügyefogyottakat, vigasztalni a szomorúakat, ápolni a betegetek és hirdetni az Istennek ígétjét. Áldjon meg az Isten hosszú élettel téged, áldja meg boldogsággal a te háznépedet.“ — Az unneplés fogadás után Kiss Áron meghívta Mitrovicót s családját ebédre.

— **A bődi ev. ref. egyházat** (Abau-Tornamégye) nagy pusztulás érte mult hó 26-án, a mikor templomának tornyát, lelkézi lakát mellékepületeivel, valamint a tanító lakot, és iskolát is tűz hamvasztotta el. A nép nyomora, mint nekünk írják, nagy. Résztétel hívjuk fel

t. olvasóinkat a dolog-serető bödői nép és a szívünkkhöz közel álló ev. ref. egyház szerencsétlenségére.

— A 400 frtnál kisebb fizetésű tanítónak a kormánya a millenniumi kiállítás könnyebb megtekinthetőse végett ingyen utazási jegyet ad. Ilyen kedvezmény mellett — takarékoskodva — 15—20 frttal több napot tölthetnek szegényebb sorsú tanítóink is az ország fővárosában.

— A középiskolai tanulók a millenniumi kiállítás nagy kedvezményben részesülnek. A főváros 6 középiskolája június 15-től szept. 15-ig kizárólag a tanuló ifjúság részére lesz lakásul berendezve. A tanulóknak ezeken a közös lakásokon semmi egyebet nem kell fizetni, mint a takarításért és a bútorok kopásáért valami csekélységet. A tömegesen felránduló s tanárok által vezetett tanulók a kiállítás területén kapják a reggelit, ebédet és vacsorát. Alkalmaz vezetőkről a tanár-egyesület gondoskodik. Vasúton III. osztályú jeggyel a II. osztályon, fél III. osztályú jeggyel a III. osztályon lehet utazni. Egy 10 évesnél idősebb tanuló összes költsége 3 napi Budapesten tartózkodással és utazással a legnagyobb távolságból is csak 10 frtra megy.

— Az osztrák középiskolai tanárok fizetése rövid idő alatt rendezve lesz, még pedig a magyarországi tanárokhöz képest igen előnyösen. A törvényjavaslat szerint a XI. osztályba sorozott tanárok törzs-fizetése 800—1000 frt, nálunk 500—700 frt; a X. osztályuaké 1100—1300, nálunk 800—1000; a IX. osztályuaké 1400—1600, nálunk 1100—1300; a VIII. osztályuaké 1800—2200, nálunk 1400—1800; a VII. osztályuaké 2400—3000, nálunk 2000—2400 frt. A javaslat szerint 10 évi szolgálat után a IX. osztályba tartozó tanár okvetlenül bejut a VIII. fizetési osztályba. Az ötödéves pótlékok is lényegesen különböznek, mert az öt ízben adott pótlék 1300 frtra emelkedik, még pedig az első kettő 200—200 a három utolsó 300—300 frt. Nálunk a rendes tanár fizetése 2300 frtra emelkedhetik. Ausztriában pedig 3500 frtra.

— A holtké. A kir. Kuria még ez év febr. 1-én tartott teljes ülésében határozatot hozott, a mely a *holtkézről* szóló törvényeket hatályon kívül helyezte, a mi által megengedte azt, hogy a kath. egyházak *zentul ingallan* vagyont is szerzhessenek. E határozat, a mely annak idején általános feltűnést keltett, a Kúria március 28 iki polgári teljes ülésén vált hiteles döntvényné. Az indokolás többek közt az 1848-ban kimondott vallásegynlőség és viszonyosság elvét is fölemlíti, a melylyel nem fér össze, hogy minden bevett valafelkezezt jogosítva legyen szabad bírtokszerezésre, csak épen a katolikus egyház nem; — csak azt a kicsit fejtette el a Kuria, hogy ez a vallásegynlőség mindaddig csak a papíronon létezik, míg a kath. egyházak száz meg száz millió frt értékű *állami vagyon* bírtokában vannak, míg a prot. egyházakat az állami hatalom időközönként attól is megfosztotta, a mit saját erejükblől szereztek s ma is csak *alamizsnának* mondható segélyben részesít őket; hogy ez az egyenlőség más tekintetben sincs megvalósítva, mert a római egyház mind máig számtalan előjogot s kiváltságot élvez a prot. egyházakkal szemben. De sok egyebet is elfejtett a Kuria, midőn e határozatát hozta: így megfelekedezett, midőn az 1498. 55. és 65. és az 1647. 17. és az 1715. 16. t.cikkeket érvényen kívül helyezte, az 1791. 12. t.cikkről, a mely világosan kimondja, hogy a magyar bírodalomban a törvényhozás, *törvényeltörlés* és törvényerejű magyarzat joga a koránás királyt és az országgyűlést együttesen illeti és e

jeg más módon nem gyakorolható; elfeledte, hogy 1876-ban őnmaga elismerte egy határozatában a holtkézi törvények érvényességét; elfeledte, hogy az 1715. 16. t.cikknek a főpapok végrendekezésére vonatkozó része máig is érvényben is van; elfeledte, midőn a holtkézről szóló törvényeket *elavultaknak s a mai jogrendszer keretében nem illőnek* nyilvánította, hogy számos mas ily elavult törvényünk is van; hát ezek hogyan illenek be a mai jogrendszer keretében? miért nem mondta ki akkor a *külbizományokról* szóló 1687. 9. és 1823. 50. t.cikkeket is elavultaknak, holott az utóbbiak eltörölése nemzetgazdasági szempontból csak hasznos, az előbbieket eltörölés pedig káros lehet, utóbbiak érvénye az egyensúlyi törvényét csak rontani, az előbbieket érvénye pedig inkább fentartani alkalmas? megfelekedezett arról, hogy a törvény legfőbb órének feladata a törvényt tiszteletben tartani, nem pedig azt megdönteni. Most már a kormány feladata e tárgyban intézkedni s mindenkinek tudtára adni, hogy a királyi Kuria által hatályon kívül helyezett törvények élnék.

Pályázat.

A miskolci ev. ref. főgimnáziumban megüresült *történelmi* tanszékre pályázat hirdettetik.

A tanszék főtárgya a történelem, a melyet a gimnázium összes osztályaiban 18 órán, esetleg a szakmájába eső, vagy azzal rokon más tárgyat is az egyházi törvények által megszabott óraszámig tartozik a megválasztott tanár a tantárgyak évi beosztása szerint tanítani.

A tanszékkel járó rendes tanári javadalmom 1200 frt fizetés, 200 frt lakáspénz és 50 frt ötödéves pótlék, mely 400 frtig emelkedhetik.

A megválasztott tanár az országos nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja. *Állomását 1896 szept. 1-én a szaktudományához tartozó értekezéssel tartozik elfoglalni s a mennyiben eddig még rendes tanárképen nem működött, megválasztása egy évre, ideiglenesen történik.*

Ha alkalmas pályázók hiányában tanári oklevéllel nem bíró tanárjelölt választatnék meg helyettes tanárul, évi fizetése 800 frt lesz és választása szintén egy évre, ideiglenesen történik.

Felhívatnak a pályázók, hogy folyamodványukat keresztlevéllel, végzett tanulmányaikról, képesítésköréről, eddigi szolgálataikról, egészségi állapotukról s védkötelezettségükéről szóló bizonyítványokkal együtt folyó 1896. év június 12-ig küldjék be a miskolci ev. ref. egyház alólított főgondnokhoz.

Miskolcon, 1896 április 2.

Mikuleczky István,
az ev. ref. egyház főgondnoka.

1—2

HIRDETÉS.

Konfirmációi bizonyítványok

tizenkilencz idézettől, elegans nyomásban 100 drbként 2 forintjával kaphatók:

Lóvy József fia könyvkereskedésében

Miskolcon.

Minták készséggel küldetnek. — *Theologiai könyvjegyzékek szives kívánatra ingyen.*

2—2

Feladás szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Hellyen és vidékre postai
székküldéssel, egész évré
5 frt, félévre 3 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÓNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELN MINDEN HÉTFŐN —

TARTALOM: Összeesketendők-e egyházilag az olyan házassulók a kiknek egyike halálos beteg? *Molnár Ferenc.* — "Mecznar Béla egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde." — "Vécsey József egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde." — "A kassai harangok." *Révész Kálmán.* — "Ének a koporsónál." *B. S.* — "Temetési ének." *N.-s.* — "A tornai cv. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése." *Simon Andor.* — "A máramaros-göcgsai egyházmegye tavaszi közgyűlése." *Béki Ferenc.* — "Az abaúji cv. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése." *Uj József.* — "Kolozsvár—Enyed." *Egy jelenlevő.* — "Az alsó-zempléni egyházmegye tavaszi gyűlése." *Referens.* — "Vegyes közlemények." — "Szerkesztői üzenetek." — "Hirdetés."

Összeesketendők-e egyházilag az olyan házassulók, a kiknek egyike halálos beteg?

A kötelező polgári házasságról alkotott törvény, olyan esetekben, midőn az egyik házassuló fél orvosi-lag igazolt, közel halállal fenyegető betegségben szenved, kivételesen megengedi a felekezettek lelkeszeinek azt, hogy azokat, tekintet nélkül a polgári házasság előzetes megkötésére, a maguk rendtartása szerint egyházilag összeesketthessék. Ez az engedmény azonban a házasság kötelező polgári jellegét egyáltalában nem érinti, sem annak egyetemesen kötelező épségén csorbát nem üt, a mennyiben az így kötött házasságoknak, mint csupán a szükség által indokoltaknak, a polgári házasság utólagos megkötése nélkül, semminemű jogi érvényök nincsen.

Nincs módunkban, nem áll hatalmunkban, de nem is akarunk most már, e törvény életbeletétele után kérdés intézni a törvényhozáshoz, hogy vajjon kikerül-benülül szükség volt-e, különösen ránk, protestánsokra való tekintettel, erre az engedményre, vagy hogy nem lehetett volna-e és pedig a törvény szellemének sokkal megfelelőbben akként intézkedni az ilyen házassulókra nézve, hogy azokat a polgári tisztviselői jogérvényesen kötötték volna össze? De magunktól, illetőleg konventi előjárásunktól, mely e törvény életbeletétele alkal-mával az ismeretes tájékoztató útastást bizonyosan azért bocsátotta ki, hogy sem az állam, sem az egy-ház házasságkötési szempontjai meg ne sértsenek, talán még most sem időszertlenül megkérdoznünk azt, hogy vajjon az ilyen házassulók a mi szempontunk szer-int csakugyan összeesketendők-e hát egyházilag? Mert, sajnos, e tekintetben a konventi útastás nem annyira tájékoztató, mint inkább zavarba hoz bennünket, midőn a törvény szavait úgy mutatja be, hogy azokhoz egyet-len észrevétele, megjegyzése sincs s ezzel annak az álláspontját, mely pedig távolról sem protestáns szel-lemről eredt, egyenesen magáévá tenni látszik. Mi ezel a felfogással szemben kötelességet vélünk teljesí-teni, midőn minden habozás nélkül kimondjuk, hogy a törvénynek ez az engedménye vagy kedvezménye nem nekünk van száma, nem minket illet, s mi azt, mint ilyet, elvszerint igénybe nem vehetjük.

Szerintünk ugyanis és mindenki szerint, a ki ezt a

napjainkban már — épen a polgári házasság behozatala által — kellőleg tisztázott dolgot helyesen fogja fel: a házasság akármelyik szempontból s akármilyen vonatkozásában tekintjük, nem több és nem kevesebb, mint "egy férfinak és egy nőnek minden életviszonyra kiterjedő, kölcsönös szeretetből eredő, legbensőbb és legteljesebb életközösségre célzó szövetekezése, melynek célja az emberi nem fenntartása, képzése és a házasságok életének boldogítása." "Az államra és az egy-házra való vonatkozásában, hatástanban erkölcsi és polgári jellegű szövetekezés s ugyanilyen viszonyt alapít meg a házastársak között is." Már maga ez a meghatározás, mely ellen pedig prot. szempontból kifogást tenni nem lehet, egy egész halmaz érv azon álláspont-nak megdöntésére, mintha nekünk protestánsoknak, az ilyen egyházi összeesketést végeznünk lehetne, vagy kellene.

Részletezzük csak a kérdést.

A házasság egy férfinak és egy nőnek a földi élet minden viszonyaira kiterjedő szövetekezése. Kérdem, miért esketünk össze mi, prot. lelkesek, e földi életre olyan feleket, kiknél a házasság a halál-, e legnagyobb és legtermészetesebb bontó körülmény által nemcsak a teljes bizonyossággal felbontatik? Vagy ha esetleg, ritka kivételként fel nem bontatik is, ugyan mi szük-ség volt arra s mi hasznunk van és lehet nekünk abból, hogy ilyen jogi érvénnyel nem bíró házasságkötésekkel az állam szabadelvű törvényének épségén, sérthe-telenségén csorbát üssünk?

A házasság továbbá egy férfinak és egy nőnek kölcsönös szeretetből eredő szövetekezése. Hát ugyan feltehető e okosan az, hogy kölcsönös szeretettel, prot. vallás-erkölcsi érzettel vezéreltetve lépnek egymással házasságra azok, a kiknek előtők volt egy egész élet-n keresztül az út, mód és alkalom ennek a szeretet-nek házasságkötés által való bebizonyítására; de tör-vénytelen együtt élésekkel éppen arról tettek nyilvános bizonytságot, hogy egymásban nem a vallást és erköl-csőt, de még a közönséges társadalmi és egyéni tiszt-sétséget sem voltak képesek megbecsülni? S ugyan nem tévednénk-e a házasság mindenkor alapját képező szeretetnek józan megítélésében, ha azt tételeznők fel s arra alapítanók ilyen különben is ritka esetek-ben az egyházi összeesketés helyes voltát, hogy az az ifjú ember, vagy nő, ki maga legjobban érzi, tudja,

hogy betegségé halálos: szeretetből kívánja házasságkötés által, a mire már neki szüksége nincs, talán egy egész életre magához kötni életben maradó házastársának szabad akaratát, megakadályozni, megsemmisíteni arra nézve a házasságkötés minden célját, a földi boldogság további keresését? Aztán vallás-erkölcsi alapon nyugvó szeretet-e az, — a mi pedig egyházi házasságkötéseknél első, sőt egyetlen kellék — melyet az életben maradtól félnek, a házasságkötés után talán nemskára, az élet viszonyainál fogva, természetesen még kelletlenül tagadnia, hogy azt az első, hazudott, mert nem létező viszonyt, egy másik, valóságossal cserélje fel?

Volt értelme ilyen esetekben az egyházi összekötésnek addig, míg az, a házasság törvényességének, s ezzel a jogi, polgári, vagyoni, erkölcsi viszonyok rendezésének állandó elismert feltétele volt; de a jelen változott viszonyok között már, annak egyáltalában nincs, az egyházi megáldásnak is, mely amattól szorosan megkülönböztetendő, csak óvatos körültekintéssel és nagyon ritka esetben van értelme.

Igenis van helye a katolikusoknak, a kik kaphatnak az alkalmon, hogy azt, mint szentséget, ilyen esetekben is kiszolgáltassák, igénybe vegyék. Maga a törvényhozás is kétségkívül erre volt tekintettel, midőn, bár csak engedmény alakjában, a kath. házasság szentségi jellegének ezt az igénytelenséget, gyalogló maradványát értelmelen hagyta. Mert különben tehetne volna vagy azt, hogy az egyházi házasságkötéseket ilyen kivételes, kényszerült esetekben a törvényesség jellegével ruházta volna fel; vagy pedig a törvény alól szükségtelenül kivételt nem téve, a maga polgári tisztviselőit bízta volna meg, az előzetes alakszerűségek mellőzéseével, a törvényes házasság megkötésével. A mennyiben pedig egy fel fogás szerint a házasság nem szentség, mert a mint értelmezzük, az „nem rendeltetett a mennyei kegyelem kijelentésére és megpecsételésére:“ minket a törvénynek ez az engedménye tévedésbe nem ejthet s egyházunkban az ilyen hazusok, ha a törvény megengedi is, össze nem esketendők.

Molnár Ferenc.

Meczner Béla egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde.

Nagytszeteletű Egyházmegyei Közgyűlés!

Az 1896-iki esztendő hazánkban a legnagyobb ünnepnek tekintjük, mert őseink 1000 évvel ezelőtt foglalták el e hont.

Nehéz és fáradságos időt élt át ezen idő alatt a magyar nemzet; küzdve kül-ellenségekkel, védve nemzetünk szabadságát. De a legnagyobb veszély alkalomával bizonyított meg rendszerint létjogosultságát a mutatta meg életképességét, annyira, hogy midőn ellenségei már elveszettek hitték, diadalmasan kelt fel a neki ázott sírból, s győztesen és megerősödvé emelkedett ki hamvaiból.

Eltagadhatlan tény az, — s egyházunk ellenségei is kénytelenek elismerni — hogy a református egyház, a mely minden időben a felvilágosodás, a művelődés, a hazaszeretet terjesztője volt, — hazánknak, nemzetünknek fenmaradása, nagy és hatalmas nemzetfejlődése érdekében, a leghazafiasabb szolgálatokat teljesítette.

Fájdalom, hazánk történetén egy fekete vonal húzódik keresztül, a melyet a magyar nemzet önhibája

okozott. E fekete vonalat az egyenetlenség, az egymással való viszálykodás s ebben a vallási villongások idézték elő. Ha kül-ellenséggel békeben élt a nemzet, egymással harcoltak s az egymással való harcok által gyengítették hazánk függetlenségét ennek fiai. És a jelen évben is, midőn édes magyar hazánk évezredes ünnepélyét üljük; midőn minden igaz magyarnak, felede a viszályt, összetett erővel kellene hazánk boldogságát s felvirágzását előmozdítani: — a vallási viszály, a vallásfelekezeti gyűlölködés mutogatja ismét veszedelmefulánkjait.

Megnyugvásunkra szolgálhat azonban, hogy a vallásfelekezeti gyűlölködésnek, ellenségeskedésnek s egyenetlenségnek indítója ez a mi egyházunk sem a multban nem volt s ennek felújulása sem töltünk származik. Mi, a miként a multban, úgy a jelen időben sem óhajtunk mást, mint a vallás-szabadság, vallás egyenlőség érvényesülését. De sokkal szentebbnek tartjuk a nemzetnek ezt az ezeréves ünnepét, mintsem ezen a nagy ünnepen a gyűlölködés, az egyenetlenség tüzeit a testvéri szeretet lángjával ne igrakezdnék eloltni.

Arra kérem azért hazánk ezen nagy ünnepének kezdetén egyházmegyénket minden egyes tagját, de különösen egyházunk tisztviselőit, lelkeszeit: ne engedjék, hogy a vallási gyűlölködés hazánkban, egyházunk híveinek szívében mélyebb gyökert verjen! Hazánk évezredes multjának méltólag való megünneplése egyházunk részéről abban nyilvánuljon, hogy a kibékülésnek, a szeretetnek egybekapcsoló lánczemeit keressük s hogy egy szent érzelemben dobogjon össze ezen a nagy ünnepen minden, hazáját igazán szerető magyar embernek szíve.

És most engedje meg a nt. egyházmegyei közgyűlés, hogy az egyházmegyénket legközelebb érdeklő dolgokat pár szóval érintsem. Minden egyháza ügyét szíven viselő férfinak fő óhajtása az, hogy egyházi tisztviselőit oly díjazással részesüljenek, hogy ha nem is fényesen, de tisztességesen tarthassák fel családjukat. Fájdalom, ez a hó vagyunk csak is a kezdeményezés első stadiumában áll; egyházi tisztviselőinknek, különösen lelkészeinknek olyan díjazása, a mely szellemi munkásságukkal arányban állana, csak is lassanként, a jövő időtől várható. Örömmel jelenthetem azonban, hogy legalább tanítóink díjazása némileg javult, amennyiben az állami segély az ő részökre némi részben még a mult évben utalványozott. Igaz, hogy ez a segélyezés is csekély, mert legfőleg 400 frtig lesz a tanítói fizetés feljavitva, a mi az anyai fáradságot és szellemi képzettséget igénylő hivatalnak bizonyára nagyon szerény díjazása. De ha tekintetbe vesszük egyes egyházak lelkészeinek nyomorúságos helyzetét, a tanítói javadalomnak ilyen szerény kipótlását is örömmel kell fogadnunk s mindent el kell követnünk, hogy a hol a tanítói díjazás ez összesen alúl esik, ott az állami segélyezést haladéktalanul igénybe vegyünk.

Nem akarom itt elszámlálni, melyek azon egyházak, a melyek idáig az állam által segélyezettek. mert tudom, hogy egyházmegyénk esperese ezt esperesi jelentésében érinteni fogja; csak is röviden jelzem, hogy e tárgyban a vármegye tanfelügyelői hivatalát megkerestem s a beadó t. kérvények sikerét szorgalmaztam. Jelenthetem, hogy eddig 8 tanítónk kapta meg a fizetés-felemlést, 12 pedig a legrövidebb idő alatt meg fogja kapni. Felkérem tehát azokat az egyházakat, illetőleg tanítókat, kik a segélyezésre igényt tartanak: keressenek fel engem e célból a én kötelességemnek fogom ismerni, hogy ügyöket a tanfelügyelőség

útnan szorgalmaztam s arra hatni, hogy kérvényeik a lehető legrövidebb idő alatt kedvező elintézés nyerjenek.

Ezek után nt. egyházmegyei közgyűlés, szívesen üdvözlöm az egyházmegye jelenlévő tagjait, ösziinte örömmel adok kifejezést azért, hogy egyházmegyéink kormányzó férfiai közül így szép számmal jelentek meg s áldást és boldogságot kívánok egyházi működésünkre. Az egyetértés, az egymásiránti testvéri szeretet vezéreljen bennünket. A közérdeklődés, kötelesség-érzet, munkaszeretet kormányozza továbbra is egyházmegyéinket.

Vécsey József egyházmegyei gondnok gyűlésnyitó beszéde.

Nagytsizteletű Egyházmegyei Közgyűlés!

A zsarnói ev. ref. egyház kebelében ma megtartandó egyházmegyei közgyűlésünket — a rendszerint megtartandó közgyűléseink sorából — az a világtörténelmi esemény emeli ki s kölcsönöz ennek fényt és jelentőséget, hogy ez a magyar nemzet ezredéves múltjának zárköve és a jövő ezredév alapkövének letétele közé esik.

Ha a történelemnek, mint a múltak emez élő tanujának adatait vizsgáljuk, látjuk azokból, hogy Pannónia földjén a magyarok előtt letelepedett gepidák, avarok, hunok és szlávok mily rövid időközben vesztették el ezen föld feletti uralmukat;

ha figyelembe vesszük azt, hogy a magyar nemzet a honfoglalás óta nemcsak ez ország területét volt hivatva oltalmazni, hanem a keresztény vallást a pogány-ság és mohamedanizmus ellen, a nyugati civilizációt a keleti barbarizmus ellen és a szabadságot az északi zsarnokság ellen is védenie és e miatt mai napig szakadatlanul kellett és kell küzdenie;

ha tekintetbe vesszük, hogy nemzeti létünk és állami szervezetünk biztosítása s az emberi jogok és a világot átalakító eszmék szabadságának kivívásáért hozott tengernyi véraldozat mellett még azon időt sem használta fel nemzetünk elvesztett erőinek visszapótlására, a mely alatt külső ellenségeinek támadásaitól biztonságban volt; hanem ellenkezőleg, öngyilkos módon, apa fiú ellen, a fiú az apa ellen, a testvér a testvér ellen ütött pártot és fecsérelte erejét;

ha mindezekhez hozzáadjuk még azt is, hogy azok, a kiket testvéri szeretettel fogadtunk be hajlékunkba, megosztva velük vért szerzett jogainkat és szabadságunkat, szeretet és hála helyett ellenségeink számát szaporították; és azok egyrésze még mai napig is ellenségek: — akkor önkéntelenül is imára nyilnak ajkaink és lelkünk mélyéből fakadó háláadó érzellemmel borulunk le az isteni gondviselés áldó kegyelmébe és azon őseink porai előtt, a kik anyai vész és vihar között megmentették magyar nemzetünket az elpusztulástól.

Nagytsizteletű egyházmegyei közgyűlés!

Magyar nemzetünk ezer éves múltjával bennünket, mint az ev. ref. egyház híveit, és egyházunkat mint intézményt nemcsak hazafűti búségünk, hanem saját viszontagságos múltunk eseményei is olyan szorosan kapcsolnak egyggyé, hogy felekezettünket a létűnt ezer év dicsőségéből is méltán a legelsősk közötti rész illeti meg, mely osztályrésziünk fényét, jelentőségét még tündöklőbben emeli ki az a körülmény, hogy ahhoz a hazafiatalanságnak még árnyéka sem tapadt soha.

A magyar fajnak annyi tündöklő, annyi kiváló

nemes tulajdonai között volt egy megbocsáthatatlan bűne és ez az, hogy faji jellegének alapfeltételét, a nyelvet, a magyar nyelvet az elmúlt századokban nemcsak elhanyagolta, hanem öngyilkos módon azt leszo-rítani engedte más idegen nyelv által és pedig annyira, hogy mind a hivatalos érülközés terén mind még a magán érülközésben is minden más nyelvet inkább használt, mint saját nyelvét, a magyart.

Századokon át egyetlen egy intézmény volt ebben az országban, a mely intézmény úgy a hivatalos, mint a magán érülközésben kizárólag a magyar nyelvet használta, és ez a mi ev. ref. egyházi intézményünk.

Nagy kérdés, Nagytsizteletű egyházmegyei közgyűlés, hogy ha egyházunk a magyar nemzetnek, a magyar fajnak jellegét fenn nem tartja, azt meg nem védelmezi: vajjon az éppen ellenkező áramlat által a magyar faj nem lett volna-e teljesen kivetkőztetve jellegéből s nem lenne-e ma már minden más, csak nem magyar?!

A magyar nyelv teljes elhanyagolása volt oka annak is, hogy azon idegen fajú népek, a kik hazánkban letelepedtek, nemzetünkbe be nem olvadhattak, s azok egy része ellenséggé vált. Miután Pannónia földjén hiába keresték a magyar nyelvet beszélő magyar fajt, önkéntelenül is feltámadt bennök a magyar faj gyengesége iránti gondolat, a mely szülte s majd fokozta bennök a magyar faj suprematíájának s az állam magyar jellegének megtörésére irányuló érzelmeket és törekvéseket.

Ezer éves múltunk eseményei tanúságot tesznek arról is, hogy egyházunk — mint intézmény — az örendelkezési jog legszélesebb alapjain szervezkedvén, ez által menedékvára s védőbástyája lett a lelkesmereti, egyéni és politikai szabadságnak, alkotmányos alapokon nyugvó állami önkormányzati jogainknak.

Ezek azok a történelmi események, a melyek egyházunkat hazánk múltjához oly szorosan csatolják, hogy egyiket a másiktól elválasztani nem lehet.

De, Nagytsizteletű egyházmegyei közgyűlés: a múltak eseményei nemcsak arra valók, hogy azok fényében és dicsőségében gyönyörködjünk vagy a gyászos események felett hontúli könyeinket hullassuk; hanem különösen arra, hogy azokból a tanulságokat levonjuk.

Egy tény élesen domborodik ki hazánk ezer éves múltjának történetéből, és ez az, hogy daczára annak, miszerint a magyar nemzet évszázadokon át az összemériség közös tulajdonát és legbecesebb kincsét képező lelkesmereti, egyéni és politikai szabadsáért küzdött és küzd ma is: mégis ezen küzdelemben magára volt a legvalóságosabb időben is hagyatva; csak győzelmi dicsőségében és ennek jótéteményeiben való osztozkodásnál voltak és vannak feles számmal jó barátaink. Kétségtelenül igazolva van ezen tény által, hogy a magyar nemzet csak önmagára a saját erejére támaszkodhatik.

Ha tehát a magyar nemzet részére a jövő ezredévet is biztosítani akarjuk, akkor minden áron kerülnünk kell mindazt, a mi nemzetünk különböző elemei között az egyetértést meglazítja, mert a változott viszonyok mellett csak az egységes magyar nemzet által kifejtett egységes erő lesz képes annyi sok oldalról fenyegető ellenségeinkkel szemben a győzelem biztos sikerével a küzdelem elfogadni.

Őseink legfeljebb kezükben a csodával határos áldozatkészséggel és vitézséggel vélték nemzetünket, szent koronákat és annak jogait. Legyünk mielőtt is elődeinkhez, legyen bárminő áldozat, a mit magyar hazánk jövőjének biztosítása kíván tőlünk azt hozzuk meg mindenkor készséggel.

A vallásunk alapját képező felebaráti szeretet élő lelke által munkálkodjunk azon, hogy e hazában minden rendű és rangú egyén, felekezeti és faji különbség nélkül meggyőződék arról, hogy „a nagy világon e kívül nincsen számunkra hely,“ hogy mindenki közös erővel azon törekedjék, hogy gróf Széchenyi Istvánnak eme jövendőse: „Magyarország nem volt, hanem lesz,“ beteljesedjék.

Legyünk rendületlenül hívek alkotmányos jogainkhoz! A magyar nemzet állami létének szimbólumával, a magyar szent koronával megkoronázott s alkotmányunk szellemében dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József, apost, magyar királyunk Ő felségének és Erzsébet királynénk Ő felségének legyünk rendületlenül hívei! Amen.

A kassai harangok.

Nemrég egy gyönyörű költeményt olvastam költő-püspökunktől »A budai harangok-ról. E becses lapok legközelebbi számának magasra és mélyre szálló szép vezércikkét szintén nagy gyönyörűséggel és lelki épüléssel olvastam át. Egy pontja azonban arra indít, hogy nem ugyan költeményt, de tényeket írjak a kassai református harangokról, hogy t. i. miért nem szólnak azok nagypénteken? Mert e becses lapok olvasói bizonyára jól tudják, hogy »az a bizonyos református egyház, mely túlhajtott udvariaskodásból a saját felekezete híveinek sem harangoztat nagypénteken, hogy t. i. a pápisták áhitatát meg ne zavarja« egyenesen a *kassai református egyház*, melynek immár négy év óta vagyoni szerencsés lelkisaportora lehetni. Kötelességemnek tartom tehát, úgy a kassai egyház, mint annak presbitériuma irányában, a mely t. i. Egyházi Törvényeink 27-dik §-ának 6-ik pontja szerint »a harangozásra felügyelő e becses lapok olvasói előtt a tényállást a maga valóságában feltüntetni.

Még el sem foglaltam Kassán lelkészi állomásomat, midőn egyik tisztánimeni lelkészársam, kinek barátságával már akkor is dicsekedhettem, egész komolysággal arra figyelmeztetett, hogy réam Kassán egy igen fontos és nehéz teendő, egy nagyon káros és reánk nézve csaknem megalázó rossz szokás megszüntetése vár. Megdöbbenve kérdeztem tőle, hogy mi lehet ez a megalázó, káros és rossz szokás? Mire ő a harangok nagypénteki némaságát nevezte meg.

— *Adja Isten, hogy soha nagyobb baja ne legyen a kassai egyháznak ennél, — szóról-szóra ezt feleltem.*

Mindazáltal kötelességemnek tartottam, hogy ez ügyet a legközelebbi alkalommal a presbitérium előtt szóba hozzam, miről a következő jegyzőkönyvi kivonat tanuskodik:

Kivonat a kassai ev. ref. egyház presbitériuma 1893. március 5-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből. 7. szám. Lelkész-elnök felemlíti, hogy egyházunkban egy oly szokás van gyakorlatban, mely más ev. ref. egyházakban sehol sincs meg és semmi érvényben levő határozat nem rendeli, hogy t. i. nagypénteken a harangok meg nem húzának, s azon kérdést intézi a presbitériumhoz, hogy nem kívánja-e ezen szokás megszüntetését?

Presbitérium tekintetbe véve, hogy a jelen viszonyok között a nagypénteki harangozás megkezdése könnyen félreértésekre adhatna alkalmat, egyelőre az eddigi szokás fenntartását mondja ki.

* * *

E jegyzőkönyvi kivonattal tulajdonképen be is rekeszhetném soraimat, de úgy vélem, tartozó köte-

lességem ezen határozat indokait, a mint azok a jelzett alkalommal hangoztatva lettek, röviden megösmertetni.

A kassai ref. presbitérium, melyben az időben kerültek három egyházmegyejének gondnoka foglalt helyet, legelőször is azért nem latta időszereüknek a *két-százados szokás* megváltoztatását, mert nem akarta új lelkészét a túlymódon róm. kath. jellegű és lakosságú püspöki város közönsége előtt oly színben tüntetni fel, mintha egyedül ő lenne szerző oka a harangok megszólaltatásának; a presbitérium tagjai ugyanis teljesen tisztában voltak a felől, hogy ha harangjaink éppen az új lelkész hivataloskodásának *legelső évében* szólnának meg nagypénteken: a város róm. kath. lakossága ezért egyenesen az új lelkészét fogja okozni, úgy gondolkozván, hogy a *mi elnézett a tudós Ferenczi és a János-lelkű Béki, azt a keménynyakú debreceni puritánus ifjú lelkész már semmi áron nem tűri el!* A presbitéri határozat legelső indoka tehát az új lelkész társadalmi helyzete iránti tapintatos s általa nagy köszönettel fogadott figyelem volt.

Második indoka volt a határozatnak az a körülmény, hogy *városunkban nemesak a református, de a testvér ágostai hitvallású evang. egyház harangjai is megnémülnek nagypénteken.* Ennélfogva csak *egyértelműleg, egy időben* lehet e régi szokást megszüntetni; mert ha csak az egyik egyház harangjai szólnának, a másik egyház harangjai pedig hallgatnak: a harangoztató egyház méltán úgy tűnik fel a róm. katolikuskor előtt, mintha *minden szükség nélkül tüntetni akarna ellenük*; a másik testvér-egyház pedig sokak által a bátortalanság, féltékenység vajdájával illetették, és pedig egészen méltatlanul. Már pedig a kassai két testvér-protestáns egyház emelkedett szellemű presbiterei, kik a társadalmi téren is túlymódon részben előkelő, sőt vezérlő állást foglalnak el, megtudták és megtudják mindig védeni saját egyházi érdekeit és fogadták ott, a hol arra valóban szükség van, *de semmiféle szükségtelen tüntetésnek (?) nem barátai.*

Azt is figyelembe vette végre presbitériumunk, hogy nálunk a nagypénteki harangozásra *feltétlenül szükség* egyáltalában nincs, mert két harangunknak együttes szava, a legkedvezőbb esetben is csak a közvetlen környezetben, a városnak legfeljebb egytized részében hallható (igaz, ha nagypénteken meghúzzatnók, meghallánánk nemesak az egész város, de az egész ország is!); ennél fogva híveink nem annyira harangszóra, mint sokkal inkább óra szerint járnak a templomba. Ekép az eddigi szokás fenntartása reánk nézve semmi hátránnyal nem jár, ellenben megváltoztatása *városunk lakosságának nagy többségénél, minden szükség nélkül, a választás kegyelet érintéség mehető kellemetlen benyomást okozna.* Ez volt a presbitérium határozatának harmadik indoka.

A kassai ref. egyház presbiterei és lelkésze nagyon jól tudják, hogy nekik saját harangjaikat bármikor, tehát nagypénteken is meghúzzatni teljes és kétségszövehatatlan joguk van; de »*summum jus summa injuria,*« és igen sokszor nem azt szabad és nem azt kell keresni, hogy *quid juris?* hanem hogy *quid consilii?**

Én nem hiszem, hogy sokan lennének e becses lapok olvasói között olyanok, a kik föntebb ösmertetett és indokolt eljárásunk helyett inkább azt látták volna szivesen, ha mi meghúzzatjuk nagypénteken harangjainkat és ez által a rozgnyói mintára, *városunknak jelenleg példás bekeségben élő lakossága között egy kis parázs felekezeti viszálykodást, sőt harcot idéznék fel.*

Révész Kálmán.

* Egy kassai róm. kath. püspök: a látogatást sem adta vissza a kálmánista „szuperintendens“-nek. Szerk.

TÁRCA.

Ének a koporsónál.

— 18 éves ifjú felett. —

Dallam: „Komor gondok borongnak át” vagy: „Csak hadd folyjanak könyeink.”

Jaj! Virágnak, — szép virágnak
 Hervadása ez!
 Hajnallélynék — éjszakába
 Borulása ez!
 Annyi hittel és reménynek
 Kezdetét útadat
 Elnyeld mely éjszakából
 Kél-e virradat? ..

Sírdombodnak — Nyughelyednek
 Könnyel öntözött
 Pandájában porlik a por
 A porok között!
 De keservben, könyözömben
 — Közös vigaszunk:
 „Él a lélek, az örömben
 Majd találkozunk!”

B. S.

Temetési ének.

1. Oh! mi ne-héz jaj szó: El jő a ha-lál-junk; Nyit-va a ko-por-só, Be kell o-da szál-lunk.

Oh fáj-da-lom! A ha-lál vég-á-lom;

Ke-rül-jem vagy úz-zem: Fel-ta-lá-lom.

- 2. Örvendőnek, búsnak
 Itt a biztos vége;
 Dúsnak és koldusnak
 Ez a nyeresége.
 Anyánk a sír,
 A por s hamu testvér:
 Várnak áhitnak a
 Földi testér.
- 3. Így kell elenyésznem
 Ha a testnek élek,
 Ha becsesebb részem
 Nem az égi lélek.
 Oh! irgalom!
 Rettent a halálom!
 Szívem biztatságát
 Hol találok?

- 4. Oh! Uram, ki győztél
 Koporsón, halálom,
 Szívemen is győzzél,
 Birjad a halálom!
 Oh nagy király,
 Erőddel mellem állj;
 Benned állss, nyugtass
 Údval kínálj!

N—s.

KÖZÉLETÜNK.

A tornai ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A tornai ev. ref. egyházmegye április 7—8. napjain a zsarnói egyház kebelében tartotta meg ez évi millennáris tavaszi közgyűlését. Mint örültünk már jó

előre ennek a millennáris gyűlésnek! De örömről közöljük, hogy a mi szeretve tisztelt esperesünk odahaza betegen fekszik. Mindenik ujjonnan érkezőtől azt kerdeztük: hogy van ő? jobban van-e? eljön-e? míg végre megtudtuk a szomorú valót, hogy nem jön, mert nem jöhet!

Megnyitottuk tehát és megtartottuk a gyűlést ő nála nélkül; megnyitotta az ő szeretett apósa, mint legidősebb tanácsbíró, id. Kapossy György buzgó imával, áldattal, erőt, segédelmet kérve köztanácsosainkra az ezek urától.

Az ima elhangzása után Vécsey József, egyházmegyei gondnok mondotta el eszmékben gazdag, hazafiúi szellemtől áthatott millennáris megnyitói beszédét, minek végeztével az egész egyházmegyei gyűlés tagjainak ajakán megzendült a »Szózat« első versszaka. Csak ez után fogtunk hozzá a gyűlés egyes tárgyainak letárgyalásához. Mindenek előtt a főjegyzői hivatalra beadott szavazatok bontattak fel. Főjegyzői lett, szavazat többséggel, Ragályi Géza, szádellői lelkész.

Következett az esperesi jelentés, mely, esperesünk betegsége miatt, ha nem volt is oly terjedelmes, mint más alkalommal, de hű tükre volt egyházmegyénk mult évi egyházi s iskolai életének.

Ezen esperesi jelentésből kitűnt, hogy egyházmegyénkben a vallás erkölcsi élet nem hanyatlott; sőt inkább emelkedőben van. Fényes bizonyosság erre a kisdéd áji egyház, melynek hívei, önmaguk megerősítésével, a mult évben egy valóban gyönyörű kis templomot építettek; továbbá a luscái, szintén kisdéd leányegyház, mely — úgyszólván a semmiből — egy házat vett s azt iskolának és tanítói laknak célszerűen átalakította.

Egyházmegyénk a mult évben összesen 1704 firt 16 kr segélyt kapott. Az egyházi közalapra megajánlott járulékok befolyt 1 firt híján, mely mint bevethetlen, töröltetett; s így hátralek nincs.

Az országos gyámtarba a lelkészek által fizetendő belépési díjaknak minél könnyebben eszközölhető befizethetőségének kérdését egyházmegyénk úgy oldotta meg, hogy az eddigi megyei özevgy-árvatárból minden lelkész kamat nélkül visszakapja az általa befizetett összegzet.

Becserősítések is történtek. A perkupai egyházbá Fodor György, a szín petriúbe Nagy Barnabás, a b-lenkeibe Jakab János ifjú lelkészek becserősítettek.

Az egyházmegyei tanítói-testület azon tagjai részére, kik az ezredves kiállítást megénezi óhajtik, 20 firt segélyt szavazott meg közgyűlésünk a 2%—os tanítói nyugdíjalapból.

Előfordult közgyűlésünkön egy olyan eset is, hogy a megválasztott tanító a megválasztó egyházzal a közgyűlés napján levéllileg tudatta lemondását; az illető egyház kénytelen volt visszavenni bterjesztett bekebelezési kérvényét.

Egy fegyelmi ügy is foglalkoztatta a bíróságot. Több helyi érdeku ügy elintézése után, mint rendszeren, a zöld asztaltól a fehér asztalhoz últünk, a hol a szép pohárköszöntőkben nem volt hiány.

A zsarnói egyháznak, derék lelkészének s kedves családjának köszönet itt is a szíves vendéglátásért.

Simon Andor.

A máramaros-ugocsi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Folyó hó 8-án tartottuk Tisza-Ujlakon Csernák István esperes és Szöllösy Antal egyházmegyei gond-

nok elnöklete alatt. — Gyűlés előtt templomban voltunk, hol Ladányi Endre szép imát mondott.

A tanácskozást egyházmegyei gondnokunk nyitotta meg. Örömmel üdvözölte az összegyűlt híveket, buzdított mindnyájunkat a jelen körülmények közt szükséges hitre és egyház iránt való szeretetre. Megemlékezett az országos özevény-ára gyámintézet megalakításáról, hazánk ezredéves fennállásáról, melynek emlékére az egyházmegye a következő alkalommal ünnepélyes istentiszteletet és dísz-ülést fog tartani.

Az éljenzéssel kísért megnyitó beszéd után a szavazatbontó bizottság jegyzőkönyve olvastatott, melyből kitűnt, hogy *Horváth Menyhért* világi tanácsbíró utódául a presbitériumok összhangzó szavazatával *Krüszélyi Bálint* előbb egyházmegyei világi aljegyző választott. Valóságos lelkesüléssel fogadta közgyűlésünk e kijelentést, mely lelkesedést nöltön-nót ama tanulságos beszéd közben, melyet Krüszélyi az eskü letétele után mondott. Mily értékesnek bizonyosodott e beszéd, mutatja az, hogy egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett.

Ezeket kivül közgyűlésünk legfontosabb tárgyairól kívánok megemlékezni.

Ilyen volt *Szabó József*, péterfalvai lelkész indítványa, melyet az 1848-iki 20. t.-cikk megvalósítása céljából tett. Irjon fel az egyházmegye az országgyűléshez egyenesen; kérje, sürgesse, hogy az a nyomasztó helyzet, melyben egyházunkoszeink és lelkeszeink vannak, könnyebbüljön, javuljon. Az indítvány — természetesen — elfogadtatott, s a felirat megkötésére az elnökségen és indítványozón kívül *György Endrét*, ezt a mi jóakaratú és munkás tanácsbírákat kértük fel.

A közalap-bizottság jelentése szerint az esperesi számadás rendben van. Az országos közalapba egyházmegyénkbeli kilenc egyházközség adós hátralékkal, mely 232 frt 90 kr. A f. évi bevallás szerint fizetünk 867 frt 90 kr.

Az egyházmegyei milleniumi bizottság jelenti, hogy megállapította a következő közgyűléskor tartandó ünnepélyes istentisztelet és díszülés sorrendjét; továbbá, hogy a megyebeli lelkészek közül heten pályáztak egyházi beszéddel, melyek közül a legjobb 50 koronát nyer és szerzője fogja elmondani az istentiszteleten.

Az egyházmegyei lelkési özevény-ára gyámintézetre nézve pedig, miután az országos életbe léptetett, közgyűlésünk a következőleg határozott:

1. Az egyházmegyei lelkési gyámintézet f. 1896. év január 1-étől új tagokat nem vesz fel.

2. A mostani özevények és árvek a jövő években nagyobb jutalékban nem részesülnek, mint a mennyiben a múlt 1895. évben részesültek.

3. Az egyházmegyei gyámintézet a jelenben igény-nyel bíró tagjaiért az országos özevény-ára gyámintézetbe a belépési díjat (fizetésök 10⁰/₀-át) három részletben kifizeti. Ez igény-nyel bíró lelkészek megkérdendő, hogy a f. évi augusztus hó 1-ig nyilatkozzanak: fentartják-e továbbra is jogosultságukat az egyházmegyei gyámintézethez? A kik fentartják, azokért az egyházmegyei gyámintézet a belépési díjon kívül semmit sem fizet és fenmarad további kötelezettségök az egyházmegyei gyámintézet iránt. A kik nem tartják fenn jogosultságukat, azokért az egyházmegyei gyámintézet az első három éven át, az országosba évi díjakat (fizetésök 2¹/₂⁰/₀-át) kifizeti és megszűnik minden kötelezettségök az egyházmegyei gyámintézet iránt.

4. Az az 500 frt, mely eddig az egyházmegyei gyámintézetbe adatott az államsegélyből, továbbra onnan el-

vonatik és a szegény lelkészek segélyezésére fordítottatik.

5. A kik az egyházmegyei gyámintézetbe bármi címen hátralékkal tartoznak, kötelesek tartozásaikat, mostantól számítva, egy év alatt kifizetni.

6. Végül az egyházmegyei gyámintézetnek a gyámollítottak kihalása után fenmaradó része, annak idejében, szegény lelkészek fizetésének emelésére fordítandó.

Még mintegy húsz tárgya volt a közgyűlésnek, mely az nap délután 2 órára befejezte tanácskozásait.

Biki Ferenc.

Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Mult évi őszi e. m. gyűlésünk határozata értelmében, több mint egy fél századot meghaladó gyakorlat megszűntetésével, e. megynék Göncz helyett a sokkal alkalmasabb megyei központot, Kassát választotta gyűléstársa helyüül s ezen határozat értelmében ez utóbbi helyen ápr. 8—10 napján tartotta meg *Antalfy László* esperes és *Mezner József* gondnok elnöklete alatt tavaszi közgyűlését.

8-an reggel, 8 óraok a díszes ruhába öltözött ev. ref. templom tornyában megszólaltak a hívogató harangok, s midőn esperesünkkel élén a lelkési kar, a világiakkal egyesülve, $\frac{1}{2}$ 9 kor belépett az Urnak hajlékába, ott már díszes városi közönséget talált, a mely — úgy látszik — örült annak, és ünnepet tartotta magára nézve, hogy az egyházmegye kebelében gyűlésezik. A szép orgona-kísérettel — melyet ifjabb Gasko Gyula a főiskola volt szóniora kezelt — elhangzott ének után *Révész Kálmán* helybeli lelkész lépett a szószékre s alkalmasodván adván imájának, kérte az egék urát, hogy munkalkodásunk békés, sikeres, és áldásdús legyen.

Istenisztelet végeztével, ugyancsak esperes és gondnok vezetése alatt testületileg vonult az e. m. közönsége a vármegyeház nagy termébe, a melyet a megye nevében az alispán nagy szíveséggel bocsátott rendelkezésünkre. Itt esperes rövid buzgó imája után egyházmegyei gondnok állott fel, és mondotta el a következő megnyitó beszédét:

Nagy, e. m. közgyűlés!

Midőn a gyűlésnek minden itt megjelent tagját szívesen üdvözölöm, első sorban is a vármegye közönségének velünk szemben tanusított szíveséggét köszönöm meg.

Nt. e. m. k. gy! Kötelességemnek tartom, mivelőt tanácskozásunkat megkezdendők, megemlékezni azon eseményekről, a melyek mult tavaszi e. m. k. gyűlésünk óta e. megynékent erdeklőleg lefolytak.

Minden magyarnak keble feldobog, ha elgondolja, hogy ezer éves mult tekintetünk vissza; hogy ezer évvel ezeltől egy kevés számú lovas nép feljött keletnek pusztáiról, itt ebben az új hazában teljesen független, szabad nemzetet alkotni képes volt. Össze esett ez épen azzal az időszakkal, mikor a régi kultúr-népek, a görögök és rómaiak hanyatlottak. Hogy nehéz helyen, a hol a rómaiak sem bírták magokat fenntartani, e maroknyi nép nemzeté tudott átalakulni s feltudta tartani ezer éven az állapot, nagy államilakító képességének köszönhetően.

És ha visszatekintünk a multnak sokszor szomorú képre, s ha látjuk a Sajó és Mohács vértől ázott mezőt; vissza tekintünk a török hódolásra, és ha látjuk, hogy az elpusztult helyek most újra benépesedtek, s népünk eddig nem ismert arányban eloglalja helyét a nyugoti kultúr államok sorában; ha látjuk, hogy az országgot mindenfelől vasutak szelik keresztül; ha látjuk az emelkedett szabad szellemet; — büszkén tekinthetünk a jövőbe, hogy az ezer éves mult még fényesebb jövőnek lesz alapja, s nemzetünknek nagyobb állami függetlenség is fog

következni s büszkén gondolhatunk arra, hogy mind ezekben nem kis része van a szabadelvű intézmények iránt mindenkor lelkesedni tudó protestáns egyházunknak.

Nt. e. m. közgyűlés! Most röviden vissza akarok tekinteni az egyházunkat közelebből érdeklő eseményekre. Az egyházpolitikai törvények már végrehajtás tárgyai; ezen törvények a vallás-szabadság és szabad verseny előnyére hozottak, ezek egyházunkat is kétszeresen fogják ösztönözni, hogy a nehéz, de szép versenyben ne maradjon el a többi egyházak megéit. A felzavart kedélyhullámokat, a törvények tapintatos végrehajtása — reméljük — le fogja esdenesíteni, s végig fog rezegni minden szíven, hogy legfőbb a vallás szabadsága, és a felekezetiességen felül emelkedett békeesség; mert mindenkor legelső a haza boldogsága!

Nt. e. m. kgy.! A szorosan vett egyházi téren is örömeletes jelentőségű tapasztalunk. Megalakult végre valahára az országos lelkesítő özv. árva gyámintézet. Ez régi forró áhajtásunk volt, s most legalább jövőre nézve némi biztató kilátást nyújt, s a lelkesékek azzal vigasztalhatják magokat, hogy, ha kötelességeket híven teljesítik, családjuk nem fogja a nélkülözés kenyerét enni.

De nemcsak e téren, hanem más téren is történtek fontos lépések; nevezetesen a tanítói fizetések javítása tekintetében. Nincs ugyanis az országban olyan megye, a hol a tanítói fizetések emeléséről szülő törvény olyan terjedelemben lenne végrehajtva, mint épen náluk; igaz ugyan, hogy ezen a téren még messze el vagyunk maradván, s a tanítói hiány is nyomasztalag nehezíti reánk, s egyházmegyénknek épen oda kell irányítani figyelmét, hogy ezen hiányokat megszüntesse, annyival inkább, mert azt tapasztaljuk, hogy tanító leggyakrabban oly egyházban hiányzik, a hol az vallásos missiót teljesít, úgy nemzeti mint egyházi tekintetben. Reményem Nt. e. m. kgy. hogy egyesült igyekezettel, vallásos buzgósággal, ezen hiányokat is meg fogjuk szüntetni.

Most pedig magamat a Nt. e. m. kgy. szíves jóindulatába ajánlván, a gyűlést megnyitom.

A többszörös üljénzéssel kísért beszéd után, a díszes, s egyházunk jelesei közül többeket magában foglaló kassai egyház presbitériuma, Révész Kálmán lelkes és Comáromy István főgondnok vezetése alatt, jelent meg a teremben, s a nevezett főgondnok meleg szavakban üdvözölte az egyházmegyét, örömeinek adva kifejezést, hogy egy ily szép erkölcsi testületet, mint az egyházmege, kebelében tisztelhet. Ezen üdvözlőre a méltó feleletet esperesünk adta meg, megköszönve a szíves fogadtatást, kívánva „hogy a kassai egyházat, Abaujnak gyöngyét, az isten vezérére nyereségről nyereségre, erőfor-erőre.“ Időközleg elváltatott két világi tanácsbíró: Dobozay Pál és Naményi Gyula letezik az esküt, s miután az utóbbi az előbbinek nevében is meleg szavakkal ajánkodik az egyház hálójáig, a gyűlés a egyes lelkészek között széküket elfoglalják; majd az egyes egyházi küldöttek megbízó leveleiknek beszoigaltatása után, az esperes terjeszti elő gondosan szerkesztett, mindenre kiterjedő új jelentését, a mint következik:

Nt. e. m. közgyűlés!

A lefolyt 1895-ik év, melyről jelentésemet előterjeszteni szorosam van, nagyon fontos és emlékezetes év egy magyar hazánkra, mint ev. ref. egyházunkra nézve. Nemzetünk életében egy év-zred nagy határ ideje az, melynél hála buzdul szívünk az isteni gondviselés iránt, hogy e hazát annyi vész és vihar között mind ez ideig fentartotta, az anyagi és szellemi fejlődés fokozatán át, idáig elősegítette. Midőn az idők e nagy fordulatán nemzetünk özredévi kulturális törekvéseinek annyi nagy szabású vívmányait mutatja be a mivel világ előtt; mi is mint a magyar ev. ref. egyház tagjai — bár kényfey és tüntető zaj nélkül, melyért talán senki szemrehányással nem illethet — de emelkedett lélekkel s azon öntudattal ösztönöz a nemzet nagy ünnepeiben, hogy ev. ref. egy-

házunk, általános valláserkölesi missiója mellett, nemzetünk életére, fenmaradására, fejlődésére, előhaladására nézve becsülettel betöltötte azt a hivatást, a mit a nemzet Géniusza tőle megvárhatott. Sorsunk, érdekeink mindenkor azonosak voltak a haza sorsával és érdekeivel; a lelkiismeret-szabadságról viott küzdelmeink egyszersmind a hon szabadságáért, a társadalmi és polgári jogokért viott küzdelmek valának. Híven apolta egyházunk a vallás erkölcsi érzést, mely „minden országnak támasza, talpköve“: híven apolta a hazaszeretetet felvilágosodást, a nemzeti nyelvet és szellemet. Iskoláival, melyeket veteményes kerteknek tart, nevelés-oktatásügyi intézeteivel, melyeket nehéz viszonyai között áldozatokkal is gondozott, jelentékenyen közremunkált a köznevelődés s nemzeti fejlődés előmozdítására. Mindezekért távol legyen tőlünk a dicsekvés, hanem isten nevére térjen minden dicsőség, a ki nekünk mindaddig segítségül volt; csak merítsünk e vissza emlékezésből erőt az új ezredében előttünk álló munkáinkra.

Későbbet nem szenved, hogy magának az új egyházpolitikai reformnak megvalósulásához — a melyvel nemzetünk mult özredévi kulturálisanak sorát méltóan és dicsőségesen befejezte — meg volt a protestantizmus szellemének a maga előkészítő szerepe és hatása; hiszen e reform-műben épen protestáns eszmék — a szabadság, egyenlőség és testvériség elvei — mozogtak és jutottak érvényre. A reform-törvények a mult okt. hóban átmentek a gyakorlati életbe; átmentek pedig a nélkül, hogy a némelyek által fenyegetőben jósolt rázkódásokat idézték volna elő. Népünk az élet fontosabb lépéseit, s eseményeinél most is igénybe veszi — és pedig most már önszándától — a vallás áldását, az egyház közreműködését; és én reményem, hogy ezúttal sem lesznek ezek romboló hatásúak a vallás erkölcsi életre, a mire természetesen — a minden részre egyenlően szabadon hagyott téren — most már önmagunknak kell fokozott igyekezettel, egyházi és vallásos élet-működésünk minden erejével, és éberségével közreműködnünk.

Sajnos, hogy az eként szabad, megnyílt versenyben a mi egyházi életünk munkásainak még ma is nélkülözni kell a szabad mozgás feltételeit; lelkeszünk az új ezredév hajnala sem derítette fel anyagi helyzetünk megjavulásának várt örömeit. Az a 22 ezr forint, melyet az állam az egész ország ev. ref. lelkeszéi részére ily czélből juttatott, „vajmi kevés még s csekély mérvben enyhíti a megélhetés gondját. Pedig a nélkülözés leveri a munka kedvét, s szarnyát szegi a lelkesedésnek, megbénítja vagy legalább akadályozza az erők kifejtését. Szükséges, hogy e tarthatatlan helyzet javítására egyrészlől egyházi társaságunk saját körében tegyen meg minden tőle telhető; másrészlől az állam és törvényhozás előtt ne szüntünk meg sürgető szavainkat hallatni, hogy jogos és méltányos várakozásaink az 1848. 20 t.-c. megvalósításával teljesülésre jussanak.

Volt azonban a mult évnek egyházi életünkre nézve egy nagyon fontos, s eredményeiben kimondhatatlan áldásos alkotása, t. i.: az orsz. ev. ref. lelkesítő özv. árva gyámintézet, melyet hosszas évek sikertelen kísérletei, föl és letűnő tervezései után, egyetemes konventünk a mult évi nov. 21-én megalakított, és pedig nagy, hogy fennállását működését — az ez irányban több oldalról nyilvánult kétélyek és aggodalmakkal szemben — az orsz. közalaplóból megszavazott 100 000 frt. összegeggel teljesen biztosította. Egy ily millenniumi emlék ez, Nt. e. m. kgy! melyre egyetemes magyar ev. ref. egyházunk méltó büszkeséggel tekinthet, annyival inkább, mert ez saját erejéből létesített alkotása és a melyről különösen lelkeszi karunkra azon megnyugtató remény sugárzik alá, hogy köztjára feloldozott életük kiálvásává elhagyandó családjuk nem lesz kitűve többé a sors fagyáló hidegének, a nyomor és inség rémeis jövőjének, és az a megnyugtató tudat bizonyára emeli és fokozni fogja erejüket pályájok küzdelmeihez, — sőt talán köthetünk némi reményt ahhoz is, hogy ezen intézet életeléptetésére az újabb időben szembetűnően mellőzött lelkesítő pályát vonzóbbá és keresetesebbé teszi. Nekem bizalmam van, hogy ev. ref. egyházunk közűnsége kedvező hajlamaiba veszi ezen intéze-

tet; lelkesíti karunkra tekintve pedig semmi kétségem nincs, hogy az a kötelezettséget, melyet az intézet alapjainak összerakása — különösen a kezdő éveken reánk róv, bármi nehezék legyenek is anyagi viszonyaink, mindnyájan készséggel és pontosan teljesítünk.

Ezen általánosságban tett előterjesztés után, örömmel jelenti az esperes, hogy egyházmegyénkben a vallás erkölcsi élet megnagyott; sőt a multhoz képest még lendületet is nyert az által, hogy több helyen a belmissió is megindult s vallásos összejövetelek tartása. Hasznos olvasmányok terjesztése, népkönyvtárak, énekkarok alakításával hat és munkál. Az egyháziasság mellett tesz tanbizonyosságot azon szép áldozatkészség is, mely szerint az évi adakozások összege e. m. ben 12.311 frt. 90 kr. az építkezések pedig 27.408 frt 69 kr. Az egyházak vagyoni állapota a mult évről a következő: bevétel 72.465 frt 53 kr., kiadás 60.786 frt 76 kr., maradvány 11.698 frt 77 kr. Töképenze van az egyházaknak 141.525 frt 51 kr., terhelő adósságuk 21.589 frt 51 kr.

Egyházmegyénk statisztikai adatai: lélekszám 33,092, született: f — 691, nő = 656, összesen 1347, meghalt 458 fi, 441 nő, összesen 899; házassodott 241 tiszta pár, 75 vegyes, összesen 316; hitvallást tett: 312 fi, 344 nő, összesen 656; áttért 6 fi, 3 nő; kiért 6 fi, 8 nő.

Az egyház-látogatási jegyzőkönyvek alapján 87 iskola közül kitűnő volt: 20, dicséretes 35, kielégítő 24, gyenge 3, nincs tanító öt helyen. Iskoláink közül államilag segélyezve van eddig 47; 6—300, 41—400 frtra.

Esperesünk nagymérvű elfoglaltatása mellett tesznek bizonyosságot a következő szakmok: A mult év folyamán beérkezett hozzá 973 úgyirat. Ő kibocstatott 1151 hiv. levelet; ha még hozzá veszünk, hogy személyesen is sok helyen kellett megjelennie, bizonyára csak hálások lehetünk iránta, s legmelegebb köszönettel tartozunk neki, hogy e. megyénk ügyei mégis oly ékesen és szép renddel folynak. Már itt említem meg, hogy a jelentő iverk alapján az országos ev. ref. lelkesítő árva és gyámintézetbe e. megyénk 35,795 frt 96 kr. lelkesítő fizetés után, belpécsi czimen (10%) 3,579 frt 59 kr., évi járulék czimen (2 és $\frac{1}{2}$ %) 894 frt 69 kr. fizet be. Szegénységünk tünteti fel eme kimutatás; 68 lelkesítő állomás közül csak 6 nak van 800 frton felül jövedelme, 26—é 500—800 frt közt van, 36-nak 500 frton alól esik.

Egyházmegyénk már régóta hiányát érezte egy tanácskozási szabályzatnak, s annak elkészítésével még a mult évi tavaszi gyűlés alkalmával egy küldöttséget bízott meg; mely küldöttség beterveztet javaslatát a közgyűlés hosszabb eszmecseré után, több változtatással elfogadta, s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni rendelte.

Az országos özvegy s árva gyámintézet megalakulásával beállott azon eset, hogy pár év óta léteített saját e. m. gyámintézetünk eddigi kezelését is meg kellett változtatnunk; már megalakulása alkalmával kimondott ugyan, hogy ha az országos gyámintézet létesül, az eddig befizetett pénz arányában az országos gyámintézetbe minden lelkesítő teljesíti a fizetést, vagy kiki az ő befizetett pénzét, kamattal együtt visszakapja. Ez így elintéztetnek is látszott, azonban gyámintézetünk tagjaival szembe azon kötelezettséget is elvállalta, hogy özvegyei vagy árva részére 1898 évtől kezdve, folyóvá teszi a 100 frt gyámdíjat; és most ilyen két özvegyünk van, kik arra igényt tartanak, s kérényüket ez irányban be is terjesztették; hosszabb eszmecseré indult meg. Voltak, kik a férjeik által befizetett részvény visszaadását; ismét, a kik a két özvegy részére 898-tól, a szabályzatnak hivatkozva, a 100 frt évenkénti kiutalását kívánták; végre

is azon közvetítő indítvány fogadtattott el, hogy az eddig befizetett részvény, ne — mint őszi közgyűlésünk határozatilag kimondotta — kamataival adassék vissza vagy fizetessék be az egyének helyett az országos gyámintézetbe, hanem *kamat nélkül*, s a behagyott kamatoknak kamatai két egyenlő részben megosztva fordításban a két özvegy gyámintézeti járulékaul, mely azonban egy-egy részre 100 frtot meg nem haladhat.

Egyházmegyénk a tornai e. m. indítványát, mint nemes czélzatut elismeréssel üdvözli; azonban az ajánlott kiviteli módozatokat jelen egyházi viszonyainkkal ellentétben állónak s legalább egyelőre kivihetetleneknek tartja. Ennélfogva az indítvány érdemleges tárgyalásába nem is bocsátkozik, hanem annak elintézését a főt. e. ker. bölcsességére bizza.

Több egyházközség be akarván vonni egyházi adózárol a külbirtokosokat is, kik azonban, a régi gyakorlatra hivatkozva, nem hajlandók fizetni, az ilyenekkel szemben az illetők az egyházi törvény 247 §-hoz utasítanak.

Anyagi ügyeink hü kézben vannak *Irányai Ferencz* pénztárnoknál. Hét pénztár mult évi forgalmának beterveztett számadása elismerés s köszönet nyilvánítás mellett hagyatott jóvá. A kezelése alatt álló vagyon értéke 123,092 korona 42 fillér; hasonló pontossággal számol el fia Irányi Barna dékán is a kezelése alatti vagyonról.

A levéltárnak Gönczről Kassára való áttétele elrendeltetett, s annak kezelőjül Révész Kálmán választott meg. Az országos gyámirt pénztárnoka Irányi Ferencz, a tanügyi bizottság elnöke Kovács Béla lett.

Egyházkertületi küldöttek az einökségen kívül: Füzü János, Révész Kálmán, Oláh Péter lelkesítő, Bárczay Ödön, Csoma István és Naményi Gyula világi részről.

Több tanító-változás és kharta megerősítés történt. Kőrösy István Krasznay-vajdai elagott lelkész fél fizetéssel nyugalomba ment, az egyház felügyeletével a szomszéd szárszaji lelkész bízott meg. A fegyelmi és közigazgatási bíróság 12 esetben működött.

A közel 100 számot meghaladó tárgysorozat, a mely legnagyobb részben egyházaink, s egyesek magános ügyét foglalta magában — s így közérdekkel nem bírnak — nagyon sok időt vett igénybe; ugy hogy azok közül a kevésbé sürögősek elhagyásával a gyűlés 10-én délben véget ért.

A Schalkház-szálló nagy termében 8-án d. u. 2 óraker, gondnokunk sziveségéből, díszesen felterített, s jó korlati borokkal megrakott aztalok várták a közgyűlés tagjait. A lelkesítő karon s a tanítók képviselőin kívül ott volt a megye főispánja, a beteg alispán helyetteseként is főjegyzője, a város polgármestere, a kassai presbiterium majdnem teljes számmal, kik között képviselve volt a királyi tábla, törvényészék, megye, mérnöki hivatal, gazdasági és real iskola és a polgárság. Ott volt gondnokunk gondnok testvére is. Folyt a toasztok árja. A gondnok a legelső magyar emberét, esperes a gondnokot, az utóbbi a lelkesítőkét, a főispán a szabadság zászlóját magasan lobogtató protestantizmusért, annak jelen volt képviselőjeért, az abauji egyházmegyéért ürtet poharat. A legszivhez szőlőbb, könyveket szembe csalo volt a Mecner Béla toasztja, ki kelles szavakkal kérte testvérét, hogy legyen azon egyházmegyének, melynek vezéréül választották, valóban édes atyja, s a nála levő tehetségek szerint eddig is tapasztalt buzgóságával az egyetem ev. ref. egyháznak munkás, hü fia; mely kérését testvéri csök erősítette meg. Nem feledkezünk meg kerületünk vezérjáról: szeretett püspökünk, s főgondnokunkról sem. A magasabb színvonalon

álló toasztozok — mint azt egy jelen volt igen tekintélyes egyéniség megjegyezte — és az ezer éves mult oly lelkesedésbe hozták a közönséget, hogy egy szivvel-lélekkel, felállva dalolta el a Szózatot, és a Himnuszt. Ebed végeztével a toasztozok száma 30-ra szaporodott fel. Sok tanúsággal, s kellemes hangulattal az esteli órákban oszlott szét a közönség.

Ujj József.

Kolozsvár — Enyed.

(Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése.)

... A kolozsvári theol. facultásnak megalapítása a nagy-enyedi Bethlen collegiummal, annak érdekében szemben teljességgel nem aggressiv jellegű, a kik ezt így fogják fel, — tévednek. Annak, hogy ez alkotás nem aggressiv jellegű: megcáfolhatatlan bizonyítéka ama conciliáns előterjesztés, melynek kapcsán a tárgysorozat rendjén a Bethlen-collegiumnak saját akadémiája fenntartási ügyére vonatkozó kérelme tárgyalásra kerül. Kéréssem tehát az, hogy ... ne engedjünk sorainkban *rest ultetni a belviszálynak*, a mely ... a külvilág előtt gyöngöcségnünk szomorú képét mutatná. ...

Azért időttem szóról-szóra *Szász Domokos* püspök úrnak múlt évi püspöki jelentéséből eme szavakat, hogy a t. olvasó teljesen tisztázza fogalmat nyerhessen arról, (olvasván az alábbiakat is): mennyire és milyen hamarosan megváltozhatnak az ember véleménye, — még ha püspök is!

Mikor a mult évi kerületi gyűlésen a nagy-enyedi iskola örüllő a püspök eme szavait hallották: elfogadták a nyújtott útlejzopot minden utógondolat nélkül; nem akartak dissonans hangot vegyíteni azon ünneplőnek hymnusába, a melyen ott volt ev. ref. egyházunk egyeteme, mert a püspök fenti szavaiban teljes biztosítékot nyertek arra nézve, hogy az enyedi theologia nem marad tanárok nélkül.

Am mikor csakugyan betöltésre kerül a sor, — és az igazgató tanács a pályázók közül csak egy nyilvántartott kompetensnek, a többieket pedig mellőzött kivánja oly alapon, a minő alapon mellőzni kellett volna a kolozsvári facultásnak két tanárát is; és a mikor az igazgató tanács akadályokat gördített azok elé, a kik magántanári vizsgát akartak tenni: — akkor vették észre az enyedik, hogy ama szavak csak arra valók, hogy a gondolatot eltakarják; s ha valakinek még *ezek után* is voltak kételyei, azokat bizonyára teljesen eloszlatta a mai közgyűlés lefolyása.

Azokhoz, a melyek e feloszlástól közgyűlésen történtek, az olvasók tájékoztatására meg kell jegyeznem, hogy a napi lapok (a »Telefon Hirmondó« nyomán) *egyoldalulag* és úgy tüntetik fel az egész gyűlés lefolyását, hogy a békés kiegyenlítés nem a püspök és pártja, hanem az elnökség jó akaratán mult. En legjobb tudomásom szerint iron meg referatám, az ítélet a közönség dolga.

* * *

A gyűlést Szász D. püspök imával, Bethlen Gábor gróf egy szép beszéddel nyitotta meg, a melyet Réthy L. tanfelügyelő indítványára jegyző könyvbe vettek. Kérte ebben a gyűlés támogatását, jóakarátát, különösen most, midőn oly fontos ügy van napirenden, mint az enyedi theol. akadémia ügye. Felemlítette azt a missziót, a melyet egyházunk nemzetiségi vidéke teljesít; a kolozsvári facultás megnyitását, a millenniumban való részvételmünk.

Több aprólékos ügy elintézése után, *Zeyk Dániel*

főispán, s az enyedi főiskola gondnoka egy szép beszéd kíséretében határozati javaslatot nyújt be, a mely szerint az enyedi theol. akadémia ügye tárgyalassék először, nem úgy mint a javaslatban van, utóljára, a 3-ik napon, a mikor a közgyűlés tagjainak nagy része eloszlott. Kéri továbbá, hogy a püspök még ma délután (április 11.) hívja össze azt a bizottságot, a melynek a tanárok választásáról kell javaslatot adnia.

Szász Domokos püspök ezt ellenzi. Nem fogadhatja el azt sem, hogy ő ma délután hívja össze a bizottságot, mert előbb az igazgató-tanácsnak azzal jelentését kell meghallgatni, a mely bőven szól arról, *hogy vajjon van-e szükség az enyedi theol. akadémiára?*

Tájékoztatóssal meg kell említenem még, hogy a közgyűlés tárgysorozatának 11-ik pontja így szól: a) A papképzés *egységes* fejlesztés érdekében teendő intézkedések; b) A nagy-enyedi theol. akadémiával betöltendő tanszékekről. Az a) pontban szerepelt az, a mire a püspök beszédében hivatkozott, hogy van-e szükség az enyedi theol. akadémiára? A cél tehát az volt: elfogadtatni az igazgató-tanács jelentését, a mely után a b) pont magától eliesik. Erről a jelentésről a közgyűlés ellenzéki tagjai semmit se tudtak, csak az utolsó pillanatban hozta valaki tudomásukra — *bizalmasan*.

Zeyk Dániel választott ismét a püspöknek, fenntartva határozati javaslatát. *Sándor József* kijelenti, hogy a püspök által a mult közgyűlésen hangoztatott *béke* oly eljárás mellett nem igen jön majd létre, és állam-csinnynek nevezi azt, hogy oly törvénytelen módon akarják becsempészni az enyedi theol. akadémia eltörlesztését célzó javaslatot; s hogy a mult évi közgyűlés egyhangulag kimondván a megüresedett tanszékek betöltését, ily javaslat felett tanácsoknál nem is lehet. Pápai basáskodásnak nevezi a püspök eljárását, reformokat ajánl.

Szász Domokos szerint téves felfogás az, hogy egyik közgyűlés valamely előbbinek a határozatát nem változtathatja meg, és figyelmezteti az elnököt, hogy a vita ilyen folyása nem engedhető meg, a mit az elnök nem fogad el, mert ő tudja kötelességét.

Kovács Albert pesti theol. tanár, kerületi képviselő, szintén tiltakozik ez eljárás ellen. A püspök azt hiszi, hogy más vak, hogy csak neki van esze. Annyi neki is van, a mennyivel nagyon könnyen beláthatja, hogy a nyomtatott jelentést miért küldték meg csakis azoknak, a kikről biztosan tudták, hogy Enyed ellen fognak szavazni. Direct kérdést intéz a püspökhöz és határozott választ kér arra nézve: — igaz-e, hogy az igazgató-tanács mindenkép az enyedi theologia eltörlesztésére törekszik?

Szász Domokos kijelenti, hogy ő *most* nem válaszol, de ha eljön ennek az ideje, biztosan meg fogja adni a választ.

Kovács Albert viszonzalásában kijelenti, hogy az erőszak ellenében ők is erőszakot fognak alkalmazni.

Gyarmathy Zsigmond és *Kovács Elek* a püspök álláspontjára helyezkedik, *Bartha Miklós* és dr. *Szédcsery Lajos* pedig a *Zeyk Dániel* javaslatát pártfogolja.

Bethlen Gábor gr. elnök kijelenti, hogy neki nem volt tudomása az egész ügyrendről, mert csak az utolsó pillanatban bízták meg a gyűlés vezetésével, ideje a javaslatok átnezésére nem volt. Minthogy pedig a vita folyama alatt arról győződött meg, hogy az igazgató-tanács furfangos módon akarja becsempészni az enyedi theol. akadémia eltörlesztését, alapjainak felhasználását célzó javaslatát: — ő, támaszkodva a mult évi közgyűlés határozatára is, melyben kimondották a tanszékek betöltése; ő, mint a törvény őre, e felett a vitát nem enged meg és a *Zeyk Dániel* indítványát elfogadottnak jelenti ki.

Tíz percnyi szünet után *Kolozsvári Sándor* szólni akar. Az elnök megkérdézi, mihez akar szólni? Kolozsvári, rea sem ügyelve, akarja pertraktálni az előbbi ügyet, a mire az elnök megvonja tőle a szót, s d. u. 4 óráig felfüggeszti a gyűlést.

Délután 4 órakor br. Zeyk József egy bizalmatlansági nyilatkozatot ad be az elnök ellen, beszélni akar oly lármá és oly ingerültséggel között, a milyenre a legöregebb képviselők se emlékeznek.

A mikor az elnök nagy sokára szóhoz juthat, kijelenti, hogy a mennyiben a kedélyek nagyfokú izgatottsága a higgadt tanácskozást lehetetlenné tette, elnöki jogánál fogva, a gyűlést *feloszlatja*.

A feloszlatus után Kolozsvári Sándor a püspök pártját értekeztetve hívta össze, a melyből egy kuldött-ség ment az elnökhöz, kérdést intézve, hogy ragaszkodik-e a feloszlathoz? Az elnök kijelenti, hogy *ha az igazgató-tanács titkos javaslatát mellőzik és ha az egyedi tanácsok betöltését tárgyalják előbb*: abban az esetben kész a béke, hajlandó elnökölni. *A püspök és pártja ezt nem tartván elfogadhatónak*, a gyűlés véglegesen elszlott.

Más nap, vasárnap, a iljú papokat szentelték fel; a püspök jubileuma tartatott meg délben egy nagy ebéddel, estve fátylányennel.

Igy végződött e sok reményvel bizató közgyűlés; folytatása lesz talán (?) május végén, s köszörülnek rea a kardokat az erdélyi ref. egyház dicsőségére.

Egy jelenvolt.

Az alsó-zempléni egyházmegye tavaszi gyűlése.

Az alsó-zempléni egyházmegye f. hó 14. és 15. napján tartotta meg tavaszi közgyűlését Sárospatakon. Különös érdekeséget kölcsönözött a gyűlésnek s úgy az egyházi, mint a világi tagokat nagyobb számban vonzotta össze egyvált volt esperesünknek, néhai Kopré Ferencnek ez alkalommal megtartott emlékünnepe, másrésztől az új esperesnek, *Keresztúri Józsefnek* és rajta kívül 6 újonnan választott egyházmegyei tisztviselőnek ünneplés beigtatása. Valóságos tisztújítás számba ment s bármely egyházmegye életében ritka eset, hogy egyszerre hét új tisztviselő esketessék fel hivatalába.

A közgyűlést megelőző napon a számvézők és tanügyi bizottság tartották meg rendes ülésüket. Ez utóbbinak papi elnöke, *Czinke István*, elválasztott rimaszombati lelkész, beadta lemondását s érdemei jegyzőkönyvben örökítették.

Ápril 14-én d. e. 9 órakor kezdődött a közgyűlés. A főiskola materemének ablakába kitűzött zászlóaloból s a főiskola nagy csengetyűjének ünneplés hangja hirdette, hogy előbb a kegyeletet emlékezet adóját rója le az egyházmegye volt egyházi vezére iránt. Az egész egyházmegyei közönség komoly hangulattal vonult fel az materembe, az emlékünnepe helyére. — Az egyházmegyei képviselőknél kivül a főiskolai tanári kar s a tanulói ifjuság is tömeges megjelenésével rotta le a megboldogult iránti kegyeletét, a ki a főiskolának is hivatalos igazgató-tanácsosa volt. A XC. Zoltár első két versének elénekése után Keresztúri József, az új esperes lépett a szószékre s szívből fakadó imával kérte a Mindenható áldását a közgyűlés munkájára, önmagára, elnöktársára, s boldogult elődjének emlékére, a régi és új tisztikarra.

Az esperes ezen — mondhatni — székfoglaló imája után Komjáthy Gábor, egyházmegyei főjegyző tartotta meg

* A pályázat kihirdetése előtt kellett volna a döntő határozat megvívni. Így a pályázók is sűrve vannak!

Szerk.

az emlékbeszédet Kopré Ferenc felett. A nagy gonddal készített és szépen előadott emlékbeszéd mindigdíg leköttete a hallgatóság figyelmét s feléidete lelkünk elé a páratlan szorgalmú, puritán jellemű s szelid lelkű esperest, kinek élete valodí mintája volt egy egyháznak élő s annak ügyét mindig lelkén viselő lelképásztornak. Az emlékbeszéd valóban megértemelte a figyelmet, melyben részesült; az egyszerű életrajzi adatokból egész kerek jellemrajzot állított elő a szónok s a megboldogult ifjúkorát, diáketét, az akkori ifjusági mozgalmakat, valamint esperesi működését igaz vonásokkal és megkapóan ecsetelte.* Egy énekesv élenléke után az materemből a gyülesterembe ment le a gyülekezet, hogy kegyelettel áldozván a multnak, hozzáfogjon a jelen munkájához.

A tulajdonképeni gyűlést *Meczner Béla*, egyházmegyei gondnok lekes beszéde nyitotta meg, melyben jogos önrzettel hivatkozott a prot. egyháznak hazánk történelmében fejlegyett érdemeire, hazafiasságára s emlékedet hangulattal hívta fel az egyházmegyét az új ezredében leendő hasonlözemű munkálkodásra. E szép beszéd egyik legkimagaslóbb mozzanata volt az egész gyűlésnek s méltán megérdemelte az utána felzúgó éljeneket (Lásd ebből! Szerk.)

A tárgysorozat legelső pontja az új esperes, Keresztúri József, semlyéni lelkész ünneplés felavatása volt. A gondnok felhívására egyházmegyei főjegyző felolvassa az eskü mintát, melyet az esperes megindult hangon mond el utána. Az eskü szavainak elhangzása után Meczner Béla gondnok egy igazán szívből fakadó s a protestantizmus s közelebb egyházmegyéi iránt érzett mélyeség szereteteről tanuskodó beszéddel üdvözli az új esperest, mint leendő elnöktársát, felkérve őt, hogy kormányozzon és elnököljön bölcsen, higgadtan, szeretettel és igazsággal, legyen elnéző a tévedő, de kéréletlenül szigorú a bűnös iránt. Riadó éjlenzés fogadta újból szeretetl fogondókunk szavait, mire az új esperes egy hosszabb s részben polemikus jellegű beszédben mondja el köszönetét, melyelyt az egyházmegye s elnöktárs iránt tartozik s kéri az egyházmegyét: fogadja őt bizalommal és szeretettel. Az önrzetes hangú beszéd után felhangzott az éljen s ezzel az egyházmegye esperesi széke hivatalosan is betöltött.

Ezután olvastott a szavazató bizottság jelentése, a mely szerint az egyházi tanácsbírói állást, a szavazatok abszolút többségével, *Bálint Dezős*, sárospataki lelkész nyerte el, a második egyházi többséget pedig *Zitós Bertalan* pthrügyei lelkész 28 szavazatával szemben, egy szavazat többséggel, *Ólvey János*, n.-rozvályi lelkész. Három szavazat nem érkezett be. Miután a mult szeptemberben megejett szavazató felbontáskor a világi főjegyző s 2 világi s 1 egyházi aljegyző állás már betöltött, de az elválasztottak akkor még nem voltak feleskethetők, gondnokunk felhívja egy ezeket, mint a ma megválasztottakat az eskütételre. Érdekes látvány volt az egyszerre feleskű 6 egyházi hivatalnok, a kik arcvonalat képezve, szívükre tett kézzel, egyszerre mondták el az esküfórárt az egyházi főjegyző után. Az újonnan feleskett hivatalnokok ezek: *Bálint Dezős*, sárospataki lelkész, egyházi tanácsbíró, *Vitányi Bertalan*, szerencsi ügyvéd, világi főjegyző, *Hézer Emil* tállyai, *Ólvey János* nagy-rozvályi lelkész, egyházi aljegyző, *Dr Fínkey Ferenc* sárospataki jogtanár és *Dr. Pilissy Nándor* király-helmei szolgabíró, világi aljegyző. Egym. gondnok az eskü letétele után szívélyes szavakkal üdvözli az új tisztviselőket s buzdóságra és ügyszeretetre kérve őket, az egyházmegye nevében örömet fejezi ki, hogy a tisztikar ilyen formán teljesen ki van egészítve s új erőkkal van meg-

* Mihelyt körülményeink engedik, azonnal közölni fogjuk. Szerk.

frissítve. A felavatottak nevében a két első helyen említett mondot rövid köszönetet az egyházmegye bizalmáért s tett ígértet az illetők ügybizgató tőrekvéséről.

A délelőtt ezzel és egy kellemetlen incidens felelt hosszabb vitával, melynek csak a gondnok tapintatos fellépése vetett idejében véget, jóformán el is telt és csak 2 választás ejtetett meg délelőtt. Nevezetesen az eltávozó s egyházmegyénkben viselt hivataláról lemondott Czinke István helyett a tanügyi-bizottság papi elnökevé *Bilint Desző*, tanácsbíró választatot meg; egyházközségi képviselőül pedig megválasztották: egyházi részről *Tóth Lajos, Gecsei Péter* és *Kónya András*, világi részről *Szinyei Gerzson, Kóczán Miklós* és *Meczner András* tanácsbírák.

Délelőtt érdekes eseményeit a szokott helyiségben, a „Vadaszkúrt”-ben, közeleb jezte be, a hol persze nem hiányoztak a zamatos pohárköszöntők, melyek közül meg kell említenünk a Komjáthy főjegyzőt, ki az egyházmegyei gondnokot köszöntötte fel, mint olyat, a ki fiatal létre idős tőlggyé nőtte ki magát s ma már neki van fiatal csemetéje elnöktársra személyében, hol addig ő volt a fiatal csemete az öreg Kopré tisztas alakja mellett. Egy huzamban a fiatal csemetét is felköszöntette. Fájdalmasan jól esett a Czinke István tőszja, ki egyházmegyénkbeli elköltözendő lévén — szokott humoros modorában — megindítóan búcsúzott el egyházmegyénktől a fehér asztalnál is. Nagy hatást kellet a többek közt s mindenkit szívén érintett egy főiskolai tanár köszöntője, a ki a prot. tanár és a lelkesek közti jó viszonyt hangsúlyozta és ennek ápolását költötte a jelenlévők szívére.

A délután folyamán és másnap ápril 15-én létezte el az egyházmegye a folyó és az újonnan feltermült nagy számú ügyeket a melyek közül, rövidség okáért, csak egynehányat említek meg.

Igy nevezetesen: az egyházmegyei gyamintézet végleg lezámolt az összes nyugdíjasokkal s ezzel működését megszüntette.

A tiszta lúci egyház eléggé ismeretes ügyét az egyházközségi bíróság egyházmegyei közgyűlésünkön téven vissza illetékes elintézés végett, a t. lúci egyháznak újabbban beadott azon kérvényére, hogy oda Kényeressy Árpád, volt lúci segéd-lelkész legyen meghívható, szavazat útján kimondotta egyházmegyei közgyűlés, hogy o meghívást nem engedheti meg, amennyiben előbbi álláspontjához híven, Kényeressy Árpádot meg állást sem tartja II. osztályú egyházra minősítettnek.

Tárgyalott Vécsey József, tornai gondnok indítványa a lelkesít hivatalk rendszeresítése és a javadalmazás egységesítése tárgyában. Egyházmegyénk meg lévén győződve az indítványozó nemes intenciójáról és az egyház iránti jó akarataról, az indítványban kitűzött célokat, t. i. a lelkesít helyzetének javítását s az egyházi adózás helyesebb megállapítását elvben elfogadja; de nem fogadhatja el, mert nem tartja életrevalónak az indítványban foglalt módozatokat, sem az indítvány indokait, miután azok egyenesen a centralizáció hoznak be ref. egyházunkba, a mi pedig alkotmányunk alapelveibe ütközik. Hanem célszerűbbnek tartja az eszme keresztülvitelére erősebben megsürgötti a kormánytól a 1848: 20. t. c. megvalósítását s azt, hogy a kormány ne alamazzná, de valódi segélyt adjon egyházunknak. Ajánlja továbbá a főtiszteletű egyházközséletek, hogy az egyházi adózás helyesebb keresztülvitelére, különösen tehetősebb egyháztagjainak nagyobb mérvű megadóztatására az egyházközséletek a konvent útján tegyen intézkedéseket.

A megyaszói egyház tanító-választása ügyében, hol 22 pályázó tanító közül, 20 oklevés tanító mellöz-

tével, egy oklevéllel nem bíró tanító választatot meg, a megyaszói egyház határozata megütőközéssel vétetett tudomásul és az egyház utasított; hogy a tanítói állást július végéig okleveles tanítóval töltsse be.

Egy bizottság küldetett ki a tanácskozási rend kidolgozása végett, melynek jelentése az ősi egyházmegyei gyűlésre adandó be.

Az eddigi szokástól eltérőleg, a jegyzőkönyv hitelesítése nem a közgyűlésen történt, hanem azon célból, hogy a jegyzők alaposabban dolgozhassák ki az illető pontokat, a hitelesítés egy bizottságra bízott, mely e célból ápril 23-án fog összejúlni Sárospatakon.

Referens.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Püspöki jubileum.** *Szász Domokos*, erdélyi püspök f. hó 12-én ülte meg 10 éves főpásztorokodásának örömlünnepét. Nem ilhette zavartalan boldogsággal, mivel egyik merész s legkedveltebb alkotására, a kolozsvári theol. facultásra nem tette fel a már elkészített záró követ, a koronát. E nélkül is volt azonban mire viszsza tekintenie; mert — legynék bár felőle s olykor szédültes előre-törtetése felől ellentétes véleményben — kétségtelen marad az s ellenfelei is kénytelenek róla elismerni, hogy ő ott, abban a sokféle érdek által sokféle fépett ország-részben annyi emléket állított nevének, annyi tisztas újítás és építés által erősítette a ref. egyházat s ezzel a magyar faj suprematáját hogy lehetetlen róla bizonyos ítéslő csodálkozás nélkül megemlékezni. Egyéniségének absolutistius jellege is soha nem szünetelő alkotási vágyából nyeri táplálékát s ez termi számára az ellenfeleket s a kikerülhetetlen keserűségeket is Részükről a legmélyebb sajnálattal gondolkunk arra az elmégesedett haragra, a mely erdély-részi testvéreink között a nagy érdek-összetűzközések miatt s az alkotmányos elvek rovására évek óta foly s a mely épen a püspöki jubileum idején is teljes erejében tört ki s testvéri szívünk elnémíthatatlan aggodalmi között kívánunk a jubiláns férfinak szerencsét a háborgó tenger lecsapításához s az egész ev. ref. egyház dicsőségére szolgáló békés alkotásokhoz!

— **Mitrovics Gyula beigtatása**, mint jelezük is, f. hó 12-én történt meg egész Debrecennek és a vidéknek is élénk érdeklődése mellett. Kezdődött a nagy templomban, a mely szüfölség megtelt minden rendű-rangú közönséggel, folytatódott a presbitérium disz-közgyűlésén s végződött a Bika-szálloda díszteremben. Beközönsödött az ő mesteri gyakorlatosságával Rom. I. 15—17-re építette s az ellenfelei is meggyőzők hitvallást tett az ő, már előre is magyarázatokkal kísért hitéről, hitbeli meggyőződéséről s kiderült hogy Názáretből is származhat jó. Istenisztelet után a presbitérium helyiségében és nevében Kiss Aron üdvözölte Mitrovicsot mint a presbitérium új tagját s mint papot, s a méltó válasz után K. Tóth Kálmán indítványára elhatározott, hogy a beközönszön beszédet több ezer példányban kinyomatják és szétosztják. Simonffy Imre polgármester-főgondnok üdvözölte végül az új lelkeszt s indítványozta, hogy a presbitérium disz-közgyűlés lefolyása — emlékeztető okáért — a jegyzőkönyvben részletesen megörökíttessék. A 150 terítékű közönségben Mitrovics Gyula Kiss Aron és Wolafka Nándor püspökök között ült. Sokan versenyeztek őt beközlőre őlni s a fehér asztalnál a felekezeti torzalkodásnak még árnyéka sem mutatkozott. A debreceni lapok a teljes meglepődés és öröm hangján szólnak az új lelkes első fellépéséről, a ki pedig új lakásán szerzett torok-baja miatt nem mutathatta meg magát teljes szónoki valóságában. Isten segítse többről-többré!

— A sárospataki főiskola millenniumi ünnepélye — sok kénytelen-bizonylatokandós után — május 9-re van elhatározva. Egy bizottság megállapította már a programot is, a mely szerint az ünnepély a főiskola imatermében, kertjében és az ez alkalomra kipadlózott tornacsarnokban fog lefolyni. Az alkalmi ima tartására *Kun Bertalan* püspök urat kérte fel. A tanári kar ünnepi szónoka *Dr. Zsindely István*, a jogakadémiai szakelőke lesz. Az ének- és zenekar hazafias darabokkal, az ifjúság hazafias költemények szavalásával, disztornázással vesz részt az ünnepélyben. Déliben közbéd, estve táncmulatság lesz a melyre a meghívók már legközelebb szétküldöttek. Megelőző estve a várost kifogják világitani s az ünnepnapra fellobogózzák. A tanítóképzéde, a város, a népisokák szintén május 9-én tartják millennaris ünnepélyüket. Sárospatak a tiszánimnei kerület szellemi központja; szeretjük hinni, hogy az lesz a millennaris ünnepélyével is. Felhívjuk erre az igen tisztelt közönség szives figyelmét.

— A sárospataki állami tanítóképzédeben a néptanító-képesítési vizsgálatok folyó évi június 22—24 napjain fognak tartani. A folyamodványok ápril hó 28-ig nyújtandók be a képzéde igazgatójánál. Az írásbeli vizsga idejéről a folyamodók külön értesítést nyernek.

— „Egy kálvínista tanár” „egy kálvínista főgimnáziumról” hihetetlen dolgokat mond el a »Nemzeti Iskola» 14-ik számában. Wallacsi miniszternek az érettségi vizsga reformjára vonatkozó tervével foglalkozván, erősen kikel az ellen, hogy a szóbeli vizsgálat alól a jeles osztályzatú tanulókat felmentés, mert ilyenmódon már az iskolában megkezdenék gyakorolni a protekciót s éreztetik már a gyermekekkel azt az óriási egyenlőtlenséget, mely a protekciós és protekciótlan ember között az életben úgy is fennáll. Ha az ilyen felmentés megadatnék s a tanári kartól függne a felmentés a jeles tanuló lenne mindaz, a kit a vizsga alól felakarnak menteni, ha egy hangot nem tud is s tustént négyezeröttször annyi jeles új támadna, mint a mennyi jelenleg van. A tanárok lelkiismeretlenségét ilyen módon általánosságban bemutatván, egy esetet hoz fel, a mely állítólag egy kálvínista főgimnáziumban történt egy kormányparti képviselő fiával. A fiatal ember, cikkíró szerint, írásbeli dolgozatáért a szaktanártól »jó» osztályzatot kapott melyet a kormányképviselő a szaktanár beleegyezésével »elégségesre» szállított le. A szóbeli vizsgán is egy tantárgyból elégséges osztályzatot nyerve az ifjú, részére elégséges érettségi bizonyítvány állítattott ki. A befolyásos férfit és a »kálvínista püspökhöz» fordult, a ki az igazgatóval egyetértve kisütötte, hogy segíteni lehet a bajon, ha az írásbeli dolgozatát a szaktanár által jelezett »jó» és az általánosan elfogadott »elégséges» osztályzat közt levő különbségre hivatkoznak. Ezt hozván fel okul, Csáky gr. miniszter a szüle kervényére megengedte, hogy a bizonyítvány esetleg kijavíttassék. Ennek folytán a püspök meghagyta a vizsgán szerepelt egyházközségi elnöknek, hogy a dolgot kedvezőleg intézze el. Az elnök gyűlést hívott össze, melyen a szaktanár kimutatta, hogy tévedésről még szó sem lehet, de még ha úgy volna is, az okmányon javítani nem szabad, mert a bejegyzett osztályzat közmegállapodással történt. Az elnök szavazatra bocsátotta a kérdést s a tanárok a szaktanár kivételével mind a bizonyítvány kijavítására szavaztak s az új bizonyítványt a szaktanár aláírása nélkül ki is adták. Nem tudjuk ugyan elhinni, hogy ez ev. ref. főgimnáziumaink közül valamelyikben ez az eset megtörtént, de ha csakugyan történt volna ilyen visszaélés, az illető névtelen cikkézőnek meg kellett volna az illető tanin-

tézetet nevezni, nem pedig „egy kálvínista főgimnáziumról” beszélni, mert így e visszaélés bűnével bármelyiket gyanúsíthatjuk. Az ilyen eljárás ellen méltán lehet a tanári tisztesség nevében tiltakozni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A. K. A kérdezett képes német biblia Stuttgartban, a »Süddentsches Verlagsinstitut» kiadásában jelent meg; ára 46—48 ft az árnyalom szerint; tömunkatársunk szívesen vállalkozik a megrendelésre. — E. A gyászkeres levelet kaptuk. Van benne egy kis rejtgetett keserűség is, de mi nem veszünk magunkra belőle semmit. Honnan tudók mi, hogy mit kell irunk egy a közelebb állók előtt is ismeretlen egyéniségről? Semmit mondó szöveksokra nem szeretünk vállalkozni, a tőlünk egészen távol állókkal pedig mit lehetne egyebet cselekednünk? — K. E. Még nem írhattam meg, hogy miképen is gondoltam én azt kipótolni. Elbbe kellene valami annak a szellemi világunk rajzából, a melyből épen azon a vidéken a reformáció egész könnyen kisarjazhatott. — P. M. Mikor lehetett, soha sem bizonyultunk fel sem veüknek és nem is fogunk és nem is foghatunk. Csak be kell tekintenie hátkéink is lapunkba s lehetetlen észre nem vennie, hogy mi eléggé igyeckszünk figyelmeskedni. Észszereskedünk a harag alatt, ha mindenki megharagodik, a kit olykor-olykor megvárakoztatunk. Legjobb előre jelentkezni a tárgyval, mert akkor a szerkesztő tájékozhatja magát és nem írja vagy íratja el mások elől az alkalmi témákat. — H. J. Elsőbi számmunka már nem fért be több más kisedett cikkek egyetemben. — O. P. A szerencsétlenségéről nem kapunk bővebb tudósítást. Lesznek-e segélygyújtó iverk?!

HIRDETÉS.

NOVOTNY ANTAL

harang és ércöntődeje,

ajánlja magát a t. ez. közönségnek és közöseknek minden nagyságú harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jóállás mellett, vertvas koronakéssé, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet forditani, mi által a harang a megpedesztől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitüntetett átjukasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 K. egy ily 200 K. harangal egyenlő. — Ajánlum továbbá régi harangok vertvaskoronával felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságú óraharangokat — 300 K. és azon aluli harangok mindig raktaron vannak. — Költségvetéseikkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvaros.

Felolós szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomatatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűművelője.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 3 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 80 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Gyarmathy József.” — „Kun Bertalan konvent-megnyitő imája.” — „Az 1896 március 23-iki érettségi enquete és ennek a gymnasiumra kiható eredményei.” *Zsoldos Benő.* — „Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság megalakulása.” *Rádóczi György.* — „Az ev. ref. egyetemes konventről.” *Rádóczi György.* — „A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.” *Vattay László.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

GYARMATHY JÓZSEF

1850—1896.

A regényes tornai egyházmegyéből folyó hó 19-én az a leverő hír érkezett hozzánk, hogy *Gyarmathy József* esperes meghalt! — Megdöbentő, leverő volt e hír, mert váratlanul jött. Betegkedéséről hallottunk, olvastunk, de arra soha még csak gondolni sem tudtunk, hogy az élte javában levő, jó kedélyű s néhány héttel ez előtt még viruló egészségnek örvendő férfit kidöntse az élők sorából.

A sárospataki ev. ref. főiskola homlokzatán lengő gyász-zászló már nyilván hirdette ugyan a halálhírt, de még mindig jól esett hinnünk, hogy az a Gombaszögről érkezett magán távirat talán csak egy kőszá hír terjesztője lehet. Fájdalom, egy újabb távirat meggyőzött bennünket a szomorú valóságról!

A főiskola tanárain, a kik a gyász hír hallatára közgyűlést tartottak, hogy egyik legjobb akarójunknak s barátjuknak és a főiskola egyik leghálásabb érzésű gyermekének s igazgató-tanácsosának emlékét jegyzőkönyvükben megörökítsék, az elvezetés felett érzett igazi fájdalom vett erőt. Mennyivel fájdalmasabban hathatott a leverő hír a kis Tornamegye ev. ref. egyházaira s különösen lelkészeire, a kik *Gyarmathyt* annyira tisztelték és szerették, hogy fiatal kora dacára, vezérökké választották s a kiknek ezt a választást soha sem volt okuk megbánni.

Ha a közügyek rendes menete a megbízott egyének rátermettségét bizonyítja, akkor *Gyarmathy Józsefről* el lehet mondani, hogy azt az

esperesi széket, melybe a közbizalom emelte, teljesen betöltötte, mert hiszen a tornai egyházmegye az ő rövid esperessége alatt rend és pontosság tekintetében mindig versenyzett bármelyik ev. ref. egyházmegyével. Mint a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosa is megállotta helyét. A nagy távolság, a kedvezőtlen közlekedési viszonyok nem gátolták őt abban, hogy a hívő szóra a szeretett Alma Materhez siessen s ügyeinek vezetésében tevékeny részt vegyen.

Az az általános szeretet, a melylyel hozzá idősebb és ifjabb paptársai s barátai ragaszkodtak, csak növelte benne a munkakedvet, melylyel ev. ref. egyházunk javát előmozdítani igyekezett és csak erősítette azt a szívet betöltő szeretet, a melylyel a jók és igazak iránt mindenkor viseltetett s a melylyel kicsiny családját elaraszította.

Világraszóló alkotásokkal nem állított ugyan magának nagyobb emléket, mert hiszen arra sem ideje, sem alkalmas tere nem volt; de hű volt a rábizottakban, igaz és állandó a szeretetben s épen ezért emléket őrizni fogja a tisztánbent egyházkerület, a tornai egyházmegye, a sárospataki főiskola s az a sok baráti szív, a melyeket csakis egyszerű; halálával keserített meg.

Az Úr kegyelme viraszszon a megboldogult hamvai felett s itt maradt, mély gyászba borult családját, melynek legifjabb tagja éppen a kidölt családító temetése napján látott napvilágot, áldja és vigasztalja meg a Mindenható!

Kun Bertalan konvent-megnyitó imája.

Örökké való Isten, édes Atyánk! Élénkebb örömmel, fokozottabb munkakedvvel, mint valaha, egyszerűs-mind szent vallásunk iránt lángolóbb szerelemmel gyűltünk össze az alkalommal a közmunkásság útjára, hogy mielőtt megkezdenék szent országod elítélésének nagy munkáját, melyre a Krisztusban kijelentett evangéliumi hit kötelez bennünket, emlékezzünk meg a legmélyebb hálaival azon csudával határos dolgokról, melyeket édes magyar hazánk és nemzetünk ezredéves fennállásának változás történetében, jó és balsorsában velünk kegyelmesen cselekedtél és a melyeknek hirdetésére hála- és örömmünetet készül szentelni ez idő azerint az egész magyar nemzet.

Gyöngye, szerény ugyan ez a mi öröm-hangunk a milliók ajkairól felhangzó örömmek ama dicsőítő himnuszához képest, a mely Kárpátoktól Adriáig száll e napokban szent egeid felé; de boldogan hiszünk, hogy beillik a közös öröm-ének harmóniájába, mert legistább kifejezése ez egy hitéhez hű s honszerelmében soha nem ingadozó hitfelekezetenek.

Vedd kedvesen azért jó Atyánk Téged szívbeli áldó fohászunknak igaz honszeretet-sugarta ömledézeit a hallgass meg kegyelmes, míg Veled édes magyar hazánkra kiarszott áldásaidról s ezek mellett a reánk mért megpróbáltatásokról is megemlékezzünk!

Egy ezredév, mely hazánk megalapítása óta a multak tengerében alászálla, oly nagy idő a mi véges elménk előtt, hogy ennek hazánkat, nemzetünket érintett történeteit csak egyes vonásaiban foghatjuk fel; az egésznek emlékezete mint valamely fényes homályban úszó ködök lebeg előtünk. De a mit e képről leolvashatunk, oh, már is irántunk való határtalan szeretetnek bizonyossága. Fajunk megszaporodása, őseink kalandos, vándor életmódjáról a társadalmi művelődés terére való át lépésünk, a keresztény hű szellebű világa, a tisztább és nemesebb erkölcsök meghonosodása jutott Tetőled kegyelmes osztályrésztünkül. A szelidebb erkölcsök, nemesebb szokások s művelődési hajlamok mellett a tudomány, szép ízlés, művészet, földművelés és mesterségek hódító ereje előtt való meghódulás, általában a mai társadalmi, családi, egyházi viszonyok, melyek a föld színén lakó műveltebb népek sorába emelnek bennünket, — mind, mind a Te irántunk való szeretetednek, hatalmadnak s jó és balsorsban bebizonyított dajkáló erőnek csodálatos munkája arra utalnak minket, hogy a beállott új ezredben is egész életünkben, nemzeti törekvésinkben, küzdelmünkben, a bizonytalan jövőben támadható harcainkban is a Benned vetett hit, a te atyai segédlemmel folytatott munkásság, szabadság és honszeretet legyenek vezérlő elveink.

Oh, midőn a multért Neked méltó hálát adunk, jó Atyánk! — a jövőre nézve egyúttal kezességet vállalunk azért, hogy úgy fogjuk nevelni gyermekeinket, hogy munkás, jó érzésű honfiak és hönleányok váljanak belőlök, a kik előbbre teszik a haza javát, a közjólétet, mint önönmagukat; kezességet vállalunk az iránt is, hogy kötelezni fogjuk őket a haza és társadalom nevében arra is, hogy ők is oltáik be szülöttelk szívébe a hazaszeretet szent érejét, hogy e szent érzés, mint szellemi villámfolám áthatva az egymást felváltó nemzedékek életét, érje meg e nemzet erőben és hatalma, jóléte teljességében a második ezredév lealkonyodását is.

Add áldásodat jó Atyánk ezen fogadásunk, honfiai köteleseink teljesítésére, hogy mint eddig volt, ezentúl is a nemzet elismerésére méltó legyen hitfelekezettünk! Vallásos meggyőződésünk oltáráról mindig csak

a jézusi, nemes tettekre lelkesítő igaz hit, a lelkesmeret szabadságának s az igaz honszeretetnek, trón iránti hűségnek vesztalángjai lobogjanak feléd!

Ezeknek hű teljesítésére törekvő nemes elhatározással kezdjük meg most is célba vett munkánkat; add erre atyai áldásodat; a Jézus Krisztusért kérünk. Amen!

ISKOLAI ÜGY.

Az 1896 március 23-iki értekezési enquete és ennek a gymnasiumra kiható eredményei.¹

(Folyt és vége).

Van még egy, a mely a gymnasiumra vonatkozólag szintén szóba került, a *latin scriptum*, vagyis a magyarból latinra való fordítás, az értekezési írásbeli vizsgálaton. Ezt az értekezlet majdnem egyhangulag ejtette el. Helyette a latinból magyarra való fordítást fogadta el, hogy ekkép a latin stílus-gyakorlatokra fordított időt az oktatás meggazdálkodván, ez a felsőbb osztályokban a latin írók műveinek és szellemöknek megismerésére fordítsák.

Ha az activ latin stílus-gyakorlatokra fordított időszaporulat a mai óraszámmal együtt a felsőbb osztályokban a latin írók művei és szellemök teljes megismerését valószínűleg lehetővé tenné s e nagy cél elérését csak az hiúsítana meg, hogy azokra a latin stílus-gyakorlatokra is időt szentel az oktatás jelenleg, akkor talán nyugodt lélekkel lehetne áment mondani az efféle vélemény-nyilvánításokra. De hát ne dőlődzünk ily nagy szavakkal, mert ennek egyebek közt az a kára is meg van, hogy az érdeklődő, de meglehetősen avatatlan nagy közönséget könnyen félre vezethetik! A tény az, hogy „a latin írók és szellemök megismerése” a latin írókkal való foglalkozásra szánt óráknak ekkép való megszaporodásával jelentékenyebb mértékben aig eszközölhető, mint eddig; de sőt megtörténik, még az is, hogy vele sokkal többet veszünk a réven, mint a mennyit nyertünk a vámon.

Mert igaz az, hogy a latin stílus-gyakorlatok körüli vesződéssel s a reájok fordított idővel a legtovábbal sem áll arányban a tényleg mutatózó eredmény. De miért? Azért, mert a tömeg-tanításnak a hátránya sehol sem mutatkozik erősebben, mint épen itt. Talán sehol semmiben sem szükséges annyira a huzamos vagy legalább mennél gyakoribb és erős ráhatás a növendék szellemére, mint épen e gyakorlatoknál. Tehát vagy mennél kevesebb növendék, vagy mennél több idő az, a melyre ennél a kielégítő siker elérése szempontjából mulhatatlanul szükség van. S ha a középiskolai oktatás tulajdonképeni célját a növendék tehetségeinek az adott viszonyokhoz képest mennél teljesebb kifejlesztését s nem főképen a vizsgálaton való szereplést tesszük, az eredmény a kevesebb idő és csekélyebb ráhatás folytán felmutatható gyarlóbb scriptumok mellett sem lesz kicsinyelhető. Nevezetesen az, a ki az activ latin stílus-gyakorlatok által odáig juthatott, hogy teljesben magára hagyatva, egy, bármily egyszerűnek látszó magyar szöveg latinra való áttételénél a hibátlan fordítás szerkesztéséhez szükséges szabályok nagy részének alkalmazására képes, ez által sokkal jobban van képesítve latin szövegnek a saját erejéből magyar nyelven való értelmezésére, mint ha a tanár vezetés alatt kielégítő sikerrel mindig, meg a stílus-gyakorlatokra szánt óraszámban is latin szövegnek a saját anyanyelvére való áttételével foglalkozott, mert a két nyelv

¹ E cikk első részében egy pár sájtóhiba fordult elő, melyekért szives elnézést kérünk.

közötti különbség ismerete a növendékek lelkében sokkal öntudatosabbá válik a latin scriptumok szerkesztésében való gyakorlás által, mint e nélkül. S ha egy növendék a latin szöveg értelmezésében jártasságot tanúsít, ebben igen jelentékeny része van a latin stílus-gyakorlatok alkalmával nyert utasításoknak a szerzett tapasztalatoknak. Pedig ez a jártasság s az ez által nyilatkozó szellemi paléozottság az, a melyet a közép oktatásnak eszközölnie kell, még a nem igen tündöklő érettségi eredmények mellett is. Mert nem annyira a vizsgálatokért tanul az ifjú, mint inkább azoknak a szellemi hatásoknak a befogadásáért és érvényesüléséért, a melyeket előtűntetnie a vizsgálatokon sokszor alig sikerül s csak később, az ő szellemi munkára való képességében mutatkoznak.

A classicusok szövegének interpretációja s az ebben nagyobb készségre, gyakoroltságra, ügyességre segítő stílus-gyakorlatok azok, a melyek a szellem minden tehetőségének, az összes lelki képességeknek együttes aktióját feltétlenül megkövetelik. Ennek az eredménye pedig, — a szellemi erők fejlesztését szolgáló más disciplinák hatását támogatása mellett, — az a soba eléggé meg nem beszélhető lelki fegyelmetség és szellemi éberség, a melyet minden magasabb szellemi tevékenység és minden tudományos munkásság első sorban s feltétlenül megkíván. S ez megmarad még akkor is, midőn a munkálkodás közvetlen eredménye, a megfelelő fordítói ügyesség, az értelmezésben való jártasság a további gyakorlatok hiánya miatt talán véggépen el is tűnt.

De talán azért, mivel mindez a jelenlegi viszonyok között egyáltalában nem eszközölhető, vagy legfeljebb gyarlóssággal, csekély mértékben valósítható meg, a latin scriptum egyszerűen előlérhető?

A tanügyi politikában, mint általában a művelődési törekvések minden téren, az ideális álláspont az egyedül helyes. Az oktatás és nevelés előtt, mint minden fokozaton, úgy a középiskolai oktatás előtt is, magas célok lebegnek. S ha ez ama célokot egy vagy más ponton az eléje torló akadályok miatt nem képes talán számba vevetleg sem megközelíteni, a feladata magaslatán álló tanügyi politika egyetlen feladata az, hogy az útból az akadályokat elhárítsa s célszerű és üdvös intézkedésekkel a tanügyi munkálkodást hathatósabbá, sikeresebbé tegye s ekkép a cél mind jobban való megközelítését eszközölje. De egyáltalában nem úgy kell eljárni, hogy mivel a fenföldi bajok, az útban álló akadályok miatt a kívánt siker úgy sem mutatkozik, e bajok és akadályok előtt meghátrálva még azt is tönkre tegyék, a mi van. Ily eljárás mellett, hiába lesz minden zaj és lármá, a tanügy menthetlenül hanyatló irányban fog haladni.

Az értekezletnek ily eredményeivel alig lehet megelégedve az, a ki tőle a miniszteri bevezető beszéd után a tanügyi helyzet javulására, a tanítói működésnek eredményesebbé, az iskolai munkálkodásnak megfelelőbbé tételére irányadó eszméket várt.

Pedig ha csak az érettségi vizsgálat eredményeinek kissé megfelelőbbé, az előniki kijelentésben foglalt kívánalmakhoz némileg hozzá illőbbé akarta volna is a helyzetet alakítani s csak tisztán ebben a szűk körben marad, még akkor is lett volna, ha nem több, legalább egy dolog, a melyet az érettségi vizsgálat körül komoly megfontolás tárgyává tehetett volna.

Hogy a tanuló szellemi érettségét, judiciumát ki lehetesen puhatólni, erre nézve mindenképpen felett szükséges az, hogy a tanuló a maga szellemi érettségét, itélő képességének fejlettségét kimutathassa. Ezt kell legelsőbben is és mindenképpen felett lehetőségessé tenni. Hic Rhodus, hic saltus.

De hogyan állunk ma ebben a tekintetben?

Az 1883. XXX. t.-c. 21-ik §-ának rendelkezése szerint a középiskolában minden tanév végén nyilvános osztályvizsgálatok tartatnak. A nyolcadik osztályt végzett növendékek az *osztályvizsgálaton kívül érettségi vizsgálatot is tesznek.*

E rendelkezés folytatán hogyan alakul a gyakorlatban a dolog a gymnasium VIII-ik osztályára és a VIII-ik osztályt végzett növendékekre nézve ott, a hol nemcsak az érettségi vizsgálatokra, hanem a nyilvános *osztályvizsgálatokra* vonatkozó intézkedést is komolyan veszik?

Az érettségi vizsgálat kivétel nélkül mindenütt akkor van, a midőn a többi osztályokban az osztályvizsgálatok tartatnak, t. i. a rendes iskolai év végén. Ebből tehát az származik a VIII-ik osztályra nézve, hogy kilenc tantárgyból, a promotionális tárgyakat érve, a tananyaggal, a mely más felsőbb osztályokban csak nyolc félé, az előbbi osztályok anyaga terjedelmének megfelelőleg jóval korábban kell végeznie. Van tehát nem is nyolc, hanem kilenc tantárgy, megtoldva az előbbieket egyvel s ráadásul még tetemesen megcsökkent iskolai év. Osztályvizsgálatra áll a növendék legkésőbb, mert már később nem is állhat, május hó közepén. Ez után nyomban következik az érettségi írásbeli vizsgálat. Az ez után hátra levő idő, alig egy kurta hónap marad a szóbeli érettségi vizsgálatához való komoly előkészület számára.

Az utolsó év tanfolyam dolgaival annyire megterhelte s az érettségi vizsgálatra való előkészülethez megfáradtan oda hajszolt, kevés időközre szorított növendéktől bizonyára méltányosan alig lehet kívánni azt, hogy jól átgondolt, elegendőképpen megemésztet ismeretekkel álljon vizsgálatra, úgy, hogy itélő képességét kellőleg kiűntethesse. Ily viszonyok közt nem lehet meglepő, ha a dolgok rosszabbul állának még a mostaniaknál is.

Ime, ha a középiskolai tanfolyamon az érettségi vizsgálatot, mint végzős pontot visszafelé csak egy lépést teszünk is, nyomban ily fonákra bukkanunk. Az ily állapotok s ehhez hasonló bajok azok, a melyek egyéb belső bajokkal egyestülve kockáztatják a munkálkodás megfelelő eredményét, s a melyek miatt a végző ponton a szellem kellő érettségének felűntetése alig történhethet meg. Mindezek előidézésében azonban egyáltalában nem bűnös sem a dispensatio, sem a compensatio, hogy az érettségi vizsgálati eljárásnál nincs meg, sem a latin scriptum, hogy az érettségi vizsgálat körében helyet foglal.

Bár csak ez volna a közepoktatásnak és az érettségi vizsgálatnak legnagyobb hiánya, leglényegesebb hibája!

Zsoldos Benő.

Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság megalakulása.

1891-ben tartotta a konventnek ez az iskolautügyi közegye vagy tanácsadója utolsó gyűlését. De ez a gyűlés is a hosszu vergődés előzte már meg s utána megint elfolyt szép öt esztendő, míg végre az „Egyházi törvények” köznevelési és közoktatási szervezet című szakasza (III) nyomán, a mely életre hívását elrendelte, folyó hó 19. 20 napján csakugyan feltámadott. Azok is alig hiszik, a kik hivatalosan vettek részt a bizonyoságok megítélésében, a távolabb állók még annál kevésbé!

A budapesti, Lónyay-utcai ref. főgimnázium könyvtári helyiségben történt a beteg szervnek megdelelézése. Szász Károly püspök elnöksége alatt jelen voltak Dunamellékről Baksay Sándor, H. Kiss Kálmán, Dr. Molnár Sándor; a Dunántúlról Szekeres Mihály, Czike Lajos esperesek, Dr. Horváth József pápai tanár; Tiszáninnentől Fejes István, Kerécsy Barna, Radácsi György; Tiszántúlról Kiss Albert, Józ István, Tóth Samuel, György Endre;

Erdélyből Szász Domokos, Parádi Kálmán, Váro Ferenz, Kenessey Béla.

Délután 8 órakor megnyitotta Szász Károly, mint a konvent által felkért elnök és a tanügyi bizottság lassú, küzködő multjáról emlékezőn, óhajtaskepen fejezte ki, hogy annak vezetőit olyanok választassanak meg, a kik idejökéből mennél többet szentelhessek a bizottság jövődjének jezzéki tételére. Üdvözölvén a megjelenteket, sajnálattal fejezte ki a felett, hogy *Mitrovics Gyulát*, megváltozott helyzete miatt nélkülöznie kell a bizottságnak, melegen emlékeztet meg érdemeiről.

Elnök-választásra kerülvén a sor, csaknem az összes szavazatokkal *Szász Károly* választott meg. Halásan fogadta a bizodalmat, de roppant elfoglaltsága s tapasztalatokon nyugvó, a főnnebb kifejezett meggyőződése miatt az elnökség terheinek viselésére nem vállalkozott, hanem *Jó István* tisztántúli gimn. felügyelőt ajánlotta, mint olyat, a ki egész lélekkel foglalkodhat az ev. ref. tanügyi és tanügyi bizottság dolgai körül. A bizottság engedett a meggyőző érveknek s *Jó István*n egykarattal kiáltotta ki elnökének. Mélyen meghatva mondott közönetet a nem remélt bizodalomért s ígerte, hogy mintán ő egész lélekkel szereti a ref. tanügyet, megpróbálja úgy szolgálni a tanügyi bizottság érdekeit, hogy maga az ügy soha ne valja karát. Kérte a tanügyi bizottság tagjainak szives támogatását.

Jegyzőül *Tóth Sámuel*n óhajtotta volna a bizottság megtartani, de ő is túl lévén terhelve, felmentését kérte. Felmentést azonban a kérdés, hogy miként is kíván a bizottság szervezkedni s előz lesz-e csak egy jegyző vagy szükség lesz-e szakbizottságokra vagy legalább szakelőadókra a tenni valók feldolgozása végett. A többség egy jegyző és több szakelőnök mellett nyilatkozván, jegyzőül *Dr. Molnár Sándor*, budapesti főgimnáziumi tanárt választottak meg, a szakelőnök megválasztását *Radácsi György* indítványára akkorra halasztották, a mikor az alapszabálytervezet azoknak teendőit meghatározza.

Elnök tudatta, hogy az 1891-diki jegyzőkönyv alapján kiküldött egyének elkészítették a bizottság szervezőténét. Ez legott felvavatott s tüzetes megvitatas után egy bizottságnak adatott ki újabb szövegezés és a szükséges pótlások megtétele végett. E bizottságba *Parádi Kálmán* elnöklele alatt *Radácsi György* és *Váro Ferenz* küldettek ki, a kik 20-án d. e. 11 órakor terjesztették elő a csekély módosítással elfogadott következő munkalót:

1. §. Az egyetemes tanügyi bizottság a konventnek iskolaiügye közege (Egyházi törvények 496. §. 1.). All 20 tagból, kik közül 10 tagot a konvent a maga rendes tagjai közül, 10 tagot pedig az egyházkerületeknek a konventen kívül álló tanügyi férfiai közül (minden kerületből kéttötöt) választ.

A bizottság tagjainak megbízatása 3 évre szól és mindig a konventi 3 éves ciklussal együtt jár le.

2. §. Az egyetemes tanügyi bizottság

a) az Egyházi törvények 405-497. §§-aiban foglalt rendelkezéseit, a melyek végrehajtása a konvent hatáskörébe tartozik, nyilvántartja; a fölmerülő teendőkre nézve a szükséghez képest véleményes előterjesztéseket és javaslatokat készít, indítványokat tesz;

b) az egyházkerületekből a konventhez beérkező iskolaiügy adatokat, jelentéseket, kimutatásokat a konvent tanácskozásai számára rendszeresen feldolgozza;

c) tanácskozik mindazon ügyekről, melyeket a konvent esetről-esetre utasít hozzá s ezekre vonatkozó megállapodásait, illetőleg javaslatait is a konvent elé terjeszti.

3. §. Az egyetemes tanügyi bizottság a maga tagjai sorából elnököt, jegyzőt és szakelőadókat választ, még pedig egyet a teológiai és bölcseleti, egyet a jogakadémiai, egyet a gimnáziumi, egyet általában a népoktatási, egyet külön a leánynevelő s a keresztény felebarát nevelőintézetű ügyeknek s egyet az iskolai vagyon és alapítványi és külföldi ösztöndíj-ügyeknek előterjesztésére. A választás titkos szavazás által történik.

4. §. Az elnök: a) a bizottsághoz érkezett ügyeket a szakelőadókhöz elkészítésre idejében eljuttatja; b) az üléseket összehívja; c) a tanácskozásokat vezeti; d) a bizottság ne-

vében a konvent elé terjesztendő vagy ennek megbízásából iskolai hatóságokhoz közvetlenül intézendő ügyiratokat a jegyzővel vagy az illető szakelőadóval együtt aláírja. Az elnök akadályoztatása esetében a bizottság ideiglenes elnököt választ.

5. §. A jegyző a bizottság teljes üléseiről jegyzőkönyvet vezet; a jegyzőkönyv alapján leendő előterjesztéseket s esetleges kiadványokat elkészíti s az elnök aláírásával rendeltetési helyére juttatja.

6. §. A szakelőadók a rájuk bízott ügykörökben a bizottsági ülések tárgyalása alá az ügyeket kell részletességgel előkészíteni, megokolt javaslataikat betejesztik, a bizottság által esetről-esetre rájuk ruházandó megbízatásokban eljárnak s erről jelentéseiket megteszik. Az intézeteket fenntartó hatóságokkal adatok, felvilágosítások szerzése végett közvetlenül érintkezhetnek.

7. §. A bizottság üléseit évenként egyszer vagy szükség esetén többször is, rendszerint a konventi ülésszakot megelőző napokon tartja. A szakelőadók mellé vagy egyes felmerülő fontosabb ügyekre szak-, illetőleg albizottságokat küldhet ki; de határozatait úgy az elnöki előterjesztések, mint a szakelőadók által előkészített tárgyak vagy egyes tagok indítványai felett mindig teljes ülésben tanácskozza mondia ki.

8. §. A bizottság tagjainak úti költségeit és napi díjait az illető egyházkerületek, a bizottsági ügyvitelnek fölmerülő általános költségeit az egyházkerületek a megállapított arányban közösen fedezik.

A szervezeti terv sok tekintetben különbözik a régibb e nemű munkalótól s remélni lehet, hogy a szakelőadók, ha hivatással fognak forgolódni, megmennek a tanügyi bizottság számára a jövőt Szakelőadókul a theol. és bölcseleti-kari ügyekre *Radácsi György*, a gimnáziumiakra *Váro Ferenz*, a népoktatásiakra *H. Kiss Kálmán*, a ker. felebarát nevelőintézetek és leányiskolák ügyeire *Dr. Horváth József*, a vagyon és alapítványi ügyekre *György Endre* választattak meg; a jogakadémiai ügyek szakelőadója később fog megválasztani.

Ezután elnök felhívta a bizottság figyelmét néhány sürgős dologra (érettségi vizsga, népoktatási törvény revíziója stb.), melyek az illetékes szakelőadók figyelmébe ajánlottak. A bizottság egész jegyzőkönyve, tehát szervezőténét elfogadott terve is a konventhez terjesztett fel. A konvent fogja most már azt a viszonyt is megállapítani, a melyben az egyetemes tanügyi bizottság lenne, ha lenne, a konvent iskolaiügyi bizottságával. Az volt az általános vélekedés, hogy ezentúl az egyetemes tanügyi bizottság mellett, ha az életképes válik, a konvent iskolaiügyi bizottságára nincs szükség. Majd megvált. A tagok az elnököt illetve jó reménységgel osztottak szét az egyet. tanügyi bizottság hűsüti ünneperől.

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konventről.

A millennaris törvény-javaslat elfogadásának napján, (ápril 21), millennaris hangulattal kezdődött a konvent tavaszi gyűlése, a reformátusok Lónyai-utcai dísztermében d. e. 10 órakor.

Mielőtt az elnöki csengettyű megszólalt, a konventi tagok élénk beszélgetést folytattak a könyvtári teremben s egyik Kolozsvár és Nagy-Enyed ügyét, másik Békés-Bánátnak a sajtóban túlzott színekkel festett állapotát, harmadik, tiedik-husadik az államségely miben létét s a bizottságok megállapodásait tudakozta, mérlegelte, helyeselte vagy kifogásolta, vagy a papok s theol. akadémiák leendő sorsa felől aggodalmaskodott. A sürin érkező püspöki és érseki millennaris levelek sem maradtak szó nélkül, a melyekből utóljára még

kiderül, hogy az egész kerek világ sem állhatna fel a róm. kath. vallás malasztjai nélkül.

De hangzik az ezüst szavú csengetyű a *Tisza Kálmán* harcedzett kezében s a tagok elfoglalják helyeiket. Felmagaslik *Kun Bertalan* tisztes alakja s utána mindenki kiegyenesedik és imádkozik a hazáért s a konvent áldásos működéséért. Ezt a szép imát lapunk más helyén közöltük.

Az imát, a mely a szép számban megjelent hallgatókra is jó hatást gyakorolt, *Tisza Kálmán* indítványára jegyzőkönyvileg kívánja a konvent megörökíteni. A gyűlés ilyen módon megnyilván, ugyancsak *Tisza Kálmán* meleg szavakban emlékezik meg *Szász Domokos* erdélyi püspök érdemeiről, a kit kerülete legközelebb, mint 10 éves püspököt ünnepelt: indítványozza, hogy a konvent is fejezze ki e kiválóan munkás és alkotásokra hivatott tagja iránt szerencse-kívánatait. A konvent szíves éljenekkel adta meg az indítványra az érdemleges választ.

A megjelent tagok névsorának felolvasása közben bemutatta *Tisza Kálmán* a dunántúli egyházkerület új püspökét, Antal Gábort, a ki szintén szíves üdvözlésekben részesült.

A megjelent tagok a következők:

A *dunamelléki egyházkerületből*: Szász Károly püspök, Baksay Sándor kun-szent-miklósi lelkes, Kovács Albert budapesti theol. tanár, Szilassy Aladár főgondnokhelyettes, Karap Ferenc legfelsőbb ítélőszéki bíró, Szilágyi Dezső a képviselőház elnöke, Vécsey Tamás.

A *dunántúli egyházkerületből*: Antal Gábor püspök, *Tisza Kálmán* főgondnok, Czike Lajos esperes, Körmeny Sándor hadrahelyi lelkes, Darányi Ignác földmívelésügyi miniszter, Véghelyi Dezső alispán.

Az *erdélyi egyházkerületből*: Szász Domokos püspök, br. Bánffy Dezső miniszterelnök, Bartha Lajos esperes, Deési Gyula esperes, Szász Gerő esperes, Kolozsvári Sándor egyetemi tanár, Parády Kálmán főgimn. tanár, Simó Lajos orsz. képviselő.

A *tiszáninneni egyházkerületből*: Kun Bertalan püspök, br. Vay Béla a főrendiház alelnöke, Fejes István esperes, Radácsi György theol. tanár, Mocsáry Lajos, Dókus Ernő orsz. képviselő.

A *tiszántúli egyházkerületből*: Kiss Áron püspök, Szabó János esperes, Szél Kálmán esperes, Kiss Albert orsz. képviselő, Tóth Sámuel depr. theol. tanár, Dégenfeld József gróf főispán, főgondnokhelyettes, György Endre.

A jegyzői székeket Tóth Sámuel és György Endre foglalták el s előbb felolvasta a tárgysorozat kinyomtatott rendjét, a melyet látva és hallva lehetetlen volt úgy magunktól és szomszédainktól meg nem kérdeznünk: vajjon nem lehetne-e azt a konventi tagoknak még csendes otthonukban megkapniok, hogy a felett egy kicsikét elgondolkozhatnak s egyik-másik tárgy genezisével bővebb ismeretséget kőthetnek?!

A tárgysorozat — a *Szász Károly* püspök felszólalására — egy pár érdekes ponttal kiegészítettven, *Kun Bertalan* püspök jelentette, hogy *Beóthy Zsigmond* halála alkalmából a b. e. derék, s egyházunkért szeretettel fázadozó férfiú fiahoz a konvent nevében részvét-nyilatkozatot küldött, a mit a konvent helyeslőleg vett tudomásul, felolvastatta a mély részvétellel írott választ levet s *Beóthy Zs.* érdemeit jegyzőkönyvbe vétetni határozta.

Targysorozat rendjén olvastattak a kereskedelmi-ügyi minisztérium levele, a melylyel a gyámintézeti végrehajtó-bizottságnak (elnöke kérelmére) a *közösneget*, tehát a nem ajánlott s nem pénzles levelekre nézve portómentességet engedélyezett, ha t. i. e levelek a

feltétlen portómentességet élvező hatóságokhoz szólnak. A konvent köszönettel adózott e kedvezményért.

Wallacis miniszternek a 22,000 frtnyi segélykiosztását tárgyzó levelei, egyidejűleg pedig az erdélyi egyházkerületnek ugyancsak a kiosztás módját helyeletítő irata olvastattak fel ezután. Tudvalevőleg a 100,000 frtnyi rendkívüli államesegélyből nekünk jutott részletet Wallacis az egyes lelkeseknek az adóhivatalkó útján akarta kiosztatni, de a konventi elnökség közbelépésére az autonomia-ellenes eljárástól szívesen elállott s az egész összeget az egyetemes egyház elnökségéhez utalványozta. Ismeretes az is, hogy az erdélyiek a segélynek a szokásos kulcs szerinti szétosztását nem látták igazságosnak s jövőre a szegénységre való tekintettel kívánják azt kiosztatni és pedig nem a kerületek, hanem a konvent által. Igazolták e kívánságukat azzal, hogy míg Erdélyben a lelkesek átlagos fizetése nem uti meg az 500 frt sem, addig Dunamellékén felül jár az 1000 frton.

E tárggyal kapcsolatban említette *Tisza Kálmán*, hogy miután a vallás- és közoktatási miniszter hajlandónak mutatkozott — felolvasott levelében — a lelkesi javadalmaszának törvény útján való rendezésére, ha más nem, úgy 6 fog e tekintetben javaslatot tenni, s indítványozta egyúttal az erdélyiek által javasolt segélykiosztási mód elfogadását. Fejes István és György Endre felszólalása után, a kik e kérdésnek későbbi tárgyalását óhajtották, a konvent *Tisza Kálmán* indítványát elfogadta.

Ezután a millennaris törvényjavaslat miatt a gyűlés 1 órai időre felfüggesztett.

Szünet után felkérte *Fejes István* *Tisza Kálmán*, hogy miután a lelkesek javadalmaszának kérdése égetően sürgős, tegye meg indítványát azonnal, hogy a konventnek ideje legyen azt minden oldalról tüzetesen megvitatni. *Tisza*, kiindulva a miniszter főnnebb jelzett ígértéből, a mit jó auspiciumnak tekint, felkérdezőnek véli a vallás- és közoktatásiügyi kormányt a lelkesi javadalomnak a 800 frt-minimura való kiegészítésére, a mint azt a konvent már előbb is megállapította; ha azonban ezt a kormány — a mostani viszonyok között nem tehetné meg, sürgetendők néli legalább a 600 frt minimumig való segélyeztetést. A most folyamatban levő segélyeket szerinte az ev. ref. egyház továbbra is megkapná s a lelkesi javadalomnak 800 frta való kiegészítése törvényhozás útján biztosították.

Kiss Albert az indítvány kinyomatását ajánlotta, mivel ilyen nagy horderejű kérdésben minden szóknak jelentősége van; de *Tisza* nyilatkozatára megelégedett a konvent annyival, hogy e tárgyat a második napi ülésre tűzte ki.

Kenessey Béla a közalap állásáról tette meg jelentését, kegyellett emlékeztén *Beóthy Zsigmond*nak, mint elnöknek, kiváló érdemeiről. Vita támadt az özevény-gyámintézetet illető jutalék kiszámítása felett; t. i. hogy a 100,000 frt segélyből 10, vagy 25% számítasék-e már ez alkalommal a gyámintézet javára. Az előbbi fogadottat el, úgy azonban, hogy e számítás csak ez egy este szól. A vitában részt vettek: Dókus Ernő, Kiss Albert, Körmeny Sándor, Szász Károly, Dégenfeld József gróf, Szél Kálmán stb. A folyamodók száma 128-cal több ez évben, mint volt a múltban; a kérvények egyrésze most garlós felszereléssel érkezett be, a minek aztán a folyamodó adja meg az árát, ha talán nem is ő az oka. Néhol az esepresék által beküldendő táblázatok is ottan maradtak.

A végrehajtó bizottság tagjainak megválasztására a kerületek felhívtak.

Második napon a jegyzőkönyv hitelesítése után

megválasztattak a rendes konventi bíróság tagjaiként (Beóthy Zsigmond és Papp Gábor helyére) Antal Gábor püspök rendes tagnak, Molnár Béla póttagnak; a rendkívüli bíróság póttagnak szintén Antal Gábor, a kik később a hivatalosn csúskit is letették.

Sorra került aztán, általános nagy érdeklődés között a *Tisza Kálmán* indítványa, a ki újabbban formulázta azt s különösen kiemelte, hogy ő a vallás és közoktatási minisztert kívánja felkérteni s a lelkesítő javadalom törvényes rendezését elengedhetetlennek tartja, s csak végzettségéből elégszik meg a 600 forint minimummal; de ezt is nyereségnek véli, miután sok egyházközség annyit sem képes a lelkeszének biztosítani.

Kiss Albert az indítvány újabb szövegezésében általában megnyugszik, de tart attól, hogy ennek az államsegély-ügynek rendezése elodáztatik, a mi nagy elkeseredést szülne bizonyos körökben s a lelkesítő pályára végzetését válhatná. *György Endre* és *Ráddesi György* szoltak csupán e tárgyhoz. Utóbbi a 600 firt minimumot kihagyatni kívánja az indítványból, mivel ez már túlhaladott álláspont s az — a rosszabb esetben is megkapható. Theologiai akadémiaik teljes elnéptelenedésétől fél arra az esetre, ha 600 forintos lelkesítő állomásokkal is megelégszünk s aggódik a miatt, hogy a kormány a két összeg közül bizonyosan a kisebbet fogja választani.

A konvent *Tisza Kálmán* indítványát magáévá tette s az annak megfelelő felirat szerkesztésével *György Endrét* bízta meg. Általános nézet volt a gyűlés után, hogy a kormány okvetlenül a kisebb összeggel fogja a vallásosság nagy elvét a reformátusokon kipróbálni, de — úgy hiszik sokan — ez is nagy segítség lesz, mivel a jelentőseket szerint igen sok lelkesítő javadalom van a 600 firtan alul. A jövő majd bizonyosság lesz erre is, amarra is.

A közalpi segélykérvényekről s a segélyek kiosztásáról tett azután jelentést a közalap előadója, a mely szerint segélyben részesülnek: I. *Dunamellékről*: a) 15 egyház 1115 firt; b) 6 lelkesz 350 firtal. II. *Dunántúlról*: a) 22 egyház 1690 firt; b) 11 lelkesz 570 firtal. III. *Tiszáninnentől*: a) Egyházak: *Hernád-Petri* 60, *Pálháza* 60, *Nyíri* 50, *Alsó Hukta* 50, *Füllő-Kéres* 80, *Devescer* 80, *Csenyete* 80, *Felső-Csaj* 100, *F.-és A. Céce* 60, *Zsérc* 150, *Mályi* 80, *Maklár* 100, *Dorogma* 60, *Rakacsaszend* 80, *Hegymeg* 100, *Berente* 80, *Zsip* 80, *Szentkirály* 80, *Recke* 60, *Kőrös, l.-e.*, 60, *Kövecses* 60, *Gice* 50, *Bátka* 100, *Berzete* 80, *Bellény* 60, *Zsarnó* 80, *Torna-Ujfalu* 60, *Torna-Pápolna* 100, *Áj* 100, *Kánó* 60, *Borzova* 80, *Uszoba* 100, *Pinkóc* 70, *Palágy-Komoróc* 100, *Pályin* 100, *Luscka, l.-e.*, 80, *Budrog-Olaszi* 100, *Kis-Toronya* 80, *Vásárhely* 100, *Szolók* 50, *Migléz* 80, *Nagy-Kázmér* 50, *Kis-Ráska* 50, *Kis-Bári* 50, *Tátrafüred* 100 firtal; összesen 42 egyház 3490 firtal. b) *Leleksek*: *Kőrössy József* 50, *Új János* 60, *Bíró János* 50, *Szaniszló Pál* 50, *Kiss József* 50, *Gyurkó Daniel* 60, *Kovács István* 50, *Molnár Pál* 60, *Szalóczi Pál* 80, *Somodi János* 70, *Horváth János*, *rakacca-szend* 50, *Demeter János* 50, *Barna Gyula* 40, *Farkas József* 40, *Czinyéry Barna* 50, *Sághy Sándor* 50, *Kis Károly* 50, *Seres József* 50, *Vajányi János* 30, *Péter József* 50, *Mészáros Lajos* 100, *Kapossy György* 50, *Ragályi Géza* 80, *Benedek János* 50, *Ráski Endre* 60, *Kiss László* 50, *Kecskeméthy Benjámin* 70, *Szánthai István* 30, *Sallay Sándor* 40, *Erdélyi József* 40, *Nagy Károly* 40, *Sohajda János* 40, *Kovács János* 50, *Sztankovics Lajos* 50, *Hutka József* 50, *Babarek Dániel* 50, *Stefán Mihály* 50, *Szégő Benjámin* 50, *Soltész Gyula* 50, *Hajzer Endre* 60, *Kádár János* 50 firtal; összesen 2150 firtal. IV. *Tiszántúlról*: a) Egyházak: *Aranyos-Medgyes*

60, *Magosliget* 80, *Misztótfalu* 60, *Nagy-Kölcs* 40, *Pálfalva* 50, *Rozsály* 80, *Sárkőz* 80, *Bánfalva* 50, *Békés-Sámsón* 40, *Földéak* 50, *Füzes* 50, *Kunágot* 60, *Nagy-Szrdistye* 50, *Ref. Dombegyháza* 50, *Ref. Kovacsgháza* 60, *Resica* 100, *Székely* 40, *Borzsova* 60, *Bücs* 40, *Csetfalva* 50, *Daróc* 80, *Déda* 60, *Gecse* 80, *Gergelyi* 80, *Gut (Kis és Nagy)* 80, *Halábor* 40, *Harangláb* 50, *Kajdán* 50, *Kis-Lónya* 80, *Macso* 40, *Makkos-János* 50, *Márok-Papi* 40, *Nagy-Bégyán* 40, *Sáros-Oroszi* 50, *Surány* 50, *Új-Dávidháza* 80, *Zápszony* 60, *Berettyó-Szent-Márton* 50, *K.-N.-Rév* 100, *Magyar-Kakucs* 60, *Nagy-Szántó* 40, *Pelbárhida* 80, *Siter* 60, *Felső.*, *Alsó-Józsa* 100, *Vedres-Alsó-Ábrány* 80, *Gálos-Petri* 40, *Ér-Adony* 40, *Monos-Petri* 50, *P.-Fegyvernek* 80, *Rákóczi* 60, *Tisza-Nagyrev* 60, *Tisza-Sas* 50, *Bere* 60, *Csoma-köz* 60, *Kaplony* 50, *Mérk* 70, *Nagy-Dobos* 60, *Papos* 50, *Parasznya* 30, *Szaniszló* 60, *T.-Bökény* 50, *Fekete-Ardó* 40, *Fekete-Patak* 40, *Péterfalva* 60, *Tisza-Keresztur* 50, *Tivadar* 50, *Verbőcz* 40, *Buda-Ábrány* 40, *Mártonfalva* 60, *Nagyfalu* 50, *Nyir-Acsád* 60, *Anares* 40, *Eőr* 50, *Gemze* 30, *Gyüre* 60, *Karász* 40, *Kötaj* 60, *Mihályi* 50, *Ramocsaháza* 40, *Tisza Szét.-Márton* 50, *Vasmegeyer* 50, *Ménes-Györök* 80, *Nyígerfalva* 50, *Pankota* 50, *Radna-Lippa* 100, *Borzova* 80, *Dara* 40, *Fülpös-Daróc* 80, *Györgytelek* 80, *Istváni* 50, *Majtis* 60, *Pusztadarcó* 70, *Rápol* 50, *Sonkád* 60, *Szamos-Becs* 60, *Jank* 60, *Zsarolyán* 60 firtal; összesen 96 egyház 5600 firtal. b) *Leleksek*: *Balajthy Károly* 40, *Barkász Albert* 50, *Bodor Pál* 40, *Hajdú Albert* 30, *Hajdú Zsigmond* 40, *Papolezi Zoltán* 40, *Pásztor István* 50, *Dankó Géza* 30, *Nagy Bertalan* 40, *Somogyi Lajos* 40, *Veres István* 30, *Batta Ferdinánd* 40, *Bánóczy Endre* 50, *Bereczky János* 60, *Bereczky József* 40, *Boros Sándor* 50, *Dajka Ignác* 40, *Darcsi Miklós* 50, *Deli Tamás* 40, *Jászter József* 40, *Kölcsey Zsigmond* 40, *Id. Lánzy József* 50, *Ifj. Lánzy József* 30, *Miklós József* 40, *Nemes Ferencz* 40, *Peterdi Pál* 30, *Péter Sándor* 40, *Sütő Miklós* 40, *Tariska Lajos* 40, *Bokros Benedek* 40, *Józsa Gábor* 40, *Balogh Imre* 40, *Csuka Ferencz* 50, *Debreczeni László* 40, *Egressy Imre* 40, *Fazekas Mihály* 80, *Jakab József* 30, *Nagy Sándor* 40, *Szabó József* 40, *Sipos János* 40, *Szathmári János* 30, *Papp Károly* 60, *Kéry Pál* 50, *Lányi Kálmán* 40, *Szabó Menyhért* 30, *Tukaics Albert* 30, *Turóczy Gyula* 30, *Veress Imre* 30, *Deák Mihály* 50, *Fekete Károly* 40, *Sarkány Lajos* 40, *Szabó József* 40, *Szekeress Sándor* 30, *Szép Ferencz* 50, *Szűk Sándor* 40, *Fodor Benjámin* 40, *Takács Zsigmond* 30, *Arokháti Béla* 30, *Bakos Pál* 40, *Baresa Endre* 50, *Bíró János* 30, *Csatári Zsigmond* 40, *Dücs György* 40, *Erdélyi Imre* 30, *Fekesházy Gyula* 50, *Görömbi István* 30, *Keresztesi Sándor* 50, *Kézi András* 30, *Marton Gyula* 40, *Molnár Ferencz* 30, *Molnár Miklós* 40, *Nagy István* 40, *Nagy Kálmán* 30, *G. Nagy Lajos* 40, *Nemes István* 40, *Nemes Menyhért* 40, *Somogyi József* 30, *Szentpéteri István* 30, *Tóth Gábor* 40, *Köcsa Károly* 50, *Szabó József* 50, *Vadas Gyula* 40, *Csepke Péter* 50, *Csiszár István* 30, *Domján Pál* 50, *Ferenci Imre* 30, *Jakab Antal* 40, *Kazay Gyula* 30, *Kormány Károly* 30, *Losonczy Gusztáv* 40, *Nagy Bernát* 40, *Nyíri Gyula* 50, *Pásztor Lajos* 40, *Szabó Béla* 30, *Szeőke József* 50 firtal; összesen 95 lelkesz 3800 firtal. V. *Erdélyből*: a) 20 egyház 970 firtal; b) 40 lelkesz 1720 firtal.

Renderelkezésre csupán 238 firt 79 kr maradt, a melyből 200 firt Antal Gábor felszólására *Kaposvárnak* jegyeztetett elő missiói segély címen. Az összes kiosztott segély 21.455 firt. Az előadónak szívesen mondott a konvent köszönetet. A segélyért folyamodók egy jó része alaki hiányok miatt utasítottatva vissza, *Fejes István*

felszólására kimondta a konvent, hogy a hiányok okozói kipuhatolandók s szükség esetén vizsgálat alá vendőök. Egy kis okos körültekintéssel, egy kis tudakozással bizony-bizony, hogy sok rendtelenséget el lehetne osztalni imitt-amott a közjó előnyére.

A gyamintézeti bizottság előadója, *Petri Elek*, theol. tanár ismertette a bizottság eddigi működését (kiadványok, stb.), beterjesztette a földheltintézzel kötött ideiglenes szerződést, kérvén az utalványozási, stb. jogot az elnökök s illetőleg az alelnökök, hogy az intézet fejlődése akadálytalanul haladjon. A szerződést felolvassa s azt a konvent helyesléssel fogadta el magának s az elnöknek számára kért jogot is megadta. A gyamintézet eddigi kiadásait a közalap, az eszentülakat maga a gyampénztár fogja fedezni. Az intézet pecsénymóója elkészült. Isten áldásával most már előre!

Felmerült, hogy a bevallási ívek közt a számitási alapra nézve nagy különbség van, mivel a lelkesi földek jövedelmét némelyek a kataszteri számitás, mások a bérlet után vették fel. Már a mult konventen ígérte Erdély püspöke, hogy mind a kétféle számitás szerint be fogják terjeszteni bevallási íveiket, hogy a tiszta igazság megközelíthető legyen. Hosszabb vita után kimondta a konvent, hogy a belépési díj a már beküldött vallomások alapján számitandó, a továbbiakra nézve azonban a kijavításnak helyet ad s az ívek kiigazítását szükségesnek tartja. Egyesek egészen új összeírást sürgettek, de a többség nem volt hajlandó, féltvén a gyamintézet sorsát az újabb talan bizonytalan kísérletektől. A vitában részt vettek: Dégenfeld József gróf, Molnár Béla, Kiss Áron, Szász Karoly, Tisza Kálmán, Szel Kálmán, Antal Gábor, stb.

A missiói lelkesek nyugdíjárúlkára nézve felvetette a bizottság a kérdést: vajjon egész fizetések után rovdandó-e meg belépési járulékkal, vagy — miután sokat kell utazniok — fizetések egyrésze utazási díjúl számitandó-e, vagy talán — különösen némelyeknél — az egész missió-fizetés is utazási díjnak tekintendő? Mivel a jogot csak befizetéssel lehet megszerezni a gyamintézettől, egész fizetésük után rovdandó meg. Ugyanez áll a lelkesz-tanítókra nézve is, a kik csak mint lelkeszok szerepelhetnek nyugdíjasokúl, miután az állam a tanítói nyugdíj-intézetbe nem fogadja be őket. Az eszerekek szorgalmazandók a püspökök által, hogy a járulékok befizetésük sürressék.

Az Evangelical Alliance küldöttség által kíván a millenniumi ünnepeken résztvenni s úgy Ó Felsége, mint az ev. ref. egyházi hatóság előtt tisztelegni fog. A konvent hálásan fogadta a jelentkezést s megbízta tagjai közül Szász Károlyt, Szilassy Aladárt, György Endrét, Baksay Sándort, Szász Domokost és Vay Béla bárót, hogy mint egyetemes ev. ref. egyházunk képviselői fogadják a tisztelgőket.

(Vége köv.)

Radácsi György.

A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése április 8—9 napjain, Uza-Pányton tartott meg. A megelőző napon lelkeszi értekezlet volt, a melyen több fontos kérdést vitattak meg s több indítványt vetettek fel, a melyek az egyházmegye zöld asztalára is oda kerültek.

A közgyűlést templomi istenisztizlet előzte meg, a hol Budaházi Lajos hnavai segéd-lelkesz imádkozott. Annak végeztével az iskola helyiségében gyűltek össze a gyűlési tagok, a küldöttek és az érdeklődők meglehetősen számmal. Itt esperes, buzgó ima után, az íelmúlt

év nagy eseményeire rámutató s a mostani nagy történeti év jelentőségét feltüntető, emelkedett hangú beszéddel nyitotta meg a közgyűlést. A megnyitó-beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétettet. Azután az esperesi jelentés olvastott fel. E szerint gyülekezeteink vallásérkölcsi állapota általában megnyugtató. Az új egyházipolitikai törvények életbeléptetésével komolyabb rázkódásokat sehol sem fordult elő. Eddig egyetlen egy esetben kötetett olyan polgári házasság, a mely egyházilag nem áldott meg. (De azt már sajnosan érzük, hogy a vegyes házasságok kötésénél, mi lelkeszkek általában nem tudunk olyan éberek lenni, mint katolikus kollégáink, úgy, hogy az ilyen házasságokból eredő gyermekeknek a tizedrészt se tudjuk szerződéssel egyházunk számára biztosítani. Azokból a hivatalos adatokból, a melyekbe alkalmunk volt betekinteni, az olvasható ki, hogy mi semmit se teszünk és hogy talán nem is tudunk tenni és hogy sem nekünk a pasztoroknak, sem híveinknek érzékünk sincs még a védekezésre se, nem az activ munkálkodásra. Tudósítók.)

Egyházmegyénkben a lelkek száma: 28,446. Született összesen: 1046 gyermek; meghaltak: 828-an. Konfirmáltakott 575. Házasságott kötött: 288 tiszta protestáns és 70 vegyes vallású. A rendes tankötelesek száma: 3095; iskolába járt 3080. Nem járt iskolába a tankötelesek 0,25 % -a, az ismétlőknek 0,4 % -a. A 68 iskolából 31 találatotú kitűnőnek.

Nevezetesebb építkezések történtek: *Pelsőcön*, ahol a templom és torony díszes rendbe hozott: 6750 fnt költséggel; *Radnóban* a díszes torony felépült s abba egy új harang állítattott be: 6679 fnt kiadással; *Szalócy* új iskolát emelt, mely 3177 fntba került; *Tormallyán* a torony-építést befejeztették, a templom kijavítottat s az összes építés 3121 fntot vett igénybe; a *bátkai*, vihar által megrongált templom-torony kijavítása: 756 fntba került; *Jánosí* egy 1500 fnt értékű új orgonát állított templomába; *Körös* templomát és iskoláját hozta rendbe 1029 fnt kiadással. Építkezésekre összesen: 25,290 fnt 70 kr fordítottatt. Mult évi kegyes adományok összege: 5182 fnt 74 kr, azon számos kisebb-nagyobb értékű templomi felszereléseken kívül, melyek mind népünk buzgóságáról és áldozatkészségéről tanuskodnak.

Az 1895. évi közalpi járulékból, mivel 11 fntot törőlni kellett, egy fillér sincs hátrálékban. Az ifjaknak nyári vasárnapokra templomban való felmarasztása s vallásérkölcsi oktatása, két egyház kivételével mindenütt gyakoroltatik. A gyülekezet és lelkesz közötti békét némileg megzavarta egyik egyházunkban, az erdő-legelő vitás ügye, másik helyen pedig annyira ingerült a nép, a lelkesz ellen, hogy ennek állása ott tarthatatlanná lett. Ez a lelkesz (a bereteki) hivataláról a gyűlés színe előtt előszóval le is mondott.

Az uredságra levő egy világi és egy egyházi tanácsbíróságra, a presbiteriumok szavazataival: *Bornemisza László* gömörvármegyei alispán és *Kupai Dénes* vályi lelkesz lettek megválasztva. Bornemisza László neve a vármegyei és társadalmi életben, Kupaié az irodalomban előnyösen ismert nevek. Munkakedvölken és tehetségökben nyeresége lesz az egyházmegyének is. A hivatalos eskü letvése után, a közgyűlés szívélyes üdvözlései közt, magas szármalású beszéddel és biztató íróvözléssel kötelezték el magokat ev. ref. egyházunk és vallásunk szent ügyeinek a szolgálatára.

Díoszegi Zsigmond és Bornemisza Elemér vármegyei jegyzők, tiszteletbeli világi jegyzőkkel választattak. Czinke István rimaszombati, Szabados László imolai és Dusza János giczei lelkeszkek beörösítették.

A számvövszék és a gyámoldai pénztárnok hat

éves mandátuma lejárván, a számvévszék eddigi tagjai és Seres József gyámoldai pénztárnok, érdemeik jegyzőkönyvi elismerése mellett, hat évre újra megválasztottak. Az országos gyámoldai pénztár kezelésével is Seres József, az ellenőrzéssel pedig a számvévszék bízott meg.

Az egyházmegyei lelkesi gyámoldák sorsának eldöntése körül élelkebb vita nem fejlődött ki, mivel az a számvévszék és a lelkesi értekezleten javul elő készítettett. Kevés módosítással az a terv fogadtott el, a mely e lapok múlt számainak egyikében közölve volt. A számvévszék jelentése szerint a lelkesi gyámoldai pénztár állása 23,605 frt; a lelkesi gyámegylet 11,127 frt; a tanítói gyámoldáé 19,705 frt. Elfogadtott a lelkesi értekezlet azon indítványa, hogy az országos ev. ref. lelkesi özevgy-árva gyámintézet alapszabályaiban azon módosítás kértessék a konventól, hogy a segélyre jogosult özvegyek ne református, hanem csak protestáns voltakart legyenek kötelesek igazolni.

A lelkesi fizetések felszámítása, a mely az 1894. évben összkéllított jelentő-ívek adatai nyomán összközöltetett, az egyházmegye tapasztalatai szerint, sem a termények, sem az ingatlan jövedelmének értékelése, sem egyéb tekintetben, nem csak a különböző kerületek, hanem az ugyanazon egyházmegye különböző szakaszaiban sem levén egyöntetű, a mire pedig úgy a kilátásba helyezett államsegély méltányos elosztása, mint az országos gyámintézet terheinek igazságos viselése szempontjából szükség volna, indítványozza a gömőri ev. ref. egyházmegye, hogy kértessék fel a konvent, hogy a lelkesi fizetéseknek az egész országban leendő egyöntetű felszámítása végett állapítson meg egységes alapelveket, készítsen kimerítő utasításokat, mint az a kath. kongrua felszámításánál történik és a lelkesi fizetéseknek ezek alapján való újra felszámítását sürögősen rendelje el.

A lelkesi értekezlet indítványa folytán felir az egyházmegye, hogy a legközelebbi konventnek a stólára vonatkozó intézkedéséből csak az a részlet hagyassék meg, hogy „a stóla értetlen marad”, a többi része pedig, mely így hangzik: „azonban annak meg fizetése az esketés akadályául nem szolgál töröltessék mindaddig, míg az egyetemese egyház a stóla-kérdést akár államsegélyvel, akár anélkül nem rendezi.

Ugyancsak a lelkesi értekezlet indítványozta, hogy sürgetessék meg a kormány, hogy a lelkesi fizetéseknek 800 frt minimumig való kiegészítését törvényhozással meg ében biztosítsa.

A millenniumi ünnepély idejére nézve abban történt megállapodás, hogy az egyházi ünnepély május 10-én délelőt, az iskolai ünnepély ugyanakkor délután tartassék meg; mivel csak úgy remélhető, hogy földmíveléssel foglalkozó községinkben az iskolai ünnepélynek is lesz méltó közönsége, ha az ünnepnapon tartatik meg.

A lelkesi értekezlet indítványaára elhatározta a közgyűlés, hogy az egyházmegyének majd minden egyházában fennálló éneklőkarok alapszabályait megerősítés végett bekéri, hogy ezen derék egyletek szervezetét megismerje, ellenőrizze, magához csatolja s azok működését, a dal- és ének kultusának művelésére mellett egyházunk és vallásunk érdekeinek szolgálatában is közvetlenül maga mellé állítsa s azoknak itt-ott látható kinövésait lenyegesse.

A legátusok specificálása, vagy visszautasítása a presbyteriumokra nézve fegyelmi eljárás von maga után. Azok a tanítók, a kikről kitűnt, hogy nem mind az irodalmi kör kiadványait használják, 2 frta büntettettek s nevök a bírság behajtása végett áttéttet a gyámol-

dai pénztárnokhoz. A hubói egyház előjárói ellen, hűtlen vagyon kezelés miatt fegyelmi eljárás indítottott.

A régóta húzóó és sok port felvert lekenyei két protestáns egyház vitás ügye végleg megoldottott. A szétválás megtörtént. A vagyon felosztása az egyházmegyei ügyész közbejöttével, szerződésileg, közmegegyezéssel összközöltetett. Az iratok a kerületre terjesztettek fel. Másoldalról úgy látszik azonban, hogy a lutheránusok még most se nyughatnak. Kerülő utakon a kormánytól vitány latba a befolyásukat. Lekenyeiék állami iskolát kívánnak a lekenyei ref. iskolai épület és összes iskolai vagyon felhasználásával. A lekenyei iskola államosításába csak úgy megy bele az egyházmegye, ha a tanító mindig református lesz.

Itt különben egy titkos, nyugtalankodó lutheránus kéz működik, a mely pár év alatt kiméletlenül széttépte azokat a testvéri köteleket, a melyek a testvér egyházak a vidéken századok óta összkapcsolták. Így e nyugtalankodó, sőt gyűllöködő kéz mozdulataira az elmúlt évben Tornallyán és Királyiban is fiók egyházat alapítottak a lutheránusok, a hol századok óta a két felekezet hívei közt békeség és a legjobb testvéri egyetértés uralkodott s az ág. ev. hívek mindig a ref. pap szolgálatát vették igénybe. [A szomszédos sajó gömőri ref. hívek pedig az ottani ág. ev. felkés gondozása alá tartoztak. Most ennek a viszonynak is vége szakadt. S a lutheránus esperesség értesítvén e szaktársról a tornallyai ref. felkészt. Sajó Gömörön ő is felállította a ref. fiók-egyházat. Ezt szintén most vette tudomásul az egyházmegye.]

Ezek szomorú adatok a protestáns unió történetéhez.

Némely jelekből úgy látja egyházmegyénk, hogy az egyházalagotatást az eddiglen is mélyrehatóbbá kellene tenni minden irányban. Azért Ruskzay Gyula jánosii és Seres József martonfalvi felkészeket azzal bízza meg, hogy az erre vonatkozó törvényeket és utasításokat állítsák össze s dolgozzanak ki a jövő gyűlésre e tárgyban egy kimerítő javaslatot.

A nemzeti pénztárból és a Fáy Gusztáv-féle alaplól, a mely azon tanítókat jutalmazza, a kik a magyar nyelv tanításában a legjobb sikert tudják felmutatni, ref. tanítóink eddig soha egy fillért se kaptak, pedig évenként száz meg száz magyar szóra jött tót gyermeket tanítanak meg magyarul. E mellözés, sőt sérelem orvoslása végett egyházmegyénk átiratban keresi meg a vármegyét.

Szentpéteri Sámuel pelsőci felkés, s egyházmegyei tanácsbíró Fötisztelettű püspök új millenniumi pasztorlevélnek vizsgáljaképen, a következő indítványokat adta be közgyűlésünkre:

1. Egyházkerületi képviselőink által sürgetessék meg a kerület közgyűlés, hogy *Tiszáninneneni evang. ref. egyházkerületünk történetének* rég ehatározott, de maig se teljesült megíratait, a millenniumi évben vétesse munkalata;

2. Készítsessen a kerület a múlt év végéről, illetve a millenniumi év kezdetéről egy lehetőleg tökéletes *kerületi névkönyvet*;

3. Hasson oda a kerület, hogy *ev. ref. magyar anyonszentegyházunk önálló történetének megírása* s ez év elejétől datált országos névkönyve, szakértő kezék által lehetőleg az évben készítsessék ki, illetve vétsék munkába.

Egyházmegyénk ezen indítványokat, mint a melyek méltóan örökítenék meg ev. ref. egyházunk közel négy-százados történetében azt a határkövet, a mely az édes magyar haza ezer éves fenállásának nagy forduló pontjával összkész, örömmel tette magáévá s azon kérés-

sel terjeszti föl a főtiszteltetű egyházkerületi közgyűlés elé, hogy azokat legközelebb tárgyalás alá venni, elfogadni és megvalósítani méltóztatsek.

A Vécsey József-féle indítványt nem fogadta ugyan el minden részében egyházmegyénk, mert már korábban az egyházi adózásra névben részben eltérő álláspont foglalt el, de örömmel üdvözli Vécsey Józsefet és azt a mozgolódást, a melyet indítványaival kezdeményez. Szerintünk ezt a kérdést nem szabad többé levenni a napirendről s indítványozzuk, hogy az egyházi adózás és a stóla-ügy kérdésében kerületi bizottság küldessék ki s ezen ügyek a zsinati törvényhozás tárgyaiul készíttessenek elő.

Az őszi papszentelő kerületi közgyűlés helyéül Jánosii egyházunk tüzettett ki.

Vattay László.

IRODALOM.

Nagy Oktatástan czim alatt a legközelebb hajtja el a sajtót Comenius Amos János „Didaktika Magna” című műve magyar nyelven. Dezső Lajos sárospataki tanítóképződei igazgató, az ismert nevű pedagógus fordításában fog a mű megjelenni. E műre kibocsátott előfizetési felhívást egész terjedelmében adjuk a következőkben:

Aki az újabb kor pedagógiai törekvéseit figyelemmel kíséri, nem zárkózik el azon tapasztalat elől, hogy úgy a nyugoti kultur-népeknel, mint hazánkban a nyers utilitarismus kezd érvényesülni, a kézzel fogható gyakorlati hasznosság elve kezd mindinkább tért foglalni a közoktatás legáltalánosabb kérdéseiben, az iskolák szervezéseiben, a tantárgyak megválasztásában stb. Ellenben a mélyebben fekvő lélektani alap többnyire figyelmen kívül marad, a pedagógiai kérdéseknek eszmék szerinti alakulása háttérbe szorul; a politika hullámzása szerint irányuló s napi árfolyam szerint változó vélemények, osztály-, sőt egyéni érdekek ingoványára van építve közoktatásügyünknek egész rendszere.

Ez eszmeitlen, opportunistikus pedagógia eredménye a közoktatás terén uralkodó s folyton növekvő zavar, mely a süppedékes talajra állandó alkotásokra képtelen lévén, egyik kezével rombolja a másiknak munkáját, s még csak azt se tudja megmondani, hogy a rombolás szükséges s az új építés jogosult volt-e.

E napi árfolyammal bíró pedagógia korában még szerencséje az emberiségnek, hogy minden korban voltak kiválóbb elmék, kik szilárd elveken építve maradandóbb alkotásokat terveztek, kikhez az emberiség a vásári zajgás zsidbadságából felélesedve koronként visszatér. Ezek a pedagógia classicusai (Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Herbart stb.).

Az örökbecsű pedagógiai művek egyike Comenius Amos Jánosnak, a XVII. század legnagyobb pedagógusának „Didaktika Magna” című munkája, mely nemesak a maga századában világlott, hanem hivatva van korunk pedagógusainak elméjére is termékenyítőleg hatni.

Comenius eszméinek terjesztésére Berlimben 1829-ben egy társaság alakult az egész műveltség világára kiterjedő hálózattal. Az egységes népiskola, egységes középiskola kérdéseiben Comeniusig kell visszamennünk, hogy az elveszített történeti fonal-szálat felkeressük s annak segélyével az iskola-szerkezet labirintusából biztos kimenőre találjunk. De a

pedagógia, a didaktika részletkérdéseiben is nemesak történeti érdekek bíra a Didaktika Magna, hanem ma is irányadó tekintélye van; mert a Didaktika Magna nemesak oktatástan, hanem valóban olyan általános nevelés- és oktatástani mű, melyhez hasonló, a köz- és magánnevelés és oktatás minden ágát (a kisd- neveléstől az egyetemig) felölelő munka maig sincsen.

Egyébként a Nagy Oktatástan Comenius születésének háromszázados emléktünnepe alkalmával (1829-ben) nálunk is kellőképp méltányolva lön. Azon alkalommal közöhang gyánant hangzott fel Magyarországon közönsége köréből: vajha magyar nyelvünkön is olvashatók e művet, mely Európa minden cultur-nemzetének nyelvére (még horvát-nyelvre is) le van fordítva.

A közvélemény e hangulata által batoritva Comenius *Opera Didactica Omnia* című nagy művének alapján, tehát az eredeti latin nyelvből fordítottam le a Didaktika Magnat, melynek kiadását Steinfeld Jenő ur, a sárospataki ev. ref. főiskola nyomdássa vállalta magára.

Midőn a mű kiadása immár befejezéséhez közeleg, ajánlom azt Magyarországon iskolai hatóságainak, pedagógiai közönségének oly mérvű figyelmébe, a minőt a munka megérdemel.

Sárospatak, 1896. április 15.

Dezső Lajos.

A „Nagy Oktatástan” körülbelül 17–18 iv terjedelemben folyó évi május hó elsején jelenik meg. Előfizetési ára 3 korona.

Az előfizetési pénzek alóirothoz küldendők be; a mű az előfizetőknek, megjelenése után azonnal börtmentve küldetik meg.

Gyűjtőknek 10 példány után egy tiszteletpéldány jár. Képezdeli művendékeknek 20%, árendéssel szállítom, ha az illető képezde igazgatója egyszerre küldi be az előfizetési-pénzeket vagy legalább az aláírást; a mikor is utólagos fizetést is elfogadok.

Sárospatak, 1896. április 15.

Steinfeld Jenő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Gyarmath József temetése. A férfi kora delén hirtelen kidőlt tornai esperesnek végítiszteletgétéle ápril 20-án volt. Megjelent a szomorú alkalommal Sziliczen az egész tornamegyei lelkész kar, hogy elbucsuzzék szeretet vezetőjétől, kihez oly benső szárai fűztek a bizalomnak, mint édes testvérhez. A bucsu-ímat az elhunyt igaz barátja, *Lükő Béla* görög lelkész mondotta, ki- öntvén szive keservét a váratlan csapás felett, mely a tornai egyházmegyét, a sziliczi egyházat s mindenk felett azt a családot érte, mely most árván, elhagyottan maradt, melyhen egy új hajtás épen akkor fakadt, mikor a törzs kidőlt. Erre való tekintetből nem is volt több egy imánál, hanem elindult a nagy sokaságú gyászmenet a temetőbe, a hol *Nagy Sándor*, jósóváfi lelkész mondott rövid, megható ímat. A temetésen képviselve volt az egyházmegyei világi elem s a tanítói kar, valamint a sárospataki főiskola is két küldöttjével, kik a tanári kar őszinte részvételének adtak kifejezést a gyászoló családot, az egyházmegyét s egyházat képviselő előtt. Az elhunyt koporsójára helyezendő koszoru helyett a tanári kar 50 koronát adott az emelendő síremlékre. Legyen a megboldogultnak emléke áldott!

— **Lelkészválasztás.** A t. keszli ev. ref. egyház lelkészévé *Ando Lajos* eger-lővői helyettes, a *váltai* egyház lelkészévé *Szabó András* bőcsi s. lelkész választott.

— **A tiszánineni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlését** május 27-én következő napjain tartja meg Miskolcon. Erre a meghívókat már e hó közepén szétküldték a püspöki hivatalból.

— **Az ev. ref. főgimnázium érettségi vizsgáira kormányképviselőknek** a következőket nevezte ki a vallás-és közoktatási miniszter: *Dr. Ballagi Aladár* Sárospatakra és Miskolcra; *dr. Ballagi Géza* Pápára; *dr. Beöthy Zsolt* Halasra; *dr. Csiky Kálmán* Mező-Túrra és Rimaszombatra; *Csiky Lajos* Nagy-Körsre; *Farkas József* Debreczenbe; *Géresy Kálmán* Nagy-Enyedre; *György Endrét* Szatmárra; *dr. Hegedűs István* Budapestre és Kecskemétre; *dr. Lósvay Lajost* Csurgóra; *Kenessey Béldi* Kisujszállásra; *dr. Öreg Jánost* Zilahra és Kolozsvárra; *dr. Schilling Lajost* Sepsiszentgyörgyre; *dr. Szádóczky Lajost* Marosvásárhelyre és Szászvárosra; *Szinjey Gerzont* Székelyudvarhelyre, *Szűcs Farkast* Máramaroszigetre és Hódmezővásárhelyre.

— **A középiskolai vallásoktatás** ügyében igen feltűnő nyilatkozatot tettek az országos középiskolai tanáregyesület választmányának egyes tagjai az ápril. 16-án tartott ülésen. *Szigetvári Iván*, az egyesület főtitkára szóba hozta, hogy midőn a II. országos és egyetemes tanügyi kongresszusra megvitátásul elfogadott, „*A vallás oktatás helye a középiskolákban*” c. tétel előadására vállalkozott, előre kijelentette, hogy ő a vallásoktatás eltörlését fogja indítványozni. Most újra kérdi, hogy nem tartja-e a választmány az egylet érdekével ellenkezőnek, hogy habár nem az egyletben, de az egylet által rendezett szakosztályban és épen az egylet egyik tisztviselője tartson ilyen előadást. *Alexander* kijelenti, hogy a Szigetvári atheista szempontból ellensége minden vallástanításnak, akkor előadását ellenzi, ha ellenben kifejezi a mostani vallástanítás hibáit és arra a conclusiora jut, hogy a középiskolában el kell törölni és a családra bízni, akkor előadását a kérdés megvitátása czéljából hasznosnak tartja. *Beöthy Zsolt* szerint a szigetvári conclusiója nem helyes. Ha ma rossz a vallástanítás, a mint hogy ő is rossznak tartja, abból nem az eltörlés, hanem a reformálás szüksége következik. *Müller* ugy nyilatkozott, hogy az ő fiát a vallástanítással inkább vallástalanná tették. *Vámosy Mihály* egy 13 éves kath. gyermeket említett fel, a ki a bűnről tanulván elszörnyűlködve kiáltott fel, hogy ennyiféle bűn van s azt neki a vallástanból kell megtanulni. *Érődy* szerint a vallástanítás egyik oka a túlterhelésnek, mert a gyermeknek megértés nélkül kell megagolnia a tankönyvet. *Fest* azt kívánja, hogy a vallásoktatók is tegyenek paedagógiai tanárvizsgát. *Szigetvári* arra a felzólításra, hogy minő szellemben akarja megtartani előadását kijelenté, hogy álláspontját a német socialisták gothai programjával fejezheti ki: Die Religion ist Privatsache. Az állam ne avatkozzék bele a polgárok vallásába sehol, az iskolában sem, hanem tanítását bizza a családra. Ő a mostani vallástanítást egyenesen erkölcsrontónak tartja. Neki meggyőződése, hogy előbb utóbb oda jutunk el, a hová a világ nagyon művelt államai eljutottak, hogy a vallástanítást a középiskolában eltörlték. A választmány Szigetvárit megbizta az eladással, mert hiszi, hogy a kérdés megvitátása haszonnal fog járni.

— **Ujabb vasuti kedvezmények** az ezredéves kiállításra utazóknak. A vasutak igazgatóságainak közös megállapodása szerint a Budapestre utazóknak az ország minden állomásán 14 napra érvényes mérsékelt áru

menetérti jegyek adatnak ki. A külön kongresszusok, összefüvetek és dísz-közpületek tagjai, ha *vörös színű igazolvánnyal* vannak ellátva, továbbá a 400 forintnál nagyobb fizetésű tanítók és tanfélék s a vidéki kiállítók, kiknek a kiállítás igazgatósága esetről-esetre *kék színű igazolványokat* ad. abban a külön kedvezményben részesülnek, hogy az első kocsi-osztályban második osztályú jeggyel, a másodikban harmadosztályú jeggyel, a harmadikban pedig másodosztályú féljeggyel utazhatnak. A nyilvános jellegű hazai tanintezetek tanulói és tanárai ha legalább tizen utaznak együtt, a második osztályban harmad osztályú jeggyel, a harmadikban féljeggyel utazhatnak. Ugyanezt a kedvezményt élvezik a testületek és iparoskörök tagjai, ha legalább 20-an, s a földműves és munkás csapatok, ha legalább 30-an utaznak együtt.

PÁLYÁZAT.

A felső-bányai (Szatmármegye) ev. ref. egyházban megírtútl káplántanítói állásra.

Évi javadalm: 1. 600 az hatsz az o. é. frt készpénz, havi részletekben. Ez összegből 100 frt lakbér címen szerepel. 2. Az iskola-épületben egy szobából álló lakás, fűtéssel. 3. A hol kívánják, a hallottak temetőbe kíséréséért 1—1 frt. E jövedelem mintegy 20 frt évenként.

Kötelesek: A VI. osztályú fiiskolások tanterv szerinti vezetése.

Kanonikus órákon s lelkesz akadályoztatásakor az isteni tisztélet végsőse.

Kérvények folyó évi május 16-ig alatt irtothoz küldendők. Az állomás mielőbb elfoglalandó.

Felső-Bánya, 1896. ápril 20.

Nagy Lajos,
ev. ref. lelkesz.

Brit- és Külföldi Biblia-Társulat

Budapest, Deák-tér 4-ik szám.

! Most jelent meg !

Magyar Biblia

nagy (4°) kiadás.

Ára bőrbé köve 2 frt 50 kr.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben az vidékre postai
szállítással, egész évre
5 frt, félve 2 frt 50 kr.
Regys. szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Kisekváló bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az ev. ref. egyetemes konvent felirata a lelkészek fizetése tárgyában.” — „Esketés a halál révén.” *Révész Kálmán.*
— „A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *Bartha Mihály.* — „Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *B.* — „A felső-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *Székessy András.* — „A nagybányai egyházmegye közgyűlése.” *Papp József.* — „Az ev. ref. egyetemes konventről.” *Raddasi György.* — „Irodalom.”
— „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Hirdetés.”

A magyar nemzet büszke önértettel tekint e napokban az ország szíve, Budapest felé, a hol f. hó 2-án a kororás király, a szeretett királynő, az uralkodó család, az id-gezen nemzetek képviselői és saját legjobbjaik s legnagyobbjaik jelenlétében az ezredvi kiállítás ünnepélyesen megnyitja.

Hozsánna! Hozsánna! A dött legyen a Világok Ura, a népek Istene, hogy ezt a nagy napt nemzetünkre kegyelmesen felderítette!

Lapunk az ev. ref. egyházzal együtt ünnepel s így ezredvi száma f. hó 10-én fog megjelenni.

Szerkesztőség.

Az ev. ref. konvent felirata a lelkészek fizetése tárgyában.

Nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr!

Kegyelmes Urunk!

Magyarországi ev. ref. egyházunk egyetemes konventje hálás köszönettel vette Nagyméltóságodnak mult évi :0172. és folyó évi 1389. sz. alatt kelt nagybecsű értesítéseit, melyek szerint az 1895. évi állami költségvetésben a különböző egyházak lelkészi illetményeinek kiegészítésére egyelőre átalányképen 100,000 forintban megszavazott összegből ev. ref. egyházunk részére 22,000 forintot folyósítani méltóztatott; nemkülönben a Nagyméltóságod részéről nyilvánított azon óhaját kifejezését, mely szerint a szükségletek végleges megállapítása után törvényhozási intézkedéssel volna biztosítandó a lelkészi illetmények fokozatos kiegészítésére szükséges dotáció.

Nem zárkozhatik el egyetemes konventünk annak teljes mértékben való elismerése elől, hogy ezen tény által megtörtént az állam részéről nemcsak elvi elismerése azon igénynek, melyet szegény egyházaink érdekében folytonosan hangályoztunk, hanem egyuttal az első lépés is — bár egyelőre szűk kereteken — megteremtett a haza és egyház szolgálatában oly sok érdemet szerzett szegény lelkészi karunk szomorú állapotának javítására.

Teljes bizalommal nézve ennél fogva Nagyméltóságodnak kitálatásba helyezett további lépéséi elől, tiszteltteljesen érezzük kötelességünknek körvonalozni

óhajainkat ezen, egyházunkra nézve oly fontos ügy végleges rendezése iránt.

Bármily elismeréssel és hálával viseltetünk Nagyméltóságodnak eddigi javaslatait, s azok elfogadásában a törvényhozás által mutatott készség iránt, mind a törvényhozás méltósága, mind egyházi érdekeink állandó alapra fektetése, mind végül a törvényhozást úton tett ígértet helyes beváltásának érdekében csak oly eljárás biztosítása egyetemes konventünket a jövő esélyei ellenében, hogyha törvény útján mondatnék ki az állam kötelezettsége lelkészi javadalmainknak 800 forintra kiegészítésére nézve, oly módon, hogy egyházi szervezetünk értelmében a megállapított összeg felévi részletekben bocsáttassék az egyetemes konvent újak az egyes egyházkerületeknek rendelkezésére, s azok által az illetékes lelkészek kezébe, s ugyanazon az úton terjesztessék fel a szabályszerűleg, okmányokkal felszerelt számadás Nagyméltóságodhoz. Magától értetk, hogy úgy az 1868. évtől kezdve folyósított, jelenleg 73,000 forintot tevő évi segély, mint az 1894. évtől kezdve közalapunk javára folyósított évi 100,000 forint, mint a mely összegeknek más rendeltetésük van, továbbra is változatlanul fenmaradna.

Tudjuk és érezzük azon kötelezettséget, melylyel az állam pénzügyi helyzete iránt viseltetnünk kell, s valamint hosszú türelmünkben hazafias köteleességünk és igényünk megállapításánál folyton szem előtt tartott szerénységünk vezérelt, mely számos sajtó sebének közül csak a legégetőbbeknek orvoslását kérte az állam segélytől, épp úgy készek vagyunk azon esetben, ha az állami pénzügyi helyzet még a legközelebbi költségvetésnél nem engedné meg a 800 forintra való kiegészítés összes hiányát az államincstárból fedezni: ebből igényeinknek törvényszerű elismerése mellett benyújtandó abba, hogy egyelőre legalább a 600 forintos minimum, — ez azonban mindenesetre már a legközelebbi költségvetésben — adassék meg részünkre, illetőleg az annak pótlására szükséges összeg már e budgetben bocsáttassék rendelkezésünkre.

Nemcsak egyházunk érdeke, hanem hazafias kötelességünk is ösztönöz arra, miszerint Nagyméltóságod kegyes figyelmét felhívjuk azon Nagyméltóságod előtt bizonyosan ösmeretes szomorú körülményre, hogy lelkészeinknek úgy más felekezetekhez viszonyítva, mint általában véve is szomorú helyzete, majdnem őrésékké

tette theologiai intézeteinket, s hogy az anyagi szükség nyomása alatt a segélynek most már halaszthatatlanná vált megadása nélkül, nemcsak a fentartási összeg, de arra alkalmas lelkeszeink hiányában is kénytelenek leszünk nagyon sok helyen feladni oly állomásainkat is, hol csupán egyháznak s lelkeszünk szájában hangzott a magyar szó.

Azon nagymérvű felelősség élénk tudatában, mely Isten és emberek előtt reánk nehezedik, ha e folyton folyó pusztulás elé gátat vetni, s legalább a megmenthető megmenteni nem igyekszünk — hálás köszönettel fogadva Nagyméltóságod kegyes biztatásait és írt, teljes bizalommal kérjük a tizenkettedik órában a fentiek értelmezében való további böles intézkedéseit.

Nagyméltóságodnak

kész szolgái:

Tisza Kálmán,
világi elnök.

Kun Bertalan,
egyházi elnök.

Esketés a halál révén.

E kérdésről szól, bárha hosszabb cím alatt, e lapok 16. számának vezércikke. Megvallom, nagy csodálkozással olvastam úgy érvelését, mint végkövetkeztetését Csodálkozással azért, mert e cikkben úgy a házassági törvényhozás, mint az egyetemes konvent intézkedése erős kifogásokkal, sőt vadakkal illették akkor, midőn a cikkíró a kérdés egyik lényeges pontja felől semmi tudomással nem látszik birni.

Két helyen is kérdésbe teszi nevezetesen, hogy a megtamadott intézkedés (a halalos ágyon való esketés megengedése) helyett miért nem bízza meg inkább az állam a maga polgári tisztviselőit, hogy az előzetes alakszerűségek mellőzésével köthessék meg ily esetben a házasságot?

Hát ez a kérdés, illetőleg kifogás magától elesik, ha megolvassuk a házassági jogról szóló (1894. XXXI.) törvény 36. §-át, mely is szól ilyenénképen:

„A hazasülők egyikének közel halállal fenyegető betegsége esetében a házasságot kihirdetés és felmentés nélkül is szabad megkötni, ha mindkét házastulós a polgári tisztviselő előtt kijelenti, hogy legjobb tudomásuk szerint köztük házassági akadály nem forog fenn; erre nézve töltik a polgári tisztviselő esküt is vehet ki.”

„Hogy forog-e fenn közel halállal fenyegető betegség esete, a körülmények figyelembe vételével az eljáró polgári tisztviselő állapítja meg.”

Ha tehát ismerjük a törvénynek ezen logicus és humanus rendelkezését, a cikkíró új által felvetett kérdés kétdaldalú lesz, ahog képest, hogy a halál révén kívánt egyházi megáldást (esketést) megelőzte-e a most idézett §-ban leírt polgári házasságkötés, vagy nem?

A megelőző polgári házasságkötés után kívánt egyházi megáldást (esketést), azt hiszem, cikkíró őrnek sincs szándékában megtagadni, még az egyik (vagy mindkét) fél halalos betegsége esetén sem.

Kérdés tárgyát képezheti aztán, kötelessége-e a lelkeseknek az ilyen feleket az esetben is összeeskötni, ha előzőleg a polgári házasság nem volt megköthető. Kötelességről szólók és nem jogról, mert a jogot a cikkíró által megtamadott 123. §. biztosítja.

Hát én ez utóbbi esetre nézve is úgy vélekedem, hogy a lelkeseknek kötelessége ily esetben is az esketést teljesíteni, kötelessége nemcsak a Konventi Utasítás 3. §-a értelmében, de még sokkal inkább kötelessége azon krisztuszi szeretet szellemében, a melynek szolgái és hirdetői vagyunk.

Képzelnék el csak egy ilyen esetet. A hosszú évek során hitetlenül, bűnös viszonyban élt felek egyike halálosan megbetegszik. Nincs sem gyermeke, sem vagyona, hogy ezek érdekében ohajtana a törvényes házasság megkötését; hanem — igenis — a halál közeledtével magába száll, szíve szerint megbánja eddigi bűnös életét s egyedül ohajtása csak az, hogy párjától, mint Isten és emberek előtt törvényes házastárs válhassék meg, s azt, mint ilyet hagyja itt maga után. Hivatná a polgári tisztviselőt is, de az a második vagy harmadik faluban lakik; mire megjöne, már holtat találja. De ott van helyben saját lelkispástora; igen hozzá, kér, könyörög, hogy eskesse meg őket, hadd tehesse némileg jóvá a sir szelén régi bűnait.

En nem tudnám, nem mérnem ily esetben megtadani az esketést.

Azt hiszem, M. F. tisztváram sem tagadná meg; hanem fölredobva száraz jogi fejtegetéseit, venné palástját és teljesítené a haldokló utolsó kívánságát; teljesítené nemcsak keresztényi szeretetből, de kötelességből is.

Révész Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmege tavaszi közgyűlése.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmege Szalonán, április hó 13. és 14-én tartotta meg tavaszi közgyűlést Vadaszy Pál esperes és Ragályi Béla egyházmegei gondnok előnökte alatt az egész tanácsbírói kar jelenlétében.

A gyűlés — szokás szerint — a templomban esperesi imával vette kezdetét, melynek elhangzása után egyházmegei gondnok, hazánk czredéves fennállásának alkalmából, emelkedett hangulattal beszédet intézett a jelenvoitakhoz s a gyűlést megnyitotta.

A gondnoki megnyitó beszéd után az esperesi jelentést olvastott fel, mely nem pusztán száraz felsorolása volt az egyházmegeyéknek kebelében ősz gyűlésünk óta történt eseményeknek s egyházmegeyék szellemi és anyagi állásának; hanem az ezekkel kapcsolatos alkalmi eszméknek és gondolatoknak is gazdag tárháza s épen ezért is mindvégig lekövte tartotta a hallgatóság figyelmét. Egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett.

A segédlelkészek elrendezése, a ielkészi és tanítói állomások betöltése után egy új tanácsbíró, Palesi Károly lelkészúrunk tette le a hivatalos esküt, lendületes beszédben megköszönve a feleje fordult bizalmat, a jelenvoiták jó kivanatának kifejezése mellett hivatalába beerősítettett.

Nagyobb vitát keltett a tornai egyház gondnokának „a ielkészi hivatalok rendszeresítése s az azzal járó javadalmazási kérdés egységesítése és az egyházi adózási rendszer megváltoztatása” tárgyában készített, s a Ft. egyházkerület által az egyházmegeyékhez véleményadás végett által indítványára, az egyházmegeyi papi jegyzők által készített „véleményes javaslat” azon része, hol a szegénybél osztály terheinek könnyítéséről, a gyűlekezeti terhek igazságosabb és helyesebb elosztásáról, vagy is „az anyagi erőhöz mért aránylagos teherviselésről” van szó. Majdnem egy órai vita után, a „javaslat” némi módosítással elfogadtattott és mint az egyházmege véleménye az egyházkerületre felterjeszteni határozottattott.

A sárospataki theologiai tanárok nyugdíjintézetére vonatkozó munkálatot, hozzászólás végett átvevén az

egyházkerület az egyházmegyékhez, ez ügyre vonatkozólag egyházmegyénk következő álláspontot foglalja el: amennyiben a főtisztelendő egyházkerület is csatlakozott azok véleményéhez, a kik a theologiai tanárokat az állam által segélyezett nyugdíj-intézetből kihagyani óhajtották; továbbá, mivel már több ízben azt a határozatot hozta a theologiai tanárok megnyugtására, hogy róluk egy nyugdíj-intézet felállítására által gondoskodni fog-ezen kötelező ígéretének bevétele előtt most már semmi esetre sem zárkózhatik el; annyal inkább, mert az állam által segélyezett nyugdíj-intézetből kimaradásuknak a theol. tanárok nem okai; így egyházmegyénk, a theologiai tanári kar részére tervezett nyugdíj-intézet megalakításához — figyelmen kívül nem hagyva az érdekelteknél a protestáns egyház, közelebből pedig a mi egyházkerületünk érdekében teljesített hasznos szolgálatait, belenyugvasást adja s annak felállítását méltányosnak tartja.

Az egyházzálogatási gyűjtemények szerint az „országos papi özvegy-árva gyámintézeti” első évi járulékok lelkészünk befizették; a 10°/_o-os belépési díj nagy részét az egyházmegyei gyámintér fizeti s csak egy részét kell ahhoz a lelkészeknek pótolniuk.

Jól eső örömmel erősítette meg közgyűlésünk a saját-ecsegi egyház közgyűlésének az általuk évente fizetni köteles domesztikai járulékok megváltása tárgyában hozott határozatát. Kívánatos volna, hogy ezen jó ügykezetű egyház példája másokat is hasonló cselekedetre indítana!

Törvényszerűi ügyünk is volt egy: a sajo-kazai felekezéssel megtámadott lelkészválasztás ügy. A választás megerősített; de az egyházmegye ítélete ellen a felebbezés — addig is, míg írásban beadják — előszóval bejelentetett.

A fentebb említetteknek kívül számos ügy volt még, melyeknek elbírálása majdnem két egész napot vett igénybe. Ezek azonban mind helyi és magántermészetűek lévén: a nagy közönséget nem érdeklik.

Egy köztisztelthen álló kedves vendég is volt gyűlésünknek, a dr. Fodor Pál miskolci orvos személyében, ki mint a szalonai ev. ref. egyház főgondnoka jelent meg ez alkalommal szülőfalujában. Tudomásom szerint sok alkalommal fényes jelét adta ő már a szalonai egyház szeretetének és ragaszkodásának, évek hosszú során át küldvén, sőt sokszor maga vivén oda az úrvacsorához szükséges kenyert és bort. Most is úgy osztozott buzgó szeretet egyházával a gyűlés terhének emelésében, hogy ez alkalomra egy hordó szinbort ajándékozott. Az elismerés és köszönet elől azonban szerényen elhúzódo, egyházát igazán szerető férfit bocsássam meg nekem, hogy ezeket nyilvánosságra hoztam. Tettem azt azért, mert ilyen dolgot nyilvánosságra hozni kedves kötelesség; mert így elértem azt, hogy e csekély, de szívesen nyújtott erkölcsi jutalom elől kitérni nem lehet.

Bartha Mihály.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye április hó 15-én Emődön tartotta meg tavaszi közgyűlését. A reggeli isteni tisztelet elvégzése után Tóth Dániel esperes szívből jövő imában emelte lelkünket a mindenség urához, s midőn haláját fejezte ki a megtört és gondviselő erőért, melyet a sokat hányatot magyar hazával s a tűzpróbákon által esett magyar prot. egyházzal min-

denkor éreztetett, e gyámolító kegyelmet kérte továbbra is, legközelebb pedig a közgyűlés tanácskozásaira. Az imádság elhangzása után *Lenygel Sámuel* egyházmegyei godnok rövid, de tartalmas beszédével a gyűlést megnyitotta.

Ezután esperesünk olvasta fel félévi jelentését, melynek bevezető részében a hazafias lelkesedés hangján utal a megtartandó millenniumi ünnepélyre s azt bizonyítja be, hogy a társadalom minden rétegét foglalkoztató örömmünneplény elérésében az isteni kegyelem közremunkálása mellett a magyar prot. egyháznak nagy része van, mert annak a nemzeti öntudatnak, mely előtől fogva tiltakozott minden befolyás ellen s mely a Boeszkayak, Bethlenek, Rákóczyak idejében fegyverrel, később az igaz, bátor szedő erejével védte meg a nemzet szabadságát, függetlenségét, mi vagyunk a kifejezői s a közel múlt időben alkotmányos életünk visszavivásánál is előljárt a magyar prot. egyház. Tehát jögnök van hozzá, hogy honfitársainkkal együtt nemzetünk 1000 éves életének emlékére ünnepet szenteljünk s annak idejében a magyar prot. egyházak templomaiba fel fog hangzani a magyarok Istenéhez az az esküszertű fogadás, hogy békében a tudomány és munka, a vészekben a harc fegyverével fogjuk megvédeni e hazát, hogy Isten kedvező kegyelme által álljon és éljen az mind az időknek végéig!

Majd az egyházmegye gyászlapját tárja fel, melyen Szalóczy Bertalan egyházmegyei tanácsbíró, volt bőszi lelkész, országos nevű beszélyíró; Hézsér Endre, az erős hittel bíró, kötelességeinek mindenkor pontosan megfelelő palkonyai lelkész és Török István a nevelés ügyét hiven szolgáló papji leánytanító nevei vannak felírva.

Végre beszámoló a múlt egyházi félévben szükségessé vált s tett intézkedéseiről, az egyházmegye területén születettek, meghaltak, házasodottak, iskola kötelesek és iskolába jártak, hivatalos adataik számaról, az összes egyházak bevételeiről, kiadásairól; kegyes adományozásokról, építkezésekről s végre arról, hogy az egyházipolitikai törvények ez ideig egyházi beletelünket még nem érintették.

A nagy tetszéssel fogadott esperesi jelentés meghallgatása után, a számvévszék jelentése olvastatott fel s Nagy Ignác egyházmegyei és Sólyom Lajos özvegy-árva gyámintézeti pénztárnok a múlt évre a számadás kötelezettsége alól felmentettek. Elfogadott az egyházmegyei számvévszék javaslata is, mely szerint az öt év óta fenálló s ez időszert körülbelül 71000 frt összeggel rendelkező egyházmegyei özvegy-árva gyámintézet felosztattatik, a tagok által befizetett alap-tőkék és évi járulékok azonban az egyházmegye kezelése alatt maradnak s ezekből fognak három évi részletben az egyes lelkészek után járó országos nyugdíj-intézeti alap-tőkék befizetenni. A segélyre jogosult lelkész-özvegyek a ferjeik által befizetett alap-tőkék és évi járulékok kamat nélkül kapták vissza, azonban közülök a szegényebb sorsuak részesítetni fognak az egyházmegyei özvegy-árva gyámintézetre tett kegyes alapítványok, valamint a tagok által befizetett tőke és évi járulékok után eső, de bent maradt kamatok kamataiban.

Tárgyaltatott a sárospataki theologiai tanárok nyugdíj-intézeti ügye, s beható tanácskozás után e tárgyban az igazgató-tanács javaslata fogadottat el. E mellett egyházmegyei gyűlésünk feikéni határozta az egyházkerületi gyűlést, hogy e célra legalább kétszeri hirdetést rendeljen el az egyházközségek templomaiban s hívja fel az egyházközségek előjáróját arra, hogy a hívek körében évenként gyűjtést rendezzenek.

Szintén tanácskozás tárgyát képezte a Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok javaslata, melynek magasztosságát készséggel ismerte el ugyan egyházmegyénk, de azt, mivel az abban hangoztatott elvek oly eszményiek, hogy a gyakorlati életre ez idő szerint nem alkalmazhatók, magáévá nem tette.

Elfogadtatott Bárczay Miklós egyházmegyei tanácsbírónak lemondása is; benne az egyházi ügyek iránt melegen érdeklődő, áldozatkész és tevékeny férfit elvesztett el egyházmegyénk. Az ő lemondásával és Szalóczy Bertalan halálával megüresült tanácsbírói állásokra a szavazás elrendeltett.

Megerősítettek állomásaikban Fekete Gyula Böcsre, Szabó András Vattára, Kovács Károly Palkonyára, Andó Lajos Tisza-Keszire megválasztott lelkesek; Vágó Imre Andornokra, Tóth Kálmán Noszvajra, Szabó Péter Cserépre megválasztott tanítók.

Ez idő szerint a tanítói állomások mind be vannak töltve, de annál nagyobb hiány mutatkozik segéd-lelkészekben, úgy hogy körülbelül négy-öt lelkész nem kapott maga mellé segédet.

Egyházkerületi képviselőik az elnökség mellett Makláry Károly, Nagy Ignác, Sólyom Gyula egyházi, Szathmáry Király Pál, Baró Vay Eleénér és Mikuleczky István világi tanácsbírók választottak meg.

Ezek után még több, de inkább egyházmegyénket közelebről érdeklődő ügyek nyertek elintéztést s a visitationális jegyzőkönyvekből kitűnt mulasztások pótlására tétett erélyes intézkedés.

A gyűlés d. e. 9 órától d. u. 1 óráig s d. u. 4 órától est 9 $\frac{1}{2}$ óráig tartott s körülbelül 50 drb. ügyet végzett el.

Az iskolai tanteremben megtartott ebéd alkalmával a királyért, a hazáért, egyházmegyénk espereséért és gondnokáért, a jegyzői karért, világi és egyházi tanácsbírákért, a vendégszerető emódi egyházért s ennek lelkészéért és előjáróságáért stb. ürtettek poharainkat.

A gyűlés elnökei s tanácsbírói csak másnap délelben a jegyzőkönyvek hitelesítése után oszlottak el a gyűlés helyéről.

B.

A felső-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése.

1896. április 14. és 15-én tartottat meg. A gyűlésen *Geneszy Albert* gondnok és *Nagymáté Albert* főjegyző, h. esperes elnökölték. Mintegy 60 lelkész, 6 világi hivatalnok, több egyházképviseelő és a tanítói kar 20—22 tagja voltak jelen a gyűlésen. A helyettes esperes buzgó imája nyitotta meg a gyűlést, mely után közkedveltségű gondnokunk mondott szép alkalmi beszédet, kiterjeszkedvén a millenniumra és a vallásügyi törvények által teremtett új, nehéz viszonyokra, lelkesítvén, buzditván mindnyájunkat megnehezült kötelességeink betöltésére. Úgy ő, mint a helyettes esperes, fájdalmasan emlékeztek meg az egyházmegyénket ért nagy veszteségekről, különösen országos nevű esperesünk haláláról.

Az esperesi és gondnoki jelentés felolvasása után a gyűlés felfüggesztett s az egész közönség templomba vonult, ahol Görömby Péter olvasta fel egy, a múlt évben elhunyt jelesünk, Gonda Balázs, berceli lelkész élet és jellemrajzát. Híven és a szeretet melegségét áthatva, a mely megindulás hangján rajzolta meg amaz igaz ember és Isten szerint való pap képét. A kegyeletos ünnepélyt az ez alkalomra önként megjelent »Tiszamenti dalkör« három szép ének élénklésével tette meghatóbbá és lélekelmőbbé.

Ennek végzetével tovább folyt a tanácskozás a gyűlésteremben. Az egyes egyházakat érdeklő ügyesbajos dolgok mellett, nagyérdékű kérdések tárgyaltak. Ilyen volt az országos lelkézi gyámintézeti járulékok kérdése, mely ügyre vonatkozólag a számvéviszék terjesztette be javaslatát, mely abból állott, hogy a felső-szabolcsi lelkészek helyett a megyei gyámintézet fizesse a belépési járulékokat. Kimutatván, hogy a 80.000 frt vagyonnal bíró intézet ezt a terhet elviseli a nélkül, hogy meglevő terheinek fizetése miatt a tőkéhez kellene nyúlania, kimondatott, hogy az indítvány elfogadtatik, új tagok a megyei intézetbe nem vétetnek fel. A meglévő tagok özvegyei rövid idő múlva az országos intézetből nyert segélytel egyenlő segélyben részesülnek. Külön tette gyűjtéssel lelkézi nyugdíjalap címen. A jogosult tagok és gyámoltak fogyasztásával e tőke rohamosan fog növekedni. Kezeletl év többé nem adatik. Minden özvegy férje halála után egy félvég kapja a parókia jövedelmét. A hol özvegy nincs, ott a félvégi jövedelemmel, az illető egyház meghallgatása mellett, az egyházmegye rendelkezik. Természetes, hogy ezek az intézkedések a szerény fizetésű felső-szabolcsi papság homlokáról sok gondot elűztek és bizonytalán izetesebbé teszik a sovány falatot is.

A nyiregházi egyház kérelmére megengedte egyházmegyénk, hogy boldogult esperesünk özvegye 1897 március 12-ig élvezze az egész, 1898 március 12-ig pedig a parókia fél jövedelmét. Az újonnan választandó lelkész 1897 május 1-én foglalja el hivatalát. E határozat egy a nyiregházi presbitériumot, mint egyházmegyénket méltán dicséri.

Számvéviszékünk indítványára kimondatott, hogy gyámpénztárunk negyedszázados ellenőrének, *Tóth István* tanácsbírónak, 200 frt tiszteletdíj adatik. Gyűlésünk a fentiekkel együtt 33 ügyet tárgyalt le. A közigazgatási bíróság 4, a fegyelmi bíróság 3 ügyet intézett el. A kisvárdaiak felelőbészett adtak be a papvalasztás ellen. Bíróságunk azonban Somogyi József turai lelkész választását megerősítette.

Lehetetlen fel nem említenem, hogy a kedélyeket egészen természetesen a küszöbön levő esperesválasztás kérdése foglalta el. Legtöbben azt a kérdést forgatják elméjükben: vajh léssen-e, a ki méltóan betöltse a nagynevű ember üresen maradt helyét? Némelyek egyik személyes tulajdonai miatt kedvelt lelkészársunk és régi hivatalnokunk; mások egy jelességeiről már régóta szélesen ismert tanácsbíróink körül csoportosulnak. Egy töredék is van, a kik azt hiszik, hogy Názarettből is származhatik valami jó s egy elmellőzött férfit óhajtanának az üres székben látni. Különösen csak az látszik, hogy a hivatottak ezen kedvező alkalommal sem hozzák szőnyegre azt az elfeledett, de mindig követelő kérdést: nem jobb lenne-e 90 egyházunkat két kormányra bizoni? Bizony-bizony hamarabb lehetne minden részt kiigazítani, minden sebet begyógyítani. Meggyőződésem, hogy a felmerülhető akadályokat kölcsönös jóakarattal el lehetne háritani.

Mindnyájunkat meghagatott az elsőnap közhéden az a tüntető ragaszkodás, mely egyházmegyei gondnokunk iránt nyilatkozott meg, midőn Rózsa Gyula nagyhalázi lelkész felköszöntötte. Felvilanygotta a sok oldalról mélyen érintett társaságot az öreg »Vitéz bácsi« kemecsei lelkész humoros beszéde, melynek elmaradása szinte hiányossá teszi gyűlésünket. Kiemelendők még a pohárköszöntők közül Andrassy Kálmán beszéde, melyben Görömby Péter emlékbeszédét méltatván, őt köszöntötte fel, óhajtván, hogy tevékeny szellemével, gaz-

dag tapasztalataival még sokáig legyen vezető és példa közöttük.

Vas Mihály, gégeényi lelkesztársunkat két megérdemelt kitüntetés érte, egyházmegyei gyámpénztárnokká és országos gyámintézeti járulékok kezelőjévé választott. Az esperesi állásra, kerületi világi képviselőségre s egy aljegyzői állásra s szavazás elrendeltetett. Az idő szakai bíróság újból megválasztott, illetőleg egy póttaggal kiegészítettett.

Azzal végzem tudósítáomat, vajha talánlank férfúit, a ki a saját és egyháza ügyei, bajai mellett, oly sok egyháznak annyi bajaira is képes volna elegendő gondot fordítani.*

Szikszay András.

A nagy-bányai egyházmegye közgyűlése.

A nagy-bányai egyházmegye ez évi tavaszi közgyűlését április hó 16. és 17-én tartotta meg *Benesik István* esperes és *gróf Dégenfeld József* egyházmegyei gondnok társelnökök vezetésével, Nagy-Bányán.

15-én délután gyámintézeti gyűlés tartatván, e célból a lelkeszek e napon, a délelőtt 10 órákor érkező vonattal már csaknem teljes számban Nagy-Bányára utaztak. Az egyházmegyei gyámintézet közgyűlése elfogadta a kezelő választmány amaz indítványát, hogy az egylet kebelebe több tagot nem vesz fel és az intézet bezáratik. Hosszas vitát idézett elő a választmányiak az intézet jövőjére vonatkozó előterjesztés.

A választmány javaslata főbb vonásaiban ez: Az intézet tagjai után fizeti az országos gyámintézet belépti díjait és segélyezi az eddigi és ez után leendő özevgyeket és árvákat. A tőkésített szokott $\frac{1}{4}$ belépti díjakra fordítatik, a hiány $\frac{1}{2}$ szert pótolatik. 3 év elteltével 500 ft tagdíjak törlesztésére fordítatik, a hiány itt is $\frac{1}{2}$ szert lesz pótolva. Az özevgyi segély 150 ft, se több, se kevesebb. Ha a 150 ft és árvák segélye nem telik ki a jövedelemnek erre fordítható részéből, a tőkéből 1000 ft erejéig pótolható, ha ez sem lenne elég, akkor a tagsági díjakra fordíthatni kívánt 500 ftból pótolandó a hiány. 8000 ft az intézetnek kívül álló lelkeszeknek gyámintézeti alapra, az ezen felül fennmaradt összeg $\frac{1}{3}$ része, 2 építkező egyháznak, $\frac{1}{3}$ -da az esetleg létesítendő lelkeszi árva intézet, $\frac{1}{3}$ része pedig az egyházmegyei közpénztár tisztviselőinek javadalmazására fordítatik.

E választmányi javaslattal szemben Ferency Gyula, krassói lelkesz azt ajánlja, hogy az özevgyek és árvák elégedjenek meg az országos gyámintézet által kilátásba helyezett segéllyel. Ellenben az ez intézettel szemben jogosult tagok helyett fizesse ennek pénztára a belépti díjakat. Az intézet maradjon meg továbbra is, évi tagsági díjakat fizessenek bele az eddigi tagok és az ez után ide jövő lelkeszek, valamint az egyházak is. Célja lenne a szegény lelkeszek és egyházak segélyezése. Véneknek tartaná egy 32,000 frttal rendelkező pénztézetet megsemmisíteni. Számítása szerint így az egylet vagyona, alig egy pár ezer ft vesztéssel meg volna menthető.

Hasztalan volt Ferencynek nagy tanulmányon és gondos számtáson nyugodt s erős érveléssel támogatott javaslata, a közgyűlés a választmány indítványát fogadta el.

A voltaképeni közgyűlés másnap, a helybeli segéd-

lelkész által teljesített isteni tisztelet végeztével, délelőtt 10 órákor vette kezdetét a város háza tanácsstermben.

A minden rendű és rangú elemek által tömegesen látogatott közgyűlést *Benesik István* esperes, előbb magas szárnyalású és mely érzésű inával, majd a milleniumi ünnepre vonatkozólag hazafias lelkesedéstől áthatott beszéddel nyitotta meg. Ezek egész terjedelmökben jegyzőkönyvben örökítettnek meg.

Gergely Károly helybeli lelkesz a nagy-bányai ref. egyház nevében melegen üdvözli a közgyűlést Nagy-Bánya város falai közt.

Ferency Gyula az elnöki megnyitói ima és beszéd hatása alatt lelkes beszéd kíséretében ajánlja, hogy 1. az egyházmegye papsága testületileg vegyen részt az ezer éves kiállítás s lehetőleg minden lelkesz hívei közül minél többet vigyen fel magával. 2. A lelkeszek részére kedvezményes jegyek eszközöltessenek. 3. az egyházak bármily csekély összegű alapítványokat tegyenek, milleniumi fákat ültessenek. 4. minden iskolában milleniumi ünnepegy rendeztessék. 5. a nyári közgyűlés Patóházán tartassék meg, mivel ez az egyház új templomát és tornyát épen ezen időben fogja felavatni. Vegyen tehát részt ezen kis egyház milleniumi örömeiben az egész egyházmegye. Kész örömmel és osztatlan lelkesedéssel tette magáévá a közgyűlés ezen javaslat minden pontját.

Helmeczy József világi tanácsbíróvá választvatán, a hivatalos esküt leteszi s hivatalát sokat ígérő beszéd mellet elfoglalja.

Az esperesi jelentés felolvasatván, tudomásul vétetik. Örömdetes jelenség az adakozás, melynek kisebb-nagyobb nyilvánulásait csaknem minden egyházbán találkoznak. Nagyobb baj az egyházmegye területén nem merült fel s az egyházas élet a szokott mederben mozgott a múlt évben is.

Néhai Szikszay János, volt lazárii lelkesz halála felett részvételt nyilvánítja az egyházmegye.

Rozsályba Sárközi Ignác p.-daróci lelkesz-tanító, Lázáriba Bottyán Pál felső bányai káplán választvatán meg lelkeszekül, hivatalukban megerősítettek. Szabó Mihály káplán bizonyítványait bemutatván az egyházmegyébe bekebelezetik.

A tanító-változás és tanító-üresedés légio. Roppant érik a tanító-hiányt, 50 iskolában csak 16 okleveles tanító és 4 lelkesz működik, a többi részint tanító nélkül van, részint oklevél nélküli, innen-onnan került embereket alkalmaz. Ennek aztán meg is van a szomorú konzekvenciája, hogy az iskolák szellemi képe sötét. A tanítói fizetésnek államsegéllyel 400 frtra leendő kiegészítése iránti kérvény betérjesztésére szigoruan utasítatnak azon egyházak, a melyek az államsegélyt esetleg idáig nem kérték.

Esperes elnök jelenti, hogy az Erdősi hun scytha ábc-e és mi atyánk Gergely Károly főjegyző által az egyházmegyei levéltárban megtaláltott. Betekintés végett a Magyar Tudós Társaság ezt bekérvén, érintetlenül visszaküldte.

Az egyházmegye monografiája megírására Gergely Károly főjegyző és Soltész János tanácsbíró felkérvén, ezek a megbízást készséggel elfogadják s ígérlik, hogy a munkával igyekeznek még ez év folyamán készen lenni.

Délben a városi vendéglő dísztermében közömb volt, a melyen száznál többet vettek részt. A magyar természetes, hogy a testi táplálék mellett élvezetes diktókbán sem volt hiány. Az itt egybegyűlt társaság távirati úton üdvözölte *Kiss Áron* agy püspököt abból az alkalmából, hogy 16-án épen Áron napja volt.

* Bizonyosan talánni fognak, csak személyes érdekeken felülmelkedve, a valódi érdemet igyekezzenek megjutalmazni. Szerk.

17-én délelőtt elébb a bíróság út székét, azután a közgyűlés folytatta tanácskozásait. Amaz kivéget egy lelkeszt, ez pedig magánosok és egyes egyházak apró-cseprő ügyeit, panaszait, sérelmeit intézte el.

Papp József.

Az ev. ref. egyetemes konventről.

(Vége).

Harmadik napon (ápr. 23.) a könyv hitelesítése közben felolvasta György Endre jegyző a lelkesítő fizetés kiegészítés tárgyában általa készített feliratot, melyet a konvent — miután a Tisza K. indítványának kitűnő tolmácsolója s a veszelében forgó nagy érdekeknek is szerencsés kifejezője — elismeréssel tett magáévá és azt egész terjedelmében felterjeszteni határozta (Lásd előbb!).

Jegyzőkönyv-hitelesítés után a missiói bizottság előadója, Szabó János esperes terjesztette elő a missió-ügy állását s a bizottságnak a segélyek kiosztására vonatkozó javaslatát. A felterjesztett adatok a missio-ügy haladásáról tanuskodnak, a mit a konvent örömmel vett tudomásul, noha — úgy szúr alatt — tamakodó igék is hangzottak s a papiros túrelmeségét is emlegették a keményebb kritikuskok. Nem a missio ügy bizottság felhangzott azonban a kételkedés susogása, hanem a kerületek felé, a melyek mintha nem bírnának eléggé erősek lenni a dédelgetett gyermekekkel szemben. Új missiói állomások szervezése ezért a konvent alig gondolatolt s túlnyomóan a régiek feltartására lón kiosztva a segély.

Dunamellék kapott állandó és egyszersmindenkori segély címen 3750 frtot (ugyanannyit mint tavaly), Dunántúl, Kaposvárt is ideértve, 3450 frtot (400 frttal többet, mint tavaly), Tiszáninnen (hol kizárólag csak a régi missioi állomások maradtak meg) 3150 frtot (50 frttal kevesebbet), Tiszántúl 5630 frtot, Erdély 6400 frtot (mint tavaly). A bizottság véleményét helyesléssel fogadta a konvent s kimondta, hogy a missio ügy eddigi története, a melynek szerkesztésével az előadó volt megbízva, a jegyzőkönyvben fog kinyomatni. Az érdeklődőknek módjokban lesz a sokféle elbírálásban részesülő ügy felett elmélkedni s jóvala eszmékkel előállani.

A töke-segély-ügyi bizottság a rendelkezésre álló 26,814 frttól 25,000 frtot javasolt felosztandónak. De miután részletes felterjesztések s illetőleg kérvények csak Tiszántúlról érkeztek, a többi kerületeket illető segélyt behagyatni vélte, oly módon, hogy csak a jövő évben bocsátassanak annak aránylagos részletei a kerületek rendelkezésére.

Antal Gábor, Fejes István, Vay Béla br. stb. felszólalására a konvent hajlandóvá lett a bizottság véleményét megváltoztatni s a segélyt a már régebben folyamodok között a kerületek képviselőinek javaslata szerint szétosztatni. Dunamellék és Erdély nem vette ezúttal igénybe. A szetosztásnál csak az építkezési célokra vette a konvent figyelembe, miután a lelkesítő jövedelem most már több úton (600 frtos minimum, állandó államségély) is javítható lesz. A mely egyházközségek tökesegeiben részesültek, azoktól a domesztikai segély elvonatott s mások között osztatolt meg. A tiszáninneni egyházkerületből Görgő, Kolbása, Kis-Rácsa és Szakácsi részesültek tökesegeiben.

A közigazgatási bizottságnak újra kellett alakulni s elnökévé Szász Domokost, előadójárá Molnár Bétát választotta. Utóbbi legott elő is terjesztette a bizottság megállapodásait, nevezetesen, hogy a Gusztáv Adolf-egylet részére az országos gyűlést (a mit egy danántúli egyházközség indítványozott) elrendelni nem javasolhatja továbbá, hogy a beregi egyházmege felterjesztését az

egyházi építkezés egyöntetűvé végett (templom, paplak-minták, iskola-épületek rajjai, költségvetései) nem tartja célszerűnek, mivel e tekintetben mindig a helyi viszonyok az elhatározók.

A szatmári esperesnek a *mintavagyonkönyvi lapokra* vonatkozó véleménye alapján kimondatni kérte a bizottság, hogy a kerületek küldjék fel a magok vagyonkönyvi mintáját, hogy a konvent azok alapján egy közösen használandó vagyonkönyv-mintát készíthesen.

Arra a panaszra, hogy itt-ott (Monor stb.) confirmációi bizonyítvány alapján is esketnek a plebánosok s így stóla-csonkulás támad, a bizottság a fennálló törvényre utal, a mely alapján az orvoslás megszerzethető. A bizottság javaslatát s véleményes indítványait a konvent általában elfogadta.

Az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvére került aztán a sor, miután némely előbbre jegyzett tárgyak nem voltak még kellőleg előkészítve. Tóth Sámuel jelentette, hogy a bizottság miként alakult meg, azután pedig Raddasi György olvasta az egyetemes tanügyi bizottság új szervezetéről szóló jegyzőkönyvet, a mely egész terjedelmében helyeslést talált. Indítványozta az egyetemes tanügyi bizottság annak a viszonynak meghatározását is, a melyben a konvent iskolaiügyi bizottságával leend. Véleménye szerint az iskolaiügyi bizottságra többé nincs szükség, legfőkébb a konvent egyetemes tanügyi bizottságának tagjaiból kellene a sűrűs dolgok elbírálására egy albizottságot választani, a mely a konvent ülési alatt is működhetnék. Ez az indítvány, valamint a pottogok választására vonatkozó javaslat is elfogadott s a pottogok választása a következő nap tenmivalói közé jegyeztetett.

Eszmé-társítás folytán Fejes István indítványozta, hogy a konventnek a rendes tagok helyett behívott pottogai mindazokba a bizottságokba is hivassanak meg, a melyekbe a rendes tag beiratkozott, mivel különben az egyes bizottságok esetleg nem működhetnek. Indítványa elfogadott.

Csak mindezek után került elő az erdélyi egyházkerületnek a napi lapok által is jó előre érdekesnek híresztelt emlékirata, a melyben az egyházpolitikai törvények életbeléptetése folytán szenvedett veszteségeit sorolja fel s azoknak állami kárpótlását, illetőleg kárpótlásra való ajánlást kérte. A veszteség kitétele, t. i. 1. dispensatióssági és 2. judicaturai. Amaz csak a püspököt, ez a házassági törvényeszek összes tagjait illeti. Az egész kárpótlandó összeg évi 22,540 frt.

Tóth Sámuel jegyző az indítványozta, hogy addig, míg — esetleg — a többi kerületeknek ilyen természetű felterjesztései be nem adatnak — az emlékirat tárgyalását halasztja el a konvent. Bartha Lajos esperes Erdély specialis helyzetét emelve ki, a tárgyalás megkezdését indítványozta. Kiss Albert elfogadta Tóth Sámuel indítványát. Tisza Kálmán emítette, hogy ha a dispensatiósi jog elvesztésével járó összegek kárpótlását is kimondaná a konvent, az esetben az összes püspökök érdekében egyszerre kellene a kományt megkeresni.

Fejes István helytelenítette az államségélynek a mondott címet alatt való kérését. Itt közigazgatási veszteségekről van szó, a miket a kerületeknek magoknak kell kárpótolniuk. Tiltakozik az ellen, hogy a püspökeink számára is segélyért eszedzünk. A kerületek tudni fogják kötelességeiket, püspökeinktől pedig elvárja, hogy egy kis veszteség viselése nem lesz nehéz nekik az ev. ref. egyház tisztességéért. A Bach-korszakban nem fogadtunk el segélyt kormányzóink számára, most se fogadunk el, mert az élünkön álló férfiaknak lehetőleg függetleneknek kell maradniuk. Meghiszi, hogy az erdélyiek közül többen veszteséget szenvednek, de nem mint lelkeszek; a

kerület pótolja a veszteséget a mostaniaknak. A jövődéli püspök és eszerek már azzal a tudattal foglalják majd el helyeiket, hogy sem dispensationalis, sem törvényes bírósi bíróságok jövedelmekre nem számíthatnak. Bizonyosan lesznek, a kik ilyen mellékes jövedelem nélkül is elvállalják a kormányzói hivatalokat és teljesíteni fogják szegényen is kötelességeiket.

Szász Károly igazat adott Fejesnek abban, hogy a püspökök számára segélyt nem lehet és nem szabad kérni s ők nem is kérték, Erdély kivételével. Az ev. ref. egyház az egyházközponti javaslatokat önmagukért s egy magasabb elvrt fogadta szívesen és nem a kárpótlás reményében. Az erdélyiek judicaturai veszteségéről s annak kárpótlásáról nem szólt; a napi lapok közleményei után sokan jutottak arra a vélekedésre, mintha ő az ellen is kárhoztatolag viselkedett volna.

Szász Domokos szerint itt nem személyes dologról, hanem hivatalos jövedelemlről van szó. Erdély mindig más helyzetben volt e tekintetben, mint a többi kerületek. A Leopoldi diploma értelmében az erdélyi bevett vállalkozások javai, jövedelmei örök időkre biztosítottak. Ez alapon gyakorolta az erdélyi kerület a házassági bíráskodást. A Jozefina resolúció is elismerte Erdély törvényes jogait. Most, mikor a jog a rendes törvényhozási úton megszűnt, Erdély nem szölt a jog confiscálása ellen, a magasabb érdekek előtt tisztelettel meghajolt. Emlékiratában sem az elvesztett jog kifizetését kéri, hanem azoknak a hivatalnokoknak illő kárpótlását, a kik, mint a törvényes bíróságok tagjai, elnökei több idő óta törvényes alapon élvezett jövedelmülről estek el. Az egyetemes konventnek nem lehet érdeke, hogy a különben is szűkösen javadalmazott egyházi hivatalnokok csonkultul szenvjedjenek.

Símó Lajos, országos képviselő az erdélyiek kérelme mellett, *Kiss Albert* a Fejes indítványa mellett szólt az elnökség a mutatkozó hangulatból jogosan következtette, hogy az erdélyiek kérelmét a konvent többsége nem hajlandó teljesíteni. A határozat kimondása után mozgalmak képe támadt a konventnek. Az erdélyi képviselők zúgtak s itt-ott egy-egy vádló hangot sem bírtak magokba fojtani; azt hitték, hogy leszavaztatásuk valamelyes titkos összeheszés eredménye s különösen bántotta őket egyik felszólalónak az a nyilatkozata, a melyben veszedelmesnek volt jelezve az a felfogás, mintha az erdélyi kerület a konvent ajánlata nélkül is szeretne magának kárpótlást.

A Hornyánszky-cég egy vallásos hangu levélben hálaát szólt a prot. egyházaktól részelt jutott tenni valók szép összegéről, valamint a maga által kezdeményezett prot. szellemű vállalatok sorsáról s viszonzásul a lelkesítő özveggy-árva-gyántár javára 500 frtos alapítványt tett ez összegre, míg a prot. irodalmi vállalatokkal foglalkozhatik, minden évben kész beszolgáltatni. A konvent köszönettel s a cég jó munkája iránt való elismeréssel fogadta az alapítványt és ígéretet s megbízta a lelkesítő özveggy-árva-gyántár elnökséget az összeg átvételével és elhelyezésével.

A gömöri lelkesítő-értekezletnek az eszerek útján érkezett felterjesztése ev. ref. egyházunknak az ezredévi ünnepeken való részvételét illetőleg szintén felolvasított, de az idő által túlhaladottnak ítéltetett. Érezte a konvent, hogy a gömöri lelkesítő értekezlet nagy és méltó dolgot teszget, de ezáltal meg kell elégednünk azzal, hogy a Te Deum a Mátyás templomban lesz egészen a róm. kath. egyház szárnyai alatt. A mi püspökeink és főgondnokaink is ott lesznek, mint meghívott vendégek és nézni fogják az uralkodó vallás cerimóniáit — ad

majorem Dei gloriam. Ma még nem lehet másként — így mondják a mi nagyaink is!...

A gyűlést két óra tájban azzal a kijelentéssel zárta be az elnökség, hogy délután 5 órakor bírósági ülés lesz s az iskolai-gyűlést fog tanácskozni. A bíróság azonban, mivel az erdélyi képviselők a miniszter elnök-nél voltak bizodalmas tanácskozáson (Kolozsvár és Nagy-Enyed ügye) nem volt megtartható.

Negyedik napon (ápril 24) a gyűléskönyv hitelesítése után a közjogi bizottságnak néhány lényegtelenebb ügyben hozott véleményes javaslatát terjesztette elő *Kolozsvár Sándor* előadó, majd megtartotta ülését a bíróság és referált az iskolai-gyűlést előadója, *Rádósi György*. A bíróság az ungvári ev. ref. egyház és tanítói közötti fenforgó egyik peres ügyben a kerületi bíróság határozatát hagyta jóvá, a másik ügyet pedig, a Diószeghény-féle hagyaték miatt támadt perpatvart, a mely az ungvári egyházmegyét és a tiszáninneni kerületet több ízben foglalkoztatta már, újra visszatette a konvent a kerülethez, mivel a beterjesztett adatokból nem deríthető ki, hogy a fejelemi bíróság beavatkozásának helye lett volna. Ez utolbi ügyet *Karap Ferenc* referálta.

Az iskolai-gyűlést az erdélyi egyházkerület theol. facultását, a benne növekedő tanárjelöltek javára, évi segélyre ajánlotta. A kerület igazgató tanácsa 6000 frt évi átalán összeget kért, az iskolai-gyűlést azonban helyesebbnek vélte a személyek száma szerinti évi összeg kérését s a konvent is így határozott. Ez a segély javítani fog a facultas helyzetét, a mennyiben a felügyelő tanár teljes fizetése stb. is a szükségélt segélyösszegekben szerepel. Ugyancsak államegyélt folyamatokat és ajánlottak is a keesemeti, budapesti, kistűszállási, mező-túri és sepsi-szentgyörgyi gimnáziumok. Megszívlelendő dolog, hogy ezek az egy részben csak kevéssel ezelőt is vergődve elő ítézetek ma már általában nagyobb fizetést biztosítanak tanáraiknak, mint p. o. a sárospataki főgimnázium, sőt egyes tanároknak nagyobb, mint a sárospataki akademiák.

A folyamodó iskola-fentartó testületek egy része a gimnáziumi vallástanárokat kisebb javadalomra jegyezte elő a költségvetésben a többi tanároknál. Ezt az eljárást az iskolai-gyűlést bizottság helytelenítette s a konvent figyelmébe ajánlotta, rámutatván annak veszedelmes következményeire. A konvent elismeréssel vette tudomásul a figyelmeltetést és a dolog érdeméhez méltó lelkesedéssel kimondotta, hogy a vallástanárok mindenütt rendes tanári minőségben és jogokkal szerepeljenek s az olyan intézetek, a hol e tekintetben különbség mutatkozik, a konvent rendeltetése alkalmazkodjanak s a vallástanárokat fizetését — esetleg pótszegéllyel is — egészítsék ki. E határozat végrehajtása a kerület feladata.

A tanító-hiányról *Mitrovics Gyula*, volt iskolai-gyűlést előadó a hozzá beklüdtött adatok felhasználásával, egy terjedelmesebb előterjesztést készített. Az adatokat maga sem tartotta kimerítőnek, s e mellett is megdöbbenő kép került ki a keze alól. Az erdélyi egyházkerületben 104, a dunamellékben 22, a dunántuliban 69, a tiszáninneni 50, a tiszántuliban 16, az összes kerületekben tehát 261 község áll tanító nélkül. Sőt több ennél, mivel a tiszántul adatok nem mutatják a teljes valóságot. Az okokat is felsorolja; p. o., hogy néhol a fizetés nem éri el a 100 forintot, s több van 150 forinton alul. A konvent ismételte a M. Gy. által ajánlott javítási módotot, t. i., hogy minden egyházközség vegye igénybe a 400 forintig terjedő államegyélt s a fizetés kimutatására szolgáló minta-ívek megkésztését az egyetemes tanügyi bizottság figyelmébe ajánlotta s ehez tette át a begyűlt adatokat is. Ezzel kapcsolatban a tiszáninneni

egyházkerület felterjesztésére kimondta a konvent, hogy felkéri az államkormányt az egyes tanítóképző intézetekben levő stipendiumok szaporítására, hogy mennél több szegény ifjú léphessen a tanítói pályára. Ugyanezt a módozatot ajánlja a kerületek figyelmébe is.

A katechetaságok felállításának, javadalmazásának s a katonaság vallásos oktatásának kérdése s minden egyéb félig előkészített vagy csak előjegyzett iskolai ügy az egyetemes tanügyi bizottsághoz tételiet át. A tanügyi bizottság póttajáratul megválasztottak az egyes kerületek püspökének ajánlata: 1. *Dunamellékéről*: Dr. Vécsey Tamás, Ádám Kálmán. 2. *Dunántúlról*: Antal Gábor, Dr. Antal Géza. 3. *Erdélyből*: Dózsai Dénes, Bedőházy János. 4. *Tiszáninnemről*: Dr. Ballagi Géza, Zsoldos Benő. 5. *Tiszántúlról*: Dr. Bacsonyi Lajos, Dóczy Imre.

A tárgysorozat ki lévén merítve, a már lepadt számú konventhez *Tisza Kálmán* szíves üdvözlő szavakat intézett; *Kiss Áron* püspök pedig az elnökség buzgó kitarását köszönte meg, mire *Kun Bertalan* püspök s egyházi elnök elmondta szép zóra imáját s a konvent tagjai szívesen búcsuzással oszlottak szét, abban a reményben, hogy a tőlük telhető megtették az anyaszentegyház érdekében.

Nem hallgathatjuk el, hogy a saját kiváló érdeklődést tanusított a konvent ülései iránt s egykezett a közönséget a legjobban tájékoztatni. Különös elismerést érdemel e tekintetben a „*Magyar Hírlap*,” amely nemcsak gyűlési tudósításával, hanem alkalmi vezércikkkel is buzgólkodott a ref. papság s egyház igazai körül s mindenkor legkézszebb szószólója a prot. egyházak jogos kívánságainak. Ápril 25-iki vezércikkével is halára kötelezte maga iránt az ev. ref. lelkeseket s az összes reformátusokat.

Radácsi György.

IRODALOM.

* **Emlékkönyv** a debreceni jótékony nőegylet fennállásának negyedszázados évfordulója alkalmából. Összeállította S. Szabó József, egyleti titkár. Debrecen, nyomtatott a város könyvnyomdájában. — A 84 nagy 8. r. lapra terjedő s a nőegylet árvaházának fénynyomatú képeivel díszített emlékkönyvben S. Szabó József, debreceni főgimnáziumi tanár, a debreceni jótékony nőegylet történetét írja meg, kapcsolatban az egylet minden irányú működésének ismertetésével, annak 25 éves fennállása alkalmából. Nem csupán száraz adatok összeállítása, hanem a szív egész melegével, az ügy iránti szeretettel, lelkesedéssel megírt munka ez, melynek minden sora, midőn a hű munkásoknak, nemes ügybarátoknak koszorút nyújt, egyáltalán a szeretet nemes munkáinak, áldásos tevékenységének rajzolásával hatni, buzdítani is akar. A szép beszámoló érdekes adalék humanitárius intézményünk történetéhez. r. l.

* **Pal apostol tana a megújulásról.** (Újszövetségi theologiai tanu many *Bodor János* zagoni ref. paptól. Nagyenyed. Ara 1 korona 50 fillér). A nagy apostolnak kétségkívül egyik legfontosabb tételle az a tan, melyről e 94 lapra terjedő munka szól. Szerző alaposan, hozzáértően foglalkozik vele. Kimutatja első sorban azt, hogy maga a megújulás eszméje, hasonlóan az Isteneszméhez, alap-eleme minden vallás eszméjének, főleg a konkrét vallások eszméjének; a Jézus vallása pedig ezt az eszmét a legtisztábban foglalja magában. De rámutat aztán arra is, hogy az új szövetségi iratokban nincs egységesen megoldva a megújulás kérdése. Pal apostol megújulási tanát a bűn kérdésének taglalásával vezeti be, rámutatván, hogy Pal a bűnt tapasztalati,

vallástörténeti s embertani érvekkel igazolja, hogy a bűnösséget annál erősebb jelleműnek állapítsa meg, a melytől csakugyan meg kell szabadulni, a melylyel szemben a megújulás nagy, igen nagy szükség van. Ezt a megújulást, szerző szerint, a Krisztus halálára, mint központi tényre vonatkoztatja az apostol, a minnek oka az apostol egyéniségében, hagyományos elveiben, szenvedélyes természetében keresendő. A Krisztus halálában vetett hit az, mely által megújulunk, a hit az az élet-elv, mely a kegyelem Istenéhez vezet, hiszen a kegyelem kizárólag csakis Jézus halálában jelent meg s a Jézus halála kizárólag a kegyelemre vezet. E hittől aztán első sorban, — mint szerző mondja — „impulzáló állapotot” érünk el, a melyben az Istennel békességünk van, ebből kifolyólag pedig fiakká fogadtunk. E kettő által nyerjük a tökéletes megújulást, mint olyan állapot, mely a tiszta erkölcsi élet élesét lehetővé s kötelességserűvé teszi, mert ebben az állapotban már a lélek vezérel s vezérelte alatt a megszentelődés jó létre, mert a szeretet munkál bennünk. Tartalmas munka, melynek minden sora elárulja, hogy írója szeretettel foglalkozott tárgyával. Örömmel üdvözöljük e téren s prot. theol. irodalmunk érdekében ösztönés óhajjuk, hogy főcélját, t. i., az új-szövetség megújulása tanának megírását minél előbb érje el. Ezt a művet jó lélekkel ajánlhatjuk mindenkinek, kinek van kedve az ily irányú művek olvasásához.

Dr. T. I.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Szokolai Károly*, a sárospataki főiskolának nem régen még kitűnő növendéke, majd kedvelt tanulója, a progimnázium tanítója s utóbb — külföldi tanulmány-útja után — a papai ev. ref. főgimnáziumnak egyik sok reményekre jogosító tanára, életének 32-dik évében folyó hó 22-én Nagy-Szeretván, Ungmeregben elhunyt. Az ifjú férj, a kit igaz szerelem vitt a házas életre, távol szerelme tárgyától, őt önfeláldozásig szerető szülőinek ápoló karjai közt adta ki szép lelkét. Élet-kedvtől, nyájias derítőlt sugáros, szőke, megnyerő arcán egy idő óta a bánatfelhő kergette egymást; egész testében megfogyott s lelke is mintha vesztetni kezdte volna egyensúlyát. A hideg pusztította talán mindkettőt s az Isten megkönyörült rajta és magához vette — örök kárpótlásra s örök jutalomra. Tanártársai gyászjelentésben tudatták a bánatot, a mely e derék társuk kidőlével őket szíven találta. Fajdalommal tudtak lassu szenvedést, s bensőséggel veszünk részt mindazok gyászában, a kik szeretettel gondolnak életére, nemes törekvéseire, kiemelmeire s nyugvó poraira. — *Ösv. Mohár Lajosné*, a fővárosi temetőben pihenő szerencsétlen kártársunknak örök özvegységre jutott neje, szül. *Finkay Irma* asszony, két nevelten gyermek édes anyja, folyó hó 26-án életének 38-ik évében, Miskolcon, szintén szeretet szülőinek házában, hosszas szenvedés után, örök álmora szenderült. Sok jutott neki a keserű pohár cseppjeiből s szabadulás volt rá nézve a halál. Legyen áldott emlékezete, árvái, s azok gondozói felett örökjék a kegyelem Istene!

— **Lelekész-beiktások.** A rimaszombati ev. ref. egyház első lelkeséje, *Czinke István*, folyó hó 21-én, midőn hívei közé megérkezett, a legszívesebb fogadtatásban részesült. A vasútnál az egész presbitérium megjelent fogadására s az új lelkeszt az egyházatnacs nevében a főgondnok üdvözölte szívesly szavakkal. Egész kocsisor kísérte azután a lelkeszi lakra, a hol ismét a főgondnok és Szalóczy Dániel lelkesztársai üdvözölte az egyház hívei nevében. Beköszönő beszédét ápril 26-án tartotta a zsolófalusi meglett templomban. A gyülekezet a „Dicsér téged teljes szívem” kezdetű éneket énekelte

Hodossy Béla sárospataki tanítóképző-intézeti tanárnak, Czinke sógorának orgona-kísérője mellett. Ennek elhangzása után *Batta György* simonii lelkész, mint az eszperes megbízottja, mutatta be Czinkeg egy szép beszéd kíséretében híveinek. A rimaszombati ref. énekkar alkalmi éneke után az új pap lépett a szószékbe s rövid, szép ima után alapul véve ezeket az ígéseket: »Az isten országa nem beszédben, hanem a lélek erejében áll, gyönyörű beszédet tartott, melylyel még volt ellenségeit is teljesen meghódította. A szép beszéd kinyomatását az egyháztanács elhatározta. A beiktatást, mintegy 180 terítékű díszbeidre kezesztette be, melyen vallásukülönbség nélkül vett részt Rimaszombati intelligens közönsége. — Ugyancsak ápril 26-án iktatatta be *Bálinti Dezso* sárospataki lelkész *Szöllősy József* erdőbényei lelkézt, melegen emlékeztvén meg az eltávozott lelkész kiváló érdeméről, az egyház és iskola újajálakítása körül kifejtett példás lelkesedéséről, a mit a hallgatóság könyvezen ismert el. Az új lelkész mindjárt első fellépésével méltó utódnak igazolta magát.

— A lelkézi fizetések 800 frtra való kiegészítése valószínűleg nem sokára meg fog történni. Ezt lehet következtetnünk a következő rendletről, melyet a vallás-és közoktatásügyi miniszter az izraeliták országos irodájához a múlt hónap 23-ikán 22,701 sz. alatt intézett: »A törvényesen bevett vállalkozások lelkézi javadalmazásának 800 frtig leendő kiegészítése kérdésével foglalkozni akarván, felhívom a t. irodát, hogy a rendelkezésre álló hiteles adatok alapján mindama rabbinátusokról, melyeknek javadalmazása az évi 800 frot el nem éri, a hiányzó összeg pontos kijezése mellett, nyolc (8) nap alatt hozzám táblás kimutatást terjesszen fel.

— **Ezredévi ünnepélyek Sárospatakon.** Az ev. ref. főiskola folyó hó 9-én délelőtt 9 órakor az imateremben fog ünnepelni a következő műsorozattal: 1. *Ópálykezesi ének.* Dallam 138 Zs. Szövegét írta: Fejes István. 2. *Alkalmi ima.* Mondja: Dr. Tüdös István, theol. tanár. 3. *Hymnus.* Éneklj az ifjúsági énekkar orgona és harmónium-kíséret mellett. 4. *Alkalmi beszéd.* Tartja: Dr. Zsindely István jogtanár. 5. *Hazafis dal.* Éneklj: az ifjúsági énekkar. 6. *Szavalt.* Horváth Dezso joghallgatótól. 7. *Tárogató.* Éneklj: az ifjúsági énekkar. 8. *Szavalt.* Piskóthy Ferenc gimnáziumi tanulótl. 9. *Szózat.* Éneklj az ünnepelő közönség orgona és harmónium kíséret mellett. Ugyane napon fognak ünnepelni: a város, az összes népiskolák és a tanítóképző. Másnap az egyházak tartják hivatalos ünnepélyeiket.

— A Sárospatakon felállítandó Tompa-szobor agyagmintáját ápril hó 24-én délután *Kun Bertalan*, id. Kiss Áron, *Szász Károly* püspökök mint b. e. Tompának egykori barátai, ismerői és lapunk szerkesztője a végett tekintetű meg a *Holló Barnabás* szobrász műtermében, hogy arra a gipszbe és érebe-öntés előtt megtegyék észrevételeiket. Tompának — mint *Szász Károly* megjegyezte — sohasem volt hó arképe, szobrának megkészítése tehát annál nehezebb feladat. Érdemes volt látni a kiváló férfiakat, a mint a szobor képén elmerengve, visszazárták lelkük a multha és keresték ott ifjúságuk emlékeit, s a Tompa arcának és lolkének valódi vonásait. Miután most még a Rimaszombati számára készülő szobor is ott áll a műtermében, egykörtől a másikkra futott tekintetű s mint valami stíró ködől csak lassan bontakozott ki előtűk a Tompa képe. A míg beszélgették, a szobrász gondosan figyelte, leste szavaikat s az ő lolkében is tökéletesedtek a kültő vonásai. Néhány új-húzással lényeges módosítást ejtett az agyag-mintán, a mely egyre tetszősebbé vált s végre örömmel írta rá a püspökök tanácsa az „*imprimatur*”-t. Lapunk szerkesztője pedig meghozta az örömhírt a sárospataki diákoknak, a kik mély hálával köszönik a püspök urak

lekövetelő szívszegését és várják a szobrot a június 28-iki leleplezésre.

— **Szives tudomásul.** A múlt év őszén előfizetési felhívást tettem közé folyó évi március hóban megjelenő egy kötet egyházi beszédeimre. Az arra reflektáló és magukat előjegyeztetett ml. lelkész uraknak tisztelettel jelentem, hogy azok beszedek csak az év őszén fognak megjelenni. Ezenkívül jelentem, hogy „*Gyász-és sirbészdek*” című, 57 beszéddel tartalmazó munkám mindkét köteté Kókai Lajosnál Budapestben és nálam Mohácsón 1 frtjával kapható; és én segéd-és III. IV. osztályú lelkészeknek 80 krajvárd alatt. Mohács, 1896 ápril 15.

Csáki István, ref. h. lelkész.

— A Széphalmon tartandó Kazinczy-ünnepély. szerencsésben időpont hiányában, áldozó csütörtökön (máj. 14.) fogja a főiskola és tanítóképző közösen megtartani. A harmas-szövetségéből a s.-a.-újhejlyi róm. kath. gimnázium ismételtlen kihúzza magát, de a jutalom-aranynyak elfogadják és felhasználják. Szerpelni fog mindkét intézet énekkara, továbbá Dr. Finkely József akadémiai és közigazgató, Dezso Lajos képezdei igazgató; az ünnepi beszédet Rohoska József theol. s. tanár tartja. A 10 aranyért versenyző pályáml jutalmora méltó. Zemplén-megye főispánja levélben tudtatta a főiskolai közigazgatóval, hogy az ünnepély sikeréért örömmel fog közreműködni. Bizony, szígyen lesz, főként a hivatalos Zemplén-megyére, ha a »magyar nyelv megvalójának« ünnepe a millenniumi évben is a régi határok között marad.

— **Újabb vasúti kedvezmények az ezredévi kiállításra utazóknak.** A vasutak igazgatóságainak közös megállapodása szerint a Budapestre utazóknak az ország minden állomásán 14 napra érvényes mérsékelt árú menettérítj jegyek adnatnak ki. A külön kongresszusok, összejövetelek és díszközgyűlések tagjai, ha *vörösszínű igazolvánnyal* vannak ellátva, továbbá a 400 frtnál nagyobb fizetésű tanítók és tanfőriak, kiknek a kiállítás igazgatósága esetről-esetre *kékszínű igazolványokat* ad, abban a külön kedvezményben részesülnek, hogy az első osztályú kocsiában másod osztályú jeggyel, a másodikban harmadosztályú jeggyel s a harmadikban pedig másodosztályú féljeggyel utazhatnak. A nyilvános jellegű hazai tanintézetek tanulói és tanítói, ha legalább tizen utaznak együtt, a második osztályban harmadosztályú jeggyel, a harmadikban féljeggyel utazhatnak. Ugyanezt a kedvezményt élvezik a testületek és iparoskörök tagjai, ha legalább húszan, s a földműves és munkás csapatok, ha legalább harmincan utaznak együtt. 4–10 éves két gyermek egy jeggyel utazhatik. Egy gyermek külön kedvezményben nem részesül. Ezek a kedvezmények csak is személy- és omnibusz-vonatokra szólnak, gyorsvonatokon csak is a rendes díjszabászerű ráfizetés mellett.

— A protestáns papi családról Marczali Henrik egyetemli tanár a Ranke felett tartott akadémiai emlékszedésében a következőket írja: „Egy híres angol író azt a paradoxont állította föl, hogy a protestáns országok nagyobb haladásukat a tudomány és műveltség terén papjaik családok voltának köszönik. A papi házakból származó tudós dinasztiák hosszú sora, melylyel Anglia, Skócia, Skandinávia és Németország irodalmi története ékeskedik, némileg igazolja ezt a kockázatos főtévest. A lelkész-házak nyugalmas, csendes egyhangúsága, a morális és tudományos kérdésekkel való foglalkozás, az egyszerű és erkölcsös életmód, a világi és anyagi ügyek ismerete a nélkül, hogy egészen belőlük kellene mertülni, tehát azoknak bizonyos magasságból való tekintése, mindez igen alkalmas milieu-nak bizonyult a tudományos érzék fölkeltésére és ápolására. Ranke is ily családból származott.” — Mi ehhez hozzátehetjük, hogy a magyar pap. papi családok is sok jeles és hasznos taggal ajándékozták meg a magyar hazát.

— A Tompa-szoborra a következő újabb adományokat kaptam: özv. Szabó Mártonné 2 frt; Piskóti Ferenc gyűjtőivén Radácsi Erzsike 50 kr.; Kulcsár Ferenc gyűjtőivén a sátoralja-ujhelyi ev. ref. elemi leányiskola 1 frt 20 kr, Véghe Bertalan 1 frt, Maklári Károly gyűjtőivén a budapesti ref. theol ifjúság 1 frt; a szabolcsmezei takarékpénztár Görömbey Péter nagykallói ref. lelkész úr indítványára 10 frt, Vértési József S.a.-Ujhely 1 frt, ldb. és ifj. Orbán József Debrecen 1—1 frt, Batta György gyűjtő-ivén (Simoni) 1 frt 30 kr; Bak-say István Rímombzat 5 frt, Szabó Endre újr. eszperes 2 frt. A Sárospataki takarékpénztár részvénytársaság 50 frt, Czenhe Pál joghallgató gyűjtése 1 frt 80 kr. 603 frt, 55 kr gyűlt be, mely összeghez hozzáadva a múlt évi 508 frt 87 kr tőkét, a jelen évben más címen (felolvasás) befolyt 79 frt 05 krt és 2 frt 03 kr kamatot, a Tompa-szobor-alap ez idő szerint 1193 frt 46 kr.

Finkei Ferenc.

— A középiskolai vallásoktatás kérdése nagy forrongást okozott az Országos Középiskolai Tanár-egyesület tagjai között. A mint Szigetváriak s a vele egy véleményre levő választmányi tagok nyilatkozatai nyilvánosságra jutottak, többen bejelentették az egyesületből való kilépésüket s a kath. középiskolák tanárai testületenként tiltakoztak a választmány határozata ellen. A választmány e forrongás által az egyesület életét látván veszélyeztetve, ápril 27-én újra összeült s egyhangú megállapodással félreértésnek nyilvánította határozatának olyan magyarázatát, hogy az a középiskolai vallásoktatás ellen való manifestatio volt. A választmány nevében Boithy Zsolt dr. egyesületi elnök hosszabb nyilatkozatban jelentette ki, hogy a választmány a középiskolai vallásoktatás kérdésének megvitatását szükségesnek tartotta s nem hitte, hogy megállapodásával félreértésre fog okot szolgáltatni, mert, hiszen a megbízás, csak egy kérdés mibenlétének, történeti fejlődésének és jelen állásának előadására szolt, a melyhez az előadó fűzhet ugyan esetleges javaslatokat, de ezek már nem a megbízó testületek, hanem egyedül a magáéi, melyekkel szemben mindenki, így a testület tagjai is szabadon kifejthetik és érvényesíthetik eltérő nézeteiket. Tévedés volna azt hinni, hogy a kongresszus középiskolai szakosztályának bármelyik előadója is a választmány nevében hirdetne véleményt vagy tenne javaslatot. Kijelenti végre, hogy a választmány a vallásoktatás reformját szükségesnek tartja, saját tapasztalatai és meggyőződése s a legkülönbözőbb oldalról nyilatkozó óhajások alapján, úgy a vallás-erkölcsi nevelés, mint a tanítás sikere érdekében s iskoláink működése, pædagogiai összhangjának tekintetéből. Minthogy azonban a mindenképpen nyugalmat, elfogulatlanságot s kölcsönös bizalmat igénylő tárgyalásra a félreértések felmerülése után időt a választmány nem tartja alkalmasnak, a vallásoktatás kérdését a kongresszus napirendjéről leveszi, de annak idején a szakköröket fel fogja hívni e fontos kérdés megvitatására. Külön nyilatkozatot adott ki dr. Szigetvári is, melyben megütökösését fejezi ki a felett, hogy nálunk a vallásoktatás kérdését még tárgyalni sem szabad akkor, midőn a kath. gyülekeken a legnagyobb nyilvánosság mellett szabad azt hitetni, hogy el kell törölni az állami iskolákat, felekezeti tenni az egész közoktatást, hogy csak jó katolikusokra szabad szavazni községi, vármegyei és képviselői választásoknál, hogy csak kath. lapokat szabad olvasni, hogy az államnak nincs joga a házasságkötést szabályozni, stb. Hivatkozik arra, hogy

Francia- és Olaszország, Svájc és Észak-Amerika már eltörölte a középiskolákban a vallásoktatást. Csodálatosnak tartja, hogy a latin és görögnyelv tanítása vagy kiküszöbölése felett szívesen vitatkoznak az emberek, de a vallásoktatás szobá se lehet hozni. A mi véleményünk szerint, a vallásoktatás kérdése felett épen úgy lehet, sőt szükséges is tanácskozni, mint bármelyik más tantergy tanítása felett, hanem a mostani, még nagyon izgalmas napokat ennek a kérdésnek kongresszusi megvitatására nem tartjuk egészen alkalmasnak. Helyesen járt el a választmány, hogy a vallásoktatás kérdését a történetiként levette a napirendről, de azt is helyesen teszi, ha annak idején a szakköröket a kérdés tüzetes megbeszélésére felhívja. Nekünk, ev. ref. vallásúaknak e miatt semmi okunk sincs aggódnival!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. Hálás szívvel olvastam az érdemem felől járó jó kívánásokat s igyekezem azoktól forró közszínnel adózni itt is, a hol azokra némi alapot szerzehettem — Isten különös kegyelme folytán. A gondviselés szeressen mindnyájukat legjobb állásával. — U. I. Levélben mondom el véleményemet. A közlendő is sok, a mint látható az a tér kevés. — B. K. A tudósítást várom. Nekünk is az a véleményünk, hogy az Irod. Társaság gyűlése igen hamar következik a konvent után. — P. J. Máskor is szívesen látjuk az „alma mater” minden hű fiára szeretettel számítunk. — Dr. H. J. Megpróbálok minden követ megmozdítani.

HIRDETÉS.

NOVOTNY ANTAL

harang- és érczöntődeje,

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jóállás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepesztéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitévelettel átkyaszott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek harangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 260 Ko. harangal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronáival felszerelését, vertvas-harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kr és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgállok.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyár város.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bétlyedj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Hozsánna.” — „A második ezredév küszöbén.” *Ballagi Géza.* — Minő szerep vár protestáns iskoláinkra a második ezredévben.” *Buzs János.* — „Új ezredév küszöbén.” *Szikszay András.* — „A Sárospataki Lapok története.” *Baldessy György.* — „A sárospataki ev. ref. főiskola az ezredévi kiállításon.” — „Az ezredéves ünnepélyek.” *Récz Lajos.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.” — „Hirdetések.” — „Ima.” *Dr. Tüdös István.* — „Emlékezés.” *Dr. Zsinedy István.*

HOZSÁNNA!

Örvendezzünk és vigadjunk, mert nagy dolgot cselekedett velünk az Úr!

Egy ezredév viszontagságain átsegítette Nemzetünket atyái kezével s megengedte kegyelmesen, hogy a hosszú multnak annyi drága tanúságaival megindulhasson az új ezerbe.

Hozsánna Néked Istenünk!

Az ösztönért, a mit Eldőeink keblébe oltál s zászló gyanánt adál Nekik, hogy vezesse Őket tűzön-vízen át; az erőért, a melylyel megacéloztad fegyvereiket; vérök hullásáért, a melylyel féltett kincsökké szentelted e Hazát; a bölcseségért, a melylyel magukhoz ölelték a félretolt népeket; a jog szerelméért, a melylyel diadalmat nyertek Önmaguk felett —

Hozsánna Néked Istenünk!

Nem, nem esetlegesség, nem vak történet, Isten műve volt, hogy az idők teljességében hazát keresett és hazát talált itten a Magyar.

Nem, nem külső kényszer, nem számító önzés, Isten dolga volt, hogy dúló csaták után, rettegett fegyverével a szeretet vallásának lón védő bástyájává Árpád ivadéka.

„Hogy” vitt ezerekkel, hogy” vitt egyedül!”

Török s tatár nem bírtak meg vele, kardját kifente s új csatára kelt. A pártviszály sem pusztította el, pedig hajh! dúlta-tépte annyi századon! Függetlenségének szerelmében Rómával szemben is hőnek maradt.

Hozsánna Néked Istenünk!

Mikor bűnös önfelvedten feledni kezdte ős szokásait s tudás, jó erkölcs az oltár mellől is száműzvetve lón s irigy szomszédok lesték csúf halálát: — még jókor ébredt s új Megváltójában új életre kelt.

Nem, nem ember dolga, Isten műve volt, hogy itt az új hit fénye felderült, mint jobb jövőnek biztos záloga.

Mivé lett volna másként Nemzetünk? Hová lett volna nyelve, ősi kincse, az ős jogokra emlékeztető!

Fátyolt a multra! A mit hitünkért türtek Őseink, legyen feledve mind e szent napon. A vér, a köny, a börtön, gálya, máglya; hiszen nyomukban dús áldás fakadt: magyar s szabad lón újra a magyar.

Hozsánna Néked Istenünk!

Sokat vesztettünk egyenlőtlen harcban: de eszméinket folyton érlelik egymás nyomába lépő századok s ez édes tudat kárpótlás nekünk és biztató sugár az ismeretlen új ezer felé.

Örvendjünk és vigadjunk azért, mert nagy dolgot cselekedett velünk és általunk az Úr!

A második ezredév küszöbén.

Midőn a jelen század harmadik tizedében az a gondviselészerű férfi, ki nemcsak mélyes hazaszereteté-
nél, de genie-jelmé fogva is praedestinálva volt a kor
szellemének tolmácsolására, a nemzeti géniusz sugallatát
követve megindította az ostromot a régi Magyarorszá-
g oszka falai ellen, alapjukban rendültek azok meg s a
gondolkodó emberek szinte látni vélték a romokat, mely-
ek a multnak a megújodás utjába álló összes emlé-
keit magok alá temetik; a tömeg ellenben bizva az ősi
intézmények erejében részint egykedvűen nézte a rom-
bólás munkáját, részint méltatlankodott a kegyelensé-
g felett, melylyel hagyományaitól szentségtelen kezek meg
akarják fosztani.

A lettűn idők dicsőítését Széchenyi a költőre hagyja,
ki tartózkodva bár s nem nagy bizalommal, oda áll mellé,
hogy a munkát legalább parányi részben megoszassa vele.
Vörösmarty az ősök példájával szerinti tette az utódok-
at s mintha szelleme beszélne Széchenyivel, ugyan-
abban az évben, a midőn ez a nemzet oltárára leteszi első
áldozatát, ő az elődök áldozatait veszi számon s azt
kérdi a nemzetől: „Régi dicsőségünk hol késsel az őji
homályban?” Széchenyi nem néz hátra, hanem előre;
azzal nem sokat törődik, mik voltak valaha, hanem azt
vizsgálja, mivé lehetünk idővel? „A mult — ugymond
— elestet hatalmunkból; a jövődönék urai vagyunk.”

Mi, kik az isteni gondviselés kegyelméből eljutot-
tunk a második ezredév küszöbéhez, midőn hálattal
szívvel elevenítjük fel az állami megújodás apostolának
emlékét s midőn szent fogadást teszünk, hogy az ő
eszméit, melyekkel az új államalapítás egyedül helyi
irányít megszabta, hiven követni fogjuk: abban az egy-
ben mégis eltérünk tőle, hogy mi összekötjük a multat
a jelennel s a jövő alapjait fogadjuk el.

A reformátornak, ki nap-nap mellett tapasztalja, hogy
a haladás legfőbb akadályai a históriai jogokhoz való
ragaszkodás, szükségképen szakítania kell ezekkel a jo-
gokkal; de nekünk szükségünk van a mult tanúságaira,
hogy az általa megkezdett munkát betetőzhessük.

Az iskolafenntartó protestáns egyház legkevésbé né-
külözheti ezeket a tanuságokat, miután a történelem
szentesíti azokat az intézményeket, melyek évszázadokon
át életet elemei voltak a protestáns iskoláknak s melyek
jövőjüknél is legfőbb biztosítékát képezik.

A protestáns iskolák megmérhetetlen kulturális ha-
tása önkormányzati jogaikon és ebből eredő szabadsá-
gukon alapult; autonómiajuk ereje pedig a decentralis-
tásban rejlett. Nemcsak az államhatalommal, hanem egy-
mással szemben is élveztek autonóm jogokat s amint a
kormány nem avatkozhatott belső ügyeikbe, az egyete-
mes egyház sem parancsolhatott az iskolákat fenntartó
és kormányzó egyes egyházkerületekre semmit. A sza-
badság pezsgő életet idézett elő falai közt. Egyik a
másikkal versenyre állt, a vitás paedagógiai kérdésekben
egyik a másik ellen állt, elvett foglalt s ennél fogva az erős
konzervatív áramlat daczára, mely mindig képviselve
volt körükben, sőt gyakran felül is kerekedett, lassu
menetben ugyan, de mégis haladtak.

Már a Mária Terézia által kiadott Ratio Educationis
mozgalma idézett elő a protestánsok közt és pedig nem-

csak azért, mert iskolai autonómiajuk szempontjából ér-
dekelte őket, hanem mert az abban foglalt elvek visz-
hangot keltettek náluk. Megtámadott autonómiajuknak
természetesen védelmére keltek, de az elvek közül azo-
kat, melyeket jónak találtak, alkalmazni megkísérelték s
különösen a második Ratio Educationis után közöttük
megindult vita, gymnasiumaik fejlődésének erős lökést
adott. Ugyanazokat a rendelkezéseket tehát, melyek a kor-
mány által igazgatott iskolákban végrehajthatván, azokra
sorvasztólag hatottak, a protestánsok természetesen eszme-
harcz anyagul használták fel. A humanizmus és realis-
mus álltak szemben egymással s a közöttük kifejedőtt erős
küzdelem az eszmék egész sorát hozta felszínre s vitte
át az életbe. Különösen a reformátusok két ősi kollé-
giumában volt erős a két különböző irány mérkőzése.

Debreczenben a Ratio Educationisban kifejtett rend-
szerral, melynek keretében a human tárgyak mellett
nagyobb szerep jut már a realitáknak is, a hagyomá-
nyokhoz ragaszkodó régi irányt nemcsak hogy megtörni
nem sikerült, sőt ellenkezőleg 1817-ben a humanisták,
a nemzeti irány teljes mellőzésével diadalt arattak ellen-
feleiken.

Patakon ellenben a jelen század első tizedében a
nemzetiivel kapcsolatos real irány érvényesült.

A reformátusok többi kisebb iskolái közül az egyik
Debreczenhez, a másik Patakhoz csatlakozott.

Bármily játékonnyal állással volt azonban az önkor-
mányzat a protestáns tanügy belső fejlődésére, a protes-
táns iskolák egyetemes társadalmi, közművelődési jelen-
tőségére mégis sok ideig nem vergődhetek. Kizárólag
felekezeti érdekek apólasára voltak utalva már csak azért
is, mert a katolikus szülőknél meg volt tiltva gyer-
mekeiket protestáns iskolákba járatni.

De még ha ebben az irányban nem lett volna is
a protestánsok szabadsága megszorítva, iskoláik többnyire
sokkal szegényebbek voltak, semhogy az egész ország
közművelődésére kiható erőt fejthettek volna ki. Elegendő
számmal tanárokat nem alkalmazhattak; jövedelmök
nemcsak csekély, de mivel túlnyomólag a hívek áldozat-
készsége képezte jövedelmi forrásukat, még nagyon in-
gázadozó is volt; még a legszükségesebb taneszközökkel
is alig voltak fölszerelve.

Ha mégis több eredményt értek el a közoktatásügy
terén, mint a többi iskolafenntartó tényezők, ezt kizáró-
lag az iskoláikban uralkodott szellemnek köszönhetik.
Kollégiumaik mindmégannyi tudományos és irodalmi
központok s egyszerűségi összeköttelések kapcsok valának a
külföldi és a hazai tudós világ közt. A hírneves kollé-
giumi tanárok egész sora vonzotta e központokba azo-
kat, kik a velők való összeköttetést keresték. Csak a
jelen század folyamán is Patakon egy Kövy Sándor,
Szombathy János, Rozgonyi József, Debreczenben Budai
Ézsaiás, Sarváry Pál, Péczeley József, Pápan Márton Ist-
ván stb., — mily óriás vonzerőt gyakoroltak nemcsak
az ifjuságra, de a tudós körökre is!

Ime, itt vannak előttünk a történelem egy töredé-
nek tanúságai!

Nekünk, protestánsoknak vissza kell utasítanunk a
centralistát minden téren. Egységes elvek szerint —
mint más helyütt írom — működhetünk; szükségünk
van vállvetett munkára, hogy fenntarthassuk magunkat;
a közös érdekek ügyek intézése s az egyetemes egyház
hatályosabb képviseltetése céljából helyes volt a kon-
ventben egy központi organumot szervezni; de intézmé-
nyeinket nem szabad összpontosítanunk. Nekünk tudomá-
nyos központokra s nem központra van szükségünk.

Egy központ ellenkezik összes tradícióinkkal, egész multunkkal.

Összpontosítsuk tehát erőnket az egyes centrumok fejlesztésére. S ha én most, ezekben az ünnepélyes pillanatokban arra hívom fel a nemzeti kultúra barátait s ezek közt első sorban saját hűfeleimet, hogy vessék tekinteteket arra a hatalmas kulturális központra, mely immár közel négy évszázad óta, vész és viharral dacolva nemcsak az egyháznak, hanem — itt az ország végelyén — a magyar nemzetnek is oly óriási szolgálátokat tett, s melyről mégis, úgy látszik, mintha az utóbbi időben megfeledkeztek volna, — ne merje ezt senki partikularizmusnak bélyegezni.

Minket, kik a történelmi alaphoz ragaszkodunk, a partikularizmus vádja jogosan csak akkor érhetne, ha a protestáns közművelődési intézetek közt különbséget tennénk, ha egyiket a másik elébe helyeznők. De mi a legkisebbet épp úgy, mint a legnagyobbat, az újat épp úgy, mint a régit megbecsüljük, létekeny gondjal ápolni kívánjuk. Mert szent hitünk és meggyőződésünk, hogy mindegyikre egyformán szüksége van úgy az egyháznak, mint az egész nemzetnek.

Ha azonban igazán betöltésk hivatásukat: a felekezeti érdekek mellett soha ne feledkezzenek meg az egyetemesebb nemzeti érdekekről sem s kegyelettel őrizzék az ősök által inaugurált szellemet és az ősök hagyományait.

A nemzet viszont ne mulassza el leróni velők szemben a hála adóját, hogy az egész nemzet rokonszenveből s anyagi támogatásából merítve erőt, annál intenzívebb legyen hatásuk.

A mi alma materünk, melynek tisztas, ódon falai közt évszázadokon át a szép, jó és nemes kultusza uralkodott, multját nem fogja soha megtagadni. Ezzel a fogadalommal lépjük át az új ezredv küszöbét s a nemzet genuszja által megpecsételt ére fogadjunkat hagyjuk örökségül utódainknak.

BALLAGI GÉZA.

ISKOLAI ÜGY.

Minő szerep vár protestáns iskoláinkra a második ezredévben?

Az áldozó csütörtököt megelőző vasárnapon hála-énekre s buzdó imára nyílnak meg a magyar nép ajkai a különböző hűfelekezetek templomaiban és az öröm-ünnepségek hangja hangzik hegyen-völgyön abból a ritka alkalmából, hogy a minden népek istene megengedte a magyar nemzetnek, hogy vérről szerzett hazáját egy ezredév lefolyása után is a magáénak mondhatja. Lehetnek, sőt jól tudjuk, hogy vannak is egyes nemzetiségi vidékek, a melyeken ez a hála adó ima teljesen elmarad, vagy legalább is nem szívből jó, hanem csak rendeletre hangzik el az Ur szolgálóinak ajakán, a hol a száj nem úgy szól, mint a szív érez. Az olyan pásztorlevél, a minő a *Román Mironé* és a *Metianu* püspöke, a mely

csak azért utasítja a papokat a május 10-iki hálaadó istentisztelet megtartására, mert „a kormány élnek látta császárunk és királyunk beleegyezésével elrendelni a millennium megünneplését,” vagy az olyan 5—6 soros püspöki levél, a minőt egyik róm. kath. főpap bosszút szeretett fiaihoz, nem igen teremnek szívből jövő, égbe szálló imákat. Az is valószínű, sőt bizonyos, hogy az örömmünepélyeket rendező iskolák között nemcsak egy akad, a melynek tanárai s tanítványai lélekben egyek a zágrábi és belgrádi zászolóégető deákokkal, a kiknek a jakan még a hálaadó ima is átokká változik a gyűlölettel telt szív érzelméi miatt. Nem tagadhatjuk, hogy a mi szeretett rokonainknak ilyen tünetét magukviselete megzavarja egy kissé azt az édes örömet, mely a millennium alkalmából szíveinket egészen betölti. Faj látnunk és tudnunk azt, hogy az ezredéves Magyarországnak még mindig számos olyan lakója van, a ki nem tekintí magát a haza édes gyermekének, a ki nem óhajt részt venni annak örömeiben, valamint nem vett részt annak idején annak bánatában sem.

Nem tehetünk róla, hogy ilyen vegyes érzelmek között önkénytelenül is közművelődési intézeteinkre, mint olyan meleg-agyakra gondolunk, a melyekben a hazaszeretet s esetleg a haza-gyűlölet elvetett magvai indílnak csírázásnak s gyors fejlődésnek. És közművelődési intézeteinkre gondolva, különösen most, midőn mindig erősebben erősebben hangzanak az iskolák államosítását sürgető felszólalások, önként velődik fel előttünk az a kérdés, hogy a második ezredévben minő szerep vár protestáns iskoláinkra?

A protestánsok kezdetől óta kiváló gondot fordítottak a különböző fokú iskolák felállítására és fejlesztésére. A hol az új vallás nagyobb tért hódított, ott leelő teendő volt iskolákat alapítani, a melyeknek főcéljuk épen úgy, mint a katolikusoknál az volt, hogy az egyháznak papokat, oktatókat s híveket neveljen. A hol a felekezetek közt folyt küzdelemben egyik fél sem tudott győzedelmeskedni a másik felett, ott mindenki megtartotta a maga tanítészét s feltékenyen őrizte azt, mint egyik legbiztosabb, legerősebb várát. Nem kell csak egy pillantást vetni középiskolaink territorialis beosztására s tüstént belajuk, hogy ezt a most annyira kifogásolt beosztást az egymással küzdő felekezetek feltékenysége s érdekei teremtik. Az így keletkezett iskolák versenye jótékony hatással volt a nevelés ügyére, a kulturára, de hatással volt nemzeti életünkre is, mert a protestáns egyház érdekei össze voltak forrva a haza érdekeivel s midőn megtámadott jogaikat védte, egyuttal a haza fennmaradásáért is küzdött s midőn iskoláiban s szabadabb szellemnek gyökeret verni engedett, ezzel azokat a haza szabadságaért, függetlenségéért lelkesedni tudó férfiak nevelő intézetévé avatta. Bizonyára még legnagyobb ellenségeink sem volnának képesek eltagadni azt, hogy a magyar protestáns egyháznak, a protestáns iskoláknak nagy érdemük van abban, hogy Magyarországot megérte, még pedig a mai állapotában érte meg fennállásának ezredik évét.

Fáj bevallanunk, de őszintén elismerjük, hogy protestáns iskoláink között is van, még jelenleg is egy néhány olyan, a melyikben nem az igazi, hamisítatlan hazafias érzelmeket ápolják, s a melyek egyszerű-mászor visszaéltek a nekik adott autonóm joggal s épen ezért tartják sokan ezt a jogot az ország érdekeivel ellenkezőnek s ezért óhajtják annak megvonását, vagy legalább szigorú korlátozást. Tagadhatatlan, hogy az erdélyi sászok, még ma sem barátkoztak meg a magyar szellemmel s az északnyugati ágostáinak még az újabb időben is a panszlavizmus ütögette fel itt-ott szűgyen-

letes fejt. Lehetnek, sőt bizonyára vannak is többen, a kik ennek legfőbb okát részint az idegen nyelvűségben, részint a régebben alkalmazott tanárok külföldi iskolázásában vélik feltalálni; de hogy a valódi ok nem ezekben rejlik, azt meggyőzőleg bizonyítják a szépségi ágostaiak, a kik hazafiás érzelmekben a kálmánistákkal versenyeztek és versenyeznek. Másutt van ezeknél a baj! S azt hisszük, hogy nem igen tévedünk, ha e tekintetben az illető iskolák egyes fanatikus felügyelőire gondolunk, a kik a magyar nemzet iránt érzett bizalmatlanságukat, sőt gyűlöletüket minden lehető módon igyekeznek a jövő nemzedékbe is átplántálni, éppen úgy mint román testvéreink.

Ez a mindenesetre figyelemre méltó baj újabb időben legalább látszólag csökkent valamit a nemzetiségi vidékeken felállított állami iskolák működése folytán. Nagyon csodálnék azonban, a ki azt hinné, hogy az az egy-néhány állami iskola képes leendő meghódítani, vagy csak lecsendesíteni is a nyugtalanzkodó elemeket, még ha a leghazafiasabb érzelmű tanárokat sikerülne is alkalmazni a kormányának, ezeknek a kulturális végváraknak az őrizetére. Nekem volt alkalmam már egy pár ilyen helyen az állami iskolák tanárainak helyzetét megfigyelni s működésük eredményét tanulmányozni és úgy találtam, hogy az olyan helyen, a hol az állami iskola versenytárs nélkül áll s a buzgó tanári kör hazafiás érzelmű férfiak lelkes csoportja támogatja, az eredmény igazán meglepő, mint ezt a dévai főreáliskolánál láthatjuk; de a hol — nemzetiségi vidéken — az állami iskolával szemben felekezeti tanintézet is áll, ott már a legkisebb tér hódítását is csak erős küzdelem árán lehet elérni, mint ezt Brassó és Nagy-Szobon elég világosan bizonyítják. Az ilyen helyről a missionárius szerepre vállalkozott tanárok már pár év múlva menekülni óhajtanak, mert helyzetüket kellemetlennek s később már tűrhetetlennek találják és a legbuzgóbbak is kénytelenek bevallani, hogy hazafiás lelkesedésük évről-évre csökken, mert működési körüket igen szűkre szorítja az a bizalmatlanság, melylyel irántuk a legintelligensebb körökben is viseltetnek. Felekezeti tanárt s állami tanárt ilyen helyen a legtrikább esetben csatolhatja össze az igazi barátság s az őszinte bizalom, már csak azért is, mert mindkettő tudja és érzi, hogy éber szemekkel kísérik lépteiket s könnyen a pajtáskodás és paktálás nehéz gyanújával illetnék őket. Mint megtámadott sereg áll tehát ilyen helyen a felekezeti iskola, ellenségének tekintvén az állami tanintézetet, a melylyel szemben minden posztiját megvédeni igyekszik.

Ezeket a tényeket nem azért említettem fel, mintha talán az állami iskolák nagy fontosságát s működésének értékét kicsinyleni akarnám, hanem csak azért, hogy ezeket tekintve véve, rámutassak arra a feladatra, mely protestáns iskoláinkra a második ezredében vár.

A protestáns iskolákat nemzeti szempontból, az én meggyőződésem szerint, nem megszüntetni, hanem fejlesztetni, erősíteni kell. Ezt követelni nemcsak a protestáns egyháznak, hanem az államnak jól felgott érdeke is. Nemcsak azért, mert ezek az egyesek áldozatkészségéből teremtett és fenntartott intézetek óriási mértékben megkönnyítik az államra néző kulturális terhek hordozását, hanem különösen azért, mert jövőre is ezek vannak kiválóan arra hivatva, hogy egy részről az igaz hazafiúi érzelmek ápolói és terjesztői legyenek, más részről a nemzetiségek széthúzását s a magyar nemzet iránt érzett ellenszenvét megszüntessék.

Kálmánista iskoláink feladata az új ezredében is az marad, a mi kezdet óta változatlanul volt, tudniillik a tösgyökeres magyarság szellemi erőinek fejlesztése, a lelkiismereti szabadságnak s a forró hazaszeretnek hir-

detése s ápolása és a nemzetiségi eszmék terjedésének meggátolása. Ennek a szerepének, melyet évszázadok óta folyton gyakorolt, bizonyára éppen olyan jól meg fog felelni, mint megfelelt a lettint ezredében, természetesen csak azon feltétellel, ha az igazi haladást biztosító régi jó tradícióit megbecsüli és tovább fejleszt. Lutheránus testvéreink eddigi szerepének az új ezredében már lényegesen módosítani kell. Egygyé kell lenniük nemcsak vallásuk szeretetében, hanem a közös haza imádásában is. Azokra, a kik eddig is magyar nyelven dicserdés istenüket s azokra, a kiknek nyelvük ugyan nem, de szívük valódi magyar volt. Vár az a feladat, hogy alkalmas módok találjanak arra, hogy a szászok és panszlavok megértsék végre, a mit eddig megértetni nem tudtak vagy nem akartak, hogy t. i. ezt az ezredet ős hazát nekik is éppen olyan tiszteletben és szeretetben kell tartaniok, mint a milyekben tartják azok, a kik mindig édes gyermekeiknek tekintették magokat. Az ő szavukat, legyen az kérés vagy intő szó, bizonyára jobban meghallják és szívesebben meghallgatják, mint a hatalom embereié, a kiket talán ellenfelüknek s elnyomóiknak tartanak. Az ő feladatuk, ha a kérés s intő szó meghallgatás nélkül maradna, az is, hogy végső esetben az államkormányának is segédkezet nyújtsanak a nemzet érdekeinek megvédése s biztosítása végett.

A pünköshti lélek szállja meg az új ezred küszöbén a protestáns egyház minden egyes tagját, hogy a haza javára egy akarattal, egy lélekkel munkálkodhassunk.

BUZA JÁNOS.

Idők Ura, minden világok Atyja!

Multnak, jövők boldog Istene!

Népek feje, Országok Alkotója!

Te hozzád száll egy nemzet éneke.

Hála fohászra zendül ajkainkon,

Imádk szórnyán hozzád emelkedünk

Ebből az ezredées szent hazából,

Melyet hatalmad alkotott nekünk.

Emlékezés! repülj a multba vissza,

Vizsgáld e nép küzdelmes útait.

Okulj magad, oktasd e nemzedéket.

— Egy ezredes mult sokra megtant! —

Keresd a fényt e nemzet életében,

De ne kerüljed a homályt sem el:

Ez földre sujt talán a búsúlással,

De üdvöt ad az s ég felé emel.

Idők Múzsája! szállj szívembe mostan:

Mult századokba hadt tekintek én;

Te győgne élmémet teremtsd erőssé,

Hadd lssak át egy ezred küszöbén.

Te láttad ezredőven át e népet :
Tudod, azéna mit s miért tette ;
Előtte feljegyezve mind : a bátor,
A gyáva, nagy, a gaz s igaz neve.

Meghallgatál . . . Már látom őseinket,
Mint jönnek át a nagy Kárpátokon,
E földre, melyen messze századokban
Két nemzet is lakott velünk rokon.
— Elmúltak ők, mert rút viszállyal átka
Útött tanyát Hun és Avar között ; —
Minket megóttál ezredőven által
Bár annyi balszerencse üldözött.

Im látom őt, daltjás, vítező Apánkat,
Árpádot, a honfoglaló vezért ;
S a többi hőst, kik immár ezredő
Ontottak e hazáért annyi vért.
Zászlóinkat im itt lobogtaták, a
„Hármas halom s a négy folyó között,”
Zalán gyors népe itt futott előlök,
Kik „zúgó tábor réme” üldözött.

A nagy királyt, kinek szívét a béke
Szent vallásának egykor megnyeréd,
Ki harcai dicsre fúrge őseinknek
Kezökbe kard helyett adott ékét.
Nyakát szegé itt dőre pártviszálynak,
Istent dicsére harcai dal helyett,
S hogy népe rút kalandozást megúnjon,
Számukra épített lakóhelyet.

A nagy királyt nagy honfi gyász követte,
Pártoskodás ütötte fél fejét.
Egy ezredéves ellenünk, a német,
Alig valának még, tört vetett élénk ;
Bárdunk Bizáncz falát bezúta egykor,
Most a görög földünkre éhezett ;
Az áruló, a pártos úsapákkal
Ármányosan szorítva itt kezét.

Felcsillogott ugyan a rút viszályból
A nagy László, s Kálmán a bölcs neve,
Kiktől remegve bujdosott az ellen
És a magyar név újra nagy leve.
De régi bűnét el dehogya feledte ! . . .
Haragra gyűlt az ég s lesujta ránk,
Vad mongol népe, messze Ázsiából
Betört s lerontá mind, mit alkotánk.

Sajó ! Egy nemzet vére folyt üledben,
Gyászos folyó emléked oly selét !
A jó király is hőstől élte árán
Mentette meg mellette életét.
Egy nép halálhőrgése zúg a pusztán,
Melynek ölen átfutsz, szegény folyó.
Pártoskodásunk gyász emléke vagy te,
Megátkozott emléke, bús Sajó !

Csak vétkeinket elragadta volna
Sebes ezed, túl messze tengeren.
És vitte voln' az őz hazába vissza,
Vad nép közé, hol tőr, gyilkol terem !
Az nem viedél el, itt hagyád a parton,
S midőn féledél, meglelé e nép.
S örült neki . . . Hajh észre nem vedé, hogy
Ő sujta ránk, az Ur, a vétkekért.

Éltéközölk az élet őserűt
Hitedny királyok, aljas éleeken ;
Ítélt az Isten újra : — Szörnyű végzés ! —
„Árpád családja magtalan legyen !”
S úgy lön . . . Négy század elrepült felettünk,
Árpád családja nem hagyott fiát :
Viszály hydrája újra visszatére,
S három kalandor küed a trón miatt.

De végre csend lesz és előzi Károly
Vágytársait, nagygyá tevéen a hon ;
Meggfőkezé a belviszályt s hazánknek
Világgerő dicső királyt adott.
Nagy volt is ekkor és dicső az ország,
„Határát három tenger mosá ;”
Belől erős, kívül csodált a nemzet,
Zászlót a szerencse hordozá.

Tündér álom volt, elrepült, a mint jött,
A boldogságra gyász következék :
A nagy király lednyja gyáva centnek,
Könnyelmű ifjúnak adt kezét,
Ki elfejezte dicsélen csaláknak
Mindent, a mit a Nagy király hagyott ;
A tegnapi rettegelt magyar vitlétség
A harcmezőn, mint gyáva nyúl futott.

Egyszer derült fel még az ég hazánkra,
Csiggyedt szivekbe visszatért a hit ;
Egyszer mosolyga vissza régi dicsünk,
Ha rátekintek most is elvakít.
Sok emberöltő fekszik ám közöttünk,
De fénye most is oly dicsőn ragyog ;
Idők homdlya nem takarja azt be,
Elmuljanak bár hosszú századok.

Világijesztő nagy hadak jövének,
Országokat, hogy eltemessenek.
Európa népe reszkettét előre ;
Egy volt, ki nem félt : a magyar sereg.
Egy volt, ki nem futott előle gyáva :
Hunyadi az, a hős, dicső vezér !
Említve nagy nevé, borujtatók le ;
Nekünk e név országokat megér.

Mint hős oroszán, kit a pusztaságban
Úvöltve támad tigrisek hada ;
Puszták lakói félle, sirva futnak :
Ő futni nem tanult, megáll maga.

És bús haragban égte, védi kölykét,
Aerre fordul ott, halál terem:
Ugy védte ő, mint Isten, egymagában
Szegény hazánkat hosszú éveken.

Majd egy fiút adott a drága honnak,
És lőn a gyermek ifjúbb király,
Király . . . de milyen ám? . . . a jóknak apja,
Gaznak, gonosznak ostor és halál.
Oltalmazója minden elnyomottnak,
Tudósok serge leste bölcs szavát;
Korját remegte cseh, török s a lengyel,
„Bécs büszke vára nyögte bús hadát.”

Ez is álom volt, édes, bűvös álom . . .
Az ébredés utána bús lece.
Játék király kellett kevély apáknak,
Ijesztő lőn a nagy Hunyad' nere.
Hajh, mily korán elérte, mit kerestek!
Lábuk a str felé hamar haladt,
A melyet vétkes önkézükkel ástak,
E szent hazának, ott Mohács alatt.

Mohács! Te gyászban híresebb Sajónál,
Te nemzetünknek szörnyű sírja vagy;
A honfi szívet bánat ölyne tépi,
Határidon ha néha áthalad.
Minden veszett ott: ifjaink virága,
Apáink jobbjai s a bús király,
Szabadságunk is elemetee lőn ott . . .
Mohács! . . . E néce nekünk sőtét halál.

Most is fülembé str a jajgatásod,
Te annyi vér locsolta szent hazám!
Middőn vergődve hasztalan esengtel
Öngyermekidhez is segély után.
Middőn kevélység s kába nagyravagyás
Kettő helyett három felé szegelt;
A korcs, a diestelen fiak viszálya
Hős karjaidra vert bilincseket.

Ha'lom ma is fájó, nehéz nyugtessed,
A míg tiport a vérszopók hada;
Fülembé cseng a hősi fegyveridből
Készült bilincsek átkozott zaja.
Mágydák füstjétől köny csorog szememből,
Szívem facsarja vérpadok szaga;
Mély bőrtönöknek vak sötétje lázít,
Mikben lakást lett gyermekid java.

Kik idegenből itt hazát találtak,
Acél bűszidat és Tokaj borát,
Bezárt cellákban renyhe dözsöléssel,
Rajtad kacagva itt fogyasztgatók;
Ős nyelvedet kik darabolni jöttek,
S koldussá tenni árva népedet:
Törvényt azok ülének itt te rajtad,
Hazám! s a lelkiismeret felett.

S minő törvényt! Elég ki hű magyar volt:
Felzaklaták a vizsza vérebe.
Vizek helyett Kárpátok ős öléből
Patak gyanánt szent honfiévé eredi.
A ki hozzához s telke szent hitéhez,
Mint Istenéhez úgy ragaszkodott:
Mint üldözött vad, elfutott a honból,
Vagy vére szennyezte a vérpadot.

Sőtét egünkön néha fény derengett,
Zengett az őz kürt, villogott a kard.
A bérces Erdély hősi fejedelmi,
Feldlilták az eltiport magyart,
Zászlónk alá terelve jobbainkat,
Szabadságért küzdöttek és hitért;
Zsarnok király zsoldos hadát elűzve,
Szereztek régi dicshez új babért.

De hajh! Véráztatott hazánk ölében,
Mint gomba nőttek áruló gazok,
A bűnös Róma vad, sőtét csapatja
Elárult köztünk minden igazat.
Nem bízhatott a honfi önszában,
Mély bánatában nem sohajthatott;
Csend lett, halotti csend megölt hazánkban,
Nagy Rákóczyknak midőn kibújdosott.

Sírások jöttek gyászos öltözetben,
Hogy áriás sírt ássanak nekünk;
Hogy annyi kín után belé temessék
Halálra gyötört árva nemzetünk'.
S megtelt a str . . . Kábultan annyi sebtől,
Már benne volt a drága tészhalott.
A bécsi Burg és Róma bösz csapatja
Felette már halotti tort csapott.

De megmozdult Árpád apánk a sírban,
S „Nándor felől dörgött Hunyad szava,”
A dözsölők remegve suttogák, hogy
Él a magyar! nem halt meg a haza.
Nem folyt ki mind a vér nemes szívéből,
Nem ölték meg hőhérok erei.
S ki hábotlorta, ősi fegyverének
Élét a harcban is megismeri.

Próféta jött, sőtét jövőbe látó,
Igy bízott: „Nem volt magyar, de lesz!
A harci dicshez béke műve által
Nevének újabb, szebb babért szerez.
S mozdult a vér, mely hosszú századon át
Reménytelen csüggedve trespedett,
Tett, alkotott és szebb jövőt remle,
Mely hozni fog új földet, új eget.

S úgy lőn . . . A gyáva népek árulása,
Bécs boszuszomja mind hiába volt.
Észak vad népe is hiába tört ránk,
És annyi vér megint hiába folyt.

*Pokolnak minden ördögét hiába
Küldék reánk: élünk, vagyunk ma is!
Takarva véd Hadár erős palástja,
Mint brácsa kéz, rémítő paizs.*

*Borulj le hát, te annyi honfi vérben,
Könyben fűrésztött drága nemzetem!
— Egy ezredéig őrizel e földön, —
Tédd a hála édes Istene!
Annyi viharban nem vitéz apáink
Óltalmazának szüntelen, de Te!
Őh légy megáldoa, légy imádra tőlünk,
Apáink Atyja, Népek Istene.*

*Milliók szeméből könyv pereg e földre,
Nem fájdalom, de hála könnye ez,
Megtérni vágyunk: ime arcainkon
Igaz bünbánat könnye csergedez.
Eltántorodtunk, belviszály emészté;
Éreztük érte súlyos végzetet;
„Megbühödök a mulat és jövendőt”;
Megesőkolok a sújtó kezét.*

*Im, térdrehullva, esdekelve trónunk:
Töröld le népünk régi bűneit!
Fertelmes ördögét a pártviszálynak,
Mely számtalanszor végveszélybe vitt;
Egymás romlását szomjazó szívünkét
Egyéértés szent egyén szállja meg:
Akkor felelni fog erős palástod,
S résztől e honban senki nem remeg.*

*Te nemzetem, virulsz so' ezredéig,
Ha jól megérted hosszú multadat,
Hátad megett a hosszú, bús tanulság
Béks munkára, tette hivatag.
Imádd az Istent és szeresd hazádat!
Féradsjon érte szíved és kezed;
Áldozd! S ha ülve töled azt kiánja:
Egy cseppint ontd ki érte véradet!*

Szikszay András.

A „Sárospataki Lapok” története.

— Adalékok az ezredévi sajtó történetéhez. —

Az ébredő Magyarország, a Széchenyi-reform tervei által átformált nemzet, miként a múltnak annyi más bűnét, úgy a felekezetek közt uralkodóvá lett ellentétet és méltánytalanságokat is kiengesztelni, elsimítani törekedett és pedig nemcsak társadalmi úton, hanem törvényhozásilag is.

Az emberszeretetének és nemzetboldogtatósnak ez a nagy műve azonban — a dolog természeté szerint — nem léte-síthetett sürdísások, versengések, sőt rázkódások nélkül. A helvét hitvallású vagy evangéliumi szerint reformált egyházat, melyhet az új eszmék, mint valami mennyi villámások, meghasogatták az előlételek és kiváltságok százasos kőfalait — a maga benső lényé, egész szelleme arra utalta, hogy az ő és új Magyarországnak egymással folytatandó küzdelmeiben az utóbbinak harci srou 42.

álljon s mint ilyen sietett iskoláit az új légáramlat előtt — mondhatók mindjárt az első ébresztő szóra — édes várakozások között kitárni s összes művelődési intézményeit az új idő követelése szerint anyagi erejéhez képest átalakítani.

Egyfelől ez az akulásnak, tehát saját reformálásának gyorsabbá és biztosabbá tétele, másfelől pedig a feliradt katolikus reactio lehető ellensúlyozása végett 1832-ben felmerült a *tiszáninneni egyházkerület ősi közgyűlésén Tarcalon* (Jegyzőkönyv 206. p.) egy „*Egyházi folyóírás-féle*” közlöny megindításának gondolata. Maga a főgondnok, a a nemes reformoknak egyik első rendő híve, *Gr. Teleyk József* vetette fel egy ilyen-fajta saját-térme kívánatos és szükséges voltát. A kerület szívesen üdvözölte a jó gondolatot s nemcsak elvben járult ahoz teljes készségével, hanem legott bizottságot is nevezett ki a sárospataki főiskola theologiai tanárából és az egyházemegyek espereseiből a kiadás és szerkesztés tervezetének mielőbbi megállapítása végett. — Nem tudom, írja *Szinyei Gerson* — beszámolt-e ez a bizottság az egyházkerületnek; anny igaz, hogy az „*Egyházi folyóírás*” kiadása elmaradt, hihetőleg nem a kiadás költségei, hanem a szerkesztés gondolai miatt, melyeket senkiesem akart magára vállalni; az irodalmi viták izgalmaiboz, reményhőtelöz heves küzdelmeihez nem volt akkor emberünk, sem a tanári karban, sem az egyházkerületben. Így történt, hogy a katolikusok ez irányban megelöztek bennünk és a Kovács Mátyás „*Egyházi folyóírás*”-ával (1832—1834) s a Guzmics Izidor „*Egyházi és vallásos tár*”-ával (1832—1839) szemben, egyedül az „*Erdélyi predikátori tár*”-t (1833—1839) tudjuk ez időből felmutatni Salamon József kolozsvári tanár szerkesztésében.

Az első jó alkalom elszalasztása után egészen 1857-ig kellett várakoznia a sárospataki főiskolának és a tiszáninneni egyházkerületnek, míg a Teleyk által felvetett gondolat megérhető. *Erdélyi János*is, az országos nevű költő, művész és bölcsész az érdem, hogy a sok szenvedést látott prot. egyház szellemét a „*Sárospataki Füzetek*” által megszólaltatta ébresztgette, a hamis ellenvélemények bírál-gatása, az egyház és tudomány nagy kérdéseinek felvetése és vitatása által a közvéleményt tájékoztatni, irányozni, a prot. eszméknek híveket toborozni s a mélyebbre törekvő prot. munkásokat ösztözetartani segített.

A „*Sárospataki Füzetek*” biztség-pótlónak, a prot. egyházra nézve nyereségesnek szünyült a „*Prof. Egyházi és Iskolai Lap*” újabb folyama (szerkesztette Dr. Ballagi Mór) mellett is; becset elismerték az egyházunkon kívül állók, el a nem felekezeti sajtó és a magyar irodalom-történet búvárai is; de minden jóvávalósága mellett is küzdelmes életet élt, mint maga a hazai protestantizmus. Jól-lehet először, az *Erdélyi János* szerkesztőségének első időszakában (1857—1861-ig) *Hegedüs László* sárospataki lelkész, a-z emzempleni esperes és *Szeremley Gábor* theologiai tanár, később pedig — az *Antalfy János* (1852—1863), *Dr. Heisler József* (1856—1868) és *Bihari Imre* (1869) szerkesztők idejében a tanári kar állott a füzetek mellett anyagi és szellemi támogatóul: az anyagi gondnal mégis egyre birköznie kellett, mignem 1869-ben az évfolyam teljes befejezése előtt, partfogás hiánya miatt megszünt. A tanári kar nem bírt Meacaenasa is lenni a saját szellemi termékének, a sárospataki főiskola és a tiszáninneni egyházkerület pedig — miért, miért nem? — élénzte a vállalat lassú elenyésztését.

Ez országos tisztességű folyóirat szünetelése alatt az állami közoktatás a visszaállított alkotmány termékenyítő levegőjében rohamos gyorsasággal kezdett fejlődni. A multak hibáinak javítása közben azonban nem tudtak a javítás közgei kikerülni bizonyos mérvű túlságoskodást. Talán, hogy a saját jelelenségek inkább kitűnjének, talán, hogy a felekezetre sarkalóbbaká váljanak, sörgetetni kezdtek a protestantizmus, ennek iskolai rendszerét, berendezkedését; tanerőinek qualificatióját, megbízhatóságát

* Vázlatok és képek a sárospataki ev. ref. főiskola XVIII. és XIX. számadbeli életéből. — „Sárospataki Lapok” 1883 és „A sárospataki főiskola értesítője” 1895 42. l.

kérdésekkel, kétkedéssel ostromolták s így az államkörnyezet és az ezt szolgáló sajtó körében — kivált a tanügyet illetőleg — antiprotesztáns szellem kezdett erőre kapni. Növelte a bajt, hogy a magunk emberei közül is sokan felültek a kétes értékű híreknek s zavar támadt lelkekben a protestantizmus és az ezt képviselő tanítézetek felől s az itt-ott mutatkozó gyöngeségeikért az erőseknek, a teljesen hivatottaknak is szenvedniök kellett a közvélemény előtt. Ehez járult az a körülmény, hogy a XVIII. század kritikai szelleme a theologiai tudományosságot is az új és újabb utak nyitására ösztönözte az igazság keresése közben, a mi — részben a külföldi hatásra, részben az egyes bűvárok saját kutatásai s a dr. Ballagi Mór szerkesztette „Prot. Egyházi és Iskolai Lap” és ennek ellenlábai útján, létrehozta nálunk is a különböző theol. iskolákat, vagy legalább irányzatokat. A sárospataki theol. akadémia tanarai lelkök sugallatát, de hagyományait is követve, a szabadelvű irányzathoz csatlakoztak s ennek vélték szószólóivá az irodalomban, a mi szintén felelőre-
véteket támasztott és megnyugvást követelt.

Mindezek az okok együtt vére, vagyis a múlt tisztos emlékei s kötelező erje, a jogos és jogtalan gyanúsítások, a komoly alapot nélkülöző aggodalmak s a tanári kar magasabb becsvéja stb. — arra bírták a tankönyvírás terén már 1873 óta országos elismerés mellett működő „Sárospataki Irodalmi Kör”-t, hogy magát egy könnyebb mozgási közlöny kiadására határozza el, a melylyel az innen-onnan megfáradott protestantizmusnak, a prot. tanügynek s közlebről — ha kellene — a sárospataki főiskolának hivatott védője és szószólója legyen. Sietteték e közlöny létrejvetelét Dr. Ballagi Mórnak, a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap” nagydérmű, de immár megfáradt szerkesztőjének barátságos biztatásai, a ki a saját szellemének folytatását szerette volna mintegy biztosítva látni a sárospataki tanárok által szerkesztett lapban vagy folyóiratban; továbbá a debreceni zsinat (1881) többségének a tisztáninyeni egyházkerület demokratikus és presbyterianus irányzataival szemben elfoglalt álláspontja.

1881 szept. 28-ra odáig értet már a közlöny sorsa, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör”, mint kiadó, megválasztotta Mitrovics Gyula theol. tanárt egy heti lap szerkesztőjéül s megbízta a lap tervezetének megkísérlésével. O aztán azzal felelt a benne vetett teljes bizodalomra, hogy 1881 december 4-én beterveztette a kívánt tervezett s miután azt a Kör a legszebb remények közt elfogadta és minden részletében helyeselte, december 10-ére már kinyomatta a „Sárospataki Lapok” mutatvány-számát is az elfogadott program kíséretében.

A közlöny neve tiszteletteljes visszaemlékezés a „Sárospataki Füzetek”-re s magában is bizonyos ígérget a szent hagyományok megbeszülésére. A program szerint a lap az egyház és iskola legfontosabb kérdései vitató *vezérlékek*, a tudomány színvonalán álló s némileg a „Sárospataki Füzetek”-et is helyettesítő *tárca-közlemények*, beható *könyvátalok*, a hazai és külföldi (egyházi és iskolai) *irodalomnak* figyelemmel kísérése, rövid ismertetése, az egyházi és iskolai mozgalmak bírálólat feltüntetése (közéletünk) s felekezeti *mutatók* titkainak derítgetése, tisztázása által kívánt szolgáltatokat tenni a hazai prot. egyháznak, apróbb közleményeivel pedig a napi eseményekre is kiterjeszkedett (Vegyes közlemények).

Mitrovics Gyula, mint szerkesztő az ő irodalmilag is jó nevével s szélesebb összeköttetéseivel mindjárt kezdetben számos kiváló munka-társat gyűjtött a „Sárospataki Lapok”-hoz az ország különböző vidékeiről s úgy az ev. ref., mint az ág. evangélikus egyház hívei közül. Szerkesztés-társakúl — miután a Kör úgy e tekintetben, mint a szerkesztés minden dolgában szabad kezét biztosított neki — *Bokor József* bölcsész-tanárt (most a budapesti egyetem magántanára s a Pallás-Lexikon szerkesztője) és *Radácsi György* theol. tanárt kérté magához szerkesztő-társakúl, a kik közül azonban Bokor József csak az 1882. október havig maradt a lap mellett s helyét *Zsoldos Benő*, gimnáziumi tanár, a Thukydidés fordítója foglalta el 1884 május 26-ig, a mely időn túl egész 1886 végéig *Radácsi*

György egy maga működött a lap mellett szerkesztőtárs gyanant.

1886 végén *Mitrovics Gyula* kevesebb zaklatással járó munkásság után végakozván, a szerkesztéséről lemondott s miután az „Irodalmi Kör” legszebbesb kérelmére sem volt hajlandó a sok felelőre-tétellel járó szerkesztő-séget tovább folytatni, helyét a lapkiadó-kör bizalmából *Radácsi György* foglalta el s két éven át (1887, 1888) társ-szerkesztő nélkül, 1889-től 1894 végéig *Buza János*, gimnáziumi tanárral, ismeretes tankönyvíróval, mint főmunkatárssal, 1895-től pedig *Buza János* (társ-szerkesztő) és Dr. *Tácz Lajos* gimnáziumi tanárokkal (főmunkatárs) együtt küzdött s küzd a lap színvonalának fentartásáért. Nagy és szinte irigylet sajátosága s ritka előnye volt e lapnak s szerelmese a szerkesztőségnek, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör” minden tagja erkölcsileg kötelezett munkatársa is volt a saját közlönyének.

(Vége köv.)

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki ev. ref. főiskola az ezred-
évi kiállításon.

Abban a költészes, de tagadhatatlan hazafias versenyben, a mely az ezred évi kiállítás alkalmából minden irányban megindult és tartani fog egészen a reformatio emlékűnépéig, sőt — csetleg az irodalomban még azontúl is hosszú ideig: — mi, ev. reformátusok aligha küzdhetjük fel magunkat a legelső köze. Sem mint egyház, sem mint iskola nem fejtethünk ki annyi fényt, dísz, hogy ilyen uton is magunkra vonatkoth a néző közönség figyelmét. Élelmesgünk sincs annyi — nem is volt soha — hogy az »előül-és« által, vagy jó barátok szerzése folytán részeshatásunk különbözőbb, vagy csak épen megérdemelt elismerésben. Ez a tudat, ez a lehárgoló vélemény volt oka itt ott s így részben nálunk is, Sárospatakon annak, hogy nem igen sietünk öseinkről reánk maradt kincseinkkel, a saját újabb szerzeményeinkkel és alkotásainkkal a versenyre s igaz mivoltunkban ott nem is mutatkozunk.

A mint az ezredévi kiállítás eszméje megértett s a felekezeti és iskola-fentartókat figyelemzett levelek hozták is megérkeztek, a tanári kar — itt Sárospatakon — eleintén tele volt nagy gondolatokkal s a főiskola történetének megírásától vagy legalább a *Szombathy féle »Biographia professorum«* lefordításáról és kibővítéséről, az intézet növekedési számának graficus táblakon való feltüntetéséről, a volt s jelenlegi tanárok összes műveinek gyűjteményes kiállításáról, intézményeinknek képeiben, rajzokban való feltüntetéséről stb. álmódozott. Közben-közben jöttek a kiállítási országos bizottság küldöttei s számba-szerbe vették drágaságaikat, régiségeinket, hogy odafenn majd azok közül válogathassanak. Annak azonban, hogy mire csett választások, csak igen későn juthattunk tudomására s a futó idő egy részét elemesztette tőlünk a bizonytalan várakozás. De az előjáróságunk elé terjesztett tervezetünk sem talált helyeslésre s a költségek kímélése is hangsúlyoztatván, a tanári kar kebeléből kinevezett *millennaris bizottság* ünncpi hangulata moglodhat s a kiállításon való képviselgetésünk szép tervével, éppu mint a főiskola történetével összhuzódtunk a minimura.

Mindamelllett is a mélyebbre tekintének lehetetlen észre nem vennie, hogy a sárospataki főiskola, ha nem a maga nagy múltjához méltó díszben és számban is, de ott van az ezredévi kiállításra s részt követel magának ezredéves kulturánk tisztességéből.

Részben felhívás és kijegyzés, részben saját jó tetszésünk és izlésünk szerint kiállított tárgyaink a következők:

a) Egy nagy ívrétű, díszesen kötött album, a főiskola épületeinek, intézményeinek külső és belső nézeteivel (a régibb épület Kovács utcai homlokzata, az új épület, a tornacsarnok, a kórház, a könyvtár, a szépművészeti, természettani múzeumok s egy tápintézetű szoba és a kórház belseje, lerombolt épületek képei stb.).

b) *A főiskola könyvtárából*: 1. A szépesi kamara donacionalis levele II. Miksa király rendeletére a sárospataki iskola részére 1569 okt. 25. Lorántffy Zsuzsánna özvegy fejedelemszony második végrendelete 1659 okt. 30. 3. Kazinczy Ferenc hivatalos levelezése 1786 nov. 11-től 1791 április 11-ig. 4. Bessenyei György: A bihari remete (kézirat), 1804. 5. Bessenyei György: Magyarország törvényei állása (kézirat), 1804. 6. Bessenyei György: A tarsaság eredete (kézirat), 1802. 7. Bessenyei György: Tarimenes utazása III-ik kiadás (kézirat), 8. Dayka Gábor költeményei Kazinczy Ferenc által összegyűjtve (kézirat), 9. Leges Scholae Patachinae (kézirat) 1621. 10. Novum testamentum scriptum est manu Andreae Zolnay 1423—25. (Kézirat). 11. Alafraisi új Petőfi Sándor költeményeire a »Nemzeti kör« által kiadva, 1844. 12. Serpilius. Studii lit. commendatio. Löcse. 1641. 13. Serpilius. Curiae kaismarcensis turris. Löcse. 1641. 14. J. Fortii. De ratione studii. Patakini. (1652.) 15. Comenius scholae ludus. Patakini 1656. 16. Comenius Janua. Patakini. 1652. 17. Siderius. Catechismus. Debrecen. 1699. 18. Martonfalvi. P. Rami dialectica. Debreceni, 1664. 19. Ker. Catechismus. H. nélkül 1701. 20. Menyői Tolvaj F. Arithmetica. Debrecen. 1675. 21. Ker. Catechismus. Debrecen. 1689. 22. Biblia polyglotta. III. Rákóczy Zs. ajándéka. 23. Szechy Mária-fele Károlyi Biblia. Vízszel. 1590. Tablajan a Szechy-család címerével ezüstből. 24. A Károlyi-fele Biblia újtestamentomi része, mely egykor I. Rákóczy György tulajdona volt. 25. II. Rákóczy Ferenc arcképe. Festette Kärgling. 26. Passionalis. Kézirat hangjegyekkel 1716-ból. 27. Ceremoniale magyar nyelven hangjegyekkel a XVI. és XVII. századból. 28. II. Rákóczy Ferenc hadi törvényei. 29. Beyte István. Evangéliumok magyarazata. Németujvár. 1584. 30. Félegyhazy Tamás, A ker igazhitnek részéről való tanítás. Debrecen. 1580. 31. Melius Péter. Az egész sz. írásból való tudomány. Debrecen. 1570. 32. Melius Péter. Az két Sámuel könyve. Debrecen. 1565. 33. Horváth Georg. Admonitio. Bartfa. 1593. 34. Keeskeméti. Fides Jesu. Bartfa. 1619. 35. Milotai Stephanus. Asseriones. Debrecen. 1615. 36. Medgyesi Pal. Sz. Ágoston vallása. Debrecen. 1632. 37. Medgyesi Pal. Rövid tanítás a presbyteriumról. S. patak. 1653. 38. Fabricius. In nomine Jesu. Kassa. 1670. 39. Köleséry Samuel. Dávid patriarcha. Debrecen. 1679. 40. Nógrádi Matyas. Lelki próbakök. Debrecen. 1651. 41. Laskai Janos. Hitül szakadás. Nagyvárad. 1644. 42. Czegléd István. Jáfetke. Kassa. 1664. 43. Drégely-Palánci Speculum. Kassa. 1668. 44. Szaloczy Mihály. Választétel. S. patak. 1660. 45. Kiszei Peter. Üstökös csillag. Kassa. 1683. 46. Amesius. De conscientia. Debrecen. 1685. 47. Gessner minden írásai. Ford. Kazinczy F. Eredeti kézirat.

c) *A természettani múzeumból*: 1. Domború lencse nagy fa-foglalványban a múlt századból. 2. Mikroszkop 1782. 3. Gazometer, e század elejéről. 4. Leg szívattyú 1702-ből (Leyden). 5. Két régi homorú tükrök (múlt századi). 6. Elektromos gép Leydenből az ördögesség hírében álló Simándy István tanár szerzeménye (1707).

d) *A szépművészeti és mérévészeti múzeumból*: 1. Urasztali kendő, himzett a XVII. századból. 2. Ugyancsak himzett urasztali kendő a XVII. századból. Mindkettő a kassai ev. ref. egyház tulajdona.

e) *A »Sárospataki Irodalmi Kör« kiadványai, nevezetesen*:

1. Népiskolai tankönyvek: 1. Magyar ABC és Olvasókönyv. 1892. II. jav. kiadás. Nagy Sándor. 2. Magyar Olvasókönyv az elemi iskolák I., II. oszt. számára. 1891. 3. Magyar olvasókönyv az elemi iskolák III., IV. oszt. számára. II. kiadás 1892. 4. Magyar Olvasókönyv V., VI. oszt. számára 1893. Dezső Lajos. 5. Magyar Nyelvtan népiskolák számára. 1892. Makláry Pap Miklós. 6. Népiskolai Földrajz IV. jav. kiad. 1892. Gérecz Károly. 7. Magyarország Története XVIII. jav. kiadás. 1891. Orbán József. 8. Kezükönyv az egyetemes és hazai történet tanítására. III. kiadás. 1889. Orbán József. 9. A magyar polgári jogok és kötelesek ismertetése. 1881. V. Krúszelyi Bálint. 10. Számítási feladatok az elemi iskola I., II. oszt. számára 1883. Dezső Lajos. 11. Számítási feladatok az elemi iskolák III., IV. o. számára. 1884. Dezső Lajos. 12. O és új testamentomi szent történetek. Árva József. IX. jav. kiadás. 1892. Átdolgozta Radócsi György. 13. A ker. hit- és erkölcsstudomány rövid foglalatja. II. kiad. 1892. Mitrovics Gyula. 14. A szent történetek rövid foglalatja és a ker. egyház története. XIII. kiadás. 1890. Átdolgozta Radócsi György. 15. Vallástevő katechismus. 16. Természettan népiskolák számára. V. kiadás. 1889. Buza János.

II. Középszintű iskolai tankönyvek: 1. Bibliai vallástan a gimnázium I és II. osztálya számára. II. kiad. 1891. Kovács Sándor. 2. Keresztény hittan a gimnázium III. osztálya számára 1893. Kovács Sándor. 3. Keresztény erkölcs tan a gimnázium IV. osztálya számára. 1893. Kovács Sándor. 4. Bibliai bevezetés. Középszintű használatra, újjalag átnézett és javított kiad. 1891. Átdolgozta Radócsi György. 5. Ker. egyháztörténet a gimn. fejsőbb osztályai számára. 1884. Kovács Sándor. 6. Magyar egyházi reformáció történetének vázlata. II. kiadás. 1873. Dr. Heiszler József. 7. Ker. erkölcsstudomány a gimn. VIII. oszt. számára. 8. Magyar olvasókönyv a gimn. I. oszt. számára. III. kiad. 1894. Molnár Lajos. 9. Ugyanaz a II. oszt. számára. II. jav. kiadás. 10. Ugyanaz a III. oszt. számára. 1888. Makláry Pap Miklós. 11. Költészet és Olvasókönyv. 1887. Dr. Kaposy Lucian. 12. Latin nyelvtan a gimnázium I. oszt. számára. 1892. 13. Latin nyelvtan az alsó és középszintű gimn. oszt. számára. Dr. Putsche K. Edward után V. kiadás. 1883. 14. Latin mondattan a gimn. III., IV. oszt. számára. VI. jav. kiad. 1891. Készítették: Kérészi István és Szinyei Gerzson. 15. Latin olvasókönyv a gimn. II. oszt. számára. Gedlicke után III. kiad. 1889. 16. Cornelli Nepotius vitae excellentium imperatorum. Magyarazattal III. kiadás. 1886. 17. Phaedrus meséi. Magyarazattal. III. kiadás. 1886. 18. Görög nyelvtan szótárral. 1888. Készítették: Soltész Ferenc és Szinyei Endre. 19. Német irodalmi olvasmányok. 1879. Kun Pál. 20. Ugyanaz II. kötet 1879. 21. Számítási feladatok 1887. Zsindely István. 22. Ugyanaz II. osztály. 1888. 23. Ugyanaz III. oszt. 1889. 24. Magyarország története. Középszintű alsó osztályai számára. II. kiadás. 1886. Makláry Pap Miklós. 25. Ókor története. Középszintű számára. 1893. Kiss Lajos. 26. Allattan. Középszintű VI. oszt. számára. 1888. Buza János. 27. Névyntan. Középszintű V. oszt. számára. III. kiadás. 1889. Buza János. 28. Ásványtan. Középszintű IV. osztálya számára. II. jav. kiad. 1891. Buza

János. 29. Magyar-latin zsebszótár. Iskolai használatra. 1880. Többek közreműködésével: *Soltész Ferenc*. 30. Latin-magyar zsebszótár. II. kiadás. 1878. 31. Görög-magyar szótár II. javított kiadás. 1875. Szerkesztették: *Soltész Ferenc* és *Szinyei Endre*. 32. Magyar-azó jegyzetek C. Sallustius Crispus »Catilina» című művéhez. 1895. és »Jugurtha». 1896. *Zsoldos Benő*.

(Vége köv.)

Az ezredéves ünnepélyek.

Évek óta tartó előkészületek és lazás várakozás után megérkezett végre a honfoglalásnak s ezzel együtt hazánk ezer éves fennállásának emlékünnepe, s mi, mind az egész nemzet, kik ez áldott földön születünk, kiket ennek minden rögehez drága emlékek kötnek, — mind örömtel kebbel, honfűt büszkeséggel üdvözöltük a nagy időnek eljövételét, hálás szemekkel néztünk fel a magasba ezer év áldásáért, bölcs vezéreltetéért!

A mit egyesek éreztek, azt a nemzet érzelmeinek kifejezője, akaratának képviselője: az országgyűlés is sietett ércablába vésní, *törvénykönyvbe iktatni*. Ezt az örömet, ezt a hálaadást fejezi ki a haza ezer éves fennállását megörökítő törvény, melyet a képviselőház április 21-én, a főrendiház április 25-én tárgyalt, — s a mely egyszerű, de fenséges bevezetésű szolgál az ezredéves ünnepélyeknek. Az országos kiállítás, a magyar haza ezer éves fennállásának legjelentősebb emlékünnepe műve, csak május 2-án nyílt meg ugyan, de a millenniumi ünnepélyek már április 21-én, e törvény képviselőházi tárgyalásával megkezdődtek. Az egész tárgyalás méltó volt a tárgy nagy fontosságához, méltó a nemzet képviselőihez; komolyan ünnepélyesen folyt le. A képviselők feketé ruhában jelentek meg; a törvényjavaslatot — miután az már előzőleg átment az országos ünnepi bizottság bírálatán — egyhangúlag, minden vitaközös, ellenvetés nélkül fogadták el s emelték törvénynyé, jelezve ezzel, hogy a Ház — mint Szilágyi Deszö az ülést befejező beszédében mondá — az ország osztatlan érzelmét és akaratát juttatja kifejezésre és hogy a mint tud egyesülni a nemzet együttes és egységes érzelmeinek nyilvánításában a múltunk iránti gyegylet kifejezésére nézve: meg fogja találni a jövő irányára nézve is az együttes, erős akaratot és a közös törekvés módjait a nagy nemzeti célok felé. A főrendiház, az elnöki emelvény fölött Munkácsynak a honfoglalást feltüntető remek festményével, szintén egyhangúlag fogadta el a törvényt, de itt már volt egy felszólalás: a b. Prónay Deszöé, a ki annak az ohajának adott, kissé talán keserű kifejezést, vajha a király is jelen lenne a törvény szentesítésének kihirdetése végett június 8-án az új országgyűlésben tartandó közgyűlésen! Maga a törvény rövid bevezetés után, 4 §-ból áll; az 1. §. az isteni gondviselés iránti hálaadást fejezi ki a 2. §. a nemzetnek az uralkodó iránti hódolatát s a királynak népe hűségébe vetett bizalmát, a 3. §. e nyilatkozatok törvénybe iktatását, a 4. §. e törvény életbelépését és kihirdetését. E törvény valódi műremeke a törvényalkotásnak; szerencsés összhangzat-

ban tudja kifejezni mindazon magasztos érzelmeket, a melyek az egész nemzetet át hatják.

Április 22 én tárgyalta a képviselőház a *honlapítás ezredik évfordulója megünneplésének megörökítése céljából alkotandó művekről* szóló törvényjavaslatot, a melylyel elfogadtattak, a szépművészeti muzeumnak, a 400 népiskolának, a Budapesten felállítandó szobrászati emlékműnek, az ország 7 pontján felállítandó 7 emlékoszlopnak költségvetései, — tehát csupa kulturális és művészeti alkotások, a melyek az emlékszerű jelleg mellett a műveltség előbbvitelére, az izlés nevesítésére irányulnak; hozzájuk véve még a nagy műszaki alkotásokat, a melyek szintén az ezredéves ünnepélyek folyama alatt készülnek el s avattatnak fel, mint a Vaskapu szabalyozása, a vámházteri Duna-híd, továbbá az új országház, az iparművészeti palota; mindezek fényes tanúbizonyságai úgy a szellemi műveltség iránti fogékonyágunknak, mint a technikai téren való alkotó erőnknek és versenyképességünknek, — s együtt biztató sugarak nemzetünk számára a jövő ezredévre.

Mig az ünnepélyek megkezdésének két előbbi mozzanata saját magunk számára örökíti meg a lefolyt ezredévet, hatásukban benmaradó alkotások: addig a harmadik mozzanat — az ezredéves országos kiállítás — egyuttal egy egész művelt számára is létesült, hogy ez által az is tudomást vegyren rolunk, az is részt vegyen örömmünnepeinkben. Fel akartuk benne tüntetni egyfelől az ezredéves múlt képeit, a tudomány, művészet, ipar stb állapotait fejlődési viszonyait s másfelől a jelent, mai előhaladottságunk színvonalát, hogy magunk is lássuk, mások is lássák, hogy hol állunk ma, mily állást foglalunk el a művelt népek családjában és hogyan jutottunk ide! Beszámoló a múltról, s beszámoló a jelenről a kiállítás: egyuttal erkölcsei erő, a szellemi és anyagi haladás kiszámíthatatlan forrasa! Nem csoda, ha az egész nemzet élénk figyelemmel kísérté létesülését, elkészülését, ha az egész nemzet szíve ott dobogott, midőn a király családja és a többi főhercegek, a külföldi képviselők és miniszterek s az egész nemzet színe-java, virágja előtt — május 2-ikán ünnepélyesen megnyitotta. Mindenkin mely benső megindulás vett erőt, midőn e nap közelgett. A fővárosi napilapok gyönyörű cikkeiben, remek elmélkedésekben ünnepelték e nagy ünnepnap jelentőségét; ezek közül is kivált *Jókainak* a Nemzetben »Hozsanna» cím alatt megjelent gyönyörű imája, a mely milliók szívében visszhangot kelte, szállt fel az eget urához. Az egész nemzet összeolvadt e napon az öröm, hálaadás, önbizalom és remény érzelmeiben! Velünk együtt ünnepelt a koronás király is; nem csak testileg, hanem lélekben is. Leborult a nemzet előtt; elismerte, hogy Isten után saját erőnk, hazaszeretetünk, vítétségünk tartott meg minket ezer éven át; saját erőnkkel vívtuk ki azt a helyet, a melyet ma a művelődés, a szellemi és anyagi munka terén elfoglalunk. Régen hallott a nemzet ily meleg, ily elismerő maga érzelmeivel annyira összhangzó fejedelmi nyilatkozatot, mint a király kiállítás-megnyitói beszéde; egybeolvadt itt az ünneplő nemzettel a fejedelmi tekintély s történelmünknek megadta királyi szentesítést és tanúságot tett államalkotásunkról! Utolsó szavai, a melyekből áldást kívánt a nemzetre, áldást annak jövőjére, — mintha egy főpap, egy jó szájából hangzottak volna! Hálaival hajltunk meg a király nagy tette előtt s e pillanatot a mult sok, nagyon sok keserűséggel képes benünket kárpótolni! Az a fény, a mely a király szavai-ból ezredéves ünnepélyünkre, kiállításunkra s egész nemzetünkre árad, midőn a mult küzdelmeiről, szenvedéseiről és vértanúságairól (s kinek volt ebben bővebb része,

mint nekünk, protestánsoknak?) fejünkre dicsosozott tisz, együttel visszasugárzik magára a királyra is s őt is magasztosabbá teszi!

A kiállítás megnyitó ünnepélyeinek, pompájának, ezer éves létünk diadalmas megnyilatkozásának folytatása volt este az *operaház díszelőadásán*, hol ugyanaz a díszes, előkelő közönség gyűlt össze, s gyönyörködött zenénkben, történelmi multunk, nemzeti életünk egyes kiemelkedő képeiben. Betetőzést képezte az előadásnak az apotheosis: a magyar géniusz áldást hint a király szobrára, az énekkar pedig razenditi a Kölcsey himnuszát; a közönség feláll, a király is fölemelkedik helyéről, a szeretet és lelkesedés ül az arcokon. . . . Valóban a király együtt érez, együtt örül nemzetével!

Az eddig lefolyt ünnepekben, az öröm, hálaadás, lelkesedés megnyilatkozásaiban a nemzet minden fia egyaránt részt vett, azok mindenkinek egyaránt lelkéhez szóltak, lelkéből szóltak: mindnyájan egy szív s egy lélek voltunk. A vasárnapi (május 3) *hálaadó istentisztelet* ezt az összhangot, ezt az egygyé olvadást megtörite, az ünneplő lelkeket szét választotta egymástól: itt már csak a kath. Magyarország ünnepl. Szép volt, lélekemelő volt ez a hálaadó ünnepély, — s mi mégis idegeneknek éreztük magunkat rajta, Idegeneknek, mert az ünneplő azt regélte nekünk, hogy Magyarországon a hivatalos állam, — dacára a vallás-egyenlőség törvényének, az állam felekezetiellen színezetének — még mindig katholicus, mi protestánsok az állam vallási színezetű ünneplői számára még nem léteztünk. S idegeneknek, mert itt idegen isteneket emlegettek előtünk, pedig már régen megirattot: ne legyenek te nekéd idegen istenek! Mindez ama múlt maradványa még, sok más egyébbel, a mely csak gyászt hozott ránk. . . . hát nem csoda, ha ily gondolat mellett mi ott nem tudunk igazán ünnepelni. Lam, a törvény ki tudja fejezni a Gondviselés iránti háláját minden felekezeti színezet nélkül, — vajjon miért kellett a hercegrásmának, más-különbön remek beszédében, oly dolgokat felhozni, a melyek minket nemcsak hidegen hagynak, hanem a Regnum Marianum gondolatával szinte bántanak? E kijelentésktől eltekintve, hozzájárulunk mindamag elismeréshez, melylyel beszédjét a napi sajtó méltatta; elismerjük, hogy szépen kihasználta benne a gazdag alkalmat, szépen fejtegette benne a múlt tanúságait, a korona nagy jelentőségét, szép intelmeket intézett a nemzethez és királyhoz, szép áldást mondott a hazára és királyi párra! Az állam ott volt a kath. Te Deum-on, a miencen csak magunk leszünk. . . .

Vasárnap este a főváros, a mely már napok óta zászlósdísz öltött, ünneplés *kiállítását* rendezett. Hétfőn nyitotta meg a király a *képzőművészeti kiállítást* az új múcsarnokban; mint egész kiállításunk, úgy ez különösen demonstrálja, hogy mi a fegyverzaj mellett is szerettük s ápoltuk a szépet, mihelyt pedig békésebb viszonyok közé juthattunk, teljes erővel igyekeztünk a műveltebb nemzeteket utolérni s ma már számtottév tényezők vagyunk a szépművészetek terén is. Szerdán a *műgyötem* ünneplést s itt Ilosvay Lajos tanár tartotta az alkalmi beszédet.

A *vidék* ünnepei még csak ezután kezdődnek. Eddig jobbára csak az ezredéves *emlékfa-ünnep*ek folytak le; az iskolai és egyházi ünnepek 8. 9-én lesznek. A jövő héten kezdődnek a törvényhatóságok ünnepei s fognak tartani egész hónapban.

Csak ünnepej én nemzetem lelked teljességével! méltó jogod van az ünnepléshez! Az ünnep egyfelől hálaadás napja, másfelől pihenés a végzett munka után, végül erőgyűjtés a jövő munkához — s neked itt van

ezer éves múltad, melyben igen sokszor éreztél Isten segítő hatalmának megnyilatkozását, adj hálát érte; voltak küzdelmeid, szenvedéseid, pihenj meg most utánok egy percre — s van biztató jövőd, méltó, hogy nagy feladataihoz újult erővel, a múlt tanulságain erős-bált lélekkel fogj!

Rácz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Millenniumi alapot a sárospataki főiskolának.** Mikor Zemplénmegye hivatalos köreiben szó támadt arról, hogy őseink bejövételének s államosozásának néhány kiválóbb pontját emlék oszloppal kellene megjelölni, valaki az ország szívéből azzal felelt vissza a tervre, hogy *nem jobb volna-e egy nagyobb alapítványt szerzeni a sárospataki főiskolának, a mely a tovább élő nemzedékekben erősítőné tovább és tovább őseink honalkotói tényének emléket?* Az emlék-oszloppal elporlasztja az idő, a sárospataki főiskolát talán megkímélik az újabb ezredek is fenséges hivatásáért! A szó elhangzott, külsőségeken kapkodó világunk sokfelé pazarolt filléreiből nem jutott eddig egy sem a sárospataki főiskolának felállítandó szellemi emlékre. Nem akarjuk hinni, hogy ezért csupán a közönség izlését kellene okolnunk, mert — ime — a felállítandó Tompa-szobor eléggé szépen bizonyítja, hogy főiskolánk szerete nem aludt ki jobbajánk szívéből. Ebben a biztató tudatban — minden további szó és rábeszélés helyett — ezennel felajánlunk mint „*Sárospataki Lapok*” egy a *sárospataki főiskolában létesítendő millenniumi alapra* 10 frtot. Az isten lelke világosítsa meg t. olvasóink szívében a sárospataki főiskola képét, s zivataros, de dicsó multja iránt érzett tisztelettel s jövőjében bizó hittel jöjjön kiki a maga fillérével s helyezzköz azt el dus kamatara utóaink honszerelmének élesztésére. A gyűjtést ezennel megnyitjuk.

A „*Sárospataki Lapok*” szerkesztősége.

— **A sárospataki jogakadémia ifjúsága** mint jogász-egylet f. hó elsején ünneplés nyit ilést tartott a főiskola matamterében. Az ország jogász ifjúsága, a köztök létrejött szövetség természeté szerint, kötelezte magát e május elsejének megünneplésére. Ez az első ilyen szerződészerű nyit ülés mivel foglalkozhatott volna méltóbban, mint éppen az ezredév megünneplésével? Valóban azzal foglalkozott s így a sárospataki millenniumis ünneplések bevezetésé volt. A tanárok és tanuló ifjúság nagy számmal (a jogászág nemzeti jelvényekkel) jelentek meg, a városi közönséget azonban kevesen képviselték, mivel csak az utolsó percekben adták szórva-yosan hírel, hogy nő vendégeket is szivesen üdvözölnének. Az ülés a himnuszal kezdődött s a szózáttal végződött, a melyeket orgona-kíséret mellett felállva és lelkesen énekel az egész közönség. Az ülés célját s a jogász ifjúság szép törekvését *Dr. Zsindely István* jogakadémiai szakelnök tolmácsolta; utána *Horváth Dezső* joghallgató szavalt s *Biró Lajos* alelnök tartott alkalmi felolvasást, gondall alkotott tömör képben állítván elénk nemzetünk 1000 éves küzdelmét s méltatván fenmaradásunk feltételeit. A közönség érdeklődését *Meczner Gyula* jogász-elnök köszönte meg. Excelsior!

— **Bosszus hangok a millennium alkalmából.** A „Religio” című kath. lap ünnepi száma „Egyházi tudósítás” című rovatában méltatlankodva említi fel azt a tervet, a mely szerint a főrendiház és képviselőház közös ünnepen (június 8.) Szilágyi Dezső fogja tolmácsolni Ö

Felése előtt a nemzet érzelmeit. Ez sértő — úgy mond a Religio — a főrendihazra és a hercegrímásra. Régi törvényekkel igazolja, hogy a primas előbbvaló volt a nádornál is s ezt az elsőbségét, alkotmányos jogát, csak törvény szüntetheti meg. Miután pedig meg eddig nem szüntette meg, ebből nyilván az következik, hogy a nemzet nevében a hercegrímás van jogosítva beszélni és nem Szilágyi Dezső, (a kinek az a nagy bűne is meg van, hogy az egyházpolitikai küzdelemben a főpapsággal mérközni merészt) . . . »Vagy tán ellenzi ezt a katolikusokkal most már egyenjogú törvényesen bevett vallásfeleketek érzenyekedése? — kérdi nevezett lap és legott így felel: »Az meglehet; de akkor minek ültetjük (hogy egyebet mellőzzek) a főrendiházban az esztergomi bíboros hercegrímást a vallásfeleketek méltóságos superintendensei elé azon kiválóbb helyre, a mely az ő számára van fentartva? Nos? Majd ezután, nehogy más vallásfeleketek érzenyekedése kellemetlenséget szüljön, az apostoli királyt sem fogja tán a hercegrímás magyar királyllya kenni? — Könynyelmeiségnek és gyavaságnak nevezi végül a »Religio«, ha ezt a róm. kath. egyház és a hercegrímás eltűri, a kinek, valamint a püspöki karnak mindent el kell követni a hercegrímási szék történeti helyzetének megvédése végett. Szerintünk is igen itt lesz az ideje, hogy a vallasegyenlőség törvénybe ígatása után a középkori kiváltságokkal a törvény szellemében leszámoljunk. Az u. n. méltóságos superintendensek előtt a hercegrímásnak többé nincs elsőbségi helye a főrendiházban!

— **Sarospatak millenniumi tényeiből.** A mit lapunk régebben indítványozott, t. i., hogy utcainkat történelmi multunkhoz méltó nevekkel nevezzük el, az részben megtörtént a millenniumi ünnep alkalmából. Az eddig u. n. »Kovács-utca«, a melyre a főiskola nagy épületének homlokzata néz, *Rákóczi-utcává*, az eddigi »Kis-utca«, hol a Szemere család tagjai — mint diákok — a saját házukban laktak, *Szemere utcává*, a Vay-kastélyt (fellegvár) magába foglaló utca *Vay-utcává*, a tanító-kepezde felé vezető út *Ébértés-utcává* lett. Haladunk. A város lapunk zártakor lobogótól díszlett s este ki volt világítva. A legszebb volt a jó öreg collegium.

Pályázat.

A miskolci ev. ref. főgimnáziumban megüresült történelmi tanszékre pályázat hirdették.

A tanszék főtárgya a történelem, a melyet a gimnázium összes osztályaiban 18 óran, esetleg a szakmájába eső, vagy azzal rokon más tárgyat is az egyházi törvények által megszabott óraszámig tartozik a megválasztott tanár a tantárgyak évi beosztása szerint tanítani.

A tanszékkel járó rendes tanári javadalom 1200 frt fizetés, 200 frt lakáspénz és 50 frt öltödéves póllék, mely 400 frtig emelkedhetik.

A megválasztott tanár az országos nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja. *Állomását 1896 szept. 1-én a szaktudományához tartozó értekezéssel tartozik elfoglalni* s a mennyiben eddig még rendes tanárképpen nem működött, választása egy évre, ideiglenesen történik.

Ha alkalmas pályázók hiányában tanári oklevéllel nem bíró tanárjelölt választatnék meg helyettes tanárul, évi fizetése 800 frt lesz és választása szintén egy évre, ideiglenesen történik.

Felhívtnak a pályázók, hogy folyamodványukat keresztelevelekkel, végzett tanulmányaikról, képesítéskéről, eddigi szolgálataikról, egészségi állapotukról s védkötelezettségükről szóló bizonyítványokkal együtt folyó 1896. év június 12-ig küldjék be a miskolci ev. ref. egyház alólirt főgondnokához.

Miskolcon, 1896. április 2.

Mikuleczky István,
az ev. ref. egyház főgondnoka.

2-2

P Á L Y Á Z A T.

Az államsegélyben részesülő pesti ref. főgimnáziumban betöltendő német nyelv és irodalmi tanári állásra pályázat nyitattik. Pályázhatnak ref. vallású, a kijelölt tanszakra képesített okl. tanárok. E tanszék javadalma egyelőre 1200 frt törzsfizetés és 400 frt lakáspénz, 5 évenként (öt ízben) 100 frt fizetéspótlék s megnyilándó üresedéssel fokozatos előléphetés (1300, 1400, 1600, 1800 frt törzsfizetésre és 500 frt lakáspénzre).

E tanárt az egyháztanács ajánlatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

A kellőleg felszerelt pályázati folyamodványok a pesti ref. egyháztanács elnökségéhez (Budapest, Kálvin-tér 7. szám) folyó évi június hó 5-ig küldendők be.

A pesti ref. egyháztanács 1896. április 30-iki üléséből.

Szász Károly.

HIRDETÉS.

TEMESVÁR

NOVOTNY ANTAL

harang- és ercöntödeje.

ajánlja magát a t. ez. közönségnek és községeknek minden nagyságú harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi jóállás mellett, verve koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrepedéstől megóvódik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kitérte'tt átküszasztott szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Ko. egy ily 200 Ko. harangal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertkoronávali felszerelését, verve-harangállványokat, minden nagyságú ábrarhangokat. — 3-0 kft és azon aluli harangok mindig raktáron vannak. — Költségvetésekkel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálak.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvarós.

Ima.

A sárospataki ev. ref. főiskola millenáris ünnepélyére.

Örök jószág és szeretet forrása, szent Isten! hála telt kebelled állunk meg előtted e napon, hogy áldjunk Tégedet, ki annyira szeretél minket, e magyar nemzet fiait, hogy meglátogatva és megáldva: új ezer esztendő küszöbére léphetünk.

Új ezer esztendő képét ábrázolgatja lelünk e napon s minden vonást a te jószágodba s örök szeretetedbe vetett reménységünk színez ki, mert tudjuk, hogy Te az maradsz ez után is, a ki voltál öröktől fogva: a népek és nemzetek Istene, ki megtartottad ezt a maroknyi nemzetet a múltban s bizonyára megtartod a jövőben is.

A tudomány és bölcsesség helyéről száll hozzád szavunk, szentelt helyről, hol a te félelmed a bölcseségnek kezdete, hol a tudomány s vallásosság ölelkeznek egymással, lobogtatván mindkettő a honszerelmem égő fákláját is.

Oh nagy nap ez minékünk s örvendez a mi lelünk tebenned megtartó Istenünkben, ki táborj áráttal körülünk angyaliddal, tűzszlop képében világítottál előttünk s ma vigasságnak idejét hoztál ránk.

A múltak emlékei teszik e napot nagygyá s a jövő reményei vigasság idejévé.

Oh mert úgy akartad jó Atyánk! hogy az az ezer éves múlt az emlékek gazdag kincstára legyen, — hogy a lefolyt idők tengeréből drága gyöngyök jöjjenek felszínre épen ma, mikor a tudomány szentelt helyeiről száll hozzád néped könyörgése.

Meggyújtjuk ma az emlékezés szövetnekét s fényénél ott látjuk a te atyai jobb kezedet, a mint messze földről, távol napkeletről vezeted az ősoket ide, e tejjel-mézzel folyó új Kanaánba, hogy alkossanak új hazát, melyben a boldogság: a nemzeti dicsőség legyen. Ott látjuk gondviselésed munkáját a nemzeti erő kifejtését célzó nagy törekvésekben s ott látjuk a megpróbáltatások nehéz napjaiban, mikor e nemzet fiait egymás ellen fordulva, e földet pusztaság rémeivel népesíték be, hogy aztán a sebet begyógyítsad s a kiatlenséget megnépesítsd egyetlen intéseddel.

Testvérharok fájó, de drága emlékei rezegnek át szívünk érzelmein épen itt e helyen,

hol annyiszor kellett remegnie a férfinak, — honnan futnia is kellett a tudomány után szomjúhozó seregeknek, mert a versengés vizeinek árjai felesapkodták hullámaikat.

Oh e helyen, a tudomány e szentelt helyén sem volt jó lakozás a múltnak setét idejében, — a világtosság, melyet a tudomány terjesztett, az életnek eme külsje: forrása lett a harenak, melyet a haza teste érzett meg.

De nem, nem emlegetjük a setétség jeleit, — csak azért vettük szánkba, hogy a prédikátorral tartunk, ki ezt mondja: *a virátság között is meg kell emlékezni a setétségnek idejéről*, csak azért szólunk eképen, hogy annál nagyobb legyen az öröm, mely keblünket eltölti.

Oh mert túl vagyunk a múltnak napjain, új ezer év hajnal pirja int felénk s boldog reménység varázslata alatt állunk.

Boldog reménységgel nézünk a jövő elé itt, a tudomány hazájában, hol szent igéd szerint tanulja nemzedék — nemzedék után: *tudomány nélkül semmi sem jó, — hol tanítatik a gyermek az ő utjának módja szerint, melytől még mikor megővénhezik is, el nem távozik* — hol a szív mélyébe vésődnek a bölcsnek szavai: *szegénység és gyaldázat lesz azon, ki a tudománytól magát elvonja.*

Bölcsésg és szent neved félelme hirdetik itt óh mi Istenünk s azért vagyunk mindnyájan boldog reménységben, mert e kettő oltalom és védpaizs mindörökké.

Oh hirdeted is hű és buzgó lelkek által a tudományt, bölcseséget, vallásosságot, igaz isten-félelmet, hadd növekedjék nemzetségről-nemzetségre e drága lakóhely, hol szegény és gazdag együtt fut a jó után, gyakorolván a *szorgalmatosságot*, mely becsületet ad, erősítvén az *értelmet*, mely megőrzi mindenkit.

A felvilágosodottságnak, az önzetlen hazaszeretetnek e közel negyedfél százados tűzhelye hadd növekedjék óh mi Istenünk napról-napra magyar néped becsülésében, hogy mint a lefolyt idők hosszú folyamán, úgy a jövendő századok végetlen során is keressék fel mindazok, kik a tudomány, a vallásosság s a hazaszeretet érzelmeit óhajtják keblökben ápolni.

Adj itt nemzedékről-nemzedékre állandó és bátorságos lakozást, hogy a tűz, mely lobogva ég, hamvadása ne menjen, hanem fénye s melege jótékonyan áradjon szét szerete e hazában s anyaszentegyházadban. Nyerjen innen hű fiaikat a haza s evangélium szerint reformált anyaszentegyházunk, kik által öregbedjék a tudomány e szentelt helye a jók becsülésében s szeretetében.

Adj magának e mi drága véren szerzett s

megtartott hazánknak az ezer évhez ujab ezer évet, — adj kegyelmeből vétezen fennmaradást, hiszen mi s a kik utánunk következnek, csak itt vagyunk, csak itt lehetnek boldogok, mert e kívül nincs s nem is lehet másutt számunkra hely, — itt adtál s adsz életet, itt adsz s adj minden magyarnak csendes nyugvó helyet.

És, hogy ez a haza megmaradjon, népe nagy és dicső legyen: állíts élére bölcs uralkodókat, kik szeressék ezt a nemzetet s a nemzet fiait is ragaszkodjanak hozzájuk, mint édes atyjukhoz; adj önzetlen, hű vezetőket, kik ne a maguk, hanem a haza javát keressék és munkálják. Áldd meg most uralkodó királyunkat, ki meg tudja s meg is akarja érteni népét, ki — a te lelked által vezéreltetve e megpróbált nemzetre szebb napokat derített. Adj napjaihoz napokat, esztendőihez esztendőket, hogy uralkodjék bölcsen s szeliden e haza javára.

Óh áldj meg mindenkit, ki e napon ünneppel s Kárpátoktól Adriáig áldva mondja: áldott legyen az Ur, ki megtartotta e hazát s benne a magyar nemzetet! Amen.

Utóma: Nem kérünk tőled többet óh mi Istentünk, csak ez esdő szavunk: áldd meg s védd hazánkat örökkön örökké. Amen.

DR. TUDÓS ISTVÁN.

Milleanniumi emlékszó.

Irta és 1896. május 9-én elmondta:
Dr. Zsindely István.

Mélyen tisztelt közönség!

A nemzetek életének és fejlődésének a történetírók és bölcselők által gyakran hangsúlyozott hasonlósága az egyének életével alig igazolható könnyebben, mint alakuló, virágzó és hervadó korszakaiknak, valamint azon kiemelkedő mozzanatoknak szembeállítására által, melyek mindkettőnek történetében koronként előállnak. E kimagasló mozzanatok az egyéni és nemzeti haladás szükségszerű következményei, nagy jelentőségük abban áll, hogy összekötik a mult napjait a jelennek, a jelent a jövő bizonytalanságával. Mint az egyes ember megállapodik olykor-olykor életének közbenső határain, kivonja magát a mindennapi élet egyformaságából, hogy magabasszállván, lelke megnyugvást szerezzen, hogy felidézvén emlékeztében a mult örömeit és bánatát, új erőt merítsen belőle a jövő küzdelmeire; úgy a nemzeteknek is vannak pillanataik, midőn a létéri küzdelem örökös zajából kiemelkedve, milliós lelke egy gondolatban, szíve egy hatalmas érzelemben egyesül, egész valójukat egy magasztos eszme hatja át, mely a hazaszeretet életetadó forrásából fakad. E hatalmas eszme ünnepe a mai nap, melyen a nemzet e koronás királya szívében és lelkében összeforrva, hátát ad a mindenható

gondviselésnek, hogy sokat hányatott magyar hazánk is megérhetne állami fennállásának ezer éves fordulóját, midőn a Kárpátoktól az Adriáig felhangzik a hazafüvi lelkesedés szózata, hogy annyi balszerencse, egy ezredév küzdelmei után is „él nemzet e hazán.”

A mi századokkal ezelőtt mint hó vágy élt a magyarság szívében, a miről a költők mint édes reményről mertek álmodozni csupán, ime, e pillanatban boldog valóságga lön; multunkat egy ezredév viszonytagyairai szentelték meg s e hosszú és küzdelemteljes idő után „kűnn hatalmas, benn virágzó és szabaddá lett a magyar.”

Midőn lelki szemek előtt elvonulnak imádozt magyar hazánk történetének jelenetei egy ezer év alatt a honalapító Árpád párduezos leventéitől a jelen percéig, midőn feltárul előttünk a haza mult kora „azon szeretett atyának élete, ki történelméből — mint a költő mondja — ősz korában körülte tologzó gyermekeinek beszél.” oly sokféle képzetek támadnak lelkünkben, oly különböző érzelmei fakadnak szívünkben, hogy alig vagyunk képesek azokat egy egységes fogalomban kifejezni. Összeolvad itt a hazaszeretet lángolása a dicsőség büszke érzetével, a multban kiállott szenvedések emlékezete a jelen boldogító tudatával, a jelen eszményekért küzdött hősök, az elmúlt idők e korszalkalkotó nagyjainak példáiól merített lelkesedés a jövő reményével, a nemzeti eszások felett érzett borongó honfibanat a jelen örömeivel, magasztosságával.

E perc a magyar nemzet létjogának, államalakító és államfenntartó képességének legfényesebb manifestációja. A mit Zrinyi a nemzeti önért hangján századokkal ezelőtt mondott, hogy: „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóbbak,” ma még büszkébben szállhat el ajkainkról, mert a költő eme szavait fokozza annak tudata, hogy buzgó teljesítettük azt a hivatást, mely számunkra meg volt írva a sors könyvében.

Egy ezredév alatt ugyanis fenntartottuk magunkat az ellenséges áramlatok örökös hullámai közt nemcsak, de megerősödöttünk, megőriztük nemzeti jellegünket, kivittük a művelt világ népeinek rokonszenvét és becsülését, egy egységes, minden ízében erős nemzeti államot alkottunk, melynek tanúbizonyságául felmutathatjuk eszméinket, friss erőtel átáthatott nyelvünket és irodalmunkat, jogi politikai és társadalmi intézményeinket, szóval kulturánk összes jelenségeit.

S a nagy idő alatt nagy változások folytak le benső életünkben, úgy, mint külső viszonyainkban. Oh mi sokszor rendülték meg állami életünk alapjai! Oh mi sokszor szenvedtek esorbát jogi és politikai és területi integritásunk; oh mi sokszor indultak hervadásnak nemzeti életünk legerőteljesebb hajtásai, nyelvünk, szokásaink; de a nemzet erős akaratereje, hatalmas önfentartási képessége győzött a veszélyek sokaságán, melyek megpróbálták ugyan, de nem semmisítették meg, sőt megedzettek nemzetünk idegeit s ez idegek ellenálló képességét.

Körülotünk államok alakultak s államok tűntek le a történelem színpadáról. A Nagy Károly-féle hatalmas frank birodalom szétbomlása után, körülbelül államra szervezkedésünk idejében kilőn valik Európa három vezérrálla, Francia-, Német- és Olaszország, mellettünk az egykori Osztrarkból megalakul a mai Ausztria; a keleti császárság megszűnt, a helyét elfoglalta egykor oly hatalmas Törökbirodalom, mely, fájdalom, hazánkat is századok át uralta, minden nappal közelebb jut az enyészet örvényéhez; Lengyel-

ország, melyhez a multból annyi rokonszenv, annyi kedves emlék fűzte hazánkat, áldozatúl és a nagyhatalmak politikájának, csak emlékében él, bár sirja felett ma is a szabadság szellője lengedez.

A magyar nemzet fényesen kiállotta a megpróbáltatás nehézségeit s különösen nagy érdeme, hogy mint „elhagyott, testvértelen ága nemének” ez ezredév küzdelmeiben önéregeje lévén utalva a legnagyobb mértékben, saját öntudatából kellett merítenie eszméket és érzelmeiket, kitartást és lelkesedést minden időben s ha intézményei, kulturális és politikai alkotási egyben-másban érezték is a külföldi áramlatok behatását, e behatás sohasem történhetett a nemzeti alapelvek hátterébe-szorításával.

Innen van, hogy az angolt kivéve alig van nép, mely annyira szívérbe zárta történelmét, mely oly igaz és mély lelkesedéssel merített a múltak világából, mely annyira ragaszkodott nemzeti jogához, szabadságához, mint a magyar. A tradícióhoz való eme ragaszkodás az alkotmányunk bizonyos konzervatív és aristokratikus jellegét adott, mely, ha talán akadály is volt egyben-másban a gyors haladásnak, de megőrizte nemzetünk fennállását egy ezredéven keresztül.

A magyar nemzet múltját tehát a következetesség, a jogfolytonosság jellemzi minden ízében, a haladás mindig csak történeti alapokon volt lehetséges, s valahányszor a történeti alapok alólról vagy felülről jövő erőszakos rázkódások által megzavartattak, az eredmény az volt, hogy a régi jogokhoz való ragaszkodás mindig erősebben lépett előtérbe. A mit az angol alkotmányról Macaulay mond, hogy „átalakulása a lassankénti kifejlesztésnek és nem a ledöntés és újra felépítésnek munkája vala,” ugyanaz áll nemzeti alkotmányunkról is, mely történeti alapokon fokozatosan fejlesztett, századok alatt létesült törvények egész sorozata által iratott körül, szóval „nem egyszerre létesült, de a nemzet életéből kifejtett történeti alkotmány,” mint Deak Ferenc jellemezte.

A magyar nemzetnek a múltra tekintő, abból merítő úgynevezett retrospectív jellege nemcsak a politikai életben, de az irodalomban és kulturában is mutatkozott. Valahányszor eltérés történt a nemzeti elvektől, valahányszor idegen befolyás kezdte fenyegetni nemzeti nyelvünket, jogunkat és művelődésünket, a történelem volt az a forrás, mely friss eszempéivel táplálta a lankadó nemzedékeket. A mint a jogászok a Corpus iuris és Tripartitumban foglalt elvekre hivatkoznak mindig, valahányszor nemzeti alkotmányunk megtámadtatott, úgy a szónokok és költők a romlásnak induló korszakokban a régi dicsőség fényét lobogtatták.

Egyébiránt a történelmi fejlődésnek Magyarországon és Angliában konstatalható hasonlóságára a két nemzet erős közjogi szemlélet kivül sokat tett az a körülmény, hogy mindkét állam nagyobbára önéregeje volt utalva a letűnt századok alatt.

De míg Angliát elszigetelt földrajzi fekvése képessé tette, hogy kisebb erővel védje meg magát a népek ostromától, a nyugalmat és békét korán megszerezve, haladjon a civilisatio útján oly magasra, hogy Buckle már Guizottal szemben az angol fejlődés fensőbbéget vitathatta; addig hazánkban épen e földrajzi helyzet hozta magával, hogy összekötő káposc lévén nyugot és kelet között, a török és szláv áramlatok szemben védőfalai voltak a keresztényiségnek (antemurale christianitatis.)

A magyar nemzet világtörténeti hivatása, hogy a nyugoti civilisatio sugarait hintette a kelet felé, s e

földrajzi helyzet folytán nyugoti és keleti irányoknak ölelkézése kifejezést nyert nemzetünk jellemében, szokásaiban, érzületében. E körülményből folyt, hogy egyetlen állam nem volt annyi veszélynek kitéve, egyetlen állam sem volt színhelye az idegen elemek oly nagymérvű dúlásának, s természetes, hogy a fegyverek örökös zajában a belső consolidatio, a belső fejlődés nehezen volt keresztülvihető.

Ha a magyar nemzet tisztán az önfenntartás nehéz szerepét teljesítette volna a letűnt évezred alatt, már nagy jogezime lenne boldognak és büszkének vallani magát a jelen perében. Avagy képzeltető-e nagyobb erkölcsi erő, mint biztosítani az államélet fennmaradását, küzdeni a nemzeti eszmékért, gyakran saját honfiaiival, saját uralkodóival szemben is, azzal a lelki elszántással, azzal a honszerellemmel, melyről a magyar történelem megannyi lapja beszél.

De a magyar nemzetnek mindezekelőt eltekintve, nagyobb jogezime van önérettel ünnepelni a mai napon. Kétségtelen, hogy Európa többi népei is kegyelettel ápolták hőseik emlékeit. Németország szobemert a honszabadtó Hermannnak; a niederwaldi hegyen, a szőke Rajna partja mentén óriási alkotás hirdeti a német egység legutóbb történt keresztülvitelt; Franciaország minden nevezetesebb alkalosa a nemzeti nagyságról beszél, de minde me nemzetek ezer éves államiságukkal még sem dicsőkedhetnek.

Az európai államok körül Oroszország 1862. szeptember 20-án ült meg fennállásának ezer éves fordulóját, de itt is, valamint a bennünk környező európai államoknál az államfenntartó nép nem az eredeti államoktól többé, mert germánoknál, góthoknál, angolszászoknál az állami szervezkedés nagy művét később belőlük olvadt idegen elemek hajtották végre. Ellenben a magyar nemzet megmaradt államfenntartónak egy ezredév alatt, nemes, régi eredetű az újjá-lág legnagyobb hadvezére is elismerte; s ha nem is volt elég asszimiláló képessége idegenekkel szemben, eredeti jellegét alapjában megőrizte e mai napig, ha európai szint öltött is magára, de szívében a nemzeti érzület szent tüze lobog.

Az emlékezet geniuszának vezető fákýája mellett lépünk be tehát az elmúlt idők küzdelemteljes és változatos világába, vonjuk le a múltak tanúságait, vizsgáljuk meg a magyar nemzet szerepét, hivatását, jelentőségét, politikai és társadalmi intézményeit, ezek szellemét, alapelveit, az egymást követő korszakokban beállott változásokat, adjuk át lelkinke a történelemnek, foglaljuk össze röviden az uralkodó eszméket, hisz az igazi történelem, mint Ranke mondja, nem egyb az eszmék complexumánál.

A IX. század utolsó felében, a népvándorlás hullámainak lecsendesültevel, midőn a nyugoti nemzetek a törzsi élet kötelékéből kibontakozva, már állandóan területhez fűződnek, midőn a hűbéri világ intézményei nyugoton már-már alakulóban vannak, Európa keletén feltűnik a hun-seytha néptörzs egyik ága, maroknyi csapat, hogy felkeresse őseinek örökségét, azt a helyet, melyről a hegedősök meséje annyi édes dalt zengedez. Északról tolatva, ellenséges szláv népek által, letelepszik a mai Oroszország déli részében, az alsó Dnieper és Don közt elterülő lebediai síkságon, hol azonban a békét és nyugalmat nem lehetett fel. Kiűzetvén ugyanis a bessenyők támadásai által, 3 év múlva, 889-ben e néptörzs zóme délnyugot felé vonult s a Dniester, Szereth és Pruth vize mellett fekvő Etelközben telepedett meg. Itt azonban ismét érzékeny vereséget szenvedve a bolgárok által, őt év

4

műly elhagyván e helyet, a Szán völgyén keresztül, mert erre ment, mint Pauler mondja, az összekötő útvonal még később is Magyar- és Oroszország közt áthatott a Kárpátokon a verekei szoroson keresztül, hogy megkezdje a honalapítás küzdelmes munkáját.

Friss erejével, harci képességével sorba meghódította az itt lakó germán és szláv fajú népeket s rövid idő, alig öt év alatt, a Kárpátoktól az Adriáig fekvő földterület magyar uralom alatt állott. Csodálatosnak tetszik nekünk, hogy ilyen kicsike nép, mely Ibn-Roszthe arab történétíró szerint, körülbelül százézer emberből állott, képes volt oly rövid időn annyira diadalt nyerni, halott a nyugoti népek közül nagyobb tömegek tűntek el nyomtalanul. Méltán vehetjük fel a kérdést, mi adott képességet a honalapítás valószínűsítésére, mi adott ősünknek erőt az itt lakó népelemekkel szemben. Semmi más, mint a friss népeket jellemző lelkesedés, de főleg a politikai szerkezet szerencsés megvalósítása, mely a szabadságnak a nyugoti népektől eltérő felfogásán alapul. A magyar állam megalakulásának kiindulási pontját ugyanis a fegyveres küzdelmet megelőző etelközi verszereződésben kell keresnünk. Államéletünk jogi és politikai alapja megállapított még a beköltözés előtt, mert a hét törzsfő egyesülésében, a kiyáló államférfiú és vezéri képességgel megáldott Árpád fejedelemmé választásában nemzetünk egységet, politikai képességet s oly ellenálló erőt nyert, hogy ennek birtokában sikerrel oldhatta meg a reá váró nagy feladatokat. A verszereződésnek nemcsak köre, de a nemzet szívébe vésődött hat pontja ugyanis alapot képezett, irányt adott politikai életünknek egy ezredéven át s tanúbizonyságul szolgál ez arra nézve is, hogy a magyar nemzet a szabadságot nem az egyéni, de a közsabadság formájában fogta fel és valósította meg.

A nyugoti népek egyéni szabadsága, mely az összes jogosítványok központjával az egyént tekintette, nem törte a korlátozást a magasabb egész, a nemzet érdekei iránt s később is, a barbár nyerségség esőkenesével, az alárendelést inkább egy hatalmasabb egyén, mint a közösségi szervezet irányában tekintette a férfierevűek koronája gyanánt. A magyarság, midőn vezért választott, nem mint egyénnek, de mint egy eszme képviselőjének rendelte alá magát, szabadságát csak annyiban engedte korlátozni, a mennyiben a magasabb egész, a közjogi egység érdekei ivólváltak.

A nemzet vezérében nem látott egyebet a népégsz érdekében alkotott s általa korlátolt hatalomnál s ez az elv adott később is ellenálló képességet az abszolút törvékek ellen, ez vezetett azon, a magyarság vérebe átment politikai tétellez, hogy a főhatalom forrása a nép, nihil de nobis, sine nobis. Már itt elmondhatjuk az újkor történétíróival, hogy „a magyar nemzet nemcsak fegyverrel, hanem szellemének sajátos vonásai által is.”

A verszereződés által az eddig szakadozott szervezeti magyarság, mint összeforrt egész indult ország-alapításra, hisz maga a honfoglalás szó is mutatja, hogy ez nem más, mint egy egységs nemzet hadi és politikai eszelekvénye a területi főhatalom megállapítása végett. A törzsi életnek a nyugoti magánkötelektől eltérő közjogi jellege tükröződik vissza a vezéri korszak összes jelenségein. Törvényhozás, kormányzat, igazságszolgáltatás a törzselet formáiban mozognak, a család patriarchalis jellege megmarad, a collectiv birtokrendszer, a törzsfők igazságszolgáltatási

és hadi szerepe annyira megszilárdult, hogy még a monarchia megszilárdulásával sem tűnhetett el egyszerre.

A történelem gyakran veti fel a kérdést, milyen volt az államalapító nemzedék műveltség tekintetében, vajjon alacsonyabb vagy magasabb civilizációval bírt-e idegen népek őseinél? Ismerjük a vádakokat, melyek a külföldi történétírók, különösen a frank évkönyvírók műveiben nyilvánvalóan, őseinket retentese barbár népek hírdetik, kik a megölt ellenség húsával táplálkoznak, véret isszák; de ismerjük a nemzeti elragadtatás által szült véleményt is, hogy a magyarság felebb állt nyugot-Európa népeinél. Hazai írónk körü Vámbéry, a mai turkomanok viszonyaival, Horváth Mihály Skandinávia népeinek, a normannok, svédek és dánok viszonyaival tartja igen közel állónak az itteni állapotokat.

Bármely vélemény fogadjuk el, kétségtelen, hogy a magyarság e száz év alatt még „ázsiai életet él” Európa szívében, főfoglalkozása a háború, a rablás; a békés foglalkozás úgyszólván ismeretlen, városi élet, magasabb civilizáció, úgyszólván semmi. „A harcias irány uralta a magyarság szokásait, vallási felfogását s megközelíteni véljük a történeti igazságot egyszerűen annak konstatálásával, hogy a magyarság e korszakban nem állott alább Európá többi népeinél. Mint Pauler, az Árpád-kor legbüzsőbb büvára, megjegyzi: „egy felszáradig úgy volt, mintha egy százkora és ezekre menő szegény-legényesapat rohanna meg és sarcolná büntetlenül Európát, csak hogy e rablóesapatokban a magyar szegény-legény kevés jó és sok gonosz szenvedélye mellett a magyar harezai huszár erényei is megvoltak.”

De a verszereződés s a pusztaszeri szervező gyűlés bármennyire megalapítja is az ország alkotmányát, az egyelőre harezai foglalkozás által a magyarság sok vért vesztett. E mellett különösen eltűnik a harezai siker föntényező, szomszéd államaink desolátisága. Ez államok szintén tudatára ébrednek az egységs szervezetre szükségének; Madarász Henrik organiszálja a lovasságot s a 934. merseburgi a 955. augsburgi gyászos csaták után „a magyarok, mint Kézai írja, Alemanniába menni Szent István király idejéig mindig haboztak volt, nehogy nyugot népe egyesülten támadjon rájuk.” Így ad helyet a folytonos támadás a defensiv szerkezetnek, előtérbe lép a nyugalmas otthon, a földművelés; a szilaj kedv szelidül, a nyers szokások finomodnak, míg lassacskán a pogány világ sűtéségét eloszlatja a felkelő nap; a keresztényiség eltétó sugára.

Térjünk át az államszervező keresztény nemzedék történetére. Az a vallási, politikai és társadalmi átalakulás, mely által nemzetünk az 1000-ik év kezdetén letének és fennmaradásának nagy problémáját megoldotta s egyszersmind biztos alapot teremtett a haladás számára, nagybüára egy ember nevéhez volt fűzve, egy ember munkássága által értett el. Századunk legnagyobb gondolkozója, Carlyle méltán mondja, hogy „a nemzetek története alapjában nem más, mint azon nagy embereké, kik abban működtek, kik a világosságának élő forrásai.” Valóban a nagy emberek a korszaknak felfogása által tűnnek ki, a korszaknak a nagy emberek eszelekvénye által érnek és valósúlnak meg. Szent István megértette a kornak intó szózatát. A keresztényiség befogadása, a politikai szervezetnek a nyugot mintájára való átalakítása, különösen a honvédelem és közigazgatás legfőbb közegének a várkerületi intézménynek megteremtése által

oly érdemeket szerzett, hogy a politikusok méltán tartják őt Magyarország első államférfának, a philosophusok hazánk első bölcsének. Ha elgondoljuk azon nehézségeket, melyek bármely ország organizatiója alkalmával felmerülnek, ha elgondoljuk, hogy a VIII. század legnagyobb szervező tehetése, Nagy Károly is eszméket, mintákat a római világból merített, csak természetesen fogjuk találni, hogy Szent István sem meríthetett másuman, mint a római és frank politikai szervezet formáiból, de e formákat nem vette át mereven az új intézmények alkotásánál, hanem belevette a nemzeti szervezet életképes elemeit s a régi elemeknek és a karolingi államintézményeknek sajátos összhangja nyilatkozik meg reformjainak minden jelenségében. Ő maga mondja első dekretumának bevezető soraiban, hogy a „régí és új uralkodók atánoza alkotásában, de ez az utánzás nem volt szolgai, hisz ez a magyarság sajátos szelleme mellett nem is lett volna kivihető. A hűbéri királyság szervezete éles ellentétben állt a magyarság erős közjogi felfogásával s Szent István, midőn 1001 augusztus 15-én történt koronázása után a koronát tette a felségjogok birtokosává, közbenső hatalmakat király és nemzet között nem tűrhetett meg; de nem is abrogálhatta a népek a vezéri korszakból fennmaradó részvételét a jogok gyakorlásában, ha bizonyos mértékig megszorította is, ez az abszolutismusig soha nem emelkedett.

A ki a Szent István-féle szervezetet a nyugotival összehasonlítja, az egyező vonások nagy számától lehetetlen elzárkózni. A törvényhozás megfelel a frank birodalom törvényhozásának, a magyar decretumok és frank Capitularék nemcsak alakilag, de tartalmilag is főleg az egyházi ügyekre vonatkozó elveket illetőleg összevágók, a mi különben az egyház közpolitikus szervezetéből követhetik. A várkerületi intézménynek a comesi kerület analogiájára való megalkotása által István biztosította a honvédelem és közigazgatás egységét s e nagyszerű intézmény, mely egy ezredében állt alkotmányunk védőbástyája, melyhez régi dicsőségünk fűződik, ha idegen mintára készült is, benne a magyar nemzet legsajátosabb politikai felfogása jutott kifejezésre. A törzsi szervezet megszüntetése, a magántulajdon megállapítása által biztosítottat a nemzet közzgazdasági előhaladásának legfőbb feltétele s a nagy uralkodó, midőn az egy nyelvű, egyszókos ország törékenységét hangsúlyozta, melyet anachonismus lenne a mai politika szempontjából megbírálni, létet adott a városoknak, melyeket miután a magyar faj ezektől idegenkedett csak idegen betelepülők által lehetett felállítani.

A rendi szervezet még meglehetősen egységes, nem bomlik fel a nyugoti államok mintájára, de a személyes kitűnőség arisztokráciájában s a vidéki közszabadokban már-már kiemelkedni látjuk a nemesi elemet, azt az osztályt, mely nálunk a politikailag jogosított nemzetet képezte, mely rendi alkotmányunknak kizárólagos tényezője volt csaknem egy ezredében keresztül.

A mi a magyar királyságot a nyugotitól megkülönbözteti, az a nemzetegész érdekében gyakorolt az egész országra kiterjedkedő jellegben, az u. n. közhatalmi jellegben keressendó, mely egy ezredében át esorbíthatlanul maradt reánk.

A mi a nagy uralkodónak a róm. kath. egyház szervezése érdekében tett intézkedéseit illeti; az alapelv itt az volt, hogy az egyház függetlensége, s a magyar korona legfőbb kegyúri jogosítványa biztosít-

tassék. Ez vezetett az önálló egyházi beosztáshoz, az érsekségek és püspökségek alakításához. Csak így lehetett az egyház által postulált magasított feladatok megvalósítását a nemzeti követelményekkel összeegyeztetni. „Miután — mint hangsúlyozta — a pap dolgozik valamennyi emberért, illik, hogy mi is dolgozzunk, sőt ha kell még életünk is kockáztassuk érte.” Ebből folyólag emelte az egyház jogállását minden eszközökkel annyira, hogy az óriási fekvő birtokok adományozása alkalmával nem egyszer találkoztunk a nemzet aggodalmaival. Midőn a Szent Márton monostort alapítja, a nemesség már kéri „ne adjon annyit, nehogy a szegény nép lerokadjon a szolgaság terhe alatt s elpusztuljon szülőföldéről.” De e felszólalások nem ingatták meg; a tized behozatala, a egyház főpapjainak a kir. tanácsban való részvétele, a főpapságnak úgy anyagi, mint politikai emelkedéséhez vezetett. Az ősi szokásokhoz ragaszkodó magyarság ellenálló elemeinek legyőzésével be volt fejezve a nagy mű, melynek jövője foglalkoztatta aggodó lelkét főleg azon peretől, midőn egyetlen fiával összes reményét zárta sírba.

A Péter és Aba Samu alatti trónvillongások a III. Henrikkel folytatott háborúk által Szent István politikai alkotásai a legnagyobb megpróbáltatásoknak voltak kitéve, Szent László és Kálmán által azonban a veszélyek legalább egyidőre elhárítottak. A magyar koronának a leglovagiasabb uralkodó által való kiterjesztése a horvát földre; a felvilágosodott Kálmánnak a horvát uralom fenntartása érdekében tett intézkedései, mely politikai bölcseséggel tanúsított tevő törvényi alkalmak voltak Szent István reformjainak betetőzésére. De sajnos, e két uralkodó halála után egyszerre a bomlás szomorú korszaka tárul szemünk elé; a bizánci császárak törökveihez hazánk államiságának megszüntetésére, az ifjabb kiralság intézménye által előállt ellentétek; a közzgazdasági viszonyok nyomtasztó volta, a köznemességnek a főnemesség által való elnyomatása, az idegen hivatalnokok erőszakoskodása oly nyugtalan közállapotokhoz vezetett, hogy a nemesség fegyverrel volt kénytelen kivívni szabadságának biztosítását, a mi az 1222. évi arany bullában lett törvény által formulázva.

E törvényt, melyre hivatkozta a nemzet hosszú szajadon keresztül, mely egyrészt a köznemesség jogait megállapítja, másrészt híres ellenállási záradékában biztosítja a nemzeti alkotmány integritását, méltán nevezhetjük a magyar szabadság nagy oklevelének (magna charta libertatis). Üdvös intézkedései fenntartották ugyan a magyar alkotmányt a bukás lejtőjén, de csak rövid időre, mert a birtokviszonyok átalakulása, a rendi szervezet elágazása, a feltámadó olygarchia hatalmi törekvései és túlkapásai napról napra érzékenyebben csapásokat mértek a régi szervezetre. Ezekhez járult a tatárjárás szomorú időszak, midőn országnak temetőfő vált s a „nemzet nem lelő honját e hazában.” A Sajtó mezejét 60,000 magyar vére festette pirosra s az a borzasztó erővesztés, melyet a nemzet ez alkalommal szenvedett. IV. Béla üdvös intézkedései daezára még századok múlva is érezhető maradt. Az utolsó Arpádok erénytelen uralkodása, a korona tekintélyének süllyedése Kun László alatt, kinek „szíve a kun lányok szerelme miatt megromlott s az ország nagyjai és nemesei előtt méltán gyűlöletben áll vala” a mily mértékben megerősíté a birtokarisztokráciát, époly mértékben juttatta enyészetre a honvédelmi rendszer legfőbb tényezőjét, a várkatonaságot. III. Endre uralkodása alatt a nemzet

megteszi ugyan a kísérletet a kormányzat vitelének ellenőrzésére, de az utolsó Arpád-sarj sárbatételével 1301-ben a Szent István-féle alkotmány jelentékeny része sárba szállott.

A XIV. század elején, abban a korszakban, melyet Guizot a nyugoti népeknél a politika szempontjából „jellem nélküli időknek” nevez, Magyarország állami életének egy új korszakába lépett. A Szent István-féle szervezet hanyatlásával, az utolsó Arpád király halálával új dynasztia hoz új eszméket és intézményeket, kiragadja az alkotmányt a pusztulás stádiumából nemcsak, de azt újból szervezve felemeli az országot a dicsőség oly magas fokára, melyen eddig még nem állott s nem is tudott eljutni egyhamar. Az eszmék, melyek az Anjou uralkodók alkotásának alapjait képezték, nagybárára itt is idegenek ugyan, de ez természetes eredménye azon kölcsönhatásnak, mely nemzetünk és a külföld között az idegen dynasztia által most még nagyobb mérvben előállt, mely ha némi tekintetben hűberies színezetet adott is politikai és jogi életünknek, annak sajátos nemzeti jellegét nem semmisítette meg. A Szent István-féle alkotmány épen maradt elemeiből valamint a nyugoti hűbéri eszmék felfakadásából előálló intézményekből egy sajátos politikai és társadalmi rendszer fejlődött, mely az ősiségnek Nagy Lajos 1351. törvényében formulázott alapelvén nyugodott, s mely 1848-ig rendi jellegét adott a magyar alkotmánynak.

A történelem egyik legtanulságosabb kérdése, hogy e korszakban, melyet sokan szeretnek hazánk hűbéri korának nevezni, milyen volt a hűberies behatása a magyar politikai életre, vajjon azonos volt-e vagy eltért-e társadalmi rendszerünk a nyugoti népek hűbéri állapotától? A kérdés részletezését mellőzve, csak az eredményeket vonhatjuk le. Míg nyugaton a hűberiség mindenütt, a hol uradomra jutott, darabokra törte az állami élet egységét, a magyar-társadalom erős közszelleme mellett a hűberiség ezen egyetemes hatása nem érvényesült; tartományi határakat nem látunk keletkezni, mert mint az Anjou kor legbuzgóbb bűvára, Pör Vilmos mondja a magyar főurakról: „egyet nem tapasztalunk náluk, az igyekezetet a magyar állam egységét megbontani.” Ez egység megmaradt tehát a politikai élet terén úgy mint és jogi társadalmi téren a rendi viszonyok tekintetében, mert míg nyugaton a rendi különbségek nagy mértékben érvényesülnek; nálunk a nemességre vonatkozólag a jogegyenlőség, az una et eadem nobilitas elve s a sarkalatos jogok azon rendszere állott fenn, mely az aranybulla állapotott meg, majd Verboczy a primaenossusban foglalt össze.

Kétségtelen azonban, hogy a hűberiség külső hatásaiban nálunk is érezhető volt bizonyos mértékig. A vagyonnak fenmaradását, háramlását biztosító ősiségi rendszer, melyet csak a jelen század demokratikus irányú volt képes megszüntetni, a bandériumok kiállításának kötelezettsége a birtokok nagysága szerint, a porták szerinti adózás hűberies színezetű intézkedések, melyekbe azonban a nemzet belevette sajátos gondolkodását, erős közjogi felfogását. E hűbéri jelleget a lovagvilág sajátos jelenségei is mutatják. Vadászatok, tornajátékok tartanak, melyeken Róbert Károly maga is a küzdők sorába lép, lovagrendek alakulnak, bejön a czimerek rendszere. Vitézségben, harcai érelyekben a királyok maguk adnak fényes példákat; Nagy Lajos kiszabadítja a folyó által elragadt vitétét, olasz hadjárata alkalmával számos bizonyítékot adja hősiességságának. A nyomat

példája után a fény és pompa terjed, Visegrád fejedelmi találkozások székhelyévé lesz, a női kultusz, a becsület magasra helyezése, az elnyomottak védelme nálunk is divattá lesz; s ha politikai és hadi szervezetünknel fogva a lovagi intézmény nem is lesz oly egyetemes hatású, mint nyugaton; de a lovagias érzület, mely eddig is mélyen gyökerezett a magyarság szívében, még inkább érvényesül; feltárul előttünk az a romantikus és esillogó világ, melyet megkapóan fejez ki a költő:

„Óh szép lovagok s énekek
Te rég letűnt világ!
Az égen fényes csillagok
A földön hárvirág,
És bájos nők az ablakon
És magyar dal az ajkakon
S a szívben szerelem.”

De Róbert Károlynak s különösen utódának, Nagy Lajosnak a belső consolidatio s a kulturális fejlesztés érdekében tett intézkedései épen oly nagyszerűek, mint külső háborúi, melyek által Lengyelországot, Boszniát, Bulgáriát, Szerbiát szerezték meg a magyar koronának, melyek hazánkat a külföld szemében archiregnummá tették. A városi élet különös virágzásnak indúl; Bártfa, Beszterce, Kolozsvár, Pozsony és városaink egész serege szabadalmakat nyer; a kereskedelem fellendül, az ipar a céhszervezetnek 1376 történet megállapítása óta magas fokra emeltetik; a földművelés, különösen a bortermelés a jobbágyelem szaporítása s idegenek betelepítése által virágzásnak indúl. A szellemi élet emelkedését a képzőművészetek felkarolása a góth stíl általános érvényrejutása, a pécsi egyetem létesítése mutatja, a törvénykezés javúl; a megyei élet az önkormányzati hivatal újított szervezése által fejlődik; szóval bármely ágat tekintjük nemzeti életünknek, a jölet oly magas fokán állottunk, hogy a költő méltán mondhatta e korról:

„Óh nagy volt hajdan a magyar
Nagy volt hatalma, birtoka;
Magyar tenger vízében bűnyt el
Észak, kelet s dél hűlőcsillaga.”

Az Anjouk uralkodásától a mohácsi vészig terjedő másfél század a nemzeti küzdelem és megpróbáltatás eseményekben gazdag korszaka volt. A fény, mely főleg Nagy Lajos alatt államéletünket beragyogta leánya Mária alatt sem aludt ki egyszerre, de a brandenburgi házból származott Zsigmondnak 50 évi uralkodása az ezt megelőző trónvillongások az olygarchiát annyira megerősítették, hogy 1401-ben a király fogságra vetésével találkoznak. E korszakban csak Mátyás alatt emelkedik államéletünk a fejlődés igen magas fokára, hogy aztán bukása annál szomorúbb legyen. A politikai hanyatlás indokát különböző okokban kell keresnünk. Az egyik, hogy királyaink, kik Mátyást kivéve idegen dynasztiák tagjai voltak, a magyar nemzet sajátos szellemét, szokásait, intézményeit úgyiszlólván alig ismerték, s az a körülmevő, hogy már Zsigmondtól mindinkább találkoznak uralkodókkal, kik más államok koronáját is viselték, a magyar érdekek elhanyagolásához vezetett. Törvényeink innen kezdve már folyton hangsúlyozzák, hogy a király lakjék az országbán, tiltakoznak a nagymérvű idegen befolyás ellen, s ez okból a kormányzat ellenőrzésére ez ideig nem is találunk oly hatalmas törvényeket, mint az 1495. 98. majd az 1505. 5., 7. törvényeikben, melyek a királyi tanács felelősségét körülírják. A nemzetnek a trón betöltésénél követett pártoskodása, az idegen dynasztiák versengése megzavarták az államélet egységét, s hogy a

magyarság mennyire érezte az idegen ház uralkodóinak egyre elnyomó, majd erőteljes kormányzását, legjobban mutatja, hogy nem sokára Mátyás diesteljes uralkodása után, épen az 6 példájának hatása alatt 1505-ben megalkotta a híres rákosi végzést, mely élő tiltakozása a jogaira féltékeny magyar nemzetnek az idegen uralkodók ellen.

E mellett Albert alatt nemzetünk összeköttetésbe lép Ausztriával, mely egyelőre Mátyás és a Jagellók alatt megszokhat ugyan, hogy aztán annál hatalmasabban érvényesüljön. Hiba lenne ez összeköttetésnek kiváló államjogi jelentőséget nem tulajdonítani. Ez adott irányt nemzeti életünk fejlődésének a jelen percéig, innen származtak az ellentétek a nemzeti érdekek és az idegen elvek alapján álló Habsburgok között, melyek annyi aggodalmat szültek, annyi vérességeket vontak maguk után. Ha e tényt nem a jelen politika, de a múlt szempontjából bíráljuk meg, lehetetlen hogy igazat ne adjunk a század legnagyobb hazuszerének, ki nyíltan szemünkbe mondta hogy „az Ausztriával való összeköttetést tekintni államéletünk legnagyobb hibájának.”

Az idegen fejedelmek, mint mondja Verbőczy az 1526. tokaji gyűlésen, többnyire fukar, kegyetlen és hanyag kormányzás által bélyegezték meg magukat, súlyos csapásokat hátrítva a szegény hazára. Im, eleven példa Ulászló, ki, mint egy vén asszony, tünnyán, diestelenül ül a trónon.

Az idegen uralkodók áldatlan kormányzatához járultak a török háborúk, melyek az 1391. szerémi küzdelem óta folyton megújulva, igénybe vették a nemzet összes hadi erejét, melyekben a nagy nemzeti hőnek, Hunyadiának győzelmei örök büszkeségét képezik a magyar fegyverek erejének, de a nikápolyi, várnai, rigómezei, majd a mohácsi vesztések után a nemzet annyira kimerült, hogy századokon át sem tudott fölemelkedni többé. De a legnagyobb szerencsétlenség a belső politikai állapotok lazulásában, a nemesség önzésében, erkölcsi érzésének megromlásában keresendő. Midőn legnagyobb szükség lett volna erőre, midőn minden csepp vérral csak a haza oltárán lett volna szabad adózni, erőt veszt a nemesség így, mint az uralkodók az elvtelenség és erélytelenség, a kapkodás, a politikai élet gyengesége, a magánérdekek uralma, melyet legjobban jellemez ama tény, hogy a mohácsi vérszkiáltás idején hirdettet felkelés alkalmával az első napra egy lélek sem jelent meg a szorongatott haza védelmére.

A politikai állapotok között annál ragyogóbb az a 32 év, melyet Mátyás uralkodása alatt ért meg nemzetünk. Soha a magyar vitézség fényesebb nem volt; a nemzeti szellem jobban nem tündökölt, a jólét és virágzás magasabb fokra nem emelkedett. Ez idő gazdag eseményei közül csak két kérdést vizsgálhatunk. A történétrők gyakran vetik fel a kérdést, vajjon abszolút volt-e Mátyás uralkodása? A kérdésre némelyek igennel, mások nemmel felelnek. Pedig az igazság középuton keresendő. Tény ugyanis, hogy ha egyébbel nem, de a nemesség gyakori megadóztatásával, a generale iudiciumoknak pénzszerzési eszközül való eszközül való felhasználásával igazolhatjuk, hogy Mátyás uralkodása sok tekintetben elnyomó és erőszakos volt; de nem első eset a magyar történelemben, hogy nagy tehetségű és erős egyéniségű uralkodók céljaikban, politikai tervekben nem igen engedtek magukat korlátozni. A régi elv: „minuuntur iura ubi gliscit potestas.” itt is igaznak bizonyul, de a nemzet az elnyomó törekvéseket és intézkedéseket tűrte a

nemzeti királytól, kinek szívét, lelkét csak az a vágy hatotta át, hogy boldoggá tegye a magyart. A másik kérdés, miért nem számíthatnak tartósságra ama reformok, melyek által a nagy uralkodó honvédelmi, közgazdasági, jogi és kulturális életünk átalakította? Mert Mátyás úgy volt meggyőződve, hogy intézkedései biztosítani fogják haladásunkat hosszú századokon keresztül; hisz az 1486. a jogéletet reformáló decretum májusban nyíltan kifejeztetik, hogy az itt foglalt elvek soha meg ne változtassanak. Pedig a nagy uralkodó e tekintetben csalódott. A politikai reformok létesítése történhetik ugyan egy-egy uralkodó által is, de azok megszilárdítása csak hosszú időkön s csak az uralkodók égisz sorozatának tevékenysége által következhetik be s ez is jobbra csak akkor, ha létrejön a törvények iránti sympathia, mert ellenesetben, mint Széchenyi mondja, „az ellentállót sújthatja a betűnek szigorúsága ugyan, de célját veszti mert martirt ezzel, ez pedig fanatismust szül.” Ez az oka, hogy Mátyás intézkedései nem számíthatnak állandóságra, a nemzetnek nyilván nem tetszettek azon reformok, melyeknek 6 örök életet jósolt s az öt követő gyenge uralkodók alatt, valóban majd mindet elérte az enyészet fuvalma.

A Jagellók uralkodása tehát s a mohácsi vést megelőző századok azon szomorú tényt tárják fel előttünk, hogy a magyar társadalom eltért eredeti alapelveitől. Pedig ez alapelvek átalakítása egyenlő a társadalom bukásával. A magyarság, mely eddig közszellemében erős, vitézségében tündöklő, ígértenek, adott szavának megtartásában lovasias, hazaszeretben kiváló volt, elveszté e motívumokat, melyek életének egén, mint vezéresillagok ragyogtak, s igazva van Láncey Gyulának, ki e korszak társadalmának lélektani mozgatóját anyagsította. „*hogy az ország nyomora s a politikai kényszer állandó uralma megyőlte a jellemépséget, a társadalom legfőbb mozgatóerőnyezését.*”

Az állam életére megsibbadt, véte megromlott, a belső elgyengülésnek elkerülhetetlen következménye a mohácsi katasztrófa lón.

A mohácsi vést méltán mondhatta a költő nemzeti nagy létünk gyásztemetőjének. A magyar nemzet összes erejét veszítette el, reményét, állami függetlenségét, önrendelkezési jogát zárta sírba hosszú időre. E soká tartó aléltásból nehéz volt az ébredés, a nagy veresésgés után alkotmányos intézményeit nemcsak fejleszteni, de egészében fenntartani sem volt képes többé. Vérral kellett visszazerezni azt, a mi egykor az egész nemzet drága kincse volt: a szabadságot. E küzdelem intenzív fénye bevillagítja a XVI. és XVII. századok nehéz napjait, kiemeli a nagy szabadsághősök dicsőségét korszorúta alakjait, Boesky, Bethlen, a Tököliek és Rakóczyak ugyanazon alapondolattól áthatott küzdelmeit a nemzeti jogok visszazérésére.

A két epechalis esemény, mely a következő századok-irányát megszabta: a Habsburg-dinasztia trónra tutása s a reformató volt. Az új dynastiával az államélet egysége megtört, a nemzet politikai pártokra szakad külön politikai eszmeikkel, eltérő intézményekkel. A kettős királyválasztás a különben is meggyengült nemzet politikai vergődését eredményezte, kezdetét veszi az az irány, mely ellentétben a nemzet jogaira és érdekeivel, a családi magánhatalom érvényesítését s a nemzet erejének megsibbasztását tűzte ki legfőbb eszménye gyanánt. Gyakran halljuk felvetni a kérdést, hogy az ország két fő pártja közül, melyeknek álláspontját lehet inkább helyeselni? De e kérdést csak úgy dönthetjük el, ha a jogosság elvét külön

választjuk a politikai opportunitás követelményeire. Mert a jogosság szempontja a Szapolyai-párt mellett szólt. A szabad királyválasztás elve, melyet eddigéig legfeljebb az elhunyt etikai mozzanatok korlátoztak, semmi törvény által el nem töröltetett; a nemzet ezt feladni ép úgy nem volt hajlandó, mint nem ismerte el azon szerződések közjogi érvényességét, melyekre a Habsburg-ház trónörökösödési igényeit alapította. Egyébiránt a párt jogosságának igazolására elég annyit felhozni, hogy elveinek Verbecey, a nemzet legkitünőbb jogása, volt egyik hatalmas szószólója. De a czélszerűség követelménye, melynek királyválasztásainknak eddig is nagy szerepe volt, minden tekintetben a Habsburg-dynasztia mellett szóltott. Az alternatíva nem lehetett más, mint választani a török vagy német összeköttetés uralma közt. S a nemzet, midőn ez utóbbit választotta, nem a rokonszenv után indult, hiszen a német elem iránti fajgyűlölet jóval nagyobb volt annál, melylyel nemzetünk a török iránt viselkedett, de a multnak irányja a nyugtalanító összeköttetést involválta s azon édes remény vezette a nemzetet, hogy német segélyvel felszabadítván magát a török uralom alól, visszaállítja államiságának megrendült alapjait. A politikai igazságok relativitásánál fogva, mindkét felfogásnak volt értéke s a történetíróknak nem szabad hidegen páleázni törni egyik másik vagy felett.

De e korszak képét lehetetlen volna egyáltalán a reformáció vizsgálata nélkül megalkotni.

A XVI. század elején, midőn a feudális világ ódon lovagtermeit mindenütt áthatotta az újkori haladás üdítő levegője; midőn a hűbéri államok romjain egységes államok alakulnak, feltámad az érvek a szellem szabadsága iránt. A római kath. egyház életerejét a hatalmi törekvések, világi tette való beavatkozások, az ezeket visszautasító erőlyes uralkodók megzsidósztatták, feltétlen tekintélye inogni kezd; egy új tan alakul, mely Wittenbergből kiindulva, mint tisztító vihar terjed, hogy életet lehessen a tepszt társadalomba. A gondolkodást megkötő, a hitélet mozdulatlanságát hirdető rendszerrel szemben proklamálja a szabad gondolkodás szükségességét; a kereszténységet visszavezeti egyedüli alapjára, a bibliára, megtisztítván a dogmák uralmától, az elavult előítéletektől, új hittételeket állít fel, új tudományos tanokat hirdet, melyek által a philosophiát a theologia szolgálojává süllyesztő scholastikus rendszer önsúlyától megszabadítja. „Az emberi gondolat felszabításának nagy törekvése ez, mint Guizot mondja, az emberi elme forradalma a korlátlan hatalom ellen a szellem mezején.”

A reformatio az egyházi és világi hatalom elkülönítését, a jognak, politikának világivá válását, a politikai érvek felkeltését vonván maga után, új irányt adott az emberiség haladásának, mely kitetszik e azon összeköttetésből, mely a reformatio s a XVIII. század lánglelkű gondolkozói közt konstatalható. A reformatióknak a mohácsi vést megelőző években hazánkba is áthatott tanai nagy átalakulást voltak maguk után. Magasozt elvei felratták nemzetünket a desoláltaságból, melyet egyházi tereken a klerus elvilágiasodása, süllyedése jellemmez; a szabadságszeretet felkeltése által felüti az elernyett társadalmat, melynek, ha valaha, épen ekkor volt szüksége élető forrásra. Igaz, hogy megjelenése után nem sokára megkezdődnek a vallási küzdelmek, a jogaira feltékeny s azért elnyomó kath. egyház részéről jövő támadások, melyek a védelem szükségét tartják maga után.

De alig képzeltető egyvalóbb vélemény, mint a protestantismusknak szemére lobbantani a belső egyenet-

lenség felidézését. Fennállása, érdekei által a védelemre utalva, másként nem tehetett s az e villongásokból erőd bajok százaszorosan ellensúlyoztattak azon játékony hatásá által, melyet a politikai eszmék felkeltése, a megyei rendszer, a községi élet erősítése, a nemzeti nyelv és irodalom előmozdítása által kifejtett.

A protestantismus és politika közti összefüggést könnyű megvilágítani. A mi az új vallás lényegét képezte, a mi annak életet adott, a mi annak fennartó erejét képezte ma is, az uralkodó alapelvében, a *szabadelvűségben* rejlett. A szellemi tereen való szabadság a politikai szabadságot involálta s az a tan, mely ily liberális alapokon épült, csak azon politikával jöhetett összeköttetésbe, mely a nemzeti szabadság kivívását, a szellemi haladás érvényesítését, az abszolút törekvések visszautasítását hangsúlyozta.

Innen van a protestantismus összeforrása a haza sorsával, ez adta meg nálunk keletkezése pillanatától annak nemzeti jellegét, melyet a római kath. egyház a nemzet szívétől távol álló kozmopolitikus szervezettel sohasem tudott elérni. A protestantismus összeforrta a magyar faj érdekeivel s az erdélyi udvar, mely védbástyája volt a protestantismusknak, a nemzeti szabadságnak is legnagyobb oltalmazója lön.

De nemcsak Erdélyben, hanem Magyarországon is hasonló jelenséggel találkozunk. Ez ódon falak közt, melyeknek minden darabja a nemzeti szabadság és forró honszerelméről beszél, melyeket a nagylelkű alapító, Perényi Péter a protestantismus világitó tornyúál állított fel. Sztrárv Mihály és Kopácsy István első tanárok, már 1531-től hirdették az új vallás tanait; s iméntől kezdve főiskolák — mely főleg I. Rákóczy György s neje, Lorántfy Zsuzsanna bőkezűsége élvezte a fejlődés magas fokára emeltetett, — megállva századok viharai között, nevelt egy hazáját szerető, szabadelvű gondolkozást, szívében és lelkeben igazi magyar nemzedéket s e körülmény, még ha egyéb érdemünk nem lenne is, méltán jogosítja alma materünket arra, hogy kivégez részét a nemzet eme nagy ünnepeiből.

A mohácsi véstől a szatmári békéig terjedő idő fiait, méltán tarthatjuk az *elnyomtatás nemzedékének*. I. Ferdinánddal kezdetét veszi a magyar alkotmány nyílt támadása, az örökösödési jog hangsúlyozása, a nádori hivatal helyett a helytartók által való igazgatás rendszere, mely a hajdan erős kormányzati szervezetet az osztrák politika eszközüvé süllyesztette. A nemzet nem tesz egyebet, mint panaszkodik a számos államjogi sérelem ellen; az e korszakból létrejött törvényeinkben kimagasló elvekkel és intézkedésekkel nem találkozunk, az országgyűlések pillanatnyilag orvosolnak ugyan egy-egy sérelmet, de ezek a papírosan maradnak, mert, mint Eszterházy herceg panaszkodik, „*vanak törvényeink, de nincsenek, a kik azokat megtartanák.*” Az uralkodók megesküsznek ugyan az alkotmány épségben tartására, de intézkedéseikkel folyton sebeket ejtenek a nemzet életén.

De a nemességnek a magyar állam e fentartó oszlopának ellenálló erejét még sem lehetett megtörni egészen. Ha a *vezérszerepe* hivatott főpánság és főnemesség egy része megelégedezett is a haza iránti kötelességeiről, a nemzeti védelem a vármegyékben oly hatalmas közökre talált, hogy a magyar alkotmány megsemmisítésére irányuló törekvéseknek sok részben hajótörést kellett szenvedniök.

Az 1545: 33. t-cikk, mely a vis in tertiam megállapította, hatalmas fegyvert adott az önkormányzatot e kitűnő közgeinek s az abszolút rendeletek egész serege tört meg az alkotmány e védbástyáinak passzív ellen-

állásán. Szabad legyen erre példát felhozni. Midőn az 1604-ben alkotott törvényekhez Rudolf a törvényhozás megkerülésével önhatalmulag egy 22-ik cikket csatolt, mely által a protestantizmus érdekeit helyben megsértette, Zemplénmegye, mint az ország leghazafiasabb vármegyéjének egyike a leghatályosabb fegyverhez nyult, s közgyűlésén megtagadta az országgyűlésen megajánlott adót, míg a sérelmes rendelet vissza nem vonatik. A megyegyűlésen a zöld asztal mellett fejté ki a conservatív nemesség a törvények megvédésében való szereplését, s vádolhatjuk talán elmaradottsággal az államélet főtenyezőjét, de egyet nem szabad kétségbevonni, és ez az, hogy az igaz hazafiság, a magasztos idealismus és jellemtisztaság tulajdonságai adták meg a köznemességnek azt a képességet, hogy anyvi veszély között fentarthatja a sokat hányatott magyar alkotmány épületét.

E háborús viszonyok között, midőn senki sem tudta, hol hajtja le a fejét nyugalomra, a megyék teljesítették a jog- és vagyonbiztonság kiváló feladatát, a mi szorosan egybefügg azon változással, hogy a honvédelem súlypontja a főuri bandériumokról a megyei bandériumokra lett áthelyezve.

I. Ferdinánd után a nemzetünket fenyegető veszély még erősebbé lön. A törökök elleni védelem a legjobb hazafiakat ragadta el, Szondinak Drégelyben, Dobónak Egerben, Zrinyinek Szigetváron vívott küzdelmei arany betűkkel vannak a történelem könyvébe beírva.

Természetes, hogy ily viszonyok között, midőn az ország lakossága milliókkal megfogyott, midőn a török uralom alatt csak az ősi jog és szabadság s a szebb jövő reménye nem engedte kialudni a hazafiai érzelmeket, az ország anyagi téren nem gyarapodhatott, de azt ellensúlyozta a szellemi téren való ébredés, melynek a protestáns bibliafordítók működése képezte leghatalmasabb tényezőjét.

Az ellenreformáció alatt a protestantizmus megfeszítette összes erejét s a XVII. század elején beállt vallásháborúk jogállását biztosították, a mi a bécsi és linei békékben lett törvény által formulázva.

De a XVII. század első évtizede politikai szempontból is nagy fordulatot jelent a nemzet életében. Az országgyűlés két táblára különül, az 1608. k. u. I. t.-e. élesen különválasztja a személyes jogú főnemességet a megyei követektől s ez által végleg megállapítatik az ország rendinek politikai szervezete, megkülönböztül a nemesség túlsúlyán nyugvó rendi alkotmány, mely 1848-ig sajátos jelleggel ad politikai életünknek. Igaz, hogy az országgyűlések szervezése, mint a keleti államokban, úgy nálunk is csak későn volt keresztülvihető, de kétségtelen, hogy e körülmény indokát zavaros politikai viszonyainkban lehet találnunk. Egyébiránt a törvényhozó szervnek e részletes megállapítása, melyet az 1687. 10. t.-cz. felszabtott tovább, inkább elméleti értékkel bírt még e korszakban is.

I. Leopold abszolút jellegű uralkodása alatt az országgyűléseknek nem volt, nem lehetett nagy szerepük; a katolikus szellemű osztrák egységes állam eszméje, mely a Wesselényi pártot, valamint Thökölyt a haza sorsa felett aggodalomba ejtő, s ez utóbbiban felkelté azon törekvést, hogy kitzesse az ellenállás zászlóját, s a folyton tartó török uralom mellett, a törvényhozás sem fejthette ki az államélet terén megillető hivatását. S midőn 1686-ban az egyesült német hadak, élükön Lötharingi Károlyval felszabadítják a nemzetet a közel másfél századig tartó török uralom alól, a nemzet halálja azon törvényalkotásához vezetett, melyben

eltörülte a nemzeti szabadság biztosítását tartalmazó aranybulla 31. cikkét; hosszú időre lemondott századokon át fennállott királyválasztási jogáról, s ez által a Habsburg-ház trónját végleg legitímálta.

A Wesselényi-féle összeesküvés elnyomása, a magyar alkotmányunk 1673-ban történt felfüggesztése, Ambringeren elnyomó katonai kormányzata, a protestantizmus iránti kegyetlenségek, melyeknek lángja az eperjesi vértörvényszék szervezésében csapott legmagasabbra, méltán keserítették el a megalázott hazafiakat.

1670 után megnyílik előttünk egy sajátos kor, az u. n. kurucz-világ, melyet általában a romlott köz-állapotok feletti fájdalom, a hazafiai bánat, a német elemek iránti végtelen gyűlölet jellemez, mely e kornak irodalmunk drága kincsét képező borongó költészetében is visszatükröződött. Rákóczy dala:

„Jaj régi szép magyar nép,
Az elcségt teged mikép
Szagatt és tép!
Mire jutott állapotod
Romlandó cserep! stb.”

Kitünően jellemzi a fájdalom és hazafiai esüggedés e szomorú világát, azt a szívek fenekén levő hagyományserű gyűlöletet a német politika, szokások és divat ellen, mely sok tekintetben mai napig fennmaradt, s mely e korban a katolikusok iránti ellen-szennel volt összekötve. 1703-ban megindul az alkotmány visszaállítására irányuló küzdelem. Feltűnik Erdély fejedelmének, a magyar szabadság lánglékü apóstolának, II. Rákóczy Ferencnek nagy alakja, ki magasra emelte a nemzeti függetlenség zászlóját, hogy visszaadja a hazát önmagának. Valami vezgészerség, valami sajátserű praedestinatio van abban, hogy a XVIII. század műve az átalakulás világában megjelenik az a másik szabadsághős, szintén magyénk szülötte, ki átvette ez eszméket és érzelmeket nemcsak, de lánglékkel a nemzeti szabadság diésfénnyel övezett mártýrjává lön. Avagy nem tökéletes-e a kapcsolat a két férfiú működésében? Az a nyilatkozat, mely 1849 április 14-én elhangzott az ország szívében, nem viszhangoz-e az 1707-iki ónodi országgyűlés határozatainak? Sajátszerű játéka a véletlennek, hogy a nemzeti szabadság bajnokainak mérséklőjéül egy-egy csendesebb haladást óhajító férfút állított, egy-egy Széchenyit: Rákóczynek a kalocsai érseket, Kossuthnak a legnagyobb magyart. S mintha mindkét szabadsághőre azonos szerep lett volna megírva a sors könyvében, mindkettőt távol a hazától ugyanazon érzelmmel szívében, ugyanazon eszmével lelkeben éri a halál, visszavívja-e nemzetünk állami önállóságát, felragyog-e a szabadság napja a sokat hányatott magyar hazára? Valóban elmondhatjuk, hogy életük egy életet eszmévé finomult, az állami függetlenség és nemzeti szabadság eszméjévé, melyről szépen mondja a költő: „*hogy a sírban is nő, még a koporsót is szétjérszti, ezt jégyezték meg a szavósok.*”

Az 1711. szatmári béke nagy fordulatot jelent állami életünkben. A Rákóczy felkelés, melyet a külföldi segély nem támogatott, elzárjást nem érte el, a küzdők leteszik a fegyvert, a nemzet visszatér királyához, ki orvoslója a magyarság politikai sérelmeit s ez által az állami élet két fő tényezőjének összhangozta helyre állott.

Kezdetét veszi egy sajátos, minden ízében resignációra valló kor, melyben a nemzet kimerülve a hosszas küzdelemben, elveszti ellenálló erejét, feladja jogait, elhanyagolja nemzeti jellegű szokásaiban, elözletében, irodalmában. Pessimisztikus hangulatba esik, csak a

jennek él: a korábbi századok actív jellegét a passzív magaviselet váltja fel, az öntudatos politikai eszelekvés valóban hiányzik.

Igazva Grünwaldnak, ki kétségtelenül szellemes, de egyoldalú tanulmányában a csüggedés okait az idegen dynasztia elnyomó törekvéseiben s rendi alkotmányunknak a haladás kiváló szervezetében foglalta össze. De figyelembe kell vennünk, hogy az okok már korábban is megvoltak; az idegen dynasztia a mohácsi vész óta intenzió támadásait, a rendi alkotmány már 1608-tól megszilárdult, csak hogy míg a mult időben, midőn a nemzet és uralkodóház erejét a törökkel vívott háborúk lekötve tartották, nem érvényesülhettek, most elementáris erővel hatottak.

Ehez járult az erdélyi fejedelemség megszűnése, a mi által a nemzeti jog és szabadság, valamint a protestantizmus igen fontos palladiumát veszítte el s természetes, hogy mindeme tényezők összehatása a dinasztia absolutisticus törekvéseire oly kedvezőleg hatott, hogy mintegy előrelátható volt az alkotmányos élet megsemmisítése, a mi II. József alatt be is következett.

A politikai élet mezején főleg a kormányzat és igazságszolgáltatás szempontjából történnek ugyan mélyreható, nagy horderejű változások, de ezek létesítésében a kezdeményező szerep nem a nemességet, hanem sokkal inkább a királyságot illeti; épen ezért a reformok nem kedvezők a nemzeti haladásnak. A vallási ügyre vonatkozó kérdést az uralkodó az 1731-diki Karolina resolútió által egyoldalú rendelettel próbálta megoldani, de a protestantizmus elnyomtatása nemhogy kedvező jogállapotot teremtett volna, hanem inkább felélesztette a törökévtől fenyegetett helyzetének megváltoztatására.

A nyugot-európai hadsereg mintájára behozott nálunk is az állandó hadsereg, ebből folyt, hogy az osztrák és magyar csapatok, mint a király személyes seregei együttműködve, még inkább előmozdítottak a hadsereg német szellemre, ezért mondja Deák Ferenc, „hogy e törvény a lehető legveszedelmesebb volt ránk nézve.”

A pragmatica sanctió korszakalkotó változást hoz létre hazánk történetében; e sokat vitatott, némelyek által tévesen szerződésnek tartott alaptörvényünkben, a nemzet, midőn a nőági örökösödést elfogadja, hosszú időre határoz sorsa felett. Államéletünkben sehol a jogfolytonosság, a történeti fejlődés következetessége jobban nem dokumentálható. A nemzet tovább fejleszti az 1687-iki 3. t.-cikket; a pragmatica sanctió, mely a 48. és 67-iki alkotások alapjául szolgál, midőn a védelem kölcsönösségét és együttességét, hallgatagül magában foglalja, bizonyos közösséget teremtett, mely egyelőre nem ment tovább a personal uniónál, de e közösség által egy szorosabb államkapcsolat elveit látjuk kidomborodni.

A nemzet törvénybe igittata ugyan függetlenségét a pragmatica sanctióban; épúgy, mint nemskóra az 1791: 10. t.-cikkben; de maga az a körülmény, hogy törvényileg kellett kimondani azt, a mi nélkül az állami souverainitás nem képzelhető, mutatja, hogy e souverainitást lépten-nyomon veszély fenyegette. A helytartó tanács, melyben Sinzendorf szerint nemzetünk „oly reformot nyert, hol béke és igazság egymást csókolgatják,” sem szelleménél, sem szervezeténél fogva nem volt alkalmas a közigazgatás organumául szolgálni, a mit az is mutat, hogy a szervező törvény után nemskóra, 1741-ben már egy felelős minisztérium eszénje foglalkoztatta a politikusokat.

Mária Terézia uralkodása általában folytatása az atya által inaugurált politikai irányoknak; de bármennyire szeretjük is őt németesedésünk okozójául tekinteni, a haladás, a reformunkosság minden ténen érvényesül, s e reformokban kevésbé merev, mint atyja hanem sokkal több jó akaratot mutat, a mi részben a kor irányának, a küllháborúk nyomasztó hatásának tulajdoníthatunk. Természetes azonban, hogy a szabad-éltv reformoknak, melyek itt is nem törvény, által de rendeletileg foganatosítottak, a rendi érdekek sziklái mellett megtrónok.

Mária Terézia, ugyan személyileg rokonszenvvel viseltetik a magyar nemzet iránt, a mint leveleiből is látható, de ez a jóindulat mindjárt eltűnik, mikélt nemzeti érdekekről, közjogi sérelmek orvoslásáról van szó s helyet ad azon hagyományos politikai rendszernek, mely a magyar államnak az örökös tartományokkal való összeolvasztását tűzte ki legfőbb céljá gyantán. Pedig 1741-ben, midőn a királynő, hogy saját szavait idézzem: „mindenkifélt elhagyatva, a magyaroknak fegyveréhez, ősi vitásgéhehez folyamodott” s midőn a rendek ajkairól az örökké emlékeztetes „moriamur” szavai elhangzottak, a magyar nemzet loyaltitásának, nagylelkűségének, monarchicus érzületének oly fényes tanujelét mutatta meg, melyhez hasonló ritkán fordul elő a népek életében. Nem csodálhatjuk, ha a nemzet politikai hálát várt uralkodójától, kiért vért áldozta fel. De ha Mária Teréziát érheti is a szemrehányás, hogy a küllháborúk lecsendesítése után nem alkotmányos irányban fejlesztette a nemzet életét, épúgy érheti a szemrehányás nemességünkét is, mely nem emelkedvén a nyugaton felfakadt szabadéltv eszmeáramlat magaslátára; előfogaira feltétlenül igyekvett számos üdvös reformnak útját állni. Pedig a felvilágosodás a 7 éves háború befejezése után nálunk is terjedni kezd. A reformok egész sorozata lát napvilágot, melyek formájukat illetőleg ellentétben állanak régi jogainkkal, de tartalma-ig egy, a haladás iránt fogékony kormányzati politikáról tesznek tanubizonyosságot. A XVIII. század nagy gondolkodóink demokratikus tanai nyugaton már elterjedtek, az emberi jogok hangsúlyozása Nagy Frigyes óta általánossá lón. S ha nálunk Voltaire és Rousseau ki volt is zárva azon szabad szellem miatt, melynek felfakadásától az osztrák politika annyira rettegett, de lehetetlen Sonnenfels és Martini működésében a mérsékelt haladásra való törekvést fel nem ismerni. Az úrbéri kérdésben kiadott rendelet, a közzgazdasági kulturális, törvénykezési újítások mindannyian a fejlődés üdvös jelenségei ugyan, de e reformokon mindenütt átérzik az ausztriai szellem, s a protestansok elleni gyűlölet, a mit eléggé bizonyítanak a királynő censura szabályai s azon körülmény, hogy 1750-ben, midőn a veszprémi püspök Bíró Márton felszólítja a királyt a protestantizmus kiirtására, Poroszország közbenjárására maga a pápa mérsékli a kath. klérus türelmetlenségét.

A mi a nemességnek az udvari élet körében való részvételét, a nemzeti nyelv elhanyagolását illeti, e körülménynek könnyen érthető okai voltak. Az udvari élet nyugaton is nagy vonzerőt gyakorol a főnemességre, mert innen terjed mindenütt a politikai s a társadalmi eszmeáramlat, s természetes, hogy nálunk, hol erőteljes és magyar főváros nem volt, a nemesség nem nyherhetett igazi nagyvilági műveltséget s a királynőt, midőn ennek megszerzését a testőrség felállításával lehetővé tette, ép oly kevésbé lehet kárthatni, mint mereven pálczát törni a testőrség felett.

Igaz a van Conchának, „hogy a nemességet kérihelte-
tlen természeti törvény sodora e nemzetietlen hely-
zetbe, melyért nemcsak őt, de az előbbi századok
nemzedékét is terheli a felelősség.”

A testőrség szervezése korszakalkotó jelenséget
képez irodalmunk életében. Ennek köréből indult ki
az a magasztos irodalmi mozgalom, mely Bessenyei
által felidézve, Báróczy, Baresay, b. Orezy, Anyos
által idealis tartalommal megtöltve, a magyar nem-
zeti irodalom és nyelv ébredésére vezetett. Bessenyei
fejében már egy tudós társaság eszméje fogamzik
meg, melyre nagy szükség van, hogy a nemzeti nyel-
nek érvényt szerezhesünk. Anyos Pál a nemzeti
visélet fontosságát hangsúlyozza; eltilti a nőket, „kik
éspikekötőben, korzikán kalapban, párizsi cipőben
püspökdedek is csak a tükörben gyönyörködtek.” A
nemzeti jelleg megőrzésére, visszaszerzésére oly üdvös
áramlat fakadt, melyhez fogható alig volt irodalmi
életünkben.

Az a 10 év, mely Mária Terézia halála után, II. József
uralkodása alatt következett nemzetünkre, ha alkot-
mányi és jogi szempontból tekintjük, egy kiszakított
lapot képez a magyarság történetében. A nemzet leg-
drágább kincsétől: alkotmányvi életétől, jogaitól, nyel-
vétől fosztatták meg, egy centralizáló osztrák absolut
politika élettelen vak eszkövé lett; melynek hatása
sokáig érezhető maradt. Pedig a magyar nemzet erős
közzelleme, történeti alapon fejlett alkotmányja mind-
eddig sikerrel ellenállt az absolutismus behozatalának.
Míg nyugoton a hűbéri szakadozottságból való kiemel-
kedést s az alkotmányos élet felé való haladást, majd
mindenütt az absolut királyság közvetítette, mert a
hűbérurak legyőzése után az ellenállás meggyengült,
addig nálunk ép úgy, mint Angliában, az absolut ki-
rályság ily közvetítő szerepére a hűbériség hiányával
s államéletünk egységével fogva, nem volt szükség.
S hogy az absolutismus Józseffel mégis bekövetke-
zett, a mi a megelőző korszak nemzeti életének zsi-
badásában, az alkotmányos élet gyengeségéből magya-
rázható; ebből még nem következik a királyságnak
a nyugotéhoz hasonló szerepe, hisz azok a reformok,
melyeket a szabadelvű uralkodó, a felvilágosodás és
nagy úttörője a történeti jogok megsértésével életbe-
léptetett, halála percében saját kezei által semmisítet-
ték meg. A népek élete, ép úgy, mint az egyeseké, alá
van vetve a fejlődés örök törvényének s mert e fejlé-
dés nálunk történeti alapokon létesült: a magas szel-
lemű uralkodónak, midőn „vetni akart szántás nélkül,”
mint Széchenyi mondja, nem sikerült a századok
folyama által megszabott haladás törvényét megváltoz-
tatni. Pedig e törekvésekben, ha azok politikai alakját
mellőzzük, a nemzet boldogságának előmozdítása nyi-
latkozik meg; bármely téren tekintünk céljait, az alsó
néposztály javítása, az egyházi hatalom visszaszór-
tása, a protestánsok jogállásának biztosítása, a sajtó
és közzgazdasági érdekek ápolása körül: meggyőződé-
sünk annál erősebb, hogy az ő eszménye sem volt más,
mint felemelni a nemzetet a nyugoti népek által elfog-
lalt szellemi színvonal magaslatára.

Mária Terézia, de különösen II. József 10 évi ural-
kodásából a Habsburg dynastia s a magyar nemzet
nagy tanúságokat meríthetett. A dynastia meggyőződ-
hetett, hogy Magyarországnak, mely trónjának oly
hatalmas támaszát képezi, a történeti érzéket, a nem-
zeti eszméket, jogot és alkotmányt nem lehet erő-
szakos eszközökkel kitépni és felforgatni, de a nem-
esség szintén levonhatta azon tanúságot, hogy épen a
magyar nemzet haladása érdekében le kell mondania

kívételes helyzetéről, mert különben a társadalmi és
állami élet mozdulatlansága az alsóbb néposztályok-
ban felkelti a törekvést a rendi alkotmány megse-
mítésére.

A nemzetek történelmi fejlődésében észlelhető actió-
nak és reactionnak egymásutánját alig lehet találob-
ban igazolni, mint azon korszak irányának vizsgálá-
tával, mely 1792-től 1825-ig terjed.

A II. József által reactiót II. Lipót alatt az alkot-
mányos élet helyreállítása, a nemzeti ébredés váltja
fel, de csak azért, hogy e pillanatnyilag tartó öröm-
ből annál szomorúbb legyen a kiábrándulás, hogy a
nemzet újra érezze a reactiót, mely különösen Ferencz
uralkodásának első felét áthatotta.

II. Lipót épen az említett élv hatása alatt vissza-
állította a felfüggesztett magyar alkotmányt s az 1790—91
országgyűlés, melynek eredményét a jogtörténeteszek
szeretik hazánk „Declaration of rigt”-ének nevezni, a
nemzeti függetlenség biztosítására oly hatalmas elve-
ket ígartott törvénybe, hogy az eddig oly nagy keserű-
séget okozott sérelmek ez alapon nagybórára orvo-
soltattak. Az eddigi mulasztások pótlására való törekvés
igazolására elég ezen törvény tartalmát ismernünk, s
azon bizottságok működését tekintve vennünk, melyek
közállapotaink reformálására itt kiküldettek.

Pedig a francia forradalomnak a jogegyenlőség érde-
kében vívott harczeit az időtájt már egész Európát
megrázkódtatták s hazánk szabadelvű gondolkodói
közül is sokan vannak már, kik a sajtó szabadságáról
a rendiség megszüntetéséről, a jobbgyök felszabadí-
tásáról, a zsidók egyenjogúsításáról, a némcenszúráról
beszélnek, a mi különösen e kornak politikai irodal-
maiban jutott kifejezésre.

A rendek túlnyomó része ragaszkodik ugyan régi
jogához, de kénytelen belátni, hogy a kor követel-
ményei elől nem lehet elzárkózni többé. Sajnos, hogy
a szép törekvéseket, melyek hazánk anyagi és szellemi
fejlesztését vették célba s az e fejlesztésre hivatott
bizottságok munkálatait a Ferencz uralkodása alatti
háborús viszonyok megakadályozták. A nyomasztó
kültörpolitikai viszonyok szükségessé tették ugyan, hogy
Ferencz bánásmódja eleinte kíméletes legyen, de a
forradalmi tanoktól való félelme, mely különösen a
Martinoviec összeesküvés elnyomása óta tetőpontra
hágott, erőszakos és elnyomó intézkedések alkalmazá-
sához vezetett, melyek politikai és szellemi élet-
ünk mozdulatlanságát eredményezték. A költő méltán
mondja e korról:

„Nincs magásra vívó szenvedelm
S jégkezelben fásült szívet zír.”

A nemesség már Metternich minisztersége óta, de
különösen az országgyűléseknek 1812 óta történt mel-
lőzése óta az ausztriai kormány kiesinyeskedő és el-
nyomó politikájának vak eszkövé süllyed s a francia
háborúk által különben is kimerült s a nagy deval-
vató és elemi csapások által gazdagságilag is tönkre-
ment nemzet belevonaton azon politikai irányba, melyet
a szent szövetségben oly tevékeny szerepet játszó
uralkodója az egész világ eszelősködésével szemben
a szabadság elnyomása, a népek jogainak megszorí-
tása szempontjából követni jónak látott. De az 1817.
rendelet óta, mely a megyei közgyűlések jogkörét
akarta illusziórássá tenni, felébredt a nemzet önzete
annival inkább, mert Barsmegyének a censura elleni
erélye felírta a többi vármegyékét is a küzelem
terére szólította. S midőn az egyoldalúlag elrendelt
újoncszedés ellen a kancellária felírta sikertelen
maradt, midőn a nemzet előtt köztisztelőben álló

József nádor fellépése és közbenjárása sem vezetett eredményre, a hazafis megékly a kormány erőszakoskodásával szemben szintén az erőszak terére léptek s a királyi biztosok működését lehetetlenné tették. E körülmény vezetett oda, hogy Ferenc királynak — mint Metternich mondta — az alkotmányon belül kellett állást foglalnia.

Az 1825-diki országgyűlés megnyitásától 1848-ig terjedő idő nemzetünk történelmének eszmékben és eseményekben leggazdagabb, eredményeit tekintve legaldásosabb korszaka volt. Az átalakulás világa ez, melyre méltán ráillik Laurent mondása, „hogy soha az életerő hatalmasabban nem működik, mint a társadalmak átváltozásában.” Az eszmék, melyek a megelőző kornak lelkét áthatották, az intézmények, melyek mint ez eszmék megtestesítői, politikai és társadalmi életünknek eddigi alapjait képezték, megszűnnek a fejlődés tényezői gyanánt szolgálni: új vágyak, új érdekek merülnek fel, melyek a politikai cselekvés céljai gyanánt kitűzve, villanyos erővel hatottak. A rendi alkotmányok merev, a haladást kizáró szerkezete mindinkább ellentébe jött a kornak demokratikus irányával, a történelmileg kifejődött jogrend s a liberális haladás eszméi közt az összehangoltos elkerülhetetlenné lett; e két irány küzdelme vezetett azon politikai mozgalmakhoz, melyeknek eredménye a nemzetnek a feudális világ bilineséiből való felszabadulása lón. A nemzet előtt nem lebegetett más cél, mint visszaállítani a megsértett és kiforgatott magyar alkotmányt teljes ópságúba nemcsak, de a mennyiben ez nem volna a változott viszonyoknak megfelelő, összhangba hozni a kor kívánalmaival. Lehetetlen volt át nem látni, mennyire elmaradt állami fejlődésünk az eddigi politikai rendszer hibái miatt, mily ellentétben állt az emberi jogok elismerését alapuló jogállam fogalmával az a körülmény, hogy néhány százezer ember közjogi előnyeivel szemben 8–9 millió elnyomott nép szomorú sorsát áll, melynek javítása elől elzárkózni a nyugot már évtizedekkel ezelőtt nem volt képes többé. Az e tényekből merített szomorú tapasztalatok adtak erőt a kor lángelkű gondolkozóinak, kik magasatos idealizmussal eltelve törekedtek szabaddá és boldográ tenni a magyar hazát.

Mint a felkelő nap először a hegyek ormait aranyozta meg sugaraiával, úgy a feltámadó új eszmék is a nagy emberek életében jutnak kifejezésre. A kor megteremtí nagy alakjait s e mozgalmak időben anyai eszmegazdagsággal, hazafiai erényekkel megaldott politikusi közül az 1825. országgyűlésen kiemelkedik nemzetünk hatalmas reformatorának; Széchenynek majd Deáknak működése, 1832-ben pedig feltűnik az a nagy férfiú, kinek egész élete összeforrt a magyarság szívével, ki mint a nemzeti szabadság legbuzgóbb apostola, ma itt köztünk alussza örök siri álmait.

E változatos korszak három fényes csillagához volt fűzve politikai életünk minden nevezetesebb mozzanata, a nemzeti állam eszméjének felkarolása, kipéítése.

A jelen század első felében ugyanis mindinkább áthatja a hazafiai lelkét az a meggyőződés, hogy a magyar állam tisztán az eddigi alapok mellett nem fejlődhetik tovább, mindinkább terjed az a követelmény, hogy erős nemzeti szellemről áthatott intézményekre van szükség, hogy a nyelvnek, művelődésnek és jognak nemzetivé tétele nélkül, hazánk az erős és virágzó államok közé fel nem emelkedhetik. Pedig a nemzeti érdekek ez ideig meglehetősen elhanyagol-

tattak, a nemzeti haladás legfontosabb biztosítéka, a magyar nyelv háttérbe szorítottatott, a latin nyelv mellett pedig, mely valóban a rendiség érdekeit védte, szellemi haladásra gondolni sem lehetett.

A nemzeti állam eszméjének megvalósítására az első lépést Széchenyi tette meg; a nagy férfiú, midőn 1825. november 3-án a nemzeti nyelv és művelődés központjait szolgáló tudományos akadémiának alapját mevetette, társadalmi szempontból már érvényt szerzett a magyar nyelv jogainak s ez által lehetővé tette, hogy nyelvünknek a politikai életben való alkalmazása is bekövetkezett.

Az 1825. országgyűlés egy pár fontos közjogi clynek törvénybeiktatásán kívül még nem tudott tovább menni. Mint Horváth Mihály mondja: „a rendi alkotmány tatarozásán és szilárdításán kívül, még a nemzetiség s annak legfényesebb hordozója, a nemzeti nyelv kifejtése volt a törekvések fő, mondhatni, egyetlen célja.”

De Széchenyi fellépése s a reformok megvalósítása érdekében kifejtett munkássága már maga elég volt a szunnyadó nemzeti érökedésére. Midőn a nyugoti műveltség, tapasztalatokban gazdag férfiú kiadta a jelszót, hogy „Magyarország nem volt, hanem lesz,” mint Kossuth mondá róla: „a korszak ütere tette új-jait s megértette annak értékétét.” A cél a modern európai államok sorába emelni nemzetünket, e végett előbb gazdaggá, aztán szabaddá tenni a hazát, leszakgatni a középkori intézmények száraz leveleit, új alkotásokat hozni ezek helyére. Ennek elérése végett a nagy férfiú egymásután megjelent s a hazafiság geniusszát áthatott műveiben elő irodalmi mozgalmat támasztott, melynek eszméi nemcsak az országgyűlés termben vitetvön át, megrázták a rendi alkotmány romladozó épületét.

A százados előteleték alatt álló nemesség vesélyeknek tartá e reformokat az ősi alkotmány, a rendi állás szempontjából, de az értelmesebb, szabad-élvűbb rész áttértette ezek fontosságát, tudott lelkesülni ez eszmékért, melyek, mint Deák mondá: „hasonlítottak a sötétben gyújtott gyertyához, némely szemnek alkalmatlanok voltak ugyan, de utóbb jótékony világgosságot terjesztettek mindenfelé.”

Az 1825-iki országgyűlésen elhangzik az első szó a nemzeti előjogok átalakítására; midőn a jobbgytelkeken lakó nemesség megadóztatása egyelőre ugyan csak elvileg, de mégis kimondatott, a nemesség leg-hatalmasabb privilegiuma, adómentessége esorbült meg, melynek tarthatatlanságát Nagy Pál annyira szép beszédben kimutatta.

Az 1830-iki diéta főleg a hadsereg magyar szellemének megóvása s a nyelvkerés szempontjából vitte tovább a reformok megvalósítására irányuló törekvéseket; 1832-ben pedig megnyílik az a nagy évig tartó országgyűlés, mely a 48-iki átalakulások előkészítésében legnagyobb szerepet játszott, s mely mind a felmerült s már a szivekbe áthatott reformok tisztázásánál, mind eredményeinél fogva legfontosabb országgyűlésünk volt 1848 előtt. Az 1832–36. évben megkezdődik a harez a rendiség talajában gyökerező intézmények ellen, de bár a ragyogó tehetségek ökes szónoklatai s heves viták elkápráztatták szemeiket, az új eszmék harcossait igen erős ellentétek választják el egymástól, határozott elvek alapján álló pártokról még nem lehet szó. Ezért mondja Kölessey: „Tenger volt ez és a tengeren hajó; a hajó fulott szél, de kormány és kormányos nélkül.” De bár az országgyűlésen számos liberális törekvéseknek kellett hajó-

törést szenvedniök, a nyelv és az úrbéri kérdésben tett intézkedései által nagy erővel készíté elő a 48-as reformokat.

Az országgyűlési hírlap kiadása nem engedélyezett-
vén, Kossuth megindítja híres törvényhatósági tudósí-
tásait, az országgyűlési ifjúság dobogó szívvel hallgatja
a hazafias ellenzék, Deák, Kőlcsey, Nagy Pál, Beöthy
Odón fenkelt szónoklatait, melyek főleg a nyelvkérdés
megoldására vonatkozó s a jobbággyok örökös kötését
megállapító törvényekben vezettek szép eredményre.
Az örökvltság kérdése megbukott, daezára azon lelkes
beszédeknek, melyek magukkal ragadták a nemes
szívek érzelmeit.

„A megáradt tengernek hajbai — mondja Nagy
Pál — egy egész tartományt elboritanak s egy gyer-
mek egy árkus papirossal akarja felfogni a mindent
elnyomó elementumot. A tűznek lángjai egy roppant
várost egy szempillantásban megemésztének s egy
másik gyermek egy gyűszű vizzel siet a pusztító
égest eloltani. A közvélemény villámességével terjed
széles e világon s a magyar aristokratia egy kis
urbériális zugoeskát alkot ellene, hogy előrehaladását
meggátolja.”

S midőn a lengyel segély, a vallásügyi sérelmek
tárgyalása sem vezetett kedvező eredményre, kitört
az elkeseredés a főrendek ellen, mely hazánk törté-
netében mindannyiszor felmerült, midőn szemben állot-
tak a szabadelvű haladás követelményeivel.

Az 1832—36. országgyűlésen felmerült reformok
továbbképzése azon országgyűléseknek volt feladata,
melyek 1839—40. és 1843—44-ben tartattak. A poli-
tikai rendszer V. Ferdinánd alatt nem változott, mert
eleinte ugyanaz a szükkeblt, a nemzeti jogokkal szem-
ben feltéleny irány folyt tovább, mely az osztrák ház
százados hagyományain nyugodott.

Az országgyűlések, noha az általuk elért eredmény
nem állott arányban a nagy fáradsággal, az átalakítás
legfőbb kérdéseit felkarolják. A vallásügy megoldása,
a sajtószabadság, a magyar nyelv, zsidó-emancipációt
a jobbággyok felszabadításának kérdése körül nemesak
az országgyűlésen, de az irodalomban is megindult a
küzdelem.

1841-ben Kossuth megalapítja a „Pesti Hírlap”-ot
s ez által a demokratikus eszmék terjesztésére oly
hatalmas organumot teremtet, mely által a magyar
nemzetet egyszerre lázba hozta.

E hírlapban mint egy kohóban forrtak azon nagy-
szabású eszmék, melyek a lektünbőb jogásokat, publi-
cistákat szólították a sorompóba lépni. A tüzöslop
magasra esapott; politikai életünk hibái az átalakítás
módozatait tisztább világlátásban tüntek elő s az a modor,
mely e lap hasábjain előmlött, mind tartalmazánál, mind
alaki tökélyénél fogva a nemzet legjobb fiait meg-
nyerte az új eszméknek.

Széchenyi aggódo lelke megdöbönt; túlszárnyalva
érezte magát Kossuth által; s midőn a mérsékelt hala-
dás embere látta a rohamos és radicalis irány érvényre-
jutását, megalapítja a „Kelet népet”, mely feltartó-
tassa azon reformok túlságos gyorsítását, melyeket ő
indított meg, s melyeket nála gszinteben senki nem
óhajtott. Kossuth a politikai függetlenítés mellett a
gazdasági függetlenséget írja zászlójára. E végből
pártolja a védvamos rendszert, melynek behozatala
nélkül soha virágzó ipar nem alakúlhat; majd 1844
megalapítja a védegyeletet, hogy társadalmi úton be-
társítsa a nemzeti ipar fellendülését.

Az 1843—44 országgyűlésen súlyos sebet ejtett a rendi
alkotmányon. A nemesi javak birhatásának a nem ne-

mésekre való kiterjesztése, a nem nemesekek köz-
hivatalokra alkalmazása által a társadalom alsó né-
plemei is bevették az alkotmány sáncaiba. S a
magyar nemzet e demokratikus átalakításában is eltért
a nyugot európai államok példájától. A nemesi elő-
jogokat nem semmisítette meg, nem törölte el a Fran-
ciaország példájára egy tollvonással; de nagylelkűen
kiterjeszté azokat azon néposztályra, melynek nagy-
jelentőségét a nemzet életére lehetetlen volt figyel-
men kívül hagyni.

Az 1844 után beállott Metternich által sugalt poli-
tikai rendszer még inkább fokozta a nemzet törekvését
a szabadelvű reformok keresztülvitelére. A sajtóban,
irodalomban kezdetét veszi az a hatalmas szellemi
küzdelem, mely a reformok sorozata, keresztülvitelé-
nek módozatai felett a liberális párt tagjait szétvá-
lasztotta. A felelős miniszterium összeegyeztetése a né-
pképviselet elvével, a municipiumok jogkörének fenntar-
tása vagy megszüntetése, a rendi tábla átalakításának
szüksége, a mi az utasítási rendszer hibái miatt napról-
napra érezhetőbb volt; éles határokkal különítették
el a doctrinaereket és municipalisták a liberális és con-
servatív irány vezérferfiait, de midőn 1847-ben Deák
az elleneteket elsíntította, határozottan megállapítat-
tak azon elvek, melyek alapján a politikai és jog-
rendszer átalakítása megindítatott.

1847 november 7-én megnyílt azon országgyűlésünk,
melynek eredményei legmesszebb menő politikai új-
ításokat hoztak létre hazánk életében. A király magyar
nyelven üdvözli a rendeket, mire — mint Széchenyi
mondja — sokan sirtak lelkesedésükben. Az alsó tábla
elfogadja Kossuthnak a királyi előadásokra adandó
felirati indítványát, mely a közjogi sérelmek orvos-
lását tűzi ki első feltétel gyanánt; melyet a conser-
vativék részéről jövő hosszas küzdelem követett; majd
1848 január 3-án Kossuth elmondja nagy beszédjét,
melyben politikai képzettségének egész erejével, ékes
szólásának egész hatalmával tárja fel a kormány-
rendszer hibáit s követeli egy független nemzeti kor-
mány felállítását, mely nélkül a nemzeti haladás lehe-
tetlen marad.

E beszéd óriási hatása alatt a párisi és bécsi márc-
iusi mozgalmak hírére a közvélemény nálunk is
hatalmas erővel követelte a korszerű reformokat. A
budapesti egyetemi ifjúság, mely a szabad eszmék
felkarolásában, a nemzeti függetlenség kivívásában
mindig együtt érzett a haza nagy fiaival, megindítja
azt a lelkes mozgalmat, mely a reformok ügyét egy-
szerre a megoldás stádiumába juttatta. A honfiszv
megtelt idealis lelkesedéssel, a lelkeket felvillanyozta
a szabadság hatalmas szikrája. A magyar nemzet
lánglelkű költője elszavalja a „Talpra magyar”-t, az
ország szívében végighangzik a lelkesedés szózatja:

„Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.”

A nemzet dalnokai és politikai eszmék iránt fogékony
ifjúsága Jókai Mór, Vasvári Pál, Degré Alajos, Irányi
Dániel hirdetik a szebb jövő feltámadását, a magyar
szabadság hajnalhasadásának magasztos ünnepein.
A szabadság, egyenlőség és testvériség nevében for-
mulátzatik a 12 pont; megszületik a szabad sajtó
első terméke, a szabad eszmékért elítelt Tánácsos
bílncei lepattannak; Pest városának közgyűlése el-
fogadja a 12 pontot; küldöttség megy Bécsbe, melyet
az osztrák főváros óriási lelkesedése támogat nagy
céljainak elérésében.

Az öröm és lelkesedés perczében a nép ajkán is
felhangzik a dal:

A legelső szabad tavasz virágik.
A magyar föld legelőször most ázik.
Szabad ország, szabad ember őh mi szép
Mint a magyar, féltlenül nincs oly nép.

Az ige nem sokára tetést öltött. A király 1848. március 17-én kelt leiratában teljesíti a nemzet kívánalmait, megbizta István nádort, hogy alkalmas minisztereket jelöljön; április 7-én kinevezetetik az első felelős független miniszterium, mely a haza legnagyobb fiait foglalta magában.

Igy vívta ki a magyar nemzet egy csepp vérontás nélkül, csupán hatalmas akaraterejével, elszántságával, lelkesültével azon magasztos elveket, melyek a középkor bilincseiből való felszabaduláshoz s a jogállam alapjainak létesítéséhez vezettek. Valóban igazza van a közmondásnak: incidit in puncto, quod non speratur in anno. Egy pillanat, rövid 3 hét alatt az országgyűlés megalkotta a 48-iki törvényeket, melyek által a kiváltságok leptantak; felépítettett a modern Magyarország, a régi diacsterialis kormányhatóság helyébe a felelős miniszterium, a rendi alkotmány helyébe a népképviselőt lépett; az ősiség eltöröltetett, a jobbágyság felszabadítottak, a közteherviselés, a vallás és sajtószabadság magasztos elvei törvényileg lettek formálva.

E törvények képezik modern államéletünk legfőbb biztosítékait, parlament rendszerünk alapjait; a magyar nemzet legrágább kincsei, önállóságának, szabadságának legfőbb virágai ezek, visszatükrözik a kor lánglelkű gondolkodóinak azon igazán liberalis felfogását, hogy „a szabadság, mint Deák mondja, másokkal megosztva nem fog, sőt annál biztosabban áll, minél többen lehetnek részesei.”

A nemzet legelőbb vágya annyi küzdelem után édes valósággá lön; a politikai élet átalakítása reményvel, bizalommal tölti el még azok szívét is, kik még nem régen a reformok sikerében kételkedtek.

Oh, miért, hogy annyi reménynek kellett egyelőre megsemmisülnie!

A mit a szerelem és szabadság lánglelkű költője már jóelőre megsejtett, megálmodott; a mi a legnagyobb magyar borongó lelkét annyi aggodalommal, oly fájdalommal töltötte el, rövid idő, néhány hónap után, csakugyan valósággá lön. A nemzetiségeknek már évtizedek óta különállásra irányuló törekvései, a horvátoknak és szerbeknek a magyar nemzet fenntartása ellen megkezdett utva támadásai, a bécsi udvarnak ezekkel szemben mutatkozó erélytelensége, sőt a magyar haza eme ellenségeivel való összekötése, Jellasiék horvát bán nyílt pártütése, majd a hadsereg vezérévé történt kinevezetése, a 48. törvényekben biztosított jog- és hatalomkörnek esorbításra az elégedetlenség tízét oly magasra szították, hogy azt békés úton elintézni nem lehetett többé. Kossuth 1848 július 11-én elmondja szívéből és lelkéből fakadó nagy beszédét, melyet 200.000 ember és 42 millió hadi költség megszavazása követett. A nemzet formulázta a törvényes alaphoz való ragaszkodását, de önállósága, alkotmányja, joga tekintetében nem hajlandó engedelményeket tenni. S midőn az osztrák politika megakadályoz minden törekvést a nemzet jogának orvoslására, midőn Jellasiék szeptember 11-én átlépi hazánk határát, midőn, mint Kossuth mondá: „a királyság iránti hit és pietas az utolsó két hónap irtózatossá tapasztalásai által a leghívebb ember kebelében is megapattantott”, a királyához híj, de szabadságáért, jogaiért élni-halni kész nemzet kimondta a végzetes jelszót, a népek ultima ratióját.

Felnyílik előttünk az a mozgalmas kor, mely valóban egy darabja a világtörténelemnek; a magyar nemzet legnagyobb epopáciája. Az ország rónait és halmaít a kiöntött homfivér pirosra festette, a Kárpáttól az Adriáig végighangzott a csatakiáltás: fegyverre, a ki magyar! Szent lelkesedéssel szállta meg a szíveket, a hazafiság lángoló érzete villanyos erővel ráta meg az emberek idegeit. A kiket azelőtt elválasztottak a társadalmi élet ridg korlátait, hivatásuk, foglalkozásuk szívében és lélekbén összeferornak most, mert veszélyben legrágább kincsünk: hazánk, szabadságunk.

A fegyvernek zabája az ágyúk morajába belejártszi a költő szent ihletől áthatott szózata, szívét, lelkét önti a dalba; majd leteszi a lantot s maga is fegyvert fog, óh, mert:

„Az égen is harag,
A földön is harag,
Kifolyt piros vér és
Piros napugarak.
A lemenő nap oly
Vad bíborban ragyog,
Előre katonák!
Előre magyarok!”

A tudós megválnék könyveitől, üresen marad a családi tűzhely, az apa elhagyja gyermekeit, a férj nejét, az ifjú jegyesét, mert: „Itt az idő, most vagy soha!”

A szükség megteremté az embereket, meghozta az anyagi eszközöket. Drága kincsek, családi ereklyék tételnek le a haza oltárára. Kossuth hatalmas szónok-lataira fegyverbe száll az alföld népe, 12 ezer ember indul a szorongatott főváros védelmére. A kik azelőtt békés foglalkozásukban ismeretlenek voltak a csaták zajával, pillanatok alatt valódi hőskökké, „névtelen főlstenökké” lesznek, mert mindent megteremt a hazafiú szent lelkesedés. A külföldön barcoló katonáink visszaszöknek a távolból, előjönnek a Würtemberg hárszárk életüket, véruket áldozzák értünk azon nemzet nagy fiait, melytől mi a segítségét csak néhány évvel ezelőtt köszívvel megtagadtuk.

Még a társadalom gonosztevéi is kijönnek rejtekeikből, hogy megszabaduljanak lelkiismeretük mardosó kínjaitól s véruket adják a hazának, mely ellen annyit vétettek.

A magyar vitéség, igazi glorificatója, hihetetlen esodák világa ez. A honvéd nem pusztja név már, de valóban félisteni alakká vált, a nagysarlói, isaszeghi, branyiszki, budai, piskii csatákban, hol Görgey, Bem, Klapka, Dembinszky, Percel, Damjanics s annyi vitéz tábornokaink aratták a harci babérokat, annyi hősiess elszántsággal, annyi akaraterejvel, oly lelkesültséggel találkozunk, minő csak egy elnyomott nemzet szívében fakadhatott.

Oh dicső alakjai s sokat szenvedett magyar hazának, kiapadhatlan forrásai az égő honszerelemnek, legyetek áldva haló poraitokban; ti pedig, kik itt vagytok közöttünk, hogy ragyogó életetekkel egy darab történelmet képviselve hirdessétek a magyar nemzet e korszakának magasztos idealismusát előttünk a gyenge utódok előtt, kik szívveretekkel véd-tétek a hazát, legyetek, óh legyetek megáldva egy hosszú élet tartós boldogságával!

Az 1849. augusztus 13-án beállt világoosi katasztrófa, melyben 60 ezer ember tette le a fegyvert, utolsó jelenete a magyar nemzet nagy tragédiájának. Okait, előzményeit kihátását hiba volna ma még politikai vagy történelmi szempontból vizsgálni meg. Alta sőtét éj borult a hazára. A siri esndet csak a haldozóknak utolsó sóhaja zavarja meg; bánat, lemondás kétségbeesés ver gyökeret a szívekben, az ország szomorú képet nyújt, mint vihar után a letarolt me-

zóság. Haynau megkezdi kegyetlen boszúját. Aradon, a magyar a nemzet Golgotháján legnagyobb büszkéséink halmak meg hősi halállal. A kiket nem sikerült közrekeríteni a hatalomnak, elhagyják, a hazát, elmenekül a nemzeti szabadsággal legnagyobb hőse is „kifejezhetetlen érelemviharral lelkeben leborult hazája földjére, hogy zokogva reá nyomja a fiúi szeretet búcsúcsókját, s aztán ne is láthassa többé.

Idegen hatalom bilincsei nehezettek reánk, idegen kormányrendszer jog és politika vak eszközeivé lettünk, a szívünkben fakadó érzelmeket még ajkunkon sem volt szabad venni többé.

A költő méltán énekel a tavasszal megjelent madárnak:

„Csak vissza, vissza; dől szigetie vár
Te boldogabb vagy, mint mi jó madár,
Neked két hazát adott végzetted,
Nekünk csak egy volt, az is elveszett.”

Elveszett, de újra feltámadt. Bebizonyult, hogy az erő nem illett diadalt a jog felett; a szabad eszmének, az igazságon, megtört a fegyver hatalma. „A magyar nemzet éltrevalóságának, óriási revalitója 1848. és 49-ben” — mint Kossuth írja — annyit mindenestre eredményezett, hogy úgy a hatalmak politikájában, mint a népek érzelmében, nemzetünk még bukásában is azon önzelő, életerős tényezők közé lép sorolva, melyekkel az európai történelem fejleményeinél számolni lehet, számolni kell.”

1850. óta Bach ausztriai katonai kormányzata az államnak nemcsak jogi, de területi integritását is megsemmisítette. A *divide et impera* elv alapján megakadályozni, hogy a magyar állam még valaha több legyen földirati fogalomnál, a német nyelv hivatalossá tétele által megölni a kultúrát, a nemzeti eszme eme legfontosabb eszközeit, bevonni a nemzetet a Reichsrathba, még egyházaikat is összeolvasztani az ausztriai egyházakkal, ezek voltak a ezélok, melyet az absolutismus kitzított.

De a történeti alapnak, egy csaknem ezer éves nemzetnek ily pillanatnyilag történő megsemmisülése még sem volt keresztülvihető. A terrorismusra alapított abszolút uralom mely jogi alapok hiányával épült, csak szolgalelkek felett válhatik állandóvá; a magyar nemzet ezer éves történetéből pedig semmi nem hielt annyira fényugárt, mint a szabadságszeretete.

A nemzet az abszolút uralom tényeit soha törvényesnek nem tekintette, tiltakozott úgy az 1856 concordatumnak, mint a protestáns paténs ellen, a történeti jogokhoz való ragaszkodás épen most lépett előtérbe, midőn a 48 törvényhozás demokratikus és jótékony elvei napról-napra érezhetőbbek valának.

De a külpolitikai viszonyok átalakításág rendszerváltozásra gondolni sem lehetett. A nemzet éri ez állapot tarthatatlanságát, előtérbe lép azon követelmény, hogy oly állapot kell teremteni, melyen a magyar nemzet alkotmányos jogai a dynastia jól felfogott érdekeivel legyenek összegyeztethetők. De ki fogja ezen óriási feladatot megvalósítani, ki fogja azon erős közjogi ellentéteket elsimítani, melyek 1848 óta oly megre választóvonalat vontak köztünk és Ausztria között!

Az idő mindent meghozott. Az ifjú uralkodó 1857-ben beutazván hazánkat, a magyar nemzet oly igazi loyaltással találkozott, hogy lehetetlen volt fel nem ismerie azt a hatalmas erőforrást, mely trónja számára azonnal megnyíl, mihiely a törvények teljes ép-ségükben visszaállítottak. E mellett a külpolitikai viszonyok kedvezőtlen fordulatot vettek Ausztriára nézve. A *magentai*, majd a *solferinói* érzékeny vesz-

teségek folytán megtört Ausztria hegemoniája olasz birtokai felett s a magyar emigráció is megteszi a kísérletet francia és olasz segítséggel kivívni a nemzet függetlenségét.

1860-ban megtörténik az első lépés a népek helyzetének javítására; kiadták az októberi diploma, majd 61-ben a februári patens, mely némi közlekedést mutat az alkotmányos állapot felé, de a menyinyben Magyarországnak a több örökös tartományok módjára a Reichsrathban való képviselhetését rendeli el, természetes, hogy e feltétel mellett nem vezethetett eredményre.

Az 1861-ben összehívott országgyűlés elfogadta Deák felirati javaslatát, melyben a nagy államférfiu egész genialitásával szólal meg a történelmi jogok és nemzeti alkotmány visszaállítása mellett. Ha Szechenyi méltán tartjuk anyagi és szellemi átalakításunk legfőbb bajnokának, Kossuthot a nemzeti szabadság leg-lánglelkűbb és következetesebb képviselőjének, nem kisebb érdem fűződik a haza bölcsének szent emlékéhez, ki védte jogainkat abban e válságos időben, midőn a politikai rendszer mindent inkább lehetővé tett, mint Magyarország önállóságának elismerését. A nagy férfiu erővel, lelki elszántásával szemben nem vezethetett eredménye azon jogvesztési elmélet sem, mely Luskandl művében lett formulázva, melyet 6 oly fényes eredménnyel cáfolt meg és utasított vissza. De bár az 1865-iki országgyűléssel a provisoriumnak vége lép, a közebejött külpolitikai fordulatok a kiegyezés keresztül vitelt újra meghusították. Midőn azonban az 1866. kőmigrázi utközvet után Ausztria végleg elvesztő hegemoniáját német birtokai felett; lázas erővel indultak meg a kiegyezési tárgyalások s 1867 kinevezetett az Andrássy miniszterium, az országgyűlés pedig elfogadta a Deák által létesített mai közjogi alapot, melynek alapelve a jogfolytonosság a *pragmatica sanatio* és a 48-iki törvények alapján lényege a dualismus, a paritas.

Hosszú évtizedeken át tartó küzdelem után tehát a nemzet visszanyerte alkotmányát, helyre állt a király és nemzet közötti bizalom, melyről a kiegyezés örök emlékeztető létesítője mondta a 32. országgyűlésen, hogy az „*emberi kebelnek leggyöngédebb virága, igazság és nyíltszívűség hozzák azt létre, de csak az idő fejleszheti ki.*” Valóban a magyar nemzet ösztönese találkozott lovagias uralkodójának nyíltszívűségével, s az 1867 koronázás a nemzet és a dynasztia közötti ösztinte kiengesztelésének szívbeli fakadó és magasztos ünnepe óta a királlyal összeforrt nemzetet beara-nyozta a jólétnak és boldogságnak éltető napsugára.

Legyen óh legyen áldott a kéz, mely ezt lehetővé tette, legyen áldott a népe vágját ártó, boldogsága felett atyailag örökös bölcs király, a magyarok királya!

* * *

Főbb vonásaiban áttekintettük hazánk viszontagságait, eseményekben gazdag történetét egy hosszú ezredév alatt. Megvilágítottuk állami szervezkedésünk mozzanatait, az új életérdekeiket, melyek koronkint felmerülve államéletünk alapjait egyben másban átalakították a magyarság ezéjait, eszményeit haladását; méltán vehetjük fel tehát a kérdést, minő okok és tényezők voltak fenntartói nemzetünknek egy ezredév en át, mi a magyarság hivatása, remélhetjük e a fenntartó tényezők alapján a magyar faj hegemoniájának biztosítását, államéletünk kiépítését a jövő ezredév küszöbén.

Az okok között első helyen a magyarságnak már említett erős történelmi érzékét, államélete alapjához való ragaszkodását, alkotásaiban fejlődésében konstantháló következetességét kell kiemelnünk. A történelem, mely általában világító szövetnek, forrása a honszerlelem fenséges érzelmének, hazánkban oly szilárd alapról tesz tanúbizonyságot, melyet a nemzet létének egyetlen percében sem tudott megtagadni. Az erős történelmi érzék a magyar nemzet aristokratikus és conservatív felfogásában jutott legnagyobb mértékben kifejezésre, nemességünk mindig híven, kitartóan ragaszkodott azon intézményekhez, melyeket az ősek bölcsesége megalkotott; államformáját egy ezredévtől nem változtatta. Avagy nem ugyanaz a korlátolt s a nemzet részvételét biztosító monarchia, melyet Szent István megállapított, képezi e ma is államéletünk legfontosabb biztosítékát? A nemesség védte az ősi törvényeket, a Corpus jurisban foglalt elveknek egyetlen betűjét sem engedte érinteni; a mit eléggé bizonyít az a körülmény, hogy midőn Kollár Adam Ferencz, Mária Terézia alatt, rópiratában a „Corpus juris” új kiadását hozta javaslatba, rópiratát elégették.

Államéletünk tehát nem volt oly rohamos átalakításoknak, oly rázkódásoknak kitéve, mint a franciáké, kik egy-egy végzetes pillanatban szakítottak egész múltjukkal, eldobták államformájukat és vallásukat; megsemmisítették összes intézményeiket, kikről ép ez okból mondá Göthe, hogy „van értelmük és szellemük, de nincs alapjuk és kegyeletük.”

Egy másik tényező a magyarság erősen kidomborodó politikai és jogérzékében kerendő. A magyar nemzet mindig élénk érdeklődést tanúsított a közérdek, hatalmas tevékenységet fejtett ki a közdolgok intézése körül; a nemzet, a haza érdeke uralta egész valóját, a vérszerződéstől kezdve a mai napig fennálló politikai jogok rendszerre tette lehetővé az alkotmányos élet fennmaradását akkor is, midőn nyugoton az absolutismus rendszerre az államot az uralkodó személyével tekinté egyértelműnek.

Ki tagadhatná, hogy politikus és jogász nép voltunk és vagyunk ma is. Az ősek jogintézményei hatalmas jogérzetről tesznek tanúbizonyságot; a régi korban a tétel törvényhozás csekély szerepe mellett is, a szó-lásjogi intézkedésekben a nemzet mindig eltalálta a helyes, az igaz jogot, melyet még nyelvünk is annak lényegével, az igazság fogalmával hozott kapcsolatba. Az igazság szeretete, őszinte kimondása, valószínűsítése sajátos, letörölthetetlen jellege maradt a magyarnak, a mit szívében érezve, lelkében átgondolva, helyesnek és igaznak tartott, titkolni soha nem szeretné s az egyenesség kifejezést nyert a magyar nemzet szokásaiiban, lovagias jellemében, mely még bőszejában, harczaiban is nyílt és határozott, megvétel a eselt és ravaszsgót; e lovagiaság adta meg a nemzet fiainak fennléti gondolkodását, jellem-épségét, ezért mondta a lovagiaságról annak egyik kiváló képviselője, ki szívünkhoz is így közel állott, báró Vay Miklós: „hogy a lovagias érzület valódi és nemes értelmében fenntartunk, minél inkább kifejezestennünk mindnyájunknak kötelessége.”

A magyar nemzet erős jogérzéken sajátos nemzeti jog kifejlődéséhez vezetett. Míg nyugoton a nemzeti jog a legtöbb államban háttérbe szorult a római és egyházi jog nagy mérvű behatása alatt, nálunk a nemzet életviszonyaihoz simuló, a népet talajában gyökerező nemzeti jog erősen ellenállt az idegen jogok behatásának, a mit eléggé bizonyít az a körülmény,

hogy midőn Mátyás a humanismus behatása alatt kísérleteket tett a római jog behozatalára, a nemzet legnagyobb ellenállással találkozott.

De hatalmas tényezője volt a magyar állam fennmaradásának a nemzetet, főleg az utóbbi időben jellemző haladási vágy; a törekvés, hogy intézményeit javítsa, alkotásaiban a nyugoti népek által elért magas színvonalat közelítse meg s ha szerencsétlen külpolitikai viszonyaink, háborúink miatt sokáig nem fordíthatunk is elég erőt a civilizatio kifejlésztésére, de Szt. Istvánról kezdve mai uralkodónkig, királyaink úgy mint nemzetünk soha nem vonták ki magokat a nyugoti népek eszméiramlatának hatása alól s érdeklődésüket, idealismusukat, törekvésüket a szép, igaz, jó eszmék megvalósítására mind e mai napig megtartották.

„A magyarokban — mint a francziák szellemes írónője Madame Adam mondja — minden kérdés őszinte igazságot kell, — a nép megveti az absztraktokat, nagyon erősek még benne a természetes impulsiók.”

Ki ne látná, hogy ez a tulajdonság az erő és frissesség jele, azon természetes heroismus kifolyása, melyet őseitől egy ezer évvel ezelőtt magukkal hoztak Ázsiából, s melyet a nyugoti formákban mozgó nemzet mai napig igyekezett megőrizni.

Egy további tényező hatalmas faji jellegünkben keresendő, mely lényegesen eltérő a nyugot bármely népének faji tulajdonságaitól. A nemzet mindig arra törekedett, hogy a fajt conserválja; igazuk van azoknak, kik a magyar történelem egységét a faji fenntartására viszik vissza. Ez okozta, hogy a nemzet nem lévén erőszakos, kiméletlen idegen beköltözött elemekkel szemben; így az assimilatio műve nehezen haladt s ma is igen messze áll a befejezés stadiumától.

De e hatalmas faji erőből foly az eleterős duzzadó nemzeti szellem, mint a nemzet sajátos egyéniségének minden intézményeiben való nyilvánulása. Ez adja meg nemzetünk erejét; mert rea nyoma egyénisége bélyegét minden alkotására, nyelvére, jogára, kulturájára, politikájára, művészetére. A nemzet egyszerű fiának természet eszjárásában, józan ítéletességében, mely érzelemtől áthatott borongó költészetünkben, rythmicus népdalainkban, egyszerű szokásainkban, egy szabadságát szerető nép eredeti individualitása nyilatkozik meg, mely előtt ellenségeink is kénytelenek tisztelettel meghajolni.

E tulajdonságokat kiegészíti a vitézség, a hon iránti hűség és az a mély honszerlelem, melyet a nemzet történelmének annyi magasztos jelenetei tesznek fényes tanúbizonyságot. Kiegészíti az a hatalmas erkölcsi alap, mely a nemzet családias jellegében, házi erényeiben, hűségében, az adott szó szentségében nyilvánul, melynek megszegését talán egyetlen nép nem tekintí súlyosabb bűnnek, mint a magyar. Kétségtelen, hogy e tényezők azok, melyek hazánkat a külfölddel is megszerettették; ezek alapján mondja lelkesedéssel De Gerando: „mi lett volna a világból, ha ez a virágzó ország erejét megörzít, ha a helyett, hogy egy szomszéd állam süllypontjaitól szögölt volna nemzeti királyi alatt öndillában intézte volna élete útjait.”

E tényezők biztosították nemzetünk fennmaradását egy ezredévtől; ezekből vonhatjuk le azt a tanúságot, hogy reményből, bizalommal nézhetünk elé a jövő küzdelmeinek, ezekből vonhatjuk le a következtetést, hogy a magyar nemzetnek nemes célja, magasztos hivatása van.

Bizonyítják ezt egy ezer éves mult dicső emlékei; bizonyítja az a világtörténelmi missió, melyet századok

viszontagságai alatt oly fényesen teljesítettünk s melyek teljesítése reánk továbbra is. Az, hogy itt egy nemzeti alapokon épült nemzeti szellemtől áthatott virágzó és hatalmas magyar állam legyen, mely a szlavismus rohamosan terjedő áramlatával szemben tovább is védbástyaül szolgáljon, nem a magyar nemzet érdeke csupán, de elsőrangú európai politikai kérdés, melytől az összes államok fennállása, jóléte és virágzása van függővé téve. A magyar nemzet eme magasztos ünnepén velünk lehet, velünk kell éreznie a művelt nyugot minden nemzetének, de velünk kell éreznie első sorban testvér-államunknak, Ausztriának, melynek sorsa a mi fennmaradásunkkal van összenőve, mert helyesen mondá Deák Ferencz: *hogy „a mely órában a magyar megszűnik nemzet és pedig erős magyar nemzet lenni, azon órában halálos sebet kap. Ausztria független fennállhatása, mert egy nap mindkettőt romba dönti, una dies utriusque ducet ruinam.”*

De hogy e magasztos hivatást betölthessük, ki kell tűzni a magyarság eszélját és eszményét, egy szívvel, egy lélekkel törekedni a közös cél megvalósítására. E cél nem lehet más, mint a *nemzeti állam* tovább fejlesztése, majd teljes *kiepítése*. Ha igaz, hogy az érzelmek szülik a gondolatokat, a gondolat a eszelekvényeket, akkor a nemzet minden polgárának először érzelemben kell összeforrnia; meg kell teremtenünk a

nemzeti állam legfontosabb postulatumait, a kulturális, majd a nyelvi egységet, ez pedig csak úgy lehet, ha lesznek magyar szellemtől áthatott, hatalmas, igazi városaink, melyek minél nagyobb erővel terjesztik majd a magyar művelődés fényének jótékony sugarait. A magyar faj erős propagatív ereje utóbbi években történt szaporodása méltán jogosít a reményre, hogy a célt el fogjuk érni egykor. Vágyaink teljesülnek; édes valósággá lesz, a mit a költő kíván, hogy „e hazában minden ember legyen ember és magyar.”

A nemzet kitartása, annyi veszélyvel szembeszállott akaratereje, lelkesedése megtermi gyümölcsét, meghozza majd a boldog jövőt. Míg nem hal ki lelkünkben a gondolat, míg szívünkben a honszerelm szent tüze fog lobogni, a nemzetnek nem szabad, nem lehet elvesznie.

„Nem veszhet el, míg az ezüst Dunának Nagy tükörén egy bonfiszem pihen S magyar lakik a parton s a hazának, Csak egy romlatlan gyermeke leszen.”

Élned és virágoznod kell szeretett nemzetünk!
Élni fogsz, míg szívünk érzelmei ajkainkra hozzák az őszinte szavakat:
Éljen a haza, éljen a király!

II. RÁKÓCZI FERENC
MECSÉES VÁROSI
KÖNYVTÁR
MISKOLC

A honszerelem ünnepén.

Borúljatok ma arca, térdre mind,
Kiket magyarnak ismer a világ;
S mi égi fényt honunk egére hint,
Szívünkben gyúljon honszerelmi láng.

Ne legyen oltár, templom egy se most,
Hová imára szerte oszlanánk!
Egy oltárt ismerjünk, egy templomot:
Szent földedet, óh drága, szép hazánk!

Kit hol talál a lángra lobbanás,
Ott üsse földbe szent zászlaját!
Csak az a hely oltár és semmi más,
Hol szívünket szent érzés járja át.

A hon szerelme helyhez kötve nincs;
Templom, vallás egyik se fogja be!
És mégis ott van mindenütt e kincs,
S ki nem bírja, nincs annak honja se!

Egy ezredév lélekarangja szól:
Ne válogassátok a templomot,
De nézzétek az ősök sírjairól
Fellángoló örök tüzoszlopot!

Egyik végével égre felvezet,
Máskkal a sirok mélyére nyúl;
S ha egyszer az égben felgerjedett,
Tüzétől a holt szív is lángra gyúl.

E szent érzés hevítse kebleink;
Ebből fakadjon esdeklő imánk:
Virúlvá állj új ezredévekig,
S légy istenüinktől áldva szép hazánk!

Ij, Szilva István.

Ifj. Hönig Frigyes

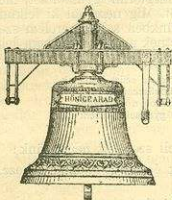
gőrzemre berendezett

harang- és ércöntődéje

Aradon, Rákóczy utca 11-28. szám, saját ház.

Alapított 1840.

1890-ben a legnagyobb állami öremmel kitüntetve.

Ajánlja több évi jótállás és kedvező fizetési feltételek mellett a hangoknak előre való meghatározásával szabadalmazott saját találmányú **ACELBRONZBÓL** készült harangjait, melyeknek előnye az, hogy kellemesebb, tartósabb zengésű és erősebb hangjuk van akként, hogy egy 210 klg. acélbronz-harang hangja

egy más — 280 klg. súlyú harang hangjával felér.

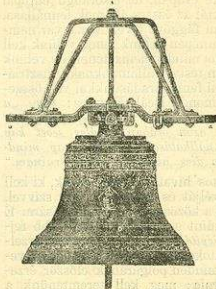
Továbbá ajánlja a legszilárdabb szerkezetű, forgatható vaskoronát, melyeknek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, igen könnyen ledíthatók és a tornyot nem raskódtatják. Vastól készült tűzmentes harang-állványait, valamint régi harangoknak forgatható vaskoronára való átserelését vagy acélbronz-harangokkal való becserezését.

Költségvetések és képes árlapok ingyen és díjmentesen küldetnek.

3-10

Az ország legrégebb harangöntődéje

Kis-Gejőczben (u. p. Császlócz, Ungmegeye).

Alant írott bátorodom a nagytszt. lelkész urak beces tudomására hozni hogy öntődémben minden nagyságú s hangú harangok készítését elvállalom, a kivánt hangnem szerint forgatható fa- vagy vaskoronával, a legjutányosabb ár és fizetési feltételek mellett.

Jót állok a legszébb legerősebb hang-képességért, tartósságért, sőt még a szállításnál történhető kárakért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődé, mely már több mint egy század óta közmegelegedésre számtalan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben is ki fogja érdemelni a nagy. lelkész urak beces partfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,
harangöntő és földbírtokos.

12-12

Nagytszteleetű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon beces megrendeléseknek eleget tehessenek, melyekkel a t. közönség eddig megtsztele,

harang-öntődémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hangcsoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vaskoronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség beces partfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmegeye), u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

10-12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az a.-zempléni egyházm. ezredéves emléklapja.” *Komjáthy G.* — „Az ev. ref. konvent feliratahoz.” *iff. Szilcsa István.* — „A missiói lelkészre vonatkozó utasítás 5-ik pontja a gyakorlatban.” *Sütő Károly.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Hézsér Endre.” *E.* — „A Magyar Prot. Irod. Társaság közgyűlése.” *Zodányi Jenő.* — „Az ezredéves ünnepélyek Sárospatakon.” — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.”

Az alsó-zempléni egyházmegye ezredéves emléklapja.

Az ápril 14—15. napjain Sárospatakon tartott közgyűlés jegyző-könyvéből.

„A szél a merre akar fúni, fú és nem tudjuk, honnan jön és hová megyen . . . így van az a ki lélektől ihletettik.”

A szentírásban kifejezett eme szép és megdönt-hetetlen igazság elbűvölő hatása alatt állottunk mindnyájan abban a percben, midőn a napirend megkezdése előtt indítványoztatott, hogy midőn edes magyar hazánk ezredéves fennállásának ünnepét üli, nyitassák jegyző-könyvünkben egy lap, melyen a keblünket eltöltő érzelmeknek kifejezést adván, azokról a késő nemzedék előtt is bizonyosságot tegyünk.

Egyházmegyei közgyűlésünk alázatos szívvél ad hálát az isteni gondviselésnek azon határtalan kegyelméért, hogy egy ezredévnék szinte az emberi képzeletet meghaladó végtelen folyamán, — mely világra szóló, hatalmas birodalmakat, népeket, nemzeteket temetett magasra csapkodó hullámai alá, — a mi drága hazánkat úgy megtöltalmazta, hogy Árpád ivadéka, bár sokszor megtörve, számban is megfogható, de isteni segedelem mellett ősi erényei által oda emeltetett, hogy ma, mint Európa legműveltebb népei által testvérül fogadott, független, szabad magyar nemzet éi e hazában!

Buzzó hálával eltelve borúl le az isteni gondviselés előtt azért is, hogy protestáns egyházunkat, melynek bölcsőjét egyházmegyénk keretén belül is ringatták egykoron — bár könyvel és vérel bőven áztatott útakon — odáig vezette, hogy ma már szentesített törvények oltalma alatt élvezzi a vallás és lelkiismeret szabadságát s örendelkezési joga fennáll sérteletlenül!

Nem dicsékvéssel, de jogos büszkeséggel gondolunk vissza e napon negyedik századot meghaladó multjára a magyar prot. egyháznak, mint a mely a haza felvirágztatása, szabadsága megoltalmazásának és vissza-szerzésének dicsőséges munkájából kivette bőven osztályrészt.

Igen, mert prot egyházunk a saját élete fenmaradásáért vívott véres harcaival egyszersmind a haza szabadságát oltalmazta! Zengzetes szép anyanyelvünknek

egyházunk veteménys kertjei: az iskolák voltak leghe-
vebb dajkái s a mi templomaink szolgálatk nemcsak az
fűdözött honnyelv menedékhelyeül, hanem a haza alkot-
mányának védbástyaül is.

Igaz, hogy ünnepi örömrünk közé bizonyos keserű-
ség ezerte is vegyül azon gondolatnál, hogy Magyar-
ország, a mely mióta alkotmányos jogaiba visszahelyez-
tetett, úgy szellemi, mint anyagi téren óriási léptekkel
haladt előre, századok mulasztásait pótolva ki pár évtized
alatt; a mely intézményeit, minden téren, a kor igényeinek
megfelelő magas színvonalra emelte fel áldozatok
árán; — ezen üdvös tevékenysége közben egyedül a prot.
egyházról felejtkezett meg, mint mostoha gyermekről
akkor, midőn az előítéleteken felülemelkedett s az igaz-
ság lelkétől áthatott 1848-iki országgyűlésnek egyházunk
is iskolánk ügyéire vonatkozó szentesített törvényeit
életbeléptetni meg sem kísérlette; a felekezetek közötti
egyenlőség és viszonyosság elvét írott malasz gyanánt,
papirosan hagyta, közönyösen nézve, hogy hveinek az egy-
házi és iskolai terhek alatt mint roskadnak össze; lelké-
szaink, tanítóink legnagyobb része miként eszi könyhul-
latással az inség keserű kenyerét.

De mégis! mintha az ezredik évforduló egy jobb
jóvó derengő hajnalát jelezné!

Ezen örökre emlékezetes ezredik évvel léptettük
életbe ugyanis, még pedig saját erőnkkel az országos
lelkész özevgy-árva gyámintézetet, a mely lehetővé teszi
lelkészainknek, hogy küzdelmek és nélkülözések között
eltöltött életük alkonyán legalább nyugodtan hajthassák
le a fejüket a halál álmára, abban a gondolatban, hogy
özevgyeik, árvaik nem lesznek földönfutókká, oda do-
batva a nyomor martalékául, mint idáig voltak. És a
nemzet érdemes napszamosai, néptanítóink is kezdenek
lassankint kiemelkedni inséggel határos s állásuk méltó-
ságát lealázó helyzetükből azon bölcs intézkedés köve-
teztében, mely szíriest csakely fizesetűk állami segély-
lyel 400 frtra kiegészítetű.

Vajha kormányzóink bölcsesége ne állapodnék meg e
kezdő lépésnél, hanem haladna előre bátran a megjelölt
irányban egészen odáig, míg az 1848 XX. t-cikknek
minden kiváltást megszüntető s e hazának bármely
felekezethez tartozó alul gyenelő elbánásban részesítő,
magasatos elvei megváltoztatnának!

Azonban ki tudja a jövőt? Sorsunk fordulhat jobbra
vagy rosszabba. Minden megtörténhet, csak az nem,

Lapunk jelen számához egynegyed iv melléklet van csatolva.

hogy a magyar református egyház hívei megszűnjének szeretni e hazát; csak az nem, hogy mi, vagy utódaink hiányozzanak valaha azok sorából, a kik önként áldoztak fel életüket a koronás királyért és honért! Mi bennünk szent meggyőződésé vált a költő mondata: „A nagy világon e kívül nincsen számunkra hely, áldjon nagy verjen sors keze, itt élünk, halunk kell!”

Jelszavunk mindig ugyanaz: Isten, hazánk, király; egyenlőség, testvériség, szabadság!

Isten óvja, Isten védje a királyt s hazánkat!

Komjáthy G.

Az ev. ref. konvent felíratához.

A tizenkettedik érában vagy talán már a tizenharmadikban, nem ugyan Hunyad alatt, de üldögelek én is egy kis házban, a minőre jó Tompa Mihály bátyáink hajdan zsindelet akart énekelni; s mint gyümölcs a fát, lehajtja árva fejem' nehéz gondja, gondolatja: mi lesz ebből?

Kezemben e lapok 18. száma; gyűrűm, göngyölöm, szorongatom, csak épen, hogy meg nem tépem s akkor jut eszembe, hogy nini, mi balga dolgot művelek, mikor, lám, a papiros, a melyről olvasok, a festék, a melyely nyomva van, egyaránt ártatlanok és semmi részük abban, hogy az én szívem most nagy bűnnek ercedten emészt magát.

És mégis keservek! A könyvem hullana, ha magamtól nem restelleném; de hát a szegénynek e világon még tán sirni sem szabad vagy legalább is nem illik, mert tiltja a . . . hogy is írjam csak? a pudor falsus, az álzsemérem.

Oka pedig annak is, hogy búsulok, annak is, hogy nem búsulok: Az ev. ref. konvent felírata a lelkészek fizetése tárgyában.

De nem az fáj nekem, hogy ez a felírat megszületett, hanem az, hogy csakán született. Apja, anyja, ha úgy látna, ha úgy nézné, mint mi, megvevett kaplán mesteremberek, bizony megessék a szíve rajta s talán újra szólné s így keresztené meg: Az ev. ref. konvent felírata a lelkészek és segédlelkészek fizetése tárgyában. Nem jobban hangzik ez a bővített elnevezés?

Igen. Főtisztelendő és Méltóságos konvent! ezt mind el kellett volna mondani, míg a gyermek fejére ömlék a keresztvíz; akkor hallatszott volna a szózat: „ez az én szerelmem fiam! stb. De így, a mint esett és megessét, mi, kaplánok, bizony nem tudunk, nem vagyunk képesek zavartalan örömmel üdvözölni az új szülöttet; mert elvégre is csak van abban valami, mikor a konvent hallgatóság bizonyoságot tett arról, hogy az 50, mondó orecpiralással, ötven frt az ev. ref. segédlelkészeknek elegendő fizetés.

Én legalább ezt vagyok képes egyedül kiolvasni a felíratból, mely a segédlelkészekről nem is emlékezik s így segítségünkre jönni nem akar.

Főtisztelendő és Méltóságos konvent! Az így nyújtott segítő kéz csak báléz. A 600 vagy jobb esetben 800 frtos lelkesi fizetés nem teszi vonzóbbá a lelkesi pályát, mikor annak kezdetén ezer körmű, éhes hiánként a szegénység s mondjuk nyíltan, az adósságba keveredés réme fenyeget, a melytől 800 frtos fizetés mellett sincs holtig szabadulás, a melybe jutva, magunkra citálhatjuk Vörösmarty szavait: »itt élnek, halnod kell!« Avagy képzhető-e, hogy a tanuló ifjúság másként, mint kénytelenségéből lépjen olyan pályára, a melyen nyolc gimnázium és négy évi teológiai tanfolyam után biztos fizetésük naponta még tizenégy kr sem leend, a minthogy az 50 frtból 305 felé még annyi sem jut.

(Hát, még ha az év szökő?) Ne higgye senki! Sőt inkább jön előbb-utóbb egy általános kaplászokás, a mely után ki jobbra, ki balra néz más munka után s a palástot elteszszük emlékül. Majd előveszik valaha utódaink, ha ugyan szegényleni nem fogják vagy meg nem eszi addig a moly? Jó lesz szemfedőnek gyűlöletlan koporsónkra!

Nehéz dolog az, könyörgöm alásan, az akadémiák pályája után a 600—800 frtos fizetés elföveteléig kölcsönösen élni s aligha állhatjuk már soká?!

És a konvent mégis rá mondta: jól van ez így!

És még sem jól van ez így! S nem is szabad így maradnia!

A konvent, meglehetősen kellően sietnie a felírat szerkesztésével s a javaslat tárgyalásával is, mulasztást követett el, mikor a segédlelkészeket nem vette be az ígért földének boldog örököséi közé. Tegye jóva, csatlójon a felíratok pótló felíratot, lehetetlen, hogy a miniszternek kifogása legyen ellene s ha majd, a boldogabb jövőben a minisztérium kérni fogja a fedezendő összeg kimutatását, (mi nem megyünk odáig, a meddig az ágostai testvérek mentek), vegye hozzá a segédlelkészek fizetésének 300 forintig pótlására kívántató összegét is, még pedig ne csak a most betöltött, de valamennyi segédlelkészi állás után: akkor lesz a gyermek egész, a mi örömkün teljes; akkor kiálthatjuk a konvent felé egy szívvel-lélekkel: ad multos annos!

Vajha Názáretből is születnék jól!

Ifj. Szilva István,

ev. ref. s.-lelkész.

A missiói lelkészekre vonatkozó újítás 5-ik pontja a gyakorlatban.

— Az egyházkerületi missiói bizottság becses figyelmébe. —

Az egyházkerületi missiói bizottság, az egyházkerület megbízása folytán, a missiói lelkészek részére 1887 őszén egy részletes újítást készítet, a mely azóta irányadó a missiói lelkészek munkálkodására nézve. Fel van sorolva ebben mindazok a vezérelvek, melyek a missiói lelkesi teendők végzésére nézve alapul szolgálnak, de azért a szabályzatnak van egy pontja mégis, a mely a gyakorlatban nem nyer hű kifejezést. Mivel pedig egyházkerületünk „az új munkatérén szerzett tapasztalatok intelméit” hajlandó figyelembe venni: az újítás 5-ik pontja utóbbi részének jelenlegi alkalmazására nézve bátorítkodom szerény észrevételemet megtenni, illetőleg annak megváltoztatását kérni.

A kérdéses pont foglalatja ez: „... minden misszionárius lelkész köteles minden hában egyszer jelentést tenni az illető esperesi hivatalnál eljárása eredményéről, évenként egyszer pedig, az ősi egyházkerületi közzétett alkalmából, egy kimerítő előterjesztést nyújtani be az egyházkerületi missiói bizottság, illetőleg annak elnöksége elé...”

Mint maga az egész szabályzat, úgy annak ezen idézett része is teljesen világos, érthető és megvalósítható, de utóbbi része, az adott viszonyok között, nem célszerű. Világos, érthető és megvalósítható; mert hiszen ha missiói körünkben híven foglalkodunk a reánk bízottakban és az illetékes hatóságoknak a meghatározott időpontokban beszámolunk, kötelességünket teljesítettük.

De nem célszerű; mert mikor egy évi munkálkodásunkról összesített jelentést szolgáltunk az egyházkerületi missiói bizottságnak, ezzel nem elégszik meg, hanem az év végén pójtjelentést követel az előírás ellenére s így aztán ugyanazon év szeptemberében s decemberében

15—16 hónapról kap jelentést. Igen, mert az utasítás értelmében egyik év őszétől a másik év őszéig végzett dolgainkról számolunk az ősi egyházkerületi közgyűlés előtt, aztán szabály ellenesen 3—4 hónapról; de hogy az előírásnak eleget tegyünk, ez utóbbiról ismét számolunk a következő év őszén is.

A pótlételes bekövetelési bizonyára azt akarja elérni az egyházkerületi missiói bizottság, hogy az év végén még zárszámadásainkról is értesüljön s így az egyes missiói körök szellemi s anyagi állásáról tiszta képet alkothasson. Célját eddigi eljárásával el nem érheti; mert a zárszámadást az új év elején tarthatjuk csak és így azt a pótlételesben nem is közelíthetjük; 15 havi értesítés pedig nem egy évi munkának felel meg.

Hogy tehát ezután az egyes missió körökről, kevesebb munkával, tisztább képet alkothasson az egyházkerületi missiói bizottság, teljes tisztelettel azt indítványozom, hogy: az *összesített missiói lelkési jelentések, az eddigi szokásból eltérőleg, a tavaszi egyházkerületi közgyűlés alkalmából terjesztessenek fel az egyházkerületi missiói bizottság elnökségéhez.* Így nem lenne szükség pótló jelentésre, a mi 3—4 évvel ez előtt zavart is idézett elő; az összesített értesítések pedig hibébbek és megfelelőbbek lennének, mert a szabályrendelethez híven, egy év alatt végzett missiói lelkési munkáról tanúskodnának.

Sütő Karoly.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszonztságos történetéhez. —

(Ötödik közlemény).

Tíz esztendei teljes elnyomatás után, a Báthory Zsófia halálának a hírére s a sopróni országgyűlés hatása alatt szabadabban kezdtek lélekezni a sárospatakiak. Helyzetöknek kedvező fordulatát várták a Tököli szerencsésjétel is, a ki 1682-ben Zrínyi Ilonával az 1676-ban elhalt I. Rákóczy Ferencz özvegyével egybekelvén, Sárospataknak is urává lett. A ref. egyház már 1681-ben lelkészfél hívta Hernádnémethy Györgyöt Erdélyből, a hová ez 1671-ben, mint gónci lelkész menekült volt. A következő évben pedig a helybeli iskolás gyermekek tanítására Debrecenből, Debreceni Ember Pált hívta meg a város, a ki 1683-ban második papjává lett az egyháznak. 1682 október 15-én adták át a reformátusoknak mindazon javak, melyek azelőtt az egyház és iskola tulajdonai voltak, a templommal együtt¹ Midőn 1683-ban június havában B. Szapnara Filip eszárzi hadvezér átadta a várat a Rákóczy árváknak, maga Tököli is itt időzött, és jún. 26-án részt vett a reformátusok istentiszteletében, július 12-én pedig feleségével és a Rákóczy árvákkal együtt jelen volt a visszaadott templom felszentelési ünnepélyén is, mely alkalommal az ünnepi beszéd alapjául a 122-ik zsoltár versei szolgáltak².

E közben 1682 őszén a kedvező hírek hallatára, Apafy Mihály beleegyezésével és Tököli tudtával is, az 1672-ben Gyulafehérváron letelepedett tanulóik egy része is visszaköltözött régi otthonába. Sallai Pál szenior volt a vezetőjük. Azonnal átvették az iskola vagyonának a kezelését s tovább három évnél

maguk intézték annak minden szellemi és anyagi ügyeit, mindaddig, míg az előljáróság, élén Klobusiczky Pál (az András fia) főgondnokkal, 1686 február 9-én id. Csészy Jánost meg nem hívta az iskola igazgatására.

Alig öt évi békés fejlődés után az egyház és iskola sorsa, a Tököli szerencsésjétel alábanvtalásával, ismét rosszra fordult. Már 1685 október 3-án a német hadak *Schultz* tábornok vezérlete alatt nagy erővel ostromolták a kurucok által elfoglalva tartott várat, de be nem vehették. Ez alkalommal történt az, hogy a várbeliek, azt híven, hogy a labbanec az iskolából tüzelnek rájuk, lövegekkel felgyújtották az iskolát, mely elpusztult volna, ha a labbanecok segítségül nem sietnek vala. Október 31-én azonban bizonyos feltételek mellett átadott a vár Caprara es. tábornoknak, a kitől Kassai Tamás iskolai szenior is írásbeli biztosítást kért és nyert a felől, hogy az iskola és annak minden javai ezután is a reformátusok birtokában maradnak.

A Caprarától nyert biztosító iratnak nem vehették hasznát a mieink, mert a Szatmára menekült hosszúkezü jésuiták, a multkori cízterésőkért bosszút esküdve, ügyvélt jogaiknak érvényesítésére minden követ megmozdítottak és különösen Kolonich érseknek, a ki a Rákóczy-árvák gondnokának hathatós támogatása mellett, a sárospataki ref. egyház és iskola minden javainak lefoglalására királyi rendeletet eszközölközött ki. E törvénytelen rendelet ellen, mely a közelebbi 1681. 25. t. cikk végzéseivel is ellenkezett, nem volt senki, a ki felszólalt volna Zemplénmegye közgyűlésén. A független gondolkozású nemesség, mely nem rég oly rettenhetetlen bátorsággal harcolt a nemzeti szabadság és alkotmányos jogok mellett, az eperjesi vértörvényszék idejében félrevonult és örült, hogy a vérszomjas Caraiffat 400 aranyon és 20 átalag asszúboron megengesztelhetné.³ Helyettük a clericalisok, az önkényes hatalom szolgalelkű bérencsei, jutottak uralomra. Ezek közül való volt Klobusiczky Ferenc alispán is, Pálnak, akkori főgondnokunknak elfajzott testvére, a ki elhagyván ősei vallását, a sárospataki főiskolában való neveltetését rút hállatlansággal fizette meg. O volt az, a ki a törvénytelen rendelet végrehajtására vállalkozott, a miért a jésuiták közbenjárásával, bárói rangra emeltetett, miután már előbb hűsége jutalmául, a zétényi uradalmat kapta. A várbeli templomot és paplakot a hozzátartozó javakkal 1686 december 6-án, az iskolát pedig 1687 április 24-én délelőtt 11 órakor adta át *Palcies János* sárospataki jésuita-főnöknek. Az iskola elfoglalására, az ifjúság ellenállásáról való fellemében jónak látta katonaságot alkalmazni, maga Roth, a vár parancsnoka vezetésén és állítván fel a német gyalogságot a védtelen iskola körül.⁴

Ily körülmények közt, pártfogók hiányában, kénytelen volt a tanuló ifjúság a durva erőszaknak engedni s elhagyni ismét az ősi fészket. Egyrészők Gyulafehérvára vették útját, hol 1672 óta szépen virágzott főiskolánk hajtása, más részők pedig, egy pár hónapi ide s oda való bolyongás után, idb. Csészy János tanár vezetésé alatt, Gyöngyössy András abujmegyei esperes közreműködése mellett, július 12-én Góncón állapodott meg. Velök ment Hernádnémethy György lelkész is, hogy régi működése helyén tovább folytassa hivatalát. A másik lelkész, Debreceni Ember Pál, Sárospatakon maradt, hogy végig szenvedje hívei-

¹ Lásd városi jegyzőkönyv.

² Lásd Lampe Historia eccl. 500 lap.

³ Lásd Szirmai A. Notitia hist. 267. lap.

⁴ Lásd városi jegyzőkönyv.

vel mindazon embertelen zaklatásokat és üldözéseket, melyeknek a mindennél kifosztott református egyház a jézsuiták őrzőgő dühe és fenekedő bosszúja miatt ki volt téve. Az üldözött hívek buzgó lelkeszők vizsgálatásai közt, e kemény megpróbáltatások idején is, állhatatosan ragaszkodtak vallásukhoz. Istenitiszteleire magán házaknál és udvarokban, különböző helyeken gyűltek össze, mint a György István, Ujlaky Mihály udvarán a Héceén, majd a mostani templom helyén, végre a Fekete Zsigmond hécei szabad telkén. Ez utóbbi helyen egy kis oratoriumot is építettek, de azt Eesedy jézsuita-főnök ismételen lerontatta, mint annál könnyebben megtehette, mert a vár paranesnoka is háta megett állott, a ki azzal fenyegetődzött, hogy akkor lövöldözi őket össze, mikor legjobban innádkoznak.⁵ A szabad vallásgyakorlat megtiltatván, a catholikus ünnepek megtartására fenyegetésekkel, pénz-büntetéssel és ütleggel kényszerítették. Maga a lelkesző kir. kamarai paranesnal tiltatott hivatala gyakorlásától, ismételve be is záratott, míg végre ellenségeinek bosszúja elől Hotykára menekül, honnan 1695 tavaszán Losoncra költözött.⁶ Utána Gönyűi Pócs Péter jött a megriasztott nyáj őrizésére, a ki a jézsuiták kegyelméből itt helyben lakhatott ugyan, de isteni tisztelet végzésére Hotykára kellett járnia. Ő róla van feljegyezve egyházmunka leveles tárában, hogy midőn Tokai Ferenc és Szalontai György a Tökölyi seregéből elboesátott porsuhanéok 1697 július 1-én, az ujhelyi vásár szétriasztása után, a sárospataki várat hatalmukba kerítvén, a templomot és paplakot is visszafoglalták és átadták a reformátusoknak: a lázadó diadalmát nemcsak az, hogy fel nem használta a maga javára, sőt a kuruok halálós bosszúja elől hozzámennékül jézsuitákat vendégszerető házába rejtette el.⁷ Az ő moralja egészen mást tanított, mint a jézsuitáké: ellenségeinek életét még a magának kockáztatásával is kész volt megmenteni.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

HÉZSER ENDRÉ,
1812-1896.

Munkásságban, életbölcseiségben gazdag élet végződött be Hézer Endre halálával. Ugy egyik, mint másik tekintetben méltó lenne emlékeztével foglalkozni, de leghalásabb tárgy gyanánt kínálkozik maga: élet-története, mely annyi tanulságos — a mai nemzedék előtt majdnem ismeretlen — vonást tüntet fel abból a korból, midőn a magyar nemzeti tudományos irodalom még csak bölcsejében szendergett, midőn minden hírvesebb professor egy-egy élő encyclopaedia volt.

Hézer Endre született Beregszászban 1812. év nov. 13-án. Egy régi nemesi családnak harmadik gyügyermeke volt. A legidősebb fiú: István a papi pályára volt kizemelve, Patakon subscribált is már, mikor a kis Andrist a beregszászi iskolába, Édes Albert rektor uramnak keze alá feladták.

Beregszászban — mint azon időben sok más kisebb városban — nemcsak az úgynevezett népiskola osztályokat lehetett végezni, hanem az algimnáziumi osztályomat is; nem voltak ugyan e célra beállított szakta-

nárok, de a rektor, kántor és praepceptor meggyőzték a közönséges iskolások mellett a felsőbb iskolák számára is előkészíteni az arra vállalkozó növendékeket. Izgár, akkor nem is kívánták, hogy a népiszkolaiba járó gyermek feje tele legyen tömve a tudományok minden fajtájával; egy 1821-iki presbyteri jegyzőkönyv a következőkben körvonalozza a mesterek teendőit: »Cántor és praepceptor uraimék felhivassanak, hogy az oskolás gyermekeket az írásra, olvasásra és zsolnárokra jól megtanítsák, a lányoknak elég, ha olvasni tudnak.« Igen ám! — azért volt annyiféle dolgot, hogy ugyancsak talpra kellett állaniok, ha minden kötelességüknek meg akartak felelni: számon tartani a coquia sorját, az érdemesebb urak, úrasszonyok, mesterek és mesternék születés és névnapját, ilyen alkalmakkor illendő rigmusokban felköszönteni az ünnepeltet, résztvenni a torokban, keresztelőkben, lakadalmokban, sátoros ünnepekben cántáni, nem hagyván el a legszegényebb házat sem. Mindeme elfoglaltságaik mellett találtak arra is időt, hogy kiválóbb tehetségu tanítványaikat bevezessék a classicusok ismeretébe. S mennyire megbízta a főiskolák nagy tudományú professorai ezekben a rektorokban! Tanítványaik nem iratkozhat meg magántanulóknak, nem kellett betörekedniök évszázó magánvizsgára, hanem mikor a rektorok bölcsejégre ki volt merítve, a kis diákok bementek Patakra, bejelentvén, hogy melyik classisba kívánának felvétetni, a mi aztán egy kis felvételi-vizsga után meg is történt.

Ilyen tanrendszer mellett végezte Hézer Endre a beregszászi iskolában Édes Albert, a nagy paedagogus vezetése alatt a gimnáziumi 4. alsó osztályt. Szűlők ekkor befejeztnek tekintették tanulmányait, a gazdálkodásnál akarták alkalmazni, ámde a gyermekben erősen gyökerezt az az ambíció, hogy ő sem marad hátrább bátyjánál.

1829 szeptember elején, mikor előállt a felesztendi elemősiával megrakott szekér, mely István bátyját Patakra vala szállítandó, könnyes szemekkel kérte szüleit a kis diák, hogy őt is tanítsassák. Szülei hallani sem akartak róla. Az első státiónál még pihentek, mikor veregtekezve odaérkezett az otthon hagyott fiú. Két mértföldet szaladt pihenés nélkül. A fuvaros szánta meg, felvette maga mellé, így jutott be Patakra. Bátyja tudni sem akart róla, a mendikás gyerekek segítettek neki ügyes bajos dolgában: beiratkozásnál, felvételnél. Hátra volt még a legnagyobb kérdés: a megélhetés. A gondviselés itt is legott segítségére jött a két Vályi testvér alakjában, kik magukhoz fogadták. A poetikák kegyelem-kenyeren végezte, mint orator correpitoriságból maga tartotta fenn magát. Hasztalan kinálták szülei a segélyt, az első évi kegyelem-kenyer arra az elhatározásra bírta, hogy önjerejéből fog megélni. Ezt az elhatározását meg is valóstította annyira, hogy a szülei után maradt örökséget is testvéreinek engedte át. Magára-hagyatottsága dacára sem volt koldus-diák, sőt a gavallérok közé számított, pedig az nem volt ám utolsó dolog abban az időben, mikor a gazdag rác, és oláh diákok önálló háztartással, fényes fogatokkal vitték a vezérszeret. Sokat tanult s tanított. A tanfolyam bevégzése után Szepességre ment a német nyelv elsajátítása céljából, innen visszatérve a Nemes-Bikki három éves rektorriát foglalta el. Az első vizsgát Debreczenben tette le, mely után azonnal Beregszászba és Miskolcra kapott megkívást. Az utóbbit fogadta el; Apostol Pál egyházkerületi főjegyző mellett 1842—1849-ig segédkezett, a mikor Tisza-Palkonya egyházközsége egyhangulag lelkészévé választotta meg.

A nem épen rossz javadalmú egyházban nagy feladat várt az új lelkeszre. Temploma dülfőfében, paro-

⁵ Lásd: Tanuvalomások 1732-ből.⁶ Lásd: Lampe id. műve 503. lap.⁷ Lásd: A sárospataki ref. lelkeszők élete, az egyház leveles tárában és Szirmay A. Notitia hist. 275. lap.

chiája, iskolája csak az isteni különös kegyelemből nem roskadt össze. Az egyháznak nem volt semmi ingatlan vagyona, sem tőkéje. Akkor még nem ismerték azt a sok pénzfordást, melyet — ily körülmények között — a mai nemzedék igénybe vesz. De ő nem hiába volt a szó igazi értelmében self-mann itt is feltalálta magát; a két mérföldnyi távolban fekvő káptalani birtokból felvállalt parszáz hold rét felébe, ezt az egyházközség tagjaival lekaszáltatta, felgyűjtette, az egyház részét a miskolci piacra szállíttatva, eladta. Meg volt a templom-építési-alap. A munkát megkezdtek, a további költség kikerült a hol itt, hol amott vállalt nád és fű-veendő vagasából. Így épült fel iskola és paplak segély nélkül, adósság nélkül. Ha felemlitem, hogy minden építkezés házilag kezeltetett, minden anyag beszerzése az egyháza nehezült, elgondolhatni hogy mennyi gond, fáradság jutott osztályrészül annak a lelkésznek, kinek hívei közt egyetlen intelligens ember sem volt, a ki segédkezett volna mellette.

Hat év előtt nyugalomba vonult, bár képes lett volna még az egyházi szolgálatra, de szembajának növekedésétől félt, a mi csakugyan be is következett a múlt évben, a midőn teljesen elvesztette látóképességét. Az operatio segített rajta, azonban nem sokáig élvezhette azt a nagy áldást, mi a világ szépségeinek szemléltetésével összekötve van.

Jellemének alapvonása a kitartás, törhetlen akarat-erő, szerénység, egyszerűség. Szerepre nem vágott, pedig szerepelhetett volna mint produktív erő is; nem volt az a mozzanat az egyházi élet terén, nem az irodalomban, politikában, mely figyelmét elkerülte volna. Szép készségekre valló egyházi beszédei mély érzést, erős gondolkodó főt, emelkedett irodalmi ízlést árulnak el. Beszédei vagy maga írta, vagy fordította; magyar író egyházi beszédét soha nem mondotta. Szeretett háttérbe vonulni; kényelmében a conservatívizmus legszűkebb határáig ment; Miskolcra hívták, nem akart mozdulni; az egyházi közélet terére kívántak bevonni, visszahúzódt. Tudományos készségét német auctorokból merítette; a 30 és 60-as évek közötti időkben megjelent lejjebb német-írók munkái könyvtárában összegyűjtve maradtak. Szellemének éles ítélő képessége, kedélyének elevensége utolsó percéig hű maradt hozzá. A napi és egyházi lapokat végig olvastatta magának, még legnagyobb szenvedései alatt is figyelemmel hallgatta.

Temetésének egyes részletei felett maga intézkedett s feljegyeztette azokat is, kiknek számára kell küldeni gyászjelentést. Két papi nemzedék halt ki mellette az alsó-borsodi egyházegyben. Tanuló társai közül csak Szentpétery Sámuel nyugalmazott esperes és Kiss Áron, püspök vannak még életben, kiktől elhunyt gyászjelentésének elküldetésével búcsúzott el.

A 80 éves agg lelkiasztor híveinek igazi édes atyja, egyháza szellemi, erkölcsi és anyagi jólétének fardhatlan építője, családja boldogságának önfeláldozó munkása pihen a hosszú küzdelemteljes út fáradaimai után.

Áldás legyen emlékezetén!

B.

KÖZÉLETÜNK.

A Magyar Prot. Irod. Társaság közgyűlése.

„Ádtál Uram esőt, nincs köszönet benne.” Szinte ezt lehetne mondani az Irod. Társaság közgyűlésének elhalasztott határidejéről. Előre tudhatta volna a központ

is, a mi a vidékiek bizonyosra jettünk, hogy május elején a tagok még kevesebben lennének meg a közgyűlésre, mint megjelentek volna április 20-án. Nem azt kérték az egyházi el, hogy a lehető legalkalmatlanabb időre halasztsák el a közgyűlést, hanem a lehető legjobb időre. Csak két hét múlva is, vagy például pünköszt csónka hetében mennyivel többen lennének volna vidékről is s talán — lehet mondanom — még helybeliek is nagyobb számmal jelenlének volna meg. Igazán sajnálni való, hogy vezető férfiank épen azt az időt tudták kiválasztani, a mikor a legkevesebben vehettek részt a közgyűlésen. Így jóformán csak azok voltak ott, a kik ügy-szólva törzslátogatói a közgyűléseknek. És e szerint jelen volt: Szász Károly ideiglenes elnökön. Hegedűs Sándor másodelnökön. Szóts Farkas titkáron, Bendl Henrik pénztárnokon kívül: Br. Vay Béla, Laszkáry Gyula, Szilassy Aladár, György Endre, dr. Csiky Kálmán, Biberauer Tivadar, id. Kiss Áron, Antal Gábor, Veres József, Bachát Dániel, Papp Károly, Balogh Ferenc, Petri Elek, dr. Szabó Aladár, Csiky Lajos, Révész Kálmán Mokos Gyula, Földváry László, Vargha László s még egy pár tag.

Mint a meghívó is jelezte, a közgyűlést választmányi gyűlés előzte meg, mely előkészíté amannak tárgyait, megvizsgálta s helybenhagyta az 1894. és 1895. évi számadásokat, meghallgatta a vagyonkimutatást, mely szerint a társaság tőkéje 1895 végén 49,117 ft 58 kr, a Károlyi-alapé pedig 3211 ft 10 kr volt, a tagok száma viszont ugyanakkor 1228, közföltöltő pártfogó 83, alapító 284, rendes 444, pártoló 467. A tagok száma főgyóban van, mit a jelentéstevők az egyházpolitikai törvények következtében beállott kedvezőtlen helyzetnek tulajdonítanak.

A közgyűlést az előző imával kezdte meg, mely után felolvasta költői hangulata megnyitó beszédét. Ennek folyamán megemlékezett a millenniumról, a társaság működése felénekkísítésének szükségéről, melyre nézve a vidéki főkokat tartja alkalmas eszközöknek, végül az Evangelical Alliance megjelent tajgairól, a kiknek a társaság nevében való üdvözlésére felszólította Balogh Ferenc, debreceni theol. tanárt, ki aztán egy kissé hosszadalmas angol beszédében meg is felelt a felhívásnak. Egyikök, dr. Baedeker mindjárt válaszolt is reá, aztán dr. Szabó Aladár tolmácsolva röviden a két beszédet.

Ezek elvégzésével Szóts Farkas olvasta fel titkári jelentését, melyben előadta a többi közt, hogy a Koszoru III. sorozatának első három füzete, valamint a Hercegszőlősi kánonok új kiadása nemcsakára kikerült a sajtó alól. Felemlítette továbbá, hogy a „Protestáns Szemle” pozitívabb iránya némelyeknél visszahatást keltett, de ő azért rendületlenül halad tovább a maga útján. Megemlékezett a társaság kiválóbb halottjairól, u. m. dr. Kovács Ödön, Pap Gábor s Lukács Ödön választmányi tagokról. A jelentés felolvasása után az előző már szinte kimondta, hogy a jelentést a társaság „helyesli, tudomásul veszi”, de alulírott szerény felszólalására a „helyesli” kifejezés az előző enunciacióból mégis kimaradt s így a társaság, legalább egyelőre, még hivatalosan nem küszöbölté ki kebeléből a szabadalveket. Abba azonban természetesen mindnyájan belenyugodtunk, hogy buzgalmaért a titkárnak elismerés szavaztassék.

Hálás köszönetét nyilvánította aztán a társaság Hegedűs Sándor másodelnöknek, a kinek áldozatkészsége teszi lehetővé, hogy a Koszoruának nemcsak eddigi, hanem a III. sorozatban megjelenendő füzetei sem fogják megcsónkítani a Károlyi-alapot.

Elhatározta továbbá a közgyűlés, hogy mivel a Lutherát-féle mu, mint 1895. évi tagilletmény nagyon megterheli a társaság pénztárát, ez évre csakis abban az esetben ad ki monographiát, ha a hátralékokból meg-

felel ősszeg fog befolyjni. Különbön legközelebb minden-estre a Zsilinszky nagy művének folytatására kerül a sor. Csakhogy ha monographiák nem minden évben jelennek meg, lassanként pártoló taggá lesz a rendes tagoknak legnagyobb része.

Az indítványok során, elnök ajánlatára, megbizta a közgyűlés a választmányt, hogy vidéki fiókok szervezésére vonatkozólag javaslatot terjesszen elő a jövő közgyűlésre. Nagyon helyes, ez legalább útát tör annak az indítványnak a megvalósításához, melyet „Vidéki pap” név alatt (minek titkójam, hiszen már úgy is sokan tudják?) én terjesztettem elő e lap hasábjain. Mert föl se tétélezhetem, hogy e javaslat épen arravaló volna, hogy amattól elterelje a figyelmet, vagy épen holttá tegye azt. A közt nagyon jól megfér egymás mellett, szinte magában foglalja egyik a másikat. Csak azon csodálkozom, hogy eddig még annak a régi óhajtatnak se nagyon iparkodtak a társaság vezetői eleget tenni, hogy vándorgyűléseket tartsunk, most meg még meg egyenesen ilyen nagyszabású alkotásba fogunk belé.

Végül választások történtek. Elnökké igaz lelkesedéssel Gyurácz Ferenc, dunántúli ev. püspököt választotta meg a közgyűlés, míg a megüresedett választmányi helyeket dr. Szilagyi Sándor egyetemi könyvtárigazgatóval, Antal Gábor dunántúli ref. püspökkel, Zsigmond Sándor alsószabolcs-hajdú ref. esperessel, s dr. Kecskeméthy István kolozsvári theol. tanárral töltötte be.

A közgyűlés ezzel véget is ért, de legyen nekem megengedve, hogy egy pár megjegyzéssel kísérhessem tudósításomat. Először is azt a kérdést vetem föl, hogy egy különböző teológiai irányú tagokat egyesítő társaság vezérfőirainak helyes-e az egész társaságot, annak közgyűlését mozgósítani egy bizonyos teológiai irányt mereven képviselő egyesület tagjainak tiszteletére s csaknem úgy tüntetni fel a mi társaságunkat, mint a mely ugyanannyak az irányának áll szolgálatában? Az Evangelical Alliance — mint tudjuk — annyira exclusiv orthodox, hogy a szabadelvű theológusok általában visszavonultak tőle. Hátha egy más alkalommal mi meg viszont azt követelnők, hogy a társaság közgyűlése a holland vagy német protestáns-egylet tagjait fogadja hasonlóképen: nagyon kíváncsi vagyok, megtegnék-e miérettünk budapesti és debreceni társaink, hogy lelkesedéssel vagy csak jelenlétükkel is üdvözöljék őket? Azt hiszem, hogy nem, sőt bizonyosan szentségtörésnek tekintik magát ezt a gondolatot is. Miért vitték hát bele a Prot. Irodalmi társaságot ebbe a mostani tüntetésbe?

Ezzel kapcsolatban azt is megkérdelem: mi lett volna abból, ha a titkári jelentést illető elnöki enunciatió eredeti alakjában marad s úgy lesz jegyzőkönyvre véve? Tagok maradhattunk volna-e némelyek csak egy napig is, ha a társaság hivatalosan helyeslést nyilvánítna a titkári eretnek-üldözés felett? Békeségben kellene élnünk s vitetünk a szakadás örvénye felé az egymást szorító két kéz jelvénye alatt.

Zoványi Jenő.

Az ezredéves ünnepélyek Sárospatakon.

Ünnepi érzésünk már május első napjain erősebben fellöbögött; a Budapestről kiáradó közörmű a mi szíveinket is élelkebben megdobbantá. s az ezredévi ünnepélyek tiszteletére az akadémiai igazgató által május 1-én, a gimnáziumi igazgató által május 2-án engedélyezett iskolai szünnapot a jogász-egylet ünnepélyes nyílt ülés tartására, a gimnáziumi ifjúság kirándulásra használta fel, a melyen Kiss Elek, s Rácz Lajos tanárok vezetése alatt mintegy 90-en vettek részt (a

kedvezőtlen idő miatt az alsóbb osztályok növendékeinek itthon kellett maradniok); a kirándulás célpontja a sátoralja-újhegyi várhegy és sátorhegy volt, melynek ormán 11 óraker, a kiállás megnyitásának pillanatában, hazafias lelkesedéssel énekelte el a kiránduló csapat a Szojuz két első versét.

A május 9. és 10-iki ünnepélyekre városunk zászló-díszít öltött; talán nem oly ékeset, mint a nagyobb, anyagilag előbbálló városok, de hát mi szellemi központ lévén, a szellemi ünneplésre fektettük a főszűlyt; azonban Patakon se volt ház, melyen a nemzeti lobogó ne tanúsított volna lakója hazafias gondolkodásáról, magabisa szálló érzelméről. Az ünnep előestéjén, pénteken este a város kivilágítást rendezett; a főiskola épületének minden ablaka veres, fehér, zöld színben ragyogott, a szépművészeti múzeum ablakait transzparentek díszítették. Előbb az ipartestület, majd a főiskolai ifjúság vonult végig az utcákon zászlók alatt, hazafias dalokat zengedezve. Másnap az iskolák ünnepélyét reggel 7 óraker népiskoláink emlékünnepélye kezdte meg a templomban, hová a kispataki községi iskola ref. növendékei is nemzeti zászló alatt vonultak tanítójukkal. A kisdied lelke hálazérseit hazafias, nagyon meleg imában Réz László segédlelkész bocsátotta fel a Gondviselő trónjához; az ünnepély Bálint Dezso lelkész nyitotta meg, utalva e nagy nap fontosságára, ezután Gérecz Károly fitanító mondott alkalmi beszédet, melyben kiemelte Magyarország történetének egyes főbb mozzanatait. Erre a növendékek történelmi és földrajzi előadása s Magyarország térképének megköszörzása következett, közben-közben megható énekekkel és alkalmi szavatokkal vegyítve.

9 óraker a főiskolai imaterembe vonult Sárospatak művelti közönsége a főiskola millenniumi ünnepélyére. A tanárok és tanulók nemzetiszínű jelvényeket s illetőleg érmeiket viseltek. Az előjáróságot Dókus Gyula világi algondnok képviselte; jelen volt az állami tanítókepezde tanári kara, élen Nemes Lajos tanfelügyelővel, a városi előjáróság, élen a járási főszolgabíróval, díszes hölgykoszorú s a vidékről is nagy számú ünnepelő közönség, kik szívesen sietnek a mi nem fényes, de mindig tartalmas, mindig lelekemelő ünnepélyeinkre. Főiskolánk ezredéves emlékünnepélye a következő műsorozat szerint folyt le: 1. *Gyűlékezeti ének*, írta Fejes István (1. lapunk 15. számát). 2. *Alkalmi ima*, dr. Tüdős István, teológiai tanártól. 3. *Himnusz*, énekelte az ünnepelő közönség orgona és harmónium kísérete mellett. 4. *Alkalmi beszéd*, dr. Zindelyi István jogtanártól. 5. *Haustus dal* (Pásztor Sámueltól). előadja az ifjúsági énekar. 6. *Ébressző*, Bajza Józseftől, szavaltta Horváth Dezso joghallgató. 7. *Tárogató*, előadta az ifjúsági énekar. 8. *Ezer év határdán*, Szabolcska Mihálytól, szavaltta Piskóty Ferenc VIII. oszt. tanuló. 9. *Szózat*, énekelte az ünnepelő közönség orgona és harmónium kísérete mellett. Ünnepélyünk minden részletében emelkedett, lelkes hangulatban folyt le, méltóan a nagy alkalomhoz, méltóan főiskolánkhoz; az előadók méltán megérdemlik legteljesebb elismerésüket. Az előadások fénypontja a diszruhában fellépő ünnepi szónok: Zindelyi kártársunk beszédje volt, melyet — az imával együtt — lapunk múlt számából ismer olvasó közönségünk, s így fel vagyunk mentve az alól, hogy azt bővebben jellemezzük, bővebben méltassuk; elég annyit megemlítenünk, hogy közönségünk a hosszú előadást, bár a szónok mintegy felmett kihagyta beszédének, mindvégig feszült figyelemmel kísérte s igen gyakran adott helyesléseink, tetszésének iránta kifejezést, végül pedig lelkesen megjelönte a szónokot. Az előadás mindv-

gig meleg, lelkes volt, méltó a gondosan megszerkesztett tartalomhoz. A szavatok közül Piskóty szavazata kiváló tetszésben részesült. Szent áhitattal, de egyúttal hazafias büszkeséggel eltelve jöttünk ki az ünnepélyről.

A főiskola emlékünnepeiről az állami tanítóképzede emlékünnepeire sietett a közönség, mely csakhamar ezután 11 órákor kezdődött s a következő program szerint folyt le: *Jerszo emlékezzünk.* Régi magyar ének 1538 ból Farkas Andrásról, férfi karra átírta Hodossy Béla, előadta a képezdei énekkar. 2. *Megnyitó beszéd,* tartotta Nemes Lajos kir. tanfelügyelő. 3. *Ünnepi beszéd,* tartotta Veres Ferenc képezdei tanár. 4. *Magyar királyhimmusz* Mihalovics Odóntól, előadta a képezdei énekkar. 5. *Ezerévi,* írta Jókai Mór, szavazta Kormány Miklós III. év. kép. 6. *Rákóczy induló,* előadta a képezdei zenekar. — Ez ünnepély, tekintettel arra, hogy a főiskolai után következett, s tekintettel az intézet székebbkörű jellegére, jóval szerényebb keretben mozgott, mint amaz, az ünnepi beszéd is csak rövid történelmi visszapillantás volt, mely Zsindely I. hatalmas beszéde mellett nem érvényesülhetett: mindamellett így is összhangzatosan, csinosan folyt le, kivált nagyon találó volt Nemes Lajos ráutalása, a ki rámutatott azokra a szép, de nehéz feladatokra, melyeket az ezeréves hazza a néptanítóktól vár, कि mindnyáján a magyar állameszme örei, a magyar nyelv és kultúra apostolai tartoznak lenni, mert csak így tekinthetünk nyugodtan az új ezredév elé.

Délután 1²/₃—5-ig a főiskola kertjében a gimnáziumi növendékek Kiss Elek tornatanár vezetésével *altóránünnepélyt* tartottak, melyben a hűvös idő dacára nagyszámú közönség gyönyörködött. Előbb általános rendgyakorlatokat adtak elő, majd szertornázás, végül az egyes osztályok tagjai közt versenyei következtek, a melyeknél élénk versengés támadt, s elég szép eredményre vezettek. A gimn. tornaegyet magasar és távolra való súlydobásért 2—2 koszorúval tüntette ki Piskóty Ferenc és Molnár István VIII. oszt. tanulókat, előbbi mindkét versenyben első, utóbbi második lévén.

Este a tanári kar s az ifjúság, a városháza termében, közösen táncmulatságot rendezett s vidám ünnepelő közönségből sokan megjelentek s vidám hangulatban reggel 4 óráig mulattak; tiszta jövedelme felezésben a Tompa-szoborra, felérésben a szépművészeti muzeumra fog fordítottai.

Május 10-ike az országos hálaadás napja volt. Egy ország halája, egy egész nemzet áhitata szállott fel ekkor az égek urához; imát rebegett a multért, mely ezer év küzdelmeinek dacára dicsőséges és büszke emlékeztet és imába foglalta a jövőt, a melybe Isten félelmével és a multból merített öntudattal lép. Mi is dicsőségét zengtünk az Urnak! Isteni tiszteletünk d. e. 11 órákor kezdődött, miután úgy egyeztünk meg a többi felekezetekkel, hogy kölcsönösen részt veszünk egymás hálaadásában. Ugy is volt; 9 órákor a g. katolikusok 10 órákor a r. katolikusok ünnepélyre mentünk; előbbi helyen nagymise volt (ezúttal kivételesen magyar nyelven) s benne rövid emlékezés az ezredéves hazáról, utóbbi helyen Bucics pástorlelvének felolvasása emlékeztetett a hazafias alkalmora, — utána latin nyelvű apáti nagymise következett szép énekbetétekkel. Hozzáink is eljötték a többi felekezetek képviselői, a város előjárásága, sokan az izraeliták közül; zászlókkal díszített templomunk szinje megtelt ünneplő közönséggel. *Fenálló éneknek* a 74. dicséret 2 első versét énekeltek, gyülekezeti éneknek *Pósa Lajos* kölönt *Hálaénekét*, melyet a balogvílygi papság számára írt, — majd a *polgári énekkar* alkalmi éneke következett.

Az ünnepi imát és egyházi beszédét (Zsolt. XCVIII. v. 4.) alapján *Bálint Desző* ref. lelkész tartotta; az első szavából fakadt hálaadás volt ezer év áldásaitért, az utóbbi azon éreink feltüntetése, melyek nemzetünk itt annyi balszerenese közt, oly sok vizsály után fentartottak s ama tanulságok levonása, melyek számunkra a jövő ezredévet biztosíthatják. Egyházi beszéd közben a vegyes női és férfi énekkar adta elő nagy művészettel Ábrányi E. *»Ezerévi: cimű* ünnepi himnuszt; befejező éneknek az egész gyülekezet az »Isten áldd meg a magyart!« két első versszakát énekelte el egy szívvel-lélekkel!

IRODALOM.

* **Protestáns Szemle** 3—4. füzet. Uj közlemény a két füzetben a szokott rovatokon (hazai és külföldi egyházi élet, hazai és külföldi irodalom), és a már megkezdett s korábbi ismertetésünkben jelzett tanulmányokon kívül: *Séta a római katakombákban* Dr. Nagy Zsigmondtól (összesen 16 lap terjedelemben), érdekes és csinos rajza az óskeresztyének temetkezési szokásainak, síremlékeinek, sírfeliratainak, — aztán a két iránycikke, a 3. füzetben: *Theologia természetfelettség nélkül* Szóts Farkastól, a 4-ikben: *A tudomány szabadsága és a keresztény hit* Dr. Szabó Aladártól, — mindkettő ugyanabban az irányban és szellemben, mint az 1—2 füzet iránycikkei. Ujra azt kérdezzük a szerkesztőtől, minek oly cikkeikkel előállani, a melyek minden csak elválasztanak egymástól, a helyett, hogy egyesítenék, mikor mi már határozottan kifejeztük, hogy az ilyes dolgokat nem bírjuk lelkünkbe befogadni! Hát oly semmibe veszi a mi figyelmzetésünket, — oly kevésre tartja jelenlétünket a Magy. Prot. Irod. Társaságban? Jézus egy elvezett juhosi is felkerestet, a titkár úr nem törődik vele, ha sok juha veszendőbe megy is, csak az ő elve érvényesüljön. Miért nem marad a hat éven át követett irány mellett, mely az ellentéteket mellőzve oly irányban működött, a melyben mindnyájan egyetértethünk? Az első iránycikk különben a *supranaturalismus* apológiája; főtétele: az evangéliom s a kereszténység nem emberi alkotás, hanem isten adomány, — de hogy az isteni hatalomnak s adománynak miért kelljen természetfeletti uton nyilvánulnia, s miért ne nyilvánulhatna ma és nyilvánulhatott volna bármikor élegendőképpen a világrand törvényei szerint s törvényei útján, melyeket ő maga szabott meg: e kérdésre a f. szerző adós marad a felelettel. Mi is valljuk az evangéliom isteni természetét, de tagadjuk azt, hogy a természetfelettség Isten igéjének leghatásosabb eleme s legmegtámaszkodásosabb vonása. Azt tudjuk, hogy a csoda a hitnek édes gyermeke, elismerjük a csoda jogosultságát a hit egész birodalmában — hisz mindnyájan ma is igen sokszor, midőn Istenhez fohászodunk, csodát kérünk, csodát remélünk! — de ez mindig csak subjectív csoda, a mely csak a hívő lélekre, benső tapasztalatra nézve létezik; objectív értelemben, a külső tapasztalatra nézve létező csodáról nem tud a tudomány, nem beszél a világtörténelem. Ugy a természeti mint az erkölcsi világban igen sokszor találkozunk Isten megfoghatatlan útáival: ezek nem azért megfoghatatlanok, mert természetfeletti, hanem azért, mert értelmünk azok törvényébe még ma nem tud behatolni. A mi a szentírás isteni származásáról és természetfeletti ihletéről szóló nézetet illeti, — ezt sem fogadhatjuk el, a mint nem fogadta el Luther se, ki az új-zövetség egyik pástori levelét *szalma*-levélnek nevezte; s nem hisszük a *tesetek feltámadását* se, mert az a mindennapi tapasztalattal

ellenkezik. De egybűt is bőven találkoznak elavult zsidós s főként pápistás nézetekkel a cikkben, a mely inkább illik egy kath. szemlébe, mint egy protestánsba, s a mely ész, gondolkodást, történelmet, természetudományt megtagad, semmit sem vizsgáló, hanem minden vakon elfogadó hitet hirdet és követel. Azt hiszi, csak a tudatlannak van és lehet vallása, pedig talán több joggal lehet egy német íróval mondanunk: *Nur der Wissende hat Religion!* — az előbbie csak babonás vakhit, az utóbbié mély belátáson alapuló hit. De hát az ilyen hívőkre a mi cikkirónk csak számalommal tekint, mert ő nem gondolkodásra, hanem engedelmeségre akar nevelni. A cikk, a mint szerzőjének nem válik dicseretére, úgy a Szemlé se emeli egy cseppet se. — A Szabó Aladár iránycekké két részből áll; első része csupa okos, mély tanulmányra s gondolkodásra valló dolgokat, tudományos tételeket foglal magában, a melyekkel minden tekintetben egyetérthetünk; de a másodikban őt is elragadja a pegazus s viszi — a Drummond mezeje felé; a ki Drummond művét olvasta, csupa ismerős tételekre, okoskodásokra, bizonyításokra fog itt találni. Főhíbjája az, a mi a scholastikusoknak volt, hogy a hit dolgait tudományos tételekké akarja tenni, persze csak annyi sikerrel, mint azok. Feledí, a mit a költő oly utólrhetetlen szépen mond:

„Isten, kit a böles lángeze fel nem ér,
Csak titkon éröz szíve óhajta sejt”,

s tisztán akarja ismerni Istent, látszólag a tudomány módszerével, de valójában annak megtagadásával. Okoskodása circulus vitiosus: *Csak a hit vezet Isten ismeretére, — s a keresztényen élő hit Isten munkája az emberben.* Melyik kérdés tartja itt a másikat? egyik bizonyára a levegőben csüng. Más okoskodása más hibában szenved: »Asvány, növény, állat nem segít cngem öntudatosan, a mikor meg akarom ismerni, Isten megismerésénél egy tökéletes hatalom, Isten jó segítségemre, ez merész föltevés, az is lehetne mondani: petitio principii. Másik állítása — Isten csak Isten által ismerhető meg — téves következtetésre vezet; e szerint ördög (melyben a római egyház hisz és Luther is hitt) ördög által ismerhető meg, azaz ördögnek léteznie kell, hogy róla képzeünk, fogalmunk lehessen, így a boszorkány, kísértet, angyal, sárkány, pokol mind realitiser létező dolgok, minthogy ismeretünk van rólók. »En az Isten tökéletes életkörübe a magam erején nem juthatok, — mondja szerző; mi kérdjük: hát bizonyos a felől, hogy bármintó úton eljuthat oda? hogy mondja a költő: Isten, kit a böles lángeze föl nem ér! »Csak a hit vezet Isten ismeretére, — hát akkor ne csodálkozzék H. Spenceren, ha ő, a tudós lemond Isten megismeréséről, megvizsgálásáról, ő, a ki az ismereti világ tényeit vizsgálja, firkészi! — »Rábizuk mindenkinck lelkiismeretére és becsületéretére, hogy kövessé Kalvin példáját, a ki, mikor ellentébe jött egyháza szellemével, lemondott annak javairól. »Legyen meggyőződve a szerző, hogyha mi azt tartanók a ref. egyház szellemének és tanának, a mit Szabó Aladár és Szóts Farkas hirdet és ha ennek hívesét kötelezőleg szabnak elénk, egy percig se maradnók tovább ebben az egyházban. S legyen meggyőződve, hogy nem az egyház javai tartanak minket itten vissza, mert egybűt is kapnánk (talán már eddig is kaphatunk volna) ilyen kenyceret, hanem az egyház iránti szerelmünk, melynek mi époly joggal valljuk magunkat fiaul, igaz szellemű tanítványiul, mint önök, bármint csúfoljanak és vádoljanak minket! Épen ez az eljárásuk, hogy egyedül magukat tartják a tiszta, igaz ref. hit képviselőinek, bizonyítja, hogy önök nem annak, hanem az egyedül üdvözítő egyháznak álláspontján állanak.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Kubes Ödön*, a sárospataki ev. ref. főgimnázium VIII-ik osztályának egyik legjobb magaviseletű és legszorgalmasabb növendéke folyó hó 9-en, hosszas betegeskedés után meghalt V. Ardón, a szülei háznál. Temetésén folyó hó 12-en jelen volt a tanárok vezetése alatt az egész gimnázium ifjúsága, valamint a főiskolai énekar is, mely az Oppitz Sándor kateheta által vezetett róm. kath. temetési szertartás után úgy a ravatalnál, mint az úton és a temetőben gyászdalokat énekelt. A sírnál az osztálytársak nevében *Ambrus István* búcsúzott el a megboldogultól. A mindenható vigasztalja meg a kesergő születek s a derék jó fiú porainak engedjen békés nyugalom!

— **A sárospataki főgimnázium VIII-ik osztályának vizsgálata** folyó hó 11—13. napján tartott meg Szinyei Gerzson és dr. Finkey József akad. tanároknak, mint az Igazgató-tanács küldötteinek elnökeite alatt. Vizsgálatra jelentkezett 26 rendes és 1 magántanuló; előbbie egy kivételével, a ki egy tantárgyból javító vizsgálatra utasítottat, mind sikerrel vizsgáltak utóbbi, ki a VII. és VIII. osztályból egyszerre állott vizsgálatot, szintén jó eredményt mutatott fel. Az írásbeli érettségi vizsgálat május 15-én kezdődött.

— **A Kazinczy-ünnepélyt** Széphalmon folyó hó 14-en, áldozó-esütörtökön tartotta meg a sárospataki főiskola és a sárospataki állami tanítóképző-intézet. A s.-a.-ujhelyi róm. kath. főgimnázium növendékei tanáraik vezetése alatt már pár héttel előbb vonultak ki Kazinczy sírjához s a két szomszéd tanintézetűt különválva ünnepeltek, a mi annál feltűnőbb volt, mert a sárospataki főiskola közigazgatóját arról értesítette az ujhelyi gimn. igazgató-sága, hogy ők a Kazinczy-ünnepélyben nem vesznek részt. Az ünnepélyről a kedvezőtlen időjárás miatt, a mely a múlt évi ünnepélyen is annyi kellemetlenséget és aggodalmat okozott, a főiskolai tanároknak és tanulóknak egy része elmaradt s e miatt az ünnepő közön-ség megszokott képe nagyot változott. De nagyot változott azért is, mert a hivatalos Zemplénvármegye a főispán és az alispán vezetése alatt most jelent meg elő-ször a szent öreg sírjánál, hogy a megye tekintélyesebb tanintézeteivel együtt ünnepeljen. Változtatott a megszokott képen az is, hogy a s.-a.-ujhelyi izraelita fiú-és leányiskolák növendékei, a tanitók és tanitónők vezetése alatt, zászlókkal, szintén kivonultak az ünnepély szin-helyére. Az ünnepélyt 1/9 óraker a főiskolai énekar kezdte meg a himnusz első versének éneklésével. Ennek elhangzása után dr. *Finkey József*, a sárospataki főiskola közigazgatója mondott megnyitó beszédet, kiemelve, hogy a mostani Kazinczy-ünnepélyt az eddigieknél fölemelőbbé, lelkesebbé teszi a nemzet ezredéses ünnepe. A megnyitó beszéd után a sárospataki állami tanító-képző intézet növendékei énekeltek a „Fel, fel, Istenhez fel” kezdetű darabot. Ezután következett az ünnepi beszéd, melyet ez alkalommal *Rohoska József* theologiai segéd-tanár tartott. Beszéde első részében ifjú lelkesedéssel szözlött az ezredéses Magyarország nemzeti ünnepéről, a második részében pedig azt mutatta ki, hogy *minő szerepe volt Kazinczynek hazánk ezredéses fenállásában.* A szépen kidolgozott beszéd, szépen előadva teljesen megnyerte a hallgatóság tetszését. Az ünnepi beszéd elhangzása után újra a főiskolai énekar szerepelt a „Hazánk” című darabot énekelve, aztán *Finkey József* közigazgató adta át a Magyar Tudományos Akadémia jutalom aranyait a nyertes főisk. tanulóknak. A nagyobb, 10 darab arany jutalmat *Horkay Barna* IV. éves hittan-

hallgató nyerte, következő című pályaművével: „Kazinczy Ferenc gyermek és ifjú kora, különös tekintettel sárospataki tanuló pályájára.” A kisebb, 5 aranyból álló díjat pedig *Ambrus István* VIII. osztálybeli tanuló érdemelte meg, legszebb eredményt mutatóval a magyar nyelv és irodalom történet tanulmányozásában. A tanítóképző-intézet részére küldött 5 arany díjat *Forgon Pál* III. éves tanulónak ítélte a tanári kar, melyet *Dezsdő Lajos* igazgató adott át a nyertesnek buzditó szavak kíséretében. A szorgalmat méltató közönség mind a három kitüntetett ifjút melegen megéljenzte. Az ünnepélyt bezáró beszédet szintén *Dezsdő Lajos* igazgató tartotta. Beszédében a hallgatóság figyelmét különösen két bajra hívta fel, a mely nyelvünk fejlődésénél még most is észlelhető, nevezetesen, hogy a műveltebb elem még ma is igen sok idegen szót használ írásban és beszédben s hogy a nagyobb iparos városok gyors megmagyarosodása folytán sok idegen kifejezés kerül a közép osztály, a polgárság nyelvébe is. Ennek a bajnak a megszüntetésére hívta fel különösen az ifjúság figyelmét. Végül megköszönte az ifjúság ünnepelésében részt vett közönség érdeklődését s azzal a kéréssel, hogy ezt a buzditólag ható érdeklődést továbbra is tartsa meg, az ünnepélyt berekesztette. A sárospataki ifjúság utolsó szereplése a képezdei énekkar volt, a mely az egészen alkalomszerű „Ezer esztendeje annak”, „Hej Rákóczy, Bercsényi” és „Legyen úgy mint régen volt” kezdetű dalokat adta elő. A nagy közönség mind a két énekkart méltán éllette sikerült szerepléséért. Már szét akart oszlani az ünneplő közönség, midőn az izraelita iskolák növendékei rákezdtek a „Hazánkad rendületlenül”-t s ennek folytatásul elénekelték a „Tiéd vagyok, tiéd hazám” két első versét. Ez mint programon kívül álló szereplés egészen meglepte a közönséget, mely lelkesen megéljenzte a kicsinyeket és az ő magyar érzelmű tanítóikat és tanítónőiket.

— **Ezredévi ünnepokről** értesítenek bennünket több felől. Csupa lelkesedés beszél a sorokból, a mi magában is jó biznyság arról, hogy az ev. ref. egyház a benső ember szerint ünnepelte meg az 1000 dik évfordulót, úgy az iskolákban, mint a templomokban. De olvasni lehetetlennek tetsző híreket is, p. o., hogy néhol — itt Fehérvár-Magyarországban — a róm. és gör. kath. lelkészek elhúzódtak az ünnepéstől s a nép — az Istenadta nép — azt rebesgeti, hogy ünnepeljenek a a kalvinisták, mert ők magyarok! Némczyk róm. és gör. kath. lelkész a püspökötől várt predikációt, de mert nem érkezett, hát csak a szokott misét mormolta el — latin vagy ó-szláv nyelven Az ünnepi mámor eloszlása és a körülmenyesebb s nyugodtabb széttekintés után — mennyi tanulsággal lesz gazdagabb a magyar állam s mennyire kell majd bannia, hogy bizonyos felekezettek körében olyan könnyen tudja tűnni az idegen nyelvhez és idegen ízt kultuszhoz való makacs ragaszkodás. A tanítókra és papokra, mindkettőjük nevelésére imitt-amott nagyobb gond fordítandó s mindjárt nem lesznek félrehúzó érsekek, püspökök, papok, plebánosok, kántorok stb. Aztán az a dicsőséges *néppárt* a milleniumi ünnepségek alatt is egyre hintette és hinti a konkolyt az új ezer év táplálékául!

— **A sárospataki főiskola ezredévi emlékalapjára**, a mit lapunk ünnepi számában 10 frral kezdeményeztünk, — hála a sziveket mozgató Fővalónak — megérkezett az első küldemény. Hogy milyen nemes érzés indította küldőjét, bizonyítsák saját szavai: „Kedves Nt. úr! Kegyeskedjék ez összeget (5 frr) a sárospataki főiskolában létesítendő milleniumi alapra elfogadni. Csekélység ugyan a nagy és magasztos célhoz képest, de sok kicsi sokra nőhet. Vajha úgy lenne, a mit teljes

szívemből kívánok. Fogadjá magasztos kezdeményezéséért a volt tanítvány serény üdvözlését. Beszter, 1896 május 12. Öszinte tisztelettel. *Paikoss Endre* ev. ref. lelkész.” A küldő egy IV. osztályú egyház lelkésze. Ha sokan támadnak nyomában, a kiknek szegénységét gazdaságú fokokza a sárospataki főiskola iránt érzett szeretetök: úgy a mi vetésünket dús aratás fogja jutalmazni. Hiszszük, hogy lesznek, a kik — alkalmas időben — házankénti gyűjtés vagy legalább hirdetés útján is megkísérik a bibliai özevgegy filéreinek összegyűjtését: mert annál értékesebbnek képzeljük mi azt a bizonyos ezredévi emlék-alapot, mennél több szívből élénkíti az a sárospataki főiskola képét. Örömmel említhetjük meg, hogy lapunk ezredévi mellékletének nagyobb része: a *dr. Tüdös István* alkalmi imája és *dr. Zsindely István* alkalmi beszéde külön-nyomatban is megjelent hogy tiszta jövedelme szintén az ezredévi emlékalapnak gyűlömösszök. Melegen ajánljuk a 30 kros füzeteiket tartalmukért s a szép célért is a t. olvasók pártfogó figyelmébe.

— **Lukács-alapítvány. Szavazások a Lukács utódjára.** A mint biztos forrásból tudjuk, Szabolcsmegye állandó választmánya e hó 7-én tartott gyűlésén, elismerésül ama nagy érdemeknek, miket *Lukács Odön* a megyei közügyek körül tevékenységével szerzett, elhatározta, hogy emlékéit 1000 frrt alapítvánnyal örökíti meg, mely alapítvány a helybeli ágostai főgimnázium kezelésére bízta oly módon, hogy annak évi kamatát a megboldogultnak kis árvaia: Tihamér kapja mindaddig, míg tanulói pályáját bevégezte, még akkor is, ha nem *Nyiregyháza*n, de más iskolákban tanul. Ezután pedig ez alapítvány kamata 2 részre osztván, azt valláskülönbség nélkül oly jól tanuló 2 gyermek kapja, kik a magyar történelemben és szaválásban jeleseknek ítéltetnek s az alapítvány „*Lukács Odön-alapítvány*” néven kezessétek. Tisztelettel üdvözöljük Szabolcsmegyének ezt a ritka kegyeleti tényét! A valódi érdem jutalmazásul tekinthető az a jelenség is, a mely az esperesi állásra való szavazásokban mutatkozik; — mint a helyi lapok közlik — a felső-szabolcsi egyházmegye nagyobb egyházai közül Uj-Fehért, N.-Kálló és Nyiregyháza stb. presbiteriumai szavazataikat *Görömbei Péter* egyházmegyei tanács bíró s egyházkerületi képviselőre adták, s a mint értesülve vagyunk, e szavazatok az egyházmegye többségének gondolkodását képviselik.

— **Az „Evangelical Alliance”** küldöttét f. hó 2-án délután 5 órakor fogadta a konvent által kiküldött s a budapesti egyház által alkotott kettős bizottság. Mint tudósítónk írja — nem fényes, de egyszerű, megható és bensőségteljes volt ez a fogadás. Négy nyelven (angol, francia, német, magyar) harsant fel az ág. evangélikusok deák-téri dísztermében — a Luther hatalmas éneke, négy nyelven hangzott az evangéliom a szónokok által . . . egy második pünköszt. Valánk együtt egy akarattal. Szász Károly imája, megnyitó beszéde után Báró Vay Béla angolú, Sárkány püspök németül üdvözölte a küldöttséget, majd Kovács Lajos hitoktató angolul az ifjúság nevében. A küldöttség részéről Rev. Bligh angolul, Rusbelsdorf alezredes németül, Fischer-Sarasinfranciául beszéltek. Zárzóban Bachat Daniel tartott. Nagy hatása volt a Szász Károly hitvallásszerű beszéde.

— **Felhívás.** Mindazokat, kik a jövő 1896/7. iskolai évben a főiskolai tápintézetnek jótéményesek tagjai ohajtának lenni, felhívom, hogy e tárgyban készített folyamodványaik hozzám, mint a tápintézet felügyelőjéhez legkésőbb jun. 20. napjáig adják be. E határnapon túl érkezett folyamodványok tekintetbe nem vétetnek. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti

alapszabályok 9. §-a így intézkedik: „a foyamodok foyamodványait tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adatkönyvi kivonattal szerelék fel. A foyamodványban a foyamodó elő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő. A már évezett jótéményért való foyamodásokhoz melléklettel nem szükséges. A főiskolai szobákban való lakásért szintén jun. 20. napjáig kell, még pedig külön foyamodni. Ezen foyamodványhoz, melyet szintén hozzáml kell beadni, melléklettel nem szükséges. Sárospatak, máj. 15. 1896. Szivós Mihály, t. felügyelő.

— **Államsegélyt nyert lelkészek.** A 22000 frt államsegélyből kerületünkre eső 3300 frtot az egyházkerület pénzügyi választmánya következőképp osztotta ki az illető esperes urak által ajánlatba hozott lelkészek és segédlelkészek között: **I. abaúji egyházmegye:** Kis József hejcei lelkésznek 40 frt, Szaniszló Pál novaji lelkésznek 50 frt, Karla Gábor radványi lelkésznek 50 frt, Sütő Kálmán nádási l. 40 frt, Nemes Gyula g-ruszkai l. 40 frt, Szobonya István győri l. 40 frt, Id. Szilva István rásonyi l. 40 frt, Ujj János kórlati l. 40 frt, Körösy József vilyi l. 40 frt, Fűrész Jenő p-szinyei l. 40 frt, Bíró János k.-vágási l. 40 frt, Idrányi Barna, n.-szalanci l. 40 frt, Benke István segédl. 25 frt, Harsányi Bertalan s.-l. 25 frt, Kőszegi Dániel s.-l. 25 frt, összesen 575 frt. — **II. alsó-borsodi egyházmegye:** Tokaji Nagy Lajos ábrányi l. 60 frt, Somodj János heőbábai l. 50 frt, Sólyom Gyula heőcsabai l. 50 frt, Kerekés Károly n.-biklói l. 50 frt, Kazay Sándor maklári l. 40 frt, Fodor Gyula s.-l. 30 frt Kovács Károly s.-l. 25 frt, Bodolay Miklós s.-l. 25 frt, összesen 330 frt. — **III. alsó-zepléni egyházmegye:** Kun Miklós monoki l. 50 frt, Réthy Pál golopi l. 50 frt, Sallay Sándor e-horvátii l. 50 frt, Szantay István berzseki l. 50 frt, Nagy Károly szomotori l. 50 frt, Kolosváry István tolosvai l. 50 frt, Kovács János v.-újfalusi l. 50 frt, Idrányi Lajos s.-l. 25 frt, Keresztúry József s.-l. 25 frt, összesen 400 frt. — **IV. felső-borsodi egyházmegye:** Horváth János r.-szendi l. 40 frt, Onody István meszei l. 40 frt, Nagy Sándor szakácsi l. 40 frt, Demeter János martonyi l. 40 frt, Barna Gyula s.-ivánki l. 40 frt, Antal György r.-bányai l. 40 frt, Farkas József hegymegi l. 40 frt, Kerekés János f.-barcikai l. 40 frt, Rozgonyi László nekézsenyi l. 40 frt, Rác Endre tardonai l. 40 frt, Eperjessy Ferenc mályinkai l. 30 frt, Tóth Menyhért s.-l. 25 frt, összesen 455 frt. — **V. felső-zepléni egyházmegye:** Sztankovics Lajos kisbári l. 40 frt, Babarék Dániel n.-ráskai l. 40 frt, Persenszky János n.-toronyai l. 40 frt, Kádár János legényei l. 40 frt, Soltész Gyula k.-ráskai l. 40 frt, Szegő Béni zepléni l. 40 frt, Siefán Mihály csernahói l. 40 frt, Hajzer Endre hardsicsai l. 40 frt, Szombathy Antal kolbásai l. 40 frt, Ujj István ladmóci l. 40 frt, ifj. Kálniczky János s.-l. 25 frt, Janka Károly s.-l. 25 frt, összesen 450 frt. — **VI. gömőri egyházmegye:** Konyha Pál beretkei l. 40 frt, Seres József martonfalvi l. 40 frt, Kiss Károly ruyuai l. 40 frt, Sághy Sándor bejéi l. 40 frt, Bartók János g.-kisludai l. 40 frt, Czinyéry Barna s.-keszti l. 40 frt, Keresztúry Károly szuhafói l. 40 frt, Nagy Béla g.-szkárosi l. 40 frt, Fodor Géza s.-l. 25 frt, Budaházy Lajos s.-l. 25 frt, összesen 370 frt. — **VII. tornai egyházmegye:** Kapossy György jabloncai l. 40 frt, Ragályi Géza szadellői l. 40 frt, Simon Andor barkai l. 40 frt, Arday Dániel zsarnói l. 40 frt, Mészáros Lajos perkupai l. 40 frt, Péter József szőlős-ardói l. 40 frt, Tóth Kálmán komjátii l. 40 frt, Ambrús János b.-vendégi l. 40 frt, összesen

320 frt. — **VIII. tangi egyházmegye:** Kiss László bátfai l. 50 frt, Pazar István iskei l. 50 frt, Homoky Antal k.-geőci l. 50 frt, Szőlőssy Ferenc mokcsai l. 50 frt, Id. Szakal István szeretvai l. 50 frt, Benedek János f.-revicssei l. 50 frt, Rásky Endre vajkői l. 50 frt, Köröskényi István s.-l. 25 frt, Kovács Kálmán s.-l. 25 frt, összesen 400 frt.

— **Nyilvános nyúlás és köszönet.** A szent-istván-baksai ev. ref. egyház templomának megújítási költségeire a nt. Baksay Sándor, solti esperes úr gyűjtőívén a következő kegyes adományok folytak be: Adam József lelkész 80 frt, Baky István 50 frt, Bonce Gyula 50 frt, Oross Endre 1 frt, bogrizsói egyház 95 kr, solti egyház 1 frt, szent-benedeki egyház 50 frt, kun-szent-miklósi egyház 20 frt, kun-szent-miklósi gimn. tanárok 4 frt, kun-szent-miklósi lakaregipéntár 10 frt, Szony Dénés főszolgabíró 1 frt, Helle János szolgabíró 1 frt, Kovács Zsigmond tanácsbíró 5 frt, Hajós József egyházmegyei gondnok 10 frt, Erdőssy Gyula tanácsbíró 5 frt, Kálosi József tanácsbíró 3 frt, Hajós János 20 frt, Gyenes János törvényszéki bíró 1 frt, Gyenes Judith 5 frt, Tóth Pálné 2 frt, Duzmath Pálné 5 frt, Szappanos Mátyás 1 frt, Hetsy Viktor lelkész 1 frt, Hetsy Viktor 1 frt, Hetsy Vikícia 1 frt, Mészáros Vikícia 1 frt, Mészáros János lelkész 1 frt, Baksay Árpád segédlelkész 1 frt 75 kr, Baksay Sándor 10 frt. Összesen 115 frt. Fogadják a nemes szívű adakozók, különösen nt. Baksay Sándor esperes úr egyházközségünk halás köszönetét. — Sz.-l.-Baksa, 1896 március 18. *Sárkány Sámuel*, ev. ref. lelkész.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Jókedvű adakozók. A 13 frt 80 kr p. zentári hivatalnak adtam át a tüpeztet javára. — *L. E.* A költeményben van sok erő és szépség, de nyilvánosság elé nem bocsátható. Sebektől minet tőpánkt itt is, ott is? . . . A másik némi módosítással még festék alá kerül. Üdvözöljük a megújuló buzzogásában. — *R. K.* A rövid tudósításokat köszönöm, a hosszabbat az illető kelő időben megkelted, de 1000 évi szünmunka nem firt be s nem is akartuk azt sokféleképp tárvá tenni. — *R. K. B. a.* Szivesen várjuk. — *Sz. I.* Bizony-bizony hogy alkalmódással csudaljuk kitartását. Jól lézen ahhoz. Egyszer csak én is elmondom még a magamot. A küldeményeket mind megöriztem, mivelhogy egyik szám firt. — *F. J.* Nem firtünk a sok közleni válóval, ezért ebből a számból kimaradt. A jó munkához különben szívnk teljességgel gratulálunk. — *R. Gy.* Irok, minelyt lehet. Aggodalmadról rád ímerek, de hát ezuttal nem lehet másképp. Jó az Isten!

PÁLYÁZAT TANÁRI ÁLLÁSRA.

A szatmárnémeti ev. ref. főgimnáziumnál a jövő 1897-ik iskolai év kezdetével ciflogalando magyar-latin nyelvű helyettes-tanári állomásra pályázat hirdettetik, a főgimnázium p. zentárából negyedévi részletekben előre fizetendő évi 800 frt fizetésel.

Csak ev. ref. vallású egyén választhatik meg.

Előleges tájékozásul e helyen is megjegyeztetik, hogy ezen állomás év év múlva rendszeresítettül fog 1200 frt évi törzsfizetéssel (e törzsfizetés a fizetési osztályok szerint 1400, illetve 1600 frtig emelkedhetik), 240 frt lakbérrel és 500 frtig emelkedhető 100 frtos ötdéves korpótelékkal.

A rendes tanári állomás betöltése — a főgimnázium fentartótételének ajánlata alapján — a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jogkörébe fog tartozni.

Pályázók felhívtnak, hogy foyamodványukat keresztlevelükkel, végzett tanulmányaikról, képesítésükről és ha alkalmasabban vannak, eddigi szolgálatukról, továbbá egészségi állapotukról és hadkötelezettségükről szóló bizonyítványokkal együtt l. évi junius hó 15-ig a főgimnázium igazgató-tanácsának alulírott elnöke címére (Szatmárra) küldjék be.

Szatmár, 1896 május 8.

Farkas Antal,
az ev. ref. főgimn.
igazgató-tanácsának elnöke.

Felölő szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.** Szerkesztő-társ: **BUZA JÁNOS.** Főmunkatárs: **DR. RÁCZ LAJOS.**

Sárospatak. Nyomatása Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűvel.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
széküldéssel, egész évre
6 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyed oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Tiszáninneni egyházi értekezet.” *Kaddási Gy.* — „Oszszuk kötfelé a felső-szabolcsi egyházmegyét.” *Lic Róz Kálmán.*
— „A falli olvasótblákról.” *Gérecz Károly.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* —
„A gönci ev. ref. egyház örömnapij.” *F. J.* — „Vegyes közlemények.”

Tiszáninneni egyházi értekezet.

— Felelet Czinke I. nyílt levelére. —

Lapunk ez évi 5-ik számában „Várjunk-e még?” címmel nyílt levelet írt hozzám, mint az idő szerinti szerkesztőhöz, *Czinke I.*, akkor még erdőbényei, most már rimaszombati lelkész, nekem régi, kedves tanítványom és munkatársam.

A nagyváradi lelkészi értekezletről világga lett hírek hatása alatt, de eszményeket imádó lelkének nyughatatlansága miatt is, azzal a kérdéssel támad nyom szeretettel: „Hát mi, tiszáninneniak nem várjuk-e még elérkezettnek az időt a megmozdulásra, a szervezkedésre, az egyházkerületi egyházi értekezletnek egy értelemmel való megatalkítására... ebben az eszendőben? Az ezer éves tanúlságok esztendejében.”

Azért kívánt épen engem mozgatni, mert tudta, hogy én — az én benső emberem által vitetve — közvetlenül szemlélője voltam a nagyváradi lelkészi értekezlet lefolyásának; továbbá, mivel emlékezett, hogy e tárgyban nekem is vannak valamelyes gondolataim s végre, mert szerkesztő létemre, másoknál könnyebben tódíthatom a dolgot s szíthatom a vita termékenyítő tüzét talán a teljes pünkössti fellángolásig.

Az ő óhajtása szerint a vitán túl kell vala esnünk a kerület tavaszi közgyűléseig, hogy azon a kerületi egyházi értekezlet minden további versengés nélkül, egy szívvel és egy akaratallal nyomban megalakítható legyen.

A felelősség súlyos terhét érezném lelkemen, ha azt kellene hinnem, hogy a Cz. I. barátunk által reményelt szép vita elmaradásának oka én vagyok, a feleletnek ilyen késedelmes megadásával. Nem én vagyok!

A „Sárospataki Lapok” 1895. évi 16 ik számában „A kerületi gyűlések, mint értekezlet-fűlék.” cím alatt (tehát több, mint egy éve már!) — megkíséríttem a Bethesda tavát megmozgatni, s a ki jött volna velem a hullámokat terjeszteni, — olyan bizony nem találkozott, de csak egy sem (!) s a nagyváradi értekezletnek kellett közbeesni, hogy még olyan lelkesült egyén is, mint Cz. I. visszaemlékezék arra, hogy e tárgyban talán nekem is volna valami mondani valóm!

A jelek után joggal ítéltém úgy, hogy e kérdés nálunk még mindig nem égető s halogathattam a feleletet is s folytathattam tovább a csendes szemlélődést

az egyházmegyei lelkészi értekezletek tényei felett, mint a mely értekezletek életrevalósága volna — szerintem — természetes szülőanyja a kerületi lelkészi vagy egyházi értekezletnek.

Szemlélődésem eredménye engemet nem nagyon csábít a további próbára, de igazán van Cz. I.-nak, hogy most az ezer éves tanúlságok esztendejét éljük, hozzá meg épen pünköszt ünnepéhez is készülünk, a mélyen valóban a szent hajdanban mindnyájan egy akaratallal; hátha egy kipattant szikra is kettős tüzes nyelvévé válhatik s az ige az idő teljességében — testet ölt!

A kerületi lelkészi vagy egyházi értekezlet célja felől nincs mit értekeznünk. Annak nemes, üdvös s egyházépítő volta felül van a kételkedés és versengések határán. Már „bizonyítékaink is vannak a szomszédaink, testvéreink köréből, a mi, ha nem kecsesgöttyök is általában, de nem is visszariasztók. Egymás által épülni s a közösség tudatából erőt, ihletet meríteni, bajaink gyógyszereit közül akaratallal keresni, sebeinket vetélkedő szeretettel orvosolni, kötözgetni: — ó hát ki ne ismerné el, hogy az ilyen munka Isten szerint való?!

De a mód, az út?!

„Két út áll előttünk” — mondja Cz. I. — az egyik a Tiszántúl, a másik a Dunamellék útja. Vagy az egyházkerületektől függetlenül vagy azokkal kapcsolatban alkothatjuk meg kerületi lelkészi vagy egyházi értekezleteinket. Ót a szíve az előbbihez vonja, mert az ilyen értekezlet már evangélikai társulat is! Én — főnnebb említett tavalyi cikkemben — az utóbbi út kívánatosságait rajzoltattam s noha csakugyan ott voltam Nagyváradon és igyekeztem látni a láthatatlan rüföket is, nincs miért változtatnom nézetemen s legfőkébb csak kipótolhatom azt egy-két gondolattal.

A kerületi gyűlésekkel kapcsolatos értekezleteket azon felül, hogy közönségük minden esetben biztosítva van, több más körülmény is hathatósan ajánlja. Egyik az, hogy magának a kerületi gyűlésnek is izt, színt, zamatot kölcsönözhetnek s megmenthetik azt rideggé válható, adminisztrációs jellegétől, a mi már semmi esetre sem kicsinyítendő nyereség; a másik pedig az, hogy jobban kibírható a szegényes kenyeren is, tehát a tiszáninneni viszonyok között is!...

Lapunk jelen számához egynegyed ív melléklet van csatolva.

Gondoljunk csak p. o. a Protestáns Irodalmi Társaság közgyűléseire, a mely pedig két protestáns egyház támogatásával is dicsekedhetnék, ha volna rá eligendő oka; vagy a lelkesedésnek ama nagyváradi biznyságtévőire, a kik az édes mámor óráiban is oda-oda kapkodtak — részben — az ő nem duzzadó erőszívköhöz s az otthoniakra gondolva, nem bírtak elfojtani egy-egy mélyről fakadó sóhaját.

A mai felekezeti állapotok mellett az alakuló egyházi értekezletnek mennél szélesebb körre kellene kiterjeszkednie s így — a mint ezt Cz. I. is érinti s én is kifejtettem tavaly — az úgynevezett világi elemet is munkatársakul kellene megügyerni. E tekintetben is jó szerencsés lehet a kerületi gyűlésekkel való kapcsolat, mert igen fényes eredmény volna bizonyos magasabb szempótból, ha a világiak közül egyelőre csak a kerület hivatalos tagjaival szövetkezhetnénk is, a kiknek nem közönséges befolyása a további sikerre nézve a legteljesebb biztosítéknak tekinthető. A magasból szétszóródó fény nagy kört szokott megvilágítani.

Az a függetlenség, mely a tisztántúliak szervezetében olyan igazetesnek látszik, nincs veszedelemben a kerülettel való kapcsolat mellett sem. A felolvások, azonok választása, mindig az értekezlet joga maradván s az eszmecsereknék ugyan ki állánát útját, mikor azoktól ragyogóbbá lesz az igazság? A vastalpnak itt nem volna tere, nálunk a kerületen sincs dívata! Vagy talán a kerület tényei felett volna megnehezítve az ítélet-mondás? Nem hiszem! Sokkal önállóbb közöttünk a legtöbb, hogy sem nézetével rejtőzködjön, kucorognia kellene a tekintélyesektől való félelem miatt.

Ha azért itt az ideje a kerületi egyházi értekezlet megalakulásának, — a mi vajha úgy lenne! — én természetül maradok a kerületi gyűlésekkel való kapcsolat mellett. Előnye sok, hátrányai inkább csak képzeltiek, mint valódiak, s az evangélizálás elé sem vet, — a minthogy céljának félreértése nélkül nem is vethet — semmi akadályt.

Megalakulása esetén nagy súlyt helyeznék részemről arra, hogy a tisztánimni kerület egyházi értekezlete a kerület egyetlen főiskolájával, a sárospatakival — mint szellemi központtal — szoros összeköttetésben éljen s gyűléseinek egy részét okvetlenül itt tartsa, a minthogy itt tartja olykor-olykor a kerület is. Az értekezlet egészséges életének s helyes irányú fejlődésének gazdag táplálékát képezné ez a viszony, a kölcsön-hatás pedig bizonyára áldásosnak igazolná magát a főiskola szellemében is. Ezt is érintettem már tavalyi cikkemben s azóta még sokkal jobban meg vagyok bizonyosodva az ilyen viszony üdvös következményei felől.

Egész nagy szellemi kincsés ház egy főiskola. Könyvtárai, gyűjteményei, a melyek folyvást gyarapodnak s tanárai, a kiknek kötelezőgök lépést haladni a tudományok fejlődésével, ezek és a velők való gyakrabbi érintkezés milyen igézővé tehetné kerületünk szellemi képét! Legyen tanum épen Cz. I., hogy a főiskolának az iskola-padokon túl is termékenyítő ereje van, ha ennek az erőnek a magunk lelkébe utat engedünk...

Az idő nagyot változott s a fejlődés rohamossága mellett régi egykedvűséggel nem nézheti többé senki az élet gyors folyását, főleg, ha még vezetésre is van hivatva. A ki ma még akar ülni az ősi telken, ősi házban s pipaszó mellett várja a mennybe vívó angyalokat — azt kikacagják és besepri az élet vihára az erkölcsi halál pocsolójába. Egyháznak minden érdeke azt követeli, hogy lelkeszeink alá ne merüljenek a kor

szinvonalanak s ezt a gyöngébbnek az erősebbel való szövetkezése által kerülhetjük ki a legbizonyosabbban.

Nagy baj, hogy a lelkesítő pálya elvesztette vonzó erejét s a gimnáziumi osztályokat kitünően végzett ifjak általában a kívánatosabbnak tetsző kenyer után futnak s a papi katedrák a gyengébbeknek ügyesülván menedékhelyökké lesznek. Ez a körülmény is nagy ok lehet arra, hogy a kerületi egyházi értekezlet szervezésénél a főiskolával való összeköttetés számba vétsék.

Az az egyháziasság vagy — ha úgy tetszik — állapottság, a mit a kerületi értekezletnek képviselnie, apollónia és terjesztenie kell; de általában a vallás szolgáival való együtt-érzés, együtt munkálkodás a tanári karra is áldásossá válhatnék s ez az áldás visszavetné jótekonny fényét az egyház épületére. A régebb tanárok legnagyobb része — tudvalevőleg — épen olyan hű fia volt az egyháznak is, mint akarmely lelkes s leg-hűbbek közül, mivel a neveltetése is épen olyan volt, mint a lelkeseké. Ma már másként van s mennél tovább haladunk elő az időben, annál bizonyosabb, hogy a tanárok a tudomány érdekei mellett más elsőrendű érdeket nem ismernek, ismerni nem akarnak. Az ilyeneknek lenne már különös szükségök arra, hogy gondolatait a vallás őreivel kiereselgessék s egymást az egy szükséges dolog felől felvilágítsák.

De a kerület szellemi vezetőinek a főiskola körül való csoportosulását bizonyos politikai szempontok is megkövetelik. Tanügyi politikát értek, a mely kezd beütni közénk is, még pedig roz tulajdonságaival egyetemben. Egy némelyik iskolának, ha idejében fel nem ébred, aláaknazzák esendes fufanggal a fundamentomát, százasda hagyományait szegre akasztják és tort ülnek összeomlott kövei felett. Ezt a bűnös kísérletet csak a tanítványok szeretetének áttörhetetlen védfalai hiúsíthatják meg, a mely szeretet fokozására is szerencsés eszköz lehetne a kerületi egyházi értekezletnek a főiskolával való benső viszonya, együtt működése.

A ki ezt a viszonyt bármik tekintetben lealázónak gondolja vagy magyarázza, az nem érti meg a lélek beszédét soha!

Millenniumi évet élünk és pünköst ünnepet ülünk. Nem lehetetlen, hogy e kettős hatás nagy elhatározásra ösztönöz közülünk némelyeket, a kik, mint hajdan az apostolok, tanítványokat gyűjtenek a zászló alá s a kerületi egyházi értekezlet — minden nagyobb előleges vita nélkül is — életra kél. Én semmi esetre sem leszek azok között, a kik a lelket eloltogatni akarnak, sőt inkább — a szükséghez képest — nagy készséggel fogom e most rhapszodikusán ide vetett gondolataimat megvilágítani. Adjon a kegyelem istene az olvasóknak s az ev. ref. egyházaknak boldog pünköst ünnepet!

Radácsi Gy.

Osszuk kétfelé a felső-szabolesi egyházmegyét.

Motto: Divide et vinces.

Azzal a tudattal fogok e fontos tárgy taglalásába, hogy „az igazság nyílt kimondása az igaz ügynek sohasem árthat” és mert meg vagyok győződve lelkelem egész teljességével a cimbe írt óhaját igaz voltáról, bátran belényulok a darázsfelekbe, vadoljon bár a rosszakarat bármivel. Hiszen igaz ügyért mártyságot szenvedni erkölcsileg sohasem az elnyomottra

gyalázó, a tisztábban ítélő jövőendő mindig az elnyomóra mondja ki súlyos ítéletét.

A f.-szabolcsi egyházmegye szétválasztási kérdése nem új, nem az én eszmém; sürgette ezt már a megboldogult Gonda Balázs, Ujfalussy József és annyian mások is, sőt mintegy általános közvélemény gyanánt járt be e „szálló ige” az év tavaszi szellőjének szárnyain egyházmegyéinket, de sokunknak esudálkozására egy ember sem akadt, a ki e közóhajként rebesgetett vágyunk egy alaposan indokolt indítványban kifejezést adott volna legközelebbi egyházmegyei gyűlésünkön; mintegy lidérenyomás nehezedett reánk az a nagy vesztesség, a mely bennünket szeretett vezetőnk, b. e. Lukács Odón esperes halálában sújtott és a vesztesség miatt sajgó kebel ily nagy alkotásra nem érezte magát elég erősnek.

Pedig most lett volna itt a legalkalmasabb időpont arra, hogy ez üdvös indítvány elfogadtassék. Hiszen nincs esperesünk, személyes motívumok közbe nem játszhattak, az igazság ereje ilyenkor mutathatja ki leginkább meggyőző hatalmát.

A dolog azonban még nem késett el, hiszen esperesünk csak az ősi gyűlésre lesz s addig még sokat gondolkodhatunk e tárgy felett. Ez eszemre megindítására vállalkozom én, egyházmegyéink legfiatalabb papja, a kit tehát nem érhet a hazabeszélés, a hivatalra vágyakozás vádjáé és vállalkozom a Nagytsz. szerkesztő őr becses engedelmeivel éppen a „Sárospataki Lapokban”, mint a mely — tudtommal — a legnépszerűbb lapja lelkészársaimnak.

A dolagra terve, legelőször is a legújabb tudományt, a statisztikát kérdeztem meg, hogy mit felel a szóban forgó kérdésre? S ime a válasz: Van Magyarország a tíz évvel ezelőtti szerkesztett Egyetemes Névtár szerint 2,024,699 református egyházat, a kiket az 57 egyházmegyébe szétosztva jut, egybe-egybe 35,521 lélek és ezzel szemben a felső-szabolcsi egyházmegye ugyanazon Névtár szerint 64,353 lelket, tehát majdnem kétszerannyi számlát. Ha lélekszám szerint akarjuk tehát rendezni az összes magyarországi ref. egyházmegyéket, okvetlenül meg kell osztani a felső-szabolcsit. De az esperességek beosztására helyesebb alapnak mutatkozik az, ha az egyházak számát vesszük alapul. Erre nézve a Névtár azt mondja: Van Magyarországon 1980 anyaegyház, ezt elosztva 57 egyházmegyébe, jut egy-egy esperes felügyelőre alá 35 egyház, tehát 51-quel kevesebb, mint a mennyiből jelenleg áll a felső-szabolcsi egyházmegye. Sajnálom, hogy a területi alakulásra nézve a Névtár semmi adatot nem nyújt, de ha felemlítem, hogy 86 egyháznak közül 52, mondó ötvenkét egyháznak nincsen helybeli postája és ennél fogva megesis a nem hanyag lelkészekkel is, hogy a körlevelek, a melyekben olykor nagyon sürős tennivaló parancsoltatnak, sokszor csak az elrendelt teendő határidejének eltelte után érkeznek olykor 3 hét múlva egyházainkba; és ha felemlítem, hogy híressé vált rossz utaink miatt messzi vidékről sokszor megközelíthetetlenek vagyunk a messzire lakó esperes által: kézzelfogható indokot nyertünk arra nézve, hogy egyházmegyéink szétválasztása elodázhatalan szükség, ha csak helyes közigazgatásról akarunk beszélni!

De maradjunk még a statisztikánál, mielőtt magunkhoz ismét alászállanánk s tekintsünk szét legnagyobb egyházmegyeinkben. A mienk után legelső egyházat foglal magában széles Magyarországon az abauji, 73-at, a mienkél 13-mal kevesebbet. De ott a lélekszám csak 32,607-re megy, a mienkéltől

nyíre s közlekedése aránytalanul könnyebb, gyorsabb. A 66 egyházat számláló belső somogyi egyházmegye 47 ezer lélekkel, a 65 egyházat számláló szatmári 44 ezer lélekkel, a 64 egyházat számláló felső-baranyai egyházmegye 30 ezer lélekkel, a 63 egyházat számláló beregi egyházmegye 38 ezer lélekkel s az ugyanilyen marosi 40 ezer lélekkel — mindannyian tömörülve vannak, aránylag esekély területre szorítkoznak, a mi önként érhetőleg nagyon megkönnyíti a helyes közigazgatást. Mindez azt mutatja, hogy az összes 57 egyházmegye közül a mienk van legszerencsésebb állapotban közigazgatási hozzáférhetőség szempontjából és e tapasztalat catoi következetességgel ismételteti velünk amaz egyedül eredményre vezető biztos elvet: divide et vinces! Mert hogy példát említsék, Mihálydi Zsurktól egyes vonalban 65 kilométer távolságnyra van; kérdem tehát — hogy miután nem mindig lehet jó esperes az, a ki Nyíregyházán, Kállóban vagy Kisvárdán kiűnő pap, tehát Mihálydiban is lakhatik az esperes — mimódon fogja a Mihálydiban lakó esperes sürögésen felkeresni Zsurkot, ha személyes megjelenését, pl. a nazarenizmus terjedése, vagy más baj elodázhatalanná teszi?!

Mert véleményem szerint az esperesi hivatal nem egy az irodával; nem posta-távírdai hivatal az, honnan levelesomagok reptessenek szét naponként a szélrózsza minden irányában. Szív legyen az, mely vért küldjön a test megtámadott részeibe, mely személyes megjelenésével tudja a bajt esírásban elfojtani. Menynyire más volna a papokban a köteleességszeretet, mennyire más lenne a tagokban az egyházszeretet, ha az az élénk tudat-ele papban és hívekben, hogy minden jelentősebb bajra ott terem az esperes az ő hatalmi súlyjával és az összehozott szállaknak szétválasztásában gyakorlott kezével!

Az idő nagyot változott, köteleességeink megszáporodtak úgy egyes egyházakban, mint az egyházmegye kormányzó székén. A mely pap ma elhanyagolja a belmissiót, az ne esudálkozzék, ha reversális házasságok gyöngítik egyházát és uazarenizmus férge üt benne tyánt; a mely esperes nies ott mindenütt, a hol jelenlétét a vesztly sürgeti, az ne esudálkozzék, ha a papokban nincs közszellem, ha a gyűlések gyéren látogatottak s ha szétválásnak indul az egybekötözött test. Erre pedig egyházmegyéink nagysága miatt a mi leendő esperesünknek — bárki legyen is az! — ideje sem lesz s csak látszólag lesz reid egyházmegyéinkben. Ne vesztelyezessük, tehát 86 anyaegyházunk, jó igazgatást egy esperes! is ne öljünk meg egy embert 86 egyház kormányzásának bajával.

Féltreéne az, ki ebben a műltra mondott bírálatot lát! E felfogás ellen határozottan tiltakozom. De engedjék meg nekem az én f.-szabolcsi lelkészársaim, ha közel két évi esperes-kipláni, és hang-súlyozom, hogy oly munkabéris ember, mint Lukács mellett szerzett tapasztalataim eredménye gyanánt kimondom, hogy az esperes, kinek irodájából 3-4 ezer levél kerül ki évente, mostani területi viszonyaink mellett nem lehet ott mindenütt, a hol a szükség parancsolná.

De, mintha hallanám felzúdulni az ellenvetést, mely a gyakorlati életben azért tartja szinte a kivételenségig nehéznek egyházmegyéink kettéválasztását, mert vannak közös intézeteink, mint a minő az egyházmegyei lelkesítő özevgy-árva gyámintézet, a Litkei-féle lelkesítő nyugdíj-alap, a tüzbiztosítási alap, tanítói özevgy-árva gyámintézet és a pápi egy-let könyvtára. Ha azonban komolyan akarjuk az ál-

dásabb és behatóbb közigazgatást, a kettéválasznak ezek sem fogják akadályát képezni, mert miért ne lehetne a közös alapokat ezután is együttesen kezelni? E közös kezelésre nézve, véleményem a következő: Válasszon mind a két egyházmegye egy közös kezelő bizottságot, mely úgy a lelkesíti, mint a tanítói gyámpénztárt, valamint a tüzbiztosítási alapot is kezelni, arra felügyelve. Alljon ez a delegációsális és mindkét egyházmegye által egyenlő arányban választott, mindkét felé felelős bizottság 8 tagból, úgy-mint: élén állana egy, a mindkét egyházmegye által szövbösséggel választott számvevőszéki elnök, egy papi, egy tanítói pénztárnok, egy papi, egy tanítói ellenőr, azon megjegyzéssel, hogy az ellenőr mindig más egyházmegyből választassék, mint a pénztárnok, a kölesönök megszavazása s érdekeink jogi képviselése végett, egy szintén közösen választott jogügyi tanácsos és a két esperes. A kölesönöket a két esperes és a jogügyi tanácsosból álló bizottság szavazná meg. A két egyházmegye által ekként közösen kezelendő papi gyámpénztárból — fennálló szabályaink értelmében — a segélyre jogosult mindkét egyházmegyebebeli özvegyek és árvák húznak kegydíjajukat mindaddig, míg az ilyen jogosultak mind ki nem halnak és akkor, a legközelebb hozott határozatunk értelmében, lelkesíti nyugdíj-alappá alakulván a mostani gyámpénztár, e nyugdíj, a hozzácsatolandó Litkei-féle nyugdíjjal együtt mindkét egyházmegye birtokát képezne továbbra is.

A tüzbiztosítási alap célja a nyíregyházi nőnővelében van megállapítva; semmi érdeket nem látok veszélyeztetve, ha továbbra is e célra tőkésítetik, míg idővel rendeltetésének átadható leszén.

A papi egyeletre, vagy újabb néven nevezve, egyházi értekezletre nézve, szintén az egyházmegyék szerinti különválást javaslom, mert ily rendkívül nagy területtel egy egyeletre zsugorodni, össze teljesen, ez arra az életképtelenségre vezet, a melynek szomorúan vagyunk szemtanúi. Nem is várható, hogy a messzire lakó papok élénk érdeklődést tanúsítsanak a rendszeren Nyíregyházán összehívott értekezlet iránt. „Minél kisebb, annál frisebb.” Válasszunk egyházi értekezletünket kétfelé, Nyíregyháza és Kisvárdára központtal s könyvtárunk is osztássék kétfelé egy kiküldendő bizottság által.

És most hadd mondjam el termetem, a mely szerint kettő alakulna a mostani egyházmegyéből. Vegyük elő Szabolcs megye térképét és húzzunk egy egyenes vonalat Beszterecztől Eögrig. Az alsó részbe, melynek neve *Közép-szabolcsi egyházmegye*, esnek a következő egyházak: Téglass, Újfehértó-Szegedgyháza, Geszteréd-Bököny, Balkány, Szakoly, Mihálydi-Nyíradony-Nyírugos, Góise-Szalmad, Nagykálló, Kálló-Semlyén, Engesenes-Nyirbéltek, Piriess-Pilis, Nyírbogát, Kisléta-Máriapócs-Pöcsöpetri, Nyírbátor-Vasvári, Gyulaj, Ofejertő, Bessenyőd-Levelek-Magy, Nyírbakta-Lórántháza-Jákó, Apagy-Napkor-Téth, Oros, Nyíregyháza-Sima-Királytelek, Papozny, Tura, Sényő, Kéres, Ibrony, Ramocsaháza, Székely, Nyírbogdány, Kótaj, Kemecse, Vasmegeyer, Rád, Halász, Buj, Ibrány, Pászab, Berecl, Gáva, Vencsellő, Balsza és Szabolcs. Összesen 42 egyház 36 ezer lakossal. Az új *Felső-szabolcsi egyházmegye* tagjai: Beszterec, Kék, Gégény, Demeeser, Berkesz, Eör, Vaja, Rohod, Nyírmada-Dobos, Laskod, Petneháza, Karász, Thass, Gyulaháza, Pátroha, Anares, Ajak, Berenes, Kisvárd, Domb-rád, Kanyár, Kékese, Döghe, F-Litke, Veresmart, Komoró, Papp, Gemze, Báka, Lövé-Petri, Lövé, Kis-

vársány, Nagyvársány, Gyüre, Cs.-Kenéz-B.-Aranyos-K.-Apáthi, Tornoyapálea-Jéke, Ormezőládány, Benk, Mándok, Mogyorós, Thuzsér, Bezdéd-Győröcske, Eperjeske, T-Szentmárton és Zsurk. Összesen 44 egyház 29 ezer taggal.

A csoportosításra irányodóul az a hallgatag eddig is elismert tény szolgált, hogy jelenlegi megyénknek két természetes központja van, u. m. Nyíregyháza és Kisvárdra; ez az oka annak, hogy évenkénti két gyűlésünk is e két egyház között szoktuk megosztani.

Személyes érdekektől teljesen eltekintek, csak annyi engedményt óhajtanék tenni a személyes érdekeknek, hogy a kik jelenleg egyházmegyénkben valamely tisztséget viselnek, azok megtarthassák tisztségüket azon egyházmegyében is, a hova jutnak. Fölöttébb méltányosnak látom ugyanis, hogy a kit 86 egyház többsége emelt valamely tisztségre, az e minőségében a választók töredéke, a 42, illetőleg 44 egyház is megtartsa.

Uraim! A tohermegosztás a világnak legbőleesebb munkapolitikája. Ne rakjunk senkire se elviselhetetlen terhet. Minden erőnk össze kell szednünk, szerveznedni, furni-farnagi kell, hogy a bekövetkehető felekezeti torzalkodásban helyt álljunk, egyházunkért és egyházmegyénkért egyaránt. Ne engedjük elaludni a gyökérig ható jó közigazgatás kedvéért egyházmegyénk kétfelé választásának eszméjét; itt az az idő. *Oi xairosi byyri koru.*

Szóljon hozzá mindenki; én megtettem indítványomat; személyes tekintetektől ment eszmecsere dűlőre vezethet.

Dixi et salvavi animam meam.

Lic. Rácz Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A fali olvasóablakról.

A Sárospataki Irodalmi Kör 1895 december 21-én tartott közgyűlésében jelentette a masodélnök többek között azt is, hogy a »Fali olvasóablak« költsége sokkal több, semhogy azok biztos veszteség nélkül előállíthatók lennének. (Lásd e lapot 1895. évi 52. számát). Azért azoknak sajtó alá rendezését felfüggesztette az Irodalmi Kör, az ABC megjelenéséig.

Mik azok a »Fali olvasóablak«?

Semmi egyébek, mint ABC más kiadásban; nem könyvbe kötve, hanem egyes lapokon, falra függeszthető tábla-alakban kiallítva, sokkal nagyobb betűkkel, mint az ABC ben találjuk. A táblak száma körülbelül 20—24, fele részben írott, fele részben nyomtatott betűkkel.

Mire valóak ezek a Fali olvasóablak?

Arra, hogy az elemi I. osztálybeli gyermekek tanuljanak róla olvasni, meg — talán — írni (?). Paedagogiai nyelven: *írva-olvasni*.

Szükségesek-e a Fali olvasóablak, vagy nem? s kifizeti-e magát, hogy a főiskola közel 2000, az egyes elemi iskolafentartó egyházak pedig 16—20 frtot adjanak ki eme Fali olvasóablak egy-egy teljes példányért? (Mert megjegyzendő, hogy ha azokat használni is akarjuk, vászonra kell húzatnunk s könnyű fenyőfa-leccsekkel s felfüggesztési készülékkel is fel kell szereltnünk.)

Sok tanítóársam talán gúnymosolyra is fakad kérdéseimtől s tréfának veszi felszólalásomat.

Pedig én nem tréfálok, hanem — feltéve azt, hogy az I. osztályba nem hordhatók fel tavasszal is a gyermekek s tisztársaim nem alakítgattak, mint némely helyen, *kezdő és haladó* mellékszót — a legkönyvnyelvényben ismétlem a feltett kérdéseket s ajánlom érdemleges megvitatásra, még pedig abból az okból, hogy akár anyagi, akár szellemi haszon nélkül sem a mi kedves főiskolánknak ne okozunk kárt, veszteséget, sem egyházainknak fölösleges kiadásokat, magunknak pedig még több bajt, mikor nem muszáj.

En szerintem mai időben, az osztályrendszer mellett — mikor az iskolakötelese gyermekeknek a tanév elején, szeptemberben kell kivétel nélkül az iskolába feladatniok, és pedig határnapon belül, a melyen túl az I. osztályba nincs felvételnek helye — a *fali olvasótblák egészen feleslegesek s használatuk az ABC mellett nem előnyöse, de hátrányára van mind a tanító törekvésének, mind a kitűzött célnak; ezen felül pedig az írva-olvasatás módszerrel merő ellentétben áll.*

És ezt már nemcsak magam állítom és vallom, hanem a tisztánlt. ev. egyházkerület is, mely többé nem kívánja iskoláiban a fali olvasótblákat használni. De én nem ebből indulok ki, hanem a gyakorlatban szerzett saját tapasztalatomból. Hiszen a nevezett egyházkerület — ha jól emlékszem — csak egy éve, hogy e tekintetben meghozta határozatát; én pedig nézetemnek már 1890-ben kifejeztem adtam az Irodalmi Kör közgyűlésében, mikor arról volt szó, hogy az ABC-hez kellene-e fali olvasótblák? Más tanító azonban nem lévén ott jelen, egy igen tekintélyes szakfértely ellenvéleménye lett az irányadó.

Most azonban a veszteséggel fenyegető kiállítási költség Irodalmi Körnek megdöbentvén, gondolkodóztette. S hogy a főiskolának, mint kiadóknak, biztos veszteséget ne okozzon, mellőzhetlen teendőjének látja a kérdést az arra hivatottak: tanítók, lelkészek — mint iskolatitkárok — által eldönteni. Nagyon helyesen.

A fali olvasótblák fölöslegességének igazolását a következő okokkal támogatom.

1. Írva kell olvasatnunk. Azaz, az előkészítő gyakorlatok után valamely szóbeli hangnak írott jegyét (betűjét) kell lerajzolnunk s tanítványainkkal lerajzoltatván, hangja s hangzótása közben megismertetnünk. Ez nem a fali olvasótblán történik, hanem a nagy fekete- és palatáblán. Mikor ezt az írott betűt a gyermekek megismerik és felismerhetőleg leirogatták, a mi nem 5—6 percet igényel, mi szükség azt fali olvasótblán is megmutatnunk, mikor az ABC-ben ott van?! Időnk sincs reá osztatlan iskolában, fölösleges is, mert a fali olvasótblán levő betű a fekete táblára ktrétval írott betűnél kisebb, a palatáblán, papíron vagy a könyvben írottal nagyobb; mi által az időrablason kívül a hangzónostást és tanítást nemhogy elősegítené, sőt inkább nehezíti, zavarja, különösen kezdetben. Az írott betű után következék annak nyomtatott alakja s annak az írottal kellő összehasonlítása. Vajjon nem képes-e annak ugyancsak a fekete táblára való lerajzolására a tanító? Sokkal inkább, mint az írott alakokra, akár a kis betűknél, akár a nagyoknál. Hiszen a nyomtatott betűalakok a g-n kívül, mind egyszerűbbek az írottal.

»Szha, de olvasatni is kell« — mondják az orthodoxok! Igaz, de *írva kell olvasatni* a mai mód szerint; azaz a felvett szóban levő hangokat egyszerre kell hangoztatni és írni. Ugyde, ez esetben van-e szükség fali olvasótblára? Nincs! »Igen, de oda kell törekedni, hogy a gyermek mindig nagyobb-nagyob könnyűséggel, végre folyékonyan, az írásnál gyorsabban tudjon olvasni. Hogy pedig ezt a célt elérjük, nemcsak írva

kell olvasatni, hanem külön is, a már leírt vagy nyomtatott szókat és mondatokat is. Ugy van, mert bizony csak írva-olvasással a folyékony olvasást nem tudom, mikor érnök el. De hát nem célserű-e ugyanazokat olvasatgatnunk, a melyeket a tanító a gyermekekkel együtt hangoztatva, a nagy fekete táblára ktrétval, a növendékek palatáblára írtak? S meg van-e tiltva, hogy a tanító ugyanazon szókat s ugyanazon sorrendbe írja, melyek az ABC-ben vannak vagy változthat is rajta! Ugy-e bizony tetszésétől függ?

Hát a nyomtatott betűket nem írhatja, hangoztathatja s olvasathatja-e a nagy fekete táblán épen úgy, mint az írottakat? Furcsa volna, ha tanítók közül valaki tagadó választ adna. Hiszen a nyomtatott betűk ismeretetésére s olvasatására mindig külön óra kell. S ha már a betűt így is megismertettük és szóokban s egy pár mondatban tömegesen gyakoroltattuk, összehasonlítva az írott és az ABC-ben levő nyomtatott alakkal is, nem mehetünk-e át azonnal a könyvben levő nyomtatott szók és mondatok olvasatására? S néhány ilyen szónak vagy pár mondatnak írott betűkkel leendő leírására; és könnyebbé teszi-e a tanítást ugyanazon betűnek kevesebb helyett több alakban való bemutatása? Semmi esetre sem!

2. A tanév szeptemberben kezdődvén — igen sok helyen pedig csak októberben! — az előkészítő gyakorlatokkal telik el 3—4 hét. Így, mire a Fali olvasótblákra kerül a sor, beállnak a szomorú, ködös, borongós, hűs őszi s téli hideg napok, mikor kint a pitvarban vagy az udvaron valamely falra vagy fára akasztott fali olvasótbláról a tanító csak ritka esetben *tanítathatja* növendékeit, a tanteremben pedig alig lát az ember. Felettből szorgalmaskakka is hasztalan akarnánk lenni ilyenkor (hogy t. i. a becsületért még 8 órával is előbb kezdjük a tanítást), mert nincs meg az alkalmas idő. A fali olvasótblák tehát éppen mikor legnagyobb szükség volna rájuk, akkor nem használhatók; mivel különösen az írott betűket nem láthatják jól s egymástól nem különböztethetik meg eléggé a gyermekek, különösen ha rendes helyökből szemlélik a hasonló szerkezetű betűket.

3. A tanítványoknak rendes helyökből való kiskaroktatása a tanításnak mindig hátrányára van, mert időt is veszünk vele; a figyelmet is zavarja, port is eredményez. A könyvből és nagy fekete tábláról való olvasatással mindez elkerülhető.

4. Azok a kövér fekete betűk apró fehér közeikkel nagyon szemképrázatók s így rontják is a szemet, kivált tavolból szemlélve. A hasonlóak pedig, minéműnk az i, u, n, m, melyek az előbb táblákon szókat összezőlvola lenni, mintegy összeolvadnak a szemlélő szemében. Ezt pedig jó dolognak senki sem tarthatja.

5. Oszatlan iskolában, a milyen tisztáninenni egyházkerületünkben a legtöbb van, az a rövidke fél óra, mely az írva-olvasatásra, új-Tanterünkben is ki van jelölve, de a melynél többet, 5—6 osztály vezetés mellett, erre nem is fordíthatunk, sokkal hamarabb lejár, hogy sem a nagy fekete táblán is, a fali olvasótblán is, meg a könyvből is olvastathatnánk, írathatnánk, beszédt és értelmet fejleszthetnénk. Ez képtelenség! a ki sokat marok, keveset szorit. A ki egy-egy fél óra alatt annyi felé kapkod s annyi felé ragadja s kényszeríti a 6—7 éves gyermek figyelmét, az azt a célt, mely felé törekednie kell, eltéveszti szeme elől; s ha még idejében észre nem veszi magát, a kitűzött időre nem is fog célt érni soha, dacára annak, hogy a nagy igyekezettel mind magát, mind növendékeit agyon kínozza.

És ez nem az írászattan felállított theoria, hanem

több évi fáradságos gyakorlatból és tanulmányozásból szerzett tapasztalati tény. Ugyanis volt idő, midőn a nagy ceremonias tanítási módszert követve, én is használtam a rám oktrojált fali olvasóablakokat és a hozzá csatolt kártyabetűket. S a nagy feketeabláról és palatábláról nem a könyvről (ABC) mentem át, hanem a kártyabetűket, majd az olvasó táblákat vettem elő, azokról tanítottam tömegesen az olvasást és csak ezek után használtam a könyvet. Mi lett az eredmény? Az, hogy a fali táblák tartalmát, azokat a néhány szókat s pár mondatot tanítványaim könyv nélkül is tudták, a kézi könyvekből pedig azután nem voltak képesek még az év végén se a várakozásnak megfelelően olvasni, dacára annak, hogy a nagy betűkön túl alig valamikéval haladtunk tovább, a nagy alaposágnak szemléltetésnek, beszéd és értelemfejlesztésnek, betű, szó és tárgyismertetéseknek miatta! Mas tanítótársam pedig, ki mindezekben a ceremoniakon túltette magát, sokkal kevesebb fáradság mellett babérokat aratott az ABC-ből.

És azután?! . . . Azután több évi sikertelen erőfeszítés, lelkiismeretes ügybuzgóság után, beláttam én is, hogy hiszen nem az iskolalátogatóság, sem a szülék nem azt akarják tudni, hogy a tanító miként tanít az I. osztályban, hanem hogy a könyvekből tudnak-e akárhol olvasni, s képesek lesznek-e a II. osztály tananyagának megértésére, megtanulására s feldolgozására; a miben teljes igazságuk van. De hisz az én célom is az volt, csakhogy nem értem el sohasem óhajtottam szerint az első évben, még a II. osztályba is bőven jutott az I. teendőből, s ez mindig fájt, mindig bántott. Mit tettem tehát? Felhagytam a cifra ceremoniakkal. Nem a theoretikus nagy paedagógus utasításait követtem többé, melyek csak magán-nevelőknek s egy-egy osztályt vezető tanítóknak valók; hanem kártársaimnak a gyakorlat mezején mindig fényes eredményű eljárását kezdtem el én is. A fali olvasóablakokat a kártyabetűkkel együtt elíttettem örök nyugalomba, s megelégedtem a kretával, nagy fekete táblával, palavessző, palatábla, toll, tinta, papíros és könyv első osztálybeli taneszközökkel. Nem elég-e ennyi az írva-olvasáshoz? S az eredmény? Mindig meg vagyok vele elégedve. Pedig felényi fáradságomban sem kerül, gyermekekkel sem tanítottak.

Én tehát a fali olvasóablakokat szükségtelenné, hátrányosoknak, sőt az írva-olvasás módszerével összeegyeztethetelenné is tartom. Irni, iratni nemcsak az írott, de a nyomtatott alaku betűket is lehet. S mikor írjuk, hangoztatjuk, tehát olvassuk is. Ezután pedig el-olvasathatjuk annyiszor, a mennyiszor a ráfordítandó idő engedi. A magunk és tanítványaink által írott — akár írásbeli, akár nyomtatott alakú betűkről, szökről, mondatokról pedig közvetlenül mehetünk át a könyvről; a mit semmiestre sem pótolhat soha a fali olvasó tábla. Könyvből is lehet, de kell is karban olvasatni. Hanem nem *lelkészletni kell, de tanítani!*

Szerintem, a ki a fali olvasó táblákat szükségszerűnek tartja, az nem az írva-olvasató módszer híve. S e kérdés eldöntésével az írva-olvasató módszer *egyedül üdvözítő volta* is el lesz közöttünk döntve.*

Gérecz Károly.

* Részünkről is felhívjuk az első sorban érdekelte tanügyi fér-fakat a felvetett kérdés komoly megvitatására. Igazi nagy ok nélkül minék tennők költésesebbé a népsikolák folszerelését!

Szerk.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Hatodik közlemény).

1703-ban, mintegy 17 évi elnyomatás után ismét szabadabban lélegezt fel a sárospataki ref. egyház. Ez év szeptember 2-ika volt az a nevezetes nap, melyen a szabad vallásgyakorlat helyre állíttatóit. E napon történt, hogy a győzelmesen előnyomuló II. Rákóczy Ferenc egyik tábornoka, Csieseri Orosz Pál öt vagy hat század magával Kis-Patakon, a Kazincey András portáján táborozván, magához hívatta Gönyüi Pócs Péter lelkészt és a városi tanácsot s így szólt hozzájuk: „Ugy hallom, hogy itt Kigyelmeteknél az isteni szolgálat nem szabad benn a városban, hanem valami faluba, Hotykára jár Kigyelmetek; mivel én a tisztánnevelő helyeknek főcsemmendőjává rendeltetem és van egész plenipotentiam, ide is Isten jóvoltából elérkeztem, azért én hagam, paranesolom Kigyelmeteknek, hogy ez mai napságtól fogvást, másrutt ne, hanem itt helyben, a Kigyelmetek módja szerint szolgálja Kigyelmetek az Istenét és az isteni szolgálatot itthon vigye végre Kigyelmetek.” Midőn erre a fejedelem és a tábornok jó akaratját megköszönve Gönyüi Pócs Péter és a városi tanácsok a felett tanakodtak, hogy hol legyen az isteni tisztelet helye: akkor toppant be hozzájuk Gönyüi András, egy a kassai külvárosból érkezett pataki diák és így szólt: „szép megkövetéssel.” Nem úgy, ha tetszik Kigyelmeteknek vitéz generalis és kapitány uraimék, hanem a collegiumot restituálja Kigyelmetek, mind locus entitánsnak (isteni tisztelet helye) jó lenne s mind ha Kegyelmes urunk (II. Rákóczy Ferenc) fegyverre érkezik Kassa felé, a kassai hóstáton való collegium elromol, mert azt feléltetik vagy belől a várból, vagy kívül a hadak és így kénytelenítetnek elszéledni a szegény diákok, ne menjenek szegények ide s tóra széllyel, hanem ide, régi fészkökre, hadd visszavárogjanak haza.”

A diák ajánlata közhelyesséval találkozáván, a tábornok Szentmarjai kapitányt több hadi és polgári személy kíséretében a jézsuitákhoz küldötte és értesére adatta Pap Ferenc jézsuita főnöknek, hogy a reformatusok szabad vallásgyakorlata azon naptól fogva helyre állíttatik és az iskola is visszaadatik nekik, mire a ravasz jézsuita azt felelte, hogy a mit nem vett el, azt vissza sem adhatja. Ezután Szentmarjai még nagyobb számú kísérettel, magához vévén a diákok is, az iskolába ment és az ott berben lakó szegény orosz napszámósokat a piacra összegyűjtvén, megparanászta nekik, hogy az naptól fogva mindemben Gönyüi András diáktól függjenek. Hogy pedig jövendőben is senki ne gondolja, hogy az iskolát a városiak vagy a diákok önhatalmulag foglalták vissza: Orosz Pál a következő védőlevelet adta át Gönyüi Andrásnak: „En méltóságos fejedelem felsővadász Rákóczy Ferenc kegyelmes urunk ő Nagysága tisztánnevelő hadainak, lovas és gyalogosoknak fődirektor, tekintetes, nemzet, vitézítő Csieseri Orosz Pál és mellettem levő kapitányok, hadnagyk és vitézítő rendek, vévén plenipotentiát a megháborított és túrlátott bármennyi minden levő ecclesiának restitútorjára: a Patak városában, a szabados közönség isteni szolgálatát és a régen pusztaságban levő collegiumot resigantúkt, melyről adom ezen kezem

írásával és pecsétemmel megerősítettet assessoratiók. Datum in Castris ad Kis-Patak positis. Anno 1703. 2. die Sept.-¹

E rövid útu eljárás folytán, egyelőre csak annyit nyertek a reformátusok, hogy helyben szabadon véghezvették isteni tiszteletüket, melynek helyéül, még körülbelül két évig, míg a tanulók vissza nem szállingóztak Kassáról, csakugyan az iskola épülete szolgált; de a várbeli templom és paplak, továbbá az egyház és iskola minden javai a jézsuiták birtokában maradtak. Azonban a politikai viszonyok így alakultak, hogy azoknak a minél hamarábbi visszaadását is reménylhetők. Különösen sokat vártak a szécsényi-ülestől, melyet 1705. szept. 12-re hívott össze II. Rákóczy Ferenc, melyre, mint a zempléni reformátusok követe, id. Csécsy János tanár, e gyűlés hű krónikása is felment. Csakugyan e gyűlésben a „szövet-séges karok és rendek”, a nemzet alkotmányának megvédése mellett, a három bevett válfalfelekezet közötti békének helyreállítását is elől tűzték, de az utasítás, melyek a felekezetek közötti jog- és birtokviszonyok igazságos elintézésére végezték kiküldött országos bizottságok kaptak, egyáltalában nem felelt meg a fejedelem szabadelvűségéhez fűzött várakozásoknak. A zempléni-ferenczei bizottság, melynek tagjai Guldenfinger János (eath.), Szathmáry József (ref.) és Brezinyán János (luth.) voltak, 1706 január havában érkezett Sárospatakra. A nyert utasítás szerint átadta ez az iskolának a sárospataki, újhelyi és bényei szőlőket, melyek a jézsuiták keze alatt egészen elparlagosodtak, továbbá a sítóspataki és erdőbényei hűsvágási és bormérési jogot a várbeli járandóságok nélkül; de a ref. egyház elfoglalt javai, minthogy azokról az utasítás nem emlékezett, továbbra is a jézsuitáknál maradtak, mint: az ispotály-a Papp-sorúta, a várbeli paplak, a hozzá tartozó Abajhó-mokkal, a csarnahói, nagytornyai és várbeli jövedelmekkel. A templomra nézve is megszorítólag szólt az utasítás, hogy az a catholikusoknál maradjon, a reformátusoknak pedig kegyelmessé urunk 6 Nagyságára a városon, a collegium mellett fog építeni templomát. Azonban a fejedelem nem váltotta be ezen ígérteit, sőt azt a 9000 frtot sem fizette le, melyre magát a reformátusok megnyugtatósa végezték írásbelleg is kötelezte. Egyedül egy régi nagy harangot kaptak vissza, Pap Ferenc jézsuita főnök beleegyezésével, melyet húsz pár ökörrel húztattak el a templom melletti bástyafalról.²

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

A gönci ev. ref. egyház örömnappjai.

Az ápril hó 20-án Gönöre jött idegenek (pedig sokan jöttek, lévén itt hetivásár) elálmélkodva nézhettek ev. ref. egyházunk tornyán, a városházán és más középületeken lengő nemzeti lobogókat s tanakodva kérdezhették önmaguktól is, egy mástól is: mi van itt? Mi ütött ismét ebbe a gönci kálmánista gyülekezetbe, hogy ez ismét és ismét ünnepe? Iskolaszentelés, orgona-szentelés, százados-ünnep, Károlyiszobor-ünnep, stb. stb. ily gyors egymásutánban, mi ez már ismét?

¹ Lásd Városi Jegyzőkönyv.

² Lásd Bizottsági utasítás. Szathmáry K. Gy. id. művében és Tanuvalomások 1732-ből.

Itt ünnepi köntösbe öltözött polgárok, ott várakozó ember-csoportok. Mit jelent ez? Négyes-fogat, ötös-fogat, esengős fogatok, zászlós-szekerek miért csoportosulnak a lelkesültek előtt? Egymást érték a tudakozódások. S mielőtt ki-ki megkaphatta volna a kellő választ: *Fűz János* lelkész *Léndár Donokos* tanítóval fogatra ülnek, s megadván a jelt az indulásra: a szekerek indulnak a hidas-németi állomásra azért a *nagy harangért, mit a millennium emlékére öntetett az egyház!*

Ime ez az egyszerű oka az ünneplésnek!

Dél volt már, midőn a fogatok visszacrékeztek a városba. Az úteák telve voltak idegen és helybeli kíváncsi néppel, mely „öljen!” kiáltásokkal fogadta s üdvözölte az érkezőket. A menet díszét emelte derék tűzfőtősiagnak részvéte, mely Lóber Ferenc főparancsnokkal élén — a harangot hózer ötös-fogat két oldalán haladt, hogy a tolongásból baj ne származzék! A menetet a Papp Sándor szép fogata vezette, melyen a lelkész s két tanító ült hatalmas nemzetiszínű zászló alatt. A harangot hozó ötös fogat, mely az ifjú Szombathi András volt, harmadiknak következett, ez után a Vass József négyes fogata s még öt más egyháztag kettős fogata hozta a harang-felszereléseket és a harang-alvány vas-síneit stb.

Már a köves-domb alatt — a dombtetőről hangzó mozsár durrogások fogadták az érkezőket. De ott várakozott a helybeli banda is s így zeneszó mellett haladtunk a város felé, a mi még inkább fokozta a jó hangulatot.

A városba érkezve, esendes lépésben haladtunk, mint az 1414 kilós harangcsily miatt mindenütt s a város utcáján végig haladva, fordultunk be a templom felé, hol ismét mozsár-durrogások s óriás néptömeg „öljen!” kiáltása fogadott bennünket!

A lovakat még jóformán ki sem fogták, a terhek leszedve s a templomban és torony alatt elhelyezve jönek. A mázsás és két mázsás vas-gerendákat oh mily könnyen szedte, vitte a lelkesült öröm. A harangot a két lépes magas kerítés-küszöbön, mily könnyen áthúzza az a sok kéz, mely örült, ha csak érinthette is a járművet. Szóval előbb, mint gondoltuk, a harang a torony tövében állt! Most következett el aztán a hadd el hadd! Mindenki első akart lenni az ékítések megnézésében, a felirások olvasásában! Egyiknek egy, másinak más tetszett a harangon. Mindenki talált rajta dicsérni valót. Egyik az alkalmi felírást olvasta, mely a koronás magyar címerrel átellenes oldalon, négyzetes círáda közé foglalta ez: *Magyarország ezer éves fennállásának országos emléktünnepélye alkalmából öntették a gönci ev. ref. egyház számára ennek hívei 1896. évben.* A másik már papírost vesz elő s másolja a korong alsó részén cserlelő korszorú alatt álló eme bibliai verset: *„Ha az én szónat halljátok: meg ne keményítsétek a ti szíveteket.”* Zsid. 3, 7, 8. vers; a harmadik már a kerítésen kívül hirdeti, miszerint ő már könnyűvel tudja, hogy a szőlő-koszorú felett, a korong felső részére ez van írva: *„áldozatkész utódoz mellők az ösökhöz.”*

Midőn aztán mindenkinek régi vágya ki lón elégtve, midőn megelégedtek a kritikát is, a mi csak úgy delután 6—7 órákor következett be: besukodtak a templomkerítés vaskapui és esend váltotta fel az óriási szivályt.

A felhúzás csak május 2-án történt meg, mert még előbb a régi fa-harangláb helyett be kellett állítani a vas-haranglábát és szép hangú nagyobbik régi haragunkat forgatható vaskoronával ellátni. A

felhúzásán ismét jelen volt a félévros felekezeti különbség nélkül. Igen, mert most már arra volt kíváncsi mindenki: be fog-e válni a hangja? lesz-e a csendes olyan kiválóan szép, tiszta, mint r. kath. atyánkfiai nagy harangjának van? mert különben — a szerződés szerint — nem lesz elfogadható! Az ártatlan versengés még javában folyt a különböző felekezeti közönség körében, midőn az adott jelre — a csiga egyet fordúl: a harang felemelkedik a földről s megtörténik a próbahang-csalás azzal a nagy ütővel, mit két ember koppantott a harang oldalához.

Egyetlen hang elég volt ahhoz, hogy meggyőződjék a közönség arról, hogy egy nagyszerűen szép hangú harangot kaptunk, mely méltó az alkalomhoz is, felírásaihoz is! Pár perc alatt elő áll az énekar s szép énekével lebilincseli a közfigyelmet, majd a lelkész lép egy emelvényre s ott, isten szabad ege alatt, melyből épen e percben eredt meg az áldást hozó májusi eső, imádkozni kezd; vele ad hálát a gyülekezet Istennek a segedelemért s kéri áldását a harangra! Ismét az énekar énekel, ennek hangjánál elhagyja a harang a föld porát, hogy elfoglalja helyét az ég és föld között.

Másnap, május 3-án már az új harang gyönyörűsége hangra hívogatta a híveket a hála-istenintézetlethez, a mi a legnagyobb fokú vallásos örömmel és lelkesedéssel ment végbe. A lelkész, a II. Móz. 28. 33—35 v. alapján, a harangok történetét s szükséges voltát rajzolta, majd arról szólt: mire buzdítanak, mire emlékeztetnek azok?

Harangszentelésünk nem követte szokásos áldomás, ezt eltettük május 10-ére, a millenáris ünnepére azért, a miért a két ünnepet külön is választottuk, t. i. hogy annál testvériesebben ünnepelhesük meg más felekezeti polgártársainkkal a nagy nemzeti ünnepet.

A harang a Seltenhöfer Frigyes fia, soproni harang-öntő cég műve. Ára 2191 frt 70 kr. A réginek forgatható vaskoronával való ellátása 240 frt, a harang-láb 500 frt, az összes érték 2931 frt 70 kr, melynek fedezésére a hívek állami összes adójuk 20%-áig adóztatták meg magukat, a miből 1200 frt telik ki. A többi már 8 év óta rakogattja s ez évben még összerakja az önkéntes áldozatkészség lelke. Csupán 337 frt 20 kr fedez az eladott egyik régi harang ára.

Most már talán kiengesztelődött a biblia-fordító Károlyi Gáspár szelleme is, hiszen érezsobra felett épen az a „d” harang-hang zúg már, melyet az az harang is, melyet az ő idejében öntettek, de az üldözöttek szomorú időszakában elvesztettek református őseink. E harangot — noha egy tüzévsz miatt átöntetett is — mindig „Károlyi-harangnak” nevezték apáink. Nem tudom — csupa kegyeletből — át nem száll-e a név új harangunkra is, mely csak abban különbözik amattól, hogy még zengzetesebb, mélyebb s ünnepélyesebb hangot ad!

F. J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Az egész ország tisztelete s királyunk iránt érzet szeretete nyilatkozik abban a gyászban, a melyet *Károlyi Lajos* főhercegnek, sorrend szerinti trónörökösöknek f. hó 20-án történt halála alkalmából a sajtó, az ország képvisellete, a főrendiház s az összes nevesebb intézetek, testületek stb. kifejtettek. A szomorú hír biztossá létele után a sárospataki főiskola

lára is kitűzték a fekete lobogót bizonyosságául annak, hogy a nemzetével együtt érző királynak fájdalma szent és közös. Királyi szívek sebére az ilyen tudat lehet a legbiztosabb balszám. Adja Isten, hogy az legyen! — A dunántúli egyházkerületet is sűrűn látogatja az enyészett anygala. Papp Gábor püspök és Beöthy Zsigmond bíró még alig csalt virágot a tavasz s ime *Világi Lajos* perbeti lelkész, komáromi esperes és kerületi főjegyző is örök almora dől t. hó 17-én, életének 72-ik, lelkipásztorkodásának 44-ik évében. Püspökötől a boldog viszontlátásra búcsuzott el a komáromi temetőben azután csakhamar elkezdett hervadni s folytonosan növekedő gyöngélkedés és hosszas szenvedés után elköltözött a reményli viszontlátásra. A királyi kegy csak imént tüntette ki a tanácsosi címmel, a minek ő már nem örvendhetett. Buzgóság, nemes lélek, barátság, szeretet voltak ékességei s ezek tették kedvesség és emelték főlebb és főlebb a kiüntetések fokozatán. Áldott legyen emlékezte! — *Batta József*, Sárospatak város egyik jegyzője, b. e. Batta József kéri lelkész fia, folyó hó 22-én, életének 27-ik, boldog házasságának 3-ik évében, párjáb közben kapott sebében meghalt. Szerencsétlen kimenetelű mérközése napokig tartotta igaztottságban Sárospatak közönségét s halála mely részvétet keltett még csak 19 éves ifjú nejének korai özvegysége s mérhetetlen fájdalma iránt. Vajha ez a rettenetes csapás is intelem lenne a felülről veszedelmesen terjedő párjag-ragály lehető fékezésére. A városi előjáróság gyászjelentésben tudatta a szomorú esetet. Áldott legyen emlékezte!

— **Megbízás.** A M. Tud. Akadémia *Zsilinszky Mihály* levelező tagot bízta meg, hogy a *Bük-féle* alapítványból hirdett s már többször eredménytelen maradt következő pályakérdés: „A protestantizmus behozásának, megalkulásának, fejlődésének története Magyarországon, Erdélyben és a török hódoltságban a XVI. és XVII. században a szatmári békekig” — dolgozza ki. A mű elkészültének határideje később lesz megállapítandó. Így tehát végre kitámaszt van arra, hogy a magyar protestáns egyház története, legalább a két első századra vonatkozólag, illetékes kéz által meg fog iratni.

— **A debreczeni internatus.** A debreczeni ev. ref. főiskola tanári kara a főiskolai tanulók részére egy a kor igényeinek megfelelő internatus tervét dolgozta ki, melyet a legközelebb tartandó egyházkerületi közgyűlés elé terjeszt. E szerint a terv szerint az internatusba felvétetnek 40 egész díjas 84 mérsékelt díjas és 16 ingyenes tanuló. Az egész díjasok 500 frt, a mérsékelt díjasok pedig 120 frt évi díjat fizetnének. Az egész díjasok közül 2 egy nevelő felügyelete alatt egy két szobából és egy előszobából álló lakást kapna. Ilyen családi lakás lenne 20. A mérsékelt díjasoknak és ingyeneseknek is külön tanuló, társalgó és háló szobáik lennének s ebédt és vacsorát a tápintézetben, reggelit pedig az internatusban kapnának. A tanári kar reményli, hogy ha a tervezet keresztül vitetik, a jobb módú családok zivésében viszik gyermekeiket a debreczeni f. iskolába s célszerű berendezés által segítve lesz a tanyterem hiányon is. Sárospatakon nem sikerült az ilyen fajta úri konviktus, lehet, hogy Debreczenben a változott viszonyok között sikerüljön fog.

— **A sárospataki áll. tanítóképzőben** az 1895-6. iskolai évet bezáró vizsgálatok a következő sorrendben tartanak meg: május 28-án d. e. vallás, egyházi ének, gyakorlati tanítás; d. u. neveléstudomány, magyar. Május 29-én d. e. mennyiség, földrajz, történelem, alkotmánytan; d. u. állat-, növény- és ásványtan, anthropologia, gazdaságtan, természet- és vegytan. Május 30-án

d. e. zene, rajz, szépirás, háziipar, testgyakorlat, német; d. u. osztályozás és évszázó ünnepély. A vizsgák kezdete d. e. 8 óra, d. u. 2 óra. E vizsgákra a tanügyi iránt érdeklődőket tisztelettel meghívja az Igazgatóság

— **A debreceni tankerület főigazgatójává** a szerencsésen véget ért Békessy Gyula helyett *Géresi Kálmán*, debreczeni főiskolai tanár nevezették ki. Az új főigazgató működése alá a legszebb reményekkel tekinthetünk, mivel ő úgy is, mint egyik legnagyobb ref. tanítványainknek hosszas ideig munkás tanára, ki az irodalomban is jó nevet szerzett magának, úgy is, mint a tisztántúli ev. ref. tanár-egyesület elnöke, jól ismeri legtöbb tanítványainak viszonyait. Szívesen üdvözöljük mi is új hivatalában.

— **Confirmáció ünnepély volt Sárospatakon** f. hó 17-én az ev. ref. egyház templomában. A szertartást Bálint Dezső lelkész végezte, a ki maga oktatta a confirmalandó növendékeket is, számszerint 49-et, a kik között egy pár gimn. osztálybeli tanuló is volt. A gyülekezet kezdi megbecsülni ezt a szép és komoly szertartást és ünnepélyt, a mely ilyen módon nálunk is egyre értékesebbé és hatásosabbá válik. A vizsga letétele stb. után a gyermekek bizonyítványt kaptak érkezői és vallásos érettségük emlékeül. Ilyen nyomtatványok készítésére a kerület is elhatározhatná magát, hogy ne kellene másuttan szerzett bizonyítványokat friznióktól azoknak a gyermekeknek, a kik általában a főiskolából kikerülő tankönyvekből tanulnak, s confirmatiói vizsgára is itt nyomtatványból készülnek. A bizonyítvány az eddig divatba jutottaknál szebb, értékesebb és tartósabb lehetne, hogy valósággal emlék is legyen.

— **Ujabb kedvezmény a népiszkolai tanítók részére.** A köznevelési miniszter a milleniumi kiállítás könyveiből megtekinthetése végett újabban a 400 forint fizetést élvező tanítók részére is egészen díjmentes utazást engedélyezett. A 400 forintnál nagyobb fizetést élvező tanítók mérsékelt aru jeggyel utazhatnak.

— **Egyetemi magán-tanári vizsgát** tett a kolozsvári Ferenc-József-egyetemen *Dr. Fényes Ferenc* sárospataki jogtanár f. hó 18-án. Nyomatásban is megjelent a s a saját általános elismeréssel fogadott szakműve után, a vizsgáló bíróság alig tartotta szükségesnek, hogy szóbelileg is bizonyosságot tegyen képességéről s a nyilvános előadástól is felmentette. Isten áldása legyen példás törekvésén!

— **1896 május 9. és 10. Csomonyán.** Magyarország fennállásának dicsőséges ezer évét ünnepelték a fenti napokon! Ünnepelni látszott még az ég is, mert 9-én reggel a nap is korábban aranyozta be a vidéket, fényesebben ragyogott, mint valaha! Lelkesedés, öröm sugárzott az arcoikon. „Félre a sűrűs mezei munkával! azt megtaláljuk, de a mát nem,” ha csak a 30-ik unokánk részére meg nem születik a biztató reményekkel induló másik „ezer év!” A templomtér és a temető körét már április hóban beültették hársfával történelmi visszaemlékezők közt. Ez már előre szikráit adott a lelkesedéshez, mely azóta nagyobbodva, 9-én 7 órakor az ünnepélyes harangszóval gyült langra. A hazaszeretet lángjától égve, indult a 153 mindennapi — nemzeti szalaggal díszített — iskolás gyermek a templomba enyhülés végett hálóadó istentiszteletra. A templom telve volt, de enyhülés helyett a lelkesedés lángjától még jobban hevítve, jött a falu minden felekezeti apraja, nagya az iskolához. És csodák csodája: egy éj alatt megváltozott minden. A kerítések (az egész helységben) kizöldültek, lomb- és virágkoszorúkat hajtottak; magyarral cimrelt „Eljen az ezereves Magyarország” felírral nemzeti lobogókat lengették. Ily zászlókkal, zene

mellett vonultak végig a gyermekek a falun: a Hymnuszt, Szózatot és a Honfi dalt zengedezve. Kilenc órakor kezdődött az ünnepély második része, a koszorúk, virágok s zászlókkal díszített iskolában. Az iskola széki elnök rövid, de annál hathatósabb, Isten, király, hazai iránti szeretetre való felhívása, buzdítása után, rázendült az összhangoztatott Hymnus, melynek éneklése alatt a benső öröm jelei csillogtak a szemekben. Ezután 21 gyermek előadta az ünnepély céljára készült, „Ezer estendő” tartalmát, megtoldván azt a Király-himnusszal és egy 48-as dallal. Az előadás alatt öröm, lelkesedés, meghatottság váltottak fel egymást. A cél éreztet, mert ha akkor hangzott volna újra a „Talpra magyar,” mindenki csak első akart volna lenni. Az ünnepély harmadik része az iskolai, egyházi és községi előjárók, szülők kísérete mellett, a fák hús árnyában, méznél édesebb víz mellett, seiyemnél zöldebb füvel fedett fekete földön, — melyen Árpád hadai is átvonultak — tartott. Öröm és lelkesedés közt a gyermekek saját kezűkkel stúttók pásztortűzek mellett lágy kenyerén főhéfer szalonát. Két emlékérem is lévén, abban állapotok meg, hogy a testi ügyességben legjobban kitűnő fiúnak és leánynak adassék oda. A lányoknál tánc, a fiuknál futás rendeztetett. Amannál 7 művelt (részben idegenek) nő; emennél az előjárók bíráltak. Végül az volt a baj, hogy kevés volt a jutalomtárgy, sok a jutalmazandó. Szólt a zene és folyt a tánc, játék tovább, míg nem a susogó szellő az alkony közelédtől jelezvén, vidalok közt visszatérve, nyugalomra dőlünk, hogy a mit na elhagytunk, újult erővel folytathassuk holnap. Ekkor már a tornyon és község házán is zászló lengt; jelezvén az egyház és község ünnepét. A harangok zugása alatt vallás-különbőség nélkül mindenki sietett a templomba, hol a felújított vegyes érzelmeiből fakadt ének hangjai magasabban szárnyalva, különös inlelést adtak a szónoknak, a ki a LXXXIX. Zs. 2. 10-ik verse alapján valdói apostoli tűzzel és lelkesedéssel rezgett meg újból az érzelem húrjait, hagyván hátra nemes lelkesedést, melynek hatása alatt elhatározta a templom, torony nevelését! Délutáni istentisztelet végeztével a községi előjárók zászló alatt, ünnepi díszben, hazaifás dalokat zengve vonultak végig a falun. A hőtömeggént összeverődött csoport a község és egyház tanácstermében szállt meg. Itt ünnepies csendben felolvastatt „Benedek Elek Atilla földje” Az örömkönyvek újból megjelentek s én az ősz magyarokat láttam magam előtt. (A gyermekek szükségletét, zászlókat, könyveket stb. egyház, község és iskola pénztára fedezte) Az öröm áldomást is kívánt, hódolva az ősi szokásnak. Az áldomás szerényen folyt az egybegyűlték adakozásából. Így poharazás, hazaifás dalok közt olvastatt fel és magyarázattal: „Az ezereves Magyarország” emlékfűzet tartalma. Kilenc órakor pedig a legnagyobb lelkesedés mellett még egyszer énekelte a „Szózatot, Himnuszt, egy jobb jövő reményében szétosztott a társaság azzal a hittel, hogy „Ezredéves történetünk, Ezredekre remény nekünk.” Adja Isten!!

Szabolcs.

— **Pelsőc** is megünneplerte töle kitelhetett fényvel s hazafias láng-buzgóssággal nemzettünk európai életének ezredik ó-estendejét, és az örök Isten jóvoltából elkezdődött második ezredének első új estendejét. A város és népe, az egyház és iskolák úsztak az örömben, megtették, a mi rájuk nézett, általános érdeklődéssel, marandandó jó tettekben is nyilatkozó lelkesedéssel, a mire itt a fősúly fektette volt. E jó tettek, reményem és kérem, hogy millenárius emlékül tekintvén a 1. szerkesztőség: az érdekeltekre nézve is tudomás és méltánylással, felveszi becses lapjába és közzé teszi úgy, a mint az következik: Hosszas előtanácskozás után azon meg-

győződésre jutván itt a közönség, hogy a népnevelésnek új lendületet adni e helyen csak úgy lehet, ha a reformált egyház, meglévő két népiskolájához, fenntartási befolyással, jól besztavá, harmadikat épít: e célra felajánlotta a város, mint kommunális az általa kétharmadában, a lakosságból az úgynevezett „örök vevők” több mint 100 tagja az általuk egyharmadában bírt régi magtári épületet, azon feltétellel, hogy ezt az egyház célszerűen kiépíteti s az új tanítói állomás évi fenntartását biztosítja. Erre az egyház szintén azon feltétellel vállalkozott, ha e részben reményei teljesülnek. Az adott helyzetben ez erős dolog s bizonyosan szép és hasznos emlék lesz, ha sikerülhet. — Ugyancsak az iskolák javára helybeli derék polgár, 27 évig volt városi főbíró, Szarvas János 200 forintot ajándékozott. Szentpétery Sámuel lelkész és családja pedig az egyház szükségének fedezésére egy ezer o. é. fra alapítványt tettek, az általuk meghatározandó célokra. Ide sorozhatók még a templom belső felszerelésére tett következő újabb kegyadományok: Kálniczky Zsuzsanna papné 10 frt. Nagy Jánosné, Orbán Istvánné, Pál Sámuelné, özv. Repka Jánosné és leánya 5—5 frt. Lőrincz Andrásné és leánya 4 frt. özv. Becze Jánosné 3 frt. Szabó Andrásné, Máté Andrásné, Takács Bálintné, özv. Simon Istvánné, Tóth Józsefné, Tóth Istvánné, Gencsi Sámuelné, Hennel Antalné 2—2 frt.: új. Repka Jánosné, özv. Molnár Jánosné, özv. Urbán Sámuelné, özv. Varga Istvánné, Szabó Istvánné, v. u. Cskl Zsuzsanna, Szekecs Piroksa, Simon Sámuelné, özv. Fridrik Andorné, özv. Matós Pálné 1—1 forintot, Boros Andrásné 50 krt ajándékoztak. Ezenfelül: Szegedi Jolánka vasuti rakárnyok új kedves leánya, a műmárvány szobrokra, aranybetűkkel kivarrtot, arany rojtos szőnyegzet 40 frt értékben; Kálniczky Zsuzsanna és férje vert ezüst keresztelési tálcát és kánnát 100 frt értékben adományoztak. Mindazon meggyőződéssel, hogy a ki szolgálja és gyámolítja a testben lélekből magyar reformált egyházat és iskoláit: az, habár csak porszemekkel is: az a magyar alkotmányos nemzetnek és hazának tesz hasznos szolgálatot. Isten örök áldása Hunniára és népére ezredekről-ezredekre!

Bödő közég pusztulása és egy kérelem. A pusztulás nagyobb, mint a minöre valaha valaki gondolhatott. Arra gondoltunk mi magunk számtalanszor. Mondtak nekünk mások, a kik szeretnek minket. Ennek a községnek egy, de nagyon széles utcája van, mely délről északi irányban vonult el. A házak, többnyire szalmafedél alatt, sűrűen egymáshoz és az u. n. kamarák, teljesen célszerűtlen építkezési mód szerint, szemben a lakóházzal, az udvar elejére voltak építve. Az volt sok szor nyugtalanító gondolatunk, hogy egy tűz, északi szél mellett a felvégen kezdődve, végig seperheti az egyik sori, míg csak egy ház lesz utjában, vagy az alvóru gyaludva, déli szél mellett dől romba ugyanaz. Azt nem gondoltuk volna, hogy egy délnyugati szél egyszerre terjeszse a pusztulást mind a két sor lakóházon. Ez márczius 26-án, a délután első órában jött el községünkre és abban az egyházi épületekre. Kis szikra, gyermek gondatlanságából lejött, keltett óriási lángtergert és az ellenséges szél nagy hirtelenséggel borította le az épületekre. A tűz megemészett mindent, mit utjában talált. Az avatag házakat nem földig égette, mint mondani szokás; mintegy földalatti tűz utána hatolt a föld alá rejthet szegénységnek; megtalálta a nagy nyílt utcára kihordott vagyont, felkereste a kert hátsó előfái közt; megegette ezeket, meg a föld parát, az akkor buvó fűszálat és jó messzire a falun kívül az őszi tarlót.

Mentésre gondolni sem lehetett. A füst és tüztenger nem bocsátotta be a faluba a mezőről hazasiót népet, s kiűzte az otthonlevőket. Alig egy lélek maradt meg otthon, védelmezni házat. A pusztulás utjában állott a lelkeszlak: a tanítói lak, a tavaly épített nekünk drága iskola. Leégett mind, az iskola be is esett, rádólt bódogatózete alatt a letakart tűz folytatathatá romboló munkáját. Kertjeink határát most keresnünk kell. Félelmes csak akkor vált még a veszedelem, midőn a gyorsabban egy fedélanagok megsemmisülése után észrevettük, hogy a torony tetőzete füstölög. A veszely első nagy órája alatt nem volt az látható. Az általános rémület és jajszo ekkor hatott még át a kebleken, a községen. Belülről kellett a már égő levegőtől meggyuladni. Általános zür-zavar, hogy sebteben való síetség ekkor lett még a templom oltalmába bizott tárgyak megmentéséért. Anyakönyveinket ott sem láttuk többé biztos helyen. Akadtak volna emberek közt, kik mentek volna fel, oltalmazni a haragokat; de ekkor meg a törvény emberei tiltották a csakugyan félelmetes vállalkozást. Ott senyvedt a tűz másnap reggelig, a mikor mégis a toronytetőzéből aláhullott parázson járva, hat emberünk megoaltalmazta a haragokat állványaival és ezzel együtt templomunkat is. A torony pusztá bódogatózete pedig pár percnyi fellángolás után alázuhan. Leégett összesen 45 beépített beltélek. Ezekben 60 család maradt lakóhajlék, és egy részében élelem s ruházat nélkül is. A kár összege 80 ezer frt-ra van becslve. Ezt jelentékenyen szaporította az azóta gyakori esőzés. Sokan szenvedtek égési sebeket; halottja lett egy olcsvári hitorsosunk, kit egy aládótt képmény vitt halálra. Soha ilyen pusztulást! A gróf Forgách-salad annak látára küldte a legelső segédemet nagyobb összegű pénzben, élelemben, takarmányban. A könyök falvai, felsőlőflást sem várva, hoztak gabonajukát, kenyérüket. A magas kormány rögtön 500 frtot utalt részünkre, ugyanannyit ujabban b. Bánffy Dezső miniszterelnök küldött, ugyanannyit képviselőnk gr. Károlyi László. Özv. gr. Forgách Sándorné páratlan buzgolkodása folytán Kassán ritka nagy hangverseny tartott a tűzkarosultak javára. Megyénk és Kassa városa ritka buzgalommal siet szerencsétenségünk enyhítésére. Természetes, hogy ügyünknek ily nagy mérvű felkarolása daczára is sokak vesztésege soha nem lesz kipótolva és sokan maradnak közülünk mind végig szegények. Azért e lap olvasó közönségének szives áldozatkészségebe ajánlom a mindnyajunkat első sorban érdeklő ev. ref. egyház elárult ügyét, a melynek nem lehet csak a régi módon építkezni fel, hanem az egyszerűbb igényeknek is inkább megfelelően, de a mire önmagában elégtelen, amennyiben az 1893-ik évben törpönt templom-újítás és az 1895-ik évben végzett iskolaépítés után még meg sem pihenhetett. Miután gyülekezetünkől építkezésinkhez semmi segédemet várni nem lehet, — kérnem sem szabad: — gyűjtő-iv küldése nélkül e b. lap utján fordulok a közönség jóakaratahoz a böddi egyház érdekében. A küldendő adományok elfogadására kérem a Nagytiszteletű szerkesztő urat.* Egyebiránt azok hozzáam is kúldhető közvetlenül, miután az itt alakult és a segélyezést intéző bizottságnak elnökeül vagyok megbízva

Oláh Péter,
ev. ref. lelkész.

— **Helyreigazítás.** Mult szamunkban a millenniumi ünnepey programjának 5-ik pontja tévedésből kötetett össze P. S. nevével, mit az ő kérésére ezennel helyreigazítunk.

* A legnagyobb részvétellel. Öszintén sajnáljuk, hogy e felhívást a kellő időben nem közölhetjük; de a pünköszi lélek csodákat tehet. Vajha tenne!

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 60 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Báró Vay Béla közgyűlést-megnyitó beszéde.” — „Kun Bertalan püspök közgyűlési jelentése.” — „A tiszáninneni egyházkerületi tanügyi bizottság alapszabály-tervezete.” — „Irdányi F., Szentimrey Gy. Szabályrendelet a tanítók változásáról.” — „Antalfy L., Nagy Pál. — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” — „Szinpei Gerszon. — „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése.” — „R. Gy. — „Szabályrendelet a s.-lelkészek alkalmazásáról s elhelyezéséről.” — „Antalfy László, Nagy Pál. — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetések.”

Báró Vay Béla közgyűlést megnyitó beszéde.

Főtisztelendő Superintendentia!

Midőn ma, egyházkerületünk e tavaszi közgyűlésén üdvözlöm önöket: lehetetlen, hogy meg ne emlékezzem azon körülményről, hogy most az egész magyar haza ünnepel! Egy ezred éve annak, hogy őseink bejöttek e hazába és egy század múlva már megalkoták innen a magyarkirályságot s keresztényekké lettek.

Hálás kegyelettel emlékezzünk meg mi is a hárfogalásról s Isten áldását kérjük hazánkra a következő évekredekben is!

De mi reánk, kálvinistákra nézve még más jelentősége is van a mai napnak: mert éppen 332 éve annak, hogy 1564-ben, május 27-én a nagy vallás-reformátor Kálvin János, Genfben elhalálozott.

Az ő, negyedszázad előtti vallás-reformjai nem csak Schweizban, de hazánkban is hő pártolásra találtak — s leginkább tiszta magyar ajku honpolgárainknál — úgy, hogy a kálvinista vallást magyar vallásnak is hívják még ma is! És talán azért játszott e vallás azóta oly nagy szerepet Magyarországon történetben s állott mindig élén a magyar szabadságnak s a magyar szabadelvűségnek! Igenis, mindig főtényezőnek bizonyult az, midőn a szabadság és szabadelvűség terén valami előhaladást s diadalt sikerült kivívnunk! — Aldott legyen emléke Kálvinnak! — s az ő szabad, nagy lelke szálljon meg minket is, hogy e magyar hazában, a magyar vallásnak hű apostolai lehessünk!

A közgyűlést ezennel megnyitottam nyilvánítom.

Kun Bertalan püspök közgyűlési jelentése.

Főtisztelendő egyházkerületi közgyűlés!

Ezen rendkívüli időben, midőn az ember hónapok óta nem lát maga körül mást, mint egy dicső panorámáját azoknak az egyre növekedő mozgásoknak s rendkívüli készülődéseknek, melyekkel édes magyar hazánk és nemzetünk ezredéves fennállásának hála- és emlékünnepehez készíti magát, sőt, a mely idő alatt örömmünnepeinek némely részleteit már át is élte: alig tud — mondom — az

ember gondolkodni is más tárgyról, mint azokról, melyek ezekkel szorosabb viszonyban állanak; annyira összeforrott az ember lelke ezekkel a dolgokkal, hogy más ügyeket is a hazafüli öröm és lelkesedés szemüvegén tekint. Ha azért netalán hazafüli örömről arra vezetne, hogy egyházi ügyeinkről s hazánk mostani körülményeiről kapcsolatosan szólanék, becses elnézését kérem a főtisztelendő egyházkerületi közgyűlésnek.

Az kétséget nem szenved, főtisztelendő egyházkerületi közgyűlés, hogy az állam és az egyház rendelkezésökönél fogva szoros viszonyban állanak egymással; az egyháznak eleitől fogva nagy befolyása volt az államok alkotására és fejlődésére s fejlődésök minden mozzanatára. A minő vallásos meggyőződések, elvek mozgatták az államalkotók és törvényhozók szívét, elméjét, olyan alapokra rakták le az országok alapköveit. Hierarchikus egyházkezelés mellett az állam is könnyen beülelte magába az autokratikus államigazgatás alakzatait, sőt nemcsak formáit, hanem elveit s törvényeit is, úgy, hogy e miatt aztán sok és nagy küzdelmek fejlődtek az állam és az egyház közt, mely küzdelmek, mint a történelem bizonyítja, nagyban hátráltatták a népek szellemi és anyagi fejlődését s mivelődésüket.

Nem szabad azért ezen történeti igazságot kifelednünk törekvéseinkből, valahányszor egy nemzet, vagy állam jövőjéről s annak előhaladásáról van szó. Helyén valónak találom azért főt. egyházkerületi közgyűlés, hogy ez idő szerint, midőn minden igaz magyar ember keblében fenn lobog a hazaszeretet szent lángja s lelkéből öhajítja, hogy édes magyar hazánk, államunk dicsőséggel fusson meg a reá szerencsésen felderült új ezredév pályáját is, legalább röviden megemlékezzem arról, hogy minő állást kell elfoglalni minden hitfelekezet egyházának, s különösen nekünk, evangyünök szerint reformált protestánsoknak, magyar államunkkal szemben, hogy dicsőséggel folytatandó pályáján elősegítsük.

Első dolog az, hogy családi magán és társadalmi közéletünkben, templomainkban és iskoláinkban a valódi felvilágosodás és erkölcsi dicsőség faklyáját lobogtassuk. Ennek fenyves világosságát fog vetni előre hazánk sötét jövőjébe, s az egymásután következő nemzedékek látni fogják ennél az ósvényt, melyen járniok kell. A családot tegyük a viláosság, istenfelelem s erények iskolájává; iskoláinkat oly képző intézetivé a növendékeknek, melyekben a családi alapneveléssel összhangzólag, az értelmi

és erkölcsi művelődés nemes és fontos munkája, egymást áthatva mozdítottassék elő, hogy lehetőleg az életnek neveljünk munkas, hivatásukat értő, erkölcsös polgárokat. Templomainkban a vallásos hitnek ébrentartása és erősítése mellett, a híveknek az élet nagy iskolájában való épületes járásra adjunk hathatós tanácsokat s utasításokat, ne csak Isten igéjének evangéliomszerű, buzgó hirdetésével, hanem jó példaadásunkkal és jó példaadásunkkal mindazoknak, kik a gyülekezetekben kötelesség hivatásuknál fogva előjárni. Mindezeket koronázzuk meg azallal, hogy családokban, iskoláinkban, templomainkban oltagassuk korán gyermekeink szívébe az igaz honszeretetet, s így haladjunk a nagy és művelt nemzetek nyomdokain, a nemzeti nagyság magaslatára felé.

Második feladata egyházunknak az, hogy azon békes testvéri viszonyt, s illetőleg alattvalói hűséget melyben állottunk eddig is hazánk alkotmányos kormányával s az állam fejével, apostoli koronás királyunkkal: ápóljuk, szilárdítsuk hazafüi hűségünkkel, alkotmányos törvényeink iránti tisztelettel, engedelmezzéssel, követvén egyházunk láthatatlan fejének amaz evangéliumi tanácsát, *„hogy a felsőbb hatalmasságoknak minden lélek engedelmes legyen.”*

Azonban éppen ezen hazafüi hűségünköl befolyó kötelességünknek ismerjük azt is, hogy alkotmányos szabadságunk iránt legyünk mindig éber figyelemmel. Résen álljunk, mivel a hatalom tetőpontján álló emberek gyakran megszdülnek a magasságban, s ostrom alá veszik a népek szabadságát. Ily körülmények közt nemes bátorsággal álljunk elő annak védelmére, követvén Ivedzükön útmutatását, ki azt mondja: *„Isten nem adta nekünk a félelemet, hanem az erőt, a szerelnet és bátorságnak telkt.”* Ezen isteni adományt pedig mindig bölcs előrelátással, megfontolással s a közös cél eléréséhez szükséges erök egyítésével kell felhasználni s nem erőszakkal s maguk után vernyomokat hagyo tettekkel.

Hogy miként teljesítették ezen kötelességüket más egyházak, arról nem szölok; hanem hogy miképpen felelt meg ev. ref. egyházunk eddig is ezen feladatának, azt hiszem e tekintetben arcpírulás nélkül állhatunk meg a haza jól értesült közvéleménye előtt, mivel eddig is az imént megjelölt útát követvük az állam iránt mindig, mióta négy százados multunk összeköttetésbe hozott és tartott az állammal. Ezután is kötelességünknek fogjuk ismerni, hogy kettöztetett erővel tegyünk eleget az elsorolt honfüi kötelességnek.

Mindezeket nem azért sorolom el főtiszteletü egyházkerületi közgyűlés, mintha meg nem volnék gyözödvé arról, hogy közgyűlésünk minden tagja ismeri ezen kötelességeket, hiszen a magyar haza sorsa, örömben, bánatban mindig közös volt századok óta a magyar ev. ref. egyház sorsával. Hol édes hazánk vereséget szenvedett, ott gyászolt vele szent vallásunk, egyházunk géniusza. Mohács, a 150 éves tötök iga, a Bocskayak, Rákóczyak, Bethlenek szabadságharcra történetileg bizonyítják, hogy együtt sirtunk sokat, de igen sokat, velök örültünk is együtt, ha bármikor örülni lehetett, de keveset. Hanem felemleitettem ezeket ez ünnepélyes alkalommal azért, mert az ember, ha nem mondom is hogy hálátlan a jobb sorsban, de gyakran megfélekedezik meg hazafüi kötelességének teljesítésében is, pedig „a Haza minden előtt!” Emlékeztessük azért egymást gyakorta arra, hogy mivel tartozunk e közös édes anyának. Ösineknek dicsó példái lelkesítsenek bennünket mindazon hazafüi erényekben, melyeket hazánk ezredves multjában követésre méltóknak találunk, és tévedéseik, sok részben kalandos multjuk, mindenek felett pedig testvérharcaink figyelmeztessenek arra, hogy az egyesült erő, a testvéri egyetértés nagy és dicsó dolgokat mivel, kisdéd államokat nagyokká teremt, míg

az egyenetlenség a nagyokat is szétdúlja, elpusztítja.

Azt hiszem főtiszteletü egyházkerületi közgyűlés, hogy az elmondottakban mindnyájan egyetértünk; ezen alapokon járjon azért ev. ref. egyházunk, ezeken törekedjék azon nagy célra, hogy szerettet hazánk e másodék ezredév alkotmányát is úgy érje meg, mint erőben, hatalomban, dicsőségben viruló, szabad és egységes magyar állam! Éljen a haza s ennek szabad ölen viruljon a szabad magyar ev. ref. egyház.

Ámde, hogy ezen önerejéböl magát fentartó egyház virulhasson s erejét az egységes magyar állam jólétének előmozdítására kifejthesse, mulhatatlantü igényt tarthat az állam oltalmára s anyagi támogatására, hogy más, jólétének s talán mondhatni szükségének fellüi bővségnek örvendő egyházfelekezetek mellett nagyobb nyomtöket adhasson önzetlen hazaszeretetének: mert igaz ugyan hogy Isten országja, melyet puritán hitfelekezetünk szolgál s épít, nem e világból való, de egy hitfelekezet melynek sok szükségei vannak, csupán Isten igéjéböl fenn nem tarthatja magát. Hogy hazaszeretet sugallta kötelességeinek, melyek iránt lángol, eleget teheszen, anyagi segítségesszökre is van szüksége. Ez az egyházunkat márküzo növényként szorongató s annak elnedvetü pusztító szükség követeli, hogy a nemzet az 1848: XX. törvénycikkből kimondott vallásengyelöség iránti ígértét valahára beváltsa, ha nem egyszerre is, de fokozatos lépésekkel előre haladva.

Midőn ezen, mindkét prot. egyház nyilatkozatai szerint, közöhatásnyukta érlet kívánságnak kifejezést adok, ime attérek öly adatok elsorolására, melyek államkormányunknak, e tekintetben való joakaratai, már is bizonyítják.

1. Régi államsegélyül ad az állam 73,000 forintot, melyből egyházkerületünk 7861 frt 54 kr. illeti.

2. Újabb államsegély a domesztikára 100,000 forint.

3. Legújabb, mely a mult 1895-ik évi országos költségvetésbe vétetett fel, a különbözö hitfelekezet legszegényebb telkészeinek fizetésök javítására 100,000 forint, melyből hitfelekezetünk részére jutott 22,000 forint. Igy összesen hitfelekezetünk részére, egyházi célokra, közel 200,000 forint jutott.

A mi az iskolai célokra adatik, azt pontosan kiszámítani még nem lehet, mivel némely középiskolákkal az államség mennyiségére nézve, most foly az egyezkedés a közoktatási miniszter ural. Valamint a népiskolákra nézve is most foly nagyban a tanítók fizetésének 400 forintra való emelése iránti kérvényezés. E tekintetben csak egyházkerületünk népiskoláira szorítkozhatom.

Népiskoláink közül folyó év májusban 168 tanítói állás javadalmal egészítettet ki 300 és 400 fortra. 300 frtra kiegészítettet a fizetés 28 tanítói állomáson; 400 frtra 142-nél. Az összes segély ezen népiskolákra nézve 25,004 frt. melyből 16,587 frt okleveles tanítók részére már utalványoztatott is. 8417 frt szinte mag van határozva, de függöbben tartatik addig, míg okleveles tanítókkal nem töltetnek be a helyek. Az államsegélyezett középiskoláinkra évenként kiadott segély meghaladja a 200 ezer forintot.

Nagy hátrányunk van a népiskolai tanítói állások államségely útján való felemelésénél a tanítók hiánya. E tekintetben Konventünk felirást intézett a közoktatási kormányhoz, kérelmezvén több tanítóképzö intézet felállítását s különösen a meglévö intézetekben stipendiumok szaporítását. Mi lesz az eredménye? a jövendő mutatja meg.

Ily veszély fenyeget bennünket a lelkesü pályánál is; itt is mind fenyegetöbben lép fel a hiány. Segédlelkeszeink maholnap a legszükségesebb helyeken sem lesznek; az 50 frt évi djú s az 500–600 frt minimum sem nagyon csalogat; egyetlen theologiai intézetben kel-

lene lenni annyi hitanhallgatónak, mint a mennyien összes intézetekben vannak. Sárospataki intézetünkben a folyó évi lelkesi vizsgára 10 en jelentkeztek, jövő évre négyet helyezhetünk kilátásba. Sürgetnek tehát a körülmenyek, hogy e téren is stipendiumokról és más segélyeszközökről gondoskodjunk.

Sokat beszéltek már az emberek, sőt irodalmilag is sokan vitatkoznak a felett, hogyan lehetne e bajon segíteni? Körülbelül azoknak van igazságuk, kik a theologiai akadémiák néptelenségét a lelkesi fizetés csekély voltának tulajdonítják. Bármí legyen ennek oka, mindnyájan érezzük és látjuk a bajt, beláttá ennek fenyegető voltát legközelebbi konventünk is; azért tartotta szükségesnek erre felhívni a kormány figyelmét és kérni azt, hogy a lelkesi fizetések felemelését már a legközelebbi országos költségvetés keretében és törvényhozas által biztosítsa. Ezen kérelmünknek azonban az a hiánya, hogy a segédlelkészekről nincs semmi gondoskodás.

Egyébiránt ezen hiányoktól eltekintve, egyetemes egyházunk jobbra fordult körülmények közt érte meg Isten kegyelméből az új ezredvet. A mint figyelemmel kísérem, egyházaink és iskoláink örömmel s hazafüli lelkesedéssel ünnepelelték meg mindenütt hazánk ezredéves fenállását. Több egyházi intézményeink s iskoláinkban tett számos intézkedéseink s az eddig velünk keveset törődő kormány figyelmének felénk fordulása s jóakarata — méltán kelthetnek szebb reményeket egyházunk jobb jövője iránt. Legközelebb tartott zsinatunk határozata nyomán létesített egyetemes lelkesi özvegy-árvagyámintézet felállítása, közési és népiskoláinknak mind anyagiilag, mind szellemileg jobb karba hozása, egyházaink s lelkeszeink anyagi helyzetének javítására felállított domesztikai intézmény mindenestre méltó emlekei lesznek evang. reform. egyházunkra nézve; a lefojtott ezredév legutóbbi égyar évüzedének s reményünk lehet, hogy az új ezredév első évüzedé a lelkesi állomások jobb karba hozatalával, talán célszerű nyugdíjintézetet, összhangzóbb vallásegénylősséggel fog megörvendeztetni benünket. Ez utóbbi évüzed történeti jelentőségű emlékei maradnak az egész hazára nézve az újabb egyházpolitikai törvények; a melyek, hogy egyházunkra minő hatást fognak gyakorolni, azt még az eddig tapasztalt körülményekből helyesen megítélni nem lehet, — vagy megítélni akarni is merő kockázatossá lenne az igazságnak. Annnyit azonban a rövid tapasztalatok után is constatálhatunk, hogy ha eddig egyházi életünkre benitőlag nem hatottak is az új egyházpolitikai törvények, ha a felekezetenélküliség még nagy károkat nem okozott is, résen kell lenni egyházunk örálóinak, mert a felekezetenélküliséget s a gyermekek vallásos nevelését a szülők megegyezésére bizo törvényt a róm. és gör. kath. klerus minden lehető erőszakos eszközökkel igyekszik kiszámolni.

Egyházunk szorosabb értelemben vett befűgyeiben is javulás észlelhető; az egyházakban a presbiteriumok befűgyelete alatt a jó rend, az egyház épűletere vagyonaira való befűgyelet az újabb egyházi törvények alkalmazása mellett mindinkább emelkedik; a domesztika javára tett ajánlásaikat dicseretes pontossággal fizetik, úgy, hogy egyházkerületünk a konvent elismerése szerint a legcsekélyebb, alig számbavehető hátrálékban van, mely pontosságot egyházainknak a konvent által jutalmazza, hogy a tisztántú nagy egyházkerület után, egyházaink s lelkeszeink segélyezésére legnagyobb özszegget szavazott meg.

(A jelentés többi része a legfelsőbb adományokat, konventi intézkedéseket s az egyes egyházakban történt nagyobb adakozásokat, építkezéseket és halálózásokat sorolta fel. Szerk.).

ISKOLAI ÜGY.

A tisztáninni egyházkerületi tanűgyi bizottság alapszabály-tervezete.

1. Az egyházkerületi tanűgyi bizottság az egyházkerületi közkormányzatnak a népiskolai tanűgyek figyelembe tartása, a nepoktatás-űgy törvényszerű rendezése és fejlesztése végett szervezet segédközege.

Tagjai:

2. Az egyházkerületi közgyűlés által választott egy lelkész és egy világi elnök és egy jegyző, a ki egyszersmind az előadói tisztet is teljesíti.

Minden egyházmegyének az egyházmegyei közgyűlés által választott egy lelkész és egy világi tagja.

A sárospataki irod. kör egy megbizott képviselője. Mindezen tagok hat évre választatnak.

Gyűlés-tartás:

3. Rendes gyűléseit az egyházkerületi őzi közgyűlést megelőző napon a kerületi gyűlés helyén tartja.

Rendkívűli gyűlések — ha a körűlmenyek kívánják — az elnökség által bármikor összehívhatók.

4. A gyűlést rendszeren a lelkész-elnök, ennek akadályoztatása esetén a világi elnök hívja össze. A gyűlésre mindezt tag meghívandó.

5. Ha az egyik vagy másik elnök a megjelenésben akadályozva lenne, az életkorra nézve legidősebb tag által helyettesítetik.

6. A tanácskozást az elnökség nyitja meg és zárja be. A tanácskozást vezeti.

7. Az elnökség ügyel arra, hogy a tanácskozás komolysága, higgadsága és tárgyilagossága megörzressék.

8. Ha tanácskozási szabályok alkotását látja szükségesnek a bizottsági gyűlés, annak megalkotásáról gondoskodik.

9. A tanűgyi-bizottság tagjai úgy a rendes, mint a rendkívűli gyűlésen megjelenni, a tanácskozásban résztvenni tartoznak; akadályoztatásuk esetén, elmaradásukat az elnökséghez írott levélben jelenteni kötelesek. Azon tag, a ki három egymástán következő gyűlésen meg nem jelenik s elmaradását az elnökségnek be nem jelenti, a bizottság tagjai sorából törölletik s az illető egyházmegye az egyházkerület újján új tag választására hivatik fel.

Hatásköre:

10. Targyalja a 8 egyházmegyéből a népiskolák szellemi és anyagi állapotáról beadott, s az előadó által statisztikailag feldolgozott kimutatásokat, az egyházmegyei tanűgyi bizottságok jelentéseit, az egyházmegyék e tárgyból hozott határozatait

11. A beadott statisztika táblázatokból és felterjesztésekből felismerően az egyes egyházmegyékben feltűnő hiányokat, azoknak orvoslására, általában a népiskolai oktatás fejlesztésére, az egyházkerületi gyűlés elé célszerű javaslatokat terjeszt.

12. A tárgyalás könnyítése céljából a bizottság jegyzője, az egész kerületbeli tanűgy állását előadja, ugyanaz a kerületi gyűlésen is, mint előadó szerepel.

13. Ha a tárgyalás előkészítése úgy kívánja albizottságokra osztlik, az albizottságok működésök eredményét a következő gyűlésen adják elő.

14. Figyelemmel kíséri az egyházmegyei tanűgyi bizottságok, tanítói egyuletek, értekezleti körök működését s ha azokban valami jó, a tanűgyre nézve hasznos indítvány

vagy javaslat adatnék elő, ezen indítványok, javaslatok megvitatása után annak életbeéltetésére segédkezet nyújt.

15. Gondoskodik arról, hogy a mely intézkedések az egyik egyházmegyében sikereseknek bizonyultak, azok a többi egyházmegyékre is kiterjeszessenek, hogy a tanúgy az egész kerületben napról-napra előhaladjon.

16. Tudomást szerez arról, hogy a használatban levő tanterv keresztüli vitelére megkísérletett-e minden eszköz és mód.

17. Tudomást szerez az egyházmegyei tanügyi bizottságok útján, hogy népiskoláinkban sárospataki kiadástú könyvek használtak-e; mindezek tekintetében az egyházkerületre véleményes jelentést terjeszt fel.

18. A használatban levő tantervet, tankönyveket és egyéb segédanyagokat időnként átvizsgálja, a netaláni hiányok pótlásáról, a szükségletek fedezéséről az Irod. Kör útján gondoskodik.

19. Bekéri az egyes egyházmegyékről az állampénztárból segélyezett tanító névsorát, a segélyösszeg kifizetésével s kimutatást készít a segélyezett és nem segélyezett tanítókról.

20. Az iskolai táblázatok (E minta) az egyházmegyei tanügyi bizottsági által legkésőbb aug. 15-ig az egyházkerületi tanügyi-bizottság előadójához beadandók, a ki az azokban tapasztalható haladást vagy hanyatlást kiönteti, s a hanyatlás okairól felvilágosítást szerez.

21. A egyházmegyéknek iskolágyekben hozott határozatait az egyházkerületi gyűlés előtt 14 nappal, szintén az előadóhoz adandók be; ezek felett a kerületi tanügyi bizottság tanácskozik s megállapodásait s véleményeit az egyházkerületre felterjeszti.

22. A tanügyi bizottság előadójának és jegyzőjének, az egyházkerület által meghatározandó tárból évi 50 frt tiszteletdíj adatik. Az egyházmegyék által választott tagok napi díjáról az egyházmegyék gondoskodnak.

Idrányi Ferencz.

Szentimrey Gyula.

Szabályrendelet a tanítók változásáról.

— Bizottsági javaslat. —

1. §. A tisztáninneri ev. ref. egyházkerületben a tanítók változása rendszerint szeptember hó első napjain történik.

2. §. A magát változásba levő tanító köteles lemondását augusztus hónap saját egyháza presbiteriumának bejelenteni, mely a lemondást elfogadni s az esperesnek bejelenteni tartozik. Később történő lemondások nem fogadtatnak el.

3. §. Rendkívülieg az iskolai év felén, azaz február vagy március hónap is megtörténhetik a tanító változása, a mely esetben a lemondás két héttel előre bejelentendő. Az ily lemondás hasonlóan elfogadandó és az esperesnek bejelentendő lesz.

4. §. A fentebbi pontokban meghatározott változások esetén a tanító az egyház által kiadott és az esperes által megerősített bizonyítványt s elbocsátó levelet nyer, ellenben minden a szabályokkal ellenkező változás vagy önkényes eltávozás esetén bizonyítvány kiadása tilos.

5. §. A tanítók fizetése a rendszerinti változás idejéhez képest, szeptember 1-ső napjától szeptember 1-ső napjáig, tehát egy iskolai évre állapítatik meg. Ehez képest, a hol tanítói föld s hasonnemű fizetés is van, ott a tanító egy egész évi, őszi és tavaszi használatot élvez s változás esetén joga van tavaszi terményeit is, a helybeli viszonyok szerint, még október hónap is földszedni, ideértve a szőlő termését is, az esetben is, ha

az előző évben nem ő szüretelt volna, úgy hogy neki mindenképp egy teljes évi járuléka essék.

6. §. Ha a tanító február vagy március hónap változik, úgy őt a tanítói mindennemű fizetésnek, így a tandíjnak s ezek járulékaiknak is fele illeti meg. Ezen esetben föld használatát az őszi vetés learathatására vagy ha a föld haszonbérben van, a fél haszonbér fölvetelére szorítkozik; a tavaszi vetés alá pedig már a következő tanítót illeti a föld. Ily féldíben történő változás esetén az esetleges szőlőtermés, munkadíjának kárpótlásán kívül, nem illeti a tanítót; ellenben a hol must-fizetés van annak váltása van, ott ebből is a féljavadalom illeti meg.

7. §. A magát változásba tett tanítót, díjlevele járandóságaira nézve az egyház kifizetni és ha a tanító elköltözésekor a presbiterium által felszámolt követelése maradána, azoknak behatása iránt a törvény útján intézkedni köteles. A tanító ki-nem-fizetése esetén, az új tanító választását, a körülményekhez képest, az esperes felügyelheti.

Kelt Miskolcon, 1896. május 27.

Antalfi László,
bizottsági jegyző.

Nagy Pál,
gömöri esperes, biz. elnök.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

Adalékok az egyház viszontársaságos történetéhez. —
(Hetedik közlemény).

Igy husultak meg a szép remények, melyeket a sárospataki reformátusok a széchenyi gyűléshez és az onnan kiküldött országos bizottság eljárásához kötöttek volt. Ha Rákóczy Ferenc nem adta nekik azt, a mi a jog és igazság szerint őket illette: még kevésbé találhattak jogvédelemre a szathmári béke után, midőn az egész hazai prot. egyház sorsa országos törvényeink ellenére a kath. clerus által befolyásolt királyok kegyelmétől függött. Építettek ugyan, mindjárt a széchenyi gyűlés után egy kisdud futemplomot, ott, a hol a jelenlegi templom áll, de a lelketlen jézsuiták miatt, kik az önödi országgyűlés határozata szerint kiűzettek s most ismét visszaköltöztek a várba, egy perceg sem érezhették magukat biztonságban. A kétség és bizonytalanság aggodalmait és keserves zaklatások közt éltek át mintegy három esztendő. E három esztendő alatt a kapzsi, toltetetlen és erőszakoskodó jézsuiták ama kir. rendeletekre támaszkodva, melyek az egyházi és iskolai ügyeket a forradalom (1703) előtti állapothoz kívánták visszaállítani, négy izben eszközöltek ki foglálási végrehajtást a sárospataki egyház és annak még megmaradt minden fekvő javai ellen. E végrehajtások nem egyenesen az egyház ellen voltak intézve, melytől már nem volt mit elrabolni, hanem az iskola ellen; de nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy az iskola ügyének bukásával az egyház létjoga is veszélyeztetve van.

Első izben B. Maixner Ferenc kir. kamarai főbiztos és tanácsos kísérlette meg az iskola elfoglalását, a ki 1711 tavaszán a fiscalitások rendezése végett a Hegyalján járván, március 6-án Gőrgői Imre jézsuitával Sárospatakon is megjelent és hivatkozva Józsefnek 1710 nov. 10-iki rendeletére, követelte, hogy az iskola minden javaival együtt adassék át a jézsuitáknak, a kiké az a háború előtt is volt. *Füleky András* az akkori igazgató-tanár, a maga és a tanuló ifjúság

nevében, erőlyesen védelmezte az iskolát. Előadta, hogy ők nem adhatják át az iskolát, mert az nem az övék, a rendelkezésre jogosított gondnokok és kegyurak pedig távol az ország különböző vidékén laknak s hamarosan össze se hívhatók. Kifejtette, hogy az iskola forradalom előtti állapota az volt, hogy Kassán a kül és belvárosban húzódtok meg; de Kassa jelenleg az ellenség kezében van s a felség iránti hűség nem engedi meg, hogy most oda menjenek. Végre kijelentette, hogy ha a küldöttség erőszakot akarna használni, a mivel fenyegetődik, ők a különös királyi rendeletre hivatkoznak, melyet még nem mutattak nekik elő, és az országgyűlésre. A Füleky érvelése hatással volt Maixnerre, a ki nem látván tanácsosnak ezúttal az erőszakos fellépést, elhagyta Sárospatakot.

Alig távozott el b. Maixner Sárospatakról, az iskola jövőjéért aggódó Füleky, hogy a jezsuiták aknamunkáját az udvarnál ellensúlyozza, azonnal arra határozta magát, hogy a bécsi udvarral az iskola helyzetét alaposan megismertesse és királyi oltalomért esedezzzék. Ily célból már március 8-iki kelettel részletes utasítást készít a bécsi ágens számára, melyben felkéri, hogy annak alapján folyamodást szerkesztessen és adjon be mentül előbb 6 felségéhez. Az utasítást Szentgyörgyi Sámuel, egy épen akkor külföldi útjára induló, szeniorásgot vezetett ifjú vitte fel Bécsbe. Az ágensnek a kapott utasítások szerint készített folyamodást sikerült 6 Felségéhez juttatni, a miben neki a hollandi udvar követe és a Trautsohn herceg közbenjárásával Savoyai Eugen herceg nyújtott segítséget. A folyamodásban híven le volt rajzolva az iskola sorsa, különösen ki volt emelve ama tény, hogy midőn I. Rákóczy Ferenc Kassa ostromát megkezdte, id. Csécsy János akkori tanár, a tanulósg egy részével a külvárosból a belvárosba kérezdett és ott az ostrom minden viszontagságait kiállotta; továbbá fel volt tüntetve az is, hogy hűségök jutalmául épen Nigrelli hadtestparancsnok engedelméből és tudtával jöttek vissza elhagyott régi felségükbe s hogy Kassára már nem mehetnek vissza, minthogy ottani külvárosi iskolájukat a Rabutin ostromló hadai elpusztították. Ezek után a folyamodókat kegyelmébe vette a király és 1711 május 21-én, már halála után, a főhaditanács útján, oly rendelet érkezett gr. Pálffy János főhadtestparancsnokhoz, melyben utasítatik, hogy az iskolai társaságot megvédelmezze és senki által háborgatni ne engedje s nagyobb biztosítás okáért, szeptember 24-én maga Pálffy is védőlevelet adott az iskola számára.

Királyi oltalom alá véve, a Pálffy János védőlevelével fedezve, néhány hónapig biztonságban érezte magát az iskola az egyházzal együtt, annnyival is inkább, mert az időközben (máj. 1.) megkötött szatmári béke III. pontja szerint a király „vallás dolgában az országának törvényes szabadságait” megvédeni ígerte, sőt mint Ráday Pál egy 1714 június 7-én kelt levelében a sárospataki iskolai előjárósághoz írja,³ a békepontok tárgyalásánál „speciális reflexio volt ezen collegium felől és assecuratio is adódott, kit Méltóságos Generalis Marschal Pálffy János uram meg is vallhat.” Azonban a pataki jezsuiták rabló-vágya, mely a szegény iskola vagyonára, fejedelmi gazdag ellátás melletti is, ráéreztek, még nem volt kielégítő. Az özvegy királynénak 1711 szept. 28-án kiadott rendelete ismét öklül szolgált nekik arra, hogy az oly rég-

óta zaklatott iskola és egyház ellen újabb támadást intézzenek. Az Eleonora rendelete nem volt egyéb, mint a József 1710. nov. 10-iki nyílt parancsának megújítása, de a jezsuita agyafúrtsg azt esavarta ki belőle, hogy az, mint későbbi rendelet megsemmisít a korábbiakat, tehát hatályon kívül helyezi a sárospataki iskola javára 1711 máj. 21-én kiadott különös rendeletet és az annak alapján álló Pálffy-féle védő-levelet is. Ilyen alapon kért Rajcsányi János sárospataki jezsuita ház-főnök a varannói megyei közgyűlésen, 1711 dec. 10-én, biztosokat a sárospataki iskola elfoglalására. A megidézett iskola követei hiába mutatták fel az őket biztosító különös kir. rendeletet és a Pálffy János védő-levelet. A megpuhított és régi szelleméből kivetkőzött Zemplénmegye, melynek akkori főispánja, a bécsi kormány híj szolgája, gr. gersei Pethő Mihály volt, készséggel osztozott a jezsuita felfogásban és bizottsági tagokul Boronkay István másodalispánt, Szentléleky Mészáros Istvánt és Nyárády Miklóst küldötte ki. Ezek dec. 18-án a helyszínen megjelenven, a szept. 28-iki rendelet értelmében felhívták az iskolai társaságot, hogy az iskolát és a hozzá tartozó javakat adják át a várbeli jezsuitáknak. Erre az iskolai társaság írásbeli előterjesztést nyújtott be a bizottsághoz, melyben kifejté, hogy az I. József 1711 május 21-iki rendelete és a Pálffy védő-levele alapján továbbra is biztosítva érzik magukat és az iskolát át nem adják mindaddig, míg 6 felsége irányukban kimutatott különös kegyelmét egy másik különös rendeletben meg nem vonja tőlök. Kéri a bizottságot, hogy írásba foglalt válaszukat a megvéré és onnan 6 Felségé elé terjesszék. A bizottság ezúttal erőszakhoz nem nyúlt, de az iskolát a rendelet alapján átadta a jezsuitáknak, mi ellen az iskolai társaság az előterjesztésében kifejtett indokokra való hivatkozással, ünnepélyesen tiltakozott.

Egyenakkor a bizottság a református egyház előjárót is összehívta a Vágási Szabó Pál házához és közölte velök Rajcsányi és Kovacsics jezsuiták s a tolvai plebánus jelenlétében, hogy a naptól fogva el van tiltva a szabad vallás-gyakorlat Sárospatakon. A megrémült előjáróság, nem tudván magát nagy meglepetésében védelmezni, csak hallgatással és sóhajtozással „felelt s hogy ügyöket ne veszélyeztessék, attól fogva mintegy két hétig ismét Hotykára jártak a hívek istentiszteletre.”

Az iskolai társaság, hogy magát minden esethez ellen biztosítsa, 1712 jan. 4-ről kelt folyamodásában, a történet előadás után felkéri Pálffy Jánost, hogy a törvénytelen zaklatások ellen, a különös kir. rendelet és az annak alapján álló saját védő-levele értelmében védelmezze meg őket. A Pálffy válasza még meg sem érkezhetett, már jan. 7-én a gálszécsi megyei közgyűlésen újabb végrehajtó-bizottságot eszközölt ki Rajcsányi János az iskola ellen. A megye oly méltánytalan volt az iskola iránt, hogy azt a nyilatkozatot, melyet az iskola a legközelebbi bizottságnak átadott, sem jegyzőkönyvbe vezetni nem engedte, sem 6 felségéhez fel nem terjesztette. A közgyűlés már feloszlott, midőn bizottsági tagokul kinevezettek: Boronkay István, Horváth György és Nyárády Miklós. Ezek jan. 14-én jelentek meg Sárospatakon és a jezsuiták társaságában, mint a multkor, az iskolába akartak bemenni; de az ifjúság elzárta előtök az ajtót, mert az a hír járt, hogy Rajcsányi ház-főnök azt mondta volna, hogy ha egyszer az iskolába betesz-

³ Lásd Szathmáry K. id. műve.

⁴ Lásd Városi jegyzőkönyv.

a lábát, szeretné látni, ki hajítja őt onnan ki. Így hát csak künn a bezárt kapu előtt folyt a párbeszéd. Az iskolai társaság az átadásra felszöszlítettávan, most is csak az 1711 máj. 21-iki rendeletről hivatkozott, mint a multkor. A jézsuitak azzal érveltek, hogy a József-féle rendelet, mely az iskolai társaságot kir. oltalom alá veszi, hatályon kívül helyezi az özvegy királyné későbbi rendelete. Mire az iskolai társaság azt felelte, hogy az előbbi általános szöveg rendelkezeteit előlírik a későbbi, szintén általános rendeletek; de a korábbi különös rendeletek csak akkor vesztik el érvényüket a későbbi általános rendeletek folytán, ha ezekben amazok hivatkozás van. Hosszas vitaközlés után ez a bizottság is eredmény nélkül tért vissza küldőéhez, magával vivén az iskolai társaság érvényes nyilatkozatát, melynek jegyzőkönyvbe vezetését és ő Felsőge elé terjesztését kérelmezte.

Ugyanezokor az egyház előjárót is kérdőre vonta a bizottság az isteni tiszteletnek helyben való végzése miatt, a mi a közelebbi bizottság által megtiltatott; de most ezek is nemcsak „hallgatással és sóhajttással feleltek, hanem erőlyesen is szembe szálltak a bizottsággal, azt mondván, hogy ők nem hiszik, hogy ez a bizottság, mely jan. 7-én küldetett ki, az ő isteni tiszteletök letiltásával is meg volna bizva, minthogy ők a közelebbi bizottság tilalma folytán folyóvást Hotykára jártak istenitiszteletre és a gálászécsi közgyűlés után még három nappal kezdtek meg itt a templomba való járást. Ezzel a bizottsággal tehát nem állhatnak szóba, de egy másik törvényes bizottságnak, annak idején és helyén, készséggel megfelelek.

Az iskolai társaság a bizottság eltávozása után meghallván azt, hogy Pálly János Eperjesről Kassára érkezett, sietett őt jan. 16-án ismét értesíteni a történetek felől s egyszersmind megkérni, hogy nyújtsanak neki segítséget. Pálly azt válaszolta, hogy folyamodjanak ő Felsőgehez, vagy várják be a kiliatásba helyezett országgyűlést. A Pálly válasza még meg sem jött Sárospatakra, már jan. 27-én magát a főispánt hívták ki a jézsuitak, úgy gondolkozván, hogy ő majd hivatalos tekintélyével elvégezi azt, a mit a bizottságok nem tudtak elvégezni. Csalódtak, mert a velök szembesített iskolai képviselők a főispán előtt sem hunyáskozták meg, a ki eredmény nélkül ment vissza székhelyére.

Végre is a megye, belátván azt, hogy a királyi rendelkeznek nem tud érvényre szerezni: a jan 30-án Varannón tartott közgyűlésen, hol Hardiesay István primárius képviselte az iskolát, elhatározta, hogy abban az esetben, ha Pálly János helyesli, az iskola ügye minden arra vonatkozó iratokkal együtt a király elé terjesztessék. Miután Pálly János, a hozzá követségbe küldött Boronkay István helyettes alispán és Keresztes Ferenc főjegyző előtt úgy nyilatkozott, hogy az ügynek felterjesztését nem csak helyesli, hanem meg is várja a megvétel: a febr. 23-iki terbesi közgyűlésen, hol Nagymihályi Gergely primárius volt az iskola képviselője, csakugyan határozatba ment, hogy az ügyiratokat maga a főispán vigye fel és személyesen adja át a királynak.

(Folyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

A tisztáninni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Miskolcon folyó hó 27—28 napján, a leánynevelő-intézet díszteremben tartottuk a hivatalosaknak bizalomkeltő érdeklődése mellett. A falakon függő olajfestményeket még koszorúként öveztek az ezredvi ünneplésigazoló fenyő-lombok s mintegy hívogatták az ünneplés folytatására. Nem is hiában! A hol ketten vagy hárman összegyűlnek ez évben mi közülünk, mindenütt ott van mi közöttünk a honakto és fentartó ösönké imára és hálás emlékezetre készítő lelke s ott volt a miskolci közgyűlés is.

Kun Bertalan püspök gyujtotta meg a hazafüi áldozat tüzeit, egyikével az ő ezredvi szép imának, a legszöbbel a többi között. Honszerelömtől áthévelt lelke költői szárnyakat öltött s szinte megföjdva repült a földfeletti tájakon, vivén hálankat a multért s kegyelemért való esedekölünket a hosszú jövőre, az új ezredkre s közelebbre pedig a mi közgyűlésünk munkálkodására. Bizony nehéz volt megállni, hogy el ne szaladjon ajkainkról az „éjen!”

A mint a közgyűlés tagjai meghatoltan helyet foglaltak, feláll b. *Vay Bela* főgondnok és ugyanek a honszerelömllekének indításából szö, a mint főnebb olvasnato. Megnyitójának az adott különös varázst, hogy *Kálint* is nagy ösönk közféjoglatja, honfoglalóink sorába emelte fel.

A nagy tetszéssel fogadott megnyitö után, püspökünk maga olvasta fel szokásos évi jelentését, a melynek egy része szintén a hazafias öröm ünnepi megnyilatkozása, másik része pedig tanulságos szemle az egyháznak legközelebbre érdeklö napi kérdések s legfönyezetöben jelentkező bajaink felett. A közgyűlés sietett úgy ezt, mint a megnyitö imát és főgondnok beszédét jegyzőkönyvének lapjain egész terjedelmében megörökíteni, a jelentés föb tárgyait pedig a késöbbi tanácskozás sorára előjegyeztté.

Az ügyrend értelmében *Miklós Odön*, volt államtitkár, mint elválasztott egyházkerületi világi tanácsbíró eskütelötre szöfölitott fel s az eskü letévese után püspökünk s az egész közgyűlés által a legszöb remények között a legmelegebben üdvözöltetett, a mit ő büségességelátának férfias felajánlásával viszonozt. Jögnak van reményleni, hogy ez a kiváló erő egyházkerületünknek egyik tartós büszkesége lesz.

Az egy papi és egy világi tanácsbíróra beadott szavazatok bizonyos egyházmegyének megkésése miatt a szokott módon nem voltak felbonthatók, miert is a közgyűlés azok felbontására egy 3 tagú bizottságot nevezett ki, a mely meg a délelötü gyűlés folyamán beada jelentését. E szerint a szökebb körü szavazás eredménye az hogy *Nagy Ignác* miskolci lelkész *Révész Kálmán* kassai lelkész ellenében 64 szötöbbséget nyert, a világi tanácsbíróra érkezett szavazatok pedig több mint 50 egyén közt ösolttak meg, a kik közül Szentimrey Gyula, Br. Vay Elemér, Dökus Gyula, Dökus Ernö, Bernáth Dezsö, Bornemisza István, és Bernáth Zoltán, mint legtöbbszavazatot nyert egyének, újabb szavazásra bocsátattak. Az aug. 10 re beadandó szavazatokat a püspök által össeállitandó bizottság fogja felbontani s szükség esetén a szökebb körü szavazást is elrendeli. Nagy l. felesküdtött s melegen üdvözöltetett.

A hononnai papválasztás alkalmából meghatározottatni kérte a felsö zempléni egyházmegye a missiói lelkészek választásának módját. E feladatot a kerület missióügyi bizottsága fogja megoldani.

Az első vitás természetű tárgy a *Vécsey József* egyházmegyei gondnok ismeretes indítványa volt, a melyre nézve az egyházmegyék betérjesztették véleményüket. Ezek a vélemények mind tisztelettel szólnak — mint tudjuk — az indítványozó buzgalomról s indítványának eszményies természetéről, de azt kivihetetlennek, részben karóssá válhatónak s így a napi rendről leendőnek javasolják.

Az indítványozó hosszabb beszédben védelmezte magát az egyházmegyékkel s különösen az a.-zempléni egyházmegyével szemben s az egyházak szegénységére s a mai sajátos helyzetre való tekintettel üdvösnek látta, ha indítványa bizottságnak adatnék ki. *Fejes István* f.-zempléni esperes szintén hosszabb beszédében mutatta ki az indítványnak úgy eszmei, mint gyakorlati fogyatkozásait s azt socialisticus jellegénél fogva félreértéseket szülőknek s így veszedelmesnek valotta s mint ilyet a napi rendről levétetni kerte. A közgyűlés ez értelemben határozott.

A Mitrovics Gyula lemondó levélre került ez után a sor, a melyet ő szívébe mártott tollal írt meg. Olyan nehéz, olyan fájdalmas volt a hallgatása, az volt bizonyosan a megírása is. Egész teljességében újult fel a kerület előtt az elvesztett férfiú képe s lehetetlen volt nem érezni és be nem vallania, hogy a Mitrovics Gyula eltávazása érzékeny veszteség úgy a kerületnek, mint a sárospataki főiskolának. Erdemelt hálás elismeréssel ígatta jegyzőkönyvébe s ebbe vette be búcsú levelét is, mint volt jegyzőjének tanúságokkal gazdag hatványát. A kerületi főjegyzőségre való szavazást (aug. 10) legott elrendelte, a konventi rendes tagság betöltését a másodnap gyűlés tárgysorozatába jegyezte be.

Hasonló fájdalmas hangulatot keltett a *Mocsáry Lajos* levele is, a melyben ő a kerület bizalmának hálás szavakkal való megköszönése mellett, konventi, Baldaci-, s végrehajtó-bizottsági tagságáról véglegesen lemondott. A közgyűlés sehogyssem akart belenyugodni ez újabb nagy veszteségbe s tüntető bizodalom-nyilvánításokkal követte a lemondás visszavételét. Hogyan is tehetett volna másként — halátlanság rút bűne nélkül?! A Mocsáry nevéhez a tisztánimenni kerületnek számos nagy ténye fűződik s hagyományos szellemének alig volt valaha egy-egy lelkebb s hivatóbb képviselője mint ő, a kinek vesztett csatái is felérték olykor-olykor egy-egy döntő ütközettel. A jelenvolt férfiú, értesülvén a kerület tüntető bizodalmaról, érzékeny szavakban mondott azért forró köszönetet, lemondása mellett kénytelen volt azonban megállani. Vigasztalásnak tekintette a kerület önmagára nézve, hogy Mocsáry Lajos, mint kerületi tanácsbíró továbbra is megtartotta hivatalát s így a kerület kötelességben benmaradt. Konventi stb. hivatalának betöltése a következő napra tűzött ki.

A Focniere Pesti Biztosító-intézetnél kiöit újabb szerződést — a mely az ismeretes előnyök biztosításával s a dunántúliak szerződésének figyelembe vételével készült — a közgyűlés egész terjedelmében helyeselte és elfogadta. Ugyanez történt a sárospataki főiskola igazgatótanácsának számvevőszéki jegyzőkönyvével is, a mely az 1895. év pénztári eredményének, a főiskola egész vagyoni állásának kimutatását s az 1896. évi költség-előirányzatot is magába ölelte. A kerület föltétlen bizodalommal viseltetik igazgató-tanácsa iránt.

A kassai egyház presbiteriuma egy kateketai állás szervezését kérelmezte. Számadatokkal is kimutatta, hogy Kassán egy kateketai állás nélkülözhetetlen s az egyház maga is meghozza e végre a tőle megvárható áldozatot. 700 frt évi segélyre volna azonban szükség, hogy a szervezendő állást 1000 frttal lehetne javalmazni. A kerület, mint máskor is már, szívesen elismerte a kateketai állások szervezésének sürgős és jelentős voltát. De nem

kivánta a kassai egyházat külön felterjeszteni, hanem a szükségesekek mutatkozott összes kateketai állások szervezése és javalmazása végett fogja megtenni a törvényes lépéseket. Szeretjük hinni, hogy úgy az ev. ref. konventnél, mint a vallásügyi miniszternél a kérdés komolyságához illő fogadtatásra talál. E tekintetben „periculum in mora”!

A rimaszombati egyesült prot. főgimnázium pót-államsegélyért folytatodik. Egyebek közt rendezni kívánja a vallás-tanári állást is s erre vonatkozó előterjesztését a közgyűlés általában helyeselte. Miután azonban Rimaszombatan mindkét prot. felekezetet vallás-tanártól különböző kellene jutalmazni, ebe a kerület nem járulhatott s csupán egy rendes tanári fizetés kiutalását fogja felsőbb helyen szorgalmazni. A felekezetek dolga lesz aztán az egy javadalom megosztása.

A tiszaluczi egyháznak megengedte a kerület, az a.-zempléni egyházmegye határozatával szemben, hogy kiszemelt kedvencét, *Kenyeresy Árpád* s.-lelkész b. e. Kopré Ferencz utódjál meghívassa. Ezzel egyttal elvileg is döntött a régebben s újabban vizsgázott segéd-lelkészek minősítésére nézve.

A miniszteri leiratok hosszú sorozatát s azok nagy részének püspöki körlevelek útján való közzétételét a közgyűlés tudomásul vette. Így a többek közt a sárospataki főiskola tanárok nagyobb részének és miskolci főgimnáziumi tanároknak a nem állami tanárok nyugdíj-intézetébe való felvételét, a kormányképviselőknek az értesítők vizsgákra való kiküldését, a tankerületi főigazgatóság ideiglenes ellátását, a bodrog-keresztúri és kápolnai egyházaknak legfelsőbb segélyezését (100—100 frt) ... a középiskolai tanulóik osztályozására és előadási képességük fejlesztésére vonatkozó rendeletet; a nazarénusok stb. közt előforduló születési, házassági és halálozási esetek nyilvántartásának, a házassági felmentvény kieszközlésének, a külföldre szülő levelek címzésének módját stb. stb. tartalomú utasításokat.

A miniszteri leiratokkal kapcsolatban szöbakerült a vallás- és oktatási miniszternek újabb leteltű „*Hivatalos Közlöny*”-e, a melyben annak rendeletei két hetenként pontosan közzételnek s hogy az ügymenet gyorsabb legyen, az itt közzétű utasítások és rendeletek az érdekeltelek által — azokhoz való alkalmazkodás végett — figyelemmel kísérendők. E közlöny a nem állami tanintézetek előjárásainak is megküldetik, meg a theologiai akadémiáknak is s így egentül ezek is a püspöki hivatal tudta nélkül hajthatnak végre némely felsőbb határozatokat, ha t. i. ebbe a saját felsőbb hatóságuk is belégyezik. A mi kerületünk az érülközésnek és az ügyek menetének ezt a könnyebbítést megnyugvással vette tudomásul, úgy azonban, hogy az illető intézetek igazgatói a fontosabb kérdésekben az egyházi felsőbbseg véleményét mindenkor kikérni tartoznak.

Ugyancsak tudomásul vette a közgyűlés a Gyuratz Ferencz és Antal Gábor püspökké választását, a konventnek a Laky Józsefre vonatkozó határozatát, az egyházkerületi ídászai bíróságnak a rimaszombati, hevesi és s-kazai papválasztás ügyében hozott határozatát s fájdalommal ígatta jknyvébe a tornai egyházmegyét s mindnyajunkat ért újabb gyaos veszteséget s a melyen süjtött egyházmegyének azt a határozatát, a mely szerint *Kapossy György*, jabolcai lelkész, mint legidősebb tanácsbíró végzi az esperesi teendőket s ezzel az első napi gyűlés d. u. 2 órákor véget ért s a közönség a népkertben rendezett püspöki ebédén újra átélte s részben felül is bírálta a zöld asztalnál hozott határozatát.

(Vége köv.)

Radácsi György.

Szabályrendelet a segédlelkészek alkalmazásáról s elhelyezéséről.

1. §. Segédlelkészeket azon egyházak, a melyek erre az ideig fel voltak jogosítva, ezen túl is tarthatnak. Ezen egyházak az egyházmegyék felvétele szerint a következők: (A szabályrendelet elfogadása után a nevek bejegyzendők.)

2. §. A felsorolt helyeken a segédlelkészek ellátásának és fizetésének módja is az eddigi szokás szerint marad érvényben, kivéve mindazonáltal:

1. azt, hogy a segédlelkész mindenütt külön szoba illel meg, akár a paplakon, akár azon kívül és arról az egyház gondoskodni köteles;

2. azt, hogy a hol a segédlelkész fizetése a teljes ellátáson vagy az erre, a helybeli körülmények szerint egyszerűleg megállapított készpénzen kívül 100 forint nem tenne, ott ezen fizetés 100 frtra emelendő fel. A mellékes járulékok, a melyek a segédlelkész teendőiből származnak, a fizetésbe beszámíthatók.

3. §. A mely egyházak jövőre, indokolt szükség esetén, segédlelkési állomást kívánnak szervezni, azt csak az egyházmegyei közgyűlés helyben-hagyása és az egyházkerületi közgyűlés végleges megerősítése mellett tethetik.

Segédlelkési állomás szervezhető ott, hol a lélekszám nagysága vagy a helybeli intézetek a lelkesi teendők végzésére és a vallásnevelésre nézve azt szükségesnek teszik. Kötelesek azonban az egyházak a lelkesi fizetés csorbítása és a lelkesi minden megterhelése nélkül, tisztességes lakásról, teljes ellátás biztosításáról és — az esetleges járulékok beszámíthatása mellett — legalább 200 frt fizetésről gondoskodni, különben az állomás szervezése nem engedhető meg.

4. §. Oly helyeken, a hol az egyházi érdekek általános szempontból tényleg szükségessé a segédlelkési állomások szervezését és arra az illető egyházak a magok erejéből képesek nem volnának, az illető egyházmegyék és az egyházkerület is hozzá fognak járulni a segédlelkési állomások fenntartásához. Ha az 1. §-ban felsorolt helyek között egyik vagy másik állomás ilyennek fog itélteni, a községelyre a 100 frt fizetésnek 200 frt léendő kiegészítést irant, azok is igényt tarthatnak.

5. §. Az egyházakon kívül az egyes lelkesek is tarthatnak segédlelkészeket, részint saját költségükön vagy egyházak, egyházmegyék és az egyházkerület támogatása vagy segélyezése mellett. Az ily segédlelkész-tartást, rövidebb vagy hosszabb időre, csupán az egyházmegyei közgyűlés engedélyezheti vagy egyházi érdekből el is rendelheti.

A lelkesek által kérelmezhető a segédlelkész alkalmazása: betegségi vagy a teljes lelkesi szolgálatok végzésére alkalmatlanság vagy öregségi gyengülés esetén. Az eseteket az egyházmegye bírálja meg s a szerint engedélyezi a segédlelkész-tartást vagy egy időre vagy állandóan, de a személyhez kötve.

Az egyházmegye által az esetben rendelhető el a segédlelkész-tartás, ha az illető rendes lelkes a szolgálatok végzésére bármilyen okból alkalmatlan és segédlelkész tartása iránt még sem tett lépéseket. Ily esetben az egyházmegye van jogosítva meghatározni a segédlelkész tartásának költségeit, úgy mindazonáltal, hogy a lelkes saját javadalmának felénél többel nem roható meg.

A lelkesek mellé alkalmazott segédlelkészek fizetése is, a teljes ellátáson s lakáson kívül, legalább 100 frt léendő.

6. §. A segédlelkészeknek helyettes lelkesekül alkal-

mazása az egyházmegye hatáskörébe tartozik. Helyettes lelkesek a lelkesi felületés élvezetere vannak jogosítva a lakáson és stólaívóvelmen kívül. A helyettes lelkesek a segédlelkészek közül szolgálati éveik szerint alkalmazandók; mindazáltal, tekintettel arra, hogy azon helyre alkalmazhatók-e vagy sem. A helyettes lelkesek mely esetekben alkalmazhatók? azt a törvény, eddigi szabályok és gyakorlat határozzák meg.

7. §. Az egyházmegyébe bekebelezett segédlelkészek elhelyezésre az eseres jogkörébe tartozik.

8. §. Segédlelkész-tartásra nem jogosított egyházak vagy lelkesek, az egyházközségeikben nevelőül vagy tanítóül működő kibocsátott segédlelkészeket saját segédlelkészeikül tekinteni jogosítva nincsenek. Az ily segédlelkészeknek, rendes segédlelkési helyek hiányában, az egyházkerület adhatja meg az engedélyt arra, hogy más alkalmazásban töltött éveik gyakorlati éveikbe beszámíthatók legyenek.

Kelt Miskolcon, 1896 május 27.

Antalfy László,

Nagy Pál,

abauji eseres, bizottsági jegyző. gömöri eseres, bizottsági elnök.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Millenniumi alapítvány Rimaszombatban.** Horváth János, rimaszombati földbirtokos s az ev. ref. egyháztanácsnak egyik legderékabb tagja, a millenniumi év alkalmából b. e. neje emlékére az egyháznak 1000 frtos alapítványt tett, oly kikötéssel, hogy annak kamataj évenként a vallás-vizsga alkalmával osztassanak ki a *községi iskolákba járó s a vallás-tudományban legjobb eredményt tanúsító 2 szegény sorsu leány- és 2 szegény sorsu fiú növendék között.* Adja isten, hogy a köztisztelőben álló presbiter hosszú ideig gyönyörködhessek nemes célú alapítványának jótékony hatásában.

— **A málcza ev. ref. egyház millenniumi örömről** a következő tudósítást kaptuk. Az április 19-én tartott presbiteri gyűlésben felolvasták a lelkes az ezredéves ünnepély megtartására vonatkozó püspöki körlevelet, mindenek előtt abban állapodott meg a jelenlevő presbiterium, hogy kissé elhagyott állapotban levő templomát kell rendbeszednie az ezredév emlékére, ha nincs is kapitális az egyháznak, lévén a pénztári állás, mint pénztári maradvány, a mult évről 1 frt 86 kr. A szép eszmének, mely Stépán Gábor szüleménye volt, testet az adott, hogy a páratlan, egyházat szerető, áldozatkész és -képes férfi ki mindig szíven viselte a málcza ev. ref. egyház dolgai, magára vállalta a torony bádög tetőjének befestetését s tárcájából rögtön 30 frtot adott át a lelkesnek kész-vételre, homok-hozatalra. Másnap minden református hívünk, — hallván a jó hirt a presbiterium tagjaitól — még a kinek lóva sem volt, homokert ment Nezpest község határába s annyit hordoztak a templomhoz, hogy még egy más templomát is meg lehet vele vakoltatni. — A kezdet meg lévén, a többi, azt lehet mondani, hogy egész könnyen ment. Kovács Pál presbiter 5 frtot adakozott még a gyűlésben a kifizető célra, s egy pár nap alatt adakozás címén 40 frt gyűlt be. — Nem sok ugyan, de tekintve azt, hogy az ev. ref. vallásnak igen kevesen vannak Málcza-n a más felekezettel szemben, mégis elegendő. A templom kívülről való bevakolása és megmeszélése 180 ft s a toronyon levő saluátárek ujja alakítása 80 fruba került. Ezen kívül Stépán Gábor úr a torony bádög tetőjét veresre

festette s a tornyon levő gömböt és csillagot bearanyoztatta a saját zsebéből 90 frtn s addig is, míg az egyház valami pénzezkéhez jutna — már vagy kivetés vagy kölcsön útján — a fizetni valókat az egyház helyett szintén ő teljesítette. Ezt nemcsak az alkalommal, de máskor is megtette már Stépán Gábor helyettes főgondnok úr. Ilyen pátronus ritkaság az egyházakban, de ritkaság és újdonság legalább a mi vidékünkön az a nagy adomány is, melyet Stépán Vince, Stépán Borbála és Stépán Sándor, a Málcán elő három testvér tette a málcái ref. templom javára. — Nevezetesen mindhárom 1000—1000 ft alapítványt tettek regále-váltásági papírosokban oly formán, hogy a két első által adományozott összegek 20 évig kamatoznak s csak 20 év múltával használható el a fölszaporodott kamat a templom rendezésére s azon esetben, ha felesleg kamatok volnának, illetőleg a templom rendbentartása nem emésztene fel a felszaporodott kamatokat, a felesleg a lelkesi fizetés pótlásául legyen azon egyházzagok helyett, kik fizetéseketlenekké lettek. A Stépán Sándor úr által adományozott 1000 frtnak kamatait pedig az egyház bármikor folyósíthatja, a mikor arra szüksége van. Ezen alapítványok már az egyház tulajdonában vannak május 10 től egy e célra Stépán Vince úr által adott vasszekrényben. Adjon isten sok ilyen buzgó tagot ev. ref. egyházunknak, mint a Stépán testvérek!!

— **Meghívás. Régi jó pajtások!** Zsoldos Benőn kezdem, s végezem magamon! — Azért kezdem Benőn, mert egy iskolai életem keresztül meg nem ígott elsőségével érdemes ari; és még azért is, mivel enyémek gyermekkori elkeresztelésének emléke is feljogosít a kereszt-komász feljutására. Zsoldos B-től Kájél ig tehát, a kik megvagytok, a kik a 4 év theol. kurzust együtt szorgalmatoskodtát, a csudát Mitrovics, a bangya szorgalmú Warga, a szellemes Gusztáv és a tüzes és beszédes Bokor alatt; — a kik együtt kaptuk kézhez a missionárius az 1872-ik évi szabadító vizsgálatok után; a kik azóta már bajtársi könyveket is ejtettünk — a legszorgalmasabb Kerek Samu, a legbajósabb nyelvű Osváth Pista és a legkorábbi, legfiatalabb magyarországi esperes, Gyarmathy Józsa felett; — ti a kik még fogékonyak lehettek az élet és az elők iránt, a régi, de még kedves emlékek iránt! — ti a kik e Haza nagy napjait megérhettétek és székes fővárosunkban az ünnepeleésekből részt követelték: hozzátok vagyon szavam. **Meghívok hennőtöket — Dömsödre.** Kiállítás rendezek számotokra én is. Nemcsak asztalom ételből-itálaliból, hanem a mi szebb és üdítőbb: családunk lelkéből, vidékünk nevezetesebb látnivalóiból, a mi profétáinkból, miket e földön nem láthatok, csupán itt körülöttem és általam. Meghívok valamennyiőtöket egyszerre, vagy a hogyan néktek tetszik, csoportosan, családostul, már t. i. ki a mint jöhet szép **Dömsödre.** Budapestet ismerem elviselhetetlen berendezésével; dömsödi segítséggel kibíratóbb, de minden bizonyonnyal kellemesebb. Van állomásunk, leszállít a központból 50—80 krajcárért. Van szigetünk, szebb, mint a Margit-sziget, mert nagyobb és fásabb és szabadabb. Van fűrődök a szabad Dunában... és nem messze, a szomszéd ecclésiában, **nü Bakস্য-atyánk!** Ó is szívesen látja egész Patakot, bár én, a legptakiból — sok bosszúságot okozhattam már nekének. ... Tudjátok meg tőle. Lásátok a költőt, a nagy papot, a csendes traktus esperesét, az ő általa építettet és hitvesének kez által megszüepített fészkeben. Szép órák, szép napok lennének! Csak akkor ne indúljatok, mikor ő az érettségiekben hivataloskodik. Isten vezéreljen ölelő karjaink közé! — Dömsödon, Pestm., 1896 május 28. Régi, igaz barátotok **Kájél József**, ev. ref. lelkész.

— **A vasárnapi munkaszünetre vonatkozólag** Európa különböző országaiban különböző intézkedések állanak fenn. Németországban a boltok vasárnap csak egy-néhány óráig vannak nyitva. Svájcban az egyes kantonnoknak külön törvények vannak, melyek a vasárnapi munkát szabályozzák. Olaszországban 1892 óta 36 város fogadta el a vasárnapi munkaszünetet. Párisban a leveleket és csomagokat csak vasárnap reggel hordják ki; a hivatalnokoknak minden hónapban egy szabad vasárnapjuk van. Belgiumban nem kézbesítik az olyan póstai küldeményeket, a melyeken a következő feliratu bélyeg van: *Ne doit pas étre distribué le dimanche* (vasárnap nem szükség kiosztani). Hollandiában vasárnap nem jelennek meg az újságok. Norvégiában az alkoholikus italok árulása szombat délután 5 órától hétfőn reggeli 8 óráig tilos. Oroszországban a posta csak délután 2 órakor nyílik meg.

— **Az alkoholizmus Franciaországban** egy előhaldást tett, hogy míg 1870 ben 113 lakosra esett egy korcsma, most 1884-től fogva Párisban 60 lakosra esik egy bormérés, ha az asszonyokat és gyermekeket számon kívül hagyjuk. 1880-ban a szesz italok fogyasztását fejenként 112 literre becsülték, most 404 literre teszik. 1885-ben az egész országban 1,444,386 hectoliter alkoholt fogyasztottak, 1892 ben az összeg 1,735,369 hectoliterre emelkedett. Párisban naponként 19,000 palaek absintet fogyasztanak el. — 1889-ben a javító-törvényszék elé állított vádlottak száma 199,937 volt, 1892 ben már 248,357. A 21 éven aluli öngyilkosok száma 1888 ban 267 volt, 1892 ben pedig 475, tehát majdnem kétfelv. Hogy a pusztító bajt csökkenték, a mult év július hava óta a népiskolák tantervében az iszákosság káros következményeinek népszerű tudományos előadását is fölvetették. A mértékletességi egyesületek, a melyek azonban nem nagy pártolásra találnak, a magok módján küzdenek a szesz italok ellen; utóbbi időben azt kívánták a kormánytól, hogy tegye egyedüri a palinkatisztítást, a mivel — a mennyire ez törvények által történhetik — az alkohol ragálya ellen a leghatásosabban lehetne küzdeni.

— **A Tompa-szoborra** a következő újabb adományokat kaptuk: Kórossy György gyűjtőiben (Karád) 11 ft 40 kr. Telegdy Bertalan h. h. gy. i. 7 ft. Szabó Margit (Borsod, N.-Mihály) 1 ft. Szentimrey György gimn. tanuló gy. i. 8 ft 40 kr. K. Dances László (Tornallya) 5 ft. Vattay István (A.-Zsolca) 1 ft. Novák Lajos gy. i. (Ungvár) 15 ft. Kossuth János (S.-a.-Uj-hely) 1 ft. Kun Kálmán (Miskolc) 3 ft, ugyancsak Miskolcrol a Tóth Pál úr vezetése alatt álló felső leányiskolából Mahr Gizella gy. i. 17 ft 15 kr.; Búza Margit, Kun Mariska és Fáy Olga gy. i. 15 frtot és Seltenreich Lócsy Emma úrhölgy gyűjtőiben, mint az intézeti növedékek által rendezett szini előadás tisztja jövedelmét 30 frtot és Tóth Pál úrtól külön is 1 frtot a sárospataki millenniumi bál meghívójáért. — A nemes lelkű adakozóknak az Irodalmi Önképző Társulat nevében kedves kötelelenségem halás köszönetet mondani. A szobor-alap ma összesen 1475 ft. **Dr. Finkai Ferenc.**

— **A sárospataki millenniumi bál** alkalmával feljűltettek a következők: Debreceni Bertalan 2 ft, dr. Kun Zoltán 2 ft, dr. Léczy László 2 ft, Hódinkai Agoston 1 ft, dr. Ballagi Géza 3 ft, Moskovits Ignác 2 ft, Wohl László 1 ft, Trstjanszky Károly 2 ft, Kóste István 1 ft, Steinfeld Jenő 1 ft, Kádár Gyula 1 ft, Czellár József 50 kr, Ghézy Thimér 50 kr, Palasovszki János 1 ft, dr. Rácz Lajos 1 ft. Midőn az adományokat nyugtázzák, e helyen is köszönetet mondunk frétik. — Sárospatak, 1896 május 20.

Ellend József, b. b. ellenőr. Csontos József, b. b. pénztárnok.

— **A bödi fűzkarosok egyház részére** a szeszital egyház tagjai 3, a komaróci leányegyház 5 és a nádasdi egyház hívei 1 ft 43 krt gyűjtöttek és küldtek. A bödi

lelkész és tanító javára az abauji egyházmegye tavaszi közgyűlése alkalmával Vass Ádám győrkői tanító gyűjtő-ívén adakoztak: Szaniszló Endre, Deáky Gyula, és N. N. 10, Hollár Endre, Pásztor István, Kertész Lajos és Rezes András 20; Buza M., Kántor J., N. N., Láng L., N. N. Szabó Kálmán 30 krjával; Eröss Lajos 40 kr; Szabó Sándor, Lénárdt, Pogorisky P., Rosenberg Miksa Csoma Ede, N. N. Kondás József, Vita K., Markovics Árpád, Kun József, Sütő K., Nemes Gy., T. Gy., Kovács István 50 krjával; Vass Ádám, N. N., Tóth Lajos, Korocz D., Rohoska J., Ujj János, Kiss Lajos, Sütő Károly, Jakab János, Borbély J., N. N., Hörcsik L., Földessy G. 1 frjával, Paikoss Endre és Révész K. 2 frjával és Makay István 4 frt 50 krt, összesen 31 frt 80 krt. Ez összegből 4 frt személyre szóló adomány lévén, a többi a lelkész és tanító között egyenlően megosztott. Fogadják az adakozók egyházm. részéről a szíves köszönetet, nem különben a tanító s az én magam részéről. — Oláh Péter lelkész.

— Némely közleményeink magyarázatait fel kell említenünk, hogy a tisztánimeni ev. ref. egyházkerület a saját tanügyi bizottságát a sárospataki őszi gyűlés határozata szerint újra kívánja szerveztetni. Ennek az új szervezkedésnek lesz alapja az iskola-ügyi rovattunkban olvasható alapszabály-tervezet, a melyet ezenel melegen ajánlunk munkatársaink s az egyházmegyei tanügyi bizottságok munkás figyelmébe, a tanítók változását szabályozó javaslattal s a „Közéletünk” rovatban olvasható szabályzattal együtt, a melyek valamennyien az egyházmegyékhöz tettek át elbírálás végett, de fontoságuknál fogva az irodalmi megvitatásra is igényt tartanak.

PÁLYÁZAT TANÁRI ÁLLÁSRA.

A szatmárnémeti ev. ref. főgimnáziumnál a jövő 1897-ik iskolai év kezdetével elfoglalandó magyar-latin nyelvi helyettes-tanári állomásra pályázat hirdették a főgimnázium pénztárából negyedévi részletekben előre fizetendő évi 800 frt fizetéssel.

Csak ev. ref. vallású egyén választhatik meg.

Előleges tájékoztásul e helyen is megjegyeztetik, hogy ezen állomás egy év múlva rendszeresítetté fog 1200 frt évi törzsfizetéssel (e törzsfizetés a fizetési osztályok szerint 1400, illetve 1600 frtig emelkedhetik), 240 frt lakbérrel és 500 frtig emelkedhető 100 frtos ötödéves korpótlékkal.

A rendes tanári állomás betöltése — a főgimnázium fentartótestületének ajánlata alapján — a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jogkörébe fog tartozni.

Pályázók felhívtnak, hogy folyamodványukat keresztlevelelükkel, végzett tanulmányaikról, képesítésükről és ha alkalmazásban vannak, eddigi szolgálataikról, továbbá egészségi állapotukról és hadkötelezettségükről szóló bizonyítványaikkal együtt f. évi június hó 15-ig a főgimnázium igazgató-tanácsának alulírott elnöke címére (Szatmár) küldjék be.

Szatmár, 1896 május 8.

Farkas Antal,
az ev. ref. főgimn.
igazgató-tanácsának elnöke.

HIRDETÉS.

NOVOTNY ANTAL

harang és ércöntődeje.

ajánlja magát a t. ez. közönségnek és községeknek minden nagyságu harangok ujra, illetőleg új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok után alkészítésére, újabb módokra szerelésre, több évi jótállás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat kőnyíven és többször lehet fordítani, mi által a harang a legherepedéstől megóvatik.

Különösen ajánlja az általa feltalált többször kintütelelt áttüskasztott szahadalmagzt

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Kó. egy ily 260 Kó. harangal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vettaskoronáival felszerelését, vertvas harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat — 300 kgr és azon alatti harangok mindig raktáron vannak. — Költségtételekkel képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálok.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárváros.

Nagytisztelétű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessenek, melyekkel a t. közönség addig megfizetelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságu, bármelyik hangcsoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmege), u. p. Császlóecz,

László Sándor

harangöntő.

11-12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székföldesével, egész évre
5 ft, félévre 2 ft 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 ft, fél
oldal 4 ft, negyedrészes
oldal 2 ft.
Rözkivált bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A csendes reactio tünetei.” — „Millenniumi levél a szerkesztőhöz” *Péter Mihály*. — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson*. — „A tiszáninnenti ev. ref. egyházkerület közgyűlése.” *Raddasi Gy.* — „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.” B. — „Vegyes közlemények.”

A csendes reactio tünetei.

Mikor a gömri ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezlete a konventhez esperesi úton intézett felterjesztésében azt sürgette, hogy az ev. ref. egyháznak az ezredévi ünnepélyeken való méltó képviseltetése végett tegye meg a szükséges lépéseket; akkor ezt a sürgetést a konvent némely tagjai nem értették s a mennyiben megértették, elkésettnek nyilvánították.

A mi lapunk még előbb nyughatatlankodott a prot. egyháznak ezredévi mellőzése miatt, de minket senki akart megérteni senki; még lapársaink sem látszottak törődni azzal, hogy miként lesznek szereplőtte a törvényileg egyenlősített felekezetek az ezredéves haza hivatalos ünnepeiben.

Azóta lezajlott az országos hála-ünnep a Mátyás-templomban teljesen r. kath. rítus szerint s ott voltak azon a mi fő-fő embereink is, élvezvén a latin misébe szőtt magyar betéteket, a herceg-prímás nagy beszédét, s a szédítő fényt, melynek kifejtésében páratlanok vagyunk e világon. A prot. egyházak május 10-iki ünnepére is eljutottak közülük egyesek s kiüldött az államkormány is egy egy képviselőt a felekezetek templomaiba, hogy „bevitel” minőségük legalább ilyenmódon igazolva legyen.

Igy történt ez a vallás-egyenlőség esztendejében, a letűnt ezer év dicsőségére s biztatásul az új ezredévre.

De történt egyéb is. A budapesti egyetemi ifjúság zászlót készítettet a nagy alkalomra s felszenteltette azt a hercegprímással az egyetemi templomban, csendes latin mise után magyar beszéddel. Beveretett a zászlóba néhány szegyet ugyancsak a templomban, a többit pedig a „Vigadó” nagy termében.

A templombeli szögbeverés a r. kath. egyház, a király, József főherceg és a hadsereg nevében történt. Az egyedül idvezítő egyház, a felséges királyi ház és a hadsereg... Egy vegyes szentháromság! A tüzess nyelvet már ismerjük a történelemből.

Bizonyosan nem az egyetemi ifjak eszelték azt ki így, hanem a csendes reactio zászlóvivői, a kik jól értik a magok művészetét s ki tudják zsákmányolni *felel* az ilyen kapcsolatnak varázs-erejét. Ugyan miféle csorba esett volna a szent koronán s a had-

sereg tekintélyén, ha ennek képviselőit nem szakasztják el a „profanum vulgus”-tól, vagyis csak a tudomány, politika, sajtó stb. képviselőitől?!

Emlékszünk egy „zászló-szentelés” re. 15—20 éve lehet már, hogy megtörtént egy kis városban, az Isten szabad ege alatt. Az emelvényen ott volt a róm. kath. pap, a mostani temesvári püspök (ha jól tudjuk), az ev. ref. egyház lelkésze s a görög kath. pap is. A rabbius talán csak azért nem volt ott, mert az Isten-adta nem tudott magyarul!... Mindenik egyház pástora hozzá járult valamivel a szentelés művéhez és mennyei tűz bizony nem szállt alá, hogy az így felavatott zászlót hamuvá égesse!...

Nem történetbeft volna-e valami ilyen zászló-avatás Budapestén, az ország egyetemi ifjúságának zászlójával, a vallás egyenlőség sokat ígérő idejében, a második ezer év hajnal-hasadásakor?

Olyan boldogan hirdetjük a király és nemzet szent egységét; olyan sokat beszélnek napi lapjaink a hadsereg különlegességéről kárhözátólatag s ime az egyetemi ifjúság ege alatt sikerült némelyeknek a királyt és hadsereget a nemzet egyéb elemeitől ma ünneplésen elszakítani egy olyan tényről, a mely épen az egységet van hivatva jelképezni. Még azokat is!

Jellemző különben, hogy a mi napi sajtónk nem akar bepillantani az ünneplés ködös hátterébe s csak a ragyogó szónoklatokat hallja, azokért lelkesül s a zászló szép feliratában gyönyörködik (Isten, Király, Haza). Az eddigi ünnepek estjén már nem esoda, ha közvéleménynyé kezd szilárdulni az a hit, hogy ez így, sőt csak így van jól és így van illendőképen az ezerekik esztendőben!...

A „Religio,” a róm. kath. egyháznak ez az egyik legrégebb lapja, nem bírta a történet dolgok felett való örömet szívőbe fojtani s így öledez: „Az ősi arany-szalak, melyek a budapesti kir. magyartudomány-egyetemet Pázmány utódjához, az esztergomi érsekhez fűzik, kezdenek új életre kelni. Junius hó 3-án szentelte fel Vaszary Kolos bibornok az Egyetemi Kör által készített diák-zászlót az összes (!) magyar főiskolai ifjúság számára. Nem sokára alter ego képviseli a főpástort az egyetemi ifjúság lelke előtt egy országos hírű egyetemi hitszónokban. Adja Isten, hogy mennél előbb!”

Ha ez a lap is forduló pontot lát az egyetemi ifjúság ismertetéi tényében, akkor — nemde — nekiünk is jogunk van azt a csendes reactio vívmányai közé feljegyeznünk?!

De még ezen felül is történt valami s illetőleg történik a mi rovásunkra — legalább a gondolkozni szerető világ szertint.

Mikor e sorokat írjuk, a szent koronát már viszik a Mátyás-templom felé. Egyik napi lapunk — és pedig a legszabadelvbübek közül — így fejt előre a nagy actus képét: „A korona átvétele általános harangzúgás között fog megtörténni, mert a hercegprímás elrendelte, hogy az illető nap reggeli kilenc órától háromnegyedéig az összes fővárosi kath. templomok harangjai szóljanak. A Mátyás-templomban, a mikor a koronával a templom elé érnek, megszólal az orgona s az énekkar az „Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga” kezdetű gyönyörű Szent István-himnusz énekli. Dél előtt 11 órától 12-ig tizenkét régi magyar egyházi éneket adnak elő... Szombaton és vasárnap a szent korona kitételénél ismét 12—12 régi magyar éneket énekelnek. Este 9 órakor mind a három nap zene-előadás lesz a Mátyás-templom tornyának erkélyén. stb., stb.

Hol van itt csak egyetlen betű is a többi felekezeteknek a koronához való jogáról, a korona iránt való tisztességétőlük valamilyen módozatáról?... Ez az egész nagy ünnep éppen olyan kizárólagosan róm. katolikusként, mint a többi volt s mint a milyen I-ső Lipót vagy II. Ferdinánd korában lehetett volna.

Az 5000 tornászó diák, kiknek napbarnított arcában, életerőtől mosolygó színeiben, acélos izmaiban a király s az egész főváros olyan boldogan gyönyörködött, talán most vonul el a szent korona előtt — ugyancsak a Mátyás-templomban. Szép s felemelő gondolat együtt ünnepelni Mátyás emlékét és a szent koronát: de ha annak a debreceni, hőmezővársárhelyi, sárospataki stb. kálmínista diáknak Szent István és Hollós Mátyás világra szóló érdemei mellett is eszébe talál jutni a maga kálmínista lealáztottsága ott abban a hideg és drága fényt árasztó templomban, annak a szent koronának megtekintése közben: ugyan lehet-e neki bűnül tulajdonítani?!

Igaz, hogy a magyar koronát törvényeink értelmében csak róm. kath. vallású egyén viselheti; de azért a korona vajjon róm. katolikus-e s annak ünnepeltetése csak róm. kath. környezetben üdvösséges-e? At fogják a szent ereklyéket vinni az új ország-házba a nemzet közös templomába: ott lett volna helyén a nemzet ifjúságának ünnepi elvonulása s hődotlanának bemutatása! Ott a koronának mindennemű ünnepeltetése — az új ezer év kezdetén.

De hát mindez elkésett beszéd, ünnep után való verselés, azonban mérsélem felesleges. Valahol hadd legyen — habár gyarló szavakban is — feljegyezve, hogy a hazai ev. ref. egyházak (s hisszük, hogy az összes nem róm. katolikusoknak is) fájat az, hogy az ezredévi ünnepélyeken a törvénybe iktatott és szentesített vallás-egyenlőség nem birt kikélni és szárnyra kelni a holt betű tehetetlen gubóból. Ennél is jobban fájat pedig az, hogy a sajtó — már akár loyaltitásból, akár előfizetőinek kímélésé szemponjtából, akár közönyösségből — mélységes hallgatással nézte a csendes reactionnak országára szóló hódításait.

Milyen hatalmas tőke nő majd az ezredévi ünnepélyek katolikus voltából a további küzdelemhez! Milyen könnyű lesz majd elhítenni a könnyen hívőkkel, hogy a korona, a hadsereg és a róm. kath. egy-

ház egy és egy cétra törő! A ki nem hinne a szónak, azt hitre bírják majd a jelekkel... A néppárti szónokok járják az országot folyvást: akkor is, mikor a nemzetnek közörömben kellene egygyé olvadni. Majd az ünnepek után s a képviselőválasztásoknál — ott fog bizonyulni, hogy milyen kar volt vizet ereszteti a Zichy Nándorok malmára!

Valami csekélyke figyelmet ez a sokat hányott, de hazaszeretében soha meg nem ingott ref. egyház is megérdemelt volna — a 600 forintos minimumon felül is... talán!!

Millenniumi levél a szerkesztőhöz!

Nagyitsztelei szerkesztő úr!

Jól eső örömmel olvastam becses lapjának azt a nem régen megjelent cikkét, mely a felett nyugtalankodik, hogy az állam a millenniumi kiállítás megtekintésére a lelkészeket semmi kedvezményben nem részesítette. Jól esett olvasnom, mint a papság, s az ezzel összekötött nagy fontosságú ügyekiránti meleg érdeklődés jelét, bár sejtieni lehetett, hogy alig lesz annak kívánt eredménye. Mert nagyon sajtóságos s a papságra egyáltalán nem kedvező időt élünk, a mikor a jobb lelk. resignáltan, félrevonulva nézik az állami és társadalmi élet menetét. A reklám kora ez. A kormányok egy idő óta nem jól-átgondolt elvek szerint működnek, hanem legtöbbször az elfogult, egyoldalú sajtó uralma alá kerülnek, melyek felületes, ötletes nézeteiket a kormányra erőszakolják. Száz példát hozhatnék fel rá. És ha a történet ismert pluthokráciát, oligarkhiát, respublikát, demokraciát, a sajtó uralmával is megismerkedük, midőn az országok sorsát néhány redactio fogja intézni.

Hogy várhattam volna én, vagy valaki, hogy nt. úr jogos nyugtalankodásának valami eredménye lesz, mikor nem értjük a kor jelszavát? Becses felszólalása viszhang nélkül maradt: hirlapi, társadalmi actio nem tudunk indítani, a politikai lapok el vannak előlünk zárva. És míg megtörténik az, hogy a nép rendkívül olesón utazhatik, a nép vezetésére hivatott lelkészeknek, — igen szerényen, — negyedévi jövedelmüket kell feláldozniuk, hogy a nép mögött ne maradjanak. Hát ez nem jól van így, nem is szólva arról, hogy a kormányok a história egész folyamán, mikor mélyebb sebeket kellett takarniok, circusokat, mulatságokat adtak a népek. Mind e resignatio azonban időszertlen, mert a lelkési kar iránti nagyobb figyelem kelte végett a fejleszt a fa gyökerére kellene vetni állami, társadalmi életünk fájának gyökerére.

Felszólalásom tulajdonképeni tárgyával azonban talán én is divatos, korszerű leszek. Hát a **lelkésztanítókkal** mi történik? Vajjon nem azt a munkát végzik-e ők is, mint a tanítók; nem úgy elvégzik-e, mint a tanítók, s ha egy nagy százalékának nincs is oklevele, vajjon oklevélhez kötötte-e az állam a kedvezményt a tanítókra nézve? Vajjon, ha a fizetés nélkül, hol kap a lelkész-tanító tanításáért 400 forint, mikor az egyesített állás jövedelme is alig üti meg a 600 forint? Szükségesnek tartom e felszólalást. Felsőbb hatóságunk vegye kezébe az ügyet és egyházkerületünk tetemes lelkész-tanítója számára eszközölje ki a tanítókat megillető kedvezményeket, mivel a magán-kérelemnek, magamon tapasztaltam, a lelkész-tanítók szembem táplált obscurus, elfogult nézetek miatt nincs eredménye. Úgy hiszem egyet ért velem nt. szer-

kesztő úr is, hogy ennyit megtenni, egyházközületünknek, vagy felsőbb hatóságunknak erkölcsi kötelessége.

Lelkészi körökben divattá lett, ha érdekeinkért emel szót közülni valaki, — elég helytelenül — azt hangoztatni, hogy nem „pro domo” beszélék, mintha érdekünk nem lenne összeforvra a közérdekkel!... En ugyan ezt nem szígyelném. De most kimondom, hogy én véletlenül csakugyan nem pro domo beszélék; mert bár lelkész-tanító vagyok, a tanfelügyelőségnél tapasztalt rideg elbánás után, a saját, tanítással összetakarított pénzezem fogok felutazni, mielőtt e cikk napvilágot látott volna. De ha nagy számú lelkész-tanító társaink és felszólalással használhatnék, igen tudnék annak örülni.

Péter Mihály,
ref. lelkész-tanító.

ISKOLAI ÜGY.

A fali olvasótáblákról.

A »Sárospataki Lapok« 21 dik számában Gérecz Károly úrtól egy cikk jelent meg a fali olvasótáblákról, a melyek — szerinte — egészen feleslegesek s használatuk az ABC mellett nem előnyére, de hátrányára van mind a tanító törekvésének, mind a kitűzött célnak; ezen felül pedig az írva-olvasás módszerével mérő ellentétben áll.

Es ő ezt nemcsak maga állítja, hanem a tisztántúli ev. ref. egyházközület is! Ily roppant célszerűség táboral szemben alig merhetne valaki sikra szállani, ha nem tudná — épen a G. K. cikkéből is — hogy a felesleges költségektől idegenkedő »Irodalmi Kör« mellőzhetlen teendőjének látja a fali olvasótáblák szükségességét arra hivatottak által eldönteni.

Ez a körülmény bátorít engem, a különben általam is szívesen tisztelt G. K. érveinek mérlegelésére.

A hang képzése, a betűre való rávezetés, annak begyakorlása, az írásgyakorlat a kis és nagy táblán történik. Ez igaz! S ha csak írott betűket kellene tanítanunk, úgy merőben felesleges lenne a fali olvasótábla. De feltétlenül szükséges, hogy a gyermek minél könnyebben felismerhesse a betűket, minél hamarabb mchessen a nyomtatott betűkből álló szavakra, minél hamarabb olvasson lassú folyékonyssággal. Az írott betűnél nincs semmi nehézség, azt felismeri, leírja, elolvassa minden növendék, de ha nyomtatott betűkből álló szavakat kell íratanunk, olvastatnunk, ott a gyermek megáll. Nem ismeri fel a hangképeket, mert nincs meg a kellő alap, a szemlélet, nem történhetik az egyöntetű, könnyű s gyors begyakorlás, mert *nincs fali olvasótábla!*

Ha a nyomtatott betűket éppoly könnyen lehetne írni, ha volna is ideje a tanítónak 2—3 szor egy délig tele pingálni a táblát szavakkal, még úgy sem az az eredmény, a mi elérhető a fali olvasótábla használatával. Mert — engedelmet kérek — más az *általánk „nyomtatott”* betű s a valódi nyomtatott betű. Itt fekete lapon fehér, ott fehér lapon fekete betű, mint az ABC-ben. Nem gyorsabban, nem biztosabban felismeri e a gyermek a nyomtatott betűt az ABC-ben, ha annak szabályos, hű, hasonló színű mását előbb látta a fali olvasótáblán? Nem könnyebb-e az ABC-ből való olvastatás (hangoztatás), ha előbb pár szót elolvastat a fali olvasótábláról? Aztán van-e kedve, ideje cikkíró úrnak nap-nap után 2 tábla betűt; esetleg 4 et is lepingálni? Aztán lesz-e az oly szép, szabályos, csinos, mint a valódi nyomtatott betű? Az

ön betűje imitatio, ez arany! Ha önnél hasonló is, sokaknál még csak hasonló se lesz a pingált betű. Ha nincs más, így segíthetünk magunkon, de ez csakugyan hátrányára van a tanító törekvésének! Aztán az az egy fekete tábla hat osztály s ha telepíngaltam s a II. osztályban számtan következik, mire fogok írni? Így a gyermek elébe teszem a »fali« olvasótáblát: ír, olvas róla! Ha már most a táblára írott betűt elolvastattam, begyakoroltattam, az írott betűt a nyomtatott betűvé összehasonlítottam, át kell mennem az ABC-ben levő szavakra.

Lehet-e 15—20—30, sőt több gyermeket is oly szabatosan olvastatni az ABC-ből, mint a fali olvasótábláról?! Arra az egy fali olvasótáblára minden gyermeknek figyelni kell; így szemé járását, szájának mozgását könnyen áttekinthetem, ellenőrizhetem, míg ha ABC-ből olvastatok, kifáradok a sok ujj-igazgatásban, a sok *ide* tedd kis fiam, itt következik, mutasd, mondjad is! beszélgetésben, figyelmeztetésben! Ha fali olvasótábláról olvastatok karban, rögtön felismerem a gyöngé hangoztatót, az erőset. Ezt én így tapasztaltam!

Cikkíró úrnak az is érv, hogy nem látja meg a gyermek a ködös, ősi időben a fali olvasótábla betűit! Hat akkor, hogy látja meg a tábláról a pingált betűket? Melyik tisztább, a krétanyom vagy a nyomdafesték? A középtérbe rajzolt betű 4 cm. magas, a régi fali olvasótábla betűje 2½ cm. De ha a fali olvasótáblát elébe akasztom, úgy meglátja, úgy-e ha pedig úgy sem látja, meglátja a könyvből, írjon abból. Hiszen könnyebb talán akar két fali olvasótáblát is előbb akasztani, mint a táblát hordozni! Ez nem jó érv, cikkíró úr!

Ha a cikkíró úr iskolája poros, annak ön az oka! Hát Sárospatakon sem sűrölnek 10 hóban legalább ötször?! A kímélettel port eredményez, a figyelmet is zavarja; tessék helyben hagyni növendékeit, előbb akasztani akár a táblára is az olvasótáblát, úgy por sem lesz s a figyelem zavartalan marad. Ha ön a pingált betűk elolvasatása végett kihívja növendékeit, az is port csinál, a figyelmet is zavarja, mert helyből nézve, higgye meg nekem, éppoly kevéssé jól látható az írás, mint a nyomtatás. Ez sem érv, nem bizonyítja a fali olvasótábla szükségletességét.

Cikkíró érvnek tartja, hogy a kis, kövér betűk apró közeiként rontják a szemet! Ajánlja csak a fali olvasótábla szerzőjének, hogy a 2½ cm. magas betű helyett 3½—4 cm. magas betűt vegyen fel tervezetében, így oly nagy lesz, mint az ön pingált betűje s kétszer oly jól látható. Aztán, a kinek a szemé káprázik, az gyenge szemű, szemének megerősödéséig írás olvasás alól felmentendő! Fontosabb az, hogy a gyermek szemé le ne romoljék, mint az, hogy 6-tól 7 éves koráig megtanuljon írni s hangoztatni! Azon időszakban, mikor 8—9—10 óraig is ködös, borongós az idő, tessék az írva-olvasást 10—11 órakor elővenni! Ha pedig a feketével nyomtatott betűt rontja a szemet, úgy kérje ki ön a főiskolai orvos ír véleményét az alkalmazandó szóc milyensége felől. Ön ugyan ne, mert önnök felesleges a fali olvasótábla! Nem hozhatunk villamos fényt iskolánkba, hogy a téli nap fényét pótolná, 10—11 órakor legvilágosabb van ősszel és telben is, ekkorra kell tenni az írva-olvasást! Ha még ez is érv, úgy fel kell menteni a főiskolai ifúságot a tanulás alól, mert gyarló petroleum lámpájuk mellett több apró fekete betűt kell és kellene elolvasniok, mint a népiskola I. osztályának a fali olvasótábláról! Ez, ismétlem, nem érv!

A ti sokat markol, keveset szorít! Három helyről is olvastatni, képtelenség! Ha fali olvasótábla lesz, nem

kell pingálni a táblára, olvastatni kell a fali olvasótábláról s könyvből; ez már nem lehetetlen. Keveset marokunk, de meg is szorítjuk. Meg aztán nem vonatra megy az ember, hogy a »Tanterv« szerinti 30 percet még ötlet meg ne pótolhatók, de 30 perc is bőven elég egy hang írott vagy nyomtatott képnék megismeretése s begyakorlására. Szerintem az sem helytelen, ha valaki úgy jár el, hogy első alkalommal (első felóra, pl. délelőtt) a hang írott képét, második alkalommal nyomtatott képét az írott összehasonlításával, harmadik alkalommal pedig az írott és nyomtatott betűt egyszerre ismerteti, gyakorolja. Ez csak a kis betűk nehezebbjeinél (összetett betűk) történvén így, az időből sem jutunk ki, dolgunk is sikeres! Így a 30 perc elég!

Cikkirő úr nem asztalon állította fel elméletét. Elhiszem. Én sem! Célnak egy, útnak több! Csak azt írhatja le az ember gyakorlatiasan, a miben gyakorolja magát! Az ismeri az írva-olvasást nehézségeit, a ki próbálja! A múlt év őszén az »Egyetértés« tanügyi rovata (dicséretes, hogy »ez« is van) 5—6 cikkben fejtegette a leghelyesebb írva-olvasási módot, egy sem vetette el az olvasótáblát s végül mind kijelentette, hogy bármi módon, bármi eszközökkel taníttassék az írva-olvasás, ahoz vas szorgalom s bárány türelem kell.

Cikkirő úr babérokat arat fali olvasótábla nélkül is. Meghajlom az ön babérszerző módszere s ügyessége előtt. Mi tanítjuk az ön »Földrajz«-át térkép nélkül is, olyan az eredmény, mint az írva-olvasás fali olvasótábla nélkül. Tanítunk írni-olvasni is, de sajnálattal kell látnunk, hogy fáradságunk kevesebb, munkánk tökéletesebb lenne fali olvasótábla mellett!

Végül odaveti cikkirő úr, hogy nem leckéztetni kell, de tanítani! Ha mindennél lehet is leckéztetni, számtanul is itt nem lehet! A ki itt leckéztet, két évet tesz tönkre, mert a II. osztályban kell megtanítani olvasni növendékeit! Meg kell adni tehát a lehetőséget, hogy a nehéz munkát jó, kisegítő taneszközzel megkönnyítsük, a sikert előmozdítsuk, biztosabbá tegyük!

Cikkirő úr elveti a fali olvasótáblát. Én nem, sőt egész erőmből pártolom, megjelenését óhajtvá várom! Várom pedig, mert a fali olvasótábla szép, tiszta, szabályos, kellő nagyságú ($3\frac{1}{2}$ —4 cm. magas) betűjét semmimennyi táblára »nyomatott« betű nem pótolja; mert a hang nyomtatott képe csak erről ismerhető fel könnyen és biztosan, ezt pedig okvetlen meg kell mutatni; mert az írott és nyomtatott betű felismeretése után, még gyakorlatra lévén szükség, rögtön az ABC betűire nem mehetek; mert a hangoztatva olvasás, különösen karban, szabályosan, egyöntetűen csak erről történhetik; mert jobban figyelemmel kísérheti e mellett a tanító a gyermekek szemjárását és szajmozgását; mert könnyebben felismeri a gyenge hangoztatott, olvasó gyermekek; mert szép, példányos írott betűi minták a gyermekek előtt, arról írva, írása szebb, gömbölyűbb, dől irányra egyenletesebb lesz, pedig ez is figyelemre méltatandó, mert nem minden tanítónak van szép írása.

Tisztelt cikkirő úr!

1890 óta vajdúik ez az ügy! Köszönet önké, hogy felszínre hozta. Ön nem maga van, mellette áll a tisztántúli kerület is, vagy ön a mellett! Én mellettem, ha hallgatóság is, ott vannak az állami, községi iskolák, hol ezek a szerencsétlen táblák használatban vannak; itt áll még Dunáninnen, Dunántúl, Erdély s még a Tiszáninnen egy része, esetleg nagyobb része is! Lehet, hogy még megéri ez ügy a decenniumot s akkor, majd »egerezt szál a hegy«! Én mellettem még a »Tanterv« is ott van s ha abban el van fogadva a fali olvasótábla, azok, a kik azt egyszer elfogadták, holnap csak nem

vetik el?! Még egyet! Vannak, lesznek olyanok, a kik így gondolkodnak: ha az Irodalmi Kör nem adja ki a fali olvasótáblát, legnagyobb sajnálattal mellőzni kénytelen a kritikán felül kitűnő ABC-t, mást veszn használatba, mely mellett e tábla megvan nem 16—20 frtért is! Ekkor pedig a kerületi határozat büntető következménye sem történhet meg, mert, ha valamelyik tanító írva-olvasás fali olvasótábla nélkül (mert azzal tanulta) tanítani nem tud s szükségből, a cél tökéletesebb megvalósításáért, más ABC-t veszn használatba, mint a kötelezőt, ezért nem büntethető!

Ne affelől gondolkozzunk tehát, hogy szükséges-e a fali olvasótábla? hanem arról, hogy minél olcsóbban, minél hamarabb előállítható legyen; elég bajunk van a taneszközök hiánya miatt, az még mind pótolható képekk, eleven elbeszélésekkel, de ez semmivel!

A tisztáninnen egyházkerület kimondotta az Irodalmi Kör indítványára, hogy kötelezőleg használtassanak kiadványai, hátha itt lehetne most is kérni a megvalósítási módokat, esetleg segítyt is a kiadhatásra!

Különbön sokan vagyunk, kik komolyan szólnak hozzá az ügyhöz; ha több a pártfogó, mint az ellenség, győz az, ellenkezőleg bukik! Ha bukik, kárunkra bukik, ha győz, önhaszunkra fog győzni! Vajha úgy lenne!
Vadna, 1896 június hó 1.

Pap Mihály,
evang. reform. tanító.

OCZIFERENC ÉS VÁROSCSÉZSÉRE TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Nyolcadik közlemény).

E közben a király összehívta a régóta várt országgyűlést 1712 ápril 3-ára Pozsonyban. Megkezdődött a megyékben országsszerte a sérelmek összeírása és a követi utasítások készítése. Zemplénmegye márc. 22-én Terebesben tartott közgyűlésében tárgyalta a követneik adandó utasításokat. A vallásügyi sérelmek az egész megyében, különösen pedig a Hegyalján felhalmozódnak, mindkét hitvallású protestánsok erőlyesen követelték, hogy sérelmeik a követi utasításba foglaltassanak. Amde a cath. papság a hozzá szegződött cath. világiakkal együtt türelmetlen hévvel ellenezte azt és hosszas vita után az ment határozatba, hogy a zempléni követek még csak szóba sem hozhatják a vallás ügyét az országgyűlésen.

Most a protestánsok, hogy képviselet nélkül ne maradjanak az országgyűlésen, külön követek választásáról gondoskodtak. A sárospataki iskola, a zempléni egyházmegyével együtt, Szentimrey Sámuel és Ráday Pált bízta meg a képvisellel, átadván nekik sérelmeit és utasításait. A zemplénmegyei sérelmek közt elő voltak sorolva a sárospataki egyháztól elvett fentebb említett parochialis jövedelmek. Azonban a nagy előkészület hiábavaló volt, mert a koronázó országgyűlés a járvány miatt felszolt, még mielőtt a vallásügy tárgyalására rá kerülhetett volna a sor. Midőn pedig 1714 szept. havában újra megnyílt az országgyűlés, a cath. papság makacs ellenállása miatt csak annyit lehetett kivinni, hogy a felekezetközi viszonyok egy vegyes bizottság által fognak megvizsgáltatni és elintéztetni. Az országos bizottság össze

isült, de eggyeségre sok évi huzavona után sem tudott jutni. Utóljára is a versengő felek közt a királyi kegyelem döntött a „Carolina resolutio” által, melyben a soproni 1681-iki és a pozsonyi 1687-iki vallásügyi törvényekké a „Leopoldina explanatio” szerint magyaráztatnak.

E közben, még mielőtt az országgyűlés második ízben összehívott volna, az önző és szívtelen cath. elerus, mely a protestantizmus kiirtásáról álmodozott, ismételt felterjesztésében arról igyekezett meggyőzni a királyt, hogy voltaképen a cath. egyháznak van oka panaszra, mert a protestáns lelkészek a nem törvényes helyeken is működnek. Így jelent meg III. Károlynak 1714 április 28-iki rendelete, mely megtagadja a protestánsoknak, hogy az 1681-iki és az 1687-iki törvényekhez és az azokat követő kir. rendeletekhez alkalmazkodjanak, lelkészeket csak törvényes helyeken tarssanak, tanítókat tanáraikat, papjaikat ott, a hol az utóbbi mozgalom előtt nem voltak egyházaik, iskoláik, bocsássák el, az alapokat, javakat, jövedelmeket adják át a catholicusoknak. E rendelet, mely általánosságban tartva nem volt egyéb, mint az I. József, és Eleonora-féle nyílt parancsok ismétlése és magyarázata, nem érintette ugyan a sárospataki iskolát, mely különös kir. kegyelem oltalma alatt állott: mindamellett az iskolai társaság megdöbbenéssel fogadta azt, mert a várbeli jezsuiták eddigi viselkedése és ismeretes kapzsúsága után ítélve, meg volt győződve arról, hogy ismét hajszát fognak rendezni az egyház és iskola ellen. Ugyanazért az iskolai társaság, mielőtt híret vette a rendeletnek, azonnal Ráday Pálhoz fordult tanácsért, a ki mint a kormány cselekvait ismerős ember, már jún. 7-én költ levelében tájékoztató utasításokat küld. Ezekre nagy szükség is volt, mert a jezsuiták alig varták a rendelet kihirdetését. Már jún. 5-én Kiss János nagy prépost, Zorger György egri kanonok, a mádi plebánus, több jezsuita társaságában Ujhelyben jártak, hogy a kir. rendelete való tekintettel, sürgessék a közgyűlésnek minélhamarábbi összehívását. A közgyűlés ez alkalommal június 15-én, Gálszécsen tartott meg. Itt a rendelet felolvasása után igen sokan úgy vélekedtek, hogy az nem végrehajtás, hanem csak kihirdetés végett küldetett le a megyére: mindamellett a királynál is királyibb Zemplénmegye a cath. papság követelésének, engedve a végrehajtást határozta el és azzal Kossovics Márton helyettes-alispánt bízta meg, a ki június 22-én érkezett Sárospatakra a jezsuitákhoz, a hol Zorger Gergely egri kanonok, az ujhelyi és mádi plebánusok s többek társaságában várta őt a jól kifőzött tervvel. E szerint a szent társaság abban állapodott meg, hogy az iskolát minden javaival és a ref. templomot erőszakkal is elfoglalják. Hogy ez könnyebben sikerüljön, Lehner Ferenc udvarbírónak, a kit az nap hívatott haza Kossovics Ujhelyből, a vár hajdujvait, s a helyben állomásozó kapitányok összes legénységével közre kellett működniök.

A megállapodás szerint, másnap jun. 23-án reggel, Kossovics Márton számos tagból álló kíséretével a Görög Tamás házához ment, hova már előbb az iskola és az egyház előljáróit meghívta. A ház előtt s több helyen a városban katonai csapatok lévén felállítva, az egyház és iskola előljárói (Füleky András és Csécsy János tanárok, Azary István ref. lelkész, Szilvásy István és Mezősy Mihály tekintélyes úri emberek, Sáska Mihály főbíró, Szokolyi István, nemesek hadnagya, Gönyüi András jegyző, Szabó Pál,

továbbá Szathmárnémethy András főiskolai szénior, Kálnay János, Rimaszombathy István és Medgyaszay György primarius diákok), kik a ref. paplakon gyűltek össze, visszazentek Kossovicnak, hogy ők mindaddig meg nem jelennek előtte, míg a katonaságot el nem küldi, mert úgy tartják, hogy sem ő felségtől a rendelkezben, sem a megyétől nincs arra felhatalmazva, hogy katonaságot használjon, a mi ellen tiltakoznak is. Végre mégis, miután biztosítást nyertek tőle, hogy sem a katonaság, sem a kíséret részéről semmi bántódásuk nem lesz, átmentek hozzá. Kossovic, felolvasván előtök előbb a kiküldetéséről szóló jegyzőkönyvet, majd a kir. rendeletet, kijelentette, hogy annak értelmében az iskola minden javaival együtt s a templom is a jezsuitáknak adatik át és ezentúl a reformátusoknak nem lesz szabad vallásbeli gyakorlatuk Sárospatakon. Erre mindkét fél ügyesen szerkesztett nyilatkozatban válaszol. Az egyház előljárói előadják, hogy rájok nem vonatkoztatik a királyi rendelet, mert itt a soproni országgyűlés ideje alatt már volt szabad vallásgyakorlat; a templomot pedig át nem adhatják, mert a telek, a melyen építve van, az uraságé s azzal a jezsuiták nem rendelkeznek. Az iskolai társaság most is, mint a közelebbi foglaltságok alkalmával, az I. József-féle különös kegyelmes rendeletre hivatkozik, melynek hatályát a mostani általános rendelet sem rontja le. Mindakét fél kéri nyilatkozatának a megére s onnan ő Felsőgéhez való terjesztését s biztosítástul annak hiteles másolatban való kiadását. Kossovic átvevén a nyilatkozatokat, megígérte a felterjesztést, sőt a másolatban való kiadást is jogosnak tartván, másnap egy-egy aranyért a másolatot kiadta; de a foglalástól el nem állott.

Most az egész küldöttség: jezsuiták, papok, Lehner az ő hajdujvai katonái fedezet alatt, trombita harsogása és dobszó mellett, az iskola piac-utcai* kapuja felé indul, melyet az ifjúság, hogy a veszélyesé válható összeütközéseket kikerülje, már jó előre bezárt és eltorlaszolt. Csak mintegy 16 diák állott kiinn a kapu előtt, hogy tiltakozzék az erőszak ellen, melyre sem Kossovicnak a megyétől, sem Lehnernek Trautsohn heregőtől vagy az uradalmi igazgatótól, sem a kapitánynak felsőbbeségétől nem volt felhatalmazványa. Hiába volt a tiltakozás, Kossovic hajthatatlan maradt. A kapitány legénységét az iskola kapuja előtt sorba állítja, Lehner hajduinak parancsot ad, hogy törjék, vágják a kaput, de mintfog az nem ment olyan könnyen, a papok és jezsuiták ösztönzésére odarendelt a kerülőket és a molnárokat a Bodrog partjáról, a kik fejszéikkel, bárdokkal esnek neki a kapunak. Erre nagy lármá kerekedik, az iskola sorsán aggódo nagy közönség átkozódik, szitkozódik, az asszonyok és gyermekek jajveszékelnék. Végre az asszonyok, kik nagy számmal voltak jelen, nem tűrhették a méltatlanságot, rárohantak a hajdukra; de belátván, hogy pusztá kézzel nem boldogulhatnak, a szomszéd házakba szaladnak és hamarosan szénvónóval, lapattal, piszkafával és egyéb konyhai szerszámokkal felfegyverkezve térnek vissza és kőzpart szárom maguk előtt, oly erővel támadják meg a kaput dőnőgt hajdukat és molnárokat, hogy azok az ostromot kénytelenek voltak abba hagyni s maga a küldöttség is jónak látta odébb állani. Most Kossovic a vert had élén, dob szó mellett a templom udvarára sietett, hol a két haranglábrol akarta levétneti és elvinni a harangokat. Már az állványok fel voltak állítva, a esiga elkészítve s

* Lásd Szathmáry K. György id. műve.

* Most „Kossuth Lajos-utca.”

javában fűrészeltek az ácsok, midőn az asszonyok odarohannak és a szemelen tolvajokat onnan is csúfosan elkergették. Így hiúsították meg a sárospataki asszonyok a Kossovics kiküldetését, mely alkalommal a jeszuiták végecsapást akartak mérni az egyházra és iskolára.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége).

A püspöki ebéd után, a mely nem szűkölködött pohárköszöntőkben és a melyen az ezredévi nagy érzés szintén rést talált a kiömlésre, a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosai a „Korona” vendéglő 7. sz. szobájában gyülekeztek össze, hogy egy pár halaszthatatlan ügyet (a Mitrovics Gyula tanári, Gyarmathi József igazgató tanácsosi helyének betöltése, a fürdőbe utazó Fejes István algondnok helyettesítése az érettségi vizsgálaton stb.) a másnapi közgyűlés számára előkészítsenek, a mi meg is történt. *Szinyei Gerson*, mint a tanári kar választója ez alkalommal foglalta el M. Gy. ig. tanácsosi helyét.

A másodnapi közgyűlés 8 $\frac{1}{2}$ óraker kezdődött s a jegyzőkönyv hitelesítése után József főherceg köszönő levélét olvastatta fel az elnökség, a mely a sebzett szívű édes atya vallásos lelkeből fakadt s a jelenvolutakra felerősítő hatást gyakorolt. Egész terjedelmében jegyzőkönyvünkben fog helyet foglalni. Ezzel kapcsolatban a királyi ázat s vele az egész országot is közelről érintő újabb csapásról emlékezett meg az elnökség a Károly Lajos trónörökös halála alkalmából s indítványozta, hogy a kerület hódoló feliratban fejezze ki részvétét a nagy veszteség fölött, A felirat, melynek készítésével Czinke István ügyész aljegyző bizatot meg, így hangzik:

*Császári és apostoli királyi Felség!
Legkegyelmesebb Urunk!*

Magyarország ezeréves fennállásának ünnepét ünnepli. Szokatlan öröm és mélyesleges háláérzet tölti be nemzetünknek szívét a kegyelmes örökösödért, melylyel drága hazánkat az Isten ezer éven keresztül oltalmazta és megtartotta. Az ünneplésben Felséged magas példaadással járt elől s részt követelt belőle magánkat az egész fenséges uralkodó család. De tetszett a Gondviselőnek, ki a nemzetek és egyesek sorsát beláthatlan úton vezérli, úgy intézkedni, hogy a nagy örömet hirdető nemzeti lobogó mellé, odakerüljön a fájdalom és bánat fekete lobogója is. Eliszoltotta tőlünk is Felségedtől, szinte váratlanul, nemzeti örömnünknek egyik osztályosa, a magyar korona ez idő szerinti örökösét, Felségednek egyik legerősebb támaszát, vészszertű édes testvérét, országolása gondjainak hűséges résztvevőjét, az ereje javában levő férfút, Károly Lajos főherceg úr, ó császári és királyi fenségét.

Felséges Urunk és Királyunk! Mi a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület közönsége egész nagyságában fel tudjuk fogni és át tudjuk érezni azt a mélyesleges fájdalmat, a melylyel ez újabb gyász a Felséged nemesen érző letkére nehezedik. Annyi súlyos megpróbáltatás szakadt egy idő óta a Felséged jóaságos szívére, hogy annak elhordozását csak a Felséged erős hite és törhetetlen köteletségérzete bírhatta meg.

Mi nemcsak általvalói hódolatból, de szívünk és lelkünk meglev sugallatából közelítünk ma Felségedhez, hogy gyászában, fájdalomában öszinte részt vegyünk; hogy szerietünk meglevvel felszarítani segítségünk annak könyveit, a ki viszont szeretet minket és szívét nekünk adta akkor, mikor ez a nemzet örömnepet ült. Az Isten, a ki megszomorította, vizsgálja is meg Felségedet és óvja meg mindenekre elégséges hatalmával felséges házat és személyét a további megpróbáltatástól.

Fogadj kegyelmesen Felséged résztvevő szívünknek e szerietteljes megnyilatkozását, mely után hódoló tisztelettel maradtunk Felségednek hűséges általvalói stb. stb.

Az első napról ide utalt választások igen könnyen s igen gyorsan elvégződtek. Titkos szavazás helyett konventi rendes tagokul Moccsary Lajos és Mitrovics Gyula helyett Meczner Béla és Radáci György eddigi póttagokat kiáltotta ki, helyökre pedig ugyanilyen módon Ragályi Béla f.-borsodi egyházmegyei gondnokot, országos képviselőt és Révész Kálmán kassai lelkészt; a közalapi végrehajtó bizottságba Moccsary Lajos helyett Dókus Ernő f.-zempléni tanácsbíró s országos képviselőt, póttagul Ragályi Bélát, a Baldácsy-alap bizottságba szintén Ragályi Bélát választotta meg a közgyűlés.

A főiskolai igazgató-tanács betérjesztett jegyzőkönyvetévetéven tárgyalás alá, annak pontjai közül a gyakorlati theol. tanszék betöltésére vonatkozó okozott élelénk érdeklődést. Jelentette az igazgató tanács, hogy az algondnoknaksz a M. Gy. eltávazása folytán támadt nagy ürességet egy értekezlet megállapodása szerint, R. Gy. theol. tanár által kívánta volna kitölteni, a ki azonban a tanszék-csereére igen komoly s méltánylandó okokból nem volt rábírható s ezért — ugyancsak a jelzett értekezlet tanácsából — *Novák Lajos* ungvári lelkész próbálta megnyerni, a ki — lelkési éveinek beszámítása s 3 korpótlék kikötése mellett — készséget mutatott a főiskolai lelkészséggel összekötött tanári szék elfoglalására. Miután Novák Lajos az illetékes tanári kar is szívesen ajánlotta, az igazgató tanács teljes egyetértéssel s az eddigi választási módokatok félretételével, őt egymagát terjesztette fel a megválasztásra s a legszebb reményekkel lévén leendő működése iránt, részére a kikötött korpótlékok megadását is melegen ajánlotta. Csak a korpótlékok vonatkozó kikötés okozott egyesekben némi aggodalmat, amelynyiben 13 évi lelkészség — a fennálló törvények értelmében — nem elégsző a 15 évi szolgálathoz kötött 3 korpótlék alapjául. Miután azonban a főiskola közgazgatója, a megválasztandó levélere hivatkozva, kijelentette, hogy N. L. tanári fizetése csak 3 korpótlékkal éri el az ő lelkési jövedelmét, a közgyűlés az ügyet befejezettek tekintette, s az igazgató tanács véleményét a maga teljességében magáévá tette. Erezük, a kik jelen voltunk e határozatnál, hogy egy nagy fontosságú tanszék betöltésénél, a melyet a hagyományok annyira magasra emeltek közöttünk, a legnagyobb aldoztól sem szabad visszariadni, ha azzal theol. akadémiánk jó hírnevének biztosítását is reményelhetjük. Novák Lajosról — a mint mi ismerjük — bizavást felteheti a kerület s a főiskola minden jó barátja, hogy az előlegezett kitüntető bizodalmat tudni fogja - teljes jelentősége szerint — méltányolni. E hittel köszöntjük és várjuk őt a Mitrovics Gyula katedrájára.

De mégsem egészen a M. Gy. katedrájára, mivel a theol. akadémiái tanárok felterjesztésére s az igazgató-tanács javaslataira elfogadta a közgyűlés a tantárgyaknak azt a csoportosítást, a mely szerint a gyakorlati theologiai tanszékétől az erkölcstan elveendő s a dogmatikához csatolandó, helyette pedig a liturgika, homilika,

katekhetika és cura-pastoralis az egyházzal foglalkozó pótló. Igaz ugyan, hogy így — esetleg — két tanár is elő fogja adni az egyházjogot Sárospatakon, egyik a jogakadémia egy féléven át 7 órán (miután az állami berendezés így követeli), a másik a theol. akadémián egész éven át hetenként 3—4 órán. Ez utóbbi a tudomány szempontjából, de meg a növekedék teendőinek beosztására nézve is nyereségesebbnek tartja a theol. akadémia tanári kara. A dogmatikai vagy helyesebben systematikai theol. katedrától a vallásbölcsezet — ha arra a körülmények alkalmasak lesznek, az egyház-történeti tanszékhez fog áttétetni, egyelőre azonban a *Dr. Tüdös István* rendkívüli tantárgya marad.

A tanári karnak a nyugdíjintézet felszámolását illető javaslatát az igazgató-tanács helyesléssel fogadta, miután az érdekeltek legnagyobb részétől a beleegyezést jelentő iratok beérkeztek és bemutatottak. *Bokor József* volt theológiai, majd bölcseleti tanár s *Szics István* volt rajztanár felterjesztett követeléseit jogtalanoknak találta az igazgató-tanács s ilyeneknek tekintette a kerület is.

Rohoska József, theológiai segédtanár és alkönyvtárnok, további önképzése végett külföldre akart menni, az igazgató-tanács útján segélyért folyamodott a kerülethez. Folyamodását az igazgató-tanács nemcsak a legmelegebb ajánlattal látta el, hanem javasolta is, hogy részére az úgynevezett Barciumum egy évi kamata s a supplicationalis váltásból 400 ft utalványozzassék. A kerület a folyamodóról hallott információk nyomán, örömmel szavazta meg az igazgató tanács által javasolt segélyösszeget.

Fejes István aligondnok, orvosainak tanácsára, Carlsbadba utazott el s huzamosabb távollmaradása miatt a sárospataki értekezési vizsgálaton nem élhözkelhet, Ebbeli minőségében *Tóth Dániel* alsó-borsodi esperest ajánlotta az igazgató-tanács Fejes István helyettesül. A kerület ez ajánlatot elfogadta s az igazgató-tanaccsal együtt a legösszintebb részvételt kívánt a távozónak szerencsés visszaérkezését. Hogy közügyeink oltára körül méltó helyét újra elfoglalhassa és hivatottságának mértéke szerint forgolódhassék.

Itt van helyén megemlíteni, hogy a theológiai tanárok nyugdíjintézetének melletti felállítását illetőleg, az egyházmegyei valamennyien helyesléssel fogadták az igazgató tanácsnak hozzájuk áttett véleményét, tudniillik, hogy a theológiai tanárok a többiekkel teljesen egyenlő nyugdíj-jogosultságot felelő biztosítandók. Az egyházmegyék felterjesztéseit dr. Kovács Gábor főjegyző ismertette. Sajnos, hogy azok egyáltalán nem igazolták azt a reményeséget, a melylyel az a bizonyos vélemény az egyházmegyékhez tetetett. A nyugdíjintézet alapja, az alkotmányosságának ezen az útján nem szaporodott egyetlen fillérrel sem Csak az alsó-borsodi egyházmegyének volt egy pár jó gondolata a theológiai tanári nyugdíjalap segélyezésére nézve; a többiek ezt az oldalát a dolognak figyelmen kívül hagyták. Az összes vélemények áttételnek az igazgató-tanácshoz, a theológiai tanári kar és gazdasági választmány pedig a nyugdíjintézet tervezetének elkészítésére ismételtén utasított.

A főiskolának nem-tanár hivatalnokai szintén nyugdíj-jogosultságot folyamodtak. Folyamodásuk illetékes helyére, az igazgató-tanácshoz tétették át.

A főiskolai tanári kar a felmerült törvénytelenségek miatt szükségét látta az ünnep-választási törvények revíziójának, kérvén a kerületet, hogy a felkészeknek a legutolsó ellenőrzését s a törvényeknek mennél szigorúbb megtartását ajánlja, a mire a kerület készséggel vállalkozott. Ezentúl a legatusokról szóló bizonyítványok

záros határidő alatt, hivatalos pecséttel ellátva, egyenese a főiskolai közigazgatáshoz küldendők.

A „*Sárospataki Irod. Kör*” félreértett alapszabályait szerelmes záradékkal küldte vissza a belügyminisztérium. Az igazgató-tanács útján arra kérte a Kör a kerületet, hogy a záradék elhagyását s a szabályzat némelig újabbban is módosított kiadásának melletti megelégedését sürgetse meg. Nagy érdekek kívánják, hogy az új alapszabályok érvényesekké váljanak s a kerület szívesen vállalkozott a közbenjárásra.

A konventnek a vallásügyi állomásokot illető határozata a kerületbeli iskolákhoz tétették át ahoz való alkalmazkodás végett.

A főiskola nyomdássa egy naptár kiadása felől készített tervezetet nyújtotta be, azzal a kérelemmel, hogy a naptárt a kerületi névkönyvvel csatolhassa össze, mi végre a névkönyv adatai hivatalosan volnának hozzá beadandók. A kerület az ilyen kapcsolatot nem ismerte el kívánatosnak s a névkönyv külön kiadásához továbbra is ragaszkodik. Miután pedig az eddigi névkönyv szerkesztése nehézségek bonyolult s e tekintetben a reformok mellőzhetetlenek, megbízta a közgyűlés Kun Bertalan püspököt, hogy tetszése szerinti személyekből hívjon össze egy bizottságot a névkönyv tervezetének melletti elkészítése végett. Ez a bizottság a korábban Mitrovics Gyula és Szinyei Gerzson által készített tervezetre is tekintettel lesz.

E tárgygyal kapcsolatban kerület elő a gömőri egyházmegye indítványai a magunk névkönyvére, az egyetemes névkönyvre s egyháznak történetének megírására nézve. Az egyetemes névkönyv készítését a konvent, egyháznak történetének megírását pedig a Prot. Irod. Társaság feladatának tartván a közgyűlés, azokat szívesen ajánlja ezek figyelembe.

A *lakosai* (Gömör) peres úgyneve vége szakadt azzal, hogy az együtt megelni nem tudó prot. egyházak teljesen külön váltak s az osztokodáson is túl vannak szerencsésen. A kerület örömmel vette ezt tudomásul.

A lelkesi fizetés minimumának 800 forintba való kimondását — mit szintén a gömöriek indítványoztak — az időközben történt konventi intézkedések kerületünk szerint feleslegessé tették. Azzá-e csakugyan?!

A konventnek az esketési stólára vonatkozó megállapodásán szintén javítást ajánlott a gömőri egyházmegye, oly formán, hogy az alternatív intézkedésből csak az hagygassék meg, a mi a stóla fenmaradására kedvező. Kimondatni kérte azt is, hogy az országos lelkesi özvegy-árva-gyámintézet segély jogosultjai ne szigoruan csak ev. ref., hanem ág. ev. vallásuk is lehessenek. Egyik módosítást sem kívánja a kerület a konventnél indítványozni. Ez egymást szorító két kéz jelenlye ott a Prot. Irod. Társaság pecsétjén ugyan nem nyílik-e ketté az ilyen tünetektől?! Hja, a reactio korába jutottunk!...

Az egyházmegyék sokféle apróbb felterjesztései közül szívesen vette tudomásul a kerület, hogy a lasztoméri (F.-Zemplén) lelkes felés papi minőségben Tussára költözött, hol a lelkes nyugalomba vonult. Az átköltözött lelkes — az egyházmegye kérelmére — 150 forint évi segélyt fog kapni, abban az esetben, ha a tanítói fizetéseknek államegelylyel való rendezése következtében bizonyos segélyösszegek felszabadulnak.

Néhai Lovass Sámuel sírköve, mivel a boldogult két ízben is volt h.-püspök, a tornai egyházmegye segélyt kért és kapott 40 forintot.

A tárgyalás gyorsan folyt, a terem défelé forrva lett, a tagok nagyobb része otthonháza sietett, pedig még a bírósági ügyek is mind elintézésre vártak.

Olyan nagy fontosságú tárgyak, mint a kerületi

számvevőszék jelentése, a kerületi leánynevelő intézet anyagi ügye, tornacsarnok építésére vonatkozó tervezete, a Baldácsy-bizottság jelentése, a tanító-hiány, a kerületi lelkesítő értekezlet ügye, a miket a püspöki jelentés is nyomatékkal emelt ki, az ungmegyei Horváth Maria-alapról való számadás stb. jóformán csak tudomásul vétettek vagy bizottságokhoz útasítottak.

Délután jutott egy kis idő a s.-lelkészek elhelyezéséről s javadalmazásáról, a tanítók változásáról espereseink által készített munkalatra, de ezek, valamint a szintén ekkor beterjesztett kerületi tanügyi bizottsági alapszabály-tervezet (lásd ezeket lapunk előbbi számában) egyszerűen az egyházmegyékhez útasítottak véleményezés végett. Délután futottunk át az egyházak és egyesek segélykérő folyamodványain, a miket a segélyosztó bizottság fog érdemileg méltányolni. Ekkor került a sor a tanítói, papi díjlevelekre, egyeseknek a Jelentő ívek kiigazítását kérelmező irataira, stb. Utóbbiak az egyházmegyékhez tétek vissza további elbánsá végett.

A templom-javítás és tágításban fáradozó ungvári egyház 10.000 frtot kérelmező irata újabb felszerelés végett szintén az egyházmegyéhez tétetett.

A bírósági ügyek nagyobb részben szék-perek s tanító és pap között támadt egyenlenségek voltak, egy volt papválasztás csupán, az *eger-törvénnyel*, a mely az egyházmegye határozatának megerősítésével végződött. A közigazgatási bírósági ügyek minőségében az egyházmegyék még nem mindig szerencsések.

Túl voltunk már a délutáni 7 órán, a mikor a gyűlés eloszlott. A jegyzői karnak, Mitrovics Gyula nem léteben, Debreczeni Bertalan volt jó segítségére.

Ha visszagondolunk a két napi gyűlés történetére, lehetetlen elhallgatnunk, hogy a leánynevelő intézet diszterme, mostani berendezése mellett, nem alkalmasok a kerületi gyűlés számára. Egy roppant hosszú, keskeny asztal a terem hosszában; fent az elnökség; s ettől egyes tagok 10—20 méternyi távolban... A terem rossz akusztikája sokakra lehetetlenné teszi az elnökség vagy az előadók beszédjének megértését, a mely körülmeny lajzítja a figyelmet, zavarja a tárgyalások komolyságát, fontosságát s megnehezíti a vezetést. Nem lehetne-e egy kis költséggel ezt a különben kedves otthonunkat célzerűbbé tennünk?

Az őszi gyűlés Jánosiban (Gömör) vagy pedig Sárospatakon lesz, ha t. i. ez utóbbi képes addig nagy költséggel javított templomát a gyűlés illendő elfogadására feleltetni.

Radácsi György.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése múlt hó 28-án kezdődött meg szokott helyén, Debreczenben, Kiss Áron püspök és Vályi János egyházkerületi főgondnok elnökeite alatt. Kiss Áron, buzgó imában kérvén az egék urának áldását a hazára, a királyra s a közgyűlés tagjaira, megnyitó beszédét tartotta meg, melyben az egyházkerület életében az őszi gyűlés óta történt nevezetesebb események felsorolása mellett, részvétellel emlékezett meg *Károly Lajos* főherceg haláláról s *Beóthy Zsigmond* dunántúli főjegyző elhunytáról is. A közgyűlés ő felségéhez az uralkodó családot ért gyász alkalmából részvételtartott intézett. Vályi főgondnok indítványára a püspöki ima jegyzőkönyvbe iktatottat s az elhunyt jelesek emléke szintén jegyzőkönyvileg örökítetett meg.

Ez után a közgyűlés tagjainak igazolása kezdődött meg, a mely alkalommal hosszabb vita támadt a felett, hogy *Biky Károly* györgyteleki lelkész, a kit a szatmári egy-

házmegyei közgyűlés beteg esperesének helyetteseként küldött az egyházkerületi gyűlésre, gyakorolhat-e szavazati jogot? *Degenfeld József* szerint ez a jog nem illeti meg, mert a zsinati törvény az ilyen helyettesítést megtiltja. Kiss Albert, Uray Imre, Balogh Ferencz a szavazati jog megadását mellett, Tisza István, György Endre s még többen a megvonás mellett szólaltak fel. Thaly Kálmán, a ki erős érvekkel bizonyította, hogy a törvény nem tiltja az esperes helyettesítést, erre az esetre hivatkozva felkérni kívánja a konventet, hogy az esperes-helyettesítésre határozott utasítást készítsen. Végre szavazással döntött el a kérdés s a közgyűlés 37 szóval 27 ellenében a *Degenfeld* indítványát fogadta el.

Szeremley József esperes lemondását a közgyűlés részvétellel vette tudomásul s a főiskolai gazdasági tanács jegyzőkönyveinek átvizsgálására, továbbá az egyházkerületi pénztárnok és az Andaházy-Szilágyi nevelő intézet számadásának átnezésére, a szavazatok felbontására s a díjlevelek és csereszerződések megvizsgálására küldött-ségek nevezettek ki.

Az 5720 frt rendkívüli államszegély felosztására nézve az esperesi kar indítványát fogadtatott el. Az új egyházpolitikai törvények miatt a püspöki jövedelem a dispenczió bevétele nélkül tetemesen csökkenvén, szintén az esperesi kar indítványára, egy bizottság küldetett ki, a mely a kárpótlásra nézve javaslatot készítsen. A stóla összeírása elrendeltetett; a múlt évi államszegély felosztása tudomásul vétetett.

Nagy örömmel fogadta a közgyűlés a konventnek azt a határozatot, a mely szerint a kormány felkérte, hogy az ev. ref. lelkészek minimális fizetését az állam-kincstár terhére 800 frtban állapítsa meg, s ha ez jelenleg keresztülvihető nem volna, egy időre 600 frtra egészítse ki mindenütt. *Tisza Kálmán*nak, mint a ki ezt a konventet indítványozta, a közgyűlés köszönetet szavazott, a konvent iránt pedig teljes bizalmát fejezte ki. Szintén a konvent határozatához képest kimondta a gyűlés, hogy jövőre a középiskolai vallás-tanárak a többi rendes tanárral egyenlő fizetést és jogokat élveznek.

Érdekes vitát idézett elő a *Joó István* egyházkerületi gimnáziumi felügyelő nyugdíj-ügye. Nevezett felügyelőt a kormány a nem állami tanárok nyugdíjintézetébe nem vette fel s minthogy új állására azzal az ígérettel választott meg, hogy nyugdíjazásáról a kerület gondoskodni fog, a kerület ígéretének beválthatására módot kellett keresni. Egy bizottság nevezetett ki tehát javaslat-tételre, a mely azt ajánlotta, hogy Joó a debreczeni tanárok nyugdíjintézetének, melynek mind főiskolai tanár különben is 21 évig tagja volt, maradjon tagja továbbra is. Ezzel szemben a tanári kar tiltakozó véleményt adott be s a kérdést a tűzkár-pénztár segélyével öhajítja megoldani, mert hiszen a kerületi felügyelő nem pusztán a debreczeni gimn. felügyelője. A közgyűlés 32 szavazattal 17 ellenében a küldötségeknek minden esetre sérelmes javaslatát fogadta el.

A szatmári h-esperes ügye ismét előkerült. Isaák Dező bejelentette, hogy a gyűlésnek azt a határozatát, melylyel *Biky*től a szavazás jogát megvonta, a konvent elé felelbezi. *Degenfeld* gróf és *Tisza István* állítják, hogy ez nem tartozik a konvent hatáskörébe, Kiss Albert és Uray ellenben azt vitatják, hogy igen. György Endre indítványára a felelbezzést nem fogadták el, a mi ellen Kiss Albert szintén felelbezzést jelentett be, de ez is visszautasították.

A gyűlés második napja választásokkal telt el. Az egyházkerületi tanügyi bizottság tagjaiul *Szabó János*, *Szell Kálmán*, *Közef István* esperes-ek, *Horthy István*, *gróf Degenfeld József* és *Farkas Antal* világiak válasz-

tattak meg. A *Buzás Pál* halála folytán megüresedett nemzetgazdasági és pénzügyi tanácsos pénzügyi jogi tanszékére, saját kérelmére s a főiskolai tanári kar ajánlata folytán *dr. Bartha Béla* helyettesített át. Az ily módon megüresedett váltó és kereskedelmi s törvénykezési rendtartási tanszékére az egyedül pályázó *dr. Helle Károly*, kecskeméti tanár választotta meg. A *Kovács János* nyugalmazott természetrajzi tanár helye *Török Péter*, hajduböszörményi tanárral töltött be. *Szeremley József* helyett konventi rendes tagnak *Szeremley Sámuel* választották, póttagok pedig *Lengyel Imre* és *Dávidházy János* lettek.

Sok időt vett igénybe a főiskolai gazdasági tanács jelentése. Ezzel összefüggésben *György Endre* indítványozta, hogy a főiskolai pénztár szüntetések meg s a főiskola pénzkélsége valamelyik pénzintézetbe bízzák. A gazdasági tanács ezt ellenezte, minek folytán a közgyűlés az őszi gyűlésig a mostani állapotot hagyta meg. Szintén az őszi gyűlésre halasztotta az *elemi iskoláknak a főiskola épületéből való kitépeltése*, valamint a *főiskolai internátus* kérdésében készített dolgozat felett való határozás is.

Jóváhagyott a főiskola 1896—97-ik évi költségvetése, mely szerint a főképzés és a tanszéki alapok összes bevétele 115,649 ft 04 kr, kiadása pedig 107,480 ft 16 kr-ra van előirányozva.

Elek Lajos helyett tápintézeti elnöké *Orosz István* választották meg.

A főiskolai tanároknak egyenként 50 ft szavazattal meg a millenniumi kiállítás tanulmányozása céljából.

3-dik napon a kerületi tanácsbírósgárza beadott szavazatok felbonthatván, kitűnt, hogy *Sollész László* h. szoboszlói lelkész 262, *Madarász Imre* karcagi lelkész 196, *Milóvics Gyula* debreczeni lelkész pedig 54 szavazatot kapott, így tehát új szavazás rendeltetett el. Világi tanácsbíróknak 434 szavazattal *Lengyel Imre* választották meg.

A heves-nagykunsági egyházmegyének az a határozata, melylyel a stólánok 10 évi átlagban való megválasztását elrendelte, de annak végrehajtásával csak a presbiteriumok bízta meg s az egyházi közgyűléseket mellőzte, nagy vitát idézett elő, de végre helyben hagyották.

Ez után az államnak átadott ev. ref. iskolák szerződését tárgyalták s erősítették meg. Ez alkalommal *György Endre* felhívta a kerületi figyelmét arra, hogy az ilyen iskolák átadásánál a vallásérkölszi, didaktikai és vagyoni tekintetben a kellő intézkedéseket tegyék meg. *Szell György* kijelenti, hogy a nagybányai egyházmegyében a szükséges intézkedéseket megtették, mert az eddig befolyó bérösszegek az egyházfenntartási alap céljaira fentartották, a tanítói fizetéseket pedig a kántori illetmények fedezésére fordítják s a vállaltanásról is kellőleg gondoskodtak. Hasonlóképpen nyilatkozott *Sütő K.* beregi esperes is; mindezek dacára *György E.* fentartotta indítványát, mert épen a kellő körültekintés érdekében szükséges, hogy a kerületi gyűlésnek minden adat rendelkezésére álljon.

Géresy Kálmán kerületi főigazgatóvá nevezetvén ki, tanári állásáról beadta lemondását. A gimn. tanári kar azt javasolja, hogy a Géresy helyét egy külön akadémiai és egy külön gimn. tanárral töltsék be. *Kiss Albert* sajtáságosnak tartja, hogy a mikor a philosophiai fakultás felállításáról beszélünk, mindig azt hirdetik, hogy nálunk 5 phil. tanszék van, pedig már 3 megsűnt, a Géresy lemondásával a 4-ik is megüresedett s így csak egy tanszékkel akarnánk a phil. fakultás felállítására elé menni s indítványozza, hogy a Géresy tanszéke, úgy a mint van, tartassék fel.

Dóczy Imre kifejti, hogy az olyan közös tanszékek, mint a Géresyé volt, ma már fel nem tarthatók, mert a középiskolai törvény annyira megszorítja a tanszakokat,

hogy mind a két tanszéknek egy tanár nem felelhet meg. Különben is a debreczeni gimnáziumban a tanárok 19—20 órát tanítanak hetenként. *Balogh F.* szintén két tanszékét kíván felállítani. Az egész kérdés áttétele a tanügyi bizottsághoz, a mely beadvány javaslatát, annak alapján kimondatott, hogy a Géresy tanszékéből két tanszék állítatik, egy akadémiai a történelem tanítására, melylyel a főkönyvtárnokság is össze lesz kötve s egy gimnáziumi, melynek tárgya a magyar irodalom és történelem. A pályázat kihirdetését a kerület elrendelte.

Ez után a *Dóczy Imre* gimn. igazgató lemondását tárgyalták. *Dóczy* a lemondás okául azt említteti fel, hogy a gimn. igazgatói teendőik pontos elvégzéséhez nincs elég ereje és ideje, a tanári kar indítványozza, hogy az igazgató naponként csak egy órai tanításra köteleztessék s mellé egy esküdt diák állíttassék szolgálat-tételre. A közgyűlés *Balogh F.* indítványára kimondta, hogy ez ügyben véglegesen az őszi gyűlésen dönt.

A nem ev. ref. felekezeti iskolákba járó ref. gyermekek vallás-oktatói panaszt tettek az egyházkerületnél, hogy a középiskolai tanárai a vallásantóktól nem hívják meg értekezletre, az apáca-zárdáknak nem engedik vallás-óraira a növendékeket s a vállaltanárook díjazása alig valami. Hosszabb vita után a gyűlés elhatározta, hogy a sérelmek orvoslása végett felír a konventhez.

Az egyházkerületi bíróság a nagy port vert börtvényi lelkész-választást megerősítette, de K. Gy. mikolai lelkész, ki az egyház vezetőinek azt az ajánlatot tette, hogy a papiföldek öt évi jövedelmét az egyháznak adja át, lelkészi jelölésnek megtartása mellett, hivatalától megfosztotta. B.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki ev. ref. főiskolában az 1895—96. iskolai évet befejező vizsgálatok a következő rendben tartatnak meg: *I. A gimnáziumban és az előkészítő osztályban:* 1. Junius 17-én, szerdán az előkészítő osztály vizsgálat. Augusztus junius 17-én délután 3 órakor lesz: a) Az V—VIII. osztály vizsgálat a énekből a főiskolai imateremben b) Ennek bevégzése után az I—VIII. osztály vizsgálat a tornaszobán a tornacsarnok előtti téren. 2. Junius 18, 19 és 20-án, csütörtökön, pénteken és szombaton lesz a szóbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 22, 23, 24, 25 és 26-án, hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken az I—VII. osztály vizsgálat. 4. Junius 21-én, vasárnap délelőtt 8 órakor a rajz- és szépirodalmi dolgozatok megvizsgálása és a jutalmak megállapítása a rajzteremben. 5. Junius 26-án, pénteken lesz a vizsgálat a francia nyelvből az V. osztály tantermében. 6. Junius 26-án, pénteken a vizsgálatok eredménye állapítatik meg s igazgató tanácsülés tartatik, ugyanez folytatatik junius 27-én. 7. Junius 29-én, hétfőn délelőtt a magántanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Ugyanezen a napon délután és esetleg a következő napon lesz a magántanulók szóbeli vizsgálat. Az *akadémia*ban: A colloquiumok a rendes előadási órákon és tanteremben lesznek, és pedig mindegyik szaktan junius 10—30-ig. A lelkész-képesítő szóbeli vizsgák junius 22-ikétől kezdődnek az; alapvizsgálatok 26—27-én lesznek; a jogi alap- és államvizsgálatok pedig 20—30-ig tartanak. Junius 21-én, vasárnap délelőtti isteni tisztelő a városi templomban; ennek bevezetével az akadémiai igazgató évi jelentése, az akadémiai pályázatokon nyertes művek megjutalmazása s az ösztöndíjak kiadása. Délután ugyanott ének- és szavaltati előadások.

— Felhívás az ezredéves kiállítás megtekintése végett tervezett tanulmányútban való részvételre. A buzgó muzulmán elengedhetetlen kötelességének tartja, hogy életében legalább egyszer megforduljon az ő prófétája vívdóságának és dicsőségének szent helyén: vágya Mekka felé vonja, s nem hal meg nyugodt lelkiismerettel, ha szíve óhajtatásnak eleget nem tettett. A magyarnak hazánk szép fővárosa, Budapest legyen Mekkájává, a hol élő és gyorsan fejlődő műveltségének minden dicsősége, minden reménye összehordva áll. Itt, az ország szívében, most a magyar, államiságának ezredévi fordulójának alkalmával, fényes ünnepeket ül. Hogy a becsületes munka összehordott gyümölcseiből mi magunk biztatást és reményt merítsünk, hogy a bennünket még ma is félreismerő külföld előtt a magyar műveltség és okos gazdálkodás eredményeit bemutassuk: kormányunk e haza minden becsületes fiának közreműködésével országos kiállítást rendezett. A mit a magyar gazda, iparos és gyáros szorgalma, a mit a magyar tudomány és művészet ma, őseink beköltözése után ezer évvel alkotni és felmutatni képes, szemünk itt mind abban gyönyörködhetik. Legyünk háládatosak Isten iránt azért a kegyelemért, hogy nekünk engedte megérnünk édes hazánknak ezt a szép ünnepét! Fogadjunk érte munkás hazaszeretetet; az ünnepek fényéből vonjuk le a kínálkozó tanulságokat; a mások munkájának nyújtott elismerésünkből növeljük a saját munkacseréket; a műveltség áldásából ismerjük meg a magasabb művelődés becseit! Ne legyen azért ifju, ne legyen öreg, ne gazdag, ne szegény ebben a szép magyar hazában, a ki, ha egyáltalában teheti, meg ne nézze azt a sok drága kincset, a melyeket mind magyar ember becsületes munkájára teremtett és hordott össze a kiállítás csarnokaiba. Ezért a sárospataki főiskola gimnáziumának tanári kara elhatározta, hogy felhasználva azokat a kedvezményeket, melyeket a kormány ebből az alkalomból a tanulóknak nyújt, növédekével a kiállításra egy tanulmányútot rendez. Minden 30 tanulóra egy tanár fog felügyelni olyan atyai szeretettel s a gyermekeknek minden lépésére kiható gondnal, hogy a szülőik bátran ércsüthetik fiaikat a hosszú útra. A költségek csekélysége miatt tanácsos, hogy még az olyanok is engedjék el gyermekeiket a közös kirándulásra, a kik magukkal akarták felvinni őket, mert így lényegesen olcsóbbá kerül, másrésztől, különösen a kisebbek, nagyon könnyen válhatnak a szülőiknek terhére. Oda- és visszautazás, teljes ellátással és a szükséges beletti jegyek árával együtt, 9 forintba tartozott. Miután pedig a délutáni órákat arra akarjuk felhasználni, hogy a főváros egyéb nevezetességeit tekintsük meg növédekünkkel, ezeknek a költségeire még 1 forint kell ezenkívül előre befizetni. Azért, a kik azt akarják, hogy gyermekeik a kiránduláson részt vehessenek, a punkótó utáni szorgalomzok első napján 10, azaz tíz forint hiány nélkül adassanak át gyermekeikkel az osztálytanároknak. A gyermekek a főváros középiskoláinak erre a célra berendezett tantermeiben lesznek elszállásolva, vezető tanáraikkal együtt. Reggelire kapnak egy nagy pohár kávét két darab süteménnyel; ebédre levest, marhahúst mártással (esetleg főzeléket peccsenyével, székely gulyást vagy pörköltet) és tésztát; uszonhára egy pohár kávét két süteménnyel; estére hideg vacsorát a szálláson. Célserű, ha ezeken felül a gyermeket egy-két forint zsebpénzzel is ellátják, hogy esetleg a színházak is megtekinthessék. Budapestet három napot töltenek. A kirándulás ideje még bizony-

talán, de a tanári kar rajta lesz, hogy a mennyiben a kiállítási igazgatóság teheti, a vizsgák után azonnal útnak induljanak és pedig az intézet székhelyéről, Sárospatakról, együttesen. Visszajövet a gyermekek egynesen haza útatnak. Bizalommal kérjük azért a szülőket, hogyha csak tehetik, használják fel a kedvező alkalmat és adják össze a szükséges költségeket. A kiállításon tartózkodás ideje rövid ugyan, de teljesen elég ahhoz, hogy a tündéri látványok emléke és tanulsága kitörhetetlenül bevésődjék az ifjak fogékony lelkébe s a késő utókor emberei előtt is beszélhessenek azoknak az örömapoknak a fényéről és tanulságairól, melyekről most Budapest minden köve beszél s a melyeket megérni e mai nemzedéknek olyan különös isteni kegyelem volt. Sárospatak, 1896 május 16. A gimnáziumi tanári kar.

— Gyászhir. A sárospataki ev. ref. főiskolának ismét gyásza van, még pedig kettős. Az elmúlt héten két jó igyekezetű s jó magaviseletű növendékét *Kozma István VIII. és Barkó Béla IV. osztálybeli tanuló* veszítette el. Az előbbi hosszas betegeskedés után folyó hó 3-án apólo édes anyja karjai között hunyt el, az utóbbi pedig, a ki az iskolai törvények intó szavára ez alkalommal nem figyelt, folyó hó 2-án az előjáróság által elítelt helyen fordóvén, a Bodrog hullámai közt lelte halálát. Kozmát 4-én délután, Barkó Bélát pedig 5-én délután kísérté ki a tanuló ifjúság s a tanári kar örök nyugvóhelyére. A gyászteremtést mindkét esetben dr. Tüdös István theol. tanár végezte. A mindenható adjon a megszomorodott szívű szülőknök vigasztalást, a korán elhunyt két ifjúnak pedig békés nyugalmat.

A „Tompá szobor”-ra vonatkozólag sajnálattal kell jelentenem, hogy a tanevzáró ünnepélyre tervezett leleplezés elmarad szeptemberre. A megbízott szobrász ugyanis a múlt hét végén írja, hogy ő elkészült a munkával, a talapatzát is készen van, de az ércöntőde nem képes a szobrot június végére kiállítani. A leleplezés elhalasztásába, habár talán olvasóink jó részének is nehezére esik, leginkább azért tudunk belenyugodni, mert így remélhetjük, hogy az öntés szeptemberre teljesen sikerülni fog. A leleplezési ünnepélyt ennél fogva, minden valószínűség szerint, a szeptemberi tanév megnyitása alkalmával tartja meg az önképző társulat. A szoborra utjabban következők adományokat kaptam: Kalassy Sándor úrtól (Mont Carmel, Amerika) 50 kr. Mehelyi Gyula I. frt, Haraszthy Vince, Ujj István 50—50 kr., Eles Gábor 40 kr. az akadémiai ifjak és az V—VI osztály punkótó számláskor 40 frt 60 kr. Kovács Anna (Tálya) gyűjtése 10 frt és Maklary Ilonka gyűjtése 7 frt. A szobor alap ezekkel összesen 1418 frt 50 kr. (A multikori kimutatás fősszege nem 1475, hanem 1375 frt.) Fogadják a lelkes adakozók az Irod-Önk-Társulat forró köszönetét, — a meg adakozni szándékozókat pedig tisztelettel felkérém, hogy adományaikat még e hónapban hozzám jutattatni kegyeskedjenek.

Dr. Fényes Ferenc.

— A diákok ezredévi tornaversenyére Sárospatakról 6 tanár (Kiss Elek tornatanár, Pásztor Sámuel, Csontos József gimn., Veress Ferenc, Hodossy Béla és Kötse István tan. kép.) vezetés alatt 47 gimn. és 33 tan. kép. ifjú utazott el, kik közül az első napi versenyen négyen (Piskóty Ferenc VIII. o., Mihály Gyula, Tóth Bertalan, és Szabó Gyula tan. kép. növédek) ezüst-, ketten (Gacsályi József és Kövér Miklós VII. gimn. o.) bronz-érmet nyertek. Az egész verseny lefolyását legközelebb bővebben fogjuk ismertetni.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Egyben és vidékre postai
szállítással, egész évre
5 frt, félre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Alkalmi mondanivalók.” *Kovács Károly.* — „Centralizáló törekvés a lutheránus egyházban.” *Dr. Tüdös István.* — „Az „opportunus” harangok.” *Ladányi Endre.* — „A magyar tanulók országos tornaversenye.” *Hodossy Béla.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerson.* — „Az abauji, hegyközi lelkesítő értekezet gyűléséből.” *iff. Szilva István.* — „Isten országa.” *Csik Dániel.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat tanári állásra.” — „Hirdetés.”

Alkalmi mondani valók.

Elolvassván Nagyvárad bíboros főpapijának az ezredév alkalmából kibocsátott főpásztori levelét, önkénytelenül is emlékezetem elé tárult egy jelenet a multból. A dorbérolástól és vad rajongástól neki dühödött szerzetesk és anakhoréták dorongokkal kezeikben, megröhtanták a görög művészet csodalkotását, a szerepümot s annak hatalmas kaput betörve, a szobrászatnak eszményeket testesítő remekait az utó-egy nagy kárára összetörték, zúzták, bepiszkolták, kigúnyolták s az újatosságra, eselleg védelenele összeseregelt hiytek leverték, leglyikolták. Már látni véltem, hogy a béke és emberbaráti szeretettel lelkesült, szolgálja az Úrnak, szent jobbal a kezében, mint vezérli az egyház gárdáját, mint romboltatja le szerény imaházainkat, vitéi maglyára bibliáinkat s üzet ki bennünket ebből a Mária országából, mely csodás ezredéves fenmaradását egyedül a szeplőtlen szent szűznek, a szent jobbnak, a keresztnek s általában a róm. katolikus vallásnak köszönheti, s a megnyiló új ezredév alatt is csak azok segítségével tarthatja fel magát.

E szerint mi, protestánsok majd 400 éves életünkét álomban vagy államellenes tettek közt töltöttük el.

Hát hiszen távol van tőlünk, hogy akár a szent jobbnak, akár a katolikus vallásnak hazánk fenmaradását körüli érdemeit eltagadni akarjunk; tiszteljük a bíboros főpappnak ebbeli meggyőződését, vallása dicsőítésében nyilvánuló kegyeletét, hanem Verbőczy szerint az igazság követeli, hogy „suum cuique,” vagyis hogy adjuk meg mindenkinek, a mi megilleti. Engedje meg azért, hogy nekünk is legyen meggyőződésünk.

Meggyőződésünk szerint minden ésszerű valának feladata egyénileg megnyugvást szerezni az embernek e földi élet vándorlásai közben találkozó viszontagságokkal szemben; más oldalról megszeliifíteni, megfektetni állati indulatait, ösztöneit s képessé tenni társadalmi életre, annak megalkotására, fentartására. Meggyőződésünk, hogy a mely vallás ezt teljesíti, eleget tesz feladatának. Ennyit bizonyosan meg tesz a protestáns vallás, de ennél több eredményt a katolikus vallás sem képes felmutatni.

Köztudomásra vannak nagyobb protestáns álla-

mok, melyek a katolikus vallás segítségével nélkül szilárdak, virágzóak, sőt — tekintve a tisztán katolikus államokat — azoknál szabadabbak, műveltebbek, előrehaladottabbak és biztonságga teljesebbek. S ezen tagadhatlan tény kizárja a követelt kizárólagosságot.

Mi szívesen elismerjük, hogy Magyarhon a XVI. századig a katolikus — úgy a nyugoti, mint a keleti — vallás uralma mellett fenállott; de tény, hogy uralma alatt a roskadásig elgyengült s megújulodásra tül szülése, s engedje meg nekünk a bíboros főpap azt az önéretet, hogy ez idő óta a protestantizmus is részt követelhesen magának a hon fenmaradásá körüli szorgozható érdemből.

Nem akarunk rekriminatóriás ereszkedni, hanem elfogadott tétel: „historia testis temporum, lux veritatis” s történeti tény, hogy midőn a protestantizmus nem létezett, s a katolikus vallás volt az uralkodó: annak feje — a ki encyclicájában szinte részt követelt a honfentartás érdeméből — nem mindig érvényesítette nemzetünk érdekében a királyok felett is gyakorolt hatalmát; ellenkezőleg azt meghódításunkra akarta fordítani. Magának a koronának adományozása sem akart kevesebbet jelezni, mint hogy a magyarok királya a pápától nyerte hatalmát, méltóságát. Már I. László — ki később a horvátok áttérítésének jutalmául a szentek közzé soroztatott — kényszerítve találta magát a pápaságnak ez irányú törekvését visszautasítani, s a legbuzgóbb híthős, Hunyadi Mátyás nem ok nélkül nyilatkozta ki, hogy kezebb a kettős keresztet hármassá tenni, mint túrni, hogy a „summus pontifex” az ország ügyeibe avatkozzék. Mennyi vér- és vagon-áldozatába került nemzetünknek, hogy a hit-elleneségeinek nyilvánított — ma már rokon nemzetnek elismert — törökök ellen a pápa ösztönzésére annyiszor, annyi éven keresztül viselt hadjáratot, (azon törökök ellen, kik ugyan hódítottak, de a kinek mai kényes helyzetük éppen annak következménye, hogy nyelvéket és vallásukat a meghódítottakra nem erőszakolták) — a várnai és rigómezei nagy katasztrófákkal, Nikápolytól Mohácsig!! Hát III. Frigyes német császár, — ki annyi zavart okozott hazánkban — ki dédelgette Hunyadi János, majd Mátyás király ellenében? Ki vitte be e hős királyt az ipa és barátja elleni ellenséges viszonyba? Ki hajtotta be az országának oly terhes és annyi ideig tartott hadjáratokba,

a melyek lehetlenítették magas tervei kivételét? Ki volt az, a ki Nápoly elhódítása végett üdvöncnek tartotta a pogány törökkel szövetséges Velenceiekkel szövetezni, holott Mátyás királynál azt is kárhóztatta, hogy Giskrával, a husszita vezérrel kibékült s annak tehetőségét a haza javára értékesíteni igyekezett?!

De jöjjünk közelebb. Midőn a lorettói eskü elhangzott, kik voltak azok, a kik az osztrák önkényuralom hirhéd tábornokaival, a Bástákkal, Karaffákkal szöveteztek a protestántizmus, a magyar faj kiirtása végett? Kik voltak azok, a kik az általuk meghonosított, a hatalom által még a magyar hon különállását s függetlenségét biztosító törvény meghozatala után is, a különböző nemzetiségekből összefélt osztrák birodalomhoz fűző kötelékül használt holt latin nyelvet, az osztrák kormány csatlósaivá szegődve, körömszakadtig védték a haza nyelve ellenében, annyira, hogy azt csak lépésről-lépésre való foglalással lehetett ősi jogába visszahelyezni?

Ha mind eme tények hozzájárulhatnak e haza ezeréves fenmaradásának előmozdításához, akkor az öndicsőítés jogosult!... De miről tanúskodnak a tények, a tagadhatatlan tények? Szerednye, Pálóe, Nagy-Mihály, Homonna és Isten tudja hány nagy magyar kalvinista község lakosai szlávokká lettek, a mint lelkészeink elüldöztek, úgy, hogy ma „csak nevük hirdeti magyar voltukat”! Mi nem dicsékszünk, elégnék tartjuk megemlíteni, hogy a más nyelvűek és vallásúak vallásunkat még ma is magyar vallásnak, lelkészeinket magyar papoknak, imaházainkat magyar templomoknak s minket magyaroknak neveznek.

Kétségtelen, hogy nemzetünket a keresztényen valás felvétele közelebb hozta Európa népelehez: de hogy nem az volt a közeledés egyedüli tényezője, tanúsítja a tény, hogy alig tették be lábukat Európába, már császárok keresték szövetségüket. Fenmaradásunkat köszönhetjük — igen is — őseink vitészének, szabadság- és hazaszeretetének, szívós kitartásának, melyet *Reclus* ekép ír le: „bámulatra méltó az ellentétlenség azon különös hatalma, melyről bizonyítványt adott Arpad vezérelete alatt a pár százézer számban ezen országba beköltözött magyarok. Változtatva földet, éghajlatot; dacára a környék minden ellenségés népfajának, képesek voltak egy külön saját nyelvet, gazdag irodalmat, dicső tettekben dús politikai történetet felmutatni; képesek voltak nemzetiségüket 10 századon keresztül nemcsak a különböző nemzetiségű népek, a szlávok, németek, hanem más szomszéd, velük rokonsági kötelékkel fűzött nemzetiségek ellenében is megtartani s ha kényszerítve voltak 150 évig a török járma alá hajolni s ha némely körülmények közt az osztrákok ellen velük szövetezni: — soha sem engedték magukat egyik fél által sem megförtélni, maradtak magyarok; pedig nekik kellett a hadjáratok terhét viselniök, mert őg lakták a kipusztított síkságot a menekülés minden alkalma, városok kőfalai nélkül; sőt viszonyzásul a szomszédos népségeket áthasonították.” Köszönhetjük fenmaradásunkat fejedelmünk s államférfiaink politikai bölcsességének, nemzetünk mivelődési képességének; köszönhetjük végre annak, hogy hazánk a kontinens középpontjára hegyektől övezeten, csaknem teljesen szabályos tojás alakú földrajzi egységet képező terület, mely — mint ugyanezek *Reclus* mondja — „körül van határolva vászerű körüdményekkel, melybe a hajó orrához csapkodó hullámokhoz hasonlítható népek áradatai bele ütöttek a nélkül, hogy bemenetre találhattak volna.

És ha hazánk ezredjére fenmaradása egyáltalán a keresztényen valás számlájára irandó, s ha a keleti egyház azért, mert a nyugotitól elvált, megmaradt — kétségbevonás nélkül — kereszténynek, s ha a nyugoti vagy per excellence, katolikus egyház az idők folytán oly állapotra fejlődött, hogy magából az egyház kebeléből támadtak a vallás szolgái közt férfiak, kik reformokat követeltek, oly reformokat, melyek a keresztényen valás alapelvén alapulnak s ezért a katolikus egyház nagy számú hívei által helyeseltettek, de mert a pápai hatalom által ellenzetettek, a katolikus egyháztól elválva külön egyházat alapítottak; ha ezért megszüntek is a római vagy nyugoti egyházhoz tartozni, de nem szüntek meg a keresztényen valás hívei lenni, s létezésüket a történeti fejlődésnek köszönhetvén, reájuk a „bevett vallás” cím helytelenül alkalmaztatik. Bevett vallás lehet a zsidó és mohamedán, a buddha stb., de nem a protestáns.

Kovács Károly.

Centralisáló törekvés a lutheránus egyházban.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a központi theologiai fakultás fenmaradására érdekében július 6-án fogják az utolsó bajvivást végebeinni, a mely előreláthatólag az enyediék leszavazását fogja eredményezni, kik most az utolsó pillanatokban bocsátják ki újabb *felhívó szöveget*, hogy minden, a mit csak lehet, megtegyenek a jó öreg Bethlen-kollegium ősi jogának épségben maradása céljából.

És a mikor ott, kincses Kolozsvár városában meghúzzák a halál harangot az enyedi ref. theologiai akadémia felett; a mikor százados jogokat fognak szavazatok számával — s nem súlyával — sírba temetni; a mikor egy ősi, hivatásat híven betöltő intézetet fognak egy szebb jövő reményeivel rajzolt új intézet érdekeiért szétrombolni; meglehet, hogy ugyanakkor a magyar lutheránus egyházban is kimondják a végítéletet az *eperjesi s a soproni* theologiai akademiák felett.

Centralisáló törekvés magját vetette el a dunántúli új püspök, Gyurácz Ferenc, mikor a mult év őszén a lutheránus theologiai nagy bizottságban azt indványozta, hogy a *jelenlegi három ev. theologiai intézetből — az alapok és a tamerők szerződészerű egyesítésével — egy központi theologiai intézet állítsanak fel.*

Sajátos jelenségnek kell ezt az indványt tartanunk, vagy, ha úgy tetszik, egyenesen az *idők jelének*, még pedig olyan idők jelének, a melyektől nekünk, protestánsoknak, csak tartanunk, csak félnünk lehet!

Az idők jele a Gyurácz-féle indvány, mely tisztán — ezt nerjük állítani — anyagi okokban gyökerezik, abban, hogy sem a soproni, sem az eperjesi theologiai akademiákat nem bírják fenntartani a dunántúli s a tiszamelléki kerületek; abban, hogy maga az egyetemes lutheránus egyház sem képes kellően berendezni a pozsonyi akadémiát.

A paizsos ferfú milyen romboló munkára kényszeríti az embereket! Rábirja a vezéreket, hogy olyan intézetek ellen tegyenek lépéseket, a melyek közszükséget pótolnak, közérdekek felelnek meg.

Igen, olyan intézetek ellen tesznek, akarva, nem akarva lépéseket, melyek ott, a hol vannak, missiót teljesítenek.

Am, vizsgálja meg bárki is a hozzánk közel eső *eperjesi* ev. theol. akademiának multját s jelenét; vizsgálja meg azt a magyarság szempontjából is teljesíttet megmérhetetlen szolgálatot, mely ellen eddig a legelfogul-

tabb ellenségnek sem volt semmi szava: vajjon az a mult s ez a jelen nem azt mondja-e, hogy ez az intézet feltétlenül megtartandó magának, a lutheránus egyháznak s magának, a felső-magyarországi magyarságnak érdekében is?!

Az a soproni theologiai akadémia a dunántúli német s magyar elemek összeolvastása szempontjából szintén nagyszerű missiót teljesített. Mire való ezt az őrszemet arról a jó helyről eltávolítani?

De hát az idők intenek. Ki tudja, ez a lutheránus centralizáló törekvés, melyhez a soproni s az eperjesi tanárok már hozzájárultak a különbséggel, hogy am azok a központ helyéül *Pozsony*-t, emezek pedig *Budapest*-et szeretnek, — nem annak veti-e előre árnyékát, hogy majd a ref. egyházban is hasonló irányzat fog lábrakapni s egy-egy dunai és tiszai theologiai akadémia fogja elsorvasztani a most még szereplő s ugyanam munkálkodó intézeteket?!

Az a centralizáló törekvés semmiként sincs inkább. Arról tanúskodik, hogy a lutheránus egyház tényleg elszegényedett s még csak reménye sincs a megélésére. Oh hogy fog ezen újjongani, a mi régi szerető testvérünk!

Arról tanúskodik, hogy az őrállomások is hajlandók vagyunk feladni!... Hát a hegyen épült házak is rombadólnak, — pedig szelvéssz sincs?!

Arról tanúskodik, hogy kétségbe kezdünk esni... Pedig ma is hangzik a biztatás: „Ne féj, csak higgy!”

S mi, ev. reformátusok hiszünk; hiszszük, hogy a lutheránus egyház nagyon meg fogja gondolni, hogy elejtsen-e két intézetet, melyek őrszemei s buzgó terjesztői voltak nemcsak a lutheránus hitelveknek, hanem a magyarság eszméinek is. Hiszszük, hogy a soproni s eperjesi theologiai akadémiai fentartó testületei meg fogják hányarvetni a dolgot: vajjon célszerű-e s időszzerű-e feladni a hosszú idő óta fentartott intézeteket, melyek a fentartó testületeknek az anyagi áldozatokért oly sokszoros szellemi kamatokot hoztak?!

Az enyedi ref. theologiai akadémia felett mintha hallanám a gyászbeszédet; — mintha látnám a kolozsvári fakultásért rajongó püspököt, a mint szépen rámutat a dicső múltú iskolára s letűnt nagyjainak élévülhetetlen érdemére... S e látomás olyan rosszul esik. A lutheránus egyház két theologiai akadémiajának megszüntetését még csak elképzelni sem szeretem. Nem, mert akkor, ha a soproni és eperjesi theologiai akadémiai kapui bezáródnak: a magyar protestantizmuson olyan sötét üttek, melynek begyógyításához hosszú, igen hosszú időre lesz szükség, sőt valószínűleg soha sem is fog a gyógyulás bekövetkezni.

Őszintén ohajtuk, hogy ez a millenáris esztendő ne hozza ezt a nagy csapást a magyar lutheránus egyházra!

Dr. Tüdös István.

Az „opportunos” harangok.

E becses lapok 15-ik számának „*magasra és mélyre szálló szép vezércikk*” én is „*nagy lelki gyönyörűséggel és lelki épülés*”-t olvastam át s midőn e vezércikk után „*szerencsés*” lehettem a 16. számban olvasni a *kassai harangokról* szóló cikket: olyanformán éreztem magam, mintha meleg gyógyfürdőből kiszálna, rögtönösen hideg zuhany ömlött volna rám. Mert az a *magasra és mélyre szálló szép vezércikk* valóban jótékony hatású gyógyfürdő, melybe jó volna, ha beleülének azok, a kik betegék, hogy a benne foglalt protestáns eszmék gyógyvizetői új erőt nyernének megszibbadt idegeik!

Nem is bírok eléggé csodálkozni azon, hogy ha a

cikkirő nagy lelki gyönyörűséggel és lelki épüléssel ölvasta át az említett vezércikket, annak felemelő hatása alatt hogyan írhat olyan gyöngye védekezést a benne foglalt s megérdemelt vádra?!

De meg is felelek magannak. Védekezni csak úgy lehet alaposan és meggyőzően, ha valódi és nem légből kapott alapja van a megvédendő álláspontunknak. Más-kép a védelem csak sophisma-kergetés s így legfőkébb a jámborokat tévesztheti meg.

A védezőző cikknek alaphangja az opportunismus. Hát igaz, hogy szép dolog az a *türelmesség*, az a *felekezeti béke*, az a *loyalitás*, s nem tagadom — mint miszsiói lelkész — magam is híve vagyok; mert a pastoriális prudentia sokszor nagyon üdvös; de mélyen tisztelt kartárs úr! a fenforgó kérdésnél ott áll a tilalom-fa, melyre ez van írva: eddig és ne tovább!

Hogy a „*tüdös Ferenecz és a János lelkü Béky*” tovább mentek: bizony ők is túlépték a határt! ez még nem elég érv arra, hogy a *kemény nyakú debreceni puritánus ifjú lelkész* is túlépje.

Ezt a tilalom-fa túl-lépést nem irányíthatja a kassai ref. egyház udvarias presbiteriuma; hanem igenis irányíthatja az az eskü, mely a lelkészit jogaink csorbítatlan megőrzésére és keresztülvételére kötelezi. Avagy Kassán már kis újjunkat elkérték? Féltő, hogy utóbb kezünk sem lesz elég.

S kérdem, mit kapunk ezért a kassai róm. kath. egyháztól cserébe? *Elismerést* a lelkész és presbiterium részére. Szemtől-szembe elmondják majd, hogy milyen derék, loyális emberek; de én hallani vélem a szűr alól a nevetést! Oh nekünk nagyon sokszor megégette már a kása a száunkat. „Az idők jele” egybre int, az őrállóknak aludni nem szabad.

Hogy a testvér-ápostaiak mit csinálnak? nekünk ahoz ma nagyon kevés közünk van. Megtörténhetik, hogy ők a kútba ugrának; hát akkor mi is ugorjunk? Bizonyára nem húzna ki bennünket a kassai püspök!

S hogy *Kassa-város nagy többségénél a vallásos kegyelet érintéséig mehető kellemetlen benyomást okoz a nagypénteki harangszó*: ez az, a mi — szerintem — túlhajtott opportunismus!

A felvilágosodottabb, intelligens kath. elem nem követheti fölünk ennek megszüntetését, vallásos kegyeletét sérve nem érezheti, mert kell hogy tiszteljen tartsa és tudja is tartani a szabad vallásyagorlat elengedhetetlen követelményeit.

A bigott tömeg elismerése pedig én nem vágytam. Esetleges ellenállásait nem félnék, mert céloim minden időben az lenne, hogy *jogos istentisztelet cselekményeink tiszteltem tartását az intéző körök oltalma alatt fogamatosítsan*. Nem opportunismus hát mélyen tisztelt kartárs úr, hanem méltányosság mindkét részlől! A felekezeti békét nem jogaink feladásával kell ám ápolni!

Ámde röviden szóljunk még arról is, hogy egyáltalán van-e joga a kassai ref. egyház presbiteriumának s a lelkésznek megengedni azt, hogy nagypénteken nálunk a harang ne szójjon? ők-e, avagy kánoni törvényeink intézkednek-e e felől?*

Avagy nincs-e megállapítva kánonainkban az isteni tisztelet sorrendje? nincs-e ott elrendelve a nagypénteki harangozás is? Ha nem volna elrendelve, akkor bizonyára ki lenne mondva, hogy őra szerint induljanak a hívek templomba, a mint azt Kassán is teszik! Hát akkor mi a harang jelentősége? csak anyyi, hogy a közel lakók meghallják? Én ezt nem így tanultam! A milyen visszattsz, vagy tetsző nekünk reformátusoknak a nagypén-

* Egyházi törvényeink 27. §-ának 6. pontja szerint a „*harangozóra felügyelet*” a presbiterium joga. Szerk.

teki kerepelés: legyen olyan visszatetsző, vagy tetsző a r. kath. atyafiaknak a nagypénteki harangozás.

Összegezve az eddig elmondottakat, véleményem ez: tegye félre a kassai ref. egyház presbiteriuma és mélyen tisztelt lelkesze az opportunismust és ha Magyarország vagy a világ összes ref. templomaiban a nagypénteki harangozás az istenítézetnek külső cselekvényeként van elfogadva: szakítson Kassa is a tradícióval, kivétel ne legyen ő se, mert ehhez nincs joga! Nekem éppen az a büszkeségem, ha Kassán, vagy Egerben, Nagy-szombatban, mint Rómában millió és millió katolikus fülébe oda zúghatott a harang érc-nyelvével, hogy mi is itt vagyunk. A gyertyát ne rejtjük véka alá.

S ha talán a kassai ref. presbiterium és mélyen tisztelt lelkesze úr továbbra is megmaradna opportunus álláspontja mellett: akkor tudnia kell az egyházmegyének, vagy a kerületnek, hogy mi a teendője.

En a másét nem kívánom, de a magamét nem engedem! Hogy helyes-e ez az elv? Itéljen a közvélemény! Ladányi Endre.

ISKOLAI ÜGY.

A magyar tanulók országos tornaversenye.

Azóta, hogy gr. Csáky Albin az első ifj. orsz. tornaversenyt megvalósította, most harmadizban gyűlték össze tanulók Budapesten, hazánk szívében, hogy együttesen és egymással nemes versenyre kelve, országvilág előtt tegyenek tanúságot nemzetünk virágának, a magyar ifjúságnak ügyessége, ereje, edzettsége, kitaratása és fegyelmeczett volta felől. Nos hát a tanúságtétel fényes volt; jól eső örömmel írom, hogy az ezredévi orsz. tornaverseny általában sikerült.

A versenyen 124 intézet (112 vidéki) 350 tanár vezetéce alatt (310 vidéki) keretkiszámban mintegy 5000 tanulóval (4300 vidéki) vett részt. A tanulók jobbra megfelelő, igen különböző színű, nemzetközi szabású egyenruhákban jelentek meg. Az iglóiak, rimaszombatiak, nagyrőczieiek és zomboriak ruhája magyaros volt.

Folyó hó 1-én volt a próba-verseny, 2. és 3-án a döntő küzdelem. A sorrend némi módosítással (az egyénekenkénti versenyek más és másként való csoportosítása kivételével), mind a három nap ugyanaz — a következő volt:

1. Felvonulás és oszlopokba felállás.
2. Ének (Hymnus)
3. Az összes résztvevő tanulók szabad gyakorlata.
4. Szerzőnázás.
5. Intézetek tetszés szerint választott szabad-gyakorlati kéziszerekkel; katonai rendgyakorlatok.
6. Verseny: a) futás, b) súlydobás, c) magas ugrás rúddal, d) magas ugrás és távol ugrás, e) fegyverszedés f) kötélhúzás.
7. Oszlopokba felállás.
8. Ének (Hymnus).
9. Elvonulás.

Lélekemelő volt a verseny második napja, melyen Ő felsége dicsőségesen uralkodó királyunk is mindvégig jelen volt s a versenyen résztvevő összes tanulók által végzett szabadgyakorlatok minden száma után tapssal adott legmagasabb tetszésének kifejezését. De nincs is az a remekbe csinált kaldeioscop, melynek képci ily nagy tömeg, színes, változatos ruhákban, villamszerűen, hajszálnyi pontossággal végzett szabadgyakorlatainak fejedelmi látványához hasonlíthatók volna. Ő felsége a sorgyakorlatok megkezdésekor

* Korábban nem közölhetük. Szerk.

pályából leszállt s Wlassics miniszter kíséretében az ifjúság közé menve, a tornatanárok és ifjú tornászok közül sokakat megszólításával tüntetett ki. Nem volt a szergyakorlatoknak olyan faja, a versenynek olyan mozzanata, mely Ő felségét különösen is ne érdekelte volna. Az ifjúság Ő felségét a verseny kezdetén és végén lelkesen megéljenzte. Különösen a verseny végétével sehoggy sem akart az «eljen» nek vége szakadni, viharoként zúgott oszlopról-oszlopra az egetverő éljenzés. Ő felsége ilyszűr jelenléte a lelkes ifjú selegen tán az igazságos Hollós Mátyás korát varázsolta lelki szemei elé? Bizony bizony, mint az ősök Árpádot, úgy emelik vállaira az ifjak Ő felségét s diadallal körül is hordozzák, ha szerencsére ekkorra már nem a páholyból gyönyörködik ifjú heibeiben. Ő felségét szemmel láthatólag megrághotta az ifjúság véghetetlen tiszteletének, szeretetének és ragaszkodásának emés őz erővel való megnyilatkozása; bizonyosan meggyőződött róla, hogy az ily jelenetet megrendelni nem lehet, ehhez a magyar szív lángja, őszinte lelkesedése szükséges. Sokan, kik e délután leírhatatlan csodás jelenetnek tanúi voltak, ezekben örömkönyük szívérványain át, a megkezdett második éret esztendőre, egy még szebb jövő hajnalát vélték láthatni.

Nagyon messze mennék, ha a verseny mindenik napját s minden számát le akarám írni, de azt sem tehetem, hogy legalább a pataki két intézet ifjúságának a versenyben való részvételéről meg ne emlékezzem. A két intézet összesen 77 tanulóval (30 egyip. növ.) jelent meg a versenyen. Ifjaink úgy az együttes föllépésben, mint az egyénekenkénti való versenyben is derekasan megállták helyüket. Természetesen nagy érdeme van ebben a két iskola közös, kiváló tornatanárának Kiss Eleknek, kit e versenyen is egyik oszlop vezetésével bízták meg s versenybírói tiszttel is kintüntettek; Kiss Elek nem szemfényvesztő produktiók betanításában s nem egyes tanulók egyoldalú, — hanem a vezetésére bízott ifjúság egyöntetű s minden oldalú gyakorlásában s kiművelésében keresi tornatanári hivatását. Incan van az, hogy míg az egyes szereken, nevezetesen nyújtón, korláton láttam ifjakat, kik a mieinknél jóval több készséggel végeztek merész mutatványokat: addig az együttes föllépésben, szabadgyakorlatok szerekekkel (buzogány, bot) vagy a nélkül katonai rendgyakorlatokban nem sok intézet fellépése volt oly biztos, mint a mieinké. De az egyénekenkénti való versenyben is ifjaink az átlagon jóval felülálltak, ugyanis 5000 tanuló között összesen 286 érmet osztottak ki, tehát körülbelül minden 17-ik tanulóra esik egy nyeregmé. Tanítóképezdénknél pedig minden 10-ik, vagy a főiskolával együtt számítva minden 13-ik tanulóra esik egy díj. Tektetbe kell vennünk e versenyenél még azt a körülményt is, hogy, a mint az egyes intézetek kísérő tanáraitól tudom, a legtöbb helyt iskolai, állami költségen vagy éppen társadalmi támogatással útaztak a tanulók a versenyre, sőt olyan intézetet is tudok, honnét a tanulók köteleztettek a részvételre s tőlük a költségek előre beszédettek. A mi intézeteinkben a részvétel nem volt kötelező, hanem a jelentkeztetektől tétietet függővé, s ezek közül is csak azok jelenhettek meg, kik a költséget képesek voltak befizetni s így több kiváló tornásznak pénzhiányában a versenyből elmaradt.

Az egyénekenkénti versenyek eredménye arról tesz tanúbizonyságot, hogy a mi pataki intézeteinkben a sportnak nem csak egyik vagy másik ága műveltetik a többi rovására, hanem tornatanárunk a tornászat minden oldalára egyforma gondot fordít. Díjat hoztak ifjaink: futásból, távolugrásból, súlydobásból, rúddal

való magas ugrásból, függeszkedésből. (A 6 nyertes neve lapunk múlt számában már fölémlítettett.)

Öt teljes napot töltöttünk Budapesten, habár maga a verseny csak három fél napot vett igénybe; a fennmaradó időt a kiállítás, körképek, színházak, műcsarnok, múzeum s a főváros egyéb nevezetességeinek megismerésére s a korona-ünnepekre fordítottuk.

Mindezekkel együtt a verseny fíradalmai fölértek egy kisebbeszerű hadgyakorlat fíradalmaival, de ennek dacára is betegedés vagy rosszullét aránylag csak elenyésző számban fordult elő. Pedig egyes intézetek sokat panaszkodtak meg nem felelő szállásaikról is, de mi e tekintetben csak hálaival szólhatunk két iskolánknak, a vadász utcai (Lipót-város) közs. polg. lányiskolában volt közös jó szállása, rólunk s tanítványainkról Dr. Gyulai Béla és neje igazán szülőleg gondoskodtak, fogadják érte e helyen is forró köszönetünket.

Mielőtt soraimat befejezném, ép a versenyek érdekében néhány megjegyzést kell tennem. Tagadhatatlan, hogy az 1891-ben lefolyt első országos verseny óta iskolai tornaszatunk nagyot haladt s az azóta végbe ment országos és kerületi versenyek tapasztalatai a jelen verseny előkészítésére már felhasználtattak, s e verseny sikeréért már fennebb én is adóztam. Mind a mellett is azt hiszem, hogy maguk az intézők is szívesen beismerik, hogy akár előkészítés, de különösen pedig kivétel tekintetében, több-kevesebb kivánni való maradt még fenn. Egészen helyes intézkedés volt az, pl. hogy a versenyen nem nemcsak osztálytársak álltak s küzdöttek osztálytársak ellen, hanem az egy osztálybeliek is nagyság és életkor szerinti csoportokba osztottak. Erre nézve a tornatanárok s az intézetek igazgatói előre tablazatos kimutatást terjesztettek föl. Kimondattak az is, hogy a versenyekre szóló előre tett bejelentések utólag nem módosíthatók s mégis úgy értesültem, hogy különösen budapestieket utólagosan is jelölték a versenyre s magam is megjegyeztem, hogy a versenyzők nevéik és viselt számai a kinyomtatott programmal nem mindenütt egyeztek. Ez már nem helyes. Az intéző bizottságnak arról is megjegyződött kellett volna szereznie, hogy az egyes versenyzők lehetőleg egyenlő körülmények között álljanak egymással szembe. Értesültem ugyanis arról, hogy némely intézet versenyzői vonaton vagy bérkocsin mentek a versenyterre; ez a Károly-kaszárnyáig (innen volt az együttes indulás) és onnan a verseny-pályáig legkevesebb másfél órai út megtakarításával járt. Hogy az ilyenekből a versenyzőre mi előny és mi hátrány háramlik, azt mondanom is fölösleges. Hiába volt az is, hogy a kísérő tanárokat a rendfentartásába bele nem vonták, sőt egyik másik rendező abban találta virtusát, hogy vidéki tekintélyes tanárokkal, igazgatókkal gorombáskodott. Rendőrökkel fenyegetődzött a közelben álló ifjúságnak nem nagy epülésére. Ennek a minősíthetetlen eljárásnak az eredménye volt aztán, hogy intézetek szerekről s együttes versenyekről, tanuló az egyenkénti versenyekről elmaradtak, lekéstek, mert ily körülmények között a kísérő tanárok nem mindegyikének volt kedve és bátorsága arra, hogy a versenyeknek utána járjon, intézetét s versenyzőit a kellő időre kiállíthassa; pedig ebben a rendező sem túlságosan fíradottak, a miiben azért nem akarok céltalanságot keresni. Egyik versenyben megtörtént az is, hogy más volt a versenybíró — és más a döntő küzdelemlé. A döntő küzdelem verseny bíróját a próba verseny minden nyertesét nem akarta versenyre bocsátani. Mikor hosszas lótas-futás után a tévedés kiderült, már a dolgot jóvá tenni nem lehetett.

Egyik döntő versenynél a versenyszabályok ellenére oly tanuló is bocsátott versenyre ki próbaversenyen csak bronzérmert nyert. Hiába volt az is, hogy a csoportok versenybírái nem egységes elvek szerint ítélték pl. a kötéllhúzásban egyik csoportnál meghatározott ideig, a másikkal kimerültség küzdöttek; egyik csoportban egy méterre belül való mozgás holt versenynek, a másikkal néhány deciméter előny nyertesnek nyilvánítottak. A rúdugrásban némely csoportnál a palca leverése minden körülmények között számított, másutt különbözőség tett, valjón lábbal, derékkel vagy kézzel történt-e a leverés. Ezek a dolgok s ezekhez hasonló a toraatanárok s a tanulók egy részét méltán keserítették, nem egy helyen volt hallható a fölkiáltás: *itt nincs igazság!* Nem kell engedni, hogy a versenyző ifjúságnak az intézőkben való bízalma megrendüljön; Ifjúságunk jellembeli nevelése szempontjából mindennek felett kívánatos, hogy a verseny a küzdőkre nézve lehetőleg egyenlő föltételek közt, nyíltan, lovaságosan és férfiasan hajtsák végre, hogy ahhoz a gyanunak még csak árnyéka se férheszen.

Ha ott, hova a dolog tartozik, megjegyzéseimet oly jó akaratú fogadják, mint a milyen jó akarat engem vezérelt: hiszem, hogy a jövő versenyek úgy külső hatásra, mint belső eredményre nézve is még jobban fognak sikerülni.

Hodossy Béla.

ÓCZI FERENC TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.

— Adalékok az egyház viszontagságos történetéhez. —

(Kilencedik közlemény).

Az egyház és iskolai előjárók megörültek ugyan annak, hogy a fenyegető veszélyt ezúttal elhárították maguktól, de másrésről bántotta őket az a gondolat, hogy a történeteket felsőbb helyen talán nyílt ellenszegülésnek fogják venni s a király iránti hűségtelenségre magyarázzák. Nem bíztak a Kossovics jelentésének tárgyilagosságában, féltek különösen a ravasz jesusitáktól, hogy a bécsi udvart ellenők fogják ingerelni. Ezért Füleky, a Kossovics jelentésének ellensúlyozására, június 26-án az iskolai társaság nevében nyilatkozatot terjesztett a megyére, melyben a Kossovics eljárását híven előadván, tiltakozik az erőszakos fellépés ellen, melyre neki sem a meggyétől, sem 6 félélségétől a rendeletben nem volt meghatalmazása. Kifogást tett a papok beavatkozása ellen, rájuk idézi az ország akkori primásának főpásztori levelét, mely eltiltja a papokat az önhatalmú bíráskodástól. Kéri a megyét, hogy nyilatkozatukat jegyzőkönyvbe vétetvén, 6 félélségéhez terjeszse fel, nekik pedig hiteles másolatban adja ki. A buzgó ember, a ki a vész napjaiban oly rendületlenül megállotta a helyét, gondoskodott arról is, hogy a jesusiták netalán hazug híreit Béésben igazi értékökre szállítsa. Nem nyugszik, irkál ide s tova, keres embert, a ki Béésbe menjen és az iskola ügyét előmozdítsa. Azt írja június 25-én egy bizodalmas elmozdítás: „Az tudhatni, hogy a félélség udvarnál minden gonosszal fognak terhelni, azon kellene lenni, hogy sietve küldhetnék Béésbe. A collegium szegény, ha még koldulunk s azután küldünk, késő lesz... de csak pénz lett volna, én eddig csak egy diákot is elküldöttem volna, a ki is... ezen dolgokat praesentala volna.” Végre Monaky István tekin-

télyes úri ember ajánlkozott, a ki a Trautsohn herceghez és a királvhoz írt folyamodást magához vehén, július közepén, két heti utazás után, Bécsben termett. Itt a hírt már csakugyan meghallották és igen rossz néven vették, különösen a kancellár keményen dorgálódzott; de a derék ember addig járt s kelt Trautsohn herceghez és a befolyásos udvari emberekhez, hogy utójára is sikerült neki a döntő köröket kedvezőben hangolni az iskola iránt. Igen sokat tett a hangulat megváltozására, hogy a külföldi protestáns udvarok abban az időben folyvást nagy érdeklődéssel kísérték a sárospataki iskola sorsát s most is I. György angol király, Frigyes Vilmos porosz király és a szövetséges belga rendek, a schweizi köztársaság sürgetése hathatósan közben jártak. Így történt, hogy III. Károly személyes kihallgatáson fogadta Monakyt és átvette tőle azt az emlíkiratot, melyben a tanárok és tanulók híven előadván a rajtok évek óta elkövetett erőszakosságokat, királyi oltalomért esedeznek. A király csakugyan kegyelmébe fogadta őket és azon év augusztus 1-én kiadott rendeletében meghagyja és parancsolja Zemplénmegyének, hogy Sárospatak törvényes (articularis) helynek tekintessék, hogy a sárospataki tanárokat és tanulókat templomoknak, iskolájuknak használatában s vallásuk szabad gyakorlatában további kegyelmes elhatározásáig ne háborgassák.

* * *

E királyi rendelet végét szakította valahára az egyház és iskola egy félszázadnál tovább tartó kegyetlen és embertelen üldözésnek. Ettől fogva a királyi kegyelem biztosította ugyan mind a ketőnek létét, de fejlődésük elő Mária Terézia egész uralkodása alatt hihetetlen akadályok gördítettek a Helvtartó-tanács által, mely a „Carolina Resolutio” alapján állva, a protestáns iskolák fejlesztését, templomaiknak nem csak újból való építését, hanem egyszerű javítását is királyi engedélytől tette függővé. Keservesen tapasztalta ezt még a sárospataki ref. iskola mellett az annak sorsában osztozó ref. egyház is, különösen jelenlegi templomának építése alkalmával.

A sárospataki ref. egyház azon kis fatemplom helyett, melyet a szécsényi gyűlés után rögtönözve épített, már 1726-ban egy, a tanulókra is számított nagyobb fatemplomot emelt, de ez is, mintegy 40 évi fennállás után leomló félben volt. Ezért az egyház előjárói elhatározták, hogy egy, a hívek és a tanuló ifjúság létszámának megfelelő kötemplomot építenek. Mínt hogy a templomépítés abban az időben királyi engedelem nélkül meg nem történhetett, már épen arról gondolkoztak, hogy folyamodásukkal megkeresik József császárt, a társuralkodót, midőn ez magyarországi körútjában, 1770-ben, Sárospatakot is érintette, hol ugyanazon év május 20-án kíséretével együtt a kath. templom mellett, ma is meglevő vendéglőben ebédelt. Az egyház előjárói a kedvező alkalmat felhasználván, folyamodást nyújtottak be az előtök nemes és emelkedett gondolkodásáról ismeretes császárhoz, melyben arra kéri, hogy eszközölné ki részükre egy, a tanulóssággal együtt 2000 embert befogadó kötemplomnak és erre egy, éjjeli vigyázatra is alkalmas, 3 harangra való, szintén kőtoronynak az építési szabadságát. Hogy a császár szívét könyörületességre indítsák, megemlítik, hogy ref. főuraik által épített templomukat minden parochialis jövedelmekkel együtt 1686-ban elvették a katholicusok, a templom helyett ígérték nekünk 900 frtot, de nem adták meg. Elmondják, hogy a mostani, már rozzant állapotban levő és a népesség

számához képest igen kicsiny fa és sártafaszagos templomunk azon a helyen épült, melyet Leopold király mutatott ki számukra.

A császár átvette a folyamodást, de intézkedés végett átvette a Helvtartó-tanáeshoz, mely kicsinyes és boszontó ürügyek alatt tett kifogásaival, zaklató nyomozásaival öt esztendőig tartotta függőben az építés ügyét és tette nehézbőrára a sárospataki reformatusok türelmét. A Helvtartó-tanács még azon év júl. 9-én rendeletet küldött Zemplénmegyéhez, melyben meghagyja ennek, hogy a sárospataki ref. egyház templomépítési ügyében catholicus egyházi személy jelenlétében a mellékletben lelküdtő folyamodás alapján, szigorú vizsgálatot tartson és az eredményről mentül előbb felterjesztést tegyen. E rendelet értelmében Zemplénmegye 1770 aug. 28-án tartott közgyűlésében kinevezte a bizottságot, melynek tagjai nagydíj Székely József, Sipeki Balázs Mihály táblabírák, Benyiczky Menyhért szolgabíró és Nagy Ferenc esküdők voltak. Ezek októ. 10-én megérkezvén a helyszínre, Kovács József uhelyi plebánus, mint egyházi biztos jelenlétében, kívül és belül alaposan megvizsgálták a templomot és úgy találták, hogy a 9 öl hosszú és 6 öl széles épület déli és nyugoti előcsarnokával oly rossz karban van, hogy korhadt oszlopait és gerendáit, a nyugoti és keleti végén futó karzatot már csak több rendbeli támaszokkal lehet ideig-óráig az összedüléskben megakadályozni, a mint ezt a szakértői véleményben is hitelesen igazolják. Továbbá arról is meggyőződtek, hogy a régi rozzant templom teljességgel nem elegendő az évről-évre szaporodó hívek befogadására, mínt hogy jelenleg is az előtök felmatartott hiteles népszámlálási adatok szerint a reformatus hívek létszáma 1431, a tanulóké pedig 1343. Mindezeknek alapján a bizottság kérelmezte a kir. felség pártfogó kegyelmébe a legmelegebben ajánlja.

Amde a helybeli cath. plebánus, Jabróczky Pál jezsuita, egyedül idevitéző hitéből kifolyólag, nem nézhetett jószemmel az építés ügyének kedvező megindulását. Az egyház folyamodását elérte a bizottságtól és annak pontjaira a történeti igazságot összegázoló s a legszöttebb felekezeti gyűlöletre valló megjegyzéseket tett, csak azért, hogy a kir. engedélyért folyamodók kérelmének teljesítését felsőbb helyen megakadályozza. Kétségbe vonja a várbeli templomnak a Perényiek által való építését, mert szerinte ellenkezőt bizonyít a templomban ma is látható Pálóczy-emlék. Szerinte a catholicusok által épített régi templomot a keleti végén csak kibővítette s ez által csürfőmájúvá tette Perényi, mínt igazol a régi sekrestye alapja. Mindezeknek a megsemmisítésére meghívja a bizottságot, mely bizonyára a Pálóczy-emléknél nem fedezte fel a jezsuiták világmítő csalárdságát, nem láthatta a Perényiek emléket, mely még akkor nem volt beillesztve, mint ma a templom falába, nem tudta azt, hogy a templom keleti végét, mínt fentebb előadtuk, I. Rákóczy György kibővítette, mert az azt jelző emléktábla már akkor el volt dugva a szem elől. Továbbá az álnok jezsuita felfogása szerint tévednek a folyamodók akkor is, midőn azt állítják, hogy minden parochialis jövedelmektől megfosztattak, mert hisz van parochiájuk, meg van a Papsor-útea és a szőlőbirtokosoktól járó tíz-tíz íte must, mely javak és jövedelmek, szerinte, tulajdonképen a cath. paróchiát illetnek. (!) Végre, hogy felekezeti gyűlölségben égő szívét a maga útalatosságában feltárja, azt jegyzi meg, hogy a templom nagyobbitására és toronyépítésre egyáltalában nincs szükségök a refor-

mátusoknak, mert a jelenlegi lélekszámhoz képest, ha a tanulóira nem tekintünk, még nagy is a templom, a tanulószámára pedig ezelőtt három évvel építettek, valószínűleg kir. engedelem nélkül, egy nagy imatermet (a lerontott tornyos épületet érti), a hol ezek szoltáraitak mindennap élékelhetik. Tornyot sem szükség építenők, mert az említett imaházra azt is építettek, szintén kir. engedély nélkül. Ezen van óra is, éjjeli vigyázó helyül is szolgál. A harangnak pedig jó a harangláb is.

(Polyt. köv.)

Szinyei Gerzson.

KÖZÉLETÜNK.

Az abaúji, hegyközi lelkészi értekezlet gyűléséből.

A húsz lelkészből jelen volt kilencz, elmaradását kimentette három, s jöllehet a távollevők között is van még olyan, a kit gyöngösesége gátolt a megjelenésben, mindamellett is nagyon keveseknél látszott meg a pünkösiti lélek munkája. (Itt alkalmilag eszembe jut, hogy nem volna-e célszerűbb a pünköszt után való u. n. harmadik napra tenni a gyűlésezést? Hátha többeket kimozdítana merevségükből a sebesen zúgó szélnek zendülése.) Pedig-pedig itt a tevékenység ideje s bizony bizony csodával határos az a közöny, melyet tanúsitának az értekezletekkel szemben egyesek, még most is, mikor mindennapi cledelünknek, a kenyérnek kérdése van mindenekelőtt felszínen. Hiába is tagadnók, hiányzik belőlünk valami! Legalább is az életre valóság. Különben az elnökség kedvetlen érzéssel még azt is constatálta, hogy egyesek egyáltalán figyelemre sem méltatták már éveken át az értekezletet, a mennyiben a meghívót aláírják ugyan és ezzel hovatartozásönségüket bebizonyítják, de sem meg nem jelennek, sem elmaradásukat nem jelentik s igazolják, jöllehet a megérőstés alatt levő alapszabály, a múltakon okólva, már határozottan kimondja, hogy az elmaradásukat nem igazoló tagok az ellátási díjat kötelesek megfizetni, a mit is az értekezlet egyesekkel szemben már ez alkalommal is végrehajtatni óhajt. Egyszersmind kimondott, hogy a részvételek ellenében az egyházmegyei értekezlet útján az e. megyénéli orvoslás keresendő.

Ime az időknek egyik jele! S bizony, ha még a a saját megyénk határain belül, egy két mértföldre sem megyünk épülni s építeni, a mi haladók buzgótságunk nagyon nehezen fogná bírni a megyéken át, való szárnyalást az egyházkerületi értekezletekig!

De hogy az elcéljre térjek, meg kell említenem, hogy az értekezletet mint előnök: *Füzy János*, gönczi lelkész nyitotta meg, hangsúlyozván, hogy a magyar nemzet ezeréves múltjának megteremtésében a protestantismus megtartó erejének nem csekély része van, amiért is értekezletet azon buzgó óhajtással nyitja meg, hogy a mi jó Istenünk a protestantismusot a magyar nép s az egész emberiség javára tartsa meg a magyar nemzet második évezredén át is és juttassa diadalra.

Nem éljenek meg, egy fejbőlintással sem nyilvánítottuk helyeslőnként, csak néztünk a mennyre s csöhsajítottuk legszebb millenniumi imánkat.

A múlt évi értekezleti gyűlés bizottságilag hitelesített jegyzőkönyvének felolvasása után, két gyakorlati kérdés s egy helyi érdekű ügy nyert megoldást, illetőleg megvitátást.

A helyi érdekű ügy volt az, hogy a mennyiben az eddig Gönczön kezelt egyházmegyei lelkész-egyesületi

könyvtár, az e. m. gyűlések helyére, Kassára lesz szállítandó; mi történjék a még eddig ugyancsak Gönczön kezelt azon fiókkönyvtárral, a mely eredetileg a Kassavidéki köré volt, de annak ketté válása után a hegyközi értekezlet kezelése alatt állott, mivel a régi Kassavidéki kör tagjainak többsége annak kebelébe ment át.

Értekezlet kimondja, hogy a könyvtárat átadja a kassavidéki körnek, s amennyiben a megyei lelkész-egyesületnek már van egy korábbi határozata, a mely szerint a kassavidéki körnek kettéválása, s az e. m. gyűlések helyének meghatározása után a könyvtár nélkül maradt körnek az újabb művekből alkot majd könyvtárat; egyszersmind felkéri az e. m. lelkészegyesületet, hogy határozatát ily értelemben hajtsa végre, annyal is inkább, mivel a fiókkörök az olvasás jogát egymással szemben kölcsönösen elismerték.

Ezzel kapcsolatban felkérletik az e. m. lelkészértekezlet arra is, hogy úgy a megyei, mint a fiókköri könyvtárakról leltárt készíttessen.

Részemről még azt teszem hozzá, hogy helyesebb volna a fiókkönyvtárakat is Kassára összpontosítani. Egyik is, másik is az abaúji lelkészeké: miért járjanak a könyvek után három felé?

A gyakorlati kérdések elsje ez volt: Törvénytelen házasságból, ref. nőtl született fiúgyermeket, a házasság törvényes megkötése után, az apának, aki római katolikus és a gyermeket magáénak vallja és az anyának együttes kívánságára, megconfirmlhatja-e ev. ref. lelkész?

Értekezlet hosszas, élénk eszmecsere után kérdőzönek annyit javasolt, hogy a kérdéses gyermeket tanítsa a többi confirmandusokkal, annak idején adja neki a szentgyekket, de ne confirmlálja meg; álláspontját azzal indokolta, hogy a confirmatio a ref. egyházba bevétel lévén, azt a gyermeket a róm. kath. egyházból, — a melynek én szíriem, ha a kath. bérmlás a mi confirmatiónkkal egy jelentőségű, a gyermek még nem is tagja, 2) áttértette volna, a mi pedig 18 éves kora előtt tilos. Ezzel az értekezlet nagyobb része az egyházba való bevételt és átvételt (áttérést) egynek declarálta, jöllehet előbb az illetékes kath. lelkészétől átvesszük az áttérőt, és csak azután vesszük be a ref. egyházba a confirmlálás által.³

En a magam részéről megconfirmlálnám e gyermeket minden gondolkozás nélkül, de előbb kivenném törvényes formában a szüők azon nyilatkozatát, hogy a gyermek megconfirmlása az ő gyűtetés akaratk, beleegyezésük, és felszólításuk után történt, tehát nem lélek- vadászatból.

A másik gyakorlati kérdés az országos baj: a a lelkészfizetések miként rendezése volt.

Nem kellett sokáig vitaokozunk felette. A kultusz-miniszter kezbe vette az ügyet; a konvent mozgatni kezdte s mozgassa is, de ákként, hogy a jelentőveket elvetve, készíttessen új jövedelem összeírását egy előre meghatározott kulcs szerint.⁴

A jelentőveket azért kell elvetni, mivel az egyes kerületekben, sőt megyékben is nagyon különböző, épen azért legnagyobb részben hibás alakokon van felszámítva a földjövedelem, a mi pedig a nyercendő állami fizetés pótlásnál döntő leend. S hogy ismét más-más

¹ Ez az ev. ref. egyház rendtartásával ellenkező eljárás volna. Szerk.

² Ezt a nézetet a mai r. kath. egyház nem fogadja el. Nálunk a confirmatio jogosit a communióra. Szerk.

³ Ez utóbbi csak a 12 évesnél kisebb koruakra állhat. Szerk.

⁴ Ezen a konvent egyelőre legalább túl van a legközelebbi gyűlésben hozott határozatával. Szerk.

nyomokon ne járjon az összeíró bizottság, azért kell kulcsot megállapítani. S hogy melyik legyen ez a kulcs? A melyik szerint a tanítói fődíj jövedelme felvételtett. Annak alapján lehet a lelkesítő jövedelméről biztos számítást, szükséglet-kimutatást készíteni; s annak alapján leendő a lelkesítő fizetés biztos, egységes meg nem támadható alapokra fektetve. Azért is a lelkesítő fizetések kitalálása helyezett felemelésének méltányos volta érdekében indítványt tesz értekezleti kör az e. m. lelkesítő-egyesület útján az illetékes hatóságokon keresztül arra nézve, hogy a konvent a meglevő lelkesítő jövedelmeket, a jelenlévő mellőzésével, egyenlő kulcs szerint újra számítassa fel s az így nyerendő statisztikát juttassa a kultuszminiszterhez.

Azután? Azután ott hagytuk a templomot, úgy a mint belémetünk enékszó nélkül. Pedig olyan hideg rideg anélkül a szent falak között a levegő.

Bizony ráférne a mi értekezleteinkre egy kicsit több egyházi színezet is.

Azután? Azután nagy kalvinista ebéd volt a paplakon (Nyírbinen történt minden), a mely alatt a nem eléggé kalvinista papos kínzések nem egyszer felsőhajtottak: jó volna nekünk több értekezletet is tartani — az ebédjeért magáért.

Az ebéd utánról még csak annyit mondok, hogy jó Tompa bátyánk, ha úgy véletlen közzénk kerülhetett volna, bizonyosan azon kezdte volna mondókáját:

»Száras ágon, hallgató ajakkal
Meddig ültek csüggéd madarak?«

Nemcsak ügybuzgóság, életkedv is kevés volna már mi bennünk? És épen a 2-ik ezred év küszöbén.

ifj. Szilva István,
ref. s. lelkesítő.

KÖNYVISMERTETÉS.

Isten országa.

Buxton H. J. Vilmos után átdolgozta Benke István, sepsiszentgyörgyi tanár III. kötet 1895. Ára 1 frt.

Közel nyolc éve már, hogy Benke István úr, mint úttörő lépett fel hazánkban »Isten országa« c. vallalattal, a mikor is külföldi frók után gyermekek és ifjak istenitiztetelére szánt beszédekből csak nem egyidejűleg két kötetet bocsátott a nyilvánosság elé. Az elmúlt év meghozta a harmadik kötetet is. Megteremtette az ügy iránti buzgalom és eszményi lelkesedés. Csak az a kérdés, hogy a gyakorlati élet, mely nem egyszer szárnyát szegi sok nemes léleknek, megadja-e rá az dhajtot visszhangot? Alig hiszem! Én legalább úgy vagyok meggyőződve s az itt ott felmerülő jelekből azt látom, hogy a külön gyermek-istenitiztetetek tartására minálunk még nem jött el az időt teljessége! Tudja Isten, talán mert külföldről importáltak hozzánk, igen nehezen tud hazai földünkben meggyökeresedni. Elismerjük létjogosultságát; tudjuk, hogy a napjainkban annyit emlegetett belmissiónak — úgy szólván — egyik kiegészítő része — és mégis oly lassan boldogulunk vele! Reméljük azonban, hogy a változott viszonyok, melyek a »cura pastoralis« körét kiszélesítették, ezen a téren is lendítene majd valamit. Hiszen annyit eddig is elértünk, hogy lelkesítésein egyetemlegesen hiszik és vallják, miszerint működési terük többé nem csupán a felnőttek iskolája: a templom, hanem a gyermekek temploma: az iskola is. Az iskolás gyermekek vallásos oktatását különösen a confirmációra való előkészítését,

valamint az iskolából kikerült serdülő fiataiságnak nyári vasárnapokon szokásos u. n. *felmárasztását* immár minden jóra való lelkesítő komoly kötelességének tartja.

De attól még nagyon messze vagyunk, hogy a gyermek-istenitiztetek általánosan elterjedt váltóráról beszélhetnénk.

De nem célozom keresni a körülmények okát, melyek miatt a gyermek-istenitiztetek kérdésével oly lassan haladunk; hanem bemutatni kívánok a becses lapok t. olvasói előtt egy beszédeggyűjteményt mely — mint két elődje már — az átdolgozó szerint is arra van hivatva, hogy »a vallásérkösi intenzív nevelésnek és a gyermekek s ifjak istenitiztetelének, illetve az iskolai templomozásnak elősegítéséhez hozzájáruljon.«

Kétségtelen, hogy e beszédeggyűjteménynek a gyakorlati theol. iradalom terén jelentékeny értéke van Elismerést érdemel a tudós szerző: Buxton, London egyik külvárosi papja, ki e beszédeket 1886-ban írta. De Elismerést érdemel az átdolgozó Benke István úr is, hogy e beszédek hazai viszonyaink szerint tölthetők átalakítva, itt ott speciális magyar vonatkozásokkal kibővíve — mintegy sajátunkká tette.

Tizenöt beszédet tartalmaz e kötet, melyek átdolgozó szerint »nemesak gyermekeknek és ifjaknak, hanem bármilyen köznőség, intelligencia és nép előtt is elmondhatók.« Azért hangsúlyozom: átdolgozó szerint, mert — előre is jelezhetek, — nem vagyok a művek általános értékére nézve átdolgozó úrral teljesen egy véleményen. De lássuk a beszédek rövid általánosságban.

A beszédek textusai — ha ugyan *textusok* és nem inkább *molttok* az ilyenfélék: I. beszéd; »Égy kis gyermek öri azokate (Ézs. XI. 6.). II. »Mint az ordító oroszlán szélyel jár« (I. Pét. V. 8.) V. »Fogjátok meg nekünk a rókákat, a rókaifjakat, kik a szőlőket elpusztítják.« (Ének II. 15) VII. »Négy olyan apró állatai vagynak a földnek, melyek bölcsőbbek a bolcséknél.« (Péld. XXX. 24.) XI »A cédrusfák az isten kertjében.« (Ézék. XXXI. 8.) — mint ez a rövid szemelvény is mutatja — csaknem kizárólag a biblia természetrajzi vonatkozása passzusaihoz vannak véve. Még pedig a 3 ország közül különösen az állatország van gazdagon képviselve. Vannak itten oroszlánok, tigrisek, leopardok, medvék, farkasok, hiénák, parduco, kecskék, bányók, fejtöstenek, ökrök, aspiskigyók, baziliskusok, kutyák, sárkányok, galambok, rókáik, verebek, fecskék, hangyák, egerek, sásák, pókok stb. szóval egy egész menaszéria. Mint példák szerepelnek ezek, hogy a gyermek-hallgatóság a jókat kövesse, a rosszakat pedig elkerülje. Résezmről nem tartom szerencsés gondolatnak a ragadozó vadak, mérges kigyók stb. rajzaival tönni meg ismételtlen is a képzeldőséres különben is hajlandó gyermekek lelkét. Egy-kettő is elég az elrettentő példaközből, mert különben — ha ugyan károsan nem hatnak — megszokják, mint a kis gyermekek a »mumus«-sal való folytonos ijesztgetést. Mennyire megkönnyebbülhet a gyermekek zúve midőn az ordító oroszlánok, üvöltő farkasok stb. után a szelid galambok és szorgalmas hangyák szép példát látják maguk előtt, mintha egészen más éghajlat alá jutottak volna. Egycyenesen hűvas tárgyválasztásnak tulajdonítom, hogy a gyűjtemény első nyolc beszéde, eltekintve egy pár vonzób leírastól, engem egészen hidegen hagyott. Egészen más a légkör a gyűjtemény utófelében, hol szerző a pálmafákra, a galagonya- királyról, a cédrusokról mond a gyermekeknek szebbnél-szebb régeket. Ezekben a beszédekben IX. X., XI. XII. XIII. XIV) találjuk fel igazán a *tejnok italtát*, melylyel a gyermekeket táplálni kell. Nem is késünk

ezen beszédekről a legösszintébb elismeréssel nyilatkoznak. Az ilyen minta beszédekét csakugyan élvezettel hallgathatunk még a felnőttek is.

Igaz, hogy sok előismeretét igényelnek e beszédek, mert hát a gyermek istentiszteletnek épen a vallásos oktatás által előzőleg nyert ismereteket kell mintegy összefoglalnia, s kiegészítenie. L-gyan az ilyen beszéd tanulságos, értelemfejlesztő, de egyszersmind s különösen szavereható. Életteljes példák lebilincselik s föllelkésítik a gyermekek és serdülő ifjaknak lelkét. Dogmatikai s más vallási vitás kérdések, társadalmi és politikai mozgalmak elvételre sem foglalhatnak helyet az ily beszédekben, ellenben gyermek és tanuló érények, a szülők és Isten iránti kötelességek ismertetése a hazafias érület folytonos apolása mindig szem előtt tartandó. És mert ezen főszempontok a gyűjtemény utó felében többé-kevésbé érvényesülnek: szerzőtől nem lehet megtagadni a szíves elismerést!

Részletes kritikába nem bocsátkozom. Csak annyit említek meg — s ez már az átdolgozó úrra vonatkozik, hogy az áttűtetés is csak részben sikerült. Több szabadsággal, a hazai viszonyoknak nagyobb figyelemben tartásával — edes magyar nyelvünknek gondosabb kezelésével, a gyermekhalgatóság ismeret-körének a szerzőtől átvett s általa felhozott példák kiválasztásánál óvatosabb mérlegelésével sokkal több eredményt érhetett volna el. Így tartok tőle, hogy nem valami nagy propagandát csinált a gyermek isteni tiszteleték eszméjének. De hát ez csak szerény egyéni vélemény s én részemről örülni fogok, ha mások talán — tüzetesebb vizsgálódás után — kedvezőbben nyilatkoznak Benke István úr III ik kötete felől.*

Csik Dániel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A nemzet és a király feltárták szívöket egymásnak a koronázás évfördülőjára rendezett fényes nagy ünnepen, a koronának az új országházba vitele után következő kölcsönös ölelkezés közben, e hó 8-án. A nemzet érületét *Szilágyi Deszó*, a képviselőház elnöke tolmácsolta; de nemcsak érületét, hanem gondolatait, kívánságait, reményeit is — teljes méltósággal, a nemzet általános meglepődésére. Volt abban a nemes, önzéretes beszédben — a jövődönék eme programjában — valami olyan is, a mit mi, protestánsok külön is tartozunk feljegyezni, hogy — esetleg — majd hivatkozassunk reá a szükség idején. „*Mint a magyar nemzet politikai egysége* — mondá Sz. D. — *opp oly sérthetetlen a faj- és valláskülönbségnélküli egyenlőség az egyéni és politikai jogok terén és az igazságos és egyenletes részesedés az állami védelemben és az állami gondozás jótéteményeiben. A mult dicsősége és szenvedései, az áldozatok és az elért eredmények, hazánk megszentelt földje és azok a politikai kincsek, a melyek történetünkben felvannak halmozva, az egész magyar politikai nemzet*

* E könyvismertetés régen beérkezett, előbb, mint lapársaink kritikája megjelent; de közérteletét új és újabb gátló körülmények miatt halogatnunk kellett. Mint szak-ember véleménye mindig nyomós maradt.

Szerk.

műve; érdeme és tulajdona mindazoké, kik hű szívvel a haza iránt küzdöttek és szenvedtek. Ó Felsége válasza nem adott ugyan külön visszhangot az idézett nagy kijelentésre, de azzal a visszaemlékezésével, a mely szerint ez az ország csak akkor volt erős és virágzó, midőn fiaí királyukhoz és valóságukhoz híven ragaszkodva, egymás közt testvéries egyetértésben éltek, ellenkezőleg pedig veszedélykörtényeztek akkor, midőn belső viszályok szibbasztották életerejét. — e visszaemlékezésével eléggé figyelmeztette azokat, a kik a vallás érve alatt — mint néppárt — a felekezeti viszálykodás útszékét élesztetik. Mi halljuk a biztató szót, de amazok vajjon megértik-e a mementót?!

— **Kitüntetések.** Az ezredéves ünnepéjük alkalmából a politikai, egyházi és társadalmi élet, a tanügy és tudomány számos kitüntősége részesült részint a budapesti és kolozsvári egyetemek, részint királyi s Felsége részéről magasabb kitüntetésben. Az egyetemek az egyes tudományzakoknak az elméleti, vagy gyakorlati tén kiemelkedő jelesebb képviselőit *tiszteletbeli doktorokká* nevezték ki; az uralkodó pedig érdemrendeket és rangokat adományozott a haza számos kiváló fiának. Mind a két egyetem tiszteletbeli doktorokká nevezte ki József főherceget, gróf Apponyi Albertet, gróf Széchenyi Bélát és Szilágyi Aront; a protestáns egyház kitüntőségei közül úr találjuk még gróf Kuan Gézát, (a budapesti egyetem részéről), Karap Ferenc kir. tábla nyugalmazott tanácselnököt, Hegedűs Sándort, Böhm Károly és Schneller István egyetemi tanárokat, Müller Frigyes erdélyi ág. ev. püspököt, Thaly Kálmán és Zsilinszky Mihály (történeurokat (a kolozsvári egyetem részéről). A budapesti egyetem a külföld számos, híres tudóst is kitüntette e címmel, köztük találjuk: Vichow Rudolf, Roux Eduard, Sládgwick-Henrik, Leroy-Beaulieu Pál, Berthelot Pierre, Spencer Herbert, Wundt Vilmos, Müller Miksa és Mommsen Tivadar neveit. A király részéről a protestáns egyházi és iskolai ügy következő vezetői kaptak kitüntetést: dr. Szász Károly ref. püspök (a Lipót-rend közp. kerszját), dr. György Elek ág. ev. egyetemes főjegyző (a Lipót-rend lovagkerszját), dr. Szilágyi Deszó képviselőházi elnök (a 8. osztályú vaskorona-rendet), Baltik Frigyes, Müller Frigyes ág. ev. és Ferenc József unitárius püspök (a II. osztályú vaskorona-rendet), Vámosy Mihály budapesti főgimnáziumi igazgató és Szabó János esperes (a Ferenc-József rend lovagkerszját), dr. Beöthy Zsolt és dr. Heinrich Gusztáv egyetemi tanárok (a miniszteri tanácsosi címet), *Sarkány Gábor* munkácsi elemi iskolai igazgató, volt sárospataki diák (koronás arany érdemkeresztet). Nem ismerjük a rendelosztás mértékét, de a legfelsőbb kéziratban feltűnt nekünk s bizonyosan másoknak is, hogy a mi *Szász Károlynak* kevesebbet tett a legfelsőbb kitüntetésre Schuster *Constantin* váci püspöknel (a kit a Lipót-rend nagy kerszjátéval díszítették) s csak épen annyi érdemet szerzett, mint a különben igen tiszteletré méltó *Vályi János* perjesi gör. kath. püspök. A kinevezési sorozatot a napi sajtó kemény kritikával kísérte s hir szerint lesz egy újabb kinevezetés is még szeptemberben. A kitüntetett férfiak élvezék kitüntetésüket sokáig, boldogan!

— **A 800 frtos lelkesi fizetési minimum az országgyűlésen.** A képviselő választások feletti bíráskodásról szóló törvényjavaslat tárgyalása közben Polónyi és Ugron megengedték magoknak — mint rendszeren — hogy oldalvágást mérjenek a dédelgetett (!) protestantizmusra. A

javaslat szerint ugyanis tiltva van a vallásos összejöveteleknek kortes célokra való felhasználása. Vita támadt, hogy mik is hát azok a vallásos összejövetelek; azok-e p. o. az egyházmegyei s egyházkerületi gyűlések, a melyeken — Ugron szerint — a protestánsok kénytelenek, autonómiájuk szervezeténél fogva is politikával foglalkozni? Nem volt-e korteskedés az — mondta ugyan-csak Ugron — mikor *Tisza Kálmán* a református konventen a prot. lelkészek fizetésének 800 frtban való megállapítását indítványozta, holott tudta, hogy erre az erőfeszítésre az állam nem képes?... E támadásra *Tisza Kálmán* személyes kérdésben kért szót s először is a reá vetett vádat a leghatározottabban visszautasította és így folytatta: „Annak a testületnek (Konvent) kötelessége, nemcsak joga a megélhetés iránt sem biztosított lelkészeknek jobb ellátásáról lehetőleg gondoskodni. Ez oly kötelesség, a melynek a korteskedéssel semmi összeköttetése nincs és mely — még hozzáteszem — legalább részletes végrehajtását célozza egy 1848-iki törvénynek. Legyen róla meggyőződve Ugron Gábor képviselő úr, hogy míg egyformán óhajtom, hogy minden felekezetnek legyenek ki legyenek zárva a politikai korteskedésből, addig, ha akár az erdélyi kath. status, akár a püspöki kar az iránt tesz intézkedést, hogy annak a felekezetnek nagyon rosszúl dotált lelkészei jobb dotálásban részesüljenek, én ebben soha korteskedést látni nem fogok.

— **A II. országos és egyetemes tanügyi congressus érdekében** a rendező-bizottság elnöksége körlevelet intézett az országn minden tanintézetéhez, melyben tudatja, hogy a kik a congressus tagjai óhajtanak lenni, folyó hó 12-ig jelentkezzenek *Maurice Rezső* pénztárnoknál (Budapest, Lovag-utca 18. szám), mert a később jelentkezők részére esetleg utazási és ellátási kedvezményt nem eszközölhet. A congressus július 2-án délután tartja meg az előterjesztet. A congressus 3—8-ig tartja ülésait, még pedig az összes üléseket 3, 6 és 8-án délelőtt, a szakosztályiakat pedig 4-én, 7-én délelőtt és délután s esetleg 8-ikán délután. A Tanár-Egyesület közgyűlése július 2-án lesz. A tagok, valamint családjuk tagjai is a vasúton II. osztályú jeggyel az I. osztályban, III. osztályúval a II. osztályban s fél II. osztályúval a III. osztályban utazhatnak. Kedvezményes szállásról s étkezéssről és olcsó belépti jegyekről is gondoskodik a rendező-bizottság. Legközelebb úgy értesültünk, hogy a jelentkezés ideje folyó hó 20-ig meghosszabbítottat.

— **A sárospataki főiskola igazgató-tanácsába** b. e. Gyarmathy József tornai esperes helyére a kerületi közgyűlés *Bálint Dezso* sárospataki lelkészt választotta meg, jutalmazni akarván ilyen módon a főiskola gazdasági ügyei körül kifejtett buzgólkodását. Most már megírhatjuk, a mi eddig nem volt bizonyos, hogy *Bálint Dezso*, a főiskola gazdasági választmányából, a hol annyi sokféleképen engedte magát meghasználni, s a hol helye — a sárospataki viszonyok miatt — nem könnyen lesz betölthető, tényleg kilép s mint igazgató-tanácsos fogja tovább szolgálni főiskolánkat. Adja Isten, hogy sokáig.

— **A sárospataki állami tanítóképezdénél** az 1897. évre 30 jótéteményes hely töltendő be az I-ső osztályba felveendő növendékekkel és pedig tíz hely ingyen élmezés és lakással, húsz pedig havi 6 frt segélypénzzel és ingyen lakással egybekötve. A folyamodványok jún. 28-ig nyújthatók be a képezdei igazgatói hivatalnál, következő mellékletekkel: a) születési bizonyítvány a 15 életév betöltésének igazolásául; b) tiszti orvosi bizonyítvány arról, hogy a folyamodó semmi oly testi fogyatkozásban, vagy eltorzulásban nem szenved, mely a tani-

tással járó nehéz foglalkozásban akadályozná, vagy pedig a serdült gyermekek gyónulódásai önként kihívná, s így a tanítás komolyságát veszélyeztetné; c) Hiteles községi bizonyítvány, melyben ki legyen mutatva a szülők polgári állása, vagyoni állapota s a szülők ingatlan birtoka, üzlete, ipara, vagy hivatala, vagy egyéb forrásból származó jövedelme, esetleg a növendék magán vagyona s annak jövedelme is; d) Községi vagy egyéb hiteles bizonyítvány a családtagok számáról, ezek életkoráról és arról, hogy közülük hány van a család fő közvetlen gondozása alatt s hány van távol a szülei háztól, hány és mily mértékű neveltetési költséggel terheli még a családfeleket; e) iskolai bizonyítvány a középiskolai IV-ik osztály bevégzéséről. Esetleg oly növendékek is folyamodhatnak, a kik 4 középtanodai osztályt nem végeztek; ezek jún. 30-án felvételi vizsgát kötelesek állani. A folyamodványra szegénységi bizonyítvány hiányában 50 kros bélyeg, a mellékletre 15 kros bélyeg teendő.

— **Az angol Biblia-Társulat ajándéka a királynak.** Érdekes ajándékdok kedveskedett az angol Biblia-Társulat a királynak. A társulat a Károli Gáspár-féle bibliából egyetlen magyar példányt nyomtatott, még pedig páriát ritkító pazar fényű kiállításban. Ezt a remek művet, a melyhez magyar ajánlás van csatolva, dr. Duka Tivadar vezetése alatt egy küldöttség hozta Budapestre s itt folyó hó 11-én nyújtotta át a királynak a kihallgatás alkalmával. A küldöttséget Szász Károly püspök vezette; tagjai voltak Duka Tivadar és Edwards Milthward. Így írják napi lapjaink. Nemlehetne-e ezt a bizonyára nyomdászai és könyvkötői remeket a kiállítás számára megszerezni, hogy milliók gyönyörködhetnének benne?...

PÁLYÁZAT RENDES TANÁRI ÁLLÁSRA.

A marosvásárhelyi ev. ref. főgimnáziumnál üresedésben levő német-magyar nyelvi tanszékre pályázat hirdetik.

A tanszék évi javadalma egyelőre 1000 forint (évi) fizetés, 200 frt lakáspénz, a mely javadalom successio útján 1200 frtra, természetbeni lakás, vagy 300 frtra fog emelkedni.

Az államségely megnyerése után a rendes fizetés-fokokozatok szerint fog előhaladni az ötödéves pótlékkal együtt.

A megválasztott tanár rendes és kötelezett tagja lesz a felekezeti középiskolai tanárok országos nyugdíj-intézetének, s a személyét illető összes alap és járulékbefizetéseket a collegium meglévő nyugdíjalapja fogja fizetni.

Pályázhatnak ev. ref. vallású, okleveles egyének. Szabályszerűen felszerelt folyamodványukat június hó 25-ig nyújtsák be a marosvásárhelyi ev. ref. collegium előjáróságához.

Kolozsvárt, 1896 június hó 4-én.

Parádi Kálmán,

tanügyi előadó.

Szász Gerő,

elnök-helyettes.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előzetési díj:

Helyben és vidékre postal
székhelyessel, egész évre
6 frt, félévre 3 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A theol. akadémiák és a lelkesítő pályák érdekében.” — „Legújabb adatok a felekezeti viszonyokhoz.” — „A tanító-váltás kérdéséhez.” *id. Kiss Lajos.* — „Rövidke vélemény a népiskolai fali olvasótablek kiküszöböléséhez.” *Láng Lajos.* — „A sárospataki ev. ref. egyház templomairól.” *Szinyei Gerzson.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.” — „Hirdetések.”

A theol. akadémiák és a lelkesítő pályák érdekében.

Az aratási vizsgálatok folyamatban vannak, sőt az alkalmak kihasználásában ügyesebb intézetek meg is üresedtek már, miután így van ez rendjén az ezred-évi ünneplés idején.

Ha minden főgimnázium anyakönyvébe vagy legalább vizsgálati táblázataiba betekinthetnénk, ma már tudnunk lehetne — úgy körülbelőlegesen! — hogy hány ifjú szánta el magát az *érettségi vizsgálat letétele előtt* (?) a lelkesítő pályára. Bizonyosan kevés s ez a csekély szám is apadni fog a szünidő alatt, sőt mindjárt az érettségi vizsgálat szerzésés letétele után.

A fiatalok aggódó szülők talán magok is, a testvérek, az egész család, a jó barátok és cimborák minden bizonynyal neki esnek a választásában megvédtetve ifjúnak és ezer esábitó érvert vernek fejéhez és szívéhez mindaddig, míg nem belátja és átérti, hogy a lelkesítő pályá sivar, a tehetségeket nem jutalmazza, más pályákhoz képest inséges, megalázó s nem érdemes érte megszerezni egy érettségi bizonyítványt sem, annál kevésbé megküzdni egy négy éves tanfolyammal s a nyomába leskelődő kápláni évek nyomorúságaival. . .

Ti régi, nagy papok, a kik méheseitek és muzeumaitok termékenyítő levegőjében a hazai irodalom önfeláldozó művelésében is fenséges példáká váltatok s apostoli tüzzel jártatok elöl a nemzet-építő szent munkában is; . . . ti édes börtöl részegül „predikátorok”, a kik megmentették tudásotokkal s törhetetlen erélyetekkel egy nemzet becsületét, a mikor koldusan sem akartatok sem németekké, sem pápistákká lenni; . . . te virágok költője, ki a lant és biblia — e két szent karján boldogan tudtad ringatni magadat: — kinek jutatók ti észébe a pályaválasztás nagy tsakodásai között ebben a mostani világban?! . . . Talán egy-két templom és a biblías nagymánának, a kiken átlépett már a mesés gyorsaságú futó XIX. század!!

De nem célunk bemelegíteni a mult idők magasztalását. Elismerjük, valljuk magunk is, hogy a változó viszonyok között a lelkesítő pályák iránt való régi vonalomnak is változni kellett. Jogosultnak tartjuk, ha a pályaválasztók mindent mérlegre vetnek a

döntő elhatározás előtt s ha most, a kevéssel megelégedni nem tudás korszakában, a megnövekedett s elodázhatatlan igények idejében a nagyobb és fehérebb kenyér után esengenek.

Csak egyet nem tartunk jogosultnak: a grúnyt, a sértő élcéldést, a lelkesítő pályák ellen való divatos csúfokodást. Nem, ezt nem igazolja semmi, de semmi s ez ellen egész prot. multunk s egész művelődésünk történelme tiltakozva kiált. Minden eszményiségnek ki kell akkora pusztni e világból és az emberi szívből, a mikor egyeseknek, nem ritkán egész csoportoknak a lelkesítő pályák ellen való károgása komolyan hitlere talál.

Ma még — hála Istennek — sokan nem bírjuk megbotránkozás nélkül hallani, mikor egyes megkeseredett szívű emberek összeméreséggel a lelkesítő pályát az örökös zaklatással járó vasúti vonatvezetőséggel, a posta-mesterséggel, a kereskedői ügynökös-ködéssel, az u. n. vigécskedéssel stb. Nem így, jó uraim! Hát az a tudat, hogy valaki szellemen s erkölcsi feje, vezére lehet egy gyülekezetnek s a maga képére idomíthat nemzedékeket: — ez semmi?! . . . Hát az a függetlenség, a melyet egy kötelességtől híven teljesítő lelkes csaknak az egész világgal szemben élvezhet: ez is semmi, ez is esekélység! Hát azok a esendes, napi kötelességektől mentes órák, a melyeket kiki saját nemes kedvtelésére, lelkeinek művelésére, nevének fényesre tevésére fordíthat: — ez sem fizetés, ez se jutalom, ez is hiábavaló semmiség?! . . . Jöjjetek ti Benezédi Székely Istvánok, Károli Gáspárok és Bod Péterek és bizonyítsatok és szanakozzatok azokon, a kik csak pénzben és kenyérben találják fel jutalmukat s divatos hősködéssel beestenekednek a lelkesítő pályák kieltensége felett!

Avagy a pénznek csak a sokasága, a kenyérnek csak a teméréksége számít már ma és nem a tisztessége is?!

Megértünk s tudunk méltányolni sok panaszt, aggodást és zúgolódást, de mégse mindent; nem különösen azokét, a kik — noha magok is. Úrnak felcsúdt szolgái — ékél emelt kezekkel s tele torokkal átkozták a napot, a melyen lelkekben a pályaválasztás gondolata megérelődött . . . Pedig — végtelenül sajnos! — ilyenek is akadnak közöttünk! . . . — Uram bocsáss meg nékiek!

Ah, az a Pál, a ki éhen-szomjan, börtönt, hajótörést, vesszőzetést szenvedve is úgy tudott rajongani az Ur dicsőségéért s éjjel nappal dolgozva is olyan lelkesülten tudta az őt csodálóknak odakiáltani: „Jaj volna nékem, ha én az evangéliumot nem hirdethetném!” ...

De igaz, nem a lelkesi pálya magasztalása s nem is az elkecsereztetett keserűbbé tétele a célunk, hanem néminem újmutatás a múltak tanulságaiban.

Hogy is volt ezek? ... Más pályák hiányában tödültek feltevére ifjait a teológiai akadémiákra, a melyek még e század közepén innen is tanító- és tanárképezdek vagy képezde-félék is voltak. A ki megunta az iskolai életet s abban a felsőbbektől való függést és vágyott bizonyos önállóság után: ment — legfőbb-ször — néptanítónak s összes tudásával fényskedett az ő kiesinyei előtt, megáhitatván azokkal a diákeletet, a felsőbb iskolát, a szellemi munkát. Mások kisegítő tanárokként működtek s mint ilyenek, már az iskola falain belül elkészültek a magasabb hivatásra s hivatásosakká lettek mint tanárok és papok a legelközelebbi gyülekezetekben is. Ismét másokat az iskolák előjárósági szemeltek ki magoknak és küldték őket külföldi akadémiákra — a jövő reménységét is hozzáadván útiüköltségeikhez.

Legalább is hármas nagy érdek, hármas jó remény húzta-vonta a gimnáziumot végzett ifjakat a theol. akadémiákba.

Aztán egyszer csak beleszól az oktatás ügyébe az erősödő állam; az alkotmányosság és a nemzeti vagyonosodás megnyitja az új nemzedékek előtt az új pályák végtelen sorát s eleintén nehezen ugyan, de később egyre könnyebben és számosabban elszállingóznak a régi kedvelt oltár köréből s a theol. akadémiákra fésztové lett az — üresség.

Es mi mit tettünk — e jelek láttára?!

A helyett, hogy az okozatnak minden okát jól megfontoltul volna s pótolni próbáltuk volna a magát lejárni készülő pálya vonzó tulajdonságait, — vártunk és hitgettünk magunkat, no meg aztán elkezdttünk javszékelni, s elkezdtek itt-ott a más theologiai akadémiák ellen is eszofondároskodni, hogy bünbakat mutathassanak a világnak! ...

Mennyivel jobban eszelekszünk vala, ha p. o. felvetjük magunknak a kérdést, felvetik, t. i. a theol. akadémiák fentartó-tesztületei: Ugyan mivel is lehetne a gimnázium jobb növendékeit rádesgetni a teologiai pályára?! ... E kérdésel kapcsolatban okvetlenül észbe juttott volna valakinek, hogy hajdanában, s nem is olyan régen, voltak nekünk, tisztánimenneknek (voltak másoknak is), u. n. *academicum promotioink*, a főiskolánk szeniorát pedig törvényileg köteleztük a külföldi akadémiák felkeresésére.

S ha már ez észbe jut valakinek, tüstént nyomába lép a másik kérdés: Dehát mi is pótolja ma a theol. ifjaknak az *academicum promotio-féle* — bizony nem közönséges és nem is egyoldalú — jótéményt? Hát bizony semmi! Pedig hány ifjura nézve tette ez elviselhetővé a kápláni évek soványságát, sőt hányak vetett puha ágyat egész földi életére?! Aztán mennyire hozzájárult ez az u. n. papi-színvonal emeléséhez is; mert hát ezek az akadémiák rektorok is — épen mint szenioraink — külföldön tartoztak ismereteiket öregíteni, a honnan némelyek közülök egy egész életre szóló szellemi kincsét hozták haza — múzeumai számárá, a magok tisztességére. Nagyon biztosnak érezhették a theol. akadémiák sorsát, hogy ennek a fontos tényezőnek pótlása

eszünkbe sem jutott. De — a mi még inkább elletünk bizonyít — nem igen törekedtünk arra sem, hogy szeniorainkat az elődeiket szabályozó törvény alá fogjuk. Ekeken át nem járnak már külföldre s bizony nem tesznek úgy velök, mint e század elején tett a kerület B. ... pethairól lelkeséssel, volt szeniorral, a kitől, — miután külföldre nem ment — a karácsonyi pátenszj felét visszakövetelte.

Gondoljuk el, hogy egy mai, jórávaló gimnáziumi ifjú a teologiai pályán nem csak a négy éves tanfolyamot s utána nem csak a káplánságot látja maga előtt, hanem kedvező alkalmakat is a magasabb önképzésre, a külföldi akadémiákra való kimenetelre: — lehetetlen, hogy a lelkesi pályának eleje festett sötét képétől olyan hamar vissza borzadjon, mint — mostanában.

Mikor már proximus ardet ... legalább akkor — emlékezzünk a régiekről s pótöljük, a mi még pótolható. A fizetési minimum megállapításán felülvanak — szerintünk — azok az eszközök, a melyekkel a teologiai pálya a legjobbakra nézve még ma is vonzalmassá tehető. Ha képesek leszünk az elvesztett jótéményeket pótolni; ha élővé teszszük azt a tudatot, hogy a theologus ifjura a gimnáziumi vallástársaság, katechetaság s theologiai tanárság arany álma is ramosolyoghat az egyre tisztességesebben javadalmazott lelkeség mellett: akkor a rémlátások mihamar eltűnnek, a divatos iszony megszűnik s a theologiai akadémiák nem szűkölködnek tanítványok nélkül s maga a legszorosabb értelemben vett lelkesi pálya is visszanyeri régi helyét az elmékből és szívekben egyaránt.

S nagyon kívánatos, hogy így legyen; hogy a panaszok, rágalmak, zúgóldások elbél elnémuljanak, mint sem leszölnek némelyek a lelkesi pályáról minden tisztességét.

Legújabb adatok a felekezeti viszonyokhoz.*

E közleményben szereplő helyeket és egyéneket nem nevezem meg, sőt nevetem sem írom e cikk alá; egyfelől azért, hogy legtávolabbról is dicsekövének ne láttassam; másfelől pedig azért, hogy egy elhunyt tisztársunk emlékét, ki az előadandó egyik ügyben valóságos hihetetlen eljárást követett, kegyeletlenül ne érintsem. Az előadandó két eset azonban oly ritka és oly különös, hogy véteknak tartanám szelebebb körrel meg nem ösmertetni.

I.

A múlt szeptember hó közepén egy első férjétől elválasztott, római katolikusból reformátussá lett úrnő jött hozzám azon jelentéssel, hogy egy közeli városban lakó r. kath. vallású honvéd tisztelt akar házasságra lépni; különösen hangsúlyozván, hogy az esküvőnek még e hónap végéig, azaz a polgári házasság életbeléptéig meg kell történnie, mert az ő vakbuzgó r. kath. vallású edes anyja, ki már leánya áttéréséért is igen bosszus, abba semmiképpen bele nem egyezik, hogy leánya, épen az elsők közt, polgárilag is megkösse másodikkal házasságát.

A mennyiszoronyra nézve könnyű doigom volt, mert részére bármely percben kieszközölhettem a polgármestertől a dispencziációt; a vőlegény részére pedig utasítású adtam, hogy két tanuval együtt menjen el illetékes plébánosához, szólítsa azt fel a hirdetés megtételére, a mit

* Lehetetlen volt korábban közölnök.

azonban a plebánus bizonyosan meg fog tagadni s ezen tagadó nyilatkozatról állítom ki a két tanú egy bizonyítványt, mely a hirdetést a véglegény részéről potolni fogja.

Pár nap múlva, szeptember 20-án jelenti nála a menyasszony, hogy őket a r. kath. plebánus hirdetés végett felvette; egyszer, szeptember 22-én hirdetni is fogja őket, a 2-ik és 3-ik hirdetés alóli felmentvényért pedig folyamodott az érseki hatósághoz.

Vegyes párnál, kiknek egyike ezen felül törvényesen elvált, valósággal híhetetlennek tartottam volna ez eljárást, ha mindez az illető r. kath. plebánus írásban ki nem adja, mely irat előttem felmutattott s mai nap is birtokomban van.

Nem gondolhattam egyebet, mint azt, hogy az illető plebánus szándékosan húzza-halasztja az ügyet, és pedig oly célból, hogy a jegyeseket azon szándékukban, hogy október 1. előtt egybekelhesse, rossz szándékulag megakadályozza; mert azt lehetetlennek tartottam, hogy ily esetben az érseki hatóság dispensatiót adjon.

Ilyen gondolatok közt elhatároztam, hogy a kérdéses párt, akár kap a véglegény felmentvénnyel, akár nem, kivánságuk szerint, saját felelősségemre, október 1-je előtt egybeadom.

Az ügy azonban váratlan fordulatot vett. Szeptember 26-án a véglegény megjelenvén nálam, felmutatta az ily esetekben szokásos, két tanú által aláírt bizonyítványt, egyúttal azt is mondta, hogy a plebánus az érseki hatóságtól eljárásáért igen kemény dorgatóriumot, s a dispensatióért benyújtott folyamodványra tagadó választ kapott.

Ekép teljesen rendben lévén az ügy, a jegyespárt szeptember utolsó napjainak egyikén, tehát „kapuzás előtt” nyugodtan egybeadtam.

Csak azt nem tudom mai napig sem, mi vezethette az illető plebánost a nálók szokatlan és hallatlan eljárására!

II.

A múlt év decemberében egy súlyosan beteg református férfinév vite el s. lelkészem az úrvarosóját, két pár nap múlva el is temetett. G. katolikus feleség, két leány és egy fiúgyermek gyszolta a korán elhunyt férjét és atyát. Pár nappal ezelőtt megkapom a polgármesteri hivataltól a szokott megkeresést, hogy a három kiskorú keresztlevelét hivatalból állítsam ki. A két leányt nem is kerestem; a fiút igen, de ezt sem találtam. Tehát egy elkeresztelési eset adta elő magát. Azt írtam tehát a megkeresés hátlapjára. „Az anya g. katolikus, a két leány tehát ott lesz található; sőt a fiú is ott lett törvényellenesen keresztelve.” A polgármesteri hivatal aztán stante pede átküldte ugyanezt a megkeresést, az én megkereséssel együtt, a g. katolikus plebánushoz.

Öszintén megvallom, hogy nekem egyáltalában nem volt szándékomban egy 12 évvel ezelőt, nem is az én lelkészkedésem alatt elkeresztelt s kezdetől fogva g. katolikusnak nevelt fiút egyházzam részére visszareklamálni, mert az ilyenekben sem áldás, sem köszönet nincs; ennélfogva a városi megkeresés hátlapjára sem oly célszerűt írtam a fentebb idézett megjegyzést, hogy az a humanus és concilians modoráért általánosan s így általam is tisztelt g. kath. kanonok-plebánossal közöltessek. Ki írhatja le azonban meglepetésemet, midőn ugyanaz nap este, melynek reggelén én a városhoz a megkeresést visszaküldtem, a g. kath. plebánustól a következő levelet kapom:

„Az itteni polgármesteri hivatalnak f. hó 7-én 4527 sz. a. kelt átiratára a fiú lelkézi hivatal által tett azon megjegyzésre, hogy K. Lajos ev. ref. vallású sztergá-

lyosnak Lajos nevű fia általam törvényellenesen kereszteltetett meg, van szerencsém tisztelettel kijelenteni, miszerint ha minden lelkész ügy tisztelné a felekezeti jogait, mint én, akkor vajmi kevés elkeresztelési eset fordulna elő. A kérdéses eset azonban kivételesen így történt: Néhai K. Lajosnak hasonnevű fia születvén, az apa azon határozott kivánsággal jött hozzám, hogy miután ő mindig nem a saját, de g. kath. nejének ismetitüszletére jár és nevével kölcsönös megegyezés folytán kétféle vallású gyermeket nevelni nem fog, ez okból keresztelném meg az ő fiát is. Én azonban, hivatkozva az erre vonatkozó törvényre, abbeli kérsével elutasítottam őt; de még az nap megjelenvén nálam M. E. szülészőnő, tudatta velem, a Fiú ev. ref. lelkész úrnak az apa kivánságára vonatkozó beleegyezését; azonban erre is adott tagadó választam után, néhai N. N. lelkész úr személyesen jelent meg nálam, arra kérve engem, hogy miután K. Lajos határozottan kijelentette előtte, miszerint ha Lajos gyermekét a gör. kath. egyházban nem engedni megkereszteltetni, ő legott a g. kath. vallásra áttér: csak keresztelném meg a fiút, annyival is inkább, mert nevezett lelkész úrnak állítása szerint különös oka volt, hogy K. Lajos áttérés szándékát ne érvényesítse. Én azonban nevezett lelkész urat jogainak megőrzésére ismétlen figyelemzetve, kijelentettem, hogy kivánságának nem tehetek eleget, miután halandók lévén, emiatt utódaink közt összütközés támadhatna, a minthogy az jelenleg meg is történt. És K. Lajosné, valamint M. E. szülészőnő tanúsága szerint, a lelkész úr ismételt kérésének engedve, a gyermeket megkereszteltem és az anyakönyvbe azon megjegyzéssel veztettem be, hogy az az ev. ref. lelkész megkeresésére és az apa kivánságára itten kereszteltetett.

Ezeket előre bocsátva, van szerencsém K. Lajos keresztlevelét teljes készséggel és ezúttal oly megjegyzéssel áttenni a Fiú. lelkézi hivatalnak, hogy miután nevezett gyermek az itteni anyakönyvből töröltetett, annak bekívánt keresztelési bizonyítványát saját anyakönyvből kiállítani és azt az itteni polgármesteri hivatalnak mielőbb áttenni szükségesnek. Kiváló tisztelettel maradok stb. N. N. c. kanonok, g. kath. lelkész.

Rendkívül meglepett e levél. Az elő lelkész állítását kétségbe vonni nem szabad, a néhai elődömről állított dolgokat elhinni nem lehet. Periculum est credere et non credere. De eltekintve ettől, annyi tény, hogy a 12 évvel ezelőt elkeresztelt gyermek anyakönyvi kivonata hozzám áttételet, a g. kath. anyakönyvből pedig a bejegyzés töröltetett.

Az illető g. kath. plebánus úrnak, értesítvén őt levelének és a kivonatnak kézbevételeiről, azt válaszoltam, hogy ha ez ügy miatt kellemetlenség történt, azt nem szándékosan okoztam; különben elő sem fordulhat volna a kellemetlenség, ha azt, mit most előismerésre méltó módon megtenni sziveskedett, még 1884-ben, a gyermek megkeresztelése után tett meg.

ISKOLAI ÜGY.

A tanító-változás kérdéséhez.

A „Sárospataki Lapok” 22-ik száma közül egy bizottsági javaslatot „szabályrendelet a tanítók változásáról” cím alatt.

Ezen javaslatnak 2-ik §-a így szól: „a magát változásba tevő tanító köteles lemondását augusztus hóban saját egyháza presbiteriának bejelenteni.” stb.

Nem tudom, hogy a főtiszt. egyházkerület elfogad

ta-e ezen javaslatot? de ha úgy volna is, mégis lehetetlen ki nem nyilatkoztatnom, hogy én azon ű-ban igen lényeges hibát találok és pedig abban, hogy a t. tanító uraknak megengedtetik, hogy augzusztus hónapban is lemondhassanak.

Hát hiszen a t. tanító urakra és azon egyházakra, a melyek tanítót nyerni óhajtanak, nagyon kedvező intézkedés ez, de azon egyházakra, a melyekben ily késő időben történik a lemondás, nagyon is hátrányos, sőt káros intézkedés.

Hogy ez így van, elmondom, mi történt ezelőtt 3 évvel az abaujávi egyházzal.

Az egyház akkori tanítója pályázott Becelre, meg is választották júniusban — s bizonyos családi kérdés megoldása után — meghívást nyert júliusban, a melyet a tanító úr bejelentett a presbitériumnak, de a presbitérium, ragaszkodva azon régebb szokáshoz, hogy tavasz a változás ideje, nem fogadta el a lemondást; az úgy az ősi egyházkerületi gyűlésre került s ott kimondatott, hogy a tanító úr elmeht; — az abaujávi egyház tanító nélkül maradt.

Ezen szomorú helyzetben a presbitérium a sárospataki képezdében küldötte be 450 frtos tanítói díjlevelét, de nem volt a ki elfogadja, mert a végzett ifjak már az előtt jó állomásokra mentek.

Ekkor a presbitérium pályázatot hirdetett 180 ft és 2 öl fa fizetésre, ha következő év április 1-ig valami kisegítő-tanítót kaphatna! Csak áprilisig, mert reménye volt a presbitériumnak, hogy a még akkor elég jó hírű abaujávi tanítói állás kitűnő tanítót nyerhet.

De több volt a reményegnél!

Ugyanis egy Abaujól Zempléne átköltözött tanító úr levelében felkérte a lelkesít, hogy eszközölje ki az ő meghívását. Ámde nagy volt az akadály, mert a presbitérium felakadt a tavolság miatti szállítás nehézsége felett, a melyet midőn végre is sikerült a lelkesnek leküzdnie, akkor a kerelmező tanító úr tudatta — pár héttel a tavaszi gyűlés előtt — hogy egyháza nagyban megajvitvan fizetését, ott marad, s így az abaujávi egyház hopton maradt, mert már nem volt ideje, hogy a megyei tanító urak közül hívasson, a kisegítő-tanítót pedig — a ki a hirdetett pályázat után a sárospataki képezde II-ik osztályából kijött — nem találta méltónak a szolgálatra; az egyház tehát ekképen kijátszatva — habár későn is — pályázatot hirdetett, kikötve, hogy az állomás már májusban elfoglalandó. A több pályázó közül megválasztott egy biharmegyei tanítót, és elszállított 48 ft 11 kr. költséggel, a kitől aztán csak nagy ügyvel-bajjal szabadult meg az egyház a múlt év tavaszán.

Van még egy dolog, a mit szintén fel kell említenem.

Mikor az időleges kisegítő-tanító eltávozott s bizonytalan lévén, hogy jön-e és mikor rendes tanító — hogy az a három alsóbb osztályt, melyet a tanító vezet, ne maradjon felügyelet nélkül, vagy legalább ne felejtse el a mit eddigelét tanult — az akkori káplán, a ki a három felső osztályt 100 frtért tanította, felkérte, hogy vegye gondoskodása alá a három alsó osztályt is. Felvállalta előleges egyezkedés nélkül. Midőn később tisztázni kellett a dolgot, a presbitérium úgy vélekedett, hogy a mennyi esik egy hónapra a 100 ft tandíjból a káplán által vezetett növendékekért, ugyanannyit érdemel az árva-osztályok vezetőseért is. Azonban a káplán úr — nem véve figyelembe a szorongatott egyház helyzetét — jónak látta egész díjat követelni, s egyházmegyei küldöttség közbe-

jöttével fizetett az egyház 57, mond ötvenhét frtot két hónapra!

Ily sok anyagi veszteség és szellemi hátrány következett be a tanító urak késői lemondása és szőszegése miatt. Én tehát azon véleményben vagyok, hogy ha valamelyik tanító változásba akarja magát tenni, már június hónapban köteleztessék a lemondásra, hogy a felmondott egyháznak is legyen ideje maga-magáról gondoskodni.

Hiszen a múlt időkben is szabályozva volt a lemondás, t. i. az egyházlátogatás színe előtt kellett az illető tanítónak nyilatkozni és a következő tavaszi gyűlésig gondoskodott aztán az egyház új tanítóról.

Hiszen nem volna baj az az augzustusban való lemondás, ha a képezdék tömve volnának végzett ifjakkal; de mikor tudva van, hogy a IV-ik osztály, mely képesítést nyer, már előre le van foglalva és pedig jó állomásokra: hol kapjon akkor az a szegény egyház tanítót, a mely nem tud díjfelvétel nélkül felmutatni 400 frtnál?

Tisztelettel felkérem a nt. szerkesztő urat, méltóságasság fentebb elsorolt nézetemnek helyet engedni becses lapjában — avagy a kényesebb mozzanatok kiemelve, kimutatni az augzustusi lemondás káros voltát s kimondani annak célszerűségét, hogy a lemondás már június hónapban megtörténjék.**

id. Kiss Lajos.

Rövidke vélemény a népiskolai fali olvasó-táblák kikészítéséhez.

Gérecz Károly kártársamnak e lapok hasábján a fali olvasótáblákra tett indítványához a következőkben van szerencsém igen röviden nézetemnek kifejezést adni:

A fali olvasótáblák teljes mellőzését nem látom célravezetőnek, a mennyiben ezek a betűk nagyobb alakban lévén adva, a növendékek által könnyebben elsajátíthatók, illetőleg megkülönböztethetők s mint eddig úgy ezután is jó segédeszköz lesz az irva-olvasás bevezetésénél; de csakis ennél s így felesleges az összes anyag tárgyalása, már csak azért is, mert ennek megmagyarázható alaja nincsen.

Ezeknél fogva, két olvasótábla előállítását vélem szükségesnek, a mely két falitáblán a kis betűkből (a nyomtatottak bővebb arányban) csak annyi tárgyalások, a mennyi ezeken eflér.

Ezzel a czél teljesen el lesz érve s erre szükség is van, mert ha a tanító a nagy táblán le is rajzolja a nyomtatott betűket, nem lesz oly precíz, a mi elvégre némi időt is igényel, az idő pedig, a mint tudva vagyon, drága, különösen egy osztatlan hat osztályú népiskolában.

Természetesen az így előállítandó olvasótáblák beszerzése kötelező lenne minden iskola-fenntartó hatóságunkra nézve, mi által az Irodalmi kör a felesleges kiadástól megkíméltetnék.

Ez indítványomnak bővebb indoklását ez időszerint feleslegesnek tartom, feleslegesnek pedig azért, mert azon meggyőződésben vagyok, miszerint kártársaim közül azok, akik fali olvasótáblát használnak, gyakorlatilag ismerik ennek ily mérvű hasznosságát.

Láng Lajos,
ref. tanító.

* Nem fogadta, hanem az egyházmegyeihez tette le véleményezést.

** A lapunk 24 számában olvasható bizottsági munkálataktól vitatásra tűztük ki, hogy a kerületi gyűlés annál könnyebben határozhasson.

TÁRCA.

A sárospataki ev. ref. egyház templomairól

— Adalékok az egyház viszonzagtárs történetéhez. —
(Tizedik közlemény).

A Jabröccky megjegyzéseit kikérte a ref. egyház a bizottságtól, hogy megadhassa rá az érdemleges választ. Megmaradnak azon nézetök mellett, hogy a várbeli templomot Perényi Péter kezdte építeni s a fia Gábor végezte be. Ennek bizonyítására idézik a Lampe adatait. Allítják ismét, hogy az ő egyházi és parochialis javaik elfoglaltattak, miről a megyei levéltárban levő számos jegyzőkönyvek tanúskodnak. A templomért II. Rákóczy Ferenc által kárpótlásul ígért 900 frtól szóló biztosító iratot a város levéltárából hiteles másolatban felmutatják. Eggyébirték, mint írják, nem azért hozták fel a templom és parochialis jövedelmek elfoglalását, a 900 forint visszatartását, mintha ők ezeket visszakövetelnék. Ok nem akarnak történeti, jogi vitákba elegyedni s összetört síremlékekre hivatkozni. A kérdés jelenleg csak a körül forog, van-e nekik szükségük új és nagyobb templomra és toronyra? Mint hogy a bizottság igazolja, hogy a jelenlegi templom nemcsak hogy használhatatlan, de szűk is: nyugodtan ajánlják ügyüket a felségének atyai pártfogásába.

A bizottság eljárása eredményéről október 5-én számolt be a megyének, honnan a vizsgálati jegyzőkönyv, mellékleteivel együtt, december 1-én terjesztett fel a Helytartó-tanáshoz. Innen csak 1773. november 2-án jött le a válasz, melyben meg van ugyan engedve a ref. egyháznak a templom javítása és a nép megterhelése nélkül annak a hívek számára mért nagyobbitása, de az építési anyag nincs említve, aztán torony helyett csak tornyoskáról és egytelenezy harangról van szó. E válaszban egyszersmind arra is utasították a megye, hogy kath. egyházi személy jelentésében a főiskolába vizsgáló-bizottságot küldjön s annak állapotáról, osztályainak számáról, alapításáról, a tanárok számáról, fizetéséről s ennek alapjáról mentől hamarább, részletes jelentést terjeszzen fel. Okot adott erre az 1770 december 1-ről felterjesztett vizsgálati jegyzőkönyv, melynek mellékletében, mint láttuk, egyrészt Jabröccky Pál jezsuita, a három évvel azelőtt emelt iskolai tornyos épületre hivatkozik, másrészt pedig az egyház a tanulóknak nagy számával (1343) indokolja a templom nagyobbitásának szükségét. Mindez, mint a hogy Jabröccky is akarta, szemet szűrt a Helytartó-tanásnál, mely a kormánypolitika célzatai szerint folyvást arra törekedett, hogy a protestáns iskolák fejlődését meggátolja s ha csak lehet, a sárospatakit is pusztán grammatikai osztályokra szorítsa.

Mielőtt e tárgyban a bizottság kiküldetett volna, mind az egyház, mind az iskola folyamodást intéztek a királynak, melyben a Helytartó-tanács fentebbi rendeletének rájuk nézve sérelmes intézkedéseivel szembe, királyi kegyelemért esedeznek. Az egyház előjárói panaszkodnak, hogy noha ők kőtemplom építésére kértek engedélyt, az anyagról még sincs említés téve a november 2-iki rendeletben. Előadják, hogy nekik könnyebb kőből, mint fából építeni, mert a követ ingyen kapják, a fa pedig drága, amellet, hogy erdőpusztítással jár, aztán meg a faépitményt minden 10—15 évben javítani kell. Máltatankodva hozzák fel, hogy torony helyett csak tornyosca van engedélyezve, a mi az egyik harangjokat sem bírja meg.

Nem hiszik, hogy ez az intézkedés, mely eddigi vallás-gyakorlatukat még jobban megszorítja, magától ő felségétől származik.

Az iskola előjárói nagy megütközéssel és elkeseredve panaszkodnak, hogy 15 év óta már hatodíkszor rendelnek nyomozást az iskola ellen. Nyíltan megvallják, hogy az oly gyakran ismétlődő vizsgálatoknak nem látják a célját, mert a kívánt kérdésekre már többször megfeleltek. Nem ismernek, mint mondják, oly törvényt, vagy kir. rendeletet, mely az iskolák és tanítók számát vagy a szükséges iskolai építkezéseket kir. kegyelemtől teszi függővé, mert az 1745-iki rendelet a templomokra vonatkozik. Ha építettek is valamit, arra a több helyen bezárt iskolák miatt ide tóduló feleszámu ifjúság által voltak kényserítve. Kéri azért a felség, kimélje meg őket a vizsgáló-bizottság zaklatásaitól vagy legalább engedje el a kath. egyházi személy jelentését, mint ez már velök szemben 1765-ben is elengedett.

E két rendbeli folyamásra 1774 február 21-én érkezett a Helytartó-tanács rendelete, mely az egyház kérelmére nézve, a király nevében vizsgálatot kíván az iránt: miért akarnak kőtemplomot építeni s van-e annyi pénze adakozásból, hogy a nép megterhelése nélkül, mint kikötötték, kőtemplomot építhessen. Az iskola kérelmének csak annyiban ad helyet, hogy az elmaradhatatlan vizsgálatról kath. egyházi személy jelentését, még táblabírói minőségben sem kívánja.

E két irányú rendelet végrehajtása végett 1774 május 2-án, újra egy megyei bizottság jött Sárospatakra, mely Szirmay Antal alispán elnökelte alatt három táblabíróból, a szolgabíróból és esküdtőből állt. E bizottság az általa felvett jegyzőkönyv szerint, a rendeletben feltett kérdő pontok szerint, feleletre vonta mind az egyház, mind az iskola előjáróit, mire az egyház előjárói elő szóval, az iskolai előjárók írásban adták elő feleletüket. Az egyház előjárói a templom méreteinek meghatározását feleslegesnek tartják addig, míg 6 fősége a szilárd anyagból való építkezést meg nem engedi. Tornyosca helyett tornyot azért kívánnak, mert valami kis toronyban nemcsak hogy mind a két harangok, de még a nagyobbik sem fér el, mely 30 mzsás. A kőből való építés szükségét azzal igazolják, hogy itt könnyebb és olcsóbb kőből, mint fából építeni, mert a bányások ingyen adják a követ, mint a jelenlevő uradalmi jószágigazgató és a bányászéék mestere Lázay Szabó Pál is bizonyítanak. Meszet a szomszéd Ladmóczról szerezhetnek. Fedélhez való fát a földes úr Trautsohn herceg ajándékoz, melynek hitelével melléklék a herceghez írt folyamodásukat, az arra március 4-én feljegyzett kegyes válaszzal együtt. Az ablak és ajtófelekhez való faragott követ Lázay Szabó Pál önként felajánlotta. A tetőre való zsinylett Kazinczy András szolgált ingyen. Az építés költségeire már eddig is 4419 ft 07 1/2 krt és 31 hirdó 1773-ik évi termésű birt mutatnak ki s ezenkívül még, mint mondják, számos jötevőik vannak, kik a még hiányzó összeget önként felajánlották és így az adózó népet terhelni egyáltalában nem akarják.

Az iskolai előjárók a következő kérdő pontokra feleltek: milyen az iskola állapota? hány osztálya van? mikor alapítottot? miféle alapon és jözon áll fenn? kik és hányan vannak a tanárok? miféle fizetések van és miféle alaplób? Az iskola belső állapotára nézve megjegyzik, hogy alsóbb és felsőbb iskoláik vannak, hol a theologiai és bölcsészeti tudományok is tanítatnak. Az alsóbb osztályokban a togatuskok, mint köztanítók, a felsőbbekben rendes tanárok tani-

tanak. Az egész iskolában 11 osztály van: 7 alól, 4 felül. A felső tanfolyam 1-ső évében tantárgyak: geographia, egyetemes történet, természeti és nemzetközi jog; a másodikban: mennyiségtan és természettan; a harmadikban: metaphysica, bölcseleti erkölcsktan és görög nyelv; a negyedikben theologiai tudományok és héber nyelv. A külső állapotra nézve elmondják, hogy az alsó hét osztály mindegyikének külön tanterme van, de mind szűk és rossz. A felső osztályoknak csak egy hallgató terme van. A tanulók benn laknak, de nem férnek mind el; most kezd gróf Beleznay Miklós egy új épületet állítani. Tanárlak van négy, egy az iskolában, három künn a városban. Az iskola alapítását hibásan 1524-re teszik, régiségének bizonyosságát felhozak egy néhány kitűnő tanárt a XVI. és XVII. századból. Iskolaállítási jogukat országos törvényekre és kir. rendeletekre alapítják; e végből idézik az 1647-iki XI., az 1681. XXVI. t.-e.-et, továbbá az 1714 augusztus 1-ről, 1734 április 6-áról és az 1766 március 11-ről kiadott kir. rendeleteket. Elszámolják névszerint a tanárokat és köztanítókat, hogy azoknak 300 frt. ezeknek 30 frt. évi fizetésük van, mihez még a szülők önkéntes adományai járulnak. Mindezen fizetések a jöltevek évenkénti kegyes adományából, a tokaji, erdőbényei, sárospataki és sátoraljai-ujhelyi szőlő jövedelméből és mintegy 12,000 frt. tőkepénzök kamataiból telnek ki.

A május 2-iki bizottság eljárásának eredményét még azon hónap 8-án terjesztette elő a megyén, honnan az azonnal felsőbb helyre küldetett; de a Helytartótanács, mintha még se kapta volna a felterjesztést, nem vévén tudomásul a megye jelentését, 1774 okt. 6-án kelt rendeletében meghagyja a megyének, hogy a mennyiben az 1773 nov. 2-iki és az 1774 február 21-iki rendeletekre még nem érkezett hozzá válasz és időközben ismét nagyobb iskolai épületek emeléséről vett hírt: bizottságot küldjön Sárospatakra és sürgősen számoljon be azzal, hogy mi célból és kinek az engedelméből építettek azok. E tárgyban 1775 január 23-án jelent meg Sárospatakon a vizsgálóbizottság, mely előterjesztését március 8-án olvasta fel a megyén. A bizottság ezen előterjesztésében hivatkozva az 1774 május 2-án felvett jegyzőkönyvre és mellékleteire, előadja, hogy az ott említett, Beleznay tábornok költségén és célzati szerint épített helyiség, most is abban az állapotban van, mint akkor; fel van építve egészen, tető alatt áll, de még nincs beakolva. Leírja, hogy az udvar északi oldalán nyugot felé fekszik, 24 öl hosszu, alól fölül 6—6 szobával. Azon a helyen áll, a hol azelőtt az iskola sűtőhelye volt. E helyett az iskola a maga költségén egy más sűtőhelyet épített, mely a déli oldalon nyugot felé van, szintén abban az állapotban, mint akkor.

Ezen felterjesztésre 1775 július 19-iki kelettel érkezett a megyére az érdemleges válasz, mely az 1774-iki vizsgálatból kifolyólag is intézkedik. A Helytartótanács tudatja a megyével, hogy a sárospataki iskolában eddig végbement újításokat és építkezéseket különös kegyelméből elnézi a király azon határozott kikötés mellett, hogy jövedőre sem az osztályok és tanárok számát szaporítani, sem újabb épületeket emelni, kir. engedelem nélkül ne merészeljenek. Továbbá meghagyja a megyének, hogy az iskolát dorgálja meg azért, hogy az iskolai épületre tornyot mert állítani, a Beleznay-épületre nézve pedig vonja felelősségre a tábornokot, hogy mi célra és kinek engedelméből csináltatta azt? Az egyházat kegyelmébe veszi a király és megengedi, hogy szilárd anyagból

építthesse templomát, de azon megszorítással, hogy sem a torony, sem a templom nagyobb és magasabb ne legyen az 1773. nov. 2-iki rendeletben engedélyezett méreteknél, minden fény és pompa kifejtése nélkül. Mindezeknek végrehatásával és ellenőrzésével a megyét felelősség terhe alatt bízza meg.

A Helytartótanács ezen intézkedése szerint Potoczky Imre szolgabíró bízta meg a megye, hogy a kir. parancsolattal közölje az iskola előjáróival, ki ugyanazon év okt. 12-én Sárospatakra jövéen, tudtára adta az igazgatóságának, hogy a tanárok és osztályok számának szaporítását s új épületek emelését jövedőre, kir. engedelem nélkül meg ne kíséreték; a Beleznay-féle helyiség építését betiltotta mindaddig, míg a megkezdett vizsgálat be nem fejeztetik, a mi csak 1777 április 15-én ért véget, midőn Zemplénmegye Pest-Pilis és Solt megye közbefoittával a Beleznay-terv, az alapító folyamodásával együtt felterjesztette. Végre a toronyért, mely a túlbuzgó ember felfogása szerint lerontást érdemelne, megdorgálta az igazgatót.

Nem sokára ezután decz. 12-én az egyháznak is meghozta az engedélyt az alispán, a szolgabíró és esküdők kíséretében. E bizottság, hogy felsőbb parancs értelmében a templom és torony nagysága és magassága a kiszabott méreteket meg ne haladja, az egyház által még 1770-ben felvett népszázeirási adatok szerint mérnökkel számíttatta ki a templom területét. Minthogy akkor a gyülekezet lélekszáma 1431-re, a tanulóké pedig 1342-re volt téve: e szerint egy \square öltre 9 személyt számítva 2773 ember számára 346 $\frac{1}{2}$ \square ölnyi területet engedélyezett. Ezenkívül kiszabta, hogy a templom hosszában a székek közt egy ölnyi szélességű, a fal mellett mind a két oldalon félölnyi szélességű, a szöszek előtt pedig öt \square ölnyi tér maradjon. A torony köepítményének magasságát a tető felett 2 ölnyre határozták. Mind a két bizottság eljárásáról 1775 decz. 13-án tett felterjesztést a megye a Helytartótanácsnak.

E bizottsági utasítás folytán, mely az 1775. jun. 19-iki rendelt. célzatainak teljesen megfelelt, fejlegosítva érezték magukat az egyház előjárói templomuknak a kiszabott méretek szerinti felépítésére. Mintegy hat évi kicsinyeskedő bosszantás és zaklatás után 1776 tavaszán hozzá fogott az építéshez, mely március 27-től kezdve, midőn az alapkövet letették 5 egész esztendeig tartott. Hátráltatta a munkát egybek mellett az is, hogy a már jókora magasságig emelt torony azon kőműves mester gondatlansága folytán, kivel először szerződtek, leomlott. Az építés egész ideje alatt, minthogy az új templomnak az 1726-ban csinált fatemplomnak a helyén kellett épülnie, a Hézáre jártak istenitiszeletrre egy csrrbe, melyet e célra ideiglenesen rendeztek be.

(Vége. köv.)

Szinyei Gerzson.

IRODALOM.

* A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531—1895. Irtta Kis Ernő főgimn. igazgató. Pápa 1896. Ára 1 frt. 350 8-adrét lap. A millennium alkalmából a protestáns felsőbb és középiskolák kormányzó, illetőleg fenntartó hatóságai lehetőleg egyeztek a felügyeletet által álló tanintézetek történetét elkészíttetni s ezzel nemcsak hazai közoktatás ügyünk történetéhez szolgáltattak bőven igen fontos adatokat, hanem a múlt eseményeinek felelevenítése által a protestáns hitbizgóság és áldozat.

készség erősödésére is hatást gyakoroltak. A millennium alkalmából megjelent protestans iskolák története között úgy terjedelmét, mint kidolgozását tekintve, a legjobbak közé tartozik mindenesetre a pápai főiskola, melyet a dunántúli egyházkerület megbízásából Kis Ernő, gimn. igazgató készített. A mű 21 fejezetben 332. lapon foglalja a tanintézet tulajdonképeni történetével s egy függelékben, 10 lapon közli a tanárok rövid életrajzi adatait. Szerzője három korszakot vesz fel a főiskola történetében. Az első korszak 1531-től, mint az iskola keletkezésétől 1660-ig terjed s azt az időt foglalja magában, a mely alatt Pápa város földes urai s velőzt a város s annak hatóságai a ref. egyházzhoz tartoztak. A második korszak az ellenreformatio szembetűnőbb hatásától 1783-ig terjed, melynek első részét a szerző *gyanúsítások korának* nevezi a Wesselényi összeesküvés ügyében Pápan tartott nyomozások és tanukihallgatásokról, melyeknek áldozatává lett a főiskola igazgató tanára, *Koesti Csörgő Bálint* 1671-ben. A második rész az *„üldözöttek kora”*, mely 1718 évtől kezdődik s azt a 34 évet foglalja magában, melyet a pápai reformátusoknak a hatalmas katolikus földesurakkal szemben kellett folytonos küzdelemben átélniük; ebben a küzdelemben a hatalmasabb győzött s a reformátusok 1752-ben kiparancsoltattak Páparól. Ezzel az évvel kezdődik a *„száműzöttek kora”*, mely alatt a szomszédos Adás-Tevel nyújtott otthont a pápai egyháznak és iskolának. A 31 évig tartó száműzetésnek II. József 1783. márc. 29-én kelt rendelete vetett véget. A harmadik korszak, melyet szerző a régi iskola nagy termének bejárata felé illesztett márványtábla felirata után „*Ex cineribus reviviseit*”-nek nevez. 1784-gyel kezdődik *midőn* a pápai egyház, visszakapván elvesztett javait irát is, újra építkezni kezd. Ennek a korszaknak a kezdetén még a pápai egyházzhoz volt a főiskola, de belátnánk, hogy nem képes azt fenntartani, 1795-ben a *dunamelléki* egyházkerületet kérte, hogy ismerje el főiskolájának s „*a sárospataki és debreceni deákok által meg el nem nyert legatitokat juttassa a pápai iskolának*”. Ebből a tervből akkor semmi sem lett, hanem a *dunántúli* kerület 1797-ben anyaiskolájának fogadja s ugyanazt teszi később, 1798-ban a *dunamelléki* is, azzal a sajátosság határozattal, hogy minden egyházz abból az iskolából kérhet legatit, a melyből neki teszük. Megemlítjük, hogy 1801-ben a Pesten tanácskozó konvent megengedte a pápai iskolának, hogy diákjait nyári suplicatoriát mind a 4 superintendenciába küldheti, míg a losonei csak a dunamelléki és dunántúli, a miskolci a tiszamelléki, a szigeti pedig csak a tiszántúli. A pápai iskolát csak 1804-ben ismerte el a konvent a debreceni és pataki iskolákkal egyenrangúnak. Érdekesen ismerteti szerző azokat a küzdelmeket, melyeket a pápai egyháznak folytatni kellett azért, hogy a főiskolát Komáromba, illetőleg Székesfehérvárra ne vigyék át. Hiteles okmányokkal mutatja ki, hogy a Komáromba átvittet első ízben magok a tanárok: Márton István, Lázai József és Tóth Ferenc kezdeményezték, akik a pápai egyház consistoriumával folytonos harcban állottak, különösen a tanári fizetés miatt, a mely 1803-ban 300 frtból és 120 frt lakás-pénzből, vagy szabad lakásból állott s 1804-ben 600 frtra emeltetett, de lakáspénz többé nem adatott. Az egyházkerülethez és a felséghez is kérvényt intézett az egyház az áthelyezés ellen. Az elmérsesdő ügybe beleszólt a Tiszánizeni kerület is, a mely Sárospatakon hozott határozatával azt ajánlotta, hogy a székhelykérdés eldöntését bízzák az

egyetemes konventre, mely a pápai iskolát collegiumi rangra emelte. A pápaiák 6 évi háza-vona után mindenütt megnyerték kérelmüket, de a székhelykérdés miatt 1839—1847-ig újra erős küzdelem kellett folytatniok, mert többszöri egyházkerületi szavazás után a kerület kimondotta a főiskolának Komáromba vitelét, de ezt a király 1847. máj. 4-ikén kelt rendeletével nem hagyta helybe. A harmadik küzdelem, mely újabban folyt le, eléggé ismeretes mindnyájunk előtt. Részletesen ismerteti a szerző ebben a részben az iskola állapotát a Thun-rendszer alatt, úgyszintén a jogakadémia és tanítóképző intézet életét, valamint a theologia és gimnázium 1861 óta lefolyt eseményeit is. Nagy érdeme a műnek, hogy tüzetesen adja elő mindenik korszakban az iskola tanügyi és anyagi viszonyait is, jó magyaros nyelvezettel dolgozván fel a rendelkezése alatt álló adatokat. A szerző — derék munkájáért — méltán megérdemli az elismerést.

* **A kvalitatív érzelmelek pszichológiája.** Irta dr. Székely György sárospataki tanár. Ára 2 korona. Sárospatak; kiadja Steinfeld Jenő. 1896. — 171 n. 8 r. l. — Egy nagy szakismerettel, széleskörű irodalmi tájékozottsággal írott, a felület körben a legkisebb részletekre is kiterjedő pszichologiai tanulmányt van szerencsénk üdvözölni a sárospataki akadémia bölcsészettanárának fentnevezett, kissé nehezkes című munkájában. Nálunk, hol ujjainkon el tudjuk számolni philosophiai írónkat, hol máig sincs még a középiskolai oktatás színvonalánál magasabbán álló, se eredeti se fordított psychológiánk, a mi más szavakkal azt jelenti, hogy a magyar irodalom mind máig nem igen vette még tudomásul a physiologiai psychológiának az utóbbi 20 év alatt lett oriai előhaladását, s hol még a psychologiai műnyelv is alig van kifejődvé, kétszeres örömmel kell vennünk, ha e szakban egy komoly, a tudományos irodalom színvonalán álló kísérlettel találkozunk, a mely ha nem nyújt is rendszeres psychológiát, de annak egyik ágát, az érzelmelek tanát teljes részletességgel tárgyalja. Az érzelmelek tana, szinte azt lehetne mondani, eddig a legjobban elhanyagolt ága volt a külföldi psychológiának is, a mi azonban érthető, mert előbb az ismeret és akarat, mint világosabb, határozottabb, előtérben állóbb, lelki jelenségek köztölték le úgy a mindennapi ember, mint a szakutódos figyelmét; utóbbi időben azonban, kivált a németek, a lelki élet érzelmi oldalát is mind behatóbb tanulmány tárgyává teszik, s a rendszeres műveken kívül külön monographiákban is tárgyalják, mint Lehmann, Ziegler, Nachlowsky. Ezek művei, elsősorban pedig Höfding dán philosophusnak lélektani kézikönyve, s mellette Wundt lipcei tanár physiologiai psychológiája és egyéb e szakba vágó tanulmányai, bűvárlatai szolgáltak alapul szerzőnknek műve megírásánál. El kell ismernünk, hogy megbízható vezetőket választott, valamint azt is, hogy nem csupán receptive viseli magát szaktekintélyeivel szemben, hanem önálló nézetet is igyekszik magának alkotni a tárgyalt kérdésekről; egybeveti az egyes nézeteket s megírja azokat, részletesen kifejti, a mi azok csak ödevetőleg említenek meg, kiegészíti példákkal azok tételeit, és pedig e tekintetben elismeréssel kell megemlítenünk, hogy bőven veszi példát a költészet s közelebről a magyar költészet köréből is, valamint a művészetek köréből, a mi tárgyalásának komolyságát enyhíti s a nem szigorúan szakemberek számára is könnyebben élvezhetővé teszi. Műve három főfejezetre oszlik; az első az érzelmelekről és a többi tudatállapotokról (érzet, képzet, akarat stb.), a második az érzelmelek speciális törvényeiről (vonatkozás, küszöb-törvénye stb.), a harmadik az egyes erkölcsi, vallásos, aesthetikai és értelmi (logikai) érzelmelekről szól. Túlmenne a jelen ismertetés keretén, ha a fejezetek

egy 8-ának részletes ismertetésére s esetleg bírálatába akaránk bocsátkozni; elég legyen annyit mondanunk, hogy azok, mint fentebb említettük, gazdag anyagkészlettel, a mai tudomány színvonalán tárgyaltnak (bar a francia philosophiai irodalom figyelembevételét — a mely sok tekintetben gazdagította s helyesbítette volna az egyes kérdések tárgyalását — sajnosan nélkülözzük!), s egészen véve helyes eredményeket, vagy a hol vitásabb kérdésekről van szó: elfogadható nézeteket tárnak elénk. Itt-ott lehetne ugyan egyes pontok, nézetek, érvelések, példák ellen kifogást emelnünk, és pedig nem csak a különböző egyéni felfogás, különböző elvi álláspont alapján, hanem esetleg tárgyi szempontból is, de minek kicsinyeskedjünk, minek rövjük fel mindezt egy kezdő philosophiai tanárnál, ki épen e műveléi tisztességes bizonyosságát adta e szakban megválasztatása óta tett komoly tanulmányainak. Sokkal komolyabb kifogásunk van azonban a mű nyelve s külső alakja ellen; s komolyabb, mert ezeket, mint kisebbrendű hibákat, könnyebb lett volna elkerülni s mert ezek lépten-nyomon bosszantják az olvasót, sőt itt-ott nehezzé teszik a mű megértését. Nyelve egészen véve könnyed és világos, de nem mindenütt eléggé magyaros: s a németes iz nemcsak a németből fordított s eléggé bő számu részleteken érezhető, hanem saját előadásán is; annyira beletele magát a német gondolkodási formákba, szólamódkba, hogy a magyar szövegénél se tudott azoktól szabadulni. A mi a mű külalakját illeti, itt bámulatos sok a *hibás írásmód*; hogy az írónak vagy nyomdászának tulajdonítsuk e gondatlanságot, nem tudjuk. Shakespeare neve 6—8-szor fordul elő s mindig *schal*; rosszul van írva a Wolff, Schopenhauer, Horwitz, Hippokratés neve is; igen gondatlanul van igazítva a sok jegyzet, úgy, hogy ezekben az idegen művek idézete $\frac{1}{10}$ -ed részben hibával ékes; a szövegben is minduntalan hiányzik a vonás és pont. Az idegen (latin) szók a legváltozatosabb, legrendszertelenebb orthographiával fordulnak elő, gyakran 1—2 sorral egymásután. Hibáztatnunk kell, hogy előkelő philosophusokat, mint Spinoza, Locke, nem műveikből, hanem egy harmadrangú kézikönyvből idézi. A latin szókat nagyon bőven használja, s itt új szók gyártására is vállalkozik, a miket majd a jövő századok Bartalja, mint az újkori magyarság latin szókinccsét fog összegyűjteni; ilyenek: primatusság, differentiólanak, resultáldók, symmetriálanak, a melyeket eddig nyelvünkhez idomítva nem nagyon használtak. Egyszóval a mű nyelvére egy kis simítás még ráférhet volna. A mű kiadója *Steinfeld Jenő* főiskolai nyomdász, a ki írta — ha a sok sajtóhiba nem az ő terhére esik — csak elismerésünket fejezhetjük ki az anyagi nyereséggel nem nagyon kecsgetető vállalkozásért. — Mindazoknak, kik a komolyabb philosophiai kérdések iránt érdeklődnek, szivesen ajánljuk e művet, a mely — kivált utolsó részében, hol az egyes érzelmeket, azok keletkezését, lefolyását tárgyalja — a laikus olvasót is érdekelteti.

78.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A t. olvasóhoz. A félév vége felé járván bizalommal kérjük mindazokat, a kik lapunkat a prot. érdekek szempontjából szükségesnek tartják: sziveskedjenek előfizetéseiket mielébb megújítani, illetőleg hátraleáltakat kiegészíteni, s a címekre küldött postai megfizést elfogadni, kiváltani. Irodalmi körünk nincs abban a boldog helyzetben, hogy bőséges ráfizetésekkel szolgálja azokat a nagy célokat, a melyekért lapját megindította s fentartani komoly kötelességenek ismeri. Az

előfizetési pénzek Pásztor Sámuel pénztárnok címére legcélszerűbben postautalványon küldendők.

— Gyászhir. *Miklovicz Bálint*, hódmező-vásárhelyi ev. ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, folyó hó 13-án, életének 85. évében, hosszas betegeskedés után meghalt. Közélebb bővebben fogunk életéről megemlékezni. Áldás emlékére.

— *Felső-szabolcsi esperessé*, b. e. Lukács Ódon utódává, a legközelebb felbontott szavazatok eredménye szerint, *Gövényes Péter* nagy-kallói lelkész, az egyházi sajtó egyik legbuzgóbb munkása, főiskolánk egykor kitünő tanítványa, a jövő egyháznak lelkes építője választott meg 59 szavazattal 23. életében. Az érdem megtalálta méltó jutalmát. A választóknak és elválasztottnak szívünk teljességéből gratulálunk.

— *Dr. Horváth Ödönt*, az erperi ev. ref. jogakadémia dékán-tanárat s Lapunk olvasó közönsége előtt is ismert nevű jóga skázirót ritka meglepetésben részesítették f. hó 15-én az ő hallgatói abból az alkalmából, hogy tanártársainak bizalma immár a 11—13-ik évre emelte őt a díszes dékani tisztségre, a minek köszönheti az intézet jó részben mai felvirágzását s jó hírnevét. Alig, hogy a budapesti millenniumi ünnepekről s a pozsonyi éretségiórt otthonjába tért, egy rendkívüli díszközgyűlésen üdvözölte őt a jogászok testülete s egy díszes emlékbüszke lepte meg szeretett vezéré. A collegium dísztermében folyt le az ünnepélyes aktus, mely nem egy jelenlévőnek könyveket csalt ki a szeméből. Az ifjuságnak dékánja iránti ez öszinte ragaszkodása s tanártársainak ez öszinte szeretete és becsülése képei épen kulcsát az erperi jogakadémia folytonos gyarapodásának. Egyénisége nemes jellemvonásait, laudatlan munkásságát s ritka társadalmi éleltségét így híven écséttelte Sarkány Béla ünncpi beszéde, Raisz A. alkalmi ódája s dr. Schmidt Gy. és Hörk J. üdvözölő szózata a collegiumi pártfogóság s a tanárkar részéről. A jogakadémia mellett főleg a játékonyi növegyület s a Széchényi-kör az, mely az 6 ritka sikeres munkásságának, előkelő, finom modorának s a közönség iránta való ragaszkodásának köszöni mai felvirágzását. Lapunk részéről is melegen üdvözöljük őt díszes dékani tisztségében s kívánunk neki még több sikert a jövőben kifejtendő áldásos tanári, írói és társadalmi működéséhez.

— *Az erdélyi ev. ref. egyházkerület*, mint múlt számuunkban is említettük, július 6-án tartja újabb közgyűlést, mintegy folytatásául az április 11-én elnökölge feloszlottat közgyűlésnek. Az elnöki széket ezúttal Br. Bánffy Dezső miniszterelnök fogja elfoglalni. A tárgyszorozatba most már nyíltan is fel van véve, a mit áprilisban az igazgató-tanács még nem mert nyíltan indítványozni: a theologiai képzés egységessé tétele, illetőleg a nagyenyedi theologia bezaratása (alapítványának Kolozsvárra való átvételéről bizonyára majd csak a jövő évi közgyűlés fog határozni). Másik nevezetes pont: intézkedés gr. Bethlen Gábor elnök múlt közgyűlési eljárása felett, melylyel a gyűlést feloszlatták; természetesen, mert ha el nem ítélik, meg nem belyegzik, a világ még azt hihetné, hogy az elnök jogosan járt el! Há ideje lesz sietni — a kolozsvári theologiai facultás megmenetelésével, meg nem késő, mert majd úresen találunk eg felé meredezni a palota buszke falai, s a tanárok úres padok előtt fognak praeclegálni. Az az intézet, mely szeptemberben dicsekedve hirdette világga, hogy (az ügyes reklám s az ingyen konviktus segítségével, melybe olyat is fölvettek, a ki azt nem kérte) az összes reformtheol. intézetek közt leg több növendéke van, az év végével, meglehetősen leolvadt számu növendék-se

regre tekinthetett: a 36-ból húszan maradtak, a többi évközben elszedték. E húsz is, vagy legalább több a 20 közül, csak tisztességből maradt ott, restelve az elhagyott főiskolákba — a honnan rábeszélésre és vérmes reményektől elcsábítva elkivánczoltak — visszatérni, de úgy érezték ott magukat, mint va'ami *szémközlésben* ismételtük, ideje lesz az enyedi teológiát eltemetni, mert ha él, lenyugóvise is megtalálja buktatni a kolozsvári intézetet, a dolognak anyagi szempontból való sürögés és égető voltát nem is említve.

— **Rövid felvilágosítás Ladányi úrnak.** Legyen szives *milyen tisztelt* kártárs úr tudomásul venni, hogy én a kassai harangok ügyében nem védekeztem, mert vád sem volt, hanem egyszerűen a tényállást adtam elő, melyből minden *elfogulatlan* ember beláthatja, hogy én, mint lelkes ez ügyben megtemtem kötelességemet. Az oly állításokat tehát, hogy „álláspontomnak légből kapott alapja van, hogy »sophismát kergetek«, hogy »tülléptem a határt, a tilalomfát« *határozatlan visszautasítom*; lelkesi eskümről pedig Istenemnek, lelkiismeretemnek és előjárómnak vagyok felelős, de semmi esetre sem L. úrnak, *ki egyáltalában nincs jogosítva*, hogy cngem, vagy bármely lelkesjártsámat eskünkre hivatkozással számoltasson és leckézzessen. Arra pedig szeretettel kérem L. urat: ne akarjak jobban tudni nálunk, hogy mit és hogy kell csinálni, a kassai egyházban és presbyteriumban; legalább mi innen Kassáról nem akarunk tanácsot adni a nagy-tarnai presbyteriumnak az ottani teendőkre nézve. Az egyházmegyérl és kerület-ről szintén felteszük, hogy tudja minden teendőjét és kötelességét, még ha mi nem figyelmeztetjük is. De egy jó tanácsosnál még is szolgálok L. kártárs úrnak. Mi itt Kassán meleg fürdő után mindig hideg zuhanyt szoktunk venni, mert különben a fejünkbe menne a víz. Próbálja meg azért kártárs úr a meleg fürdő után a hideg zuhanyt, meglátja, hogy sokkal jobb a kettő együtt, mint csak az egyik magában.*

Révész Kálmán.

— **A protestáns középiskolák kormány képviselőinek kivézesi rendszerét** erős hangú cikkben támadja meg a „Nemzeti Iskola“ 23-ik számában Dr. Decséri. Az 1883. évi XXX. törvénycikknek arra a pontjára hivatkozva, a mely kimondja, hogy a miniszteri megbízottak lehetnek akár a vallás- és közoktatásügyi miniszterium kebeléből, akár a tankerületi főigazgatók, akár *más szakértők*, kiket a miniszter saját belátása szerint jelöl ki, — elítéli azt az eljárást, mely szerint a protestáns iskolák érettségi vizsgálataira kormányképviselelők olyan teológiai és jogakadémiai tanárok neveztetnek ki, kik a középiskolai intézményben és pedagógiai eljárásban sem benne nem élnek, sem gyakorlati tudásukkal felibök nem emelkednek. Ezek a tanítás anyagának, a nevelő-eljárásnak és eredménynek ítélő bírái nem lehetnek. Különbben is képesítés dolgában sem állanak a jog és teológiai tanárok a középiskolai tanárok felett. Ha nincs a hazai két egyetem bölcsészeti karában elég, kormányképviselesre valóban hivatott tanár — mondja a cikk írója — akkor ott vannak a középiskolák igazgatói ott vannak a — mondjuk — 20 éven túl működő, tehát tapasztalatban gazdag középiskolai tanárok, ezeket bizza meg a miniszter a kormány képviseletével. Ezeket a dolgokat mi is elmondtuk már egy ízben lapunkban, ha nem ilyen hangon is.

— **A budapesti tudomány-egyetemen** az 1895/6 év első felében 4407, a másodikon 4039 hallgató volt be-

jegyezve. Ezek közül az első félévben hittanhallgató volt 77, jogász 2830, orvostanhallgató 832, bölcsészethallgató 505, gyógyszerész növendék 123. A második félévben volt hittanhallgató 75, jogász 2584, orvos-növendék 794, gyógyszerész-hallgató 105. Vallásra nézve: rom. kat. 1893, g. kat. 100, gör. kel. 169, ág. ev. 498, ev. ref. 513, unitárius 11, zsidó 1304. A második félévben r. kat. 1732, g. kat. 103, gör. kel. 156, ág. evang. 375, ev. ref. 474, unit 7, zsidó 1193. Ezeket az adatokat ismervé, nem jögszül-e azoknak a felszólalása, a kik az egyetemi ifjúság *szűzmáris* zaszólójának a rom. kath. templomban történt felszentelésén megbotránkoztak?!

— **A középiskolai tanárképzés reformja.** A tanárképző-intézzettel kapcsolatos gyakorlató gimnáziumnak a középiskolai tanárképzés újjászervezése tárgyában kidolgozott és a bölcsészeti kar által is elfogadott javaslat a napokban került az egyetemi tanács elé, mely azt a közköt. miniszterhez fogja felterjesztetni. A javaslat főbb pontjai a következők: A budapesti m. kir. tudományegyetem bölcsészeti karán *tanárképző testület* szervezettel, avval a megbízással, hogy tekintettel a középiskolai tanári képesítés követelményeire, megfelelően gondoskodjék a nyilvános előadások tervszerű rendezéséről és a jelöltek személyes készültségét biztosító értekezletek és gyakorlatok célszerű vezetéséről. A testület tagjai mindazon *főiskolai* tanárok, a kiket a közköt. miniszter valamely tanulmányág egyetemes vagy részleges képviselévelé megbiz. A testület élén a közköt. miniszter által kinevezett igazgató áll. A testület a tanárképzés közös és elágazó feladataihoz képest három osztályra oszlik; még pedig két szaktudományi, a m. 1. *irodalmi és történeli*; 2. *matematikai és természetudományi* és 3. *pedagógiai osztályra*. Minden szaktudományi osztály tartozik gondoskodni arról, hogy évenként oly bevezető (encyklopádkus) előadások tartassanak, melyek az egyetemre lépő ifjút kellőképpen tájékoztassák választott szaktudományának feladatai és módszerei körül és intézkedni, hogy a szakosztálybeli tagok egyetemi előadásainak sorában rendes két vagy három évi időszakban fel legyen karolva a középiskolai tanárképzés követele tanulmányoknak minden fő ága oly irányban és terjedelemben, hogy a tanárságra készülők tudományszukuk alapelveit és főbb tanait rendszeres összefüggésükben az egyetemi évek alatt előadások alapján is megismerhessék. Megállapított előadásaival kapcsolatban a tanárképző testület minden tagja köteles olyennyi gyakorlatok és értekezletek vezetésére, melyek elősegíthetik a jövőnd tanárok jártasságát tanulmányuk alkalmazásában és ügyességüket a tudós munkásság segédeszközéinek felhasználásában. Ez értekezletek és gyakorlatok főképen az egyetemi tanulmányozás első két évének szükségsegleit tartják szem előtt és mintegy alapvetésül tekinthetők a tudományos szemináriumok önállóbb tevékenységéhez. Minden szaktudományi osztály évenként a tanév vége felé meghatározza az egyetemi előadásokat, melyeket tagjai a következő év mindkét felében a tanárképzés tekintetéből tartani szándékoznak, valamint a megfelelő gyakorlatok és értekezletek tárgykörét, melyek vezetésére vállalkoznak; majd netalán összeütközések elhárításával a testület a tanév befejezte előtt közzéteszi hivatalosan. A tulajdonképeni pedagógiai gyakorlat megszerzésére, különösen a középiskolai oktatás módszeres kezelésének elsajátítására továbbra is a tanárképző gyakorlató főgimnázium szolgál, mint a paedagógiai szakosztály kiegészítő része. A törvényhozás által a tanárképzés céljaira megszavazott ösztöndíjakat a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanárképző testület előzetes meghallgatásával, illetőleg indítványára

* R. K. barátunk kívánására „*előzetes*” közöltük.

adja, rendszerint a tanulmányozás egész folyamára, s azon túl is, míg az ösztöndíjas alkalmazást nem nyer, de azzal a kikötéssel, hogy az illető tanulmányainak köteleességszerű teljesítésén felül, rendes időben, a tanárképesítés követelte vizsgálatokat is illőképen megállja.

— A sárospataki főiskola köréből. A jövő iskolai évre akadémiai és közgazdátóvá Radcsi György, jogakadémiai dekáná dr. Finkegy Ferencz, theol. akadémiaiá dr. Tüdös István választott meg. — Az érettségi vizsga Tóth Dániel igaz. tanácsos, mint h. elnök elnöke alatt s dr. Ballagi Aladár budapesti egyetemi tanár kormányképviselőse mellett f. hó 17—19 napjain folyt le. Az írásbeli vizsgálaton elesett 1, a szóbelin egy évre kettő, két hónapra 6. Jelesen érett lett kettő.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— R. K. Kivánságod szerint cselekedtünk. A közvélemény a harangok megszoalását követeli — ez kétségtelen. Azok a bizonyos következtetések nagyon koraiak. A volt szerkesztő jól tudja, hogy egy megszabott területen nem lehet egyszerre sok úrnak szolgálni. Az olvasótlak ügye nálunk nem harmadrendű kérdés. Sőt inkább. — K. B. A nyomást megkezdtek s igyekeznek vele — igéret szerint, a mennyire csak lehet. Rajtam nem fog a dolog megakadni, ha istenek is úgy tetszik! — T. B. Marilla. Rógen kiszedeve áll, de nem juthatunk vele sajtó alá. Túrelmet kérünk. — Ifj. Sz. I. Késik, de sorát ejtjük. Az „altera pars”-nak jogai vannak. — U. B. Köszönet érte. A legközelebbi számban világ elé kerül. — J. J. Isten hozta, habár a Szent Mihály lován. Erre számunkra már közzén érkezett. — R. G. A nyomdában van. — M. F. A viszontválaszra még nem tudunk helyet szorítani. Ez azonban ne tartozassa vissza egyebektől! — R. K. B-a. A könyvismertetéseket várjuk. — R. Gy. Most már a Tárcza meg fog nyitni s elsőnek vagy előjegyezve.

Pályázat.

A mezőtúri államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium fentartó-testülete pályázatot hirdet egy német-magyar nyelvi tanszékre.

Pályázhatnak ev. ref. vallású, a kijelölt tanszékre képestített oklevéles tanárok, vagy tanárjelöltek; a megválasztott tanár az országos nyugdíj-intézetnek kötelezett tagja lesz.

A rendes tanár fizetése 1200 frt és 200 frt lakpénz az egyház pénztárából évenkénti előleges részletekben. A folyamatban levő államsegély teljes folyósítása s a szerződés megkötésével 1600, 1500, 1400, 1300 törziszfeletes fokozatok is életbe lépnek, hova szolgálati éveik és sikeres működésük után lépnek elő a tanárok. Ugyanczen szerződés értelmében 5 ízben, 100—100 frtos ötd. éves korpótlék is illeti a tanárokat. A helyettes tanár fizetése 800 frt, szintén negyedévi részletekben.

Pályázók folyamodványukat f. évi július 10-ig az igazgató-tanács elnökehez nyújtásuk be. E folyamodványukban életkoruk, vallásuk, családi állapotuk, hadkötelezettségi viszonyaik, képesítésük, eddig netaláni alkalmazásuk okmányokkal igazolandók.

A megválasztott tanár egy évi sikeres működés után állományosítottatik; hivatalát szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Mezőtúr, 1896 június 13.

Dr. Ádám Sándor,

Lukács Dániel,

1-2 főgondnok.

telkész, igazgató-tanács-elnök.

HIRDETÉSEK.

NOVOTNY ANTAL

harang- és ércöntődeje.

ajánlja magát a t. cz. közönségnek és községnek minden nagyságu harangok ujra, illekedő új harangok és egész harangzatok előre meghatározott hangok utáni elkészítésére, újabb modorra szerelve, több évi javítás mellett, vertvas koronákkal, úgy, hogy az így felszerelt harangokat könnyen és többször lehet fordítani, mi által a harang a megrendelőstől megóvatik.

Külföldön ajánlja az általa feltalált többször kitérteltétt áttüsközött szabadalmazott

HARANGJAIT,

melyeknek hangosabb, tartósabb és mélyebb hangjuk van és így egy 200 Kö. egy-ny 200 Kö. harangal egyenlő. — Ajánlom továbbá régi harangok vertvaskoronáival felszerelését, vertvas harangállványokat, minden nagyságu óraharangokat. — 300 kr és azon aluli harangok mindig rakítáron vannak. — Költségvetéssel és képes árlapokkal díjmentesen és ingyen szolgálók.

NOVOTNY ANTAL Temesvár, Gyárvaros.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig meg-tisztelt,

harang-öntődémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságu, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz (Ungmege), u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

11—12

Felélős szerkesztő: RADACSI GYÖRGY. Szerkesztő-társ: BUZA JÁNOS. Főmunkatárs: DR. RÁCZ LAJOS.

Sárospatak, Nyomtatta Steinfeld Jenő, az ev. ref. főiskola betűivel.